ACADEMIA SCIENTIARUM SOCIALIUM ET POLITICARUM
REIPUBLICAE SOCIALIS ROMANIAE
INSTITUTUM STUDIORUM EUROPAE MERIDIONALIS—ORIENTALIS

FONTES HISTORIAE DACO-ROMANAE

IV

SCRIPTORES ET ACTA IMPERII BYZANTINI
SAECULORUM IV—XV

EDIDERUNT:

HARALAMBIE MIHĂESCU, RADU LĂZĂRESCU,
NICOLAE-ŞERBAN TANAŞOCA, TUDOR TEOTEOI

AEDIBUS ACADEMIAE SCIENTIARUM DACOROMANIAE
Bucurestiis, MCMLXXXII

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNIEI

IV

SCRIITORI ŞI ACTE BIZANTINE
SECOLELE IV—XV

PUBLICATE DE:

HARALAMBIE MIHĂESCU, RADU LĂZĂRESCU,
NICOLAE-ŞERBAN TANAŞOCA, TUDOR TEOTEOI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Bucureşti, 1982

INTRODUCERE

În continuarea volumelor precedente, cel de față cuprinde izvoare bizantine din secolele al XIV-lea și al XV-lea, dar și scrieri din veacurile anterioare care au fost detectate și traduse după anul 1975, anul apariției ultimului volum. Cu apariția acestui tom se încheie publicarea izvoarelor antice grecești, latine și a celor bizantine privitoare la istoria României. E timpul deci să desprindem cîteva concluzii de ordin general.

Cele patru volume însumează un total de 237 de izvoare, de la Homer pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea, adică dintr-un răstimp de peste două milenii de istorie, cu 2 750 de pagini de texte originale, traduceri, comentarii și indice analitice dezvoltate. Dacă le comparăm cu izvoarele grecești, latine și bizantine publicate de George Popa-Lisseanu între cele două războaie mondiale, constatăm un progres considerabil. În felul acesta istoricii au acum la îndemînă o culegere bogată și variată de informații, susceptibile de precizări și interpretări noi și deci capabile să îmbogățească în mod simțitor cunoașterea trecutului țării noastre.

În alegerea izvoarelor, editorii au depășit limitele geografice ale României, înglobînd cîteodată fapte și date din afara fruntariilor ei, tocmai pentru a face mai inteligibile evenimentele, inițiativele sau stările de lucruri din interiorul lor. Studiul izolat al istoriei României, în afara legăturilor cu țările vecine și cu mersul general al desfășurării procesului istoric din lumea înconjurătoare, este cu neputință. Chiar faptul că românii participau la evenimente externe importante, petrecute dincolo de hotarele patriei lor, sau locuiau printre alte neamuri, dar se integrau în mod activ la pregătirea unor fapte memorabile, este deosebit de semnificativ. Ceea ce a constituit un îndemn deosebit în această privință a fost răspîndirea pe un spațiu foarte întins a termenului *vlah*, prin care izvoarele medievale bizantine, slave sau occidentale înțelegeau *român*. S-a întîmplat, întocmai ca la multe alte popoare, că românii își spuneau sau se numeau pe ei înșiși cu un nume, iar străinii din apropiere sau din depărtare îi cunoșteau cu alt nume sau cu o poreclă. Termenul antic *Romanus* a persistat ca nume popular în toate dialectele limbii române, aflate azi la distanțe relativ mari unul de altul, adică în limba română literară de la nord de Dunăre *(român)*, în Tesalia, Macedonia, Pind și Albania *(aromân, armân)* și la românii din Istria *(rumer)*. Marea asemănare dintre dialectele limbii române i-a determinat pe istorici și lingviști să afirme că poporul român s-a format pe un spațiu unitar și continuu, în Dacia și în Moesia, în împrejurări și condiții istorice identice, care explică această unitate; dar vitregia timpurilor a silit apoi o parte dintre vorbitorii acestei limbi să se răspîndească la distanțe mari, fără să înlăture trăsăturile comune. Rămîne semnificativ faptul că izvoarele medievale bizantine folosesc termenul *vlah* atît pentru nucleul din Dacia, cît și pentru toate ramificațiile sale mai apropiate sau mai îndepărtate, cu alte cuvinte ele consideră acest ansamblu o unitate etnică.

În consecință, istoria României nu poate face abstracție de această realitate și deci trebuie să se ocupe și cu românii de peste hotare.

Depărtarea țării noastre de capitala Imperiului bizantin, unde au trăit cei mai mulți dintre istoricii folosiți în aceste volume, explică în parte unele insuficiențe sau inexactități ale izvoarelor și justifică pe alocuri sărăcia lor relativă în ceea ce privește informațiile despre ținuturile locuite de români. Împrejurarea aceasta nu trebuie însă interpretată drept participare scăzută la desfășurarea procesului istoric din partea românilor, căci, în afară de factorii depărtare și lipsă de contact direct, tăcerea relativă a documentelor poate fi și proba indirectă a faptului că istoricii bizantini nu erau bine informați și deci ignorau în bună parte situația de la noi. Dealtfel, se știe că în anumite perioade istorice, în special după secolul al VI-lea, documentele scrise sînt rare sau lipsesc cu totul pentru majoritatea popoarelor europene. În asemenea situație, cercetătorii pun în valoare izvoare de altă natură: arheologice în primul rînd, epigrafice, numismatice.

După secolul al III-lea a urmat o epocă de prefaceri profunde în care s-a născut poporul român și a avut loc trecerea de la limba latină la limba română. Romanizarea fusese, fără îndoială, un fenomen fundamental în acest proces istoric, alături de contribuția tot atît de importantă a geto-dacilor. La această sinteză s-au adăugat apoi treptat influențele lăsate de populațiile migratoare timp de aproape un mileniu, de la venirea goților în secolul al III-lea pînă la năvala tătarilor din anul 1241.

Istoriografia din trecut rînduia de obicei evenimentele din această epocă sub titlul general „migrația popoarelor", dar acest titlu este nepotrivit și, în orice caz, prea strîmt, căci de fapt în acea perioadă a avut loc procesul etnogenezei românilor și a celorlalte popoare din sud-estul Europei. Năvălitorii mongoli au fost asimilați de marea masă chineză din Asia, cuceritorii germani s-au pierdut în mijlocul populațiilor romanice din Italia, Spania și Gallia, iar în țara noastră resturile migratorilor: goții, gepizii, hunii, avarii, pecenegii și cumanii au fost asimilate în mod treptat de români. Prin faptul că au stăpînit mai întîi în mod efemer și apoi cei rămași s-au contopit cu românii, ei merită să fie urmăriți în izvoarele istorice privitoare la țara noastră. Literatura bizantină oferă o recoltă foarte bogată în această privință datorită, în special, incursiunilor de pradă organizate în imperiu.

Românii de la nord de Dunăre sînt atestați mai întîi de scriitorul armean Moise din Choren din secolul al IX-lea. Începînd din a doua jumătate a secolului al X-lea, izvoarele bizantine ne oferă știri despre vlahi, care se întindeau din „Dacia pînă în Pind" (ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον). Vlahii apar mai întîi în anul 976 între lacurile Prespa și Castoria, apoi în anul 980 în Tesalia și în Pind. În secolul următor ei erau prezenți, în anul 1019, în partea de răsărit a lacului Ohrid, în anii 1066 și 1082 în Tesalia, în 1087 în ținuturile dintre orașele Skopje și Vranje din Macedonia. Între anii 1101—1104, o parte dintre ei se aflau la Muntele Athos și aprovizionau mănăstirile cu produse lactate. După anul 1185, vlahii sînt pomeniți, în primul rînd, ca inițiatori ai marii revolte din Munții Haemus (Stara Planina), care a dus la crearea unui stat independent cu capitala la Tîrnovo. În secolul al XIII-lea, ei sînt atestați între anii 1216—1234 în Epirul occidental și în Dolopia, la sud de Pind, în anul 1261 la nord-vest de Bizanț și în Asia Mică, în anul 1299 în Tracia. În veacul următor, izvoarele îi menționează între anii 1308 și 1370 în Macedonia, Tesalia, Achaia și în Munții Rodopi, iar începînd din secolul al XII-lea mai cu seamă în ținuturile unde locuiesc și astăzi. Aceleași izvoare bizantine amintesc o Vlahie Mare în Tesalia, o Vlahie în Pind și o Vlahie Mică în Grecia Centrală. Această

largă răspîndire se explică, în primul rînd, prin numărul mare și prin participarea largă la tot felul de activități necesare statului bizantin, și apoi prin păstoritul transhumant. Vlahii din Pind se bucurau de o independență relativă prin faptul că își petreceau cea mai mare parte a timpului pe înălțimi izolate și greu de atins de stăpînirea bizantină.

Prin victoriile împăraților Ioan Tzimisceș (969—976) și Vasile al II-lea (976—1025), granița Imperiului bizantin s-a mutat pe Dunăre și a rămas acolo pînă la răscoala vlahilor și bulgarilor din anul 1185, adică aproape două secole. În felul acesta Bizanțul venea în contact direct cu poporul român de la nord de Dunăre, așa cum fusese pe vremea împăratului Iustinian (527—565). În această perioadă erau posibile nu numai contacte mai active între oameni sau schimburi de natură economică, politică și ideologică, ci și o mai intensă activitate pe drumurile spre Europa Centrală și de nord care treceau prin țara noastră. Cultura bizantină se bucura de un mare prestigiu și se răspîndise pe o arie largă împreună cu unele produse meșteșugărești renumite, ca îmbrăcămintea fastuoasă, modelele unor instituții statale și mai ales organizarea ecleziastică, patronată de patriarhul Constantinopolului, la care au aderat treptat românii, bulgarii, sîrbii, rușii, georgienii, armenii, copții și alte popoare. În timpul acestui contact direct cu Imperiul bizantin au pătruns în limba română următoarele cuvinte de origine medio-grecească: *agonisi, arvonă, cort, cucură, folos, flamură, mătase, omidă, prisos, scafă, stol, traistă, urgie* și *urgisi*. Dintre acestea, 8 fac parte din sfera comerțului, 3 din domeniul artei militare, 2 au venit pe calea ideologiei religioase, iar 1 aparține faunei de origine mediteraneană. Domeniile indică într-o anumită măsură natura raporturilor dintre români și bizantini în secolele al XI-lea și al XII-lea.

Izvoarele bizantine menționează o masă considerabilă de vlahi la nord de Dunăre. Aceste surse deveneau treptat mai precise și mai explicite pe măsură ce cunoșteau mai bine ținuturile locuite de români, unde mai stăruiau încă pecenegii și cumanii. Românii de la nord de Dunăre apar în aceste izvoare tot sub numele general de *vlahi* sau sînt numiți după proveniența dintr-o zonă sau alta a teritoriului în care se aflau: *ungrovlahi*, cu alte cuvinte „români dinspre Ungaria", adică din Țara Românească; *moldovlahi*, adică „români din Moldova" și *daci* sau *peonodaci*, adică români din Transilvania și din regatul Ungariei. În felul acesta, românii erau bine individualizați în mintea contemporanilor din Imperiul bizantin și se mișcau pe un spațiu larg. Moldova se mai numea și Rosovlahia, adică Vlahia dinspre Rusia, sau Maurovlahia, adică Vlahia Neagră sau de la miazănoapte, uneori și Bogdania. Prin urmare, stăruia părerea că vlahii de pretutindeni constituiau o entitate etnică și lingvistică care își avea nucleul la nordul Dunării dar cu ramificații și la mari depărtări în sudul Dunării. Nașterea acestui nucleu era pusă în legătură cu victoriile împăratului Traian în Dacia. Concepția aceasta se ivise pe două căi, și anume, de o parte prin mijlocirea tradiției scrise și a lecturii istoricilor antici, în special a lui Cassius Dio, iar de alta prin observația realităților contemporane. Ea era prezentă în secolul al XI-lea, de pildă, în opera lui Kecaumenos.

Întinse și pline de fapte privind principatele române sînt, în special, documentele relative la înființarea mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei pînă în timpul domniei lui Alexandru cel Bun și la legăturile cu muntele Athos. Biserica se bucura pe atunci de un mare prestigiu și juca un rol însemnat în viața politică, iar șeful ei deținea al doilea rang în ierarhia de stat; ea putea influența luarea unor decizii importante și servea de multe ori ca

instrument în mîinile conducătorilor laici, întocmai ca în împărăţia bizantină. Întărirea ei însemna implicit întărirea statului, de aceea nu ne surprinde grija deosebită cu care domnii români sau împăraţii bizantini tratau problemele religioase. În consecinţă, studiul documentelor referitoare la biserică ne ajută să cunoaştem realităţile politice şi să înţelegem mai bine legăturile internaţionale. Prin bogăţia şi precizia ştirilor despre ţările române, aceste documente arată şi una din căile de penetraţie ale culturii bizantine. Cînd s-a înfiinţat mitropolia Ungrovlahiei, adică în anul 1359, Bizanţul nu mai era o mare putere, dar continua să se bucure de multă influenţă, iar în domeniul religios era centrul spiritual cel mai important din lumea ortodoxă. În faţa ameninţării mereu crescînde a primejdiei otomane, statele încă libere din sud-estul Europei căutau deci să-şi strîngă rîndurile pe baza comunităţii de cultură şi credinţă.

Ideea solidarităţii avea partizani în toată Europa, dar preocupa în primul rînd pe cei ameninţaţi în chip direct şi de aceea a fost creat un front comun. Acţiunile lui Iancu de Hunedoara la sudul Dunării intră în preocupările istoriei României nu numai prin originea eroului sau a unei părţi din oştirile sale, ci şi prin faptul că acestea apărau libertatea tuturor popoarelor din regiune. Popularitatea lui Iancu de Hunedoara, a lui Vlad Ţepeş şi a lui Ştefan cel Mare în lumea bizantină şi postbizantină aduce aminte de faima de care s-a bucurat mai tîrziu Mihai Viteazul.

Bizantinologia oferă servicii importante într-un domeniu fundamental, şi anume în acela al originii, structurii şi evoluţiei instituţiilor româneşti din epoca feudală. În viaţa politică şi socială existau la noi tradiţii străvechi anterioare întemeierii principatelor, care au evoluat treptat şi s-au adaptat noilor condiţii istorice. Această dezvoltare se făcea prin creşterea forţelor proprii şi prin asimilare organică a unor elemente din lumea exterioară în virtutea legilor sincronismului. Ele i-au obligat totdeauna pe oameni să-şi însuşească realizările cele mai avansate, pentru a birui greutăţile şi a supravieţui. Epoca feudală de la noi poate fi înţeleasă mai bine prin studierea instituţiilor bizantine şi celor din ţările vecine. Cultura bizantină preluase şi dezvoltase achiziţiile lumii antice greco-romane, îmbogăţite apoi cu experienţa unui mileniu de progres tehnic; ea avusese mult de învăţat de la popoarele din Africa, Asia şi Europa, deoarece „cetatea lui Constantin" se afla la o încrucişare de drumuri, pe uscat şi pe apă, şi era în stare să cunoască şi să pună în valoare realizările cele mai bune din domeniile ştiinţei, tehnicii, literaturii şi artelor. Cele trei principate române, precum şi toate statele vecine găseau în cultura Bizanţului modele strălucite, pe care căutau să le asimileze şi să le dea o nouă viaţă. Oamenii, produsele muncii lor, cărţile şi ideile circulau, se completau şi obţineau valenţe superioare. Ideologia dominantă a epocii, adică religia ortodoxă, avea în lumea greacă reprezentanţi străluciţi, iar în limba elină o purtătoare de idei sigură, comparabilă cu limba latină din occidentul Europei. Celor două limbi de cultură, greaca şi latina, li s-a alăturat după secolul al X-lea o a treia limbă de cultură, anume paleoslava, adoptată de cancelaria de stat şi de biserica română, bulgară, sîrbă şi rusă. Toate trei slujeau în acelaşi timp ca limbi de exprimare ştiinţifică şi literară, precum şi în relaţiile internaţionale, în schimb erau foarte puţin accesibile maselor populare. Prin urmare, în sud-estul şi estul Europei exista în această privinţă o situaţie similară cu cea din vestul Europei, unde limbile populare sau „vulgare" vii nu reuşiseră încă să se impună ca limbi de cancelarie sau în relaţiile internaţionale. Limbile de cultură erau învăţate din cărţi şi folosite de o minoritate infimă în comparaţie cu marea masă a poporului, care vorbea limbi vii, cu nuanţe nelimitate şi capabile de înnoire şi îmbogăţire continuă. Minoritatea conducătoare din Bizanţ şi din ţările române vorbea în mod obişnuit limba vie a poporului, dar din dorinţa de a se instrui sau din nevoia de a se întreţine cu persoane din afara graniţelor învăţa una dintre cele trei limbi de circulaţie internaţională. În cele mai multe cazuri însă, de pildă în conducerea oştilor şi în contactul cu supuşii, în tranzacţiile comerciale, în treburile casei şi în viaţa intimă era folosită limba vie. Distincţia între limba de cultură a epocii, o limbă moartă, şi limba vie a poporului este necesară spre a înţelege mai bine caracterul influenţei bizantine în cultura şi în limba română.

Instituţiile feudale aveau o terminologie precisă pe care n-o înţelegem pe deplin dacă nu cunoaştem în prealabil instituţiile, iar acestea la rîndul lor nu se lasă urmărite cu uşurinţă dacă ignorăm terminologia. Unii termeni erau de origine latină, dar veneau la noi prin filieră bizantină; ei circulau şi în Occident, dar apăreau şi în documentele din ţările române, fiind cunoscuţi în tot sud-estul Europei. Răspîndirea lor s-a făcut în Occident prin mijlocirea limbii latine, în Orient prin limba greacă, iar mai tîrziu şi prin intermediul paleoslavei. Deci limbile literare ale epocii erau în mod normal purtătoarele acestei terminologii care se aclimatiza treptat şi devenea populară. În anumite domenii însă, de pildă în relaţiile comerciale şi în arta militară, răspîndirea se făcea în mod nemijlocit, dintr-o limbă vie în altă limbă vie, şi în acest caz avem a face cu o influenţă bizantină directă. Fiecare epocă istorică se străduieşte să asimileze realizările din lumea contemporană ei spre a se afla în pas cu progresul general. Terminologia de origine franceză, germană sau italiană din limba română n-a avut nevoie să treacă mai întîi la sîrbi, unguri, poloni şi ucraineni spre a ajunge la români, ci s-a răspîndit pe calea scrisului sau prin contacte directe. Tot aşa şi terminologia de origine bizantină trecea uneori de-a dreptul în ţările române sau în Rusia fără a se încetăţeni mai întîi la slavii din sudul Dunării. De fapt, ca şi în epoca modernă, cu deosebirile inerente, cultura se răspîndea atunci atît în mod continuu, adică trecînd mai întîi într-o ţară vecină şi de acolo în altă ţară vecină, cît şi în mod discontinuu fiind asimilată şi de către o ţară nelimitată cu Imperiul bizantin. În complexul sud-est european putem vorbi deci de o cultură bizantină, de o cultură bizantino-slavă şi de o cultură bizantino-română. Fiecare din ele are un caracter specific şi trebuie cercetată pentru sine, însă nu poate fi înţeleasă pe deplin dacă este privită în mod izolat, în afara complexului în care a luat naştere. Concluzia aceasta constituie implicit un îndemn pentru cititorii noştri de a citi cu atenţie şi de a valorifica informaţiile adunate în volumul de faţă.

PRESCURTĂRI

ARBSH	Académie Roumaine. Bulletin de la Section historique, București, 1918—1946.
ARMSI	Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice, București, 1888—.
BAR	Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.
Beck, *Geschichte*	Hans-Georg Beck, *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*, München, 1971.
Beck, *Kirche*	Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959.
BIEESO	Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe Sud-Orientale, Vălenii de Munte, 1914—1923.
BNJ	Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, Berlin—Atena, 1920—.
BOR	Biserica ortodoxă română, București, 1880—.
Bréhier	Louis Bréhier, *Le monde byzantine*, vol. I—III, Paris, 1947—1950.
Byzantina	Byzantina, Tesalonic, 1968—.
Byzantion	Byzantion. Revue Internationale des études byzantines. Bruxelles, 1924—.
Byzsl	Byzantinoslavica, Praga, 1929—.
BZ	Byzantinische Zeitschrift, München, 1892—.
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae,
Darrouzès	J. Darrouzès, *Recherches sur les* offikia *de l'Eglise byzantine*, Paris, 1970.
DID, II	Radu Vulpe și Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968.
DID, III	Ion Barnea și Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971.
DIR	*Documente privind istoria României*, București, 1952—.
ΕΕΒΣ .	Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Atena, 1924—.
Ellissen	Ad. Ellissen, *Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur*, vol. I—IV, Leipzig, 1855—1860.
EO	Echos d'Orient, Paris, 1897—1942.
FGH	*Fragmenta Historicorum Graecorum* ... indice plenissimo instruxerunt Carolus et Theodorus Mulleri, vol. I—V, Paris, 1841—1870.
Fontes	*Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. I—III, București, 1964—1975.
GGM	*Geographi Graeci Minores* e codicibus recognovit Carolus Müllerus, vol. I—II, Paris, 1855—1870.
Halecki, *Un Empereur*	Oscar Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varșovia, 1930.
Iorga	N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, vol. 1—4, București, 1937.
IRAIK	Izvestija Russkogo Arheologičeskogo Instituta v Konstantinopole, Odessa—Constantinopol—Sofia, 1896—1912.
JW	R. J. H. Jenkins și L. G. Westerink, *Nicholas I Patriarch of Constantinople, Letters. Greek text and English translation*, Washington, 1973 (CFHB, 6).

MM	*Acta et diplomata medii aevi sacra et profana collecta* ediderunt Franciscus Miklosich et Josephus Müller, vol. I—VI, Viena 1860—1890.
Moravcsik	Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, 2. Aufl. Berlin, 1958.
Murnu	G. Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare. Studiu istoric după izvoare bizantine*, București, 1913.
N 'Ελλην	Νέος Ἑλληνομνήμων, ed. Sp. Lambros, Atena, 1904—1922.
OCP	Orientalia Christiana Periodica, Roma, 1935—.
Ostrogorsky	G.Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, 3. Aufl., München, 1963.
PG	*Patrologia Graeca*, ed. J. P. Migne, Paris, 1857—1900.
Philippson	A. Philippson, *Das Byzantinische Reich als geographische Erscheinung*, Leiden, 1939.
RE	*Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* begründet von Pauly, neue Bearbeitung von Wissowa, Stuttgart, 1896—.
REB	Revue des études byzantines, Paris, 1948—.
REG	Revue des études grecques, Paris, 1888—.
RESEE	Revue des études sud-est européennes, București, 1963—.
RHSEE	Revue historique du sud-est européen, București, 1915—1946.
RI	Revista istorică, București, 1915—1946.
RRH	Revue roumaine d'histoire, București, 1962—.
SB	Studia Byzantina.
Schreiner	Peter Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, vol. I—III, Viena, 1975—1978 (CFHB, XII, 1—3).
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche, București, 1952—1973; din 1974 Studii și cercetări de istorie veche și arheologie.
SOF	Südost-Forschungen, Berlin, Leipzig, München, 1936—.
SMIM	Studii și materiale de istorie medie, București, 1950—.
StCl	Studii clasice, București, 1962—.
Studii (Revistă)	Studii. Revista de istorie. București, 1948—1975; din 1975 Revista de istorie.
Vasiliev	A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, trad. din limba rusă de P. Borodin și A. Bourguina, prefață de Ch. Diehl, vol. I—II, Paris, 1932.
VV	Vizantijkij Vremennik, Petersburg-Moscova, 1894—.
ZfKg	Zeitschrift für Kirchengeschichte, Gotha, 1876—1942.
Zhishman	J. Zhishman, *Die Synoden und die Episkopal-Ämter in der morgenländischen Kirche*, Viena, 1867.
Zlatarski	V. N. Zlatarski, *Istorija na bălgarskata dăržava prez srednite vekove*, vol. I—III, Sofia, 1927—1940.
ZRVI	Zbornik Radova Vizantološkog Instituta, Belgrad, 1952

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNIEI
IV

ΜΟΝΟΓΕΝΗΣ Η ΑΠΟΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

(p. 252) [. . .] Τὸ εὐαγγέλιον ἔτι πολλοῖς ἀνθρώπων οὐκ ἀνέγνωσται· ἑπτὰ ν ἔθνη τῶν Ἰνδῶν μεταξὺ τῆς μεσημβρίας καὶ τῆς ἀνατολῆς τὴν ἔρημον χόντα. ἃ τῶν εὐαγγελιστῶν οὐδὲν οὐδέπω τὸν λόγον ἀκήκοεν, ἀλλ'οὐδ' Αἰθίοπες καλούμενοι Μακρόβιοι, μέσοι τῆς ἑσπέρας καὶ τῆς μεσημβρίας [. . .] εὐαγγελίου γου οὔπω μεμαθήκασι· τί σοι τοὺς ἑσπερινοὺς Μαυρουσίους λέγω ἢ τοὺς ραν Ἴστρου τοῦ βορεινοῦ ποταμοῦ ὃς ἐκ τριάκοντα πέντε ποταμῶν αὐξόμενος, ιρος ῥεῖ τῷ θέρει καὶ τῷ χειμῶνι πολὺς καὶ ἀπέραντος, ὃς μυρίων ὁλκάδων 253) ὑπάρχων ναυσίπορος πᾶσαν ἀποκλείει τῶν Σκυθῶν τὴν χώραν, ἐν ατοικεῖ νομάδων βαρβάρων ἔθνη δώδεκα [. . .].

I. MACARIOS DIN MAGNESIA

A trăit în a doua jumătate a secolului al IV-lea și a luat parte la disputele dintre creștini și păgîni, scriind un mic tratat intitulat *Cel unul născut sau răspuns elinilor*. Această lucrare a fost utilizată de patriarhul Nicephorus (806–815) în lupta împotriva iconoclaștilor; citatele sale se află la I.B. Pitra, *Specilegium Solesmense* I, Paris, 1852, p. 302–335. Alte cîteva fragmente a publicat Giovanni Mercati, *Per l'Apocritico di Macario Magnete*, „Studi e Testi", 95, 1941, p. 49–76. Singurul manuscris al lucrării lui Macarios, păstrat în Biblioteca națională din Atena și copiat de C. Blondel, a dispărut, iar ediția acestuia a fost publicată după moartea sa de Paul Foucart, *Macarii Magnetis quae supersunt*, Paris, 1876. O traducere engleză a dat T. W. Crafer, *The Apocriticus of Macarius Magnes*, Londra 1919. Despre rolul lui Macarios în disputa dintre creștini și păgîni s-au ocupat în special Pierre de Labriolle, *La réaction payenne. Étude sur la polémique antichretienne du Ier au VIe siècle*, Paris, 1942, p. 245–248 și P. J. Alexander, *The Patriarh Nicephorus of Constantinopole*, Oxford, 1958, p. 165–167. O prezentare amplă a lui Macarios, cu o bogată bibliografie, în articolul lui G. Bardy din *Dictionnaire de théologie catholique*, Paris, 1923, vol. IX, 2, p. 1456–1459. Valoarea fragmentului de mai jos ca izvor istoric a fost discutată de D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. 2, București, 1967, p. 492–493, StCl 16, 1974, p. 251–253.

CEL UNUL NĂSCUT SAU RĂSPUNS ELINILOR

Dunărea și o descriere retorică a „țării sciților"

(p. 252) [. . .] Evanghelia a rămas necunoscută multor oameni. Șapte neamuri de indieni, trăitori între miazăzi și pustiul din răsărit, n-au auzit încă niciodată cuvîntul evangheliștilor; nici etiopienii ziși „macrobii" (cu viață lungă), așezați între miazăzi și apus[. . .], n-au aflat încă de cuvîntul evangheliei. Ce să mai zic de maurii de la apus și de locuitorii de dincolo de fluviul nordic al Istrului: umflat de apele a treizeci și cinci de rîuri, el curge fără sfîrșit, vara și iarna, falnic și greu de trecut; duce mii de corăbii (p. 253) și desparte toată țara sciților, unde locuiesc douăsprezece neamuri de barbari rătăcitori [1][. . .].

[1] Prin termenul „sciți" autorul înțelegea în mod vag populația din nordul Dunării inferioare, pînă departe spre miazănoapte. În unele regiuni mai îndepărtate trăiau într-adevăr și nomazi, însă populația din Dacia creștea animale, cultiva pămîntul, era deci statornică.

ΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΕΝΔΟΞΟΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

9 (p. 48) [...] Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τῶν ὁρατῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, οἷς
ηριωδῶς ἐπιστρατεύειν φίλον ἡμῖν καὶ ταῖς ἐφόδοις πολιορκεῖν, ὅπως τὰς ἀντι-
ιρατάξεις πεποίηται καὶ οἷα τὰ κατ' αὐτῶν ἀνέστησε τρόπαια τῆς σφετέρας
οασπίζων πατρίδος καὶ πόλεως. Μαυρίκιον εἶχεν ὁ τότε καιρὸς τὰ τῶν Ῥω-
ιίων σκῆπτρα χειρίζοντα. Τούτῳ ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς πρεσβείαν ἐστείλατο
ρὶ συμμαχίας· συγκλήτου δὲ ψήφῳ ταύτης ἀποτυχών, μέγα μηνιῶν, ἀπηλλάτετο
ἀποτυχίᾳ. Ἕτερον δὲ τρόπον οἴκοι τῶν ἐπαναστάντων κρατήσας βαρβάρων,
ὤδινε κατὰ Ῥωμαίων βασιλίσκον, ἀποκρουσθεὶς ἀπέτεκε τῆς ὀργῆς, κατ' αὐτῶν
ὅπλα τρεψάμενος. Καιρίαν δὲ τούτοις ἐντεῖναι βουλόμενος τὴν πληγήν, ἆθλον
λάφυρον Θεσσαλονίκην προὔθετο τῷ πολέμῳ· (Μακεδόνων αὕτη καὶ Ἰλλυρῶν
μητρόπολις, εἰς ἣν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχοντα, τῶν μεγίστων τε εἶναι
ἱ δοκεῖν οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς πείθει, ὡς καὶ περὶ
είστου ταύ- [p. 49] την ποιεῖσθαι). Κατὰ ταύτης ὁ ἀλάστωρ καὶ δυσμενὴς
στράτευσεν Ἄβαρος, βαρὺν ὅτι καὶ μάλιστα στρατὸν ἐπαγόμενος, περὶ τὰς
α μυριάδας εἶναι τούτους εἴκασέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, ὄψιν τε κατιδὼν ἔκτοπον·
ιος προεῖπεν ἀνήρ, τὸ μέγεθος τῆς πολιορκίας ὑποδηλῶν καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως
οδόσιος ἐπίσκοπος οὗτος ἐκεῖνος ἦν τηνικαῦτα τῆς πόλεως), τραγῳδὸν δέ
ι εἶναι τὴν ὄψιν [...].

A scris în timpul împăratului Focas (602–610) un elogiu al martirului Dimitrie din Tesalonic, păstrat în manuscrisul *Parisinus Graecus* 501, f. 113–122. Autorul completează unele ştiri despre avarii de pe teritoriul ţării noastre şi care făceau incursiuni în Imperiul bizantin în timpul domniei împăratului Mauricius (582–602).

Ediţia folosită: Theophilos Ioannes în Μνημεῖα ἁγιολογικά, Venezia, 1884, p. 40–53.

LAUDĂ ATOTSLĂVITULUI MARTIR AL LUI HRISTOS DIMITRIE

Incursiunea avară în Imperiul bizantin

9 (p. 48) [...] Să vedem şi faptele vrăjmaşilor şi duşmanilor vizibili cărora le place să ne înfrunte cu sălbătăcie şi să ne încerce cu împresurări, ca să facem pregătirile de apărare şi cele necesare pentru victoria patriei şi cetăţii noastre. Pe vremea aceea sceptrul împărăţiei romane se afla în mîinile lui Mauricius. Conducătorul avarilor [1] a trimis la el solie pentru o înţelegere de arme. Votul senatului a fost împotriva acestei hotărîri, iar barbarul s-a supărat grozav, dar s-a schimbat în urma unei nenorociri. El a fost nevoit să răpună acasă pe barbarii răsculaţi, s-a liberat de ura faţă de împăratul roman, dar s-a aprins de mînie şi a întors armele împotriva lor. Vrînd să le producă o rană la timp, s-a îndreptat cu război împotriva cetăţii Tesalonic, căutînd prilej de succese de arme şi de prăzi. Tesalonicul este capitala Macedoniei şi Illyriei, spre care vin din toate părţile cei mai înalţi dregători: ea este şi trece drept una dintre cetăţile cele mai importante, de care ascultă şi împăraţii, după cum se vede bine [p. 49] şi din întîmplarea de faţă. Deci ciumatul şi răutăciosul avar a pornit un război împotriva acestei cetăţi, ducînd cu dînsul o armată foarte numeroasă de aproape o sută de mii de oameni, după cum afirma unul dintre înaintaşii noştri, care a văzut grozava întîmplare. Vrînd să arate măreţia împresurării şi faptele petrecute înainte de sosirea lor, un alt bărbat (şi anume Teodosie, episcopul de atunci al cetăţii) zicea că era un spectacol de tragedie [...].

[1] Ştim că în timpul domniei lui Mauricius avarii controlau partea de sud-vest a ţării noastre şi făceau presiuni în direcţia oraşelor Belgrad şi Tesalonic.

III. ΒΛΑΧΟΡΗΧΙΝΟΙ

(p. 311) [...] Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν εἰκονομάχων βασιλέων τὰ ἔθνη ἀπὸ παραδουνάβεια μέρη, εὑρόντα καιρὸν ἀναρχίας, διότι οἱ βασιλεῖς τῶν Ῥω-ίων εἶχον πόλεμον κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων οἱ ἀσεβεῖς, τότε δὴ τότε οἱ λεγό-νοι Ῥηχῖνοι καὶ ἁπλούστερον Βλαχορηχῖνοι καὶ Σαγουδάτεοι, ἐξουσιάσαντες ν Βουλγαρίαν καὶ ἁπλώσαντες ἀπὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, εἰς διάφορα μέρη ριέυσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν· τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος μὲ ὅλα ς τὰ γυναικόπαιδα, διότι δὲν ἦτο τινάς νὰ τοὺς ἀντισταθῇ καὶ νὰ τοὺς εμήση [...].

III. VLAHORINHINI

O scurtă notiţă de la mănăstirea Castamonitu din muntele Athos, reprodusă de Porfirie Uspenskii, **История Афона**, vol. III, Kiev, 1877, p. 311, după o cronică locală ((**Ἱστορικὸς λόγος τῆς μονῆς Κασταμονίτου**), întregeşte ştirile din *Acta S. Demetrii* cu privire la populaţiile care atacau Salonicul. Între ele se aflau şi vlahorinhinii, adică vlahii din valea rîului Rhynchos (Ῥήγχος, Ῥήχιος), care se varsă în golful Rendina la nord-est de Peninsula Chalcidică. Această însemnare a fost comentată de W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, *Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften*, Phil.-Hist. Classe, 99, 1881, 476—477; N. Iorga, BHEESO, 7, 1920, 10—11, p. 81, Th. Capidan, *Românii nomazi*, Dacoromania, 4, 1924—1926, p. 199—200; *Aromânii. Dialctul aromân. Studiu lingvistic*, Bucureşti, 1932, p. 26; A. Sacerdoţeanu, *Vlahii din Chalcidica*, în *In memoriam V. Pârvan*, Bucureşti, 1934, p. 306—307: S. Puşcariu, *L'ancienneté des établissements macédo-roumains*, Balcania, 1, 1938, p. 22—30; M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin, 1941, p. 177; M. Lascaris, *Les Vlachorynchines. Une mise au point*, RHSEE 20, 1943, p. 182—189. Ştirea cuprinde cea mai veche menţiune a vlahilor. Avînd în vedere proaspăta amintire a luptei împotriva icoanelor, ea provine probabil din secolul al IX-lea.

Reproducem textul după: P. Uspenski, *op. cit.*

Drumul vlahorinhinilor spre Athos

(p. 311) [...] În zilele împăraţilor luptători împotriva icoanelor, neamurile din ţinuturile de lîngă Dunăre au găsit o epocă de anarhie, deoarece împăraţii cei nelegiuţi ai romeilor duceau război în contra sfintelor icoane. Atunci vlahorinhinii şi sagudaţii [1] au cucerit Bulgaria, s-au întins puţin cîte puţin în diferite părţi, au pus mîna pe Macedonia şi, în sfîrşit, au pătruns în Sfîntul Munte împreună cu toţi pruncii şi femeile lor, deoarece nu se afla nimeni să le stea împotrivă şi să-i înfrunte cu război. [...].

[1] Sagudaţii, trib neidentificat al cărui nume a fost pus în legătură cu latinul *sagum* „manta de lînă, glugă", deci „purtători de glugi".

ΠΕΡΙ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΑΦΙΗΣΙΝ ΤΑ ΚΩΛΑ ΕΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

(p. 423) [. . .] Λοιπὸν οὖν ἰδόντες τὸ ἀδιάτακτον καὶ ἀσύστατον τοῦ Νικη-
ϕόρου τινὲς καὶ ὅτι οὐδεὶς τολμᾶ αὐτῷ λαλῆσαι, κατὰ μικρὸν ἤρξαντο ἀπο-
διδράσκειν καὶ διὰ μηχανῆς τινος ἐξέρχεσθαι. Ἦσαν δὲ οἱ Βούλγαροι φραγμὸν
πεποιηκότες φοβερὸν καὶ δυσδιέξοδον ἀπὸ ξύλων μεγάλων δίκην τείχους. Λα-
βόντες οὖν οἱ Βούλγαροι εὐκαιρίαν καὶ θεασάμενοι ἐκ τῶν ὀρέων ὅτι περιε-
φέροντο πλανώμενοι, μισθωσάμενοι Ἀβάρους καὶ τὰς πέριξ Σκλαβηνίας καὶ
τὰς γυναῖκας ἀνδρικῶς καθοπλίσαντες, τῇ ιε′ ἡμέρᾳ τῆς εἰσόδου αὐτῶν, διαφαί-
νοντος σαμβάτου, εἰκοσιτρίτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἐπέπεσον αὐτοῖς ἔτι κοιμω-
μένοις (p. 424) σχεδόν· οἵ τινες διαναστάντες καὶ σπουδῇ καθοπλισάμενοι
ἤρξαντο τῆς μάχης [. . .].

O scurtă cronică anonimă păstrată în *Vaticanus graecus* 2 014, f. 119^v – 122^v, publicată mai întîi de Ivan Dujčev, „**Писание на Българската Академия на Науките**", 54, 1936, p. 147 – 148 și V. Beševliev, **Годишникъ на Софийския Университет. Ист.-фил. факултет**, 33, 1936, p. 423 – 425, conține știri despre înfrîngerea împăratului Nicephoros în Bulgaria în anul 811. În ea sînt pomeniți avarii și sclaviniile. Cronica provine din a doua jumătatea a secolului al IX-lea.

Reprodus după: Henri Grégoire, *Un nouveau fragment* du « Scriptor incertus de Leone Armenio », Byzantion, 11, 1936, p. 417 – 427.

DESPRE ÎMPĂRATUL NICEPHOROS ȘI CUM ÎȘI LASĂ OASELE ÎN BULGARIA

23 iulie 811. *Episod din luptele bizantino-bulgare*

(p. 423) [. . .] Văzînd apoi oastea răvășită și neunită a lui Nicephoros, precum și faptul că nimeni nu cuteza să-i vorbească, unii au început să fugă și să iasă de acolo cum puteau. Bulgarii înălțaseră o palisadă grozavă și de netrecut, făcută din lemne mari în chip de zid. Ei au găsit un moment prielnic, au zărit din munți că fugarii erau înconjurați, au chemat cu bani pe avari și sclaviniile din jur, au înarmat femeile ca pe bărbați și în a cincisprezecea zi a intrării lor, într-o sîmbătă la ivirea zorilor, la 23 iulie, au căzut asupra romeilor pe cînd încă dormeau (p. 424). Unii s-au trezit, s-au înarmat în grabă și au început lupta [...].

Θ΄. ΣΥΜΕΩΝ ΑΡΧΟΝΤΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

9,89—118 (col. 72 D) « Ἐπίστασαι, πάτερ καὶ δέσποτα, τοὺς τῆς Μακε- ονίας καὶ τῆς Θρᾴκης στρατηγούς. Οὗτοι δὴ οὖν » ἔλεγον « οὐ διαλείπουσι :θ' ἑκάστην τὰ μὲν γράμμασι δηλοῦντες, τὰ δὲ καὶ γλώσσῃ τῶν οἰκείων ἀπο- ισιαρίων, καὶ διαβεβαιούμενοι ὡς ἀληθῆ λέγοιεν (καὶ οὐδεμία τοῖς λόγοις όσεστιν ἀμφιβολία) ὅτιπερ ὁ τῶν Βουλγάρων τοιοῦτος εἴη σκοπός, ὥστε ν ἡμετέραν χώραν σκυλεῦσαι παντελῶς καὶ λαφυραγωγῆσαι. » Καὶ προσε- φερον πίστιν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μὴ ψεύδονται, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς τοιαῦτα έπονται Βούλγαροι ποιεῖν, τὴν τῶν γεγενημένων συμφώνων ῥίψιν, ἣν ἔλεγον ιήσασθαι Βουλγάρους, ὡς οὐκέτι βουλομένων ἐμμένειν τοῖς ἤδη συμπεφωνη- νοις. Εἶτα καὶ τούτοις προσετίθεσαν λέγοντες ἡμῖν, ὡς « Οὐδὲ τὸν Βωγᾶν νοεῖς, ὅτι τῆς Χερσῶνος τέτακται στρατηγεῖν. Οὗτος δὴ ὁ τῆς Χερσῶνος ρατηγὸς οὐ διαλιμπάνει διηνεκῶς ἀναφέρων ὡς πᾶσαν σπουδὴν τίθενται Βούλ- ροι καὶ Πατζηνακῖτες καὶ εἴ τινα ἕτερα ἐν ἐκείνοις ἐστὶν τοῖς τόποις ἔθνη οσλήψεσθαι εἰς τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἔφοδόν τε καὶ τὸν πόλεμον. Καὶ οὐχὶ τα νῦν μὲν λέγει νῦν δὲ συγᾷ, ἀλλὰ διηνεκῶς καὶ καθ' ἑκάστην τοιούτοις μμασι καὶ ῥήμασι τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας παρενοχλεῖ. » Ἐπὶ τούτοις ἀποκρισιαρίους ἔλεγον μέχρι τῶν ἑξκαίδεκα ἥκοντας τοῦ τῶν Πατζηνακιτῶν ους τοιαῦτα προσαγγέλλειν, ὡς ἐξαπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ἐκ Βουλγαρίας κρισιάριοι οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις, προσκαλούμενοι τούτους τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἕνωσιν· καὶ τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα σπουδάζεται Βουλγάροις, ε καὶ γάμου κοινωνίᾳ τῶν οἰκείων παίδων σπουδάζειν ἑνῶσαι καὶ συνδῆσαι πρὸς ἑαυτοὺς συμμαχίαν Πατζηνακιτῶν. « Ὡς οὖν τοιούτοις λόγοις διατα- σόμενοι, ἐπειδήπερ προλαβόντες καὶ δηλώσεσιν ἐγγράφοις καὶ μηνύμασιν άφοις σπουδὴν ἐποιησάμεθα τὸ εἰρηνικὸν φρόνημα μεταξὺ Βουλγάρων καὶ ν ῥιζῶσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν δέ, ἤλθομεν καὶ ἄκοντες εἰς τοιαύτην περίνοιαν,

Patriarh al Constantinopolului, între anii 901—907 şi 912—925, a jucat un rol politic important în relaţiile dintre Bizanţ şi ţarul Simeon (893—927), sprijinind diplomaţia împăratului Romanos I Lecapenos (920—944) şi a predecesorilor săi. A adresat scrisori unor contemporani de seamă, şi în special ţarului Simeon prin care încerca să-l abată de la războiul împotriva Bizanţului. Scrisorile 9 şi 10 datează din anul 917, scrisoarea 23 din anul 922, iar scrisoarea 183 (adresată împăratului Constantin al VII-lea) din anii 915—916. În aceste scrisori sînt pomeniţi avarii, bulgarii, pecenegii şi ungurii (sub numele de turci apuseni).

Corespondenţa, păstrată în manuscrisele *Patmiacus* 178, *Vaticanus Graecus* 1780 şi *Vindobonensis phil. gr.* 342, a fost tipărită întîi de A. Mai în *Specilegium Romanum* 10, 1844, 2, p. 161—440 şi apoi retipărită de J. P. Migne în PG, 111, 1863, col. 9—392. O traducere în limba bulgară a scrisorilor către Simeon însoţită de comentar a publicat V. N. Zlatarski, **Сборникъ за народни умотворения, наука и книжина**", 10, 1894, p. 372—428; 11, 1894, p. 3—54; 12, 1895, p. 121—211.

Ediţia folosită: Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Letters. Greek text and English translation* de R. J. H. Jenkins şi L. G. Westerink, Dumbarton Oaks, Center of Byzantine Studies, Washington, 1973, CFHB, 6.

1

IX. CĂTRE SIMEON, ŢARUL BULGARIEI

9,89—118 (col. 72 D) [...] „Părinte şi stăpîne, cunoşti comandanţii din Macedonia şi Tracia. Aceştia ne-au spus şi nu încetează nici o zi să ne arate prin scrisori sau prin gura celor trimişi de dînşii şi ne încredinţează că vorbesc adevărul şi că nu-i nici un pic de îndoială în cuvintele lor: ţelul bulgarilor este de a pustii pretutindeni şi de a prăda ţara noastră". Ei ne-au adus şi dovezi pentru vorbele lor, că adică nu mint, ci într-adevăr bulgarii au de gînd să facă toate acestea şi să rupă înţelegerea de pace [1]. Ne-au spus că bulgarii doresc aşa ceva, deoarece nu mai vreau să respecte cele hotărîte pînă acuma. Apoi au mai adăugat în spusele lor „că îl cunoşti preabine pe Bogas, stăpînul din Chersones [2]. Acest conducător din Chersones nu încetează să afirme că bulgarii, pecenegii şi toate neamurile din ţinuturile acelea îşi dau toată osteneala să pregătească o năvală şi un război împotriva romeilor. Şi el nu spune azi una, iar mîine tace, ci în fiecare zi fără întrerupere ne tulbură auzul şi inimile cu asemenea scrisori şi cuvinte". Pe lîngă acestea comandanţii noştri au mai adăugat că au sosit să le vestească asemenea lucruri pînă la şaisprezece soli din neamul pecenegilor. Aceştia spuneau că au fost trimişi la pecenegi soli din Bulgaria, nu o dată sau de două ori, ci în repetate rînduri, îndemnîndu-i la alianţă de arme. Acest lucru este atît de rîvnit de bulgari, încît se străduiesc să strîngă şi să întărească alianţa de arme cu pecenegii chiar şi prin căsătorii între copiii lor. Tulburaţi de asemenea vorbe am căutat şi ne-am ostenit prin lămuriri scrise sau îndemnuri orale să înrădăcinăm gînduri de pace între noi şi bulgari, însă n-am reuşit; de aceea fără să vrem

[1] Traratul de pace cu bizantinii semnat în anul 896.
[2] Chersones în Crimea, un timp centrul administrativ al unei teme bizantine.

ὥστε στρατείαν κατ' αὐτῶν σχηματίσαι καὶ πειραθῆναι τῷ τοιούτῳ τρόπῳ Βουλγάρων τὴν ὁρμὴν ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς αἵματα καὶ σφαγὰς τὸν λαὸν χωρῆσαι [. . .].

9,135—152 (col. 73 C) Ὁπότε δὴ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης οἱ στρατηγοῦντες τοιαῦτα ἐδίδασκον οἷα τὸ γράμμα διεξῆλθεν καὶ Βωγᾶς ἑτέρωθεν καὶ οἱ ἐκ Πατζηνακίας ἀποκρισιάριοι πάλιν διεβεβαιοῦντο καὶ τοιούτοις ῥήμασι ὰς καρδίας αὐτῶν ἐσάλευον, τί φρονεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ ποιεῖν, τοιαύταις πονηραῖς ἰγγελίαις ἐκταρασσομένους; Οἶδα δὲ ὅτι κρίνειν πράγματα συνετὸς ὢν πάντως μολογήσεις ὡς ἐκεῖνα φρονεῖν ἔδει καὶ ποιεῖν ἃ ὑπὲρ σωτηρίας εἰκὸς ἦν διαοεῖσθαι.

(col. 73 D) Τούτου ἕνεκεν, ὅσον ἐμὲ πεισθῆναι εἰκὸς ἦν ἐξ ὧν διαβεβαιούενοι ἐπληροφόρησαν, ἡ τοῦ στρατοῦ γέγονε συλλογὴ καὶ συγκύνησις καὶ ἡ πρὸς Ιατζηνακίτας διάπεμψις· οὐχ ἵνα πόλεμον συγκροτήσωσιν, οὐδ' ἵνα τοῦ σοῦ λαοῦ φαγὰς ἐνεργήσωσιν, ἀλλ' ὥστε τοῦτο μὲν ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι τὸ ἀσφαλές, οῦτο δὲ ὥστε ὑμῶν ἀνακόψαι τὴν ὁρμὴν μόνον, ὥς φασιν καὶ συστεῖλαι πρὸς ὸ μὴ ἐπιδραμεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν, καθὼς ἡ τῶν ἀθλίων ἐκείνων ἀνθρώπων, οῦ τε Βωγᾶ καὶ τῶν ἐκ Πατζηνάκων (C. 76 A) ἀποσταλέντων [. . .], προσέτι αὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οἱ λόγοι αὐτοῖς πίστιν παρείχοντο. Τοῦτον εἶπον μῖν γενέσθαι σκοπὸν αὐτοῖς τῆς τοῦ στρατοῦ συναθροίσεως, ταύτην αἰτίαν ναι τῆς πρὸς τοὺς Πατζηνακίτας διαπέμψεως [. . .].

2

I. ΤΩ ΑΥΤΩ

10,30—39 (col. 81 C) Πάλαι ποτὲ ἡ Περσικὴ στρατιὰ μέχρι τῶν ἐνταῦθα λάσατο καὶ ἃς ἀπειλεῖς πυρκαϊὰς καὶ οἰκηδημάτων καταστροφὰς διεπράξατο. λλ' οἱ μὲν ἀπώλοντο, καὶ ὅσον εἰς μνήμην ὀνόματος περιλείπονται· ἡ δὲ Ῥωϊκὴ βασιλεία ἐπὶ τῆς οἰκείας ἕστηκε κρηπῖδος. Ἀλλὰ καὶ ἄνω τούτων τὰ ν Ἀβάρων γένη, ὧν ὑμεῖς ἀποσπάδες (καὶ μηδέν σοι πρὸς βάρος ὁ λόγος) ι δοῦλοι καὶ δραπέται γεγόνατε, ἐπὶ πλεῖστον τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ὑπὸ πάντων δεσποίνῃ καὶ κυρίᾳ στρατηγουμένην πόλιν μέχρι καὶ τῶν τειχῶν δραμον. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο, καὶ οὐδὲ λείψανον τοῦ γένους ὑφίσταται, η δὲ σὺν τῇ λαχούσῃ αὐτῇ ἐξ ἀρχῆς καὶ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ φαιδρύνεται.

3

ΚΓ'. ΤΩ ΑΥΤΩ

23,13—21 (col. 149 D) Καὶ ταῦτα ἔγραφον μὲν πρότερον, ὡς εἶπον, μετ' νης καρδίας, καὶ νῦν ἐπιστέλλω μετὰ κέντρου τῆς ὀδύνης πληκτικωτέρου. θεν δὲ τὸ αἴτιον τοῦ νῦν σφοδρωτέρῳ πλήττεσθαι ἡμᾶς κέντρῳ, ἄκουέ μου, πημένε· συγκύνησις δυνατωτάτη, ὅσον ἔστιν ἐμὲ ὑπολαβεῖν, ἐκ τῆς βασιῆς (col. 152 A) σπουδῆς κατὰ τῆς ὑμετέρας ἐξουσίας καὶ τοῦ σοῦ γένους ἢ πακεύασται ἢ παρασκευασθήσεται, τῶν τε Ῥῶς καὶ σὺν ἐκείνοις τῶν Πατζηνακιἔτι δὲ καὶ Ἀλανῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς δύσεως Τούρκων πάντων ὁμοφροίντων καὶ τὸν κατὰ σοῦ πόλεμον ἀραμένων [. . .].

ne-am îndreptat spre grija de a pregăti o expediţie militară împotriva lor şi de a încerca în felul acesta să stăvilim avîntul bulgarilor, fără ca oastea noastră să treacă la vărsări de sînge şi omoruri [. . .].

9, 135—152 (col. 73 C). Cînd pe de o parte comandanţii din Macedonia şi Tracia, iar pe de alta Bogas şi solii pecenegilor spuneau din nou şi le mişcau inimile cu asemenea cuvinte, ce trebuiau ei să creadă sau să facă, copleşiţi de veşti atît de îngrozitoare? Ştim că eşti un om cu mintea întreagă şi poţi judeca singur: vei fi de acord că trebuiau să creadă şi să acţioneze pentru salvare, aşa cum îi îndemna mintea.

(col. 73 D) Cît am putut să mă conving din ceea ce mi-au întărit şi şi spus ei, din cauza aceasta s-au produs recrutarea de oşteni şi punerea lor în mişcare, precum şi solia la pecenegi: nu spre a prilejui ucideri în neamul tău, ci spre a ne crea prin aceasta o siguranţă, spre a vă tăia avîntul, cum se zice, şi a vă opri să năvăliţi în ţara romeilor, aşa cum ne anunţau acei nefericiţi, Bogas, solii pecenegilor (col. 76 A) şi ceilalţi comandanţi. Ei ne spuneau că acesta era scopul strîngerii de oaste şi a soliei la pecenegi [...] .

2

X. CĂTRE ACELAŞI

10,30—39 (col. 81 C) Odinioară oastea perşilor tăbăra pînă în ţinuturile acestea şi prilejuia incendii şi distrugeri întocmai cum ne ameninţi tu. Au pierit însă şi n-au lăsat decît amintirea numelui lor, iar împărăţia romeilor stă pe propria ei temelie. Înainte de ei, neamurile avarilor, o ramură a voastră (cuvîntul nu-ţi cade greu la inimă), sub care aţi ajuns sclavi şi rătăcitori, au năvălit în număr mare asupra acestei capitale vestite şi au venit pînă sub zidurile cetăţii stăpînitoare peste toţi; dar au pierit şi ei fără să lase vreo urmă de neamul lor, iar aceasta străluceşte mai departe cu faima şi puterea dobîndite de la început.

3

XXIII. CĂTRE ACELAŞI

23,13—21 (col. 149 D) Acestea le scriam mai înainte, cum ziceam, cu strîngere de inimă; le scriu şi acum cu şi mai multă durere. De ce sufăr acum mai mult, află de la mine, preaiubite: prin zelul împăratului se pregăteşte sau se va pregăti o acţiune puternică de tot, cît îmi dau seama, împotriva puterii voastre şi a neamului tău, din partea ruşilor [3] şi pecenegilor, ba chiar şi alanilor [4] şi turcilor din occident, care s-au înţeles cu toţii şi vor porni cu război împotriva ta[. . .].

[3] Ruşii încercaseră să cucerească capitala Bizanţului în 860: de atunci înainte a început şi opera de creştinare a slavilor, precum şi apropierea politică de Bizanţ.

[4] Alanii locuiau la început o regiune întinsă între Don, Aral şi Marea Caspică, inclusiv partea răsăriteană a Caucazului. După înfrîngerea hunilor ei s-au revărsat treptat spre apusul Europei.

23,66—72 (col. 153 A) Γίνωσκε γὰρ (φημὶ καὶ πάλιν)· εἴ τι ἐγὼ τὰ ἐκ ῆς βασιλικῆς κινήσεως καθ' ὑμῶν κατενόησα πράγματα, πᾶν γένος οὐ μὴ λήξωσιν ἰς τὸν καθ' ὑμῶν ὄλεθρον συγκινοῦντες, οὔτε Τούρκους οὔτε Ἀλανοὺς οὔτε Ιατζηνακίτας οὔτε Ῥῶς οὔτε τὰ ἄλλα Σκυθικὰ γένη, μέχρις ἂν τὸ τῶν Βουλ-άρων εἰς τέλος ἐξαπολέσωσι γένος. Καὶ οὐκ ἔχω πῶς ἐπὶ τοῦτο ἀμφίβολον ναλήψωμαι γνώμην, ὅτι μὴ πρὸς ἔργον ἡ καθ' ἑκάστην αὐτοῖς σπουδαζομένη ελέτη οὐκ ἀποβήσεται.

(JW, p. 183, 14—30) Τί τοῦτο, ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ; Οἴδαμεν ὅτι διὰ τὰς μαρτίας ἡμῶν ὁ Συμεών, ὁ ἐχθρός, ὁ ἀποστάτης θεοῦ καὶ τῆς πίστεως τῶν Χρι-τιανῶν πολλὴν εἰργάσατο καινοτομίαν τῷ δημοσίῳ· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔδει τὰ οῦ θεοῦ οὐδὲ τὰ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ οἴκων ἀφαιρεθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον (ἵνα τι καὶ ἴπω ἴσως μὲν ὑμῖν οὐκ ἀρέσκον, θεῷ δὲ πειθομένῳ μάλιστα εἰς ἀρέσκειαν σόμενον) αὐτὴν διαπραθῆναι τὴν ἁλουργίδα τοῦ θεοστεφοῦς βασιλέως μου καὶ ἐκνου, ὅτε ἄλλη πᾶσα ἦν ἀπορία, καὶ τοὺς οἴκους τοῦ θεοῦ μὴ ἀποστερηθῆναι ῆς ἀπ' ἀρχῆς παρὰ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων ἀφορισθείσης αὐτοῖς παραμυθίας. ῦν δέ [τί] ποιοῦμεν; Πατζινακίταις καὶ Τούρκοις καὶ ἄλλοις τισὶ δωρούμεθα ῆς ἐκείνων δεόμενοι συμμαχίας, τῆς δὲ τοῦ θεοῦ συμμαχίας ὡς ἔοικε καταγι-ώσκοντες ὡς ἀδυνάτου καὶ μηδὲν ὠφελούσης ἀποσυλῶμεν τοὺς αὐτοῦ θείους ίκους καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐπινοίας ὑπολαμβάνομεν ἑαυτοὺς συνιστᾶν. Κακῶς ιῦτα ὑπέθεντο οἱ ἀπ' ἀρχῆς ὑποθέμενοι· ἀδύνατον γάρ ἐστι θεοῦ καταφρονοῦντά να ἀνθρωπίνῃ περινοίᾳ κατορθῶσαι τὸ σπουδαζόμενον. Ἢ οὐχὶ ταῦτα θεοῦ ιταφρόνησις; Ἐγὼ μὲν σιωπῶ, σὺ δὲ σκέψαι κατὰ σεαυτὸν εἰ μὴ καταφρο-ῖται θεός.

23, 66—72 (col. 153 A) Află deci, îți spun din nou, dacă am înțeles esența acțiunii imperiale împotriva voastră, că nici un neam nu va înceta mișcarea de distrugere împotriva voastră: nici turcii, nici alanii, nici pecenegii, nici rușii și nici celelalte neamuri scitice[5] pînă nu vor nimici neamul bulgarilor. N-am de ce să mă îndoiesc în această privință: zelul lor față de fapte crește în fiecare zi și va birui.

(JW, p. 183, 14—30) Ce-i asta, omul lui Dumnezeu? Știm că din cauza păcatelor noastre ciumatul, vrăjmașul și dușmanul lui Dumnezeu și a credinței creștine a făcut mult rău statului nostru; dar nu trebuie să fie răpite obiectele lui Dumnezeu și ale caselor sale, ci (ca să spun ceva neplăcut pentru noi, însă cu totul pe placul lui Dumnezeu care aude) a fost amenințată chiar și purpura împăratului încununat de Dumnezeu, a fiului meu, într-o vreme cînd ne aflam în plină nevoie, căci lăcașurile lui Dumnezeu n-au fost furate de la început la îndemnul dat de împărații evlavioși. Iar acum ce facem? Dăm daruri pecenegilor, turcilor și altor neamuri și umblăm după alianța lor, însă nu ținem seama de ajutorul lui Dumnezeu, ca și cum ar fi neputincios și inutil, și despuiem sălașurile sale și prin această nebunie credem că ne punem pe picioare. Rău au gîndit cei care au gîndit în felul acesta, deoarece nu-i cu putință ca cineva care disprețuiește pe Dumnezeu să îndrepte lucrurile cu improvizații umane. Dar toate acestea nu sînt o nesocotire a lui Dumnezeu? Eu nu mai zic nimic, dar gîndește-te că-l înfruntăm pe Dumnezeu.

[5] Prin numirea vagă de „neamuri scitice" autorul înțelegea diferite neamuri din spațiul geografic cuprins între fluviile Tisa, Dunăre și Don.

ΕΙΣ ΒΙΒΛΟΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΟΡΒΙΚΙΟΥ

IX, 210 (vol. II, p. 41) Δέρκεό μοι κρατερῶν καμάτων ἐγκύμονα βίβλον,
ἣν πάρος Ἀδριανὸς μὲν ἄναξ ἔχεν ἐν πολέμοισι,
κρύψε δ' ἀεργίη χρόνον ἄσπετον ἐγγύθι λήθης.
Ἀλλ' ὑπὸ καρτερόχειρος Ἀναστασίου βασιλῆος
ἤλυθον ἐς φάος αὖθις, ἵνα στρατιῇσιν ἀρήξω.
Οἶδα γὰρ ἀνδροφόνου καμάτους πολέμοιο διδάσκειν·
οἶδα δὲ πῶς μετ' ἐμεῖο καὶ ἑσπερίης ἁλὸς ἄνδρας
καὶ Πέρσας ὀλέσεις, καὶ αἰνομόρους Σαρακηνούς,
καὶ θοὸν ἱπποκέλευθον ἀρειμανέων γένος Οὔννων,
πετράων τ' ἐφύπερθεν ἀλυσκάζοντας Ἰσαύρους.
Πάντα δ' ὑπὸ σκήπτροισιν Ἀναστασίοιο τελέσσω,
ὃν καὶ Τραϊανοῖο φαάντερον ἤγαγεν ἠώς.

APPENDIX PLANUDEA

XVI, 72 (vol. II, p. 540) Ἄλλον ὑπὲρ νίκας ἐναρηφόρον ἔνδοθι Σούσων
ὁ θρασὺς ἀνστήσει Μῆδος ἄνακτι τύπου·
ἄλλον ἀκειρεκόμας Ἀβάρων στρατὸς ἔκτοθεν Ἴστρου.
κείρας ἐκ κεφαλῆς βόστρυχον αὐσταλέης·
τὸν δ' ὑπὲρ εὐνομίας ἐριθηλέος ἐνθάδε τοῦτον
ἐξ ὑπάτου μίτρης στῆσεν ἄνασσα πόλις.
Ἔμπεδος ἀλλὰ μένοις, Βυζαντιὰς ἔμμορε Ῥώμα,
θεῖον Ἰουστινιανοῦ κάρτος ἀμειξαμένα.

Culegerea cu acest nume a fost alcătuită în prima jumătate a secolului al X-lea de către Constantin Kephalas (**Κωνσταντῖνος ὁ Κεφαλᾶς**) și s-a păstrat într-un singur manuscris în provincia medievală germană a Palatinatului (în Biblioteca Universității din Heidelberg), de unde îi vine și numele. Autorul și-a ales poeziile din literatura greacă veche și medievală și le-a rînduit după conținutul ideilor lor. La începutul secolului al XIV-lea învățatul Maximos Planudes a publicat o nouă culegere după aceleași principii, cunoscută sub numele *Appendix Planudea*.

Ediția folosită : Epigrammatum Anthologia Palatina cum Planudeis et appendice nova epigrammatum veterum ex libris et marmoribus ductorum, edd. Fr. Dübner et Ed. Cougny, vol. I–III, Paris, 1864, 1872, 1890.

CĂRȚII: TACTICA LUI URBICIUS[1]

Lauda unei cărți de tactică militară

IX, 210 (vol. II, p. 41) Privește la cartea născută din munci grele, la cartea pe care o purta altă dată în războaie împăratul Hadrian[2], tăinuită un timp nesfîrșit din pricina unei comodități vecine cu uitarea. Dar sub puternicul împărat Anastasius, eu[3] am ieșit iar la lumina zilei spre a fi de folos oștilor. Știu să le deprind cu muncile grele ale războiului ucigător; știu cum tu vei pierde împreună cu mine bărbații de la marea de Apus, perșii, saracenii nefericiți, neamul cel iute, purtat pe cai sălbateci, al hunilor și isaurii[4] care fug de tine pe culmile munților. Pe toate le voi pune sub sceptrul lui Anastasius[5], cel luminat de auroră mai mult decît Traian.

ADAOSUL LUI PLANUDES

Succesele repurtate la Dunăre în vremea lui Justinian

XVI, 72 (vol. II, p. 540) Pentru victoriile sale medul viteaz[6] îi va ridica împăratului o statuie la Susa[7], încărcată de prăzi; iar alta îi va înălța dincolo de Istru oastea netunsă a avarilor, arsă de soare și cu părul vîlvoi; în sfîrșit, pentru legile bune și înfloritoare de la noi, din timpul cît a fost consul[8], i-a făurit un monument cetatea împărătească. Deci rămîi neclintită, cetate a Bizanțului, părătașă la destinul Romei, tu care te găsești sub puterea divinului Iustinian.

[1] Tratatul de strategie al lui Urbicius, apărut în timpul domniei împăratului Anastasius (491–518), a fost folosit la începutul secolului al VII-lea în opera lui Mauricius, *Arta militară*, ed. critică, trad. și introd. de H. Mihăescu, București, 1970, p. 368–373.

[2] Împăratul Hadrian (117–138) era un admirator al literaturii grecești.

[3] Adică, amintita carte: *Tactica lui Urbicius*.

[4] Isaurii (în Asia Mică, între provinciile Pisidia, Lycaonia și Cilicia) supărau deseori autoritățile bizantine prin incursiunile lor de jaf.

[5] Anastasius (491–518) este considerat aici un împărat mare și comparat cu Traian (98–117).

[6] Perșii, din secolul al VI-lea, aflați în luptă cu oștile lui Velisarie în anii 531–532.

[7] Vechea capitală persană, distrusă în timpul domniei lui Sapor II (309–379), continua să se bucure de faimă mondială și simboliza puterea persană.

[8] Împătatul Iustinian (527–565) a avut titlul de consul timp de mai mulți ani la începutul domniei sale.

VII. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΓΑ

(230,19—20) Γήπαιδες: οἱ λεγόμενοι Λογγίβαρδοι· οἱονεὶ, Γετίπαιδες, ἱ Γετῶν παῖδες.

(486,41—42) Καλλάτις: Πόλις ἐστὶ κτισθεῖσα ὑπὸ Ἡρακλεωτῶν· ὠνόμασται ἐ ἀπὸ τῆς παρακειμένης λίμνης.

VII. ETYMOLOGICUM MAGNUM

Lucrare anonimă de mari proporții realizată în a doua jumătate a secolului al X-lea, după opere similare mai mărunte sau după lecturi independente ale autorilor clasici antici, în care e cu neputință să distingem totdeauna izvorul direct. Etimologiile sînt stabilite de multe ori după simple asemănări formale.

Editat în foarte bune condiții după patru manuscrise (*Bodleianus* 219; *Parisinus* 2 654, *Marcianus* 530; *Lugdunensis B.*) de Thomas Gaisford, *Etymologicum Magnum seu verius Lexicon saepissime vocabulorum origines indagans ex pluribus lexicis scholiastis et grammaticis anonymi cuiusdam opera*, Oxford, 1848 (*ediția folosită* de noi).

Despre popoare și orașe

(230, 19—20) Gepizi: cei numiți longobarzi; adică Getipaides, „copii de geți" [1].

(486, 41—42) Callatis: oraș fondat de locuitorii din Heraclea; a fost numit așa după lacul din apropiere [2].

---

[1] Autorul credea, în mod eronat, că numele *Gepaides* deriva din *Getai* „geți" și *paides* „copii", deci el făcea o așa-numită etimologie populară.

[2] Callatis (azi Mangalia), colonie a locuitorilor din Heraclea Pontică (azi Ereğli, în Turcia europeană), întemeiată în secolul al VI-lea î.e.n.

(p. 61) Ἐν ἔτει τῷ ,ςξδῳ' τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς, ὅπερ ἦν ἔτος λβ' τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου, εἰσῆλθον ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἔθνους παραδόξου, τῶν Ἀβάρων λεγομένων, καὶ συνέτρεχε πᾶσα ἡ πόλις εἰς τὴν θέαν αὐτῶν ὡς μηδέποτε ἑωρακότες ἔθνος τοιοῦτον. Εἶχον γὰρ τὰς κόμας μακρὰς πάνυ, δεδεμένας πρανδίοις καὶ πεπλεμμένας· ἡ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὔνων. Οὗτοι, καθὼς ὁ Εὐάγριος λέγει ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ λόγῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἔθνος ὄντες τῶν ἁμαξοβίων τῶν ὑπὲρ τὸν Καύκασον τὰ ἐκέκεινα πεδία νεμόμενοι, ἐπεὶ κακῶς πεπόνθασι παρὰ τῶν γειτνιώντων αὐτοῖς Τούρκων, τούτους φεύγοντες, τῆς ἰδίας ἐπαναστάντες (ἀπαναστάντες T, K) χώρας καὶ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Εὐξείνου διαβάντες, ἀφίκοντο εἰς (p. 62) τὸν Βόσπορον. Ἐκεῖθεν δὲ ἀπάραντες διῆλθον τόπους πολλῶν ἐθνῶν, τοῖς παρατυγχάνουσιν αὐτοῖς βαρβάροις ἀνταγωνιζόμενοι μέχρις οὗ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου κατελήφασι (κατειλήφασι T, K), καὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἐπρεσβεύσαντο, αἰτοῦντες δεχθῆναι αὐτούς. Τοῦ δὲ βασιλέως φιλανθρώπως αὐτοὺς προσδεξαμένου, ἔλαχον παρ' αὐτοῦ ἔχειν τὴν κατοίκησιν ἐν χώρᾳ Μυσίας ἐν πόλει Δωροστόλῳ τῇ νῦν καλουμένῃ Δρίστρα. Καὶ ἐξ ἀπόρων εὔποροι γενόμενοι καὶ εἰς πλῆθος πολὺ ἐκταθέντες (ἐκτεθέντες T, K), καὶ ἀμνήμονες καὶ ἀχάριστοι εὑρεθέντες ἧκον Ῥωμαίους καταστρεψόμενοι (καταστρεψάμενοι T, K), Θρᾶκας καὶ Μακεδόνας αἰχμαλωτίζοντες καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα κατατρέχοντες, καὶ τὰ (p. 63) περὶ αὐτὴν ἀφειδῶς ληϊζόμενοι. Παρέλαβον δὲ καὶ τὸ Σίρμιον, πόλιν τῆς Εὐρώπης ἐπίσημον, ἥτις ἐν Βουλγαρίᾳ οὖσα νῦν καλεῖται Στρίωμος,

În Monemvasia din Laconia, pe malul mării, în partea de sud-est a Peloponesului, s-a păstrat o cronică anonimă cu titlul *Despre fondarea Monemvasiei* de la sfîrșitul secolului al X-lea sau din secolul următor. Autorul ei a consultat pe Menander Protector, Euagrios, Teofilact Simocatta, Theophanes și alte izvoare istorice. Cronica spune, între altele, că avarii au ocupat, în anii 587–588, Peloponesul și au rămas acolo mai bine de două sute de ani. Ea conține și știri despre pătrunderea slavilor în Grecia pînă în Pelopones.

Textul cronicii s-a păstrat în manuscrisele *Taurinensis* B VII 29, *Athous* 3 293 = *Kutlum.* 220 și *Athous* 4 449 = *Iber.* 329. El a fost editat mai întîi de N. A. Bees: **Τὸ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν. Αἱ πηγαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ σημαντικότης αὐτοῦ», «Βυζαντίς»**, I, 1909, p. 37–105.

Ediția folosită: Cronaca di Monemvasia. Introduzione, testo critico, traduzione e note a cura di Ivan Dujčev, Palermo, 1976, Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici. Testi, 12.

Avarii ocupă Peloponezul

(p. 61) în anul 6014 de la facerea lumii, adică în anul al treizecișidoilea din domnia lui Iustinian cel mare [1], au venit în Constantinopole soli din partea unei neam ciudat, numit al avarilor; și s-a adunat să-l privească toată cetatea, care nu mai văzuse niciodată un neam ca acesta. Purtau plete lungi de tot, împletite și legate în smocuri, iar îmbrăcămintea lor era la fel cu a celorlalți huni. Așa cum povestește Euagrios în cartea a cincea din *Istoria ecleziastică* [2], ei erau un neam de nomazi trăitori în căruțe în cîmpiile de dincolo de Caucaz și sufereau din cauza vecinilor turci: de aceea au căutat să fugă, au pornit din țara lor, au trecut pe la marginea Pontului Euxin și au ajuns la (p.62) Bospor [3]. Apoi de acolo au mers mai departe, au străbătut ținuturile multor neamuri, și au înfruntat pe barbarii care le ieșeau înainte, pînă ce au ajuns la malurile fluviului Istru [4] și au trimis soli la Iustinian, cerînd să fie primiți în imperiu. Împăratul i-a întîmpinat cu omenie și le-a îngăduit să locuiască în Moesia, în cetatea Dorostolon, numită azi Dristra [5]. Devenind ei oameni cu stare, din săraci cum fuseseră mai înainte, mai ales că erau mulți la număr, uitători și nerecunoscători, au ajuns să asuprească pe romani, să ia prizonieri din Tracia și Macedonia și să năvălească pînă în cetatea împărătească, (p.63) pustiind fără crutare împrejurimile ei. Au cucerit și Sirmium [6], oraș renumit al Europei, așezat în Bulgaria și numit azi Striomos [7], stăpînit mai întîi de gepizi, dar părăsit de aceștia sub împăratul Iustin [8]. De aceea a fost încheiată o înțelegere de pace foarte rușinoasă pentru romani, iar aceștia le-au promis un

[1] Iustinian a domnit între anii 527–565, prin urmare al treizeci și doilea an de domnie ar corespunde anului 559.

[2] Euagrios, contemporan cu Iustinian, *Istoria eclesiastică*, V, 1 (v. *Fontes*, vol. II, p. 527).

[3] Adică Bosporul cimerian, în strîmtoarea Kerci, în sud-estul Crimeei.

[4] Avînd în vedere apropierea de Silistra, prin „malurile fluviului Istru" trebuie să înțelegem aproximativ spațiul geografic din apropiere de actualul oraș Călărași.

[5] Durostorum, în izvoare bizantine Dorostolon, azi Silistra, pe malul drept al Dunării, la răsărit de Ruse.

[6] Sirmium, azi Sremska Mitrovica, la vest de Belgrad.

[7] Forma Striomos se apropie de forma *Srem*, cunoscută în izvoarele medievale.

[8] Sub Iustin al II-lea, nepotul lui Iustinian I, în anul 566.

πρώτην μὲν ὑπὸ Γηπαίδων (Γεπίδων Τ, Κ) κρατουμένην, Ἰουστίνῳ δε τῷ βασιλεῖ παραδοθεῖσαν παρ' αὐτῶν. Διὰ ταῦτα οὖν συνθῆκαι ἐπονείδιστοι ὑπὸ Ῥωμαίων γεγόνασι πρὸς αὐτούς, ὑποσχομένων παρέχειν αὐτοῖς φόρον ἐτήσιον χρυσοῦ χιλιάδων π'. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπηγγείλαντο οἱ Ἄβαρες ἡσυχάζειν.

Τοῦ δὲ Μαυρικίου τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένου κατὰ τὸ ἑξακισχιλιαστὸν π' ἔτος πρεσβεύουσιν οἱ Ἄβαρες πρὸς αὐτὸν ἀξιοῦντες ταῖς π' χιλιάσι (p. 64) τοῦ χρυσοῦ ἃς ἐλάμβανον παρὰ Ῥωμαίων προστεθῆναι ἄλλας εἴκοσι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης ἐφιέμενος κατεδέξατο τοῦτο. Ἀλλ' οὐ διήρκεσε ὁ τῆς συνθήκης λόγος (οὐδ' ἤρκησε Τ, Κ) περαιτέρω δύο ἐνιαυτῶν. Χαγάνος γὰρ ὁ αὐτῶν ἡγεμὼν ἄλλοτε ἄλλην πρόφασιν ποιούμενος εἰς τὸ εὑρεῖν ἀφορμὴν πολέμου καὶ αἰτῶν ὑπέρογκα ὥς ἔν τινι παρηκούσθη λύει τὰς συνθήκας καὶ ἐξαπιναίως Σιγγιδόνα παραλαμβάνει, πόλιν τῆς Θρᾴκης, ἀφύλακτον ταύτην εὑρών, πρὸς δὲ καὶ Αὐγούστας καὶ τὸ Βιμινάκιο—νῆσος δέ ἐστι τοῦτο μεγάλη τοῦ Ἴστρου. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν Ἀγχίαλον τὴν νῦν Μεσσήνην (Μεσίνην Τ, Κ) τῆς Μακεδονίας, καὶ πολλὰς ἑτέρας πόλεις ἐχει (p. 65) ῥώσατο τὰς ὑπὸ τὸ Ἰλλυρικὸν τελούσας. Ἦλθεν δὲ καὶ μέχρι τῶν Βυζαντίου προαστείων τὰ πάντα ληϊζόμενος.

tribut anual de 80 000 de monede de aur. În asemenea situație, avarii au anunțat că se vor liniști.

După ce domnia a fost luată de Mauricius, în anul 6090, avarii au trimis soli la dînsul cerînd pe lîngă cele 80 000 de monede (p. 64) de aur, pe care le luau de la romani, să le mai dea încă 20 000. Împăratul dorea pacea și a primit această cerere. Dar înțelegerea n-a durat mai mult de doi ani, căci haganul, adică conducătorul lor, adăuga pretext peste pretext spre a avea motiv de război. Cerînd o sumă exagerată, ce nu putea fi luată în seamă, el a rupt înțelegerea de pace, a luat pe neașteptate Singidunum [9], oraș în Tracia, pe care l-a găsit fără apărare, apoi Augustae [10] și Viminacium [11], acesta din urmă o insulă mare a Istrului. A mai cucerit și Anchialos [12], azi Mesine în Macedonia, și a pus stăpînire pe multe alte orașe (p. 65) din Illyricum. A ajuns chiar pînă în împrejurimile Bizanțului, pustiind totul în calea sa.

---

[9] Singidunum, azi Belgrad.

[10] Augustae, la vărsarea rîului Ogosta în Dunăre, la răsărit de orașele Vidin și Lom.

[11] Viminacium, azi Kostolac, la vărsarea rîului Mlava în Dunăre, la est de Belgrad.

[12] De fapt Anchialos (azi Pomorje) la sud de Burgas și nu un oraș cu nume identic din Macedonia.

IX. DOCUMENTA AD ECCLESIAM BLACORUM SPECTANTIA

1

[. . .] καὶ ὅσα ἕτερα ὑπελείφθησαν κάστρα ἐκτὸς τῶν σιγιλλίων τῆς βασι-
ας μου, ταῦτα πάντα κατέχειν τὸν αὐτὸν ἁγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ λαμ-
νειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων
τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τούρκων, ὅσοι ἐντὸς τῶν Βουλγαρικῶν ὅρων εἰσίν.

2

[. . .] Αἱ ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλγαρίας· α′ ἡ Καστ-
ία, β′ τὰ Σκόπια. . . κβ′ αἱ Δέβραι, κγ′ ἡ Βλάχων.

3

[. . .] Τάξις τῶν θρόνων τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς· α′ ὁ Καστορίας, β′ ὁ Σκο-
ν. . . κβ′ ὁ Δεύρης, κγ′ ὁ Βρεανότης ἤτοι Βλάχων.

4

Ἰωάννης ἱερεὺς τῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Βλάχων.

IX. ŞTIRI REFERITOARE LA ORGANIZAREA BISERICEASCĂ A VLAHILOR BALCANICI

După cucerirea ţaratului lui Samuil (976—1014) de către împăratul bizantin Vasile al II-lea (976—1025), suveranul bizantin se ocupă, între altele, de organizarea bisericească a teritoriilor încorporate din nou imperiului. Unul din decretele sale, emis în 1020, hotărăşte supunerea tuturor vlahilor din Bulgaria, adică din fostul ţarat al lui Samuil, faţă de arhiepiscopul din Ohrida. Această măsură, prin care vlahii erau scoşi de sub jurisdicţia episcopilor locali, constituie o dovadă a numărului şi importanţei lor. Organizarea se menţine şi se desăvîrşeşte ceva mai tîrziu cînd, sub Alexie I Comnenul (1081—1118), întîlnim, în două liste de episcopii, un episcopat al vlahilor supus arhiepiscopului de Ohrida. Cea de-a doua listă îl fixează foarte precis la Vreanoti, localitate identificată de cercetători cu Vranje, pe Morava de sud, în Serbia. La această episcopie se referă şi o însemnare pe un manuscris din secolul XI-lea, descoperit în biblioteca bisericii Sf. Clement din Ohrida, care ne atestă, la o dată necunoscută, existenţa unui preot Ioan al acestei episcopii, considerat primul cleric român cunoscut după numele său.

Ediţii folosite: Iordan Ivanov, *Bălgarski starini iz Makedonija*, Sofia, 1931, p. 555—561 (= decretul lui Vasile al II-lea); H. Gelzer, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümverzeichnisse der orientalischen Kirche*, BZ, 1, 1892, p. 256—257 (= listele din vremea lui Alexie I); Iv. Snegarov, *Istorija na Ohridskata Arhiepiskopija*, I, Sofia, 1942, p. 192 (= însemnarea lui Ioan).

1

[. . .] Şi toate celelalte oraşe care au rămas în afara decretelor noastre imperiale, toate acestea să le aibă sub cîrmuirea sa acelaşi preasfinţit arhiepiscop [1] şi să ia de la ele impozitul datorat, ca şi de la vlahii de prin toată Bulgaria [2] şi de la turcii din regiunea Vardarului, cîţi sînt în hotarele Bulgariei.

2

[. . .] *Episcopii supuse scaunului Bulgariei*: 1. Castoria, 2. Skoplje, [. . .] 22. Devri, 23. A vlahilor.

3

[. . .] *Rînduiala scaunelor Primei Iustiniane*[3]: 1. Cel din Castoria, 2. Cel din Skoplje [. . .] 22. Cel din Devri, 23. Cel din Vreanoti sau al vlahilor[4].

4

Ioan, preot al preasfintei episcopii a vlahilor [5].

---

[1] Arhiepiscopul de Ohrida şi al întregii Bulgarii.

[2] Decretul are în vedere thema bizantină a Bulgariei creată pe teritoriul fostului ţarat al lui Samuil.

[3] Denumire arhaizantă a Ohridei, neconformă realităţii istorice exacte. În ambele liste ale lui Alexie I, turcii vardarioţi ţin de Tesalonic.

[4] Azi, Vranje pe Morava de sud.

[5] Pentru întreaga problemă a organizării bisericeşti a vlahilor, v. S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, Bucureşti, 1959, p. 136—138, unde sînt comentate toate aceste documente.

X. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΑΠΟΚΑΠΗΣ

(294) [. . .] δουκῶντος (δουκεύοντος) Ἀδριανοῦ Ἀντιοχείας, Ααρὼν προέδρου ιὶ αὐταδέλφου τῆς αὐγούτης Μεσοποταμίας, Βασιλείου μαγίστρου τοῦ Παρα- ούναβι, Ἰωάννου μοναστηριότου Ἰβηρίας, Πακρατίου βασιλέως Ἀσπρακανίας ιὶ Ἰωάννου κουροπαλάτου καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν αὐταδέλφου τοῦ Κομ- |νοῦ.

X. BASILEIOS APOCAPES

În manuscrisul *Parisinus Coislinianus* 263 se află o însemnare făcută de doi copiști din Capadocia pe marginea unei scrieri religioase, intitulată **Κλῖμαξ** *(Scara)*. În ea se spune că cei doi au terminat de copiat opera amintită în timpul cînd Basileios *magister* era comandant în thema Paristrion sau Paradunavon, care cuprindea și Dobrogea. Acest Basileios era celebrul Basileios Apocapes, care avusese o comandă militară în Asia și apărase în 1053 fortăreața Mantzikiert. El se afla în provincia de lîngă Dunăre în anul 1059. Textul publicat de Spyridon Lambros, **Ν'Ελλην**, 7, 1910, p. 130—131 și comentat de N. Bănescu, *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, BNJ, 3, 1922, p. 294; v. și DID, III, p. 133—135.

Ediția folosită: N. Bănescu, în studiul citat.

Administrație bizantină în regiunea Dunării de Jos

(p. 294) [. . .] în timpul cînd în Antiohia era comandant Adrianos, în Mesopotamia se afla ca proedru fratele împărătesei, în Paradunavon magistrul Basileios, în Iberia monasteriotul Ioannes, în Aspracania augustul Pacratios și curopalatul Ioannes, șef al gărzilor imperiale și frate cu Comnenul [1].

[1] Isaac I Comnenul a domnit între 1057—1059.

XI. ΠΡΟΣΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

(N°. 47, p. 125) † Ὑπεμνήσθη ἡ βασιλεία μου παρὰ τοῦ μέρους τῆς ἐν
ῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἄθω σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ὅτι οἱ ἐν τοῖς
Μογλένοις οἰκοῦντες Κόμανοι, ἀνερχόμενοι εἰς τὴν διαφέρουσαν τῇ ὑπ' αὐτοὺς
ονῇ πλανηνά[ν] τὰ οὕτω πως καλούμενα Πουζούχια καὶ μάνδρας τοῖς ζῴοις
ὐτῶν ἐκεῖσε ποιοῦντες καὶ νέμοντες ταῦτα ἀνέτως οὐ πείθονται καταβάλλειν
ρὸς αὐτοὺς τὸ ἀνῆκον ὑπὲρ δεκατείας τῶν ζῴων αὐτῶν. Καὶ εἰ τοῦθ' οὕτως
χει, διορίζεται ἡ βασιλεία μου τοῖς κατὰ καιροὺς πράκτορσι Μογλένων ἵνα,
ῇ ἐμφανείᾳ τῆς παρούσης προσταγῆς τῆς βασιλείας μου, καταναγκάζωσιν
ὐτοὺς παντοίως καταβάλλειν πρὸς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου πᾶν
ὸ ὑπὲρ δεκατείας ἢ ἑτέρου τινὸς κεφαλαίου διαφέρον αὐτῇ, εἴπερ τέως καὶ
ετὰ τὴν παροῦσαν πρόσταξιν τῆς βασιλείας μου τοιοῦτόν τι τολμήσουσι δια-
ράξασθαι, καὶ μηδὲ † παραχωρῶν † αὐτοὺς διευθετεῖν ἀλλοτρίους Βλάχους
Βουλγάρους ὡς οἰκείους, ἀλλὰ καὶ τούτους πάντας ἀπαιτεῖν τὸ μέρος τῆς δηλω-
ίσης μονῆς ὡς ἡ συνήθεια ἐπεκράτησεν. Εἰ δέ γε παρὰ τοῦτο οὐκ εὐγνω-
νοῦσι, ἀλλ' αὖθις παρακατέχειν τι πειρῶνται ἢ καὶ Βλάχους ἢ καὶ Βουλγάρους
κουσσεύειν κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἕως τοῦ νῦν ἄδικον συνήθειαν ἐπ' αὐτοῖς,
' ἐντεῦθεν ἐξωθῶνται παρὰ τοῦ τοιούτου προαστείου τῆς διαληφθείσης πλα-
νᾶς καὶ μὴ βουλόμενοι. Εἰ δέ γε καὶ μετὰ ταῦτα ἀνάρχως χρήσονται ἐπὶ
τῶν πλανηνῶν ἀνόδῳ ἢ ἐπ' ἄλλῳ οἱῳδήτινι πράγματι ὀφειλομένῳ τῇ ῥηθείσῃ
νῇ ἀπειθήσουσι ποιῆσαι κατὰ τὴν τῆς βασιλείας μου πρόσταξιν, ἵνα σωφρο-
ωνται παρ' αὐτῶν κατὰ τὸ ἔννομόν τε καὶ δίκαιον. Ἀλλὰ καὶ οἱ διαφέροντες
εἰρημένῃ μονῇ Βλάχοι, ἐπεί, μετὰ τὸ κατελθεῖν ἀπὸ τῆς πλανηνᾶς καὶ αὐτούς,
νοχωροῦνται τὰ ζῷα αὐτῶν εἰς νομὴν καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ βίαν μεγάλην
ουσι τὰ ζῷα αὐτῶν εἰς τὰ δίκαια τῶν Μογλένων, ἡ βασιλεία μου διορίζεται
ειν τὰ προσόντα αὐτοῖς παντοῖα ζῷα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ αὐτοῦ θέματος
' Μογλένων ἀνενοχλήτως πάντη, καὶ ἀνεπηρεάστως καὶ ἄνευ τῆς οἱασοῦν

XI. UN DECRET AL ÎMPĂRATULUI ALEXIOS I

Un document păstrat la mănăstirea Lavra din muntele Athos, datat din luna februarie 1094, reprezintă răspunsul împăratului Alexios I Comnenul la plingerea călugărilor de la Lavra privind proprietățile lor din provincia Moglena, molestate de cumanii stabiliți în apropiere. Aflăm că vlahii dependenți de mănăstire nu plăteau dări statului; ei își pășteau nestingheriți turmele în ținutul Moglena, fiind obligați față de mănăstire la plata anuală a pășunatului, dar în schimb aveau libertate și inițiativă în deplasările lor. Așezările vlahilor sud-dunăreni se numeau **μάνδραι**,, iar darea percepută de mănăstire pentru pășunat era numită **μανδριατικὸν**,, adică „plata dreptului de a stabili o mandră și de a paște". Un scurt comentar al actului la: G. Rouillard, *La dîme des bergers valaques sous Alexis Comnène*, în *Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française*, Paris, 1933, p. 779–786.

Ediția folosită : Actes de Lavra, éd. dipl. et crit. de Germaine Rouillard și Paul Collomp, vol. I *(897–1178)*, Paris, 1937, nr. 47, p. 124–127.

Știri privitoare la situația socială a vlahilor

(Nr. 47, p. 125)† Domnia mea a fost înștiințată de către cinstita mănăstire a sfîntului Atanasie de la sfîntul munte Athos [1] că niște cumani, care locuiesc în Moglena [2], se urcă pe înălțimile Puzuchia din preajma lor, aflate în stăpînirea mănăstirii, fac acolo stîni pentru turme și pasc ținuturile acelea fără nici o piedică, refuzînd să plătească cuvenita zeciuială pentru animalele lor. Dacă este așa, atunci domnia mea poruncește încasatorilor de dări din Moglena ca, în lumina hotărîrii de față a domniei mele, să-i silească în toate chipurile să plătească mănăstirii sfîntului Atanasie toată datoria cuvenită din zeciuială sau altă dare, măcar că pînă acum și pînă la hotărîrea de față a domniei mele au cutezat să facă altfel; deci să nu le îngăduie să-și socotească pe vlahii [3] și bulgarii altora drept oamenii lor, ci pe toți aceștia să-i ceară drept parte cuvenită amintitei mănăstiri, după datina statornicită. Dacă nu se vor arăta binevoitori în toate acestea, ci vor încerca din nou să ia ceva în stăpînire sau să scutească de dări pe vlahi sau bulgari, după obiceiul nedrept de pînă acuma, atunci să fie alungați de pe înălțimile luate cu sila, chiar și fără voia lor. Dacă și după aceea vor folosi în chip abuziv accesul înălțimilor sau orice alt lucru dăunător amintitei mănăstiri, împotriva hotărîrii domniei mele, atunci să fie pedepsiți după lege și dreptate. Dar dacă pleacă de pe înălțimi și vlahii aflați în neînțelegere cu amintita mănăstire și le sînt strîmtorate turmele la pășunat și de aceea, de mare nevoie, își pasc turmele pe locurile legiuite ale Moglenei, atunci domnia mea hotărăște să-și pască cu totul netulburați animalele de orice fel în provincia Moglena, fără să plătească nici o dare și fără să fie supărați, împiedicați sau alungați de către încasatorii de biruri ai provinciei, de militari sau de cumani. Dacă va încerca să facă cineva ceva împotriva hotărîrii (p. 126) domniei mele, oricine ar fi el, va avea mare supărare din partea împărăției. Deci acești vlahi ai mănăstirii sfîntului

---

[1] E vorba de Marea Lavră (**Μεγάλη Λαύρα**) fondată de Atanasie în secolul al X-lea, în colțul de sud-est al muntelui Athos.

[2] Moglena, regiune ((**θέμα**)) și episcopie la nord-vest de Salonic.

[3] Vlahii și bulgarii din Moglena așezați pe proprietățile mănăstirii Marea Lavră erau socotiți șerbi (**δουλοπάροικοι**), deci foloseau pășunile și plăteau direct mănăstirii, care era scutită de dări către stat.

δόσεως, καὶ [μὴ] παρά τινος τῶν ἐκεῖσε πρακτόρων ἢ στρατιωτῶν ἢ θεματικῶν ἢ καὶ αὐτῶν τῶν Κομάνων κωλυόμενοι ἢ ἀποσοβούμενοι· εἰ μὴ βούλεται ὁ πειραθεὶς ποιῆσαι παρὰ τὴν πρόσταξιν (p. 126) τῆς βασιλείας μου, ὅστις ἂν καὶ ᾖ, σφοδρὰν καὶ ἐκ τῆς βασιλείας μου ἀγανάκτησιν δέξασθαι. Ἔσονται τοίνυν οἱ τοιοῦτοι Βλάχοι τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς δεδήλωται, νέμοντες ἐντὸς τῶν δικαίων τοῦ θέματος [τῶν] Μογλένων ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὰ παρ' αὐτοῖς ὄντα πάντα ζῷα ἀνενοχλήτως καὶ ἀνεπηρεάστως καὶ ἀκαταζητήτως ἀπὸ πάσης καὶ παντοίας εἰσπράξεως ὑπὲρ οἱουδήτινος κεφαλαίου. Ναὶ μὴν καὶ τὰ δύο μανδρία ἤγουν τὸ παρὰ τοῦ Στάνη κατεχόμενον καὶ ἐπιλεγόμενον Ῥίμνιτζαν καὶ τὸ παρὰ τῶν παίδων Ῥάδου τοῦ Κουτζοῦ καὶ τοῦ Πεδουκέλου ἐπιλεγόμενον, τὰ παρὰ τῶν αὐτῶν Βλάχων τῆς τοιαύτης μονῆς κατεχόμενα εἰς τὴν δημοσιακὴν πλανηνὰν τὴν Κράβιτζαν, καὶ ταῦτα κελεύει ἡ βασιλεία μου κατέχειν αὐτοὺς ἄνευ τῆς οἱασοῦν δόσεως ἐπηρείας τε καὶ ὀχλήσεως. Ἀπεχαρίσατο γὰρ τῇ τοιαύτῃ μονῇ ψυχικὸν αὐτῆς πᾶν τὸ ἀνῆκον ἀπαιτεῖσθαι παρ' αὐτῶν ὑπέρ τε μανδριατικοῦ, δεκατείας καὶ ἄλλης οἱασοῦν δόσεως συνήθως ἀπαιτουμένης ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ῥηθείσῃ δημοσιακῇ πλανηνᾷ ὄντων μανδρίων· ὁ οὖν τὰς παραδόσεις ἐνεργῶν τοῦ ποιούτου θέματος ⟨τῶν⟩ Μογλένων προσωπικῶς τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Χούμνου, τῇ ἐμφανείᾳ τῆς παρούσης προστάξεως τῆς βασιλείας μου παραδώσει τὰ τοιαῦτα δύο μανδρία πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου διὰ πρακτικοῦ ἠκριβωμένου ὡς ἂν δικαίῳ ταύτης κατέχωσι ταῦτα οἱ ὑπ' αὐτὴν ὄντες Βλάχοι χάριν νομῆς τῶν προσόντων αὐτοῖς παντοίων ζῴων ἀνενοχλήτως καὶ ἀνεπηρεάστως καὶ ἀκαινοτομήτως, καὶ χωρὶς τῆς οἱασοῦν δόσεως, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Ἔτι ἐὰν ὡς ὑπέμνησαν ἐντὸς τῶν δικαίων τοῦ ὑπ' αὐτὴν χωρίου Χωστιανες † εἴη μοναστήριον « ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος » †, προσκάθηνται δουλευταί τινες ἔξωθεν τοῦ τοιούτου μοναστηρίου μὴ παραδεδομένοι διὰ πρακτικοῦ, κἀντεῦθεν οἱ ἐνεργοῦντες τὰς παραδόσεις τοῦ † πετίτου † θέματος [τῶν] Μογλένων ἐπηρεάζειν αὐτοὺς ὡς ἀπαραδότους, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ δύο ἀπ' αὐτῶν εἰ καὶ προνοίᾳ παραδέδωκε Κομάνους ἡ βασιλεία μου ψυχικὸν αὐτῆς, ἐχαρίσατο καὶ τούτους πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῶν μοναστήριον τὸν Πρόδρομον, οὓς καὶ ὀφείλει παραδοῦναι πρὸς τὸ τοιοῦτον μοναστήριον τὸν Πρόδρομον ὁ τὰς παραδόσεις ἐνεργῶν τοῦ θέματος [τῶν] Μογλένων διὰ πρακτικοῦ σὺν τῷ μύλωνι τῷ ὄντι εἰς τὸ χωρίον τῆς μάνδρας, ὡς ἂν κατέχωσι τούς τε παροίκους δουλευτὰς αὐτοῦ καὶ τὸν μύλωνα ἄνευ πάσης ἐπηρείας καὶ ὀχλήσεως, καὶ παντοίας ἄλλης ἀνηκούσης τῷ δημοσίῳ εἰσπράξεως· ἀντὶ τῶν παραδοθέντων τοῦ τοιούτου μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου, παραδοθήσονται τούτοις ἕτεροι. Καὶ εἰς εἴδησιν καταστρωθήτω ἡ παροῦσα πρόσταξις τῆς βασιλείας μου τοῖς προσφόροις σεκρέτοις καὶ αὖθις ἀντιστροφέτω τῷ μέρει τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἰς αἰωνίζουσαν.

Εἶχε τῷ μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδικτιῶνος β^{ας} δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός, τὴν διὰ κηροῦ συνήθη βοῦλλαν καὶ τὸ διὰ Ματζούκη Θεοδώρου. Καὶ ἔξωθεν: Κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ, μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτιῶνος β', ἔτους ,ςχβ'. Κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ (p. 127) τοῦ γενικοῦ, μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτιῶνος β'. κατεστρώθη ἐν τῷ σεκρέτῳ τῶν οἰκειακῶν ὁμοίως. Τὸ παρὸν ἴσον παραβληθὲν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου ἐπέγραψα.

[Ὁ] μητροπολίτης τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Ἰωάννης.

Atanasie, cum am spus, își vor paște toate turmele pe locurile legiuite ale provinciei Moglena, începînd de acuma și pentru totdeauna, fără să fie supărați sau amenințați și fără să li se ceară vreo dare pentru o datorie oarecare. Ba chiar și cele două stîni, adică cea stăpînită de Stan, numită Rimnița, și cea gospodărită de copiii lui Radu cel Șchiop și a lui Peducel [4], apoi cele deținute de vlahii acestei mănăstiri pe înălțimea obștească de la Cravița, și pe acestea poruncește domnia mea să le țină tot ei fără să dea nici o dare, și fără vreo amenințare sau supărare din partea cuiva, căci i-a fost acordat acestei mănăstiri ca orice ființă ce ține de dînsa să fie impusă de dînsa cu darea pentru stînă, cu zeciuiala și cu orice bir cerut după datină de la stînile aflate în amintita înălțime. Deci cel care are grijă de strîngerea dărilor din această provincie a Moglenei în persoana preavenerabilului sebast și hartular chir Theodor Chumnos [5], în virtutea prezentei hotărîri a domniei mele, va preda aceste două stîni către amintita mănăstire a sfîntului Atanasie printr-o decizie întărită, pentru ca în baza acesteia să le ocupe vlahii aflați în dependența ei ca pășune pentru animalele lor de tot felul, fără să fie tulburați, jigniți sau îndepărtați, și fără să dea nici un fel de dare, după cum am spus mai sus. Apoi, cum am amintit, dacă există în ținutul Chostiane, dependent de mănăstirea sfîntului Ioan Prodromul, șerbi în afara mănăstirii, neincluși în decizie, și pe aceștia să-i considere ca scutiți cei care se îngrijesc de încasarea dărilor din provincia Moglena; mai mult chiar, deși domnia mea a trecut intenționat doi dintre cumani ca șerbi ai ei, i-a dăruit și pe aceștia mănăstirii Prodromos, deci cel care se îngrijește de încasarea dărilor din provincia Moglena să-i includă printr-o decizie la această mănăstire Prodromul, împreună cu moara aflată în ținutul stînei, spre a stăpîni șerbii lor și moara fără nici o piedică și supărare și fără nici un amestec din partea puterii civile: în locul celor predați acestei mănăstiri Prodromul, să le fie dați alții. Și pentru știință va fi arătat prezentul decret al domniei mele cancelariilor respective, apoi el va fi încredințat mănăstirii sfîntului Atanasie spre păstrare veșnică.

Dat în luna februarie, indictionul 2, cu slove roșii ale mîinii imperiale și divine, cu pecetea obișnuită de ceară prin mijlocirea lui Teodor Matzuca; apoi îndreptat spre cancelariile marelui logofăt în luna martie, indictionul 2, anul 6602 (1094), îndreptat mai departe spre cancelaria (p. 127) asesorului în luna martie, indictionul 2, îndreptat în continuare spre cancelaria secretarilor acestuia. Am comparat prezentul decret cu originalul și l-am semnat.

Mitropolitul preasfintei mitropolii a Tesalonicului, Ioannes.

---

[4] Numele Stan, Rimnița, Radu, Cravița sînt de origine slavă, iar Peducel de origine latină.

[5] Theodoros Chumnos, cartular al provinciei Moglena.

XII. ΜΙΧΑΗΛ Ο ΨΕΛΛΟΣ

ΛΟΓΟΙ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΤΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ

(S M I, p. 18) [...] ἀλλ' ἐντεῦθέν σοι ἀρρήτῳ θέοντι φορᾷ τὸ ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἔθνος προσυπαντᾷ· γένος δὲ τοῦτο νομαδικὸν καὶ αὐτόσκευον, αὐτοματίζον τὸν βίον καὶ ἀρχὴν μὴ λογιζόμενον κρείττονα, τὴν ψυχὴν συνδιαλύον τῷ σώματι· διὰ τοῦτο ἀδιαφορεῖ μὲν τοῖς πράγμασι, θανατᾷ δὲ οὐχ ἥκιστα καὶ τῷ πολέμῳ ἐφάλλεται καὶ προσάλλεται, ὡς οὐδὲν ὂν αὐτῷ, εἰ τεθναίη εἴτ' ἄλλον ἐντεῦθεν παρὰ τὸν μοιραῖον, ὥς πού τις ἔφησεν, ἀπαγάγοι κλωστῆρα. ἀλλ' ὦ τῆς σῆς βαθείας συνέσεως. ὢ φρενὸς βαθείας καὶ διανοίας μεγαλογνώμονος. αἰσχρὸν ἡγησάμενος τῶν Ῥωμαίων τὰς τάξεις τοιούτοις ἀντιφερίζειν ἀνδράσιν, ἐφ' οἷς ἐν ἴσῳ τὸ νικᾶν ἐστὶ τῷ ἡττᾶσθαι, ὥσπερ τινὰς Γαβαωνίτας τῷ σῷ συγκαταριθμεῖς Ἰσραήλ, ἐπιτάξας αὐτοῖς ὑδροφορεῖν καὶ ὑλοτομεῖν, ἑλομένοις καὶ τούτοις ἐν οἴκῳ παραρριπτεῖσθαι κυρίου ἢ ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν κατοικεῖν. καὶ ὢ τοῦ θαύματος. οἱ μηδὲν τοῦ φαινομένου πλέον εἰδότες τὴν ἡμετέραν ἐν ἀπορρήτοις δόξαν (p. 19) μεμυσταγώγηνται καὶ τελεστικῶν καθαρσίων τυχόντες καὶ ἁγνισμάτων ἐξ ἀγόνων λίθων καὶ ἀκροτόμων ὀρῶν ἀπεγεννήθησαν τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

XII. MIHAIL PSELLOS

Constantin Psellos, sub numele de călugăr Mihail, a trăit în 1018–1096/1097. Mare cărturar și om de știință a fost și un dregător însemnat, colaborator apropiat al împăraților Isaac I Comnenul, Constantin Ducas al X-lea și Mihail al VII-lea Ducas. A desfășurat o vastă activitate de profesor și organizator al învățămîntului și a scris nenumărate lucrări în toate domeniile culturii timpului. În volumul al III-lea din seria *Fontes Historiae Daco-Romanae* au fost publicate unele fragmente din *Cronografia* lui Psellos, cea mai de seamă lucrare istorică a sa. Aici, publicăm cîteva pasaje din discursurile și scrisorile sale. Ele fac aluzii la evenimente contemporane legate de istoria ținuturilor Dunării de Jos, în special la conflictele bizantinilor cu pecenegii și uzii. Pasajele nu au o valoare deosebită, nu ne comunică lucruri necunoscute, dar ele confirmă pe cele știute și dau culoare personală evenimentelor prin talentul narativ al povestitorului. Deși mai apropiate de realitatea imediată pe care o reflectă simultan cu evenimentele, discursurile și scrisorile lui Psellos sînt afectate de tendința autorului de a flata pe destinatarii lor imperiali. Pentru reconstituirea obiectivă a faptelor sînt mai utile izvoarele narative chiar mai tîrzii.

Ediții folosite: Michaelis Pselli, *Scripta minora*, ed. Eduardus Kurtz – Franciscus Drexl, vol. I–II, Milano, 1936–1941; *Bibliotheca Graeca Medii Aevi* (Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη), ed. C. Sathas, V, Atena – Paris, 1876.

DISCURSURI

A ACELUIAȘI ALTĂ CUVÎNTARE CĂTRE ACELAȘI ÎMPĂRAT[1]

(SM I, p. 18) [...] Dar de acolo, poporul de dincolo de Istru [2] aleargă înaintea ta, în goană de nespus. Acesta este un neam de nomazi și necivilizat, care-și duce viața la întîmplare și care nu ține socoteală de vreun principiu superior și care împreună cu trupul crede că își pierde și sufletul. De aceea este indiferent față de lucruri, nu mai puțin și față de moarte și se zorește la război și se repede de parcă nu i-ar păsa cu nimic dacă moare sau dacă altuia, cum spunea cineva, destinul i-ar scurta firul vieții [3]. Dar cît de profundă este inteligența ta! Cît de adîncă mintea și cît de măreață judecata! Socotind că ar fi o rușine pentru romei să-și măsoare armatele în ordine de luptă cu astfel de oameni cărora le este egal dacă înving ori dacă sînt biruiți, îi adaugi ca pe niște gabaoniți Israilului tău [4], poruncindu-le să care apă și să taie lemne, iar ei preferă să fie îngăduiți să intre în casa Domnului în loc să sălășluiască în corturile păcătoșilor [5]. Și ce minune! Cei care nu vedeau nimic în afară de aparențe au fost inițiați în tainica noastră învățătură și s-au învrednicit (p. 19) de riturile purificatoare de inițiere și de jertfe [6]. S-au născut ca niște noi copii al lui Avraam din pietre sterpe și din munți stîncoși.

---

[1] Cuvîntare adresată împăratului Constantin al IX-lea Monomachos (1042–1055), probabil în 1048.

[2] Este vorba despre pecenegii care controlau regiuni din nordul Dunării.

[3] Cf. Eschil, *Choeforele*, 505.

[4] Cf. Iosua, 9, 15–27.

[5] Cf. *Psalmi*, 83, 11. Psellos se referă la trecerea pecenegilor lui Kegen în sudul Dunării și colonizarea lor de către împărat, în 1048, cf. Kedrenos, ed. Bonn, II, p. 582–584; *Fontes*, III, p. 150–153.

[6] Aluzie în stil clasicizant la botezarea pecenegilor lui Kegen.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΙΜΟΥ, ΟΣ ΕΠΙΚΕΚΛΗΤΑΙ ΣΕΛΕΝΤΙΟΣ

(S M I, p. 340) [...] καὶ τό γε θαυμασιώτατον· οὐκ ἀναιρεῖ μόνον ἡμῖν τὸ πολέμιον, ἀλλ' ἐξημεροῖ καὶ τὸ βάρβαρον· τὸ γὰρ χθές που καὶ πρῴην καθ' ἡμῶν ἐντεῖνον τὰ τόξα, τὸ ὑπὲρ τὸν Ἴστρον φημί, νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ βέλος ἀφίησι καί, ἣν ἔκειρε γῆν, νῦν ἀσμενέστατα γεωργεῖ καί, οἷς ἀντεπαρετάττετο, νῦν προστέθειται· καὶ γέγονε σύμμαχον τὸ ἀντίμαχον καὶ προκινδυνεύειν ἐθέλει καὶ ἵστασθαι τῆς φάλαγγος κατὰ μέτωπον.

ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ ΨΕΛΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ ΤΙΝΩΝ ΩΣ ΕΝ ΤΩ ΑΥΓΟΥΣΤΩ ΜΗΝΙ ΤΕΛΕΥΤΑ

(S M I, p. 47/p. 48) Τί δυσχεραίνεις; τί στενάζεις ἐκ βάθους;
ἡ τῶν Σκυθῶν ἔφριξε μακρόθεν φάλαγξ,
ὑπεστάλησαν οἱ παρ' Ἴστρῳ σκορπίοι,
ὁ Τοῦρκος ἠρέμησεν ἠρεθισμένος, [...].

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

156. ΤΩ ΚΟΜΝΗΝΩ ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΝΤΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΤΖΙΝΑΚΩΝ

(S M II, p. 179) [...] Ἡ μὲν οὖν τῶν πλειόνων βαρβάρων ὑποταγὴ πρὸς τὸ θεόστεπτον κράτος σου καὶ τὸ κατὰ μέρη προσιέναι τούτους καὶ τῶν σῶν ποδῶν τὰς ἑαυτῶν ἐξαρτᾶν κεφαλὰς κατάλληλόν μοι δοκεῖ καὶ τῷ πλήθει τοῦ σοῦ στρατεύματος καὶ τῷ γενναίῳ τοῦ βασιλικοῦ σου φρονήματος. εἰ γὰρ καὶ μὴ τοιοῦτος ὑπῆρχες, οἷον αἱ φῆμαι βοῶσι, περιεσκεμμένος, γενναῖος, βαθὺς τὸ φρόνημα, ὑψηλὸς τὴν γνώμην, ἀλλ' ἤρκει καὶ μόνον τὸ σὸν στρατόπεδον ἐκφοβῆσαι τούτους καὶ πρὸς τὸ δειλιᾶν συνελάσαι. κἂν εἰ τὸ στράτευμά σου βραχύτατον ἦν, ἐξεφόβησεν ἂν τούτους τὸ ἀνδρεῖόν σου τῆς ψυχῆς. ἐπεὶ δὲ ἄμφω συνῆλθον, πολυπληθὲς στράτευμα καὶ βασιλεὺς γενναιότατος, πάντας εἰκὸς ἐκπλήττεσθαί τε καὶ τοῖς σοῖς ποσὶν ὑποστρώννυσθαι. καὶ οὐ θαυμάζω τοὺς προσεληλυθότας σοι, βασιλεῦ.

CUVÎNTARE A HYPERTIMULUI[7], CARE POARTĂ NUMELE DE SELENTIOS[8]

(SM I, p. 340) [...] Şi acesta e lucrul cel mai minunat: nu numai că ni-l omoară pe vrăjmaş, dar şi îmblînzeşte neamul barbar [9]. Căci neamul care mai ieri alaltăieri îşi întindea arcurile împotriva noastră, vorbesc de neamul de dincolo de Istru, aruncă acum săgeata pentru noi şi pămîntul pe care-l jefuia, acum îl lucrează foarte bucuros şi cu aceia împotriva cărora se pregătea de luptă [10] acum se asociază. Şi luptă alături de noi cel ce lupta împotriva noastră şi vrea să înfrunte primejdia şi se aşează în fruntea falangei [11].

STIHURI ALE LUI PSELLOS PENTRU COMNEN [12], CÎND SPUNEAU UNII CĂ AR MURI ÎN LUNA AUGUST

(SM I, p. 47/48) De ce te necăjeşti? De ce gemi din adînc? S-a înfiorat de departe falanga sciţilor [13], s-au retras scorpionii de lîngă Istru [14], turcul cel neastîmpărat s-a domolit [15]. [...].

SCRISORI

156. COMNENULUI CARE ERA PLECAT ÎN EXPEDIŢIE ÎMPOTRIVA PECENEGILOR [16]

(SM II, p. 179) [...]. Supunerea celor mai mulţi dintre barbari faţă de Măria ta, care eşti de Dumnezeu încoronat şi faptul că unul cîte unul ei vin la tine şi-şi apleacă capetele la picioarele tale mi se par lucruri potrivite şi cu mulţimea oştirii tale şi cu nobleţea spiritului tău împărătesc. Chiar de n-ai fi fost aşa cum te arată faima, prudent, viteaz, profund în gîndire, înalt în cugetare, şi ar fi fost îndeajuns numai oastea ta ca să-i înspăimînte pe aceştia şi să-i facă să se chircească de groază. Şi chiar dacă armata ta era foarte mică, ar fi putut să-i înspăimînte pe ei sufletul tău viteaz. Deoarece însă şi una şi cealaltă s-au aflat împreună, o armată foarte numeroasă şi un împărat foarte viteaz, desigur toţi vor fi doborîţi şi se vor aşterne sub picioarele tale. Nu mă mir împărate aşadar că unii dintre ei ţi s-au predat.

---

7 Psellos, care purta titlul de *hypertimos*.

8 Gen de discurs alcătuit de un retor în numele împăratului şi rostit chiar de acesta din urmă, după împrejurări, în mari adunări festive la curte. Discursul de faţă a fost alcătuit de Psellos în numele împăratului Constantin al IX-lea (1042—1055) şi se referă la colonizarea pecenegilor lui Kegen, apoi ai lui Tyrah, în Bizanţ, cf. Kedrenos, *ed. cit.*, II, p. 581—587; *Fontes* III, p. 150—157.

9 Este vorba despre pecenegi, v. *supra*, n. 2.

10 Cu bizantinii.

11 Aluzie probabil la Kegen sau Tyrah, şefii pecenegi care trec de partea Bizanţului, între 1048—1053, cînd se desfăşoară marele conflict bizantino-peceneg în zona Dunării de Jos, v. *supra*, n. 8.

12 Împăratul Isaac I Comnenul (1057—1059).

13 Pecenegii.

14 Pecenegii din zona Dunării de Jos.

15 Aluzie la victoriile lui Isaac I asupra turcilor selgiucizi. Stihurile datează probabil din 1059.

16 Scrisoare adresată împăratului Isaac I Comnenul (1057—1059) plecat în război împotriva pecenegilor, în 1059.

(p. 180) Ἔπεισι δέ μοι διαπορεῖν καὶ διὰ ταῦτα πολλοῖς καταμερίζομα[ι] λογισμοῖς, ἐπί τισι θαρρῶν ὁ Σελτὲ οὐ κατηκολούθησε τοῖς πολλοῖς οὐδ' εὐθύς σοι προσπέφευγε καταπλαγείς, εἰ μή τι ἄλλο, τὸ μέγα σου περὶ τὰ πράγματα φρόνημα καὶ τὴν στρατηγικὴν σύνταξιν καὶ τὸ μηδὲν προπετῶς ἢ ὀλιγώρως ποιεῖν. ἐπὶ τούτῳ διαπορῶν πολλοὺς καὶ διαφόρους λαμβάνω τοὺς λογισμούς. ἢ γὰρ ὅτι πεφόβηταί σε καὶ οὐ θαρρεῖ τὴν καταφυγὴν ἢ ὅτι καθείρξας ἑαυτὸν καὶ περιφράξας ἀπολέμητος οἴεται διαμεῖναι ἢ βουλόμενος τῶν ἄλλων μαρτύρων χωρὶς τὰς παρ' ἑαυτοῦ ἀξιώσεις ποιεῖν; ἢ ὅτι ἀπεγνωκὼς τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας τεθάρρηκε τῇ τοῦ πολέμου ῥοπῇ, ὡς ἢ κατορθώσων ἐν τούτῳ ἢ τεθνηξόμενος; τούτους καὶ ἑτέρους ἑλίττων λογισμούς, δέσποτέ μου καὶ βασιλεῦ, καὶ ἕτερόν τι ἀντιποιοῦμαι ἐνθύμημα, οὐκ ἀληθὲς μέν, ἀλλ' ἐμὲ ἡ καινότης τοῦ πράγματος καὶ εἰς ἀτοπίαν ἐξήνεγκε. δέδοικα γάρ, μή πως δεινὸς ὢν οὗτος ὁ βάρβαρος δεξιῶς τοῖς πράγμασι κέχρηται καὶ ὑπεκρίθη μὲν διάστασιν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ γένους, σύνεστι δὲ ταῖς γνώμαις μετ'αὐτῶν λανθανόντως καὶ τοὺς [μ]ὲν εἰς δολεράν ἀφῆκεν ὑποταγήν, αὐτὸς δὲ ἐνεδρέυει καὶ διαμηχανᾶταί τι [μ]ετ' ἐκείνων ἀπόρρητον, ἵνα πολέμους κατὰ σοῦ συγκροτήσωσιν. ἄτοπος μὲν [ἴ]σως ὁ λογισμός, ἀλλ' ἐμέ, θειότατε βασιλεῦ, ταράττει δεινῶς. διὰ ταῦτα προσ[δ]έχεσθαι καὶ μὴ ἀνείργειν τὴν πρόοδον, δοκιμάζειν δὲ αὐτῶν τὰ φρονήματα [μ]ὴ μόνον ἐν λόγοις ἀλλ' εἴ τις εἴη δοκιμασία διὰ τῶν πράξεων, καὶ συγκρούειν [ἀ]λλήλοις τοὺς ἀπ' ἀλλήλων διαμερισθέντας καὶ τηνικαῦτα ἐπὶ τῶν πραγμάτων [β]ασανισθέντας καὶ δοκίμους εὑρεθέντας καὶ ἀληθεῖς μετὰ τῶν οἰκείων τάττειν [κ]αὶ μηδὲ τότε τὰ πάντα πιστεύειν, ἀλλὰ στρατηγικώτερον χρῆσθαι τοῖς πράγμασι.

(p. 181) Περὶ δὲ τοῦ πολέμου οὐ δύναμαι τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὡς δεῖ τοῦτον [τ]ὸ σὸν κράτος πρὸ τῆς εἰρήνης ἰδεῖν. εἰ γὰρ καὶ τὸ πλέον τοῦ βαρβαρικοῦ [δ]ιεσχίσθη στρατοῦ καὶ τὸ καταλελειμμένον ἴσον ἢ καὶ βραχύτερον, ἀλλ' ἐγὼ [π]λέον τοῦ πλείονος δέδοικα. πρὸς μὲν γὰρ ἰσόμετρον στράτευμα συντεταγμένως [ὁ] στρατιωτικός ὄχλος χωρεῖ καὶ περιεσκεμμένως, τοῦ δὲ βραχυτάτου καταφρονῶν [ἔ]σθ' ὅτε περιπίπτει ταῖς ἐναντίαις ῥοπαῖς. οὐ γὰρ τὸ πλῆθος τὴν τροπὴν ἀεὶ [π]οιεῖν εἴωθε, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ βραχὺ στράτευμα παρατάξεις μεγάλας ἐσκέ[δ]ασεν. ὥσπερ οὖν τὰ πλείω σοι τῶν κατορθωμάτων εἰρηνικῶς μέχρι τοῦ νῦν [κ]απράττεται, τοιουτότροπά σοι γενέσθω καὶ τὰ λειπόμενα. οἶδα παρὰ πολλῶν [ἀκ]ούων, ὡς λεόντειον τὴν ὁρμὴν τὸ θεοσύλλεκτόν του κέκτηται στράτευμα καὶ [ὡ]ς ἀκατασχέτως ἐρᾷ βαρβαρικῶν σαρκῶν ἀπογεύσασθαι. καὶ ἐπαινῶ τούτους [τ]ῆς γενναίας ψυχῆς καὶ τοῦ συντεταγμένου φρονήματος καὶ τοῦ ζήλου τῆς ἀρι[στ]είας· ἀλλά μοι πρὸς θεὸν διηνεκὴς εὐχὴ πέφυκε μηδένα ἐν πολέμῳ πεσεῖν [τῶ]ν ὑπὸ σοὶ τεταγμένων. τόσαις γὰρ ἀντιμετρήσαις βαρβαρικαῖς κεφαλαῖς μίαν [Ῥ]ωμαϊκήν, κἂν ἀκοντιστὴς εἴη κἂν λιθοβόλος κἂν στρατοκῆρυξ κἂν σαλπιγκτής; [ὅ]σῳ δὲ κάλλιον μηδενὸς τῶν ἡμετέρων ἐν πολέμῳ πεσόντος τοὺς βαρβάρους [...]ντας εἰρηνικοῖς καταστρατηγηθῆναι τοῖς σκέμμασι; μόνον, θειότατε βασιλεῦ, [ἡ] διὰ τῆς εἰρήνης πρᾶξις ἔμφασιν ἐχέτω πολεμικοῦ ἀγωνίσματος. ὑποτετάχθωσαν [...]ρ καὶ διαιρείσθωσαν καὶ τοῖς σοῖς ἐν πᾶσι βουλήμασιν ὑποκείσθωσαν. κἂν [εἰς] πόλεμον δέῃ πεμφθῆναι τούτους, μὴ ἀνθιστάσθωσαν. κἂν εἰς ἄλλο τι κατά[...]α χρείαν ἐπίκαιρον· ὑπεικέτωσαν ἐν πᾶσιν ὡς δοῦλοι. οὐ χρήμασιν ἐξωνη[θέν]τες, ἀλλὰ τῷ βουλευθῆναι σε ἔργον τούτους γενέσθαι πολέμου καὶ πανω[λεθ]ρίᾳ περιπεσεῖν.

(p. 180) Dar nu-mi găsesc cuvintele şi sînt împărţit între mai multe gînduri: pe ce oare s-o fi bizuit Selte [17] de n-a urmat pe cei mai mulţi şi nu s-a refugiat la tine, impresionat, dacă nu de altceva, de marea ta inteligenţă în treburile statului şi de felul cum îţi întocmeşti oştirea şi de faptul că nu faci nimic în pripă sau cu neîngrijire. Nedumerit în această privinţă, fac numeroase şi felurite presupuneri. Fie că e înspăimîntat de tine şi nu cutează să se refugieze la tine, fie că odată ce s-a închis şi s-a întărit în ascunzătoarea lui crede că va rămîne neatacat, fie că doreşte să-şi formuleze cererile faţă de tine fără alţi martori. Sau poate că pierzîndu-şi speranţele de salvare s-a avîntat pe calea războiului, hotărît să învingă în acesta sau să moară. Tot răsucind în mintea mea aceste gînduri şi alte presupuneri, stăpîne al meu şi împărate, mă gîndesc şi la altceva; nu e vorba de un lucru sigur, dar caracterul neobişnuit al situaţiei mă face poate chiar să divaghez. Mă tem ca nu cumva acest barbar, care e un om foarte iscusit, să nu se fi folosit cu abilitate de situaţie şi să nu se fi prefăcut că se rupe de restul neamului lui, rămînînd însă în ascuns unit în gînduri cu ei şi să-i fi lăsat pe unii să se supună chipurile, iar el să întindă o cursă şi să pună la cale ceva tainic împreună cu ei, ca să pornească lupte împotriva ta. Poate că presupunerea mea e nelalocul ei, dar pe mine, preadumnezeiescule împărat, mă tulbură groaznic. De aceea trebuie să fie primiţi cei ce se refugiază la tine şi să nu le fie respinsă trecerea, dar să fie puse la încercare cugetele lor, nu numai prin cuvinte, ci, de se poate, la încercare prin fapte şi să se lupte unii cu alţii cei ce s-au despărţit unii de alţii şi abia atunci, încercaţi prin fapte şi găsiţi vrednici de crezare şi sinceri să fie rînduiţi pentru luptă împreună cu ai noştri şi nici chiar atunci să nu fie crezuţi întru toate. Ci lucrurile să fie tratate cu multă prudenţă.

(p. 181) În ce priveşte războiul, nu pot să-mi conving spiritul că Măria ta trebuie să-l prefere păcii. Chiar dacă cea mai mare parte din armata barbară s-a separat şi cea rămasă e egală sau mai mică, eu totuşi mă tem peste poate. Căci gloata oştenilor se îndreaptă împotriva unei oştiri de mărime egală în ordine şi cu precauţie, dar pe una mai mică o dispreţuieşte şi de aceea cade uneori în extrema cealaltă. Căci nu întotdeauna mulţimea duşmanilor provoacă fuga oştenilor, ci, uneori, chiar şi o armată mică a risipit oşti mari şi bine întocmite. Cum cele mai multe dintre realizările tale de pînă acum s-au înfăptuit paşnic, tot astfel să faci şi în viitor. Am aflat de la mulţi ce avînt de leu a dobîndit armata ta, de Dumnezeu adunată şi cu cît nesaţ rîvneşte să se înfrupte din trupurile barbarilor. Şi-i laud pe oşteni pentru sufletul lor viteaz şi cugetul aşezat şi pentru dragostea de fapte vitejeşti. Dar necontenit mă rog lui Dumnezeu să nu cadă în război nici unul dintre cei aflaţi sub porunca ta. Cîte capete de barbari ar putea plăti pentru un cap de romeu, fie el lăncier, fie aruncător de pietre, fie crainic al oştirii, fie gornist? Nu e oare mult mai bine ca, fără să cadă în război vreunul dintre ai noştri, toţi barbarii să fie înfrînţi prin manevre paşnice? Numai, preadumnezeiescule împărat, fapta paşnică să aibă înfăţişarea înfruntării războinice. Să fie supuşi şi divizaţi şi să asculte în toate de voinţa ta. Şi chiar dacă ar trebui să fie trimişi la război sau în vreo altă primejdie, să nu se împotrivească. Să asculte întru toate ca nişte sclavi, fără să primească în schimb bani, ci treaba lor să fie războiul şi nimicirea lor înşile pentru voinţa ta.

[17] Şef peceneg din zona Dunării de Jos, care a rezistat mai mult decît ceilalţi conducători pecenegi lui Isaac I Comnenul, cf. Skylitzes Continuatus, ed. Tsolakes, p. 106–108, Attaliates ed. Bonn, p. 66–67; *Fontes*, vol. III, p. 58–61, 68–69.

Ἐγὼ μὲν οὖν ἴσως πλέον τι δοκῶν ὁρᾶν τῶν πολλῶν ἢ (p. 182) καὶ δειλὸς
ɩως καὶ φιλόψυχος ὢν τοιούτους λόγους τῇ βασιλείᾳ σου ὑποτίθημι· αὐτὸς
ὲ ὁ ἀκριβέστατος βουληφόρος, πρὸς αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ὢν καὶ εἰς τὸ ἀκριβὲς
ὶ τῶν βαρβάρων μεμαθηκώς, κάλλιον ἂν πάντων σκέψαιο καὶ βουλεύσαιο,
αὶ μάλιστα καὶ τὰ πρῶτα τῶν στρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν φρονήματα τῷ σῷ
ράτει συνειληφώς, οἱ δὴ πολλάκις τοιούτοις περιτευχηκότες πράγμασι καὶ
ς περιπτώσεως τὰ μὲν παθόντες, τὰ δὲ ποιήσαντες εἰδεῖεν περὶ πάντων ἐμοῦ
λεώτερον. [...].

69. ΤΩ ΒΑΣΙΛΕΙ [ΙΣΑΑΚΙΩ] ΤΩ ΚΟΜΝΗΝΩ ΕΝ ΤΑΞΕΙΔΙΩ ΟΝΤΙ

(p. 302) [...] Καὶ σὺ μὲν ὦ μέγα Ῥωμαίων ὄφελος, νῦν πρώτως οἴει νενι-
ηκέναι, ὅτε προσβαλόντα τὸν βάρβαρον πᾶσι μέρεσι τοῦ στρατεύματος ἀπώσω
ὶ ἀπεκρούσω, καὶ φυγάδα εἰργάσω τὸν τέως ἀηττητὸν δόξαντα, οὐδεμίαν
ενεγκόντα σὴν οὔτε στρατηγίαν, οὔτε φωνήν, ἀλλ' ὡσανεὶ λέοντα βρυχησά-
νον, ἢ ποδῶν εἶχεν ἀποδράντα καὶ διασπαρέντα ἐν ταῖς λόχμαις ἢ ἐν τοῖς
εσιν· ἐγὼ δὲ σοι πολλὰς νίκας ἐπιψηφίζομαι, καὶ ὁπόσας ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ
άσκανον ἔχων ψυχὴν ἀριθμῆσαι δύναται.

[...] τετάρτην αὖθις ἀρίθμει νίκην, ὅπως πρὸ τοῦ πολέμου κατηγγωνίσω
βάρβαρον, ὡς κατεσοφίσω, ὡς κατεστρατήγησας, ὡς διεῖλες τοὺς ἐναντίους,
ὶ τοὺς μέν, ὠκειώσω, τοὺς δέ, ἀπώσω. [...]

Ἀλλὰ τίς οὐ θαυμάσει σου τὴν περίοδον, τῆς ὁδοῦ τὸν κύκλον, τὸ στρα-
γικὸν βλέμμα, τὴν ἐν στενοῖς δίοδον ὡς ἀβάδισας πλατύνων καὶ κρατύνων
στράτευμα, ὡς ἐκαρτέρησας; τίς οὐκ ἐκπλαγεῖ σου τοὺς ἄθλους, τὰς ἀγρυπνίας,
; ἐν μέσῳ φροντίδας, τὴν δαπάνην τῆς ψυχῆς, τὸ ἄτρεπτον τοῦ φρονήματος;

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀθρόον ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι, καὶ τὴν βαρεῖαν ἐκείνην ἠλά-
ξαν ὑλακὴν οὐκ ἐπτοήθης πρὸς τὴν φωνήν, ἀλλ' ἀντεμβαλὼν αὐτοῖς τὴν σιωπὴν
τὴν τοῦ στρατεύματος ἡσυχίαν, κρείττων ἐφάνης σιγῶν, ἢ ὑλακτοῦντες
βάρβαροι· καὶ πυργώσαντές σοι κύκλῳ τὸ στράτευμα προσβαλόντες καὶ
οῦντες, ἀντωθοῦντο μᾶλλον ἢ διερρήγνυον. Τὴν δὲ τῆς νυκτὸς φυγήν, τὴν
τῶν βαρβάρων βοήν, ὡς τοῖς ἐναντίοις διεκρούσω τὰ ἐναντία; τὸ δὲ ἀπτόητον
ψυχῆς τίς μὴ θαυμάσειεν; [...]

Εἰ δέ με εἶδες ὅτε μοι πρῶτα ἡ περὶ τὴν νίκην φήμη τὴν ἀκοὴν διεβόμ-
ε, τότε ἂν ἔγνως ὅπως τὴν στρατηγίαν ἐλογισάμην· ὑψώσας γὰρ εὐθὺς τὰς
ρας, ἡλίκον ἐκρότησα· μικροῦ δεῖν καὶ ἐχόρευσα· εἶτα δὴ ἐμμανῶς ἀναστὰς
ιέθεον τὴν οἰκίαν βοῶν μέγα καὶ διαρρηγνύμενος· καὶ ὡς εἶχον ἀπαρασκεύως
πασάμενος πρὸς τὴν βασίλισσα τε γίνομαι, καὶ τῆς χαρμονῆς αὐτῇ ἐκοι-
ησα· εἶτα δὴ καὶ τοῖς πλήθεσιν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς γεγονώς, τὴν στρατηγίαν
γγελλον.

Poate că eu par a vedea mai exagerat decît mulți lucrurile (p. 182) sau temător și iubitor de viață fiind îți spun, poate, asemenea cuvinte, Măria ta. Dar cum tu însuți ești cel mai bun sfătuitor pentru asemenea chestiuni și cunoști preabine obiceiurile barbarilor, ai putința să gîndești și să hotărăști mai bine decît oricine și asta mai cu seamă după ce ai cerut mai întîi să ți se dea Măriei tale părerile strategilor și soldaților, care, pentru că adesea s-au nimerit în asemenea împrejurări știu nesfîrșit mai bine decît mine despre toate, după cum pe unele le-au pătimit, pe altele le-au făptuit [...].

69. ÎMPĂRATULUI [ISAAC] COMNEN CARE SE AFLĂ LA DRUM[18]

(p. 302) [...] O, tu, mîndria cea mare a romeilor, tu crezi acum că prima ta biruință stă în faptul că pe barbarul care se arunca împotriva tuturor părților armatei tale l-ai respins și l-ai zdrobit și că l-ai făcut să fugă pe el, care părea pînă atunci de neînvins, de nu mai îndură nici atacul nici vocea ta, ci ca un leu care rage fuge pe unde îl duc picioarele și se retrage în desișuri de pădure sau în mlaștini. Eu însă îți atribui multe victorii, din acelea pe care poate să le numere [numai] un bărbat vrednic și cu sufletul tare.

[...]. Iar cea de-a patra victorie este că i-ai înfrînt pe barbari mai înainte chiar de a te înfrunta în luptă cu ei, i-ai înșelat, i-ai învins prin manevre strategice, i-ai dezbinat pe potrivnici și pe unii i-ai făcut să treacă de partea ta, pe alții i-ai respins. [...].

Dar cine oare nu-ți va admira orbita, ciclul drumului tău, privirea de oștean, trecerea prin strîmtori pe care ai făcut-o, acum răsfirîndu-ți, acum adunîndu-ți oastea, felul în care ai rezistat? Cine nu va fi oare impresionat de faptele tale vitejești, de vegherea ta, de grijile pe care le-ai avut, de dăruirea ta sufletească, de neclintirea cugetului tău?

Iar cînd vrăjmașii s-au arătat toți laolaltă și au slobozit strigătul acela cumplit de luptă, nu te-ai îngrozit de glasul lor, ci, aruncîndu-le în schimb tăcerea și liniștea oștirii tale, te-ai arătat prin tăcere mai presus decît barbarii ce urlau ca fiarele. Și te împresurau de jur împrejur și atacau oștirea și se năpusteau, dar mai degrabă decît s-o sfărîme trebuiau să țină piept atacurilor tale. Dar fuga din timpul nopții și strigătul barbarilor cînd tu răspundeai cu atacuri atacurilor? Dar neînfricarea sufletului tău, cine nu le va admira? [...].

Dacă m-ai fi văzut cînd mi-a venit în auz zvonul despre victorie, atunci ți-ai fi dat seama cum ți-am apreciat priceperea ostășească. Căci mi-am înălțat mîinile îndată și am aplaudat din răsputeri. Puțin mai lipsea să joc. Apoi, ridicîndu-mă ca un apucat, alergam prin casă de colo colo, strigînd tare și nu mai puteam de bucurie. Și am încălecat, cum puteam, pe nepregătite, am sosit la împărăteasă și i-am împărtășit și ei bucuria. Apoi, apărînd în fața mulțimii în *agora*, am vestit victoria.

[18] Scrisoare adresată împăratului Isaac I Comnenul, probabil după victoria acestuia asupra lui Selte, șeful peceneg, în 1059. Psellos o celebrează ca fiind „a patra" victorie a împăratului, primele trei — a căror enumerare retorică am lăsat-o de o parte aici — sînt, după el mari realizări în politica internă.

87. ΤΩ ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

(MB 5, p. 330) Ἄφθονα γὰρ ὁ Ἴστρος καὶ τὰ περὶ τὸν Ἴστρον τὰ ῥεῖθρα ῶν λόγων προχέει· τί οὖν μὴ μεγάλα ταῦτα πρὸς ἡμᾶς καχλάζῃς τὰ κύματα, πόσα τῷ πολέμῳ πρόσεστι καταλέγων, διώρυχας, καὶ μετοχετεύσεις, ἀκροβο-ισμούς τε καὶ ἀνδροκτασίας, ἐξελιγμούς τε καὶ ὑπερφαλαγγώσεις, καὶ ὁπόσα ἱ παλαιότατοι τῶν συγγραφέων τῷ Μακεδόνι πεφιλοτίμηντοι; [...]

(p. 331) Ἃ μὲν οὖν αὐτόθεν κατωρθώκατε ἢ ἠριστεύκατε, οὐ πάνυ τι σαφῶς ἶδα· κατακεκρότηκε γοῦν ἡμῶν ἐνταῦθα τὰ ὦτα τὰ παρ' ὑμῶν ὑπηχούμενα, καὶ ῶν εἰσιόντων, ὁ μέν, εἰσβολὴν, ὁ δὲ καθέδραν, ὁ δὲ μάχην, ὁ δὲ πεῖραν, καὶ λλος ἄλλο τι ἥκει μοι κομίζων νεώτερον ἄκουσμα· ἐγὼ δὲ τῇ μὲν ἀκοῇ χαίρω, ͻ πάνυ δέ τι ἥδομαι τῇ ἀφελείᾳ τῶν διηγήσεων. Νῦν οὖν μοι τὴν σὴν εἰπέρ ωνὴν ἀναλάμπρυνε, οὐκ ἀναβεβλημένῳ ῥυθμῷ, ἀλλὰ συντόνῳ καὶ πολεμικῷ εχνῶς τὰς ἐπιστολὰς συντιθείς.

161. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ [ΙΣΑΑΚΙΟΝ] ΤΟΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ

(MB 5, p. 416) Εἰ γὰρ καὶ μήπω τὸ τέλος τῶν πολλῶν σου καὶ μεγάλων ώνων ἀκήκοα, μὴ δὲ τὸ μέγα τῆς σῆς στρατηγίας κεφάλαιον ἔγνωκα, ἀλλ' ὡς η νενικηκότα καὶ κατωρθωκότα τὸ πᾶν λογίζομαι· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ῶ ὡς, εἰ καὶ μηδὲν πέρας αἴσιον τοῖς σοῖς ἀπήντηκεν ἀγωνίσμασιν, ἀλλ' ἕνεκά τῆς προθυμίας καὶ τοῦ καταθαρρῆσαι τοσοῦτον κίνδυνον, πάντων ἀποτρε-ντων τὴν ἀπὸ τῆς Πόλεως ἔξοδον, στρατόπεδόν τε τοσοῦτον ἀθροῖσαι καὶ ονομῆσαι [...] καὶ δεδιότας θαρσύνειν, καὶ θρασυνομένους ἀναστέλλειν, ; τε ἀναγκαίας αὐτοῖς τροφὰς πάντοθεν συμπορίζειν, καὶ τὰ τούτων κρείττω ὶ ὑψηλότερα, κατατεμεῖν τὴν βάρβαρον στρατιάν, καὶ τοὺς προσδοκωμένους μμάχους ἐπισχεῖν καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταστήσασθαι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πολέμιον βάραθρόν τι συνωθῆσαι ἀδιεξόδευτον· καὶ ἵνα μὴ τὰ πλείω καθεξῆς ἐρῶ, ͻτα δὴ καὶ μόνα ἀρκοῦσιν εἰς μέγα στρατηγίας ἐγκώμιον, καὶ μεῖζον τῆς σῆς αλοψυχίας ὑπόδειγμα, ὅτι ἑτέρων ἡμαρτηκότων αὐτοκρατόρων, προκινδυ-εις αὐτός· κἀκείνοις μὲν οὐκ ἐμέλησεν ὧν δεδράκασι, σὺ δὲ τούτοις ἀπε-ͻψω τὰ ἐλαττώματα, καὶ τῇ βασιλείᾳ περιέτρεψας τὴν αἰσχύνην εἰς εὐδο-ν. [...]

Ἐγὼ δὲ, ὃν μετὰ τῶν ἐλλογίμων αὐτὸς ἀρίθμηκας, καὶ ὃν διατελεῖς ἐπαινῶν, οὗ τὴν γλῶτταν θαυμάζεις φιλοσοφοῦσαν ἢ ῥητορεύουσαν, μετὰ πάντων τοῦτο προστίθημι· εἰ μὲν ἤδη τὸ πᾶν ἤνυσας, ὦ βασιλεῦ, καὶ κατώρθωκας έτι λόγος οὐδείς, εἰ δὲ ἔτι τὸ τοῦ πολέμου τέλος ἠώρηται, τρεῖς σεαυτῷ εις τῶν κατορθωμάτων ἀνάπλασον, μείζονα, καὶ μέσην, καὶ τελευταίαν· καὶ ω μείζων μέν, ὁ παντελὴς τῶν βαρβάρων ἀφανισμός, μέση, ἡ πρὸς ἕτερον ον μετασκήνωσις αὐτῶν καὶ μετάθεσις, ἥν ἐγὼ καὶ πρώτην καλῶ, τρίτη καὶ ευταία, ἡ τούτων ὑποταγὴ ἀληθεύουσα καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασι,

87. LOGOTHETULUI DROMULUI [19]

(MB V, p. 330) Istrul și împrejurimile Istrului lasă să curgă din abundență șuvoaiele cuvintelor. De ce nu faci, așadar, să se rostogolească spre noi aceste mari valuri, povestindu-ne cele întîmplate în război, despre săpări de șanțuri și abateri de cursuri de apă, despre încăierări și uciderі, despre schimbarea frontului și înaintări, despre tot ceea ce laudă scriitorii cei mai vechi la Macedonean [20] [...].

(p. 331) Nu știu preabine ce ați înfăptuit și împlinit cu vitejie acolo. Căci ecoul faptelor voastre ne-a copleșit aici urechile și dintre cei care au venit să-mi comunice ceva nou, unul vorbește de atac, altul de așteptare, unul de luptă, altul de experiență și fiecare de altceva. Iar eu mă bucur de ce aud, dar nu prea sînt încîntat de simplitatea relatărilor. O, dacă ar răsuna acum limpede vocea ta, nu în ritm tărăgănat, ci încordat și ostășesc alcătuindu-ți scrisorile!

161. CĂTRE ÎMPĂRATUL [ISAAC] COMNEN

(MB V, p. 416) Chiar dacă n-am auzit încă de sfîrșitul multelor și marilor tale lupte și nici n-am aflat de măreața împlinire a campaniei tale, de pe acum socotesc că ai biruit și ai dus la bun capăt totul [21]. Și încă voi spune, prin hiperbolă: chiar dacă strădaniile tale nu au ajuns la o încheiere fericită, totuși zelul tău și faptul de a fi înfruntat cu îndrăzneală o primejdie atît de mare, în vreme ce toți te sfătuiau să nu ieși din Oraș [22], faptul de a fi adunat o armată atît de mare și de a o fi condus [...] de a fi îmbărbătat pe cei ce se temeau și de a-i fi domolit pe cei preacutezători, de a le fi procurat acestora, de pretutindeni, hrana necesară și — ceea ce este mai presus și mai important decît toate — faptul de a fi risipit armata barbarilor și de a-i fi oprit pe aliații nădăjduiți [23] și de a-i fi tras de partea ta, iar pe vrăjmaș de a-l fi zvîrlit într-o prăpastie fără ieșire și, ca să nu spun multele lucruri care mai urmează, toate acestea numai și tot ajung pentru a lăuda din plin priceperea ta ostășească. Și, dovadă mai mare a curajului tău, un lucru pe care nu l-au făcut ceilalți împărați, tu însuți te-ai aruncat în mijlocul primejdiei. Acelora nu le-a păsat de lucrurile de care s-au făcut vinovați, tu însă le-ai acoperit scăderile și ai transformat rușinea împărăției în glorie [...].

Iar eu, cel pe care tu îl numeri printre oamenii pe care-i iei în seamă și pe care necontenit îl lauzi și a cărui limbă o admiri atunci cînd vorbește de filozofie sau se îndeletnicește cu retorica, eu adaug la toate acestea și următorul lucru: dacă acum ai și dus totul la capăt cu bine, împărate și ai izbîndit, nu mai am nimic de spus, dacă însă sfîrșitul războiului nu este încă lămurit, gîndește-te la trei feluri de victorii: una mare, una de mijloc, una de rang ultim. Și să fie pentru tine victoria cea mai mare desăvîrșita distrugere a barbarilor, cea de mijloc — mutarea lor în alt loc și așezarea lor acolo, pe care eu aș numi-o chiar victorie de frunte, a treia și ultima — supunerea acestora vădită și prin înfățișarea și prin faptele lor, însoțită întotdeauna de

---

[19] Înalt demnitar bizantin. Scrisoarea datează din 1059 și se referă la luptele cu pecenegii.

[20] Aluzie la Alexandru cel Mare, considerat de bizantini un model al virtuților militare.

[21] Psellos se referă la luptele lui Isaac I Comnenul cu pecenegii, în 1059.

[22] Constantinopol.

[23] Probabil uzii.

ὶ μέχρι παντὸς τὸν φόβον καὶ τὴν ὑπόκλισιν ἔχουσα· ἵνα, εἰ μὲν τοῦ μείζονος χῃς, μεγίστην χάριν ἕξεις θεῷ τῷ πάντα μεταποιοῦντι πρὸς τὸ σύμφερον ὶ μεταβάλλοντι, εἰ δὲ καὶ τῆς δευτέρας, ἢ καὶ τρίτης, καὶ οὕτως ἐπασμενίσῃς πράγματι, καὶ ἀποχρῶν ἡγήσῃ τὸ πεπραγμένον κατόρθωμα. [...].

29. [ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ] ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΟΝ ΔΟΥΚΑΝ

(S M II, p. 42) [...] ἕστηκας ὥσπερ ἐν κέντρῳ τοῖς ἀνακτορικοῖς σημείοις . τὸν πάντα κύκλον περιοδεύεις τῆς οἰκουμένης· ἵστασαι τοῖς Ἄραψιν ἀντι-όσωπος, πρὸς τὴν Περσικὴν ἠγώνισαι δύναμιν· ἀναστέλλεις τὸ βάρβαρον ισος, εἶτα δὴ πρὸς τὴν ἑσπέραν χωρεῖς ἢ μᾶλλον ἐν ταὐτῷ καὶ περιπλεῖς Εὐφράτην καὶ παραπλεῖς ἀμεταθέτως τὸν Ἴστρον.

teamă şi supuşenie. De vei avea parte de [victoria] cea mare, să ai cea mai mare recunoştinţă faţă de Dumnezeu, care pe toate le potriveşte şi le aşează cum e mai folositor, iar de vei avea parte de-a doua sau chiar de-a treia [victorie] şi aşa să te bucuri de acest lucru şi, satisfăcut, să socoteşti că e un succes ceea ce ai făcut [...].

29. [A ACELUIAŞI] CĂTRE ÎMPĂRATUL DUCAS [24]

(SM II, p. 42) Te-ai aşezat în mijlocul însemnelor imperiale şi tot ocolul lumii îl parcurgi. Te opreşti faţă-n faţă cu arabii, ţi-ai încercat puterea cu perşii [25], opreşti cutezanţa barbarilor, te îndrepţi apoi, sau, mai curînd, navighezi în acelaşi timp pe Eufrat şi de-a lungul Istrului, fără să te mişti din loc! [26].

[24] Constantin al X-lea Ducas (1059–1067). Scrisoarea datează din 1065.

[25] Turcii selgiucizi.

[26] Aluzie probabil la luptele cu uzii, la Dunăre, împotriva cărora Constantin al X-lea obţine o victorie neaşteptată şi nemeritată, datorită unei epidemii de ciumă care-i decimează, cf. Skylitzes Continuatus, ed. Tsolakis, p. 113–116, Attaliates, *ed. cit.*, p. 85–86; *Fontes*, vol.III, p. 60–63, 71.

XIII. ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

XVIII (PG, 132, col. 1148) Δόξα σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ/[...] ὅτι τοῦ ...οιούτου καὶ τηλικούτου κακοῦ, ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις τῇ Ῥωμανίᾳ καὶ τῇ ...ῶν Χριστιανῶν πολιτείᾳ ἐνδυναστεύοντος, καὶ τολμωμένου ἀφόβως καὶ πεπαῤῥη-...ιασμένως ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου, οὐκ ἠγανακτήσας, οὐκ ὠργίσθης ἀξίως, ...αὶ ἀφανισμῷ τελείῳ ἡμᾶς παρέδωκας· ἀλλ' ἔτι ἀνέχῃ καὶ μακροθυμεῖς. Καὶ ...ὸν μέν, τὸ τῶν Τούρκων ἄγριον καὶ ἀθεώτατον ἔθνος ἡμῖν εἰς παιδείαν ἤγειρας, ...ὴν τῆς Ἀνατολῆς χώραν ληΐζον· νῦν δέ, τὰ τῶν Πατζινάκων καὶ Κομάνων ...αὶ Φράγγων, τὰ τῆς Δύσεως λεηλατοῦντα [...].

XIII. IOAN, PATRIARHUL ANTIOHIEI

Originar din Damasc, numit și Ioannes Oxeites, patriarh între anii 1089–1098, s-a retras apoi în insula Oxeia de lîngă Constantinopol și a redactat diferite scrieri polemice, între altele și *Cuvîntul despre rînduiala monahilor*, în care apără proprietatea mănăstirilor și propune o reformă a acestora. Textul păstrat în *Vaticanus Graecus* 840, f. 174ʳ–183ᵛ a fost analizat de V. Grumel, *Les patriarches grecs d'Antioche du nom Jean*, EO, 32, 1933, p. 279–299 și REB, 9, 1954, p. 161–163; Chr. Papadopoulos, Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης Ε' Ὀξείτης, ΕΕΒΣ, 12, 1936, p. 361–388.

Ediția folosită: J. G. Migne, PG, CXXXII, 1864, col. 1 117–1 150.

CUVÎNT DESPRE RÎNDUIALA MONAHILOR

XVIII (PG, CXXXII, col. 1148) Slavă ție, doamne Isuse Hristoase [...]. În aceste timpuri domnește atîta răutate în împărăția romeilor și creștinilor și se răsfață atîta obrăznicie și lipsă de rușine înaintea ochilor tăi. Tu însă nu te-ai supărat, nu te-ai mîniat cum s-ar fi cuvenit, și nu ne-ai dat pierzării totale, ci te-ai stăpînit și ești mărinimos. Ai ridicat spre pedepsirea noastră cînd neamul sălbatic și nelegiuit al turcilor, care pustiește Răsăritul, cînd mulțimile pecenegilor, cumanilor și francilor, care devastează Apusul. [...].

XII (Sternbach, p. 327)
Ἂν Περσικός τις ἐξυλακτοίη κύων,
ἂν Σκυθικὴ πάρδαλις, ἂν Γέτης λύκος,
ἂν Παίονες βοῶσιν, ἂν θροῇ Δάκης,
θραῦσον, δυνατέ, θλάσον αὐτοῦ τὰς γνάθους·
τὰ τέκνα τήρει, κλῆμα βοτρυηφόρον
λειμῶνες ἄνθη, λευκὰ κ⟨ο⟩ιλάδων κρίνα...
Ἰωάννης σοι ταῦτα Κομνηνός, Λόγε,
ὁ πορφυροβλάστητος Αὐσόνων ἄναξ.

XXV (Sternbach, p. 339)
Πένθος δὲ τερπνὸν καὶ χαρὰν στυγνὴν βλέπω,
νικῶντα τὸν τεκόντα καὶ τεθνηκότα·
μερίζεται μέν, πρὸς δὲ τὸν θρῆνον ῥέπει,
τὴν Κελτικὴν ῥιφεῖσαν ἀσπίδα βλέπει
καὶ σμικρὰ χαίρει, τῆς χαρᾶς δὲ τὸ πλέον
μιγὲν τὸ πατρὸς πένθος εὐθὺς ἀμβλύνει·
κυνῶν ὑλαγμὸς οὐδαμοῦ παριστρίων,
Περσῶν δὲ νευρᾶς ἠρέμησεν ὁ κτύπος.

XXX (Sternbach, p. 348—349)
Κλεινὲ στρατηγέ, βασιλεῦ στεφηφόρε!
βουλῆς μὲν ἦρχες, ἀλλὰ κατὰ βαρβάρων, (p. 349)
καὶ τόξον εἷλκες, ἀλλὰ κατ' ἐναντίων,
πόλεις ἀνίστας, ἀλλὰ τοῖς ὑπηκόοις,
ὡς μὴ διαρπάζοιντο τοῖς ἐναντίοις
ἐν ἐκδρομαῖς καὶ μᾶλλον ἀθροωτέραις·
Σκύθας διέσπας, ἐτροποῦ καὶ τοὺς Γέτας,
Περσῶν κεραυνὸς ἦσθα, πᾶσι βαρβάροις
μάστιξ Θεοῦ πλήττουσα τοὺς Αἰγυπτίους·
πρὸς πάντας εἶχες ὅπλα, βουλῆς ηὐπόρεις,
πρὸς θάνατον δὲ καὶ τὰ θανάτου ξίφη
ἄφρακτος ἦσθα· τοῦτο πῶς οὐ δακρύσω;
Σὲ καὶ πόλεις θρηνοῦσιν αἱ τῆς Ἀσίας
καὶ μᾶλλον αὐτῶν αἱ κατ' Εὐρώπην ὅλαι,

A trăit la sfirșitul secolului al XI-lea și inceputul secolului următor și a scris epigrame și poezii ocazionale care aruncă carecare lumină asupra epocii sale. Prin sciți el înțelegea pecenegi, prin daci și peoni avea în vedere pe români și pe unguri, iar prin geți se gîndea la bulgari. Textul s-a păstrat în trei manuscrise din Italia (*Mediceus-Laurentianus* XXXII, 33; *Venetus-Marcianus* 524 și *Venetus-Marcianus* 498).

Ediții folosite: Leo Sternbach, *Dissertationes philologicae Academiae Litterarum Cracoviensis*, 36, 1903, p. 313—392 și Spyridon Lambros, Ν Ἑλλην., 8, 1911, p. 3—59, 124—192.

Despre daci

XII (Sternbach, p. 327) Poate să urle un cîine persan, o panteră scitică, un lup getic sau să strige peonii și să țipe dacul, tu încleștează-ți fălcile, Stăpîne [1], și zdrobește. Copiii tăi stau de veghe, vițe producătoare de struguri, flori de livadă, crini albi de pe coaste [...]. Înțelepciune divină, ofranda aceasta ți-o aduce Ioan Comnenul, cel născut în sala de purpură, stăpînul ausonilor.

Despre Dunăre

XXV (Sternbach, p. 339) Văd un doliu vesel și o bucurie ostilă, care îl zdrobesc pe tatăl muribund [2], el se împarte, înclină spre plînset, privește la sulița celtică aruncată cîndva asupra sa și se veselește puțin, dar durerea reține repede prisosul său de bucurie, căci lătratul cîinilor de lîngă Istru și zingănitul arcului persan n-au contenit.

Geții se luptă cu bizantinii

XXX (Sternbach, p. 348—349). Strălucite conducător de oști, împărate purtător de coroană! Aveai sfat bun, dar împotriva barbarilor; (p. 349) trăgeai cu arcul, dar împotriva dușmanilor; ridicai cetăți, dar pentru supușii tăi, spre a nu fi sfîșiați de vrăjmași în incursiuni mai masive. Nimiceai sciții, fugăreai geții [3], erai fulger pentru perși și pentru toți barbarii biciul lui dumnezeu, care a lovit în egipteni. Aveai arme împotriva tuturor, dispuneai de sfaturi și erai neînduplecat în fața morții și a săbiilor acesteia. Pentru acestea cum să nu plîng? Toate cetățile din Asia și mai ales cele din Europa te jelesc

[1] Împăratul Ioan al II-lea Comnenul a adus ofrande mănăstirii Pantocrator din Constantinopol în anul 1138.
[2] Alexios I Comnenul a murit la 15 august 1118.
[3] Prin sciți autorul înțelegea pecenegi, iar prin geți pe vlahi sau bulgari.

κἀγὼ σὺν αὐταῖς· καὶ γάρ εἰμι καὶ πόλις·
εἰ δὲ στενάζω μᾶλλον, εἰ κλαίω πλέον,
ἀπηχὲς οὐδέν· μητρικὴν φέρω σχέσιν,
τεκοῦσα τὴν σὴν εὐκλεεστάτην φύσιν.

XXXII (Sternbach, p. 353—354)
Ἀλλ' ὁ κραταιός, εὐσεβὴς στεφηφόρος,
Κομνηνὸς Ἀλέξιος, Αὐσόνων ἄναξ,
ἤνοιξέ μοι τὰ σπλάγχνα· καὶ τί τὸ πλέον;
χρυσοῦν πέλαγος εὗρον, ἦλθον εἰς κλέος,
τῷ τῶν σεβαστῶν ἄξονι προσεγράφην
καὶ κῆδος ἔσχον ἐκ μεταρσίου γένους
καὶ τέκνα χρυσᾶ, γλυκὺν ἀμπέλου βότρυν,
καὶ τὰς ἐμὰς ἐντεῦθεν ἀνδραγαθίας.
Κελτοὶ βοῶσιν καὶ παρίστριοι Σκύθαι
καὶ τέκνα Περσῶν, ἄντικρυς φόνου τέκνα,
καὶ πᾶν μεμηνὸς ἔθνος εἰς γῆν Αὐσόνων.

(Lambros, p. 44)
Τούτοις πεποιθὼς τὴν μοναρχίαν φέρεις
ἐκ τῶν ἄκρων γῆς μέχρις αὐτῶν τερμάτων.
Σὴν δεξιὰν ἔφριξεν Ἰσμαὴλ τέκνον,
Σύρος τρυφηλός, Βαβυλώνιος, Σκύθης,
Παίων, Τριβαλός, Ἰλλυριός, Δαλμάτης.
Οὗτοι σε μακρότητος ἡμερῶν ὅσης
πλήσουσι, Δαυὶδ ὡς βοᾷ ψάλτης ἄναξ.

(Lambros, p. 146)
Σὺ δ' ὡς ἕως νῦν, καὶ πάλιν ὑπερμάχει.
Ὡς δὲ στέφους ἔφριξεν αὐτοῦ τὸ κράτος
Ἀντιόχου γῆ καὶ Χάλεπ καὶ Κιλίκων
καὶ σερβικὴ ξύμπασα καὶ γῆ Παννόνων
καὶ Σικελῶν ῥὴξ καὶ Σκυθῶν πανσπερμία
καὶ γαῦρον ἔθνος Ἰταλῶν πλῆρες θράσους
καὶ Νεῖλος ἄρδων ταῖς ῥοαῖς Αἰγυπτίους.

(Lambros, p. 179)
Πορφυροθαλὴς Μανουήλ, ἄναξ μέγας,
ὃς μυριαχῶς συντριβὰς δοὺς ποικίλας
τῇ Παιόνων γῇ καὶ τὸν Ἴστρον τὸν μέγαν
εἰς τάφον αὐτοῖς αὐτόρυκτον εὐρύνας
ὡς ὁρκολύταις, ὡς θεοῦ παραβάταις,
ταύτην ἁπάσαις προστιθεῖ δριμυτέραν
μόνος τὸ δρᾶμα καὶ νικήσας καὶ δράσας.
Καὶ γὰρ στρατηγὸς γεννάδας ἐπικρίνας
καὶ παμμιγεῖς φάλαγγας ἐντάξας τόσας,
ἀρχιφαλλαγγάρχην σε τὸν Δούκαν κρίνας,
Ἴστρον προελθεῖν ἐκ Βιδίνης προτρέπει
κἀκεῖθεν εἰς γῆν εἰσβαλόντας Παιόνων
πληθὺν δορυάλωτον αὐτῶν ἑλκύσαι.

împreună cu mine: căci sînt și eu cetate. Dacă sînt îndurerată și plîng mult, nu-mi pierd cumpătul, deoarece sînt o fire măsurată și am creat ființa ta glorioasă.

Despre sciții de la Dunăre

XXXII (Sternbach, p. 353—354). Dar Alexios Comnenul, puternicul și evlaviosul purtător de coroană, stăpînul ausonilor, mi-a deschis măruntaiele: și ce să-ți spun? A găsit o comoară inepuizabilă, a devenit glorios, s-a înscris în rîndul împăraților iluștri, a avut rude de neam ales și copii de aur, vlăstare dulci ale viei sale, și prin ei au venit succesele mele. Țipă celții, sciții de la Dunăre și pruncii perșilor, copiii morții protivnice, precum și toate neamurile împinse de furie spre pămîntul ausonilor.

(Lambros, p. 44). Te-ai încrezut în aceștia și stăpînești singur de la un capăt la altul al pămîntului. De brațul tău drept tremură copilul lui Ismail [4], sirianul trufaș, babilonianul, scitul, peonul, tribalul, ilirul, dalmatul. Aceștia îți pregătesc lovituri „cît sînt zilele de lungi", cum strigă regele și cîntărețul David.

(Lambros, p. 146). Tu fii victorios din nou, cum ai fost pînă acuma. Au tremurat de puterea coroanei tale pămîntul Antiohiei, Halepului și ciliciei-nilor, toată țara sîrbească și a panonilor, regele Siciliei, semințiile sciților, neamul lăudăros și plin de mîndrie al Italiei și Nilul care spală cu apele sale pe egipteni.

Lupte la Dunăre

(Lambros, p. 179). Manuel [5] cel înflorit în purpură, mare conducător, a dat mii de lovituri de tot felul pămîntului locuit de peoni și le-a deschis un mormînt pe marele Istru ca unor călcători de jurăminte și dușmani ai lui Dumnezeu. El le mai adaugă și această lovitură amară, luînd parte la acțiune și învingînd singur. A judecat ca un comandant distins, a rînduit trupe foarte deosebite, te-a ales conducător de oști pe tine, Ducas, și te-a îndemnat să înaintezi din Vidin spre Istru și să aduci de acolo captivă mulțimea peonilor care a năvălit în țară.

[4] Copilul lui Ismail, adică arabul.
[5] Manuel I Comnenul (1143—1180) a luptat cu ungurii în anii 1162—1163.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΜΕΡΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΛΕΞΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ, ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ

(p. 163) Ἔλεγεν ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Τραχανιώτης, ὅτι τὰ κατὰ τοῦ ἁγίο ους γενόμενα ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, τὰ πρὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ πατριάρχου ὶ μετὰ τὴν ἐντολὴν οὐ μόνον ὁ μοναχὸς Λεόντιος ὁ ἐπίσκοπος ἀλλὰ καὶ λλοὶ τῶν ἁγίων πατέρων συνεγράψαντο. Καὶ ἔχουσιν οὕτως εἰς προσείδησιν.

Ὅτι μετὰ τὸ ἀπελασθῆναι τὰ ζῷα καὶ τοὺς Βλάχους ἀπὸ τοῦ ἁγίου ὄρους τὶ τοῦ εὐχαριστῆσαι τῷ θεῷ, ὅτι ἐξεῖλεν ὀργὴν μεγάλην καὶ ὀλέθριον, ὅτι ισκοπῇ ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ ἐκαθαρίσθη τὸ ἅγιον ὄρος, τὸ ὄρος, εὐδόκησεν ὁ θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, μᾶλλον ἔκλαιον καὶ ἐκόπτοντο. Καὶ ἦν τῷ ἁγίῳ ὄρει κοπετὸς μέγας αἰγυπτιακός, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῆς αἰγυπτιακῆς έμνηντο τροφῆς, τὰ κρέη καὶ τοὺς λέβητας, ἔτι δὲ καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα ὶ πέπωνας, οἱ δὲ Ἁγιορεῖται μέμνηνται τὰ τῶν Βλάχων, ὅσα καὶ οἷα τῆς ονῆς ἡ συνήθεια, τά τε γάλατα καὶ τὰ τυρία καὶ τὰ μαλία, τὰ συμπόσια ὶ συναλλάγματα καὶ τὰς πραγματείας τὰς πρὸς ἀλλήλους, οἱ Βλάχοι, λέγω, τὰ τῶν μοναχῶν, τάς τε μεθυσίας τὰς διαβολικάς, αἵτινες ἐφάνησαν ἐν ὑστέρῳ. σῆλθε γὰρ ὁ διάβολος εἰς τὰς καρδίας τῶν Βλάχων καὶ εἶχον καὶ τὰς γυναῖκας τῶν μετ' ἑαυτῶν φορούσας ἀνδρεῖα ὡς οἱ πιστικοὶ καὶ ἔβοσκον τὰ πρόβατα ὶ τὰ μοναστήρια ἐδούλευον, κουβαλοῦσαι εἰς αὐτοὺς τὰ τυρία, τὰ γάλατα καὶ μαλία, ποιοῦσαι καὶ τὰ ζυμωτὰ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν μοναστηρίων καὶ λῶς εἰπεῖν, ὡς δουλοπάροικοι καὶ ποθεινοὶ ἦσαν τοῖς μοναχοῖς. Τὰ δὲ ὑπ'αὐτῶν όμενα αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν. Ὅμως οἱ παθόντες καὶ τὴν ἁμαρ- ν μισήσαντες αὐτοὶ καὶ τὰ σφάλματα διορθώσαντο, καὶ οὐ μόνον ἡσυχασταῖς ἐγκλείστοις καὶ στυλίταις εἶπον καὶ ἐξήγγειλαν περὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ 164) | τῷ πατριάρχῳ κῦρ Νικολάῳ πάντα ἐγγράφως ἐξέδωκαν, καὶ ὅτι οἱ Βλάχοι

Codicele grec 382, din secolul al XV-lea, de la mănăstirea Iviron din muntele Athos, conține o relatare despre scrisorile schimbate între patriarhul Nicolae (1084–1111) și împăratul Alexios I Comnenul (1081–1118) între anii 1100–1104 cu privire la prezența unor vlahi la muntele Athos. Aceștia formau o comunitate sau cătună (κατούνα) de 300 de familii cu femei și copii, aveau turme și se aflau pe muntele Athos la cererea călugărilor, fiind socotiți tributarii (δουλοπάροικοι) mănăstirilor. Ei aprovizionau muntele cu lapte și lînă și făceau diferite servicii, avînd în schimb dreptul de a-și paște turmele pe domeniile acestora. Expunerea evenimentelor este făcută de călugării Ioannes Trachaniotes și Ioannes Chortaitinos. O parte dintre monahii de la Athos au reacționat împotriva prezenței femeilor, s-au organizat în jurul egumenului Ioannikios Balmas de la Lavra, s-au adunat în capitala Caryes și au trimes o delegație la împărat cerînd îndepărtarea vlahilor. Majoritatea călugărilor era însă împotriva alungării acestora și a ripostat cu hotărîre, părăsind muntele Athos. Conflictul între călugări, patriarh și împărat s-a încheiat prin decizia acestuia din urmă, în care cerea întoarcerea călugărilor la Athos și plecarea vlahilor. Un comentar dezvoltat la M. Gyóni, *Les Vlaques du Mont Athos au début du XIIe siècle*, „Etudes slaves et roumaines", I, 1948, p. 30–42. În această relatare se oglindește tendința călugărilor spre mai multă independență și îndepărtarea amestecului din afară, adică a patriarhului și a mitropoliților. În al doilea rînd se vede dorința de a îndulci unele reguli monahale și de a ușura aprovizionarea cu alimente și îmbrăcăminte. Aprecierile aspre și nedrepte despre „răutățile vlahilor" porneau din tabăra unor extremiști fanatici în lupta pentru putere și erau fără îndoială pătimașe, deci ele trebuie judecate în lumina realităților istorice din acea epocă.

Ediția folosită: Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster grosstenteils uzm ersten Male herausgegeben und mit Einleitungen versehen von Ph. Meyer, Leipzig, 1894, p. 38–47, 163–183.

EXPUNERE AMĂNUNȚITĂ A SCRISORILOR ÎMPĂRATULUI ALEXIOS ȘI PATRIARHULUI NICOLAE FĂCUTĂ ÎN DIFERITE TIMPURI

(p. 163) Spunea monahul Ioan Trachaniotes că cele petrecute la Sfîntul Munte mai înainte și de la început, adică cele întîmplate înainte de hotărîrea patriarhului și după hotărîre, au fost scrise nu numai de monahul Leontios episcopul, ci și de mulți alți sfinți părinți. Ele se înfățișează spre știință în felul acesta.

După alungarea turmelor și vlahilor din Sfîntul Munte în loc să mulțumească lui Dumnezeu că a îndepărtat o urgie mare și vătămătoare, că prin pedepsire Dumnezeu ne-a venit în ajutor și a curățit Sfîntul Munte, muntele ales de Dumnezeu spre a locui într-însul, ei se jeluiau încă și mai mult și se băteau cu pumnii în piept. Și era în Sfîntul Munte frămîntare mare ca în Egipt. Își aminteau de hrana îmbelșugată din Egipt, de cărnuri și de căldările de gătit, de ceapă, usturoi, și pepeni, căci părinții de la Athos nu mai puteau uita binefacerile vlahilor: bucuriile și întîlnirile, laptele, brînzeturile și lîna, ospețele, schimburile de servicii și afacerile cu ei, adică dintre vlahi și monahi, apoi bețiile diavolești care au apărut pînă la urmă. Intrase diavolul în inimile vlahilor, deoarece aveau cu dînșii și femeile lor, îmbrăcate în straie bărbătești ca păstorii; pășteau turmele, slujeau mănăstirilor, aduceau călugărilor brînză, lapte și stofe, făceau și pîine în paraclisele mănăstirilor și erau, să zic așa, iobagii și slujitorii îndrăgiți ai monahilor. Faptele rușinoase săvîrșite de ei nu pot fi nici povestite și nici auzite. Dar cei care sufereau și urau greșeala și doreau să îndrepte păcatele, au spus și vestit toate acestea nu numai sihaștrilor, pustnicilor și schimnicilor, ci au arătat în scris (p. 164) chiar și patriarhului chir Nicolae, anume că vlahii au ca păstori femeile lor. Ce a săvîrșit diavolul

ῖς γυναῖκας αὐτῶν ἔχουσι βοσκούς· ὅσα δὲ δι' αὐτῶν ἔπραττεν ὁ διάβολος, ὐ θέμις ἦν γραφῇ παραδοῦναι. Πλὴν οὐκ ἔστι κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται αὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Περὶ δὲ τῶν Βλάχων, μᾶλλον ὲ τῶν μοναχῶν τῆς ἐκβολῆς διηγήσομαι, καὶ ὅσα ἐπράχθησαν τότε. Εὗρεν ῶν ὄργανα ἐπιτήδεια ὁ ἐφευρετὴς τῆς κακίας ὁ ἐξάνωθεν φθωνήσας τὴν ἡμεραν ζωὴν καὶ ἐξορίστους ἡμᾶς ποιήσας καὶ ἀπὸ θεοῦ κρύπτεσθαι καὶ τὸν ἀνατον κερδαίνειν ἔφθασε καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει. Καὶ ὑπέβαλεν εἰς τοὺς ἁγίους ροντας προφάσεις δῆθεν εὐλόγους, ὅτι ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ πατριάρχης, καὶ ὶν ἀποθάνωμεν ὧδε, γινόμεθα αἴτιοι τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Καὶ ἐφάνησαν ὡσεὶ ῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, μᾶλλον δὲ φρενοληψίας ἀνάμεστα, καὶ τοῦτον τὸν λόγον κούσαντες οἱ πολλοί, οὐ μόνον ἀγυρτώδης λαὸς ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐλλομων ἀνθρώπων καὶ ἡγουμένων καὶ ἡσυχαστῶν ἐταράχθησαν, οἵτινες ἐπολέσαν μετὰ τῶν δαιμόνων πεντήκοντα καὶ ἑξήκοντα ἔτη, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτοὺς βαλεῖν ἀπὸ τὰς κέλλας αὐτῶν. Τότε δέ, τότε ἦν ἰδεῖν μέγα θέαμα καὶ πολλοῦ ρήνου ἄξιον· ἀπήρχετο τοίνυν κλαίων ὁ ἡσυχαστὴς πρὸς τοὺς ἡσυχάζοντας γων πρὸς αὐτούς, ὅσα παρὰ τῶν δαιμόνων ἐδιδάχθη· ὁμοίως καὶ ὁ ἡγούμενος ρὸς τοὺς ἡγουμένους λέγων, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν ὧδε οὔτε ζωὴν ἔχομεν οὔτε ἀπαυσιν, ἐπειδὴ τοὺς Βλάχους καὶ τὰ ζῷα ἐκβάλλουσι, ἀλλὰ καὶ πατριάρχης ον τὸ ὄρος ἐδέσμησε καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰ νερά. Ἡμεῖς δὲ ποίαν κοινωνίαν ομεν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ; οἶμαι οὐδεμίαν. Τότε δή, τότε ἦν ἰδεῖν σχίσματα ὶ παρασυναγωγὰς κατὰ τόπους, καὶ λαοσυνάκτας καὶ λαοπλάνους, καὶ τὸ πείθειν ᾶλλον ἢ πείθεσθαι καὶ γραφικῶς εἰπεῖν, ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ αὐτῶν, καὶ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν τὰ τὸν Δαυίδ, ὅτι τί δοθείη σοι καὶ τί προστεθείη σοι πρὸς γλῶσσαν δολίαν; ιὶ τὰ πάντα ἐξόγκωσεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος. Ἐξήρχοντο γὰρ μετὰ τῶν Βλάχων ἂν τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου καὶ ἡ λύπη πεπλήρκεν ἡμῶν τὴν καρδίαν, ὅτι οὐ μόνον οἱ δαίμονες ἔχαιρον ἀλλὰ καὶ μοναχοὶ αὐτό. Τριακόσιαι γὰρ φαμελίαι ἦσαν ἅπαντες οἱ Βλάχοι, ὁ δὲ βασιλεὺς τούνας ἔλεγεν εἶναι τῷ πατριάρχῃ, ὥστε καὶ δεκατίαν (p. 165) | πολλάκις ουλήθη εἰς αὐτοὺς θεῖναι, διὰ δὲ τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν οὐκ ἠθέλησε ὕτο γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶσι τὰ μοναστήρια, καταγινώσκωσι δὲ καὶ τοὺς ναχούς. Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν Βλάχων κατάδηλος γέγονε, τῶν δὲ μοναχῶν κ ἦν ἀριθμὸς διαγράψασθαι καὶ εἰπεῖν τὸ ἄπειρον πλῆθος ἐκεῖνο. Καὶ ὢ τοῦ ματος! Ἔλεγον, ὁ ἡσυχαστὴς ἐν τῷ δὲ τῷ τόπῳ, ὁ ἀκουστὸς καὶ φοβερὸς ς δαίμοσιν, μετὰ τοῦ δεῖνος συνεξέρχεται Βλάχου, καὶ ὁ δεῖνα εὐλαβέστατος ούμενος μετὰ τοῦδε τοῦ ἡγουμένου συνεξέρχονται, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ μοναήρια μετὰ τῶν αὐτῶν φίλων συνεξέρχονται Βλάχων ἅπαντες πανοικί. Ἦν δὲ ἶν τὰ θεόκτιστα καὶ μοναστήρια θεοφύλακτα ὑπὸ κουτζῶν καὶ τυφλῶν γεντων φυλαττόμενα. Καὶ οὕτως κατηγωνίσατο ὁ ἄρχων τοῦ σκότους καταδιῶξαι σω αὐτῶν, ὁ νοητὸς Φαραὼ καὶ ἐπισῦραι αὐτοὺς βιαίους ἕως τὸν ποταμὸν Βυλῶνος. Καὶ οὐ παύεται μέχρι τῆς σήμερον τὰ αὐτὰ ποιῶν ὁ σκολιὸς δράκων.

Τούτων δὲ οὕτως γενομένων, ἐπέστη ἡ ἑορτὴ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, συναχθέντες ἅπαντες κατὰ τὸ συνηθὲς εἰς τὰς Καρεάς, πρῶτον μὲν ἀνεθεμάαν τοὺς δημηγέρτας ἐπ' ἐκκλησίας πᾶς ὁ λαός, τοὺς λαοπλάνους, τοὺς ταράστας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου ὄρους ὡς δῆθεν ἐκ εὐλόγων προφάσεων. Ἔπειτα ἐκ συνηθείας κρούσματος γενομένου καθίσαντες ἐν τῷ κριτηρίῳ ἐξελέξαντο ρας θεοσεβεῖς τρεῖς, τόν τε μοναχὸν κῦρ Ἰωαννίκιον καὶ ἡγούμενον τοῦ Βατοίου, καὶ τὸν μοναχὸν κῦρ Συμεὼν καὶ ἡγούμενον τοῦ Καρακάλλου καὶ Κασταμονίτου, συγγενὴν ὄντα τοῦ βασιλέως κῦρ Ἀλεξίου καὶ δύο ἐπιτηάς, τὸν Τζαίνον καὶ τὸν Φαλακρόν, καὶ ἀπέστειλαν αὐτοὺς πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον, γράψαντες καὶ ἐπιστολὴν περιέχουσαν οὕτως.

«Δέσποτα ἡμῶν ἅγιε. Γινωσκέτω τὸ κράτος τῆς βασιλείας σου, ὅτι ἡ ἐντολὴ πατράρχου ἅπαν τὸ ὄρος ἐξώκισε· καὶ δεόμεθα τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας

cu ajutorul lor nici nu putea fi încredințat scrisului. Dar nu există lucru ascuns care să nu ajungă cunoscut și să nu iasă la iveală însă, faptul acesta s-a produs prea tîrziu. Voi arăta acum isprava vlahilor, sau mai degrabă a monahilor, și tot ce s-a întîmplat atunci. Născocitorul răutăților, care distruge viața, ne face să pribegim, ne ascunde de fața lui Dumnezeu și ne aduce moartea, a găsit unelte potrivite și la Sfîntul Munte. Și împrăștia printre sfinții monahi tot felul de pretexte bine ticluite, că adică hotărîrea ar fi luat-o patriarhul și dacă murim în chipul acesta, vom putea da seama de sufletul nostru. Cuvintele lor erau vorbă goală și amestec de nebunie. Auzind aceste zvonuri, mulți s-au clătinat: nu numai mulțimea nevoiașă, ci și numeroși oameni de seamă, conducători și sihaștri, care se luptau cu demonii de cincizeci sau șaizeci de ani și nu erau în stare să-i alunge din chiliile lor. Puteai vedea atunci ceva grozav și vrednic de multe lacrimi: mergea sihastrul plîngînd la schimnic și-i spunea tot ce învățase de la demoni, la fel și egumenul la alt egumen, și se jeluiau că de acum înainte nu mai avem viață și nici liniște, deoarece îi alungă pe vlahi împreună cu turmele lor, iar patriarhul a încătușat de tot muntele și lemnele și apele. Nouă ce ne mai rămîne în Sfîntul Munte? Cred că nimic. Atunci aveai ce să vezi: dezbinări, întîlniri tainice, adunări, peregrinări dintr-un loc în altul, dorința mai degrabă de a îndupleca decît de a se lăsa înduplecat și, după cum scrie David, „înălțau nimicnicia pînă la cer, umpleau pămîntul de gîlceavă și îndreptau fierul sulițelor spre grumazurile lor“, căci ce ți se poate da sau oferi, cînd ai o limbă înșelătoare? Pe toate le-a umflat și răvășit momentul acela, căci împreună cu vlahii ieșea împotriva stăpînului lumii toată mulțimea monahilor și ne umpluseră inimile de durere, deoarece se bucurau la fel de mult atît demonii, cît și monahii. Vlahii erau în număr de trei sute de familii, iar împăratul zicea că sînt unități supuse patriarhului, deoarece hotărîse de multe ori (p. 165) să le impună zeciuială, dar nu izbutise acest lucru din pricina conducătorilor de provincii, spre a nu îngreuia mănăstirile și supăra pe monahi. Numărul vlahilor a putut fi cunoscut, dar al monahilor era cu neputință de aflat și de spus, căci părea o mulțime fără sfîrșit. Și ce era de mirare! Ei ziceau: sihastrul din locul cutare, ascultat și temut de diavoli, merge împreună cu vlahul cutare; evlaviosul egumen cutare merge împreună cu egumenul cutare, de asemenea și cei din celelalte mănăstiri pleacă cu toții împreună cu vlahii, prietenii lor. Puteai vedea cum sfintele și de dumnezeu păzitele mănăstiri rămîneau să fie supraveghiate de bătrîni șchiopi și fără vedere. Iată cum luptase și cum îi urmărise conducătorul întunericului și cum îi tîrîse cu putere faraonul cel deștept pînă la apa Babilonului. Și nu încetează nici pînă azi să facă la fel buclucașul de diavol.

În timp ce se petreceau toate acestea, a venit sărbătoarea nașterii lui Hristos și s-au adunat cu toții ca de obicei la Caryes. Au afurisit mai întîi cu toată mulțimea pe cei răzvrătiți din adunare, pe cei rătăciți și pe cei care tulbură biserica din Sfîntul Munte cu tot felul de pretexte bine ticluite. Apoi după ruptura întîmpinată ca de obicei au pus la vot și au ales trei bărbați temători de dumnezeu, și anume pe monahul chir Ioanikios, egumen la Vatopedi, pe monahul chir Simeon, egumen la Karakallos și pe egumenul de la Castamonitu, o rudă a împăratului Alexios, precum și doi observatori, pe Tzainos și Phacros, și i-au trimis la împăratul chir Alexios, dîndu-le și o scrisoare cu următorul cuprins:

„Sfinte Stăpîne! Află, măria ta împărate, că hotărîrea patriarhului a golit de lume tot muntele. Cerem puternicei și sfintei împărăţii să anuleze această hotărîre, căci murim cu toții. Căci avînd voi liniște, ducem și noi o

βασιλείας σου, ὅπως λύσηται τὴν ἐντολήν, ἐπεὶ πάντες ἀπολλύμεθα. Ἐν γὰρ τῇ ὑμετέρᾳ γαλήνῃ καὶ ἡμεῖς ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγομεν, εὐχόμενοι καὶ τὸ | (p. 166) κράτος τῆς βασιλείας σου, καὶ προσθήσει ὁ θεὸς τοὺς χρόνους αὐτῆς μακρούς, ὡς τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ Ἐζεκίᾳ, ἵνα ὡς αὐτὸς καὶ σὺ ἀξιωθῇς μετὰ παῤῥησίας εἰπεῖν τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ καὶ θεῷ· « Μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἐπορεύθην ἐνώπιόν σου μετὰ ἀληθείας ἐν καρδίᾳ τελείᾳ, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιόν σου ἐποίησα. Ἡμεῖς δὲ πάλιν, ὡς ἔχομεν καὶ διακείμεθα, πρὸς σε λέγομεν, ὅτι εὐλογοῦντές σε εὐλογημένοι, οἱ δὲ καταρώμενοί σε κεκατήρανται, καὶ ἀξιῶσαι σε κύριος ὁ θεὸς τῆς μερίδος τῶν ἁγίων καὶ βασιλέων μεγάλων Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίου, καὶ πλησίον τοῦ ἐν ἁγίοις Κωνσταντίνου εὑρεθήσεται ὁ θρόνος σου καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἔσῃ εὐφραινόμενος ἐνώπιον τοῦ θεοῦ εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Καὶ χαῖρε καὶ ἔῤῥωσο ἐν κυρίῳ πανοικί. »

Ταῦτα λαβὼν ἐπὶ χεῖρας ὁ βασιλεὺς κῦρ Ἀλέξιος καὶ ὅλον τὸ παλάτιον καὶ ἡ σύγκλητος ἀκούσαντες, τῷ βασιλεῖ συνεβούλευον, τὸν πατριάρχην ἐλθεῖν καὶ ἀπολογήσασθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς δι' εὐλάβειαν οὐκ ἠθέλησε ταῦτα ποιῆσαι, ἀλλ' ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ταῦτα, ἀποστείλας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπεσταλμένους ιοναχούς.

« Πάτερ ἅγιε καὶ οἰκουμενικὲ πατριάρχα, οἶδας, ὅτι ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ θεὸς ῷ προπάτορι ἡμῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ οὐδεμίαν ὅλην ἡμέραν, τάχα δὲ οὐδὲ ρεῖς ὥρας ἐφύλαξεν. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἐντολή σου ἐξήλειψε τὸ ἅγιον ὄρος, μὴ ὑπο-είμενον τῇ σῇ ἐξουσίᾳ. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν βασιλέων κατὰ διαδοχὴν τοῦτο ἐθέσπισαν αὶ οὐχ ὑπὸ ἄλλης ἐξουσίας· ἀλλ' ὥρισαν ἐλεύθερον τοῦτο εἶναι ἀπὸ πάσης πηρείας· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν μηδεμίαν μετοχὴν ἔχειν ν τῷ ἁγίῳ ὄρει. Καὶ γὰρ ἐγὼ αὐτὸς πολλάκις ἠβουλήθην δεκατίαν ἐπιθεῖναι οῖς Βλάχοις, ἀλλὰ τὰς εὐχὰς τῶν | (p. 167) πατέρων δυσωπούμενος καὶ διὰ οὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα μὴ πλεονεκτῶσι τὰ μοναστήρια, ὡς ἔχομεν άντες τὸ πλεονεκτικόν, καὶ ἵνα μὴ καταγινώσκωσιν τοὺς μοναχούς, τοῦτο οὐκ ποίησα. Τί δὲ σοὶ ἔδοξε, πάτερ ἅγιε, ἀπορῶ, ἐμοῦ μὴ θελήσαντος ὅλως κἂν όνον ἀκοῦσαι τὸ ἀπελασθῆναι τὰ ζῷα, ἀλλὰ καὶ μητροπολῖται τῷ ὁρισμῷ ντέλεξαν, « ἃ ὁ θεὸς ἔκτισε », λέγοντες, « εἰς μετάληψιν καὶ πάντα ὑπέταξεν ποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ », ὁμοίως καὶ τῶν ἡγουμένων πολλοί. Χαῖρε καὶ ῤῥωσο ἐν κυρίῳ. »

Ταῦτα ὁ πατριάρχης δεξάμενος καὶ ἀναγνοὺς τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ντεδήλωσεν τῷ βασιλεῖ ταῦτα.

« Καλῶς εἶπας, δέσποτά μου ἅγιε, ὅτι σὺ ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ιόθεσιν οὐ ὑπέγραψας, οἱ μητροπολῖται οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντέλεξαν, ; παράνομον τὸ γενόμενον, τῶν μοναστηρίων οἱ ἡγούμενοι πλέον πάντων αράχθησαν. Καὶ ἐγὼ πῶς εἶχον τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλὰ διὰ τὰς κακουργίας ῶν Βλάχων καὶ τὰς τελεσιουργίας αὐτῶν ἐδεξάμην τίποτε, διότι μέγα ἦν τὸ ινὸν καὶ ὀλέθριον, ὥσπερ γὰρ οἱ Μαδιναῖοι ἐποίουν, καὶ ἐκαλλώπιζον τὰς ναῖκας αὐτῶν καὶ ἔφερον ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, ἵνα πορνεύσῃ λαὸς καὶ ἀποστράφηται αὐτοὺς ὁ θεὸς αὐτῶν, οὕτως καὶ ὁ διάβολος εἰσῆλθεν ; τὰς καρδίας τῶν Βλάχων καὶ ἐστόλιζον τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας καὶ εδύοντο σχῆμα ἀνδρεῖον, ἵνα καταστρέψῃ τοὺς εὐσεβῶς θέλοντας ζῆν καὶ ον αὐτὰς ὥσπερ βοσκοὺς μεθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δουλείας τῶν μονα-ηρίων, πάσας αὐτὰς εἶχον οἱ μοναχοὶ ἐξυπηρετούσας. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν γενό-να αἰσχρόν ἐστι τοῦ λέγειν ἢ γράφειν ἢ ἀκούειν. Οἱ οὖν παθόντες καὶ τὴν αρτίαν μισήσαντες, αὐτοί μοι δέδωκαν ταῦτα ἐγγράφως, τὸν Θεὸν μάρτυρα οβαλλόμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς κακίας τῶν ἀνοσίων Βλάχων, ὅτι εὑρέ-σαν δόλιοι καὶ ἀπατεῶνες. Περὶ δὲ τῆς ἐντολῆς, ὅτι ἐξέλειψε τὸ ἅγιον ὄρος ὶ ὅτι λέγεται, « οἰκείᾳ χειρὶ ὑπέγραψεν ὁ πατριάρχης », φημί, « ἀναστάντες μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον, ἠρώτων μοι. « Ἄλλως τε δὲ σὺ τὸς ὁ ἔχων τὴν ἐξουσχίαν οὐ ὑπέγραψας, ἡ σύνοδος τῶν πατέρων

viață retrasă și tihnită, rugîndu-ne pentru (p. 166) înflorirea domniei tale, și-i va da Dumnezeu ani mulți, ca evlaviosului împărat Ezechia, pentru a te învrednici ca și el să spui deschis împăratului ceresc și lui Dumnezeu: « Adu-ți aminte, Doamne, că am venit înaintea ta cu dreptate în suflet desăvîrșit și am făcut lucruri plăcute în fața ta ». Iar noi, cum ne aflăm și cum trăim, îți spunem să te binecuvînteze cei binecuvîntați, să te purifice cei purificați și să te învrednicească domnul Dumnezeu de partea sfinților și marilor împărați David și Ezechia, iar tronul tău va sta alături de sfîntul Constantin și va fi slăvit împreună cu sfinții îngeri în fața lui dumnezeu în vecii vecilor. Bucură-te și fii iubit de Dumnezeu cu toată casa ta".

Împăratul chir Alexios a luat în mîinile sale toate acestea, a auzit tot palatul și senatul și-l sfătuiau pe împărat să-l cheme pe patriarh să vină să se apere, dar împăratul, din evlavie, n-a vrut să facă lucrul acesta, ci i-a scris următoarele, trimițîndu-i și pe monahii veniți ca soli:

„Sfinte părinte și patriarh ecumenic, știi că dumnezeu a dat o poruncă străbunului nostru Adam în paradis și el n-a păzit-o nici măcar o zi întreagă și nici chiar trei ceasuri. Iată că hotărîrea ta a pustiit Sfîntul Munte, care nu se supune puterii tale. Iar toate acestea au fost ordonate spre ascultare de către împărați, nu de altă autoritate și au poruncit să fie libere de orice amestec străin. Și tu ai hotărît ca conducătorii de eparhii să nu aibă nici un amestec în Sfîntul Munte. Eu însumi de multe ori am vrut să impun vlahii la zeciuială, dar m-am sfiit de rugăciunile (p. 167) călugărilor și a conducătorilor de eparhii și n-am făcut acest lucru, să nu aibă mănăstirile prea mult, căci toți dorim să avem mai mult, și pentru ca să nu-i urască pe monahi. Nu știu ce crezi tu, sfinte părinte, dar eu nici măcar nu vreau să aud că au fost alungate turmele, dar și mitropoliții s-au împotrivit hotărîrii, spunînd că « tot ceea ce Dumnezeu a zidit, spre folosul nostru a pus sub picioarele lui », la fel au zis și mulți egumeni. Bucură-te și fii iubit de domnul".

După ce a primit și citit scrisoarea împăratului, patriarhul i-a răspuns în felul următor:

„Bine-ai zis, sfinte stăpîne, că tu, care deții puterea n-ai iscălit hotărîrea, că mitropoliții n-au vrut, ci mai degrabă s-au împotrivit, că s-a făcut împotriva legii și mai mult decît toți s-au tulburat conducătorii mănăstirilor. Iar eu cum puteam face toate acestea? Dar din pricina răutăților săvîrșite de vlahi și a urmărilor lăsate de ei am primit într-o măsură oarecare, căci grozavă și vătămătoare era fapta lor, deoarece făceau ca madineii, adică își înfrumusețau femeile și le aduceau în fața iudeilor, spre a desfrîna poporul și a-l abate de la dumnezeul său: la fel a intrat diavolul în inimile vlahilor, care își împodobeau femeile și fetele, îmbrăcîndu-le în straie bărbătești, spre a abate pe cei care rîvnesc să trăiască în evlavie; și le purtau împreună cu dînșii ca păstorițe, dar și pentru serviciile din mănăstiri, iar monahii le foloseau pe toate ca ajutoare la treburi. Cele săvîrșite de ei sînt fapte rușinoase care nici nu pot fi povestite, scrise sau auzite. Cei care sufereau și urau greșeala mi-au împărtășit toate în scris, luînd de martor pe dumnezeu. Iată deci cum stau lucrurile despre răutățile blestemaților de vlahi, căci s-au dovedit șireți și înșelători. Cît privește hotărîrea care a răvășit Sfîntul Munte și afirmația că « a iscălit-o patriarhul cu mîna lui », eu răspund așa: « S-au ridicat împotriva mea mărturii mincinoase și mă învinuiau de ceea ce nu știau. Dealtfel tu, care deții puterea, n-ai iscălit, sinodul sfinților părinți n-a iscălit și numai eu singur aveam să iscălesc cu mîna mea? Dar primește (p. 168) Dumnezeu sau sinoadele sfinților părinți semnătura unei singure mărturii, cum au scris și decis că nu este luată în seamă mărturia unui singur

ὐχ ὑπέγραψε, καὶ ἐγὼ μόνος εἶχον ὑπογράψαι οἰκείᾳ χειρί; Ἀλλὰ ἀνέχεται (p. 168) θεὸς ἢ αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων πατέρων ἑνὸς μαρτυρίας ὑπογραφήν, ς ἔγραψαν καὶ ἐπεσφάγισαν, μὴ παραδεχθῆναί ποτε ἑνὸς μάρτυρος μαρτυρίαν, ἂν πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου ἐπίσταται; Ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ αἱ θεοῦ ἡμῶν, διαλεγομένου τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ιστή ἐστιν. Ὅτι παρὰ τῆς θεοφθόγγου φωνῆς τοῦτο ἠκούσαμεν, τὸ μὴ παραέχεσθαι γραφὴν ἢ μαρτυρίαν ἑνὸς ἀνθρώπου, κἂν ὁ σοφώτατος τῶν ἀνθρώπων πάρχῃ, κἂν αὐτὸς ὑπάρχῃ ὁ ταπεινὸς Νικόλαος καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουόλεως. Καὶ ἰδοὺ μαρτυροῦσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὐκ ἔχει ἐντολὴν τὸ ἅγιον ὄρος, λλὰ παραγγελίας μόνον καὶ ἐπιτιμήσεις, ἵνα μὴ ἐμβάσωσιν Βλάχους εἰς κατοικίαν τῷ ἁγίῳ ὄρει. Περὶ δὲ τῶν ἑαυτῶν προβάτων καὶ κτημάτων εἰς τὰ καταχύματα τοῦ ρους ἔχειν τὰς κατοικίας, ὡρίσαμεν, ὅτι ἐξουσίαν ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπιτιμᾶν, θὼς καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισεν, ὡς τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν ληφότες. Καὶ ἐὰν ὁ ἀρχιερεὺς παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ ἐπιτιμήσῃ, οὐχ εται αυτῷ τὸ θεῖον, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ, καὶ ἰδοὺ εὑρίσκεται ἡ ἐπιτίμησις ογος διὰ τοῦτο καὶ ἀνίσχυρος. Εἰ δὲ δοκεῖ τῷ θεῷ καὶ εὐάρεστον αὐτῷ ἐστιν, νάμωσον τοῦτο βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, ἵνα μηκέτι Βλάχους εἰσάξουσιν πώποτε τῷ ἁγίῳ ὄρει εἰς τὸν αἰῶνα. Δεῖ οὖν εἰπεῖν περὶ τῶν ἐξελθόντων ἀπὸ τοῦ ίου ὄρους καὶ ἐξερχομένων, ὅτι οὐκ ἐποίησαν τὰ τοῦ τόπου. Καὶ ὁ τόπος ῴκει αὐτούς. Περὶ δὲ τῶν τοιούτων εἶπεν ὁ κύριος· « Ἄφετε αὐτοὺς ὑπάγειν, φλοί εἰσιν, τυφλός δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βάθυνον πεσοῦνται. ς δε οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσονται ». Καὶ διὰ ῦ προφήτου· « Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύνται, καὶ οὐκ έλησαν εὐλογίαν τοῦ εὐλογημένου τόπου καὶ μακρυνθήσονται ἀπ' αὐτῆς ». δὲ ἐξερχόμενοι τοῦ ἁγίου ὄρους ἠρωτῶντο ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπιόπων, θέλοντες μαθεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐκτραπέντες τοῦ ὄρους ἀσκόπως ὶ ἔλεγον, ὅτι ὁ πατριάρχης ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς ὅλον τὸ ὄρος καὶ διὰ τοῦτο ανακτήσαντες ἐξερχόμεθα, προφασιζόμενοι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. Ἐκεῖνοι ἐντολὴν ἀκούσαντες καὶ μὴ γινώσκοντες τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πράγματος, συνευκουν αὐτοῖς τὸ γινόμενον, | (p. 169) τά τε σωτήρια φάρμακα μὴ ἐπιστάμενοι, ὶ ζωῆς ῥήματα μακράν που θέμενοι, τὴν πᾶσαν ἀσχολίαν καὶ μέριμναν εἰς τῶν γεννημάτων ἀπόδους ποιούμενοι καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν. Τῶν δὲ ψυχῶν προσερχομένων αὐτοῖς φροντὶς ουδεμία, ἀλλὰ ποιοῦσιν αὐτοὺς βοσκοὺς μόνων, ἀσκόπως οὕτως καὶ ἀπερινοήτως σαλεύοντες αὐτοὺς τοῦ ἁγίου ὄρους χωρῆσαι καὶ γυρεύειν πόλεις καὶ χώρας ὡς περιπλανώμενοι. Καὶ γίνονται ἄνθρωποι οἱ κατ' εἰκόνα θεοῦ γενόμενοι ὑποχείριοι τῷ διαβόλῳ. Καὶ ἐγεθη ἡ Κωνσταντινούπολις ψευδοησυχαστὴς Ἁγιαρειτῶν, ματαιολόγων καὶ ιτεώνων καὶ ψευδολόγων. Ἀγανακτοῦσι δὲ καὶ ἡμᾶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν φὰς ἐπιζητοῦντες οἱ ἀγράμματοι καὶ χοιροβοσκοί· καὶ εἰσὶ τὰ πάντα ματαιότης αιοτήτων κατὰ τὸν Σολομῶντα. Καὶ γίνωσκε, δέσποτά μου ἅγιε, ὅτι τὰ δόγα τῶν πατέρων ἀνετράπησαν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς. Ἀπέθνησκέ ποτε μοναχὸς ἐν τῇ σκήτῃ καὶ ὡς οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι μικρὸν τοῖς αὐτῷ παρεσιν, ἐζήτησαν ὄξος, ἵνα θήσῃ εἰς τὰς ῥῖνας αὐτοῦ καὶ λαλήσῃ αὐτοῖς. Καὶ ν τὴν σκήτην ζητήσαντες οὐχ εὑρέθη ποτήριον ὄξους. Οἱ δὲ Ἁγιορεῖται ένια ἔχουσι μέγιστα καὶ οὐσίας καὶ γλυκοπάλαια. Καὶ διὰ τοῦτο σκιρτῶσιν ερ πῶλοι τῶν ὀνάγρων, καὶ διὰ τὰ καὶ τὰ ἀνέτρεψαν τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων. δὲ θεὸς καὶ αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς ἐλεήσῃ. Χαῖρε καὶ ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ καὶ δαλῳ θεοῦ γραφήσεται τὸ ὄνομά σου ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ».

Ταῦτα γράψας ὁ πατριάρχης ἀπέστειλε πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν ιλέα, ἡμᾶς δὲ εὐλογήσας καὶ λίτραν νομισμάτων ἐπιδοὺς ἀπέλυσε μετ' εἰρήνης. δε βασιλεὺς ἀναγνοὺς τὸ ἴσον δέδωκεν ἡμῖν καὶ νομίσματα ρ' καὶ στραφεὶς ὰ καὶ ἀριστερὰ ἔφη τοῖς παρεστῶσιν· « Ὡς εἴδατέ με ποιοῦντα, καὶ ὑμεῖς ίως ποιήσατε ». Καὶ πολλοὶ τῶν σεβαστῶν ἐφοδιάσαντες ἡμᾶς ἀναλώμασι

martor, chiar dacă ar avea toată înțelepciunea lumii? Am aflat de la Hristos, Dumnezeul nostru, spunînd iudeilor că putem avea nevoie de mărturia a doi oameni. Deci am auzit acest lucru din gura domnului, n-am auzit pînă acum să fie valabilă decizia sau mărturia unui singur om, chiar dacă ar fi cel mai înțelept dintre oameni și chiar însuși umilul Nicolae, patriarhul Constantinopolei. Și iată mărturisesc scrisorile, că Sfîntul Munte n-are o decizie specială, ci numai înștiințări și recomandări să nu introducă vlahi să locuiască în Sfîntul Munte. Cît privește turmele și avuțiile lor pentru hrana Sfîntului Munte, dacă pot avea acces, am decis ca arhiereii au putința să hotărască, cum a decis și sfîntul sinod, lăsîndu-le libertatea să lege sau să dezlege. Dacă arhiereul ia o hotărîre împotriva voinței lui dumnezeu, dumnezeu nu-l urmează, pentru că nu-i de acord cu dînsul, și iată că decizia lui devine din cauza aceasta ilogică și fără putere. Dacă place lui Dumnezeu și-i bine primită de dînsul, s-o întărească cu autoritatea împărătească, pentru a nu mai îngădui niciodată intrarea vlahilor în Sfîntul Munte în vecii vecilor". Trebuie să spunem acum despre cei care au ieșit sau ies din Sfîntul Munte că n-au ținut obiceiurile locului, căci locul îi urmărește. Despre unii ca aceștia domnul a spus: « Lăsați să-i conducă, deoarece sînt orbi; dacă va conduce un orb pe un orb, vor cădea amîndoi în prăpastie. Cei care n-au fost răsădiți de tatăl meu din cer vor fi supuși judecății ». Iar profetul a zis: « N-au auzit și n-au înțeles, umblă în întuneric și n-au vrut binecuvîntarea unui loc binecuvîntat și vor fi îndepărtați de la dînsa ». Cei ieșiți din Sfîntul Munte au fost întrebați de mitropoliți și episcopi, care doreau să afle cauza de ce au plecat din Sfîntul Munte și ziceau că patriarhul a dat o hotărîre pentru tot Sfîntul Munte și de aceea ne-am supărat și am plecat, aducînd tot felul de pretexte în greșelile lor. Ei au auzit de hotărîre, dar n-au înțeles gravitatea situației și au consimțit (p. 169); n-au înțeles remediile mîntuitoare, ci au prețuit mai mult cuvintele vieții și au pus toată rîvna și grija în dobîndirea de roade materiale și alte năluciri. De suflete și de cele viitoare n-au avut nici o grijă, ci le fac hrană diavolilor, cutezînd în felul acesta, fără țel și fără cugetare, să plece din Sfîntul Munte și să cutreiere orașele și satele ca niște pribegi. Oamenii făcuți după chipul lui Dumnezeu au ajuns astfel supușii diavolului. S-a umplut cetatea Constantinopole cu falși sihaștri de la Sfîntul Munte, cu vînturători de vorbe înșelătoare și mincinoase. Ne tulbură și pe noi în fiecare zi cerînd scrisori, acești necunoscători ai scrisului, buni de păscut porcii; și toate sînt deșărtăciunea deșertăciunilor, cum zice Solomon. Să știi, sfinte stăpîne, că învățăturile părinților au fost răvășite de generația noastră. A murit cîndva un monah într-un schit și, cum nu era în stare să vorbească celor din jur, au căutat oțel, spre a-i pune în nări să-l facă să vorbească. Au scotocit tot schitul și n-au găsit un pahar de oțet. În schimb călugării de la Sfîntul Munte au butoaie întregi, avuții și toată dulceața vieții. Și de aceea zburdă ca niște mînji de măgari sălbateci, de aceea au rătăcit drumul părinților noștri. Dar se va milostivi Dumnezeu și de ei și de noi. Bucură-te și fii iubit întru domnul, iar numele tău să fie scris cu mîna lui dumnezeu în împărăția cerurilor".

Patriarhul a scris acestea și le-a trimis la puternicul și divinul nostru împărat, iar pe noi ne-a binecuvîntat, ne-a dat o sumă de bani și ne-a lăsat să plecăm în pace. Împăratul a citit și ne-a dat și el la fel o sută de monede, apoi s-a întors la dreapta și la stînga și a spus celor de față: „Cum vedeți că fac eu, tot așa să faceți și voi". Mulți dintre dregătorii înalți ne-au dăruit

λείστοις, τὴν ὁδὸν ἡμῶν ἐπορεύθημεν. Τοῦτο μόνον εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἡμᾶς ;έπεμψε· « Τὸν πρῶτον ὡς ἐξ ἐμοῦ προσαγορεύσατε καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν, ὔχεσθε τὸ κράτος τῆς βασιλείας μου ».

(p. 181) Μετὰ δὲ ᾿Αλέξιον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ᾿Ιωάννης, καὶ πάλιν ἐφευρεταὶ τῶν κακῶν ἀνεῤῥιπίζοντο, καὶ πάλιν τὴν ἐντολὴν ἐξανανέωσαν, ιὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν διέτρεχον ὡς οἱ δαίμονες. ῾Ο δὲ βασιλεὺς ωάννης σύνοδον παρασκευάσας ἐπὶ Λέοντος τοῦ πατριάρχου καὶ τὸν νομο-λον τὸν ἴδιον ἐξαποστείλας καὶ τὴν ἐντολὴν εἰς μέσον ζητήσας καὶ μηδὲν ροντες, καὶ ἀκούσας ὁ βασιλεύς, ὅτι ψευδολογίας καὶ ματαιολογίας ἤρξαντο γον οἱ μητροπολῖται πρὸς τοὺς ῾Αγιορείτας, ὅτι ὑδρομίκται εἰσίν, καὶ ὅτι :οδέχονται τοὺς κουρσαρίους καὶ ὅτι ἀγενείους καὶ εὐνούχους εἰσδέχονται, ι ἄλλα τινὰ ἀπὸ κοιλίας λαλοῦντες[...].

᾿Εγὼ δέ, λέγει ὁ Χορταϊτινός, ταῦτα ἰδὼν ἔγραψα εἰς πληροφορίαν πολλῶν ὶ ὠφέλειαν.

Περὶ τοῦ ᾿Ιωαννικίου τοῦ Βαλμᾶ.

Οὗτος γέγονεν ἡγούμενος ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ ἁγίου ᾿Αθανασίου, ἀλλὰ καὶ ῶτος ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, καὶ γνώριμος τοῦ βασιλέως κῦρ ᾿Αλεξίου, ὅστις καὶ τὸν πατριάρχην Νικόλαον ἐγνωρίζετο ἀπὸ τῶν μυστικῶν γραφῶν, ἃς ἔδωκε τῷ κατὰ τοῦ ὄρους περὶ τῶν (p. 182) κακῶν τῶν Βλάχων καὶ τῆς βλάβης ν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων κακῶν ἐφευρημάτων. Εἶχε δὲ καί τινας μετ' :οῦ εἰς βεβαίωσιν τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῦ, καὶ οὗτος γέγονεν ἡ ἀρχὴ καὶ ίζα τῶν κακῶν ἁπάντων ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει.

tot felul de merinde pentru călătorie şi ne-au însoţit un timp în cale. Deci împăratul ne-a lăsat să plecăm şi ne-a spus numai atîta: „Salutaţi din partea mea protul şi toată obştea şi rugaţi-vă pentru prosperitatea domniei mele".

Despre călugării de la Athos

(p. 181) După Alexios a domnit fiul său Ioan şi iar s-au ridicat născocitorii răului şi au reînnoit hotărîrea, răvăşind ca nişte demoni cerul, pămîntul şi marea. Împăratul Ioan a pregătit un sinod, pe cînd era patriarh Leon, şi a trimis pe juristul său propriu să scoată la iveală hotărîrea, dar n-au găsit nimic. Auzind împăratul că mitropoliţii au început să spună lucruri mincinoase şi înşelătoare împotriva călugărilor de la Sfîntul Munte, că tulbură apele, primesc piraţi, lasă să intre în rîndurile lor oameni nevrednici şi scopiţi, şi alte vorbe goale de felul acesta [...].

Eu am văzut toate acestea, spune Chortaitinos, şi le-am însemnat în scris spre deplină lămurire şi folosul multora.

Despre Ioanichie Balmas

Acesta a ajuns egumen în mănăstirea sfîntului Atanasie şi chiar prot în sfîntul munte şi prieten al împăratului Alexios, care a înştiinţat pe patriarhul Nicolae de scrisorile tainice, date lui de către acela, cu privire la Sfîntul Munte (p. 182) şi răutăţile vlahilor, precum şi vătămarea adusă de femeile lor şi alte născociri răutăcioase. Avea cu el şi cîţiva care întăreau cele spuse de dînsul şi aşa s-a ivit începutul şi rădăcina tuturor relelor din Sfîntul Munte.

XVI. ΥΜΝΟΙ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ

1 (p. 387, 1—10)
Εὐχαριστῶ μου τῷ θεῷ, σκηπτοῦχε, τροπαιοῦχε,
ἡ τέξασά σε Ῥωαμῖς, ἡ μήτηρ σου καὶ δούλη,
ὅτι κἂν νῦν ἑώρακε τὸ κράτος σου τὸ θεῖον
ἐκ τῶν πολέμων ἀνεθὲν καὶ τῶν ἀπείρων πόνων.
Ἀλλὰ φοβοῦμαι, βασιλεῦ, τὸ ταχυκίνητόν σου
καὶ δυσωπῶ, περίμεινον· μὴ πάλιν ἐκστρατεύσῃς.
Κεκόρεσταί σου τῆς μορφῆς Ἀνατολὴ καὶ Δύσις,
ἀπήλαυσέ σου Δάνουβις, Ἅλυς ἑώρακέ σε,
εἶδέ σε γῆ Κασταμονίς, Γάγγρα προσέβλεψέ σοι.
Ἐγὼ δ' ἐκ μόνου λόγου σε καὶ μόνης φήμης βλέπω.

2 (p. 390, 8—11)
Πάσης ἐκράτησα δυσμῆς, τῆς ἕω κυριεύω.
Σκύθης μοι κλίνει τράχηλον καὶ Πέρσης προσκυνεῖ με,
καὶ πᾶσα γλῶσσα καὶ φυλὴ προσπίπτει τοῖς ποσί μου.
Ταῦτά μοι πάντα δέδωκας· ὁμολογῶ τὴν χάριν...

XVI. IMNURI ALE DEMELOR CĂTRE ÎMPĂRATUL IOAN COMNENUL

Împreună cu opera lui Constantin Porfirogenetul, manuscrisul *Laurentianus Plutonius*, XXXI, 2, f. 6v ne-a transmis două imnuri anonime în onoarea împăratului Ioan Comnenul (1118—1143), care amintesc de luptele acestuia cu turcii, pecenegii și ungurii între anii 1122—1127. Sînt menționate rîurile Halys și Dunărea, precum și orașele Castamonis din Paflagonia și Gangra din Galatia, recucerite de trupele bizantine.

Ediția folosită: Spyridon P. Lambros, Ν'Ελλην, 3, 1905, p. 385—395.

Victorii bizantine asupra pecenegilor

1 (p. 387, 1—10) Purtătorule de sceptru, triumfătorule, cu împărăția romeilor, eu care te-am născut și îți sînt mamă și sclavă, mulțumesc lui Dumnezeu că văd acum puterea ta divină ieșită din războaie și greutăți nesfîrșite. Totuși mi-i teamă de neastîmpărul tău, împărate, și privesc cu bănuială: rămîi pe loc, nu mai porni iar cu oștile. S-au săturat de înfățișarea ta Răsăritul și Apusul, te-a privit bucuroasă Dunărea, te-a văzut Halys [1], te-a avut sub ochi Castamonis, s-a uitat la tine Gangra, iar eu te văd doar din zvon și faimă.

2 (p. 390, 8—11) Am cucerit întreg Apusul și stăpînesc Răsăritul. Scitul [2] își îndoaie grumazul, persanul mi se închină, toate limbile și triburile cad la picioarele mele. Mi-ai dat toate acestea: îți datoresc recunoștință [...].

---

[1] Azi Kisil Irmak în Asia Mică.
[2] Pecenegii.

1

(A. Dmitrievskiĭ, p. 656). Anno 1136. [...] καὶ πάσης ἐνέδρας καὶ
χανῆς ὑπέρτερον ἀναδείξασα καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ζωστῆρα τῆς πατρικῆς
σόνων ἀρχῆς ἀνωδύνως κατὰ καιρὸν ἐμβιβάσασα συνδρόμως ὡς ἄν τις εἴποι
ἐπιτελευτίῳ νεύματι καὶ βουλήματι τῆς θείας ἐκείνης τοῦ τεκόντος ψυχῆς.
α καὶ μετ' ἐκείνην τὴν ἐξαισίαν ἀνάβασιν, τὰς πολυπλόκους ἐπιβουλὰς τῶν φαι-
.ένων ἐχθρῶν καὶ τῶν ἀφανῶν διαλύσασα, καὶ πάσης ἐπιξελοῦσα παγίδος,
πάντας τοὺς ἐνιαυτοὺς τοῖς ποσὶν ὑποτάξασα. Πῶς ἂν ἐφεξῆς καταλέξω
κατὰ Περσῶν, καὶ Σκυθῶν, καὶ Δαλματῶν, καὶ Δακῶν, καὶ Παιόνων τῆς θείας
.ᾶς ἐπ' ἐμοὶ θαυμάσια, τὰς κατὰ πάντων ἀρρήτους τροπαιουχίας, ὅσα πολλάκις
)ατούργησε μετ' ἐμοῦ, πάντων τῶν ἐπεισπεσόντων ἐχθρῶν κατευμεγεθύνασα,
τοὺς ἐντὸς καὶ τοὺς ἔξωθεν λόχους διατεμοῦσα καὶ διαῤῥήξασα, καὶ τοὺς
τῶν φίλων καὶ τῶν πλησίων ἀπεναντίας μοι στάντας καὶ ἀπομακρυνθέντας
ῶς τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καθελοῦσα καὶ συμποδίσασα.

2

(L. Petit, p. 52) Anno 1152. 69. Κτήματα δὲ τῶν ἀνικήτων ἡμῶν κτη-
)ν, ἅπερ μοι περιήλθοσαν ἐκ γονικῆς κληροδοσίας χρυσοβούλλοις λόγοις
αὶ κελεύσεσι, ταῦτα δήπερ εἰσίν, ἅπερ κατά τε χρῆσιν καὶ δεσποτείαν ἀπὸ

Prin *typika* (sg. *typikon*) se înțeleg regulile privitoare la funcționarea și disciplina unei mănăstiri, redactate de obicei în momentul întemeierii așezămîntului de către ctitor. Avînd în vedere marea extindere a fenomenului monahal în lumea bizantină, numărul typikoanelor ce ne-au parvenit este considerabil. Întinderea și conținutul acestor izvoare diferă de la un caz la altul. Detaliile de viață socială și cotidiană întîlnite în textul lor sînt deosebit de prețioase.

Fragmentele reproduse de noi se găsesc în două typikoane ale perioadei Comnenilor. Primul dintre ele are un caracter mai degrabă retoric; nu l-am trecut totuși cu vederea, avînd in vedere atît valoarea documentului, cît și a emițătorului său. Întemeiată de către Ioan al II-lea (1118—1143) în anul 1136, mănăstirea Pantocrator din capitala bizantină a fost locul de înmormîntare al Comnenilor. Typikonul ei este poate cel mai important izvor pentru cunoașterea operei de binefaceri, a asistenței medicale și sociale în Bizanț.

Ediția folosită: A. Dmitrievskiĭ, *Opisanie liturgičeskih rukopisej hranjaščihsja v bibliotekah pravoslavnago vostoka*, I, *Typika*, Kiev, 1895.

Mai important pentru noi este însă cel de-al doilea typikon, dat în 1152 de către fratele împăratului Ioan Comnenul, sebastocratorul Isaak, pentru mănăstirea întemeiată de el lîngă Aenos și purtînd hramul Theotokos Kosmosoteira. Printre posesiunile acordate acestei mănăstiri apare și un toponim legat de populația vlahă a regiunii situate pe țărmul tracic al Mării Egee, deci mult la răsărit de actuala Peninsulă Chalcidică.

Pentru al doilea izvor am folosit: ed. L. Petit, *Typikon du monastère de la Kosmosotira près d'Aenos (1152)*, IRAIK, 13, 1908.

1

1136. Lauda succeselor militare ale lui Ioan Comnenul

(A. Dmitrievskiĭ, p. 656) [...] Și dovedindu-mă mai presus de orice cursă și mașinațiune, transportînd la timp și fără durere centura stăpînirii părintești la împăratul ausonilor [1], cu atît zel încît cineva ar spune că am alergat la cel din urmă semn și dorință a acelui suflet dumnezeiesc al părintelui [meu]. Apoi și după acea expediție extraordinară, năruind uneltirile viclene ale vrăjmașilor văzuți și nevăzuți, trecînd orice obstacol și supunîndu-le în fiece an la picioare. Cum aș enumera în continuare pe cele săvîrșite împotriva perșilor, sciților, dalmaților, dacilor și peonilor, minunate fapte ale mîinii dumnezeiești revărsate asupra mea, triumfurile nespus de mari purtate contra tuturor, pe care adeseori ea le-a făcut cu mine în chip miraculos, dîndu-mi grandoare asupra tuturor vrăjmașilor ce se îmbulzeau unii după alții, tăind și sfîșiind cursele dinlăuntru și din afară, abătînd și înlănțuind chiar și acei prieteni și apropiați ce-mi stăteau împotrivă, îndepărtîndu-se cu răutate de înțelegerea frățească[2].

2

1152. Fragment din inventarul bunurilor imobiliare ale mănăstirii Cosmosoteira

(L. Petit, p. 52). 69. Iar bunurile proprietăților noastre nemișcătoare care din moștenire succesorală mi-au revenit mie prin chrysobule și dispoziții [împărătești], acestea sînt deci, pe care eu le-am atribuit de azi înainte mănăs-

[1] În legătură cu acest termen, preluat de autorii greci și bizantini din latină, v. D. Onciul, *Originile principatelor române*, in *Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, I, București, 1968, p. 598.

[2] Textul se referă și la conflictul pentru domnie al împăratului Ioan al II-lea cu sora sa, scriitoarea Anna Comnena.

τὴν σήμερον προσκεκυρώκαμεν τῇ μονῇ, ὡς εἰς αἰῶνα τοῦτον τὸν σύμπαντα ἔχειν ταῦτα αὐτὴν μετὰ πάσης περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ τῶν ὅλων αὐτῶν δικαίων καὶ προνομίων ἀνεκποίητα πάντα, καθὼς ἀνωτέρω διωρισάμεθα. Αὐτὸ τὸ Νεόκαστρον σὺν τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς διακειμένοις παροίκοις τε καὶ οἰκήμασι δεσποτικοῖς καὶ ἀλλοίοις σὺν τῷ δικαίῳ τῶν γινομένων κατ' ἔτος ἐν αὐτῷ πανηγύρεων καὶ τῇ ἁλείᾳ τῶν ποταμῶν τῆς τε Σαμίας καὶ Μαρίτζης πρὸς εὐπορίαν ἰχθύων· [...] ἔτι πάντα τὰ ἐντὸς τῆς Αἴνου καὶ ἐκτὸς δεσποτικῶς διαφέροντά μοι ἀκίνητα, ὧν τὴν ἀνακαίνισιν ἐκ μακροῦ χρόνου σχεδὸν ἀμαυρωθέντων γενέσθαι βούλομαι, τὸ Νεοχώριον προάστειον, ἡ Κούριανις προάστειον, τοῦ Χοιροσφάκτου προάστειον, ἡ Βατζινέα χωρίον, τοῦ Χούσδερι χωρίον, τοῦ Σινάλη προάστειον, τὸ νεοίκιστον ὁ Βηρὸς προάστειον, ὁ Σωτὴρ τῶν Βλάχων, προάστειον ὁ Ἅγιος Νικόλαος, τὰ ἐστρατευμένα δύο χωρία τοῦ τε Διλιανοῦ καὶ ἡ Δραγάβαστα, κάστρον ὁ Ἀετὸς σὺν τῷ χωρίῳ τῇ Τζεχοβᾶ, προάστειον ἡ Συκαράγι, χωρίον ἡ Βράνιστα, προάστειον ἡ Νεβοσέλους, προάστειον ἡ Δελβοτζιάνους, προάστειον ἡ Τζάμπη, προάστειον ἡ Ῥαυνιάνους, χωρίον ἡ Σόφους, εἰ οὐ πραθῇ ἐν τῇ ζωῇ μου, τὸ ἐμπόριον ἡ Σαγουδάους μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων παροίκων καὶ ἐνοίκων, τῶν πλοίων τε, τοῦ δικαίου τοῦ βασιλικάτου καὶ τοῦ φουνδάκος. ταῦτα μετὰ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν.

tirii, spre folosință și stăpînire, pentru ca ea să le dețină în veacul acesta de-a pururi, cu toată întinderea și dependințele lor și cu toate drepturile și privilegiile lor, fără vreo contrafacere, așa cum am hotărît mai sus. Acest Neokastron cu parecii așezați înlăuntrul și în afara lui, cu clădirile de stăpîn și de altă natură, împreună cu dreptul sărbătorilor ce se prăznuiesc anual într-însul, și cu pescuitul din rîurile Samia și Marița pentru abundența peștilor [...]de asemenea toate [bunurile] imobiliare dinlăuntrul și din afara orașului Aenos ce-mi revin cu drept deplin de stăpînire și pentru care cer să fie renovate, fiind ele aproape înnegrite de atîta scurgere de vreme, cartierul Neochôri, cartierul Kourianis, cartierul lui Choirosphaktes, satul Vatzinea, satul lui Chousderi, cartierul Sinali, cartierul Vêros de curînd locuit, Mîntuitorul vlahilor, cartierul Sf. Nicolae, două sate înrolate armatei — cel al lui Dilianos și Dragavasta, castrul Aetos [3] cu satul Tzechova, cartierul Sykaragi, satul Branista, satul Nevoselous, cartierul Delvociani, cartierul Tzampê, cartierul Raunianoi, satul Sóphous, dacă nu va fi el vîndut în timpul vieții mele, emporionul Sagoudaous împreună cu parecii așezați și locuitorii dintrînsul, cu corăbiile lui, cu dreptul de basilicat și de antrepozit. Acestea toate după moartea mea.

[3] Aetos = vultur.

XVIII. ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΟΝΑΡΑ

ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΛΕΞΕΩΝ ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

(p. 467) δάβα. πόλις.

(p. 1103) Ἰλλυριοί. βάρβαροι. Θρᾳκικοί. οἶμαι δέ τοὺς Βουλγάρους λέγειν. ...στοφάνης Ἰλλυριοὶ κεκριγότες (*Aves*, 1520).

(p. 1123) Ἴστρος. ὁ ποταμὸς ὁ πάρ' Ἑβραίους Φεισσών, παρὰ δὲ Ἰνδοῖς ...ης, παρὰ δὲ Αἰθίοψιν Ἰνδός, παρ' Ἕλλησι δὲ Δανούβιος.

(p. 1296) Λευκή. νήσου ὄνομα ἐν Πόντῳ. Λευκὴ δὲ λέγεται διὰ τὸ ἐνδια-...αι ἐν αὐτῇ πλῆθος λευκῶν ὀρνέων.

(p. 1478) Οὖννοι. οἱ Οὔγγροι.

(p. 1495) Παίονες. γένος Λατῖνον ἢ ἔθνος Θρᾳκικόν. οἱ δὲ Μακεδόνας. ... δὲ τοὺς νῦν καλουμένους Παννονίους, Πανόνιοι δὲ οἱ Βούλγαροι.

XVIII. IOANNES ZONARAS

Alături de opera sa istorică, valorificată în volumul al III-lea al seriei *Fontes Historiae Daco-Romanae*, București, 1975, p. 190–229, Ioannes Zonaras a alcătuit și un lexicon. Opera aceasta a fost scrisă aproximativ între anii 1125–1150 și s-a păstrat în mai multe manuscrise, între altele *Vaticanus Graecus* 11, f. 1r–104r, *Monacencis* 263, f 1r–387v, *Venetus – Marcianus* X, 2, f. 1r–420r.

Ediția folosită: Iohannis Zonarae, *Lexicon ex tribus codicibus manuscriptis nunc primum edidit observationibus illustravit et indicibus instruxit* Johannes Augustus Henricus Tittmann, vol. 1–2, Leipzig, 1808.

CULEGERE DE CUVINTE ADUNATE DIN DIFERITE CĂRȚI

(p. 467) dava [1]. cetate.

(p. 1103) Iliri. barbari, traci. Eu cred că el înțelege bulgari. Aristofan: Ilirii gălăgioși (*Păsările*, 1520).

(p. 1123) Istru. Fluviul Pheison la evrei, Ganges la inzi. Indos la etiopieni, Danubis la elini [2].

(p. 1296) Leuce, nume de insulă în Pont. Este numită *Leuce* (Cea Albă), pentru că în ea trăiesc o mulțime de păsări albe.

(p. 1478) Huni, unguri.

(p. 1495) Peoni, neam latin sau tracic. Unii îi spun macedoneni, iar alții cred că sînt cei numiți azi panonieni. Panonii sînt bulgari.

---

[1] Nume dacic.

[2] Cele două fluvii ale paradisului. De reținut forma *Danubis* la bizantini, adică Dunărea.

I. ΣΤΙΧΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΕΦΗΦΟΡΙΑΝ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

[...] (p. 180) Σὲ προσκυνοῦσιν οἱ Κελτοί, σὲ σέβουσιν οἱ Γάλλοι,
σὲ τρέμουσιν Ἀλαμανοί, γένος ῥηγὸς ἐκ Ῥήνου,
σοῦ τὰ Γερμάνων πτήσουσιν ἔθνη τὴν δυναστείαν,
σοὶ Διοκλέων καὶ Δακῶν ἔθνη δορυφοροῦσι
καὶ Περαιβοὶ φιλάρπαγες, Δαλμάτοι καὶ Γαλάται,
Λαμπάρδαι καὶ Γενούσιοι καὶ Καλαβροὶ μετ' Ἄφρων,
καὶ πῦρ Αἰτναῖον Σικελῶν φρίσσει τὴν ἐξουσίαν
καὶ Πυρρηνίων κορυφαὶ καὶ πρόποδες ὀρέων.
Σὲ τρέμει τὸ Γαλατικόν, πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι,
ὅσαι περὶ τὴν Χάρυβδιν, ὅσαι περὶ τὴν Σκύλλαν
καὶ περὶ πλοῦν Λιγυστικὸν καὶ Σύρτεις ἀμφοτέρας.
Σὺ Δεύκρων ἄρχεις, σὺ κρατεῖς Οὔννων καὶ σὺ Παννόνων,
σὲ νήσους τὰς Βρετανικὰς ἀκούω λιτανεύειν,
οὐ σοῦ δὲ προπορεύονται καὶ προοδοποιοῦσιν
αἱ θυγατέρες αἱ σεμναὶ πᾶσαι τῶν βασιλέων;
σὸν λιτανεύει πρόσωπον ἡ πᾶσα γερουσία,
καὶ τοῦ λαοῦ τὸ πλούσιον σφόδρα δορυφορεῖ σοι.

Din cauza sărăciei sale numit și Ptochoprodromos, adică „Prodromos Cerșetorul", cel mai de seamă reprezentant al poeziei aulice bizantine, a trăit sub împărații Ioan al II-lea Comnenul (1118–1143) și Manuel I Comnenul (1143–1180) și a desfășurat o activitate literară bogată și variată, care cuprinde scrieri istorico-biografice, cuvîntări, scrisori, comentarii teologice, epigrame religioase, satire, contribuții filozofice și filologice, retorică și un roman in proză. Apărute treptat în numeroase publicații greu accesibile, poeziile cu caracter istoric au fost culese, editate și comentate de Wolfram Hörandner sub titlul Theodoros Prodromos, *Historische Gedichte*, Viena, 1974, *Wiener Byzantinische Studien hg. von Herbert Hunger*, vol. 11. În această culegere se află 80 de poeme, dintre care unele numără citeva sute de versuri. În ele poetul folosește o limbă distinsă și doctă, pe cînd în satiră și epigramă face apel la elementul popular. Valoarea documentară a poeziei sale istorice este redusă, însă ea înlesnește o idee aproximativă despre orizontul geografic al societății bizantine și arată uneori atitudinea ei față de popoarele vecine, precum și influența acestora în arena internațională a timpului. Cele mai bune opere de orientare asupra epocii continuă să rămînă lucrările lui F. Chalandon, *Les Comnènes*. I. *Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081–1118)*. II. *Jean II Comnène (1118–1143) et Manuel I Comnène (1143–1180)*, Paris, 1900–1921.

I. STIHURI LA ÎNCORONAREA LUI ALEXIOS COMNENUL

[...](p. 180) Ție ți se închină celții, pe tine te slăvesc galii, de tine tremură alamanii, neamul regelui de la Rin, de stăpînirea ta se înspăimîntă popoarele germanice, pe tine te ocrotesc triburile diocleaților și dacilor, perebii iubitori de prădăciuni, dalmații și galații [1], lombarzii, genovezii și calabrii împreună cu locuitorii din Africa, de puterea ta se înfioară focul Etnei din Sicilia, înălțimile și picioarele munților Pirinei. De tine se cutremură țara galilor, toate neamurile și limbile care se află lîngă Haribda, Scila, marea Liguriei și cele două Sirte [2]. Tu stăpînești peste deucri, tu domnești peste huni și panoni [3]; aud că ție îți înalță rugi insulele Britanice. Nu pășesc oare și nu-și deschid drum în fața sa toate fiicele cele slăvite ale regilor? Pe tine te cinstește întreg Senatul și te ocrotește cu tărie gloata bogată a mulțimii.

---

[1] Prin celți, galați și gali autorul înțelegea în genere cruciații sau latinii proveniți de pe teritoriul francez, iar prin alamani pe luptătorii de origine germanică. Diocleații sau locuitorii din Dioclea erau slavii din cuprinsul statului Zeta.

[2] Termenii Haribda, Scila, Liguria și cele două Sirte indică spațiul geografic cuprins între Italia de sud, Sicilia și nordul Africii.

[3] Deucri, probabil trib slav din sudul Dunării. Este posibilă și lectura Teucri, iar în acest caz am avea a face cu turcii din Asia Mică. Prin huni autorul înțelege pecenegii sau cumanii. Panonii erau locuitorii din Pannonia, iar perebii un trib sud-slav neidentificat.

ΩΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΔΕΚΑΣΤΙΧΑ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΑ ΤΩ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΘΙΣΑΙ ΕΦ' ΑΡΜΑΤΟΣ· ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΙΣ.

(p. 214) Φέρε μετρήσω, βασιλεῦ, ἀπὸ τῶν σῶν τροπαίων,
ὁπόσων ἔδει σε λαμπρῶν ἁρμάτων ἐπιβῆναι.
Ἑάλω Λαοδίκεια, μετρῶ σοι δίφρον ἕνα.
Κεχείρωται Σωζόπολις, ἐδού σοι δίφροι δύο.
Γένος ἠφάνισται Σκυθῶν, τρεῖς ἀριθμῷ σοι δίφρους.
Δαλμάτης ἠνδραπόδισται, τέταρτος οὗτος δίφρος.
Ἔθνος ἡττήθη Δακικόν, πέντε μετρῶ σοι δίφρους·
καὶ καταλείπω τὰ πολλά· Κασταμόνα κρατεῖται,
Ἅλυς περᾶται καὶ πληθὺς δουλαγωγεῖται τόση,
καὶ κἂν τὸν ἕνα, βασιλεῦ, τοῦτον οὐ δέχῃ δίφρον.

. ΤΩ ΜΕΓΑΛΟΝΙΚΩ ΒΑΣΙΛΕΙ ΚΥΡΩ ΙΩΑΝΝΗ ΤΩ ΚΟΜΝΗΝΩ ΕΠΙ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΑΣΤΑΜΟΝΑΣ ΑΛΩΣΕΙ ΚΑΙ ΓΑΓΓΡΑΣ

(p. 238)... καί μοι ἔπειτα πόδεσσιν ὑπ' ἔθνεα βάρβαρα κάμψας,
ὅσσα θ' ἕως τε δύσις τε θάλασσά τε καί τ' καὶ τ' ἐπὶ βορρῆς
θρέψατο τετραμόροιο πολύσπορα ἔγκονα κόσμου,
αὐχένα Σωζοπόληος ἐμοῖς ὑπεκλίναο ταρσοῖς,
Σκυθίδα μυριόγλωσσον ἐμῷ ὑπεδμήσαο δουρί,
ὕδρην πουλυκάρηνον ἐπ' ἠελίοισι νεοχμοῖς·
Λαοδίκειαν ἔπειτα πόλιν πόρες ἐξαλαπάξαι
καὶ Δάκας αὖτ' ἐπὶ τοῖσι παριστριά τ' ἔθνεα πάντα
ὁμωοὺς ὑδροφόρους πιστοῖς παρέδου πολιήταις.

XXX. ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΑΠΟΔΗΜΟΥΝΤΑ

(p. 354) Τί δ' ἀλλ' ἡ χέρσος ἀμοιρεῖ βασιλικῶν τροπαίων
οὐδ' ἔχομεν αὐχήματα καὶ παρὰ ταῖς ἠπείροις;
καὶ τίς ποτε λαμπρότερος ἄλλος ἀνάκτων ἆθλος
τῶν νέων δὲ ἠπειρωτῶν τοῦ βασιλέως ἄθλων,
οὓς κατὰ πάσης Δακικῆς καὶ πάσης Παιονίας
καὶ σύμπαντος Ἰλλυρικοῦ καὶ τῶν αὐτῷ προσχώρων
εὐτόλμως ἐναθλήσαντα καὶ μετ' ἀστέκτου ῥώμης;
τριχῇ γὰρ τῶν περὶ ἡμᾶς πραγμάτων τεμνομένων
εἰς ἤπειρον καὶ θάλασσαν καὶ τὰς ἐν μέσῳ νήσους
οὐκ ἔστιν ὅπερ τῶν τριῶν τούτων ἀφῆκας μέρος
ἀκόσμητον τοῖς ἄθλοις σου τῆς νέας ἐκστρατείας,
ὡς σοὶ καὶ μόνῳ, βασιλεῦ, ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πάντας
τὴν κλῆσιν ἐφαρμόζεσθαι τὴν τοῦ τρισαριστέως
ὡς ἀριστεύσαντι πρὸς γῆν καὶ θάλασσαν καὶ νήσους.

V. DECASTIHURI DIN GURA CETĂȚII; ÎNDEMN CĂTRE ÎMPĂRAT SĂ URCE ÎN CARUL TRIUMFAL; PENTRU DEME

(p. 214) Poftim, împărate, voi arăta măsura victoriilor tale pentru care trebuia să urci în care triumfale strălucite. A fost cucerită Laodiceia, deci îți dau ca răsplată un car triumfal. A fost luată Sozopolis, iată două care. A fost nimicit neamul sciților, trei care. A fost subjugat dalmatul, deci al patrulea car. A fost învins neamul dacic [4], sînt cinci care și las la o parte multe altele: a fost luată Castamona, am depășit rîul Halys [5] și avem atîția prizonieri; iar tu, împărate, nu vrei să primești nici triumful acesta.

VIII. MARELUI ÎNVINGĂTOR, ÎMPĂRATULUI CHIR IOAN COMNENUL, CU PRILEJUL CUCERIRII PENTRU A DOUA OARĂ A CETĂȚILOR CASTAMONA ȘI GANGRA

(p. 238) [...] Apoi ai pus la picioarele mele neamuri barbare din răsărit și apus, de la mare și miază-noapte, vlăstare numeroase din patru colțuri de lume; ai adus sub ascultarea mea grumazul cetății Sozopolis, ai încovoiat sub lancea mea Sciția cu mii de limbi și hidra cu multe capete de la Soare-Răsare; apoi ai prădat cetatea Laodiceia și ai dat cetățenilor credincioși, ca prizonieri să le care apă, pe daci și toate popoarele de lîngă Istru.

XXX. ÎMPĂRATULUI CARE SE ÎNTOARCE

(p. 354) De ce ar fi lipsit uscatul de victoriile imperiale și n-am avea grumaze încovoiate și pe continent? Ce altă faptă de arme mai strălucitoare împotriva noilor domni de pe continent ar fi putut săvîrși împăratul, cu bărbăție și nedesmințită tărie, decît izbînzile împotriva întregului neam dacic, ale întregii Panonii și ale întregului Illyricum împreună cu vecinii săi? Căci de trei ori au fost tulburate lucrurile în jurul nostru pe uscat, pe mare și în insule și din toate aceste trei n-ai lăsat nici un prilej neîmpodobit de biruințele noii tale expediții, așa încît numai ție, împărate, ți se potrivește titlul de „Întreit biruitorul", deoarece te-ai distins pe pămînt, pe mare și în insule.

[4] Cele cinci victorii ar fi: 1. Cucerirea cetății Laodiceia la răsărit de Cipru în anul 1104; 2. Luarea cetății Sozopolis de pe țărmul de vest al Pontului Euxin; 3. Înfrîngerea pecenegilor în anul 1122; 4. Respingerea slavilor de sub conducerea jupanului din Rascia în 1123; 5. Oprirea atacului armatei ungare în apropiere de Belgrad în anul 1128. Acolo au luat parte și dacii, adică românii din Transilvania.

[5] Halys, cel mai lung fluviu din Asia Mică, de 915 km (azi Kisil Irmak), se varsă în Marea Neagră la răsărit de Sinope.

[6] Sub împăratul Ioan al II-lea Comnenul (1118–1143), provincia antică Scythia Minor (Dobrogea) făcea parte din Imperiul bizantin. La granița de la Dunăre puteau fi auzite limbile română și bulgară, precum și unele limbi orientale.

XX. ΙΟΑΝΝΕΣ ΤΖΕΤΖΕΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΤΖΕΤΖΟΥ

p. 84) **Τῷ** παγκρατίστῳ κράτει τῆς θεοπροβλήτου κραταιᾶς καὶ ἁγίας **είας σου** ὁ ἀνάξιος δοῦλός σου συγχαίρω, κράτιστε βασιλεῦ, καὶ νί- **ιγγελος εὐαγγέλου** ἐξ εὐαγγέλων ὀνείρων σοι γίνομαι, εἰ τὴν Σκυθικὴν **δέξῃ τοῦ κρά**τους σου σύμμαχον. [...]

p. 86) **θεῷ καὶ** τοῖς ῥηθεῖσιν ἁγίοις βοηθούμενος καὶ χρυσῷ δεξάμενος **ιχον καὶ** τὴν ἵππον τὴν Σκυθικὴν κονδῶς καὶ συντόμως ἐργάσῃ νίκην **ια [...].**

ΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥ ΤΖΕΤΖΟΥ ΩΝΠΕΡ ΕΜΝΗΣΘΗ ΕΝ ΜΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

II. 34. ΠΕΡΙ ΤΡΑΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΕΦΥΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ʽΙΣΤΡΟΥ λδʹ

60 [...] Πολλὰ ποιήσας δε χρηστὰ πόλεσι ʽΡωμαΐσι,
χρόνον ἐνδιατρίψας τε τινὰ περὶ τὴν ʽΡώμην,
στρατεύει πρὸς Δεκέβαλον, Δακῶν τὸν βασιλέα,
ὅσπερ ἀπεστασίασε ʽΡωμαίων σχὼν τοὺς φόρους,
πρὸς Σαργεντίαν * ποταμὸν τοὺς θησαυροὺς συγκρύπτων.

σαργεντιαν scripsi (cf. Chil. VI, 472), σαργετίαν Kiessling (coll. Cass. D. 68, 14): **ιν codd.**

XX. IOANNES TZETZES

Ioannes Tzetzes (cca 1110–1185) a fost una din personalitățile **literare cele** mai reprezentative din vremea Comnenilor. S-a ilustrat mai ales ca filolog, **în înțelesul bizantin** al termenului, a alcătuit comentarii, unele în versuri, sholii la texte clas**ice (epopeile ho**merice, Hesiod, la comediile lui Aristofan etc.). A lăsat o culegere de **scrisori, opere** de circumstanță, izvorite din intenții literare, adresate unor persoane de s**eamă din Bizanțul** vremii sale. Tzetzes a alcătuit și un vast comentariu în versuri, desti**nat să explice alu**ziile erudite din scrisorile sale. Această operă foarte caracteristică pentr**u literatura bizan**tină a timpului, alcătuită din 12 674 versuri, a cunoscut două redac**ții succesive. Ea se** intitulează *Chiliade* sau *Istorii*. Tzetzes a deținut funcția de secretar î**mpărătesc și a fost** profesor de gramatică. Lucrările sale cuprind fie aluzii la evenime**nte contemporane**, fie evocări, pe baze erudite, ale unor evenimente din trecut, uneori pe **baza unor surse** azi pierdute. Valoarea lor ca izvor istoric este destul de modestă, infor**mațiile lui Tzetzes** sînt interesante mai cu seamă din punctul de vedere al istoriei mentali**tăților, ne ajută** să vedem felul în care s-au reflectat anumite fapte istorice în spiritul **bizantinilor și** să cunoaștem nivelul erudiției lor istorice.

Ediții folosite: Ioannis Tzetzae, *Epistulae*, recensuit P.A.M. **Leone, Leipzig, 1972**; Ioannis Tzetzae *Historiae*, recensuit P.A.M. Leone, Napoli, 1968.

SCRISORILE LUI IOANNES TZETZES

58. *Puternicului și sfîntului nostru împărat, lui Kyr Manuil Porfirogenetul* [1]

(p. 84) Împreună cu atotputernica persoană înzestrată **cu o autorita**te lui Dumnezeu închinată a măriei tale, mă bucur și eu, nev**rednicul tău** rob, preaputernice împărat, făcîndu-mă vestitor de victorie, p**urtător de bună**-vestire din bunele vestiri ale viselor culeasă, dacă vei primi **ca aliat al măriei** tale călărimea scită [2] [...]. Ajutat de Dumnezeu și de amintiții **sfinți** [3], dacă vei primi ca aliată, plătind-o cu bani grei, călărimea scită, **în scurtă** vreme, neîntîrziat, vei dobîndi biruință și trofee.

ISTORIILE LUI IOANNES TZETZES, GRĂMĂTICUL, LA CAR**E SE REFERĂ** ÎN SCRISORILE SALE

II.34. *Despre Traian și construirea podului peste Istru*

(vers. 60–105) [...] După ce a făcut multe lucruri **folositoare** pentru orașele romane și a petrecut o vreme la Roma, pornește **la război împotriva** lui Decebal, regele dacilor, care se răzvrătise, reținînd tributul **datorat** romanilor și-și ascunsese comorile la rîul Sargentia. Și, o dată ajuns **la Istru**, Traian îndată a și trecut pe romani cu vase de transport pe parte**a dacilor**. Restul

[1] Scrisoarea, adresată lui Manuil I Comnenul (1143–1180), a fost **scrisă de** Tzetzes, după cum indică editorul P. A. Leone, în anul 1147. În această scrisoare **autorul tălmăce**ște împăratului un vis pe care l-a avut și care i se pare a vesti o victorie bizan**tină împotriva** barbarilor.

[2] Este vorba probabil de cavaleria cumană.

[3] Sfinții Teodor Stratilat și Constantin cel Mare care-i apar în vis **scriitorului**.

Πρὸς δὲ τὸν Ἴστρον[1] πεφθακὼς Τραϊανὸς εὐθέως
Ῥωμαίους διεπόρθμευσεν ὁλκάσι πρὸς τοὺς Δάκας·
τὸ δ' ἄλλο μέρος ἦν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀντιπεραίαν.
Διὸ ποιεῖ τὴν γέφυραν πρὸς τὰς ἐπιβασίας.
Ἡ θέσις τῆς γεφύρας δε τοιούτως ἵδρυταί πως.
Εἴκοσι λίθοι στερεαὶ τετράγωνοι μεγάλαι[2],
πλάτος ἑξήκοντα ποδῶν, τὸ δ' ὕψος πλὴν θεμέθλων,
ποδῶν ὡς ἑκατόν εἰσι πεντήκοντα λαχοῦσαι.
Ἑκάστη δ' ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν τοὺς πόδας
ἀλλήλων ἀφεστήκασιν, ἀψῖσι δε συνδοῦνται.
Οὕτω μεν γεφύρωσε Τραϊανὸς τὸν Ἴστρον.
Τήν τε Δακίαν σύμπασαν ὑπὸ Ῥωμαίους δράσας
και πόλεις κτίσας ἐν αὐτῇ συστρέφει πρὸς τὴν Ῥώμην,
τὴν Δεκεβάλου ** κεφαλὴν σὺν αἰχμαλώτοις ἄγων,
καὶ θύων ἐπινίκια σὺν πᾶσι τοῖς Ῥωμαίοις.
Οὕτω μὲν ἐγεφύρωσε Τραϊανὸς τὸν Ἴστρον.
Ἀδριανὸς δ' Ἀδριανοῦ τοῦ Ἄφρου παῖς ὑπάρχων,
ἐπ' ἀδελφῇ Τραϊανοῦ Τραϊανῷ γαμβρεύσας,
τὴν γέφυραν κατέλυσε λαβὼν τὴν βασιλείαν,
μὴ Δάκαις αὕτη γίνοιτο δρόμος κατὰ Μυσίας.
Αὐτὸς καὶ Ἀπολλόδωρον γεφυρεργάτην κτείνει,
φύσει τελῶν μνησίκακος κἂν ἦν τῶν φιλολόγων.
Τὴν ἱστορίαν γέγραφεν ὁ Κάσσιος ὁ Δίων,
ἄλλοι πολλοί τε χρονικοί τῶν ἐπισήμων ἄνδρες.
Τῆς δε γεφύρας μέμνηται ταύτης τῆς παριστρίας
αὐτὸς ὁ Φιλεταίριος ἐν Λιμενοποιίαις
κἂν ταῖς Θεμελιώσεσι ταῖς παραθαλασσίαις,
Θεόφιλος ἀνθύπατος, πατρίκιος, κουαίστωρ
ἔπαρχος τε τῆς πόλεως ταύτης τῆς βασιλίδος,
λέγων τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἴστρον γεφυρῶσαι,
κιβώτιον τεκτήναντα πρὸς προθεμελιώσεις,
μῆκος ποδῶν μὲν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι σὺν τούτοις,
εἰς πλάτος δ' ὀγδοήκοντα. Ταῦτα φασὶν οἱ ἄνδρες.
Ὠτίον δε Τραϊανὸν λέγουσιν ἔχειν τράγου
ὅπερ αὐτὸς οὐχ εὕρηκα γραφαῖς ἐγγεγραμμένον
ἢ τῷ ἐκ μόνης ἀκοῆς ἐρᾶν τινῶν εὐθέως·
ὀχευτικὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ δίκην αὐτῶν τῶν τράγων,
κἂν συνετῶς μετήρχετο καὶ τὰς τοιαύτας μίξεις
ἢ τῷ στρατεύειν κατ' ἐχθρῶν κατὰ δυσβάτων τόπων,
τῷ μόνον ἐνωτίσασθαι Ῥώμης ἐχθροὺς τυγχάνειν.
Χαίρει γὰρ τράγος τοῖς κρημνοῖς καὶ τοῖς δυσβάτοις τόποις.

** δεκεβάλου δε καβάλαου codd.
[1] Σημείωσαι ὅτι Ἴστρος παρὰ μὲν Ἑβραίοις Φεισὼν καλεῖται, παρὰ δὲ Ἰνδοῖς Γάγγης, δὲ Αἰθίοπας Ἰνδός, παρ' Ἕλλησι δὲ Δαννούβιος.
[2] Ἔκφρασις γεφύρας Ἴστρου.

armatei romanilor era pe malul celălalt. De aceea el face podul pentru traversare. Cam așa este construit podul: douăzeci de pietre solide tetragonale mari, cu lățimea de șaizeci de picioare, înălțimea, în afară de temelii, venind cam la 150 de picioare. Iar fiecare se află la 170 de picioare de cealaltă și sînt legate prin bolți. Astfel a făcut Traian pod peste Istru. Iar după ce a supus romanilor întreaga Dacie și a întemeiat într-însa orașe, se întoarce la Roma, ducînd împreună cu prizonierii și capul lui Decebal și aducînd jertfe [de mulțumire] pentru victorie împreună cu toți romanii. Așa a făcut Traian pod peste Istru. Iar Adrian, care era fiul lui Adrian Africanul și care a devenit cumnat de soră lui Traian, cînd a luat împărăția a distrus podul ca să nu le slujească dacilor drept cale de trecere înspre Misia. El ucide și pe Apolodor, deoarece era răzbunător din fire, deși era un om cultivat. Istoria a scris-o Cassius Dio[4], ca și alți mulți cronicari, bărbați de seamă. Iar podul acesta de peste Istru îl amintește însuși Philetairios în ale sale *Construcții de porturi*, iar în *Așezări de temelii la malul mării* Teofil proconsulul, patriciul, cvestorul, eparhul acestui oraș maritim, spunînd că Apolodor a făcut pod peste Istru, punînd în temelii un chivot în lungime de o sută douăzeci picioare și în lățime de optzeci. Acestea le spun acești bărbați. Se mai spune că Traian avea o urechiușe de țap, ceea ce eu nu am găsit însemnat în scrieri; asta, fie pentru faptul că numai din auzite se îndrăgostea pe loc, căci bărbatul era focos ca țapii, chiar dacă umbla în chip inteligent după asemenea împreunări, fie pentru faptul că a purtat războaie împotriva dușmanilor prin locuri greu de străbătut, războaie făcute numai pentru ca să unească pe dușmani cu Roma. Căci țapului îi place pe rîpi și prin locuri greu de umblat.

[4] Fragmentele din Cassius Dio referitoare la războaiele dacilor cu romanii au fost editate în *Fontes*. I, 1964, p. 687 și urm. V. mai ales, p. 687 (Cassius Dio, LXVIII, 8, 1) și p. 695—696 (Cassius Dio, LXVIII, 14).

Οὗτος ὁ Ἱστιαῖος ἦν Μιλήσιος τῷ γένει.
Δαρείῳ δ' ἐπελαύνοντι κατὰ Σκυθῶν τῷ Πέρσῃ
συν ἑβδομήκοντα στρατοῦ μαχίμοις μυριάσιν
ἑξακοσίαις τε ναυσὶ καὶ πᾶσι κατ' ἀξίαν,
ὁπότε καὶ τὸν Βόσπορον διέβη γεφυρώσας
τοῦ Μανδροκλέους ταῖς χερσὶ τέκτονος τοῦ Σαμίου,
ἐπεὶ πάντες ὑπέκειντο Περσῶν τῇ βασιλείᾳ,
ἦσαν συνεκστρατεύσαντες Δαρείῳ τῷ ῥηθέντι
οὗτος ὁ Ἱστιαῖος τε καὶ Κώμης Ὀρεξάνδρου,
ἀνὴρ πᾶσι πιστότατος, γένος ἐκ Μιτυλήνης,
καὶ Μιλτιάδης Ἀττικός, δεινὸς ἀνὴρ ἐν λόγοις,
Ἀρίστων τε Βυζάντιος οὐχ ἧττων Μιλτιάδου.
Ὡς οὖν Δαρεῖος πέφθακεν ἤδη καὶ πρὸς τὸν Ἴστρον
καὶ τοῦτον διεπέρασε γεφύρᾳ πρὸς τοὺς Σκύθας
λύειν εὐθὺς ἐκέλευσε τὴν γέφυραν ἐκείνην.
Κώμης ὁ Ὀρεξάνδρου δε τοῦτον οὐκ εἶα, λέγων,
ὅρα, Δαρεῖε βασιλεῦ, καὶ τύχας ἀπαισίους,
μή πως ἡμῖν ἀνέλπιστος πέσῃ φυγὴ τοῖς Σκύθαις,
καὶ Περσικῶν ἐμπλήσωμεν τὸν Ἴστρον σκηνωμάτων.
Ταῦτα τοῦ Κώου λέξαντος τὴν γέφυραν ἐάσας
Δαρεῖος τούτῳ δωρεὰς τῆς γνώμης ὑπισχνεῖται,
ἐπάνπερ ἀναζεύξωσιν αὖθις εἰς τὴν Περσίδα·
αὐτός δ' εἰς Σκύθας ἐμβαλὼν ἡττᾶται κατὰ κράτος.
Οἱ Σκύθαι τὸν Δαρεῖον δε μέσῳ Σκυθῶν λιπόντες,
ἐλάσαντες εἰς γέφυραν, ἦλθον τὴν παριστρίαν,
ἣν Ἕλληνες ἐφύλαττον ἄνδρες οἱ λελεγμένοι,
οἷς ἔφαν Σκύθαι γέφυραν λύσαντας ἀποτρέχειν,
οὐδὲν γὰρ μάχης αἴτιον Ἕλλησι καὶ τοῖς Σκύθαις,
ἐᾶσαι τὸν Δαρεῖον δε δοῦναι τοῖς Σκύθαις δίκην.
Ὧν Μιλτιάδης ἔλεγε τοῖς Σκύθαις πεπεισμένος,
λύειν καλὸν τὴν γέφυραν, ἐᾶσαι δὲ τοὺς Πέρσας
ὑπὸ Σκυθῶν ἐν τῇ Σκυθῶν ἄρδην ἐκθαμνισθῆναι.
Ὁ Ἱστιαῖος δὲ τηρῶν σχέσιν Περσῶν τῷ γένει,
ἀφεστηκὼς ἐτύγχανε τῆς γνώμης Μιλτιάδου.
Πλὴν ἐφεστώτων τῶν Σκυθῶν ἄρχεται λύειν ταύτην.
Ἀφιππευσάντων δ' ἀπ' αὐτῶν μῆκος ὁδοῦ βραχύ τι,
τὴν γέφυραν ἐτήρησεν ἐκπεραιοῦν τοὺς Πέρσας
νυκτὶ δε μέσῃ πεφευγὼς Δαρεῖος ἡττημένος
ἤλασε πρὸς τὴν γέφυραν καὶ ἀρταχαίῳ λέγει,
ἀνδρὶ μὲν πενταπήχεϊ, φωνὴν δε στεντορείῳ,
καὶ ὃς βοήσας μέγιστον ἐκ τῆς περαίας Ἴστρου
τὸν Ἱστιαῖον κέκραγε καὶ περαιοῦνται πάντες.

(vers. 461—511) Acest Istiaios era milesian de neam. Pe vremea cînd Darius persul a pornit împotriva sciților cu șaptezeci de zeci de mii de luptători și cu șase sute de nave, toate de valoare, cînd a trecut și Bosforul făcînd pod peste el, operă a lui Mandrokleos din Samos, constructorul, după ce toți s-au supus împărăției perșilor, pe atunci au plecat la război împreună cu amintitul Darius, acest Istiaios și Coes, fiul lui Orexandros, bărbat întru toate foarte de credință, de neam din Mitilene și Miltiades Aticul, bărbat foarte priceput la cuvîntări și Ariston din Bizanț, un om nu mai puțin vrednic decît Miltiade. Deci, odată ajuns și la Istru, după ce l-a trecut pe pod, mergînd împotriva sciților, Darius a poruncit să se desfacă îndată acel pod. Koes, fiul lui Orexandros, însă n-a încuviințat acest lucru, spunînd: „Gîndește-te, rege Darius și la întorsăturile potrivnice ale soartei, vezi să nu fim cumva nevoiți pe neașteptate să fugim de sciți și să umplem Istrul de corturi persane!". După ce Koes a vorbit așa, Darius a lăsat podul întreg și-i promite acestuia că-i va da daruri pentru părerea exprimată atunci cînd se vor întoarce înapoi în Persia. Iar el, pornind la atac împotriva sciților, e înfrînt cumplit. Sciții îl lasă pe Darius în mijlocul țării sciților, fug la pod, vin la malul Istrului pe care-l păzeau elinii, bărbații amintiți: acestora sciții le-au spus să strice podul și să plece, deoarece nu există pricină de război între elini și sciți, să-l lase pe Darius să dea socoteală sciților. Convins de sciți, Miltiade a spus că e bine să distrugă podul, să-i lase pe perși să fie cu totul nimiciți de sciți în țara sciților. Dar Istiaios, păzind legătura cu neamul perșilor, s-a împotrivit părerii lui Miltiade. Numai că sciții venind, sub amenințarea lor se începe desfacerea podului. Îndepărtîndu-se, călare, de ei o bucată oarecare de drum, [Istiaios] supraveghea podul ca să treacă perșii, iar la miezul nopții, Darius,

Ὅθεν Δαρεῖος δωρεὰς δίδωσι τοῖς ἀνδράσι,
τὸν Κώην μὲν τῆς συμβουλῆς ἕνεκα τῆς προτέρας
ἐξ ἰδιώτου τύραννον ποιήσας Μιτυλήνης
τῷ Ἱστιαίῳ δίδωσι κτίζειν δε τὴν Μυρκῖνον.
Ταῦτα καὶ γὰρ ᾐτήσαντο λαβεῖν παρὰ Δαρείου.
Ὁ Πέρσης δε Μεγάβαζος στραφεὶς ἐκ Παιονίας,
ἐν Σάρδεσιν ἐφεύρηκε καὶ πείθει τὸν Δαρεῖον,
τὸν Ἱστιαῖον ἐπισχεῖν κτίσαι Μυρκῖνον πόλιν,
ἥτις Μυρκῖνος Ἡδωνος πρότερον ἐκαλεῖτο. [...].

ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΙΩΑΝΝΗ ΤΩ ΛΑΧΑΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩ ΤΟΥ ΖΑΒΑΡΕΙΟΥ ΥΠΑΡΧΟΝΤΙ

503 [...] Τραϊανὸς τὸν Ἴστρον δε μαρμάρῳ γεφυρώσας
Ἀπολλωδώρῳ τῷ δεινῷ τῶν ἀρχιτεκτονούντων· [...].

biruit, a ajuns în fugă la pod şi-i spune lui Artachaios, bărbat de cinci coţi, cu voce de stentor să-l strige tare de pe malul Istrului pe Istiaios şi el l-a strigat şi toţi trec. De aceea Darius dă bărbaţilor daruri, pe Coes, pentru sfatul de mai înainte îl face din simplu particular tiran al Mitilenei, lui Istiaios îi îngăduie să întemeieze oraşul Myrkinos. Căci tocmai aceste lucruri le ceruseră ei lui Darius. Dar persul Megabazos, întors din Peonia, l-a găsit pe Sardes pe Darius şi-l convinge să-l împiedice pe Istiaios să întemeieze oraşul Myrkinos, numit mai înainte Hedonos.

IV. *Lui Kyr Ioannes Lachanas, gramatic al lui Zaviros*

(vers. 503–504) [...] Traian a făcut pod de marmură peste Istru cu ajutorul lui Apollodor, al preaiscusitului arhitect [...].

XXI. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΝΑΣΣΗΣ

ΣΥΝΟΨΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

Ἐντεῦθεν τανυπτέρυγες ὄρνεις ἀεροβάται
εἶχον ἐλεύθερον πτερὸν εἰς πετασμοὺς συντόνους,
καὶ κούφως ἠλαφρίζοντο πρὸς λιμνασμοὺς ἀέρος,
περιρροιζοῦντες τὰς αὐτοῦ χύσεις τὰς λεπτοχύτους.
Οἱ μὲν μεγαλοπτέρυγες, μεγαλαγκυλοχεῖλαι,
γαμψώνυχες, ὡς βέλεμνα τοὺς ὄνυχας αὐχοῦντες,
τομὸν τὸ ῥάμφος ἔχοντες ὑπὲρ τὰς μαχαιρίδας,
οἷς ἔμελλε βρωματισμοὺς τὰ κρέα χρηματίζειν
καὶ σύντροφα γενήσεσθαι τὰ τῆς σαρκοβορίας,
ὀρνεοκράτωρ ἀετός, ἵρηκες ὠμοφάγοι,
καὶ πάντες οἷς οὐ χρήσιμον τὸ πῦρ σαρκοφαγοῦσι.

Ἔδεσσα τοῦτον ἔβλεψεν, Εὐφράτου πεδιάδες·
Ῥωμαίων ἵππος ἔπιε ναμάτων τῶν Εὐφράτου,
καὶ φρυαγμάτων ἔπλησε τοῦτον μυκτηροκόμπων.
Ἔβλεψε τοῦτον Δάνουβις καὶ Σκύθης ἰστρογείτων
τὰς φάλαγγας συγκόπτοντα, ῥηγνύντα τοὺς Σκυθάρχας,
κτιννύοντα, διώκοντα, τρέποντα τοὺς προμάχους,
ὡς εἴ τις λέων ἐμπεσὼν βουσὶ μεγαλοπλεύροις
θοινῷτο καὶ σπαράγμασι βιαίοις κεραΐζοι.
Τότε καὶ ῥεῖθρα ποταμῶν εἰς αἷμα μετετράπη,
καὶ γέγονε λυθρόφυρτος ὁ καλλιχεύμων Ἴστρος.
Ῥωμαῖοι κατεχόρευον πεδίων παριστρίων,
καρδίας δὲ βαρβαρικὰς τὸ δέος ἐκρυστάλλου.

XXI. CONSTANTIN MANASSES

A fost mitropolit de Naupaktos pe țărmul de nord al golfului Corint și a murit în anul 1187. A lăsat o *Istorie universală* în versuri care s-a bucurat de o largă răspîndire: în ea a transmis cîteva știri despre avari, bulgari și pecenegi, precum și despre prezența împăratului Ioan Tzimisces la Dunărea de Jos. Într-un discurs funebru pentru Nicephoros Comnenul, scris în anul 1173, vorbește între altele de pecenegi. Cronica s-a păstrat în numeroase manuscrise și a fost editată de J. Bekkerus, Bonn 1837, tipărită și în PG, CXXVII, col. 219–472. Discursul a supraviețuit în două manuscrise de la Vatican (*Vaticanus – Barberinianus*, 240, f. 107v–112r și *Vaticanus-Urbinas* 141, f. 75r–75v) și a fost editat împreună cu unele scrieri ale lui Eustathios din Thessaloniki de E. Kurtz, în VV, 12, 1905, p. 302–322.

Ediția folosită: Constantini Manassis, *Breviarium Historiae Metricum*, ed. Immanuel Bekkerus, Bonn, 1837.

CRONICA UNIVERSALĂ

Populații migratoare la Dunărea de Jos

(vers. 151–161) Apoi zburau în voie păsări cu aripi lungi și ghiare puternice, se legănau ușor în mările văzduhului și traversau în avînt impetuos valurile sale rarefiate. Unele aveau aripi mari, clonțuri zdravene, unghii încovoiate, se mîndreau cu ghiarele folosite ca arme, erau înzestrate cu pliscuri tăioase ca niște brice, devorau cu ele cărnurile și-și pregăteau ospețe numai din carne: vulturi stăpîni peste păsări, șoimi carnivori și ființe care n-aveau nevoie de foc spre a-și fierbe cărnurile [1].

Împăratul Tzimisces la Dunăre

(vers. 5885–5896) Pe acesta l-a văzut Edessa și cîmpiile Eufratului. Calul romeilor a băut din apele Eufratului și le-a umplut de nechezatul său răsunător. Pe acest împărat l-a văzut Dunărea și scitul din vecinătate [2], cum zdrobea oștile străine, cum răpunea pe conducătorii sciților, cum ucidea, urmărea și alunga luptătorii, ca un leu căzut în mijlocul unor turme numeroase, care sfîșia năpraznic. Atunci apele fluviilor s-au înroșit de sînge, iar Istrul cu valuri frumoase a devenit tulbure. Romeii străbăteau cîmpiile de lîngă Dunăre și făceau să înghețe de spaimă inimile barbarilor.

---

[1] Descriere poetică a populațiilor migratoare aflate în mișcare dinspre nord-est spre Mediterana și apusul Europei; multe din ele au trecut și prin țara noastră.

[2] Prin sciți autorul înțelegea, în acest loc, oștirea de slavi din regiunea Kievului condusă de Sviatoslav, care a fost învinsă de împăratul Ioan Tzimisces la Durostorum (Silistra) în anul 971.

XXII. DEMETRIOS CHOMATIANOS

ΑΠΟΦΑΝΣΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΑΣΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΤΟΥ ΧΩΜΑΤΙΑΝΟΥ

XXIII. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΧΟΝΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΝΕΥΟΝΤΩΝ

(p. 542) Δι' ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ λιμοῦ τὴν πατρίδα
τορίαν καταλιπών, ἅμα δὲ καὶ τὴν νομίμως συνεζευγμένην αὐτῷ γυναῖκα,
σος ὁ χυτροπλάστης, καὶ τὴν 'Αχρίδα καταλαβών, συνῴκησε ἐνταῦθα γυναι-
ῳ τινί, ἕλκοντι μὲν ἐκ βλάχων τὸ γένος, ὄνομα δὲ περιφέροντι Τζόλα,
οῦ κόμματος δὲ ὄντι τῶν σεσωρευμένων, κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, ἁμαρτίαις,
δυναμένων ἕλκειν εἰς ἑαυτὰς ὀφθαλμοὺς καὶ καρδίας ἀρρένων πονηροῖς
μηχανήμασι, καὶ ἐν τῷ τοιούτῳ γυναίῳ συνὼν κατὰ παλλακισμόν. 'Επεὶ
ψέ ποτε τὰ κατ' αὐτὸν μαθοῦσα ἡ νόμιμος σύζυγος ἐπορεύθη ὀπίσω αὐτοῦ,
τοῦτον κατέλαβε συνοικοῦντα τῇ παλλακῇ· αὐτὸν μὲν εἰ καὶ μόγις, ὅμως
ὸν τῶν πορνικῶν ἐκείνης ἀπέσπασε ἀγκαλῶν και δεσμῶν, τῷ τε νόμῳ βοη-
ένη καὶ τῇ ἰσχύϊ τοῦ κατὰ Χριστὸν πολιτεύματος. 'Εκείνην δὲ κατὰ κράτος
38] ἀπώσατο, σὺν αὐτοῖς τοῖς βεβήλοις αὐτῆς μηχανήμασιν. 'Επεὶ οὐδὲ
ἡ κακία νομίμῳ καὶ ἀγαθῷ πράγματι ὁπωσοῦν ἀντιτίθεσθαι, ὅτι δὲ ἡ Τζόλα
θετο σήμερον δικαιολόγημά τι συντεῖνον αὐτῇ, ὡς τὰ ἐνόντα δηλαδὴ τῷ
ῳ σήμερον, κοινοῖς κόποις καὶ μόχθοις δι' ὅλου τοῦ καιροῦ, καθ' ὅν τούτῳ
κησεν, ἐπεκτήθησαν, καὶ οὐκ (p. 543) ἀπεικότα λέγειν ἔδοξεν ἡ τοιαύτη
ἐρωτήθη ὁ Χρύσος περὶ τούτου αὐτοῦ, και καθωμολόγησεν ὡς τὰ προ-
ι αὐτῷ καὶ τοῦ κόπου τῆς Τζόλας μετέχουσι· διά τοι τοῦτο καὶ ἐδικαιώθη
ν ἡ Τζόλα ἐκ τούτων, ἀγελάδα μετὰ μοισχαρίου διετοῦς, χοίρους δύο,
ον ἤτοι κυβέρτιον ἕν, ὕφασμα λινοῦν τριάκοντα πήχεων, ὄνον θήλεα μετὰ

XXII. DEMETRIOS CHOMATIANOS

Demetrios Chomatianos, chartophylax, apoi arhiepiscop al Ohridei și al întregii Bulgarii (din 1217), a fost una dintre personalitățile de frunte ale vieții ecleziastice, politice și culturale bizantine din secolul al XIII-lea. Adversar al Niceei, după căderea Constantinopolului sub latini, în 1223 a încoronat, la Tesalonic, pe despotul epirot Teodor Anghelos ca „împărat", devenind un fel de „patriarh" al acestuia. Canonist de mare valoare, a lăsat o bogată culegere de hotăriri, explicații, comentarii de drept canonic. Moștenirea sa literară cuprinde și o bogată corespondență, precum și lucrări de poezie religioasă. Opera lui Chomatianos este foarte valoroasă ca izvor pentru cunoașterea istoriei Peninsulei Balcanice, în care a fost implicat în chipul cel mai direct, în prima jumătate a secolului al XIII-lea. Între altele, ea ne oferă informații prețioase despre românii balcanici. Deosebit de importantă este știrea privind un conflict bisericesc în Epir în privința autorității asupra unor vlahi din regiune. Ea este cuprinsă într-un document, o consultație cerută de episcopul de Buthroton lui Chomatianos, pus în lumină de G. Murnu; în acest document se face aluzie la un Taronas, arhonte al vlahilor din Vlahia Mare, cunoscut și din alte surse bizantine. Documentul ne luminează asupra luptei pentru autonomie a vlahilor balcanici în secolul al XIII-lea.

Ediții folosite: *Jus Graecoromanum*, cura J. Zepi et P. Zepi, VII, Atena, 1931 (reprod. *Scientia Aalen*, Darmstadt, 1962); G. Murnu, *Românii medievali în Epir*, „Revista aromânească", 1, 1929, 1, p. 5–8 (cf. idem, *Lui I. Bianu amintire*, București, 1916, p. 49–56).

HOTĂRÎRILE LUI DEMETRIOS CHOMATIANOS, ARHIEPISCOPUL ÎNTREGII BULGARII

XXIII. *Despre cei care au soții și sînt desfrînați*

(p. 542) Din pricina lipsei celor trebuincioase, în vremea foametei, părăsindu-și locul de obîrșie, Castoria[1] și soția legiuită totodată, olarul Chrysos a ajuns la Ohrida și a trăit acolo cu o femeiușcă, coborîtoare după neam din vlahi, purtînd numele de Ciola și care făcea parte, ca să vorbesc ca Pavel[2], din rîndul celor ce se acoperă cu păcate și pot să atragă spre ele ochii și inima bărbaților prin uneltiri viclene și [Chrysos] a trăit cu această muierușcă în concubinaj. Iar cînd, într-un tîrziu, soția lui legiuită a aflat de el, a pornit după el și l-a găsit trăind împreună cu țiitoarea. Deși cu greu, totuși ea l-a smuls din îmbrățișările desfrînate și legăturile în care-l ținea aceea, fiind ajutată în asta și de lege și de forța ocîrmuririi creștine. Iar pe aceea a îndepărtat-o cu totul împreună cu necuratele-i uneltiri. Căci nici nu putea ticăloșia să se împotrivească cumva lucrului bun și legiuit; întrucît însă Ciola a cerut acum să i se facă dreptate, că adică bunurile pe care le are acum Chrysos, au fost dobîndite prin trudă și strădanii comune de-a lungul întregului timp cît au trăit împreună și se părea că (p. 543) această femeie nu spune lucruri neadevărate, a fost întrebat despre asta Chrysos și a mărturisit că cele pe care le-a agonisit se datoresc și trudei Ciolei. De aceea s-a hotărît prin judecată să ia Ciola din acestea o vacă cu un vițel de doi ani, doi porci, un stup sau știubei, 30 de coți de pînză de in, o măgăriță cu puiul ei și o pătură din păr de capră numită în grai barbar cergă. Cu acestea mulțumindu-se și arătîndu-se

[1] Azi, localitate cu același nume în Grecia.
[2] Aluzie la Apostolul Pavel.

οῦ πώλου αὐτῆς καὶ ἐριυφὲς κατάστρωμα τὸ λεγόμενον βαρβαρικῶς Τζέργαν
ʼ οἷς δὴ καὶ ἀρεσθεῖσα ἡ Τζόλα καὶ ἀρκεσθεῖσα, κατέθετο τοῦ λοιποῦ μὴ ἐνο-
λῆσαι τῷ Χρύσῳ ἢ ἐπιφυῆναι περὶ ζητήσεως ἐπέκεινα τοιούτου τινὸς πράγ-
ιτος, ἀλλ' ἡσυχάσαι καθόλου τὰ πρὸς τὸν Χρύσον, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὴν ὡς
ούλεται διαπράττεσθαι· τετύπωται δὲ ὡς εἴγε ποτε εὑρεθείη ἡ Τζόλα ἢ πρὸς
ιρκικήν μίξιν ἕλκουσα πάλιν τὸν Χρύσον διά τινων μηχανῶν, εἴτε φανερῶν
τε ἀφανῶν, ἢ ἐνοχλοῦσα τούτῳ περὶ πραγμάτων, οὐ μόνον μαστίζεσθαι ταύτην
ιρὰ τῆς ἐξουσίας προσηκόντως εἰς σωφρονισμὸν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀφαιρεῖσθαι
ὸν ἀντιγεγραμμένων πραγμάτων, ὧν παρὰ τοῦ Χρύσου ἀπείληφεν.

XXX. ΠΕΡΙ ΟΡΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΩΝ

Βλάχοι τινὲς εἰς γῆν προκαθήμενοι χωρίου τινὸς ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐνορίαν
τος τῷ ἐν τοιούτῳ χωρίῳ θείῳ τεμένει τὰ δῶρα τε προσέφερον ἑαυτῶν, τῶν
ίων μεταλάμβανον μυστηρίων καὶ τἆλλα πάντα ἐτέλουν. Περιῆλθε τὸ χωρίον
πλησίον οὔσῃ μονῇ τῇ τοῦ Χοτεαχόβου μὲν λεγομένῃ, ἐπὶ δὲ πατριαρχικῷ
αυροπηγίῳ ἀνεργεθείσῃ. Τοῦ ἱερέως γοῦν, ὅστις ἐν τῷ χωρίῳ τῆς θείας ἱερο-
λεστείας θεῷ ἀναφέρων ἦν, τὸν βίον ἀπολιπόντος ὁ τῆς μονῆς προεστὼς
; τὸν ἐντὸς τῆς μονῆς ναὸν τοὺς Βλάχους ἐκκλησιάζεσθαι ὁπωσδήποτε εἵλκυσεν.
χειροτονήθησαν μετὰ ταῦτα παρ' ἐμοῦ ἱερεῖς ἐν τῷ δηλωθέντι χωρίῳ. Τοῦ
:αίου δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀρχοντίᾳ περιπατοῦντος, ἔκδικον τοῦτον ἡ συνή-
α οἶδε καλεῖν, βοῦν ἐπὶ γλώττης τὸ παροιμιαζόμενον φέροντα, οὐκ ἐδικαιοῦντο
τοῖς Βλάχοις οἱ ἱερεῖς. Ἄρτι δὲ τὰ τοῦ πράγματος ὅπως ἔχει μαθών, δίκαιον
αι λέγω ἐν ἐκείνῳ τῷ ἱερῷ τεμένει τοὺς Βλάχους συνάγεσθαι, ἐν ᾧ καὶ οἱ
νεῖς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ πρώην συνήγοντο, ἐν τῷ κατὰ τὸ χωρίον δηλαδή, διὰ
ταῦτα: ὅτι τε ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως
είλουσιν εἶναι οἱ λαϊκοὶ πάντες, ὁποίου ἄρα καὶ γένους εἰσί, καὶ ὅτι ἄσεμνόν
:ιν ἐν σεμνείῳ γυναῖκας εἰσέρχεσθαι προφάσει τοῦ τῶν ὀρθρινῶν καὶ ἑσπε-
ῶν θείων ᾀσμάτων κατακροᾶσθαι καὶ μὴ τῆς θείας λειτουργίας ἀπολιμπά-
σθαι. Ὁ τῆς μονῆς προεστὼς ἀντιπίπτει πρὸς ταῦτα καὶ δίκαιον εἶναι λέγει
τὸν ἐντὸς τῆς μονῆς ναὸν τοὺς Βλάχους εἰσέρχεσθαι διά τε ὑπὸ τὴν μονὴν
χωρίον γενέσθαι καὶ ὅτι συνήθεια ἐπεκράτησεν ἀπὸ ιε' ἤδη ἐνιαυτοὺς εἰς

satisfăcută Ciola, a spus că nu-l va mai supăra în viitor pe Chrysos și nu va mai veni să-i mai ceară vreun asemenea lucru, ci-l va lăsa cu totul în pace pe Chrysos și-și va vedea, cum crede, de ale ei. S-a hotărît ca, de va mai fi găsită Ciola atrăgîndu-l din nou pe Chrysos la împreunare trupească prin uneltiri, fie văzute, fie nevăzute, ori supărîndu-l pentru bunuri, nu numai să fie biciuită ea de stăpînire așa cum se cuvine pentru cuminţirea ei, ci să fie și lipsită de bunurile mai sus scrise, pe care le-a luat de la Chrysos.

LXXX. *Despre delimitări bisericești și eparhiale și privilegii și stavropighii*

(f. 155—156) Niște vlahi, locuitori pe pămîntul unui sat ce se află în enoria mea [3] își aduceau darurile la sfînta biserică din acest sat și luau aici parte la sfintele taine și săvîrșeau toate celelalte [îndatoriri]. Satul a ajuns în stăpînirea mănăstirii aflate în vecinătate, a Hoteahovului numită și ridicată pe stravopighiu [4] patriarhal. Cînd preotul care făcea sfintele slujbe în sat a încetat din viaţă, egumenul mănăstirii i-a atras cumva pe vlahi ca să-și îndeplinească îndatoririle bisericești la biserica din mănăstire. Au fost hirotoniţi după aceea, de mine, preoţi în satul arătat. Dichiul [5] bisericii însă — în mod obișnuit el se numește *ekdikos* — tot mergînd pe la stăpînire, a fost mituit [6] și astfel preoţii nu-și mai exercitau drepturile asupra vlahilor. Tocmai am aflat cum stau lucrurile și susţin că este drept ca vlahii să se adune în acea sfîntă biserică în care se adunau și părinţii lor și, mai înainte, și ei, adică în biserica din sat, pentru următoarele două motive: mai întîi, pentru că toţi laicii, de orice sex ar fi, trebuie să se găsească sub autoritatea spirituală a arhiereului ţinutului lor și, în al doilea rînd, pentru că este un lucru necuviincios ca femeile să intre într-o mănăstire de călugări, pentru a asculta chipurile sfintele cîntări ale utreniei și vecerniei și a nu fi lipsite de sfînta liturghie. Egumenul mănăstirii se împotrivește la acestea și susţine că e drept ca vlahii să intre în biserica mănăstirii, pentru că satul a trecut în stăpînirea mănăstirii și pentru că de 15 ani s-a înstăpînit obiceiul ca ei să-și împlinească îndatoririle bisericești la sfînta biserică din mănăstire. Doresc de aceea să aflu dacă cele

---

[3] Enoria lui Dimitrie, episcop de Buthroton, din Epir, autorul acestei plîngeri către Demetrios Chomatianos, arhiepiscopul Ohridei.

[4] În Bizanţ întemeierea unei mănăstiri era marcată prin așezarea unei cruci, înfiptă în pămînt *(stavropighion)*. Această ceremonie nu se putea face fără autorizaţia episcopului local, care avea anumite drepturi asupra mănăstirii întemeiate în dioceza lui. Stavropighii patriarhale erau acele ctitorii care depindeau direct de patriarh, ieșind astfel de sub autoritatea episcopului local, v. Beck, *Kirche*, p. 129.

[5] *Ekdiktos* era numit în Bizanţ funcţionarul bisericesc, uneori un laic, însărcinat cu atribuţii de jurisconsult și avocat, *ibidem*, p. 101.

[6] Traducere liberă. În text se folosește expresia intraductibilă literal „purtind un bou pe limbă cum se spune în proverb", care însemna, în literatura greacă antică, „primind bani pentru ca să tacă". În vechea Atenă, circulaseră la un moment dat monede care aveau imprimat capul unui bou.

ὁ ἐντὸς τῆς μονῆς θεῖον ἐκκλησιάζεσθαι τέμενος. Ζητῶ τοίνυν μαθεῖν εἰ εὔλογα ὰ παρὰ τοῦ ἡγουμένου εἰσὶ πρὸς ἁρμόζουσάν μοι δικαιοδοσίαν κολοβούμενος.

Ἐπὶ τούτοις ἀναφέρω καὶ περὶ τούτου. Ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ ὑπὸ τὴν ἀρχοντίαν ντι τοῦ Χοτεαχόβου, Τζερμενίκῳ δὲ λεγομένῳ, ναὸς ἀνεγηγερμένος ἐστὶν ἐξ μνημονεύτων ἐτῶν ἐπὶ σταυροπηγίου τινὸς τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἀρχιερέως, εἰς ὄνομα οῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου. Τάρωνας δέ τις ἄρχων ἐγχώριος θέλων ὴ παρεισέρχεσθαι τὸ μέρος τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας ἔν τῷ τοιούτῳ χωρίῳ ὡς αὶ ἐν αὐτῷ τὰς οἰκήσεις ποιούμενος, ναὸν ἕτερον ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρικῷ εἰς ὄνομα καὶ τοῦτον τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀνήγειρεν, ἔγγιστά που τῶν εμελίων τοῦ παλαιοῦ. Ζητῶ τοίνυν καὶ περὶ τούτου γνώμην τῆς ὑμῶν ἁγιότητος.

susținute de egumen sînt îndreptățite în vreme ce eu sînt lipsit de o parte a dreptului meu de jurisdicție.

În afară de acestea, vă relatez și despre următorul lucru: în alt sat, numit Tzemcnic aflat sub stăpînirea Hoteahovului, se află o biserică ridicată din vremuri uitate pe un stavropighiu al arhiereului dinaintea mea și avînd hramul sfîntului nostru părinte Nicolae. Un arhonte din partea locului, Taronas [7], vrînd ca nu cumva să se întindă autoritatea bisericii mele și în acest sat, deoarece și el și-a făcut reședința acolo, a ridicat o altă biserică, tot cu hramul sfîntului Nicolae, pe un stavropighiu patriarhal, foarte aproape de temeliile celei vechi. Cer deci și în privința acestui lucru părerea sfinției voastre [8].

---

[7] Un Taronas, conducător al vlahilor din Vlahia Mare tesalică, a cărui fiică se căsătorise cu Ioan Ducas, fiul nelegitim al lui Mihail al II-lea, despotul Epirului, este amintit și de Georgios Pachymeres, ed. Bonn, I, p. 83 (cf. și *Fontes*, vol. III, p. 443); după Murnu, el ar fi fost toparhul Vlahiei Mari, la care face aluzie Nichita Choniates, ed. Bonn, p. 841, cf. Murnu, p. 166 și urm. La rîndul său, fără a cunoaște pe Murnu, *op. cit., loc. cit.*, recent, D. M. Nicol în raportul prezentat la al XV-lea Congres internațional de studii bizantine de la Atena *(Refugees, Mixed Population and Local Patriotism in Epiros, and Western Macedonia after the Fourth Crusade*, Atena, 1976, p. 6, n. 15), menționează că un Taronas pare să fi fost făcut prizonier de Teodor Ducas al Epirului, probabil în Tesalia și că o aluzie la „mănăstirea patriarhală" Sf. Nicolae „a lui Taronas" se află în izvoarele secolului al XIII-lea. Ambele știri provin din opera lui Ioan Apokaukos și sînt citate după S. Petrides, Jean Apokaukos, *Lettres et autres documents inédits*, „Izvestija russkago arheologiceskago Instituta v. Konstantinopole;" 14, 1909, p. 33 și A. Papadopoulos-Kerameus, **Συνοδικὰ γράμματα τοῦ Ἀποκαύκου, Βυζαντίς**, 1, 1909, 10, p. 27.

[8] G. Murnu a semnalat, reprodus, tradus și comentat acest document, după manuscrisul original aflat la München, unde îl cercetase în vremea studiilor sale universitare. El nu știa că textul fusese publicat anterior de Pitra, *op. cit.*, col. 350, cf. Nicol, *op. cit., loc. cit.*

XXIII. ΧΡΟΝΙΚΗ

(14, 88, p. 148) Ἐβασίλευσεν ὁ κῦρ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἔτη θ′. ἐπ' αὐτοῦ
χεν ἀρχὴν ἡ ἐν ταῖς Ζαγοραῖς Βλάχων καὶ Βουλγάρων κατὰ τῶν Χριστιανῶν
ομαίων ἐπανάστασις καὶ ἐλεηλατήθη πᾶσα ψυχὴ καὶ ἠφανίσθη πᾶσα σχεδὸν
ικὴ χώρα ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν οὖσα ἐπικράτειαν. Ὀψὲ δέ ποτε διεγερθέντος
θεν ἐκείνου καὶ ὁρμήσαντος ἐκστρατεῦσαι κατ' αὐτῶν καὶ οὐκ ὀλίγα ἐπι-
ναγαγόντος στρατεύματα, ὅμως καὶ οὕτως μετὰ τῆς συνήθους νωθρείας ἢ δειλίας
οιπατοῦντος ἢ ὅ τι ἂν εἴποι τις, καὶ διὰ τῶν κατ' αἰγιαλὸν κατερχομένου
στρων καὶ ἀπελθόντος μέχρι τῶν Κυψέλλων, ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ κῦρ Ἀλέξιος
οποιησάμενος τὸ στρατόπεδον καί τινας τῶν ὑπερεχόντων μετὰ τοῦ αὐτοῦ
τα αἰτιᾶσθαι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἅπερ αὐτὸς μετὰ τὸ (p. 149) ἐγκρατὴς
έσθαι τῆς βασιλείας πολλαπλασίονα ἀνεδείξατο, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς αὐτο-
ιτωρ καὶ ἀμάχως ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ ἐκεῖσε πρὸς
ηγίσιον ἀπελθόντος. ὃ καὶ μαθὼν ἐκεῖνος φυγῇ ἐχρήσατο. ἁλοὺς δὲ παρὰ
' οἰκείων αὐτοῦ καὶ οὓς ἐν τάξει μεγάλων εἶχε καὶ πιστοτάτων ἀνθρώπων,
τυφλώθη ἐν τῇ κλεισούρᾳ τῆς Μάκρης.

(14, 89, p. 149) Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ κῦρ Ἀλέξιος ἔτη ζ′. οὐαὶ τὴν Ῥωμα-
ν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. αὐτοῦ γὰρ ⟨τὸν⟩ Σαρδαναπάλου διάγοντος καὶ
' ὅλως μήτε αὐτοῦ μήτε τῶν θεραπευτῶν αὐτοῦ οἱαδήτινα στρατιωτικὴν
ρχοντικὴν οἰκονομίαν ἐνησχολημένων, τὰ μὲν περιλειφθέντα κάστρα καὶ
χῶραι τῆς Δύσεως λεία Βλάχων γεγόνασι καὶ Κομάνων μέχρι καὶ αὐτῶν

XXIII. CRONICĂ UNIVERSALĂ

Împreună cu scrieri despre istoria orașului Constantinopol (πάτρια) și cu opera *De officiis* a lui Pseudo-Codinos s-a păstrat o cronică universală cuprinzînd diferite însemnări de la facerea lumii pînă la căderea capitalei bizantine. Atribuită de unii lui Codinos și cunoscută și sub numele de „cronica lui Codinos", această operă s-a păstrat în mai multe manuscrise din secolul al XV-lea și al XVI-lea, precum și în codicele 1117 (f. 324v—326v), de la mănăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai, originar din secolul al XIV-lea. Acest manuscris își întrerupe șirul povestirii cu evenimentele din anul 1204 și pare a fi cel mai apropiat de original, pe cînd celelalte au adaosuri ulterioare. Cronica a fost publicată în două rînduri împreună cu scrierile lui Codinos: *Georgii Codini et alterius cuiusdam anonymi excerpta de antiquitatibus Constantinopolitanis*, ed. P. Lambeck, Paris, 1655, p. 75—83 și ed. I. Bekker, Bonn, 1843, p. 149—165.

Analiza a cincisprezece manuscrise făcută de Peter Schreiner arată că această cronică este independentă și nu aparține lui Codinos, ci a ajuns numai din întîmplare în același corp cu scrierile acestuia. Opera are 107 capitole și grupează evenimentele în patru epoci: 1. De la Constantin cel Mare (333) la Constantin al IV-lea (685); 2. De la Iustinian al II-lea (685) la Alexios al II-lea (1182); 3. De la Andronicos I (1182) pînă la cucerirea Constantinopolului de către latini (1204); 4. De la Theodoros I Lascaris la căderea Constantinopolului sub turci (1453). Cronica menționează ca autori ai răscoalei din Bulgaria pe vlahi, care s-au bucurat de ajutorul cumanilor.

Textul nostru a fost luat din ediția Schreiner, unde poartă titlul: *Cronica 14* (p. 129—155).

Vlahi în Munții Haemus

(14, 88, p. 148) A domnit împăratul Isac Angelos nouă ani. În timpul domniei sale a început în Zagora [1] răscoala vlahilor și bulgarilor împotriva creștinilor romei, fiind pustiită toată suflarea și răvășită aproape toată regiunea de apus aflată sub stăpînirea romeilor. El s-a trezit tîrziu și a pornit cu oaste împotriva lor după ce a strîns multe trupe; dar și așa mergea ca la plimbare cu obișnuita lui moliciune și lenevie sau cum ar mai putea zice cineva, și numai peste cetățile de-a lungul mării. După ce a ajuns în Kypsella [2], fratele său Alexios a pus oastea și cîțiva comandanți de lîngă dînsul sub ascultarea sa, l-a învinuit pe fratele său de aceleași păcate (p. 149) pe care le-a avut el însuși după ce a ajuns stăpîn pe domnie, s-a proclamat împărat și s-a așezat fără luptă în cortul și pe tronul acestuia, aflat atunci la vînătoare. Acela a auzit și a fugit, dar a fost prins de slujitorii și dregătorii săi cei mai înalți și mai credincioși și orbit în strîmtoarea Macre [3].

(14, 89, p. 149) Și a domnit împăratul Alexios șapte ani. Vai de împărăția romeilor din zilele acele. El trăia ca un Sardanapal [4]; nici dînsul, nici dregătorii săi n-aveau cea mai mică pricepere în conducerea oștilor și a statului, de aceea cetățile din jur și ținuturile din Apus au ajuns prada vlahilor și cumanilor pînă pe țărmul mării, iar cele mai multe au trecut apoi în întregime

---

1 Zagora, denumire populară dată Moesiei.

2 Kypsella (azi Ibsala), oraș în Tracia, pe malul stîng al cursului inferior al rîului Hebros (Marica), pe marea arteră de comunicație numită *via Egnatia*. Acolo în antichitate *mansio Gypsala* sau *Gipsila*.

3 Strîmtoarea Macre (μακρά „mare") se afla în apropiere de Kypsella.

4 Sardanapal, rege legendar din Asiria, tipul suveranului desfrînat și decadent.

ῶν παραλίων καὶ τὰ πλείω δὲ ὑπὸ τὸν Ἰωαννίτζην γεγόνασι καθ' ὁλόκληρον. ...έλος δὲ καὶ αὐτὴν τὴν μόνην περιλειφθεῖσαν εἰς βασιλείαν αὐτοῦ βασιλίδα ...ῶν πόλεων τοῖς Λατίνοις προέδοτο, αὐτὸς ἀνάνδρως καὶ ἀχρήστως φυγών. ...οῦ γὰρ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ, κυροῦ Ἀλεξίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου, φυγόντος ...ντεῦθεν καὶ ἀπελθόντος εἰς τὴν Ἀλαμανίαν, εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ, ...ὸν Φίλιππον, καὶ μετὰ στόλου Λατινικοῦ βαρέως ἐπελθόντος, μετὰ τὸ ἐπισυν-...χθῆναι πανταχόθεν τοὺς στρατιώτας καὶ σφαδάζειν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτῶν, ...ς ἐφαίνετο, αὐτὸς ἡμέραν ἐξ (p. 150) ἡμέρας τὸν πρὸς τοὺς Λατίνους ὑπερτι-...μενος πόλεμον, τέλος νύκτωρ ὥς ὠνητὸν ἀπέδρα ἀνδράποδον.

sub ascultarea lui Ioanitzes [5]. În cele din urmă pînă şi singura moştenire lăsată de domnia sa, adică stăpîna şi căpetenia cetăţilor, a fost dată pe mîna latinilor, iar el însuşi a fugit fără oameni şi fără avere. Nepotul său Alexios, fiul lui Isac, fugise de aici şi plecase în Germania, la cumnatul său de soră Filip [6], şi se întorsese cu o puternică flotă de latini; după ce au fost strînşi oşteni din toate părţile şi au început să se frămînte pentru salvarea patriei lor, cum se putea, el a amînat de la o zi (p. 150) la alta războiul împotriva latinilor şi în cele din urmă a fugit noaptea ca un sclav vîndut.

[5] Ioniţă sau Caloian a domnit intre anii 1197–1207.

[6] Filip (Philipp von Schwaben) sprijinea politica lui Henric al VI-lea şi deci putea convinge pe cruciaţi să-l ajute pe Alexios să obţină tronul în Bizanţ.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

A 5 (p. 338, 26—40) Γίγνεται γοῦν περὶ τῶν Θεσσαλονικέων, ἣν ὁ λόγος σας ἐγνώρισεν, Ὕπαρχος, τῇ κατὰ Δάκας μὲν πορείᾳ ἐρχόμενός οἱ σκοπὸς τούτῳ γενέσθαι ἐπὶ καταστάσει τυρβασμάτων τινῶν κοσμικῶν, τῇ αἰφνηδὸν καταστρατευσάσῃ τοῦτον νόσῳ, καθαπερεὶ ὁδοστατηθεὶς, γίγνεται· καὶ εἰς παρευθὺ φωνῆς ἀκούει τῶν μαρτυρικῶν τεραστίων, ὡς φωνῆς θεοῦ Σαδδαῒ ιnύσσεται τὴν καρδίαν, ἐπιβατεύει τῷ τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος χώματι, ὅσον ἱκετήριον ἐπαγόμενος. [...] θᾶττον ἢ λόγος, ὡς ἐκ παραδείσου τῆς σοροῦ μάκαρος, τὴν ὑγίειαν ἐκαρπίζετο· οὐδ' ἴχνος νόσου τὸ παράπαν φέρων τῷ ατι, ἀλλ' ἀρτιμελὴς πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' αὐτοποδητὶ βαδίζων, ἀλλὰ δημο-ιων τὸ θαῦμα τῷ ὀξεῖ τῆς κινήσεως· καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν μὲν νόσον τάχιον τετεύουσαν, αἰδουμένην ἢ δεδιῶσαν ὥσπερ τὸν μάρτυρα, τὸν Ὕπαρχον ὡς αἐτὸν ἀνακαινιζόμενον. Οὕτως οὗτος τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγείς, οὐχ τίθεται τὸν εὐχαριστήριον, οὐ πρὸς τὸν εὐεργέτην τὴν ἀντίδοσιν ἀναβάλ-ι, οὐδὲ μιμεῖται τοὺς ἐν Εὐαγγελίοις καθα- (p. 339, 1—32) ρισθέντας ἐννέα στάγματι τῷ Δεσποτικῷ δόξαν οὐχ ὑποτρέψαντας τῷ Θεῷ· ἀλλ' ὡς εἶχε υς, ῥίπτει μὲν κατὰ γῆς τὰς κατησβολωμένας ἐκεῖθεν πάσας στοὰς τοῦ ροῦ, τέμενος δὲ λαμπρὸν ἐγείρει τῷ μάρτυρι, εἰς μέγεθος ἀξιόχρεων, εἰς ος ασύγκριτον, εἰς φαιδότρητα παραδείσου ἄντικρυς θεοφύτευτον, μέσον μαρτυρικὸν θησαυρὸν πλουτοῦντα, ὡσεὶ καὶ ξύλον ἄλλο ζωῆς.

Ἐπεὶ τοίνυν φιλοτίμως οὕτω περὶ τὸ μαρτυρικὸν διατίθεται τέμενος, τῆς ειμένης αὐτῷ περὶ τῆς Δακῶν πορείας ἐφάπτεται καί τι τῶν μαρτυρικῶν άνων μεθ' ἑαυτοῦ συλλαβέσθαι ὑπολογίζεται, ἀνακόπτεται τοῦ βουλήματος, ωρ ἐπιφανέντος καὶ μὴ ἐῶντος τοῦ μάρτυρος, γνωσιμαχεῖ πρὸς τὴν ὄψιν ιν ὁδὸν ἐξανάγκης ὑπέρχεται καί γε τὴν μαρτυρικὴν χλαμύδα, ἣ λέγεται, ομάνδυον, σὺν αὐτῇ τῇ ζώνῃ παραλαβών, ὁδοῦ ἔχεται· χλαμύδα ἐκείνην, ἱματοφόρυκτον τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων ἣ μυρία λόγχη ὑπέδειξε, δι' ἧς άσεις ἐτέλει πολλάς, ὁ καλὸς οἰκέτης Λοῦπος τῷ μάρτυρι, καὶ δι' ἣν ἀνα-ει καὶ οὗτος πρὸς οὐρανοὺς μαρτυρικῷ στεφάνῳ κατακοσμούμενος. Ὡς τὴν τοῦ μάρτυρος ἱερὰν χλαμύδα λάβοι ὁ Ὕπαρχος συνοδοιπόρον ὁμοῦ συνέριθον, ἣν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ τὴν πρὸς τοὺς Δάκας εὐθυπορῶν, φθάνει ῆς ὁδοιπορίας τὸν Ἴστρον· ποταμὸς δὲ οὗτος κυματίας τε καὶ ναυσίπορος· τῷ τοῦ ἀέρος ψύχει κεκρυστάλλωτο ἅπας καὶ πρὸς λίθου ἀντιτυπίαν μετε-ιείωτο· εἶτα δὴ καὶ βιαίῳ τῷ πνεύματι ὅλος καταθραυόμενος, πάγους κατα-

Diacon și arhivar în Thesalonic la sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul secolului următor a lăsat un *Cuvînt despre minunile sfîntului Dimitrie*, păstrat în manuscrisul 677 al mănăstirii Iviron de la muntele Athos (= *Athous* 4797) din secolul al XIV-lea, precum și într-o parafrazare neogreacă din secolul al XVIII-lea (= *Athous* 2177). Prima a fost publicată de Ioakim Iviriotis în revista „Μακεδονικά", 1, 1940, p. 324—376, iar a doua de Spyridon Lambros, Ν'Ελλην, 2, 1921, p. 189—216.

Cuvînt despre minunile sfîntului Dimitrie

I, 5 (p. 338, 26—40) A ajuns în Thesalonic, pe care cuvîntul nostru începe să-l facă cunoscut, un guvernator în drum spre daci [1]. El urmărea să meargă acolo spre a liniști unele tulburări lumești, însă a fost înfruntat de o boală neașteptată și dus în cetate spre a face un popas. A aflat repede de minunile martirului, a fost mișcat în sufletul său ca de glasul lui Dumnezeu celui puternic și dus la mormîntul martirului ca închinător [...] Mai repede decît te-ai aștepta, ca dintr-un paradis al sicriului fericitului martir, el și-a dobîndit sănătatea. Nu mai simțea deloc urmările boalei, ci era cu mădularele în rînduială, mergea pe picioarele proprii și mărturisea minunea prin iuțeala mișcărilor. Puteai vedea cum boala a dispărut repede, de rușinea sau de teama martirului, iar guvernatorul arăta întinerit ca un vultur. Scăpat astfel de durere, acesta nu și-a amînat ofranda, n-a întîrziat darul față de binefăcător, n-a imitat pe cei vindecați din cele nouă evanghelii (p. 339, 1—32), care n-au mulțumit lui Dumnezeu, după cuvîntul domnului; ci cît a putut mai repede, a aruncat la pămînt toate coloanele băii înnegrite de fum și a înălțat martirului un lăcaș strălucit, vrednic prin mărimea sa, incomparabil ca frumusețe, asemănător paradisului prin splendoare și bogat ca arborele vieții prin comoara martirului.

După ce a pus rînduială în felul acesta, cu mărinimie, lăcașul martirului, a pornit mai departe în călătorie spre daci și a socotit nimerit să ia cu dînsul o părticică din moaștele martirului; dar și-a schimbat gîndul și la ivirea nopții, fără să-i îngăduie martirul, a dat de veste tuturor și a ales altă cale, luînd cu dînsul hlamida martirului, numită „mantie rotundă" împreună cu cingătoarea ei, iar după aceea și-a văzut de drum. Acea hlamidă, îmbibată de sîngele martirului scurs după mii de lovituri de lance și prin care săvîrșea multe vindecări, îi fusese dată martirului de către bunul său slujitor Lupus, care va păși prin ea în ceruri împodobit cu cunună de martir. După ce a luat hlamida sfîntă a martirului ca însoțitoare și tovarășă de călătorie, guvernatorul s-a luminat la față și s-a îndreptat repede spre daci, ajungînd pînă la Istru. Acest fluviu navigabil și cu valuri mari înghețase cu totul din cauza gerului și se făcuse ca de piatră, dar după aceea se dezghețase în întregime de adierea căldută și ducea cu el sloiuri de gheață asemenea unor stînci de munte. Ce se

[1] Guvernatorul mergea de la Constantinopole, prin Thessalonic și valea Vardarului, spre Dacia Ripensis.

ρόμενος ἦν, ἴσα καὶ ὀρῶν κορυφαῖς. Τί τὸ ἐν τούτοις; ὁ μὲν ἠπείγετο πρὸς
ραίωσιν, ὁ ποταμὸς δὲ ἄρα ἐθυμομάχει οἷον καὶ ἠγριαίνετο, πολὺν ὅτι μάλα
ν ἀφρὸν ἀποπτύων, δεῖγμα τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος βιαίας ὁρμῆς καὶ κινή-
ως· καὶ ταχεῖαν μὲν ἠπείλει τὴν καταπόντισιν, σφοδρὰν δὲ ἄγαν τὴν κατα-
όχθισιν. Ἡμέραι παρῆλθον οὐχὶ συχναὶ καὶ ὁ ποταμὸς τῷ Ὑπάρχῳ πρὸς
ραίωσιν οὐκ ἐσπένδετο· ἐπικαλεῖται τὴν τοῦ μάρτυρος ἐπικουρίαν ὁ Ὕπαρχος·
ίνεται κατ' ὄναρ καὶ τὸ κιβώτιον, ἐν ᾧ ἡ τούτου χλαμύς τε καὶ ζώνη ἐντεθη-
ύριστο, κατὰ τοῦ ῥεύματος ἀφεῖναι διεκελεύετο. Ἐντίθησι τοῦτο τῷ ποταμῷ
ὶ παραυτίκα, τοῦ θαύματος, ὁ ποταμὸς ἐνδίδωσι τῆς ὁρμῆς, αἰδεσθεὶς ὥσπερ
ν μαρτυρικὴν χλαμύδα, καθὰ δὴ καὶ τοῦ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ μετὰ τῆς κιβωτοῦ
καλὸς Ἰορδάνης τὸ πρίν, καὶ περαιοῦται ὁ Ὕπαρχος.

ΣΤ' 12 (p. 345, 16—24) Σκλαβῖνοι, ἔθνος τοῦτο παρίστριον καὶ αἱμοχαρές,
; λαμπρᾶς ταυτησὶ πόλεως, ἣν γὰρ παντοίοις μὲν ὅτι μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς
βρίθουσα, κάλλους δὲ εὖ καὶ πλούτου περιττῶς ἔχουσα, ἀκηρυκτεὶ κατεστρά-
σαν· ἡ γὰρ μαγνῆτις τῶν εὐθηνουμένων αὐτῇ ἀγαθῶν εἷλκε σίδηρον τὸν βαρ-
ρικὸν καὶ ὁ τῆς φαιδρότητος ταύτης ἤλεκτρος τὰ ἄχυρα τῶν ἐθνῶν. [...].

ΙΓ' 23 (p. 358, 9—14) Τὰ δὲ κατὰ τοὺς Ἄβαρας, Χαγάνος ἄρχων αὐτοῖς,
νος τοῦτο Οὐνικὸν ὁμοῦ καὶ Βουλγαρικόν, ποίαν οὐχ ὑπερβαίνει θαυμάτων
ρβολήν; Ὁρμᾷ καὶ τοῦτο τὸ βάρβαρον κατὰ τῆς κληρονομίας τοῦ Χριστο-
ρτυρος, πλῆθος ὅτι μάλα πολύ, χιλιάδας περίπου φθάνοντας ἑκατόν, νέφος
ικρὺς σκοτεινόν, τραφὲν καὶ παχυνθὲν ἀχλύϊ θυμοῦ καὶ μανίας καπνῷ. [...].

ΚΑ' 34 (p. 369, 28—34) Τότε δὴ τότε καὶ τὰ θηρία τῆς γῆς, αἱ κατὰ μέρος
ἀρχίαι τοῦ βασιλικωτάτου Λέοντος, ἄνακτός φημι τῆς Ῥωμαΐδος, ἐξασθενή-
ντος, τῶν οἰκείων φωλεῶν ἐξερπύσαντα καθυλάκτου τῆς Ῥωμαΐδος, κατέτρεχον,
πουν, ἐπέρθουν, κατέδακτον [...] πανσπερμίᾳ ἔθνους παντός, ὅτε καὶ τῶν
υλγάρων ὁ τότε κρατῶν Ἰωάννης, Ἰωαννίτζην δὲ μᾶλλον ἡ φήμη ἕως ἄρτι
ὐτον κατονομάζει. Οὗτος κατὰ πᾶσαν τοῦ κωλύοντος ἐρημίαν ἐκστρατεύει κατὰ
ωμαίων καὶ πᾶσαν τὴν Μακεδόνων διαδραμών, χώρας ἀφανίζει, φρούρια πάντα
θεῖ καὶ ἐδαφίζει ἐξ αὐτῶν κρηπίδων εἰς γῆν· προνομεύει, λεηλατεῖ, μετοικίζει
πλῆθος ἅπαν καὶ παροχθίους ποταμῷ τῷ Ἴστρῳ ποιεῖ καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶσαν
ην ἐπέδραμεν ἐρημοῖ. Ὁρμᾷ καὶ πρὸς τὴν τῶν Θεσσαλονικέων πόλιν (p. 370,
-8) ἀκρατήτῳ φορᾷ, στρατὸν ὑπὲρ τὴν ψάμαθον ἐπαγόμενος ἐκ Βουλγάρων,
δρομάδων νομάδων, Σκυθῶν, ἐκ Χαζάρων, ἐκ Ῥωμαίων, ἐξ Ἀλβανῶν ἐκ
Ῥώς. πανσπερμίαν παντὸς ἐκ γένους, ὁπόσα βόσκει κλῖμα τὸ ὑπερβόρειον,
δραν ἄν τις εἴπε μυριοκάρηνον ἢ Τυφῶνα ἑκατογκέφαλον ἢ ἑκατόγχειρας
γαντας ἢ Τιτάνας ἄλλους θρασεῖς· αἰχμηταὶ ἦσαν ἐκεῖ, τοξόται, κορυνηφόροι,
τιδιῶται, σφενδονῆται, ἀκοντισταὶ καὶ ἅπαν ἄλλο πολεμικῆς παρατάξεως
ημα. Προτρέχει τούτου ὁ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἀρχιστράτηγος Μαναστρᾶς.

putea face în asemenea împrejurări? Guvernatorul dădea să treacă, dar fluviul se înfuria şi se întărîta, producînd o mulţime de spumă, semn al însufleţirii, agitaţiei şi mişcării sale: el a rupt podul improvizat în grabă şi l-a înghiţit cu zgomot. Se scurgeau zile de-a rîndul şi fluviul nu îngăduia trecerea guvernatorului, de aceea acesta a chemat în ajutor martirul. I-a apărut în vis cutia în care pusese hlamida şi cingătoarea acestuia; deci a poruncit ca acestea să fie puse împotriva valurilor. Le duse deci în apă şi deodată, ca printr-o minune, fluviul şi-a domolit avîntul, ca şi cum s-ar fi ruşinat de hlamida martirului, întocmai ca odinioară Iordanul cel frumos în faţa cutiei lui Isus Navi. Şi astfel guvernatorul a trecut dincolo.

Slavii la Dunăre

VII, 12 (p. 345, 16—24) Sclavinii, un neam setos de sînge de lîngă Dunăre, au pornit fără veste cu război împotriva strălucitei noastre cetăţi pline de tot felul de bunătăţi, de frumuseţi şi de bogăţii îmbelşugate, căci magnetul avuţiilor înfloritoare din ea atrăgea fierul barbarilor, iar pietrele nestemate cîntăreau mai greu decît paiele unor neamuri sărace. [...].

Despre avari

XIII, 23 (p. 358, 9—14) Cele săvîrşite împotriva avarilor aflaţi sub conducerea haganului, neam hunic şi bulgar în acelaşi timp, de ce măsură a minunilor mai pot fi întrecute? Acest neam barbar pornise împotriva moştenirii martirului lui Hristos: era o mulţime mare de peste o sută de mii de oameni, un nour întunecat, hrănit şi îngrăşat de negura poftelor şi de fumul nebuniei. [...].

Ţarul Ioniţă în luptă cu bizantinii

XXI, 34 (p. 369, 28—34) În vremea aceea fiarele pămîntului, stăpînitorii efemeri rînduiţi de preaviteazul Leon [2], împăratul slăvit al romeilor, s-au tîrît din culcuşurile lor obişnuite şi lătrau împotriva împărăţiei noastre, năvăleau, pricinuiau pagube, prădau şi muşcau ... cu toate seminţiile neamului lor, ca şi în timpul domniei lui Ioan [3] al bulgarilor, cunoscut pînă azi sub porecla de Ioniţă. Acesta a pornit cu război împotriva oricărei regiuni neapărate a romeilor, a străbătut toată Macedonia, a jefuit satele, a distrus toate cetăţile şi le-a prăvălit la pămînt de sus pînă jos: prăda, pustiia, strămuta toată populaţia şi o ducea pe malul Dunării, deci pe scurt, nimicea tot ce întîlnea în cale. El s-a îndreptat cu un avînt nestăpînit împotriva cetăţii Thessalonic (p. 370, 1—8), ducînd cu dînsul o oaste mai numeroasă ca nisipul, formată din bulgari, fugari, nomazi, sciţi, chazari, romei [4], albanezi şi ruşi; un amestec de toate neamurile crescute în regiunile de la miază-noapte, ca o hidră cu mii de braţe, ca un Typhon cu sute de capete, ca giganţii cu o sută de mîini sau ca ceilalţi titani cutezători; erau acolo lăncieri, arcaşi, purtători de măciucă, suliţaşi, prăştiaşi, aruncători de buzdugane şi tot felul de născociri războinice. În fruntea acestei oştiri mergea conducătorul suprem Manastras. [...].

---

[2] Leon al VI-lea cel Înţelept (886—912).

[3] Ioan, zis Caloian sau Ioniţă (1197—1207).

[4] Prin sciţi autorul înţelegea pecenegi, iar prin romei (adică cetăţeni ai Imperiului bizantin) înţelegea vlahi, greci, armeni şi alte neamuri din imperiu.

(Lambros, p. 199, 16—22) Μετὰ δὲ ὀλίγον ἐκίνησαν πάλιν ἔθνη πολλὰ
τὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τουτέστι Ῥυγχῖνοι, Στρυμόνιοι καὶ Σαγουτάτοι, ἔθνη
ῦ Παραδούναβι, Τάταροι καὶ Σθλαβῖνοι, θηριώδεις καὶ βάρβαροι. Εἶχαν δὲ
ι ἀρχηγὸν ἕναν ὁμότροπον τοὺς, Περβοῦνον τὸ ὄνομα. Ἐτοῦτος ὁ Περβοῦνος
εν ἀγάπην μὲ τὸν Κωνσταντινουπόλεως βασιλέα Λέοντα τὸν μέγαν, ἀλλὰ
ρφίως ἐμελέτα κακὰ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐζήτει καιρὸν νὰ σηκώσῃ πό-
ιον. [...].

(Lambros, p. 211, 8—28) Διὰ νὰ χαθῇ ἡ κακία γίνεται ἀπὸ Θεοῦ μεγάλη
δευσις εἰς τὰ μέρη τῶν Ῥωμαίων μὲ τὸ νὰ πταίσουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ
ταφρονήσουν τὰ αὐτοῦ δικαιώματα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπῆραν οἱ Λατῖνοι τὴν
ονσταντινούπολιν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔφυγεν ἀπὸ τόπον εἰς τόπον, μὴ ἔχοντας
ῦ νὰ σταθῇ. Οἱ θησαυροὶ τῆς Πόλεως ἡρπάγησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· τὰ στρα-
ματα τῶν Ῥωμαίων διεσκορπίσθησαν, καὶ ἦτον ὅλα τὰ πράγματα τοῦ βασιλέως
ἀφανισμόν, καὶ ὅλα τὰ κάστρη τῶν Ῥωμαίων εἰς πολὺν κίνδυνον εὑρίσκοντο.
τε καὶ αἱ μικραὶ αὐθεντίαι, ἤγουν τὰ ἐκεῖθεν τοῦ Ντούναβι ποταμοῦ ἔθνη,
μησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐκούρσευον χώρας καὶ τόπους. Τότε καὶ
αὐθέντης τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἰωαννίτζης ὀνομαζόμενος, ἐστρά-
σε καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐρημάζοντας καὶ χαλῶντας τὰς χώρας
κάστρη ὅλα τῆς Μακεδονίας, ἔφθασε καὶ εἰς τὴν μεγαλόπολιν Θεσσαλο-
ην μὲ ὁρμὴν ἀκράτητον καὶ φουσσᾶτον ἀμέτρητον ὡς τὴν ἄμμον τῆς θα-
σσης, τὸ ὁποῖον εἶχε συναγμένον ἀπὸ διάφορα ἔθνη ὁποῦ εὑρίσκονται πέρα
ὁ τὸν Δούναβιν, καὶ ἦσαν ὅλοι σιδερωμένοι καὶ ἁρματωμένοι μὲ κάθε λογῆς
ανον πολεμικόν. Ὑπήγαινε δὲ ἐμπρὸς ἀπ' αὐτὸν ὁ ἀρχηστράτηγός του,
ματι Μαναστρᾶς.

(Lambros, p. 199, 16—22) După scurt timp au pornit iarăşi o mulţime de neamuri împotriva cetăţii Thessalonic, adică rynchini, strymoni, sagudaţi, neamuri de la Dunăre, tătari şi sclavini, sălbateci şi barbari. Aveau şi un conducător la fel ca dînşii cu numele Pervun. Acest Pervun încheiase o înţelegere de pace cu împăratul Leon cel Mare, dar în taină pregătea război împotriva romeilor şi căuta prilej să înceapă lupta. [...].

(Lambros, p. 211, 8—28) Deoarece nu încetau răutăţile, a venit mare pedeapsă de la Dumnezeu în părţile romeilor, căci îl supărau pe Dumnezeu şi călcau în picioare îndreptările sale. De aceea au intrat latinii în Constantinopole [5], iar împăratul fugea dintr-un loc în altul şi n-avea unde se aşeza. Comorile cetăţii au fost răpite de duşmani, oştile romeilor s-au împrăştiat şi toate treburile împăratului erau la pămînt, iar cetăţile romeilor se aflau în mare primejdie. Atunci şi domniile mărunte sau neamurile de dincolo de Dunăre au început să se mişte împotriva romeilor şi prădau satele şi oraşele [6]. Tot atunci stăpînitorul bulgarilor Ioan, numit şi Ioniţă, a pornit şi el cu oaste împotriva romeilor, a pustiit şi devastat toate satele şi cetăţile din Macedonia şi a ajuns pînă la marea cetate Thessalonic, cu oaste de neînvins şi mulţime nenumărată ca nisipul mării, formată din diferite neamuri de dincolo de Dunăre; şi erau toţi îmbrăcaţi în zale de fier şi înarmaţi cu toată pregătirea de război. În fruntea lor înainta conducătorul suprem numit Manastras.

---

[5] În anul 1204.

[6] Autorul făcea aluzie în special la unguri şi cumani, care făceau prădăciuni în ţinuturile sud-dunărene.

ΤΟΜΟΣ ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ

(p. 77, 15—20) Τίς τῶν πώποτε βασιλέων τοσοῦτον τοὺς Περσοσκύθας όνησε; τίς τοσοῦτον τοὺς βριαροὺς Ἰταλοὺς κατεδίωξε; τί δέ; ἐκλόνησε μὲν τους καὶ κατεδίωξε, οὐκ ἐφόβησε δέ; ἢ ἐφόβησε μέν, οὐκ ἐπαπείνωσε δέ; ἢ πείνωσε μέν, οὐκ ἀπέκτεινε δέ; οὔμενουν, ἀλλὰ πάντα γενναίως καὶ βασιλικῶς τέλεσε· μέγας ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ βασιλέων ὑπέρτερος. [...].

În anul 1229, împăratul Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254) a promulgat o bulă de aur prin care reglementa proprietățile ecleziastice rămase după moartea unor înalți ierarhi, amenințate de reprezentanții puterii laice. Patriarhul Germanos al II-lea al Niceei a convocat sinodul și a redactat, în septembrie 1230, o scrisoare de mulțumire la adresa împăratului, făcînd unele mențiuni asupra situației politice în ansamblu. Textul lui Germanos, păstrat în manuscrisele *Parisinus Graecus* 1263 și *Genevensis* 23, a fost publicat de Jules Nicole în REG, 7, 1894, p. 71—80.

RĂSPUNS SINODAL

(p. 77, r. 15—20) Care dintre împărați i-a alungat vreodată atît de departe pe persosciți [1]? Care i-a urmărit pînă într-atîta pe puternicii italici? Cum adică? I-a alungat și i-a urmărit, dar nu i-a înspăimîntat? Sau, i-a înspăimîntat, dar nu i-a umilit? Sau i-a umilit, dar nu i-a măcelărit? Nu-i așa, ci le-a săvîrșit pe toate cu vrednicie și forță imperială. E mare acest împărat și mai presus de alți împărați. [...].

[1] Persosciții, adică cumanii din Europa și turcii din Asia Mică.

ΠΟΙΗΜΑ ΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΚΑΤΑΚΑΛΩΝ

(p. 53, 10—23)
Ψυχὴν σιδηρᾶν ἢ σιδηρέαν φύσιν
ὁ στερρὸς εἶχε Θετταλῶν στρατηλάτης.
Ὅμως σιδήρου πῦρ μαλάττει τὴν φύσιν,
Κατακαλὼν δὲ πῦρ ἔρωτος ἐνθέου
καὶ πῦρ ἔρωτος Κωνσταντίνου δεσπότου
οὗ Ῥωμανὸς φῶς ἐκ σελήνης Ἑλένης
σφοδρῶς ἐνεύρου πρὸς σφαγὴν ἐναντίων.
Ὡς γάρ τις ἄκμων τῶν Σκυθῶν Οὔννων βέλη
ἔστηκε θραύων στερρότητι καρδίας.
Σὺ δ', ὦ Χάρων ἄπληστε, κέρδος ἦν τί σοι
τότε προσελθεῖν καὶ λαβεῖν ἀριστέα.
Ἆρ' οἱ Σκύθας τρέποντες ἐκφεύγουσί σε;
Εἰ μὴ γὰρ ἦλθες, πάντας ἄρδην βρῶμά σο·
προὔθηκε τέμνων οἷα χόρτον ἢ χλόην.

Codicele *Palatinus graecus* 367 din Biblioteca Vaticană conține citeva poezii ale călugărului Macarios Calorites, care a trăit în jurul anului 1231 în Cipru sau la muntele Athos. Un poem în cinstea comandantului Catacalon din secolul al XI-lea pomenește luptele împotriva pecenegilor. Ele au fost publicate de Sp. Lambros și C. Dyobouniotes N'Ἑλλην, 16, 1922, p. 22—57 (ediția folosită).

Pecenegi și bizantini

(p. 53, vers. 10—23) Puternicul conducător de oști al tesalienilor avea o inimă de fier sau o fire de oțel. Focul înmoaie fierul, iar Catacalon înmoaie focul divinului împărat și focul dragostei despotului Constantin [1], al cărui fiu Romanos [2], lumină din luna Elena [3], s-a întărit grozav spre nimicirea dușmanilor, căci cu tăria inimii sale a oprit și frînt ca o nicovală săgețile sciților huni. Iar tu, nesățios Haron [4], ai fi fost atunci în cîștig să mergi și să-l iei pe cel mai viteaz. Scapă oare de tine cei care alungă sciții? Dacă n-ai mers, el ți i-a oferit pe toți ca hrană, tăindu-i ca pe o pajiște sau iarbă verde.

[1] Constantin al X-lea Ducas (1059—1067).
[2] Romanos al IV-lea Diogenes (1068—1071).
[3] Elena, soția lui Constantin al X-lea Ducas.
[4] Haron, zeitatea păgînă, adică Infernul, a primit în sînul său dușmanii încă necreștinizați.

XXVII. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΛΕΜΜΥΔΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΣΩΣΑΝΔΡΩΝ

(Heisenberg, p. 118 [...] ἔρημον οἴκησιν, ξένην,
ἀπαράκλητον, εὐπαράκλητον πάλιν,
ἡσυχίας στάδιον εἴπερ σὺ θέλεις,
παρηγορίας εἰ προαιρῇ χωρίον,
Σώσανδρος ἁπλῶς ἡ μονὴ φερώνυμος.
᾽Αλλ᾽, ὦ βασιλεῦ, ᾽Αβραάμ, ἐθνῶν πάτερ,
καὶ τὸν λόγον πιστοῦσιν οἱ πιστοὶ Σκύθαι,
τὸ δυσάριθμον πλῆθος, οὓς σὴ πατρόσης
ἐξ ἑσπέρας ἤγαγεν εἰς φῶς ἡλίου·
συμμαρτυροῦσι τοῖς ῎Αγαρ ὅσοι πάλιν
Σάρρας φανέντες ὑπὸ σοὶ πατρὶ τόκοι.

EUROPA

(Müller, p. 460) ᾽Επὶ τῷ ῾Ρήνῳ δὲ τῷ ποταμῷ ῥέει ὁ μέγας ποταμὸς
τρος, στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς πλησίον τῆς θαλάσσης τῆς Εὐξείνου·
ὗτος καλεῖται Δάνουβις, ὅπου ἐρεύγεται πᾶν τὸ λεπτότατον τοῦ ὕδατος,
εφόμενος διὰ πανταπόρων προχοῶν τὴν Πεύκεν τὴν νῆσον. Καὶ ἐπὶ τούτου
ρὸς βορέαν πολλὰ γένη εἰσὶν ἐξηπλημένα μέχρι τοῦ στόματος τῆς Μαιώ-
λίμνης· Γερμανοί, Σαρμάται, Γέται καὶ Βαστάρναι ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Βα-
ι, καὶ ἡ γῆ ἡ πλείστη τῶν Δάκων, καὶ οἱ ἰσχυροὶ ᾽Αλανοί, καὶ οἱ Ταῦροι,

XXVII. NICEPHOROS BLEMMYDES

S-a născut în Constantinopol în anul 1197, a devenit monah în 1233 și a murit în 1272. A scris o autobiografie, scrisori, opere religioase și o geografie în două cărți compilate după tratatul lui Dionysius Periegeta (compus în anul 124 e.n.). Într-o poezie în versuri iambice dedicate mănăstirii Sosandros dă unele știri despre cumani, pe care îi numește sciți. Această poezie a fost editată de A. Heisenberg după manuscrisul *Lugdunensis Vulcani* 56 din Biblioteca Universității din Leyden, Olanda: *Nicephori Blemmydae Curriculum vitae et carmina*, Leipzig, 1896, p. 115–119. Opera de geografie este mai completă decît originalul lui Dionysius Periegeta. Ea a fost editată de C. Müller în *Geographi Graeci Minores*, Paris, 1861, vol. II, p. 458–468.

CĂTRE MĂNĂSTIREA SOSANDROS

(Heisenberg, p. 118, vers. 91–101) [...] sălaș retras, primitor, de-sine-stătător, ușor de înduplecat, loc de odihnă, dacă dorești, de întărire sufletească, dacă preferi, pe scurt, mănăstirea cu nume potrivit: Sosandros [1]. Dar, împărate, Avrame, părinte al neamurilor, ascultă de cuvîntul domnului și credincioșii sciți, mulțimea fără număr, adusă de măria ta din Apus la lumina soarelui: mărturisesc agarenilor toți cei născuți din tine și soția ta Sara.

EUROPA

(Müller, p. 460) Lîngă fluviul Rin izvorăște marele Istru și se îndreaptă spre răsărit spre Pontul Euxin: el se numește Danubis [2], iar unde își varsă toate apele înconjoară cu fel de fel de canale insula Peuce [3]. De aici spre miazănoapte sînt o mulțime de neamuri pînă la gura lacului Meotic [4]; germani, sarmați, geți [5] și bastarni sau mai bine zis batarni, marea țară a dacilor, alanii cei puternici și taurii, care locuiesc Cursa lui Ahile [6], îngustă și lungă, precum și gura lacului Meotic [...].

---

1 Sosandros, mănăstire pe fluviul Hermos, în muntele Sipylos (azi Manisa Daği), la aproximativ 30 km est de portul Smyrna (Izmir), fondată de împăratul Ioan al III-lea Ducas Batatzes, unde acesta a fost înmormîntat.

2 Danubis — Danubius, pronunțat ca în limba latină populară.

3 În delta Dunării.

4 Lacul Meotic, azi Marea de Azov, zisă și Meotida.

5 Geții locuiau la răsărit de Carpați, dacii la apus.

6 Cursa lui Ahile sau Alergarea lui Ahile, limbă de pămînt, îngustă și nisipoasă, pe țărmul nordic al Pontului Euxin, între Boristene (Nipru) și golful Carcinic.

ινες κατοικοῦσι τὸ μέγαν δρόμον τοῦ Ἀχιλέως, τὸν στενὸν καὶ μακρὸν καὶ στόμα αὐτῆς τῆς Μαιώτιδος λίμνης [...]. Τοσοῦτοι μὲν γεγόνασιν οἱ οἰκοῦντες Ἴστρον τὸν ποταμὸν πρὸς τὸν βορέαν. Πρὸς δὲ τὸν νότον εἰσὶν οἱ Γέραι, αἱ ἰσχυραὶ πόλεις τῶν Ὠρικίων, οἱ Παννόνιοι (οἱ Βούλγαροι) καὶ αὐτοὶ Θρᾶκες, οἵτινες ἄπειρον γῆν ἔχοντες, οἱ μὲν κατοικοῦσιν ἐπὶ ταῖς πλευραῖς Προποντίδος, οἱ δὲ ὑπὲρ τὸν Ἑλλήσποντον, οἱ δὲ ὑπὲρ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ου ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς Παλλήνης, τοῦ Θρᾳκικοῦ ὄρους, εὑρίσκεται ὁ λίθος στέριος, ὅστις ὥσπερ λύχνος λάμπει ἐν τῇ νυκτί. Τοσοῦτοι μὲν πέριξ οἰκοῦσι Ἴστρον τὸν ποταμόν.

Acestea sînt neamurile care locuiesc la nord de fluviul Istru. La sud de el sînt gerii [7], puternicele cetăți ale oricienilor [8], pannonii (bulgarii) [9] și tracii, care au o țară nemărginită: unii locuiesc pe țărmurile Propontidei, alții dincolo de Hellespont, alții dincolo de marea Egee, unde pe înălțimea Pallene [10] din muntele tracic se găsește piatră asterică [11]: ea luminează noaptea ca o lumînare. Acestea sînt neamurile care locuiesc în jurul fluviului Istru.

[7] Gerii, probabil un nume deformat spre a indica o populație illyră sau pannonă.
[8] Oricieni, locuitori ai orașului Oricos, port epirotic la sud de Valona (azi Vlore, în Albania).
[9] Pannonii sînt în mod greșit identificați cu bulgarii.
[10] Pallene este brațul cel mai occidental al Peninsulei Chalcidice, la răsărit de Thessalonic.
[11] Piatra asterică (λίθος ἀσθέριος), o specie de piatră prețioasă.

ΟΣ ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΗΜΩΝ ΑΥΘΕΝΤΗΝ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΥ[ΡΙΝ] ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΔΟΥΚΑΝ

(p. 211, 31—33) Πιστούτω μοι τὸν λόγον ὁ ὑπ' αὐτὸν Ἰσραὴλ ὁ ἀτέραμνος υ καὶ μισόχριστος, νῦν εὐένδοτος εἰς πίστιν γεγονὼς καὶ φιλόχριστος δι' τος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Ἴδε τὸν σκηνήτην Σκύθην, 212, 1—11) τὸν μηδὲν εἰδότα πλέον ἢ τῷ τόξῳ καὶ τῇ ῥομφαίᾳ πᾶν τὸ προ- ὸν ἀναλοῦν, τὸν ὑποσφαγίαις χαίροντα, τὸν μᾶλλον ἀσεβείας ἢ τοῦ γράσου τῆς συντρόφου κινάβρας βαρύοδμον ἐναπόζοντα, πῶς νῦν εὐτακτεῖ καὶ ηριῶδες ἦθος ἀποβαλὼν καὶ τὸ φιλορώμαιον ὑπελθών, πῶς τῷ τῆς εὐλογίας, ί τε καὶ μύρῳ καθαγιάζεται καὶ μυρίζεται, οὐκ εὐαρίθμητός τις ὢν ὑπ' αὐτὸν ἐς χιλιοστύας καταμετρούμενος. Ταῦτα πάντως τοῖς τοῦ αὐτοκράτορος ρθοῦται διδάγμασιν [...].

(p. 214, 14—20) Οὐκέτι τὸν πολύψυχρον Αἷμον ἀφεστηκυῖα μοῖρα τῆς έρας ἡγεμονείας ἐγκατοικεῖ πλασαμένη καὶ βασιλέα ἐφ' ἑαυτῆς. [...] συνε- ασαμένη τὸ πλεῖστον Θρᾴκης τε καὶ τῆς Ἰλλυρίδος ἄχρι τῶν Μακεδόνων. τι Σκυθικὸν τόξον τὰ προστυχόντα ληΐζεται τῆς καθ' ἡμᾶς δυσμικῆς, Σκυθῶν ίαν ἀπεργαζόμενον [...].

(p. 219, 12—15) [...] τοιοῦτος ὁ τοῦ Περσικοῦ συντάγματος ἐγκρατής, ὲ Ἰσμαήλ, Αἰθίοψ, Βρεττανός, Ἴβηρ ὁ κατ' ἀνίσχοντα ἥλιον, καὶ πρὸς ις ὁ νῦν περιττὸς ἀρχηγὸς τῆς τῶν Ἀρίων πολυεθνίας καὶ πολλῶν κατα- στεύσας (p. 220, 1—2) εἰς ἐπικράτειαν καὶ βρέμων κατὰ παντὸς πληρώματος ικοῦ. [...].

Călugărul Iacob, fost un timp mitropolit de Ohrida, apoi egumen al mănăstirii Lavra din muntele Athos, a adresat un cuvînt de laudă împăratului Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222–1254), în care a pomenit pe cumani şi tătari. Cumanii sînt numiţi sciţi, iar tătarii din Crimeea arieni, după numele şefului lor Arrion (Ἀρρίων) sau Han (Κάνις). Legăturile acestora cu Bizanţul se făceau pe mare sau pe uscat, de-a lungul ţărmului vestic al Pontului Euxin. O parte din cumani au fost creştinaţi. Autorul considera periculoasă expansiunea tătarilor, de aceea dorea o înţelegere cu dînşii. Opera sa a fost transmisă de manuscrisul *Vaticanus Graecus* 1898 şi comentată de S. G. Mercati, *Sulla vita e sulle opere di Giacomo di Bulgaria*, „Bulletin de l'Institut archéologique bulgare", 9, „*Actes du IV-e Congrès international des études byzantines*", I, 1935, p. 165–176.

Ediţia folosită: Iacobi Bulgariae archiepiscopi *Opuscula*, ed. S. G. Mercati, „Bessarione", 33, 1916, p. 208–222.

CUVÎNT DE ÎNDEMN CĂTRE SUVERANUL ŞI DIVINUL NOSTRU STĂPÎN ŞI ÎMPĂRAT DOMNUL IOAN DUCAS

(p. 211, 31–33) Să mă creadă pe cuvînt Israel aflat sub stăpînirea ta, Israel cel crud şi duşman al lui Hristos odinioară, dar acum convertit la credinţă şi prieten al lui Hristos, regenerat de el prin apă şi spirit. Priveşte la scitul din corturi (p. 212, 1–11), care nu ştie nimic altceva decît să ucidă cu arcul şi cu sabia tot ce întîlneşte în cale şi care se bucură de jertfirea cailor şi răspîndeşte un miros urît mai curînd din cauza necredinţei sale decît prin putoarea de berbec sau de oaie ce-l însoţeşte. El merge acum în rînduială, a părăsit deprinderile animalice, are dragoste pentru romei, se sfinţeşte şi se parfumează cu ape şi mirul binecuvîntării şi nu mai este în număr mic sub stăpînirea ta, ci se numără cu miile. Toate acestea au fost îndreptate prin sfaturile împăratului. [...].

(p. 214, 14–20) Soarta cea răutăcioasă nu se mai avîntă din Haimosul îngheţat spre a locui în împărăţia noastră şi a-l modela pe împărat după voinţa ei [...] Acestea s-au petrecut în cele mai multe ţinuturi din Tracia şi Iliria pînă în Macedonia. Arcul scitic nu mai răvăşeşte tot ce-i iese în cale în occidentul nostru, ci acţionează în pustiul scitic. [...].

(p. 219, 12–15) [...] în felul acesta este stăpînul armatei persane, apoi Israelul, etiopianul, britanul iberul de la apus şi alături de aceştia neobişnuitul conducător de acum al mulţimii, arienilor şi tiranul multora (p. 220, 1–2), care se ridică împotriva oricărei desăvîrşiri lumeşti.

(p. 137) [...] καὶ γὰρ ζήλῳ καὶ τόλμῃ καρδιακῇ τὴν λατινικὴν ἀδικίαν, περσικὴν καταδυναστείαν, (p. 138) τὴν σκυθικὴν ἀγρότητα, τὴν βουλγα-ιν ὠμότητα καὶ ἀνταρσίαν, ὁμοῦ τὴν σερβικὴν ἀποστασίαν, ταταρικὴν ὑψηλο-σύνην, τὴν μερικὴν ῥωμαϊκὴν δύσνοιαν, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πᾶσαν λύμην ινομένην τὴν αὐσονίτιδα γῆν, ἀνδρικῶς ἀπεκαθήρας. Σπάθῃ καὶ γὰρ βρια-ιτης χειρός, τέμνεις ταύτης τὸ πολυκέφαλον. [...].

În trei manuscrise de la Bibliothèque nationale din Paris (*Parisinus Suppletorius* 37, 472 și 3048) s-a păstrat un elogiu (ἐγκώμιον) pronunțat la moartea împăratului Ioan al III-lea Ducas Vatatzes în anul 1254 de fiul său Theodoros al II-lea Lascaris, împărat între anii 1254–1258. Acest discurs funebru a fost comentat de J. Papadopoulos, *Théodore II Lascaris*, Paris, 1908.

Ediția folosită: M. A. Andreeva, *À propos de l'éloge de l'empereur Jean III Batatzès par son fils Théodore II Lascaris*, *Annalles de l'Institut Kondakov*, *Seminarium Kondakovianum*, 9, 1937, p. 132–144.

Elogiul împăratului Ioan al III-lea Ducas Vatatzes

(p. 137) [...] Ai curățat vitejește, cu zel și inimă bărbătească, nedreptatea latinilor, apăsarea perșilor [1] (p. 138), sălbăticia sciților [2], obrăznicia și cruzimea bulgarilor, trădarea sîrbilor, mîndria tătarilor, ostilitatea parțială a romeilor [3] și, pe scurt, toată nenorocirea abătută asupra împărăției romeilor. Ai retezat cu sabia și cu brațul tău puternic capetele hidrei nedrepte care ne tiraniza. [...].

---

[1] Prin perși autorii înțelegeau turci selgiucizi.
[2] Sciții, adică tătarii care năvăleau în imperiu prin Dobrogea de azi.
[3] Împotriva despotului din Epir.

1

ΕΚΔΟΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Sinne anno (1257–1258?). Michaël Panaretus, episcopus Demetriades, subiicit monasterio Novae Petrae monasterium Portaraeae

(MM, IV, p. 414) [...] πανευγενεστάτη Κομνηνῇ καὶ Δουκαίνῃ κυρᾷ ῃ τῇ Μαλιασηνῇ τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τὴν ἐπι-ημένην τῆς Πορταραίας, ὡς ἂν κατέχῃ ταύτην εἰς μετόχιον ἡ παρ' ἡμῶν ιάθρων αὐτῶν ἀνεγερθεῖσα γυναικεία πατριαρχικὴ μονὴ τοῦ τιμίου Προ-ου τῆς Νέας Πέτρας ἡ ἐν τῷ θέματι τῆς Δρυανουβαίνης διακειμένη μετὰ ων τῶν ἀρχαίων δικαίων καὶ προνομίων αὐτῆς, ἤγουν ἀμπελώνων, χωραφίων, ὀρεινῆς, πεδινῆς, νομαδιαίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκαθημένων τινῶν Βλάχων,

În continuarea celor două tomuri de acte ale patriarhiei ecumenice, în paginile cărora se intîlnesc fragmente importante pentru istoria noastră, selecţionate altminteri şi în volumul de faţă, Franz Miklosich şi Ioseph Müller au publicat în veacul trecut alte patru volume de acte greceşti medievale. Parcurgînd integral textul celor şase tomuri la care ne referim, am considerat demne de interesul nostru menţiunile privitoare la vlahii sud-dunăreni ce apar în diferite documente ale unor eparhii ecleziastice sau mănăstiri bizantine, publicate de către cei doi învăţaţi în vol. IV, V sub titlul general *Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis* (valabil dealtfel şi pentru ultimul vol. VI).

Din cele şapte texte de mai jos, primele trei provin din fondul *Diplomatarium monasteriorum S. Mariae Macrinitissae in monte Drongo regionis Demetriadis et beati Praecursoris Novae Petrae in monte Dryanubaenae*, mănăstiri situate în regiunea Thessaliei. Fondul documentar ce interesează istoria acestor aşezăminte religioase se afla însă în Biblioteca municipală a oraşului Torino.

Documentul V s-a păstrat în fondul privitor la istoria politică şi religioasă a cetăţii Ianina, iar nr. IV şi VI provin din fonduri amestecate de-a lungul timpurilor, fapt care i-a determinat pe Miklosich şi Müller să le publice într-un capitol aparte de *Acta varia* (în cadrul vol. V, p. 250–292), titlu pe care l-am împrumutat şi noi în cazul de faţă.

Am încheiat seria cu un chrysobul dat de Andronic al III-lea pentru mănăstirea thessaliotă Olympiotissa, publicat de I. B. Papadopoulos în BZ, 30, 1929–1930; cu toate că există motive serioase de contestare a autenticităţii documentului, am avut în vedere faptul că orice act fals conţine numeroase elemente veridice. Menţiunea „Vlahiei" din Thessalia se înscrie printre acestea.

Adăugăm că „Marea" Vlahie sud-dunăreană apare şi în alte documente ori izvoare din respectiva perioadă. Este cazul celui de-al şaselea între cele nouă fragmente ale unui chrysobul publicat de N. A. Beēs *(Fragments d'un chrysobulle du couvent de Lycousada, Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, III, Athena, 1957, p. 485) şi atribuit de către acelaşi autor tot lui Andronic al III-lea, ca şi al vieţii lui Athansios de la Meteore (publicată, de asemenea, de Beēs în primul număr al revistei „Byzantis", Athena, 1909, p. 244).

Ediţia folosită: Miklosich-Müller, *Acta et diplomata Graeca medii aevi*, vol. IV, Viena, 1871 şi vol. V, Viena, 1887 (pentru ultimul document I. B. Papadopoulos în cadrul studiului său din BZ, 30, 1929–1930, p. 166–173).

1

SCRISOARE DE DĂRUIRE

Fără dată (1257–1258?). Mihail Panaretos, episcop de Demetriada [1], supune mănăstirea Portarea mănăstirii Nea Petra

(vol. IV, p. 414) [...] la rugămintea făcută de către prea nobila doamnă, Comnenă şi Doukaină, Anna Maliasenos, pentru venerabila mănăstire a preasfintei Născătoare de Dumnezeu, supranumită şi Portarea, astfel încît pe aceasta să o posede ca metoh mănăstirea patriarhală de maici a cinstitului Prodromos de la Nea Petra, cea chiar din temelii înălţată de noi şi situată în thema Dryanuvena [2], împreună cu toate vechile drepturi şi privilegii ale ei, adică podgorii, ogoare, pămînt muntos şi de cîmpie, păşuni, pre-

[1] Demetrias, astăzi Volos, oraş situat pe ţărmul golfului pagasitic din Thessalia (cf. J. Koder şi F. Hild, *Hellas und Thessalia* = H. Hunger, *Tabula Imperii Byzantini*, 1, Viena, 1976, p. 144–145).

[2] Dryanoubaina, astăzi Portaria şi Katochorion, situate în regiunea Volos (cf. *ibidem*, p. 150).

ι καὶ ὁ τρισμακάριστος καὶ ἀοίδιμος πατὴρ ὑμῶν, ὁ πανευγενέστατος Κο-
νὸς ὁ Μαλιασηνός, ὁ ἐν τῷ θείῳ καὶ ἀγγελικῷ σχήματι μετονομασθεὶς Κων-
ντιος μοναχός, οὐκ ὀλίγας ἐξόδους κατεβάλετο ἐν αὐτῇ εἰς καταφύτευσιν ἐν αὐτῇ ἀμπελῶνος καὶ τῶν ταύτης κελλίων χάριν ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας διηνεκοῦς μνημοσύνου ἐκείνου. [. . .].

2

ΑΡΓΥΡΟΒΟΥΛΛΟΝ

Anno 1266, mense septembri. Despota Nicephorus Ducas Nicolao Maliaseno confirmat possessiones omnes monasterii Macrinitissae et donationem monasterii Hilarionis in Almyro factam a Michaële Duca Constantino Maliaseno

(MM, IV, p. 351) [. . .] ὁμοίως ὁρίζει ἡ βασιλεία μου, ἵνα κατέχῃ τὸ πα-
ιρχικὸν μετόχιον αὐτῆς τὸν ἅγιον Ὀνούφριον μετὰ τῶν προσκαθημένων
ιὐτῷ ἀνθρώπων καὶ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀντι-
αν γῆν ἅπασαν τῶν Πολιτικῶν, τὴν ὑπόστασιν τοῦ βεστάρχου, τὴν ὑπόστασιν
ϑανθίνης, τὰς ἁλυκάς, τὴν Καλίτζαν καὶ τὴν Βασιλίδα, τὸ ὑδρομυλικὸν ἐργα-
ριον τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου καὶ τὸ ἕτερον μυλικὸν ἐργαστήριον τὸ εἰς τὴν
ιητριάδα διακείμενον πλησίον τοῦ Ναραϊδᾶ, τοὺς ἀμπελῶνας καὶ τὰ χωράφια,
ρ κρατεῖ ἔξωθεν τῶν ῥηθεισῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ τῆς Δημη-
ιδος, τὴν Κατοῦναν, τοὺς Βλάχους τοὺς προσκαθημένους ἔξωθεν τῆς ῥηθείσης
λαχῶς σεβασμίας μονῆς τῆς Μακρινιτίσσης. [. . .].

3

ΚΑΤΑΘΕΤΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Anno 1276, 30 iunii. Joasaph Maliasenus Cypriano, abbati monasterii S. Mariae, permittit possessionem dimidii terrae Petrae, donatae monasterio Macrinitissae a pincerna Raul

(MM, IV, p. 420) Ἐπειδήπερ ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τοῦ κραταιοῦ καὶ
ου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κεφαλὴ τῆς Μεγάλης Βλαχίας, ὁ πανευγε-
ςατος Ῥαοὺλ ὁ πιγκέρνης ὁ Κομνηνός, ἐποίησε γράμμα παραδοτικὸν αὐτοῦ
ς τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς πανυπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὀξείας Ἐπι-
ψεως τῆς Μακρινιτίσσης, [. . .].

cum şi nişte vlahi aşezaţi[3] într-însa, întrucît şi preafericitul şi cel de veşnică pomenire vrednicul nostru tată, cel care în dumnezeiasca şi îngereasca schimă şi-a schimbat numele în Constantios monah, nu puţine cheltuieli a investit într-însa pentru cultivarea viei şi a chiliilor ei, în vederea mîntuirii sufletului său şi a pomenirii celei veşnice [...].

2

ARGYROBUL

Anul 1266, luna septembrie. Despotul Nikephoros Ducas[4] confirmă lui Nikolaos Maliasenos toate posesiunile mănăstirii Macrinitissa şi donaţia mănăstirii

(vol. IV, p. 351) [. . .] Mai stabileşte maiestatea mea ca mănăstirea să posede metohul patriarhal Hagios Onouphrios împreună cu oamenii aşezaţi într-însul şi cu toate drepturile şi privilegiile lui, întregul pămînt „tôn Politikôn" situat de cealaltă parte a satului, lotul vestarhului, lotul Rodanthinei, salinele, Kalitza şi Basilida, moara de apă de la Hagios Onouphrios şi o altă moară aşezată la Demetriada lîngă Naraidas, podgoriile şi ogoarele pe care în afara anumitor loturi le ţine mănăstirea în acest ţinut al Demetriadei, Katuna, vlahii aşezaţi pretutindeni în afara zisei venerabile mănăstiri a Macrinitissei. [. . .].

3

ACT DE CONCEDARE

Anul 1276, iunie 30. Ioasaf Maliasenos acordă lui Ciprian, egumenul mănăstirii Sf. Maria, posesiunea a jumătate din pămîntul Petra, dăruită mănăstirii Macrinitissa de către paharnicul Raul

(vol. IV, p. 420). Întrucît preaiubitul văr al puternicului şi sfîntului nostru stăpîn şi împărat, aflat în funcţia de kephalê al Vlahiei Mari, preanobilul paharnic Raul Comnenos a făcut un act al său de transmitere către venerabila mănăstire Macrinitissa a Prea-Sfintei Maici a Domnului din thema Oxeia Episkepsis [. . .].

---

[3] „Aşezaţi" *(proskathēmenoi)*, categorie socială frecventă în special cu începere din veacul al XIII-lea, cînd numeroasele invazii, campanii militare şi desele schimbări de statut politic modificau continuu tabloul demografic al teritoriului bizantin, ducînd la depopularea unor regiuni şi la formarea unei mase ţărăneşti ce părăsise pămîntul pe care-l lucrase iniţial, aşezîndu-se pe alte loturi, aparţinînd de regulă unor proprietari laici ori eclaziastici interesaţi ei înşişi în această operaţiune de „aşezare", datorită crizei de mînă de lucru resimţite tot mai puternic. Termenul desemnează o realitate socială de regulă diferită de aceea a parecilor, uneori însă şi identică (atunci cînd e vorba de „pareci aşezaţi"). *Proskathemenos* nu precizează deci condiţia socială sau juridică a ţăranului respectiv, ci mai curînd noţiunea ce însoţeşte acest termen (cf. N. Svoronos, *Les privilèges de l'Eglise à l'époque des Comnènes*, în *Travaux et Mémoires*, I, Paris, 1965, p. 357, n. 155; studiul se află reprodus şi în N. Svoronos, *Études sur l'organisation intérieure, la société et l'économie de l'Empire Byzantin*, Londra, Variorum Reprints, 1973, nr. VII).

[4] Este vorba de Nikephoros I Doukas (1271–1296, despot din 1252), fiul despotului Mihail al II-lea Doukas (1237–1271) al Epirului. Acest argyroboullios logos, adică document avînd pecete de argint, este unicul act ce ne-a parvenit pînă în prezent de la el (cf. F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, I, München, 1948, p. 80).

4

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ

Anno 1289, mense martii. Imperator Andronicus II Palaeologus confirmat possessiones monasterii Sanctae Mariae Eleusae dicti Lycusadis prope Phanarium

(MM, V, p. 255) [...] τῇ τοιαύτῃ τοιγαροῦν αἰτήσει αὐτῆς οὐκ ἔγνω εἶναι ἡ βασιλεία μου ὑπέρθεσίν τινα δοῦναι [...] καὶ τὸν παρόντα χρυ- υλλον λόγον ἐπορέγει αὐτῇ, δι' οὗ καὶ εὐδοκεῖ καὶ προστάσσει καὶ διορί- κατέχεσθαι παρὰ τῆς διαληφθείσης σεβασμίας μονῆς τὰ παρὰ τῆς εἰρη- ; συζύγου τοῦ μνημονευθέντος σεβαστοκράτορος προσαρμόσαντα αὐτῇ ιδήτινα κτήματα, ἃ δὴ καὶ κατὰ μέρος οὕτως ἐπ' ὀνόματος ἔχουσι· χωρίον ›κουσάδα, ἐν ᾧ καὶ ἡ τοιαύτη ἀνηγέρθη μονή. [...] ἕτερον μετόχιον ὁ Τρι- κος εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου μου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. ἕτερον νομα τοῦ ἁγίου 'Ανδρέου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων καὶ ἀμπελίων καὶ προστεθείσης ἀρτίως γῆς Βλαχοκατοῦνα ἡ ἐπιλεγομένη Πρακτικάτους. ›ν ἡ Γοριάνη μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ μυλοθεσίων καὶ ἀμπελίων [...].

5

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ

Anno 1321, mense iunii. Imperator Andronicus II Palaeologus confirmat ecclesiae Ioanninorum omnes possessiones

(MM, V, p. 84) 'Επεὶ ἐν τῷ πρὸ ὀλίγου γεγονότι καὶ ἐπιχορηγηθέντι χρυ- όλλῳ τῆς βασιλείας μου κοινῶς πρὸς τοὺς ἐποίκους τῆς θεοσώστου πόλεως Ιωαννίνων διαλαμβάνεται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἵνα ἡ ἐκεῖσε ἁγιωτάτη ἐκκλη- :ατέχῃ πάντα τὰ κτήματα αὐτῆς τά τε προκατεχόμενα παρ' αὐτῆς, ἀλλὰ ι τὰ προσεπιδοθέντα αὐτῇ, ἀρτίως δὲ παρεκλήτευσε τὴν βασιλείαν μου ὁ ατος μητροπολίτης 'Ιωαννίνων, ὑπέρτιμος, ἵνα ἀπολυθῇ χρυσόβουλλον τῆς ιείας μου διαλαμβάνον κατὰ μέρος πάντα τὰ κτήματα τῆς εἰρημένης ἁγιω- ἐκκλησίας, ἅτινα, ὡς ἀνέφερεν, εἰσὶ ταῦτα, [...] ἕτερον σιγιλλατίκιον αίδων τοῦ Βλασίου ἐν τῷ Παροικίῳ· ἕτερον σιγιλλατίκιον [...] τὸ στάσιον Ηλία, στίχος Βλάχων οἱ Μουτζάδες, Κολονιάτης Βλάχος μετὰ τῶν στίχων , στίχοι τρεῖς Βλάχων τοῦ Χαλκία· εἰς τὸ χωρίον 'Ρασοβίστα μυλωνικὰ τήρια δύο· [...] τὰ δὲ προσεπιδοθέντα αὐτῇ παρὰ τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ ασιλείας μου, τοῦ πιγκέρνη Σιργιάννη τοῦ Παλαιολόγου, εἰσὶ ταῦτα· το τοῦ χωρίου Λοζετζίου σὺν τῇ ἐκεῖσε ἀγορᾷ τοῦ Κασιανοῦ. Βλάχων ι εἴκοσι σὺν τῷ Βισωτᾷ καὶ τῷ Λιγυρῷ, ἐδόθη δὲ κατὰ λόγον προσε- ς πρὸς τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν καὶ παρὰ τοῦ προκαθημένου τῆς στου πόλεως τῶν 'Ιωαννίνων, σεβαστοῦ τοῦ Σγούρου, τὸ μονύδριον τῶν εαστάνων, ὅπερ εἶχεν ἀπὸ γονικότητος καὶ διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τῆς βασι-

4

CHRYSOBUL

12 martie 1289. Împăratul Andronic al II-lea Paleologul confirmă posesiunile mănăstirii Sf. Maria Eleusa, zisă Lycusada de lîngă Phanari

(vol. V, p. 255) [...] unei astfel de rugăminţi maiestatea mea imperială a hotărît aşadar să nu acorde nici un fel de zăbavă în ce priveşte îndeplinirea ei [...] şi-i eliberează chrysobulul de faţă, prin care consimte, rînduieşte şi stabileşte ca să fie deţinute de către venerabila mănăstire arătată mai sus toate feluritele proprietăţi atribuite ei de către numita soţie a pomenitului sebastocrator[5], care luate cu amănuntul se cheamă astfel: satul Lykousada, în care a şi fost înălţată această mănăstire; [...] un alt metoh Tristenikos, cinstit cu numele marelui mucenic Gheorghe; un altul cu numele sfîntului Andrei împreună cu parecii dintr-însul, cu viile şi pămîntul Vlahocatuna, de curînd atribuit şi supranumit Praktikatous; satul Goriane cu locurile de moară şi viile dintr-însul. [...].

5

CHRYSOBUL

Iunie 1321. Împăratul Andronic al II-lea Paleologul confirmă bisericii Ianninei toate posesiunile

[(vol. V, p. 84) Deoarece în chrysobulul alcătuit şi acordat în comun de către maiestatea mea imperială locuitorilor oraşului mîntuit de Dumnezeu[6] al Ianninei se arată printre altele în chip desluşit că preasfînta biserică de acolo să deţină toate proprietăţile sale, fie stăpînite de către ea mai înainte, fie dăruite ei, de curînd prea sfîntul mitropolit de Iannina, cu rang de hypertim, a rugat-o pe maiestatea mea imperială ca să fie eliberat un chrysobul al maiestăţii mele imperiale, înşirînd cu detalii toate proprietăţile zisei preasfinte biserici, care după cum s-a relatat, sînt acestea, [...] alt sigillatikion al copiilor lui Blasios la Paroikios, alt sigillatikion, [...] lotul lui Elia, stichosul[7] vlahilor Moutzades[8], vlahul Coloniates cu stihurile (stichosurile) lui, trei stihuri ale vlahilor lui Chalkia; în satul Rasovista două mori; [...] Iar cele dăruite ei de către prea iubitul ginere al maiestăţii mele imperiale, paharnicul Sirgiannes Palaiologos, sînt acestea: jumătate din satul Lozetzi cu piaţa lui Kasianos de acolo. 20 de fumuri[9] ale vlahilor lui Bisotas şi Liguros; a mai fost dat acestei preasfinte biserici de către guvernatorul oraşului salvat de Dumnezeu al Ianninei, sebastul Sgouros, cu titlu de donaţie şi mănăstirioara „tón Mêrdeastanôn" pe care o avea din moştenire şi prin chrysobul al maiestăţii mele imperiale. [...].

---

[5] Ioan Doukas, fiu nelegitim al lui Mihail al II-lea Doukas (*v. supra*, p. 87, n. 7 şi p. 113, n. 4).

[6] Formula arată, ca şi în cazul Vicinei la 1285 (cf. *infra*, *Acta Patriarchatus*, p. 191, n. 2) că la data respectivă oraşul fusese recuperat de către bizantini.

[7] Stichos = paragraful care în registrul fiscal corespundea unui lot de pămînt, cu indicaţia statutului, a deţinătorului şi a impozitului respectiv (cf. F. Dölger, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung*, Leipzig–Berlin, 1927, p. 100 şi 107; idem, *Aus den Schatzkammern...*, I, p. 152 şi 156).

[8] Vlahii Μουντζειάδες sau Μουτζιάδες apar şi într-un act din 1549 privitor la mănăstirea Varlaam de la Meteore, menţionat de Duchesne şi Bayet, *Mission au Mont Athos*, Paris, 1874, p. 431 (cf. N. Iorga, RI, V, 1919, p. 93–94).

[9] *Kapnoi* = fumuri, de unde *kapnikon* = impunerea capitaţiei (cf. F. Dölger, *Beiträge...*, p. 51–52, unde se referă chiar la acest pasaj; idem, BZ, 34, 1934, p. 371 n. 3; idem, *Aus den Schatzkammern*, I, doc. nr. 1/2, r. 30, la Bemerkungen, p. 27).

ίας μου [. . .] ἐπεὶ δὲ, ὡς ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου καὶ κατεῖχεν ἀνέκαθεν μέρος τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, περὶ (p. 87) τὴν Δρυνούπολιν χωρίον ν Σουχᾶν, ὅπερ καὶ κατὰ λόγον ἀνταλλαγῆς ἐδέξατο ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ ἐκεῖνος Καβάσιλας, δεδωκὼς πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς τοὺς Μελισσουργούς, οὓς κα- ῖχεν ἡ μήτηρ τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου, οἵτινες καὶ μετὰ ταῦτα ἐδόθησαν ἀλλαχοῦ, θὼς διέκρινεν ἡ βασιλεία μου, διορίζεται ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ πάλιν- τέχῃ ἡ αὐτὴ ἁγιωτάτη ἐκκλησία τὸ δηλωθὲν χωρίον τὴν Σουχᾶν ἀνενοχλήτως ὶ ἀδιασείστως μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀστρατεύτων Βλάχων, καθὼς κατεῖχε καὶ ότερον. τούτου γὰρ χάριν ἐγένετο αὐτῇ καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος τῆς βασι- ίας μου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα ἰούνιον τῆς ἐνισταμένης πέμπτης ἰνδικτιῶνος ῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἐννάτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέ- ον θεοσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημένατο κράτος.

Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ιαλαιολόγος.

6

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ

Anno 1336, mense martii. Imperator Andronicus III Palaeologus confirmat possessiones episcopatus Stagorum

(MM, V, p. 271) [. . .] ἀκολούθως δὲ τούτοις ἐνεφανίσθησαν ὑπ' αὐτῶν πρακτικὰ οὐκ ὀλίγα καὶ σιγίλλια περὶ τῶν προσόντων τῇ ἁγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ γῶν ἐπικυρωτικὰ μετὰ χρυσοβούλλων τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλέων καὶ ἕτερα κτικὰ ἀναγραφέων, πάσης καὶ παντοίας δημοσιακῆς ζητήσεώς τε καὶ δόσεως ὀχλήσεως καὶ ἐπηρείας καὶ ζημίας ἀνωτέρως διατηρεῖσθαι διαλαμβάνοντα τα τὰ ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπήν, τοὺς κληρικοὺς δηλαδή, τοὺς ἐνοίκους, χωρία, τὰ μοναστήρια καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτῆς ὄντας ἱερωμένους λαϊκούς, Βλάχους τε καὶ Βουλγάρους καὶ Ἀλβανίτας. ταῦτα δὲ πάντα γεγε ένα κατὰ τὴν περίληψιν τῶν ἀναπεφωνημένων βασιλικῶν χρυσοβούλλων [. . .].

7

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ

Anno 1336, mense martii. Imperator Andronicus III Palaeologus confirmat possessione monasterii Olympiotissae

(BZ, p. 172) Ἐπεὶ οἱ μοναχοὶ τῆς κατὰ τὸν Ὄλυμπον σεβασμίας μονῆς βασιλείας μου τῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπι- ημένης τῆς Ὀλυμπιωτίσσης ἐζήτησαν καὶ παρεκάλεσαν τὴν βασιλείαν μου τύχωσι χρυσοβούλλου αὐτῆς ἐπὶ τοῖς προσοῦσι τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ.

Tot așa, după cum a aflat maiestatea mea, partea acestei sfinte biserici deținea de demult satul Souchan din zona Drynopolis, pe care cu titlu de schimb îl primise acel Kabasilas cu funcția „epi tou stratou", dăruind la rîndul lui bisericii pe melissourgoi, pe care-i deținuse mai înainte mama lui Thoma acela, dar care după toate acestea au ajuns să fie dați aiurea; și după cum a crezut de cuviință maiestatea mea imperială, ea stabilește acum ca această preasfîntă biserică să dețină iarăși numitul sat Souchan, fără tulburare și nezdruncinat, împreună cu vlahii care nu sînt afectați serviciului militar[10] din acest sat, așa cum îi deținea și mai înainte. Fapt pentru care i s-a și întocmit prezentul chrysobul al maiestății mele imperiale, eliberat în luna iunie a indictionului actual al cincilea, la anul 6829, cînd l-a și iscălit puterea noastră cea cucernică și de Dumnezeu promovată.

Andronikos Palaiologos, în Hristos Dumnezeu împărat credincios și stăpînitor autocrat al romeilor.

6

CHRYSOBUL

Martie 1336. Împăratul Andronic al III-lea Paleologul confirmă posesiunile și scutirile episcopatului Stagoi[11]

(vol. V, p. 271) [. . .] În continuarea acestora au fost prezentate de către ei[12] nu puține praktika și sigillia care confirmă veniturile prea sfintei episcopii de Stagoi, împreună cu chrysobule ale împăraților de dinaintea noastră și cu alte praktika[13] ale anagrafilor[14], expunînd în chip deslușit că toate cîte se află sub preasfînta episcopie, clericii adică, locuitorii, satele, mănăstirile și toate persoanele din cinul eclesiastic ori laici existenți în enoria ei, vlahi și bulgari și albanezi, să se păzească mai presus de orice fel de cerere fiscală, dare, tulburare, de orice impunere suplimentară sau despăgubire; toate acestea fiind alcătuite în conformitate cu conținutul chrysobulelor imperiale amintite mai sus [. . .].

7

CHRYSOBUL

Martie 1336. Împăratul Andronic al III-lea confirmă posesiunile mănăstirii Olympiotissa

(BZ, p. 172). Deoarece monahii venerabilei mănăstiri a împărăției mele din Olimp, cinstită cu numele preasfintei Născătoare de Dumnezeu și supranumită Olympiotissa au cerut și au rugat-o pe maiestatea mea imperială să aibă parte de un chrysobul al ei pentru feluritele drepturi rezo-

[10] Cu privire la statutul vlahilor în Imperiul bizantin, studiile mai recente aparțin lui E. Stănescu. Menționăm *Les «βλάχοι» de Kinnamos et Choniatès et la présence militaire byzantine au nord du Danube sous les Comnènes*, RESEE, 9, 1971, 3, p. 585–593.

[11] Stagoi, azi Calampaca, localitate urbană situată aproape de mănăstirile Meteora, la intrarea în valea Peneios din cîmpia Thessaliei (cf. Koder și Hild, *op. cit.*, p. 262).

[12] E vorba de episcopul și clericii eparhiei Stagoi.

[13] Practicon (pl. *praktika*) era procesul verbal cuprinzînd descrierea amănunțită a bunurilor funciare inventariate cu prilejul unui recensămînt fiscal, cuprinzînd date asupra terenurilor, țăranilor situați pe acestea și cuantumului impozitelor.

[14] Anagrafi = funcționari însărcinați cu efectuarea periodică a unui recensămînt fiscal. Pentru perioada Paleologilor, cînd a fost înlocuit cu cel de *apografi*, termenul devenise un arhaism.

φόροις εὐλόγοις δικαιώμασι καὶ κατεχομένοις παρ' αὐτῶν, ἃ καὶ ἀνέφερον
εἰσὶ περὶ τὴν τοιαύτην σεβασμίαν μονὴν χωρίον ἡ Στάριστα μετὰ τῆς νομῆς
περιοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ κατεπανίκιον Βανίτζης καὶ τὸ Σφάρκων μετόχιον
ὄνομα τιμώμενον τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων καὶ ἐπικεκλημένον
σοβον μετὰ τῆς νομῆς, περιοχῆς καὶ τῶν δικαίων αὐτοῦ [...] (p. 173) [...].
ὕλεται γὰρ ἡ βασιλεία μου ἀνενοχλήτους καὶ ἀταράχους διατηρεῖσθαι παρὰ
τὸς ἐπ' αὐτοῖς καὶ οὔτε ἄλλη κατατριβή τις καὶ ζημία ἐπενεχθήσεται τοῖς
ούτοις μετοχίοις καὶ λοιποῖς κτήμασι τούτων παρά τινος τῶν ἁπάντων, οὔτε
ιίτησίς τινος ἀπὸ τῶν ὧν ἔταξαν οἱ τυραννήσαντες εἰς τὸν τόπον τῆς Βλα-
ς. [...].

nabile deținute de către ei, drepturi despre care ei au relatat că se află
în jurul acestei venerabile mănăstiri: satul Starista cu posesiunea și întin-
derea lui în catepanikionul Banitza și metohul Spharkôn sfințit cu numele
sfinților mari mucenici Theodori, supranumit Visovon cu posesiunea, întin-
derea și drepturile acestuia [...] (p. 173) [...] Căci împărăția mea vrea
ca ele să fie păstrate de către aceștia fără tulburare și fără supărare din
vreo parte, și nici un fel de altă pierdere sau pagubă să nu se pricinuiască
acestor metohii și celorlalte posesiuni ale lor de către cineva, de asemenea
de nici un fel de cerere a vreunuia dintre dregătorii pe care i-au rînduit în
funcție cei ce au uzurpat puterea în ținutul Vlahiei. [...].

10 (anno 1275) (p. 92) | [7] Ἐπεὶ γοῦν οἱ τῇ δη[λω | [8] θείσῃ σε]βασμίᾳ μονῇ σκούμενοι μ(ο)ν(α)χοὶ ἀναδ[ραμόντες] πρὸς τὴ[ν] βα[σιλείαν μου | [9] παρε] τευ(σαν) αὐτὴν χρυσοβούλλου αὐτ[ῆς] τυχ(εῖν) εἰς ἅ[περ] ἡ τοιαύτ[η] εὑρίται ἔκπαλαι | [10] (καὶ) μέχρι τοῦ νῦν νεμομένη τε (καὶ) κατέχουσα, ἤγουν τὸν ς τοῦ ἁγίου Ὄρους περίορον αὐ | [11] τῶν [μετὰ] τῶν δικαί(ων) (καὶ) προων αὐτοῦ... | [12] Ἕτερον μετόχιον ὁ προκατεῖ | [33] χεν ἡ μονὴ τὸ ἐν τῷ κατεκίῳ τ(ῆς) Ῥεβεννικείας διακείμεν(ον), τὰ Πινακρὰ [34] μετὰ (καὶ) τῶν ἐν αὐτῷ σκαθημ(έν)ων **Βλάχων**, εἰς ὑπ(έ)ρ(πυρ)α εἴκοσι τέταρτον [...].

18 B (anno 1300) (p. 148) | [27] Χῆρα Μαρία ἡ γυνὴ Μανουὴλ τοῦ Βλάχου ὑπ. τὸ (ἥμισυ)... (p. 149) | [42] Μιχ(αὴλ) ὁ υἱὸς Νικολ(άου) τοῦ Βλάχου ὑπ. τρίτου [...] | [54] Χῆρα Ζωὴ ἡ Βλάχα τέλ. ὑπ. ἕκτον [...].

16 (anno 1312) (p. 123) | [223] † Ἐν ὀνόματι τοῦ π(ατ)ρ(ὸ)ς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἁγίου πν(εύματο)ς Γεώργ(ιος) ὁ Κοντόγρικος ὁ στ(αυ)ρο | [224] τύπως ἐνταῦθα ὁρᾶται προτάξας, πιπράσκω πρὸς τὴν σεβασμίαμ βασιλικὴν μονὴν | [225] Ξηροποτάμου, πλησίον τοῦ παπᾶ Γεωργίου ἤ(γουν) ἐκ δύσ(εως) καὶ ἐξ ολῶν τοῦ Κοκκίνου τοῦ ἐξαλει | [226] μένου, χωράφιον στρέματα πέντε, εἰς ρπυρα) β′ καὶ δουκ(ά)τ(α) τρία, ἅπερ καὶ ἔλαβον ἀπαραλείπτως. | [227] Ἀφιέ- ς τοῦ Σαβέντζη καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτ(οῦ) Μιχαὴλ πρὸς τὴν σεβασμίαν μον(ὴν) Ξηροποτάμου | [228] χωράφ(ιον) τ(ὴν) Κεραυδόκιαν ἤτοι τοῦ Ἀμαξᾶ ἐκείνου. τερον χωράφιον εἰς τὸ Σταυρίν, στροφοὶ | [229] τρεῖς, ἰδιοχωρισμένον ἀπὸ ὁδόν, καὶ ἐξ ἀνατολῶν πλησίον τ(ὸν) Τζουκαλᾶν. † Ἕτερον | [230] χωράφιον τὸν) βαθυπόταμον, στρέματα β′, πλησίον τ(ῆς) Στυλειανῆς καὶ τοῦ Γλη- | [231] † Ἕτερον χωράφιον εἰς τὸν πυρ(ὸν) κρεμν(όν), καὶ εἰς τὸ Βλαχοιν, στρέμ(α)τ(α) β′. Ταῦτα εἰσὶν ἐκ τοῦ | [232] Μεταπᾶ ἐκείνου τὰ ζ′ στρέ(α).

În trei acte de la mănăstirea Xeropotamou din Muntele Athos întîlnim menţiuni despre vlahi aşezaţi lîngă proprietăţile ei sau care cumpără mici terenuri agricole. Mănăstirea datează din secolul al X-lea şi a păstrat în arhivele ei un număr important de acte.

Ediţia folosită: Jacques Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, Paris, 1964, *Archives de l'Athos*, 3.

Despre vlahi

10 (anul 1275) (p. 92). Deoarece monahii care se schimnicesc în amintita sfîntă mănăstire au alergat la domnia mea şi au cerut să aibă hrisov că mănăstirea chiverniseşte şi stăpîneşte de mult timp şi pînă în ziua de azi terenuri în afara Sfîntului Munte împreună cu drepturile şi tainurile lor [...]. Un alt metoh stăpînit de mănăstire aşezat în ţinutul Revennikia [1], Pinacra împreună cu vlahii aşezaţi în el, pentru douăzeci şi patru de hyperperi [2] [...].

18 B (anul 1300) (p. 148) [...] Văduva Maria, soţia răposatului Vlachos, jumătate de hyperpyr [...] (p. 149) Mihail, fiul lui Nicolae al răposatului Vlachos, trei hyperpyri [...]. Văduva Zoe Vlaha răposată, opt hyperpyri.

16 (anul 1312) (p. 123) [...] În numele tatălui şi al fiului şi al sfîntului duh eu Georgios Contocritos, care am pus semnul crucii, după cum se vede [3], cumpăr de la sfînta şi împărăteasca mănăstire Xeropotamou un loc lîngă părintele Georgios sau spre apus şi răsărit de Coccinos [4] cel alungat, loc de cinci lungimi [5], pentru doi hyperperi şi trei ducaţi, pe care i-a primit fără întîrziere. Un loc închinat sfintei mănăstiri Xeropotamou de către Saventzes şi fiul său Mihail, loc zis Keraudokia sau al lui Amaxa. Un alt loc la Staurin, de trei funii, despărţit de un drum, iar spre apus vecin cu Tzucalas. Un alt loc la rîul din vale, de două lungimi, aproape de Styleiane şi Grigori. Un alt loc la „grîul sprijinit" şi la Vlachomandrin [6], de două lungimi. Acestea sînt cele şapte lungimi de la Metapa.

---

[1] Revenikia, căpitănat (καπετανίκιον) la nord-vest de Athos. Pinacra, metoh în căpitanatul Revenikia, azi probabil satul Koslo.

[2] Hiperper, monedă bizantină.

[3] Cumpărătorul pune semnul crucii, pentru că nu ştie carte şi nu poate semna.

[4] Coccinos, nume de origine latină *(coccinus)*, compară cu aromânul *coaţin* „roşcat la cap, mouton qui a des taches rougeâtres sur la tête", v. Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*, Bucureşti, 1974, p. 375.

[5] În original **στρέμα** = „o măsură de lungime".

[6] Vlachomandrin, toponim format din **Βλάχος** = „vlah" şi **μανδρίον** = „stînă, aşezare de păstori".

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΜΙΧΑΗΛΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

(col. 349 C) Αὕτη (ἡ Πόλις) καὶ γάρ, τὴν εἰς ὕστερον εὔκλειαν ὥσπερ ὡς μεμαντευμένου τοῦ οἰκιστοῦ, ἐν καλῷ τῆς οἰκουμένης θέσεως εἴληχε, χῶρον κάλλιστον τῶν ὑπὸ σελήνην οὐκ ἔστιν οὐδένα, ἢ τὴν Βύζαντον, ειπεῖν. Μέση μὲν γὰρ κεῖται τῆς γῆς ἔσχατα μὲν ἔχουσα τῆς Εὐρώπης, αν δὲ λέγεσθαι οὐδὲν ἀποδέουσα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ἴ τι ἕτερον τμῆμα γῆς, ἐντεῦθεν ἀρχή· προβέβληται δὲ προμήκης ἐξ ἠπείρου θάλατταν, ὥσπερ ἀνίσχοντι τῷ φωσφόρῳ πρώτη προσαπαντῶσα, καὶ τοῖς οῦ πελάγους πρὸς αὐτὴν κατιοῦσιν, ἐν σχήματι εὐεργέτου, χεῖρα ὀρέγουσα. ὁτίς τε θάλαττα καὶ ὁ Εὔξεινος διὰ στενοῦ εἰς αὐτὴν ἀποθλίβονται καὶ ιρ' ἑαυτῶν ὡς εἰς δεσπότιν τὴν πόλιν χρεωστικῶς παραπέμπουσιν. (col. 349 D) ήσποντος δέ, τὸν Αἰγαῖον καὶ πάντα κόλπον θαλάττης πληρῶν, ἐντεῦθεν χεται, ὡς αἱ ἀπὸ καρδίας τοῦ ζῴου δυνάμεις μέχρι καὶ τῶν ἄκρων προή-αι. Καὶ πάρεστιν ἐντεῦθεν καὶ ἐν ἠπείρῳ τάττειν τὴν πόλιν καὶ μετὰ τῶν ν καταριθμεῖν· καί, τὸ δὴ χαριέστατον, ἑκατέρων καὶ ἠπείρων καὶ νήσων σίως ἀπολαύουσα τῶν καλῶν, τῶν ἐν ἀμφοτέραις λυπηρῶν ἠλλωτρίωται. θους δὲ τοσοῦτον τῇ πόλει (col. 350 A) περίεστιν, ὥστε καλῶς ἂν ἔχοι βάλλειν αὐτὴν πρὸς τὴν γείτονα θάλασσαν· οὔτε γὰρ ἐκείνη μεγέθους πε-ίᾳ στενοχωροῖτ' ἄν ποτε ὑπὸ τῆς ἐμβολῆς τῶν εἰσρεόντων εἰς αὐτὴν πο-ν, κἂν εἰσρέωσιν ὅτι πλεῖστοι καὶ μέγιστοι, οὔθ' ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπιδημούντων, καὶ εἰ κατὰ μυριάδας ἐφίσταιντο, ἐμοὶ δοκεῖν, συμβάντος ούτου τῇ πόλει ὥσπερ ἐξεπίτηδες διευτεθουμένη τὰ πάντα πρὸς τὴν σὴν ὁχήν, βασιλεῦ. Καί, ὥσπερ τὸ τῆς γῆς ἔδαφος φέρει τὰ πάντα, οὕτω καὶ ις πάντας ἀνθρώπους ἔχει δεικνύναι ἐξ ἔθνους παντὸς καὶ γένους, Ἑλλήνων ιρων ὁτωνδήποτ' ἀνθρώπων, οὐχ ἧττον κατὰ χρείαν ἢ πρὸς θέαν ἀφικνου-' τῆς πόλεως [...].

Patriarhul Constantinopolului între anii 1283—1289 a scris un elogiu al episcopului Euthymios (circa 989—996), un cuvînt de laudă *(enccmion)* pentru împăratul Mihail Paleologul (1261—1282) și un altul pentru fiul și urmașul acestuia Andronic Paleologul (1282—1328). Redactate în stil encomiastic și retoric, ultimele două pomenesc pe bulgari, cumani și tătari și arată importanța comercială a Bizanțului pentru țările din bazinul Pontului Euxin. Ele elogiază pe bună dreptate opera de restaurare a imperiului întreprinsă de Mihail Paleologul, dar arată și dificultățile în care se afla acesta în timpul autorului. Cele două cuvinte de laudă au fost publicate mai întîi de Fr. Boissonade, în *Anecdota Graeca*, Paris, 1829, vol. I, p. 313—393, apoi de J. P. Migne, PG, CXLII, 1886, col. 345—417. O analiză a manuscriselor a făcut Paul Lemerle, *La tradition manuscrite de la correspondance de Grégoire de Chypre, patriarche de Constantinople (1283—1289)*, Bruxelles—Paris, 1937. După părerea lui Paul Lemerle, ediția mai nouă a lui S. Eustratiades este defectuoasă (**Γρηγορίου τοῦ Κυπρίου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἐπιστολαὶ καὶ μῦθα,** Alexandria, 1910).

Ediția folosită: J. P. Migne, *op. cit., loc. cit.*

CUVÎNT DE LAUDĂ CĂTRE ÎMPĂRATUL MIHAIL PALEOLOGUL

(col. 349 C) Parcă fondatorul i-ar fi prevăzut în chip strălucit gloria de mai tîrziu: cetatea aceasta are o poziție frumoasă în lume și nici un loc de sub soare nu arată mai bine ca Bizanțul. Ea este așezată în mijlocul pămîntului, la extremitatea Europei, fără a fi despărțită de Asia; adică, mai bine-zis, aici își au începutul Europa și Asia și alte regiuni. Pe o lungă întindere se înclină dinspre uscat spre mare ca și cum ar vrea să întîmpine cea dintîi răsăritul astrului purtător de lumină și călătorii, care vin la ea din larg, și le-ar întinde o mînă binefăcătoare. Marea Meotida și Pontul Euxin au acces la ea prin strîmtoare și-i trimit cele de trebuință ca unei cetăți stăpînitoare. (col. 349 D) Helespontul umple Egeea și tot sînul mării, iar de aici pornesc în toate părțile vinele puterii ca din inima unei ființe vii, și ajung pînă în locurile cele mai îndepărtate. Așadar ai putea socoti cetatea la uscat după cum ai putea s-o rînduiești și între insule. Ceea ce este mai plăcut ca orice rămîne faptul că se bucură din belșug de binefacerile amîndurora, a uscatului și a insulelor, dar nu este stînjenită sau supărată de nici unul din ele. Mărimea cetății este pe măsura mării din apropiere: (col. 350 A) după cum marea nu se simte strîmtorată prin scurgerea în ea a numeroase fluvii mari și puternice, tot așa nici cetatea nu suferă de mulțimea celor care vin să locuiască într-însa, chiar dacă ar veni cu zecile de mii spre a alerga și aceștia în întîmpinarea ta, împărate. Așa precum pămîntul le ține pe toate, tot așa și cetatea îți poate arăta oameni din toate neamurile și semințiile, adică elini și barbari [1] de tot felul veniți în ea pentru diferite nevoi sau pentru a o vizita [...].

[1] Grec de origine, autorul numește barbari pe toți locuitorii imperiului în afară de grec

(col. 372 B) Ἔνθεν τοι καὶ βλέπεις Πελοπόννησον, βλέπεις Βοιωτίαν, Εὔβοιαν ἐκείνην, τὴν Ἀττικήν, τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα· ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ τῶν ·ῶν μετατίθης τὸ ὄμμα· ἔγνως εἶναί τι τῶν ἡμετέρων καὶ παρ' ἐκείνοις. εις πάλιν ἔνθεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν τοὺς ὀφθαλμούς· ὁρᾷς τοὺς ἐξ Ἰσμαὴλ ιθέστατα ἐπικειμένους καὶ μάλα τὸν νέον συνθλίβοντας Ἰσραήλ· πόλιν δὲ ην (ἀλλ' ἀμφίβολον εἰ καὶ πόλιν ἔδει ὀνομάζειν τῷ τότε) τὴν Σκυθῶν ἐρη- ἐμφαίνουσαν, καὶ ταύτην ἔγνως ὡς εἶχε, καὶ ἰδὼν ἤλγησας ἀναλογιζόμενος οἷον τέλος κατήντησε τὰ ἡμέτερα, καὶ ὡς ἐγενήθημεν τέρας τοῖς πολλοῖς, ηρισμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν, καὶ παραβολὴ ἐν τοῖς ἔθνεσιν [...].

(col. 373 B) Καὶ γνοίη δ' ἄν τις τὸ ἀληθές, μόνον εἰ προσέχοι τὸν νοῦν. σαι, Λατῖνοι, Μυσοί, πρὸς τούτοις καὶ Σκύθαι, καὶ ὅσα τῶν ἐθνῶν μαχι- ·τα, ὅτε μὲν ἰδίᾳ ἕκαστον ἔθνος, ἦν ὅτε καὶ οἱ πάντες ἀθρόον ἐξ ἀνατολῶν, υσμῶν, ἐκ γῆς, ἐκ θαλλάττης, ἐκ παντὸς μέρους, προσβάλλοντες, κατὰ ·ὴν ἄδειαν τὴν ἡμετέραν κατέτρεχον, καὶ ὥσπερ πληγή τις δυσίατος ταύτῃ ειντο λυμαινόμενοι· τὸ δὲ κακὸν ἐπιμένον, τῷ χρόνῳ καὶ κρατοιούμενον, , εἰ μὴ ἔστησας σὺ τοῦτο ἰσχὺν εἰληφὼς ἐκ Θεοῦ, ἐς ἔσχατον ἂν ἀφανισμοῦ ιλασε τὰ ἡμέτερα.

(col. 380 A) Ἡ οὐχὶ λόχοι ἐπὶ τῆς πολεμίας ἡμέτεροι; οὐ στρατεύματα ντα ταύτην καὶ ἄγοντα κατὰ βούλησιν; οὐ φρούρια Ῥωμαίοις ἐπὶ τῆς τῶν ιάρων ἱστάμενα, πανταχόθεν αὐτοῖς τὰς ὁρμὰς ἀποκλείοντα; ἐφ' οἷς οὐχ ἐκεῖνοι μαχέσονται καθὰ καὶ πρότερον σκέπτονται, ἀλλ' ὅπως τι πράξοντες ·οῦς σου καὶ ἵλεω τύχωσι. Καὶ γοῦν ὁρᾷν ἔστι Λατίνους ἀντὶ τῶν μεγα- ων ἐκείνων καὶ ἀγερώχων πολιορκουμένους καὶ πορθουμένους καὶ τίνος απεινοτέρους, Σκύθας ὑπείκοντας, Μυσοὺς προσερχομένους, Πέρσας καὶ ους εἰς ἱκετείαν βαδίζοντας καὶ γονυπετοῦντας μετὰ δουλικοῦ καὶ σχήματος ·ρονήματος, πᾶν ἔθνος καὶ γένος ἀνθρώπων ὑποπίπτοντας καί, ὥσπερ ἄλλο ·ηστότερον ἕρμαιον, τὸ ὑπὸ σοὶ τελεῖν καθαρπάζοντας.

·ΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

(col. 392 A) Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα τις εἰκότως τοῦ κατ' ἀξίαν ἀπορήσειε λόγου ·ὶ τῆς μεγάλης καὶ θαυμασίας ἐρεῖ πόλεως, ἣ κατ' ἐξαίρετον τὸ σόν, βασιλεῦ ·ρυσοῦν ἤνεγκε γένος· ἣ καί, τὸ μεσαίτατον λαχοῦσα τῆς γῆς, κέντρον ·ὶν εἰκότως αὐτῆς λέγοιτο, εἰς αὐτὴν τῶν ἄκρων τεινόντων καὶ ἀπ' αὐτῆς μένων, ἀνθαμιλλῴτο δὲ πρὸς ἁπάσας κοινῶς τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις ταῖς ἀρεταῖς; ως μὲν γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν καλλίστης καί, ὡς ἔφαμεν, τῆς μεσαιτάτης, μάλιστα ταῖς ἀκροπόλεσι πρέπει, τετύχηκε· γειτονεῖ δὲ θαλάσσῃ καὶ ταύτῃ ωτάτῃ καὶ ὅσα παρὰ θαλάσσης τοῖς ἀνθρώποις χορηγεῖν ἀφθονωτάτῃ· μὲν πορθμοὺς ἔχουσα (col. 392 B) σχεδὸν περὶ πᾶσαν ἑαυτήν, ἡμερωτάτους πιπλεῖν, ὡραιοτάτους δὲ βλέπειν, λυσιτελεστάτους δὲ προσοικεῖν, οὓς καὶ ιοὺς ἂν εἴποις πρὸς τὸ στενὸν ὁρῶν καὶ τὴν κατὰ κίνησιν ὁμαλότητα, ιάλασσαν ὀνομάσαις κρίνων ἀπὸ τῆς ἄλλης αἰσθήσεως, τοῦτο δ' ἐπικεί- πελάγη, ἔνθεν μέν, πρὸς μεσημβρίαν, τὸν Αἰγαῖον, ἀφ' Ἑλλησπόντου ·ντα καὶ τοῦ τῆς πόλεως ῥοὸς ἄρχεσθαι, ἔνθεν δέ, πρὸς ἄρκτον καὶ βορρᾶν ·ν, τὸν Εὔξεινον, ἐκ Μαιώτιδος μὲν ἀρχόμενον καὶ τῆς λίμνης Ταναΐδος, δὲ τὸ ῥεῦμα πρὸ αὐτῆς ταύτης ἀπερευγόμενον, ἄμφω δὲ ὡς βασιλίδι τῇ δωροφεροῦντα καὶ πάντα δεῦρο ταῖς ὁλκάσι κατὰ πᾶσαν πνευμάτων κίνησιν ·έμποντα.

(col. 372 B) De aici vezi Peloponesul, Beoţia, Eubeea, Atica şi Elada veche; de dincolo îţi arunci privirile spre Moesia [2], deoarece ştii că acolo este ceva din noi. Apoi îţi întorci ochii spre Asia şi îi vezi pe cei din neamul lui Ismael porniţi să asuprească cu cruzime noul Israel [3]. Cetatea aceasta (şi ne îndoim dacă trebuie s-o mai numim cetate) îţi apare ca pustia sciţilor; o vezi cum se prezintă şi te îndurerezi, căci îţi dai seama ce-au ajuns toate ale noastre, cum am devenit obiect de mirare pentru mulţi, bătaie de joc pentru cei din jur şi sămînţă de vorbe pentru neamuri [...].

(col. 373 B) Şi oricine ar cunoaşte adevărul, dacă şi-ar da osteneală în mintea lui. Perşii, latinii, moesii şi pe lîngă aceştia sciţii şi toate popoarele cele mai războinice, uneori fiecare neam separat, iar alteori toate împreună năvăleau de pretutindeni, de la răsărit şi de la apus, de pe uscat şi de pe mare, şi cutreierau în voie pămîntul nostru. Ei stăruiau aici ca o rană de nevindecat şi pustiiau totul. Această nenorocire ar fi continuat, s-ar fi întărit repede cu timpul şi ar fi dus împărăţia noastră la o distrugere completă, dacă nu te-ai fi ridicat tu cu puteri dobîndite de la Dumnezeu.

(col. 380 A) Nu-s oare trupele noastre în ţara duşmanilor? N-avem oşti care o mînă şi o silesc cum vreau? N-au construit romeii împotriva barbarilor cetăţi care le zăgăzuiesc din toate părţile năvălirile? Ei sînt acolo nu spre a lupta ca mai înainte, ci spre a face ceva şi a dobîndi bunăvoinţa şi mila ta. Putem vedea acum latini împresuraţi, nimiciţi şi umiliţi mai mult ca oricînd, în loc de a fi mîndri şi trufaşi, sciţi [4] supuşi, moesi trecuţi de partea noastră, perşi şi mezi care ne cer îndurare şi cad în genunchi ca sclavii, tot felul de neamuri şi seminţii căzute la pămînt şi rîvnind traiul de sub oblăduirea ta ca pe un lucru de mare preţ.

CUVÎNT DE LAUDĂ CĂTRE ÎMPĂRATUL ANDRONIC PALEOLOGUL

(col. 392 A) Dacă faţă de toate acestea mai are cineva nevoie de un cuvînt, ce va mai putea adăuga despre măreaţa şi minunata cetate, adusă la viaţă mai ales de către neamul tău de aur, împărate? Aşezată în mijlocul pămîntului şi considerată pe bună dreptate centrul lui, deoarece toţi vin spre dînsa de la marginile lumii şi pleacă din ea, nu întrece ea oare în virtuţi pe toate celelalte cetăţi din împărăţie? Are cea mai frumoasă aşezare de sub soare şi, să zicem aşa, cea mai centrală şi cea care prieşte mai mult cetăţilor: se află pe malul unei mări cît se poate de bine înzestrate cu ceea ce oamenii aşteaptă de la o mare; are pretutindeni golfuri (col. 392 B) foarte prielnice pentru plutire, admirabile la vedere şi folositoare pentru locuire: le-ai putea numi şi fluvii, după îngustimea malurilor şi mişcarea egală a valurilor; le-ai putea numi şi mare, dacă le-ai judeca după altă consideraţie. Lîngă ele se află mări: de o parte, spre sud, Egeea, care pare că porneşte din Helespont şi din canalul cetăţii; de cealaltă parte, spre nord şi nord-est, Pontul Euxin, care începe din Meotida şi de la fluviul Tanais şi-şi varsă toate apele în el. Amîndouă aceste mări îi aduc daruri ca unei cetăţi împărăteşti şi-i trimit pe corăbii toate bunătăţile, odată cu orice adiere de vînt.

---

[2] Moesia, adică Bulgaria.
[3] Prin Ismael autorul înţelege arabii, prin noul Israel, probabil, iudeii şi creştinii rămaşi în Iudea.
[4] Sciţi erau numiţi locuitorii de la nord de Dunăre.

XXXIII. NICEPHOROS CALLISTOS XANTHOPOULOS

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

III, 23 (PG, vol. 145, col. 941 D) Φασί γε μὴν τοσοῦτον εἶναι τοῦ
ου φίλον Τραϊανὸν καὶ τὴν πονηρίαν μυσάττεσθαι, ὡς καὶ ποτε ῥομφαίαν
ύσαντα, τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως παρρησίᾳ πάντων ἐπιδόντα εἰπεῖν· « Δέξαι
ίφος τουτί· καὶ εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ, εἰ δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ
ρ χρῆσαι ». Δάκας δὲ πορθήσας, κατ' αὐτῶν ἐθριάμβευσε.

XI, 48 (PG, vol. 146, col. 736 C) Γότθοι γὰρ οἱ τὰ μὲν πρῶτα πέραν
ου τὰς οἰκήσεις εἶχον, τῶν ἐκεῖσε βαρβάρων τὸ κράτος αὐχοῦντες, παρὰ
ὸν Οὔννων ἐκεῖθεν ἐξελαθέντες, περὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια διεπεραιώθησαν.
δ' ἂν Οὖννοι οὗτοι, οὓς οἱ παλαιοὶ Νεβροὺς κατωνόμαζον, παρὰ τὰ Ῥιπαῖα
κατῳκεμένοι [...].

(PG, vol. 146, col. 378 B) [...] καὶ πολέμου νόμῳ τῶν ἐκεῖσε περιγενέσθαι,
κατασχέσει γενέσθαι τῆς γῆς. Τοὺς δ' ἐκεῖθεν ἀπαναστάντας, διαβῆναι μὲν
Ἴστρον καὶ ἐς τὰ Ῥωμαίων ὅρια περαιοῦσθαι· εἶτα καὶ ἐς βασιλέα πέμ-
ρέσβεις, συμμάχους ἐσαεὶ σφᾶς καθεστάναι Ῥωμαίοις διομνυμένους. Ἐδεῖτο
ρεσβεία, ξυγχωρεῖν αὐτοῖς, ὅπη βουλομένοις εἴη, τὰς οἰκήσεις ποιεῖν.
ττε δὲ τὴν πρεσβείαν Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος.

XVII, 33 (PG, vol. 147, col. 305 B—C) Δειλὸς δὲ ὢν φύσει, θράσει μᾶλλον
ετο· καὶ ἄμφω κακίστῳ παθῶν. Καὶ δὴ τὸν συγγενῆ Ἰουστῖνον διὰ φήμης
τῷ πλήθει, καὶ ταῖς κατὰ πόλεμον ἐμπειρίαις περιφανῆ, καὶ ταῖς ἄλλαις
μῶν ἀναβάσεσι, μετεστέλλετο, ἀμφὶ τὸν Ἴστρον ποιούμενον τὰς διατριβὰς
ς ἐκεῖσε τῶν Ἀβάρων ἐκδρομὰς εἴργοντα· ἁμαξόβιοι δὲ Σκύθαι οἱ Ἄβαρες·
αι δὲ ἄρα ὅσα πεδία ὑπὲρ τὸν Καύκασον. Ἀνάστατοι δὲ ἀθρόον ἐγένοντο

XXXIII. NICEPHOROS CALLISTOS XANTHOPOULOS

A trăit între anii 1256 și 1317 și a compilat o *Istorie eclesiastică* în 18 cărți, care ajunge pînă la anul 610, folosind cronici mai vechi. El menționează pe daci, huni, avari și bulgari sau reproduce știri de altă natură. Opera sa n-are o valoare documentară independentă, dar servește spre a verifica alte izvoare.

Ediția folosită: PG, 145, 1865, col. 557—1332; 146, 1865, col. 9—1274; 147, 1865, col. 9—448. G. Gentz — F. Winckelmann, *Die Kirchengeschichte des Nicephorus Callistus Xanthopoulos und ihre Quellen*, 2. Aufl., Berlin, 1966.

ISTORIE ECLEZIASTICĂ

Iubirea de dreptate a împăratului Traian

III, 23 (PG, 145, col. 941 D) Se zice că împăratul Traian iubea atît de mult dreptatea și ura nedreptatea, încît a scos odată sabia din teacă și a dat-o prefectului cetății, spunînd în fața tuturora: „Ia această sabie și dacă domnesc bine, folosește-o în sprijinul meu, iar dacă sînt un tiran, îndreapt-o împotriva mea". A înfruntat pe daci și a triumfat.

Goții și hunii la Dunărea de Jos

XI, 48 (PG, 146, col. 736 C) Goții își aveau la început sălașurile dincolo de Istru și se mîndreau cu puterea peste barbarii de acolo, dar au fost izgoniți de huni și au trecut înlăuntrul granițelor romane. Acești huni ar fi cei numiți de istoricii antici nebri, care locuiau lîngă munții Ripei [...].

Avarii în Imperiul bizantin

(PG, 146, col. 738 B) [...] și prin legea războiului cei de acolo au ajuns stăpîni și și-au împărțit pămîntul. Cei de dincolo s-au ridicat, au trecut Istrul și au intrat în ținuturile romane, apoi au trimis soli la împărat și au jurat să fie pe veci aliații romanilor. Solii cereau să le fie îngăduit să-și așeze locuințele oriunde vor voi. Solia o făcea Ulfilas, episcopul lor [1].

Avarii la Dunărea de Jos

XVII, 33 (PG, 147, col. 305 B—C) Era fricos din fire, dar se arăta crud și devenea vătămător prin amîndouă. A trimis să cheme pe ruda sa Iustinus [2], cunoscut mulțimii și vestit prin încercările războinice sau prin onorurile obținute: el se ostenea la Istru și oprea năvălirile avarilor. Aceștia erau sciți nomazi, trăitori în căruțe, și locuiau în cîmpiile de dincolo de Caucaz. Dar au fost alungați cu toții de către perșii de la miază-noapte,

---

[1] Episcopul Ulfila a fugit la sud de Dunăre în anul 348 sau 349.
[2] Iustinus I, împărat între 518—527, urmat de Iustinian (527—565).

ς τῶν Ὑπερβορέων Περσῶν· κακῶς γὰρ πρὸς αὐτῶν πάσχοντες, φυγῇ χρώ-
οι, ἀμφὶ τὸν Βόσπορον ἧκον, καταλιπόντες τὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου ἠιόνας.
θα συχνὰ μὲν ἔθνη βάρβαρα καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων δ' ἔνια ἐξῳκίσθησαν, καὶ
εις τε καὶ στρατόπεδα, καί τινες προσορμίσεις, ἢ στρατιωτῶν ἀπομάχων
ομένων ἢ καὶ ἀποικιῶν πρὸς τῶν βασιλέων στελλομένων, τὴν πόρευσιν
ιοῦντο, πρὸς τοὺς ἐν ποσὶ βαρβάρους ἀνθαμιλλώμενοι· ἄχρις οὗ πρὸς τὰς
ιστρίους ἠιόνας ἰόντες, πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν αὐτοκράτορα διεπρεσβεύ-
το.

XVII, 38 (PG, vol. 147, col. 321 D) Τοῦτο μαθὼν Ἰουστῖνος, καὶ μηδὲν
ς ἢ φρενῆρες διανοησάμενος, οὐδὲ ἀνθρωπίνως τὸ συμβὰν (col. 324 A) ἀνατλὰς,
ρρενέτιδα νόσον καὶ μανίαν ἐμπίπτει· καὶ τῶν γενομένων οὐδέν τι παράπαν
ίει· τὰ δὲ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Τιβερίῳ διῳκεῖτο· ὃς τὰ πρῶτα Ἰουστίνῳ φερόμενος
Θρᾴκης μὲν ὥρμητο· πολλαῖς δὲ στρατοῦ μυριάσι κατὰ τῶν Ἀβάρων πρώην
τεμτο. Καὶ ἥλω ἂν ἐκείνοις εὐθὺς προσβαλλών, τῶν περὶ αὐτῶν μηδαμῶς
ς τὴν θέαν ὑπενεγκόντων, εἰ μὴ θεοῦ πρόνοια ἐκεῖθεν ἁρπάσασα, τῇ Ῥω-
ων ἡγεμονίᾳ τοῦτον σαφῶς διετήρησε, κινδυνευούσῃ τὰ ἔσχατα τοῖς Ἰου-
ου παραλόγοις ἔργοις διαῤῥυῆναι, σύναμα τῷ πολιτεύματι, καὶ τοῖς βαρβάροις
τοσαύτης ἀρχῆς ἐκστῆναι. Καὶ τοίνυν Τιβέριος οὕτως ἀθλίως Ἰουστίνῳ
ειμένῳ, καὶ μηδὲν τῶν πραττομένων ἐπαισθανομένῳ, βουλὴν πρόσφορον
πράγμασιν ἐπικαιροτάτην βουλεύεται, ἣ τὸ πᾶν ἐπηνώρθωσε πταῖσμα.

XVIII, 14 (PG, vol. 147, col. 356 C) Ἐν τούτοις τῶν Ἑῴων ὄντων
Ἄβαρες δὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον Μακρὸν τεῖχος τὴν ἔλασιν ποιησάμενοι
γηδόνα τε καὶ Ἀγχίαλον, Ἑλλάδα τε πᾶσαν, καὶ πόλεις ἄλλας καὶ φρούρια
ιορκοῦντες ἠνδραποδίσαντο, τὰ μὲν πυρὶ δαπανῶντες, τὰ δὲ καὶ ἀφειδῶς
θείροντες, οὐδενὸς ἀνθισταμένου τῷ τὰ πολλὰ τῶν στρατευμάτων διατρίβειν
τὴν ἕω. [...].

XVIII, 27 (PG, vol. 147, col. 381 C—D) Τὸ δ' Ἀβάρων καὶ Σκλαβηνῶν
ς τὸν Ἴστρον διαπεραιωσάμενοι, ὑπὸ Χαγάνῳ τῷ Οὔνῳ στρατηγούμενοι,
ιδραμόντες τὴν Θρᾴκην, καὶ σύμπαν τὸ ἐν ποσὶ λεῖαν πεποιημένοι, ἄχρι
καὶ εἰς Ἡράκλειαν ἧκον. Ἀλλὰ τῷ στρατηγῷ Πρίσκῳ ἐς Τουρουλὸν γενο-
ῳ, καὶ Διδυμότοιχον καταστρατηγοῦνται μάλα γενναίως, καὶ μηχανῇ τινι
ιασίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἀναστέλλονται. Σχηματισαμένῳ ναυλόχῳ στόλῳ
οἰκίαις αὐτῶν ἐκπορεύεσθαι· ὃ καὶ εἰς δεῖμα τούτους οὐ μέτριον ἐμβαλόν,
γκασε καὶ ἄκοντας ἐς τὰ οἰκεῖα ἤθη ἀναχωρεῖν. Οὕτω δ' ἐκείνοις παλινο-
ασι, βασιλεὺς τὴν τοῦ Ἴστρου διάβασιν, ὥστε μὴ πάλιν εὐέφοδον εἶναι
βαρβάροις τὴν Θρᾴκην, κατωχύρου γενναίοις στρατεύμασι.

XVIII, 30 (PG, vol. 147, col. 385 A—B) Ἐπεὶ δὲ τῶν πρὸς τῷ Καυκάσῳ
θῶν καὶ τῶν πρὸς Βοῤῥᾶν τετραμμένων μνείαν ἐποιησάμην, φέρε τὰ παρη-
υθηκότα τούτοις ὥσπερ ἐμβόλιμά τινα διηγήματα, εἰ καὶ τῇ ἱστορίᾳ μὴ
σφορα, προεκθώμεθα. Πρὸ τούτων δὲ τῶν ἐνιαυτῶν Χαγᾶνος ὁ πρὸς τῇ ἕῳ
τῶν Τούρκων ὑμνούμενος, [...] ἐπὶ μέγα τοίνυν τῇ νίκῃ ἀρθεὶς καὶ τὸν
εῖσχαγὰν σύμμαχον ποιησάμενος καὶ τὸ τῶν Ἀβάρων ἔθνος ὑποχείριον
στᾶ· Ἀβάρων, οὐχ οἳ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Παννονίαν προσοικεῖν ἔλαχον·
ωνύμως γὰρ οὗτοι τοὔνομα περιέθεντο, πρεσβυτέραν τὴν ἄφιξιν τῶν Μαυρι-
χρόνου πεποιημένοι.

deoarece aveau de suferit din pricina lor, şi au fugit. Au ajuns lîngă Bospor şi apoi au părăsit ţărmurile Pontului Euxin. Acolo se aflau o mulţime de neamuri barbare, unele alungate de romani, apoi oraşe, cetăţi şi cîteva porturi, grupe de veterani sau colonii făcute de împăraţi. S-au luptat cu barbarii întîlniţi în cale pînă ce au ajuns la malurile Istrului şi au trimis soli la împăratul Iustinian.

XVII, 38 (PG, 147, col. 321 D) Cînd a aflat Iustinus [3], a socotit că nu-i lucru sănătos şi înţelept, căci nu putea suporta (c. 324 A) o asemenea faptă, de aceea a căzut în boala smintelii şi nebuniei şi nu înţelegea nimic din ceea ce se petrecea, iar treburile domniei erau conduse de Tiberius. Acesta se afla la început sub conducerea lui Iustinus şi a pornit din Tracia. Puţin mai înainte fuseseră trimise zeci de mii de oşteni împotriva avarilor. El ar fi fost prins repede, la prima năvală, deoarece oştenii săi nici nu puteau suporta vederea barbarilor, dacă n-ar fi fost scos de acolo printr-o pronie dumnezeească şi păstrat în chip lămurit pentru domnia peste romani, care era în primejdie să se surpe prin faptele nebuneşti ale lui Iustinus şi să cadă împreună cu statul sub stăpînirea barbarilor. Şi în timp ce Iustinus se afla într-o situaţie atît de rea şi nu era în stare să facă nimic, Tiberius a luat o hotărîre înţeleaptă şi foarte potrivită cu împrejurările şi a îndreptat toate greşelile.

XVIII, 14 (PG, 147, col. 356 C) Pe cînd evenimentele din părţile răsăritene se petreceau în felul acesta, avarii au atacat în două rînduri zidurile cele mari şi au împresurat sau subjugat Singidunum, Anchialos, toată Elada şi alte oraşe şi cetăţi: pe unele le-au ars, iar pe altele le-au nimicit cu totul, fără să întîlnească nici o împotrivire, deoarece grosul armatelor romane se afla în Orient. [...]

XVIII, 27 (PG, 147, col. 381 C—D) Neamul avarilor şi sclavinilor a trecut Istrul sub conducerea haganului Unos, a cutreierat Tracia, a jefuit tot ce-a întîlnit în cale şi a ajuns pînă la Heracleia [4]. Dar au fost învinşi cu multă vrednicie la Didymoteichon de comandantul Priscus aflat la Turulon [5] şi întorşi înapoi printr-o stratagemă admirabilă a împăratului. El a lăsat să se creadă că va trimite spre casele acelora o flotă, i-a înspăimîntat peste măsură şi i-a silit să se întoarcă fără să vrea în ţinuturile lor. În felul acesta ei s-au dus acasă, iar împăratul a întărit cu oşti puternice trecerile peste Istru, spre a nu mai pătrunde cu uşurinţă barbarii în Tracia.

XVIII, 30 (PG, 147, col. 385 A—B) Deoarece am amintit de sciţii din Caucaz şi de cei aflaţi la miază-noapte, să adăugăm acum cîteva amănunte contemporane, ca un fel de paranteză, deşi nu ţin de istoria noastră. Înainte de aceşti ani, hanul din Orient, slăvit de turci, [...] s-a înălţat prin victorie la mare putere, şi-a făcut aliat pe Stemcishagan [6] şi a subjugat neamul avarilor. Nu-i vorba însă de avarii, care au ajuns să locuiască în Europa şi în Pannonia, căci aceştia pe nedrept poartă acest nume, dobîndit mai de mult în timpul sosirii lor sub împăratul Mauricius.

---

[3] Iustinus al II-lea (565–578), Tiberius Constantinus (578–582).
[4] Heraclea Pontică, azi Ereğli, Turcia europeană.
[5] Turulon, azi Čorlu, în Tracia, la est de Hebrus (Marica).
[6] Stemcishagan, hanul stemeiţilor, trib turcic.

XVIII, 30 (PG, vol. 147, col. 388 D) Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐκ Οὐὰρ καὶ Χουνὶ ἕτεροι τῶν Τούρκων ἀποδράντες (col. 389 A) καὶ πρὸς τὴν ώπην γενόμενοι, τοῖς περὶ τὸν Χαγᾶνον Ἀβάροις συνάπτονται ἐς δέκα άδας ἠριθμημένοι.

XVIII, 37 (PG, vol. 147, col. 400 C—D) Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον Πρίσκος Κομεντίολος τῶν Εὐρωπαίων κλιμάτων οἱ στρατηγοὶ τὴν τέχνῃ τὴν μετὰ άνου τοῦ Ἄβαρος εἰρήνην διαλυσάμενοι, κρύφα ὑποθεμένου τοῦ ἄνακτος ὶίαις τισὶν ἐς τὸ πέραν Ἴστρου διαβιβάζονται, ἐπὶ τὸ Βιμινάκιον διασωθέντες ρότερον· νῆσος δὲ αὕτη περὶ τὰ ῥεῖθρα τοῦ Ἴστρου διακειμένη. Καὶ ἐξα- ίως τοῖς βαρβάροις καὶ λοιποῖς ἄλλοις συμβεβληκότες, καὶ μηνὸς ἑνὸς τήματι πλείστοις συῤῥαγέντες ἐκείνοις πολέμοις, κτείνουσι μὲν ὑπὲρ τριά- α χιλιάδας Ἀβάρων καὶ Γηπέδων καὶ Σκλαβηνῶν. Ζωγροῦσι δ' ἐκ τούτων πέντε καὶ δέκα χιλιάδας· οὕτω τε νίκην οἷαν οὕτω τις ἔγνω διαπραξάμενοι, ω αὖθις ἐχώρουν. Τοὺς δὲ ζωγρίας, Χαγάνου πρεσβεύσαντος, Μαυρίκιος ίδου. Χειμόνος δ' ὥρᾳ τὴν Τραϊανοῦ λιθόστρωτον τοῦ στρατοῦ Ῥωμαίων, Κομεντιόλου διερχομένων ὁδόν, Γεροντίου παλαιγενοῦ ἡγουμένου, χρόνων αί (col. 401 A) δεκα πρὸς τοῖς ἑκατὸν πεφυκότος, ψύχους δρυμιτάτου ἐπι- βάντος, πολλοὶ διεφθείροντο· Πρίσκος δὲ τοῖς κατὰ Θρᾴκην ἐπεχωρίαζεν, ού τινες ἐκδρομαὶ γένοιντο ἀνακόψων.

XVIII, 43 (PG, vol. 147, col. 416 A) Φωκᾶ δὲ τὴν ἀρχὴν περιβαλλο- υ, αὐτίκα πολυειδῆ κακὰ τῇ Ῥωμαίων ἐνσκήπτει [...] (col. 416 B—C) Ἄβαρες δὲ τὴν Εὐρώπην κατέδραμον πάντα δῃοῦντες· καὶ φόνος πλεῖστος ώπων προὐχώρει, οἷον οὔπω τις ἱστόρησε πώποτε, οὐ τῶν κοινῶν μόνον, καὶ αὐτῶν τῶν στρατοπέδων διαφθαρέντων. Φθορά τε ζῴων ὡς πλείστη ετο, καὶ παντοίων ἀφορία καρπῶν· καὶ λιμοί, προσπεπιτούτοις δὲ καὶ λοιμοί· χειμῶνές τινες ἐξαίσιοι καὶ τὴν φύσιν ἐκβαίνοντες, ὡς καὶ τὴν θάλασσαν ν τῷ κρύει δεθεῖσαν νεκροὺς τοὺς ἰχθύας ἔξω προβάλλειν.

XVIII, 30 (PG, 147, col. 388 D) În acest timp s-au desprins alţi turci de uari şi huni (c. 389 A) şi au ajuns în Europa. Ei s-au unit cu avarii din jurul haganului şi erau în număr de zece mii de oameni.

XVIII, 37 (PG, 147, col. 400 C—D) Nu mult după aceea Priscus şi Comentiolus, comandanţii ţinuturilor din Europa, au rupt pacea artificială făcută cu haganul avarilor, au făcut pe ascuns un pod de vase şi au trecut dincolo de Istru, punînd mai întîi piciorul în Viminacium [7], o insulă în apele Dunării. Ei au căzut pe neaşteptate asupra barbarilor şi celorlalţi locuitori, au iscat mai multe războaie timp de o lună şi au ucis peste treizeci de mii de avari, gepizi şi sclavini. Au prins dintre aceştia peste cincisprezece mii. După ce au dobîndit o victorie nemaiauzită, s-au întors înapoi. Prizonierii au fost restituiţi de Mauricius, la cererea haganului. În timpul iernii, la insistenţa lui Comentiolus, armata romană a mers pe calea pietruită zisă a lui Traian [8], avînd călăuză un moşneag bătrîn, de peste 112 ani, a trebuit să înfrunte un ger teribil şi a pierdut mulţi oameni. Priscus s-a stabilit în ţinuturile Traciei spre a împiedica eventualele incursiuni duşmane.

XVIII, 43 (PG, 147, col. 416 A) Focas a pus mîna pe domnie şi a săvîrşit îndată tot felul de răutăţi în împărăţia romanilor [...]. (col. 416 B—C) Avarii au năvălit în Europa şi au pustiit totul: a urmat pretutindeni un măcel cu neputinţă de povestit, fiind măcelăriţi nu numai oameni de rînd, ci şi armate întregi. Au pierit foarte multe animale, lipseau roadele de tot felul, era foamete şi la toate acestea se adăugau bolile molipsitoare şi iernile aspre şi excesive, încît îngheţau pînă şi valurile mării, aruncînd pe ţărm peşti morţi.

[7] Viminacium (Kostolac), la est de Belgrad.
[8] Calea lui Traian lega oraşele Oescus (Iskăr) şi Philippopolis (Plovdiv).

XXXIV. DE VITA BELISARII

(p. 305) Θεέ, οὐράνιε βασιλεῦ, ψεύστην νὰ μὲ ποιήσῃς!
τὸ γένος τῶν Ἀγαρηνῶν τὸν κόσμον θέλει φάγει,
Ῥωμαίους, Σέρβους, Φράγκους τε, Βλάχους τε καὶ Λατίνους.
ἀμέλειαν ἔχουν οἱ Ῥωμαιοί, φθόνον πολὺν καὶ μέγαν.
μονάφεντον κι ὁρμητικὸν Ἀγαρηνῶν τὸ γένος,
ἕνα θεὸν λατρεύουσιν, κ' ἕναν ἀφέντην τρέμουν,
σπουδὴν ὁμόνοιαν θαυμαστὴν ἔχουν εἰς τὸν δεσπόζων. [...].

XXXIV. PREAFRUMOASA POVESTIRE A MINUNATULUI BĂRBAT VELISARIE

Un poem de 556 de versuri de la începutul secolului al XIV-lea slăvește personalitatea devenită legendară a lui Velisarie, pretext de descriere a soartei omenești în genere, supuse vicisitudinilor. Alături de franci și latini sînt pomeniți aici vlahii și sîrbii. Lucrarea a cunoscut trei redactări succesive, iar textul publicat mai jos a fost păstrat în *Codex Vindobonensis theologicus graecus* 244.

Ediția folosită: Carmina Graeca medii aevi, ed. Wilhelm Wagner, Leipzig, 1874, p. 304–321.

Vlahi în Imperiul bizantin

(p. 305) Divinule, cerescule împărat, să mă faci mincinos! Neamul agarenilor vrea să înghită lumea, pe romei, sîrbi, franci, vlahi și latini. Romeii sînt stăpîniți de nepăsare, răutate și multă invidie. Neamul unit și neastîmpărat al agarenilor slujește unui singur Dumnezeu, tremură în fața unui singur stăpîn și are o minunată rîvnă de unire în jurul domnitorului. [...].

Εἰς τὴν Οὐγγρίαν σημαίνουν
παππαρίζουν καὶ φωνάζουν,
καὶ πτερὸν ἀποτινάζουν
ὁποῦ ἐκεῖντο κ' ἐμουχλιάσαν,
με τὴν γραιὰν τὴν ἀλουποῦτζαν,
ὁποῦ ἔπεσε κ' ἐσάπην,
νὰ τὴνε γύρουν ἀπέκει
διὰ τὰ δυτικὰ τὰ μέρη.
Ὁ φιλόσοφος γὰρ λέγει·
οἷον Οὔγγρους τε καὶ Ζήχους,
Ἀλανούς, Βλάχους, Κουμάνους,
οὗτοι κράζουν καὶ βοῶσι,
καὶ σαλπίζουν, παππαρίζουν,
συντρομάσσουν καὶ φοβοῦνται
διὰ τὴν γραιὰν τὴν ἀλοποῦτζαν,
ἤγουν [ὡς] διὰ τοὺς Τούρκους·
δολερὰ γὰρ ἡ ἀλώπηξ,
οὕτως καὶ αὐτοῦνοι πάντες [...].
Πληρουμένης τῆς ἐνδίκτου
περπατούσης τῆς ὀγδόης,
ἀρχομένης τῆς ἐννάτης,
ἑξακισχιλιοστῷ τε
καὶ ἑπτακοσιοστῷ τε,
κυριεύουσιν τῆς Ἄγαρ,
ἤγουν οἱ Ἰσμαηλῖται,
καὶ πατάζουσι γὰρ οὕτως
πᾶσαν δύναμιν Ἑβραίων,
καὶ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων
ἕως γῆς τῆς Μαδιάμ τε,
Αἴγυπτον, Αἰθιοπίαν,
τὴν Πεντάπολιν καὶ Τύρον,
Δαμασκόν, Ἀντιοχείαν,

Tradiția atribuie lui Leon al VI-lea (886–912) o carte de prevestiri în versuri, scrisă în limba populară. Ea datează de fapt din secolul al XIV-lea, dar a fost asociată de numele împăratului care scrisese într-adevăr o lucrare de acest gen. Este o scriere foarte obscură și confuză în care întîlnim ecouri ale unor evenimente istorice, nume de popoare și personalități din secolele XIII–XIV. Între altele, se face aluzie la cumani și la vlahi, adică la români. Izvorul a fost semnalat la noi, pentru prima dată, de N. Iorga într-o scurtă notă din RI, 6, 1920, 10–12, p. 272. Istoricul român credea că este vorba de un ecou al luptelor bizantinilor cu vlahii lui Ioniță, din Balcani.

Ediție folosită: Les Oracles de Léon le Sage, ed. E. Legrand, Paris, 1875, p. 31–43, „Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique", 5.

Vlahi sud-dunăreni

(vers. 1–18) Dau semnal în Ungaria[?] [1] și strigă și-și scutură scutul, unde zăceau și mucezeau, cu bătrîna vulpe, unde căzuse și putrezea, ca să o întoarcă de acolo pentru părțile apusene. Căci spune Filozoful: precum ungurii, zihii, alanii, vlahii, cumanii, aceștia strigă și urlă și sună din trîmbițe[?], tremură toți la un loc și se tem din pricina bătrînei vulpi, adică a turcilor. Căci vulpea este vicleană, așa și ei toți. [...].

(vers. 51–78) Cînd se va împlini indicțiunea a opta și va fi început a noua, în anul șase mii și șapte sute, vor domni fiii Agarei, adică ismaeliții și vor doborî toată puterea și a romanilor și a elinilor, pînă în țara Madiam și Egiptul și Etiopia, Pentapolis, Tirul, Damascul, Antiohia și sfîntul

[1] Cuvînt obscur.

καὶ τὸν ἅγιον τὸν τάφον,
Τρίπολιν καὶ Ναταλίαν,
ἕως Κουρστακὴν τὴν πόλιν
Μαλεργείας Ζικχιάνους,
καὶ μικράν τε Κουμανίαν,
Καρτανίχλαν τὴν Θεσσάλων,
ἕως Ἀρζωρούμην χώραν·
Τάρταροι καὶ Ἰσμαηλῖται
παραλάβουν Σεβαστείαν,
τὴν Δακίαν καὶ τὰ μέρη
τῆς Δαξίμου καὶ Ἀγκύρας,
καὶ Κλαυδίου τε τὴν πόλιν,
Ἀδρανούπολιν μεγάλην,
μέχρις Ἰοππῆς καὶ Γάγγρας.

Mormînt, Tripoli și Natalia, pînă în orașul Kurstakis, la Malergia zihilor și Cumania Mică [2], Kartanichla tesalienilor pînă în țara Erzerum, Tătarii și ismaeliții iau Sebasteia, Dacia [3] și ținuturile Daximului și Ancyrei și Claudiopolis și marele Adrianopol, pînă la Ioppe și Gangra.

[2] N. Iorga localizează această Cumanie Mică, „prin Asia".

[3] Aluzia la această „Dacie" rămîne obscură. După cum remarca N. Iorga, *op. cit., loc. cit.*, contextul ei este asiatic.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΑ ΚΑΙ ΜΥΡΟΒΛΥΤΗΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

31 (p. 186) Γένος ἀπηνὲς καὶ ἀνήμερον, Τριβαλλῶν ὅμορον, ἐν γειτόνων
αίοσι — Σθλαβῖνοι τὴν κλῆσιν, θηριώδεις τὴν δίαιταν, τὴν βιοτὴν ἔκφυλοι,
ρμὴν ἀκατάσχετοι — τῆς τοῦ μάρτυρος κατεστράτευσαν πόλεως, τῆς περι-
υ λέγω Θεσσαλονίκης. Πάσαις (p. 187) μὲν γὰρ ἐφ' ὅσαις ὁ Χριστὸς γινώ-
ι καὶ λατρεύεται, καὶ ὁ μέγας οὑτοσὶ μάρτυς καὶ τιμᾶται καὶ ἔγνωσται·
ερον δέ πως οἰκείαν ἑαυτῷ ἥγηται — ὅτι καὶ οἰκειότερον αὕτη τουτονὶ
αι — τὴν καὶ προενεγκοῦσαν καὶ καθαγιασθεῖσαν τοῖς αὐτοῦ αἵμασι καὶ
ὸν αὐτοῦ σῶμα πλοῦτον ἄσυλον ἔχουσαν. Παρὰ γοῦν τῇ περικλύτῳ τῇδε
τόλεων τὸ κάκιστον ἔθνος τουτοῖ ἐστρατοπεδεύκασι καὶ τὸ τοῦ λόγου
σῶν λείαν » τὰ περὶ αὐτὴν θέμενοι αὐτῆς ἐκείνης παρασκευαῖς παντοίαις
εχείρησαν.

Fiul istoricului Georgios Acropolites (1217–1274) și contemporanul lui Nikephoros Chumnos și Theodoros Metochites s-a dedicat hagiografiei și și-a cîștigat renumele de Noul Metaphrastes (**Νέος Μεταφραστής**), lăsînd și o bogată corespondență. El a trăit pînă în jurul anului 1321 și a ocupat demnități înalte. Cea mai mare parte a operei sale hagiografice este dedicată martirului Dimitrie din Salonic și a fost publicată de J. P. Migne, PG, CXL, 1865, p. 812–896.

Textul nostru a fost editat de A. Papadopoulos – Kerameus, **Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας**, I, Petersburg, 1891, p. 160–215, după *Codex Patriarchatus*, 40, f. 104–164.

CUVÎNT DESPRE MARELE MARTIR ȘI DĂRUITOR DE MIR DIMITRIE

Epistolă către tesaloniceni

31 (p. 186) Un neam sălbatec și neîmblînzit, vecin cu tribalii și cu peonii, cu numele de sclavini, ducînd o viață de fiară și un trai neobișnuit, însă irezistibili în avîntul lor, au tăbărît asupra cetății martirului, adică asupra preavestitei cetăți a Tesalonicului: vestită prin toate (p. 187) cîte se face cunoscut și slujește Hristos, deoarece aici este cinstit și recunoscut marele martir; căci cum să nu fie al ei și să nu-l slăvească mai deosebit, dacă a fost înălțată și sfințită cu sîngele lui și adăpostește avuția trupului său? Deci neamul acesta răutăcios a tăbărît lîngă slăvita cetate, a răspîndit în jurul ei „pîrjolul misian" [1] și a încercat-o cu tot felul de pregătiri de război.

[1] **Μυσῶν λεία**, expresie devenită proverbială: „pradă făcută fără teama de a fi pedepsit".

1

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

(25, p. 56) Anno 1304—1305 [...] καὶ τί εἴπω; οὕτως ἠθελήσαμεν τούτους ; τί γὰρ γεγόνασιν ἃ συνῆξαν; ἀκούω γὰρ ὡς ὁ Βιτζύνης εἰς ὀκτακόσια ιου κατ' ἔτος τὰ τῆς ἐκκλησίας. [...].

2

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

(81, p. 208) Anno 1305—1306 [...] ὧν καὶ ἡμεῖς, ἐνδίκως ὁμοῦ καὶ ἐνθέι μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς τῶν ὧδε λαχόντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων θείας κα- συνόδου, τοῦ Σάρδεων καὶ ὑπερτίμου, τοῦ Χαλκηδόνος καὶ ὑπερτίμου,

Cu numele mirean Alexios, patriarhul Athanasios I s-a născut la Adrianopol în jurul anului 1230. Călugărit de tînăr, a colindat multe comunități monastice ale Orientului creștin (în Palestina și Asia Mică), revenind la Athos în anul 1278. Întrucît lupta generată de Conciliul de la Lyon între unioniști și antiunioniști era atunci în plină desfășurare, personajul nostru a avut de suferit de pe urma valului de persecuții de la sfîrșitul domniei lui Mihail al VIII-lea Paleologul. Lucrurile s-au schimbat însă după moartea acestui împărat, fiul și urmașul său, Andronic al II-lea (1282–1326) inaugurînd o politică de consecvent antiunionism. În atari împrejurări, cariera lui Athanasios e în ascensiune. Așa se explică faptul că atunci cînd Gregorios Kyprios a fost silit să renunțe la demnitatea patriarhală (1289), locul său a fost ocupat de către Athanasios.

În vremea păstoririi sale (a deținut scaunul patriarhal în două rînduri: 1289–1293; 1303–1309) a fost elaborată novela trimiriei *(trimoiria)*, care regla dreptul de succesiune în cazul persoanelor decedate fără urmași direcți. A murit cel tîrziu în 1323.

Valoarea de informație a corespondenței sale a fost pusă în evidență la noi de către N. Bănescu (ARMSI, 24, 1942, versiunea română).

Opt din cele două sute de scrisori ale acestei corespondențe au fost publicate încă din veacul al XVI-lea de către iezuitul Francesco Torres (Turrianus, 1509–1584), întrucît ele tratau chestiuni de disciplină ecleziastică.

Dintre manuscrisele ce ne-au păstrat această corespondență, cel mai important este *Vaticanus Graecus* 2 219, datînd din prima jumătate a veacului al XIV-lea. Două scrisori ale lui Athanasios conțin știri referitoare la teritoriul țării noastre.

Ediția folosită: Alice-Mary Maffry Talbot, *The Correspondence of Athanasius I, Patriarch of Constantinople. Letters to the Emperor Andronicus II, Members of Imperial Family and Officials*, Glückstadt, 1975, Dumbarton Oaks Texts III, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* VII, Series Washingtonensis.

1

SCRISOARE CĂTRE ÎMPĂRAT

Anul 1304–1305. Athanasios denunță obiceiul unor înalți prelați care în loc de a merge în provincie, la eparhiile ecleziastice care le fuseseră încredințate, zăboveau mult timp în capitală

(25, p. 56) [...] Și ce să mai spun în definitiv? Oare astfel i-am dorit noi pe aceștia? Căci ce au ajuns bunurile adunate de ei? Aud că arhiereul Vicinei [1] obișnuiește să arendeze veniturile bisericii sale pentru suma de 800 [hyperperi] anual. [...].

2

SCRISOARE CĂTRE ÎMPĂRAT

Anul 1305–1306, iarna. Athanasios relatează unele dedesubturi ale conspirației lui Ioan Drimys

(81, p. 208) [...] Pentru aceste lucruri și noi, în conformitate cu legea și cu rînduiala, împreună cu sfîntul și dumnezeiescul sinod al preasfinților arhierei aflați în preajma noastră — cel de Sardes purtînd rang

[1] Este vorba probabil de Luca al Vicinei care, în primăvara anului 1303, se aflase de partea lui Ioan al XII-lea Kosmas, motiv pentru care și-a atras mînia lui Athanasios; episodul este relatat de către G. Pachymeres și reprodus în *Fontes*, III, p. 452–453.

Περγάμου καὶ ὑπερτίμου, τοῦ Βιτζύνης καὶ ὑπερτίμου, τοῦ Ἀχυράους καὶ τίμου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χριστουπόλεως, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, ιαρόντων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τοῦ Ῥαιδεστοῦ, πρὸς δὲ καὶ Χαριουπόλεως, τὸ τόλμημα μυσαχθέντες τὸ ἀθεώτατον καὶ ἀναίσχυντον, ης ἀπογυμνοῦμεν ἱερωσύνης αὐτὸν τὸν θῆρα τὸν δυτικὸν καὶ δριμύν, σπορέα τῶν ζιζανίων ὑπάρξαντα τοιούτων [...] (p. 210) [...] ἅπερ καὶ τοῖς ῥηθεῖσι ῦν αὐτοῦ ὀπαδοῖς σπουδαίως ἐξείργασται, ἐλπίδων ἀπορραγέντων θεϊκῶν, ταύτας ἀθέοις κυσὶν ἀναρτησάντων τῶν δυσσεβῶν, ἀπεμπολήσει φρικώδει ' τὸ κατ' αὐτοὺς τῆς μεγάλης κληρονομίας Χριστοῦ, καὶ ἀθετήσει ὀρθο-ις, καὶ προδοσίᾳ τοῦ ὁμοφύλου αἰσχρᾷ, ἐν ἀθέοις πρεσβευομένους Ἀμαλη-ς καὶ Ἰταλοῖς, τοῖς τε περὶ τὸν Ἴστρον οἰκοῦσιν, οὐκ οἶδα εἰ τάχα πρὸς λήσει ἀσπαζομένοις καί τι τῶν Χριστοῦ. [...].

de „hypertimos”, cel de Chalkedon cu rang de „hypertimos”, cel de Pergamon și el „hypertimos”, cel de Vicina cu rang de „hypertimos” [2], cel de Achyraos [3] cu rang de „hypertimos”, arhiepiscopul de Christoupolis [4] și cel de Derkos, de față fiind și preaiubitorii de Dumnezeu episcopi de Rhaidestos și de Charioupolis – dezaprobînd cu totul cutezanța cea lipsită de Dumnezeu și nerușinată, despuiem de orice demnitate preoțească pe această fiară înverșunată [5] din părțile vestice, fiind el semănător al atîtor înfricoșate zîzanii [...].

(p. 210) [...] Aceleași fapte au fost acum cu mult zel săvîrșite și de către numiții săi ciraci care pierzîndu-și speranțele divine și făcîndu-le, ca impioși ce sunt, dependente de cîinii cei lipsiți de Dumnezeu, prin înfricoșata scoatere la mezat, atît cît stătea în puterea lor, a marii moșteniri a lui Hristos, precum și prin pîngărirea dreptei credințe și rușinoasa trădare a neamului din care fac parte, trimițînd soli la amaleciții cei lipsiți de Dumnezeu și la italieni [6], de asemenea la cei care locuiesc în preajma Istrului [7] și despre care nu știu dacă în afară de nume mai venerează ceva din cele ale lui Hristos. [...].

---

[2] În cazul de față este același Luca din fragmentul anterior. Pentru seria mitropoliților Vicinei, a se vedea studiul mai recent al lui P. Ș. Năsturel, *Les fastes épiscopaux de la métropole de Vicina*, BNJ 21, 1971, 1972, p. 33–42, aici p. 41.

[3] Cetate în Bithynia (Asia Mică), al cărei scaun episcopal fusese înălțat la rang metropolitan în cursul veacului al XIII-lea.

[4] Astăzi Kavala, oraș situat pe țărmul nordic al Mării Egee.

[5] Joc de cuvinte folosit de Athanasios, întrucît omonimul comun al lui Drimys are sensul de „acru, acidulat, ascuțit, picant, înverșunat, violent”.

[6] Prin amaleciți izvoarele bizantine desemnează de regulă pe turci, iar prin „italoi”, ca dealtfel și prin „latinoi” sau „phrangoi”, pe apusenii catolici. Cu alte cuvinte, Drimys ceruse sprijin atît de la musulmani, cît și de la catolici. Istoricul Pachymeres relatează altminteri faptul că Drimys căutase a atrage de partea sa pe catalani.

[7] A.-M. Maffry Talbot, *op. cit.*, p. 407–408, înclină să identifice acești locuitori din preajma Dunării cu bulgarii. „Totuși – continuă editorul corespondenței lui Athanasios – această vagă aluzie se poate referi și la sîrbi, unguri sau români”. V. Laurent, *Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I, fasc. IV *(1208–1309)*, Paris, 1971, p. 430, a oscilat între unguri și români, remarcînd însă că în ultima eventualitate românii „și-ar face aici prima lor apariție în literatura bizantină ca putere autonomă” (cf. și P. Ș. Năsturel, *art. cit.*, p. 37, n. 2).

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΝΩΜΙΚΑΙ

Κεφ. ρι'. (p. 723) Σκυθῶν πέρι ξυνιδεῖν ἐστι ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἐξ οὗ καὶ ἐθνῶν καὶ περὶ ἀνθρώπων αἱ ἱστορίαι μέμνηνται, μέγιστον τῶν κατὰ τὴν ›υμένην τόδ' ἐστὶ καὶ ἀδέσποτον τὸν ἀεὶ χρόνον Σκύθαι τὸ ἔθνος, καὶ οὐχ γε ἀλλοτρίῳ γένει καὶ δεσποτείᾳ μὴ δουλεῦσαν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ ξύμπαν τῶν ἀπὸ τοῦ παντὸς αἰῶνος χρόνων ὑφ' ἑνὸς ἀγόμενον, ἢ κατὰ νόμους, εἰπεῖν, βασιλικῶς ἢ τυρανικῶς ἰσχύσαντος ἱστορεῖται, ἀλλ', ὥσπερ ἔφην, στον μὲν καὶ πολυανθρωπότατον ἔθνος ἐν τοῖς βορείοις μέρεσι, καὶ πλεῖστα οἰκουμένης μήκη κατέχον, σχεδὸν δὲ καὶ τῆς ἀοικήτου κατὰ φύσιν περὶ βόρεια διὰ φύξιν, ὅτι μὴ δι' αὐτῶν οἰκουμένης, ὡς εἰπεῖν, βίᾳ κατὰ μέρη λλήλων ἐν διαστάσεσιν ἀγόμενοι, τοῦτο μὲν καὶ τόπων, τοῦτο δὲ καὶ αὐθε-των γνωμῶν ἀσυντελῶν καθάπαξ εἰς ἕνα δεσπότην καὶ ἀσυμβάντων[1]. Πλήν τι κραταιὸν τὸ ἔθνος οἱ Σκύθαι καὶ πρὸς πολέμους ἐπιῤῥεπὲς σχέδιον, καὶ ις ἀεὶ φρονοῦν, καὶ φονείῳ[2] χαῖρον ὁρμῇ καὶ ἐπ' ἀλλήλους τε, καὶ οὓς κατά τινα τύχην ξυμβὰν οὕτω χειμάῤῥου δίκην (p. 724) ἐπελάσωσιν· ὥσπερ λλοτ' ἄλλοις χρόνοις διαβάντες τὸν Ἴστρον κατεληΐσαντο τὰ Θρᾳκῶα γένη, παραμείψαντες τὸν Ἰόνιον ὡσαύτως, νῦν μὲν κατέδραμον Ἰταλίαν, νῦν δὲ τὰς Ἄλπεις τὴν Κελτικήν τε καὶ Γαλατικὴν μέχρι καὶ ἐς αὐτὴν Ἰβηρίαν. δή τινες καὶ τὰ στενὰ Γαδείρων διαβάντες οὐκ ὀλίγα καὶ τῶν τῆς Λιβύης υμένων οὐκ ἐλυμήναντο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑαυτοὺς πεποίηνται μετοικι-τες ἐκείνῃ. Ἄλλοτε δ' αὖ καὶ μάλιστα νῦν τῶν ἐγγισθ' ἡμῖν χρόνων τὰ

[1] ἀσυμβάντων, lege ἀσυμβάτων.
[2] φονείῳ, i.q φονικῷ.

S-a născut în 1260 și a fost un colaborator apropiat al împăratului Andronic al II-lea Paleologul (1282–1328). A dezvoltat o activitate politică intensă, ca mare logofăt, apoi în anul 1328 s-a retras la mănăstirea Τῆς χώρας din Constantinopol, s-a dedicat studiilor filozofice și literare și a murit în anul 1332. A exercitat o influență puternică asupra contemporanilor săi și a lăsat în urmă un număr însemnat de opere literare, dintre care cea mai bună este lucrarea Ὑπομνηματισμοὶ καὶ σημειώσεις γνωμικαί (*Miscellanea philosophica et historica*). Ea conține 120 de eseuri despre diferite teme de filozofie, istorie și literatură cu elemente de ironie socratică, polemică, filozofie stoică, morală creștină, politică și sociologie. Autorul este conștient de decăderea continuă a Imperiului bizantin și se refugiază cu mintea în trecutul glorios al culturii elenice. În eseul despre sciți, pe care îi confundă uneori cu goții, scoate în relief traiul lor simplu și neprefăcut în opoziție cu lipsa de morală și de scrupule a societății bizantine din marile centre ale imperiului. Descrierea sciților nu se bazează pe experiență, ci pe lecturi și pe sentimentul manifestat mai tîrziu cu putere de J. J. Rousseau, că civilizația înaltă cuprinde în ea germeni de autodistrugere și că este necesară o întoarcere la natură.

Ediția folosită : Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου Ὑπομνηματισμοὶ καὶ σημειώσεις γνωμικαί Theodori Metochitae, *Miscellanea philosophica et historica Graece. Textum e codice Cizensi descripsit, lectionisque varietatem ex aliquot aliis codicibus enotatam adiecit Christianus Godofredus Müller*, Editio auctoris morte praeventa, cui praefatus ets Theophilus Kiessling, Leipzig, 1821.

MEMORII. ÎNSEMNĂRI ȘI CUGETĂRI

Sciții

(110, p. 723) Despre sciți trebuie să știm de la început că, de cînd amintește istoria de popoare și oameni, sînt neamul cel mai mare și mai nestăpînit de pe fața pămîntului: nu numai că nu ascultă de alt neam și de altă stăpînire, ci, cică de cînd e lumea, ei n-au fost conduși de un singur om sau după legi, adică, de un împărat legiuit sau de un tiran. Dimpotrivă, cum am spus, trăiesc ca neam mare și numeros în părțile de miază-noapte și ocupă ținuturile cele mai întinse ale pămîntului, ba chiar se revarsă și în părțile nelocuite din fire dinspre nord și se resfiră unii de alții în frînturi, nu numai din cauza vitregiei umane, ci și a locurilor și totodată a deosebirilor de păreri care îi împiedică să se afle sub conducerea unui singur stăpîn. În afară de aceasta, sciții sînt neam puternic și mereu înclinat la războaie, cu gîndul numai la lupte, bucuros de ucideri și se răzbună, cînd se întîmplă nenorociri, numai cu vărsare de sînge. (p. 724) Uneori treceau Istrul, jefuiau neamurile din Tracia și ajungeau pînă la marea Ionică, iar alteori cutreierau Italia, escaladau Alpii și năvăleau prin țara celților și galilor pînă în Iberia. Unii au trecut de mai multe ori peste strîmtoarea Gadeira, au pustiit părțile locuite din Libia, le-au luat în stăpînirea lor și s-au așezat acolo[1]. În alte locuri, și mai ales în timpurile mai apropiate de noi, ei au ocupat și subjugat cele mai multe ținuturi din Asia pînă în India, dincolo de Babilon și de pămîntul asirienilor, și

[1] Prin sciți autorul înțelegea goți și îi prezenta ca pe niște cuceritori mereu în mișcare.

ἴστα τῆς Ἀσίας ἐπέσχον δουλωσάμενοι μέχρι καὶ εἰς Ἰνδοὺς ὑπὲρ Βαβυλῶνα
τὴν Ἀσσυρίων γῆν, καὶ ἐς αὐτὴν ἐκεῖσε τὴν μεγίστην θάλατταν. Τοιαῦται
οὖν ἐκδρομαὶ τοῦ ἔθνους πόῤῥω τῶν κατ' ἔθος καὶ οἰκείων κατὰ πλείστων
οτρίων ἐθνῶν τε καὶ τόπων τῆς οἰκουμένης ἐγνώσθησαν, ὥσπερ θαλάττης
ιστ' ἐπικλύσεις τῶν οἰκείων ὅρων ἔξω, ὥστε ἐνίοτε καὶ ἀποσπάδες ἰδίᾳ
τῆναι τῆς συνεχείας ἀποτεμμαχισθεῖσαι[3] καὶ μείνασαι χρόνον ὅντινα δή,
ς δ' ἡγεμόνος οὐδενός ἐστιν ἐν μνήμῃ κατὰ παντὸς τοῦ ἔθνους κράτος,
τεῦθεν καὶ κατ' ἄλλων ὡντινωνοῦν προσοίκων ἐθνῶν ἢ καὶ ποῤῥωτέρω δὴ
ιστ' ἰσχύσαντος, καὶ διαδοχῇ παραπέμψαντος τὴν ἀρχὴν ἐν μονῇ· ὡς ἄρα
ι ἄλλων ἀνδρῶν (p. 725) ἡγεμόνων ἐν πλείστῳ λόγῳ τῶν ἱστορικῶν συνταγ-
ων μανθάνομεν, καὶ Κῦρον μὲν Περσῶν τε ἄρξαντα πάντων καὶ πρὸς τούτοις
ὴν πλείστων ἄλλων ἐθνῶν προσκτησάμενον, καὶ Ἀλέξανδρον Μακεδόνων
αὶ Ἑλλήνων ἄρξαντα πάντων καὶ τῶν κατὰ τὴν Θράκην γενῶν, καὶ διαβάντ'
ὴν Ἀσίαν πλείστων ἄλλων ἐθνῶν τε καὶ δεσποτικῶν δυνάμεων. Καὶ ἄλλους
σως ἐν παραπλησίοις ἔδειξεν ὁ πολὺς χρόνος, καὶ δείξειεν ἂν οἶμαι. Ἤδη
ινες καὶ παρὰ πλείστοις ἔθνεσι τοῦθ' ὁρᾶν ἐστιν, ἄλλοις ἐδούλευσαν, ἄλλων
ὶ πρότερον ἄρχοντες, μεταλαβόντες ἐξ ἀμείνονος τὴν χείρω τροπὴν καὶ
ην, καὶ οὐκ ἐλεύθεροι μόνον καὶ αὐτοδέσποτοι πρῶτον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν
ων ἄρχοντες βαρεῖαν δουλείας βιοτὴν ἠλλάξαντο, ὥσπερ πάλαι πρότερον
σύριοι κακῶς πράξαντες ὑπὸ Πέρσας ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ Μακεδόνας Πέρσαι,
ὅσα τῆς αὐτῶν ἀρχῆς ἔθνη, καὶ Μακεδόνες ὑπὸ Ῥωμαίους. Καὶ ἀεὶ ταῦτ'
λὰξ ἔρχεται ταῖς τοῦ χρόνου καὶ τῆς τύχης πεττείαις, καὶ οὐδὲν μόνιμον
νθρώποις οὐδ' ἄτρεπτον διαιωνίζον. Ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ἑνὸς ἀνθρώπου ἢ καὶ
οῦν ζώου καὶ γένεσίς ἐστι καὶ πρόοδος εἰς ἀκμήν, καὶ ἀκμὴ καὶ φθίσις
τα καὶ τελευταία καθάπαξ φθορὰ καὶ (p. 726) θάνατος, οὕτω δὴ καὶ περὶ
καθολικῶς ἐν ἀνθρώποις πραγμάτων καὶ πολιτειῶν καὶ δεσποτειῶν ἀεὶ
σας καὶ μεταβαλλούσας ταύτας ὁρᾶν ἐστι, καὶ κατ' οὐδὲν ἑστώσας μονίμους,
ι γιγνομένας τὲ καὶ προϊούσας καὶ κατ' ὀλίγον φθινούσας καὶ μεταβαλλούσας
ὰν τοὐναντίον, τελευτώσας καὶ θανάσιμον πέρας καὶ ἄλλας ἐξ ἄλλων γιγνο-
ς ἀεὶ καὶ μετ' ἄλλας, ὥσπερ ἐν περιστροφῇ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ παντὸς
ωπίνου γένους, ἀπαύστῳ γε οὕτως, ὡς καθόλου προσορᾶν, φαινομένῃ, ἀεὶ
γε ἄλλοτ' ἄλλων κατὰ μέρη, καὶ οὐ τῶν αὐτῶν τῆς χορείας οὔσης. Ἀτὰρ
ερὶ Σκυθῶν μόνων καθὸ τοῦ παντὸς αἰῶνος μέχρι καὶ νῦν εἰς ἡμᾶς ἱστό-
ι, ἀλλ' ἐπαναστάσεις μὲν αὐτῶν κατ' ἀλλήλων, ἄλλων ἐπ' ἄλλους ὁπλι-
ων ἐνίοτε, καὶ κρατούντων ἐν μάχαις καὶ μεθιστώντων τῶν οἰκείων τὲ καὶ
ων, ἀλλοτρία δ' οὐδέπω μέχρι νῦν ἀρχὴ καὶ δύναμις ἰσχύσασα κατ' αὐτῶν
σται, καὶ ὑπὸ χεῖρα Σκύθας ποιησαμένη, ἢ καθόλου γε ἢ μοῖραν οὐκ ὀλίγην
ἔθνους· καὶ εἰ κατὰ πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ὅστις ἄρα καὶ
ραται ἢ κακῶς ἀπήλλαξεν, (p. 727) ἢ ὡς ἀνήλυτα πονῶν ἠλέγχθη. Οἷον
τὰ Κῦρον Δαρεῖος ἰσχύσας μέγιστον καὶ τὰ πλείω τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας,
ὰ δὲ καὶ τῶν τῆς Εὐρώπης ἄγων ὑπήκοα, ὡρμήθη καὶ κατὰ Σκυθῶν πειρά-
αι, καὶ διαβὰς ἐς αὐτοὺς μυριάσι πλείστων στρατευμάτων, καὶ μεγάλῃ
σκευῇ καὶ χρήμασιν οὐδὲν πλέον κατ' αὐτῶν ἔσχεν, ἀλλ' ὅτι τε πλείστους
ὐτοὺς ἦγε, πλείστους ἀπεβάλετο δυσχρηστίᾳ τῆς χώρας πρὸς τἀναγκαῖα,
ταντάπασιν ἀπορίᾳ, ὧν ἀνάγκη ἦν καὶ ἔδει, καὶ κομιδῇ κακῶς πράξας
στρεψε πλείστην ὄφλων αἰσχύνην, καὶ οὐκ ἀνόνητος μόνον τῆς ἐλπίδος
ενος, ἀλλὰ καὶ πάνυ τοι ζημιωθεὶς πλεῖστον τῆς δυνάμεως, ὑπὸ τῶν νῦν

[3] ἀποτεμαχισθῆσαι, ἀποτεμμασθεῖσαι.

pînă la marea cea întinsă din părţile acelea. Aceste năvăliri ale neamului scitic au ajuns cunoscute pînă la cele mai numeroase, mai îndepărtate şi deosebite popoare şi locuri ale pămîntului, ca revărsările unor mări ieşite din matca lor, ca nişte răzleţi desprinşi de un trunchi, care stăruie numai cîtva timp. Nimeni nu-şi aminteşte ca stăpînirea unui şef să se fi întins asupra întregului neam şi de aici să se fi lărgit mai departe peste popoarele vecine sau să fi fost transmisă urmaşilor. După cum ştim din cele mai multe cărţi de istorie despre alţi bărbaţi (p. 725) conducători, Cyrus a stăpînit peste toţi perşii şi alături de aceştia a dobîndit domnia peste multe alte popoare[2], iar Alexandru a domnit peste macedoneni, peste toţi grecii şi peste neamurile din Tracia, apoi a trecut în Asia şi a cucerit multe alte popoare şi stăpîniri despotice[3]. Timpul cel îndelungat a înălţat şi mulţi alţi stăpînitori asemănători şi cred că va mai înălţa. La cele mai multe neamuri se observă faptul acesta: unele au ajuns 'n sclavia altora, care la rîndul lor stăpîneau peste altele, căzînd dintr-o soartă mai bună în una mai rea, căci la început fuseseră liberi şi de sine stăpînitori, domnind peste alţii, apoi s-au rostogolit în cea mai crîncenă sclavie; de pildă odinioară asirienii s-au poticnit şi au căzut sub perşi, perşii au ajuns sub macedoneni, iar neamurile de sub conducerea lor împreună cu macedonenii au fost subjugate de romani. Toate se schimbă fără încetare în trecerea timpului şi prin jocul întîmplării şi nimic nu rămîne izolat şi nealterat în viaţa oamenilor; ci, după cum la orice om sau fiinţă există naştere, creştere, maturitate, apoi degenerare şi în cele din urmă descompunere şi (p. 726) moarte, tot aşa constatăm şi în universul creaţiilor umane, ale organizărilor statale şi ale stăpînirilor, care se schimbă şi se transformă mereu, deoarece ele nu rămîn niciodată în aceeaşi stare, ci se nasc, cresc, apoi se ofilesc pe încetul şi se schimbă în ceva cu totul potrivnic, iar în cele din urmă păşesc peste pragul morţii; şi în felul acesta se nasc mereu unele din altele şi unele după altele, ca în transformarea neîntreruptă a lucrurilor şi a întregului neam omenesc, fără răgaz, după cum vedem peste tot şi învăţăm cu simţurile, totdeauna fiecare părticică în felul ei, căci transformarea aceasta nu este uniformă[4]. Iar la sciţi, după cum se ştie de cînd e lumea şi pînă astăzi, sînt răscoale interne, înfruntări cu armele între dînşii, înfrîngeri în lupte şi înlocuiri de şefi legali din neamul lor, dar stăpînirea şi puterea străină n-a izbutit niciodată să-i supună şi să-i ţină sub ascultare, în întregime sau numai o mică parte din neamul lor. Chiar dacă a reuşit împotriva multor altor popoare, cine a încercat împotriva lor s-a întors ruşinat (p. 727) sau a dobîndit ceva sub măsura ostenelilor. De pildă, după Cyrus s-a ridicat Darius ca cel mai puternic stăpînitor peste cele mai multe popoare din Asia, supunînd şi multe neamuri din Europa. El a pornit şi împotriva sciţilor şi a trecut la ei mii de oşti măreţe, cu pregătire mare şi cu mijloace nemaiîntîlnite; dar multe oşti a dus şi multe a pierdut, din pricină că, ţara n-avea cele de trebuinţă şi era cu totul lipsită de ceea ce era necesar sau avea nevoie oşteanul. Deci i-a mers prost de tot şi s-a întors înapoi acoperit de mare ruşine, căci şi-a spulberat orice nădejde şi a pierdut cea mai mare parte a oştirii în faţa sciţilor. Ei se făceau uneori nevăzuţi şi fugeau în grabă şi nu puteau fi găsiţi, iar alteori atacau pe furiş pe cei

[2] Cyrus al II-lea, întemeietorul Imperiului persan pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n., a permis întoarcerea evreilor în Palestina şi s-a arătat indulgent cu popoarele supuse.

[3] Alexandru cel Mare (356–323), fiul lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, a luat măsuri de apărare împotriva vecinilor înainte de a porni în expediţia din Asia.

[4] Ideea de naştere, dezvoltare şi moarte în viaţa statelor era veche; ea a fost reluată şi dezvoltată mai tîrziu în Occident.

ἀδήλων καὶ φευγόντων Σκυθῶν ῥᾷστα, καὶ οὓς οὐκ ἦν ζητοῦντας εὑρεῖν κακῶς δρᾶσαι, νῦν δ' ἐπιόντων ἐκ τοῦ ἀδήλου σχεδίως αὐτόθεν πρὸς τοὺς όντας λοιπὸν καὶ τὴν χώραν καταλείποντας. Τάδ' αὐτὰ καὶ δι' Ἀλέξανδρον πάνυ καὶ παραπλήσια φασίν, ἢ ὅτι πλεῖστοι τῶν συγγραφόντων τἀκείνου, ὡς πολλά γε κα- (p. 728) ταστρεψάμενος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐθνῶν, καὶ έμοις πλείστοις τὲ καὶ μεγίστοις νικητὴς οφθείς, ὡς ουδεὶς πω μέχρι καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ παντὸς αἰῶνος εἰς τῶν περιωνύμων ἀνδρῶν, φρονήματος ἔπειτα ρης κἀπὶ Σκύθας ὥρμηται. Καὶ ἦν οὐδὲν ὄφελος ἐπ' αὐτοὺς ἔπειτα τἀνδρί, τῇ μεγάλῃ περὶ Ἀλεξάνδρου κατὰ πάντων τηνικαῦτα ἀνθρώπων κρατούσῃ .η, ἀλλ' οὐκ εἶχεν ὅ τί ποτε χρῆσθαι πρὸς Σκύθας οὐκ ἀντιταττομένους ιδῇ ζητοῦντι, οὐδ' ὁρωμένους μὲν οὖν, ἀλλὰ δραπετεύοντας ῥᾷστ' αὐτόθεν ' ἔθος τὴν αὐτοῦ τοσαύτην δύναμιν καὶ τὸ κράτος, καὶ ἅμα τὸ κλέος καὶ ισχομένους καὶ καταλείποντας ἐπιτρέχειν γῆς ἀπορίας καὶ πεδίων ἀπλήτων μίας, καί, καθ' ὧν μὴ πέφυκεν ὁτιοῦν εἶναι δεῖνον, οὐκ ἔστι λυμαίνεσθαι, ' ὅ τί ποτ' ἄρα χρῆσθαι. Καὶ τοίνυν ἀποστρέψας Ἀλέξανδρος τῆς κατὰ θῶν μόνης ἐπιχειρήσεως μηδὲν μήποτ' ὀνάμενος, μηδ' ἄξιόν τι λόγου, καὶ κατ' Ἀλέξανδρον δράσας φρονήματος, ὅτι μὴ μόνον πλείστην ἀστιβῆ καὶ ρευτον γῆν πονήρως ἀνύσας. Ἔπειτ' αὖθις εἶχεν ὅ τι χρῷτο κατὰ τῶν λοιπῶν Ἀσίας ὀλβίων καὶ εὐδαιμόνων ἐθνῶν, καὶ πόλεις οἰκούντων καὶ χώρας σίμους καὶ μάχαις μάλιστα χρωμένων καὶ ἀντι- (p. 729) ταττομένων καὶ πιχειρούντων τοῖς ἐπιοῦσι· καὶ εἶχεν ἐν τούτοις τὸ μεγαλουργὸν δείκνυσθαι, τὸ περὶ τὰς μάχας καὶ τἆλλ' ἅπαντα δόκιμον καὶ φιλότιμον τυγχάνον ὕλης χρώσης εὖ μάλα τῷ φρονήματι. Σκύθας δ' οὐκ ἦν ἐκείνῳ οὐδ' ἔστιν ὁτῳοῦν αίνεσθαι οὐδὲ δουλοῦσθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐς ἡμᾶς νῦν, βίον παντάπασιν ἀλλό- ν ἢ κατὰ τὴν ἄλλην ἀνθρώπων ἀγωγὴν μόνους βιοῦντας, καὶ ζωὴν ἀνεπι- ητον καὶ ἀδύνατον ὑπ' ἀλλοτρίου γένους κακῶς τε καὶ ἀήθως πρᾶξαι, καὶ ίτευμα πάσης πραγματειώδους χρήσεως ἀλλότριον, καὶ βίον ἀκατάσκευον ἁπλοϊκὸν καὶ ζῳώδη σχεδὸν κατὰ τἆλλα τῶν ἀλόγων ζῴων πάσης ἐκτὸς νοίας καὶ ἐπιτεχνήσεως τῇ τοῦ ζῆν χρήσει καὶ τῶν κατὰ τἀνθρώπινα νόμινα τημάτων καὶ συνθημάτων παραπλησίων μὲν τὸ καθόλου, καὶ τὰ μέρη δ' ἄλλων ἄλλοις, ὥσπερ ἐν παγκοσμίῳ δράματι τῶν μὲν τά, τῶν δὲ τὰ διαλαμβα- ων καὶ νομιζόντων καὶ ὑποκρινομένων τοῦ βίου σχήματα καὶ πράγματα. θαις δὲ τὸν ἀεὶ χρόνον ἁπλοῦς τε καὶ ἀποίητος ἐπιλογισμῶν τινῶν καὶ ἀποίητος ὡσαύτως ὁ βίος, καὶ ἀτεχνῶς ζῳώδης, ἧπερ ἔφην, κοινωνικὸς διὰ τὸ κατὰ φύσιν, ὡς Ἀριστοτέλης καὶ ἡ τῆς ἀληθείας εὕρεσις φησίν, ἀνθρώπων ἀγελαῖον καὶ συμβιωτικὸν τῇ χρήσει, ὥσπερ τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ πλείστων (p. 730) ἄλλων ζῴων ὁρᾶται κατὰ φύσιν ἐχόντων τὸ κοινωνικὸν ἐπίμικτον, καὶ τὸ πλεῖστον ἐν συνόδοις ἀπραγματεύτως μὲν καὶ ἀνασκήτως, ἀλλήλων δ' ὅμως χρωμένων τῇ ζωῇ· καὶ ὀλίγα δὴ πάνυ τοι κατὰ φύσιν μοναυλίας καὶ ἀμιξίας πρὸς ἄλλα καθάπαξ βιοῖ, καὶ οὐδὲν ἔχει πρὸς οὐδὲν όν. Καὶ Σκύθαις τοίνυν κατὰ φύσιν, ὥσπερ δὴ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, κοινω- μέν ἐστι βίου χρῆσις, ζῳώδης δ' ἔοικεν, ὡς ἔφην, καὶ ἀνάσκητος πάσης ωπίνης ἐπιποιήσεως καὶ δραματουργίας, οὔτε γὰρ πόλεις οἰκοῦσιν, ὥσπερ αὶ ἄλλοι σχεδὸν πάντες ἄνθρωποι, οὐθ' ὅλως πολιχνίων ὡντινωνοῦν περι- σμοῖς ἀσφαλίζονται τὴν ζωήν, οὐδέ γε μὴν οὐδὲ συνοικίαις χωρητικαῖς νται, οὐ τεχνῶν ἐπιμέλειαν ἴσασιν, οὐκ ἐμπορίας, οὐ περὶ τέχνας πονοῦσιν εως καὶ φυτηκομίας, οὐκ ἄλλ' οὐδὲν σφίσιν ἔθιμον τῶν κατ' ἀνθρώπους

care se retrăgeau şi părăseau pămîntul lor [5]. Lucruri cu totul asemănătoare povestesc şi despre Alexandru cei mai mulţi dintre istoricii faptelor sale. După ce răpusese (p. 728) multe din popoarele Asiei şi ieşise biruitor în numeroase războaie mari, ca niciunul dintre bărbaţii vestiţi de cînd e lumea şi pînă astăzi, plin de încredere el a pornit după aceea şi împotriva sciţilor. Dar nu i-a fost de nici un folos războiul împotriva lor şi nici pentru renumele lui Alexandru, care cuprinsese pînă atunci toată omenirea, căci el n-avea ce face împotriva sciţilor: ei nu se împotriveau deloc celui ce-i căuta şi nici măcar nu erau văzuţi, ci fugeau repede. ca de obicei, din calea puterii, oştirilor şi faimei sale, iar în fuga şi retragerea lor lăsau pămîntul gol şi cîmpurile pustii. În faţa unor oameni pe care nu-i poţi înspăimînta rămîi neputincios şi n-ai cum să-i cucereşti. Deci Alexandru s-a întors fără folos din expediţia împotriva sciţilor, căci n-a izbutit să îndeplinească niciunul din gînduri, deoarece înfruntase cu răutate un pămînt deşert şi fără drumuri [6]. Apoi a tras oarecare foloase înaintînd împotriva celorlalte popoare fericite şi bogate din Asia, care trăiau în oraşe, cultivau ogoarele şi se pricepeau la lupte în chip deosebit (p. 729), împotrivindu-se şi rezistînd năvălirilor. Deci acestora putea să le arate măreţia, priceperea în lupte şi în toate celelalte, precum dragostea de mărire cu mijloace după inima sa. Dar pe sciţi nu era în stare şi nici nu poate cineva să-i exploateze şi să-i aservească de cînd e lumea şi pînă azi, deoarece ei duc o viaţă cu totul deosebită faţă de restul omenirii, o existenţă neîncercată şi cu neputinţă de a suferi răutăţi mari din partea altui neam. Au o rînduială politică străină de scopuri practice, o viaţă simplă şi nepretenţioasă, în felul animalelor, lipsită de orice şiretenie faţă de celelalte vieţuitoare, fără intenţii de exploatare a bunurilor de consum şi a întocmirilor şi lucrurilor făcute pe măsura legilor umane: ei nu rîvnesc partea altuia, ca în frămîntarea obştească a lumii, nu iau, nu caută şi nu-şi adjudecă bunătăţile şi bucuriile vieţii.

În toate timpurile sciţii au dus o existenţă simplă, fără gînduri viclene, neprefăcută, cît se poate de asemănătoare cu cea a vieţuitoarelor necuvîntătoare şi, cum ziceam, conformă cu natura, după cum afirmă Aristotel şi glasul adevărului, anume că oamenii sînt ca o turmă care îşi duce viaţa în comun, după cum se vede la cele mai multe (p. 730) animale, căci au din fire pornirea de a trăi în societate şi de a se amesteca unii cu alţii, deoarece îşi petrec viaţa împreună, pierzînd cea mai mare parte din timp în adunări improvizate şi inutile: din fire numai puţini de tot trăiesc retraşi şi fără amestec cu restul lumii sau fără să aibă nimic comun cu cineva. Tot din fire, sciţii duc o viaţă de obşte ca toţi oamenii, cum am spus, asemenea vieţuitoarelor fără grai, nefalsificată de prefăcătorie şi teatralism uman, căci nu locuiesc în oraşe, ca aproape toţi ceilalţi oameni, nu-şi apără viaţa în cetăţi înconjurate cu ziduri, nu folosesc locuinţi comune stingheritoare, nu cunosc grijile meşteşugurilor şi negoţului, nu muncesc la arat ci plantat, nu-s obişnuiţi cu întocmiri politice temeinice şi nici cu o existenţă condusă după necesităţi, deoarece îşi petrec viaţa cu uşurinţă şi la întîmplare, nu cu multă chiverniseală şi pregătire prealabilă, căci nu rîvnesc să trăiască după legile unei vieţi îmbelşugate, ordonate şi plăcute [7]. Ei se mişcă fără încetare dintr-un loc în altul, nu numai vara şi (p. 731) iarna,

[5] Darius, rege persan între 521—485, a încercat zadarnic să supună pe sciţi.

[6] Alexandru cel Mare a întreprins expediţia la Dunăre în anul 335, a trecut fluviul pentru scurt timp din motive de intimidare, a întîmpinat greutăţi şi s-a întors.

[7] Descrierea autorului, vagă şi aproximativă, reprezintă o modă literară datorită lecturilor sale şi nu rezultatul unei cunoaşteri directe.

ϡραίων πολιτευμάτων, οὔτε τῶν κατὰ χρείαν τοῦ εἶναι, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ὔτε τῶν κατ' ἐπιτήδευσιν τοῦ εὖ εἶναι καὶ ξὺν κόσμῳ καὶ ἁβρῶς ἄγεσθαι, λλ' ὡς ἔτυχε καὶ σχεδίως, καὶ μὴ ἐκ πολλῆς διο'κήσεως καὶ παρασκευῆς τῇ ῇ χρῶνται. Καὶ φέρονται συνεχῶς ἀεὶ πλανῆται οὐ μόνον θέρους ἄλλῃ καὶ ιμῶνος ἄλλῃ, ἀλλὰ καὶ θέρους τοῦ αὐ- (p. 731) τοῦ καὶ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ υνεχῶς ἀεὶ φέρονται, καὶ ἀστατοῦσι πρὸς ὕδωρ καὶ πόαν μόνον ὁρῶντες, καὶ λλους μετ' ἄλλους τοὺς τόπους ἀμείβοντες, τὸ μὲν πλεῖστον ὕπαιθροι διατρί- ντες καὶ ἀέρι καὶ γῇ μόνοις ἀρκούμενοι. Δεῆσαν δὲ καὶ τινὸς βοηθείας πρὸς ιέξημα τῶν χειμώνων, τοῖσδε καὶ τοῦτο ῥᾴδιαν, καὶ σὺν ὀλίγῳ πόνῳ καὶ φροντί- ν ἤσκηται, καὶ πιλίδια[4] τῆς γῆς ἀνιστάντες καὶ ὁρίζοντες κατὰ μικρὰ ξύλοις μονίαις καὶ γόμφοις κύκλῳ τὲ καὶ πρὸς ὕψος ἄνω βραχὺ κατ' ὀροφήν. Τοῖς ιούτοις ἱκανοῦσι τὴν χρείαν εἴσω κλειόμενοι, καὶ φορητούς γε οἴκους ταῦτ' οντες ὀχήμασι καὶ ἁμάξαις αἰεί, καθὼς ἔφην, πρὸς τὸ καίριον κατὰ τόπους ς χρείας ἀμείβουσι σχεδίως χρώμενοι. Καὶ πρὸς τροφῶν δ' ἐπιτεχνήσεις καὶ γγανείας οὐ πάνυ τοι πλεῖστον χρήσιμον αὐτοῖς τὸ πῦρ ὥσπερ καὶ ἄλλοις θρώποις, οὐδὲ πολλὴν αὐτοῦ δὴ τοῦ πυρὸς ἐν τούτοις δαπάνην ποιοῦνται, δὲ κάμνουσι πλεῖστα καὶ ἀπέραντα[5] τῇ κοιλίᾳ καὶ περὶ τὰς τῆς τροφῆς γασίας, ἀλλὰ σάρκες ὀλίγαι, καὶ κρέα ζῴων ἡμέρων τὲ καὶ συνεπομένων, ι θηρίων καὶ πετεινῶν ἐκ κυνηγεσίων καὶ τόξων κατὰ πυρὸς ἀφροντίστως νυ τοι καί, ὡς ἔτυχεν, ὀπτώμενα πάσης ἔξω κατασκευῆς καὶ προνοίας (p. 732) ιτηδευτῆς. Τὸ πᾶν ἀποδιδόασιν ὄφλημα τῇ φύσει, καὶ τοὺς ἀπαραιτήτους σμοὺς τῇ τοῦ σώματος χρήσει καὶ διαρκείᾳ. Καὶ μαστοί γε ζῴων αὖ καὶ γαὶ γάλακτος ἀνεπλήρωσαν ἑκάστοτε τὴν χρείαν ἐκ μονοειδοῦς τρόπου, τοῦτο ν βρώσεως, τοῦτο δὲ πόσεως. Οὕτω δὴ παντάπασιν ἀβαρῆ καὶ κοῦφον καὶ ονον καὶ ἀπραγμάτευτον Σκύθαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὸ ἐξ ἀρχῆς εἰθίσθησαν ν, καὶ πολυστρόφοις λογισμοῖς καὶ ῥαδιουργίαις καὶ δίκαις καὶ παλαίσμασι γων καὶ πλοκαῖς καὶ συνηγορίαις καὶ συκοφαντίαις καὶ πᾶσι γοητεύμασιν θρωπίνοις ἐπὶ τῇ σχεδίῳ ζωῇ καὶ κατὰ φύσιν ἐπείπαντο. Καὶ οὐ δικαστὴς ἀρχαιρεσιῶν ἐφέτης ἐκεῖ, καὶ ῥήτωρ, πάρεδρος νόμων καὶ δογμάτων ἐξηγητὴς διαστροφεὺς καὶ συνηγοριῶν καὶ κατηγοριῶν λογοδιδάσκαλος καὶ λογο- όφος καὶ δίαυλοι γλωσσαλγίας καὶ πὺξ ἀπὸ στόματος, ἐπιπλήξεις καὶ πάντες ῶνες κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀποιήτου βιώσεως, οἷοι παρ' Ἕλλησιν, οἷοι παρ' λοις βαρβάροις. Ἀλλ' ἄρα Σκύθαι τῇ τῆς ζωῆς ἁπλότητι καὶ τῷ πολλῆς ηλλάχθαι πραγμάτων ὕλης, καὶ δικαιότερον ἢ κατὰ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἀν- ώπων ἔδοξαν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἄγεσθαι. Ὅμηρον μέν γε τὸν ποιητὴν παλαιότατον- νῦν ἡμεῖς ἄνθρωποι τῶν ἀπὸ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐν βιβλί- (p. 733) οις ἡμῖν λούντων ἔχομεν, καὶ τάδ' ἐκείνου κατὰ μνήμην Σκυθῶν τὰ ῥήματα ἀνδρῶν ιθόων Σκυθῶν, νομάδων, ἀβίων, γαλακτοφάγων, δικαιοτάτων ἀνδρῶν, οἱ βο- ην οἰκεῦνται. Καὶ τάδε λέγων περὶ Σκυθῶν ἐκεῖνος παλαιά τε καὶ πρῶτα κατὰ πᾶσαν ἱστορίαν, τάς τε τοῦ ἔθνους ἐξ ἀρχῆς οἰκήσεις, ἐν οἵῳ μέρει οἰκουμένης, καὶ τὸν ἄτεχνον βίον καὶ ἀκατάσκευον, καὶ τὴν ἁπλοϊκὴν καὶ ι πολλῶν πραγμάτων κατὰ φύσιν τῆς ζωῆς ἀγωγήν, ἐκεῖθεν εἰς ἡμᾶς τὴν ὴν ἰοῦσαν ἐκ μακροῦ δείκνυσι πιστούμενος εὖ μάλα, ὅτι δῆτ' ἄρα τὰ κατὰ ιν καὶ ἁπλοϊκὰ οὐ μόνον πολὺ τὸ διαρκὲς καὶ μόνιμον, καὶ ἀμεταποίητον , τὰ γὰρ τῶν ἐπιτεχνήσεων καὶ ἐπιποιήτων εὑρήματα τῇ φύσει καὶ φθορὰν μεταβολὰς ἀκολούθως ἔχει· ἀλλ' ὅτι δὴ καὶ τοῦτ' αὐτὸ τὸ κατὰ φύσιν τῆς ς τῇ τῆς δικαιοσύνης ἀνεπηρεάστῳ ἔξει, ἅμα δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς μάχας

[4] πολίδια
[5] ἀπέρατα.

ci și în tot timpul verii și al iernii, n-au astîmpăr, privesc numai la ape și pășuni, schimbă mereu locurile, stau tot timpul sub cerul liber și se mulțumesc doar cu aerul și pămîntul. Cînd au nevoie de oarecare apărare împotriva asprimii furtunilor își înfiripează la repezeală adăposturi cu puțină osteneală și grijă: deci răsar ca din pămînt niște corturi, iar ei le prind în jur cu nuiele și așchii de lemn și le așează deasupra un acoperiș trecător. Atîta le-ajunge pentru nevoile lor, se închid înlăuntru și își poartă aceste locuințe în carele și căruțele lor, trecînd mereu dintr-un loc în altul, cum spuneam, după împrejurări și necesități, fără să le pese de nimic. Iar pentru pregătirea și dichisirea bucatelor n-au nevoie neapărat de foc, ca toți ceilalți oameni, nici nu pun multă grijă pentru a le încălzi, nici nu se ostenesc tot timpul și fără încetare pentru stomac și gătirea hranei, ci mînîncă cîteva bucățele de carne de la animalele domesticite care îi însoțesc, sau de la animalele sălbatice și păsările zburătoare vînate cu arcul și puse la foc fără nici o grijă, adică gătite la întîmplare, fără nici o pregătire sau prevedere deosebită (p. 732). Își dau toată osteneala doar pentru a trăi și plătesc tributuri inexorabile numai pentru nevoile și îndestularea trupului. Mamelele animalelor și izvoarele de lapte le acopăr totdeauna nevoile în chip uniform atît la mîncare, cît și la băutură. În felul acesta sciții, spre deosebire de ceilalți oameni, s-au obișnuit de la început să ducă o viață cu totul lipsită de griji, ușoară, nemuncită și fără frămîntări. Ei nu cunosc raționamentele meșteșugite, lipsa de scrupule, judecățile, luptele de cuvinte, înfruntările, întrecerile, denunțurile și toate înșelăciunile omenești în viața de toate zilele și împotriva firii. Acolo nu există judecător suprem rezultat din alegeri, retor, asistent care explică și răstălmăcește legile și hotărîrile, dascăl deprins să apere și să acuze, moară de vorbe, mîncărime de limbă, gură veninoasă, pedepse și tot felul de lupte împotriva vieții omului simplu, ca la elini sau la alți barbari. Sciții s-au deprins de la început să trăiască în simplitate, departe de complicația exagerată și cu mai mult simț pentru dreptate decît mulți alți muritori.

Noi oamenii de astăzi avem înainte pe bătrînul poet Homer și aprecierile întîlnite în cărțile din toate epocile, (p. 733), iar cuvintele lui despre sciți glăsuiesc așa: „Bărbați războinici, nomazi, fără resurse, mîncători de lapte și foarte drepți, care locuiesc în ținuturile de la miazănoapte“[8]. Spunînd toate acestea despre sciți, știri vechi și originale, rezultate dintr-o cunoaștere completă, adică locuințele de la început ale neamului aceluia, în ce parte a lumii trăia, viața lui lipsită de artificialitate și neprefăcută, precum și traiul simplu fără multe complicații și conform cu natura, el ne îndeamnă prin aceasta de departe să pășim pe aceeași cale, fiind cu totul încredințat că lucrurile firești și simple sînt cît se poate de îndestulătoare, legale și imuabile, căci născocirile meșteșugite și prefăcătoriile aduc fără încetare o paralizare și o știrbire a naturii. Deci, fără apărare, poetul mărturisește din vechime că toate acestea sînt pe măsura vieții și a dreptății și, totodată, îi întăresc pe bărbați în lupte și în treburile războiului. Și ce să mai adaug că Herodot, Diodor, Polibiu, Dionysios (p. 734) și Aelianus ne povestesc aceleași lucruri sau foarte asemănătoare cu cele de după dînșii despre virtuțile războinice și vitejia acestui neam? Despre sciți Tucidide ne spune

[8] Citatele din Homer erau foarte frecvente la scriitorii bizantini, iar poetul ocupa un loc important în educația cetățenilor.

σκημένον τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ πολέμια ἔργα ἐκεῖθεν ὁ ποιητὴς ἀρχαιότατος ιρτύρεται. Καὶ τί χρὴ λέγειν Ἡροδότους καὶ Διοδώρους ἑξῆς καὶ Πολυβίους ιὶ Διονυσίους (p. 734) καὶ Αἰλιανοὺς ταὐτὰ καὶ παραπλήσια περὶ τῆς ἀρεικῆς :εως καὶ μαχίμου τοῦ ἔθνους ἱστοροῦντας τοῖς μετ' ἐκείνους ἡμῖν. Θουκιδίδης εὖ γε δῆλον ὡς ἄρα τὸ πρὸ βραχέος ἡμῖν λεγόμενον παῤῥησίᾳ περὶ Σκυθῶν :οφαίνεται, ὡς ἀδέσποτον τὸ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἔθνος, κἂν εἴπερ οἷόν τ' ἦν ἐκ ομφώνου τὸ πᾶν ὑπὸ μιᾶς ἡγεμονίας ἄγεσθαι, ἓν οὐδὲν ἂν ἦν ἄλλό ποτ' ἔθνος μάχιμα Σκύθας παραβάλλειν πολυανθρωπίᾳ πάντας πάντως ὑπερβαλλούσῃ :ὶ τῇ περὶ τὰ πολέμια τὸν ἀεὶ βίον καὶ χρόνον συνασκήσει καθ' ἕξιν, ὡς εἰπεῖν, 'ὰ φύσεως καὶ ἀκόρεστον καὶ ἀκάματον χρῆσιν, οἵαν οὐκ ἔστι κατ' ἄλλους ραβάλλειν, καὶ πόλλ' ἕτερα τῶν κατ' ἀνθρώπους πρὸς τοῖς πολεμίοις σπουζοντας.

foarte lămurit, concis şi liber că erau de la început un popor nestăpînit, deşi capabil să asculte de bunăvoie de o singură conducere. Nu exista alt popor să poată fi comparat în arta războiului cu sciţii, nici în ceea ce priveşte mulţimea, care îi depăşea în întregime pe toţi, şi nici în privinţa pregătirii pentru lupte în tot timpul vieţii, printr-o experienţă, să zicem aşa, naturală, nesaturată şi neobosită, cum nu poţi găsi asemănare la alţi oameni şi alte neamuri care se îndeletnicesc cu războaiele.

(p. 232) † Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθολοκῆς Ἐκκλη-
ις εἰς ἀρχιερέας αὐτοῦ, οἵ τε ἄλλοι καὶ εἰς χριστιανικὸν λαὸν ὑπὸ ἔθνος
:βὲς τελοῦντα πεμπόμενοι, ἐκεῖνο πάντως ἐν νῷ στρέφειν ὀφείλουσιν ὅτι
ιαδὴ ἀποστολικὸν ἀνειλήφεσαν ἀγῶνα καὶ δρόμον ἐτάχθησαν τρέχειν τῶν
ι Χριστοῦ σεπτῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς οὓς καὶ ἄλλα πλεῖστα κιν-
'ων γέμοντα εἴρηται καὶ τό· Ἰδοῦ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ
:ων [1].

Ἐπεὶ τοίνυν καὶ αὐτός, κρίμασιν οἷς οἶδε Θεός, ἐξελέγην παρὰ τῆς ἁγίας
ι Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ ἐχειροτονήθην ἀρχιερεὺς εἰς τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν
ζύνης, ἧς ἄρχειν ἔλαχεν ἐθνικὴ χεὶρ ἀσεβής, καὶ ἔνι ὑποψία μήποτε ἀπελθὼν
ἶσε ὑποστρέψω πάλιν εἰς τὴν βασιλίδα ταύτην τῶν πόλεων δι' ἄνεσιν καὶ
ιλλαγὴν τῶν προσκειμένων δυσχερῶν, τὴν παροῦσαν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν
οῦμαι διὰ τοῦτο πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν
ριάρχην καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον· καὶ λέγω καὶ διαβεβαιοῦμαι ὡς
μὴ ἔχω ἄδειαν ὑποστρέψαι ἐνταῦθα καταλιπὼν τὴν ἐγχειρισθεῖσάν μοι ποίμνη
ὸς μεγάλης ἀνάγκης καὶ χρείας ἣν κρινεῖ καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης
ἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος εὔλογον καὶ ἀληθινήν.
ι τότε δὲ ὑπισχνοῦμαι μὴ ἐνοχλεῖν ὅλως τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ
οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ μηδὲ κατεπείγειν καὶ ζητεῖν κυβέρνησιν καὶ ἐκκλησίας
οας ποιμανσίαν καὶ ἐπιστασίαν, ἀλλὰ διάγειν εἰρηνικῶς καὶ ἀταράχως μέχρις
εὔδρομον γένηται τὸ τὰ τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας διεξάγεσθαι παρ' ἐμοῦ,
ὡς ἐτάχθησαν.

Εἰ δ' ἴσως παραχωρησείη ὁ Θεὸς παραβῆναί με τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσιν
καὶ ἀθετῆσαι ὅσον ἤδη διαβεβαιοῦμαι, ἐπισπῶναι κατ' ἐμαυτοῦ καὶ ἀσπασίως
ωμαι ἣν ἂν γνοίη ἐπ' ἐμοὶ καταδίκην μετὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου
:αναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ
ʼετο καὶ ἡ παροῦσα ἔγγραφος ὑπόσχεσίς μου δι' ἀσφάλειαν.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιτζύνης καὶ ὑπέρτιμος Μακάριος τὰ ἄνωθεν
οαμμένα στέργων καὶ βεβαιῶν ὑπέγραψα †

[1] Matth. 10, 16.

XXXIX. MACARIOS DE VICINA

La finele secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea Bizanțul stăpînea cu flota sa un anumit teritoriu la gurile Dunării, inclusiv Vicina, unde se afla sediul unei eparhii. Date mai amănunțite se găsesc în studiul lui V. Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, RHSEE, 22, 1945, p. 184–198. În anul 1337 sau 1338, sinodul de la Constantinopole a ales ca mitropolit al eparhiei amintite pe călugărul Macarie, dar acesta n-a putut ocupa scaunul său din cauza invaziei tătarilor. El a făcut o promisiune scrisă că nu va molesta pe patriarh și nu va insista să fie trimis în fruntea altei eparhii. Textul se găsește în *Codex Vindobonensis Theologicus graecus* 47, f. 94r și a fost publicat pentru prima oară de V. Laurent, *Le métropolite de Vicina Macaire et la prise de la ville par les Tartares*, RHSEE, 23, 1946, p. 225–232.

Refuzul lui Macarios de a se duce la post

(p. 232) † Cei aleși de sfînta și catoliceasca biserică a lui Dumnezeu ca arhierei, precum și ceilalți trimiși la un popor creștin aflat sub un neam necredincios trebuie să aibă mereu în minte faptul că au de dus o luptă apostolică și au fost rînduiți să străbată calea veneraților învățăcei și apostoli ai lui Hristos, cărora între alte lucruri pline de primejdii el le-a spus și următoarele: „Iată vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor“ [1].

Deoarece și eu, cu hotărîrea lui Dumnezeu, am fost ales de sfînta biserică a lui Dumnezeu și hirotonit arhiereu la preasfînta biserică de Vicina, unde a ajuns să stăpînească o mînă păgînă și există bănuiala că mergînd acolo nu mă voi mai întoarce niciodată în această regiune a cetăților din cauza amenințării și venirii unor evenimente vitrege, fac prezenta promisiune scrisă către preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, și către dumnezeescul și sfîntul sinod [2]. Spun și asigur că nu am putința să mă întorc acolo, părăsind păstoria încredințată mie din cauza unei mari necesități și nevoi, așa cum judecă și preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, precum și dumnezeescul și sfîntul sinod, că e întocmai și adevărat. De aceea promit să nu supăr deloc pe preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, și făgăduiesc să nu stărui și să nu caut altă păstorie și o conducere la altă biserică, ci voi sta liniștit în pace pînă ce se va deschide calea spre biserica mea, așa cum s-a hotărît [3].

Iar dacă Dumnezeu se va îndepărta de mine și voi călca această promisiune, trecînd peste ceea ce asigur acuma, să-mi atrag asupra mea și să primesc bucuros pedeapsa hotărîtă, împreună cu dumnezeescul și sfîntul sinod, de către preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic. În acest sens s-a produs și prezenta promisiune scrisă, spre întărire.

† Umilul mitropolit de Vicina și hypertim Macarie aprob și întăresc cele scrise mai sus și semnez †

[1] *Evanghelia* după Matei 10, 16.
[2] Patriarhatul era strîmtorat din cauza marilor pierderi teritoriale și nu putea satisface cererile sau ambițiile tuturor ierarhilor.
[3] De fapt era un *pium desiderium*.

XL. POULOLOGOS

[. . .] καὶ τὴν ἡμέραν κρύβεσαι, τὴν νύκτα πάντα τρέχεις,
εἰ δὲ πολλάκις σὲ ἐβροῦν πούπετα τὴν ἡμέραν
ὄψαροι, σπίνοι, κότζυφοι καὶ γραία καλογραία,
ὡς πόρνην εἰς τὰ μάτια σουχύνονται, νὰ σὲ φάγουν·
κι ἂν τύχουν ἐκ τὴν Ζαγορὰν Βούλγαροι εἴτε Βλάχοι,
τὸ νὰ σὲ δοῦν ἀκούσωσιν πολλάκις τὴν φωνήν σου,
ἐκ τὴν πικράν των σφάζονται, ὑπάγουν ⟨ν'⟩ ἀποθάνουν,
καὶ σὺ τολμᾷς κατηγορεῖν ἐμέναν, κουκουβία.

XL. POULOLOGOS sau CARTEA PĂSĂRILOR

Operă de creație populară în 670 de versuri, scrisă între anii 1300–1350, înfățișează o nuntă în lumea păsărilor cu aluzii din lumea contemporană a omului. Într-un dialog dintre prepeliță și bufniță vine vorba de vlahi și bulgari. Manuscrisul cel mai vechi, adică *Constantinopolitanus Serail* 35, datează din anul 1461, urmat de *Vindobonensis Theologicus Graecus* 244 și *Petropolitanus* 202 din secolul al XVI-lea.

Ediția folosită: Πουλολόγος, *Kritische Textausgabe mit Übersetzung sowie sprachlichen und sachlichen Erläuterungen von Stamatia Krawczynski*, Akademie-Verlag, Berlin, 1960, Berliner Byzantinische Arbeiten, 22.

Vlahi în Munții Haemus

(vers. 499–506) [. . .] Ziua stai ascunsă și toată noaptea alergi încolo și încoace. De cîte ori te descopăr undeva în timpul zilei grauri, cintezoi, mierle sau pițigoi sar să-ți scoată ochii ca unei curve, de parcă ar vrea să te mănînce. Dacă se întîmplă să te vadă sau să-ți audă des glasul bulgarii sau vlahii din Zagora [1] se supără amarnic, deoarece bănuiesc că vor muri în curînd. Și mai cutezi să mă ponegrești, cucuvaie!

---

[1] Aici versantul sudic al munților Haemus (azi Stara Planina), regiune unde a avut loc răscoala vlahilor și bulgarilor împotriva Imperiului bizantin în anul 1185. În concepția populară de atunci glasul repetat al bufniței în timpul nopții prevestea moartea cuiva.

XLI. MANUELES PHILES

ΤΩ ΣΕΒΑΣΤΩ ΠΑΤΡΙΚΙΩΤΗ

(I, p. 207)
Πέμπε πρὸς ἡμᾶς ἐκ τριχῶν ὕφασμά τι,
ὃ καὶ προβατεῖς ἐνδιδύσκονται Θρᾷκες,
ἐπὰν ὁ χειμὼν εἰσβαλὼν καταψύχῃ·
κείρουσι μὲν γὰρ τὰς ποηφάγους ὄϊς
ἀμφιστόμοις ψαλίσιν οἱ κουρεῖς **Βλάχοι**,
ὅταν τὸ θερμὸν τῶν φυτῶν ἀνατρέχον
κοσμῇ τὰ γυμνὰ καὶ στολίζῃ τοὺς κλάδους,
καὶ φυλλομανῇ καὶ σκιάζῃ καὶ βρύῃ
πᾶν δένδρον ἁπλῶς τῇ χλιδῇ τῆς αἰθρίας.
Νήθουσι δ' εὐθὺς ἐκπλυθείσας τὰς τρίχας,
ἃς καὶ καταξαίνουσι πυκνοῖς δακτύλοις
αἱ ταῖς ἀμολγαῖς εὐπαθοῦσαι παρθένοι·
τῶν γὰρ γυναικῶν ἐργολοβοῦσι πλέον,
ὡς ἂν τὸ μοχθεῖν μαστροπεύῃ τὸν γάμον·
Τοῦ νήματος δὲ τεχνικῶς εἰργασμένου,
τείνουσιν ἱστοὺς ταῖς πλοκαῖς ὑπαιθρίους,
ὡς ἂν ἔχοι νοτίδας ἡ θρὶξ ὀρθρίας,
καὶ μὴ φρυγῇ τὸ κλῶσμα φωσφόρου ζέσει·
ὅταν δὲ καλῶς ὀργανώσῃ τὸν πόκον
ὁ τῶν γυναικῶν εὐφυὴς οὗτος πόνος
τοῖς εὐτόνοις κρούμασι τῶν πηνισμάτων,
ἁπλοῦσι λοιπὸν τὴν τριχόπλοκον σκέπην
ἐν τοῖς ὑποστρώμασι τοῖς ἀκανθίνοις
πυκνός γυναικῶν ὁρμαθὸς παραυτίκα,
ἴσαις δὲ χερσὶ καὶ ῥοπῇ καὶ συστάσει
τῶν ἐκτιναγμῶν ἑλκυσάντων τὰς τρίχας
εἰς τὰς ἀκωκὰς καὶ μεθέλξεις τῶν βάτων
συχνὴ πλοκαμὶς τὴν ὑφὴν ἐπέδραμεν·
ἣ δὲ θεωρῶν ὁ κρυμὸς παρατρέχει·

XLI. MANUEL PHILES

Era originar din Ephesos și a trăit în Constantinopole între anii 1275 și 1345. A cunoscut de aproape pe istoricul Georgios Pachymeres și pe enciclopedistul Maximos Planudes. A călătorit in Rusia, Persia, Arabia și India, dar n-a ocupat funcțiuni importante în ierarhia de stat. A scris numeroase poezii despre animale, opere de artă, cu conținut religios sau ocazionale. Era sărac, ca și Theodoros Prodromos, iar poezia sa abundă în lingușiri la adresa celor puternici și bogați. Într-un poem adresat protectorului său Patrikiotes descrie prelucrarea lînei și țesutul la vlahi. În altul elogiază luptele împotriva bulgarilor la Dunăre și a apusenilor la marea Adriatică. Manuscrisele mai de seamă sînt: *Escorialensis* X–IV – 20, *Mediceus-Laurentianus* XXXII, 9, *Parisinus Graecus* 2 876, *Vaticanus Graecus* 1 126 și *Vindobonensis historicus* 112.

Ediția folosită: Manuelis Philae, *Carmina* ex codicibus Escurialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis nunc primum edidit E. Miller, vol. I–II, Paris, 1855–1857; are multe erori îndreptate de Ed. Kuntz, *Emendationsvorschläge zu den Gedichten des Manuel Philes*, BNJ, 4, 1923, p. 51–76. Excelent comentar asupra campaniilor din Bulgaria la C. Jireček, *Die bulgarischen Burgen bei Manuel Philes, Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften*, Hist.-Phil. Klasse, 136, 1897, p. 77–85.

AUGUSTULUI PATRIKIOTES [1]

(I, p. 207) Trimite-ne o țesătură de lînă, pe care o îmbracă și păstorii din Tracia, cînd vine iarna și e frig. Vlahii tund oile păscătoare cu foarfeci cu două tăiușuri îndată ce dă căldura peste animale și le apără goliciunea și cînd tot copacul se acopere cu verdeață, înflorește, umbrește și se răsfață sub mușchi la adierea dulce a vîntului de vară. Ei spală îndată lîna tunsă de pe oi, iar fetele lor pricepute la mulsori o piaptănă la darac, căci sînt mai sprintene decît femeile, ca și cum oboseala muncii ar degrada femeia măritată. După ce torc cu iscusință firele, le întind pe vergele, pentru ca lîna să poată fi umezită în fiecare dimineață și să nu se înăsprească sub acțiunea luminii și căldurii. Îndată ce munca aceasta bine chibzuită a femeilor a rînduit bine firele, începe țesutul cu lovituri ritmice. Apoi un grup de femei netezește cu repeziciune țesătura de lînă în părțile ei prea țepoase: potrivind-o cu mîinile și bătînd-o, ele nivelează asperitățile și curăță pînza cu o perie deasă.

[1] Patrikiotes, înalt dregător bizantin, dealtfel necunoscut.

φοβεῖ γὰρ αὐτὸν ὡς ὑπόκρισις μίμων.
Ναὶ πέμπε, θερμὲ καὶ πυρὸς μᾶλλον φίλε,
ῥιγοῦντι Φιλῇ τὴν περίτριχα σκέπην.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

(I, p. 274)
Καὶ τὸ ξίφος πρόκωπον εἰς πάντας φέρων,
οὓς εἶδεν ἐχθροὺς ὁ δρομεὺς τότε χρόνος,
τῷ δὲ κράτει σχοίνισμα τὰς πράξεις δίδως
αἷς βαρβάρων ᾕρηκας ἀρχισατράπας,
καὶ πᾶσαν ἁπλῶς δυσμενῶν ὁμαιχμίαν,
ὡς ἄχρις Ἰνδῶν καὶ Σκυθῶν καὶ Περσίδος
καὶ γῆς Ἰταλῶν καὶ Μυσῶν πολυσπόρων,
τὴν σὴν διελθεῖν εὐχερῶς κριταρχίαν [...].

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΑΥΜΑΣΙΟΝ ΕΚΕΙΝΟΝ ΠΡΩΤΟΣΤΡΑΤΟΡΑ ΤΟΝ ΓΛΑΒΑΝ

(II, p. 251)
Κῆρυξ δὲ τοῦ πράγματος ἡ Κωνσταντίνου,
Δούλην ἰδοῦσα τὴν ἐλευθέραν τύχην,
καὶ πάλιν αὐτὴν λαμβάνει τὴν Πρεσθλάβαν,
Λωφτζὸν σὺν αὐτῇ, Τζερβενὸν καὶ Βυδίνην,
καὶ τὴν περὶ Δάνουβιν εὐρυχωρίαν·
καὶ πάλιν αὐτὸν τὸν βαρὺν ἀποστάτην
ὠθεῖ Λαχανᾶν ἐκτοπίζων τῷ ξίφει·
κατήγορον δὲ τῆς φυγῆς τῷ σατράπῃ
τὸ Παριστρίας φρούριον ἐκ τῶν πραγμάτων,
μησὶ δι' αὐτὸν ἐν τρισὶ κεκλεισμένον [...]

(II, p. 253)
Ἀθροίζεται δὲ στρατιᾶς πάλιν σέλας
ὡς ὑπὸ δίσκῳ τῇ στροφῇ τῶν πραγμάτων,
καὶ τὸν Λαχανᾶν τὸν πόλιν καταφλέγει.
Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ γλυκὺς ἑωσφόρος,
λυθέντος αὐτῷ τοῦ κατασχόντος νέφους,
Βυζάντιον πῦρ ἐκδραμὸν πρὸς ἑσπέραν
τῇ τῶν Ἰταλῶν δείκνυται πανοπλίᾳ·
τεφροῖ γὰρ αὐτοὺς ὡς ἀνίκμους ἀθρόους,
θερμὴν φύσιν ἔχοντας ὑπεροψίας.
Ἐξ ὧν κατασχὼν τὴν πόλιν Δυρραχίου
Κροάς τε καὶ Κάννινα καὶ τὰ κυκλόθεν,
ὁρμᾷ πρὸς αὐτοὺς τοὺς θρασεῖς πάλαι Βλάχους,
Θεόδωρον δὲ πυρπολεῖ κατὰ κράτος
τὸν σεβαστοκράτορα τῶν ἀλλοτρίων,
καὶ λαμβάνει τὴν χώραν, ὡς δῶρον τύχης.

Gerul o vede, dar trece pe alături, căci se înspăimîntă ca de riposta unor actori. Da, prietene, mai călduros decît focul, trimite țesătura de lînă lui Philes cel care îngheață.

CĂTRE ÎMPĂRAT [2]

(I, p. 274) Purtînd o sabie avîntată împotriva tuturor dușmanilor din timpul acela, fugar și întovărășindu-ți domnia cu fapte prin care ai înfrînt pe conducătorii barbarilor, ce priveau cu răutate orice înțelegere de arme, ai făcut ca puterea stăpînirii tale să ajungă cu ușurință pînă la inzi, sciți, perși și la pămîntul italicilor și moezilor cu roade multe [...].

CĂTRE MINUNATUL PROTOSTRATOR GLAVAS [3]

(II, p. 251) Cetatea lui Constantin este vestitoarea faptului, deoarece văzînd subjugată libertatea, a cucerit din nou Preslavos, Lovtzos, Tzerbenos și Vidinul [4], precum și ținuturile întinse din jurul Dunării, respingîndu-l iar cu sabia pe greoiul apostat Lachanas [5]: martor după fapte al fugii satrapului a fost cetatea Prista [6], căci l-a ținut închis acolo trei luni [...].

(II, p. 253) S-a adunat din nou floarea oștirii ca sub un disc prin schimbarea împrejurărilor și l-a răpus pe bătrînul Lachanas. Și din nou dulcele luceafăr al dimineții a împrăștiat nourii pripășiți, iar focul Bizanțului a alergat spre Apus și s-a arătat oștilor italice: le-a pîrjolit ca pe niște vreascuri lipsite de umezeală, căci erau uscate de fierbințeala mîndriei lor.

După aceea a cucerit cetatea Dyrrhachium, Kruja, Kannina [7] și ținuturile din jur, apoi a pornit chiar împotriva vlahilor cutezători altădată, l-a înfrînt cu totul pe Theodoros [8], sebastocratorul străinilor, și i-a luat țara ca un dar al destinului.

---

[2] Împăratul Ioan al III-lea Batatzes (1222–1254).

[3] Protostratorul Mihail Glavas, comparat cu Heracles, a luptat sub împăratul Mihail al VII-lea Paleologul (1261–1282) împotriva țarului bulgar Constantin Asen (1258–1277) și a uzurpatorului Lachanas.

[4] Cetățile de la Dunăre: Preslav, la sud-est de Razgrad și sud-vest de Šumen (Kolarovgrad); Loveč, la sud-est de Pleven, pe rîul Osăm; Červen, reședință episcopală, la est de Ruse; Vidin (Bononia), pe Dunăre, la vest de Lom.

[5] Lachanas, conducător bulgar, răsculat împotriva țarului legitim Constantin Asen, combătut de protostratorul Glavas.

[6] Prista (Sexanta Prista), lîngă Ruse sau poate, Drista (Durostorum).

[7] Dyrrhachium (Durrës), port la Adriatica; Kruja, centrul rezistenței lui Skanderbeg, la nord-vest de Tirana; Cannina, lîngă Valona (Vlorë), la sud de Durrës.

[8] Theodoros Angelos Ducas, conducător al Epirului după anul 1215, împărat cu capitala la Tesalonic între anii 1224–1230, învins de împăratul din Niceea Ioan al III-lea Batatzes (1222–1254).

XLII. IOANNES CATACALON

412 Οὐ Σκύθης γάρ, οὐδὲ Μυσός, οὐ Τριβαλός, οὐ Παίων
Ἐτρέψαντο τοὺς δυσσεβεῖς, ουδὲ Λατίνων σμῆνος,
Οὐδὲ γε πάλιν κραταιὸν ἄλλο τῶν Βλάχων γένος,
Ἀλλὰ δακρύων οἱ κρουνοί, καὶ τῶν εὐχῶν τὸ πλῆθος.
[...].

XLII. IOANNES CATACALON

Ioannes Catacalon, diacon și econom al mitropoliei Orestiadei (Adrianopolului), este autorul unui poem encomiastic destinat lui Ioan al V-lea Paleologul (1341–1391). Poemul celebra întoarcerea lui Ioan al V-lea la Constantinopol din călătoria pe care o făcuse la Buda pentru a obține sprijinul occidentalilor împotriva turcilor. El a fost scris în primăvara anului 1367. Între altele, în poem se menționează un atac eșuat al turcilor împotriva Adrianopolului. Faptul hotăritor al acestui eșec al „necredincioșilor" au fost, după autor, rugăciunile lui Policarp, mitropolitul orașului. Ioan Catacalon enumeră printre forțele militare capabile să se opună turcilor și pe români. Textul a fost semnalat la noi de N. Iorga în RI, 19, 1933, 4–6, p. 159. Potrivit însă datării greșite a poemului de către primul său editor, Bandini (Florența, 1764), istoricul român credea că el consemnează ecoul vitejiilor lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun. Îndreptarea erorii de datare, care s-a perpetuat și la noi și în istoriografia străină, se datorează Elisabetei A. Zachariadou („Studi Veneziani", 12, 1970, p. 211–217). Pentru întreaga problemă, v. N. S. Tanașoca, *O mențiune bizantină a românilor greșit datată*, SMIM, 8, 1975, p. 230–232.

Ediție folosită: J. J. Migne, PG, CLVIII. col. 961–970.

A lui Ioannes Diaconul Adrianopolitanul poemă în versuri politice spre lauda lui Ioan Paleologul

(vers. 412–415) Nu scitul [1], nici misianul [2], nici tribalul [3], nici peonul [4] nu i-au răpus pe necredincioși [5], nici vreun roi de latini, nici neamul puternic al vlahilor n-au făcut-o, ci șuvoaiele de lacrimi și mulțimea de rugăciuni [6] [...].

---

[1] Tătarul.
[2] Bulgarul.
[3] Sîrbul.
[4] Ungurul.
[5] Pe turci.
[6] Este vorba de lacrimile și rugăciunile lui Policarp, mitropolit al Adrianopolului mort între septembrie 1379 – iunie 1380.

1

Λοιπὸν ἐτότε ὅπου λαλῶ, εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
ἦτον ἀφέντης τῆς Βλαχίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος,
τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Γιαννινῶν κι ὁλοῦ τοῦ Δεσποτάτου,
κὺρ Ἰωάννην τὸν ὠνόμαζαν, Βατάτσης εἶχεν τὸ ἐπίκλη.
Κι ὡς ἤκουσεν καὶ ἔμαθεν καὶ ἐπληροφορέθη
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἀπήρασιν τὴν ἀφεντίαν τῆς Πόλης,
κ' ἐστέψασιν καὶ βασιλέαν, ἀπήρασιν τὰ κάστρη,
τὲς χῶρες ἐμερίσασιν ὅλης τῆς Ρωμανίας·
εὐθέως, σπουδαίως ἀπέστειλεν ἐκεῖ εἰς τὴν Κουμανίαν·
δέκα χιλιάδες ἦλθασιν, ὅλοι ἐκλεχτοὶ Κουμᾶνοι
μὲ Τουρκουμάνους ἐκλεχτούς, ὅλοι ἐκαβαλλικεῦαν.
Ἄρματα εἴχασιν καλά, διαρίχια ἐφοροῦσαν·
οἱ μὲν κοντάρια ἐβάσταιναν κ' οἱ ἕτεροι βεργίτες.
Ἐσώρεψεν καὶ τὸν λαὸν ὅλης τῆς ἀφεντίας του,
φουσσᾶτα ἐπεριεσώρεψεν μεγάλα κι ἀντρειωμένα
κι ἄρχισε μάχην δυνατὴν νὰ πολεμῇ τοὺς Φράγκους·
οὐχὶ γὰρ εἰς πρόσωπον, νὰ πολεμήσῃ εἰς κάμπον,
ἀλλὰ μὲ τρόπον μηχανίας ὥσαν [τὸ] κάμνουν οἱ Τοῦρκοι.
Διαβόντα γὰρ ἕνας καιρός, ἐγύρισεν ὁ ἄλλος·
μὲ πονηρίαν ἀπόστελνεν τοὺς καταπατητᾶδες

Este o lucrare în versuri care relatează despre nașterea și progresele dominației cruciaților francezi in Grecia, mai ales în Moreea (Peloponez), unde s-a dezvoltat principatul francez de Ahaia (1205–1429). Există mai multe versiuni ale acestei cronici: franceză, italiană, aragoneză, greacă. Cronica a fost alcătuită în prima jumătate a secolului al XIV-lea și cuprinde evenimentele pînă în anul 1292. Raportul dintre diferitele versiuni ale cronicii constituie o problemă viu discutată de cercetători. În general, se admite că versiunea greacă are la bază o versiune franceză și că ea a fost elaborată către jumătatea secolului al XIV-lea, suferind însă prelucrări ulterioare. Cel mai vechi manuscris cunoscut datează din ultimul sfert al secolului al XIV-lea. *Cronica Moreei* nu este o operă bizantină în sensul deplin al termenului. Ea reprezintă produsul cercurilor conducătoare ale societății grecești din lumea bizantină supusă dominației cruciaților apuseni, de după căderea Constantinopolului sub latini (1204). Aceste cercuri se asimilaseră în foarte mare măsură cuceritorilor occidentali. Valoarea de izvor istoric a cronicii este foarte inegală. Alături de informații exacte și prețioase ea cuprinde relațiuni fanteziste și flagrante inexactități și confuzii. Este mai curînd un document de mentalitate decît de istorie. De mai multe ori, cronica pomenește de Vlahia tesalică și, în prima ei parte se referă la luptele lui Ioniță, țarul bulgarilor și al românilor balcanici cu latinii. De aici, interesul ei, totuși foarte redus, pentru istoria românilor.

Ediție folosită: The Chronicle of Morea edited ... John Schmitt, London, 1904.

CRONICA MOREEI

1

(vers. 1 030—1 081) Așadar, pe vremea despre care vorbesc, era domn peste Vlahia [1] și întreaga Eladă [2], peste Arta și Ianina și întreg despotatul [3], Ioan cel numit și Vatatzes [4]. Și cînd a auzit și a aflat și a fost informat de faptul că francii au pus stăpînire pe Oraș [5] și că au încoronat și împărat, au luat cetățile, au împărțit ținuturile întregii Romanii [6], atunci el a trimis îndată, grabnic, soli în Cumania, după ajutor. Au venit zece mii de oameni, toți cumani aleși împreună cu turcomani aleși, au venit cu toții călare. Aveau arme frumoase, purtau unii lănci lungi, alții lănci scurte în mîini. A adunat și poporul din toată țara stăpînită de el, a adunat oaste mare și vitează și a început o luptă crîncenă împotriva francilor. Dar nu dădea luptă față în față, nu se bătea în cîmp deschis, ci cu felurite vicleșuguri, așa cum fac turcii.

1 Vlahia tesalică.
2 Cronica se referă la thema Eladei care cuprindea Atica, Beoția, Locrida, Focida, o parte din Tesalia.
3 Despotul Epirului.
4 Cronica se referă, prin anacronism și confuzie, la împăratul bizantin din Niceea Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222–1254).
5 Constantinopol ocupat în 1204 de cruciați.
6 Denumire dată Imperiului bizantin.
7 Bonifaciu de Montferrat, rege latin al Tesalonicului (1204–1207).

τοῦ νὰ μαθαίνῃ ἀδιάλειπτα τὲς τῶν Φραγκῶν γὰρ πρᾶξες.
Κι ὡς ἔμαθεν πληροφορίαν τὸ ποῦ ἦτο ὁ Μπονοφάτσιος,
ὁ ρῆγας τοῦ Σαλονικίου, οὕτος τὸν ὠνομάζαν,
τὲς νύχτες ἐπερπάτησεν ἕως οὗ νὰ ἐφτάσῃ ἐκεῖθεν.
Τὰ ἐγκρύμματά του ἔβαλεν εἰς ἐπιδέξιους τόπους·
καὶ ὅσον ἐξημέρωσεν κ' ἐπλάτυνεν ἡ ἡμέρα
διακοσίους γὰρ ἐδιόρθωσεν ὅπου ἦσαν τὰ λαφρὰ τους
κ' ἐδράμασιν κ' ἐκούρσεψαν γῦρον τοῦ κάστρου ἐκείνου·
τὸ κοῦρσο ἐπεριμάζωξαν, ἀπῆρασι, ὑπαγαίνουν.
Τὸ ἰδεῖ οἱ Λουμπάρδοι ὅπου ἦσασι εκεῖσε μὲ τὸν ρῆγαν,
σπουδαίως ἀπῆραν τ' ἄρματα, πηδοῦν, καβαλλικεύουν·
ἀτός του ὁ ρῆγας μετ' αὐτοὺς ἐξέβηκεν ὁμοίως
ὡς ἄνθρωποι ἀπαίδευτοι τῆς μάχης τῶν Ρωμαίων.
Ὀμπρὸς ὀπίσω ἐξέβαιναν πρὸς εἴκοσι καὶ τριάντα·
κ' ἐκεῖνοι ὅπου ἐκουρσέψασιν κ' ἐφεῦγαν μὲ τὸ κοῦρσο
ἕως οὗ νὰ τοὺς προσφέρουσιν ἀπέσω εἰς τὰς χωρίας.
Ἐνταῦτα ἀπεχωσιάσασιν γύρωθεν οἱ χωσίες
καὶ τοὺς Λουμπάρδους ἄρχασαν νὰ τοὺς θέλουν τοξεύει·
ἐδεῖχναν ὅτι φεύγουσιν ἐκεῖνοι οἱ Κουμᾶνοι
κ' ἐγύριζαν ὀπίσω τους καὶ τὰ φαρία ἐδοξεῦαν.
Οἱ δὲ Λουμπάρδοι ὡς εἴδασιν μετὰ τὸν Μπονοφάτσιον,
ἐκεῖνον τὸν ἀφέντην τους, τοῦ Σαλονικίου τὸν ρῆγα,
τὸ πῶς τοὺς ἐτριγύρισαν κ' ἐκατεδόξευάν τους,
ὅλοι ἐνομοῦ ἐσωρεύτησαν, νὰ ζήσουν κι ἀποθάνουν.
Τὸ δὲ οἱ Κουμᾶνοι κ' οἱ Ρωμαῖοι οὐκ ἐζυγώνανέ τους·
μὲ τὰς σαγίττας ἀπὸ μακρὰ τοὺς ἐκατεδοξεῦαν
κι οὕτως τοὺς ἀποκτείνασιν κ' ἐθανατώσανέ τους.
Ἀπαύτου δὲ καὶ ἔμπροστεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγοῦμαι,
μὲ πονηρίαν καὶ μηχανίαν, ὡς τὸ ἔχουν οἱ Ρωμαῖοι,
τοὺς Φράγκους ἐμαχόντησαν, ἐπαῖρναν τους καὶ ἐδίδαν,
καθὼς τὸ ἔχουν πανταχοῦ οἱ μάχες καὶ οἱ στρατεῖες,
ἕως ὅτου ἐπεράσασιν τῶν τριῶν χρονῶν τὸ τέλος.
Κι ἀφότου ἐπληρώθησαν οἱ τρεῖς χρόνοι κι ἀπάνω,
ὁ Βαλτουβῆς ὁ βασιλεὺς ὠρέχτηκεν νὰ ἀπέλθῃ
ἐκεῖ εἰς την Ἀνδριανόπολιν, χώρα μεγάλη ὑπάρχει.
Κι ὡσαν ἐδιέβηκεν ἐκεῖ, καθὼς σὲ το ἀφηγοῦμαι,
ὀκάποιος τοῦ τὸ ἐμηνύτεψεν ἐκεινοῦ τοῦ δεσπότη
τοῦ Καλοϊωάννη, σὲ λαλῶ, τοῦ ἀφέντου τῆς Βλαχίας·
κ' ἐκεῖνος, ὡς τὸ ἤκουσεν κι ὡς τὸ ἐπληροφορέθη,
γοργόν, σπουδαίως καὶ σύντομα, μὲ προθυμίαν μεγάλην,
καταπαντόθε ἐσώρεψεν ὅλα του τὰ φουσσᾶτα·
ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνδριανόπολιν σπουδαίως ἐκατεφτάσεν,
Τί νὰ σὲ λέγω τὰ πολλὰ πολλάκις νὰ βαρειέσαι;
ἐπεὶ κ' ἐγὼ ὡσὰν κ' ἐσὲν βαρειῶμαι νὰ τὰ γράφω·
ἀλλὰ διὰ συντομώτερον καὶ διὰ κοντοὺς τοὺς λόγους,
σὲ λέγω καὶ πληροφορῶ, μὲ ἀλήθειαν σὲ τὸ γράφω,
ὅτι, ὡσὰν τὸ ἔποικαν ἐκείνου τοῦ μαρκέση,

Căci, din timp în timp, trimitea cu viclenie spioni ca să afle neîncetat ce fac francii. Şi cînd a aflat unde se găsea Bonifaciu [7], regele Salonicului, aşa se numea el, a umblat nopţi întregi pînă să ajungă acolo. Şi-a aşezat trupele lui în locuri potrivite. Şi îndată ce s-a luminat şi s-a făcut ziuă, s-au ridicat două sute de ostaşi din trupele sale uşoare şi au alergat şi au prădat împrejurimile acelei cetăţi. Văd asta lombarzii, de acolo de unde se aflau împreună cu regele, îşi iau în grabă armele, sar, pornesc călări; regele însuşi a plecat împreună cu ei, au pornit ca nişte oameni ce nu cunoşteau felul de luptă al romeilor. Înainte şi în urma lor mergeau ca la douăzeci, treizeci de oameni. Iar duşmanii care prădaseră fugeau cu prada pînă ce aveau să-i prindă în curse. Îndată ce i-au prins în cursele pregătite de jur împrejur, au început să tragă cu săgeţi în lombarzi. Cumanii aceia se prefăceau că fug şi se întorceau înapoi şi le ucideau caii, trăgînd în ei cu arcurile. Iar lombarzii şi Bonifaciu, domnul lor, regele Salonicului, cînd au văzut că i-au încercuit şi că-i omoară [cumanii] cu săgeţi, s-au strîns cu toţii la un loc, gata să trăiască sau să moară. Dar cumanii şi romeii nu se apropiau de ei. Îi săgetau cu săgeţile lor de departe şi astfel i-au ucis şi i-au dat morţii. De aici înainte, aşa cum îţi povestesc, romeii, cum le e obiceiul, cu viclenie şi şiretlicuri, au luptat împotriva francilor şi cînd îi învingeau cînd erau învinşi, cum se întîmplă întotdeauna în lupte şi războaie, pînă ce au trecut trei ani împliniţi [8].

(vers. 1 082—1 127) Şi cînd s-au împlinit trei ani şi mai bine, Balduin împăratul [9] a dorit să plece la Adrianopol, un oraş mare. Şi cînd a ajuns acolo, cum îţi povestesc, cineva i-a dat de ştire despre asta acelui [vestit] stăpînitor, adică vreau să zic lui Caloian, domnul Vlahiei [10]. Şi el, îndată, ce a auzit şi a fost înştiinţat de asta, iute, grabnic, pe dată, a adunat cu mare rîvnă de pretutindeni toate oştile lui. Grabnic a ajuns acolo, la Adrianopol. La ce să-ţi mai spun cele multe întîmplate şi să te plictisesc oare? Aşa ceva mă plictiseşte şi pe mine să scriu tot atît cît pe tine să asculţi. Ci îţi spun şi-ţi aduc la cunoştinţă mai pe scurt, în puţine cuvinte, ce s-a petrecut, îţi scriu însă adevărul.

[8] Cronica inversează şi confundă evenimentele, păstrînd vag amintirea expediţiei lui Bonifaciu în Grecia continentală după cucerirea Constantinopolului.

[9] Balduin I de Hainaut, conte de Flandra, primul împărat latin al Constantinopolului (1204—1205). Porneşte spre Adrianopol în 1205, nu în 1207, cum reiese din cronică.

[10] Ioniţă, supranumit Caloian, ţarul bulgarilor şi al vlahilor (1197—1207).

τοῦ ρῆγα τοῦ Σαλονικίου, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην,
τὸ ἐποίησαν καὶ Μπαλτουῆ, τοῦ βασιλέως τῆς Πόλης·
μετὰ χωσίες καὶ μηχανίες οὕτως τοὺς ἐπλανέσαν,
κ' ἐξέβησαν εἰς τὴν φωνὴν καὶ ταραχὴν ἐκείνην
ποῦ ἐλάλησαν καὶ εἴπασιν ὅτι ἦλθαν τὰ φουσσᾶτα
τοῦ Καλοϊωάννη, σὲ λαλῶ, ἐκείνου τοῦ δεσπότη.
Πεντακοσίους ἀπέστειλεν ἐκεῖνος ὁ δεσπότης,
ὅπου ἔδραμαν κ' ἐκούρσεψαν τοὺς κάμπους καὶ τοὺς τόπους·
ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνδριανόπολιν ποῦ ἦτον ὁ βασιλέας.
Ὥρισεν γὰρ ὁ βασιλέας τὸν πρωτοστράτοράν του
καὶ τὰ σαλπίγγια ἐλάλησαν, πηδοῦν, καβαλλικεύουν·
Φλαμέγκους εἶχε ἑξακοσίους καὶ τριακοσίους Φράγκους
ὅπου ἦσαν ὅλοι ἐκλεχτοί, φαρία ἐκαβαλλικεῦαν,
ἅρματα εἴχασιν λαμπρὰ [ὡς] τὰ ἔχουσιν οἱ Φράγκοι.
Ἀϊλλοι ζημία ὅπου ἐγένετον ἐκείνην τὴν ἡμέραν
'ς τέτοιους ἀνθρώπους βγενικοὺς ἀπ' τὸ ἄνθος τῆς Φραγκίας,
τὸ πῶς ἐκαταλύθησαν κι ἀδίκως ἀποθάναν,
διατὶ οὐκ ἔξευραν κἂμ ποσῶς τὴν μάχην τῶν Ρωμαίων.
Ἦλθασιν γὰρ οἱ ἄρχοντες οἱ Ἀδριανοπολῖτες
καὶ λέγουσιν τοῦ βασιλέως· « Ἀφέντη μας, δεσπότη,
„κράτησον τὰ φουσσᾶτα σου μηδὲν ἔβγουσιν ἔξω·
„ἐπεὶ αὐτοί, ὅπου θεωρεῖς, ὅτι ἦλθαν καὶ κουρσεύουν,
„ὡς πλάνοι ἦλθασι κλεφτῶς νὰ μᾶς ἐξεμαυλίσουν·
„τὰ δὲ φουσσᾶτα ὅπου ἔχουσιν, ὅλοι εἶναι χωσιασμένοι
„καὶ ἀναμένουν ὡς διὰ ἐμᾶς νὰ μᾶς ὑπάουσι ἐκεῖσε.
„Αὐτοῦνοι γὰρ οὐ πολεμοῦν ὡσὰν ἐσεῖς οἱ Φράγκοι,
„εἰς κάμπον ν' ἀναμείνουσιν νὰ δώσουν κονταρέας,
„ἀλλὰ μὲ τὰ δοξάρια τους φεύγοντα πολεμοῦσιν.
„Καὶ πρόσεχε, ἀφέντη μας [καλέ], μηδὲν ἐβγῇς εἰς αὔτους·
„ἂν μᾶς ἀπῆραν πρόβατα, ἄλογά τε καὶ βοΐδια,
„ὡς δανεικὰ ἂς τὰ ἐπάρουσιν, ἂν τύχῃ νὰ τὰ στρέψουν. »
Ἀκούσων τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐκατηγόρησέ το,
χολιαστικὰ τοὺς ὥρισε πλέον νὰ μὴ τὸ εἰποῦσιν,
διότι πρᾶγμα λέγουσιν, κατηγορίαν μεγάλην.
„Να ἐβλέπω μὲ τὰ ὀμμάτια μου ἐμπρός μου τοὺς ἐχτρούς μου
„ὅπου ζημιώνουν, καταλοῦν, τοὺς τόπους μου κουρσεύουν,
„κ' ἐγὼ νὰ στήκω ὡσὰν νεκρὸς καὶ νὰ τοὺς ὑπομένω;
„κάλλιον τὸ ἔχω, θάνατον σήμερον ν' ἀποθάνω
„περὶ νὰ εἰποῦσιν ἀλλαχοῦ νὰ μὲ κατηγορήσουν".
Ὥρισεν, ἐλαλήσασιν καὶ εἶπαν τὰ σαλπίγγια·
εἰς τρία ἀλλάγια ἐχώρισε τοὺς Φράγκους ὅπου εἶχεν,
καὶ τοὺς Ρωμαίους εἰς ἄλλα τρία κ' ἐξέβησαν στὸν κάμπον.
Τὸ ἰδεῖ τους γὰρ οἱ Κούμανοι, ἐκεῖνοι ὅπου ἐκουρσεῦαν,
τὸ πῶς ἐξέβησαν 'ς αὐτούς, ἐχάρησαν μεγάλως,
ἔδοξαν ὅτι φεύγουσι μὲ τὸ κοῦρσο ὅπου εἶχαν·
κ' οἱ Φράγκοι, ὡς ἀπαίδευτοι τῆς μάχης γὰρ ἐκείνης,
ἀρχίσαν νὰ τοὺς διώκουσιν διὰ νὰ τοὺς ἔχουν σώσει·
κ' ἐκεῖνοι πάλε φεύγοντα τοὺς ἀκατεδοξεῦαν.

Şi anume că acelaşi lucru pe care i l-au făcut acelui marchiz, regele Salonicului, aşa cum ţi-am povestit, i l-au făcut şi lui Balduin, împăratul Oraşului; l-au înşelat cu curse şi vicleşuguri şi i-au făcut să iasă [la luptă] în mare învălmăşală şi strigînd că au sosit oştile lui Caloian, stăpînitorul acela. Acel stăpînitor a trimis cinci sute de oameni care au cutreierat în goană şi au prădat cîmpiile şi locurile de acolo, de la Adrianopol, unde era împăratul. Atunci împăratul a poruncit protostatorului[11] său şi au răsunat trîmbiţele, ostaşii sar, pornesc călare. Avea şase sute de flamanzi şi trei sute de franci, toţi unul şi unul, călăreau pe cai, aveau arme strălucitoare, aşa cum au francii. Vai, ce pierdere au îndurat în ziua aceea, oamenii aceştia atît de nobili, floarea Franţei, cum au fost nimiciţi şi au murit pe nedrept, fiindcă nu cunoşteau de loc felul de luptă al romeilor. Căci au sosit arhonţii adrianopolitani şi-i spun împăratului: „Stăpîne, Doamne, ţine-ţi oştile, să nu iasă deloc afară [din oraş]. Căci aştia pe care-i crezi că au venit să prade, au venit ca nişte înşelători ca să ne scoată hoţeşte afară. Iar oştile pe care le au sînt toate ascunse şi aşteaptă ca ei să ne atragă într-acolo. Căci ei nu luptă ca voi, francii, nu rămîn în cîmp deschis ca să dea lovituri cu lancea, ci din fugă trag cu arcurile. Şi fii cu băgare de seamă, bunule stăpîn, să nu cumva să ieşi din cetate în întîmpinarea lor. De ne-au luat oi, cai şi vite, nu-i nimic, să zicem că le-au luat cu împrumut, poate că o să ni le dea cîndva înapoi!".

(vers. 1 128—1 135) Auzind acestea, împăratul i-a mustrat, le-a poruncit mînios să nu mai spună aşa ceva, căci ceea ce spun este un lucru vrednic de mare mustrare. „Să-i văd adică cu ochii mei pe duşmanii mei înaintea mea, cum vatămă, cum distrug, cum pradă ţinuturile mele şi eu să stau ca un mort şi să îndur? Socot că e mai bine să mor chiar azi decît să se bîrfească cîndva pe socoteala mea".

(vers. 1 136—1 161) Dădu poruncă, răsunară şi dădură glas trîmbiţele, împărţi pe francii pe care-i avea în trei grupuri, iar pe romei în alte trei şi ieşiră în cîmp. Cumanii care prădau îi văd că au ieşit şi vin spre ei, s-au bucurat tare. S-au prefăcut că fug cu prada pe care o aveau. Şi francii, ca unii ce nu cunoşteau felul acela de luptă, au prins să-i urmărească ca să-i ajungă. Şi aceia, la rîndul lor, din fugă, trăgeau cu arcurile, ucigîndu-le caii

[11] Protostatorul era un înalt demnitar bizantin, iniţial mai mare peste grajdurile împărăteşti, foarte apropiat de persoana împăratului pe care-l însoţea în împrejurări ceremoniale; se îngrijea de amenajarea taberei şi asigurarea cailor imperiali în expediţii militare. Nichita Choniates asimilează pe protostator cu mareşalul occidentalilor. Cronica Moreei foloseşte probabil aici termenul bizantin, aplicîndu-l la francezi, în această accepţie.

τὰ ἄλογα καὶ τὰ φαρία ὅπου ἐκαβαλλικεῦαν.
Τόσον τοὺς ἐπαράσυραν κ' ἐξεμαυλίσανέ τους,
ὅτι τοὺς ἀπεσόσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χωσίαν·
εὐθέως ἐξεχωσιάσασιν οἱ Τοῦρκοι κ' οἱ Κουμᾶνοι,
ἔρχισαν νὰ δοξεύουσιν τῶν Φραγκῶν τὰ φαρία.
Οἱ Φράγκοι γὰρ ἐλόγιασαν πόλεμον νὰ τοὺς ποιήσουν
μὲ τὰ κοντάρια καὶ σπαθία, ὡς ἦσαν μαθημένοι.
Οἱ δὲ Κουμᾶνοι ἐφεύγασιν κι οὐδὲν τοὺς ἐπλησιάζαν,
μόνι μὲ τὰ δοξάρια τους τοὺς ἐκατεδοξεῦαν
καὶ τόσα ἐκατεδόξεψαν ὅτι ἀπεκτείνανέ τους·
ἐψόφησαν γὰρ τὰ φαρία, οἱ καβαλλάροι ἐπέσαν.
Σαλίβες εἶχαν τούρκικες ὁμοίως καὶ ἀπελατίκια·
μὲ ἐκεῖνα τοὺς ἐσύχνασαν ἀπάνω εἰς τὰ κασσίδια,
κι ἀπέκτειναν τὸν βασιλέαν κι ὅλα του τὰ φουσσᾶτα.
Ἔδε ζημία ὅπου ἐγίνετον ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
πᾶσα στρατιώτης εὐγενὴς πρέπει νὰ τοὺς λυπᾶται
διατὸ ἀπέθαναν ἄδικα, δίχως νὰ πολεμήσουν.
Οἱ δὲ Ρωμαῖοι ὅπου ἦσασιν μετὰ τὸν βασιλέα
ἐκεῖ ἐκ τὴν Ἀνδριανόπολιν, ὀλίγους γὰρ ἐλάβαν,
ἐπεὶν τὸ ἰδεῖ τὸν βασιλέα τὸ πῶς τὸν ἀπεκτεῖναν,
ἔφυγαν, ὀπίσω ἐστράφησαν, ἐσέβησαν στὴν χώραν·
μαντᾶτα ἐσυνεβγάλασιν στὴν Κωνσταντίνου πόλιν,
τὸ πῶς ἐκαταλύσασιν τὸν βασιλέαν οἱ Τοῦρκοι.
Ὁ Δοῦκας γὰρ τῆς Βενετίας εὑρέθηκεν ἐκεῖσε·
εὐθέως φουσσᾶτα ἐσώρεψεν, στὴν Ἀδριανόπολη ἦλθεν
νὰ συμμαχήσῃ τὸν λαόν, τὴν χώραν νὰ φυλάξῃ·
ὡσαύτως ἐσυνέβγαλεν σπουδαίως ἀποκρισάρην
ἐκεῖσε εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὸν μισὶρ Ρομπέρτον,
αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως τοῦ Βαλδουβίνου ἐκείνου.
Χῶρες καὶ κάστρη ἀφέντευεν ἐκεῖσε εἰς τὴν Νύμφον·
εἶχε φουσσᾶτα δυνατά, φλαμουριαρίους μετ' αὐτόν.
Κι ὡς τὸ ἤκουσεν καὶ ἔμαθεν κι ὡς τὸ ἐπληροφορέθη
τὸ πῶς ἐκαταλύσασιν τὸν βασιλέαν οἱ Τοῦρκοι,
τὰ κάστρη του ἐσωτάρχισεν κι ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν.
Ὁ Δοῦκας γὰρ τῆς Βενετίας ἐστράφηκεν ἐκεῖσε·
καταπαντοῦθεν ἐμήνυσε διὰ τοὺς φλαμουραρίους
τοὺς πρώτους ὅπου ἀφέντευαν τότε εἰς τὴν Ρωμανίαν.
Κι ἀφότου ἐσωρεύτησαν κ' ἐνώθησαν ἀλλήλως,
ἐθρόνιασαν διὰ βασιλέαν ἐκεῖνον τὸν Ρομπέρτον,
τοῦ βασιλέως τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βαλδουβίνου ἐκείνου.

pe care-i călăreau. I-au atras după ei și i-au înșelat astfel, făcîndu-i să cadă în cursă. Îndată ce i-au prins în cursă, turcii și cumanii au început să le ucidă cu săgețile francilor caii. Căci francii socotiseră că vor lupta împotriva lor cu lăncile și săbiile, cum erau învățați. Dar cumanii fugeau și nu se apropiau de loc de ei, numai cu arcurile trăgeau în ei și, tot trăgînd, îi ucideau. Caii mureau, cavalerii cădeau. Dușmanii aveau suliți turcești și ghioage cu care le izbeau căștile și l-au ucis pe împărat și toate oștile lui. Iată ce pierdere au îndurat în ziua aceea! Orice oștean nobil trebuie să-i plîngă pe cei căzuți, pentru că au murit pe nedrept, fără să lupte![12].

(vers. 1 162—1 184) Iar puținii romei care erau cu împăratul acolo, la Adrianopol, după ce au văzut că l-au ucis pe împărat, au fugit, s-au întors înapoi, au intrat în oraș. Au trimis veste în orașul lui Constantin[13] că turcii l-au ucis pe împărat. Căci acolo se găsea dogele Veneției[14]. El a adunat îndată oaste, s-a dus la Adrianopol să vină în ajutorul populației, să apere orașul. Totodată a trimis în grabă un apocrisiar[15] în Răsărit, la mesir Robert, fratele acelui împărat Balduin[16]. Acesta domnea acolo, la Nymphos[17], peste ținuturi și cetăți. Avea oști puternice, flămurari[18] cu el. Și îndată ce a auzit și a aflat și a primit știre despre faptul că turcii l-au ucis pe împărat, și-a părăsit cetățile și a plecat în Oraș. Căci dogele Veneției se întorsese acolo. A anunțat prin flămurari pretutindeni pe fruntașii care domneau atunci în Romania. Și cînd s-au strîns și s-au reunit, l-au înscăunat pe acel Robert, fratele vestitului împărat Balduin.

[12] Lupta de la Adrianopol a avut loc la 15 aprilie 1205. După alte izvoare (Nichita Choniates), Balduin a murit în captivitate la Tîrnovo.
[13] Constantinopol.
[14] Enrico Dandolo, doge al Veneției (1192—1205).
[15] Apocrisiarul, în Bizanț, era un funcționar însărcinat cu ducerea soliilor. Și aici cronica folosește un termen bizantin pentru a desemna o realitate franceză.
[16] De fapt Henri de Hainaut, viitorul împărat latin al Constantinopolului (1206—1216).
[17] Nymphaion, de fapt la Adramyttion.
[18] Lăncieri.

2

Τὸν χρόνον γὰρ καὶ τὸν καιρὸν ὅπου ἔπιασαν οἱ Φράγκοι
⟨το τὴν Κωνσταντινόπολιν, ὡσὰν τὸ ἀφηγοῦμαι⟩,
ἰδῶν οἱ ἄρχοντες Ρωμαῖοι οἱ πρῶτοι τῆς Ρωμανίας
ἐκεῖσε εἰς τὴν Ἀνατολήν, ποῦ εἶχαν τὴν παρρησίαν,
ἐκλέξασιν δι' ἀφέντην τους καὶ βασιλέα ἐθρονιάσαν
ἐκεῖνον τὸν κὺρ Θεόδωρον, Λάσκαριν τὸν ἐλέγαν·
γαμβρὸς ἦτον τοῦ βασιλέως κὺρ Σάκη τοῦ Βατάτση
κ' εἶχεν τὴν θυγατέρα του ὁμόζυγον γυναῖκα.
Κι ἀφότου τὸν ἐστέψασιν κ' ἐποίησαν βασιλέαν,
τὰ κάστρη του ἐσωτάρχισε κ' ἐρρόγεψεν φουσσᾶτα,
Τούρκους, Κουμάνους, Ἀλαϊνούς, Ζύχους γὰρ ⟨καὶ⟩ Βουλγάρους.
Ἄρχισε τοῦ νὰ μάχεται μὲ προθυμίαν μεγάλην
τοὺς Φράγκους ὅπου ηὑρέσκονταν εἰς τῆς Νικαίας τὰ μέρη,
ἐκεῖσε εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅπου ἔνι ἡ Φιλαδέλφεια,
ὅπου ἦτον γὰρ καὶ ἀφέντευεν [ὁ μισὶρ] Ρομπέρτος ντὲ Φιλάντριας·
κ' ἐδιήρκησεν ἡ μάχη τους χρόνους κἂν τρεῖς καὶ πλέον,
ἕως οὗ ἐσκοτώθη ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ὁ Βαλδουβῖνος,
κ' ἐστέψασιν διὰ βασιλέαν ἐκεῖνον τὸν Ρομπέρτον.

3

Τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ καιρὸν ὅπου ἦλθε ὁ Καμπανέσης
κ' ἐπέζεψεν στὴν Ἀχαίαν, καθὼς σὲ τὸ ἐπροεῖπα,
εἰς τοῦ βιβλίου τὸν πρόλογον, φαίνει μέ, σὲ τὸ γράφω,
τὸ πῶς γὰρ μὲ τοῦ πιασμοῦ τῆς Κωνσταντίνου πόλης
χρόνον ἕναν καὶ μοναχὸν ἦλθεν ὁ Καμπανέσης
νὰ κουγκεστήσῃ τὸν Μορέαν, ὡσὰν τὸ ἀφηγοῦμαι —
λοιπόν, καθὼς ἐπλάτυνεν κι ἀκούστη τὸ μαντᾶτο,
εὑρέθηκεν εἰς τὴν Βλαχίαν αὐτὸς ὁ Μπονιφάτσος,
ὁ ρῆγας τοῦ Σαλονικίου, μὲ τὰ φουσσᾶτα ὅπου εἶχεν·
ὁμοίως εὑρέθη μετ' αὐτὸν ὁ ἐπαινετὸς ἐκεῖνος,
τὸν ἔλεγαν μισὶρ Ντζεφρέ, Βιλαρτουὴ τὸ ἐπίκλη.

4

Ἐνταῦτα ἐγίνη ἀπόκρισις πρὸς τὸν μισὶρ Ντζεφρόε
ὅτι νὰ ἐσμίξουν στὴν Βλαχίαν, ἕνωσιν νὰ ποιήσουν,

2

(vers. 1 205—1 222) În vremea cînd francii au luat [Constantinopolul, aşa cum povestesc], văzînd acest lucru arhonţii romei, fruntaşii Romaniei, acolo în Răsărit, unde trăiau în siguranţă, şi-au ales drept domn şi au înscăunat ca împărat pe vestitul kyr Teodor, numit şi Lascaris [19]. Era ginere al împăratului kyr Sakis Vatatzes [20] şi avea de soţie pe fiica lui. Şi după ce l-au încoronat şi l-au făcut împărat, şi-a întărit cetăţile şi a năimit oştiri de mercenari turci, cumani, alani, zichi şi bulgari. A început să lupte cu mare avînt împotriva francilor care se găseau în părţile Niceei, acolo, în Răsărit, unde este Philadelphia, unde se găsea şi domnea mesir Robert de Flandra. Şi lupta lor a durat vreo trei ani şi mai bine, pînă ce a fost ucis însuşi împăratul Balduin şi l-au încoronat pe acel Robert [21].

3

(vers. 1 505—1 520) În vremea aceea, cînd a venit Campanesis [22] şi a năvălit în Ahaia, aşa cum ţi-am spus mai înainte, în prologul cărţii, pare-mi-se, îţi scriu că după luarea oraşului lui Constantin un singur an mai tîrziu, a venit Campanesis să cucerească Moreea, după cum îţi povestesc. Aşadar, cum vestea se întinsese şi se auzise, se găsea în Vlahia [23] însuşi Bonifaciu cu oştile pe care le avea. Se găsea, de asemenea, cu el bărbatul acela vrednic de laudă numit mesir Geoffroi, supranumit Villehardouin [24].

4

(vers. 2 588—2 602) Atunci i s-a dat răspuns lui mesir Geoffroi ca să se întîlnească în Vlahia, să facă unire şi să pună acolo în rînduială cele pe

---

[19] Teodor I Lascaris, împărat bizantin la Niceea (1204—1222).

[20] De fapt al împăratului Alexie al III-lea Anghelos (1195—1203), confundat aici cu Isaac al II-lea Anghelos (Sakis) (1185—1195), fratele său şi pe care cronica îl numeşte greşit şi Vatatzes, după numele împăratului din Niceea Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254).

[21] De fapt pe Henri de Hainaut, împărat latin al Constantinopolului (1206—1216), confundat probabil aici cu împăratul latin Robert de Courtenay (1221—1228).

[22] Cronica se referă la Guillaume I de Champlitte, supranumit „le Champenois", campanezul, cuceritorul latin al Moreei şi primul principe latin al Ahaiei (1205—1209).

[23] Vlahia tesalică.

[24] Geoffroi I de Villehardouin, principe latin al Ahaiei (1209—1229).

κ' ἐκεῖ νὰ κατορθώσουσιν τὰ ἔχουν νὰ διορθώσουν.
Ἐνταῦτα ἦλθεν ὁ βασιλεὺς στὸ κάστρον τῆς Λαρίσσου,
κ' ἐκεῖνος ὁ μισὶρ Ντζεφρὲς ὁ ἀφέντης τοῦ Μορέως,
ἀπὸ τὴν Θῆβα ἐδιάβηκεν κ' ἐπῆρε καὶ μετ' αὗτον
ἐκεῖνον, ὅπου ἐφέντευεν ἐτότε τὴν Ἀθήναν,
μέγαν κύρην τὸν ἔλεγαν, ἀπ' αὗτον γὰρ ἐκράτει
τὸν τόπον καὶ τὴν ἀφεντίαν ποῦ εἶχε στὴν Ρωμανίαν,
καὶ ὅλους τοὺς φλαμουραρίους, ὅπου ἦσαν στὸν Μορέαν.
Ὅλοι μὲ αὐτὸν ἐδιάβησαν ἐκεῖσε στὴν Βλαχίαν,
στὴν Λάρισσον ἑνώθησαν μετὰ τὸν βασιλέα·
χαρὲς μεγάλες ἔποικαν ἀφότου γὰρ ἐσμίξαν,
καὶ μετ' ἐκεῖνες τὲς χαρὲς ἀμφότεροι ἐσυντύχαν
καὶ εἶπαν κ' ἐδιόρθωσαν ἐτοῦτα ὅπου σὲ γράφω.

care le au de pus în rînduială [25]. Atunci a venit împăratul în cetatea Lariseei și acel mesir Geoffroi, domnul Moreei, a pornit din Teba și l-a luat cu sine și pe cel care domnea atunci peste Atena, îi spuneau „megas kyr", căci el cîrmuia singur peste țara și domnia pe care o avea în Romania [26]. Și i-a luat și pe toți flămularii care erau în Moreea. Toți au mers împreună cu el acolo, în Vlahia, s-au unit la Larissa cu împăratul. Bucurie mare a fost cînd s-au întîlnit și, după ce s-au bucurat, cei doi au avut o întrevedere și au vorbit și au rînduit ceea ce îți scriu.

5

Ἐνταῦτα ἦλθε ὁ θάνατος κὺρ Ἰωάννου τοῦ δεσπότου
κι ἀφῆκεν κληρονόμον του κὺρ Νικηφόρον τὸν υἱόν του·
ἐκείνου ἐπαράδωκεν τὸ δεσποτᾶτον ὅλον.
Εἶχεν καὶ ἕτερον υἱὸν ὅπου γὰρ ἦτον νόθος,
τοῦ ὁποίου ἄφηκεν στὴν Βλαχίαν ἕνα καλο ἰμερίδι,
χῶρες καὶ κάστρη δυνατὰ διὰ νὰ τὰ ἀφεντεύῃ·
κὺρ Θεόδωρον τὸν ἔλεγαν, Δοῦκαν τὸ παρανόμι.
Ἐκεῖνος γὰρ ἐξέβηκεν στ' ἄρματα ἀντρειωμένος·
στρατιώτης ἦτον φοβερός, φρόνιμος κ' ἐπιδέξιος.
Κι ὡς εἶδεν ὅτι ἀπέθανεν ὁ πατήρ του ὁ Καλοϊωάννης,
κ' ἐνέμεινε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐκεῖνος ὁ Νικηφόρος,
ὅστις οὐκ ἦτον φρόνιμος ὡς ἦτον ὁ πατήρ του,
ἠθέλησεν κι ὠρέχτηκε νὰ ἐπάρῃ τὴν Βλαχίαν,
νὰ ἐπάρῃ γὰρ καὶ τὸ ἥμισον ὅλου τοῦ Δεσποτάτου.
Ἐποίησε κάστρον ἀφιρόν, τὸ λέγουν ἡ Νέα Πάτρα,
κι ἄρχισε μάχην δυνατὴν μετὰ τὸν ἀδελφόν του,
τὸν [κὺρ] Νικηφόρον, σὲ λαλῶ, ἐκεῖνον τὸν Δεσπότην.

(vers. 3 085—3 100) A venit atunci moartea lui kyr Ioan despotul [27] și el a lăsat moștenitor pe kyr Nichifor, fiul său [28]. I-a trecut aceluia tot despotatul. Avea și alt fiu care era însă nelegitim, acestuia i-a lăsat la Vlahia un domeniu frumos, ținuturi și cetăți puternice peste care să domnească. Se numea kyr Teodor, Ducas era supranumit [29]. Se dovedise plin de bărbăție la război, era un oștean temut, înțelept și îndemînatic. Și cînd a văzut că a murit tatăl său, Caloian și că a rămas fratele său, acel Nichifor, care nu era înțelept cum era tatăl lui, în locul acestuia, a vrut și i-a plăcut să ia Vlahia, să ia și cealaltă jumătate a întregului despotat. A făcut o cetate puternică, numită Nea Patras și a început o luptă crîncenă cu fratele său, cu acel [kyr] Nichifor despotul.

6

ὅλοι οἱ φρονιμώτατοι ἀπὸ τὸ Δεσποτᾶτο
βουλὴν ἐδῶκαν δολερήν, ὕστερα ἐμετενοῆσαν,
ὅπως νὰ φουσσατέψουσιν οἱ δύο αὐταδέλφοι ἐκεῖνοι,
ὁ Δεσπότης μὲ τὸν Πρίγκιπα μὲ ὅσα φουσσᾶτα ἔχουν
καὶ ν' ἀπεράσουν τὴν Βλαχίαν στὴν Ρωμανίαν νὰ σέβουν,
νὰ δράμουν καὶ κουρσέψουσιν ὅλην τὴν Ρωμανίαν·

(vers. 3 500—3 505) Toți cei mai înțelepți din despotat au socotit că e un sfat înșelător, apoi și-au schimbat părerea, ca să pornească la război cei doi frați, despotul și principele cu oștile pe care le aveau [30] și să străbată Vlahia [31], să pătrundă în Romania, să cutreiere și să prade întreaga Romanie.

[25] Cronica se referă la o întîlnire în Larissa, între Geoffroi al II-lea de Villehardouin, principele Ahaiei (1229—1246), împăratul latin „care i-a dat răspuns" Robert de Courtenay (1221—1228) și ducele Atenei, după cronică, Othon de la Roche (1205—1225) sau Guy I de la Roche (1225—1263). Cronica relatează că aici s-a pus la cale căsătoria între Geoffroi al II-lea și Agnès de Courtenay, sora împăraților latini Robert (1221—1228) și Baudouin al II-lea (1240—1261). Faptele sînt însă fantezist relatate.

[26] Romania, aici, teritoriile bizantine stăpînite de latini.

[27] De fapt, este vorba de Mihail al II-lea, despotul Epirului (1236?—1271?).

[28] Nichifor I, despotul Epirului (1271?—1296?).

[29] Cronica se referă de fapt la Ioan I Anghelos, fiul nelegitim al lui Mihail al II-lea, confundat cu Caloian și care a fost duce de Neopatras (1271—1296), stăpînind Vlahia tesalică.

[30] Cronica se referă la alianța între Guillaume de Villehardouin, principele Ahaiei (1246—1278), și despotul Nichifor I al Epirului (1271?—1296?), îndreptată împotriva lui Ioan I Anghelos și a Imperiului bizantin, numit aici Romania.

[31] Vlahia tesalică, stăpînită de Ioan I Anghelos, duce de Neopatras (1271—1296).

7

Καθὼς ἐγίνη ἡ ἕνωσις, ὅπου σᾶς ἀφηγήθην,
ὅπου ἔποικεν ὁ Πρίγκιπας κ' ἐκεῖνος ὁ Δεσπότης
ἐκεῖ στὴν Πάτραν ποῦ ἔσμιξαν κι ἀπῆραν τὴν βουλήν τους
διὰ ν' ἀπεράσωσιν ὁμοῦ στοῦ βασιλέως τὸν τόπον,
νὰ μαχιστοῦν τὸν βασιλέα, τόν τόπον του κουρσέψουν,
νὰ ἐπάρουσιν καὶ τὴν Βλαχίαν τοῦ Σεβαστοκρατόρου·
ἀκούσων ὁ Σεβαστοκράτορας ἐτοῦτα τὰ μαντᾶτα,
τὰ κάστρη του ἐσωτάρχισε κι ἀφίρωσέν τὰ σφόδρα
ἀπὸ λαὸν κι ἀπὸ τροφῆς, νὰ ζοῦν νὰ τὰ φυλάττουν·
καὶ τὸ κοινὸν γὰρ τοῦ λαοῦ ὅπου ἦτον στὰ χωρία
ὥρισεν κ' ἐδιόρθωσε νὰ σέβουν εἰς τὰ κάστρη,
ὅσοι χωροῦνται νὰ σεβοῦν κι ἅρματα νὰ βασταίνουν,
κ' ἕτεροι ν' ἀπέρχωνται ἀπάνω εἰς τὰ βουνία
μὲ τὰ ζῶα ὅπου εἴχασιν νὰ φυλαχτοῦν ἐκεῖσε.
Εἶχεν γὰρ ὁ κὺρ Θεόδωρος, ἐκεῖνος ποῦ σὲ λέγω,
υἱοὺς τρεῖς καὶ ἐξαίρετους ὅπου ἅρματα ἐβαστοῦσαν·
ὁ πρῶτος ἄκω Κομνηνὸς κι ὁ δεύτερος ὁ Δουκᾶς
κι ὁ τρίτος ἄκω Ἄγγελος, οὕτως τὸν ὠνομάζαν.
Τὸν πρῶτον γὰρ τὸν Κομνηνὸν ἐδιόρθωσε νὰ ἔνι
ἀφέντης γὰρ καὶ κύβερνος στὸν τόπον τῆς Βλαχίας,
καὶ ὥρισεν κι ὠμόσαν του, μικροί τε καὶ μεγάλοι·

8

Ἐπέρασε τὴν θάλασσαν τοῦ Πάκτου εἰς τὸν Πύργον,
ὀλόρθα ἐδιάβηκεν ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Δεσπότης·
ἐκεῖ στὴν Ἄρτα ἐνώθησαν κ' ἐσμίξαν τὰ φουσσᾶτα,
οὐδὲν ἀργήσασιν ποσῶς μόνον καὶ μίαν ἡμέραν·
τὴν δεύτερην ἐκίνησαν 'κ τὰ Γιάννινα ὑποφαίνουν,
εἰς τὴν Βλαχίαν ἐσέβησαν κ' ἐκεῖ ἐκοντοαναμεῖναν
ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ ὁ λαὸς τοῦ Εὐρίπου, τῶν νησίων,
τῆς Θήβας καὶ τῶν Ἀθηνῶν κι ὁ ἀφέντης τῆς Σαλώνου.
Ἀπὸ τὴν Σιδερόπορταν ἐδιάβησαν ὀλόρθα
καὶ ηὕρασιν τὸν πρίγκιπα ἀπέσω εἰς τὴν Βλαχίαν·
στὸν κάμπον τοῦ Θαλασσινοῦ ἐνώθησαν ἀλλήλως. [...].
« Κ' εἰ μὲν εὐδοκήσῃ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δώσῃ τὸ νῖκος,
„ πολλὰ ἐλαφρὰ νὰ ἐπάρωμεν τὰ μέρη Σαλονίκης,
„ στὸ στρέμμα μας νὰ ἐπάρωμεν ὅλην γὰρ τὴν Βλαχίαν·
„ νὰ ἐξεχειμάσωμεν ἐδῶ· καὶ πάλε ὡσὰν ἰδοῦμεν

7

(vers. 3 523—3 543) Îndată ce s-a făcut unirea, aşa cum vi s-a povestit, ce-au făcut principele şi despotul acela[32] acolo, în Patras, unde s-au întîlnit şi au ţinut sfat ca să pătrundă împreună în ţara împăratului să lupte împotriva împăratului, să-i prade ţara, să cucerească şi Vlahia sebastocratorului[33], auzind sebastocratorul aceste veşti, şi-a întărit cetăţile şi le-a umplut cu oameni şi provizii, ca să trăiască şi să le apere. Iar poporului de rînd care era în sate i-a poruncit şi i-a hotărît să intre în cetăţi, cei care încap să intre şi să aibă cu ei arme, iar ceilalţi să plece sus, în munţi, cu animalele pe care le aveau şi să le păzească acolo.

Căci avea kyr Teodor, cel despre care-ţi vorbesc, trei fii aleşi care purtau armele. Primul, iată, Comnenos şi al doilea Ducas şi al treilea, iată, Anghelos, astfel se numeau. Iar pe cel dintîi, pe Comnenos, l-a rînduit să fie domn şi cîrmuitor în ţara Vlahiei şi l-a aşezat acolo şi i-au dat jurămînt de credinţă mici şi mari[34].

8

(vers. 3 626—3 636) A trecut marea de la Pactos la Pyrgos, a mers drept acolo unde se afla despotul[35]. Acolo, în Arta, s-au întîlnit şi s-au unit oştile, n-au întîrziat mai mult de o zi. A doua zi s-au pus în mişcare, s-au arătat la Ianina, au intrat în Vlahia şi aşteptau acolo să vină oastea din Euripos, din insule, din Teba şi Atena şi domnul Salonei[36]. De la Sideroporta au mers drept şi l-au găsit pe principe înăuntrul Vlahiei. S-au întîlnit în cîmpia Thalassinului[37] [...]. (vers. 3 652—3 658) „Şi dacă va binevoi Dumnezeu să ne dea victoria, foarte lesne vom lua ţinutul Salonicului, vom cuceri pentru noi

[32] Cronica se referă la principele Ahaiei, Guillaume de Villehardouin (1246—1278), şi la despotul Nichifor I al Epirului (1271?—1296?).

[33] A lui Ioan I Anghelos, duce de Neopatras (1271—1296), numit în cronică, greşit, Teodor şi creat sebastocrator de împăratul bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul (1259—1282).

[34] În realitate, Ioan I Anghelos a avut trei fii, Mihail, Constantin şi Teodor, dintre care numai ultimii doi au domnit în Tesalia, şi o fiică, Elena, căsătorită cu ducele Atenei Guillaume de la Roche. Ultimul reprezentant al dinastiei, nepotul lui Ioan, Ioan al II-lea Anghelos — Comnen (1303—1318) era fiul lui Constantin. Cronica atribuie celor trei fii cîte unul din numele de familie aristocratice bizantine pe care le cumulaseră aceşti dinaşti (Anghelos, Ducas, Comnen).

[35] Este vorba de Guillaume de Villehardouin, principele Ahaiei (1246—1278) şi de despotul Nichifor I al Epirului (1271?—1296?).

[36] Cronica se referă la o baronie francă de Salona, veche Amphissa, la nord-vest de Delfi.

[37] Probabil în apropiere de Elasson, la nord-vest de Larissa.

„ὅτι τὸ ἀκούσει ὁ λαὸς τῶν κάστρων τῆς Βλαχίας
„τὸ πῶς ἐπολεμήσαμεν κ' ἐπῆραμε τὸ νῖκος,
„ὅλα τὰ κάστρη παρευτὺς μᾶς θέλουν προσκυνήσει ». [...].
Ἀπαύτου γὰρ ἐχώρισαν τὲς σύνταξές τους ὅλες
κ' ἐβάλθησαν εἰς τὴν ὁδὸν κι ἀρχάσαν νὰ ὑπαγαίνουν
κουρσεύοντα, ζημιώνοντα τὸν τόπον τῆς Βλαχίας,
καὶ πάντα οἱ κουρσατόροι τοὺς ὀμπρὸς γὰρ ὑπαγαίναν
μιᾶς ἡμεροῦ τὸ διάστημα, ἐτόσον τοὺς ἀπεῖχαν.
Καὶ ὅσον ἐκουρσέψασιν τὰ μέρη τῆς Βλαχίας,
ἐπέρασαν τὸ σύνορον ὅπου χωρίζει ὁ τόπος
τοῦ βασιλέως ἐκ τὴν Βλαχίαν, Κατακαλοῦ τὸν λέγουν,
κ' ἐσέβησαν στοῦ βασιλέως τοὺς τόπους νὰ κουρσεύουν.
Ἐκεῖ / ἕναν κάστρον ηὕρασιν, τὸ λέγουσιν τὰ Σέρβια·
ἀνθρώπους γὰρ ἐπιάσασιν ἐκ τὸ καστέλλι ἐκεῖνο.
Ἐρώτησαν νὰ τοὺς εἰποῦν τὸ τί μαντᾶτα ἐξεύρουν
κ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν κ' ἐπληροφόρησάν τους· [...].
Ἐκεῖνος ὁ κὺρ Θεόδωρος ὁ Δοῦκας τῆς Βλαχίας,
ὅστις ἦτον Σεβαστοκράτορας ὅλης τῆς Ρωμανίας,
ὁ ἐξάκουστος εἰς τὴν στρατείαν καὶ δόκιμος εἰς ὅλα,
ὡς ἄκουσε ὅτι ἔρχετον ὁ Πρίγκιπας κι ὁ Δεσπότης,
ὤρθωσεν τὰ φουσσᾶτα του κ' ἐχώρισεν τ' ἀλλάγια
κ' ἐρμήνεψεν τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς κεφαλᾶδες
τὴν πρᾶξιν γὰρ καὶ τὴν στρατείαν ὅπου ἔμελλεν ποιήσουν.
Κουμάνους εἶχεν μετ' αὐτοῦ ὅπου ἦσαν δύο χιλιάδες·
διατὸ ἦσαν ἐλαφρότεροι ἀπ' ὅλα τὰ φουσσᾶτα,
ὀμπρὸς ἐκαβαλλίκευαν τὸν τόπον νὰ ἀποσκεπάζουν.
Ἀπαύτους γὰρ ἀπέρχονται οἱ τριακόσιοι Ἀλλαμάνοι·
τοὺς Οὔγγρους γὰρ ἐδιόρθωσεν καὶ ἦσαν τὸ ἄλλο ἀλλάγι
κι ἀπ' ἐκεινοὺς ἐρχόντησαν οἱ Σέρβοι κ' οἱ Βουλγάροι·
κι' ἀπέκει ἐκεῖνος ἔρχετον μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ Τούρκους.
Καὶ ὅσον διεχώρισεν ὅλα του τὰ ἀλλάγια,
εἴκοσι ἑφτὰ εὑρέθησαν ἀλλάγια καβαλλάροι.

9

Κ' οἱ Οὔγγροι, ὡς ὡρίστησαν, οὕτως καὶ τὸ ἐποιῆσαν·
ἀρχάσαν κ' ἐδοξεύασιν τοὺς Φράγκους κι Ἀλλαμάνους·
κι ἀπὸ τὴν ἄλλην γὰρ μερέαν ἤλθασιν κ' οἱ Κουμάνοι
κ' ἐδόξευαν ἀμφότεροι τὸ γένος γὰρ τῶν Φράγκων.
Τί νὰ σᾶς λέγω τὰ πολλὰ καὶ πῶς νὰ τὰ διαλύσω;
ὅλους τοὺς ἵππους καὶ φαρία τῶν Φράγκων κι Ἀλλαμάνων,
ὅλα τὰ ἐκατασφάξασιν κ' οἱ καβαλλάροι ἐπέσαν.
Ἔπεσε γὰρ κι ὁ θαυμαστός, τὸ φοῦμος τῶν στρατιώτων,
ὁ ἀφέντης τῆς Καρύταινας ὁμοῦ μὲ τὸ φαρίν του.

toată Vlahia; vom ierna aici. Şi, de asemenea, cînd poporul din cetăţile Vlahiei va auzi că am luptat şi am dobîndit victoria, toate cetăţile ni se vor închina" [...]. (vers. 3 667—3 679) Îndată şi-au desfăcut toate construcţiile şi s-au aşternut la drum şi au început să meargă prădînd, vătămînd ţara Vlahiei. Şi întotdeauna prădătorii mergeau înaintea lor, la distanţă de o zi. Şi tot prădînd prin părţile Vlahiei, au trecut hotarul care desparte ţara împăratului de Vlahia, i se spune „al lui Katakalos", şi au pătruns în ţinuturile împăratului să le prade. Acolo au găsit o cetate, i se spune Servia. Au prins oameni din acea cetate. I-au întrebat să le spună ce ştiri au aflat şi aceia le-au răspuns şi i-au informat [...].

(vers. 3 696—3 711) Acel kyr Teodor Ducas al Vlahiei, care era sebastocrator al întregii Romanii, priceput la război şi încercat în toate, cum a auzit că vin principele şi despotul, a aşezat în ordine oştile lui şi a despărţit cetele şi a lămurit fiecărei căpetenii acţiunea şi manevra pe care avea să o facă. Avea cu el cumani care erau două mii. Deoarece erau mai uşor înarmaţi decît toţi oştenii, mergeau călare înainte să observe terenul. După ei, veneau cei trei sute de alamani [38]. Pe unguri îi rînduise să fie cealaltă ceată şi după ei veneau sîrbii şi bulgarii. Şi apoi venea el însuşi cu romeii şi turcii. Şi cînd şi-a despărţit cetele toate, erau două zeci şi şapte de cete de călăreţi [39].

9

(vers. 4 051—4 059) Iar ungurii, cum li s-a poruncit, aşa au şi făcut. Au prins să tragă cu săgeţi în franci şi alamani. Şi din cealaltă parte veneau cumanii şi săgetau şi unii şi ceilalţi neamul francilor. Ce să vă spun multele lucruri întîmplate şi cum să le isprăvesc? Pe toţi caii francilor şi ai alamanilor ei i-au ucis şi călăreţii au căzut. A căzut şi minunatul, gloria oştenilor, domn al Carytainei [40], împreună cu calul său [41].

---

[38] Germani.

[39] Cronica se referă de fapt aici la evenimentele din 1259, culminind cu lupta de la Pelagonia, unde s-au ciocnit trupele coaliţiei formate din Mihail al II-lea, despotul Epirului, Guillaume de Villehardouin, principele Ahaiei şi Manfred, regele Siciliei, cărora li se asociase şi Ştefan Uroš I al Serbiei pe de o parte, şi trupele bizantine ale lui Mihail al VIII-lea Paleologul, pe de alta. În rîndurile acestora din urmă erau cumani şi turci selgiucizi.

[40] Geoffroi de Briel, în cronică de Bruyères, baron de Carytaena, căzut prizonier la Pelagonia în mîinile lui Mihail al VIII-lea Paleologul.

[41] Cronica se referă la lupta de la Pelagonia din 1259.

10

4 073 Ὡς εἶδεν γὰρ ὁ πρίγκιπας τὴν πονηρίαν ποῦ ἐποῖκεν,
ἐτότε ὁ Σεβαστοκράτορας εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης,
ὅταν ἐσμίξασιν ὁμοῦ ὁ ἀφέντης τῆς Καρυταίνου
κ' οἱ Ἀλλαμάνοι, σὲ λαλῶ, κ' ἐσφάζονταν ἀλλήλως·
τὸ πῶς τοὺς Οὔγγρους ἔβαλεν, ὁμοίως καὶ τοὺς Κουμάνους,
κ' εἰς αὔτους ἐδοξεύασιν νὰ σφάξουν τ' ἄλογά τους·
ἀπῆρε ἀλλάγιν μετ' αὐτὸν κ' ἐδιάβη ἐκεῖσε εἰς αὖτον
νὰ τοῦ βοηθήσῃ, ἂν ἠμπορῇ, νὰ μὴ τὸν ἀποδείρουν.
Τὸ δὲ ⟨τὸ⟩ πλῆθος τῶν Ρωμαίων καὶ τὸ σαγιττολάσι
ἐσφάξασιν τὰ ἄλογα κ' οἱ καβαλλάροι ἐπέσαν·
κι ἀφότου εὑρέθησαν πεζοὶ μέσα εἰς τὰ φουσσᾶτα,
τὸ τί ποιήσει οὐκ εἴχασιν, ἠθέλαν κι οὐκ ἠθέλαν.
Μὴ προῦ ἀποθάνουν ἄδικον θάνατον εἰς τὸν κόσμον,
ὅλοι ἐπαραδόθησαν κι ὁ πρίγκιπας ἀτός του.
Οὐδὲν ἐγλύτωσαν κ' ἔφυγαν κ' ἦλθαν ἐκ τὴν Βλαχίαν,
οἱ μὲν ἐγλύτωσαν πεζοὶ κ' ἦλθαν εἰς τὸν Μορέαν,
ἄλλους τινὲς ἐπιάσασιν οἱ Βλάχοι στὴν Βλαχίαν,
τοὺς ἄλλους πάλε ἐσκότωσαν κ' ἐρρουχολόγησάν τους.

11

4 914 « Διὰ τοῦτο ὁ σεβαστοκράτορας, ὡς φρόνιμος ὅπου ἦτον,
„τοὺς Ἀλλαμάνους ἔβαλεν κ' ἐσμίξαν μὲ τοὺς Φράγκους
„διὰ ν' ἀπαντήσουν τὸν θυμόν, τὲς κονταρὲς τῶν Φράγκων·
„τοὺς Οὔγγρους ἔβαλε ἀπ' αὐτοῦ, τοὺς Τούρκους καὶ Κουμάνους,
„ὅλους ἐκατεδόξευαν, Φράγκους τε καὶ Ἀλλαμάνους,
„καὶ τὰ φαρία τους ἔσφαξαν, τὸν πόλεμο ἐκερδίσαν.

12

5 730 Ἰδὼν ἐτοῦτο ὁ πρίγκιπας, οὐδὲν τὸν πολυβιάζει·
χαρίσματα τοῦ ἔδωκεν, φιλοδωρίες μεγάλες,
μὲ πρόβεδους τὸν ἔστειλεν κ' ἐδιάβη τῆς Βλαχίας.
Ἀλήθεια τοῦτο ἐγίνετον ὅτι τινὲς ἀπ' αὔτους
ἐνέμειναν μὲ προθυμίαν ἐτότε εἰς τὸν Μορέαν·
καὶ ὥρισεν ὁ πρίγκιπας κ' ἐβάφτισάν τοὺς ὅλους.

13

7 282 Λοιπόν, ὡς ηὕρηκεν ἐκεῖ μισὶρ Γατιέρης ὁ δοῦκας
ὅτι εἴχασιν ἐλθεῖ ⟨ἐκεῖ⟩ ἐκείνη ἡ Κουμπάνια

10

(vers. 4 073—4 091) Căci principele [42], cînd a văzut șiretlicul pe care l-a făcut atunci, la începutul luptei, sebastocratorul [43], cînd s-au întîlnit domnul Carytainei [44] și alamanii și s-au ucis, îți zic, unii pe alții, cînd a văzut cum i-a aruncat pe unguri și pe cumani în luptă și ei îi săgetau să le ucidă caii, a luat o ceată cu el și a mers acolo să-l ajute, dacă poate, să nu-l jupoaie. Iar mulțimea romeilor trăgeau cu săgeți și ucideau caii și călăreții cădeau. Și cînd aceștia s-au trezit pedeștri în mijlocul oștilor dușmane, nu mai puteau să facă nimic, fie că ar fi vrut, fie că nu. Ca să nu moară de moarte nedreaptă în lume, toți s-au predat împreună cu principele însuși. N-au scăpat și n-au fugit și n-au venit din Vlahia, unii au scăpat pe jos și s-au dus în Moreea, pe alții i-au prins vlahii în Vlahia, pe alții iarăși i-au ucis și i-au zvîrlit ca pe niște zdrențe [45].

11

(vers. 4 914—4 919) „De aceea sebastocratorul, înțelept cum era, i-a pus pe alamani de s-au întîlnit cu francii, ca să întîmpine și să țină piept avîntului, loviturilor de lance ale francilor. Pe unguri i-a pus după ei, pe turci și pe cumani, toți trăgeau cu arcurile în franci și alamani și le ucideau caii; au cîștigat războiul“ [46].

12

(vers. 5 730—5 735) Văzînd asta [47], principele nu i-a făcut nici o violență. I-a dat daruri, daruri mari, l-a petrecut cu suită și el a trecut prin Vlahia. E adevărat că unii dintre ei au rămas de bunăvoie atunci în Moreea. Și principele a hotărît și i-au botezat pe toți.

13

(vers. 7 282—7 286) Așadar, cînd mesir Gatieris [48], ducele, a aflat că veniseră acolo oamenii acelei Companii [49] și că aveau cu ei o mie și mai bine

[42] Guillaume de Villehardouin, principele Ahaiei (1246—1278).

[43] De fapt, la Pelagonia, a luptat sebastocratorul Ioan, fratele lui Mihail al VIII-lea Paleologul, nu sebastocratorul Ioan I Anghelos, ducele de Neopatras (1271—1296), numit în cronică Teodor.

[44] Geoffroi de Briel, v. *supra*, n. 40.

[45] Este vorba de descrierea luptei de la Pelagonia, din 1259.

[46] În lupta de la Pelagonia, din 1259, unde bizantinii înfring coaliția greco-franca, grupată in jurul lui Mihail al II-lea, despotul Epirului.

[47] Cronica se referă la cererea turcilor care au participat la înăbușirea răscoalei de la Scorta, ca mercenari ai lui Guillaume de Villehardouin, de a pleca la casele lor.

[48] Gautier de Brienne, duce al Atenei (1309—1311).

[49] Compania catalană.

κ' εἶχαν μετ' αὐτους ἐνομοῦ Τούρκους χιλίους καὶ πλέον,
ἐσυμβιβάστην μετ' αὐτοὺς μὲ συμφωνίες μεγάλες
νὰ μάχωνται τὴν Ρωμανίαν καὶ τὴν Βλαχίαν ἐπάρουν.

14

Ὁ δοῦκας γὰρ τῶν Ἀθηνῶν γυναῖκα ἐτότε οὐκ εἶχεν·
καὶ μετὰ ταῦτα ἰσιάστηκεν μὲ τὸν σεβαστοκράτωρ,
ἐκεῖνον τὸν κὺρ Θεόδωρον, τὸν ἀφέντην τῆς Βλαχίας,
κ' ἐπῆρε τὴν θυγάτηρ του βλογητικὴν γυναῖκαν.
Καὶ ἔποικαν ἀμφότεροι τὸ ἀντρόγυνον ἐκεῖνο
υἱόν, τὸν ὠνομάσασιν μισὶρ Γγὶ ντὲ λὰ Ρότσε,
ὅστις γὰρ μετὰ τὴν θανὴν ἐκείνου τοῦ πατρός του
ἔζησεν καὶ ἐγένετον τῶν Ἀθηνῶν ὁ δοῦκας,
Μέγαν Κύρην τὸν ἔλεγαν τῆς Ρωμανίας τὸ ἐπίκλην.

15

8 791 Ὡσαύτως γὰρ ἐδιόρθωσεν φουσσᾶτα ἐκ τὴν στερέαν
χιλιάδες δεκατέσσαρες ἀπάνω εἰς τὰ ἄλογά τους,
καὶ τριάκοντα τὰ πεζικά, τόσους τοὺς ἐγνωμιάσαν.
Καὶ ἤλθασιν τῆς Ρωμανίας κι ἀπέκει ἐκ τὴν Βλαχίαν
κ' ἐσῶσαν εἰς τὰ Γιάννινα, εἰς τὸ λαμπρὸν τὸ κάστρον·
ἐκεῖσε ἐκατουνέψασιν εἰς παρακαθισμόν του.

16

9 016 Ὅμως τὸ ἀκούσει ὅτι ἤλθασιν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Ἄρταν,
οὐδὲν ἀνάμειναν ποσῶς βουλὴν καμμίαν ἐπάρει·
εὐθέως ἐξετεντώσασιν κ' ἐρρίξαν τὲς κατοῦνες·
ἀφνίδιως, ὡς εὑρέθησαν, ἐκίνησαν κ' ὑπάγουν,
οὔτε φλάμουρα ἐσήκωσαν, οὔτε ἀλλάγια ἐποῖκαν,
ἀλλ' ὡσὰν νὰ τοὺς ἐδιώχνασιν μὲ τὰ κοντάρια οἱ Φράγκοι,
οὕτως καὶ ἀσχημότερα ἐβάλθησαν κ' ἐφεῦγαν
τὴν στράταν ὅπου ἤλθασιν ἀπέκει ἐκ τὴν Βλαχίαν.
Τὸ ἰδεῖ τους ἐκ τὰ Γιάννινα ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ κάστρο,
ἐγνώρισαν κι' ἀπείκασαν φεύγουσιν οἱ Ρωμαῖοι.

de turci, s-a pus de acord cu ei, a făcut înţelegere să lupte împotriva Romaniei şi au luat Vlahia [50].

14

(vers. 7 970—7 978) Căci ducele Atenei [51] nu avea atunci soţie. Şi după acestea, s-a înţeles cu sebastocratorul, cu acel kyr Teodor, domnul Vlahiei [52] şi a luat de soţie pe fiica lui nelegitimă. Şi ei amîndoi, acea pereche, au făcut un fiu, se numea mesir Guy de la Roche. Acesta, după moartea tătălui lui a trăit şi a devenit ducele Atenei. I se spunea şi „megas kyr" al Romaniei [53].

15

(vers. 8 791—8 796) De asemenea, a rînduit şi oşti de pe continent [54], patrusprezece mii pe caii lor şi treizeci pedeştri, atîţia se ştiu. Şi au sosit în Romania şi au plecat din Vlahia şi au ajuns la Ianina, la strălucita cetate. Acolo au tăbărît, în împrejurimile ei.

16

(vers. 9 016—9 025) Numai ce a auzit [55] că au venit francii la Arta, n-a mai aşteptat de loc, n-a mai luat sfat de la nimeni. Îndată au desfăcut corturile şi au stricat taberile. Pe dată, cum se găseau, s-au pus în mişcare şi au pornit-o la drum. N-au ridicat nici flamură, nici cete n-au făcut, ci au prins să fugă pe drumul pe care au venit, au plecat din Vlahia, de parcă îi urmăreau cu lăncile francii, ba chiar şi mai urît.

Văd asta din Ianina cei din cetate. I-au recunoscut şi şi-au dat seama că fug romeii [56].

[50] Cronica se referă la încercările lui Gautier de Brienne de a redobîndi teritorii ale ducatului său şi de a-l extinde cu ajutorul catalanilor, în 1310. Pînă la urmă Gautier va muri ucis de catalanii revoltaţi împotriva lui.

[51] Guillaume de la Roche, duce al Atenei (1280—1287).

[52] De fapt, Ioan I Anghelos, duce de Neopatras (1271—1296).

[53] Guillaume de la Roche a fost căsătorit cu Elena, fiica lui Ioan I Anghelos, de la care a avut ca fiu pe Guy al II-lea de la Roche, ducele latin al Atenei (1287—1308). Ducii de Atena îşi luaseră titlul grec amintit în text, pe care-l făceau să urce în chip fantezist în timp pînă în primele secole ale Bizanţului.

[54] Cronica se referă la împăratul bizantin Andronic al II-lea Paleologul (1282—1328) care, în 1291—1292, atacă pe despotul Epirului Nichifor I (1271?—1296?).

[55] Cronica se referă la marele domestic ce comanda trupele împăratului Andronic al II-lea la asediul Ianinei, în 1291—1292.

[56] Cronica se referă la ajutorul dat de Florent de Hainaut, principele Ahaiei (1289—1297), lui Nichifor al Epirului împotriva bizantinilor.

'Εκεῖνος ἀποκρίθηκεν καὶ λέγει πρὸς ἐκείνους·
«'Εγὼ τὸν πρίγκιπα Μορέως ὁμοίως καὶ τὸν Δεσπότην,
„ὡς ἀδελφοὺς καὶ φίλους μου, πολλὰ τοὺς χαιρετίζω·
„κ' εἰπέτε των πληροφορίαν ἐκ μέρους ἐδικοῦ μου·
„ὅτι, ἐὰν ἦτον ὁ λαὸς τοῦ βασιλέως, ὅπου ἔχω,
„εἰς ἐδικόν μου θέλημα, νὰ ἔποικα τὸ κελεύουν.
„'Αλλα ἐδῶ εὑρίσκονται Τοῦρκοι γὰρ καὶ Κουμᾶνοι,
„ὅπου ἔχουν κεφαλᾶδες τους κ' ἐμέναν οὐ φροντίζουν».

17

(vers. 9 080—9 087) Acela [57] a răspuns şi le spune: „Eu principelui Moreei, ca şi despotului, ca unor fraţi şi prieteni ai mei, le doresc multă sănătate. Şi daţi-le de ştire din partea mea că, de era oastea împăratului, pe care o am cu mine, în propria-mi voinţă, făceam ceea ce mă îndeamnă ei. Dar aici se găsesc turci şi cumani care au căpeteniile lor şi care nu se sinchisesc de mine".

[57] Cronica se referă la marele domestic care comanda trupele bizantine împotriva lui Nichifor I, despotul Epirului. El răspunde în pasajul reprodus soliei lui Florent de Hainaut care-i oferise lupta, potrivit normelor feudale, după ce îl urmărise.

17 (p. 208) [...] καὶ φόβον ἐμβαλὼν τοῖς βαρβάροις ἐν βραχεῖ χρόνῳ Ἑλληνικῶν ὁρίων ἔξωσε καὶ τήν τε Ἰωνίαν ἐξείλετο καὶ τὰς περὶ τὸν νδρον πόλεις, ἤδη δὲ καὶ Λυδίαν καὶ Γαλατίαν καὶ τῆς Βιθυνίας τὰ πλεῖστα. ῦθεν δὲ εἰς Εὐρώπην τὰς ὑπὸ Μυσοῖς καὶ Λατίνοις καὶ (p. 209) Παίοσι οῖς ὁμοίοις βαρβάροις πόλεις καὶ κώμας ἀνακάλεσατο καὶ τῶν τε ἄλλων ϐριν καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν Λατίνων τῶν τὴν μεγάλην πόλιν ἐχόντων ἐστό-, εἰς στενὸν κομιδῇ περιστήσας αὐτοῖς τὰ πράγματα [...] καὶ ταῦτα οὐ ἕνα ἢ δύο ἢ καὶ μικρῷ πλείους ἀγωνιζόμενος, ἀλλὰ σχεδὸν πρὸς ἔθνη ι τὰ τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντα, ἤδη δὲ καὶ τῆς Εὐρώπης τὰ πλεῖστα, ἐπικει- μὲν Σκυθῶν, ἐπικειμένων δ' Ἀράβων, πολεμούντων δὲ Ἰταλῶν, Θετταλῶν, ιῶν, Ἀκαρνάνων ἐναντία ὅπλα σὺν τοῖς Μακεδόσιν αἰρόντων, Μυσῶν, νων, Μολοσσῶν ὀρειγόνων ἀντικαθισταμένων· οὓς δὴ πάντας ὥσπερ ἄγρια α διαδὺς ἀνέδυ, μὴ καταβαπτισθεὶς ὑπὸ τοσαύτης τῶν ἐναντίων ἐπιρροῆς.

Manuscrisele *Vaticanus Graecus* 579, f. 229r–250v și 2129, f. 673–700 din secolul al XV-lea ne-au transmis o descriere cu trăsături legendare a vieții împăratului Ioannes Ducas Batatzes (1222–1254), restauratorul Imperiului bizantin în lupta cu apusenii. Ea conține unele aluzii la cumani și unguri și a fost redactată puțin după anul 1361 de călugărul Gregorios de Pelagonia care trăia în preajma mormîntului eroului, într-o mănăstire din Magnesia.

Ediția folosită: A. Haisenberg, *Kaiser Johannes Batatzes der Barmherzige. Eine mittelgriechische Legende*. BZ, 14, 1905, p. 160–233.

Migratori la Dunărea de Jos

17. (p. 208) [...] A băgat spaima în barbari și în scurt timp i-a alungat din granițele elenice, apoi a cucerit Ionia, orașele din jurul rîului Meandru, Lidia, Galatia și cele mai multe ținuturi din Bitinia. După aceea a chemat la sine orașele și satele din Europa aflate sub stăpînirea moesilor, latinilor, (p. 209) peonilor și celorlalți barbari [1], îndepărtînd obrăznicia tuturor, dar mai ales pe cea a latinilor, care ocupau capitala și aducîndu-i cu grijă la strîmtoare [...] Și a agonisit toate acestea luptînd nu împotriva a unu, doi sau mai mulți, ci, putem zice, împotriva tuturor neamurilor din Asia și a celor mai multe din Europa, deoarece era înfruntat de sciți, arabi, italici, tesalieni, ilirieni, acarnani uniți cu macedoneni, apoi moesi, peoni și moloși născuți în munți. Pe toți i-a cufundat ca pe niște valuri înfuriate, fără să fie tras la fund de potopul apelor dușmane.

[1] Moesi = bulgari; peoni = unguri; sciți = cumani; moloși = populație din Epir.

XLV. ACTA PATRIARCHATUS CONSTANTINOPOLITANI

XLV. ACTELE PATRIARHIEI DE LA CONSTANTINOPOL

O fericită coincidență face ca pentru veacul al XIV-lea, mai exact pentru perioada cuprinsă între anii 1315—1402, moment istoric în care principatele Țara Românească și Moldova treceau la consolidarea instituțiilor proprii unui stat medieval, instituții în cadrul cărora viața religioasă juca un rol de seamă, să se păstreze registrul de evidență a actelor oficiale ale patriarhiei ecumenice de la Constantinopol, document care pentru alte perioade ale istoriei statului bizantin s-a pierdut. Acest registru ne-a parvenit prin două manuscrise aflate în fondul Bibliotecii de stat din Viena, *Codex Vindobonensis historicus graecus* 47 și 48, de unde Franz Miklosich și Joseph Müller le-au publicat cu mai bine de o sută de ani în urmă, sub titlul: *Acta Patriarchatfus Constantinopolitani*, vol. I—II, Viena, 1860—1862. Ele inaugurau un important *corpus* de documente grecești medievale datorat acelorași autori: *Acta et diplomata Graeca medii aevi*, vol. I—VI, Viena, 1860—1890.

Actele patriarhale la care ne referim conțin o serie de știri prețioase pentru organizarea de stat și eclezíastică de pe teritoriul patriei noastre în perioada cînd Țara Românească și Moldova, intrînd în obediența spirituală a patriarhiei de la Constantinopol, constituiau, după expresia lui Vitalien Laurent, „cea mai frumoasă cucerire înregistrată de biserica bizantină în veacul al XIV-lea". Faptul merită consemnat și din punctul de vedere al istoriei bizantine propriu-zise, întrucît el poate fi cuprins în paleta mult mai largă a acțiunilor întreprinse de către patriarhia ecumenică pentru consolidarea pozițiilor sale în întreaga lume de factură bizantină, în momentul în care statul milenar pe care cezarii din vechea Romă îl întemeiaseră pe malurile Bosforului se apropia de prăbușirea finală.

Din punctul de vedere al istoriei românești, acest fond de documente nu a scăpat atenției cercetătorilor trecutului nostru, fiind utilizat de către toate generațiile de istorici care s-au succedat de la Hasdeu încoace atît în studii de caracter mai special, cît și în lucrări de sinteză. Ele s-au bucurat altminteri și de o primă apariție la noi în țară, fiind publicate după aceeași ediție menționată anterior, în anul 1913, cînd N. Iorga le încadra în partea întîi a volumului al XIV-lea aparținînd colecției Hurmuzachi, unde textul grecesc era însoțit de o traducere românească. O atenție similară li s-a acordat și în paginile colecției de *Documente privind istoria României* inițiată de Academia R. S. România în anii '50, cînd actele care ne preocupă aici au avut parte de o nouă traducere, dată însă fără textul original.

Față de condițiile anterioare, ne-am străduit ca aparatul critic să fie cît mai bogat, cu note explicative și comentarii care să conțină mai multe lămuriri pentru cititor, reflectînd progresele pe care cunoașterea instituțiilor ecleziastice bizantine le-a înregistrat în ultima vreme. Am căutat, de asemenea, unele îmbunătățiri și sub raportul formei, înscriind la fiecare act, după numărul curent trecut cu cifre arabe, categoria în care acesta era încadrat de către cancelaria bizantină, indiferent dacă această mențiune apare în textul original sau nu (de exemplu: „act sinodal", „scrisoare patriarhală" ș.a.m.d.). Un ghid prețios pentru această operațiune am găsit în nomenclatura actelor de cancelarie ale patriarhatului bizantin întocmită de J. Darrouzès, *Le Registre synodal du patriarcat byzantin, XIVème siécle. Étude paléographique et diplomatique*, Paris, 1971.

Republicarea acestor acte în volumul de față, însoțite de o a treia traducere românească, răspunde imperativului firesc de a încadra în colecția de față toate izvoarele istoriei noastre, urmînd cea mai bună ediție dată pînă acum fiecărui text în parte. În

1

ΤΟΜΟΣ ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ

Aestate 1285. Synodus condemnat patriarcham Ioannem Beccum

(V. Laurent, p. 147) 34. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀλανίας καὶ Σωτη-
όλεως καὶ ὑπέρτιμος Νικήτας.
35. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης θεοσωστουπόλεως Βιτζίνης καὶ ὑπέρτιμος
ρος.
p. 148) 36. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ζικχίας καὶ ὑπέρτιμος Βασίλειος.

2

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

317—1318. Synodus iubet examinari causas ecclesiasticas in metropoli Sugdaeae.

MM, I, XLI, p. 76) [...] ἔκρινε τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ
ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Φιλαδελφείας,
ρούσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Ἀτταλείας καὶ
εσήνης, ἵνα γένηται τοπικῶς δι' ἐπιστασίας τῶν πλησιοχωρούντων ἀρχιε-
ξέτασις, παρεῖναι ὀφείλοντος τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει καὶ τοῦ ἱερωτάτου
έως Γοτθίας, καὶ ὡς εὑρεθῶσιν ἔχοντα εἰς ἀλήθειαν τὰ τῶν τοιούτων
εων, σημειωθῇ παρ' αὐτῶν καὶ πεμφθῇ τὸ σημείωμα ἐνταῦθα, καὶ ἔπειτα
ι, ὅσον ἀναφανῇ δίκαιον ἀπὸ τῆς συνοδικῆς διαγνώσεως. ἀνατιθέαμεν
περὶ τούτου τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἀλανίας,
ζίνης καὶ τῷ Ζηκχίας καὶ Ματράχων, οἳ δὴ καὶ ὀφείλουσιν ἐνδημῆσαι
ἐκεῖσε τόπον καὶ ἀποπληρῶσαι τὰ τῆς συνοδικῆς ταύτης καὶ ἡμετέρας
σεως.

cazul nostru, singura ediție alcătuită pînă în prezent este cea a lui Miklosich și Müller, indicată mai sus. Din cele 68 de texte selectate pentru volumul nostru, 66 urmează această ediție.

Cele două excepții sînt reprezentate de către textele nr. 1 și 7, introduse după următoarele studii: V. Laurent, *Les signataires du second synode des Blakhernes (été 1285)*, EO, 26, 1927, p. 129—149 și J. Meyendorff, *Le tome synodal de 1347*, ZRVI, 8, 1963, 1 *(Mélanges G. Ostrogorsky*, I), p. 209—227.

Primul text ne prezintă pe mitropolitul Theodor al Vicinei ca semnatar — al 35-lea din 41 de prelați — al sinodului antiunionist din 1285. A doua excepție — textul nr. 7 — este tomul palamit, din februarie 1347, emis îndată după victoria lui Ioan al VI-lea Cantacuzino asupra adversarilor săi in războiul civil, printre care se afla și patriarhul Ioan Kalekas, depus de către același sinod. Mai completă decît textul publicat de Miklosich—Müller după registrul de la Viena, ediția dată de J. Meyendorff acestui document prezintă mai multe rînduri de semnături, printre care figurează și aceea a lui Chiril al Vicinei.

1

ACT SINODAL

Vara anului 1285. Sinodul îl condamnă pe patriarhul Ioannes Bekkos

(V. Laurent, p. 147) 34. Smeritul mitropolit de Alania și Soterioupolis, Niketas, avînd rang de hypertimos [1].

35. Smeritul mitropolit al orașului mîntuit de Dumnezeu [2] Vicina, Theodoros, cu rang de hypertimos.

(p. 148) 36. Smeritul mitropolit Vasile al Zekchiei, cu rang de hypertimos.

2

DECIZIE SINODALĂ

1317—1318. Sinodul dispune cercetarea unor chestiuni eclesiastice din mitropolia de Sugdaia

(MM, I, XLI, p. 76). [...]. Așadar smerenia noastră a găsit de cuviință împreună cu preasfinții arhierei din preajma ei, cel de Herakleia, cel de Niceea, de Philadelphia, de Prousa, de Pegai, de Serrhes, de Dyrrachion, de Attaleia și de Mesene, ca o cercetare să aibă loc la fața locului sub supravegherea arhiereilor învecinați, impunîndu-se ca la o asemenea cercetare să fie prezent și preasfințitul arhiereu al Gotthiei, și dacă-l vor găsi ținînd spre adevăr cele ale acestor pricini, faptul să fie consemnat în scris de către ei, iar notificarea să fie trimisă aici, și după aceea să se ia o hotărîre, după cum se va găsi cu cale la dezbaterea sinodală. Iar cele referitoare la această chestiune le încredințăm preasfinților arhierei și hypertimi — celui al Alaniei, celui al Vicinei și celui de Zekchia și Tmutarakan — care au misiunea să descindă în locul acela și să aducă la îndeplinire cele cuprinse în această decizie a sinodului și a noastră.

---

[1] V. *infra*, n. 12.

[2] Epitetul „mîntuit de Dumnezeu" se referă, așa cum a intuit și V. Laurent în EO, 35, 1936, p. 115, n. 1, la primejdia tătară ce planase asupra orașului. O listă a succesiunii prelaților din scaunul Vicinei a fost alcătuită de P. Ș. Năsturel, *Les fastes épiscopaux de la Métropole de Vicina* BNJ, 21, 1971 (1972) p. 32—42. La bibliografia localizării Vicinei (n. 1 și 2 din ultimul studiu menționat) se poate adăuga P. Diaconu, *Păcuiul lui Soare-Vicina*, Byzantina, 8, 1976, p. 407—447, precum și n. 5 de mai jos.

3

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Sine dato, anno circiter 1320. Elenchus possessionum patriarchalium apud Varnam

(MM, I LII, II, p. 97) Ἡ Κάρναβα. ἡ Κρανέα. τὰ Κέλλια ἤτοι τὸ Λυκο-
ιον. τὰ Γεράνια. ἡ Δρύστρα. ἡ Γαλιάγρα.

4

ΥΠΟΣΧΕΣΙΣ

Sine dato, anno circiter 1339. Macarius, metropolita Bitzynes, pollicetur se in ecclesia sua esse mansurum. Manu propria

(MM, I, LXXXIV, p. 184) Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιτζύνης καὶ ὑπέρ-
Μακάριος τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων καὶ βεβαιῶν ὑπέγραψα.

5

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Maio 1341. Synodi decretum de quodam monasterio monialium

(MM, I, XCVIII, p. 224) [...] ἔνθεν τοι καὶ συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ
υ ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρα-
ς, τῷ Σάρδεων, τῷ Δυρραχίου, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Μαδύτων, τῷ Μη-

3

ÎNSEMNARE

Fără dată, circa 1320. Listă a posesiunilor patriarhale din părțile Varnei[3]

(MM, I, LII, II, p. 97) Castelele patriarhale de lîngă Varna: Cavarna, Cranea, Chilia sau Lycostomion[4], Gerania, Dristra, Caliacra.

4

PROMISIUNE

Fără dată, circa 1339. Macarie, mitropolit de Vicina[5]*, făgăduiește că va rămîne în dioceza lui. Semnează*[6]

(MM, I, LXXXIV, p. 184) Smeritul mitropolit de Vicina și hypertim Macarie, fiind de acord cu cele scrise mai sus, pentru întărire am iscălit.

5

HOTĂRÎRE SINODALĂ

Mai 1341. Decizie a sinodului cu privire la o mănăstire de maici

(MM, I, XCVIII, p. 224) [...] așadar smerenia noastră chibzuind cele referitoare la acest fapt împreună cu preasfinții arhierei — cel de Herakleia, de Sardes, de Dyrrachion, cel al Lacedemoniei, cel de Madytai, de Methy-

---

[3] Folosind mijloace tehnice de care nu dispuneau cu un veac în urmă F. Miklosich și J. Müller, P. Wirth a semnalat mai recent unele omisiuni și ștersături în textul manuscris al registrului patriarhal de la Viena, reușind să le descifreze cu ajutorul razelor infraroșii. Între aceste omisiuni, el a observat că lista de posesiuni patriarhale dată aici se repetă ulterior în registru. În ediția folosită de noi, ea ar fi trebuit prin urmare să-și afle locul și la p. 503 (anul 1369), caz în care am fi fost în măsură să o reproducem înaintea documentului 11 de mai jos (Cf. P. Wirth, *Nichtentzifferte Rasuren und Tilgungen des Wiener Patriarchalregisters*, BZ, LVI, 1963, p. 20–21). Că patriarhia considera și în anul 1369 aceste castele drept posesiuni ale ei, faptul e confirmat de un alt document din 24 iulie 1370 (MM, vol. I, p. 528), prin care Philotheos Kokkinos încredința mitropolitului de Varna, dependent nu de biserica bulgară, ci de cea bizantină, administrarea acelorași castele patriarhale, din enumerarea cărora lipsește însă Chilia, intrată deci între timp în mîinile genovezilor. Reapariția acestor castele ca posesiuni ale patriarhatului bizantin în anii 1369–1370 constituia atît un rezultat al expediției „contelui verde" (Amedeo VI de Savoia) din 1366, cît și al bunelor raporturi existente între statul lui Dobrotici și Bizanț.

[4] Cavarna era situată la nord de actual Balčik, numit în acea perioadă și Carvouna (cf. V. Beševliev, *Zwei Bemerkungen zur historischen Geographie Nordostbulgariens*, „Studia Balcanica" I, 1970, p. 75–78); Kranea-Ekrene, azi Kranevo, de asemenea, în Bulgaria (cf. Al. Kuzev), *Zwei Bemerkungen zur historischen Geographie der Dobrudža*, „Studia Balcanica", 10, 1975, p. 121 și 135); pentru localizarea Chiliei, identică sau nu cu Lykostomion, a se consulta studiul mai recent al lui O. Iliescu, *Contribuții numismatice la localizarea Chiliei bizantine*, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 203–213.

[5] Cu privire la localizarea Vicinei se poartă încă discuții atît în istoriografia noastră, cît și în cea străină (v. și *supra*, n. 2). Detalii cu privire la diversele ipoteze emise pînă la data respectivă se găsesc în studiul lui C. C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, BOR, 72, 1959, p. 680–682. Menționăm doar faptul că opiniilor fanteziste și tendențioase emise pe această temă de către J. Bromberg, *Toponymical and historical miscellanies on medieval Dobrudja, Bessarabia and Moldo-Wallachia*, Byzantion, 12, 1937, p. 151–180, 449–475 și 13, 1938, p. 9–71, li s-a dat un răspuns prompt și competent atît de către istorici români (N. Bănescu, *Fantaisies et réalités historiques*, Byzantion, 13, 1938, p. 73–90; G. Brătianu, *Vicina II*, București, 1940, studiu republicat apoi într-o formă ușor amplificată în RHSEE, 19, 1942, 1, p. 133–175), cît și străini (V. Laurent, *Un évêché fantôme ou la Bitzina taurique*, EO, 38, 1939, p. 91–103).

[6] Inexistent în documentul nostru, textul acestei promisiuni trebuie să fi fost cel reprodus după alte surse de către V. Laurent, RHSEE, 23, 1946, p. 232. Republicat în DIR, B, Țara Românească, vol. I, București, 1953, p. 11–12, el se află și în prezentul volum, p. 154 și urm.

νης, τῷ Βάρνης, τῷ Βιτζίνης καὶ τῷ Κῷ, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, ἵνα, [...
νέλθῃ καὶ ἐπανασωθῇ καὶ τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἡ πρώτη καὶ ἀρχαία
!) κατάστασις καὶ γυναικεῖαν (sic!) εἶναι καὶ αὖθις ταύτην ὀνομάζεσθαι,
ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐδομήθη [...].

6

ΓΡΑΜΜΑ ΑΘΩΩΤΙΚΟΝ

Aprili 1343. Synodus absolvit metropolitan Pyrgii accusatum a metropolita Ephesi

(MM, I, CVI, p. 237) [...] ἔνθεν τοι καὶ ἐπειδὴ πολυτρόπως καὶ ἀριδήλως
δέδεικται ὁ Πυργίου εἰς οὐδὲν τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων ἁλισκόμενος,
οῦσα τοῦτον συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ διασκέψει καὶ γνώμῃ τῶν
αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Σίδης, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ
δίας, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ
ύμνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Βάρνης, τοῦ Γάνου, τοῦ Βιτζίνης, τοῦ Ζιχνῶν,
Χίου, τοῦ Δράμας, τοῦ Τενέδου, τοῦ Καλλιουπόλεως καὶ τοῦ ὑποψηφίου
εμβασίας, παρακελεύεται μετιέναι αὐτὸν τὰ τῆς οἰκείας ἀρχιερωσύνης, ἐν
ατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἱερουργοῦντα καὶ ποιμαίνειν καὶ διεξάγειν τὸ λαχὸν
ν λογικὸν ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ.

7

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

Februario 1347. Libellus synodalis confirmans condemnationem monachorum Barlaam et Acindyni

(J. Meyendorff, p. 225) [...] Τὸν ἐμπεριειλημμένον τοῦτον ἱερὸν καὶ
δικὸν τόμον στέργοντες ἐν πᾶσιν ἅμα τῷ προτέρῳ, στηριζομένῳ καὶ παρὰ
υ, ταῖς οἰκείαις ὑπογραφαῖς σημειούμεθα, τοὺς μὲν παρ' αὐτῶν δικαιου-
ς στέργοντες καὶ αὐτοὶ καὶ δικαιοῦντες, τοὺς δὲ καταδικαζομένους καὶ
ηρυττομένους, Βαρλαὰμ δηλαδὴ καὶ Ἀκίνδυνον καὶ τὸν χρηματίσαντα
ἀρχην καὶ τοὺς τούτων ὁμόφρονας, ἀμεταμελήτους μένοντας, συγκατα-
οντες καὶ ἀποκηρύττοντες.

Εἶχε δὲ καὶ τὰς ὑπογραφὰς ταύτας:
πεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης
Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας Φιλόθεος
πεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης
Θετταλίας Γρηγόριος
[...]
Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Αἴνου Δανιήλ
Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σουγδαίας καὶ ὑπέρτιμος Εὐσέβιος
(p. 226) Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιτζίνης καὶ ὑπέρτιμος Κύριλλος

mna, de Varna, de Vicina și de Kos — a stabilit și a făcut cunoscut ca [...] să se revină și să se păstreze și acestei venerabile mănăstiri vechea ei condiție inițială, să fie adică de maici și așa să se numească din nou, după cum a și fost ea construită de la început.

6

SCRISOARE DE REABILITARE

Aprilie 1343. Sinodul stabilește nevinovăția mitropolitului de Pyrgion în legătură cu acuzațiile aduse acestuia de către mitropolitul de Efes

(MM, I, CVI, p. 237) [...] deci după ce s-a demonstrat în mai multe feluri și în chip evident că (mitropolitul) de Pyrgion a căzut pe nedrept victimă acestor acuzații, smerenia noastră declarîndu-l nevinovat în chip sinodal, cu sfatul și cu voia preasfinților arhierei de pe lîngă dînsa — cel de Sardes, de Side, de Amaseia, de Pisidia, de Korinthos, de Dyrrachion, de Madytai, de Amastris, de Methymne, de Apros, de Varna, de Ganos, de Vicina, de Zichna, de Chios, de Drama, de Callioupolis, precum și cel ales pentru Monembasia — poruncește ca acesta să exercite mai departe cele ale gradului său arhieresc, slujind în propria sa biserică, și astfel să păstorească și să îndrume turma cea cuvîntătoare a lui Hristos ce i-a fost încredințată.

7

TOM SINODAL

Februarie 1347. Tom sinodal confirmînd condamnarea monahilor Varlaam și Akindynos.

(J. Meyendorff, p. 225) [...] Fiind de acord întru toate cu acest aici înfășurat sfînt și sinodal tom, ca și cu cel anterior [7], care este altminteri confirmat și de către acesta, îl însemnăm cu propriile iscălituri, iubind și dînd la rîndul nostru dreptate celor îndreptățiți de către ele, iar pe cei condamnați și excomunicați, adică pe Varlaam și Akindynos și pe cel care acționa în calitate de patriarh [8], ca și pe toți cei cu idei similare lor, osîndindu-i și dezavuîndu-i la rîndul nostru, de vreme ce ei persistă în refuzul de a se căi.

Actul mai avea și aceste semnături:
Smeritul mitropolit al Heracleei, hypertimos și exarh al întregii Tracii și Macedoniei, Philotheos [9].
Smeritul mitropolit al Thesaloniculu', hypertimos și exarh a toată Thesalia, Gregorios [10].
[...]
Smeritulul mitropolit de Ainos, Daniel
Smeriritul mitropolit de Sougdaia și hypertimos, Eusebios
(p. 226)Smeritul mitropolit de Vicina și hypertimos, Kyrillos

[7] E vorba de primul sinod al disputei hesihaste, din anul 1341.
[8] Ioan al XIV-lea Kalekas (1334–1347), depus ca antipalamit și anticantacuzenist de către sinodul din februarie 1347.
[9] Philotheos Kokkinos, viitor patriarh ecumenic (1353–1354 și 1363–1376), personalitate marcantă a bisericii bizantine.
[10] Gregorios Palamas, promovat mitropolit de Tesalonic, decedat în 1359, sanctificat în 1368.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Γοτθίας καὶ ὑπέρτιμος Πέτρος
Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Γαρέλλης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωαννίκιος
Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Καλλιουπόλεως Ἰωσήφ.

8

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Septembri 1348. Synodus metropolitam Antiquarum Patrarum transfert in metropolim Monembasiae

(MM, I, CXXIV, p. 274) [...] διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, θείᾳ καὶ ονικῇ πειθομένη κρίσει καὶ πολλαῖς ὁμοίαις πράξεσιν ἑπομένη, τὸ εὔλογον ύσαις μεθ' ἑαυτῶν, καὶ κοινῇ δοκιμασίᾳ καὶ ψήφῳ τοῦ περὶ ἡμᾶς ἱεροῦ οῦ τῶν ἱερωτάτων ἱεραρχῶν καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, Ποντοηρακλείας, τοῦ Πηγῶν καὶ τοῦ Βιτζίνης, καὶ γνώμῃ τοῦ κρατίστου ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μετατεθῆναι τῶν σπουδαιοτάτων ἐνόμισε τὸν ἱερώ-ον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ἀχαίας, τὴν ἁγιωτάτην Μονεμβασίας μητρόπολιν.

9

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Maio 1359. Synodus transfert metropolitam Bitzines in metropolim totius Ungrovlachiae, constituens, ut ecclesia Ungrovlachiae subiecta sit ecclesiae Constantinopolitanae

(MM, I, CLXXI, p. 383) Ὁ εὐγενέστατος μέγας βοϊβόδας καὶ αὐθέντης ης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, Ἀλέξανδρος, ὑπὸ φιλοθέου γνώμης κεκινημένος καὶ πολλὴν ἐνδεικνύμενος στοργὴν καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἐζήτησεν οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις διὰ ιμάτων αὐτοῦ καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἂν ᾖ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς οὗτος καὶ ἡ πᾶσα ῦ ἐπικράτεια καὶ ἀρχὴ ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνάκρισιν καὶ διεξαγωγὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ δέξηται ἀρχιερέα, οτονίαν ὄντα τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ῦντα, καὶ ἔχῃ τοῦτον ὡς γνήσιον ποιμένα πάσης Οὐγγροβλαχίας εἰς εὐλο-καὶ πνευματικὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ τε καὶ τῶν παίδων καὶ πάσης τῆς ῆς αὐτοῦ· διὸ καὶ πρό τινος ἤδη καιροῦ προσεκαλέσατο πλησιάζοντα αὐτῷ ἱερώτατον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ κύριον ἀδελφὸν συλλειτουργὸν τῆς (p. 384) ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ὑάκινθον, καὶ ἐδέξατο νέστατα τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, καὶ ἔδειξε πρὸς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν αγὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ἐζήτησε μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, ἵνα κατὰ ὸ παρὸν μετατεθῇ ὅδε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτζίνης, ἀπόδεκτος φανεὶς

Smeritul mitropolit al Gotthiei și hypertimos, Petros
Smeritul mitropolit al Garellei și hypertimos, Ioannikios
Smeritul mitropolit de Gallipoli, Iosif.

8

ACT SINODAL

Septembrie 1348. Sinodul transferă mitropolitul de Patras cea Veche în mitropolia Monembasiei

(MM, I, CXXIV, p. 427) [...] pentru aceasta și smerenia noastră, convinsă prin judecată dumnezeiască și canonică și dînd urmare multor situații asemănătoare și care se bucură de binecuvîntarea noastră, cu acordul unanim și votul sfîntului cor al preasfinților ierarhi hypertimi din preajma noastră — cel de Thessalonic, de Kyzik, de Herakleia Pontică, de Pegai și cel al Vicinei — și cu voia preaputernicului și sfîntului meu autocrat, a socotit printre cele mai grabnice faptul de a transfera pe preasfîntul mitropolit de Patras cea Veche, hypertim și exarh a toată Achaia, în preasfînta mitropolie a Monembasiei.

9

HOTĂRÎRE SINODALĂ

Mai 1359. Sinodul transferă pe mitropolitul de Vicina în mitropolia a toată Ungrovlahia, stabilind ca biserica Ungrovlahiei să fie supusă bisericii de la Constantinopol

(MM, I, CLXXI, I, p. 383) Preanobilul mare voievod și singur stăpînitor a toată Ungrovlahia, întru Sfîntul Duh fiu preaiubit al smereniei noastre, domnul Alexandru, îndemnat de un gînd iubitor de Dumnezeu și dovedind multă dragoste și supunere și ascultare către sfînta biserică a lui Dumnezeu, catolică și apostolică, a cerut nu numai o dată, ci de mai multe ori prin scrisorile sale și s-a rugat de smerenia noastră și de dumnezeiescul și sfîntul sinod [11] de pe lîngă dînsa, ca să fie de acum înainte și în viitor, el și întreaga lui stăpînire și domnie, sub jurisdicția eclesiastică și călăuzirea preasfintei mari biserici a lui Dumnezeu de la noi, și să primească un arhiereu care să fie hirotonisit de către smerenia noastră și să facă parte din dumnezeiescul și sfîntul sinod, avîndu-l pe acesta drept păstor legiuit a toată Ungrovlahia, pentru binecuvîntarea și îndreptarea duhovnicească a lui și a copiilor lui și a întregii sale domnii; fapt pentru care acum cîtva timp el a și chemat la sine pe cel care se afla în vecinătatea lui, pe preasfințitul mitropolit al Vicinei, avînd rang de *hypertimos* [12], frate iubit întru Domnul și coliturghisitor (p. 384) al smereniei noastre, chir Iachint, și a primit cu cea mai mare plăcere binecuvîntarea sa, arătînd față de dînsul cuvenita supunere și evlavie, și a cerut cu multă rugăminte ca în prezent să fie strămutat [13] acest prea-

---

11 Este vorba de sinodul permanent (*synodos endemousa*) din capitala bizantină, care-și ținea lucrările sub conducerea patriarhului. Numele instituției a apărut prima oară în anul 448 (cf. J. Gouillard, recenzia la G. Hajjar, *Le synode permanent...*, Roma, 1962, în BZ 56, 1963, p. 382). Date generale în Beck, *Kirche*, p. 43.

12 În traducere românească „preacinstit". De regulă am menținut termenul *hypertimos*, deoarece el nu era un simplu epitet, ci desemna un rang metropolitan. În vremea Paleologilor aceasta era demnitatea rezervată mitropoliților, deși inițial titlul fusese acordat laicilor (primul său posesor fiind Mihail Psellos).

13 Expunerea amănunțită și sistematică a împrejurărilor care puteau impune strămutarea unui scaun ecleziastic se află în Zhishman, *Die Synoden*, p. 12 și urm.

ι πολὺ τῷ τοιούτῳ μεγάλῳ βοϊβόδα, εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάσης Οὐγγροβλα-
, μετὰ δὲ θάνατον αὐτοῦ δὴ τοῦ Βιτζίνης ψηφίζηται ἕτερος, καὶ χειροτο-
ιενος παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐκπήμπηται
σε ὡς ποιμὴν καὶ ἀρχιερεὺς γνήσιος πάσης Οὐγγροβλαχίας. ἐπεὶ οὖν ἐκρίθη
ι τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων
ερέων ἡ τοιαύτη ζήτησις καὶ ἀξίωσις τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου βοϊβόδα
τολλῶν ψυχῶν ὠφέλειαν καὶ κατάστασιν, πᾶς δὲ ὁ κόσμος, καθὼς ἐν τοῖς
ς εὐαγγελίοις ὁ κύριος ἀπεφήνατο, μιᾶς ψυχῆς οὐκ ἀντάξιος καὶ διὰ τοῦ
ητοῦ ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔστι, μέλλει δὲ ἀπὸ τῆς
τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας καὶ ποιμανσίας ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀρχῇ καὶ
ατείᾳ πάσης τῆς εἰρημένης Οὐγγροβλαχίας εὑρισκόμενος χριστώνυμος
υρίου λαὸς ὁδηγεῖσθαι εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν σωτηρίων τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν
ει εἰσηγουμένου τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐκδιδάσκοντος αὐτοὺς τὴν τοῦ εὐαγγελίου
καὶ ἀφιστῶντος καὶ κωλύοντος ἀπὸ τῶν ἀπηγορευμένων ἔργων τῆς ἁμαρ-
καὶ παντὸς ἐκφύλου καὶ ἀλλοτρίου δόγματος τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, ἔτι
αὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος διὰ σπουδῆς τοῦτο μελλούσης ἀεὶ ποιεῖν καὶ
ειν καὶ νουθετεῖν αὐτοὺς εἰς τήρησιν τῆς ἀσφαλοῦς ἡμῶν πίστεως, ὅπερ
ῇ εἰς πολλὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῶν, ὑπὲρ οὗ θείου πράγματος οὐχ
ς ὅλος ὁ κόσμος, ὡς ἀποδέδεικται· διὰ γοῦν ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν,
ασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τῇ περὶ αὐτὴν θείᾳ ὁμηγύρει τῶν ἱερωτάτων
ρέων, τῷ Ἡρακλείας, [...], ἐπεὶ ἀμεταθέτως ἐξέχεται εἰς τὸ μετατεθῆναι
τὸν μητροπολίτην Βιτζίνης ὁ τοιοῦτος μέγας βοϊβόδας εἰς τὸν θρόνον
ς Οὐγγροβλαχίας καὶ ἐπικρατείας καὶ ἀρχῆς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ παρὸν
ἰς ἕτερόν τινα, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιερατικὴν ταύτην προστασίαν μετὰ
ῆς ζητεῖ παρακλήσεως, ὑπισχνούμενος δοῦναι ἐνόμοτον καὶ ἔγγραφον ἀσφά-
ἵνα τελῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, μέχρις ἂν (p. 385) συνίσταται
εντία καὶ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἡ εἰρημένη πᾶσα Οὐγγροβλαχία, ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς
άτην τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον·
ηκε τοῦτον δὴ τὸν Βιτζίνης ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμῃ καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ
ιοῦ καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ παντ' ἀρίστου καὶ ἀπαραμίλλου
ῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων χρηστότητί τε καὶ γαληνότητι καὶ τὸ δίκαιον
ισι βουλομένου κρατεῖν καὶ παρρησιάζεσθαι, εἰς τὸν θρόνον πάσης Οὐγγρο-
ας. ἔσται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον ὁ δηλωθεὶς
ιτος μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς κατὰ κύριον
ὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὥσπερ τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος,
μετέχων καὶ ἀπολαύων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἅτε
ήσιος ἀρχιερεὺς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀποκαταστὰς τῆς δηλωθείσης
της μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας κατὰ την ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε καὶ

sfinţit mitropolit al Vicinei, care pare a fi foarte agreat de către acest mare voievod, la biserica a toată Ungrovlahia, iar după moartea acestui mitropolit al Vicinei să se aleagă un altul, care hirotonisit de către preasfînta mare biserică a lui Dumnezeu de la noi, să fie trimis acolo ca păstor şi arhiereu legiuit a toată Ungrovlahia. Aşadar, întrucît s-a găsit cu cale de către smerenia noastră şi de către dumnezeiasca adunare a preasfinţilor arhierei de pe lîngă dînsa, că o astfel de cerere şi aspiraţie a preanobilului mare voievod vine spre folosul şi statornicirea a multor suflete, de acum înainte, după cum domnul a făcut cunoscut în sfînta Evanghelie, zicînd că toată lumea nu preţuieşte cît un suflet [14], iar prin prooroc că acel care scoate un vrednic dintr-un nevrednic ca gura mea este, poporul cel creştin al domnului, aflat în zisa domnie şi stăpînire a toată numita Ungrovlahie, va fi îndrumat de către această supraveghere arhierească şi păstorire spre împlinirea preceptelor celor mîntuitoare ale lui Hristos, arhiereul călăuzindu-i şi învăţîndu-i pe aceştia pe calea Evangheliei, ţinîndu-i totodată departe de faptele cele neîngăduite ale păcatului şi oprindu-i de la acestea, precum şi de la orice dogmă din afară şi străină de biserica lui Hristos, lucru de care cu sîrg se va îngriji şi smerenia noastră, povăţuindu-i pururea cu vorba cea scrisă ori rostită şi cu fapta, întru păstrarea fermă a credinţei noastre, lucru care are în vedere marele lor folos sufletesc, faptă dumnezeiască decît toată lumea mai de preţ, aşa cum s-a mai arătat. Deci pentru acestea smerenia noastră, chibzuind cele privitoare la chestiunea de faţă, la una cu dumnezeiasca adunare a preasfinţilor arhierei de pe lîngă dînsa, cel al Heracleii, [...], întrucît acest mare voievod ţine cu tot dinadinsul ca mitropolitul Vicinei să fie strămutat în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpînirii şi domniei lui, şi deocamdată pentru nici un altul, ci numai pentru acesta cere el cu multă rugăminte această cîrmuire arhierească, promiţînd să dea şi o asigurare cu jurămînt şi în scris, cum că toată zisa Ungrovlahie va rămîne de acum înainte şi în viitor, cît timp (p. 385) va dăinui principatul şi domnia sa, sub oblăduirea preasfintei mari biserici de la noi, aşa cum stă scris mai sus. Deci l-a mutat smerenia noastră pe mitropolitul Vicinei în scaunul a toată Ungrovlahia, cu ştirea şi încuviinţarea puternicului şi sfîntului meu împărat, cel în toate desăvîrşit şi neasemuit prin bunătatea firii şi a moravurilor şi prin seninătate, cel care vrea ca în toate să domnească şi să se dea la iveală dreptatea. Prin urmare tot timpul de aici înainte şi în viitor sus-numitul preasfinţit mitropolit a toată Ungrovlahia, preacinstit, frate iubit întru domnul şi coliturghisitor al nostru, conform cu acest scaun şi titlu să aibă parte şi să se bucure şi de un loc în sfîntul *synthronon* [15], ca un arhiereu legiuit, stabilit prin

---

[14] Aluzia la citatul din Matei, XVI, 26, apare şi în alte izvoare bizantine, spre exemplu în typikonul dat de Christodulos pentru mănăstirea sa din insula Patmos (anul 1091, ed. MM, vol. VI, 1890, p. 72), în typikonul lui Ioan Comnenul pentru mănăstirea Pantocrator din capitală (anul 1136, ed. A. Dmitrievskii, *Opisanie liturgičeskih rukopisej*..., I. *Typika*, Kiev, 1895, p. 672), sau în Autobiografia lui Mihail al VIII-lea Paleologul (ed. H. Grégoire, *Imperatoris Michaelis Palaeologi de vita sua*, Byzantion, 29 —30, 1959—1960, cap. XII, p. 465).

[15] Dreptul unui scaun metropolitan de a avea un anumit loc în ierarhia scaunelor eclesiastice *(taxis kathedras)* subordonate patriarhiei ecumenice şi implicit al deţinătorului său de a participa la lucrările sinodului permanent din capitală în locul rezervat diocezei sale şi bucurîndu-se de drepturile ecleziastice conferite lui în această calitate. În cazul în care un scaun vacant era temporar, pînă la alegerea unui nou titular, acordat *kata logon epidoseos* unui alt mitropolit, acesta din urmă avea dreptul de a administra veniturile şi a exercita drepturi ecleziastice în dioceza vacantă, cu excepţia celui de *synthronon* (**ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως**, MM, vol. I, p. 20; cf. Darrouzès, *Offikia*, p. 478, n. 1; Zhishman, *Die Synoden*, p. 17—20), noţiune desemnînd scaunul instalat în apsida din spatele altarului şi care era rezervat episcopului (cf. F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, I, München, 1948, p. 242).

ύπωσιν, ἀναγνώστας τε σφραγίζων ἐκ πάσης τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐνορίας ῦ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζων καὶ πρεσβυτέρους χειρο- ν, ἐπιλαβόμενός τε καὶ πάντων τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων ταύτῃ δικαίων· ὀφείλουσιν οἵ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἱερωμένοι, μοναχοὶ καὶ οἱ, ὑπείκειν καὶ ὑποτάττεσθαι τούτῳ, ὅσα καὶ γνησίῳ αὐτῶν ποιμένι καὶ ι καὶ διδασκάλῳ, καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει ν καὶ παραινεῖν καὶ ἐκδιδάσκειν αὐτούς, ἀφορῶντα εἰς ψυχικὴν λυσιτέ- ', τηρουμένης ἀπαραποιήτου κἂν τῷ ἑξῆς ἀεὶ χρόνῳ τῆς ἐνομότου ἀσφα- καὶ ὑποσχέσεως ἐγγράφου εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀπο- ικὴν ἐκκλησίαν τοῦ τοιούτου εὐγενεστάτου μεγάλου βοϊβόδα εἰς τὸ εἶναι ὴν ἐκκλησίαν τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπ' αὐτὴν καὶ δέχεσθαι ἀπ' αὐτῆς ἀρ- α γνήσιον, ὥστε γὰρ συντηρεῖσθαι εἰς το ἑξῆς τοῦτο ἀκαινοτόμητον, καὶ ατον καὶ συνοδικὸν (ἀφορισμὸν) ἠπείλητο κατὰ παντὸς τοῦ βουληθη- ου ἀκυρῶσαι αὐτό, ἐπειδὴ τούτου ἕνεκεν καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις υΐα τῷ εἰρημένῳ μητροποπολίτῃ πάσης Οὐγγροβλαχίας καὶ ὑπερτίμῳ εἰς λειαν ἐπιδέδοται, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα μάϊον τῆς ἐνισταμένης ιβ' ἰνδ. ωξζ' ἔτους, ἥτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ γραφῇ τῆς ἡμῶν μητριό- .

10

ΓΡΑΜΜΑ (ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ)

Anno 1359. Epistola patriarchae ad voevodam Ungrovlachiae Alexandrum de eadem re

(MM, I, CLXXI, II, p. 386) Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικώτατε μέγα α καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι γνησιώτατε, ποθει- υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ 'Αλέξανδρε, ὑγιείαν καὶ εὐθυμίαν ψυχῆς, ός τε ῥῶσιν και εὐεξίαν και πᾶν, ὅ τι ἀγαθὸν και σωτήριον, ἐπεύχεται ιλήψει σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. ἀπὸ τῶν γραμ- τῆς σῆς εὐγενείας καὶ τῶν προτέρων καὶ τῶν ὑστέρων ἐγνώρισεν ἀκριβῶς ιότης ἡμῶν, ὅσα ἐδήλου ἡ εὐγένειά σου, καὶ ἀπεδέξατο κατὰ πολὺ καὶ ε τὴν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ στοργὴν καὶ ἀγάπην, ἣν ἔχεις εἰς γίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστιν ἡ καὶ ἡ ῥίζα τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ στήριγμα καὶ ὁ θεμέλιος τοῦ χριστια- , καὶ μάλιστα, ὅτι ζητεῖς ἀπὸ ψυχῆς ἀρχιερέα καὶ ποιμένα καὶ διδάσκαλον που καὶ τῆς ἐπικρατείας τῆς εὐγενείας σου, χειροτονίαν τῆς ἁγίας τοῦ αθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὡς υἱός αὐτῆς γνήσιος καὶ εὐπει- αθῶς ἐστιν ὀφειλόμενον παντὶ βουλομένῳ θερμῶς καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς ς δέχεσθαι τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀποτρέπεσθαι τάς τε παρασυναγωγὰς καὶ υλα καὶ ἀλλότρια δόγματα. ἐπεὶ οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ πολλῆς ἀποδοχῆς έξεως ζητεῖ ἡ εὐγένειά σου, ἵνα ἔχῃ αὐτόθι ἀρχιερέα τῆς περὶ τὴν ἡμῶν ητα θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ νῦν μὲν τὸν τον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ κύριον ἀδελφὸν ῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργόν, κῦρ 'Υάκινθον, μετὰ δε παρέλευσιν όν ἂν ἐκλέξηται καὶ χειροτονήσῃ ψήφῳ συνοδικῇ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, καὶ ἐκπέμψῃ πρὸς τὴν εὐγένειάν σου καὶ πρὸς τὴν αὐτόθι

harul lui Dumnezeu în fruntea preasfintei mitropolii a Ungrovlahiei după rînduiala şi tipicul bisericesc, confirmînd anagnoşti pe tot cuprinsul eparhiei şi al enoriei sale, promovînd subdiaconi şi diaconi şi hirotonisind preoţi, luînd totodată în mîna sa şi toate osebitele drepturi de orice fel care ţin de aceasta. Este deci necesar ca toţi clericii din această ţară şi toţi ceilalţi cîţi fac parte din cinul eclesiastic, fie ei monahi sau de mir, să-i dea ascultare şi să i se supună acestuia în toate cele care se impun, ca unui păstor legiuit şi părinte şi dascăl al lor, primindu-l cu voie bună şi ducînd la îndeplinire toate cele ce el le va spune şi-i va povăţui şi-i va învăţa, privitoare la folosul cel de suflet, păstrîndu-se fără contrafacere tot timpul de aici înainte asigurarea cu jurăminte şi promisiunea scrisă a acestui preanobil mare voievod către sfînta biserică a lui Hristos, catolicească şi apostolească, în virtutea căreia biserica Ungrovlahiei se va afla pururea în subordinea acesteia şi de la aceasta va primi ea arhiereu legiuit; şi pentru ca acest fapt să se păstreze în viitor fără vreo înnoire, greaua ameninţare cu afurisenia stă aruncată asupra oricăruia care va voi să-i anuleze valabilitatea, fapt pentru care fiind întocmit actul sinodal de faţă, s-a dat spre asigurare zisului preacinstit mitropolit a toată Ungrovlahia, act eliberat în luna mai a indicţiunii în curs 12, anul 6867, care a şi fost semnat cu propriul înscris al smereniei noastre.

10

SCRISOARE PATRIARHALĂ

1359. Scrisoarea patriarhului către voievodul Nicolae Alexandru cu privire la aceeaşi chestiune

(MM, vol. I, CLXXI, II, p. 386) Preanobile, preaînţelept, preaviteaz mare voievod şi domn de-sine-stătător a toată Ungrovlahia, fiu prealegitim şi preaiubit întru Sfîntul Duh al smereniei noastre, domnule Alexandru, sănătate şi mulţumire sufletească, putere şi bunăstare trupească şi tot ceea ce-i bun şi mîntuitor cer pentru tine rugăciunile smereniei noastre de la Dumnezeu Atotputernicul. Din scrisorile domniei tale atît cele de mai înainte, cît şi cele mai de pe urmă, smerenia noastră a cunoscut lămurit cele pe care le arăta domnia ta într-însele, şi le-a primit cu mare bucurie, lăudînd ascultarea, supunerea, aplecarea şi dragostea pe care le nutreşti faţă de sfînta biserică a lui Hristos, catolică şi apostolică, care este izvorul şi rădăcina credinţei celei adevărate şi reazemul şi temelia creştinătăţii, şi mai cu seamă faptul că ne ceri din suflet un arhiereu şi păstor şi dascăl al locului şi stăpînirii domniei tale, precum şi hirotonisire de la sfînta biserică a lui Dumnezeu, catolică şi apostolică, întocmai ca un fiu legiuit şi ascultător al acesteia, aşa cum e de datoria oricui care doreşte cu căldură şi sinceră dăruire să primească pioasa credinţă şi să se păzească de adunările eretice [16] şi de dogmele cele din afara acesteia şi străine ei [17]. Deci întrucît, aşa cum s-a spus, domnia ta cere cu multă solicitudine şi dorinţă să aibă acolo un arhiereu al dumnezeiescului şi sfîntului sinod de pe lîngă smerenia noastră al marii biserici, anume pe preasfinţitul mitropolit al Vicinei, preacinstit, frate iubit întru Domnul şi coliturghisitor al smereniei noastre, chir Iachint, iar după trecerea acestuia, pe cel pe care-l va alege şi hirotonisi prin vot sinodal preasfînta mare biserică

[16] Psalmi 1, 1.

[17] Aluzie probabilă la propaganda catolică din Ţara Românească, una din numeroasele regiuni în care se făcea simţită în acea perioadă rivalitatea dintre ortodoxia bizantină şi catolicismul occidental.

ν ἀρχὴν καὶ ἐπικράτειαν αὐτοῦ ἀρχιερέα γνήσιον, καὶ ὅτι διαβεβαιοῦται
γένειά σου ἐνόρκως καὶ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον
ῦ μέλλει εἶναι τοῦτο ἀπαραποίητον καὶ ἀμετάθετον εἰς τοὺς κληρονόμους
διαδόχους αὐτῆς εἰς τὸ μηδέποτε θελῆσαι δέξασθαι αὐτοὺς ἀρχιερέα ἑτέ-
ν, κἂν οἷος ἄρα καὶ ἔστιν, εἰ μὴ χειροτονίαν καὶ ἀποστολὴν τῆς καθ' ἡμᾶς
τάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. διὰ γοῦν ταῦτα πάντα καὶ μάλιστα
ὸ ἔχειν τὴν εὐγένειάν σου καθαρὰν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ
ιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα, τὸν ὑψηλότατον βασιλέα τῶν Ῥωμαίων,
υμφόρημα πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸν γαληνότατον καὶ (p. 387) φιλανθρω-
τον, ἐπηυδόκησεν μὲν αὐτὸς δὴ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ,
ίσατο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων,
ἤδη κατὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ τὴν ζήτησίν σου καὶ τὸ συμφέρον τοῦ αὐτόθι
ωνύμου λαοῦ μετετέθη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτζίνης, οὗτος δὴ ὁ κῦρ
ινθος, διὰ τῆς νενομισμένης ἐγγράφου συνοδικῆς πράξεως εἰς πᾶσαν [...]
στι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς γνήσιος ἀρχιερεὺς πάσης Οὐγγροβλαχίας,
ἄδειαν, καθὼς ἡ γεγονυῖα ἐπὶ τούτῳ ἔγγραφος συνοδικὴ πρᾶξις κατὰ μέρος
ισι, ποιεῖν ἐν πάσῃ τῃ ἐνορίᾳ καὶ ἐπαρχίᾳ αὐτῆς πάντα, ὅσα ἀνήκει γνησίῳ
ρεῖ. καὶ ταῦτα μὲν ἐκύρωσε καὶ ἐβεβαίωσεν οὕτως ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ
λικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία εὐδοκίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου
κράτορος καὶ γνώμῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου κατὰ
τὴν ζήτησιν καὶ ἀποδοχήν· σὸν δέ ἐστιν ἀπὸ τοῦ νῦν φροντίσαι καὶ ἀπο-
ῶσαι τὴν ὑπόσχεσίν σου, ἤγουν ἵνα ποιήσῃ ἡ εὐγένειά σου καὶ οἱ παῖδες
ληρονόμοι καὶ διάδοχοι αὐτῆς γράμμα ἔνορκον, κατησφαλισμένον πάντοθεν,
ιμβάνον κατὰ μέρος, ἵνα δηλονότι μετὰ θάνατον τοῦ τοιούτου ἀρχιερέως
εὑρίσκηται ἡ πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐπικράτεια τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπὸ τὴν καθ'
τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ χειροτονῆται ψήφῳ συνοδικῇ παρ'
;, ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται, ἀρχιερεὺς, καὶ ἀποστέλληται αὐτόθι εἰς ποι-
ίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ αὐτόθι χριστωνύμου λαοῦ, καὶ ἐκπέμψῃς
ιοῦτο γράμμα μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος
θα εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν
ἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ ἔνι εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς
χέσεως καὶ συμφωνίας τῆς εὐγενείας σου, ἐπεὶ ὥστε εἶναι ἀπαραποίητον
ιμετάθετον τὴν εἰρημένην κατάστασιν, καὶ συνοδικὸς φρικώδης ἀφορισμὸς
ηται κατὰ τοῦ κωλύσοντος καὶ ἀθετήσοντος ταύτην. ὀφείλει δὲ καὶ ἡ εὐγέ-
σου, ζητήσασα εὑρίσκεσθαι ὡς υἱὸς γνήσιος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθο-
; καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, στέργειν ἀμεταθέτως τὰ ὡμολογημένα καὶ
παράδοτα καὶ ὑγιῆ δόγματα, τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς
σεβεῖς νόμους, δι' ὧν στηρίζεται τὸ τῆς ἐκκλησίας στήριγμα, καὶ ἔχειν
τρὸς τὸν εἰρημένον ἀρχιερέα εὐλάβειαν καὶ στοργὴν τὴν ὀφειλομένην,
γὰρ ποιοῦσα ἡ (p. 388) εὐγένειά σου καὶ οὕτως ὑπείκουσα τῇ ἐκκλησίᾳ
, τύχοις μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης εὐθυμίας καὶ
;, κατευοδούμενος εἰς πάντα τὰ ἀνὰ χεῖρας ἔργα καὶ πράγματα, ἐν δέ γε
λλοντι τῆς αἰωνίου ἐκείνης καὶ ἀκαταλύτου ἐν οὐρανοῖς βασιλείας, εὐχαῖς
ων τῶν ἁγίων. κύριος ὁ Θεὸς εἴη διατηρῶν τὴν εὐγένειάν σου ἄνοσον,
ον, ὑγιᾶ καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

a lui Dumnezeu de la noi, și-l va trimite către domnia ta și către tot principatul și stăpînirea de acolo în calitate de arhiereu legiuit, și întrucît domnia ta întărește prin jurămînt și cu multe asigurări faptul că și după moartea ta această situație va rămîne nealterată și neschimbată la moștenitorii și urmașii tăi, astfel ca aceștia să nu dorească niciodată a primi arhiereu din altă parte, oricare va fi el, dacă nu va avea hirotonisire și trimitere din partea preasfintei mari biserici a lui Dumnezeu de la noi. Deci datorită tuturor acestor lucruri și mai cu seamă faptului că domnia ta are conștiința curată și față de preaputernicul și sfîntul meu stăpînitor autocrat de la Dumnezeu, preaînălțatul împărat al romeilor, chintesența tuturor celor bune, cel preasenin și (p. 387) preaiubitor de oameni, a încuviințat el însuși, preaputernicul și sfîntul meu stăpînitor autocrat, și a hotărît și smerenia noastră împreună cu preasfinții arhierei de pe lîngă dînsa, și iată că preasfințitul mitropolit al Vicinei, chir Iachint, conform cu solicitarea și cererea ta și cu interesul poporului creștin de acolo, a și fost mutat prin acea *praxis* sinodală scrisă, după cum e uzanța, către toată..., fiind el de aici înainte și în viitor arhiereu legitim a toată Ungrovlahia, avînd voie, după cum expune cu de-amănuntul actul sinodal întocmit în scris cu această ocazie, să facă în cuprinsul enoriei și eparhiei acesteia toate cîte se cuvin unui arhiereu legiuit. Astfel dar sfînta biserică a lui Hristos, catolică și apostolică, a întărit și asigurat toate acestea cu încuviințarea preaputernicului și sfîntului meu împărat și cu chibzuința smereniei noastre și a sfîntului sinod, după cererea și solicitarea ta. Ție-ți rămîne deci de acum încolo să te gîndești să-ți îndeplinești făgăduiala, adică domnia ta, copiii, moștenitorii și urmașii tăi să alcătuiască o scrisoare cu jurăminte, întărită din toate părțile, care să conțină expres faptul că după moartea acestui arhiereu al vostru întreaga domnie și stăpînire a Ungrovlahiei să se afle în subordinea preasfintei mari biserici a lui Dumnezeu de la noi și de către aceasta să se hirotonisească arhiereu prin vot sinodal, după cum este obiceiul și rînduiala. [Acest arhiereu] să se trimită în acel loc pentru păstorirea și folosul sufletesc al poporului creștin de acolo, iar tu să trimiți la smerenia noastră aici la marea biserică a lui Hristos, catolică și apostolică, și la dumnezeiescul sinod o astfel de scrisoare cu aceste prevederi, și să fie ea spre întărirea și asigurarea promisiunii și a acordului domniei tale, pentru ca zisa situație să rămînă nealterată și neschimbată, și afurisenie sinodală înfricoșătoare să atîrne asupra oricui i-ar sta în cale sau ar nesocoti-o. Se mai cuvine ca domnia ta, care se străduiește să se afle drept fiu legitim al sfintei biserici a lui Hristos, catolică și apostolică, îndrăgind fără schimbare dogmele din mărturisirea de credință transmise de către sfinții părinți și sănătoase, dumnezeieștile și sfintele canoane și legile iubitoare de credință prin care se întărește reazemul bisericii, să aibă și față de zisul arhiereu evlavia și dragostea cea cuvenită, căci făcînd aceasta (p. 388) domnia ta și în acest chip supunîndu-te bisericii lui Dumnezeu, în viața de aici vei avea parte de tot binele și de toată mulțumirea și bucuria, prosperînd în toate lucrurile și faptele curente, iar în cea viitoare de împărăția cerurilor cea veșnică și indisolubilă, prin rugăciunile tuturor sfinților. Domnul Dumnezeu să o păzească pe domnia ta fără boală, mulțumit, sănătos și în afară de toată întîmplarea cea neplăcută.

ΥΠΟΣΧΕΣΙΣ

Augusto 1370. Daniel Critopulos, metropolita partis Ungrovlachiae, promittit, se metropolitae Ungrovlachiae non esse exhibiturum molestiam

(MM, I, CCLXXVIII, p. 532) Ἐπειδὴ Θεοῦ εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι ὁ πανα-
ατός μου δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος
θειοτάτων ἀρχιερέων ἐβουλήθησαν ἵνα προβιβάσωσί με εἰς τὸ τῆς ἀρχιε-
ύνης ἀξίωμα καὶ χειροτονήσωσι μητροπολίτην μέρους τῆς ἁγιωτάτης μητρο-
ως Οὐγγροβλαχίας, καὶ ἔχοντες δειλίαν τινὰ, μή ποτε μετὰ τὸ χειροτο-
ἶναί με ὄχλησιν τὴν ἡντινοῦν προξενήσω τῷ ὄντι ἐκεῖσε μητροπολίτῃ
γροβλαχίας, καὶ βουληθῶ πάσης τῆς μητροπόλεως κρατῆσαι, ἢ καὶ τὸν
ν βοεβόδαν κινήσω ὅλως κατ' αὐτοῦ ἢ καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν μητροπο-
ν ἐνταῦθα εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἢ καὶ μετὰ τοῦ ἐλθεῖν καὶ πάλιν
ριθῆναι (p. 533) παρ' αὐτῆς, εὑρίσκεσθαι καὶ αὐτὸν εἰς τὴν Οὐγγροβλαχίαν,
ησαν, ἵνα ποιήσω ὑπόσχεσιν ἔγγραφον· τούτου γε ἕνεκα ἤδη τὴν παροῦσαν
, καὶ λέγω καὶ ὑπόσχομαι, μήτε ἐμὲ φανῆναί ποτε τῶν καιρῶν κατὰ τοῦ
οπολίτου, μήτε τὸν αὐθέντην Οὐγγροβλαχίας παρακινήσει ἡμετέρᾳ, ἀλλὰ
γειν αὐτὸν καὶ τιμᾶν καὶ ἀγαπᾶν, καὶ κἂν εἴ τι συμβῇ εἰς αὐτὸν, ἤγουν
εἶ εὑρίσκεσθαι ἢ ἀλλαχοῦ, στέργειν τοῦτο καὶ μὴ ἀντειπεῖν ὅλως ποτὲ,
ἔχειν αὐτὸν, καθὼς μέλλει ἔχειν καὶ ὁ παναγιώτατός μου δεσπότης, ὁ οἰκου-
ὸς πατριάρχης, καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, ἤγουν εἰ μὲν ἔχουσι καὶ
γουσιν αὐτὸν μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ἵνα ἔχω καὶ ἐγὼ αὐτὸν οὕτως.
μὴ, φυλάττω πάλιν, ὅπερ ἂν ἡ θεία σύνοδος περὶ αὐτοῦ ψηφίσηται. τούτου
χάριν καὶ ἡ παροῦσά μου ὑπόσχεσις ἐγεγόνει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ οἰκειοχείρῳ
ειώθη ὑπογραφῇ δι' ἀσφάλειαν μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδ. η'.
Ἱερεὺς Δανιὴλ Κριτόπουλος ὁ δικαιοφύλαξ.

PROMISIUNE

August 1370. Daniel Critopulos, mitropolit[18] *al unei părţi a Ungrovlahiei, promite că nu va provoca nici o supărare mitropolitului Ungrovlahiei*

(MM, vol. I, CCLXXVIII, p. 532) Deoarece prin bunăvoinţa şi harul lui Dumnezeu preasfîntul meu stăpîn patriarhul ecumenic împreună cu dumnezeiescul şi sfîntul sinod al preadumnezeieştilor arhierei au voit să mă înalţe pe mine la demnitatea arhieriei şi să mă hirotonisească mitropolit al unei părţi din preasfinţita mitropolie a Ungrovlahiei, dar avînd o oarecare temere ca nu cumva după ce voi fi fost hirotonisit să, provoc vreo tulburare mitropolitului existent acolo şi să vreau a pune mîna pe toată mitropolia, sau să-l asmut pe marele voievod cu totul împotriva lui, fie înainte ca el, mitropolitul de acolo, să ajungă la dumnezeiescul şi sfîntul sinod, fie chiar şi după ce va ajunge, iar sinodul va hotărî (p. 533) ca să se afle şi el din nou în Ungrovlahia, mi s-a cerut să fac o promisiune scrisă. Ca urmare a acestei situaţii o şi fac pe cea prezentă aici şi spun şi făgăduiesc că nu voi apărea niciodată contra mitropolitului, aşijderea nici domnul de sine-stăpînitor al Ungrovlahiei sub îmboldirea noastră, ci-l voi respecta şi-l voi cinsti şi iubi pe acesta chiar dacă i se va întîmpla ceva, fie găsindu-se el acolo fie în altă parte, şi să fiu de acord cu starea de lucruri existentă, adică într-un cuvînt să nu-l contrazic pe el niciodată, ci să-l am pe el aşa cum îl va avea şi preasfîntul meu stăpîn patriarhul ecumenic şi dumnezeiescul şi sfîntul sinod, adică dacă-l ţin pe acesta şi-l agrează ca mitropolit al Ungrovlahiei, tot aşa să-l am şi eu pe el în această calitate, iar dacă nu, să păzesc iarăşi ceea ce dumnezeiescul sinod va decide în legătură cu el. Datorită acestui fapt s-a întocmit şi prezenta mea promisiune, care pentru asigurare a fost semnată cu propria noastră iscălitură în luna august, indicţiunea a opta.

Preotul Daniel Critopulos, dikaiophylax [19].

---

[18] De fapt, Daniel Critopulos nu era încă mitropolit în acel moment, calitate pe care urma să o dobîndească în foarte scurt timp. Faptul că la sfîrşitul actului este menţionată semnătura personajului în cauză sub numele său iniţial şi calitatea de dikaiophylax, iar nu cu titlul metropolitan şi numele de Antim pe care avea să-l poarte în noua calitate, constituie încă o dovadă în acest sens. Deşi am menţinut ordinea existentă în registrul manuscris şi reprodusă de editorii săi, împărtăşim întru totul opinia — emisă încă de N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor şi a celor dintîi mănăstiri din ţară*, Bucureşti, 1906, p. 51, însuşită atît de N. Iorga, cît şi de ceilalţi editori români ai actului în DIR. B. Ţara Românească, vol I, p. 20–21 — conform căreia această promisiune a fost ulterioară scrisorii lui Iachint către patriarh.

[19] Titlu purtat de un funcţionar superior al ierarhiei clerului patriarhal din capitală, apărut însă ca urmare a unei intervenţii imperiale din vremea lui Mihail al VIII-lea Paleologul; beneficiarul acestui titlu îl cumula deci cu o funcţie religioasă, care în unele cazuri — foarte rare — putea ajunge pînă la arhonţii cei mai înalţi — *exôkatakoiloi* — care formau prima pentadă în ierarhia clerului patriarhal (cf. Darrouzès, *op. cit.*, p. 109–111, 140 şi 286–287; acelaşi autor consideră că Daniel Critopulos, „cerut de către autorităţile locale, trebuie să se fi aflat de multă vreme" în Ţara Românească şi că deţinea acest titlu pe lîngă voievodul muntean, p. 138, n. 2). Zhishman, *op. cit.*, p. 137, considera că în unele cazuri titlul de *dikaiophylax* şi *protekdikos* sînt sinonime.

ΠΙΤΤΑΚΙΟΝ

1370. Hyacinthus, metropolita Ungrovlachiae, rogat patriarcham, ut fratrem ipsius ordinet metropolitam Ungrovlachiae

(MM, I, CCLXXIX, p. 533). Παναγιώτατε δέσποτά μου καὶ οἰκουμενικέ.
αναγάθῳ Θεῷ παρακαλῶ καὶ τῇ πανυπερευλογημένῃ θεοτόκῳ, τοῦ ἔχειν
κατέχειν καὶ τὸ ἡγιασμένον σκῆνος τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου ἀπὸ τῆς
είας αὐτοῦ ὁλόκαλα. ὑγιαίνομεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ καὶ
ρεσβειῶν τῆς πανάγνου θεοτόκου καὶ δι᾽ εὐχῶν καὶ ἐντεύξεων τῆς μεγάλης
σύνης σου τῷ σώματι, ἀλλ᾽ οὐ καλῶς, ἀσθένεια γὰρ περιέπεσέ μοι δεινή,
άσχω τὰ πολλὰ, καθὼς μέλλεις γνωρίσαι καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ
ης, ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ υἱοῦ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης
τοῦ δικαιοφύλακος. εἶχον οὖν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ ἀσθενείᾳ, και ἦν ἐν ἐμοὶ
ιελετὴ, τὸ πῶς δεῖ συνζῆν μετὰ ταύτης. ἐπῆλθέ μοι δὲ αὖθις καὶ ἑτέρα
εια, καὶ μεῖζον αὐτῆς τὸ μικρὸν βάρος τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, καὶ
τοῦτο βέλος καρδιακὸν, καὶ τήκει τῇ ψυχῇ (p. 534) μου διὰ παντὸς, καὶ
ιδ᾽ ὅπως ὥρισε ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου πρὸς ἡμᾶς τοῦτο, ἐπίσταμαι γὰρ
ῶς, ἐπαρόξυνάν τινες τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ σου καθ᾽ ἡμῶν. καὶ ὁ κύριος
ορήσει τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν. καύχημα γὰρ θέλει φανεῖν καὶ δόξειν, ὅτι
τυχόν ποτε τὸν μέγαν βοεβόδαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου ἔκδοσιν
ιλίαν αὐτῆς. καὶ διὰ τοῦτο πάσχω καὶ ὑβρίζομαι ἀρτίως εἰς τὸ γῆράς μου
τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ὡς ἀθετητὴς καὶ περιφρονητὴς αὐτῆς.
ὸ πῶς οὐκ ἦλθον, δέσποτά μου ἅγιε, κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα κατὰ τὸν
ὸν τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, ἐμπόδισέ μοι ὁ βοεβόδας, προβαλλόμενος
ικος τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ δέος τοῦ φόβου, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἦλθον, δέ-
μου ἅγιε, εἰς προσκύνησιν τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, ἀρτίως δὲ διὰ
περβολικὴν ἀσθένειαν ἧς ἔχω, ἀργὸς γάρ εἰμι εἰς τὸ καθόλον καὶ ἀνε-
τος. αὐτόθι γὰρ καταλαμβάνει ὁ ἀδελφός μου, ὁ δικαιοφύλαξ, καὶ υἱὸς
εγάλης ἁγιωσύνης σου, εἰς προσκύνησιν αὐτῆς ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ
τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, τοῦ μεγάλου βοεβόδα, καὶ τῶν ἀρχόντων
ὡς ἵνα πληρώσῃ τοῦτον καὶ χαρίσηται και εὐλογήσῃ εἰς ἀρχιερέα πάσης
οβλαχίας, βουλὴ δὲ καὶ θέλησις καὶ συγχώρησις παρ᾽ ἐμοῦ. καὶ μέλλει
σαι δι᾽ αὐτοῦ τὰ περὶ ἡμῶν. παρακαλῶ οὖν τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου,
υγχωρήσῃς ἡμῖν διὰ τὸν κύριον, ὅτι ἐν πολλῇ ἀσθενείᾳ κατάκειμαι, καὶ
ρίδῃς τὴν δέησιν ἡμῶν εἰς τὸ γῆράς μου τὸ βαθὺ καὶ τῆς ἀσθενείας μου
ληρόν. αἱ εὐχαί τῆς μεγίστης ἁγιωσύνης σου ἔστωσάν μοι διὰ παντὸς
τήριον.

PITTAKION [20]

1370. Mitropolitul Iachint al Ungrovlahiei roagă pe patriarh ca fratele său de tagmă bisericească [21] să fie consacrat ca mitropolit al Ungrovlahiei

(MM, I, CCLXXIX, p. 533). Preasfînt stăpîn al meu și patriarh ecumenic. Rog pe preabunul Dumnezeu și pe preabinecuvîntata născătoare de Dumnezeu ca să aibă și să țină în bună stare, prin ajutorul său, lăcașul cel sfințit al preasfinției tale. Cu ajutorul lui Dumnezeu, precum și prin intercesiunile preasfintei născătoare de Dumnezeu și prin rugile și rugămințile Marii tale sfinții sănătoși sîntem și noi cu trupul, dar nu prea bine, căci o slăbiciune grozavă m-a cuprins și sufăr cele multe, după cum vei afla și de la fratele meu, mitropolitul Vidinului, precum și de la fratele meu dikaiophylaxul, fiu spiritual al marii tale sfinții. Aveam deci în mine o singură grijă, pe care o purtam bolii și numai acesteia, aceea de a putea supraviețui cu dînsa. Dar mi-a venit mai pe urmă o altă suferință, încă mai mare decît aceasta, povara cea mică [22] a marii tale sfinții și port în inimă această săgeată care mă roade (p. 534) într-una în suflet, căci nu știu cum a hotărît marea ta sfinție acest lucru în ce ne privește pe noi, dar știu sigur că unii au atîțat lucrurile împotriva noastră pe lîngă marea ta sfinție. Iar domnul le va ierta lor păcatul. Se va crede și va părea poate o lăudăroșenie din partea mea faptul că odată l-am îndemnat pe marele voievod peste capul marii tale sfinții la împăcarea și prietenia acesteia. Și pentru aceasta sufăr și sînt jignit tocmai la bătrînețele mele de către sfînta biserică a lui Dumnezeu, ca un profanator și disprețuitor al acesteia. Faptul că nu am venit să mă înfățișez de prima dată acolo, sfinte stăpîn al meu, după porunca marii tale sfinții, voievodul m-a oprit de la aceasta, pretextînd lungimea drumului și teama de ceva neașteptat; deci din această cauză, stăpîne sfînt al meu, nu am venit deloc să mă închin marii tale sfinții, iar în vremea din urmă datorită slăbiciunii peste măsură de care sînt cuprins, căci sînt neputincios cu totul și fără vlagă. Dar vine acolo fratele meu, dikaiophylaxul, fiu preaiubit al marii tale sființii, trimis să i se închine ei de către fiul marii tale sfinții, marele voievod, precum și de către dregătorii acestuia; iar de-l va răsplăti pe acesta dîndu-i har și binecuvîntîndu-l ca arhiereu a toată Ungrovlahia, consimțămînt, învoire și iertare să fie din partea mea. Și prin el se vor afla veștile referitoare la noi. Rog deci pe marea ta sfinție ca să ne ierte pe noi pentru domnul, căci mă aflu în multă slăbiciune, și să nu treci cu vederea ruga noastră referitoare la bătrînețea mea cea înaintată și la asprimea bolii mele. Rugăciunile preamarii tale sfinții să-mi fie pavăză pentru totdeauna.

---

[20] Sinonim cu *gramma*, termenul *pittakion* desemna tot o scrisoare. Dar în vreme ce *gramma* putea desemna o scrisoare patriarhală și imperială deopotrivă, *pittakion* era rezervat numai domeniului ecleziastic.

[21] Am adăugat această precizare, întrucît în cuprinsul documentului noțiunea de „frate" desemnează nu legătura naturală de rudenie dintre persoanele cu aceiași părinți, ci legătura spirituală dintre reprezentanții bisericii. În istoriografie a circulat o vreme și interpretarea eronată in virtutea căreia Iachint și Daniel Critopulos au fost considerați ca frați din aceiași părinți (o punere la punct a chestiunii în *Istoria bisericii române. Manual pentru institutele teologice*, I, București, 1957, p. 153).

[22] Aluzie la textul din Matei, XI, 29–30, care apare și în typikonul gruzinului Grigore Pakourianos pentru mănăstirea sa de la Bačkovo (anul 1083, ed. L. Petit, *Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastére de Pétritzos (Bačkovo) en Bulgarie*, anexă la VV, XI, 1904, p. 34, 20–23).

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Anno 1370 (6879) octobri. Anthimus nominatur metropolita partis Ungrovlachiae

Ἡ γεγονυῖα συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Οὐγγροβλαχίας.
(MM, I, CCLXXXI, p. 535) Ἔφθασε μὲν πρὸ χρόνων ἤδη τινῶν ὁ ἱερώ-
ος μετροπολίτης Βιτζύνης μετατεθεὶς συνοδικῇ ψήφῳ καὶ ἐπικρίσει πατριαρ-
ῇ εἰς μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ζητησάντων τῶν ἀρχόντων ἐκείνου
τόπου τοῦτο καὶ τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν τὸ παρὰ τῆς μεγάλης καὶ καθο-
ῆς ἐκκλησίας δοθῆναι αὐτοῖς ἀρχιερέα εἰς πνευματικὴν ἐπιστασίαν καὶ ψυ-
ὴν ὠφέλειαν, ὡς ἂν παρ' αὐτοῦ καλῶς τε καὶ θεαρέστως ποιμαίνοιντο, καὶ
; τὰς σωτηρίους ἡγοῖντο νομάς· τοῦ δὲ καιροῦ προϊόντος, ἐπεί, τοῦ ἔθνους
νου τοῦ τόπου πολλοῦ τυγχάνοντος καὶ ἀπείρου σχεδόν, οὐκ ἔστιν εἷς μόνος
ιερεὺς ἱκανὸς πρὸς τὸ τοσοῦτον ἔθνος ὥστε δύνασθαι πνευματικῶς αὐτοὺς
κέπτεσθαι καὶ διδάσκειν τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, κἀντεῦθεν ἐδέησε καὶ
ον ἀρχιερέα χειροτονηθῆναι τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητησάντων ὁμοίως καὶ
ο τῶν ἀρχόντων ἐκείνων, συγκατατεθέντος καὶ τοῦ πρότερον ὄντος ἐκεῖ
μέχρι τοῦ νῦν εὑρισκομένου ἀρχιερέως, ἐξελέγη εἰς τὴν προστασίαν ταύτην
μιώτατος δικαιοφύλαξ κῦρ Δανιήλ, ἀνὴρ ἀξιόλογος καὶ εὐλαβὴς καὶ ἐνά-
ς, ἱκανὸς χάριτι Χριστοῦ καὶ ἁρμόδιος εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, καὶ συνέσει
ἀρετῇ διαπρέπων, οὗ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν πεῖραν σχόντες
ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι, γράμμασιν ἰδίοις τὴν ἡμῶν
ιότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον παρεκάλεσαν, ὥστε
κῆσαι καὶ δωρήσασθαι τοῦτον αὐτοῖς ἀρχιερέα, ὃς καὶ ἐχειροτονήθη ψήφῳ
δικῇ καὶ ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος μητροπολίτης μέρους Οὐγγρο-
ίας, δηλονότι τοῦ ἡμίσεως, ἔχοντος ἀρχιερέα τὸν μετατεθέντα πρότερον
Βιτζύνης· ὀφείλει τοίνυν ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης μέρους Οὐγγρο-
ίας καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς
ἡμῶν μετριότητος, ὁ μετονομασθεὶς μοναχὸς κῦρ Ἄνθιμος, ἐπιλαβέσθαι
κατασχεῖν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ χριστώνυμον
κυρίου λαὸν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι (p. 536) τὰ ψυχωφελῆ καὶ
ρια, ἀναγνώστας τε σφραγίζειν κ.τ.λ. καθέξει γε μὴν ὁ τοιοῦτος καὶ τὸν
τοῦ Μελιτηνῆς, ὃν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἕξει ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις
μετὰ τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου καὶ πανταχοῦ, τούτου γὰρ χάριν
ἔλυται τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ μέρους Οὐγγροβλαχίας, ὑπερ-

PRAXIS SINODALĂ

Octombrie 1370. Antim este numit mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei

(MM, I, CCLXXXI, p. 535) Cu destul de mulți ani înainte preasfințitul mitropolit al Vicinei a fost strămutat, prin vot sinodal și decizie patriarhală, ca mitropolit al Ungrovlahiei, la cererea stăpînilor din partea locului și a creștinilor de acolo ca să le fie lor dat de către marea și catoliceasca biserică un arhiereu spre supraveghere duhovnicească și folos sufletesc, spre a fi ei păstoriți de către acesta bine și în chip plăcut lui Dumnezeu, conduși fiind astfel spre pășunile cele mîntuitoare. Dar întrucît cu trecerea timpului neamul acelui loc s-a nimerit să fie numeros și aproape nemărginit [23], un singur arhiereu nu mai e de ajuns la atîta popor spre a-i putea supraveghea pe aceștia în ce privește cele duhovnicești și a-i învăța pe ei lucrurile cele folositoare sufletului și mîntuitoare, de unde a trebuit să mai fie hirotonisit încă un arhiereu pentru locul acela, lucru pe care și de astă dată l-au cerut stăpînii de acolo, avînd și asentimentul arhiereului de mai înainte și care se află și acum în funcție acolo, fiind ales pentru această demnitate preacinstitul dikaiophylax chir Daniel, bărbat demn de toată stima, evlavios și virtuos, aflat îndeajuns în grația lui Hristos și potrivit pentru această mare cinste, distins prin inteligență și virtute, virtute pe care atît stăpînitorii, cît și supușii acelui loc deopotrivă, cunoscîndu-i-o, ca și pe celelalte calități, din propria lor experiență, au rugat prin scrisori particulare pe smerenia noastră și dumnezeiescul și sfîntul sinod ca să consimtă la dorința lor și să le fie lor dăruit acesta ca arhiereu; astfel că el a și fost hirotonisit prin votul sinodului și hotărîrea smereniei noastre ca mitropolit al unei părți din Ungrovlahia, adică al unei jumătăți, avînd drept arhiereu pe cel care fusese mutat mai înainte de la Vicina. Se cuvine așadar ca zisul preasfințit mitropolit al unei părți din Ungrovlahia și preacinstit frate iubit întru sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre, care ca monah și-a schimbat numele în chir Antim, să ia în primire și să țină această biserică și să învețe poporul cel creștin al domnului dintr-însa, povățuindu-l (p. 536) și călăuzindu-l întru cele de suflet folositoare și mîntuitoare, confirmînd anagnoști ș.c.l. El se va bucura și de locul avut de către cel de Melitene [24], pe care-l va deține de acum înainte cînd va rezida în capitală și în timpul ședințelor sfîntului și marelui sinod, precum și pretutindeni. Fapt pentru care zisului preasfințit mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei, avînd rang de „hypertimos" și deținînd și locul celui de Melitene,

---

[23] Comentariul pasajului nu poate face abstracție de evenimentul anterior: stăpînirea Amlașului, Făgărașului și Banatului de Severin de către Vlaicu vodă (cf. N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365–9 și politica lui Vladislav vodă față de unguri*, „Convorbiri literare", 34, 1900, p. 962–999; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 71; C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, ARMSI, III, tom. II, mem. 6, 1924, p. 5–6.

[24] Una din mitropoliile cele mai răsăritene ale Imperiului bizantin, situată pe fluviul Eufrat (localitatea Eski Malatya de azi, cf. N. Oikonomides, *L'organisation de la frontière orientale de Byzance aux Xe–XIe siècles et le taktikon de l'Escorial*, *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, vol. I, București, 1974, p. 290; idem, *Documents et études sur les institutions de Byzance (VIIe–XVe s.)*, Londra, *Variorum Reprints*, 24, 1976, același studiu, p. 290). Inițial a 11-a mitropolie a imperiului, la începutul veacului al VIII-lea a fost cucerită de arabi, astfel încît calitatea ei eclesiastică a decăzut din ce în ce mai mult, ultimul titular al acestui scaun fiind pomenit în anul 1329 (cf. Beck, *op. cit.*, p. 167). Privilegiul de τόπον ἐπέχων acordat mitropolitului de la Severin oglindește nu numai avantajul ce i se crea acestuia ocupînd un loc mai important în sinod, ci și obstinația cu care patriarhia ecumenică urmărea redresarea unei situații demult pierdute de către imperiu.

καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Μελιτηνῆς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις δι' άλειαν.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ ὀκτωβρίῳ ἰνδ. θ'.

14

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Maio 1371. Episcopus Antonius nominatur metropolita Galitzae.

(MM, I, CCCXIX, p. 579) [...] ὀφείλει δὲ λαβεῖν ἐπιδόσεως λόγῳ καὶ ἁγιωτάτας ἐπισκοπάς, τότε Χόλμην, τὸ Τούροβον, τὸ Περεμούσκλην καὶ ολοδίμοιρον, μέχρις ἂν διαλυθῶσιν αἱ ἐκεῖ νῦν οὖσαι μάχαι, καὶ γένηται νη καὶ διάλυσις τῶν σκανδάλων, καὶ ἔχειν ἄδειαν διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς τώνυμον τοῦ κυρίου λαὸν καὶ σφραγίζειν ἀναγνώστας ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς, ιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, ναὶ μὴν ἐπισκόπους, πλὴν ἐπεὶ οὐκ ἔχει ἀρτίως ἐπισκόπους, μεθ' ὧν ἂν χειροτο- αὐτούς, ὀφείλει μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐκλέξασθαι, ἂν διακρίνοι, καὶ παραγενέσθαι πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Οὐγγρο- ίας, ὡς ἂν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ποιήσηται καὶ τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων καὶ χειροτονίας. ὀφείλουσι δὲ καὶ οἱ ἐν πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ ὄντες τῆς κατ' αὐτὸν τάτης ἐκκλησίας καὶ οἱ τῶν εἰρημένων ἐπισκόπων, ἱερωμένοι, μονάζοντες, 580) ἄρχοντες, ἰδιῶται καὶ ὁ λοιπὸς χριστώνυμος τοῦ κυρίου λαὸς τιμὴν έμειν αὐτῷ καὶ αἰδῶ καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν τὴν προσήκουσαν ὡς ρεῖ αὐτῶν γνησίῳ, διδασκάλῳ τε καὶ ποιμένι καταστάντι καὶ ἐκλεγέντι τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου καὶ ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ειν τούτῳ καὶ ὑποτάσσεσθαι, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν πρὸς αὐτοὺς ψυχω- σι καὶ σωτηριώδεσι· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν γινομένη τιμὴ καὶ αἰδὼς εἰς αὐτὸν εὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὗ τὴν εἰκόνα φέρει ὁ ἀρχιερεύς. καὶ εἰς τὴν περὶ υ δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητρο- η Γαλίτζης καὶ ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν ότητος καὶ συλλειτουργῷ ἡ παροῦσα αὐτῆς συνοδικὴ ψῆφος καὶ πρᾶξις μῆνα μαΐον τῆς θ' ἰνδ. τοῦ ,ςωοθ' ἔτους.

Εἶχε τὸ πρωτότυπον καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμε- πατριάρχης.

15

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Anno 1379–1380, mundi creatione 6888. Metropolita Iconii excommunicatur

(MM, II, CCCXXXII, p. 6) [...] Ταῦτα μὲν ἐγένοντο ἔτι τῆς ἐκκλησίας ούσης, τοῦ δὲ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ίᾳ Θεοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνελθόντος θρόνον, συνόδου συγκροτηθείσης ῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ρωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Θεσ- ίκης, τοῦ Ἰωαννίνων, τοῦ Ἀμασείας, (p. 7) τοῦ Οὐγγροβλαχίας κῦρ Χαρί-

întru sfîntul Duh frate iubit şi coliturghisitor al smereniei noastre, i s-a eliberat şi prezentul act sinodal pentru încredinţare.

Actul conţinea şi următorul înscris al cinstitei mîini a patriarhului: luna octombrie, indicţiunea a noua.

14

XIV. ACT SINODAL

Mai 1371. Episcopul Antonie este numit mitropolit de Halici

(MM, I, CCCXIX, p. 579) [...] Se cuvine deci ca acesta să aibă prin atribuire şi preasfintele episcopate de Holm, Turov Peremysl şi Volodimir, pînă cînd se va pune capăt luptelor existente acum acolo, făcîndu-se pace şi potolirea tulburărilor; şi să aibă el îngăduinţa de a învăţa poporul cel creştin al domnului existent în acestea, rînduind anagnoşti din oameni de acolo, promovînd subdiaconi şi diaconi şi hirotonisind preoţi, ba chiar şi episcopi, afară de cazul că nu există acolo episcopi de mai înainte, împreună cu care să-i hirotonisească pe aceştia din urmă; se cuvine, de asemenea, ca după ce va pleca spre biserica sa pentru a alege pe aceia pe care îi va crede de cuviinţă, să treacă şi pe la preasfinţitul mitropolit al Ungrovlahiei, pentru ca împreună cu acesta să ducă la îndeplinire alegerile de episcopi şi hirotoniile. Trebuie aşadar ca acei care se găsesc în întreaga enorie a preasfintei lui biserici, precum şi preoţii şi monahii zişilor episcopi, ca dealtfel şi demnitarii, persoanele particulare şi restul poporului cel creştin al domnului, să-i acorde lui cinstea, respectul, supunerea şi ascultarea cea cuvenită, ca unui arhiereu legiuit al lor, dascăl şi păstor aşezat şi ales prin votul sfîntului şi dumnezeiescului sinod şi prin decizia smereniei noastre, să-l asculte şi să se supună lui în tot ce ar avea să le spună lor, din cele folositoare sufletului şi mîntuitoare. Căci cinstea şi respectul manifestate faţă de el au referire la însuşi Dumnezeu, al cărui chip îl poartă arhiereul. Iar pentru a face cunoscut şi asigurat faptul, s-a eliberat amintitului mitropolit de Halici şi „hypertimos", întru sfîntul Duh frate iubit şi coliturghisitor al smereniei noastre, prezentul act de hotărîre şi vot sinodal, în luna mai a indicţiunii a noua din anul 6879.

Originalul purta şi următorul înscris al cinstitei mîini a patriarhului: Philotheos, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, şi patriarh ecumenic.

15

HOTĂRÎRE SINODALĂ

1379–1380. Mitropolitul de Iconion este excomunicat.

(MM, II, CCCXXXII, p. 6) [...] Acestea [25] s-au petrecut în vremea vacanţei tronului patriarhal; iar după ce preasfinţitul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, a urcat prin bunăvoinţa lui Dumnezeu tronul patriarhal, întrunindu-se sinodul în lojile din dreapta ale catechumenatului, împreună cu sfinţia sa cea mare aflîndu-se în şedinţă şi preasfinţii şi preacinstiţii [26] arhierei, anume cel al Niceei, al Heracleei, al Thessalonicului, al Ianninei, al Amasiei (p. 7),

[25] Este vorba de diverse abateri ale mitropolitului de Iconion de la disciplina eclesiastică, relatate în partea anterioară a textului, dar care nu interesează în cazul de faţă.

[26] Adică avînd rang de „hypertimoi" (cf. *supra*, n. 12).

ος καὶ τοῦ Οὐγγροβλαχίας κῦρ Ἀνθίμου, τοῦ Βάρνης, τοῦ Κερνίτζης, Δέρκω καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀγχιάλου, ὄντων καὶ διὰ γνωμῶν, πρὸς τὸν Νικαίας τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ τοῦ Λιτβῶν καὶ Μικρᾶς Ῥωσίας, ς δὲ τὸν Ἰωαννίνων τοῦ Σωζοπόλεως, ἀνεγνώσθη το εἰρημένον γράμμα, όντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰκονίου, καὶ ἐξητάσθη τὸ περὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, εὑρέθη ἀπὸ μαρτυρίας τῶν τοῦ μοναστηρίου μοναχῶν καὶ ἀπό τῆς διηγή- ς αὐτοῦ τοῦ Ἰκονίου, δεξαμένων ἀφορισμὸν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν πότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὅτι ἁγία τράπεζα ἦν, καὶ οὐκ ἐνθήκη, ώς ὁ Ἰκονίου διετείνετο. ἐλαλήθη δὲ καὶ ἕτερον, [...] ὁ Ἰκονίου πάσης ιερατικῆς ὑπηρεσίας ἐστερημένος καὶ καθάπαξ καθῃρημένος καὶ (ἀπο)κομ- ος τοῦ τῶν ἀρχιερέων χοροῦ καὶ καταλόγου, διὰ ταῦτα καὶ ἐνεγράφη τῷ πα- τι κωδικίῳ [...] ὡς μηδέποτε εὑρεῖν αὐτὸν ἀνάκλησιν εἰς ἱερωσύνην· κατὰ α ἰούνιον τῆς τρίτης ἰνδ.

Δι' ἀσφάλειαν ὑπεγράφη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν ἱερωτάτων ιερέων καὶ ὑπερτίμων.

Νεῖλος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

(p. 8) Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικαίας Θεοφάνης.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἰωσήφ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰσίδωρος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σεβαστειανός.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σωζοπόλεως καὶ ὑπέρτιμος Νεῖλος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βάρνης Ἀλέξιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κερνίτζης Ματθαῖος.

Смѣреныи митрополитъ

Поименъ кыевьс(кыї) и Великое Руси.

Ὁ ταπεινος μητροπολίτης Δέρκω Παῦλος.

chir Hariton al Ungrovlahiei și chir Antim al Ungrovlahiei, cel de Varna, de Kernitzes [27], de Derkos [28], precum și arhiepiscopul de Anchialos [29], dîndu-și pentru aceasta asentimentul și următorii după cum urmează, anume cel al Heracleii Pontice, Lituaniei și Rusiei Mici către cel de Niceea, iar cel de Sozopol dîndu-și-l prin cel de Iannina; și a fost adusă la cunoștință zisa scrisoare în prezența mitropolitului de Ikonion însuși, și fiind cercetată chestiunea privitoare la Sfînta Masă, s-a stabilit prin mărturiile monahilor mănăstirii și din faptul recunoscut de către însuși mitropolitul de Ikonion, sub amenințarea cu afurisenie din partea preasfîntului nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, că într-adevăr masă sfîntă era aceea, iar nu sipet, așa cum susținea cel de Ikonion. S-a mai spus și o altă chestiune, [...] cel de Ikonion fiind despuiat de orice slujbă arhierească, depus pentru totdeauna și șters din rîndul și din catalogul arhiereilor, iar faptul a fost consemnat în prezentul registru [...] pentru ca acesta să nu mai poată afla niciodată chemare în preoție. În luna iunie a indicțiunii a treia.

Pentru asigurare a fost semnat de către smerenia noastră și de către prea sfinții arhierei cu rang de hypertimi:

Nil [30], prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolei, Noii Rome, și patriarh ecumenic.

Smeritul mitropolit al Niceei, Teofan [31]

Smeritul mitropolit al Heracleei, Iosif

Smeritul mitropolit al Thessalonicului, Isidor [32]

Smeritul mitropolit al Ianninei, Sevastian

Smeritul mitropolit de Sozopol și „hypertimos", Nil

Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim

Smeritul mitropolit de Varna, Alexios

Smeritul mitropolit de Kernitza, Matei

Smeritul mitropolit al Kievului și Rusiei Mari, Pimen [33]

Smeritul mitropolit de Derkos, Paul

---

[27] Localitate în Grecia peninsulară, situată în dioceza mitropolitului de Patras cea Veche, Kernitza s-a văzut înălțată la rang metropolitan în perioada 1376–1379, fiind însă la foarte scurtă vreme după aceea, în 1381, coborîtă din nou la rang de episcopat sufragan de Patras cea Veche (cf. Beck, *op. cit.*, p. 179–180; R. Janin, în *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, XII, p. 177–178).

[28] Localitate situată aproape de capitala bizantină, în partea europeană, menționată ca mitropolie încă de la sfîrșitul veacului al VIII-lea (cf. Beck, *op. cit.*, p. 173). Apariția frecventă a prelaților de Derkos în actele patriarhale din veacul al XIV-lea indică nu atît însemnătatea acestui scaun, ci mai ales faptul că apropierea de capitală le facilita acestora participarea la lucrările sinodului „endemic" din preajma patriarhului.

[29] Azi Pomorie, în Bulgaria (cf. I. Dujčev, *Medioevo bizantino-slavo*, Roma, 1965, p. 443; V. Gjuzelev în „Izvestija na bălgarskoto istoričesko Družestvo", 28, 1972, p. 314–323.

[30] Patriarh ecumenic în perioada 1379–1388. Detalii privitoare la activitatea sa în M. Gedeon, **Πατριαρχικοὶ πίνακες**, Constantinopol, 1890, p. 440–447, iar mai recent în studiul lui I. Dujčev, *Le patriarche Nil et les invasions turques vers la fin du XIVe siècle*, în *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 78, 1966, p. 207–214, republicat în *Medioevo bizantino-slavo*, II, Roma, 1968, p. 253–261.

[31] Autor de scrieri teologice, printre care un tratat asupra luminii taborice, în care apăra doctrina hesihasmului palamit, precum și al unui tratat de tentă filosofică, în care combătea probabil pe Thoma d'Aquino (cf. Beck, *op. cit.*, p. 746). Asupra păstoririi lui, cuprinse între anii 1366–1380/1381, E. Trapp, *Die Metropoliten von Nikaia und Nikomedia in der Palaiologenzeit*, OCP, 25, 1969, p. 186.

[32] Mitropolit al Tesalonicului în perioada 1380–1396. Detalii despre el la Isidor Glabas din prezentul volum.

[33] Mitropolit al Rusiei (1378–1389), între Alexios (1354–1378) și Cyprian (1389–1406).

16

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Anno 1380, mundi creatione 6888, iunio. Synodus iterum confirmat imperatoris mandatum, quo episcopatus Kernitzae in metropolim erigitur

(MM, II, CCCXXXV, p. 10) [...] καὶ γοῦν συνδιασκεψαμένη συνοδικῶς τερὶ αὐτὴν ἀδελφότητι τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῷ Νικαίας τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Καισαρείας, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, τῷ Ἀμασείας, τοῖς δυσὶν Οὐγγροβλαχίας, τῷ Σωζοπόλεως, τῷ Βάρ- τῷ Ποντοηρακλείας διὰ γνώμης, τῷ Κελτζηνῆς, τῷ Δέρκῳ καὶ τῷ ἀρχιε- :όπῳ Ἀγχιάλου, διαγινώσκει καὶ ἀποφαίνεται, ὡς ἂν ἀκολούθως τῷ σεπτῷ στάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, (p. 11) ἔτι γε μὴν τῇ προγεγονυίᾳ συνοδικῇ πράξει ἐπὶ τοῦ χρηματίσαντος πρὸ ἡμῶν πα- ρχου τυγχάνῃ ἡ τῆς Κερνίτζης ἁγιωτάτη ἐκκλησία τετιμημένη τῷ τῆς οπόλεως ἀξιώματι. [...]

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό. Νεῖλος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιε- :οπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

17

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Iunio 1380. Synodus componit controversias ortas in ecclesia Russiae, nominatque hieromonachum Poemenem metropolitam Kioviae et Magnae Russiae

(MM, II, CCCXXXVII, p. 17) [...] ταῦτ' ἄρα καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ ἀντι- ντος ἡ μετριότης ἡμῶν, συνοδικῶς (συν)διασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν τάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῖς αὐτῆς ἀδελφοῖς συλλειτουργοῖς, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Θεσσαλονίκης, τῷ Ἰωαννίνων, τῷ Ἀμα- ;, τῷ Οὐγγροβλαχίας, τῷ Σωζοπόλεως, τῷ Βάρνης, τῷ Ποντοηρακλείας διὰ ιης, τῷ Κελτζηνῆς, τῷ Κερνίτζης, τῷ Δέρκῳ καὶ τῷ Ἀγχιάλου, διέγνω καὶ ήνατο, προηγουμένως μὲν χειροτονηθῆναι τὸν Ποιμένα μητροπολίτην Με- ις Ῥωσίας, ἐπικηρυχθῆναι δὲ αὐτὸν καὶ Κυέβου κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς μητρο- ως ταύτης συνήθειαν, ἐπεὶ ἀδύνατον Μεγάλης Ῥωσίας γενέσθαι ἀρχιερέα, ἡ Κυέβου πρότερον ὀνομασθείη, ὅπερ ἐστιν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία πάσης ίας. [...].

16

ACT SINODAL

Iunie 1380. Sinodul confirmă din nou decizia imperială prin care episcopatul de Kernitza fusese ridicat la rang de mitropolie

(MM, vol. II, CCCXXXV, p. 10) [...] Chibzuind așadar smerenia noastră în chip sinodal, împreună cu comunitatea preasfinților arhierei și hypertimi de pe lîngă dînsa, cel al Niceei care ține și locul celui de Cesareea, cel al Heracleei, al Thessalonicului, al Ianninei, al Amasiei, cei doi ai Ungrovlahiei [34], cel de Sozopol, de Varna, cel al Heracleei Pontice prin consimțămînt, cel de Keltzenes [35], de Derkos, precum și arhiepiscopul de Anchialos, stabilește și hotărăște ca în conformitate cu sfînta dispoziție a preaputernicului și sfîntului meu stăpîn autocrat, precum și cu actul sinodal eliberat în vreme ce patriarhul de dinaintea noastră se afla în funcție, preasfînta biserică de Kernitza să fie cinstită cu demnitatea de mitropolie.

Actul avea și următorul înscris al preacinstitei mîini a patriarhului: Nil, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Noii Rome, și patriarh ecumenic.

17

ACT SINODAL

Iunie 1380. Sinodul liniștește controversele ivite în biserica Rusiei și numește pe ieromonahul Pimen mitropolit al Kievului și al Rusiei Mari

(MM, II, CCCXXXVII, p. 17) [...] Așadar smerenia noastră, nefiind nimeni care să spună ceva împotrivă, chibzuind în sinod împreună cu preasfinții arhierei și hypertimi de pe lîngă dînsa, întru sfîntul Duh frați iubiți ai acesteia și coliturghisitori, cel al Heracleii, Thessalonicului, Ianninei, Amasiei, Ungrovlahiei [36], cel de Sozopol, de Varna, cel de Heracleia Pontică prin consimțămînt, cel de Keltzenes, de Kernitzes, de Derkos și de Anchialos, a stabilit și făcut cunoscut ca mai întîi să fie hirotonisit Pimen ca mitropolit al Rusiei Mari, dar să se numească el și mitropolit al Kievului, după vechiul obicei al acestei mitropolii, întrucît este imposibil să devii arhiereu al Rusiei Mari, dacă nu te numești mai întîi al Kievului, care este biserica generală a întregii Rusii. [...].

---

[34] Adică atit Hariton, cît și Antim (referiri mai amănunțite despre acești prelați se află în studiile semnate de N. Șerbănescu și Al. Elian în BOR, 78, 1957, p. 733–740 și resp. 906–907).

[35] Oraș în regiunea Erzerum de astăzi, situată în nordul Irakului (cf. N. Oikonomides, *op. cit.*, p. 287 și 293).

[36] Textul nu explică apariția unui singur mitropolit al Ungrovlahiei în acest caz; atît documentul anterior, cît și cel următor, datînd din aceeași lună iunie a anului 1380, menționează ambii mitropoliți. Probabil că documentul de față este următor celorlalte două, cînd Hariton — presupus de noi ca absent în acest caz — era bolnav, sau poate chiar decedat. Nefiind tocmai rare, cazurile în care unele documente n-au fost trecute în registru în ordine cronologică strictă, făcîndu-și apariția ușoare alunecări și inversări la înregistrare, întăresc o asemenea conjectură.

18

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Iunio 1380. Matthaeus, episcopus Poemanini, in metropolim Hadrianupoleos transfertur

(MM, II, CCCXXXVIII, p. 19) [...] συνδιασκεψαμένη συνοδικῶς τοῖς περὶ
ἣν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις ἡ μετριότης ἡμῶν, τῷ Νικαίας,
Θεσσαλονίκης, τῷ Ἰωαννίνων, τῷ Σωζοπόλεως, τῷ Οὐγγροβλαχίας κῦρ Χαρί-
., καὶ τῷ ἑτέρῳ Οὐγγροβλαχίας, κῦρ Ἀνθίμῳ, τῷ Βάρνης, τῷ Κελτζηνῆς,
Κερνίτζης, τῷ Παντοηρακλείας καὶ τῷ Δέρκο, μετατίθησιν αὐτὸν εἰς τὴν εἰρη-
ην ταύτην ἁγιωτάτην τῆς Ἁδριανουπόλεως μητρόπολιν.

19

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

Martio 1381. Matthaeus, metropolita Kernitzae, in metropolim Ioanninorum transfertur, ecclesia Kernitzae iterum subiecta metropoli Antiquarum Patrarum

(MM, II, CCCXLII, p. 24) [...] ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ διὰ τὸ τοῦ βασιλέως
ἁγίου θέλημα καὶ τὴν δικαίαν ζήτησιν καὶ διὰ τὴν τοῦ μητροπολίτου Πα-
ν Πατρῶν δέησιν, πολὺ τὸ εὔλογον ἔχουσαν, ἄλλως τε καὶ ἀδύνατον ὁρῶσα
λως ὡς μητροπολίτην ἐκεῖνον εὑρίσκεσθαι τὸν Κερνίτζης, συνδιασκεψαμένη
συνεδριάζουσιν αὐτῇ ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Κυζίκου,
Νικαίας, τῷ Ἀμασείας, τῷ Οὐγγροβλαχίας καὶ τῷ Ποντοηρακλείας, τὸν μὲν
νίτζης μετέθηκεν εἰς τὴν ἁγιωτάτην Ἰωαννίνων μητρόπολιν, διαγινώσκει
αὶ ἀποφαίνεται ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἶναι καὶ πάλιν τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν
νίτζης καὶ πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Παλαιῶν
ρῶν ὡς καὶ πρότερον. [...]

20

ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Maio 1381. Synodus confirmat compositionem factam inter Ioannem et Andronicum Palaeologos

(MM, II CCCXLIV, p. 27) [...] ἡ γὰρ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ τῆς εἰρήνης
ῆς ἀγάπης ἐστὶ διδάσκαλος καὶ τῆς ὁμονοίας, οὐ τῆς μάχης καὶ τῆς δια-
εως καὶ τῆς ἔχθρας, ἀφ' ὧν ἅπαν κακὸν εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ μάλιστα
παρόντι καιρῷ. καὶ εἰς τὴν περὶ τούτων πάν(των) ἀσφάλειαν ἀπολέλυται
ὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος κατὰ μῆνα μάιον τῆς ἐνι-
ένης δ' ἰνδ. τοῦ ,ϛω ὀγδοηκοστοῦ ἐνάτου ἔτους.
Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Νεῖλος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιε-
πος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.
Εἶχε καὶ ἑτέρας ὑπογραφὰς τοιάσδε. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου
ὑπέρτιμος Σεβαστειανός. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικαίας Ἀλέξιος.

18

XVIII ACT SINODAL

Iunie 1380. Matei, episcop de Poemaninon[37], este transferat la mitropolia Adrianopolei

(MM, II, CCCXXXVIII, p. 19) [...] Chibzuind smerenia noastră în sinod împreună cu preasfinții arhierei și hypertimi de pe lîngă dînsa, cel al Niceei, Thessalonicului, Ianinei cel de Sozopol, chiar Hariton al Ungrovlahiei, precum și cu celălalt al Ungrovlahiei, chir Antim, cel de Varna, de Keltzenes, de Kernitza, de Heraclea Pontică și cel de Derkos îl mută pe acesta în această preasfîntă mitropolie de Adrianopol despre care se spune mai sus.

19

ACT SINODAL

Martie 1381. Matei, mitropolit de Kernitza, este transferat la mitropolia Ianninei, iar biserica de Kernitza este supusă din nou mitropoliei Vechea Patras

(MM, II, CCCXLII, p. 24) [...] smerenia noastră, avînd multă binecuvîntare atît prin voința sfîntului împărat și prin dreapta cercetare, cît și prin ruga mitropolitului de Patras cea Veche, și văzînd altminteri că este cu totul imposibil ca acel [ierarh] de Kernitza să aibă rang metropolitan, chibzuind împreună cu preasfinții arhierei și hypertimi rezidenți cu dînsa în sinod, cel de Cyzic, de Niceea, de Amasia, cel al Ungrovlahiei și al Heracleii Pontice, a transferat [arhiereul] de Kernitza în preasfînta mitropolie a Ianninei, făcînd totodată cunoscut și hotărînd întru sfîntul Duh ca preasfînta biserică de Kernitza să se afle din nou cu întreaga ei enorie în subordinea preasfintei biserici de la Patras cea Veche, ca și mai înainte [...].

20

SCRISOARE SINODALĂ

Mai 1381. Sinodul patriarhal își declară deplinul acord pentru înțelegerea survenită între Ioan al V-lea și fiul său Andronic al IV-lea Paleologul

(MM, II, CCCXLIV, p. 27) Căci biserica lui Hristos este dascăl al păcii, dragostei și înțelegerii, nu al luptei, disensiunii și dușmăniei, din care cauză a venit tot răul în lume și mai cu seamă în timpul de față. Iar pentru asigurarea tuturor acestora s-a eliberat și prezenta scrisoare sinodală a smereniei noastre în luna mai a indicțiunii a patra existente acum, a anului 6889.

Actul purta și înscrisul următor al cinstitei mîini a patriarhului: Nil, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolei, Noua Romă, și patriarh ecumenic.

Avea și alte semnături, anume:

Smeritul mitropolit de Cyzic și hypertimos, Sebastianos

[37] Asupra strămutării lui Matei de Poimaninon în scaunul de la Adrianopol, al cărui deținător legal nu reușise să-și mai ocupe în mod efectiv scaunul după cucerirea orașului de către turci — este vorba probabil de bătrînul și bolnavul Polycarp —, s-a oprit V. Laurent, *La liste episcopale du Synodicon d'Andrinople*, EO, 38, 1939, p. 26. În privința datei de 1361 admise de istoricii generației anterioare, ca P. Nikov, pentru luarea orașului Adrianopol de către turci, Irène Beldiceanu-Steinherr, *La conquête d'Andrinople par les Turcs, Travaux et Mémoires*, I, Paris, 1965, p. 439–461, a ajuns la concluzia că orașul a fost asaltat de turci neosmani în 1369, sultanul Murad I pătrunzînd în el abia în 1376 sau 1377.

ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασείας, ὑπέρτιμος καὶ πρόεδρος Μηδείας Μιχαήλ. ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμος. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης ντοηρακλείας Ἰωακείμ.

21

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Iulio 1381. Patriarcha hieromonachum Cassianum nominat metropolitam Bidynae, rogatus a Strantzimero, rege Bulgarorum

(MM, II, CCCXLV, p. 28) [...] παρέπεμψε δὲ πρὸς ἡμᾶς ὁ ὑψηλότατος ιλεὺς τῶν Βουλγάρων, κῦρ Ἰωάννης ὁ Στραντζιμηρός, τὸν πρὶν τιμιώτατον ομόναχον κῦρ Κασιανὸν γράμμασιν ἰδίοις τε καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ, οἳ τοῦτον ιβῆ ἱερέα καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἄνθρωπον ὁμολογοῦσι καὶ ἀξιοῦσιν αὐτὸν οτονηθῆναι παρ' ἡμῶν τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτι καὶ πεμφθῆναι , τὰ δὲ γράμματα καὶ παρ' ἡμῶν ἐστέρχθησαν ὡς ἀληθῆ, πολὺ τὸ ἀξιό- ον μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντα, ἐμαρτυρήθησαν δὲ καὶ παρά τινων τῶν ἐνταῦθα ὄντων, τοὺς δὲ τόπους ἐκείνους καὶ τὸν ἱερομόναχον τοῦτον εἰδότων, συνο- ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου, Οὐγγροβλαχίας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ Ἁδριανουπόλεως, τοῦ Με- βρίας, τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀγχιάλου καὶ ἔτι τοῦ ἱερω- υ μητροπολίτου Βάρνης καὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς νου, γνήσιον αὐτὸν ποιμένα τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βιδύνης ἡ με- της ἡμῶν ἐχειροτόνησε. [...]

22

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

23 novembris 1381. Metropolita Peritheorii excommunicatur

(MM, II, CCCLIII, p. 37) Μηνὶ νοεβρίῳ, εἰκοστῇ τρίτῃ, ἰνδ. πέμπτης, αθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῆς τοῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς χουμενείοις, συνεδριαζόντων αὐτῇ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, Κυζίκου, τοῦ Οὐγγροβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ (p. 38) Νικο- ίας, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ Λαοδικείας, τοῦ Πέργης καὶ Ἀτταλείας, τοῦ Ποντο-

Smeritul mitropolit al Niceei, Alexios
Smeritul mitropolit de Amasia, hypertimos și proedros de Medeia, Mihail
Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim
Smeritul mitropolit al Heracleii Pontice, Ioachim

21

ACT SINODAL

Iulie 1381. La cererea lui Srațimir, țarul bulgar de la Vidin, patriarhul numește pe ieromonahul Cassian ca mitropolit de Vidin[38]

(MM, II, CCCXLV, p. 28) [...] Iar preaînaltul împărat al bulgarilor, chir Ioan Srațimir a trimis la noi pe cel ce mai înainte a fost preacinstitul ieromonah chir Cassian, cu scrisori personale și ale altora de acolo, [scrisori] care îl declară pe acesta drept preot cucernic și cu conștiința curată, considerîndu-l vrednic să fie hirotonisit de către noi cu harul preasfîntului Duh și să fie trimis acolo, iar scrisorile au fost îndrăgite și de către noi ca fiind adevărate, conținînd într-însele mult element de încredere, fiind întărite și cu mărturisirile unora din acele părți aflate acum [aici] și care cunosc locurile acelea și pe acest ieromonah, cu votul sinodal și încuviințarea preasfinților arhierei și hypertimi, cel al Cyzicului, al Ungrovlahiei, al Niceei, al Amasiei, al Adrianopolei, al Mesembriei, al Heracleii Pontice și al arhiepiscopului de Anchialos, ba încă și al preasfîntului mitropolit de Varna, precum și al celui ales pentru preasfînta arhiepiscopie de Lemnos, smerenia noastră l-a hirotonisit pe acesta drept păstor legiuit al preasfintei mitropolii de Vidin.

22

ACT SINODAL

23 noiembrie 1381. Mitropolitul de Peritheorion[39] *este excomunicat*

(MM, II, CCCLIII, p. 37) În ziua de 23 noiembrie, indictionul al cincilea, smerenia noastră prezidînd, în chiliile sale din catechumenatul drept, ședința la care se aflau și preasfinții și preacinstiții arhierei, cel de Cyzic, cel al Ungrovlahiei, care ocupă și locul celui al (p. 38) Nicomediei[40], cel al Amasiei, cel de Laodicea, cel de Pergê și Attalia[41], cel de Heracleia Pontică, cel

---

[38] Cearta dintre țarul Ivan Šišman de la Tîrnovo și fratele său Ivan Sracimir, care-și avea capitala la Vidin, a constituit desigur motivul cel mai însemnat al deciziei luate de acesta din urmă de a smulge biserica aflată pe teritoriul stăpînirii bulgare de la Tîrnovo, subordonînd-o astfel direct patriarhiei de la Constantinopol. În literatura de specialitate, pentru prima oară documentul a fost analizat de către E. Golubinskiĭ, *Kratkij očerk istorii pravoslavnyh cerkvej bolgarskoj, serbskoj i rumynskoj ili moldo-valašskoj*, Moscova, 1871, p. 97–98.

[39] Oraș în Macedonia, identificat cu Buru Kale de azi (D. Dečev, *Sbornik v čest na V. N. Zlatarski*, Sofia, 1925, p. 48; E. Honigmann, BZ, 47, 1954, p. 114). Deși partea finală, nereprodusă aici, numește acest document *parasemeiosis*, adică notiță sau însemnare, noi l-am intitulat „act sinodal", avînd în vedere atît forma, cît și conținutul său.

[40] Pentru perioada în care mitropolitul Ungrovlahiei a deținut această demnitate, care nu a putut trece de octombrie 1386, cînd apare un mitropolit titular al Nicomediei, E. Trapp, *op. cit.*, OCP, 25, 1969, p. 190–191.

[41] Laodicea, oraș în Phrygia (cf. Beck, *op. cit.*, p. 50 și 171); Pergê și Attalia, orașe în Pamphylia (sudul Asiei Mici, cf. H. Kiepert, *Lehrbuch der alten Geographie*, Berlin, 1878, p. 126).

-λείας, τοῦ Αἴνου, τοῦ Μεσημβρίας, τοῦ Δέρκω, τοῦ Χαμᾶ καὶ τοῦ ἀρχιε-
όπου Ἀγχιάλου, ἐλαλήθησαν αἰτιάματα κατὰ τοῦ μητροπολίτου Περιθεω-
κῦρ Δωροθέου, καὶ ἄλλα μὲν πολλά, τὸ δὲ πρῶτον καὶ μέγιστον, ὅτι δι'
-ς τινὰς περιορισθεὶς ὁρισμῷ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος
-όν πύργον τῶν Πόρων, εἶτα ἐκεῖθεν φυγὼν οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν βασιλείαν
-ὑ ἠθέλησεν ἀναδραμεῖν καὶ ζητῆσαι βοήθειαν, οὔτε εἰς τὴν ἡμῶν μετριό-
μάλιστα καὶ τὴν ἱερὰν σύνοδον, ἀλλ' εἰς τοὺς Τούρκους ἀναδραμὼν καὶ
-μιν λαβὼν ἐκεῖθεν μετ' ἐξουσίας τυραννικῆς ἐπελάβετο τῆς ἐκκλησίας
-θεωρίου [...].

(p. 39) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας καὶ ἁγίας πατριαρχικῆς χειρός. Νεῖλος, ἐλέῳ
ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς
-άρχης.

Ὡσαύτως καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀρχιερέων· Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης
-κου Σεβαστειανός. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμος.

23

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Septembri 1382. Synodus decernit, Elissum aliaque loca a metropolita Chersonis restituenda esse metropoli Sugdaeae

(MM, II, CCCLV, p. 43) [...] διεγνώσθη τοίνυν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ
ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Οὐγγροβλαχίας
-ὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Νικομηδείας, τῷ Λαοδικείας, τῷ Κοτυαείου, τῷ Γοτ-
καὶ τῷ Ζηκχίας, μὴ εἶναι δίκαιον τὸ εἰρημένον γράμμα, ἀλλὰ καταλελυ-
εἶναι καὶ ἄκυρον, ὡς οὐ νομίμως οὐδὲ κανονικῶς γεγονός.

24

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Novembri 1382. Metropolita Cotyaei in metropolim Philadelphiae transfertur

(MM II, CCCLVII, p. 46) [...] συνδιασκεψαμένη τοιγαροῦν τοῖς συνε-
-ουσιν αὐτῇ ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Οὐγγρο-
-ας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Νικομηδείας, τῷ Λαοδικείας, τῷ Ἰκονίου,
-ρσῶνος, τῷ Σουγδαίας, τῷ Γοτθίας καὶ τῷ Ζηκχίας, εὐδοκίᾳ καὶ τοῦ κρα-
καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ τῆς ἐκκλησίας προαγωνιστοῦ καὶ προ-
, μετέθηκε τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κοτυαείου κῦρ [...] εἰς τὴν εἰρη-
ἁγιωτάτην (τῆς) Φιλαδελφείας μητρόπολιν.

de Enos [42], de Mesembria, de Derkos, de Chama și arhiepiscopul de Anchialos, au fost ridicate acuzații împotriva mitropolitului de Peritheorion, chir Dorotei, precum și multe altele, între care primul și cel mai mare cap de acuzare constînd în aceea că din oarecari motive găsindu-se închis în turnul „tôn Porôn" din porunca preaputernicului și sfîntului meu stăpîn autocrat, apoi fugind de acolo nu a binevoit să alerge și să ceară ajutor nici la sfînta lui împărăție, nici la smerenia noastră sau la sfîntul sinod mai cu seamă, ci alergînd la turci și luînd de acolo putere, a pus mîna pe biserica de la Peritheorion cu autoritate tiranică. [...].

(p. 39) Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Nil, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

De asemenea și semnătura mîinilor arhiereilor: smeritul mitropolit de Cyzic, Sebastian. Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim.

23

HOTĂRÎRE SINODALĂ

Septembrie 1382. Sinodul decide ca Elissos și alte localități aflate în subordinea ecleziastică a mitropoliei de Cherson să fie restituite mitropoliei de Sugdaia [43]

(MM, II, nr. CCCLV, p. 43) [...] A fost hotărît așadar de către smerenia noastră și de către preasfinții arhierei și hypertimi, cel al Heracleii, cel al Ungrovlahiei și care ține și locul celui de Nicomedia, cel al Laodiceei, cel de Cotyaeion [44], cel al Gotthiei și Zecchiei [45], că zisa scrisoare nu este dreaptă, ci abrogată și fără efect, ca una ce n-a fost produsă nici după legea laică, nici după canonul bisericesc.

24

ACT SINODAL

Noiembrie 1382. Mitropolitul de Cotyaeion este transferat în mitropolia Philadelphiei [46]

(MM, II, CCCLVII, p. 46) [...] Chibzuind așadar [smerenia noastră] împreună cu preasfinții arhierei și hypertimi aflați la una cu dînsa în ședință, cel al Heracleii, al Ungrovlahiei, care ține locul celui de Nicomedia, cel al Laodiceii, cel de Ikonion, de Cherson, de Sougdaia, de Gotthia și de Zecchia, cu încuviințarea și a preaputernicului și sfîntului meu autocrat, protector și luptător al bisericii, a mutat pe preasfîntul mitropolit de Kotyaeion, chir [...] în zisa preasfîntă mitropolie a Philadelphiei.

---

[42] Ainos, oraș-port la Marea Egee; Mesembria, astăzi Nesebar (la nord de Sozopol, localități situate pe țărmul pontic al Bulgariei); Derkos, *supra*, n. 28.

[43] Oraș în Crimeea, numit în izvoarele italiene Soldadia, Soldaja sau Sodaja, în cele ruse Surož, astăzi Sudac (cf. M. Nystazopoulos, Ἡ ἐν τῇ Ταυρικῇ Χερσονήσῳ πόλις Σουγδαία, Athena, 1965, p. 11).

[44] Oraș în Phrygia, inițial episcopat sufragan al mitropoliei de Synada, după 879 mitropolie (Beck, *op. cit.*, p. 172). Devenit ulterior Kutahya sau Sultanieh.

[45] Dioceze situate în Crimeea și nordul Mării Negre, promovate mitropolii sub primii Paleologi (*ibidem*, p. 176). Detalii de geografie istorică mai accesibile cititorului român în N. Bănescu, *La domination byzantine à Matracha (Tmutorokan), en Zichie, en Khazarie et en "Russie" à l'époque des Comnènes*, ARBSH, 22, 1941, 2.

[46] Oraș în Asia Mică ajuns mitropolie în vremea Lascarizilor (Beck, *op. cit.*, p. 164);

25

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Ianuarii 1383. Synodus condemnat quosdam clericos

(MM, II, CCCLX, p. 48) I. Προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, συνεδριαζόντων τῇ μεγίστῃ ἁγιω- | αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Οὐγγροβλαχίας, κυροῦ ίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Λαοδικείας, τοῦ Ἰκο- τοῦ Γοτθίας καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μύρων, ὄντος διὰ γνώμης καὶ τοῦ Χερ- ς πρὸς τὸν Λαοδικείας, ἔτι τε παρακαθημένων καὶ τιμιωτάτων ἐξωκατακήλων, σταμένων δὲ καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων, παρήγαγεν εἰς έσον ὁ τιμιώτατος μέγας χαρτοφύλαξ τὸ κατὰ τοῦ [...] πρεσβυτέρου τοῦ 9) Μαχητάρη παρόντος καὶ αὐτοῦ. [...]

26

ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

24 augusti 1383 — octobri 1384. Synodus condemnat protopapam Constantinum Cabasilam

(MM, II, CCCLXI, p. 51) I. Μηνὶ αὐγούστῳ, κδ', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἰνδ. ;, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πα- χου, ἐν τοῖς κελλίοις αὐτοῦ τοῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις, συνε- όντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, Οὐγγροβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μονεμ- ς, τοῦ Μύρων, τοῦ Λαοδικείας καὶ τοῦ Χαμᾶ, ἐχόντων καὶ ἄλλων ἀρχιε- γνώμας ἀποδημούντων, ὁ ἀπὸ τῶν εὐλαβῶν ἐπισκοπειανῶν καὶ θυρωρῶν ατριαρχικοῦ κελλίου πρεσβύ (p. 52) τερος καὶ ἐκκλησιάρχης Γεώργιος νορμηνὸς παραστὰς λιβέλλους κατηγορίας δέδωκε κατὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ Βλαχερνῶν, Κωνσταντίνου τοῦ Καβάσιλα.

(p. 56) IV. Ἔτι καὶ μετὰ ταῦτα πάντα οὐ πολὺς παρῆλθε καιρός, καὶ ᾶς Κωνσταντῖνος ἤρξατο καὶ αὖθις ἐνοχλεῖν ταῖς θείαις καὶ βασιλικαῖς ; καὶ καταβοᾶν τῆς ἱερᾶς συνόδου, ὡς κακῶς ἐξετασάσης τὰ κατ' αὐτὸν δίκως ἀποφηναμένης τὴν κατ' αὐτοῦ καταδίκην. (p. 57) [...] καὶ δῆτα

25

ÎNSEMNARE SINODALĂ

20 ianuarie 1383. Sinodul condamnă cîțiva clerici

(MM, II, CCCLX, p. 48) I. Sub președinția preasfîntului nostru domn și stăpîn, patriarhul ecumenic, alături de preamarea sa sfinție aflîndu-se preasfinții arhierei hypertimi: chir Antim al Ungrovlahiei, care deține și locul celui de Nicomedia, cel de Laodicea, de Ikonion, cel al Gotthiei și cel desemnat pentru eparhia Myrelor [47], iar cel de Cherson încredințîndu-și punctul de vedere celui al Laodiceei, luînd loc și preacinstiții exokatakoiloi [48], de față fiind și mult iubitorii de Dumnezeu arhonți de seamă ai bisericii, în mijlocul adunării s-a prezentat preacinstitul mare chartophylax [49], expunînd următoarele lucruri împotriva presbiterului (p. 49) Machêtares [...], aflat și acesta din urmă de față. [...].

26

ÎNSEMNĂRI SINODALE

24 august 1383 – octombrie 1384. Sinodul condamnă pe protopopul Constantin Cabasilas

(MM, vol. II, CCCLXI, p. 51) I. La data de 24 august, într-o zi de marți, indiction 6, prezidînd preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, în chiliile sale din catechumenatul drept, la una cu marea sa sfinție aflîndu-se și preasfinții arhierei hypertimi — cel al Ungrovlahiei care țin eși locul celui de Nicomedia, cel al Monemvasiei, cel al Mirelor, al Laodiceei și cel de Chama —, avîndu-se și părerile altor arhierei absenți, cel dintre evlavioșii episkopeianoi și thyrôroi [50] Georgios Panormenos, presbiter al chiliei patriarhale și eclesiarh [51], ridicîndu-se, a dat la iveală cărți de acuzare împotriva protopopului de la Vlacherne, Constantin Cabasilas. [...].

(p. 56) IV. Dar nu s-a scurs multă vreme după toate acestea și preotul Constantin [Cabasilas] a început din nou să supere dumnezeieștile urechi imperiale țipînd împotriva sfîntului sinod precum că ar fi cercetat rău acuzațiile ce i se aduseseră și ar fi pronunțat pe nedrept condamnarea lui (p. 57)

---

astăzi Alașehir (P. Schreiner, *Zur Geschichte Philadelpheias im XIV. Jh. (1293–1390)*, OCP, 35, 1969, p. 401 și urm., 411, 416).

[47] Situat în Lykia Asiei Mici, orașul este cunoscut mai ales prin Nicolae „al Myralichiei". Cronicarul Matei al Mirelor, care a trăit în Țara Românească în veacul al XVII-lea, era deținător onorific al acestui scaun, aflat atunci *in partibus infidelium*.

[48] Clasa cea mai înaltă a demnitarilor clerului patriarhal, cuprinzînd cinci *offikia (oikonomos, skeuophylax, sakellarios, chartophylax*, fiecare cu epitetul *megas* în față, ultimul fiind *sakelliou)*, de unde a derivat și denumirea de prima „pentadă" *(prôtipentada)*, care s-a menținut în continuare, chiar dacă de-a lungul veacurilor celor cinci funcționari li s-a mai adăugat un al șaselea (cf. Chrysanth Notara, **Συνταγμάτιον περὶ τῶν ὀφφικίων**, Veneția, 1778, p. 14–16, lucrare publicată întîi la Tîrgoviște în 1715, cf. Beck, *op. cit.*, p. 98, n. 1). Bibliografia problemei și discuția asupra originii termenului în Darrouzès, *Offikia*, p. 59–60 și 101–105).

[49] Chartophylax, inițial șeful arhivei episcopale, menționat pentru prima oară în anul 536; în textul documentului de mai sus este vorba de șeful cancelariei patriarhale, care făcea parte din *exôkatakoiloi* (v. n. ant. și 19).

[50] Funcționari subordonați marelui chartophylax, cu unele atribuții judiciare executorii (Beck, *op. cit.*, p. 111; Darrouzès, *op. cit.*, p. 343, 385–386 și 550, 641); *thyrôroi* = portari (textual).

[51] Funcționar patriarhal mărunt (paracliser, cf. Beck, *op. cit.*, p. 109; Darrouzès, *op. cit.*, p. 179, 192 și 315).

ου συγκροτηθείσης κατὰ μῆνα ὀκτώβριον ἑκκαιδεκάτῃ τῆς ἐνάτης ἰνδ., δευτέρᾳ, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκου-ῦ πατριάρχου, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ τῶν ἱερωτάτων έων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Οὐγγρο-ας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Γοτθίας, τοῦ Ῥωσίας καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ου ἤρξαντο ἐξετάζεσθαι τὰ εἰρημένα κεφάλαια.

27

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Martio 1386. Synodus subiicit metropolitae Chersonis ecclesiam Cinsanus

(MM, II, CCCLXX, p. 73) [...] ἐπεὶ δὲ ἀρτίως ὁ Γοτθίας ἀπερχόμενος ν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐζήτησεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης ικῶς, συνεδριαζόντων αὐτῇ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, ρακλείας, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Οὐγγρο-ας (p. 74), τοῦ Μονεμβασίας καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Ῥωσίας, ἡ ἀπόφασις αὕτη γένηται γνώριμος καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ ἀποκαταστῇ άξεως συνοδικῆς δι' ἀσφάλειαν.

28

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

17 martii 1389. Suspensio presbyteri Georgii ab Eremiis

(MM, II, CCCCII, p. 115) Μηνὶ μαρτίῳ, ιζ', ἰνδ, ιβ', προκαθημένου τοῦ πα-άτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, συνοδικῶς, συνε-ντων τῇ μεγίστῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, υζίκου, τοῦ Οὐγγροβλαχίας, τοῦ Ἀτταλείας, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Βάρνης, οτθίας, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Σωζοπόλεως, τοῦ Μηδείας, τοῦ Δέρκω καὶ οψηφίου Δράμας, ἐλαλήθη τὸ κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου Γεωργίου, τοῦ ἀπο ρημιῶν, ὅπως θυμῷ ἀσχέτῳ κινηθεὶς ἔτυψε τὸν φλαμούλην ἐντὸς τοῦ ἁγίου ος, καὶ ἐν τῷ τύπτειν αὐτὸν ἔχυσε καὶ τὸ ἁγίασμα. [...].

29

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Februario 1389. Synodus diiudicat causam matrimonialem

(MM, II, CCCCIII, p. 115) Ὁ Λαγκιδᾶς ἐλθὼν εἰς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν την, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἔτι ὑποψήφιον ὄντα, συνεδριαζόντων ερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Ἡρακλείας, υζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Οὐγγροβλαχίας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Μονεμ-

[...] urmare a cărui fapt sinodul întrunindu-se din nou într-o zi de luni 16 octombrie, indictionul al 9-lea [52], sub președinția preasfîntului nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, alături de marea sa sfinție aflîndu-se și preasfinții arhierei hypertimi — cel al Thessalonicului, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Monemvasiei, al Gotthiei, al Rusiei —, precum și arhiepiscopul de Lemnos, s-a trecut [din nou] la examinarea ziselor capete de acuzare.

27

ACT SINODAL

Martie 1386. Sinodul supune biserica de la Kinsanos mitropolitului de Cherson, celelalte localități asupra cărora acesta ridica pretenții rămînînd mitropolitului Gotthiei

(MM, vol. II, CCCLXX, p. 73) [...] Plecînd deci cel al Gotiei îndată spre biserica sa, a cerut de la smerenia noastră, care prezida sinodul, împreună cu dînsa aflîndu-se și preasfinții arhierei hypertimi — cel al Heracleii, al Tesalonicului, al Cyzicului, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Monemvasiei, cel de Patras cea Veche și cel al Rusiei, ca această hotărîre să fie adusă și la cunoștința sfîntului sinod, fiind astfel întărită și prin act sinodal pentru asigurare.

28

ÎNSEMNARE

17 martie 1389. Suspendarea presbiterului Georgios de la Eremiai

(MM, vol. II, CCCCII, p. 115) La data de 17 martie, indictionul al 12-lea, preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, prezidînd în chip sinodal, alături de preamarea sa sfinție aflîndu-se și preasfinții arhierei hypertimi — cel al Cyzicului, al Ungrovlahiei, al Attaliei, al Smirnei, al Varnei, al Gothiei, cel de Sougdaia, de Sozopol, de Medeia, de Derkos, precum și cel ales pentru Drama [53], s-au adus acuzații presbiterului Georgios de la Eremiai, anume că împins de o mînie nestăpînită l-a lovit pe servitor înlăuntrul sfîntului altar, și lovindu-l pe acesta a vărsat și aghiasma. [...].

29

DECIZIE SINODALĂ

Februarie 1389. Sinodul decide într-o chestiune matrimonială

(MM, II, CCCCIII, p. 115) În vreme ce preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, era încă hypopsephios [54], alături de el în sinod aflîndu-se și preasfinții arhierei hypertimi — cel al Tesalonicului, al Heracleii, al Cyzicului, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Niceei, al Monemvasiei, cel de Adria-

[52] 16 octombrie 1385.

[53] Medeia, inițial episcopat dependent de Heracleia tracică (a nu se confunda cu Heracleia pontică, al cărei loc în ierarhia scaunelor eclesiastice era mai puțin important), ajuns arhiepiscopat sub Andronic al II-lea și mitropolie după 1341; Drama, episcopat dependent de Philippi pînă la dispariția acestuia din urmă, prin veacul al X-lea (cf. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 162 și resp. 182). Ascensiunea sa paralelă cu cea a Medeiei denotă creșterea importanței provinciilor Traciei și Macedoniei orientale, paralel cu restrîngerea teritorială a imperiului sub Paleologi.

[54] Adică votat de către sinod, dar nu și hirotonisit ca patriarh, situație în care s-a aflat Antonios al IV-lea înainte de 12 ianuarie 1389.

ς, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Ἀτταλείας, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Βάρνης, τοῦ Σηλυ-
, τοῦ Γοτθίας, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Μηδείας, τοῦ Δέρκω καὶ τοῦ Χαμᾶ,
ρεν εἰς τὴν μεγίστην ἁγιωσύνην αὐτοῦ, ὡς βουλόμενος λαβεῖν γυναῖκα
ται παρὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος, ὅτου χάριν ἔσχε δύο
κας διὰ τελείας ἱερολογίας καὶ ἑτέραν διὰ δεσμοῦ ἐγκολπίων, κωλύεται
α μὴ λογισθῇ τετραγαμία τὸ εἰς αὐτὸν γεγονός.

30

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Februario 1389. Synodus confirmat excommunicationem Poemenis, metropolitae Russiae, et electionem Cypriani in metropolitam totius Russiae, statuens, ecclesias Russiae iterum esse uniendas

(MM, II, CCCCIV, p. 127) [...] ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς συνεδριάζουσιν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικο-
ας, τῷ Οὐγγροβλαχίας, τῷ Νικαίας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ἀτταλείας,
δριανουπόλεως, τῷ Σερρῶν, τῷ Σηλυβρίας, τῷ Γοτθίας, τοῦ Σουγδαίας,
ρνης καὶ τῷ Δέρκω, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, στέργεσθαι κατὰ πάντα τὴν
γονυῖαν καθαίρεσιν κατὰ τοῦ Ποιμένος συνοδικῶς παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν
ἀτου καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου, κυροῦ Νείλου, κανονικῶς καὶ δικαίως
σαν. [...].

(p. 129) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἀντώνιος, ἐλέῳ Θεοῦ
ίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.
Εἶχε καὶ ἑτέρας ὑπογραφὰς τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ταύτας·
Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἰωσήφ. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης
ου Ματθαῖος. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος. Ὁ τα-
μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμος. [...].

31

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

ebruario 1389. Synodus concedit metropolitae Hadrianopoleos a Turcis occupatae, ut sedem abeat Agathopoli

MM, II, CCCCV, p. 130) [...] ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη
κῶς τοῖς συνεδριάζουσιν αὐτῇ ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις,
σσαλονίκης, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Νικομηδείας, τῷ Οὐγγροβλαχίας, τῷ Νι-
τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ἀτταλείας, τῷ Σμύρνης, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Σερρῶν,
σίας, τῷ Βάρνης, τῷ Σηλυβρίας, τῷ Γοτθίας, τῷ Σουγδαίας, τῷ Μηδείας
Δέρκω, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, δικαίαν εἶναι καὶ εὔλογον τὴν τοῦ ἱερω-
ητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως δέησιν, ... διαμένειν μὲν αὖθις τὴν Ἀγα-
ν ἐπισκοπὴν ὡς καὶ πρότερον, μὴ χειροτονηθῆναι δὲ ἐπίσκοπον ἐν αὐτῇ,
ατέχεσθαι παρὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἰδίαν καταμονὴν αὐτοῦ καὶ ἀνά-
εἶναι, ἕως ἂν ἡ Ἀδριανούπολις παρὰ τῶν Τούρκων κατέχηται. [...].

nopol, de Attaleia, de Serrhes, de Varna, de Selimbria, de Gothia, de Sougdaia, de Medeia, de Derkos și de Chama — numitul Lankidas a adus la cunoștință preamarii sale sfinții că vrînd să-și ia o soție este oprit de către preacinstitul mare chartophylax, pe motiv că a mai ținut deja două soții cu deplină binecuvîntare eclesiastică, iar alta prin legătura logodnei, și este deci împiedicat să mai contracteze o altă căsătorie, pentru ca acest fapt să nu se considere drept tetragamie în cazul său.

30

ACT SINODAL

Februarie 1389. Sinodul confirmă excomunicarea lui Pimen, mitropolitul Rusiei, și alegerea lui Ciprian ca mitropolit al întregii Rusii, stabilind ca bisericile Rusiei să fie unite din nou

(MM, II, CCCCIV, p. 127) [...] Smerenia noastră, împreună cu preasfinții arhierei hypertimi care se află lîngă dînsa — cel al Heracleii, al Cyzicului, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Niceei, al Monemvasiei, al Attaliei, al Adrianopolei, al Serrhesului, al Selimbriei, al Gothiei, al Sougdaiei, al Varnei și cel al Derkosului — a stabilit și a decis să rămînă definitiv valabilă caterisirea rostită în chip sinodal împotriva lui Pimen de către preasfîntul și cel de veșnică pomenire patriarh de dinaintea noastră, chir Nil, ca una produsă în chip canonic și justificat [...].

(p. 129) Actul avea și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Antonios, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Noua Romă, și patriarh ecumenic.

El mai purta și alte semnături ale preasfinților arhierei, anume:
Smeritul mitropolit al Heracleii, Iosif
Smeritul mitropolit al Cyzicului, Matei [55]
Smeritul mitropolit al Nicomediei, Macarie
Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim
[...]

31

ACT SINODAL

Februarie 1389. Sinodul acordă mitropolitului de Adrianopol, oraș care fusese ocupat de către turci, dreptul de a rezida la Agathopolis

(MM, vol. II, CCCCV, p. 130) [...] Așadar smerenia noastră chibzuind împreună cu preasfinții și preacinstiții arhierei care iau loc alături de dînsa în sinod — cel al Tesalonicului, al Heracleii, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Niceei, al Monemvasiei, al Attaliei, al Smirnei, al Mitylenei, al Serrhesului, al Rusiei, al Varnei, al Selimbriei, al Gothiei, al Sougdaiei, al Medeiei și al Derkosului, a stabilit și a făcut cunoscut că rugămintea preasfîntului mitropolit de Adrianopol este justă și binecuvîntată, ... Agathopolis să rămînă deci episcopie ca și pînă acum, dar să nu se hirotonisească nici un episcop pentru acest oraș, el urmînd a fi deținut de către mitropolit ca loc de rezidență și de odihnă, cîtă vreme Adrianopolul va fi stăpînit de către turci. [...].

55 Viitor patriarh ecumenic (1397–1410).

(p. 431) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἀντώνιος, ἐλέῳ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς ἀρχης.

Εἶχε καὶ ὄπισθεν ὑπογραφὰς τῶν ἐντὸς καταγεγραμμένων ἱερωτάτων μητροῶν.

32

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Aprili 1389. Synodus consentiente imperatore tollit privilegia, quae ecclesia Chalcedonis habebat in urbe Constantinopoli

(MM, II, CCCCVI, p. 133) τῆς γοῦν τοιαύτης διαγνώσεως τοῦ κρατίστου γίου μου αὐτοκράτορος θεοφιλῶς διορισαμένου, ἡ μετριότης ἡμῶν σὺν ὶ αὐτὴν ἱερᾷ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαης, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Οὐγγροβλαχίας, Ἀτταλείας, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Ῥωσίας, ἱρνης, τοῦ Γοτθίας, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Σωζοπόλεως, τοῦ Μηδείας, τοῦ Δράαὶ τοῦ Δέρκω, τὸ παρὸν ἀπολύει συνοδικὸν ψήφισμά τε καὶ θέσπισμα. [...].

33

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

ulio 1389. Synodus statuit, ne episcopo Methones sollicitudinem afferat metropolita Antiuarum Patrarum

MM, II, CCCCIX, p. 135) [...] τούτων τοιγαροῦν οὕτως ἀνενεχθέντων ὐτοῦ, ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τοῖς συνεδριάζουσιν αὐτῇ τοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικος, τῷ Οὐγγροβλαχίας, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Μονεμβασίας, ασείας, τῷ ἑτέρῳ Οὐγγροβλαχίας Ἀθανασίῳ, τῷ Ἀδριανουπόλεως, τῷ Σμύρ Σερρῶν, τῷ Ῥωσίας, τῷ Βάρνης, τῷ Σωζοπόλεως, τῷ Γάννου, τῷ Δράμας 136) τῷ Μηδείας, [...] ἔνθεν τοι καὶ διαγινώσκομεν ἐν ἁγίῳ πνεύματι εσθαι τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Μεθώνης, κῦρ Νίφωνα, ἀνενόχλητον νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου καὶ ἀνεπηρέαστον. [...] . 137) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἀντώνιος, ἐλέῳ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς ρχης.

ἶχε καὶ ὑπογραφὰς τῶν ἐντὸς καταγεγραμμένων ἱερωτάτων μητροπολιτῶν.

(p. 131) Actul avea și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Antonios, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

Mai pe urmă avea și semnăturile preasfinților mitropoliți notați în text.

32

DECIZIE SINODALĂ

Aprilie 1389. În urma unei hotărîri imperiale, sinodul desființează privilegiile pe care biserica de la Chalcedon le avea în orașul Constantinopol

(MM, II, CCCCVI, p. 133) [...] O asemenea hotărîre fiind luată în chip cucernic de către preaputernicul și sfîntul meu stăpîn autocrat, smerenia noastră împreună cu sfîntul sinod de lîngă dînsa al preasfinților și preacinstiților arhierei — cel de Tesalonic, de Heracleia, de Cyzic, de Nicomedia, cel al Ungrovlahiei, al Attaliei, al Smirnei, al Monemvasiei, al Serrhesului, al Rusiei, al Varnei, al Gotiei, al Sougdaiei, cel de Sozopol, de Medeia, de Drama și de Derkos, eliberează prezenta decizie și vot sinodal. [...].

33

ACT SINODAL

Iulie 1389. Sinodul interzice mitropolitului de Patras cea Veche să se mai amestece în eparhia episcopului de Methona

(MM, II, CCCCIX, p. 135) [...] Fiind deci aceste lucruri astfel raportate de către el[56], smerenia noastră chibzuind împreună cu preasfinții și preacinstiții arhierei care iau loc cu dînsa în sinod — cel al Heracleii, al Cyzicului, al Nicomediei, al Ungrovlahiei, al Niceei, al Chalcedonului, al Monemvasiei, al Amasiei, împreună cu celălalt al Ungrovlahiei, Athansios[57], cu cel de Adrianopol, cel de Smirna, de Serrhes, cel al Rusiei, al Varnei, cel de Sozopol, de Ganos, de Dramas și de (p. 136) Medeia, [...] de unde și hotărîm întru sfîntul Duh ca preaiubitorul de Dumnezeu episcop de Methona, chir Nifon, să se afle de acum înainte netulburat și fără vreo vexațiune din partea propriului său mitropolit. [...].

(p. 137) Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Antonios, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

Mai purta și semnăturile preasfinților mitropoliți notați în text.

56 Adică de către episcopul de Methona.

57 Athanasios, mitropolitul de la Severin, apare pentru prima oară în acest document.

ΣΙΓΙΛΛΙΩΔΕΣ ΓΡΑΜΜΑ

Augusto 1391. Patriarcha iubet monasterium S. Michaëlis in Marmarosch esse patriarchale

(MM, II, CCCCXXVI, p. 156) Ἐπεὶ οἱ εὐγενέστατοι αὐτάδελφοι, ἐν ἁγίῳ
ματι ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅ τε βοϊβόδας ὁ Μπάλιτζας
ὁ Νδράγος, ἔχουσι μοναστήριον ἀπὸ γονικότητος περὶ τὸν τόπον τοῦ Μαρα-
εσο εἰς ὄνομα τιμόμενον τοῦ τιμίου ταξιάρχου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαήλ,
οὗ καὶ παρεκάλεσεν ἐνταῦθα ἐλθὼν τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ ἐπιδημήσας
τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων ὁ εὐγενέστατος Νδράγος χάριν προσκυνήσεως
ἐνταῦθα ἁγίων καὶ τυχὼν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀγάπης καὶ τιμῆς
φιλίας τῆς προσηκούσης, ὡς εὐγενὴς καὶ μέγας ἄνθρωπος καὶ καλὸς ἄνθρω-
καὶ ὀρθόδοξος, καὶ ἐδεήθη, ὡς ἂν τὸ εἰρημένον μοναστήριον ἀπὸ τοῦ νῦν
εἰς τὸ ἑξῆς ἀπολαύῃ τῆς πατριαρχικῆς ἐπισκέψεως καὶ δεφενδεύσεως, πατρι-
κὸν καὶ ὂν καὶ ὀνομαζόμενον, ἡ μετριότης ἡμῶν, τὴν αὐτοῦ προσδεξαμένη
ιν δικαίαν οὖσαν καὶ εὔλογον, ἅμα δὲ καὶ συνήθη τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ
ησίᾳ καὶ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, τὸ μὴ μόνον σταυροπήγια γίνεσθαι
ιαρχικὰ καὶ ναοὺς ἱεροὺς καθιεροῦσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατριάρχου,
καὶ τὰ παρὰ τῶν τοπικῶν ἀρχιερέων καθιερωθέντα ἀπολαύειν τῆς πατριαρ-
ς δεφενδεύσεως καὶ τῆς ἐπισκέψεως καὶ τῆς ἀπὸ τούτου τιμῆς καὶ μεγα-
ητος, τὸ παρὸν ἀπολύει σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗ παρακελεύεται, ὡς ἂν
ρὰ τὸν τόπον τοῦ Μαραμόρεσο ἁγία καὶ σεβασμία μονὴ ἡ εἰς ὄνομα τιμω-
τοῦ τιμίου ταξιάρχου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ ἀπολαύῃ ἀπὸ τοῦ νῦν
εἰς τὸ ἑξῆς τῆς πατριαρχικῆς ἐπισκέψεως καὶ δεφενδεύσεως καὶ τῆς ἀπὸ
ον τιμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου, πατριαρχικὴ καὶ οὖσα καὶ ὀνομαζομένη· καθιστᾷ
μετριότης ἡμῶν καὶ τὸν τιμιώτατον καθηγούμενον τῆς αὐτῆς σεβασμίας
ς, ἱερομόναχον Παχώμιον, ἔξαρχον εἰς τὰς ὑποκειμένας τῷ μοναστηρίῳ
ς, ἤγουν τὸ Σελατζίον, τὸ Ἀρτούντιν, τὸ Ὄγγοτζα, (p. 157) τὸ Ἰουμπε-
, τὸ Τζιτζόβιν, τὸ Παλβανέτζιν καὶ τὴν Πίστραν· ὀφείλει τοίνυν ὁ ῥηθεὶς
τατος καθηγούμενος καὶ ἔξαρχος τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιβλέπειν τοὺς
κομένους ἐν ταῖς εἰρημέναις χώραις ἱερεῖς καὶ τὸν λαὸν καὶ παραινεῖν
ιδάσκειν αὐτοὺς τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ἀνακρίνειν τε καὶ ἐξετάζειν
ρὰ τῶν ἱερέων γινόμενα ἐκκλησιαστικὰ δίκαια καὶ τὰ δεόμενα διορθώσεις
νειν νομίμως τε καὶ κανονικῶς, ἔχειν τε ἄδειαν τοὺς ἀνεγειρομένους ἐν

SCRISOARE SIGILATĂ

August 1391. Patriarhul dispune ca mănăstirea Sf. Mihail din Maramureş să fie patriarhală[58]

(MM, II, CCCCXXVI, p. 156) Deoarece fraţii cei de preabun neam, fii iubiţi întru sfîntul Duh ai smereniei noastre, voievodul Baliţă şi Dragoş, au prin părţile Maramureşului o mănăstire moştenită din părinţi care venerează numele cinstitului căpitan al puterilor de sus Mihail, mănăstire pentru care preanobilul Dragoş venind de acolo şi rezidînd aici în regina oraşelor pentru închinăciune la cele sfinte, şi găsind la smerenia noastră dragostea, cinstirea şi prietenia cea cuvenită, ca om de viţă bună, însemnat, bun şi dreptcredincios ce este, a rugat-o pe smerenia noastră ca zisa mănăstire să se bucure de acum înainte şi în timpurile care urmează de supravegherea şi protecţia patriarhală, numindu-se ca atare şi fiind şi în fapt patriarhală. Smerenia noastră, primind cu plăcere rugămintea lui ca fiind dreaptă şi binecuvîntată, precum şi conformă cu obiceiurile marii biserici a lui Dumnezeu şi ale patriarhatului ecumenic ca nu numai să se facă stavropighii[59] patriarhale şi să se sfinţească lăcaşuri sfinte în numele patriarhului, ci să se bucure de protecţia şi de supravegherea patriarhală şi de cinstea şi măreţia care vin de la aceasta şi lăcaşurile sfinţite de către arhierei localnici, eliberează prezenta scrisoare cu pecete prin care se porunceşte ca sfînta şi respectabila mănăstire din ţinutul Maramureşului, cea venerată întru numele cinstitei căpetenii a puterilor de sus Mihail, să se bucure de aici înainte şi în timpurile care urmează de supravegherea şi protecţia patriarhală şi de cinstea şi măreţia care vin de la ele, patriarhală fiind şi numindu-se ca atare. Iar smerenia noastră rînduieşte pe preacinstitul categumen al acestei venerabile mănăstiri, pe ieromonahul Pahomie, ca exarh al ţinuturilor supuse mănăstirii, adică Sălajul, Sînnicoară, Ugocea, Bereg, Ciceu, Unguraş şi Bistra[60]. Se cuvine aşadar ca numitul preacinstit categumen şi exarh al smereniei noastre să supravegheze preoţii aflaţi în zisele ţinuturi, precum şi poporul, sfătuindu-i şi învăţîndu-i pe aceştia cele folositoare sufletului şi mîntuitoare, rejudecînd şi examinînd judecăţile eclesiastice făcute de către clerici, dînd îndreptările necesare în conformitate cu legea şi după canoane, avînd el şi îngăduinţa de a sfinţi lăcaşurile dumnezeieşti şi sacre înălţate în aceste locuri la rang de sta-

---

[58] Este interesant faptul că documentul fusese publicat şi de către M. Kogălniceanu în „Arhiva românească", I, 1860, p. 11–13, datat însă în 1389, cu o prezentare la p. 10, din care aflăm că textul era luat după o copie existentă la sfîrşitul a două cărţi din veacul al XVII-lea; legate împreună, cele două cărţi se aflau în posesia unui ieşean, prima din ele fiind renumita *Nea Synopsis* a lui Matei Cigalas. Alte ediţii ale documentului sînt menţionate de către N. Iorga în colecţia Hurmuzaki, XIV, 1, Bucureşti, 1915, p. 14.

[59] De la **σταυρὸν πήγνυμι**, întrucît construirea unei mănăstiri începea cu gestul ritual al fixării unei cruci în locul respectiv (Beck, *op. cit.*, p. 129). Desemna, după conciliul de la Chalcedon (anul 451), dreptul episcopului local asupra mănăstirilor din raza eparhiei sale, precum şi controlul asupra întemeierii unor noi mănăstiri. Legislaţia *Epanagoge* atestă acest drept şi pentru patriarhul ecumenic, care-l putea exercita în tot cuprinsul imperiului, iar mai tîrziu şi în afara lui, ca în cazul de faţă. O stavropighie patriarhală era deci sustrasă autorităţii episcopatului local, fiind subordonată direct patriarhatului. Veacul al XIV-lea cunoaşte un mare pas înainte în acest sens, fenomen legat de tendinţele centraliste sporite ale patriarhiei ecumenice, ca un fel de compensare a pierderilor suferite pe plan politic de către statul bizantin (cf. P. de Meester, *De monachico statu juxta disciplinam byzantinam*, Città del Vaticano, 1942, p. 135 şi urm.; E. Herman, OCP, 17, 1951, p. 258). Urmărind întărirea ritului ortodox al populaţiei româneşti aflate în stăpînirea coroanei maghiare, valoarea documentului de mai sus este evidentă.

[60] Pentru toponimele din text, v. N. Iorga în colecţia Hurmuzaki, XIV, 1, Bucureşti, 1915, p. 21; Şt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I (1972) şi vol. II (1979), Cluj-Napoca.

χώραις ταύταις θείους καὶ ἱεροὺς ναοὺς καθιεροῦν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρ-
ῳ, ὀφείλοντος ἀναφέρεσθαι τοῦ πατριαρχικοῦ μνημοσύνου καὶ τοῦ ὀνόματος
ι πάσας τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ ἐν τῇ εἰρημένῃ σεβασμίᾳ μονῇ καὶ ἐν πᾶσι
μέλλουσι ἀνεγείρεσθαι θείοις καὶ ἱεροῖς ναοῖς. ἔτι τε παρακελεύεται ἡ με-
της ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλιώδους γράμματος, ὡς ἐὰν συμβῇ θάνατος
καθηγουμένῳ τούτῳ, ἵνα οἱ ῥηθέντες εὐγενέστατοι αὐτάδελφοι, ὅ τε βοϊ-
ς ὁ Μπάλιτζας και ὁ Νδράγος, ἔχωσιν ἄδειαν, μετὰ καὶ τῆς βουλῆς
τοῦ μοναστηρίου μοναχῶν ἐκλέγεσθαι ἕτερον ἡγούμενον καὶ καθιστᾶν εἰς
τόπον αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἔχῃ καὶ ἐκεῖνος ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν εἰς τὰς εἰρη-
ς χώρας, ὡς ἔξαρχος ἡμέτερος ἐπιβλέπειν τοὺς ἱερεῖς καὶ καθιεροῦν τοὺς
ειρομένους πατριαρχικοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ.
ου γὰρ χάριν ἀπολέλυται αὐτοῖς καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν
ιότητος δι' ἀσφάλειαν κατὰ μῆνα αὔγουστον τῆς ιδ' ἰνδ. τοῦ ,ςω4θ' ἔτους.
Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἀντώνιος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιε-
οπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

35

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Augusto 1391. Litterae patriarchae spectantes ad ecclesiam Russiae

(MM, II, CCCCXXVII, p. 157) I. Τῷ αὐτῷ μηνὶ ἐγένετο τιμία πατριαρχικὴ
ὴ πρὸς τὸν ἱερομόναχον Συμεὼν τὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ῥωσίᾳ, ἵνα μετὰ θάνατον
Γαλίτζης κατέχῃ αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἕως ἂν ἀναφέρωσι τὰ περὶ τούτου
ὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ γένηται
ρεὺς ἐκεῖ· εἰ δὲ προαποθάνοι οὗτος, ἵνα (p. 158) ἔχωσιν ἄδειαν οἱ ἐκεῖ
ντες, ὁ βοϊβόδας ὁ Μπάλιτζας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ Νδράγος, ἐκλέγεσθαι
ν εἰς δικαίῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ κρατῇ καὶ ἐκεῖνος ταύτην, καθὼς ἔμελλε
ειν καὶ ὁ ἱερομόναχος Συμεών.
II Ἔτι ἀπελύθη τῷ δηλωθέντι ἱερομονάχῳ Συμεὼν συγχωρητικὴ τιμία
ὴ περὶ τῆς χειροτονίας, ἣν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὁ Τάγαρις, προβιβάσας
εἰς ἐπίσκοπον, συνεχωρήθη δὲ, ὅτι πάλιν μαθὼν ἐκεῖνον ψεύστην εἶναι
ἀνίερον, ἀφῆκε τὸ γεγονὸς εἰς αὐτὸν παρ' ἐκείνου, καὶ ἀναθέματι παρέ-
αὐτόν.

36

ΑΘΩΩΤΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Martio 1393. Dorotheus, Athenarum metropolita, a Latinis ex ecclesia sua pulsus et accusatus, a synodo absolvitur

(MM, II, CCCCXXXV, p. 167) [...] Συγκροτηθείσης δὲ καὶ τῆς ἱερᾶς
ου τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου,
Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Σωζοπόλεως,

vropighii patriarhale, trebuind să facă menţiunea cuvenită a patriarhului și a numelui său în toate sfintele slujbe atît în venerabila mănăstire despre care e vorba, precum și în toate lăcașurile dumnezeiești și sfinte ce vor fi înălțate în viitor. Prin prezenta scrisoare pecetluită, smerenia noastră mai poruncește ca în cazul în care ar surveni moartea acestui categumen, preanobilii frați mai sus numiți, adică voievodul Baliță și Dragoș, să aibă învoiala ca împreună cu sfatul monahilor mănăstirii să aleagă un alt egumen și să-l așeze în locul său, și să aibă și acel egumen voia și permisiunea ca în zisele locuri, în calitate de exarh al nostru, să supravegheze preoții și să dea binecuvîntarea consacrării la sfintele lăcașuri patriarhale ce vor fi construite ca stavropighii. Fapt pentru care le-a și fost acestora eliberată spre asigurare prezenta scrisoare cu pecete a smereniei noastre, în luna august a indicțiunii a 14-a, anul 6899.

Actul purta și următorul înscris al cinstitei mîini a patriarhului: Antonie, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

35

ÎNSEMNĂRI SINODALE

August 1391. Scrisoare patriarhală referitoare la biserica rusă

(MM, II, CCCCXXVII, p. 157) I. În aceeași lună s-a făcut cinstită scrisoare patriarhală către ieromonahul Simeon cel din Rusia Mică, pentru ca după moartea arhiereului Galiției să dețină el biserica, pînă cînd cele privitoare la acest fapt vor fi relatate la preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, și va fi pus un alt arhiereu acolo. Iar dacă acesta [61] va muri între timp, atunci principii de acolo, voievodul Baliță și fratele său Dragoș, să aibă îngăduința de a alege un altul în fruntea bisericii, pe care și acela să o cîrmuiască în aceleași condiții în care o va face și ieromonahul Simeon.

II. S-a mai eliberat zisului ieromonah Simeon cinstită scrisoare de iertăciune pentru hirotonisirea pe care i-a dat-o Tagaris [62], promovîndu-l pe el la rang de episcop, dar a fost iertat [Simeon], întrucît aflînd mai pe urmă că acela [63] era impostor și nu fusese sfințit cu calitate preoțească, a lepădat ceea ce fusese făcut pentru el de către acela, dîndu-l și anatemei.

36

SCRISOARE SINODALĂ DE DEZVINOVĂȚIRE [64]

Martie 1393. Dorotei, mitropolit al Atenei, acuzat și izgonit de către latini din scaunul său, este absolvit de către sinod

(MM, II, CCCCXXXV, p. 167) Întrunindu-se așadar sfîntul sinod al preasfinților și preacinstiților arhierei, cel al Efesului, al Cyzicului, al Nicomediei, al Niceei, cel de Ikonion, de Sougdaia, de Sozopol, cel al Mauro-

---

[61] Adică Simeon. Împreună cu implicațiile ulterioare, evenimentul este relatat de către C. Marinescu, *op. cit.*, la n. 23, p. 14 și urm.

[62] Despre aventurierul Tagaris *infra*, n. 75–77.

[63] Adică Tagaris.

[64] Este vorba de un act de reabilitare, stabilind nevinovăția cuiva și absolvind persoana în cauză de acuzațiile ce i se aduseseră mai înainte.

ῦ Μαυροβλαχίας καὶ τοῦ Μηδείας διὰ γνώμης πρὸς τὸν Κυζίκου, προκαθη-
ης τῆς ἡμῶν μετριότητος, διεγνώσθη καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς, ἀθῷον εἶναι
ἀνεύθυνον τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἀθηνῶν τῶν κατ' αὐτοῦ λαλη-
των μώμων καὶ μέμψεων καὶ τῶν κατηγοριῶν.

(p 169) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός· Ἀντώνιος, ἐλέῳ Θεοῦ
ιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Εἶχε καὶ ὄπισθεν ὑπογραφὰς τοιαύτας·

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐφέσου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας,
ρων

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου Ματθαῖος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας καὶ καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥω-
ων Μακάριος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικαίας Ἀλέξιος.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἰκονίου Θεοδόσιος.

Ὁ μητροπολίτης Σουγδαίας καὶ Φούλλων Θεόκτιστος

(p. 170) Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σωζοπόλεως Ἰωσήφ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μαυροβλαχίας Ἰερεμίας.

37

ΠΡΟΤΡΕΠΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Iulio 1393. Archiepiscopus Bethlehem, in Russiam profecturus, in hac ecclesia iura episcopalia exerceat

(MM, II, CCCCXXXVIII, p. 171) Ἐπεὶ ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βη-
, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλει-
ργός, ἀπέρχεται εἰς τὴν Ῥωσίαν διά τινας ἐκκλησιαστικὰς δουλείας, ἐκχωρεῖ
ἄδειαν δίδωσιν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ἱερουργῇ ἀκωλύτως εἰς ἐκκλησίαν
έραν χηρεύουσαν τοῦ ἰδίου ποιμένος, καὶ χειροτονίαν ποιήσῃ ἀκωλύτως,
γένηται χρεία, εἰς τὸν εὑρεθέντα καὶ μαρτυρηθέντα ἄξιον εἰς τὸν τῆς ἱερω-
ς βαθμόν, καὶ καθιέρωσιν ποιήσει ναοῦ, εἰ δεήσειεν, ὁμοίως ἱερουργήσει
ἰς ἄλλας ἐκκλησίας τὰς ἐχούσας ἀρχιερεῖς ἢ μετ' αὐτῶν ἢ καὶ μόνος μετὰ
ροπῆς αὐτῶν, εἴτε δι' ἁγιασμὸν ἑαυτοῦ, εἴτε καὶ διὰ χρείαν ἐκκλησιαστικὴν
(p. 172) τὴν ἄνωθεν ἐπικρατήσασαν εἰς ταῦτα ἐκκλησιαστικὴν συνήθειάν τε
άξιν, καὶ οὐδὲν εὕρῃ παρά τινος τὸν τυχόντα εἰς τοῦτο ἐμποδισμόν, τούτου
χάριν ἀπολέλυται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν προτρεπτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν
ότητος δι' ἀσφάλειαν.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδ· α'·

38

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Septembri 1393. Synodus excommunicat sacerdotem Ioannem Adeniatam coniurationis accusatum

(MM, II, CCCCXL, p. 174) [...] ἔδοξε τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων
ρέων καὶ ὑπερτίμων, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου,
κουμενικοῦ πατριάρχου, συνεδριαζόντων αὐτῷ τοῦ τε Κυζίκου, τοῦ Μονεμ-

vlahiei [65] și al Medeiei, care și-a exprimat punctul de vedere prin cel de Cyzic, Smerenia noastră prezidînd, a fost hotărît și făcut cunoscut în chip sinodal faptul că preasfîntul mitropolit al Atenei este inocent și nerăspunzător pentru criticile, insultele și acuzațiile aduse împotriva lui.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Antonios, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

Avea mai pe urmă și următoarele semnături:

Smeritul mitropolit de Efes, hypertim și exarh a toată Asia, Miron

Smeritul mitropolit al Cyzicului, Matei

Smeritul mitropolit al Nicomediei și judecător general al romeilor, Macarie

Smeritul mitropolit al Niceei, Alexios

Smeritul mitropolit de Ikonion, Teodosios

Teoctist, mitropolit de Sougdaia și Phoullon

Smeritul mitropolit de Sozopol, Iosif

Smeritul mitropolit al Maurovlahiei, Ieremia.

37

SCRISOARE PATRIARHALĂ [66]

Iulie 1393. Arhiepiscopul de Bethleem urmează să plece în Rusia pentru a exercita drepturi episcopale în această biserică

(MM, II, CCCCXXXVIII, p. 171) Deoarece preasfîntul arhiepiscop de Bethleem, frate iubit întru Sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre, pleacă în Rusia pentru oarecari chestiuni eclesiastice, smerenia noastră îi îngăduiește și-i acordă dreptul de a sluji fără vreo opreliște în biserica noastră văduvită de propriul ei păstor și de a face hirotonii în caz de nevoie, pentru cei găsiți și dovediți cu probe ca fiind demni de cinul preoțesc, de a face și sfințiri de biserici, de va trebui; să poată de asemenea oficia slujbe și în alte biserici care au arhierei, fie împreună cu aceștia, fie și numai el singur la îndemnul lor, fie pentru sfințirea sa proprie, fie pentru vreo nevoie eclesiastică, (p. 172) după cum este obiceiul și rînduiala de demult în vigoare pentru toate acestea, neîntîmpinînd nici o piedică din partea cuiva pentru ele. Fapt pentru care i s-a eliberat lui și prezenta scrisoare de îndemn și instrucțiuni a Smereniei noastre, pentru asigurare.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: în luna iulie, indicțiunea întîi.

38

DECIZIE SINODALĂ

Septembrie 1393. Sinodul îl excomunică pe preotul Ioan Adeniates, acuzat de conspirație

(MM, II, CCCCXL, p. 174) S-a considerat deci de către sfîntul sinod al preasfințiților și preacinstiților arhierei, aflat sub conducerea preasfîntului nostru stăpîn patriarhul ecumenic, alături de el luînd parte la lucrări [mitro-

[65] Ieremia al Moldovei apare aici pentru prima oară.

[66] N. Iorga nu a trecut cu vederea acest act în cadrul colecției *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 16, desigur motivat de faptul că personajul apare ceva mai tîrziu cu misiuni ecleziastice în Moldova; nu este deci exclus ca drumul său să fi trecut și de această dată prin țara noastră. Documentul trebuie pus în legătură cu altele care urmează.

ας, τοῦ Χερσῶνος, τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μαυροβλαχίας, καὶ ἀπεφάνθη παρ'
; κατὰ τὴν τοῦ ὑπαναγνωσθέντος θείου κανόνος διαγόρευσιν, καθῃρημένον
παξ εἶναι τὸν προειρημένον παπᾶν Ἰωάννην τὸν Ἀδηνιάτην. [...]

39

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Sine anno (≈ 1393). Patriarcha confirmat excommunicationem episcopi et populi Novogradii, a metropolita Kioviae pronunciatam

(MM, II, CCCCXLIV, p. 178) [...] ἐποιήσαμεν δὲ σύνοδον περὶ τούτου
ιίαν καὶ δὶς καὶ τρὶς, καὶ ἦσαν ἀρχιερεῖς ὁ Κυζίκου, ὁ Νικομηδείας,
)γδαίας, ὁ Χερσῶνος, ὁ Ζηκχίας, ὁ Μαυροβλαχίας, ὁ Μηδείας, ὁ Δέρκω
ἀρχιεπίσκοπος Βηθλεέμ.

40

ΥΠΟΤΥΠΩΣΙΣ

29 octobris 1393. Institutio data archiepiscopo Bethlehem, Michaëli, et Alexio Aaron, legatis mittendis in Russiam

(MM, II, CCCCL, p 197) [...] προσέξετε δὲ, ἵνα ποιήσητε πάντα καλῶς,
συνειδήσεως καί φόβου Θεοῦ, ἵνα μὴ διά τινα τρόπον τῶν ἁπάντων ἀδικηθῇ
)ος ἀπὸ πάντων ὧν μέλλετε ἀκούειν, καὶ εὕρητε καὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατα-
καὶ ἀφ' ἡμῶν βάρος καὶ ὀργήν. ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ' ὑμῶν. ἀπε-
τῇ εἰκοστῇ ἐννάτῃ.
Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ ὀκτωβρίῳ ἰνδ. β'.

41

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

anuario 1394. Patriarcha scribit metropolitae Thessalonicae de controversia orta inter metropolitam Chalcedonis et monasterium Acapnii

MM, II, CCCCLIV, p. 202) [...] Ἱερώτατε μητροπολῖτα Θεσσαλονίκης,
ιε καὶ ἔξαρχε πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν
ητος καὶ συλλειτουργέ. χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι.
ἡ ἱερότης σοῦ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς μεταξὺ τῶν Ἀκαπνιωτῶν καὶ
εαμονιτῶν, πόσα προέβησαν γράμματα ἡμέτερα· ἡ ἱερότης σου οὐδόλως
ς περὶ τῆς ὑποθέσεως, πῶς ἔχει, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκη-
ἔγραψε, καὶ ἀνέφερε λεπτομερῶς τὴν ὑπόθεσιν. ἀνεγνώσθησαν γοῦν αἱ ἀνα-

politul] de Cyzic, cel al Monemvasiei, al Chersonului, al Zekchiei, al Maurovlahiei, și s-a hotărît de către acesta ca în conformitate cu prescripția dumnezeiescului canon citit în ședință, sus numitul preot Ioan Adeniates să fie caterisit pentru totdeauna [...].

39

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Fără dată (cca 1393). Patriarhul confirmă excomunicarea episcopului și a poporului de la Novgorod, pronunțată de către mitropolitul Kievului

(MM, II, CCCCXLIV, p. 178) [...] Pentru aceasta am convocat chiar și sfîntul sinod, și nu numai o singură dată, ci de două și chiar de trei ori, iar dintre arhierei participau cel al Cyzicului, al Nicomediei, cel al Sougdaiei, al Chersonului, al Zekchiei, al Maurovlahiei, al Medeiei, al Derkosului, precum și arhiepiscopul de Bethleem.

40

INSTRUCȚIUNE

29 octombrie 1393. Instrucțiune dată arhiepiscopului Mihail de Bethleem, și lui Alexis Aaron, ce urmau a fi trimiși în Rusia ca apocrisiari [67]

(MM, II, CCCCL, p. 197) Fiți deci atenți, pentru ca să le faceți bine pe toate, cu știrea lui Dumnezeu și cu teamă de el, pentru ca să nu se întîmple cumva ca vreuna din toate părțile pe care le veți asculta să fie nedreptățită și să vă găsiți osîndă de la Dumnezeu, iar de la noi blestem și mînie. Harul lui Dumnezeu să fie cu voi.

Dată în data de 29.

Actul avea și următorul înscris al cinstitei mîini a patriarhului: în luna octombrie, indicțiunea a doua.

41

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Ianuarie 1394. Patriarhul scrie mitropolitului de Thesalonic despre controversa iscată între mitropolitul de Chalcedon și mănăstirea Acapniou

(MM, II, CCCCLIV, p. 202) Preasfinte mitropolit de Tesalonic [68], hypertimos și exarh a toată Tesalia, frate iubit întru Sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre, har și pace de la Dumnezeu să fie cu sfinția ta. Sfinția ta știe de cearta dintre acapnioți și neamoniți, cîte scrisori de-ale noastre s-au urmat, dar sfinția ta deloc n-a scris despre dispută, în ce termeni se poartă, dar mitropolitul de Chalcedon a scris și a relatat cearta în detalii. Relatările lui au fost deci aduse la cunoștință în prezența prea-

---

[67] Reprezentanți sau soli ai patriarhului pe lîngă autorități seculare sau ecleziastice (patriarhi, mitropoliți, episcopi, aceștia din urmă putînd și ei avea reprezentanți: episcopii pe lîngă mitropoliți, mitropoliții pe lîngă patriarh) (Beck, *op. cit.*, p. 103; A. Emereau, EO, 17, 1914, p. 281–297 și 542–548; L. Stan, „Ortodoxia", 6, 1954, p. 81–113.

[68] Este vorba de Isidor Glabas. Referitor la disputa dintre mănăstirile Nea Monē și Akapniou, v. studiul lui V. Laurent, «Ἑλληνικά,», 13, 1954, 2, p. 246–248 și 252–253.

αὐτοῦ παρόντων τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου, Νικομηδείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Χερσῶνος, τοῦ Σουγδαίας, ηκχίας, τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Μαυροβλαχίας. [...].

42

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Februario 1394. Hieromonacho Theognosto confertur metropolis Corinthi, addita per adiunctionem metropolim Christianopoleos

(MM, II, CCCCLXI, p. 207) [...] ἐπεὶ δὲ νῦν εὗρεν ἡ μετριότης ἡμῶν ρὶν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Θεόγνωστον φρονήσεως καὶ ἀρετῆς ον (p 208) [...] ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερ- τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Χερσῶνος, τοῦ Σουγ- τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μαυροβλαχίας, τοῦ Μηδείας, [...] γνήσιον μητρο- ιν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κορίνθου ἐχειροτόνησε.

43

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Iunio 1394. Synodus in actis annum, mensem et diem notari iubet

(MM, II, CCCCLXVIII, p. 215) [...] ὅθεν καὶ διὰ τὸ μὴ τοιοῦτόν τι προ- ἐν τοῖς ἑξῆς, συνομιλοῦντος αὐτῷ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, ἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κυροῦ Ἀντωνίου, ἐν τῷ θεοφρουρήτῳ αὐτοῦ ῳ κατά τε τὸ αὐτὸν ἔτος καὶ τὴν ἴνδικτον καὶ τὸν μῆνα, συμπαρόντων καὶ τῶν πανιερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Κο- , τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Μαυροβλαχίας, δὲ καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων, ἐτάχθη ἐν ἅπασι τοῖς τε σεπτοῖς κοῖς προστάγμασι καὶ ταῖς τιμίαις πατριαρχικαῖς γραφαῖς καταγράφεσθαι τοῦ μηνὸς ἡμέραν καὶ τὸ ἔτος.

44

ΠΡΟΤΡΕΠΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Augusto 1395. Patriarcha concedit metropolitae Maurovlachiae, ut iura episcopalia exerceat in Trinovo

(MM, II, CCCCLXXII, p. 223) Ἱερώτατε μητροπολῖτα Μαυροβλαχίας καὶ ιε, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλει- . ἡ μετριότης ἡμῶν ἐκχωρεῖ καὶ ἄδειαν δίδωσί σου τῇ ἱερότητι, ὡς ἂν ἀπέρχῃ, Θεοῦ βοηθείᾳ, εἰς τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Τρινόβου, ἔχεις διενεργεῖν ἐκεῖσε πάντα τὰ τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἀνήκοντα ἀκωλύτως καὶ δίστως δίχα μόνης τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. ὀφείλεις οῦν ἐπιλαβέσθαι τῆς ἁγιωτάτης ταύτης ἐκκλησίας καὶ διδάσκειν τοὺς

sfinţilor şi preacinstiţilor arhierei, cel de Cizic, de Nicomedia, cel al Mirelor, al Corintului, al Chersonului, al Sougdaiei, al Zekchiei, al Medeiei şi al Maurovlahiei. [...].

42

ACT SINODAL

Februarie 1394. Mitropolia Corintului, unită „prin adăogire" cu mitropolia de Christianoupolis [69]*, este acordată ieromonahului Theognost*

(MM, I, CCCCLXI, p. 207) Acum, după ce smerenia noastră l-a găsit pe cel fost mai înainte preacinstitul între ieromonahi chir Theognost împărtăşit îndestul cu minte şi virtute, (p. 208) cu votul şi aprobarea prea sfinţilor arhierei hypertimi — cel de Cizic, cel al Nicomediei, al Mirelor, al Chersonului, al Sougdaiei, al Zekchiei, al Maurovlahiei, al Medeiei, — [...] l-a hirotonisit [pe acesta] ca mitropolit al prea sfintei mitropolii de Corint.

43

ÎNSEMNARE

Iunie 1394. Sinodul dispune ca în acte să se noteze [totdeauna] anul, luna şi ziua

(MM, II, CCCCLXVIII, p. 215) Din care cauză şi pentru ca în viitor să nu se mai întîmple aşa ceva, preasfîntul nostru stăpîn patriarhul ecumenic, chir Antonios, întreţinîndu-se cu acesta [70] în palatul său cel păzit de Dumnezeu, [...] de faţă cu ei fiind şi preasfinţii şi preacinstiţii mitropoliţi — cel de Cizic, de Corint, de Sougdaia, de Zekchia, de Medeia şi de Maurovlahia, precum şi arhonţii bisericii, a fost stabilit ca în toate venerabilele dispoziţii imperiale şi în cinstitele acte patriarhale să se noteze şi ziua lunii cu anul.

44

INSTRUCŢIUNE PATRIARHALĂ

August 1394. Patriarhul acordă mitropolitului Moldovei dreptul de a exercita drepturi episcopale la Tîrnovo [71]

(MM, II, CCCCLXXII, p. 223) Preasfinte mitropolit hypertim al Maurovlahiei, frate iubit întru Sfîntul Duh şi coliturghisitor al smereniei noastre. Îngăduie smerenia noastră şi dă sfinţiei tale învoiala ca după ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, vei pleca spre preasfînta biserică a Tîrnovei, să ai posibilitatea de a exercita acolo fără piedică ori oprelişte [din partea cuiva] toate cele cuvenite arhieriei, în afară numai de instalarea în scaunul sfîntului „synthronon" [72]. Se cuvine deci să pui mîna pe această preasfîntă

---

[69] Mitropolie în Peloponez (din veacul al XI-lea, cf. Beck, *op. cit.*, p. 179).
[70] Adică împăratul Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425).
[71] Documentul constituie una din dovezile cele mai elocvente ale întăririi autorităţii patriarhiei ecumenice asupra teritoriilor Peninsulei Balcanice căzute sub dominaţia otomană. În iulie 1393 căzuse Tîrnovo, capitala ţaratului bulgar.
[72] Cf. *supra*, n. 15. V. şi *infra*, p. 245, n. 81.

τῇ εὑρισκομένους καὶ παραινεῖν αὐτοῖς καὶ εἰσηγεῖσθαι τὰ πρὸς σωτηρίαν
καὶ ὠφέλειαν ψυχικὴν συντείνοντα, ὡς συνοδικῶς ἀποκαταστὰς εἰς τοῦτο
τῆς ἡμῶν μετριότητος. τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται τῇ ἱερότητί σου
παρὸν προτρεπτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος δι' ἀσφάλειαν.
Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδ. β'.

45

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Septembri 1394. Patriarcha metropolitae Corinthi confert iura patriarchalia in tota Pelo-ponneso, adiunctis metropoli Corcyrae et episcopatu Leucadis

(MM, II, CCCCLXV, p. 213) Μηνὶ σεπτεβρίῳ ἰνδ. γ' παρεδόθησαν πρὸς
ερώτατον μητροπολίτην Κορίνθου, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Πελο-
σου, ἐξαρχικῶς τὰ περὶ τὴν Πελοπόννησον πατριαρχικὰ δίκαια πάντα.
ως παρεδόθη αὐτῷ ἐπιδόσεως λόγῳ ἥ τε ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ Λευκάδος,
ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Λευκὰς οὕτως, ὡς ἂν ἀπελθὼν ἐκεῖσε, εἴπερ εὕροι τὸν
ιτον μητροπολίτην Ἰωαννίνων κατέχοντα ταύτης λόγῳ ἐπιδόσεως διὰ
πατριαρχικῆς γραφῆς, ἐφησυχάσῃ καὶ ἀφήσῃ αὐτὸν ἀνενόχλητον· εἰ δὲ
ιλάβηται αὐτῶν κατὰ τὴν περίληψιν καὶ ἰσχὺν τῶν γεγονότων αὐτῷ ἐπὶ
ν τιμίων καὶ πατριαρχικῶν γραφῶν, γνώμῃ τῶν πανιερωτάτων μητροπο-
και ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Χερ-
, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μαυροβλαχίας καὶ τοῦ Μηδείας, ἐφ' αἷς
; γραφαῖς καὶ θεῖον καὶ σεπτὸν ἐπορίσατο πρόσταγμα τοῦ κραταιοῦ καὶ
ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως. ὅθεν καὶ δι' ἀσφάλειαν ἐσημειώθη καὶ
θα.

46

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

Sine anno (circiter 1391—1394) Confessio monachi Pauli Tagaris

(MM, II, CCCCLXXVI, p. 228) [...] περαιωθεὶς τοίνυν πρὸς τὴν Ἀτταρίαν
ἐκεῖσε ἄρχοντι μαργαρίτας ἕνδεκα δῶρον προσαγαγὼν πολυτίμους, οὓς
λλῶν ὠνησάμην, ὁδηγοὺς καὶ φύλακας καὶ βοηθοὺς ἐζήτησα παρ' αὐτοῦ,

biserică și să-i înveți pe cei care se află într-însa, să-i sfătuiești și îndrumi spre cele ce tind la mîntuirea lor și la folosul cel sufletesc, ca unul care ai fost stabilit pentru aceasta în chip sinodal de către smerenia noastră. Fapt pentru care s-a eliberat, pentru asigurarea sfinției tale, prezenta scrisoare patriarhală de instrucțiuni.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: în luna august, indicțiunea a doua.

45

ÎNSEMNARE

Septembrie 1394. Patriarhul încredințează mitropolitului de Corint drepturile patriarhale din întregul Peloponez, împreună cu mitropolia de Kerkyra și cu episcopatul Leucade

(MM, II, CCCCLXV, p. 213) În luna septembrie, indiction 3, au fost acordate în chip exarhial toate drepturile patriarhale din regiunea Peloponezului către preasfințitul mitropolit de Corint, avînd rang de hypertim și exarh a tot Peloponezul. De asemenea i s-a încredințat acestuia prin act de concedare [73] preasfînta mitropolie a Kerkyrei și preasfînta episcopie a Leucadelor, afară de cazul în care pentru Kerkyra și Leucade, plecînd el într-acolo, va găsi pe preasfîntul mitropolit de Ianina deținîndu-le pe acestea prin act de concedare semnat de către cinstita mînă patriarhală, [eventualitate în care va trebui] să tacă și să-l lase pe acesta netulburat; iar dacă nu [îl va afla pe acesta deținîndu-le precum s-a spus], să pună mîna pe aceste dioceze în conformitate cu cuprinsul și puterea cinstitelor acte patriarhale întocmite pentru ele în favoarea lui, cu acordul preasfinților și preacinstiților mitropoliți de Cyzic, Nicomedia, cel al Mirelor, al Chersonului, al Sougdaiei, al Zekchiei, al Maurovlahiei și al Medeiei, acte alături de care a fost procurată și o dumnezeiască și sfîntă poruncă de punere în aplicare a puternicului și sfîntului nostru stăpîn, împăratul; de unde a fost notat și aici pentru asigurare.

46

MĂRTURISIRI

Cca 1391–1395. Mărturisirea monahului Paul Tagaris. Hypomnematograf [74] fiind Perdikes

(MM, II, CCCCLXXVI, p. 228) [...] Deci trecînd eu spre părțile Attariei [75] și oferind stăpînului de acolo un dar de unsprezece mărgăritare de preț pe care eu le cumpărasem din mai multe [locuri], am cerut de la el călăuze

[73] Acordarea unui episcopat vacant, cu titlu de beneficiu, unui alt prelat din vecinătate, spre a administra veniturile și a oficia slujbe ecleziastice în episcopatul vacant. Sfîrșitul fragmentului excerptat confirmă rolul împăratului în aceste împrejurări, ca de altfel și în cazurile de strămutare sau avansare a unui scaun ecleziastic (cf. și V. Laurent, *Les droits de l'empereur en matière ecclésiastique*, REB, 13, 1955, p. 15–17).

[74] Demnitar al cancelariei patriarhale, inferior față de chartophylax, însărcinat cu redactarea unor categorii de acte cum ar fi *hypomnemata*, de la care își trăgea probabil numele (cf. Darrouzès, *Offikia*, p. 362–368; la p. 366 se referă chiar la actul reprodus de noi mai sus). Beck, *op. cit.*, p. 111, vede în acest funcționar pe reprezentantul cel mai de seamă al chartophylaxului. Cariera lui Perdikes a fost studiată recent de către A. Failler în REB, 31, 1973, p. 112.

[75] Attaria = Crimeea. Termenul provine de la „Tartaria", adică regiunea tătarilor, de unde derivația „Tataria" și „Attaria" (cf. D. M. Nicol, *The Confessions of a bogus Patriarch: Paul Tagaris Palaiologos*, „*Byzantium: its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*", Variorum Reprints, Londra, 1972, studiul IX, p. 293, n. 2).

ʼ πρὸς τὰ μέρη τῶν Οὐγγρῶν διαβῆναι δυνηθῶ ἀσφαλῶς τε καὶ ἀκινδύνως. ν οὖν οὐκ ὀλίγους, τῆς ἐπὶ Ῥώμης ἀψάμην. γενομένου δὲ πρὸς τὰ τῶν Οὐγ- μέρη, μετάμελός με εἰσῆλθε τῶν πραττομένων, κίνδυνον γὰρ ἀληθῶς ὄντα ; τὸ πρᾶγμα καὶ αὐτὸς οὐκ ἠγνόουν, ὅμως δ' οὐκ ἔχων ὑποστρέφειν ἐκεῖθεν, τῶν δυσχερῶν καταστάς, οὐδ' ὅ τι καὶ πράξαιμι, πρὸς μὲν γὰρ τὰ τῶν Ἀττα- αὖθις ἀνακάμψαι παντάπασιν ἀπηγόρευσα, τοὺς δυσχερεῖς κινδύνους καὶ ηφόρους τῆς ὁδοῦ ἐκείνης, οὓς ὑπέστην, φοβούμενος, τὸ δὲ μὴ τὴν Ῥώμην αβεῖν οὐκ ἀκίνδυνον συνορῶν ἅμα τῷ ἅπαξ πρὸς (p. 229) τὸν πάπαν ἀπέρ- πρὸς πάντας ὁμολογήσαντι, ἑκὼν ἄκων τέως τὴν Ῥώμην ἔφθασα, τῷ δὲ προσελθὼν καὶ ὁμολογίαν αὐτῷ δοὺς καὶ πίστιν τοῖς αὐτοῦ δόγμασιν ιν, εὐλογίας τε ἔτυχον παρ' αὐτοῦ καὶ τιμῆς, καὶ Κωνσταντινουπόλεως ρχης κατωνομάσθην, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δεύτερος πάπας ἐκλήθην.[...].

47

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Maio 1395. Elementa vitae religiosae Moldaviae.

MM, II, CCCCLXXXVII, p. 241) I. Μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. γ' ὁ ἀπὸ τῆς Μαυρο- ς Ἰσάκιος ἔγραψεν εἰς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην περὶ τῶν προ- αὐτῷ μονυδρίων ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Δημη- καὶ παρεκάλεσε τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην αὐτοῦ, ἵνα ἀναδέξηται ταῦτα ικῶς, ὅστις δεξάμενος τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ ηὐδόκησε τοῦτο, καὶ ἀπελύθη ιὐτοῦ γραφὴ περὶ τούτου, ἵνα ἡ μὲν κτητορεία τῶν μονυδρίων ὑπάρχῃ ρχικὴ, ὁ δὲ κατὰ καιροὺς εὑρισκόμενος ἀρχιερεὺς ἔχῃ τὸ κανονικὸν καὶ τὸ μνημόσυνον κατὰ τὴν συνήθειαν ἀπ' αὐτῶν. ὅθεν καὶ διὰ πληρο- ἐσημειώθη ἐνταῦθα.

. Τῷ αὐτῷ μηνὶ ἀπελύθη τιμία πατριαρχικὴ γραφὴ, ἵνα ἐγκρατὴς γένηται ιωτάτης μητροπόλεως Μαυροβλαχίας ὁ ἐκεῖθεν ἐλθὼν πρωτοπαπᾶς, κῦρ , καὶ ποιῇ πάντα τὰ ἐκεῖσε ἐκκλησιαστικὰ πλὴν τῆς χειροτονίας, σπου- ιὲ, ἵνα ἐκβληθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖ καὶ οἱ εὑρισκόμενοι ἐκεῖσε ψευδοε- οι, καὶ οὕτως ἵνα τύχῃ ὁ λαὸς ἅπας καὶ ὁ βοεβόδας συγχωρήσεως τοῦ ἐπε- ος κατ' αὐτῶν ἀφορισμοῦ πρὸ καιροῦ. ἐτάχθη δὲ τοῦτο εἶναι ἤγουν τῷ δι- ρίσκεσθαι τὸν πρωτοπαπᾶν τῆς μητροπόλεως ταύτης, μέχρις ἂν διόρθωσις

și păzitori și ajutoare, pentru a putea trece spre părțile ungurilor[76] în siguranță și fără primejdii; luînd așadar [însoțitori] nu puțini, am apucat drumul spre Roma. Iar cînd am ajuns în părțile ungurilor m-a cuprins căința pentru cele săvîrșite, faptul fiind într-adevăr un pericol pentru suflet și eu însumi nu-l ignoram, dar neavînd cum să mă mai întorc de acolo, aflîndu-mă în asemenea împrejurări dificile și cum nici nu știam ce să mai fac, întrucît am refuzat categoric să mă întorc iarăși în părțile tătarilor, din cauza primejdiilor grele și purtătoare de moarte pe care le îndurasem în acel drum, temîndu-mă totodată că faptul de a nu coborî spre Roma nu va fi lipsit de pericol pentru cel care afirma către toți că merge la papa, vrînd-nevrînd am ajuns atunci la Roma, unde dîndu-mă de partea papei și făcîndu-i mărturisire de credință cum că voi persevera în dogmele lui, am găsit binecuvîntare de la el și cinstire și am fost numit patriarh al Constantinopolei[77], ba chiar mi se spunea al doilea papă.[...].

47

ÎNSEMNĂRI

Mai 1395. Aspecte ale vieții religioase din Moldova

(MM, II, CCCCLXXXVII, p. 241) I. În luna mai, indiction 3, Isaac din Maurovlahia a scris preasfîntului nostru stăpîn despre monydriile care-i aparțin lui în Maurovlahia, adică cel [cu hramul] Panaghiei[78] și cel [cu hramul] sfîntului Dumitru, rugîndu-o pe marea sa sfințenie să le primească pe acestea în chip ctitoricesc; iar sfinția sa acceptîndu-i cererea a încuviințat faptul și a eliberat cinstită scrisoare referitoare la el, astfel ca să fie patriarhală ctitoria monydriilor, iar arhiereul ce se va afla acolo de-a lungul timpurilor să aibă partea sa de *kanonikon*[79], precum și pomenire de la aceste [mănăstirioare], după cum e obiceiul. Din care cauză s-a și notat aici spre încunoștiințare.

II. În aceeași lună a fost eliberată cinstită scrisoare patriarhală pentru ca deținător al preasfintei mitropolii a Maurovlahiei să fie protopopul chir Petru, venit de acolo, și să îndeplinească el acolo toate cele ecleziastice în afară de hirotonie și să stăruie ca falșii episcopi[80] care se găsesc acolo să fie izgoniți din acele locuri, pentru ca întregul popor și voievodul să afle iertare de la afurisenia rostită împotriva lor de cîtăva vreme. Deci așa a fost rînduit, ca protopopul să se afle în drepturile acestei mitropolii, pînă cînd se va produce îndreptare pentru cele întîmplate, și fie că va pleca

---

76 Din regiunile nord-pontice personajul a trecut, după cît se pare, prin nordul Moldovei în Maramureș, unde l-a hirotonisit pe ieromonahul Simeon, așa cum reiese din documentul 35, II de mai sus. Textul nu descrie în amănunt itinerariul său spre Roma.

77 Funcția de patriarh latin al Constantinopolului, deținută de un prelat catolic, fusese instituită de occidentali în urma cruciadei a IV-a (1204). După restaurarea Bizanțului sub Paleologi (1261) titlul a continuat să existe pînă tîrziu în veacul al XIV-lea, avînd însă o valoare mai mult nominală. Alte amănunte la R. J. Loenertz, *Cardinale Morosini et Paul Paléologue Tagaris*, OCP, 24, 1966, p. 229 și urm.

78 Adică al Maicii Domnului; pe linia lui N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 115–116, mulți istorici au considerat că acest monydrion despre care e vorba aici este identic cu mănăstirea Bistrița, ctitoria lui Alexandru cel Bun, întrucît hramul ei era „Adormirea Maicii Domnului".

79 Darea laicilor către biserică, precum și a clericilor (inclusiv mănăstirilor) către episcopatul în care se aflau (E. Herman. *Das bischöfliche Abgabenwesen im Patriarchat von Konstantinopel*, OCP, 5, 1939, p. 437–452; Beck, *op. cit.*, p. 67, 129).

80 Referirea la „falșii episcopi" (Iosif și Meletie, care nu sînt însă numiți în text) apare în aceste acte pentru prima oară.

ηται εἰς τὰ πράγματα, καὶ ἢ ὁ γνήσιος μητροπολίτης Μαυροβλαχίας ἀπέλθῃ
:σε (νῦν γὰρ περὶ τὸν Τρίναβον ἐπιδημεῖ) ἢ ἄλλο τι γένηται θεραπευτι-
ερον τούτου. ὅθεν διὰ πληροφορίαν ἐσημειώθη καὶ τοῦτο ἐνταῦθα.

48

ΕΝΤΑΛΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Maio 1395. Patriarcha protopapae Petro confert administrationem metropolis Russovlachiae

(MM, II, CCCCLXXXVIII, p. 241) Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος
ῆς γράμματος παραδίδωσι τῷ ἐντιμοτάτῳ πρωτοπαπᾷ τῆς Ῥωσοβλαχίας,
ῷ Πέτρῳ, (p. 242) ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος,
οἰκονομίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ῥωσοβλαχίας, ὅστις
ἀπελθὼν ἐκεῖσε ὀφείλει ἐπιλαβέσθαι ὡς δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος
ἁγιωτάτην μητρόπολιν ταύτην μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ δικαίων
προνομίων καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς συστάσεως αὐτῆς, ἔχων ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν
ειν καὶ ἐξετάζειν τὰς ἐρχομένας εἰς αὐτὸν ὑποθέσεις ἐκκλησιαστικάς τε καὶ
ικὰς καὶ, ὡς τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ τοῦ Θεοῦ, ἀποφαίνεσθαι περὶ αὐτῶν, κο-
ιν τε τοὺς πταίοντας ἱερεῖς καὶ εὐθύνειν κανονικῶς, ἀναγνώστας σφραγίζειν
:ῶν ἐν αὐτῇ, πνευματικοὺς πατέρας ἐγκαθιστᾶν τοὺς ἀξίους, θείους καὶ
ὺς οἴκους καθιεροῦν, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν συνήθειαν, τούς γε
ἀναγομένους πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα καὶ ζητοῦντας τὴν τοῦ δια-
ου χειροτονίαν ἢ τοῦ πρεσβυτέρου κρίνειν καὶ ἐξετάζειν καὶ ἐρευνᾶν καὶ,
) εὕροι τὴν πολιτείαν αὐτῶν ἀκατάγνωστον, δέχεσθαι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν μαρ-
ις, ἀποστέλλειν τε αὐτοὺς πρός τινα τῶν πλησίων ἀρχιερέων καὶ οὕτω μετὰ
ης αὐτοῦ δέχεσθαι ἐκείνους τὴν χειροτονίαν, πλὴν δὲ αὐτοῦ τῆς γνώμης
:οῦ θελήματος μηδένα χειροτονηθῆναι λέγομεν, διδάσκειν τε τὸν ἐν (αὐ)τῇ
τώνυμον τοῦ κυρίου λαὸν καὶ μετὰ παραινέσεως καὶ νουθεσίας εἰσάγειν
ὺς πρὸς ἐργασίαν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, οὕτω γὰρ
ὐτὸς ἀπὸ τῆς ὠφελείας ἐκείνων λήψεται μισθὸν ἀπὸ Θεοῦ· ὀφείλουσι δὲ καὶ
ες οἱ ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενοι τῇ Ῥωσοβλαχίᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς
γειν καὶ τιμᾶν αὐτὸν ὡς δικαίῳ ἐμὸν καὶ ἀκούειν τοὺς λόγους καὶ τὴν
σκαλίαν αὐτοῦ καὶ ποιεῖν αὐτούς, γινώσκοντες, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ σωτηρία
ψυχῆς αὐτῶν· ὁ γὰρ πρωτοπαπᾶς οὗτος ἐκεῖνα μέλλει ποιεῖν εἰς αὐτοὺς
φελοῦντα καὶ σῶμα καὶ ψυχήν, διὰ τοῦτο καὶ πάντες ὀφείλουσιν ἀκούειν
), πρὸ δὲ τούτων οἱ ἱερεῖς, οἱ ἱερομόναχοι, οἱ μοναχοὶ καὶ ὅσοι τῆς ἱερα-
εἰσι τάξεως, εἰδότες, ὡς ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη καὶ στοργὴ καὶ τιμὴ εἰς
ἔρχεται, ὃς ἔστησα αὐτὸν ἀντ' ἐμοῦ ὡς δικαίῳ, ὡς φρόνιμον ἄνθρωπον
:αλόν, καὶ ὥσπερ μέλλει εὐλογίαν καὶ εὐχὴν ἔχειν ἀπ' ἐμοῦ, ὃς ἂν φανῇ

într-acolo mitropolitul legitim al Maurovlahiei [81] (căci acum el se află în regiunea Tîrnovei), fie că se va găsi o altă soluție, încă mai vindecătoare pentru acest caz. De unde și acest lucru s-a notat aici spre a se ști.

48

SCRISOARE MANDAT

Mai 1395. Patriarhul încredințează protopopului Petru administrarea mitropoliei Moldovei

(MM, II, CCCCLXXXVIII, p. 241) Prin prezenta ei scrisoare smerenia noastră încredințează celui aflat în mare cinste protopop din Rusovlahia [82], lui chir Petru, fiu iubit întru sfîntul duh al smereniei noastre, conducerea și administrarea preasfintei mitropolii a Rusovlahiei, care și plecînd într-acolo se cuvine să ia în primire această preasfîntă mitropolie cu toate drepturile și prerogativele aferente ei, ca persoană îndreptățită [83] [la aceasta] a smereniei noastre și să se îngrijească de starea ei, avînd permisiunea și puterea de a judeca și cerceta chestiunile eclesiastice și laice venite la dînsul după cum o impune dreptatea lui Dumnezeu, de a da sentințe cu privire la ele, de a pedepsi preoții care cad în greșeală și de a-i îndrepta după canoane, de a confirma anagnoști dintre cei [cari se găsesc] într-însa, de a așeza ca părinți duhovnicești pe cei vrednici pentru aceasta, de a consacra dumnezeiești și sfinte lăcașuri în conformitate cu obiceiul intrat de la început în tradiție; cît privește pe cei aduși < la el > pentru demnitate preoțească și care vor căuta hirotonie de diacon sau presbiter, să-i judece, analizeze și cerceteze, iar dacă modul lor de viață îl va găsi fără repros, să primească mărturiile despre ei și să-i trimită la vreunul dintre arhiereii învecinați; astfel, cu consimțămîntul lui să primească ei hirotonia și o spunem ca fără consimțămîntul sau voia lui nimeni să nu fie hirotonisit, ca el să învețe poporul cel creștin al domnului de acolo, îndrumîndu-i pe ei cu sfatul și cu povața spre lucrarea legii lui Dumnezeu și a poruncilor lui. Căci astfel, din folosul acelora își va lua și el plata cea cuvenită de la Dumnezeu. Se cuvine deci ca toți cîți se găsesc în această Rusovlahie și în întreaga ei enorie să-l iubească și cinstească pe acesta ca om îndreptățit al meu, să dea ascultare vorbelor și învățăturilor lui și să le ducă la îndeplinire, bine știind că aceasta este mîntuirea sufletelor lor. Iar acest protopop acele lucruri le va face pentru ei, care sînt folositoare atît trupului, cît și sufletului. Pentru aceasta se cuvine ca toți să-i dea ascultare, dar mai cu seamă preoții, ieromonahii, monahii și toți cei ce se află în cinul preoțesc, știind că iubirea, dragostea și cinstea față de el se îndreaptă către

---

[81] Este vorba de Ieremia care în august 1394 fusese trimis la Tîrnovo (cf. *supra*, doc. 44).

[82] Moldova, numită aici pentru prima oară „Vlahia dinspre Rusia", după cum Țara Românească era numită „Vlahia dinspre Ungaria" (Ungrovlahia) (cf. și N. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele mitropoliei Ungrovlahiei*, BOR, 77, 1959, p. 709; *Istoria bisericii române*, I, București, 1957, p. 183). V. I. Grigorovič, *Što značit Rossovlahija v grečeskih dokumentah?*, în *Sobranie socinenii V. I. Grigoroviča*, ed. M. G. Popruženko, Odessa, 1916, p. 356–357; pentru raportul dintre termenii „Russovlahia" și „Ungrovlahia", a se consulta și D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, în *Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, vol. II, București, 1968, p. 28.

[83] Om de încredere al patriarhului, exercitînd o misiune din partea acestuia (Darrouzès, *op. cit.*, p. 131, 338, n. 4, 340, n. 1 și 349), tradus uneori în limba română „dichiu". V. și *supra*, p. 85, n.5.

ιθὴς καὶ καλὸς εἰς τὸ δικαίωμά μου, οὕτω πάλιν ὀργισθήσομαι εἰς ἐκεῖνον,
ις οὐ δέχεται αὐτὸν ὡς ἐμέ, οὐδὲ ἀκούει αὐτοῦ· ὅθεν καὶ εἰς ἀσφάλειαν
λέλυται τῷ ῥηθέντι πρωτοπαπᾷ καὶ δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ
παρὸν αὐτῆς γράμμα.
Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ· μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. γ΄.

49

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ

Maio 1395. Controversia de episcopis Iosepho et Meletio

(MM, II, CCCCLXXXVIII, II, p. 243) II. Εὐγενέστατε, ἀνδρικώτατε, φρο-
ιτατε μέγα βοεβόδα καὶ αὐθέντα τῆς Ῥωσοβλαχίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγα-
: υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Στέφανε· χάριν, εἰρήνην, ἔλεος καὶ εὐλο-
ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος ἐπεύχεται τῇ εὐγενείᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν.
λαβέστατος πρωτοπαπᾶς, κῦρ Πέτρος, ἤφερεν εἰς τὴν ἡμῶν μετρότητα
γράμματα τῆς εὐγενείας σου, καὶ παρεκάλεσε καὶ αὐτὸς πολλά, ἵνα εὐλο-
ωμεν τοὺς ἐπισκόπους, καὶ ἀφήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον σου. ἡμεῖς γοῦν
τὴν ἀγάπην τῆς εὐγενείας σου, εἴ τι ἄλλο ἐζήτεις, μὴ ἐμποδιζόμενον παρὰ
ἱερῶν κανόνων, ἐμέλλομεν ποιήσειν αὐτό, τὸ δὲ νὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἐπισκό-
αὐτοῦ, νὰ χειροτονοῦσι καὶ νὰ λειτουργοῦσιν, οὐδέποτε θέλομεν ποιήσειν
ο, ὅτι ἔχει αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἀνευλογήτους ὡς κλέπτας
ιοιχοὺς καὶ ληστάς, ὅτι παρὰ γνώμην τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου ἥρπα-
τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσοβλαχίας, καὶ εἴ τι ποιοῦσιν αὐτοῦ, ἔνε εἰς βλάβην
ψυχῶν σας καὶ εἰς κατάλυσιν τοῦ τόπου σας, ὁ Θεὸς γὰρ ὀργίζεται εἰς
ὺς πολλά· ἐὰν γοῦν θέλῃς, νὰ ἔνε ὁ Θεὸς πάντοτε μετὰ σοῦ, καὶ νὰ σὲ εὐ-
, καὶ νὰ βοηθῇ τῷ λαῷ σου καὶ τῷ τόπῳ σου, δίωξέ τους ἀπ' αὐτοῦ, καὶ
σε καὶ ἐγώ, ὁ πατήρ σου, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, συγκεχωρημένον
γίῳ πνεύματι καὶ εὐλογημένον καὶ πάντα τὸν λαόν σου καὶ τὸν τόπον σου
λους τοὺς ἀποθαμένους σου. περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας μου τῆς εὑρισκομένης
ῦ εἰς τὸν τόπον σου ἠθέλησα νὰ ποιήσω τὸν πρωτοπαπᾶν, κῦρ Πέτρον,
χον καὶ δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, νὰ ἐνεργῇ αὐτὸς πάντα τὰ ἐκκλη-
τικά, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἤθελεν, ἠνάγκασά τον πολλά, καὶ αὐτὸς οὐδὲν
σεν· ἤθελα νὰ ἐπάρω τὴν ἱερωσύνην του, καὶ νὰ τὸν ἔχω καὶ ἀνευλόγητον,
διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη καὶ ἤκουσέ με, καὶ ἀπῆρε γράμμα μου, ἵνα κρατῇ
ἐκκλησίαν ταύτην, ὡς δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος. ἂς ἔχῃ τοίνυν καὶ
τῆς εὐγενείας σου ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ βοήθειαν, νὰ διώξῃ τοὺς ψευδο-
κόπους, (p. 244) καὶ ὅταν γένηται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καθὼς γράφομεν,
θέλομεν φροντίσειν, νὰ ποιήσω αὐτοῦ μετὰ καὶ τοῦ θελήματός σου μητρο-
την, νὰ εὐλογῇ καὶ νὰ ἁγιάζῃ πάντας, ἐπεὶ ἐκεῖνος θέλει ἐλθεῖν αὐτοῦ μετὰ
ερῶν κανόνων καὶ ἀποστολικῶν παραδόσεων, καὶ θέλει ἔχειν καὶ εὐλογίαν
μεγάλης συνόδου. ἡ εὐχή μου καὶ ἡ εὐλογία μου μετὰ τῆς εὐγενείας σου
παντὸς τοῦ λαοῦ σου.

mine, care l-am așezat pe el în locul meu ca om potrivit, bun și cu judecată la minte. Și după cum se va bucura de binecuvîntare și de rugăciune din partea mea acela care va apărea ascultător și respectuos față de hotărîrea mea, tot așa mă voi mînia pe acela care nu-l va primi pe el ca pe mine însumi și nu-i va da ascultare. Fapt pentru care s-a și eliberat zisului protopop și om îndreptățit al smereniei noastre, scrisoarea de față pentru asigurare.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: în luna mai, indicțiunea a treia.

49

SCRISORI PATRIARHALE

Mai 1395. Conflictul cu Moldova pe tema episcopilor Iosif și Meletie

(MM, vol. II, CCCCLXXXVIII, II, p. 243). II. Preanobile, preaviteaz și preaînțelept mare voievod și singur stăpînitor al Rusovlahiei, întru Sfîntul Duh fiu iubit al smereniei noastre, chir Ștefan, har, pace, milă și binecuvîntare de la Dumnezeu atotputernicul cere pentru noblețea ta smerenia noastră în rugăciunile ei. Preacucernicul protopop chir Petru a adus smereniei noastre scrisorile nobleței tale și ne-a rugat și el foarte mult ca să binecuvîntăm pe episcopi și să le dăm lor învoire în țara ta. Iar noi, din dragoste pentru noblețea ta am fi dat curs cererii tale dacă ai fi solicitat un alt lucru neoprit de către sfintele canoane, dar ca să-i lăsăm pe episcopi acolo să hirotonisească și să slujească, în nici un chip nu vrem să facem aceasta, pentru că Dumnezeu și smerenia noastră îi consideră pe aceștia nebinecuvîntați drept hoți, adulteri și tîlhari, fiindcă au furat biserica Rusovlahiei împotriva consimțămîntului sfîntului și marelui sinod; iar dacă îndeplinesc ceva acolo, [acest lucru] este spre vătămarea sufletelor voastre și spre destrămarea țării voastre, căci Dumnezeu are multă mînie pe aceștia: dacă vrei deci ca Dumnezeu să fie totdeauna cu tine, să te binecuvînteze și să fie de ajutor poporului și țării sale, izgonește-i pe aceștia de acolo, și atunci te voi avea și eu, părintele tău, patriarhul ecumenic, iertat întru Sfîntul Duh și binecuvîntat împreună cu tot poporul și țara ta, precum și cu toți morții tăi. Cît despre biserica mea care se află acolo în țara ta, am binevoit să-l fac pe protopopul chir Petru exarh și în numele smereniei noastre să îndeplinească acesta toate cele bisericești, ci el deloc n-a primit, ba chiar l-am constrîns la aceasta, dar nici măcar n-a vrut s-audă; am vrut chiar să-i iau preoția și să-l țin ca nebinecuvîntat, și din această cauză a fost constrîns[84] să mă asculte și a luat o scrisoare de la mine, ca să ție el această biserică în numele smereniei noastre. Să aibă deci și de la noblețea ta dragoste, cinstire și ajutor spre a-i izgoni pe (p. 244) falșii episcopi, și cînd se va face voia lui Dumnezeu precum scriem noi, atunci ne vom gîndi să facem acolo mitropolit și cu voia ta, pentru a-i binecuvînta și sfinți pe toți, întrucît acela va să vină acolo împreună cu sfintele canoane și cu tradițiile apostolice, și va să aibă și binecuvîntarea marelui sinod. Rugăciunea și binecuvîntarea mea să fie cu noblețea ta și cu tot poporul tău.

[84] Rostul fragmentului, astfel redactat, era de a-l feri pe protopopul Petru de eventuale represalii, odată ajuns în Moldova.

III. Οἱ ἐν τῇ Ῥωσοβλαχίᾳ ψεματένιοι ἐπίσκοποι, σύ τε Ἰωσὴφ καὶ σὺ
λέτιε· ἐξεύρετε, ὅτι ἀποταχὺς ἔγραψέ σας ἡ μετριότης μου, καὶ ἤργησέ σας,
ἠφόρισέ σας ὡς ἀνθρώπους ἀδίκους καὶ παρανόμους καὶ πολιτευομένους
τῶν θείων καὶ ἁγίων κανόνων, ὅτι ἡρπάξατε ἐκκλησίαν, τὴν οὐδὲν ἐμε-
ετε, καὶ κρατεῖτέ την, καὶ ἐδιώξατε τὸν μητροπολίτην τὸν εὐλογημένον ἀπ' ἐμέ-
, ὁποῦ τὴν ἐμετέχει, καὶ ἀκούω, ὅτι ὑπάρχετε καὶ γέροντες, καὶ οὐδὲν τὸν
ατον τρέμετε, ἀμὴ θέλετε νὰ ὑπάγετε καὶ κολάζεσθε εἰς ἐκείνην την ἀτε-
τητον κόλασιν, ὁποῦ οὐδὲν πλερόνει ποτέ. ἐδῶ δὲ ἦλθεν καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς
αὐτοῦ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Πέτρος,
παρεκάλεσέ με πολλά, διὰ νὰ (σὰ)ς συγχωρήσω, καὶ οὐδέν τον ἤκουσα,
εἶπα τον, ὅτι ἀνθρώπους ἀδίκους καὶ παρανόμους οὐδέν μας ἀφήνουν οἱ κα-
ς μας, νὰ τοὺς συγχωρήσωμεν, ἔνε δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι τάχα ἐσεῖς καὶ
λὰ ἀναίσχυντοι, ὅτι, ἀφ' ὅτου σας ἠφόρισεν ὁ μητροπολίτης σας, πάλιν
ουργεῖτε, καὶ ἄλλον κακὸν ἐὰν οὐδὲν εἴχετε, αὐτὸ μόνον σώζει, νὰ σᾶς
ησῃ πολὺν κακόν. διὰ τοῦτο γράφω σας, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν μου αὐτὴν παρέ-
ά την τὸν πρωτοπαπᾶν, νὰ ποιῇ, ὅσα λέγουσιν οἱ κανόνες μου, ἔνε γὰρ
ωπος φρόνιμος, παιδεμένος καὶ καλός, καὶ ἀποδεξάμην τον· ἐσὰς δὲ πάλιν
ρω σας, ὅτι, ἐὰν οὐδὲν φύγετε ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν, ἔχω σας ἀργοὺς
ἀφωρισμένους ὡς παρανόμους καὶ κακοὺς ἀνθρώπους καὶ κλέπτας καὶ μοι-
; καὶ λῃστάς. ἐὰν οὖν θέλετε νὰ εὕρητε τὴν σωτηρίαν σας, ἐλᾶτε ἐδῶ,
ανονισθῆτε ἀπὸ τὴν μεγάλην σύνοδον εἰς ὅσα ἐπταίσατε, νὰ μηδὲν χάσετε
ψυχήν σας. ἄλλον γοῦν πρᾶγμα οὐδὲν ἔνε, νὰ σᾶς βοηθήσῃ εἰς τὴν ψυχήν σας
ῆ νὰ ἔλθητε ἐνταῦθα.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. γ'.

p. 245 IV. Οἱ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ τῆς Ῥωσοβλαχίας μητροπόλει εὑρισκόμενοι
βέστατοι κληρικοί, ἱερεῖς, ἱερομόναχοι, μοναχοί, ἄρχοντες καὶ ὁ λοιπὸς
τώνυμος τοῦ κυρίου λαός, τέκνα ἐν κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.
ς ὑμῖν εἴη ἅπασι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. ἐδῶ ἦλθεν ὁ ἐντι-
τος πρωτοπαπᾶς σας, κατα πνεῦμα ἀγαπητὸς υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος,
Πέτρος, καὶ ἐζήτησεν, νὰ σᾶς συγχωρήσωμεν ἀπὸ τὸν ἀφορισμόν, ὁποῦ
ἠφόρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ὁ μητροπολίτης σας, διότι οὐδὲν ἐδέξασθε
ν, ἀμὴ ἐδιώξατέ τον, καὶ ἔχετε αὐτοῦ κακοὺς ἐπισκόπους καὶ ἀφωρισμένους,
όν εὐλογημένον σας μητροπολίτην ἐδιώξατέ τον· διότι γοῦν ἐπαρεκάλεσέ με
ὰ ὁ πρωτοπαπᾶς σας, διὰ τοῦτο γράφομεν σας, πλὴν ἔτζη σας ἔχω συγκε-
ημένους καὶ εὐλογημένους, ἐὰν ἐκβάλετε ἀπ' αὐτοῦ τοὺς κακοὺς αὐτοὺς
ἀφωρισμένους καὶ ἀνευλογήτους καὶ ψεματένιους ἐπισκόπους, καὶ νὰ μηδὲν
ται κἂν εἷς ἀπ' ἐσᾶς ἢ εὐλογίαν τῶν ἢ εὐχήν τῶν ἢ χειροτονίαν τῶν, ἀμὴ
ὺς φεύγετε ὡς ἀνθρώπους, ὁποῦ ἔνε ἔξω ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ δε-
ου μας, τοῦ Χριστοῦ, τὸν δὲ πρωτοπαπᾶν σας, διότι τὸν εἶδα καλὸν καὶ
ιμον καὶ παιδεμένον ἄνθρωπον, παρέδωκά τον τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτήν,
ᾶς ἁγιάζῃ, νὰ κρατῇ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἔχῃ τόπον μητροπολίτου εἰς
, νὰ κρίνῃ, νὰ ποιῇ πνευματικούς, νὰ ποιῇ ἀναγνώστας, νὰ καθιερώνῃ
ς ναούς, νὰ ἐξετάζῃ, ὅσοι θέλουν νὰ γένουν ἱερεῖς, καὶ ἀφότου τοὺς ἐξε-
, νὰ τοὺς πέμψῃ εἰς μητροπολίτην, ὁποῦ ἔνε κοντά, καὶ νὰ τοὺς χειροτονεῖ,
ῃ ἄδειαν νὰ λέγῃ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ εὐλογοῦνται γυναῖκες μὲ τὸν νόμον,
δάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ποιῶσιν καλὰ εἰς τὴν ψυχήν των· ἀγωνίζεσθε

III. Voi, episcopilor mincinoşi din Rusovlahia, tu Iosif şi tu Meletie. Ştiţi bine că smerenia noastră în mare grabă v-a scris şi v-a scos din funcţie şi v-a afurisit, ca pe nişte oameni nedrepţi şi călcători de lege şi care vă petreceţi viaţa în afara dumnezeieştilor şi sfintelor canoane, căci aţi furat biserica la care nu aveaţi nici un drept, şi o stăpîniţi şi l-aţi izgonit pe mitropolitul cel binecuvîntat de către mine [85] şi care avea dreptul la ea; mai aud că sînteţi şi bătrîni şi deloc nu vă temeţi de moarte, şi vreţi să vă duceţi şi să fiţi pedepsiţi în acel iad fără sfîrşit, care nu se termină niciodată. De acolo a venit aici şi protopopul Petru, fiu iubit întru Sfîntul Duh al smereniei noastre, şi mult m-a rugat el să vă iert, dar eu nicidecum nu l-am ascultat, ci i-am zis că pe oamenii nedrepţi şi călcători de lege nu ne îngăduie nici canoanele noastre să-i iertăm. Acei oameni sînteţi chiar voi, şi foarte neruşinaţi încă, fiindcă de cînd v-a afurisit mitropolitul vostru săvîrşiţi iarăşi slujbe; chiar dacă n-aţi mai avea alt cusur, numai acesta singur e în măsură să vă facă mult rău. Deci de aceea vă scriu vouă că am încredinţat această biserică a mea protopopului, pentru ca să facă el cele cîte le spun canoanele mele; căci e om cuminte, bine crescut şi bun, şi l-am primit eu pe el. Iar vouă vă scriu încă o dată că dacă nu plecaţi din această biserică, eu vă ţin drept scoşi din demnitate, şi afurisiţi, ca pe nişte oameni călcători de lege şi răi, hoţi, adulteri şi tîlhari. Deci dacă vreţi să vă aflaţi mîntuirea, să veniţi aici ca să fiţi judecaţi în chip canonic de către marele sinod pentru cele ce le-aţi greşit, pentru a nu vă pierde sufletul. Căci nu există nici un alt lucru care să ajute sufletul vostru, decît numai acela de a veni aici.

Actul purta şi înscrisul cinstitei mîini patriarhale: în luna mai, indicţiunea a treia.

(p. 245) IV. Voi cei ce vă aflaţi în preasfinţita mitropolie a Rusovlahiei, preacucernici clerici, preoţi, ieromonahi, monahi, oameni de vază şi restul poporului creştin al domnului, copii iubiţi întru domnul ai smereniei noastre, har şi pace de la Dumnezeu atotputernicul să fie cu voi toţi. A venit aici preacinstitul fiu iubit întru Sfîntul Duh al smereniei noastre, chir Petru, cerînd să vă iertăm de afurisenia pe care smerenia noastră şi mitropolitul vostru au pronunţat-o asupra voastră, pe motiv că nu l-aţi acceptat pe acesta din urmă, ci l-aţi izgonit, şi aveţi acolo episcopi răi şi afurisiţi, în vreme ce pe cel binecuvîntat ca să vă fie mitropolit l-aţi izgonit; de aceea vă scriem vouă, fiindcă mult ne-a rugat protopopul vostru, că vă vom ierta şi vă vom binecuvînta dacă îi veţi scoate de acolo pe aceşti episcopi răi, afurisiţi, prelaţi fără binecuvîntare şi mincinoşi, astfel ca nimeni de la voi să nu mai primească nici binecuvîntarea, nici rugăciunea, nici hirotonisirea de la aceştia, ferindu-vă de ei ca de oamenii care se află în afara preasfintei biserici a lui Hristos, Domnul nostru; iar protopopului vostru, întrucît l-am văzut om bun, înţelept şi de bună creştere, i-am încredinţat lui această sfîntă biserică, spre a vă sfinţi şi a o stăpîni, avînd la voi loc de mitropolit, spre a judeca şi a face îndrumători duhovniceşti, a promova anagnoşti, a consacra sfintele lăcaşuri, şi să-i cerceteze pe cei ce ar voi să se preoţească, iar după cercetare să-i trimită la mitropolitul din apropiere ca să-i hirotonisească, să aibă posibilitatea de a citi oamenilor, de a binecuvînta femei după lege, de a-i învăţa pe oameni să facă lucruri bune

[85] Ieremia (cf. *supra*, n. 81), considerat şi în documentul următor drept mitropolit legitim al Moldovei.

καὶ ἀγαπᾶτέ τον, και τιμᾶτέ τον, τόρα καὶ πλέον καὶ ὡς ἰδικόν μου, ὅτι :αλὸς ἄνθρωπος, καὶ ἂν τιμᾶτε αὐτὸν, ἐμέναν τὸ ποιεῖτε, αὐτὸν γὰρ ὥρισα,)ατῇ τὴν ἐκκλησίαν μου, νὰ ποιῇ, ὅσα λέγουν οἱ κανόνες, ἕως ὅτου ἢ μητρο-της σας νὰ ἔλθῃ αὐτοῦ, ἢ νὰ ποιήσωμεν εἰς ἐσὰς ἄλλον πρᾶγμαν καλὸν, έγουν οἱ κανόνες μ(ας) καὶ οἱ νόμοι μας. ἡ εὐχή μου καὶ ἡ εὐλογία μου ἐσὰς ὅλους ἔχομεν καὶ τοὺς ἀποθαμένους σας συγκεχωρημένους καὶ εὐλο-νους, ἐάν μας ἀκούσετε ἐσεῖς.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. γ'.

50

ΕΝΤΑΛΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Septembri 1395. Patriarcha metropolitam Mitylenes in Vlachiam mittit

(MM, II, CCCCXCV, p. 256) Ἱερώτατε μητροπολῖτα Μιτυλήνης, ὑπέρτιμε, γίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ. ἐπεὶ μῷ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ θελήσει καὶ γνώμῃ δικῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐξελέγης ἀπελθεῖν εἰς τὰ μέρη τῆς Βλαχίας ιποκαταστῆσαι πάντα, ὅσα τε ἀνετέθης αὐτοστομάτως (p. 257) παρὰ τῆς ἡμῶν ιότητος καὶ ὅσα ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἐκεῖσε αὐθέντας διαλαμβάνονται γράμ-ν, ὀφείλεις διὰ τοῦ παρόντος ἐνταλτηρίου γράμματος τῆς ἡμῶν μετριότητος λαβεῖν καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Μαυροβλαχίας, καὶ ἐπειδὴ πρὸ καιροῦ τινος)μβάσης αἰτίας παρά τινων ἐπισκόπων ἐξεφωνήθη κατὰ μὲν αὐτῶν καὶ ς ἀφορισμοῦ, παρακελεύμεθά σοι, ὡς ἂν περὶ μὲν τῶν ἐπισκόπων μηδὲ)χὸν βουληθῇς ποιῆσαι, περὶ δὲ τοῦ λαοῦ ἐκχωροῦμεν σοι πρᾶξαι, καθὼς ὕροις τὰ κατ' αὐτούς, τηρουμένης μέντοι τῆς κανονικῆς ἐν ἅπασιν ἀκρι-;, ἔξουσι γὰρ τὸ στέργον καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος οὕτως, ὥσπερ ἰ αὐτὴ παροῦσα καὶ ἐπιδημοῦσα διετίθη ταῦτα καὶ διεπράττετο. ὀφεῖλεις κατὰ τὴν παρακέλευσιν, καὶ τὴν ἔγγραφον καὶ τὴν αὐτοστομάτως γενομένην σὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, πάντα ποιῆσαι, ὡς ἀνετέθης, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ὡς φρόνιμος καὶ πρακτικὸς, συναιρομένης σοι ἐπὶ πᾶσι τῆς Θεοῦ χάριτος. ἀσφαλείας γὰρ ἕνεκα καὶ τὸ παρὸν ἐνταλτήριον γράμμα ἡμῶν μετριότητος ἀπελύθε τῇ σῇ ἱερότητι.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνι σεπτεβρίῳ ἰνδ. δ'.

pentru sufletul lor; străduiți-vă deci să-l iubiți și să-l cinstiți, acum și în viitor, întocmai ca pe un prelat al meu, căci este om bun, și dacă îl cinstiți pe el mă cinstiți și pe mine, întrucît eu am hotărît ca el să aibă biserica mea, și să îndeplinească lucrurile stabilite de canoane, pînă cînd fie că va veni acolo un mitropolit al vostru, fie că vom rîndui un alt lucru bun pentru voi, după cum spun canoanele și legile noastre. Rugăciunea și bine-cuvîntarea mea să fie cu voi toți, avîndu-i în același timp și pe morții voștri iertați și binecuvîntați, dacă îmi veți da ascultare.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului; în luna mai, indicțiunea a treia.

50

SCRISOARE MANDAT

Septembrie 1395. Patriarhul trimite pe mitropolitul de Mitylene în Țara Românească și Moldova

(MM, II, CCCCXCV, p. 256) Preasfinte mitropolit de Mitylene [86], preacinstit și frate iubit întru Sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre. Întrucît prin decizie a preaputernicului și sfîntului meu stăpîn autocrat și cu voia și acordul sinodal al smereniei noastre ai fost ales să pleci spre părțile Vlahiei pentru a restabili acolo toate cele ce ți-au fost comunicate pe cale verbală (p. 257) de către smerenia noastră și toate cîte sînt cuprinse în scrisorile trimise către domnii de acolo, prin prezenta scrisoare-mandat a sme-reniei noastre se cuvine să descinzi în părțile Maurovlahiei, întrucît din motive survenite din partea unor episcopi, cu cîtva timp înainte a fost pronunțată pedeapsa afuriseniei împotriva acestora și-ți poruncim deci ție că dacă în privința episcopilor n-ai voie să faci nimic la întîmplare, în ceea ce privește poporul [acela] îți dăm permisiunea să procedezi în funcție de situația întîlnită acolo [87], avînd desigur grijă de stricta observare a canoa-nelor în toate chestiunile; în felul acesta se vor conforma întru totul punc-tului de vedere al smereniei noastre, ca și cum acestea ar fi aranjate și rînduite de către propria noastră persoană, presupunînd că ea ar fi pre-zentă și ar rezida acolo. Se cuvine deci să le îndeplinești pe toate după poruncă, atît cea scrisă, cît și cea dată ție verbal de către smerenia noastră, astfel ca prin multa sîrguință ce ți-o vei da, să ieși din această chestiune ca un bărbat înțelept și cu simț practic, bucurîndu-te în toate de concursul grației lui Dumnezeu. Iar pentru asigurarea faptului s-a eliberat sfinției tale și prezenta scrisoare-mandat a smereniei noastre.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului. În luna sep-tembrie a indicțiunii a patra.

---

[86] Mitylene, capitala insulei Lesbos, stăpînită atunci de genovezii din familia Gattilusio, înrudiți cu familia imperială bizantină.

[87] Fragment care vădește din partea patriarhiei o atitudine mai flexibilă în comparație cu poziția rigidă adoptată inițial în cadrul conflictului.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

6 novembris 1396. Metropolitae Gotthiae et Chersonis in synodum vocantur

(MM, II, DV, p. 270) Μηνὶ νοεμβρίῳ, ς', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, προκαθημένου ικῶς τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, συνεδριαζόντων αὐτῷ καὶ ἱερωτάτων ρέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου καὶ τοῦ Σεβερίνου, ἐξήγαγεν ὁ τιμιώτατος χαρτοφύλαξ πιττάκιον τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Γοτθίας πρὸς αὐτὸν, πανεγνώσθη συνοδικῶς· ἔγραφε γοῦν, ὅτι πενταγαμίαν κωλυθεῖσαν παρ' , λαβὼν ἄσπρα ἱκανά, ὁ Χερσῶνος συνεχώρησεν αὐτὴν εὐλογηθῆναι, καὶ τοῦτο λαληθῆναι συνοδικῶς [...].

52

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Ianuario 1397. Presbyter Georgius constituitur archiepiscopus ecclesiae Imbri, evectae in archiepiscopatum

(MM, II, DVIII, p 272) [...] τὸν γοῦν θεοφιλῆ σκοπὸν τῆς κρατίστης βασιλείας καὶ ἡμεῖς ὡς εἰκὸς ἐπαινέσαντες εἰς πέρας ἐκβῆναι τοῦτον σαμεν συνδιασκεψαμένη τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν τὰ περὶ τούτου τοῖς συνευσιν αὐτῇ ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικο-ς, τῷ Σεβερίνου, τῷ Κορίνθου (p. 273) καὶ τῷ Μηδείας, καὶ προε βίβασε ίμησε τὴν νῆσον Ἴμβρον, πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν τελοῦσαν τὸ πρότερον, χιεπισκοπὴν [...].

53

ΕΝΤΑΛΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ

Ianuario 1397. Patriarcha Michaëlem archiepiscopum Bethlehem iterum mittit in Russiam

(MM, II, DXIV, p 278) Ἐπεὶ οἱ ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις τῆς τε βλαχίας καὶ τῆς Γαλίτζης εὑρισκόμενοι χριστιανοὶ πολλῆς δέονται ευματικῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπισκέψεως, τῆς μὲν Γαλίτζης ἀποβαλλομένης τὸν οἰκεῖον ποιμένα, τῆς δὲ Μαυροβλαχίας πρὸ χρόνων ἤδη τινῶν είσης τοῦ γνησίου αὐτῆς ἀρχιερέως διά τινας αἰτίας καὶ μηδὲ εὐκόλου ος τοῦ πράγματος ἐκεῖ τοῦτον ἀπελθεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἐρήμων τῶν ἐκ-ν τούτων οὐσῶν οἰκείων ποιμένων καὶ διδασκάλων, ὁ κοινὸς τῶν χρι-ν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, χώραν εὑρίσκων εἰσάγει τινὰς ὡς λύκους, τὰ κηρύττοντας δόγματα τῇ καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξῳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ διαφθείρουσι τὰς ἐκεῖ ψυχὰς καὶ ἁρπάζουσιν

ÎNSEMNARE

6 noiembrie 1396. Mitropoliții de Gothia și Cherson sînt invitați să se prezinte în fața sinodului

(MM, II, DV, p. 270) La data de șase noiembrie, într-o zi de luni, ședința sinodală fiind prezidată de către preasfîntul nostru stăpîn, iar la lucrările sinodului luînd parte, alături de el, și preasfinții și preacinstiții arhierei de Cyzic și Severin [88], preacinstitul mare chartophylax a prezentat o scrisoare adresată lui de către mitropolitul Gothiei, care a fost adusă la cunoștința sinodului; în ea se scria că mitropolitul de Cherson a permis să fie binecuvîntată, în schimbul unei sume considerabile de bani, o căsătorie pe care el [89] nu o îngăduise întrucît constituia o pentagamie și ca atare prelatul reclamant cerea expunerea faptului în sinod. [...].

52

HOTĂRÎRE SINODALĂ

Ianuarie 1397. Prelatul George este stabilit arhiepiscop al bisericii din Imbros, înălțată la rang de arhiepiscopie

(MM, II, DVIII, p. 272) Lăudînd deci și noi, ca de obicei, scopul cel iubitor de Dumnezeu al preaputernicei sale majestăți imperiale, am grăbit ducerea lui la bun sfîrșit. Așadar Smerenia Noastră, chibzuind cele referitoare la această chestiune împreună cu prea sfinții arhierei și hypertimi aflați cu dînsa în sinod — cel de Cyzic, de Nicomedia, de Severin, de Corint și de Mêdeia, a cinstit și a înălțat insula Imbros, care mai înainte vreme ajunsese exarhie patriarhală, la rangul de arhiepiscopie [...].

53

SCRISOARE MANDAT

Ianuarie 1397. Patriarhul îl trimite din nou pe arhiepiscopul de Bethleem în Rusia

(MM, II, DXIV, p. 278) Întrucît creștinii aflați în preasfintele dioceze a Maurovlahiei și a Galiției au mare nevoie de îngrijire și supraveghere duhovnicească, cea de Halici pierzînd acest lucru prin moartea propriului ei păstor, iar cea a Maurovlahiei fiind lipsită de cîțiva ani de arhiereul ei legitim din anumite pricini [90], astfel încît plecarea lui într-acele locuri nu este deloc o treabă ușoară acum, din această cauză deci și pentru că aceste biserici sînt lipsite de proprii lor păstori și dascăli, dușmanul de obște și vrăjmașul creștinilor găsind un teren prielnic de manifestare, îi introduce acolo întocmai ca pe niște lupi pe unii care predică dogme potrivnice marii biserici a lui Dumnezeu de la noi, catolică și apostolică, nimicind sufletele

[88] Athanasios.

[89] Adică chartophylaxul, care juca un rol însemnat în efectuarea formalităților necesare pentru încheierea unei căsătorii.

[90] Antonie, mitropolitul de Halici, care îl sfințise pe episcopul Iosif al Moldovei, era mort înainte de 1391. Cît despre Moldova, patriarhia nu-i recunoaște la acea dată nici pe Iosif și Meletie ca prelați legitimi, ci numai pe Ieremia, care fusese însă izgonit de moldoveni.

τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλοι δὲ ἀνίεροι ὄντες, ὑποκριθέντες ἱερωσύνην, ουργοῦσιν ἀπελθόντες ἐκεῖ, καὶ πᾶσαν παρανομίαν ἐργάζονται ἐπ' ἀπωλείᾳ ἰδίων ψυχῶν καὶ τῶν δεχομένων καὶ ἀκουόντων αὐτούς, καθὼς ἡμᾶς διὰ ιμάτων πολλοὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ ἐπληροφόρησαν, ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἀπὸ ῦ καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐκείνων ἐγχειρισθεῖσα φροντίδα καὶ λόγον ὀφείλουσα ῃ ἐὰν μὴ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοὺς ἐπισκεψάμενος διορθώσομαι, ἕως ἂν εὸς δῷ ἄνωθεν καὶ ἐπιχορηγήσῃ γνησίους εἰς αὐτὰς ποιμένας καὶ διδασ-ους, ὃ νῦν ἔδοξεν ἀναγκαῖον γενέσθαι πρὸς τὴν τοιούτων ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ κακοῦ ἀποδίωξιν, τοῦτο καὶ ποιεῖ συνεργείᾳ Θεοῦ· καὶ τοίνυν εὑροῦσα ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βηθλεέμ, ἀγαπητὸν κατὰ κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν ιότητος καὶ συλλειτουργόν, κῦρ Μιχαήλ, ἄνθρωπον δυνάμενον τῇ ἰδίᾳ ɔδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τὰ μέγιστα δουλεῦσαι τῷ Θεῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ὠφελῆσαι καὶ βοηθῆσαι τοῖς ἐκεῖ χριστιανοῖς, ἔχοντα μὲν συνεργὸν εἰς ο καὶ τὴν ἰδίαν γνῶσιν καὶ οἰκονομίαν καὶ ἐπιτηδειότητα, μάλιστα δὲ ἣν μετ' αὐτῶν κοινωνίαν καὶ οἰκειότητα ἀπὸ τῆς ἰδίας διαλέκτου καὶ γλώττης ἄλλως δὲ γνώριμον ὄντα καὶ φίλον οὐ τοῖς ἐκεῖ μόνον ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ λοιπῷ σχεδὸν λαῷ ἅπαντι, τοῦτον ἐξαποστέλλει (p 279) ἐκεῖσε βοηθείᾳ συνάρσει Θεοῦ, ὅθεν καὶ ὀφείλει ἀπελθὼν ἐκεῖ διδάξαι τὸν ἐν αυταῖς ταῖς ησίαις τοῦ κυρίου λαὸν καὶ ἐπιστηρίξαι αὐτοὺς εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀπλανῆ ὀρθόδοξον πίστιν ἡμῶν, ἣν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία καὶ μεγάλη ἐκκλησία, τε ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ οἱ μετ' ἐμοῦ ἕτεροι ἁγιώτατοι πατριάρχαι, λεξανδρείας, ὁ 'Αντιοχείας καὶ ὁ 'Ιεροσολύμων, διδάσκομεν καὶ κηρύττομεν, ἥντινα πίστιν καὶ ἐπίστευσαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἐκεῖσε χριστιανοὶ καὶ ἐβα-ἰησαν, μεθ' ἧς πίστεως καὶ ἀπέθανον καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ καὶ Θεῷ σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῆς κρίσεως· ἔπειτα ἐξετάσαι καὶ εὑρεῖν τοὺς ἀνιέρως ἐκεῖ εἰσελθόντας καὶ ἀποδιῶξαι τούτους καὶ ἀποπέμψαι ἀπὸ κεῖ τόπου ὡς λύκους καὶ διαφθορεῖς καὶ σπαράκτας τοῦ λογικοῦ τοῦ Χριστοῦ ίου καὶ θρέμματος καὶ ἱερουργῆσαι καὶ εὐλογῆσαι καὶ ἁγιάσαι πάντας τοὺς ε χριστιανούς, ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους, γυναῖκας καὶ νήπια, εἰ δεήσει ι ἱερέας ποιῆσαι τοὺς εὑρεθέντας ἀξίους καὶ ἀναγνώστας σφραγίσαι καὶ ; καθιερῶσαι καὶ πᾶν ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν ποιῆσαι λειτούργημα, ὅσον ι αὐτῷ, ἄνευ μόνης τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὀφειλόντων άντων τῶν ἐκεῖ ἱερωμένων, μοναχῶν, ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ χιστωνύμου ὡματος τὴν προσήκουσαν ἀποδιδόναι τούτῳ τιμὴν καὶ εὐπείθειαν, οὐ μόνον καίῳ, καὶ ἐξάρχῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπομείναντι δι' αὐτοὺς ιὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν καὶ τὴν ψυχικὴν προκοπὴν αὐτῶν καὶ ὠφέλειαν ς καὶ κινδύνους καὶ κακοπαθείας καὶ ὅσα ἄλλα δυσχερῆ φέρει τὸ πολὺ δοῦ μῆκος, δι' ἃ δὴ καὶ πολλῶν ἐστιν ἐπαίνων ἄξιος καὶ πολλῆς εὐχα-ίας καὶ ἀποδοχῆς παρ' αὐτῶν πάντων, καὶ δέχεσθαι καὶ στέργειν πάντα ιρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἐπὶ συμφέροντι καὶ ἁγιασμῷ αὐτῶν καὶ ἐκπληροῦν μετὰ πάσης τῆς προθυμίας καὶ τῆς χαρᾶς τῆς πνευματικῆς, ἐκεῖνα γὰρ ς προτρέψει καὶ παραινέσει καὶ διδάξει ποιεῖν, ὅσα πρὸς ψυχικὴν αὐτῶν ῦσιν ὠφέλειαν· ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖν εἰς αὐτὸν ὀφείλουσιν, ἕως ἂν ἐκεῖ κηται μετ' αὐτῶν, ὅταν δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐπανέρχηται, ὀφείλουσι προπέμψαι ν μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης καὶ μετὰ συνοδίας ἱκανῆς πρὸς ανελθεῖν ἀκινδύνως, ὅπως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ταῦτα ἀκούσασα καὶ τῶν ἀποδεξαμένη γνώμην καὶ διάθεσιν, ἣν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς διδα-υς (p. 280) αὐτῶν δεικνύουσι, ἀποδέξηται πάντας αὐτοὺς καὶ εὔξηται ὡς τέκνα ἐν Χριστῷ καὶ γνήσια· ἔτι ἐκχωρεῖ καὶ ἄδειαν δίδωσι ἡ μετριότης

de acolo și furîndu-le din mîinile lui Dumnezeu, iar alții neavînd calitate preoțească, dar prefăcîndu-se că o au, plecînd acolo oficiază slujbe[91] și comit tot felul de nelegiuiri spre pierzania sufletelor lor și a celor ce-i primesc și le dau ascultare, după cum mulți inși din acele locuri ne-au informat pe noi pe calea scrisorilor, smerenia noastră considerînd că grija față de acele suflete îi este ei încredințată de la Dumnezeu, căruia-i va da seamă pentru aceasta, dacă supraveghindu-i pe aceștia nu-i voi îndrepta după puterea mea, pînă ce va da Dumnezeu de sus ca să se rînduiască păstori și dascăli legitimi pentru aceste suflete, fapt care acum mi se pare necesar să se îndeplinească pentru supravegherea acestora și pentru izgonirea răului, și de aceea îl și facem, cu conlucrarea lui Dumnezeu. Găsindu-l deci pe preasfîntul arhiepiscop de Bethleem, frate iubit întru Domnul și coliturghisitor al smereniei noastre, chir Mihail, bărbat care prin zelul și sîrguința personală este capabil să aducă cele mai mari foloase lui Dumnezeu și bisericii sale și să vină în ajutorul creștinilor de acolo, avînd drept sprijin în acțiune propria sa cunoștință, capacitate de a potrivi lucrurile și destoinicie, mai cu seamă prin comuniunea și familiaritatea ce o are cu dialectul și limba de acolo, fiind altminteri bine cunoscut și prieten nu numai oamenilor de vază ai locului, ci și aproape întregului popor de rînd de acolo, pe acesta îl trimite (p. 279) smerenia noastră într-acele locuri cu sprijinul și ajutorul lui Dumnezeu; se cuvine deci ca el, plecînd într-acolo, să învețe poporul Domnului din acele biserici, susținîndu-i pe ei întru credința noastră ortodoxă, adevărată și nerătăcită, pe care marea și sfînta biserică, eu patriarhul ecumenic și ceilalți preasfinți patriarhi—de Alexandria, de Antiohia și de Ierusalim—o dăm ca învățătură și o predicăm, credință în care au crezut de la început și au fost botezați creștinii de acolo, credință cu care au murit și cu care se vor închina Domnului Dumnezeu și Mîntuitor Hristos în ziua viitoare a judecății; după aceea să mai cerceteze și să-i afle pe cei pătrunși acolo fără a fi avut taina preoției, izgonindu-i și îndepărtîndu-i pe aceștia din acel loc ca pe niște lupi nimicitori și sfîșietori ai turmei și creaturii celei cuvîntătoare a lui Hristos, făcînd slujbe, binecuvîntînd și sfințind pe toți creștinii de acolo, pe oamenii de vază și pe cei de rînd, femei și prunci, iar la nevoie să și preoțească pe cei găsiți vrednici, să confirme anagnoști și să blagoslovească biserici, îndeplinind deci orice alt oficiu eclesiastic cuvenit lui, exceptîndu-se numai stabilirea rangului în sfîntul synthronon. Cît privește pe toți cei ce se află acolo — preoți, monahi, dregători și întregul norod creștinesc — e necesar ca aceștia să-i acorde lui cinstea și ascultarea cuvenită, nu numai în calitatea sa de dikaios și exarh al smereniei noastre, ci și de om care îndură pentru ei și pentru mîntuirea, înălțarea și folosul sufletelor lor, eforturi, primejdii, rele încercări și celelalte greutăți cîte le presupune lungimea mare a drumului, pentru care vrednic este de multe laude și de multă mulțumire și răsplată din partea tuturor acestora, iar spusele lui să fie primite și acceptate întru folosul și blagoslovirea lor, împlinindu-le pe ele cu tot zelul și bucuria duhovnicească, căci astfel de lucruri el îi va îndemna, povățui și învăța să facă, cîte se referă la folosul lor sufletesc. Toate acestea se cuvine deci să le facă ei față de acesta, cît timp el se va găsi printre ei, iar cînd va pleca de acolo să-i dea drumul cu multă cinstire, dragoste și cu suficientă escortă spre a se întoarce fără primejdii, astfel că smerenia noastră auzind aceste lucruri, primindu-le bine părerea

[91] Fragmentul se referă atît la presiunea catolicismului, cît și la unele situații complicate ivite în sînul bisericii ortodoxe din regiunile amintite, ca dealtfel și din alte regiuni. Cazul lui Paul Tagaris, relatat într-un document anterior (46), este revelator în acest sens.

τῷ δηλωθέντι ἱερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Βηθλεὲμ, κατὰ κύριον ἀγαπητῷ ῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, ὡς ἄν, εἴπερ δεήσει αὐτὸν ργῆσαι ἀπερχόμενον ἢ ἐπανερχόμενον σὺν Θεῷ ἐν χηρευούσῃ ἐκκλησίᾳ, ιασμὸν αὐτοῦ ἢ διὰ χειροτονίαν ἱερέως ἢ διὰ καθιέρωσιν ναοῦ ἢ διὰ ιν καὶ μνημόσυνον τελευτήσαντος, ποιεῖν τοῦτο ἀνεμποδίστως κατὰ τὴν ν ἐπικρατήσασαν εἰς ταῦτα ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε καὶ παράδοσιν, ἀπε- ος ἐν ἅπασι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. τούτου γὰρ χάριν λυται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν ἐνταλτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος φάλειαν ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἐννακοσιοστοῦ ε'.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός· μηνὶ ἰανουαρίῳ ἰνδ. ε'.

54

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

anuario 1397. Patriarcha regi Poloniae promittit ecclesiarum unionem, monens eum, ut um Hungariae rege foedere iunctus infidelibus bellum inferat, et commendans et legatum uum, archiepiscopum Bethlehem

MM, II, DXV, p. 281) [...] περὶ δὲ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοτζικοῦ, τοῦ ου, ἐπειδὴ διὰ τὴν Γάλιτζαν καὶ δι' ἄλλα τινὰ πέμπομεν αὐτόθι τὸν ἱερώ- ἀρχιεπίσκοπον Βηθλεὲμ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν ητος καὶ συλλειτουργὸν, ἂν θέλῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Λοτζικοῦ νὰ ἔνι ωρημένος καὶ νὰ εὕρῃ καὶ ἀγάπην καὶ τιμὴν ἀφ' ἡμῶν οὕτως, ὡς ἂν ἴδῃ ἂς ἀφήσῃ τὴν Γάλιτζαν, καὶ ἂς παραδώσῃ ταύτην ἡ εὐγένειά σου πρὸς χιεπίσκοπον Βηθλεὲμ καὶ τὰ δίκαια αὐτῆς πάντα [...] ὁ δὲ ἱερώτατος σκοπος Βηθλεὲμ ἔνι φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ εὐλαβὴς καὶ γνώριμος εἰς θι μέρη· ἔρχεται αὐτόθι οὖν οὐ διὰ ὄρεξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὰς δουλείας άλης ἐκκλησίας, ἔνι δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου.

55

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

uario 1397. Patriarchae litterae datae ad metropolitam Kioviae de bello cum infidelibus endo, de unione ecclesiarum etc.

IM, II, DXVI, p 283) [...] περὶ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μαυρο- οὔτε θέλομεν, ἵνα γίνωνται ἐκεῖσε ἄθεσμά τινα καὶ παρὰ κανόνας, ροῦ καλοῦντος εἰς διόρθωσιν αὐτῶν μέλλομεν ἀμελήσειν, νῦν δὲ ἐπλάκη μα οὕτως, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑπερβαλλόντως λυπούμεθα περὶ αὐτῆς, ὅτι ἔνι καιρὸν ἀνεπισκόπητος, καὶ οὐδὲ θεραπίαν ἔχει τὸ πρᾶγμα, εἰ μήπου ς, ἄχρι ἐὰν ζῇ ὁ γνήσιος μητροπολίτης αὐτῆς, ὁ κῦρ Ἱερεμίας· εἰ γὰρ παρὰ τοῦτο γένηται, εἰς τοὺς ἱεροὺς προσκρούει κανόνας ὁ τοῦτο δια- ος. περὶ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Γαλίτζης οἶδεν ἡ σὴ ἱερότης, βιβάσθη αὕτη καὶ ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν, καὶ τίνα γράμματα (p 284)

și atitudinea pe care o manifestă și o exprimă față de dascălii (p. 280) lor duhovnicești, să-i accepte pe toți aceștia și să se roage pentru ei ca pentru niște vlăstare proprii și legitime întru Hristos. Mai permite smerenia noastră și dă dezlegare zisului preasfînt arhiepiscop de Bethleem, frate iubit întru Domnul și coliturghisitor al smereniei noastre, ca dacă va fi nevoie ca el să slujească într-o biserică văduvită fie plecînd, fie întorcîndu-se cu Dumnezeu, lucrul îndeplinindu-se fie prin blagoslovirea sa, fie prin hirotonisire de preot ori prin sfințire de biserică, fie prin slujbă de înmormîntare sau de pomenire a unui mort, să poată face acest lucru fără nici o piedică, în conformitate cu rînduiala eclesiastică și cu tradiția de demult în vigoare, ținîndu-se însă în toate situațiile departe de stabilirea locului demnităților în ierarhia bisericească. Fapt pentru a cărui asigurare s-a și eliberat acestuia prezenta scrisoare-mandat a smereniei noastre în anul 6905.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului; în luna ianuarie, indicțiunea a cincea.

54

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Ianuarie 1397. Patriarhul promite regelui Poloniei unirea bisericilor, îndemnîndu-l ca printr-un tratat de alianță cu regele Ungariei să facă război turcilor, recomandîndu-i totodată acestuia pe trimisul său, arhiepiscopul de Bethleem

(MM, II, DXV, p. 281) Cît îl privește pe Ioan episcopul de Luțc [92], deoarece pentru Halici și pentru alte chestiuni îl trimitem acolo pe arhiepiscopul de Bethleem, frate iubit întru Sfîntul Duh al smereniei noastre și coliturghisitor, deci dacă și acest episcop de Luțc dorește să fie iertat și să afle astfel dragoste și cinste din partea noastră, de îndată ce-l va vedea pe acesta să și părăsească Galiția, iar noblețea ta să predea această dioceză împreună cu toate drepturile ei către arhiepiscopul de Bethleem, [...] bărbat înțelept, evlavios și cunoscut în acele locuri; căci el vine acolo nu din pofta inimii lui, ci pentru treburile marii biserici și ale sfîntului împărat.

55

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Ianuarie 1397. Scrisoare patriarhală către mitropolitul de Kiev referitoare la războiul cu turcii, la unirea bisericilor ș.a.m.d.

(MM, II, DXVI, p. 283) Cît despre preasfînta mitropolie a Maurovlahiei nu dorim deloc ca acolo să se producă unele nereguli sau situații neconforme canoanelor, nici nu vom neglija să îndreptăm lucrurile la vremea potrivită, dar situația se prezintă acum în așa fel, încît și noi sîntem peste măsură de întristați pentru această mitropolie că se află de atîta timp lipsită de prelatul cîrmuitor, iar situația nu are nici un remediu, nici măcar pe calea exarhilor, atît timp cît mitropolitul ei cel legitim, chir Ieremia, se află în viață. Referitor la preasfînta mitropolie de Halici, sfinția ta știe cum aceasta a fost avansată și cinstită cu rang metropolitan, și ce scrisori

---

[92] C. Marinescu, *op. cit.*, p. 14–15 și 18–19, unde este relatat cazul episcopului Ioan de Luțc, pe care patriarhia ecumenică nu voia să-l recunoască. Paralela cu situația din Moldova îndreptățea și ea misiunea arhiepiscopului de Bethleem în toate aceste regiuni.

ησαν περὶ αὐτῆς εἰς τὸν Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιον ἐκεῖνον, παρὰ τοῦ ἁγιω- καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου, κῦρ Φιλοθέου, οὔπω τῆς σῆς ἱερότητος χειρο- εἴσης εἰς ἀρχιερέα, ἃ δὴ πάντα καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς ἐκκλησίας κώδιξι τρώθησαν διὰ τὸ ἀνεξάλειπτον [...]. ὁ δὲ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βη- ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλει- ὸς, ἐξελέγη καὶ ἀπεστάλη αὐτόθι καὶ δι' ἅπερ ἄλλα ἀνετέθησαν παρὰ μῶν μετριότητος πρὸς αὐτὸν, μετὰ δὲ τούτων, ἵνα ἴδῃ καὶ ἐπισκέψηται ς ῥηθείσας ἁγιωτάτας μητροπόλεις, τὴν Μαυροβλαχίαν καὶ τὴν Γάλιτζαν, ιρχος καὶ δικαίῳ ἡμέτερος, καὶ τὰ κακῶς γινόμενα ἐν αὐταῖς διορθώσεται, ι καλῶς γινόμενα πάλιν ἐπιστηρίξει, ἀκούομεν γὰρ πολλὰ γινόμενα ἐν πνευματικῆς δεόμενα διορθώσεως, ὡς καὶ ἡ σὴ ἔγραψεν ἱερότης, οὐκ ήμεν δὲ, τό γε νῦν ἔχον, ἄλλο τι ποιῆσαι, εἰ μὴ στεῖλαι τοῦτον αὐτόθι· ι γοῦν καὶ δι' ἄλλα μὲν, ἃ μέλλεις μαθεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἃ καὶ δέξαι ὡς ; ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπίσκεψιν.

56

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Iartio 1397. Hieromonacho Theophylacto conferuntur metropoles Attaliae et Sidae

MM, II, DXIII, p. 276) Τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σίδης τοῦ οἰκείου ος στερηθείσης [...] ἡ μετριότης ἡμῶν σὺν τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ συνόδῳ ρωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ιῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, ορίνθου, τοῦ Παλαιῶν (p. 277) Πατρῶν, τοῦ Σεβερήνου καὶ τοῦ Μηδείας, ι περὶ τούτου φροντίσασα καὶ σκεψαμένη καὶ ἀκριβεῖ βασάνῳ δοῦσα ὶ τούτου, [...] ψήφῳ καὶ γνώμῃ κοινῇ τῆς ἱερᾶς συνόδου τῶν ῥηθέντων των ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων ἥνωσε τὰς τοιαύτας ἁγιωτάτας ἐκκλησίας εσθαι καὶ διακυβερνᾶσθαι πνευματικῶς ἀναποσπάστως ὑφ' ἑνὶ ποιμένι τε χιερεῖ. [...] .

57

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

artio—maio 1397. Synodus ecclesias Sidae et Attaliae in unam iungit ecclesiam

ΜΜ, II, DXVII, p. 285) [...] ἐπεὶ δὲ αὕτη μόνη ἡ Σίδη καὶ τὰ περὶ οὐκ) ἐκρίθησαν συνοδικῶς ἱκαναὶ πρὸς διατροφὴν καὶ κυβέρνησιν ἀρχιε- αὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ψυχῶν, ἐφάνη καλὸν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ

au fost (p. 284) trimise în chestiunea ei către mitropolitul Rusiei, acel chir Alexios [93], de către preasfîntul patriarh chir Philotheos, demn de veșnică pomenire, pe vremea cînd sfinția ta încă nu erai hirotonisit arhiereu, dar toate aceste lucruri au fost trecute în sfintele registre ale bisericii spre a nu fi date uitării [...]. Iar preasfîntul arhiepiscop de Bethleem, frate iubit întru Sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre, a fost desemnat și trimis acolo și pentru alte misiuni care i s-au încredințat de către smerenia noastră, printre care și aceea de a vizita și inspecta și preasfintele zise mitropolii — Maurovlahia și Halici —, ca exarh și dikaios al nostru, pentru a îndrepta cele cîte s-au produs rele în aceste dioceze, iar pe cele făcute bine să le întărească încă o dată prin confirmarea sa; căci aflăm de multe lucruri întîmplate în aceste mitropolii care au nevoie de îndreptare duhovnicească, așa cum ai scris și sfinția ta, dar în momentul de față nu putem face altceva decît să-l trimitem pe acesta acolo; el vine și pentru alte treburi, pe care le vei afla chiar de la el și pe care să le primești ca pe propriile noastre cuvinte, între care și pentru a inspecta bisericile.

56

ACT SINODAL

Martie 1387. Mitropoliile de Attaleia și Side [94] sînt acordate de către patriarhul Antonios [95] ieromonahului Teofilact

(MM, II, DXIII, p. 276) Preasfînta mitropolie de Side găsindu-se deci fără păstor al ei propriu [...] smerenia noastră împreună cu sfîntul sinod de lîngă dînsa al preasfinților arhierei hypertimi, frați întru Sfîntul Duh și coliturghisitori ai smereniei noastre, cel de Cyzic, de Nicomedia, de Corint, cel de Patras (p. 277) cea Veche, cel al Severinului și cel de Medeia, meditînd și chibzuind foarte mult asupra acestui lucru și dîndu-se unui veritabil chin spre a-l rezolva, [...], cu votul și voia comună a sfîntului sinod al preasfinților ziși arhierei și hypertimi a unit aceste preasfinte biserici spre a fi păstorite și cîrmuite fără despărțire, de către un singur păstor și arhiereu în cele duhovnicești [...].

57

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Martie — mai 1397. Sinodul unește bisericile de Side și Attaleia în una singură

(MM, II, DXVII, p. 285) [...] Avînd în vedere faptul că singură localitatea Side și regiunile din jurul ei n-au fost considerate de către sinod suficiente pentru a asigura subzistența și cîrmuirea unui arhiereu și

---

93 Scrisoarea patriarhală către mitropolitul Ciprian se referă la activitatea lui Philotheos Kokkinos în perioada 1369–1371, inclusiv schimbul de scrisori cu mitropolitul Kievului și Rusiei Alexios (1354–1378). Sub presiunea regelui polonez și a călătoriei împăratului Ioan al V-lea la Roma, Philotheos consimțise să acorde din nou rang mitropolitan scaunului de Halici, cu toate preferințele sale pentru Rusia moscovită (evenimente relatate de către Halecki, *Un empereur*, p. 237–240). O tratare mai recentă a circumstanțelor investirii lui Alexios ca mitropolit în J. Meyendorff, *Alexis and Roman, A Study in Byzantino-russian relations (1352–1354)*, Byzsl. 28, 1967, p. 278–288.

94 Oraș situat în Pamphylia. La sfîrșitul veacului al XIII-lea, drepturile mitropoliei de Side decăzute fuseseră transferate scaunului Monemvasiei (cf. M. Gedeon, **Πατριαρχικοὶ πίνακες** Constantinopol, 1890, p. 50).

95 Este vorba de Antonios al IV-lea, patriarh în două rînduri: ianuarie 1389–iulie 1390 și august 1391–mai 1397 (*ibidem*, p. 448–450).

αὐτὴν θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Παλαιῶν ;ρῶν, τοῦ Σεβερίνου καὶ τοῦ Μηδείας, καὶ ἡνώθησαν αἱ δύο ἐκκλησίαι ροι καὶ ἀμφότεραι, αὕτη τε ἡ Σίδη καὶ ἡ Ἀττάλεια.

58

ΓΡΑΜΜΑ ΣΙΓΙΛΛΙΩΔΕΣ

1396—1397. Actio synodica de metropolita Corinthi

(MM, II, DXVIII, p. 287) Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κορίνθου, ὑπέρτιμος ἔξαρχος πάσης Πελοποννήσου, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν ιότητος καὶ συλλειτουργός, κῦρ Θεόγνωστος, συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριό- προκαθημένῃ συνοδικῶς ἅμα τοῖς συνεδριάζουσιν αὐτῇ ἱερωτάτοις ἀρχιε- ι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικομηδείας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Παλαιῶν ρῶν, τῷ Ἀτταλείας καὶ τῷ Σεβερίνου, τοιάνδε κεκίνηκεν ὑπόθεσιν περὶ ἐνοριακῶν δικαίων αὐτοῦ. [...].

(p. 291) Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἀντώνιος, ἐλέῳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πα- ρχης.

Ὁρισμῷ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ραψαν οὗτοι. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας καὶ ὑπέρτιμος Μακά- Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ ὑπέρτιμος Ἀκάκιος. Ὁ τα- ς μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Νίφων. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγρο- ίας Ἀθανάσιος. Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀτταλείας ὑπέρτιμος καὶ πρό- ; Σίδης Θεοφύλακτος.

59

ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Anno 1400. Metropolitarum nominationes

(MM, II, DXXIX, p. 312) I. Hieromonachus Macarius a patriarcha ıaeo consentientibus metropolita Gotthiae, locum tenente metropolitae si, et metropolitis Heracleae, Ancyrae, Ungrovlachiae (τοῦ Οὐγγρο- ας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῆνον) et electi Cyzicensis constituitur metro- Laodicaeae et ἔξαρχος πάσης Φρυγίας Καπατιανῆς.

I. Hieromonachus Theognostus πάνυ νέος προσελθὼν τῷ ἁγίῳ μου καλο- τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ constituitur metropolita Cyzici tius Hellesponti, ἣν διῄπεν ἡ ἡμῶν μετριότης, consentientibus metro- Gotthiae, locum tenente metropolitae Ephesi, metropolitis Ancyrae, esareae, Ungrovlachiae τῆς κατα τον Σεβερῆνον et electi Heracleensis.

a sufletelor din jurul său, smerenia noastră împreună cu sfîntul sinod al preasfinților arhierei și hypertimi din subordinea ei — cel de Cyzic, de Nicomedia, de Monemvasia, de Corint, cel de la Patras cea Veche, cel de Severin și cel al Medeiei — au găsit cu cale să unească cele două biserici, cea de Side și de Attaleia, amîndouă fiind sărace.

58

SCRISOARE SINODALĂ

1396—1397. Praxis pentru mitropolitul de Corint

(MM, vol. II, DXVIII, p. 287) Preasfîntul mitropolit de Corint, hypertim și exarh a toată regiunea Peloponezului, frate iubit întru Sfîntul Duh și coliturghisitor al smereniei noastre, chir Theognostos, la ședința sinodală prezidată de smerenia noastră luînd parte și preasfinții arhierei și hypertimi, cel de Cyzic, de Nicomedia, de Monemvasia, de Patras cea Veche, de Attaleia și cel al Severinului, a pus în discuție următoarea chestiune referitoare la drepturile enoriei sale. [...].

(p. 291) Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Antonios, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

Din porunca preasfîntului nostru stăpîn, patriarhul ecumenic, au semnat următorii: smeritul mitropolit al Nicomediei și hypertim, Macarie. Smeritul mitropolit al Monemvasiei și hypertim, Acakios. Smeritul mitropolit de Patras cea Veche, Niphon. Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Athanasios. Smeritul mitropolit de Attaleia, hypertim și proedros de Side, Theophylaktos.

59

LIX. ÎNSEMNĂRI

1400. Numiri de mitropoliți

(MM, II, DXXIX, p. 312) I. Ieromonahul Macarie este învestit mitropolit de Laodicea și exarh a toată Frygia capatianică [96] de către patriarhul Matei cu consimțămîntul mitropolitului Gothiei, care ține și locul mitropolitului de Efes, precum și al mitropoliților de Heracleia, Ankyra, Ungrovlahia (cel al Ungrovlahiei din părțile Severinului), ca și al celui ales pentru Cyzic.

II. Ieromonahul Theognostos, fiind din tinerețe foarte apropiat de sfîntul meu călugăr, preasfîntul patriarh ecumenic, este învestit mitropolit de Cyzic și a tot Hellespontul, eparhie pe care o administra smerenia noastră, cu consimțămîntul mitropolitului Gothiei, care ține locul mitropolitul de Efes, precum și al mitropoliților de Ankyra, Neocezarea, Ungrovlahia cea din părțile Severinului, și al mitropolitului ales pentru Heracleia.

[96] Probabil o metateză pentru Phrygia *Pacatiana*, cu capitala la Laodicea (cf. Beck, *op. cit.*, p. 171).

III. Hieromonachus Theophanes, καθηγούμενος τῆς σεβασμίας καὶ
μονῆς τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου
ις καὶ ἐπικεκλημένης τῆς Παμμακαρίστου, ὅλῃ ψυχῇ τοῖς τοῦ κόσμου πᾶ-
τοταξάμενος καὶ νεκρώσας μὲν ἑαυτὸν τοῖς ἐνταῦθα, ἔργοις δὲ τὰς τοῦ
ους βίου συνθήκας καὶ ὑποσχέσεις ἀπαπληρώσας καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ
ῆς ἐν ὑποταγῇ ζωῆς, πρὸς ἄκρον καὶ μεθ' ἡδονῆς ἐνεγκὼν, constituitur
polita (p. 313) Heracleae, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης
ης καὶ Μακεδονίας, consentientibus metropolita Gotthiae, locum te-
metropolitae Ephesi, metropolitis Ancyrae, Neocaesareae, Ungro-
ae τῆς κατὰ τὸν Σεβερῆνον et electi Cyzicensis.

60

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Anno 1400. Patriarcha sententiam dicit in lite quadam

MM, II, DLXIV, p. 374) Οἱ οἰκεῖοι τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτο-
ι, κατὰ πνεῦμα υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅ τε κύριος Ἀνδρέας ὁ Ἀργυ-
ιος καὶ ὁ κύριος Θεόδωρος ὁ Μαμάλης, εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα παρα-
νοι (p. 375) κοινῶς, ὁ μὲν Ἀργυρόπουλος εἶπεν, ὡς εἶχε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ
τοῦ Μαμάλη, τοῦ κυρίου Ἰωάννου τοῦ Μαμάλη ἐκείνου, καὶ [...] συντρο-
αὶ κοινότητας, περὶ ὧν οὐκ ἔχειν λέγειν ἐν τῷ παρόντι, τῶν ἐχόντων
εἰς ταῦτα καὶ μαρτυρῆσαι ἐπισταμένων ἔξω τῆς μεγαλοπόλεως εὑρι-
ων καὶ μὴ δυναμένων εἰσελθεῖν διὰ τὸν ἐκ τῆς μάχης ἀποκλεισμὸν, δέδωκε
ῷ καὶ χάριν παρακαταθήκης πρὸ ὀλίγου καιροῦ τοῦ θανάτου αὐτοῦ γούνας
ίτζας ἀπὸ τῆς Βλαχίας, ἃ καὶ ὡς γνώριμα καὶ ἄλλα εἴδη καὶ ῥοῦχα
ἐζήτει λαβεῖν ἀπὸ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου
ν αὐτὸν ἤκουσε ταύτας δὴ τὰς γούνας δέξασθαι· ἀπολογήσασθαι δὲ πρὸς
προτραπεὶς καὶ ὁ Μαμάλης εἶπεν, ὡς ἐδέξατο τὰς ῥηθείσας γούνας τοῦ
οπούλου καὶ ἐπώλησε ταύτας, εἰς ὑπέρπυρα πολιτευόμενα πεντακόσια
οντα ἑπτὰ, πλὴν ἠρώτησεν, εἴ τι δίκαιον ἔχει ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ,
θέντος κυρίου Ἰωάννου ἐκείνου, προτιμᾶσθαι εἰς ταῦτα χάριν προικὸς
ἐπεὶ δὲ ἤκουσεν, ὡς εἰς τὰ πράγματα τοῦ ἀνδρος αὐτῆς φανερὰ ἢ ἡνω-
ετὰ καὶ ἑτέρων ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ἀχώριστα προτιμᾶται, οὐ μὴν
ιγματα ξένα καὶ γνώριμα ἑτέρων, ἐν οἷς οὐδεμίαν μετοχὴν ἢ κοινωνίαν
ἀνὴρ αὐτῆς, ἐπεὶ καὶ τῇ τῶν λόγων ἀληθείᾳ κατεπείσθη καὶ ἔστερξεν

III. Ieromonahul Theophan, categumen al venerabilei sfinte mănăstiri a preasfintei noastre stăpîne născătoare de Dumnezeu și pururea fecioară Maria, mănăstire supranumită și Pammakaristos, lepădîndu-se de cele lumești din tot sufletul său și mortificîndu-se pe sine pentru cele de aici, îndeplinind prin fapte convențiile și promisiunile vieții monahale și îndurînd cu plăcere pînă la capăt nevoile și privațiunile vieții duse în ascultare, este învestit mitropolit (p. 313) de Heracleia, proedros[97] al mitropoliților hypertimi și exarh a toată Tracia și Macedonia, cu consimțămîntul mitropolitului de Gothia, care ține locul mitropolitului de Efes, al mitropolitului de Ancyra, Neocezarea, Ungrovlahia cea din părțile Severinului, precum și al mitropolitului ales pentru Cyzic.

60

SCRISOARE PATRIARHALĂ

1400. Patriarhul pronunță sentința într-o chestiune de litigiu

(MM, II, DLXIV, p. 374) Chir Andrei Argyropoulos și chir Theodor Mamalês, oikeioi[98] ai preaputernicului și sfîntului meu stăpîn autocrat, fii întru Sfîntul Duh ai smereniei noastre (p. 375) înfățișîndu-se împreună la smerenia noastră, Argyropoulos a spus că a avut o tovărășie și asociere cu fratele lui Mamalês, adică acel Ioan Mamalês, pentru chestiuni care în prezent nu mai este cazul să le amintească, iar cei ce au știre despre acestea și pot să aducă mărturie aflîndu-se în afara marelui oraș și neputînd intra în el din cauza asediului pricinuit de luptă[99], îi dăduse lui pentru păstrare, cu puțin timp înainte de moartea sa, niște blănuri de veveriță din Vlahia, lucruri pe care ca fiind bine știute, și împreună cu alte obiecte și haine ale sale a căutat să le ia de la fratele aceluia, întrucît a auzit că acesta a primit blănurile după moartea lui; cerîndu-i-se să vorbească în apărarea sa referitor la această chestiune, Mamalês a răspuns că într-adevăr a primit zisele piei ale lui Argyropoulos și că le-a vîndut pentru suma de 587 hyperperi din cei aflați în circulație[100], întrebînd însă dacă nu cumva soția fratelui său, a acelui Ioan zis mai sus, nu are mai mult drept asupra lor, în calitate de zestre a ei. După ce însă a auzit că bunurile care în mod clar sînt ale soțului ei, chiar dacă ele sînt unite cu alte lucruri omenești și nedespărțite de acestea, ea are drept să și le însușească, dar nu și bunurile străine și știute ca fiind ale altora, în care bărbatul ei nu avusese nici o participare ori asociere, s-a lăsat convins de adevărul vorbelor, decla-

---

[97] Calitatea era atribuită mitropoliților în cauză probabil în virtutea rolului însemnat deținut de ei cu ocazia hirotonisirii unui patriarh nou ales. La bibliografia străină merită adăugat și C. Erbiceanu, *Studii istorico-canonice asupra cuvintelor* πρόεδρος = *Președinte și* τόπον ἐπέχων = *Locotenens = Locotenent*, BOR, 17, 1893–1894, p. 326–332 și 599–618.

[98] Corespondent latinului *familiares*, termenul apare tot mai des în izvoare cu cît ne apropiem de sfîrșitul Bizanțului, fapt ce poate fi pus pe seama unui proces propriu de feudalizare (J. Verpeaux, *Les oikeioi. Notes d'histoire institutionnelle et sociale*, REB, 28, 1965, p. 89–99).

[99] Este vorba de îndelungatul asediu ce a urmat înfrîngerii cruciadei la Nicopol (1396), circumstanță ce a determinat călătoria lui Manuel al II-lea Paleologul în apusul Europei, începută la sfîrșitul lui 1399 și sfîrșită în 1403.

[100] Este vorba de moneda care circula pe piață, cu o cantitate foarte redusă de metal prețios, ajungînd să valoreze pînă la numai 1/3 din ducatul venețian sau din hyperperul bizantin de altădată. Despre sensul termenului πολιτευόμενος, a se vedea V. Laurent, Τὸ πολιτικόν. *Monnaie divisionnaire de l'époque des Paléologues*, „Cronica numismatică și arheologică", 119–120, 1940, p. 264–286.

δοῦναι τὰ ῥηθέντα πεντακόσια ὀγδοήκοντα ἑπτὰ ὑπέρπυρα τῷ Ἀργυροπούλῳ ῥοῦχα αὐτοῦ ἀφ' οὗ τε ἔχει ἐνταῦθα σιταρίου ἀρτίως καὶ ἀπὸ ἄλλων ὧν λει στεῖλαι ἔξωθεν, εἰς δήλωσιν τούτων ἅμα καὶ βεβαίωσιν ἐγένετο τῷ Ἀργυ-ούλῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅθεν καὶ ὀφείλει ὁ ῥηθεὶ γυρόπουλος ἱκανωθῆναι ἀπὸ τῶν τοῦ κυρίου Θεοδώρου τοῦ Μαμάλη πραγ ων, εἴπερ τυχηρὸν τῶν ἀνθρωπίνων συμβῇ αὐτῷ, ἐπεὶ ἔμπροσθεν, ὡς εἴρηται-ἡμῶν μετριότητος ἔστερξεν ἀποδοῦναι ταῦτα τῷ Ἀργυροπούλῳ. τούτου γάρ, ν ἀπολέλυται τῷ Ἀργυροπούλῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

61

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Anno 1400–1401. Nominatio metropolitae Gangrorum

(MM, II, DCXLV, p. 491) [...] ἡ μετριότης ἡμῶν, ἐπὶ πλέον μὴ ἀποί-ον εὑρίσκεσθαι τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν, ὡς οὐ μικρᾶς βλάβης καὶ ζημίας κῆς ἐντεῦθεν ἐσομένης αὐτῇ, ὅθεν καὶ προσκαλεσαμένη τὴν περὶ αὐτὴν κομένην τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυριν, ψήφους γενέσθαι ἐν αὐτῇ ὡς ἔθος παρε-σατο, ἧς δὴ καὶ συγκροτηθείσης, παρόντων τοῦ Κυζίκου, τοῦ Σεβερίνου, Μηδείας, συναινέσαντος καὶ δι' ἐγγράφου γνώμης τοῦ Γοτθίας, καὶ ἐκλε-ων τὸν ἀπεκεῖσε ἀποσταλέντα πρεσβύτερον κῦρ Γεώργιον τὸν Κοντοφὲ λὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνάρετον καὶ πολλοῖς πνευματικοῖς προτερήμασι κεκο-ένον παρὰ Θεοῦ, τοῦτον καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ὡς καλῶς τε καὶ προση-ς δοκιμασθέντα καὶ ψηφισθέντα, τῇ ἐπικλήσει καὶ δυνάμει καὶ χάριτι παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος, γνήσιον μητροπολίτην Γάγγρας ροτόνηκε κ.τ.λ.

62

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Maio 1401. Sententia de sacerdote Gabra

(MM, II, DCXLIII, p. 488) Μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. θ', προκαθημένου τοῦ πανα-του ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, συνεδριαζόντων τῇ με-(p. 489) ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυ-τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Σεβερίνου καὶ τοῦ Μηδείας, παρακαθημένων τῶν τιμιω-ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, παρισταμένων τῶν θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν των, προσήχθη ἱερεὺς ὁ Γαβρᾶς, ὃς ἁλοὺς συστησάμενος ἐν ἀγνοίᾳ τετρα-' τὴν τοῦ πρωτοστράτορος παντελεῖ ἀργίᾳ καθυπεβλήθη παρὰ τοῦ πανα-ου ἡμῶν δεσπότου, καὶ ἐζητήθη ἐξετασθῆναι τὸ κατ' αὐτόν. [...] ἠρωτήθη τὰ τὸ ἔθος παρὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος ὁ ἱερώτατος μητρο-ς Κυζίκου, καὶ εἶπεν, ὡς οὐχ εὑρίσκω τὸν πρεσβύτερον καταφρονητήν, αὐτὸς καθαιρέσει τοῦτον ὑποβάλλω, κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας, ξαπατηθέντα παρὰ ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ πιθανοῦ περὶ τὸ λέγειν, ὡς ἴσασιν

rîndu-se de acord să predea lui Argyropoulos cei 587 hyperperi ziși mai sus ca fiind îmbrăcămintea acestuia, sumă ce va fi obținută din grîul pe care-l are chiar aici și din alte bunuri pe care (Mamalis) urmează să le trimită în afară. Iar pentru arătarea și confirmarea acestor lucruri s-a făcut pentru Argyropoulos scrisoarea de față a smereniei noastre, prin care se cuvine ca lui Argyropoulos să i se dea satisfacție din bunurile lui chir Theodor Mamalês, indiferent de orice întîmplare omenească ce ar surveni pentru acesta, întrucît, așa cum s-a arătat, el s-a declarat în fața smereniei noastre de acord să dea aceste bunuri lui Argyropoulos. Fapt pentru care s-a eliberat lui Argyropoulos și prezenta scrisoare a smereniei noastre.

61

ACT SINODAL

1400–1401. Numirea mitropolitului de Gangra[101]

(MM, II, DCXLV, p. 491) [...], smerenia noastră a judecat că e necesar ca această biserică să nu stea mai mult fără păstorire, altminteri nu mică-i va fi ei vătămarea și paguba sufletească. Pentru care fapt convocînd adunarea de arhierei aflătoare pe lîngă dînsa, a poruncit ca în cadrul acesteia să și aibă loc voturile după obicei, întrunindu-se sinodul, de față fiind mitropolitul Cyzicului, al Severinului și al Medeiei, iar cel al Gotiei trimițîndu-și opinia sa în scris, alegîndu-l pe prezbiterul chir Georgios Kontophe, trimis într-acele locuri, ca fiind bun bărbat și virtuos și înzestrat de Dumnezeu cu multe calități duhovnicești, pe acesta și smerenia noastră considerîndu-l bun și potrivit, după ce a fost ales, prin invocarea și puterea preasfîntului Duh care prezidează ceremonia, l-a hirotonisit ca mitropolit legitim de Gangra ș. c. l. [...].

62

HOTĂRÎRE SINODALĂ

Mai 1401. Hotărîre cu privire la preotul Gabras

(MM, II, DCXLIII, p. 488). În luna mai, indictionul al noulea, preasfîntul nostru stăpîn, patriarhul ecumenic prezidînd ședința, împreună cu marea (p. 489) sa sfinție aflîndu-se și preasfinții arhierei și hypertimi, cel de Cyzic, de Gangra, de Severin și de Medeia, alături de ei aflîndu-se și preacinstiții arhonți ai marii biserici, precum și preaiubitorii de Dumnezeu arhonți de rangul al doilea, a fost adus preotul Gabras, care fiind prins a fi oficiat tetragamia protostratorului în necunoaștere însă de cauză, fusese suspendat cu totul din demnitatea preoțească de către preasfîntul nostru stăpîn, și acum a cerut să fie cercetat cazul său. [...]. În conformitate cu obiceiul, fiind întrebat de către preacinstitul mare chartophylax, preasfîntul mitropolit de Cyzic a răspuns: „eu nu-l găsesc pe preot vinovat într-o asemenea măsură, încît să-l condamn la caterisire, conform dumnezeieștilor și sfintelor canoane, ci numai înșelat de către un bărbat de viță nobilă și demn de crezut pe cuvînt, după cum o știu toți, ba încă și ctitor al său". [...] Același lucru l-a spus și preasfîntul mitropolit de Gangra,

[101] Oraș în Asia Mică, capitala Paphlagoniei, cunoscut mai ales prin sinodul care a avut loc în el la mijlocul veacului al IV-lea (Beck, *op. cit.*, p. 52 și 168).

αντες, καὶ κτήτορος αὐτοῦ. [...] τὰ αὐτὰ τούτῳ καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολ
γγρῶν ἐρωτηθεὶς εἶπε. ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Σεβερίνου ἔτεμε
ν χρόνον, ἑξάμηνον γὰρ εἶπεν ἀπέχειν οἴνου, ηὔξησε δὲ τὰς μετανοίας, ἑκα
ο εἶπε ποιεῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. [...].

63

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Maio 1401. Metropolita Ungrovlachiae iubetur Isidorum habere sacerdotem

(MM, II, DCXLVII, p. 494) Ἱερώτατε μητροπολῖτα Οὐγγροβλαχία
ρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπη
λφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ· χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεο
σῇ ἱερότητι. ἐνταῦθα ἦλθεν ὁ παρὼν ἀπὸ τῆς Ῥωσοβλαχίας ἱερεύς, ὡς ἀνε
ιεν, Ἰσίδωρος, καὶ ἀνέφερεν, ὅτι ἡ σὴ ἱερότης ἔχει αὐτὸν ἀργὸν διὰ τὴν ἀπει
αν τῶν Ῥωσοβλάχων καὶ τὸν ἐκφωνηθέντα κατὰ πάντων ἐκείνων ἀφορισμὸν
τι οὐκ ἐδέχοντο τὸν μητροπολίτην αὐτῶν, κῦρ Ἱερεμίαν, ἀλλὰ ἠπείθησα
ἐδίωξαν αὐτόν, διὸ καὶ ἠφορίσθησαν· εἴπερ οὖν ἔνι ἡ αἰτία αὕτη μόνη
οὐδεμία ἄλλη, ὡς ἀνέφερε, καὶ πρότερον διεκρίθη συνοδικῶς, ὅ τε λαὸ
ς συνεχωρήθη συνοδικῶς καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, καὶ μόνοι οἱ ἄρχοντες, ὡ
495) αἴτιοι τῆς ἀπειθείας, ἐνεκαλοῦντο, καὶ οἱ ἐπίσκοποι ὑπὸ ἀργίαν ὑπέ
ιαν, μέχρις ἂν συνοδικῶς ἐξετασθῇ τὸ κατ' αὐτῶν, καὶ ὡς ἂν δόξῃ κα
ὶ ἐκείνων ὁ δὲ λαὸς ἅπας καὶ οἱ ἱερεῖς συνεχωρήθησαν καὶ πρώην, καὶ
οὕτως ἔδοξε συνοδικῶς, λαληθέντος τοῦ περὶ τούτου. εἴπερ οὖν οὐδὲν ἕτερόν
ιν ἐμποδίζον αὐτῷ τὴν ἱερωσύνην, εἰ μὴ τὸ παρόν, ὅσον ἀνέφερε, καὶ ὅσον
αδηλοῦμέν σοι, συνεχωρήσαμεν αὐτῷ τὴν ἱερωσύνην, καὶ ἐνεργείτω καὶ
ὸς, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πέτρος τὸν τοῦ ἀναγνώστου βαθμὸν ἐκπληρούτω, εἴπερ
ροτονήθησαν καὶ παρὰ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἐπισκόπου, εἰ γὰρ καὶ ὑπὸ ἔγκλημα
νος, ἀλλ' οὐκ ἀνίερος, ὥστε ἐμποδίζεσθαι καὶ τὰς χειροτονίας αὐτοῦ. εἴπερ
οὕτως ἔχει, ὡς ἀνέφερε, καὶ τοῦτο μόνον ἐστί, διὸ ἐκώλυσας αὐτῷ τὴν ἱερω-
ην, συγχώρησον καὶ σὺ ταύτην, ἐπεὶ οὕτω συνοδικῶς διεκρίθη. ὁ αὐτὸς
ρερεν, ὅτι εἰς τὴν ἐνορίαν σου πνευματικῶν πατέρων μὴ εὑρισκομένων, ἀναγκά-
ται οἱ ἄνθρωποι καὶ προσέρχονται τοῖς ἱερεῦσιν ἐξομολογεῖσθαι, οἱ δε διότι
θεσιν οὐκ ἔχουσιν ἐνταλτικὴν ἀπό σου, ἀποδιώκουσιν αὐτούς, καὶ ἀπομέ-
σιν οἱ ἄνθρωποι ἀνεξομολόγητοι· ἐκεῖνοι μεν οὖν οἱ σοὶ ἱερεῖς λέγω καλῶς
οῦσι, μὴ δεχόμενοι τὰς ἐξομολογήσεις αὐτῶν, μὴ ἐνταλθέντος αὐτοῖς παρὰ
σῆς ἱερότητος, σὺ δὲ ὀφείλεις Θεῷ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον, καὶ ποίησον

ind întrebat despre această chestiune. Iar prea sfîntul mitropolit de Severin
mai scurtat perioada de consemn a preotului, zicînd că trebuie să nu
ea vin timp de şase luni, sporind însă mătăniile, cerînd adică să facă
ilnic cîte o sută [102]. [...].

63

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Mai 1401. Mitropolitul Ungrovlahiei primeşte poruncă să-l trateze ca preot pe Isidor

(MM, II, DCXLVII, p. 494) Preasfinte mitropolit al Ungrovlahiei, hypertim şi exarh al întregii regiuni ungureşti şi al plaiurilor [103], frate iubit întru Duhul Sfînt şi coliturghisitor al smereniei noastre, har şi pace de la Dumnezeu să fie cu sfinţia ta. A venit aici Isidor, un preot din Rusovlahia, şi a raportat că sfinţia ta îl consideră pe el depus, în virtutea lipsei de ascultare a rusovlahilor şi a afuriseniei pronunţate tuturor acelora, pentru că nu au binevoit să-l accepte pe chir Ieremia, mitropolitul lor, fapt pentru care au fost afurisiţi. Şi chiar dacă ar fi aceasta singura cauză şi nici una alta, după cum a raportat el, chestiunea a fost deja analizată de către sinod, iar poporul a fost iertat în întregime împreună cu preoţii săi de către sinod, numai cîrmuitorii de sus (p. 495) fiind acuzaţi şi consideraţi răspunzători pentru neascultare [104], de asemenea şi episcopii au rămas suspendaţi pînă ce chestiunea lor va fi tranşată în sinod şi se va lua o hotărîre cu privire la ei, poporul însă în întregul său şi preoţii au fost de dată foarte recentă iertaţi, căci aşa s-a judecat de către sinod, fiind cercetată chestiunea. Deci dacă nu mai există nici o altă piedică pentru acesta în ce priveşte calitatea sa preoţească, în afara celei de faţă, după cum el ne-a informat şi după cum îţi facem ţie cunoscut, i-am recunoscut acestuia preoţia şi atît el, cît şi fiul său Petru care îndeplineşte funcţia de anagnost, să se afle mai departe în exerciţiul funcţiunii, chiar dacă au fost hirotonisiţi de către episcopul Iosif care se află sub acuzare, dar nu este decăzut din calitatea preoţiei, încît să fie considerate nule hirotoniile sale. Aşa stînd lucrurile, după cum preotul ne-a informat, şi cum acesta e singurul motiv pentru care îl opreşti pe el de la preoţie, recunoaşte-i şi tu acest fapt, întrucît aşa a fost hotărît de către sinod. Tot el ne-a informat că în enoria ta negăsindu-se părinţi duhovniceşti, oamenii sînt nevoiţi să recurgă la preoţi spre a se spovedi, dar aceştia îi trimit înapoi, pe motiv că nu au mandat de la tine în această chestiune, şi rămîn oamenii nespovediţi. Eu spun că bine procedează acei preoţi ai tăi, neacceptînd acestora spovedaniile, neavînd din partea sfinţiei tale mandat pentru aceasta, tu însă dator eşti faţă de Dumnezeu să gîndeşti la această chestiune şi să aduci situaţiei cuvenita îndreptare, stabilind în fiecare ţinut al enoriei

[102] Mitropolitul de Cyzic ceruse ca preotul Gabras să se abţină de la vin timp de un an de zile, făcînd însă cite 50 mătănii zilnic.

[103] Adică al ţinuturilor de peste munte (Amlaşul, Făgăraşul, Banatul Severinului de dincolo de Carpaţi, eventual şi alte regiuni), întrucît românii ortodocşi din Transilvania nu aveau un ierarh propriu, aflîndu-se sub stăpînirea regelui catolic maghiar. Bibliografia şi discuţia titlului în N. Şerbănescu, *op. cit.*, p. 710 şi urm.

[104] Pasajul este important pentru gîndirea politică bizantină: silită de circumstanţe să renunţe la poziţia rigidă ce o adoptase anterior faţă de prelaţii pămînteni ai bisericii Moldovei, patriarhia recurgea acum la această distincţie dintre cîrmuirea ţării, asupra căreia arunca vina, şi poporul de rînd, care era scos de sub acuzaţie.

τούτου τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν τῷ πράγματι, καὶ ἐπίστησον ἑκάστῃ ι τῆς ὑπὸ σὲ ἐνορίας πατέρα πνευματικὸν τὸν δοκιμώτερον ἀφ' ὧν ἔχεις, ν ἐπιδέχωνται τὰς τῶν προσερχομένων αὐτοῖς ἐξομολογήσεις, καὶ ποίησον τοῦτο ἐπιμελῶς, ἐπεὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ τῇ τῶν χριστιανῶν ζωῇ τε τολιτείᾳ. ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. θ'.

64

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Iunio 1401. Sententia in lite de dote

(MM, II, DCLII, p. 504) [...] ἡ μετριότης ἡμῶν [...] γνώμῃ τῶν συνε-όντων αὐτῇ ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Σεβε-, καὶ τῆς Μηδείας, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, ὡς ἂν δέξηται ἡ μοναχὴ βάρος σμοῦ. [...].

65

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Iulio 1401. Patriarcha metropolitam Thessalonicensem monet, ut monachis Acapnii reddat es eorum

(MM, II, DCLX, p. 519) [...] εἰ δὲ καὶ ἔτι ἀπειθήσεις καὶ παρυποκρα-; τὰ ἀλλότρια, ἀκόλουθα τοῖς προαποπεφασμένοις παρὰ τῆς θείας καὶ συνόδου, τῶν καθευρεθέντων τότε ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, υζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Χερσῶνος, ουγδαΐας, τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Μαυροβλαχίας, καὶ ἡμεῖς όμενοι γνώμῃ καὶ τῶν παρατυχόντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερ-τοῦ Γοτθίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ μέρους οβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῖνον, τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Δέρκω, ἀργίαν ῆ πάσης ἀρχιερατικῆς ὑπηρεσίας ἐκφωνοῦμεν κατὰ τῆς σῆς ἱερότητος. [...].

66

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

6 iulii 1401. Synodi decretum de episcopo Iosepho in Moldovlachia

M, II, DCLXVII, p. 528) Ὁ εὐγενέστατος μέγας Βοεβόδας πάσης βλαχίας, κῦρ Ἀλέξανδρος, πρέσβεις πέμψας ἄρχοντας αὐτοῦ καὶ ἱερο-υς πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ἠξίωσε ρεκάλεσεν, ἵνα συγχωρήσεως τύχῃ ὁ εὑρισκόμενος ἐκεῖσε ἐπίσκοπος, σήφ, ὃν δὴ ἤργησε συνοδικῶς ὁ ἁγιώτατος καὶ ἀοίδιμος πατριάρχης , κῦρ Ἀντώνιος, ἐλαλεῖτο γάρ, ὡς σερβοεπίσκοπος ὢν ποθεν ἐπέβη

tale, ca părinte duhovnicesc pe unul mai încercat dintre cei pe care-i ai, pentru ca să primească spovedaniile celor care recurg la el, iar lucrul acesta să-l faci cu toată grija, căci el este dintre cele mai necesare pentru regimul de viață al creștinilor. Harul lui Dumnezeu să fie cu sfinția ta!

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului. În luna mai, indicțiunea a noua.

64

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Iunie 1401. Sentință într-un litigiu privitor la o zestre

(MM, II, DCLII, p. 504) [...] Iar smerenia noastră [...] cu știrea preasfinților mitropoliți și hypertimi care au luat loc în sinod, cel al Cyzicului, al Severinului și al Medeiei, a hotărît și a făcut cunoscut ca maica respectivă să primească pedeapsa afuriseniei. [...].

65

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Iulie 1401. Patriarhul admonestează pe mitropolitul de Thessalonic[105] *să redea monahilor mănăstirii Acapniou bunurile lor*

(MM, II, DCLX, p. 519) [...] Iar dacă și de aici înainte nu vei da ascultare și te vei ține de asuprirea unor lucruri străine, conform cu prescripțiunile dumnezeiescului și sfîntului sinod al prea sfinților arhierei și hypertimi, cel de Cyzic, de Nicomedia, cel al Myrelor, al Corintului, al Chersonului, cel de Sougdaia, de Zêcchia, de Mêdeia și cel al Maurovlahiei, iar noi exprimînd opinia și a prea sfinților arhierei și hypertimi aflați ocazional aici — cel al Gotthiei care ține și locul celui de Efes, cel de Cyzic, cel al părții dinspre Severin a Ungrovlahiei, cel de Mêdeia și cel de Derkos — pronunțăm, împotriva Sfinției Tale, depunerea completă din orice slujbă arhierească. [...].

66

DECIZIE SINODALĂ

26 iulie 1401. Hotărîre sinodală privitoare la episcopul Iosif al Moldovei

(MM, II, DCLXVII, p. 528) Preanobilul mare voievod a toată Moldovlahia, domnul Alexandru, trimițînd în solie oameni ai săi de vază și ieromonahi către smerenia noastră și către dumnezeiescul și sfîntul sinod, a cerut și s-a rugat ca să fie iertat episcopul chir Iosif care se află acolo și pe care în chip sinodal l-a depus preasfîntul patriarh, acel chir Antonios,

[105] E vorba de Gabriel, urmașul lui Isidor Glabas. Relatarea împrejurărilor premergătoare în n. 68 de mai sus.

ἐκκλησίας ταύτης, διὸ καὶ μετέθηκε μὲν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἀρχιερέα
κῦρ Ἱερεμίαν διὰ τοὺς τοιούτους λόγους, ἀπελθὼν δ' ἐκεῖ πάλιν ὑπέστρεψεν
τὸ εὑρίσκεσθαι ἐκεῖσε ἐπίσκοπον τὸν ῥηθέντα κῦρ Ἰωσὴφ, διὸ καὶ ἠφόρισε
τὸ ἔθνος ἅπαν, ἤργησε δὲ καὶ ἠφόρισε τὸν κῦρ Ἰωσὴφ, ὕστερον δὲ παρα-
θεὶς τὸ (p. 529) μὲν ἔθνος ἅπαν συνεχώρησε καὶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦ ἀφο-
μοῦ, ἀργὸν δ' ἀφῆκεν αὐτὸν, μέχρις ἂν τὸ κατ' αὐτὸν συνοδικῶς ἐξετασθῇ,
όντος καὶ τοῦ κῦρ Ἱερεμίου. ἀρτίως οὖν ἀνέφερον καὶ ὁ ῥηθεὶς μέγας Βοε-
ας, πάντες τε οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ καὶ οἱ κληρικοὶ, ἱερομόναχοί τε καὶ μο-
οὶ καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ τῶν ῥηθέντων ἀποκρισιαρίων αὐτῶν, καὶ
εκάλεσαν τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ἵνα συγχω-
εως τύχῃ ὁ ῥηθεὶς ἐπίσκοπος κῦρ Ἰωσὴφ ὡς ἂν ἱερουργῇ καὶ ἁγιάζῃ αὐτοὺς,
μὴ οὕτως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀνεπίσκοπον τὸ πολυάνθρωπον αὐτῶν ἔθνος
σκεσθαι, ἐπεὶ νῦν καὶ ὁ κῦρ Ἱερεμίας ἀδυνάτως ἔχει συνοδικῶς ἀπαντῆσαι
ἀντικριθῆναι τῷ κῦρ Ἰωσὴφ, λαβὼν προμήθειαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ
εἰς τὸν Τρίνωβον ἀποσταλεὶς ἐπὶ τῷ διενεργεῖν ἐκεῖσε τὰ ἐκκλησιαστικὰ,
ρερον δὲ καὶ οἱ ῥηθέντες ἀποκρισιάριοι, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος οὗτος κῦρ Ἰωσὴφ
ἄλλοθεν ἦλθεν εἰς αὐτοὺς, ὡς ἀνέφερόν τινες, ὅτε ὁ Ἱερεμίας ἐχειροτονήθη,
εἴρηται, ἀλλ' ἐκεῖθεν ὢν τοπικὸς καὶ συγγενὴς τῶν τοῦ τόπου αὐθέντων,
ιλη ὑπὸ πάντων εἰς τὸν μητροπολίτην Γαλίτζης, ἔνδοσιν λαβόντα συνοδικῶς
οτονεῖν ἐπισκόπους εἰς τὰς τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπὰς, ὧν ἦν καὶ
Ἀσπρόκαστρον, καὶ ἐχειροτονήθη ὑπ' ἐκείνου γνήσιος ἐπίσκοπος εἰς αὐτοὺς,
ἦλθεν ἀρχῆθεν εἰς αὐτοὺς, οὐκ ἄλλοθεν ἐπιβὰς τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ὡς
ιήθη. ταῦτα οὖν ἀκούσαντες συνοδικῶς διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα, γνώμῃ
τῶν παρατυχόντων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν
φῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, καὶ ἐστείλαμεν ἐκεῖσε τόν τε
ωτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πατέρα πνευματικὸν καὶ καλόγηρόν μου, κῦρ
γόριον, καὶ τὸν ἐντιμότατον διδάσκαλον τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, διάκονον,
Μανουὴλ τὸν Ἄρχοντα, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοὺς υἱοὺς τῆς ἡμῶν μετριό-
ς, ἵνα ἐξετάσωσιν ἐκεῖ τοπικῶς τοῦτο διὰ πλείονα ἀσφάλειαν καὶ ἀνεύρεσιν
ἀληθείας, καὶ εἴπερ εὕρωσιν, ἐκεῖ τοπικῆς ἐξετάσεως γενομένης ἀπὸ μαρ-

demn de veșnică pomenire, căci se spunea că acesta era episcop sîrb[106], de unde a ajuns el în fruntea acelei biserici, motive pentru care a și fost mutat ca arhiereu în Moldovlahia chir Ieremia, care însă plecînd într-acele locuri s-a întors înapoi găsindu-l acolo ca episcop pe zisul chir Iosif, fapt pentru care a afurisit poporul întreg, iar pe Iosif l-a afurisit și l-a declarat și suspendat din funcție; fiind rugat însă mai pe urmă (p. 529), a iertat tot poporul și pe episcop de afurisenie, dar pe acesta din urmă l-a lăsat suspendat din funcție, pînă ce chestiunea sa va fi cercetată de către sinod, în prezența și a lui chir Ieremia. De curînd însă ni s-au adresat atît zisul mare voievod, cît și toți oamenii săi de vază, împreună cu clericii, ieromonahii și monahii, prin scrisori și prin solii despre care s-a vorbit mai sus, rugînd-o pe smerenia noastră și dumnezeiescul și sfîntul sinod ca zisul episcop chir Iosif să fie iertat, pentru a sluji din nou și a-i blagoslovi pe ei, pentru ca poporul lor cel numeros să nu se mai găsească în felul acesta multă vreme fără episcop; deoarece în momentul de față chir Ieremia se află în imposibilitate de a se prezenta la sinod pentru a replica lui chir Iosif, avînd grijă de biserica lui Hristos și fiind trimis la Tîrnovo spre a exercita acolo cele eclesiastice, zișii apocrisiari au arătat că episcopul acesta chir Iosif nu a venit la ei din altă parte, așa cum au afirmat unii atunci cînd a fost hirotonisit Ieremia și cum s-a spus mai sus, ci că fiind el un localnic și înrudit cu familia domnitoare a țării, a fost trimis de către toți la mitropolitul de Halici, care are de la sinod permisiunea de a hirotonisi episcopi pentru episcopiile din părțile Rusiei Mici, printre care era și Asprokastron[107], fiind astfel hirotonisit de către acela ca episcop legitim pentru aceștia, astfel că a ajuns la ei în frunte nu venind din altă parte la conducerea bisericii lor, cum se făcuseră vorbe. Dînd deci ascultare acestor lucruri în sinod, am hotărît și am făcut cunoscut, cu acordul și al arhiereilor hypertimi aflați alături de noi, întru Sfîntul Duh frați și coliturghisitori ai smereniei noastre, și am trimis acolo pe preacinstitutul între iero-

---

106 Adică uns de către mitropolitul de limbă slavă al Haliciului. Formula a fost discutată și de către D. Onciul, *Teoria lui Roesler*, în *Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, I, București, 1968, p. 217 și urm. Numai că Onciul își însușea teoria – depășită astăzi – privitoare la înființarea mitropoliei Moldovei sub Iuga vodă, precum și pe aceea a dependenței ecleziastice a Moldovei și a Țării Românești de scaunul de la Ohrida. Argumentul cel mai puternic invocat de D. Onciul în sprijinul tezei privitoare la dependența ecleziastică de Ohrida se baza pe o scrisoare a patriarhiei ecumenice din anul 1390 către un principe creștin din partea occidentală a Peninsulei Balcanice – Mircea Zarcovici – a cărui stăpînire era arătată în același document ca dependentă pe plan ecleziastic de arhiepiscopia de la Ohrida, principe pe care și Xenopol, ca de altfel și Golubinskii, *Privire scurtă asupra istoriei bisericei române-ortodoxe*, Iași, 1879 (trad. de către Ion Caracicoveanu, a părții privind biserica română din lucrarea citată la n. 38 de mai sus), p. 17 și urm., îl identificase cu Mircea cel Bătrîn. Admițînd această dependență de Ohrida, A. D. Xenopol menționa însă în notă (*Istoria românilor din Dacia traiană*, III, București, 1911, p. 196, n. 143) opinia lui N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor*, p. 8, conform căreia Mircea din acest document nu era domnul muntean, ci principele la care ne-am referit. Monahul Athanasios, alt personaj menționat de către același izvor, și pe care D. Onciul (*op. cit.*, p. 21, n. 136) era tentat să-l identifice cu mitropolitul Athanasios al Severinului, nu are comun cu acesta decît numele.

Considerăm că termenul de „episcop sîrb" (σερβοεπίσκοπος) este o creație a cancelariei patriarhale prin imitație a celui de „protos sîrb" (σερβοπρῶτος), termen care desemna, în acte athonite anterioare, protoșii de origine sîrbă ai Athosului, instituiți în urma cuceririi regiunii de către Ștefan Dušan. Acești protoși semnau actele în limba slavă. Învestirea egumenului de la Cutlumus, care avea să fie și mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton (cf. *supra*, n. 34), ca protos al Athosului, se înscria printre acțiunile bizantine de înlăturare a urmărilor stăpînirii sîrbești.

107 Chestiunea este discutată de către C. Marinescu, *op. cit.*, p. 17–23.

ίας πάντων, τῶν τε αὐθέντων τοῦ τόπου καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ κληρικῶν
ιμονάχων τε καὶ μοναχῶν, ὅτι οὕτως ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Γαλίτζης ἀρχῆθεν
σιος ἐπίσκοπος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ, ἵνα ἐνδῶσιν αὐτῷ
ιηθέντες ἡμέτεροι ἱερουγεῖν καὶ χειροτονεῖν καὶ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ
λύτως ποιεῖν, χειροτονίας (p. 530) τε ὑποδιακόνων καὶ διακόνων καὶ πρεσ-
ρων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ θείων καθιερώσεις ναῶν καὶ ἁπλῶς
τα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ποιεῖν ἀκωλύτως· ὁ δὲ κῦρ Ἱερεμίας ἐπανελθών, εἴπερ
εἰρηνεύει καὶ ἐφησυχάζει, ἀλλὰ κρίσιν ζητεῖ, ὀφείλει συνοδικῶς τὸ κατ'
ιὺς κινηθῆναι καὶ γενέσθαι, ὃ ἂν δόξῃ περὶ ἀμφοτέρων κανονικὸν καὶ δί-
ιν, πρὸ δὲ τῆς κρίσεως ἄδικον ἔδοξε, τὸν μὲν ἀπολαύειν τῆς οἰκείας τιμῆς
ἐπισκοπικῆς ὑπηρεσίας, τὸν δὲ ἀργὸν εἶναι, εἴπερ ἀποδειχθῇ, ὡς οὐκ ἐπέβη,
ἐχειροτονήθη εἰς τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν παρὰ τοῦ ἔχοντος ἄδειαν εἰς
α χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, ὅς καὶ ἀποδειχθεὶς ὅτι ἐκεῖσε πρώτως ἐχειρο-
θη, καὶ τὸ ἐνεργὸν λαβών, ὀφείλει πρᾶος εἶναι, εἰρηνικὸς πρός τε τοὺς κλη-
ὺς αὐτοῦ καὶ πάντας τοὺς μηδὲν ἄδικον καὶ παράνομον διαπραττομένους
. ὀφείλει δὲ ὁ μὲν χειροτονούμενος διάκονος χρόνων εἶναι εἰκοσιπέντε
ιηδὲ τὸ τυχὸν ἐλλείπειν ἐκ τούτου τοῦ χρόνου, ὁ δὲ πρεσβύτερος μέλλων
σθαι ὀφείλει χρόνων εἶναι λ', τὸν δέ τι τοῦ κανονικοῦ χρόνου παραβαί-
ι ἐπιτιμίοις καθυποβάλλουσιν οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες. ταῦτα τοίνυν
ιει τὸ ἐνεργὸν λαβὼν εἰς ἄκρον τηρεῖν, ἵνα καὶ κανονικὸς ἐπίσκοπος
ῇ, Χριστοῦ χάριτι, καὶ μισθὸν ἐπισκόπου λάβῃ ἐν ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ
δικαίας ἀνταποδόσεως. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν
το καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις τῆς ἡμῶν μετριότητος
σφάλειαν, κατὰ μῆνα ἰούλιον τῆς νῦν τρεχούσης ἐννάτης ἰνδ. τοῦ ͵ς ἐννα-
οστοῦ ἐννάτου ἔτους. ἀπελύθη τῇ κς'.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ματθαῖος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχι-
οπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

67

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

Iulio 1401. Epistola patriarchae ad voevodam Moldaviae Alexandrum

MM, II, DCLXVII, II, p. 530) Εὐγενέστατε, ἐνδοξότατε, φρονιμώτατε
βοεβόδα Μολδοβλαχίας, κῦρ Ἀλέξανδρε, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ποθεινότατε
; ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην καὶ ὑγείαν εὔχεται ἡ μετριότης ἡμῶν
εντείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. οἱ ἀποκρισιάριοι τῆς αὐθεντείας σου
ἐδῶ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ εἰς τήν (p. 531) θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον
ον μὲν καὶ τοὺς λόγους τῆς αὐθεντείας σου ἀπὸ στόματος, ἔδειξαν δὲ καὶ

monahi, părintele spiritual și călugărul meu chir Gregorios [108], precum și pe cel în cinste aflatul dascăl al sfintei Evanghelii [109], diaconul chir Manouel Archon, fii iubiți întru Sfîntul Duh ai Smereniei Noastre, pentru ca să cerceteze acolo la fața locului aceasta pentru mai mare siguranță și aflare a adevărului, și dacă vor găsi, după ce vor fi făcut acolo o cercetare la fața locului după mărturiile tuturora, ale domnilor locului și ale oamenilor de vază și clericilor, ale ieromonahilor și monahilor că în acest mod a fost hirotonisit la început ca episcop legitim în Moldovlahia de către mitropolitul de Halici și nu în altă parte, atunci trimișii noștri numiți mai sus să-i acorde acestuia dreptul de a oficia slujbe, a hirotonisi și a îndeplini toate cele ecleziastice fără piedică, să facă adică fără opreliști hirotonisiri (p. 530) de subdiaconi și diaconi, de preoți și alți clerici, sfințiri de lăcașuri sfinte, pe scurt toate chestiunile eclesiastice. Dacă la întoarcerea sa chir Ieremia nu se împacă cu situația și nu se liniștește, ci caută judecată, se cuvine ca chestiunea să fie analizată de către sinod, ce decizie va părea acestuia canonică și dreaptă pentru ambele părți, dar înainte de judecată s-a găsit de cuviință că este nedrept ca unul să se bucure de propriul său rang și de funcția episcopală, iar altul să fie suspendat, după cum s-a arătat, căci nu a încălcat nimic, ci a fost hirotonisit pentru această biserică de către cel ce avea permisiune să hirotonisească episcopi pentru asemenea cazuri, care dovedit fiind că acolo a fost hirotonisit mai întîi și luîndu-și în primire funcția, se cuvine să fie liniștit din această parte, pașnic față de clericii săi și față de cei ce nu au săvîrșit nici o nedreptate sau ilegalitate ș. c. l. Mai trebuie ca diaconul hirotonisit să aibă vîrsta de 25 de ani și nici o situație să nu apară de vîrstă mai mică acesteia, iar cel ce urmează a deveni presbiter e necesar să aibă 30 de ani, iar pe cel ce încalcă vîrsta canonică, sfintele și dumnezeieștile canoane îl supun la pedepse. Deci acestea se cuvine să le respecte cu strictețe cel aflat în exercițiul funcțiunii, pentru a fi episcop, prin harul lui Hristos, și să-și ia plata de episcop în acea zi înfricoșătoare a dreptei răsplăți. Iar pentru arătarea și asigurarea acestui fapt a fost alcătuită prezenta decizie și hotărîre sinodală a smereniei noastre pentru siguranță, în luna iulie a indictionului al noulea aflat acum în curs, în anul 6909; a fost eliberat la data de 26.

Actul purta și înscrisul cinstitei mîini a patriarhului: Matei, prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop de Constantinopol, Roma cea Nouă, și patriarh ecumenic.

67

SCRISOARE PATRIARHALĂ

Iulie 1401. Scrisoarea patriarhului Matei către Alexandru cel Bun, domnul Moldovei

(MM, vol. II, DCLXVII, II, p. 530) Preanobile, preaslăvite, preaînțeleptule mare voievod al Moldovlahiei, chir Alexandre, întru Duhul Sfînt fiu preaiubit al smereniei noastre, har, pace și sănătate de la Dumnezeu atotputernicul cer pentru domnia ta rugăciunile smereniei noastre. Solii domniei tale au venit aici la smerenia noastră și la (p. 531) dumnezeiescul și sfîntul sinod, și au spus vorbele domniei tale atît pe cale orală, cît și

---

108 Personajul a fost identificat uneori, cu Grigore Țamblac (A. I. Iacimirskiĭ, *Grigoriĭ Camblak*, Petersburg, 1904, p. 79 și urm.).

109 Funcție pe lîngă patriarhie (cf. Beck, *op. cit.*, p. 117; Darrouzès, *Offikia*, p. 111 ș.a.).

ράμματά σου, καὶ ἀνεγνώσθησαν συνοδικῶς, καὶ ἤκουσάν τα. ἠρωτήσαμεν
ὺς ἀποκρισιαρίους περὶ τοῦ εὑρισκομένου ἐπισκόπου εἰς τὸν τόπον τῆς αὐθεν-
; σου, τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ, πόθεν ἦτον καὶ ποῦ ἐχειροτονήθη καὶ ἦλθε καὶ
οίκησεν αὐτοῦ, καὶ πῶς τώρα τόσους χρόνους καὶ οὐδὲν ἐλάλησε, καὶ νῦν
ῖ καὶ ζητεῖ, νὰ ἔνι αὐτοῦ ὡς ἐπίσκοπος, καὶ εἶπον οἱ ἀποκρισιάριοι τῆς
ντείας σου, «ὅτι ὁ κῦρ Ἰωσὴφ ἔνι τοπικὸς ἄνθρωπος τοῦ τόπου μας καὶ
ενὴς τῶν αὐθεντῶν μας, ἐχειροτονήθη οὖν ἐπίσκοπος Μολδοβλαχίας παρὰ
Γαλίτζης, κῦρ Ἀντωνίου ἐκείνου, καὶ οὐδὲν λαλεῖ, εἰ μὴ μόνον ζητεῖ,
ὸν εὐλογήσῃ ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου ὡς χριστιανὸν καὶ καλόγηρον, νὰ
ται νὰ γυρεύῃ τὴν ὁρίαν του, ὁ δὲ κῦρ Ἰωσὴφ ἐπεὶ ἔνι τοπικὸς ἐπίσκοπος,
ὸν εὐλογήσῃ ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου μὲ τὴν ἁγίαν σου σύνοδον, νὰ μὰς
γῇ, νὰ μὰς ἁγιάζῃ, ὅτι πολλοὺς χρόνους πειραζόμεθα, ἦλθε γὰρ ὁ κῦρ Θεο-
ος ἐκεῖνος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἀνεπαύσατο, εἰ μὴ ἐγύρισε σύντομα, καὶ
ὁ κῦρ Ἱερεμίας, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀνεπαύσατο, εἰ μὴ ἐσέβη καὶ ἐκεῖνος
ειρασμοὺς καὶ ἔβαλεν καὶ ἡμᾶς, καὶ ἀπὸ τότε μέχρι τοῦ νῦν πειραζόμεθα,
διὰ μέσου πάλιν ἦλθεν ὁ Βηθλεὲμ, καὶ οἷος θέλει καταπατεῖ τὴν ἡμῶν
ησίαν, καὶ δοκεῖ, ὅτι ἔχομεν ἐπίσκοπον, καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν·» διὰ τοῦτο
κάλεσαν, ἵνα ἐλεήσωμεν τὸν τόπον τῆς αὐθεντείας σου, ὅτι πολὺς καὶ
, καὶ ἔνι σχεδὸν ἀνευλόγητος καὶ χωρὶς ἐπισκόπου, καὶ συγχωρήσωμεν
ῦρ Ἰωσὴφ, νὰ σὰς ἁγιάζῃ· ὅτι δὲ οὐδὲν ἔγραψεν ἢ ἔπεμψεν ἀποκρισιάριον
ώρα ὁ κῦρ Ἰωσὴφ, εἶπον, ὅτι μάχη ἦτον εἰς τὸν τόπον καὶ ἀλλαξαυθεν-
καὶ ὅταν ἐβούλετο νὰ πέμψῃ, τότε ἐνεποδίζετο. ταῦτα μὲν εἶπον οἱ ἀπο-
άριοι τῆς αὐθεντείας σου καὶ ἐζήτησαν, ἤκουσέν τα δὲ ἡ μετριότης ἡμῶν
θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος· τινὲς γοῦν τῶν ἀρχιερέων τὸ μὲν ζήτημα δίκαιον
ριναν, εἰς τοὺς λόγους δὲ εἶχον πολλὴν ἀμφιβολίαν, μήποτε ἔνι τὸ πρᾶγμα
. διὰ τοῦτο διέκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν δίκαιον μετὰ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀρ-
ων, ἵνα στείλωμεν εἰς τὴν αὐθεντείαν σου ἀποκρισιαρίους μας· πέμπομεν
ὐτοῦ τόν τε τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικὸν πατέρα, κῦρ Γρη-
ν, τὸν καλόγηρον τοῦ κελλίου μου, καὶ τὸν ἐντιμότατον διδάσκαλον (p. 532)
γίου εὐαγγελίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας,
νον, κῦρ Μανουὴλ τὸν Ἄρχοντα, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοὺς υἱοὺς
μῶν μετριότητος, ἀνθρώπους ἐντίμους, ἀξιολόγους τε καὶ καλοὺς, οἷς καὶ
ελεύσαμεν, ἵνα ποιήσωσιν οὕτως, ἵνα μετὰ θελήσεως τῆς αὐθεντείας σου
νάξωσι τοὺς ἐντίμους ἄρχοντας, ἱερεῖς τε καὶ μοναχοὺς τοῦ τόπου τῆς
είας σου, καὶ ἐξετάσωσι τὸ πρᾶγμα ἀκριβῶς καὶ καθαρῶς, καὶ ἐκφω-
ι μέσον αὐτῶν ἀφορισμὸν ἀπὸ λόγου τῆς ἡμῶν μετριότητος, καθὼς ἀνε-
αν καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' ἐμοῦ, καὶ εἰ μὲν ἀκούσωσι καὶ παρ' αὐτῶν, ὅτι
Ἰωσὴφ ἐχειροτονήθη παρὰ τοῦ Γαλίτζης Μολδοβλαχίας, ἵνα καταστή-
αὐτὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ γνήσιον διὰ τοῦ συνοδικοῦ γράμματος τῆς ἡμῶν
τητος οὗ κρατοῦσιν, ἵνα ἱερουργῇ καὶ ἁγιάζῃ καὶ ποιῇ πάντα ὡς γνήσιος
πολίτης, πάντα ὅσα ἀνήκουσιν αὐτῷ ποιεῖν, ἐπεὶ οὕτως ἔνι δίκαιον, καθὼς
καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος διέκρινε καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπεφήνατο· εἰ δὲ
ἔνι τὸ πρᾶγμα, παρὸ λέγομεν, ἵνα ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ ἀποδώσουσι τοὺς
εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ εἴ
ῇ δίκαιον, τότε γενήσεται, τέως ἐὰν εὕρωσιν αὐτὸν χειροτονηθέντα ἐπί-
αὐτοῦ παρὰ τοῦ Γαλίτζης, ὀφείλουσιν οἱ παρόντες ἀποκρισιάριοι τῆς ἡμῶν
τητος στηρίξαι αὐτὸν καὶ ἐγκαθιδρύσαι ὡς γνήσιον ἐπίσκοπον καὶ διδά-
τοῦ αὐτόθι τόπου, τῆς Μολδοβλαχίας, ἵνα εὐλογῇ καὶ ἁγιάζῃ ὑμᾶς πάντας·
ῦρ Ἱερεμίας ὅταν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν
ν ἀπαντήσῃ, τότε ποιήσει ἡ κρίσις, ὅσον ἔνι δίκαιον, οὐδὲ γὰρ βούλεται

arătînd scrisorile tale, care au fost făcute cunoscute și ascultate în sinod.
I-am întrebat pe apocrisiari cu privire la episcopul care se află în țara
domniei tale, chir Iosif, de unde era, unde a fost hirotonisit, de unde a venit
și s-a stabilit acolo, cum de au trecut atîția ani și el n-a vorbit nimic,
iar acum vorbește și caută să fie acolo episcop, iar trimișii domniei tale
au răspuns „că localnic este chir Iosif, om de-al țării noastre și rudă a dom-
nilor noștri, și a fost hirotonisit episcop al Moldovlahiei de către mitro-
politul de Halici, chir Antonie acela [110], și nu are nici o obiecție, ci caută
numai ca marea ta sfinție să-l binecuvînteze ca pe un creștin și călugăr,
să-l așeze să facă voia ta, și întrucît chir Iosif este un episcop localnic, să-l
binecuvînteze marea ta sfinție, împreună cu sfîntul tău sinod, să ne bine-
cuvînteze pe noi și să ne sfințească, căci de mulți ani sîntem supuși încer-
cărilor; a venit anume chir Theodosios acela, și din această cauză nu s-a
oprit deloc, ci a făcut repede calea întoarsă, și din nou chir Ieremia apoi,
dar nici el n-a zăbovit cîtuși de puțin, ci numai a recurs și el la încercările
în care ne-a aruncat și pe noi, iar de atunci pînă acum sîntem încercați;
între timp a venit din nou Bethleem, și oricine vrea calcă biserica noastră,
și crede că avem episcop, iar noi nu avem". De aceea s-au rugat ca să
ne miluim de țara domniei tale, căci este multă și mare, dar se află aproape
lipsită de binecuvîntare și fără episcop, și vom da lui chir Iosif permisiunea
să vă blagoslovească; cît despre faptul că pînă acum chir Iosif n-a scris
nimic și nici nu a trimis apocrisiar, ei au spus că în țară au avut loc lupte
și schimbări de domnie [111] iar cînd a vrut el să trimită, atunci a fost împie-
dicat. Deci aceste lucruri le-au spus și le-au cerut solii domniei tale, iar
smerenia noastră și dumnezeiescul și sfîntul sinod le-a ascultat cu atenție;
unii dintre arhierei socotind cererea îndreptățită, dar la discuții au avut
multă incertitudine, ca nu cumva chestiunea să se prezinte într-un mod
echivoc. De aceea smerenia noastră împreună cu toți arhiereii a hotărît
că este drept ca să trimitem apocrisiari ai noștri la domnia ta; și-l trimitem
deci acolo pe preacinstitul între ieromonahi și părinte spiritual, chir Gre-
gorios, călugărul chiliei mele (p. 532), și pe cel în mare cinste aflat dascălul
Sfintei Evanghelii de la prea sfînta mare biserică a lui Dumnezeu de la
noi, diaconul chir Manouel Archon, fii iubiți întru Sfîntul Duh ai smereniei
noastre, bărbați stimabili, demni și buni, cărora le-am poruncit ca să pro-
cedeze în așa fel, încît cu voia domniei tale să se adune demnitarii aflați
în mare cinste, preoții și monahii din țara domniei tale, cercetînd cu exac-
titate și corectitudine afacerea, și în mijlocul acestora să ridice afurisenia
din însărcinarea smereniei noastre, după cum au fost instruiți și învățați
de către mine; și dacă va fi auzit și de către aceștia faptul că chir Iosif
a fost hirotonisit episcop al Moldovlahiei de către cel de Halici, să-l resta-
bilească pe el drept episcop legitim acolo în virtutea scrisorii sinodale a sme-
reniei noastre de care sînt ținuți, pentru ca acesta să oficieze slujbe, să
blagoslovească și, ca un mitropolit legitim, să le facă pe toate cele ce țin
de competența lui, căci așa este drept, după cum a hotărît dumnezeiescul
și sfîntul sinod și a făcut cunoscut smerenia noastră; iar dacă afacerea
plutește în echivoc, pentru aceasta spunem să vină aici și să o informeze
pe smerenia noastră și dumnezeiescul și sfîntul sinod, și dacă va părea ceva
drept de făcut, atunci să se facă, iar dacă-l vor afla pe acesta hirotonisit
episcop acolo de către mitropolitul de Halici, se cuvine ca apocrisiarii de
față ai smereniei noastre să-l sprijine pe el și să-l întroneze ca episcop și

110 Cf. *supra*, n. 90.
111 V. Ș. Papacostea, RRH, 12, 1973, 1, p. 139–158.

μετριότης ἡμῶν εἶναι ὑμᾶς ἀνευλογήτους καὶ χωρὶς ἐπισκόπου τοῦ δυναμένου
ιάζειν ὑμᾶς, οὐδὲ ἀποδέχεται, ἵνα πολλοὶ ἐπιβαίνωσι καὶ καταπατῶσιν ὡς ἐπί
οποι τὸν τόπον τῆς αὐθεντείας σου, ἀλλὰ ἕνα βούλεται εἶναι γνήσιον, ὅστις
δύναται νὰ ἁγιάζῃ ὑμᾶς, ἐπεὶ καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τοῦτο ἀποδέ-
νται. ἂς ἀναδέξηται τοίνυν ἡ αὐθεντεία σου καὶ τοὺς παρόντας ἡμῶν ἀπο-
ισιαρίους, καὶ ἂς τοὺς ἀναπαύσῃ, καὶ ἂς τοὺς τιμήσῃ, καὶ σύνδραμε καὶ
ήθησον αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο, ὅσον γράφομεν, καὶ εἰς ἄλλα, ὅσα δεηθῶσι
; αὐθεντείας σου. ἡ εὐχή μου καὶ ἡ εὐλογία μου μετὰ τῆς αὐθεντείας σοῦ
ι μετὰ τοῦ οἴκου σου καὶ μετὰ παντὸς τοῦ τόπου σου.

Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδ. θ′.

68

ΠΡΑΞΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ

1401. Synodus hieromonachum Macarium constituit metropolitam Chersonis

(MM, II, DCLXXII, p. 541) [...] ψήφῳ τοίνυν τῆς θείας καὶ ἱερᾶς ὁμη-
εως τῶν καθευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Γοτθίας
τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Οὐγγροβλαχίας καὶ
Μηδείας, ἐχειροτονήθη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος γνήσιος μητροπολίτης
ποιμὴν καὶ διδάσκαλος εἰς ταύτην τὴν τῆς Χερσῶνος μητρόπολιν ὁ τιμιώ-
ος ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Μακάριος, καὶ τὸ ἑξῆς ὁμοίως, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ
ξεις τῶν ἀρχιερέων.

dascăl legitim al acelei ţări a Moldovlahiei, pentru a vă binecuvînta şi blagoslovi pe voi toţi; iar chir Ieremia, cînd îşi va face apariţia la smerenia noastră şi la dumnezeiescul şi sfîntul sinod, atunci să aibă loc judecata, după cum este drept, căci smerenia noastră nu vrea ca voi să vă aflaţi nebinecuvîntaţi şi fără episcop, care poate să vă blagoslovească, şi nici nu acceptă ca mai mulţi să intre şi să calce ţara domniei tale în calitate de episcopi, ci doreşte ca unul să fie legiuit, care să poată să vă blagoslovească, întrucît acest lucru îl acceptă şi canoanele cele dumnezeieşti şi sfinte. Domnia ta să-i primească deci pe apocrisiarii noştri de faţă, să-i găzduiască, să-i cinstească şi să vină în ajutorul lor şi pentru această chestiune, după cum scriem noi, dar şi pentru altele, de care va avea nevoie domnia ta. Rugăciunea şi binecuvîntarea mea să fie cu domnia ta, cu casa ta şi cu toată ţara ta.

Actul purta şi înscrisul cinstitei mîini a patriarhului. În luna iulie, indicţiunea a noua.

68

ACT SINODAL

1401. Sinodul îl investeşte pe ieromonahul Macarie mitropolit de Cherson

(MM, II, DCLXXII, p. 541) Aşadar, prin votul adunării celei dumnezeieşti şi sfinte a preasfinţilor arhierei şi hypertimi, cel de Gothia care ţine şi locul celui de Efes, cel de Cyzic, cel al Ungrovlahiei şi cel al Medeiei, a fost hirotonisit de către smerenia noastră, ca mitropolit legiuit, păstor şi dascăl pentru această mitropolie de Cherson preacinstitul între ieromonahi chir Macarie, şi cele următoare sînt la fel ca în celelalte procese verbale ale arhiereilor.

XLVI. ACTA CUTLUMUSIENSIA

XLVI. ACTE DE LA CUTLUMUS DESPRE RELAŢIILE CU ŢARA ROMÂNEASCĂ

Mănăstirea Cutlumus este situată în centrul muntelui Athos, la marginea capitalei Caryes, la egală distanţă de mănăstirile *Iviron* la est, Xeropotam la vest şi portul Dafni. Primul dintre cele trei acte datează din septembrie 1369, poartă nr. 26 al arhivei de la Cutlumus, este scris pe hîrtie, se află în bună stare de conservare şi a fost publicat ultima oară de Paul Lemerle în culegerea *Actes de Kutlumus*, Paris, 1946, nr. 26, p. 102—105. El reprezintă proiectul unui document redactat la Athos, care urma să fie semnat şi parafat, spre a deveni act legal. Acest lucru nu s-a întîmplat din cauză că cele două părţi (adică voievodul Tării Româneşti şi egumenul de la Cutlumus) n-au putut cădea de acord de la început asupra unor puncte esenţiale ale înţelegerii. Hariton, egumenul de la Cutlumus, dorea să înzestreze mănăstirea cu un zid de apărare spre a feri monahii de incursiunile piraţilor, frecvente în acele timpuri. El intervenise pentru ajutoare la voievodul Alexandru Basarab (1352—1364) care dăduse o sumă de bani şi pusese temelia zidirii. Lucrarea a fost terminată de succesorul acestuia Ioan Vladislav (1364—1374), cunoscut sub numele de Vlaicu Vodă. Acest zid de apărare se vede şi astăzi.

La muntele Athos existau pe atunci mănăstiri cu „viaţă de obşte" (**βίος κοινοβιακός**), în care rolul egumenilor era foarte important, deoarece toată puterea administrativă se afla concentrată în mîinile sale, şi mănăstiri cu „viaţă de sine" (**βίος ἰδιόρρυθμος**), unde călugării se gospodăreau singuri şi puteau avea locuinţă şi avere proprie. În acestea din urmă nici nu exista egumen, ci era ales periodic un comitet restrîns de monahi, care asigurau bunul mers al mănăstirii şi averilor sale. La Cutlumus era în vigoare regimul „vieţii de obşte", apărat cu îndărătnicie de Hariton, iar voievodul Ţării Româneşti căuta să obţină înlocuirea lui cu regimul „vieţii de sine" spre a contracara influenţa excesivă a egumenului şi a crea în felul acesta posibilităţi de afirmare pentru călugării români trimişi acolo.

Al doilea act, numit în mod convenţional „primul testament al lui Hariton", datează din prima jumătate a anului 1370, poartă numărul arhivei de la Cutlumus 37, este scris pe hîrtie, se află în proastă stare de conservare, conţine semnăturile legale (adică a lui Hariton, a protului, a martorilor şi a episcopului de Hierissos, de care depindea atunci muntele Athos) şi a fost publicat ultima oară de Paul Lemerle *op. cit.*, nr. 29, p. 110—116. Din textul său rezultă că cele două părţi nu ajunseseră la o înţelegere cu privire la regimul de viaţă din mănăstire şi nici una nu voia să cedeze; egumenul avea nevoie de bani, dar se temea de preponderenţa călugărilor români, încît cerea de la voievod asigurări cu jurămînt că aceştia nu vor rîvni întîietatea, ci vor dobîndi drepturi egale cu ceilalţi monahi aflaţi în mănăstire. Condiţiile puse de testator nu fuseseră încă aprobate de voievod, ci constituiau doar puncte de reper pentru continuarea discuţiilor în cazul morţii lui Hariton.

Al treilea act, numit în mod convenţional „al doilea testament al lui Hariton", datează din luna noiembrie 1370, poartă numărul arhivei de la Cutlumus II B, se află în foarte bună stare de conservare, conţine toate semnăturile legale şi a fost publicat ultima oară de Paul Lemerle, *op. cit.*, nr. 30, p. 116—121. Din text se vede că neînţelegerea persista, ba chiar se agravase, deoarece protopopul Mihail, venit din Ţara Românească spre a se călugări la Cutlumus, nu putuse suporta „viaţa de obşte" şi se întorsese în ţară. Prin aceasta voievodul dădea un exemplu indirect în sprijinul cererii sale de a introduce „viaţa de sine". Deci un acord nu fusese atins pînă în 1372. Totuşi tratativele continuau şi fiecare parte căuta să-şi impună punctul ei de vedere. Din ceea ce aflăm din alte izvoare, ştim că Hariton a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei în august 1372, iar protopopul Mihail, cel care nu putuse suporta „viaţa de obşte", a revenit ceva mai tîrziu la Cutlumus şi în anul 1375 deţinea un loc important în ierarhia mănăstirii, sub numele călugăresc Melchisedec. Deci între timp Hariton cedase, iar voievodul fusese convins să plătească această victorie cu ajutoare materiale suplimentare. Regimul „vieţii de sine", introdus fără îndoială înaintea alegerii lui Hariton ca mitropolit al Ungrovlahiei în august 1372, a durat aproape 600 de ani, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd din cele 20 de mănăstiri principale de la Athos 11 aveau regim cu „viaţă de obşte" şi 9 cu „viaţă de sine".

Citite cu atenţie, cele trei documente oferă ştiri preţioase despre evoluţia generală a orînduirii feudale din sud-estul Europei după ridicarea statului sîrbesc şi întemeierea celor două principate româneşti de-sine-stătătoare: Imperiul bizantin era în decădere,

1

† Ἐπεὶ ὁ πανοσιώτ(α)τος ἐν ἱερομονάχοις π(ατ)ὴρ τῆς αὐθεντείας μου ηγούμενος τῆς σεβασμίας ἁγιορειτικῆς μονῆς τῆς ἐπ' ὀνόματι |[2] τιμωμένης (υρίο)υ καὶ Θ(εο)ῦ καὶ σ(ωτῆ)ρ(ο)ς ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ καὶ ἐπικε-νης τοῦ Κουτλουμούση, κῦρ Χαρίτων, κόπω πολλῶ καὶ φόβω διελθὼν αρχίας πολλὰς προσῆλθε τῇ αὐθεντεία μου, καὶ ἠτήσατο πλεῖστα ἵν' ἐν ιελίω τοῦ αὐθ(έν)τ(ου) καὶ π(ατ)ρ(ὸ)ς τῆς αὐθεντείας μου | [4]τῶ ἐν τῇ δηλω- τοῦ Κουτλουμούση μονῇ ἐποικοδομήσω καὶ ἐπαυξήσας, ἀναστήσω μονα-ον, φραγμῶ τε περιτειχίσω | [5]κάστρου καὶ ὀχυρώσω πυργωμάτων ὑψώμασιν, ρω τε ναόν, τράπεζαν καὶ κελλία, καὶ ἐξωνήσωμαι κτήματα, καὶ | [6]προ-ω ζῶα εἰς ζωάρκειαν καὶ εὐπορίαν τῶν χρειωδῶν τῶν οἰκούντων καὶ οἰκη-ν ἐν αὐτῇ ἀδελφῶν [μ]νημόσυνον | [7]ἐντεῦθεν περιποιούμενος τοῖς τε γο-τῆς αὐθεντείας μου καὶ ἐμοί, νῦν τε καὶ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον, δόξαν [ἐν] τῇ | [8]παρόσῃ ζωῇ καὶ τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν τρωσιν, λέγων ὅτι πρέπει καὶ τὴν αὐθεντείαν μου ποιῆσαι | [9]ὥσπερ δὴ ερoι αὐθένται πεποιήκασι, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι δηλαδὴ Ῥώς τε καὶ ς, μνημόσυνόν τε καὶ | [10] τιμὴν ἑαυτοῖς περιποιησάμενοι ἐν τῶ θαυμαστῶ αὶ ἁγίω ὄρει, τῶ ὀφθαλμῶ ὡς εἰπεῖν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης, |[11]καὶ ἀνά-' ψυχῆς καὶ σώματος τοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν ἀποτασσομένοις, τὴν αἴτησιν θαυμαστήν τε καὶ θεάρεστον | [12]κρίνασα ἡ αὐθεντεία μου, πεποίηκεν οὕτως, ε δὲ καὶ αὕτη αὐτῷ ὡς ἵνα μὲν [κατα]βάλλῃ ἔξοδον ἐν τῶ τοιούτω ἔργω [13]θεντεία μου δηλαδή, κοπιάσῃ δὲ οὗτος καὶ μοχθήσας ἀναστήσῃ καὶ ' ἀπεργάσηται, καὶ ἐσμὲν οἱ δύο κατ' ἴσον κτή | [14]τορες, ἐγὼ μὲν ὡς οδον καταβαλών, ὅδ' ὡς κοπιάσας καὶ ἀναστήσας καὶ νῦν καὶ πρότερον κτήμασι, ἀμπε | [15]λῶσι, μετοχίοις, ἐντὸς τοῦ ἁγίου ὄρους καὶ ἐκτός. δέξατο τοίνυν καὶ ὁ τοιοῦτος ὁσιώτατός μου π(ατ)ὴρ τὴν τῆς αὐθεντείας μου]σιν, καὶ ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων καὶ ἀνωκοδόμησε τὸ ἐν τῇ ῥηθείσῃ σεβασμία άστρον, μέλλει δὲ Θ(εο)ῦ χάριτι [Θ(εο)ῦ] | [17]ἀπαρτῆσαι καὶ τὴν ἐκκλησίαν πεζαν καὶ κελλία, ἐξωνήσασθαί τε καὶ κτήματα εἰς ζωάρκειαν τῶν ἀδελφῶν, | [18]εὐεργεσίας τῆς αὐθεντείας μου, μετ' ἐπιμελείας καὶ συνδρομῆς καὶ αὐτοῦ, ἔτι τε πρόβατα μοχθηρὰ καὶ ἕτερα | [19]ζῶα, ὡς καὶ τὰ ἕτερα τοῦ

puterea otomană devenea tot mai amenințătoare, mările erau nesigure, comunicațiile între Athos și capitala Țării Românești se făceau pe uscat, pe valea Vardarului sau a Mestei, dar călătorii nu erau totdeauna la adăpost de surprize neplăcute. Actele amintite au fost puse în valoare de N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țerile noastre*, ARMSI, seria 2, tom. XXXVI, 1913–1914, p. 447–517; *Istoria bisericii române*, ed. 2, București 1930; Gh. D. Cioran, **Σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθω καὶ δὴ τῶν μο-νῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας Δοχειαρείου και Ἁγίου Παντελήμονος ἢ τῶν Ρώσων,** Atena, 1938; Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din sfîntul munte Athos*, Sibiu, 1941 și H. Mihăescu, *Trois documents athonites du XIVe siècle concernant des références à la Valachie*, RESEE, 15, 1977, p. 453–462. Noua ediție diplomatică a lui Paul Lemerle (Paris, 1946) descrie manuscrisele, analizează conținutul lor, prezintă un text sigur și-i adaugă un comentar și o introducere adecvate, capabile să promoveze interpretarea și valorificarea lui. Dintr-un document româno-slav din 1476 (publicat de Gr. Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos 1372–1658*, București, 1937) aflăm că mănăstirea Cutlumus stăpînea în acel an în Țara Românească satele Giurgiu, Prislop, Comanca, Dănești, Greci, Hrățești, Mărăcină și altele. Toate erau scutite de dări față de voievozi.

Ediția folosită: Paul Lemerle, *op. cit.*

1

ACTUL VOIEVODULUI IOAN VLADISLAV DIN ANUL 1369

† Deoarece preasfințitul întru monahi, părintele domniei mele, egumenul veneratei mănăstiri de la Sfîntul Munte, slăvite în numele | [2]domnului, dumnezeului și mîntuitorului nostru Isus Hristos cu numele Cutlumus, chir Hariton, cu trudă multă și teamă | [3]a străbătut o mulțime de ținuturi [1], a venit la domnia mea | [4]și a cerut mai multe mijloace pentru ca la temelia pomenitei mănăstiri de la Cutlumus a domnului și părintelui domniei mele să zidesc, să adaug și să sporesc mănăstirea cu o întăritură | [5]și un zid de cetate înconjurător, s-o îmbogățesc cu turnuri de apărare, să ridic un lăcaș de închinare, o sală de mese și chilii și să cumpăr mobilier | , [6]să aduc animale necesare pentru hrană și îndestulare cu cele trebuitoare pentru frații care locuiesc sau vor locui într-însa și să-mi fac prin aceasta pomenire | [7]părinților Domniei mele și mie, acuma și în timpurile ce vor urma, slavă | [8]în viața de aici și iertare de păcate în viața viitoare, spunîndu-mi că trebuie și domnia mea să fac | [9]cum au făcut și ceilalți domni, sîrbi, bulgari, ruși și iberi [2], care și-au făurit amintire și | [10]cinste în acest minunat și sfînt munte, ochiul pămîntului întreg |, [11] și odihnă sufletului și trupului celor plecați din neamul lor, a judecat domnia mea cererea lui minunată și plăcută lui Dumnezeu | [12]și a hotărît așa. I-a cerut și ea că spre a începe domnia mea | [13]o asemenea faptă, acesta să caute să-și dea osteneală, s-o ridice și s-o ducă la bun sfîrșit, iar amîndoi să fim ctitori cu drepturi egale | [14]: eu pentru că am făcut cheltuiala, iar el pentru că s-a ostenit și a sporit inventarul, acuma și mai înainte, cu vii | [15]și proprietăți alăturate, înăuntru și în afara muntelui. A primit deci și preasfințitul părinte cererea domniei mele | [16]și a ridicat din temelii și zidit întăritura din amintita sfîntă mănăstire și cu mila lui Dumnezeu | [17]va avea grijă și de biserică, de sala de mese și de chilii, va cumpăra acareturi pentru întreținerea fraților, din | [18]binefacerea domniei mele, cu grija, alergătura și osteneala lui, apoi turme de oi și alte | [19]animale, întocmai ca și celelalte mănăstiri din Sfîntul Munte. În această venerabilă mănăstire Cutlumus, | [20] la sfinții și purtătorii de Dumnezeu frați de mulți ani a fost

[1] Rezultă că amintita călătorie s-a făcut pe uscat, nu pe mare.

[2] Sîrbii, bulgarii, rușii și iberii aveau acolo mănăstiri proprii, adică Hilandarul, Zographou, Panteleimon și Iviron.

ίου ὄρους μοναστήρια. Ἔπει δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ τοῦ Κουτλουμούσ νῇ ἐπεκρά | [20]τησε συνήθεια ἀρξαμένη πρὸ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων πα ʒπεσίων καὶ θεοφόρων π(ατέ)ρων καὶ καταντήσασα | [21]μέχρι τοῦ νῦν, ἡ λεγο ʹη κατάστασις κοινοβιακή, ἦτ(οι) τοῖς πᾶσιν εἶναι ῥάσον ἕν, εἷς ἄρτος ασίον ἓν καὶ τ' ἄλλα πάντα κοινὰ | [22] καὶ μὴ κεκτῆσθαι τινὰ ἴδιον τὶ μέχρ δουκάτου ἑνός, ἀπῆλθον δέ τινες ἐκ τῶν ἡμετέρων Οὐγκροβλάχων κα χθησαν ἐν | [23]τῷ τοιούτῳ μοναστηρίῳ καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν ὑπομεῖναι τὴ αύτην διαγωγήν, ἀλλ' ἔφερον βαρέως. Ἦλθε δὲ ὁ τιμιώτατος καὶ ὁσιώ | [24]τατο π(ατ)ὴρ ὁ καθηγούμενος ἐνταῦθα, καὶ ὡς μαθοῦσα ἡ αὐθεντεία μου τὰ περὶ του ἠξίωσεν αὐτὸν πλεῖστα, ἵνα ἐάσῃ τὴν πολιτευο | [25]μένην κοινοβιακὴ άστασιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ ἀποκλίνῃ πρὸς τὴν τῶν ἑτέρων ἁγιορειτικῶν ναστηρίων διαγωγήν· ὁ δὲ | [26]οὐκ εἰσήκουσεν ἀλλ' ἐδυσχέρανε πλεῖστα. Διὰ το καὶ προσεκαλέσατο καὶ ἠξίωσεν ἡ αὐθεντεία μου τὸν πανιερώτατον μ(ητ)ρο-ίτην | [27]πάσης Οὐγγροβλαχίας ὑπέρτιμον καὶ π(ατέ)ρα τῆς αὐθεντείας μου Ὑάκινθον, τὸν πν(ευματ)ικόν μου π(ατέ)ρα τὸν ἐντιμώτατον δικαιοφύ | [28]λακα εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου καὶ τῆς τοῦ Θ(εο)ῦ ἁγίας ἐκκλησίας κῦρ Δανιὴλ Κριτόπουλον, τὸν καθηγούμενον καὶ πν(ευματ)ικὸν τῆς αὐθεντείας μου | [29]κῦρ ρόθεον, καὶ τὸν λογοθέτην κῦρ Σάβαν, καὶ ἑτέρους, ἵν' ἀπέλθωσι καὶ ἀξιώ-σιν αὐτὸν καὶ πληρώσῃ τὴν τῆς αὐθεντείας μου αἴτησιν. | [30] Οἱ καὶ ἀπελθόντες πολλὰ βιάσαντες αὐτὸν οὐ κατέπεισαν, καίπερ καὶ χρέους κατεπείγοντος ὸν πλείστου ὡσεὶ χιλίων διακοσίων οὐγγιῶν. | [31]Ἐλυπήθη δὲ ἡ αὐθεντεία μου ἐπὶ τούτῳ ὅπως καὶ τοιούτους προβαλλόμενος μέσους οὐκ ἠδυνήθην κατα-σαι τοῦτον. Ὁ δέ, μηδὲν εἰπὼν ἢ | [32]ποιήσας πλέον, απῆλθεν ἐν τῷ ἁγίῳ ι ἐάσας τὴν αὐτενθείαν μου λυπουμένην. Ἐν τῷ θαυμαστῷ γοῦν καὶ περι-μῳ ὄρει γενόμενος | [33]τὰ τῆς ὑποθέσεώς τε καλῶς σκεψάμενος καὶ συμβου-ς ἀνδρῶν πρακτικῶν χρησάμενος, πείσας τε καὶ τούς ἐν τῇ τοιαύτῃ σε-μίᾳ | [34]μονῇ ἀσκουμένους π(ατέ)ρας καὶ ἀδελφοὺς ὡς οὐ δεῖ ἐπιπλέον λυπεῖν τὸν ἔφ[ορον καὶ] κτήτορα τῆς αὐτῶν μονῆς, ὑπέκλινε τῆς κοινοβιακῆς ͻ | [35]καὶ ἐβάδισε τὴν τῶν ἑτέρων ἁγιορειτικῶν μονῶν. Ἐπεὶ οὖν Θ(εο)ῦ θεία ἤρξαντο ἐκ τῶν ἡμετέρων Οὐγγροβλάχων ἀπέρχεσθαι ἐν τῇ τοιαύτῃ ῇ | [36]καὶ δὴ καὶ ἀπῆλθον πλεῖστοι, δειλιᾶσαι συνέβη τοὺς κοπιαστὰς καὶ υργοὺς τῶν τε ἀμπελώνων καὶ μετοχίων καὶ ἑτέρων κτημάτων τῆς τοι | [37]αύτης ῆς Ῥωμαίους, καὶ γογγύσαι κατὰ τοῦ ὁσιωτάτου μοι π(ατ)ρὸ)ς καὶ καθη-ιένου αὐτῶν, λέγοντας ὅτι τοσούτους χρόνους μετά σου κοπιασάντας | [38] στα, καὶ μήτε ἄρτον καλὸν φαγόντας, μήτε οἶνον καλὸν πιόντας, μήτε θέντας ῥάσον καλόν, νῦν ὅτε ἔμελλες ἡμᾶς ἀναπαύσειν, | [39]παραδίδως ἡμᾶς Οὐγγροβλάχοις, ἵνα ἔχωσιν ὑποδεεστέρους αὐτῶν, καὶ μετὰ τὴν σὴν ἀπο-ιν ἐξώσωσιν ἡμᾶς ἐκ τοῦ πολυμό | [40]χθου καὶ πολυχρονίου κόπου ἡμῶν, μῖν καλὸν ἐποίησας; Ταῦτ' ἐβόων μετὰ δακρύων. Μετὰ δὲ λόγους πολλοὺς στη ἵνα δέξωνται | [41]ὁρκομωτικὸν τῆς αὐθεντείας μου οἱ π(ατέ)ρες, ἀδελφοὶ εὐχέται αὐτῆς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀνακτώμενον αὐτοὺς τῆς δειλίας καὶ φόβου· καὶ ποιῶ | [42]ἀσμένως πάνυ καὶ μετὰ πολλῆς ὡς εἰπεῖν τῆς περιχαρείας. ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θ(εο)ῦ εὐαγγέλια, εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν στ(αυ)-καὶ εἰς | [43]τὸν μέγαν Νικόλαον καὶ εἰς τὸν σ(ωτῆ)ρα μου Χ(ριστὸ)ν δι' ὃν βαλλον καὶ ἔτι καταβαλλῶ τὰ παρ' αὐτοῦ εὐεργεθέντα μοι πράγματα εἰς ν καὶ τιμὴν |[44]αὐτοῦ καὶ εἰς ἄφεσιν τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν αὐτέντων γονέων μου, ὡς οὐ μήποτε πειραθείη τὶς τῶν Οὐγγροβλάχων διασεῖσαι

vigoare şi dăinuieşte şi acum | [21]orînduirea zisă „viaţă de obşte" în care toţi au o singură rasă monahală, o singură pîine, un singur vin şi toate celelalte la fel cu toţi împreună | [22]şi nu dobîndeşte nimeni ceva pentru sine, nici măcar un ducat [3]. Cîţiva dintre ungrovlahii [4] noştri s-au dus acolo, au fost primiţi în | [23]mănăstire, dar n-au putut îndura acest fel de viaţă, ci au trăit în multă strîmtoare. Cînd a venit aici preacinstitul şi venerabilul | [24]meu părinte egumen şi a aflat domnia mea cele în legătură cu acest fapt, i-am cerut cu multă stăruinţă să părăsească orînduirea de obşte îndătinată | [25]în mănăstire şi să treacă la orînduirea care domneşte în celelalte mănăstiri de la sfîntul munte. El | [26]m-a ascultat, dar s-a arătat cu totul lipsit de bunăvoinţă. De aceea domnia mea a chemat pe preasfinţitul mitropolit al întregii | [27]Ungrovlahii, preacinstitul părinte al domniei mele chir Iachint [5], pe părintele meu sufletesc venerabilul păstrător de dreptate | [28] (dikaiphylax) [6] al fericitului cler domnesc şi a sfintei biserici a lui Dumnezeu | [29]chir Daniil Critopoulos, pe egumenul şi părintele sufletesc al domniei mele chir Doroteu, pe logofătul chir Sava şi pe alţii şi i-a îndemnat să meargă şi să-l roage să îndeplinească cererea Domniei mele. | [30]Ei s-au dus şi au stăruit mult, dar nu l-au putut îndupleca, măcar că avea nevoie de peste o mie şi două sute de uncii |. [31]Domnia mea s-a întristat şi de faptul că, după ce l-au rugat şi aceştia, n-a fost în stare să-l înduplece. Iar acesta n-a mai zis şi n-a mai făcut nimic, | [32] ci a plecat în Sfîntul Munte, lăsînd-o pe domnia mea îndurerată. După ce a ajuns în minunatul şi slăvitul munte | [33] a cumpănit bine cele spuse şi s-a sfătuit cu oameni pricepuţi, a înduplecat şi pe părinţii şi fraţii din această sfîntă [34] mănăstire că nu trebuie să mă supere, căci sînt stăpînul şi ctitorul mănăstirii lor, şi s-a abătut de la calea „vieţii de obşte", | [35]apucînd pe drumul urmat de celelalte mănăstiri din Sfîntul Munte. Cînd au început să meargă şi dintre ungrovlahii noştri în această mănăstire | [36]şi s-au dus mulţi, s-a întîmplat că romeii care se osteneau şi lucrau în viile, anexele şi celelalte domenii ale acestei mănăstiri | [37] s-au înspăimîntat; şi cîrteau împotriva preasfinţitului meu părinte şi egumenului lor, spunînd că | [38]„atîţia ani am ostenit amarnic cu tine şi n-am mîncat pîine bună, nici n-am băut vin bun şi nici n-am îmbrăcat o rasă cum trebuie, iar acum ai hotărît să sfîrşeşti cu noi |, [39]dîndu-ne pe mîna ungrovlahilor, ca să ne aibă ca robi, iar după moartea ta să ne scoată din munca noastră chinuitoare de atîţia | [40]ani. Ce bine ne-ai făcut cu asta?". Aşa strigau ei cu lacrimi în ochi. După multă vorbă, părinţii, fraţii şi rugătorii romei din mănăstire s-au învoit | [41]să primească jurămîntul domniei mele, care să-i scape de frică şi teamă. Acest jurămînt îl şi fac | [42]cu deosebită plăcere şi cu multă bucurie. « Jur pe sfintele evanghelii ale lui Dumnezeu, pe cinstita şi de viaţă făcătoarea cruce, pe | [42]marele Nicolae şi pe mîntuitorul meu Hristos prin care am plătit şi plătesc faptele mele dăruite de dînsul spre cinstea | [44]şi slava lui şi spre iertarea păcatelor mele şi ale domnilor şi părinţilor mei, că niciodată nu va încerca | [45]un ungrovlah să tulbure cu ceva pe vreunul dintre romeii care se ostenesc acolo, acum sau mai tîrziu, ci romeii vor avea din partea lor cinste şi ascultare la fel | [46]ca şi preasfinţitul meu părinte şi egumenul vostru, ieromonahul Hariton. Dacă în încercarea sa ungrovlahul nu va vrea | [47]să ocolească încurcătura,

[3] Ducat, monedă divizionară veneţiană.
[4] Ungrovlah era termenul folosit de patriarhie în corespondenţa ei cu mitropolia din Ţara Românească.
[5] Iachint, mitropolit între anii 1359—1372.
[6] Dikaiophylax „păstrător al dreptăţii" înalt demnitar.

[45]οἱονοῦν τινὰ τῶν κοπιαστῶν τῶν Ῥωμαίων τῶν τε νῦν καὶ μετέπειτα
ἔχωσι τιμὴν καὶ εὐπείθειαν παρ' αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι δηλαδὴ ὥσ | [46]περ
καὶ ὁ πανοσιώτατος | μοι | π(ατ)ὴρ καὶ καθηγούμενος αὐτῶν ὁ ἱερομόναχος
Χαρίτων· εἰ μὴ βουληθείη ὁ πειρασόμενος Οὐγγροβλάχος εἰς | [47]ὄχλησιν
ησιν καὶ ἀνατροπὴν χωρῆσαι τῆς παρούσης παραδόσεως καὶ ἐνόρκου ἀπο-
στάσεως τῆς αὐθεντείας μου, διώκεσθαι ἐκ τοῦ μονα | [48]στηρίου ὡς ἀθετητὴς
πράξεως τῆς αὐθεντείας μου καὶ τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων παραδόσεως.
ὕτως διορίζομαι ἵνα ὁπόταν ἐπέλθη | [49]τὸ βιοῦν ἐκμετρῆσαι τὸν ῥεθέντα
τατον καθηγούμενον, ὃν ἂν ἐκλέξηται οὗτος καὶ οἱ ἄλλοι μοναχοὶ τῶν
ν διαφέροντα ἔν συνέσει | [50]εὐταξία γνώσει τε καὶ καταστάσει, ποιμένα
καὶ οὐχὶ λύκον, τοῦτον ἀποκαυαστῶσι ποιμένα καὶ καθηγούμενον τῆς τοι-
; μονῆς κατὰ | [51]τὴν συνήθειαν τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει ἐπικρατοῦσαν, εἶτα
λαμβάνη ὁ τοιοῦτος ἐνταῦθα ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ δηλαδή, καὶ λαμβάνη | [52]
ταρὰ τῆς αὐθεντείας μου ὡς κτήτορος προτροπήν, ἐπανήκη τὲ πάλιν εἰς
ιονήν, καὶ συνόδου γενομένης λαμβάνη τὸ δεκανίκιον παρὰ | [53]τοῦ πρώτου
τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, καὶ οὕτω Θ(εο)ῦ βοηθείᾳ ποιμαίνει τε καὶ
γη τὰ τῆς τοιαύτης μονῆς. Ταῦτα οὕτω παρὰ τῆς αὐ | [54]θεντείας μου γρα-
ι καὶ ὑπογραφέντα καὶ σφραγισθέντα παρὰ τῶν ταύτης σημείων, ὡς οἰκο-
ου καὶ κτήτορος τῆς τοιαύτης μονῆς | [55]καὶ τοῦ κάστρου, ὀφείλουσιν ἔχειν
σχυρόν τε καὶ ἀμεταποίητον, καὶ μὴ πειραθῆναι τινὰ τῶν Οὐγγροβλάχων
;αναστῆναι τῶν Ῥωμαίων | [56]λέγοντα ὡς τά τε κτίσματα τοῦ κάστρου ἢ τρά-
τε καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ κελλία ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ κτήματα ἅτινα μέλλει
ήσασθαι ἡ αὐθεν | [57]τεία μου, διὰ τοὺς Οὐγγροβλάχους πεποίηκα ταῦτα,
άριν καὶ κατεπεμβαίνουσι καί {καὶ} κατεξάρχειν ἐπιχειροῦσι Ῥωμαίων,
ἔχειν αὐτοὺς | [58]ὥσπερ δὴ καὶ τὸν [βοηθὸν κ]αὶ κοινωνὸν τοῦ θεαρέστου
ω ἔργου τῆς αὐθεντείας ⟨μου⟩ τὸν πανοσιώτατον καθηγούμενον αὐτ(ὸν)
ερομόναχον | [59]κῦρ Χαρίτωνα. Ὁ δέ γε πειρασόμενος ὡς ἔφην εἰς ἀνα-
ην καὶ ἀθέτ(ησιν) χωρῆσαι τὰ ἐνόρκως μοι διαταχθέντα, κἂν οἷος ἄρα καὶ
ἐκδιώκεται μὲν τῆς | [60]μονῆς, ὥσπερ δὴ ἀπαφάνθη καὶ πρότερον, ἐπιστᾶται
; ἑαυτὸν καὶ τὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων ἀράς, αὐτὸς τε καὶ οἱ τούτῳ τῆς
ως κοινω | [61]νήσοντες ἢ βοηθήσοντες. Ὡσαύτως διακελεύεται ὁ πολλάκις
ς π(ατ)ὴρ τῆς αὐθεντείας μου πανοσιώτατος καθηγούμενος ἵνα, εἰ καί
ῶν Ῥω | [62]μαίων πάλιν τὰ ὅμοια πειραθείη διαπράξασθαι κατὰ Οὐγγρο-
ου, ἤτοι ἐνοχλεῖν καὶ ταράττειν αὐτόν, τοῖς ὁμοίοις ὑποκεῖσθαι ἐπιτιμίοις | [63]
ὐτὸν ὡς ὀχλοποιὸν καὶ σκανδάλων αἴτιον. Ὀφείλουσι τοιγαροῦν ἀμφότερα
ρη ἔχειν εἰρήνην, ὁμόνοιάν τε καὶ ἀγάπην ὡς ὁ κ(ύριο)ς | [64]ἐν τοῖς εὐαγ-
; τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διακελεύεται καὶ τὸ τῆς φύσεως κοινὸν ἀπαιτεῖ,
νεύειν τε καθ' ἑκάστην τῆς αὐθεντείας μου. | [65]Ἀσφαλείας δὲ ἕνεκα καὶ
ρὸν κτητορικὸν ἐνόρκως διατυποθὲν γράμμα ἐπεδόθη τῇ διαληφθείσῃ
μία {μονῇ} ἁγιορειτικῇ μονῇ | [66]τοῦ κ(υρίο)υ καὶ Θ(εο)ῦ καὶ σ(ωτῆ)ρ(ο)ς
Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ τῇ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Κουτλουμούση εἰς ἀσφάλειαν
αρσοποίησιν τῶν δειλιώντων ἐν αὐτῇ ἀδ(ελ)φῶν, | [67]γεγονὸς κατὰ μῆνα
β(ριον) τῆς ηης ἰνδ(ικτιῶνος) τοῦ ,ςωοη' ἔτους †.

2

† Εἰ μὲν ἔμενεν ἄν(θρωπ)ος ἐφ' ᾧ παρὰ τοῦ πάντων ἐδημιουργήθη Θ(εο)ῦ
ς] προσετέτακτο, οὔτ' ἂν παρεδίδοτο θανάτῳ οὔτ' ὀ[λιγοχρονίῳ ζωῇ περιεί-
, κατὰ γνώμην | [2]τε αὐτῷ ἐχώρει τὰ πράγματα, σκληρότητος οὐδεμι]ᾶς

perea înțelegerii și călcarea hotărîrii și rînduielii cu jurămînt a domniei
mele, să fie alungat din mănăstire | [48]ca un neascultător al poruncii dom-
niei mele și al tradiției sfintelor canoane. De asemenea hotărăsc că atunci
cînd va înceta să | [49]trăiască preasfințitul egumen amintit mai sus, pe cine
îl va alege acesta și ceilalți monahi ca vrednic de luat în seamă prin înțe-
lepciune, | [50]bună purtare, cunoaștere și cumpănire spre a fi păstor și nu
lup, pe acela să-l pună păstor și egumen al acestei mănăstiri, după obi-
ceiul | [51]îndătinat în Sfîntul Munte; apoi acesta să vină aici în Ungrovlahia
și să ia | [52]încredințarea domniei mele ca ctitor, apoi să se întoarcă în
mănăstire, să adune călugării și să primească bastonul de egumen | [53]din
partea protului[7], după datină, și numai așa, cu ajutorul lui Dumnezeu,
să păstorească și să conducă această mănăstire. Cele scrise, subscrise și
întărite cu pecete de către Domnia mea,/ [54]ca stăpîn al casei și ctitor al
acestei mănăstiri | [55]și al zidului de apărare trebuie să aibă putere și să
rămînă neschimbate. Să nu încerce careva dintre ungrovlahi să-i îndepărteze
pe romei, | [56]spunînd că zidurile de apărare, sala de mese, biserica, chiliile
și animalele pe care le va cumpăra domnia mea | [57]au fost făcute pentru
ungrovlahi, din care pricină se avîntă și încearcă să stăpînească peste romei;
ci să-i stăpînească | [58]la fel ca și ajutorul și tovărășia faptei iubitoare de
Dumnezeu a domniei mele preasfințitul egumen, ieromonahul | [59]chir Hariton.
Iar cine va încerca, cum am zis, să tulbure și să smintească cele hotărîte
de mine cu jurămînt, oricine ar fi el, să fie alungat din | [60]mănăstire, cum
am arătat și mai înainte, și să-și atragă asupra sa blestemele din veci ale
sfinților atît el, cît și cei care se vor întovărăși | [61]cu dînsul și-i vor da
ajutor. De asemenea să poruncească și des amintitul părinte al domniei
mele, preasfințitul egumen că, dacă vreunul dintre romei | [62]va încerca
să facă lucruri asemănătoare împotriva unui ungrovlah, sau va vrea să-l
smintească și să-l tulbure, să fie supus și acesta unor pedepse | [63]asemă-
nătoare, ca un răzvrătit și autor de scandaluri. Se cuvine deci ca ambele
părți să trăiască în pace, înțelegere și iubire, cum a poruncit domnul |
[64]în evanghelii învățăceilor săi și cum cere legea firii și să-și amintească în
fiecare zi de domnia mea. | [65] Pentru întărire a fost dată și scrisoarea ctito-
ricească de astăzi, alcătuită cu jurămînt, și adresată pomenitei și sfintei
mănăstiri de la sfîntul munte | [66]a domnului, dumnezeului și mîntuitorului
nostru Isus Hristos cu numele Cutlumus spre îmbărbătarea și încurajarea
fraților temători dintr-însa.» | [67]Făcută în luna septembrie, indicțiunea
cincia, a anului 6878 (1369).

2

PRIMUL TESTAMENT AL LUI HARITON

Dacă ar rămînea omul în starea în care a fost zidit de Dumnezeu,
creatorul tuturor lucrurilor și în fruntea cărora a fost rînduit, el n-ar mai
muri și nici n-ar avea o viață de scurtă durată. Lumea ar merge după

[7] Protul (Πρῶτος) „cel dintîi", adică conducătorul Muntelui Athos, cu reședința la Caryes.

ούτω προσισταμένης. Ἐπεὶ δὲ τῇ παραβάσει θανάτ[ῳ ὑπήχθη καὶ δυσχε
ος | ³οὐκ ἔστιν εἰπεῖν αἱ τῶν πραγμάτων αὐτῷ ἀπαντῶσι] περιφοραί, δεῖ
ούτω τῷ Θ(ε)ῷ εὐχαριστεῖν, ὡς διὰ τούτου τὴν οἰκεί[αν ἐπιγινώσκοντα φύσ
αὶ] | ⁴ὡς θελήματος ἄνευ αὐτοῦ οὔτ' ἐγένετό τι τῶν πάντων οὔτε γενήσετ
απεινοῦσθαί τε τῷ τῆς φύσεως θνητῷ καὶ αὖ παρακαλεῖσθαι τῇ προνοίᾳ αὐτο
ʽαύτῃ τῇ | ⁵ῥευστῇ φύσει γεννηθεὶς καὶ αὐτὸς καὶ ἀνατραφεὶς καὶ εἰς τοῦ
θάσας ἡλικίας τε καὶ διαγωγῆς, πολλῶν τε καὶ μεγ(ά)λων παρὰ τοῦ ἐμ
(ωτῆ)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ καὶ ὧν οὐκ ἦν ἄ | ⁶ξιος ἀπολαύσας τῶν δωρεῶν,
ῆς ἐμῆς ζωῆς ὠκύμορον δεδοικώς, τὴν παροῦσαν ἐνδιάθετόν μου διάταξ
ποτίθεμαι τοῖς ἐν τῇ ὑπ' ἐμὲ τελούσῃ | ⁷νῦν οἷς οἶδε κρίμασι Θ(εὸ)ς σεβασμ
ονῇ τοῦ σ(ωτῆ)ρ(ο)ς ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ τῇ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Κουτλο
ούσῃ οὖσι τε καὶ ἐσομένοις π(ατ)ράσι καὶ ἀδελφοῖς μου. Ἐπειδὴ | ⁸γὰρ ὑ
ʼτοῦ τοῦ τὰ πάντα συμφερόντως οἰκονομοῦντος κινηθέντες οἱ ἐν ταύτῃ εὑρ
κόμενοι θειότατοί μοι π(ατέ)ρες βουλῇ ψήφῳ καὶ συναινέσει τοῦ τε τηνι | ⁹κατ
ρώτου τῶν τοῦ ἁγίου τοῦδε ὄρους σε(βασμίων) μο(νῶν) Θεοδοσίου ἱερομο
αχου, καὶ τοῦ πανιερωτ(ά)τ(ου) μ(ητ)ροπ(ο)λ(ίτου) Ἱερισσοῦ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶ
γίου ὄρους κῦρ Ἰακώβου, ἐνε | ¹⁰χείρησάν μοι ταύτην παρακλήσει πολλ
σπερ δῆτα καὶ τὸ γεγονὸς παρ' αὐτῶν ἐκδοτικὸν πρός με γράμμα διαλαμ
ινει, πεπιστωμένον ὂν οὐ μόνον | ¹¹[ταῖς αὐτῶν ὑπογραφαῖς, ἀλλὰ] δὴ καὶ ταῖς
ὧν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων δεσποτῶν καὶ π(ατέ)ρων μου, τοῦ τε ῥηθέντος
ρώτου φημὶ καὶ τοῦ πανιερωτ(ά)τ(ου) μ(ητ)ροπολί(του), | ¹²[ἐξέδοντο δέ μοι
οιεῖν ἐπὶ ταύτῃ ὅσα καὶ βουλητόν μοι βοηθείᾳ] Θ(εο)ῦ, οὐκ ἔκρινα δεῖν ἐπι
στάξαι τοῖς ταύτην βελτιοῦν καὶ συνιστᾶν νομιζομένοις | ¹³[ἀλλὰ πάσῃ γνώμῃ
ὶ χειρὶ τὰ πρὸς αὔξησίν τε αὐτῆς καὶ] ὠφέλειαν τῶν ἐν αυτῇ ἀδελφῶν ἐπι-
τεῖν καὶ διαπράττεσθαι. Οὗ χάριν, μὴ μόνον Ῥω | ¹⁴[μαίοις ἐνέτυχον τοῖς δυνα-
νοις συνάρασθαί μοι τῇ τ]οιαύτῃ προθέσει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλως ἔχουσι
νους, ἀφ' ὧν κτήματά τε καὶ χρήματα | ¹⁵[οὐκ ὀλίγα καὶ κτίσεις οὐ μικρὰς
ιέρωσα ταύτῃ. Ἔ]δοξέ μοι τοιγαροῦν καὶ περιτειχίσματι κάστρου ταύτην
τωχυρώσασθαι, εἰς ἀποτροπήν τε | ¹⁶τῶν διὰ τὰς ἐμὰς ἁμ]αρτίας ἐπεμβαι-
ν[των ἐθνῶν, καὶ] ἀσφάλειαν καὶ ἀφοβίαν τῶν ἐν αυτῇ ἀσκουμένων μοναχῶν.
ὸ καὶ ἀνέδραμον πρὸς τὸν εὐτυ | ¹⁷[χέστατον ἀνδρικώτατον] αὐθ(έντην) καὶ
ν μου τὸν τῆς Οὐγγροβλαχίας αὐθ(έντην) κῦρ (Ἰω(άννην) Βλαδισθλάβον τὸν
βόδα, καὶ ἐξεῖπον τὰ τῆς ἐμῆς βουλήσεως αὐτῷ· καὶ ὡς ἐπεὶ ὁ | ¹⁸ἐν μακαρίᾳ
λήξει γεγονὼς αὐθ(έν)της τῆς αὐτῆς Οὐγγροβλαχίας κῦρ Νικόλαος Ἀλέ-
δρος ὁ π(ατ)ὴρ αὐτοῦ οὐ μικρὸν συνήρατο ἐπὶ τῇ κτίσει τοῦ μεγ(ά)λου
γου, εἰ καὶ ἄλλοις τὰ τῆς τε | ¹⁹λειώσεως ἐπὶ τῷ θεμελίῳ αὐτοῦ καταλε-
πη, δεῖ καὶ αὐτὸν μιμήσασθαι μὲν τὸν ἑαυτοῦ π(ατέ)ρα, περὶ ποιήσασθαι

ndul său, | ²iar el n-ar mai fi supus îmbătrînirii. Dar pentru că este
rtit morții și întîmpinat de suferințe și fapte neplăcute, cum nici nu putem |
spune, trebuie să fim recunoscători lui Dumnezeu și pentru ele, pentru a-i
unoaște ființa și pentru că fără | ⁴voia lui nu s-a născut și nu se naște
nimic din ceea ce există. Deci omul să se umilească, deoarece este muritor
din fire, și să se mîngîie cu pronia lui Dumnezeu. Fiind și eu născut cu
această fire | ⁵trecătoare, crescut și ajuns la această vîrstă și fel de viață,
după ce am avut parte de multe daruri mari de la mîntuitorul meu Hristos,
de care nu eram vrednic, | ⁶temîndu-mă de o moarte neașteptată, fac acest
testament pentru | ⁷părinții și frații de sub conducerea mea din sfînta
mănăstire a mîntuitorului nostru Isus Hristos cu numele Cutlumus, care
Dumnezeu știe cu cîte greutăți trăiesc aici sau vor veni de acum înainte. |

⁸ Îndemnați de cel care le conduce pe toate cu înțelepciune, preasfinții
părinți aflați în această mănăstire, cu voința, hotărîrea și îndemnul pro-
tului | ⁹de atunci din Sfîntul Munte, adică a ieromonahului sfintelor mănăs-
tiri Teodosie și a preasfințitului mitropolit de Hierissos [8] și din părțile Sfîn-
tului Munte Iacov, mi-au încredințat | ¹⁰această solie cu mult îndemn, iar
cele hotărîte de ei au fost trecute într-o scrisoare de bunăvoință înmînată
mie și întărită | ¹¹nu numai cu semnăturile lor, ci și cu credința fericiților
și cinstiților mei stăpîni și părinți, adică a protului amintit și a preasfințitului
mitropolit, | ¹²lăsîndu-mi-se libertatea de a face în această împrejurare tot
ce voi vrea, cu ajutorul lui Dumnezeu. Iar eu n-am căutat să mă lenevesc
în fața celor care urmăreau să înfrumusețeze mănăstirea și s-o înalțe, | ¹³ci
din toată inima și fapta am ținut să săvîrșesc cele trebuitoare pentru creș-
terea ei, spre folosul fraților dintr-însa, De aceea se cuvenea să mă ajut la
această faptă mare nu numai cu ajutorul romeilor | ¹⁴puternici, ci și cu cei
care aveau oarecare noblețǎ și de la care am căpătat ca prinos în felul acesta
obiecte, | ¹⁵bani îndestulători și construcții însemnate. Am crezut necesar s-o
întăresc și cu un zid împrejmuitor | ¹⁶pentru a feri mănăstirea de atacurile
neamurilor care ne înfruntă pentru păcatele noastre, spre ocrotirea și lipsa de
teamă a monahilor ce se ostenesc într-însa. De aceea am alergat la preafericitul |
¹⁷și preaviteazul stăpîn și fiu sufletesc, la domnul Ungrovlahiei, Ioan Vladi-
slav voievod, și i-am arătat ceea ce urmăream. Cum cel ajuns de fericită | ¹⁸po-
menire, domnul Ungrovlahiei Nicolae Alexandru, tatăl său, dăduse mult
pentru ridicarea turnului celui mare, deși lăsase altora grija | ¹⁹de a repara
cele năruite de la temelia lui, tot așa și el s-ar cădea să-l imite pe tatăl său
și să-și facă prilej de iertarea păcatelor, de întărire sufletească și | ²⁰trupească,
precum și de nume bun și neîntîmplător pe lîngă împărați și stăpîni și să nu
se lase întrecut de ei prin mărimimie și dragoste | ²¹față de acest munte prea-
sfînt care este, zicînd așa, ochiul lumii întregi. El ar putea dobîndi toate
acestea, dacă ar binevoi să înalțe un zid de apărare în jurul mănăstirii nu-
mite | ²²Cutlumus. L-am îndemnat la această faptă de două sau de trei ori,
apoi cu ajutorul lui Dumnezeu l-am făcut să primească. Deci cu mare trudă
și teamă de primejdii în | ²³mai multe călătorii, străbătînd ținuturile multor
stăpîni, după cum știu toți care cunosc și au auzit, cu nespusă osteneală și

⁸ Hierissos, reședință mitropolitană pe țărmul mării, la nord-est de Athos.

δὲ αὐτῷ ἁμαρτημάτων λύτρωσιν, ψυχῆς | [20] τε καὶ σώμ(α)τος εὐρωστίαν,
δόξαν οὐ τὴν τυχοῦσαν παρά τε βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν, οὐκ ἀπολειφθεὶς αὐ
τῇ μεγαλοδωρίᾳ καὶ προσενέξει | [21] τῇ πρὸς τὸ ἁγιώτ(α)τον τουτὶ ὄρος, τὸ
εἰπεῖν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμόν· τοῦτο δ' ἂν αὐτῷ περιγένοιτο εἰ κάστ
ἐθελήσει κτῆσαι ἐν τῇ ῥηθείσῃ | [22] τοῦ Κουτλουμούση μονῇ. Τοῦτο δὴ καὶ
καὶ τρὶς παραινέσας, ἔπειτα αὐτὸν Θ(εο)ῦ βοηθείᾳ τοῦτο διαπράξασθαι. Ἔνθεν
καὶ μόχθῳ πολλῷ καὶ φόβῳ ὃν ἐν ταῖς πολλαῖς | [23] ὑπέστην ὁδοιπορίαις διερ
μενος τοπαρχίας πολλῶν δεσποτῶν, ὡς ἴσασι πάντες οἱ τὰ τῆς ὑποθέσεως εἰδό
ἢ καὶ ἀκηκοότες, κόπῳ τε πολλῷ καὶ κακοπαθείᾳ ἐμοῦ καὶ τῶν | [24] [ἐν τῇ μ
τῆσδε π(ατέ)ρων καὶ ἀδ(ελ)φῶν μου, συνάρσει καὶ χρημάτων καταβολῇ αὐ
δὴ τοῦ ῥηθέντος εὐτυχεστάτου βοϊβόδα τοῦ καὶ κτήτορος, ἔκτισται ὃν νῦν ὁρᾶ
κάστρον. Οὕτω μὲν | [25] [οὖν τὰ τῆς τοῦ κάστρου κτί]σεως βοηθείᾳ τοῦ ἐκ τοῦ
ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγόντος Θ(εο)ῦ διεπράχθη. Ἐπεὶ δὲ καὶ
τῇ τῆς μονῆς ταύτης κοινοβιακῇ καταστάσει ἔδοξεν αὐτῷ δὴ τῷ βοι | [26] [βό
μεταποίησιν ἐργά]σασθαι τινά, οἷα δὴ καὶ Βλάχων ἀφικνεῖσθαι μελλόντων ἐλ
θερίως βιούντων καὶ ἀήθων τῆς κατὰ Θ(εὸ)ν κοινοβιακῆς σκληραγωγίας
κ(α)τ(α)στάσεως, ποιῆσαι τε κἂν ταύτῃ | [27] [τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις σεβασμίαις ἐπι]κρ
τήσασαν μοναῖς διενεργεῖσθαι συνήθ(ειαν), πρῶτον μὲν ἀνέθετο τὰ περὶ τούτ
τῷ οἰκειωτάτῳ αὐτοῦ ἄρχοντι ζουπάνῳ κῦρ Ἰω(άννῃ) Νεάγκῳ τῷ Βιτέζῃ. Ὃς
καὶ κ(α)τ(α)λαβὼν | [28] [ἅμα ἐμοὶ τὸ ἅγιον ὄρος τουτί, καὶ γὰρ] ἔτυχον τότε κ
αὐτὸς τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ ἐπιδημήσας, καὶ πάντα λίθον ὡς εἰπεῖν κινήσας, οὐ
ἴσχυσε σαλεῦσαι τὴν ἐμὴν περὶ τούτου γνώμην· διὸ καὶ ἀπῆλθε | [29] [μηδὲν ἀνύσα
συνηθείς, ἄ]πρακτος. Ἔπειτα, μετὰ χρόνον μικρόν, ἀπελθόντι μοι πά(λιν) p. 1
ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ πρὸς τὸν εὐτυχέστ(α)τον βοϊβόδα, οὐκ ἦν εὐθέα τὰ κατ' ἐμ
ὗρον καὶ γὰρ δυσα | [30] [νασχετοῦντα αὐτόν, καὶ ἃ μο]ι τῷ ῥηθέντι Βι[τέζῃ
παρήκουσται ἀνακαλούμενον. Διαμηνυσάμενός δέ με περὶ τούτων πά(λιν), κα
ὑρῶν οἷον καὶ πρότερον, ἔγνωκε μείζονα πεῖραν προσαγαγεῖν· ἔνθέν τοι καὶ | [31]
προσκαλεσάμενος τὸν πανιερώτ(α)τον μ(ητ)ροπολ(ίτην) πάσης Οὐγγροβλαχίας
καὶ ὑπέρτιμον κῦρ Ὑάκινθον, τὸν ἐντιμώτ(α)τον δικαιοφύλ(α)κα τοῦ εὐαγοῦς
βασιλικοῦ κλήρου καὶ τῆς τοῦ Θ(εο)ῦ ἁγίας μεγ(ά)λης ἐκκλησίας κῦρ Δανιὴλ | [32]
τὸν Κριτ(ό)π(ου)λ(ον), τὸν καθηγούμενον καὶ πν(ευματ)ικὸν αὐτοῦ κῦρ Δωρό-
θεον, τὸν λογοθέτην κῦρ Σάβαν καὶ ἑτέρους, ἀνέθετο αὐτοῖς τὰ τῆς ὑποθέ(σεως).
οἱ καὶ ἐκκλησιάσαντες ἑαυτοὺς κἀμὲ προσκαλεσάμενοι, κε | [33] κινήκασι τὰ
αὐτοῖς ἀνατεθέντα, παντοῖοι γινόμενοι, πῇ μὲν ἐγκαλοῦντες ὡς τῷ τὰ μεγάλα
συναραμένῳ καὶ κτήτορι καταστάντι μὴ ὑπακούοντά με, πῇ δὲ συμβουλεύοντες
μὴ πολλῶν καὶ μεγ(ά)λων πραγμάτων | [34] στερηθῆναι, ἃ προστεθῆναι τῇ μονῇ
τῷ πανευτυχεστάτῳ βοϊβόδᾳ διέγνωσται· ὧν πάντων ἐπιτεύξεσθαί με εἰ συνθοίμην
λέγον τοῖς δεδογμένοις αὐτῷ· ἔστι δ' οὗ καὶ ἀλαζωνείαν ἐκάλουν τὸ | [35] πρᾶγμα,
τὸ μὴ θέλειν με τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις πράττειν κρίνοντες. Ἐγὼ δ' ἀντετίθουν
τοῖς λόγοις τὸ τολμηρὸν τοῦ ἐγχειρήμ(α)τ(ος), καὶ τὸ δεῖν τὰ ὥσπερ κλῆρον
παραπεμφθέντα μοι τῶν | [36] π(ατέ)ρων ὅρια ἐᾶν με μένειν ἀκίνητα, καὶ μὴ τὴν
κοινοβιακὴν κατάστασιν, τὸν ἐπίγειον οὐ(ρα)νὸν ὡς τοῖς ἁγίοις π(ατ)ράσι
ἐκεῖ, ἀλλάττειν ἐπιχειρεῖν. Ὅμως πολλῶν λόγων κινηθέντων, ἀπῆλθον καὶ
τοὶ | [37] [μηδὲν ἄλλο παρ' ἐμοῦ] ἀκηκοότες ἢ ὅτι· ἐγὼ μὲν οὐ βούλομαι παρα-
λεύειν ἃ παρὰ τῶν θειοτάτων μου π(ατέ)ρων πραττόμενα μέχρις ἐμοῦ κατην-
κασι, κἂν εἰ μυρία | [38] [συμ]βῆ κἂν εἰς πλείονα χρέα τῶν χιλίων διακοσίων
γγιῶν ἃ νῦν ὀφείλω ἐμπέσοιμι· εἰ δ' ἀπελθὼν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει καὶ τὰ τοῦ ἔργου
ινωσάμενος ἱεροῖς καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι | [39] [οὓς ἐκ]εῖνο πολλοὺς τρέφει,
νευδοκοῦντας εὕροιμι, πείσαιμι δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ μονῇ π(ατέ)ρας καὶ ἀδελφούς
), τότε δὴ εἰ καὶ ἀηδῶς, ἀλλ' οὖν ἀκολουθήσω τοῖς δεδογμένοις τῷ πανευ-
χεστάτῳ | [40] [βοϊβό]δα. Τούτοις ἐκεῖνοι ἀπῆλθον ἀπαγγείλαντες τὰ ἠκουσμένα
ἀποστείλαντι. Ὁ δὲ δυσχεράνας, οἷα δὴ τοῦ σκοποῦ ἐκπεσών, ἀπέπεμψέ με
ὁδὸν κενόν, οὔτε χρέους οὔτ' | [41] [ἄλλου] τινὸς τῶν ἀναγκα[ιοτάτων ἐπι-

ferință din partea mea | [24] și a părinților și fraților mei din această mănăs-
tire și cu ajutorul și banii preafericitului voievod și ctitor amintit, a fost
înălțat zidul cel mare care se vede și acuma. Deci în felul acesta, | [25] cu aju-
torul său, a fost terminat zidul și adus de la starea de neființă la cea de ființă,
după cum le-a făcut Dumnezeu pe toate. Voievodul | [26] a fost de părere să
introducem și în această mănăstire unele schimbări în „viața de obște", pentru
că vlahii care doresc să vină să poată duce o viață mai liberă, căci nu sînt
deprinși cu schivnicia și cu așezămîntul „vieții de obște" dat de Dumnezeu.
El ar vrea să ia ființă | [27] și aici „viața de sine" care domnește în alte sfinte
mănăstiri. Deci mai întîi a încredințat acest gînd dregătorului său intim,
jupînul Ioan Neagu Viteazu, care a venit | [28] împreună cu mine la Sfîntul
Munte, deoarece din întîmplare mă aflam și eu atunci în Ungrovlahia. El
„a mișcat din loc toate stîncile", să zicem așa, dar n-a fost în stare să zdrun-
cine părerea mea în această privință, de aceea a plecat de acolo | [29] fără să
facă nici o ispravă, căci n-a putut schimba nimic. Apoi după puțin timp eu am
plecat din nou | (p.114) în Ungrovlahia la preafericitul voievod, dar el nu
s-a arătat mai înțelegător față de cererea mea, căci l-am găsit | [30] supărat;
și n-a ținut seamă de cele spuse de mine lui Viteazu. Voievodul mi-a arătat
din nou în mod lămurit acest lucru, a zis că rămîne ca și mai înainte și a căutat
să facă o încercare mai temeinică. | [31] A chemat pe preafericitul Iachint, pe
preamăritul păstrător al dreptății neîntinatului cler domnesc și al sfintei
marei biserici a lui Dumnezeu, părintele Daniil | [32] Critopulos, pe îndrumă-
torul său sufletesc părintele Dorotei, pe logofătul Sava și pe alții spre a le
arăta ceea ce se punea la cale. Ei s-au adunat cu toții, m-au chemat și pe
mine, | [33] au început a dezbate propunerea și au ajuns la tot felul de păreri:
unii ziceau că eu nu țin seama de cuvintele ctitorului, care plănuia lucruri
mari, | [34] iar alții mă sfătuiau să nu renunț la atîtea ajutoare de seamă care
era lămurit că vor fi puse la îndemîna mănăstirii de către preafericitul voievod.
Ei îmi ziceau că voi dobîndi toate acestea, dacă voi asculta de cuvintele sale
și numeau înfumurare | [35] faptul că nu voiam să primesc pentru alții o bine-
facere atît de însemnată. Eu însă respingeam aceste vorbe ca o încercare
îndrăzneață și ziceam că trebuie să las neatinse hotărîrile încredințate mie ca
sarcină de către părinții | [36] mei sufletești și că nu pot îndepărta regula „vieții
de obște", acest rai pămîntesc, cum este socotit de către sfinții părinți. Apoi
am schimbat multe vorbe și ei au plecat | [37] fără să audă de la mine altceva
decît că nu vreau să părăsesc ceea ce a fost lăsat de preasfinții mei părinți
să se facă pînă la mine, chiar dacă aș dobîndi zeci de mii | [38] și chiar mai mult
de douăzeci de mii de uncii, de care am acuma nevoie. Dar voi merge în Sfîn-
tul Munte și mă voi sfătui cu sfinții și cinstiții bărbați | [39] care trăiesc acolo
în număr mare: dacă voi afla că se învoiesc și dacă voi îndupleca și pe părinții
și frații mei din mănăstire, atunci chiar fără să vreau voi veni în întîmpinarea
părerii preafericitului | [40] voievod. După aceste cuvinte ei s-au dus și au anunțat
cele auzite celui care îi trimisese. Acesta s-a supărat, pentru că nu și-a atins
scopul, și m-a lăsat să plec aproape gol, fără să-mi dea | [41] ceea ce aveam ne-
voie și chiar ceea ce îmi era de cea mai mare trebuință: mi-a lăsat numai o
mică suită, ca să nu pară că a rupt cu totul legăturile cu mănăstirea.

ιvησ]σθείς, δοὺς δέ μοι μικράν τινα ἔξοδον, ὡς μὴ δόξῃ παντάπασιν ἀπολ
τὰ τῆς μονῆς. Ἐγὼ δὲ ἐπανελθὼν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει καὶ συμβούλοις | [42]{χρη
ιενος τοῖς] ὥσ[περ] εἶπον θείοις καὶ οὐ(ρα)νίοις ἀνδράσι, βασάνῳ πολλῷ
σκέψει τὰ τῆς πράξεως ἀκριβωσάμενοις, τὰ τῆς ἐπιλύσεως ἔλαβον. Ἔφη
γάρ μοι· καλῶς μὲν ποιεῖς | [43]μὴ ἀπ[λοι] κῶς καὶ αὐθαιρέτως οὕτω κατατολ
τοῦ ἐγχειρήματος· ἐπεὶ δὲ τοῖς πράγμασιν οἶδε πολλάκις συμμεταβάλλεσ
καὶ τὰ τῶν πν(ευματ)ικῶν οἰκονομία τινὶ τῶν θείως οὕτω | [44]διαπραττόντ
ὥσπερ δῆτα κἂν ταῖς ἄλλαις ταῖς μείζοσι ταῖς ἐν τῷ ἁγίῳ τῷδε ὄρει μον
διαπέπρακται, οὐ κακίᾳ γνώμης τῶν ἀρξάντων τοῦ ἔργου, ἀλλὰ τῇ τῶν πρ
ιάτων ἄνω | [45]μαλία χώραν διδόντων ἵνα μὴ τῷ ἀνενδότῳ τοῦ μείζονος ἐκ
τοιεν, δεῖ καὶ σὲ τοῖς π(ατ)ράσιν ὡμοιωθῆναι, μόνον εἰ τῇ συγκαταβάσει ἐ
κερδήσαις τι τῶν ἀναγκαίων ταῖς τῶν ἀδε(λ)φῶν | [46]ψυχαῖς τε καὶ σώμα
Τούτων τοῖς ἐνθέοις λόγοις εἴξας ἐγώ, πείσας δὲ καὶ τοὺς ἐμοὺς ἀδ(ελ)φο
μενον τῷ ἐμῷ σ(ωτῆ)ρι Χ(ριστ)ῷ τὸ πᾶν ἀναθέμενος. Ὀλίγου δὲ παραδραμόν
ρόνου, κατέλαβε | [47]τὰ ἐνταῦθα ὁ εὐλαβέστ(α)τος πρωτοπαπᾶς τῆς Οὐγγρ
λαχίας | κῦρ Μιχαὴλ |, μετὰ τοῦ ἀδ(ελ)φοῦ αὐτοῦ κῦρ Ἰακώβου ἱερομονάχ
αὶ ἑτέρων, βουλόμενος μὲν ἀποκαρῆναι καὶ ἐναρίθμιος ἡμῖν γενέσθαι, τῆς |
ὲ δοκούσης τῷ πανευτυχεστάτῳ βοιβόδᾳ ζητῶν πολιτείας ἐπιλαβέσθαι. Ἐγ
ὲ τῆς τῶν θείων π(ατέ)ρων συμβουλείας ὑπομιμνησκόμενος, ἔφην αὐτῷ ὡς
ὰ ὑπεσχομένα εἰς πέρας | [49]ὁ πανευτυχέστατος βοιβόδας καὶ κτήτωρ ἀγάγ
τοιμός εἰμι καὶ αὐτὸς ποιῆσαι τὰ ἐν τῇ τῆς μονῆς πολιτείᾳ ποθεινῶς αὐτ
ητούμενα· σὺ δὲ ἀρτίως ἀπόλαυε ἀναπαύσεως παντοίας, ἄχρις | [50]οὗ περὶ τῶν δ
άντων ἡμῖν τῷ βοιβόδᾳ δηλώσαντες, τὰ τῆς ἐπιλεύσεως λάβοιμεν. Ἐν τούτοι
ὖν ἐσμὲν ἀρτίως. Καὶ τὰ μὲν τῶν ζητημάτων κεφάλαια ἐγράψαμεν [[ἀρτίως]] |
ν τῷ ἐκτεθέντι πρὸς αὐτὸν τὸν πανευσεβέστ(α)τον βοιβόδα καὶ κτήτορα ἡμῶ
τομνήματι, ἃ καὶ ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ συνθεμένου ἀγράφησαν, ἵνα ἀποστα
ἐντα παρ' ἡμῶν πι | [52]στωθῶσι τῇ ἐκείνου ὑπογραφῇ. Ἔστι δὲ καὶ ἐν ἡμῖν
ὸ ἀντίγραφον αὐτοῦ, γράφονται δὲ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐνδιαθέτῳ μου ὑποθήκῃ
υνοπτικῶς, ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως. Ἐπεὶ τὰ προ | [53]σόντα νῦν τῇ ἡμετέρᾳ σε
ισμίᾳ μονῇ κτήματα, ζευγηλατεῖα λέγω, ἀμπέλια, πρόβατα, ζευγάρια καὶ ἄλλα
τα προνοίᾳ Θ(εο)ῦ εἰσί τε καὶ ὁρῶνται ἐν ἡμῖν, τὰ μὲν εἰσὶ δωρεαὶ τοῦ πανευ
χεστάτου | [54]δεσπότου κῦρ Ἰω(άννου) τοῦ Οὔγλησῃ, τὰ δὲ τοῦ π(ατ)ρ(ὸς)
τοῦ τοῦ καίσσαρος (sic?), τὰ δὲ τοῦ Βούλκου, τὰ δὲ Ῥωμαίων, οἷον τοῦ με-
λου λέγω στρατοπεδάρχου τοῦ Ἀστρᾶ, τοῦ Ἱεράκη καὶ ἑτέρων οὐκ
ίγων, ἄλλα δέ εἰσιν | [55]αὐτουργηθέντα χερσὶ καὶ κόποις καὶ ἰδίοις ἀναλώμασι
ν τε πρὸς κ(ύριο)ν ἀπελθόντων καὶ τῶν ἔτι περιόντων π(ατέ)ρων καὶ ἀδελφῶν μου
δὲ νεόκτιστον κάστρον καὶ μόνον, ὅπερ ὁρᾶται |[56]νῦν, ἔκτισται τοῖς τοῦ πανευ-
χεστάτου βοιβόδα ἀναλώμασι[[ν]], καὶ οὐδ' ἐν αὐτῷ ἐνέλιπον τὰ τῶν μοναχῶν,
υλεῖαι τε καὶ κόποι, καὶ τὰ ἐκ τῶν κτημάτων αὐτῶν εἰσυδήματα, ὡς κακο-
θ(εῖν) | [57]αὐτοὺς κἂν τοῖς ἀναγκαίοις διὰ τοῦτο πλείστους ἤδη χρόνους· ἐπεὶ
ν τὸ τοῦ περιτειχίσματος ὅπερ ὁρᾶται κτίσμα καὶ μόνον, ὡς ἔφην, ἐστὶ
ῦ βοιβόδα, ἔτι τε καὶ ἱερὰ | [58]τινὰ ἃ καὶ εἰς ἐνέχυρον κεῖνται, δι' ἃς ὀφεί-
μεν χιλίας διακοσίας οὐγγίας, ἀνολωθείσας καὶ αὐτὰς ἐν τῷ κτίσματι, τὰ δὲ
ιπὰ πάντα τὰ μέν εἰσι προσενέξεις θεο | [59]φιλῶν τινῶν ἀνδρῶν, τὰ δ' ἐκ κόπων
ἰδίων ἀναλωμάτων τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐκ ἀρκοῦσι τοῖς τε Βλάχοις καὶ τοῖς
ωμαίοις καὶ μάλιστα ἐν τῇ δι' αὐτοὺς καινοτομουμένῃ πολιτείᾳ νῦν, λέγω | [60]
τῶν, ἵνα ἀποδώσῃ μὲν τὰς τοῦ χρέους χιλίας διακοσίας οὐγγίας, αἳ ἐν τῷ

Eu m-am întors în Sfîntul Munte și am căutat să mă sfătuiesc, | [42]cum
ziceam mai sus, cu sfinții și dumnezeieștii părinți, care au cercetat lucrurile
cu multă grijă și băgare de seamă și au găsit o dezlegare. Ei mi-au spus așa:
„Faci bine că | [43]nu îndrăznești să iai singur această hotărîre cu mijloace
simple și cu de la tine putere. După cum se știe, lucrurile s-au schimbat de
multe ori prin voința lui Dumnezeu, chiar și cele sufletești, | [44]așa cum s-a
întîmplat și în alte mănăstiri mai mari din Sfîntul Munte, nu din | [45]răutatea
celor care au început o faptă, ci din vitregia împrejurărilor. Spre a nu ajunge
în încurcătură, din lipsă de mai bine, caută să fii și tu de părerea părinților.
Renunță de bunăvoie, numai să capeți ceva de folos | [46]pentru sufletele și
trupurile fraților tăi". Îndemnat de aceste cuvinte divine, am convins și pe
frații mei, apoi mi-am pus toată nădejdea în mîntuitorul meu Isus Hristos.
După o scurtă trecere de vreme a sosit | [47]acolo preaevlaviosul protopop al
Ungrovlahiei, părintele Mihail, împreună cu fratele său ieromonahul Iacov
și cu alții, din dorința de a se tunde și a intra în rîndurile noastre, căutînd să
ia | [48]felul de viață dorit de preafericitul voievod. Eu mi-am adus aminte
de cuvintele sfinților părinți și i-am spus că dacă preafericitul | [49]voievod
și ctitor îndeplinește cele făgăduite, atunci voi fi gata și eu să schimb rînduiala
mănăstirii cu cele cerute în chip stăruitor de dînsul. Deci luați deocamdată
un răgaz deplin, | [50]pînă cînd vom lămuri voievodului gîndul nostru și vom
avea o hotărîre. În privința aceasta, pînă acum așa stau lucrurile.

Am însemnat în scris punctele de căpetenie ale cererii noastre în me-
moriul adresat preafericitului nostru voievod și ctitor, | [51]așa cum le-am
alcătuit și scris în fața lui, pentru ca cele trimise de noi să fie o dovadă | [52]pen-
tru cele scrise de el. Avem și noi o copie a scrisorii sale cu toate faptele notate
pe scurt și în testamentul de față, așa cum urmează. « Deoarece avuția de |
[53]față din sfînta noastră mănăstire, adică vitele de jug, podgoriile, oile, catîrii
și celelalte lucruri care din mila lui Dumnezeu se află și se văd la noi sînt
daruri de la preafericitul | [54]despot Ioan Ugleș [9], de la tatăl său Cezarul,
de la Vulk [10], de la romei, cum ar fi marele conducător de oaste Astras [11],
apoi de la Hieraces [12] și alți cîțiva, iar altele au fost făcute cu | [55]mîinile,
osteneala și cheltuiala părinților și fraților noștri morți sau încă în viață;
și pentru că numai zidul împrejmuitor, construit nu de mult, așa cum se
vede | [56]astăzi, a fost înălțat cu cheltuiala preafericitului voievod și în el
n-au intrat contribuțiile monahilor, cum ar fi corvezile și ostenelile sau veni-
turile din cîștigurile lor, | [57]aflîndu-se în suferință din pricina aceasta mulți
ani chiar și în lucrurile cele mai de trebuință; deoarece zidul împrejmuitor,
așa cum se vede și cum am amintit, este numai ctitoria voievodului, precum
și unele obiecte sfinte | [58]date ca amanet prin care am dobîndit cele o mie
două sute de uncii, cheltuite și ele cu zidirea, iar toate celelalte sînt fie ofrande
ale unor oameni iubitori de Dumnezeu | [59]sau rezultate din ostenelile și chel-
tuielile fraților noștri și nu ajung vlahilor și romeilor și mai ales în noua rîn-
duială începută de el, eu spun | [60]și cer așa. Să dea cele o mie două sute de

[9] Ioan Ugleș, despot sîrb sub țarul Uroș, guvernator al regiunii Serres, în 1369.
[10] Vulk Branković, guvernator în Skoplie în anul 1377, a luat parte la bătălia de la Cossovo în 1389.
[11] Stratopedarh bizantin mort în anul 1366.
[12] Mihail Hieraces, dregător bizantin din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

τοῦ κάστρου κτίσματι ἐξοδιάσθησαν, ἀνεγείρη τε ναὸν τὸν δεξόμενον ἐν
πάντας τούς τε ὄντας καὶ ἐλευσομένους | [61]ἀδελφούς, ἔτι τε καὶ ἀναλογοῦ
τράπεζαν· ἐξωνήσεται δὲ κτήματα καὶ προσκυρώση ἀμπελῶνας, ζῶα καὶ ἄλ
τὰ δυνάμενα ἀναπαῦσαι τοὺς κεκοπιακότας ἀδελφοὺς | [62]καὶ πολλὰ κακοπα
σαντας ἐν τῷ κτίσματι, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς ἐλευσομένους· ὡσαύτως δοῦναι αὐ
τοῖς Ῥωμαίοις δι' οἰκείας συγκαταθέσεως καὶ ὑπογραφῆς τοῖς τε οὖσι νῦν
τοῖς σὺν Θ(ε)ῷ ἐ | [63]λευσομένοις τὴν ὀφειλομένην αὐτοῖς παρὰ τῶν Βλάχ
τιμὴν προεδρίαν κἂν τοῖς ἐν πόσει τε καὶ τροφῇ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι παντε
ἀνάπαυσιν, μὴ διασειομένοις παρὰ τῶν Βλάχων | [64]τοοιονοῦν. Ναὶ μὴν καὶ π
{τῆς} τοῦ ἡγουμενεύσοντος μετὰ τὴν ἐμοῦ ἀποβίωσιν πρόκρισιν ποιῆσαι
γέγραφα, ἵνα τῇ ἡμετέρα πρότερον ἐκλογῇ καὶ τῶν ἀδ(ελ)φῶν τῶν ἐμῶν λαμ
βάνη οὗτος ὡς εἰπεῖν τὸ τῆς ἡγουμενείας πρόβλημα· εἶθ' οὕτως ἀπέρχηται πρ
τὸν πανευτυχέστατον βοϊβόδα καὶ κτήτορα, καὶ λαμβάνη παρ' ἐκείνου τὴν τῆς ἡγ
μενείας ἀποκα | [65]τάστασιν· ἐπανέρχηται δὲ πάλιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει καὶ δέχη
παρὰ τοῦ θεοιοτ(ά)του πρώτου τὴν ποιματικὴν ῥάβδον καὶ οὕτως ἡγουμεν
τῆς μονῆς κατὰ τὴν ἐπικταροῦσαν τῶν π(ατέ)ρων συνήθειαν. Ταῦτα | [67]μὲν ο
ἔτι τὰς φρένας ἐρρωμένας ἔχων καὶ τὸ σῶμα εὐεκτοῦν μακροθυμίᾳ Θ(εο
γέγραφά τε καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφοῖς ὑποτίθεμαι. Καὶ εἰ μὲν συγχ
ρήσει | [68]Θ(εο)ῦ τοῖς ζῶσι περίειμι ἄχρις οὗ τὴν προσήκουσαν διόρθ[ωσιν
αὐτοῖς ποιήσομαι, αὐτῷ χάρις τῷ τὰ πάντα εἰδότι πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Εἰ δ'
τῷ μεταξὺ τὸ χρεὼν ἀπο | [69]δώμην, οὐ συγχωρῶ τοῖς μετ' ἐμὲ ἐν τῇ σε(βασμίᾳ
ταύτῃ μονῇ οἰκ[οῦσι ἢ πικήσουσι] κατάλυσιν ἐπιχειρῆσαι τῆς καλῶς καὶ φιλο
θέως παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν π(ατέ)ρων ἐκτεθείσης | [70]κοινοβιακῆς κατα
στάσεως, εἰ μὴ τὰ προγραφέντα κεφαλαιώδη ζητήματα τὸ πέρας παρὰ τοῦ παν
τυχεστάτου βοϊβόδα καὶ κτήτορος λάβοιεν. Ὁ δὲ τῶν ἐμῶν διαταγμάτων περι
φρονήσας, κἂν οἷος ἄρα καὶ εἴη, ἐν δὲ τοῖς τῆς μονῆς ἀδελφοῖς καταλογι
ζόμενος, ἀθετητὴς κριθήσεται παρὰ Θ(ε)ῷ τῶν τε πατροπαραδότων θείων κανόνων
καὶ τῶν ἐμῶν τοῦ κλίμασιν οἷς | [72]οἶδε Θ(εὸ)ς | πν(ευματ)ικοῦ | π(ατ)ρ(ὸς) αὐτοῦ,
καὶ παρὰ τῶν τὰ δίκαια καὶ Θ(εο)ῷ ἀρέσκοντα ποιησόντων ἐκβληθήσεται τῆς
μονῆς, ὡς ἰταμὸς καὶ ἀσύστροφος. Ταῦτα ἐγράφη καὶ διετέθη παρ' ἐμοῦ τοῦ | [73]
κρίσει Θεοῦ τὰ ἀναγεγραμμένα διαπραξαμένου πάντα, καὶ καθηγουμένου τῆς
σε(βασμίας) ταύτης μονῆς, Χαρίτωνος τάχα ἱερομονάχου καὶ πν(ευματ)ικοῦ.
Ἐπεψηφίσθη δὲ καὶ ἐπεκυρώθη ὑπογραφῇ τοῦ | [74]θειοτ(ά)του δεσπότου καὶ
π(ατ)ρ(ὸς) μου τοῦ πρώτου τῶν σε(βασμίων) μονῶν τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ τῶδε ὄρει
κῦρ Σάβα ἱερομονάχου, τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου
ὄρους κῦρ Δα(υί)δ καὶ ἑτέρων. | [75]Ἔτει ς^ω ω^ω ο^ω η^ω ἰνδ(ικτιῶνος) η^ης †.

| [76] † Po m(i)l(os)ty B(o)žyi pr S(ve)tyje Gori [Aϑona] ijeromonach Sava

| [77] † Ὁ Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου ὄρους ταπεινὸς | [78]ἐπίσκοπος Δα(υί)δ
| [79] † Ὁ Κουτλουμούσης Χαρίτων ἱερομόναχος †

3

† Ὁ Κουτλουμούσης Χαρίτων ἱερομόναχος οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα †
† Καὶ τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ καὶ νομίμῳ σκηνῇ, ἣν Μωσῆς μὲν ἐπήξατο Θ(εο)ῦ
διαταττομένου, Βεσελεὴλ δ' ἐτεκτήνατο, πολλοὶ | [2]μὲν προσέφερον κηρυττό-
μενοι, οἱ δὲ καὶ αὐτπέγγελτοι οὐ μόνον χρυσὸν καὶ ἄργυρον, κόκκινόν τε καὶ
βύσσον, ἀλ | [3]λὰ καὶ τρίχας αἰγείας τὸ φαυλότατον· τῷ δὲ ἐμῷ σ(ωτῆ)ρι καὶ

uncii făgăduite pentru construirea zidului împrejmuitor şi să repare biserica din interior, care să primească pe toţi fraţii de acum şi din viitor, | [61] de asemenea şi sala de mese; să cumpere lucrurile şi să răscumpere podgoriile, animalele şi celelalte lucruri capabile de a uşura pe fraţii | [62]osteniţi şi istoviţi cu zidirea, precum şi pe cei care vor veni de acum înainte. Apoi, prin tradiţionala înţelegere şi semnătură să acorde romeilor de acuma şi care, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor veni de aici înainte, | [63]cuvenita cinste din partea vlahilor a proedriei, precum şi deplina linişte la băutură, mîncare şi în toate celelalte, spre a nu fi stingheriţi de vlahi | [64]în nici un fel. Iar cît priveşte alegerea de egumen, după trecerea mea din viaţă, să facă cum am scris. Să ia mai întîi cuvîntul meu şi al fraţilor mei, adică propunerea de egumen, | [65]apoi să meargă la preafericitul voievod şi ctitor şi să aducă de la el | [66]confirmarea egumenului, după aceea să se întoarcă în Sfîntul Munte şi să primească de la preasfîntul prot bastonul de păstor şi numai aşa va ajunge cineva egumen în mănăstire, după obiceiul care domneşte între călugări. » |.

[67]Am scris toate acestea, fiind cu mintea întreagă şi sănătos la trup, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, şi le las fraţilor mei întru Hristos. Dacă, cu voia lui | [68]Dumnezeu, voi mai fi printre vii pînă voi face cuvenita îndreptare, să fie slăvit cel care le cunoaşte pe toate înainte de a le da naştere; iar dacă, între timp, îmi voi da sfîrşitul, | [69]nu îngădui ca cei care locuiesc sau vor locui în această sfîntă mănăstire să încerce a schimba [70] „viaţa de obşte", rînduită bine şi cu dragoste de Dumnezeu de către părinţii noştri sfinţi şi dumnezeeşti, pînă nu vor lua o hotărîre cu privire la cele arătate în amănunţime pînă aici de la preafericitul voievod şi ctitor. Cel care va călca în picioare sfaturile mele, | [71]oricine ar fi el din rîndurile fraţilor din mănăstire, să fie socotit vinovat de către Dumnezeu şi de prevederile sfintelor canoane şi ale mele | [72]şi să fie alungat din mănăstire de către cei care fac lucruri drepte şi plăcute lui Dumnezeu, fiind judecat ca un nestăpînit şi lipsit de ruşine.

Am scris şi rînduit toate acestea cu voinţa lui Dumnezeu | [73]şi le-am arătat toate pe rînd eu Hariton, ieromonah şi duhovnic. Au fost aprobate şi întărite cu semnătura [74]preasfîntului stăpîn şi părinte prot al sfintelor mănăstiri din sfîntul munte, părintele ieromonah Sava, a preasfinţitului şi iubitorului de Dumnezeu episcop al cetăţii Hierissos şi a Sfîntului Munte, părintele David, şi a altora. | [75]În anul 6878 = 1370, indicţiunea 8-a. †

| [76]† Din mila lui Dumnezeu prot al sfîntului munte Athos ieromonah Sava †

Pe verso:

| [77] † Preaumilul episcop al cetăţii Hierissos | [78] şi al Sfîntului Munte David † | [79] † Ieromonahul Hariton de la Sfîntul Munte †

3

AL DOILEA TESTAMENT AL LUI HARITON

† Hariton, ieromonah de la Cutlumus, am scris cu mîna mea. † În vechiul şi legiuitul cort, înălţat de Moise din porunca lui Dumnezeu şi construit de Beseleil, cînd auzeau crainicii, iar unii din proprie iniţiativă, | [2]mulţi aduceau prinoase, nu numai aur şi argint, purpură şi stofă fină de in, | [3]ci şi păr de capră de cea mai proastă calitate; iar pentru mîntuitorul şi stăpînul meu

κωτάτω Ἰ(ησο)ῦ καὶ ἡ παρὰ τῆς χήρας τῶν δύο ὀβολῶν προσέ | [4]νεγξις
ἔδοξε τῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον βαλλόντων πλουσίων· ἔνθέν τοι καὶ τοῖς
ῦτα βάθρα καὶ κρηπῖδας | [5]αὐτὰς πηξαμένοις, καὶ ἱεροὺς σηκοὺς καὶ
σεμνεῖα καὶ φροντιστήρια δομησαμένοις καὶ δαψυλεῖς τούτοις προσα | [6]
ισι τὰς δαπάνας, πολὺς μὲν ὑπῆρξεν ὁ κόπος καὶ ἡ φροντίς, οὐχ ἧττον
τοῖς τὰ παλαιὰ καὶ γεγηρακότα ἀνα | [7]λαβοῦσιν ὡς καὶ εἰς μέγα δόξης
καὶ ἀπαρτίσαι καὶ τελειῶσαι προσγίνεται φροντὶς ἄπαυστος καὶ ἔμμονος
α· | [8]ἔνθέν τοι κἀγὼ ὁ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πν(ευματ)ικοῖς ἐλάχιστος
ν, πολλῶν καὶ μεγάλων ἀπολαύσας τῶν παρὰ τοῦ κ(υρίο)υ καὶ Θ(εο)ῦ | [9]
τῆ)ρ(ο)ς ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ χαρίτων καὶ εὐεργεσιῶν καίτοι γε κατὰ
ιν ἀνάξιος ὤν, οὐκ ἔφθασα ἵνά τι τῶν αὐτῷ δοκούντων | [10]διαπράξωμαι
πολλῶν μου χρεῶν κἂν τὸ πολλοστὸν ἀποδοῦναι οὐδὲ πλουσίοις τοῖς
καὶ προσενέγξεσιν ὅσα γε | [11]τῇ ἀν(θρωπ)ίνῃ αἰσθήσει δοκεῖ δεξιώ-
ἀλλὰ κατιδὼν καὶ πιστεύσας ὡς οὐ πολλυτελεία δώρων, ἀλλὰ γνώμης
έχῃ ὀρθῷ | [12]τητι, τὰ δυνατά μοι προσένεγκα. Ὁ δὲ τρόπος οἷος· ἡ τὰ
υβερνῶσα καὶ διευθύνουσα ἄρρητος σοφία Θ(εο)ῦ, ἧς τὰ κρίμ(α)τ(α) | [13]
ς πολλή, τρόποις οἷς οἶδε χρηστότητος κεκίνηκεν τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ
ασμία μονῇ τοῦ κ(υρίο)υ ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ τῇ ἐπω | [14]νομαζομένῃ
υτλουμούσῃ τωτότε εὑρισκομένους ἀδε(λφοὺς) ἐξαιτῆσαι με καὶ τὴν
ροστασίαν πόθῳ ἀνατιθέναι | [15]πολλῷ καὶ ἀγῶνι μεγίστῳ. Ἐμοῦ δ' ἀπα-
νου καὶ τὴν προσήκουσάν μοι ἀμέλειαν καὶ ἀπραξίαν προβαλλομένου,
ῆς μονῆς οὐκ ὤοντο δεῖν ἠρεμεῖν οὐδ' ἀνήσειν ἔφασκον ἕως ἂν τὰ κατὰ
αὐτῶν διαπράξωνται. Καὶ δὴ ὑπελθόν | [17] τες τῷ τότε πανοσιωτάτῳ πρώτῳ
άχῳ κῦρ Θεοδοσίῳ, ἔτι δὲ καὶ τῷ πανιερωτάτῳ μ(ητ)ροπολίτῃ Ἱερισσοῦ
καθ' ἡμᾶς | [18] ἁγίου ὄρους κῦρ Ἰακώβῳ, καὶ τὰ κατὰ γνώμην διηγη-
ἔλαβον καὶ αὐτοὺς συμμάχους καὶ προασπιστάς· οἳ καὶ διεγερ | [19] θέντες
ίῳ ἔτι δὲ πειθοῖ καὶ παρακλήσει, ἔστι δ' οὗ καὶ ἐπιτιμίαις, κατέπεισάν
σθαι τὴν τοιαύτην προστασίαν, | [20] μετὰ γράμματος αὐτῶν δὴ τῶν εἰρη-
(ατέ)ρων καὶ δεσποτῶν μου καὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ εὑρεθέντων π(ατέ)ρων
εσθαι | [21] ἐν αὐτῇ πάντα τὰ βουλητά μοι, ὡς ἐξόν ἐστι τῷ βουλομένῳ
ατι ἐντυχεῖν καὶ παρ' ἐκείνου μαθεῖν. Καὶ δὴ σὺν | [22] Θ(εο)ῷ ὑπελθόντι μοι
τοῦ τοιούτου φροντιστηρίου, οὐ κέκριταί μοι καλὸν ἐμαυτῷ μὲν περι-
ι ἀνάπαυσιν καὶ περὶ | [23] τράπεζαν κεχηγέναι καὶ ὕπνον, ἃ τοῖς μισ-
αὶ οὐ ποιμέσι προσγίνεται, τὰ δὲ τῆς μονῆς καθυφεῖναι κἂν ὁπωσοῦν | [24]
άντι σθένει τὲ καὶ δυνάμει, καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν μου προέεσθαι. Εἰ δὲ
ώμονα καὶ πιστὸν | [25] ὑπηρέτην ἐπεξειργασάμην τὸ παρασχεθέν μοι
ἀλαντον, ἄλλοις σκοπεῖν καὶ λέγειν ἀφίημι· καὶ αὐτὸς δὲ | [26] ἀνεπαχθῶς
μην ἂν οὐκ ἐναβρυνόμενος, ἀλλὰ τὰ περὶ ἐμὲ τοῦ Θ(εο)ῦ θαυμάσια
νος, καὶ τῇ δεξιᾷ | [27] τοῦ ὑψίστου καὶ τῷ ὑψηλῷ βραχίονι ἐξαρτῶν
θωθέντα· ἐξ ὀλίγων καὶ μερικῶν ἀδε(λφ)ῶν εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς | [28]
ι· ἐκ πενήτων καὶ προσαιτῶν, νῦν ἀνενδεεῖς· ἐξ ὀλιγοκτήτων, νῦν πολυ-
· ἐξ ὀλιγοσκεύων, νῦν πολλυ | [29] σκευεῖς καὶ ἀγαθοσκευεῖς· ἐξ ἀπεριτει-
αὶ εὐαλώτων, νῦν τετειχισμένους καὶ ἀναλώτους· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν,
| [30] φῆκα πᾶν ὁτιοῦν ἀφορὸν πρὸς σύστασιν καὶ βελτίωσιν τῆς μονῆς,
λαβόμην χειρὶ πάσῃ καὶ ψυχῇ. | [31] Οὐ δὴ χάριν, ὀλίγα τῷ μοναστηρίῳ
να· ὁ βίος μοι σχεδὸν ἅπας αἴθριος, χειμῶνι καὶ νηφετοῖς καὶ ὄμβροις,
τὲ καὶ καύματι μαχόμενος καὶ φόβοις καὶ αἰχμαλωσίαις ἐθνῶν, Ῥωμαίοις
ων καὶ Σέρβοις καὶ Βλάχοις, | [33] ἐξ ὧν μοι περιεγένοντο οὐκ ὀλίγα χρή-
αὶ κτήματα. Τὰ δὲ τοῦ νῦν ὁρωμένου περιτειχίσματος, οὕτως ἀπο | [34] νητὶ
παροιμία λέξει, ἀληλεσμένη τροφὴ ἐπεισῆλθεν ἡμῖν; οὐδαμῶς· ἀλλ'

dumnezeesc Isus, jertfa de doi oboli a văduvei | [4]era mai preţioasă decît
comoara bogaţilor înfumuraţi. Deci cei care pun prima piatră | [5]şi construiesc
adăposturi sfinte şi lăcaşuri de închinare şi fac cheltuieli generoase | [6]au
multă trudă şi grijă, de asemenea, şi cei care repară aşezăminte vechi, | [7]încît
spre a ajunge la mare slavă, spre a îndrepta şi termina este nevoie de muncă
necurmată şi de activitate perseverentă. | [8]De aceea şi eu, Hariton cel mai mic
dintre ieromonahi şi duhovnici, dobîndind multe şi mari haruri şi binefaceri
de la domnul, Dumnezeul | [9]şi mîntuitorul nostru Isus Hristos, deşi de fapt
nu eram vrednic de ele, n-am încetat de a face ceva din ceea ce îi plăcea lui, |
[10]de a cheltui cea mai mare parte dintre lucrurile mele de trebuinţă şi din
darurile şi prinoasele cuvenite | [11]vieţii omeneşti, ci mi-am dat seama şi m-am
întărit în credinţa că trebuie să înfăptuiesc cele cu putinţă nu cu multă chel-
tuială, | [12]ci cu o judecată dreaptă. Lucrurile se înfăţişează în felul acesta.
Nemărginita înţelepciune a lui Dumnezeu, care le conduce şi rînduieşte pe
toate şi ale cărei hotărîri sînt un mister | [13]de nepătruns, prin mijloace ale
bunătăţii ştiute numai de dînsa, a împins pe fraţii de atunci din această sfîntă
şi venerată mănăstire a domnului nostru Isus Hristos | [14]cu numele Cutlumus
şi i-a îndemnat să mă aleagă la conducerea lor cu rîvnă multă, | [15]dar şi cu
luptă foarte îndîrjită. Eu am refuzat arătînd lipsa mea de pricepere şi de ex-
perienţă, | [16]dar cei din mănăstire au crezut că nu trebuie să se liniştească
şi ziceau că nu se vor lăsa pînă nu vor face să izbutească părerea lor. Ei s-au |
[17]dus la preaveneratul prot de atunci, ieromonahul chir Teodosie, ba chiar
şi la preasfinţitul mitropolit de Hierissos şi | [18]Sfîntul Munte chir Iacov şi
le-au arătat dorinţa lor, luîndu-i şi pe dînşii apărători şi sprijinitori. Aceştia
au fost mişcaţi | [19]prin zel dumnezeiesc, prin convingere şi insistenţă, ba chiar
şi prin pedepsele lui şi m-au înduplecat să primesc această conducere, | [20] cu
întărire din partea amintiţilor părinţi şi stăpîni şi a părinţilor aflaţi în mănăs-
tire să fac în ea | [21]tot ce voi vrea, pe cît este îngăduit celui care doreşte să
vină în întîmpinarea hotărîrii luate şi să înveţe dintr-însa. Şi împreună cu
Dumnezeu | [22]care mi-a venit în ajutor în această rîvnă am socotit că nu-i
bine pentru mine să-mi cruţ | [23]masa şi somnul, cum ar face oamenii plătiţi,
dar nu păstorii, pentru a ridica cît de cît mănăstirea cu toată puterea şi mij-
loacele mele şi s-o prefer vieţii. |

[24]Dacă mi-am pus în valoare talentul dat de Dumnezeu, judecător şi
cîrmaciu credincios, | [25]să las să cerceteze şi să spună alţii. Aş putea arăta şi
eu fără greutate şi fără să mă laud, dar | [26]socotesc toate ale mele drept fapte
minunate ale lui Dumnezeu, care sprijină cu mîna sa dreaptă | [27]şi cu braţul
preaînalt cele îndreptăţite: din puţini şi răzleţi, am sporit numărul fraţilor
la mulţi şi buni; | [28]din săraci şi cerşetori, i-am făcut acum lipsiţi de grija
vieţii; | [29]din oameni cu puţină avuţie, au acum de toate; din puţine odoare,
am ajuns să dobîndim acareturi multe şi bune; din lipsiţi de apărare şi uşor
de cucerit, sîntem acum întăriţi cu ziduri de necuprins. Pe scurt, | [30]pentru
a consolida şi înfrumuseţa mănăstirea, n-am pregetat nici un mijloc în care
să nu pun toată puterea braţului şi sufletului meu. Din pricina aceasta | [31]am
stat puţin în mănăstire, iar viaţa mea a fost cu totul în aer liber, luptîndu-mă
cu furtuna, cu nourii şi ploile, cu frigul | [32]şi arşiţa, cu teama de a cădea în
mîinile străinilor, aflîndu-mă în contact cu romei, sîrbi [13] şi vlahi, | [33]de la
care am căpătat bani şi avuţie multă. Oare zidul înconjurător care se vede
acum ne-a venit aşa fără trudă, | [34]ca o mură în gură, cum zice proverbul?
Nicidecum. Ci văzînd eu că mănăstirea este uşor de cucerit de către | [35]nea-

[13] Şi din această înşirare rezultă că drumurile lui Hariton spre Ungrovlahia treceau pe la sîrbi.

ὑπὸ τῶν ἐμπιπτόντων ἀθέ(ων) |[35] ἐθνῶν εὐάλωτον τῆς μονῆς, καὶ τὴν σίαν ὑφορώμενος, ἐν στενῷ μοι τὰ τῆς ζωῆς ἦν· οὗ χάριν καὶ ῥιψο- νεύσας, ἀνέδραμον πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ εὐγενέστατον αὐθέντην :ροβλαχίας κῦρ Ἰωάννην Βλαδισθλάβον |[37] τὸν βοϊβόδα, καὶ ἀναμνήσας ος ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γεγονὼς αὐθέντης τῆς αὐτῆς Οὐγκροβλαχίας)ὴρ αὐτοῦ |[38] κῦρ Νικόλαος τὰ μεγάλα συνείρατο ἐπὶ τῇ ἀνοικοδομῇ λλου πύργου, εἰ οὐκ ἔφθασε ἀπαρτῖσαι τοῦτον, καὶ ὅπως |[39] συντελῇ) κατά τε ψυχικὴν αὐτοῦ σ(ωτη)ρίαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων καὶ θόντος π(ατ)ρ(ὸ)ς αὐτοῦ, κατά τε εὐκληρίαν |[40] καὶ ἔπαινον καὶ δόξαν ἐπὶ τῷ ἐκείνου θεμελίῳ αὐτὸς ἀνωκοδομήσῃ καὶ προσεξεργάσηται ου ἀρχῇ καὶ προ |[41] καταβολῇ ἀνεγείρας ἐξ αὐτῶν τάφρων κάστρον λειαν τῶν εὑρισκομένων ψυχῶν, καὶ τοῦτο μὲν πειθῷ πᾶσαν αὐτῷ |[42] γών, τοῦτο δὲ ἀποστολικαῖς καὶ π(ατ)ρικαῖς παραινέσεσι καταπείθων, δακρύων ἀποσχόμενος τῷ καμ |[43] πτικῷ καὶ ἀνυσιμωτάτῳ φαρμάκῳ, (ρα)νοῦ ἐπινεύσει καὶ ὁδηγίᾳ τοῦ διανοίγοντος τὴν αὐτοῦ χεῖρα καὶ ν |[44] τος πᾶν ζῶον εὐδοκίας, διήνοικται καὶ ἡ αὐτοῦ καρδία καὶ συνέθετο ιῆσαι. Ἔνθέν τοι καὶ συνάρσει μὲν καὶ κατα |[45] βολῇ τῶν ἐκείνου ', κόπῳ δὲ καὶ μόχθῳ ἐμοῦ τε καὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀδε(λφ)ῶν οὓς ὑπέ- ' ταῖς πολλαῖς καὶ πι |[46] κραῖς ὁδοιπορίαις διερχόμενοι χώρας καὶ πόλεις ιχίας πολλῶν αὐθεντῶν, ὡς ἴσασιν ἅπαντες, ἔτι δὲ καὶ τῇ καθ' ἡμέ- ινάρσει τῶν οἰκείων ἡμῶν χειρῶν, καὶ τῇ ἐξόδῳ τῶν ἐκ τῶν προα- ῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν, ἔκτισται σὺν Θ(ε)ῷ τὸν νῦν ὁρώμενον |[48] κάστρον· έγειν τὰς καταβολὰς καὶ ἐξόδους τοῦ μοναστηρίου καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν τὸν μόχθον ἀκηδιασάντων |[49] ἀδε(λφ)ῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐκ τοῦ 'άγκας καὶ κατεπέξεις τῶν χρεωφειλετῶν ἃς ὑπέστημεν δι' αὐτὴν τὴν ου ἀνέ |[50] γερσιν, ὡς καὶ ἔτι ὑπολειπέσθαι ἡμῖν χρέος (ἄσ)πρ(α) χίλια. ι τοῦ κάστρου ἀπαρτισθέντος, πάλιν ἑτέρα πάλη καὶ ἄλλοι |[51] μείζους ; ψυχὴν προξενοῦντες τὸν ὄλεθρον· ὁ γὰρ ἄνωθεν προρρηθεὶς βοϊβόδας, ον τῇ ὑπ' αὐτοῦ |[52] καταβληθείσῃ ἐξόδῳ, τῆς δέ γε ἀκριβοῦς ἀφειδήσας διὰ τὸ τοὺς ἐκ τῶν Βλάχων ἐρχομένους καὶ ἀποκειρομένους |[53] ἀνέτως ιτως καὶ ἀκανονίστ(ως) | ἐθέλειν | βιῶναι, ἅτε ὁριφοίτων ὄντων καὶ της μοναχικῆς ἐγκρατείας |[54] καὶ προσοχῆς, ἠβουλήθη μεταμεῖψαι καὶ τὸν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἀναγράπτων π(ατέ)ρων θεσμο |[55] καὶ ὁροτηθέντα, ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων ἐκείνων π(ατέ)ρων μου καὶ κτη- στερχθέντα καὶ εἰργασθέντα καλῶς κοινο |[56] βιακὸν κανόνα καὶ ὅρον. ον μὲν ἀνέθετο τὰ περὶ τούτου τῷ κατὰ πάντα οἰκειοτάτῳ αὐτοῦ ζου- Νεάγκῳ |[57] τῷ Βητέζῃ· ὃς δὴ καὶ σὺν ἐμοὶ καταλαβὼν τὸ ἅγιον ὄρος, τὸς ἐκ τῶν ἐκεῖσε ἠρχόμην, καὶ πάντα λίθον τὸ τοῦ λόγου |[58] κινήσας είθειν ἐνδοῦναι με τῇ ἀήθη ταύτῃ καὶ ξένῃ τῶν ἀληθῶν μοναχῶν ἴσχυσε, Θ(εο)ῦ συναιρομένου |[59] μοι παρ' οὗ πᾶν ἀγαθόν, μετασα- μεταθεῖναι τὴν ἐμὴν γνώμην ἐχομένην ἀκριβῶς τοῦ π(ατ)ρῴου μου λ |[60] λον δὲ τοῦ θεϊκοῦ, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἄπρακτος. Καὶ οὐ μέχρι τούτου ρας, οὐδ' ἔστη τὰ λυπηρά· ἀλλὰ πάλιν ἑτέρα |[61] πεῖρα, καὶ πάλιν ῶν δεινῶν τῶν προτέρων μείζους καὶ ἐπιτεταμέναι. Ὡς γὰρ κατὰ ερον παρεγενόμην |[62] πρὸς τὸν ἄνωθεν ῥηθέντα εὐσεβέστατον βοϊβόδα ος χάριν, εὗρον δυσχερῆ καὶ προσάντη τὰ κατ' ἐμὲ καὶ οὐκ εὐθέα |[63] να καὶ αὐτὸς μικρὸν ἀναψύξω, βαρυνόμενον δὲ καὶ ὀργιζόμενον καὶ ὑμενόν με, δι' ἃ τῷ Νεάγκῳ |[64] παρήκουσα. Διαμηνυσάμενος δέ με τούτου, καὶ εὑρὼν ἀμετάβλητον πάντῃ καὶ ἀνένδοτον, δεῖν ἔγνω |[65] προσαγαγεῖν πεῖραν πιθανοτέραν καὶ ἐλλόγιμον· καὶ προσκαλε- ν πανιερώτατον μ(ητ)ροπολίτην πάσης Οὐγκρο |[66] βλαχίας καὶ ὑπέρ-

murile năvălitoare lipsite de Dumnezeu și temîndu-mă să nu cădem prizonieri, eram îngrijorat de viața noastră. De aceea m-am aruncat în mijlocul primejdiilor | [36] și am alergat la preaevlaviosul și nobilul domn al Ungrovlahiei, chir Ioan Vladislav | [37]voievod; și amintindu-i că domnul de fericită pomenire al Ungrovlahiei, tatăl său | [38]chir Nicolae, a contribuit cu o sumă importantă la construirea și înălțarea turnului celui mare, dar n-a apucat să-l termine, | [39]s-ar cuveni să se gîndească și el la mîntuirea sufletului și iertarea păcatelor tatălui său decedat, la buna întocmire și lauda | [40]și slava lui însuși și să zidească mai departe pe temelia aceluia, să-i continue începuturile | [41]și să înalțe un zid de apărare cu meterez și șanțuri pentru ocrotirea sufletelor aflate înlăuntru. Am pus toată puterea mea de convingere, | [42]am căutat să-l înduplec cu laudele apostolilor și sfinților părinți, am recurs | [43]și la leacul mișcător și foarte eficace al lacrimilor; și cu ajutorul cerului și călăuza celui care deschide mîna și | [44]umple toată ființa de bunăvoință, s-a deschis și inima lui; deci a luat hotărîrea să facă acest lucru. Apoi cu ajutorul și puterea banilor săi, | [45]cu truda și munca mea și a fraților mei pe care i-am pus pe drumuri lungi și grele, trebuind | [46]să străbată țările, cetățile și ținuturile multor domni, precum știu cu toții, apoi pînă și în ziua de azi | [47]cu concursul mîinilor noastre și cu cheltuială din partea metoacelor [14] noastre pentru mîncare și băutură, am înălțat cu ajutorul lui Dumnezeu zidul de apărare care se vede acum. | [48]Și nu mai vorbesc de contribuțiile și cheltuielile mănăstirii și de multele osteneli ale fraților sleiți de muncă, | [49]apoi de suferințele datornicilor și de apăsarea împrumuturilor făcute cu ocazia înălțării zidului de apărare, | [50]căci ne-a mai rămas de plătit o datorie de o mie de aspri. După terminarea zidului a venit altă amenințare | [51]și altă luptă mai grozavă, căci urmează să adăpostim moartea noastră sufletească, deoarece amintitul voievod s-a sprijinit pe cheltuiala făcută | [52]și n-a vrut să cruțe rînduiala noastră statornicită, căci vlahii care vin și se tund aici | [53]doresc să trăiască liberi, fără frîu și fără respectarea canoanelor, ca niște răzleți și neobișnuiți cu orice înfrînare | [54]și supunere călugărească. Deci el voia să prefacă și să schimbe datinele și rînduielile sfinților și purtătorilor de Dumnezeu părinți | [55]anonimi, adică legea și hotărîrea „vieții de obște", | [56]iubită și statornicită de sfinții mei părinți și ctitori. Și mai întîi a arătat cele în legătură cu acest fapt celui întru toate foarte apropiat de inima sa jupînului chir Neagu | [57]Vitezu. Acesta a venit împreună cu mine la Sfîntul Munte, cînd am plecat și eu de acolo, și a pus în mișcare toată greutatea | [58]cuvîntului său, dar n-a fost în stare a mă îndupleca să primesc această rînduială neobișnuită și străină de adevărații monahi, fiind eu ajutat de Dumnezeu, | [59]de la care ne vine tot binele; deci n-a izbutit să zdruncine și să schimbe părerea mea sprijinită temeinic de părinți și de Dumnezeu, | [60]ci a plecat fără să facă nimic. Dar încercarea nu s-a oprit aici și supărarea n-a încetat, ci au venit alte încercări | [61]și alte stăruinți mai grozave, mai mari și mai apăsătoare. Cînd m-am dus pentru a doua oară la mai sus | [62]amintitul voievod preacucernic prin oblăduirea sa, l-am găsit supărat, inaccesibil cererii mele, | [63]greu de mișcat din loc și neînțelegător, încît m-am aprins și eu puțin, fiind necăjit, mîniat și tulburat de cele auzite de la Neagu. | [64]După ce m-a lămurit din nou cu privire la toate acestea și m-a găsit cu totul stăpîn pe mine și inaccesibil pentru vreo schimbare, și-a dat seama că trebuie să facă altă | [65]încercare, mai convingătoare și mai eficace. A chemat la sine pe preasfințitul mitropolit al întregii Ungrovlahii, | [66]pe veneratul chir Iachint, pe preacinstitul de atunci păstor al dreptății, binecondusului cler și al sfintei | [67]marei biserici a lui Dumnezeu

[14] Metoace (μετόχια), anexe sau filiale ale mănăstirilor.

:ῦρ Ὑάκινθον, τὸν τότε μὲν ἐντιμώτατον δικαιοφύλακα τοῦ εὐαγοῦς κλήρου
ς τοῦ Θ(εο)ῦ ἁγίας |[67] μεγάλης ἐκκλησίας κῦρ Δανιὴλ τὸν Κριτόπουλον,
καὶ αὐτὸν πανιερώτατον μ(ητ)ροπολίτην Οὐγκροβλαχίας, τὸν |[68] καθη-
ον καὶ πν(ευματ)ικὸν αὐτοῦ κῦρ Δωρόθεον, τὸν λογοθέτην κῦρ Σάβαν
έρους, ἀνέθετο αὐτοῖς τὰ τῆς ὑποθέ |[69] σεως. Οἳ καὶ ἐκκλησιάσαντες
ς κἀμὲ προσλαβόμενος, ἤρξαντο χωρεῖν παντοίαν ἀτραπόν, εἰ μόνον
θου |[70] μένου τῷ εὐσεβεῖ βοιβόδα ἐντύχοιεν, πῇ μὲν παρακαλοῦντες καὶ
κρισιν τὴν ἀληθῆ ἀπαιτοῦντες ἀδιάκρισιν, |[71] πῇ δ' ἐγκαλοῦντες ὡς ἀπει-
με τῷ θελήματι τοῦ τοσαῦτα εὐεργετήσαντός με κτήτορος, ἔστι δ' οὗ
μβουλευόμενοι μὴ στε |[72] ρηθῆναι με τῶν μελλόντων εὐεργεσιῶν αὐτοῦ,
οῦ ἐγκαλεῖν καὶ προσονειδίζειν καὶ ἀλαζωνείαν μοι περιάπτειν, ὅτι μὴ
ἄλλοις ἐξίσου βούλλομαι ζῆν, ἀποσχόμενοι. Ἐγὼ δ' ἀκούων ταῦτα,
σκόμην μέν, πῶς γὰρ οὔ, εἰ μὴ λίθος ἢ σίδηρος, ἐπεὶ ἐν τοσαύτῃ |[74] ἤμην
δι' ἣν καὶ τὴν ὁδὸν ἔτεμον; Ἀλλ' ἡ τοῦ ἐγχειρήματος τόλμη, καὶ τὸ το-
ς π(ατέ)ρας ἐν τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ἐκμετρίσαι τὴν |[75] ζωὴν ἀφ' ὧν τοῦτον
ιθὸν κλῆρον ἀνεδεξάμην, καὶ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι κἂν ἄκροις ὠσὶ τῶν μο-
ηχεῖσθαι ὡς παρ' ἐμοῦ |[76] τὰ τῆς π(ατ)ρικῆς ἀντέστραπται πολιτείας,
ἀσφαλῶς καὶ οὐκ εἴα συνθέσθαι με τοῖς ἀκουομένοις. Τὸ ἀπὸ Θ(εο)ῦ
εγον |[77] δεδοιὼς κρίμα, οὐ δύναμαι τὰ τοῖς π(ατ)ράσι καλῶς δεδογμένα
λεῦσαι, κἂν εἰς πλείονα χρέη τῶν νῦν ὄντων χιλίων διακοσίων |[78] οὐγγιῶν
ιμι. Ἤμην γὰρ μεμνημένος τὰ τῷ μεγάλῳ π(ατ)ρὶ ἐλεήμονι πεπραγμένα,
' ἐν ἐνδείᾳ ἀνυπερβλήτῳ καθυ |[79] φῆκε τὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἢ ἐνέδωκε
ν· ἀνετίθουν τὲ τὰ τῶν πτωχῶν μοναχῶν ὡς ἐκεῖνος τῷ τῶν ὀρφανῶν |[80]
καὶ προμηθεῖ πάντων. Ὅμως τοσαύταις βολαῖς λόγων βαλλόμενος, ἀπο-
τὸ οἰκειόπιστον, ἀναθήσομαι, ἔφην, καὶ |[81] τοῦτο θείοις καὶ ἱεροῖς
σι καὶ γέρουσιν οὓς πλουτεῖ τὸ ἅγιον ὄρος· καὶ εἰ ἐκείνοις τὸ πρᾶγμα
ιία κριθείη καὶ κατάλυσις, |[82] τότε καὶ αὐτός, εἰ καὶ ἀηδῶς, ἕψομαι
εβεῖ βοιβόδα. Ταῦτα οἱ ἀπεσταλμένοι τῷ ἀποστείλαντι πεπληροφορή-
[83] ὁ δὲ δυσχεράνας καὶ λυπηθεὶς ἅτε τοῦ ἑαυτοῦ σκοποῦ ἐκπεσών, ἐξα-
έ με κενὸν σχεδόν, οὔτε τοῦ χρέους ἐπιμνησθεὶς |[84] οὔτ' ἄλλου τινὸς
γκαιοτάτων ἀναλωμάτων, εἰ μὴ μετὰ μερικῆς τινὸς ἐξόδου καὶ ὅσον τοῦ
τευθῆναι ἀπο |[85] τεμνόμενον τῆς μονῆς. Ὡς δὲ κατέλαβον τὸ καθ' ἡμᾶς
ρος, καὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἀνεθέμην τιμίοις διακρι |[86] τικοῖς ἁγίοις
, δεόμενος ἐξ αὐτῶν λῦσιν τῶν τῷ Θ(ε)ῷ δοκούντων, καλῶς μέν, ἤκουσα
τῶν, καὶ πεποίηκας καὶ ποιεῖς |[87] μὴ οὕτως ἐλευθερίως καὶ ἁπλοικῶς
μῶν τῆς π(ατ)ρικῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀντεχόμενος ταύτης σθένει παντί·
ιρ |[88] καὶ κτήτωρ κληθείης καὶ διάδοχος ἀκριβής, οὐκ ἀνατροπεὺς καὶ
ης τῶν πρό σου π(ατέ)ρων· τὸ γὰρ ὁμόδοξον καὶ ὁμόθρονον, |[89] τὸ δὲ
ον καὶ ἀντίθρονον. Πλὴν οἶδε πολλάκις τὰ τῆς ἀκριβοῦς διακρίσεως
ι συμμεταβάλλεσθαι τοῖς καιροῖς |[90]καὶ προσώποις οὗ ἂν προσγίνεταί τι
γκαίων καὶ συμφερόντων ἢ ψυχαῖς ἢ σώμασιν· ὃν γὰρ τρόπον φαμέν
τολμηρὸν καὶ ἀδιάκριτον πολιτείαν ἀρίστην π(ατέ)ρων ἀνατραπῆναι,
λιν φαμὲν ἀδιάκριτον εἶναι μὴ καθυφεῖναι ἢ |[92] ἐνδοῦναι τῷ ἐξ ἀρχον-
αὶ ἁβροτέρας διαίτης καὶ παρὰ τοῦτο καὶ ἀσυνήθη τῆς σκληρᾶς καὶ
υ, πολλὰ δέ τινα |[93] ἀναλώματα προσάξαντι, καὶ ὧν ἡ μονὴ χρείαν ἔχει,
θενοῦντι ἑτέρῳ καὶ παρὰ τοῦτο ἀδυνάτως ἔχοντι προσί |[94] εσθαι τὰ κοινὰ
) καιρὸς παρέχει τοῖς ὁμοσίτοις· ἀλλὰ δεῖ οἰκονομεῖν τὰ πράγματα ἐν
α μὴ διὰ τὴν ἀδυναμίαν |[95] τοῦ πράγματος ἐπαναστρέψωσιν εἰς τὰ ὀπίσω
ται μεῖζον τὰ ἔγκλημα τοῦ κατορθώματος. Καὶ ταῦτα λέγοντες οἱ γε-
κατέπειθόν με τῷ πρὸ ὀλίγου συμβάντι, ὅπως ὁ εὐλαβέστατος πρωτο-

chir Daniil Critopulos, acum preasfinţit mitropolit al Ungrovlahiei, | [68]pe egumenul şi îndrumătorul său sufletesc chir Dorotei, pe logofătul chir Sava şi pe alţii şi le-a arătat despre ce era | [69]vorba. Aceştia s-au adunat, m-au invitat şi pe mine şi au început a face tot felul de propuneri, numai spre a veni în întîmpinarea | [70]dorinţelor preaevlaviosului voievod. | [71]Unii se rugau şi-mi cereau lipsă de judecată în loc de judecată dreaptă, alţii mă învinuiau că nu ascult de | [72]dorinţa atît de darnicului meu ctitor şi mă sfătuiau să caut să nu fiu lipsit în viitor de binefacerile sale sau mă acuzau şi-mi reproşau că sînt un lăudăros, că ţin prea mult la mine şi nu las şi | [73]pe alţii să trăiască pe aceeaşi treaptă cu mine. Eu auzeam toate acestea şi eram rănit în sufletul meu. Şi cum să nu fi fost, căci nu | [74]eram doar de piatră şi de fier, mai ales că ne aflam în atîta lipsă de mijloace, ceea ce ne şi făcuse să apucăm pe această cale? Dar o încercare atît de îndrăzneaţă, o schimbare de | [75]viaţă în rînduiala atîtor părinţi, ale căror soartă şi bună stare le luasem asupra mea şi toate acestea fără a căuta să-i ascult pe monahi măcar în trecere, | [76]ca şi cum rînduiala părinţilor putea fi răsturnată numai de mine, toate acestea mă împiedicau cu tărie şi nu mă lăsau să ajung la o înţelegere cu cei care mă ascultau. Ziceam | [77]că de teama faţă de judecata lui Dumnezeu nu pot călca în picioare bunele datini părinteşti, chiar dacă aş ajunge să-mi trebuiască mai mult decît o mie două sute de uncii de care am acuma nevoie. | [78]Mi-aduceam aminte de cele săvîrşite de marele şi milosul părinte, care nici în sufe-rinţa cea mai grozavă | [79]n-a cedat ceva din sfintele porunci şi nu le-a precupeţit cît de puţin. Îmi înfăţişam nevoile monahilor săraci, aşa cum acela venea ca părinte al celor lipsiţi | [80] şi ca păzitor al fericirii tuturor. În timp ce mă frămîntam cu asemenea gînduri, mi-am zis: „Voi trece peste părerea mea personală | [81]şi voi lăsa şi acest fapt în seama dumnezeeştilor şi sfinţilor părinţi şi bătrîni de care este bogat Sfîntul Munte; dacă vor socoti ei că lucrul este un cîştig şi nu o pierdere de suflete, | [82]atunci voi da şi eu ascultare preaevlaviosului voievod, totuşi fără multă tragere de inimă." Cei trimişi au vestit de toate acestea pe cel care i-a trimis. | [83]Voievodul s-a supărat şi s-a mîhnit, ca şi cum n-ar fi izbutit în ceea ce urmărea, şi m-a lăsat să plec aproape gol, fără să-şi aducă aminte | [84]de nevoile mele şi de cheltuiala de care aveam cea mai mare trebuinţă; atît că mi-a dat o mică escortă, | [85]cît să nu se spună că a rupt cu mănăstirea. Cum am ajuns la noi în Sfîntul Munte, m-am supus judecăţii cinstiţilor şi | [86]sfinţilor bătrîni, cerînd de la dînşii dezlegare pentru cele cuvenite lui Dumnezeu. Şi am auzit de la ei următoarele: „Ai făcut şi faci bine | [87]că nu îndrăzneşti să schimbi de capul tău şi fără cercetare amănunţită rînduiala părinţilor tăi, ci ai apărat-o din toată puterea. În felul acesta | [88]vei fi considerat ctitor şi urmaş credincios, dar nu răsturnător şi răvăşitor de datini părinteşti, căci cel care merge alături de credinţă este vrednic s-o îndrumeze, | [89]iar cel care i se împotriveşte n-are dreptul să ţină în mîini sceptrul ei. Pe de altă parte ştim însă că specificul unor obiceie îndătinate se schimbă odată cu timpurile şi | [90]cu oamenii şi se adaptează la nevoile şi foloasele sufletelor sau ale trupurilor. De aceea noi zicem că este | [91]cutezanţă şi lipsă de judecată să schimbi o rînduială părintească foarte bună; [92]de asemenea credem că este tot lipsă de judecată să nu te supui | şi să nu asculţi de cel cu viaţă mai comodă şi mai delicată, neobişnuit cu traiul sec şi neregulat, cînd îţi aduce multe înlesniri | [93]necesare mănăstirii, în schimb să te pleci altuia neputincios şi incapabil de a oferi mijloacele trebuitoare, la momentul potrivit, | [94]celor care îşi duc viaţa împreună. [95]Ci trebuie să chibzuieşti lucrurile cu judecată, pentru ca din neputinţa faptei să nu întorci mersul îndărăt şi mai mult să strici decît să îndrepţi". Spunînd acestea, cinstiţii părinţi | [96]căutau să mă înduplece cu pilda celui sosit puţin mai

κῦρ Μελχισεδὲκ τοῦ εὐτυχοῦς βοιβόδα ἐλθὼν |[97] καὶ ἀποκαρεὶς καὶ ἀβρο-
πολιτείας ἀπολαύων, οὐδ' οὕτως ἠδυνήθη προσμεῖναι, ἀλλ' ἀπῆλθε εἰς
σω. Τούτων |[98] τοῖς ἐνθέοις λόγοις καὶ αὐτὸς εἴξας, καὶ καλῶς ἔχειν
διακρίσεως φάμενος, συνεθέμην τῷ δόξαντι τοῖς π(ατ)ράσι μετὰ |[99] τῆς προ-
σης βουλῆς καὶ συγκαταθέσεως τῶν μετ' ἐμοῦ εὑρισκομένων ἀδε(λφ)ῶν.
μὲν τῶν ἡμῶν ζητήματα |[100] κεφάλαια, δι' ἃ ἐνέδωκα μικρὸν τῷ θελήματι
εβοῦς βοιβόδα, ἐγράφησαν ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν ὑπομνήματι, ὡς ἂν |[101] στέρξη
καὶ ἀσφαλίσηται τῇ οἰκείᾳ ὑπογραφῇ καὶ ἕξη τὸ βέβαιον· γραφήσονται
παρ' ἐμοῦ διατιθεμένου ἔμπροσθεν |[102] ἕως ὧδε τὰ τῆς διηγήσεως, φιλα-
ντα χάριτι τοῦ κ(υρίο)υ μου. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἄν(θρωπ)ος ὢν καὶ ὑπο-
ς τοῖς ἀνθρω |[103] πίνοις καὶ φυσικοῖς θεσμοῖς, ἑπομένως καὶ ἀπαραιτήτως
τὸ τῆς ἐμῆς παρακοῆς τοῦ θανάτου κατάκριμα κ(α)τ(ὰ) |[104] τὴν θείαν
ιν, δεῖν ᾠήθην ἔτι ἐρρώμενος ὢν καὶ ὑγιαίνων τῷ σώματι περιποιήσασθαι
ὶ τῆς μετὰ θάνατόν μου |[105] εἰρήνης τοῦ κοινοβίου, ἵνα ἀσυστάτων ὄντων
θέσεων ἀναφυῶσι σκάνδαλα. Δι' ὃ καὶ σὺν Θ(ε)ῷ διατίθεμαι οὕτως. |[106]
μὲν ἀφίημι πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς καὶ τοῖς σὺν ἐμοὶ καὶ
αὶ ἐσομένοις ἀδε(λφ)οῖς τὴν ὀφειλομένην μοι συγχώρησιν |[107] ἣν καὶ
παρὰ πάντων ἐξαιτοῦμαι. Ἔπειτα περὶ τῆς κοινοβιακῆς καταστάσεως
ομαι οὕτως· ὡς ἐπεὶ τὰ προσόντα νῦν καὶ |[108] ὁρώμενα τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ
α, ζευγηλατεῖα λέγω, ἀμπέλια, πρόβατα, ζευγάρια καὶ ἄλλα πάντα, τὰ μὲν
ὐεργεσίαι τῶν |[109] εὐσεβεστάτων βασιλέων ῥωμαίων καὶ σέρβων, τὰ δὲ
εὐτυχεστάτου δεσπότου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Οὔγκλεση καὶ τοῦ π(ατ)ρὸς |[110]
αίσαρος, τὰ δὲ τοῦ Βούλκου, τοῦ Ῥαδόχνα, τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου
σπρᾶ, τοῦ Ἱεράκη, τὸ ἐν Θ(εσσαλονίκ)η ἀφιερωθὲν |[111] παρὰ τοῦ Χαλ-
λου μονύδριον καὶ ἄλλων Σέρβων καὶ Ῥωμαίων, τὰ πλείω δὲ καὶ ὁρώ-
ν οἰκείων χειρῶν καὶ κόπων |[112] τῶν προαπελθόντων καὶ τῶν ἔτι περιόντων
ων καὶ ἀδε(λφ)ῶν μου, μόνον δὲ τὸ νεόκτιστον | κάστρον | ὅπερ ὁρᾶται
ισται τοῖς τοῦ πανευ |[113] τυχεστάτου βοιβόδα ἀναλώμασι, μετὰ καὶ ἱερῶν
ἃ καὶ εἰς ἐνέχειρα κεῖνται διὰ τὸ χρέος τῶν χιλίων (ἄσ)πρων τῶν
σεως, καὶ οὐδ' ἐν αὐτῇ ἐπέλειπον τὰ τῶν μοναχῶν, ἤ(γουν?) τὰ ἐκ τῶν
των αὐτῶν ἀναλώματα, ὡς κακοπαθεῖν αὐτοὺς καὶ στενο |[115] χωρεῖσθαι
αγκαίοις, αἵ τε διὰ τῶν αὐτῶν χειρῶν δουλεῖαι καὶ κόποι καὶ ἱδρῶτες·
ποδοίη ὁ πανευσεβέστατος |[116] βοιβόδας τὸ εἰς τὴν τοῦ κάστρου κτίσιν
θὲν χρέος τῶν χιλίων (ἄσ)πρων, ἀνεγείρει τὲ ναὸν μείζονα καὶ ἱκανὸν
το |[117] δέχεσθαι ἐντὸς τοὺς εὑρισκομένους ῥωμαίους ἀδε(λφοὺς) καὶ
σερχομένους Βλάχους, ἔτι τὲ ἀνεγείρει τὴν ἀναλογοῦσαν αὐ |[118] τοῖς
ν, ἐξωνήσηται δὲ καὶ κτήμ(α)τ(α) καὶ ζῶα καὶ ἀναστήσει ἀμπελῶνας
α τὰ δυνάμενα ἀναπαῦσαι τοὺς |[119] πολλὰ μογίσαντας ἐν τῇ τοῦ μονα-
ἀνεγέρσει αδε(λφούς), καὶ αὐτὸς ἀπολύω καὶ ἐνδίδωμι τοὺς ἐξ ἀρχοντικῆς
|[120] ἐλευσομένους Βλάχους, παρασχόντας δὲ τῇ μονῇ ἱκανὰ ἀναλώματα
α εἰς ἀνάπαυσιν αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐξ αὐ |[121] τῶν ἀσθενεῖς, οἰκονο-
καὶ ζῆν ὡς ἕκαστος δύναται ἐξ ἰδίων ἀναλωμάτων, μὴ ἀπαιτοῦντας τῇ
λέον τῆς συνήθους |[122] καὶ τεταγμένης διακονίας αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ
άριον Παῦλον, οὐκ ἔστι παρὰ τῷ Θ(ε)ῷ Ἰουδαῖος καὶ Ἕλλην, ἀλλ' ἐν
[23] ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν δεκτὸς αὐτῷ ἐστι, διατάττομαι καὶ περὶ
τιμήσεως καὶ προηγήσεως τῶν ἀδελφῶν οὕτως, |[124] μήτε τοὺς ῥωμαίους
ὺς) ἔχειν ἄδειαν ἀποδιώκειν καὶ εὐτελίζειν τοὺς προσενέγξαντας ἀναγκαῖα
καὶ κοπιάσαντας |[125] ἀδε(λφοὺς) Βλάχους, διὰ τὸ εἶναι τὴν μονὴν καὶ
ιονῆς ῥωμαικά, μήτ' αὖ τοὺς Βλάχους δικαιεῖσθαι, διὰ τὴν τοῦ κάστρου
[6] τοῦ κτήτορος ἡμῶν ἀνέγερσιν, καὶ μήτε δόματα μήτε κόπους ἐθέλειν

înainte, adică evlaviosul protopop chir Melchisedec al preafericitului voievod,
care venise, | [97]fusese tuns și supus rînduielii severe, dar n-o putuse suporta,
ci se întorsese acasă. Cumpănind și eu însumi cuvintele | [98]divine ale acestora
și spunîndu-mi că judecata lor este bună, | [99]am adus părerea părinților în
discuția adunării și am obținut aprobarea fraților care trăiau împreună cu
mine. Principalele noastre puncte de vedere, | [100]prin care am venit puțin
în întîmpinarea dorinței evlaviosului voievod, le-am însemnat în scris în-
tr-un memoriu adresat lui, | [101]spre a le aproba și întări cu semnătura proprie
și definitivă. Ele vor fi arătate de mine în scris, în testament, ceva mai de-
parte, | [102]în această expunere, fiind iubitoare de adevăr din harul domnului
meu. Deoarece sînt și eu om, supus slăbiciunii omenești | [103]și legilor firii,
voi avea prin urmare de îndurat în mod inexorabil judecata morții | [104]după
voința lui Dumnezeu. De aceea am socotit că este de datoria mea, fiind încă
în putere și sănătos la trup, să mă îngrijesc de pacea obștei după moartea
mea, | [105]spre a nu se ivi încurcături și certuri. De aceea, cu ajutorul lui
Dumnezeu, hotărăsc așa. | [106]Mai întîi dau cuvenita iertare tuturor drept-
credincioșilor creștini și fraților mei de acum și din viitor, | [107]iertare pe
care o cer și eu de la dînșii. Apoi despre „viața de obște“ hotărăsc așa. Deoa-
rece lucrurile existente acuma și | [108]care se văd în mănăstirea noastră, adică
boii de jug, viile, turmele de oi, vitele și toate celelalte, unele sînt binefacerile |
[109]preaevlavioșilor împărați romei și sîrbi, altele ale preafericitului despot
chir Ioan Ugleș și ale tatălui său | [110]chezarul, iar altele ale lui Vulk, ale lui
Radohna [15], ale marelui stratopedarh de Astra, Hieraces, apoi mica mănăs-
tire din Thesalonic a fost închinată de | [111]Halcheopulos și alți sîrbi și romei,
iar multe din cîte se văd sînt truda mîinilor și oboselii | [112]părinților și fraților
noștri decedați sau încă în viață și numai zidul de apărare care se vede acum
a fost înălțat cu cheltuiala prea- | [113]fericitului voievod, după aceea au mai fost
unele obiecte sacre date ca amanet pentru datoria de o mie de aspri a zidirii, |
[114]căci n-am mai pus cheltuiala monahilor sau darurile din chiverniseala lor,
deoarece au suferit și au fost strîmtorați | [115]în cele trebuitoare, adică servi-
ciile, muncile și sudoarea lor; dacă preaevlaviosul | [116]voievod achită datoria
de o mie de aspri cheltuiți cu ridicarea zidului de apărare, [117]înalță o biserică
mai mare, capabilă să primească în ea pe frații romei aflați aici și pe vlahii
care vin, [118]dacă construiește o sală de mese pe măsura lor, | [119]dacă răscum-
pără obiectele, animalele și reface viile și toate cîte sînt în stare să pună capăt
multelor suferinți îndurate de frați la ridicarea mănăstirii, atunci sînt și eu
de acord și-i dezleg de îndatoririle „vieții de obște“ pe vlahi | [120]care vor
veni și vor aduce mănăstirii mijloace îndestulătoare pentru liniștea lor, de
asemenea, și pe | [121]cei bolnavi, spre a se gospodări și trăi fiecare cum va
putea cu cheltuială proprie, fără să ceară de la mănăstire mai mult decît
pentru serviciile obișnuite | [122]și îndătinate. Deoarece, după fericitul apostol
Pavel, în fața lui Dumnezeu nu există iudeu și elen, ci este bine primit tot
omul care se teme de dînsul, de orice neam, | [123]hotărăsc în privința întîie-
tății și conducerii fraților în felul acesta. | [124]Nici frații romei să nu aibă voie
să-i urmărească și să-i disprețuiască pe frații vlahi, care aduc cele trebuitoare
sau muncesc, pentru ca mănăstirea și toate ale ei să fie ale romeilor, | [125]dar
nici vlahii să nu-și facă un drept din faptul că zidul de apărare a fost | [126]înăl-
țat de ctitorul nostru și să refuze de a da prinoase sau contribuții în muncă;

[15] Radohna, personaj necunoscut.

ναι· ἀλλ' ὡς ἓν γένος, ἕκαστον ἔχειν τὴν |[127] προτίμησιν καὶ αἰδῶ αὐτοῦ ι τοῦ ἐλάττονος ἔν τε βρώσει καὶ πόσει καὶ καθέδρα, ἀναλόγως κατὰ τοὺς ους καὶ |[128] κόπους ἑκάστου καὶ τὰ εἰσοδήμ(α)τ(α), καθώς ἐστι καὶ ἐν ταῖς αῖς ἁγιορειτικαῖς μοναῖς εἰρηνούσαις μετὰ τῶν ἑτε |[129] ρογενῶν ἀδε(λφ)ῶν ἐν αὐταῖς ὄντων· ἀκούεθαι δὲ τὸ μοναστήριον τοῦ Κουτλουμούση ὡς παρὰ ἁγίου ἐκείνου κτήτορος |[130] συστᾶν, καὶ ἀπονέμειν τοὺς Βλάχους, τὴν προ- ουσαν αἰδῶ καὶ τιμὴν τοῖς κοπιάσασι Ῥωμαίοις· καὶ οὕτως |[131] ἐν εἰρήνη ὁμονοίᾳ ζῆν ὡς πρέπει ἁγίοις· καθὼς ἀπητήθη παρ' ἐμοῦ τῷ εὐσεβεῖ βοιβόδα, σθαι γράμμα παρ' αὐτοῦ |[132] ἀποσῶζον τοῖς Ῥωμαίοις τὰ πρωτεῖα ἐν πᾶσιν. ὕτως διατάττομαι καὶ περὶ τοῦ μετὰ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν |[133] ἡγουμενεύ- ος, ἵνα πρότερον μὲν ἐκτελῆται πρὸς Θ(ε)ὸν ἱκεσία παρὰ πάσης τῆς ἀδελ- τος, δοθῆναι αὐτοῖς θεόθεν |[134] ἡγεμόνα ἀποσώζοντα τὴν τοῦ ὀνόματος ν, καὶ ποιμένα καὶ οὐ μισθωτὸν καὶ τὴν κλῆσιν ψευδόμενον, ἢ τὸ ἦθος ἀνώ- ν |[135] καὶ περὶ τὴν τράπεζαν μόνην κεκυφότα, τὰ δὲ ψυχικὰ ἀμελοῦντα. οὕτως ἐκλέγηται παρὰ τῶν ἀδε(λφ)ῶν μὴ ὁλοπόλιος μο(ναχὸς) |[136] ἀλλὰ καὶ τός· οὐ γὰρ τὸ θεῖον ἐς πρόσωπον κατ' ἄν(θρωπ)ον ἐφορᾷ, ἀλλ' εὐγενεία ον ψυχῆς ἐπὶ τὸν πρᾶον βλέπει καὶ |[137] ἥμερον καὶ τὸν αὐτοῦ φυλάττοντα ντάλμ(α)τ(α). Καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἀπέρχηται εἰς τὸν πανευτυχέστατον όδα καὶ |[138] κτήτορα ἡμῶν καὶ λαμβάνει παρ' ἐκείνου τὴν ἡγουμενείας ατάστασιν. Καὶ ὑποστρέφων ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ ὄρει, δέχηται |[139] παρὰ πανοσιωτάτου πρώτου τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον, καὶ οὕτως ἡγουμενεύει ιονῆς κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπικρατή |[140]σασαν τῶν π(ατέ)ρων συνήθειαν καὶ κοινοβιακὸν κανόνα. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι τὰς φρένας ἐρρωμένας ἔχων καὶ ῶμα |[141] εὐεκτοῦν μακροθυμίᾳ Θ(εο)ῦ καὶ διατέταγμαι καὶ ἐξησφάλισμαι οῖς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφοῖς μου ὥσπερ τινα π(ατ)ρικὸν ἐκτίθεμαι |[142] κανόνα λῆρον. Καὶ εἰ μὲν συγχωρήσει Θ(εο)ῦ ἐν τοῖς ζῶσι τελῶ ἄχρις οὗ τὴν ήκουσαν διόρθωσιν ποιήσομαι ἐν |[143] πᾶσι, τῷ Θ(ε)ῷ χάρις· εἰ δ' ἐν τῷ ὺ τὸ χρεὼν ἀποδοίην, οὐ συγχωρῶ τοῖς μετ' ἐμὲ ἐν τῇ σεβασμίᾳ ταύτῃ οἰκοῦσιν |[144] ἢ οἰκήσουσι κατάλυσιν ἐπιχειρῆσαι τῆς καλῶς καὶ φιλοθέως τῶν ἁγίων μου (πατ)έρων ἐττεθείσης κοινοβιακῆς καταστάσεως, |[145] εἰ μὴ ογραφέντα κεφαλαιώδη ζητήμ(α)τ(α) τὲ πέρας λάβοιεν παρὰ τοῦ πανευ- τάτου βοιβόδα· καὶ τούτων |[146] περαιωθέντων ἐπὶ μόνους ἐκείνους γενέσθαι υγκατάβασιν ἐφ' οὓς ἄνωθεν γέγραφα. Ὁ δὲ τῶ ν ἐμῶν διαταγμ(ά)των [147] φρονήσας, κἂν οἷος ἄρα καὶ εἴη, ἐν δὲ τοῖς τῆς μονῆς καταλογιζόμενος οῖς ἀθετητὴς κριθήσεται παρὰ τῷ Θ(ε)ῷ τῶν τε |[148] π(ατ)ροπαραδότων κανόνων καὶ τῶν ἐμῶν τοῦ κρίμμασιν οἷς οἶδε Θ(εὸ)ς πν(ευματ)ικοῦ (ὸ)ς αὐτοῦ· ἔτι δὲ τοῖς κανονικοῖς ἐ |[149] πιτιμίοις ἐπιπεσοῖται καὶ ἀραῖς, ρὰ τῶν τὰ δίκαια καὶ Θ(ε)ῷ ἀρέσκοντα ποιούντων ὡς ἰταμὸς καὶ διαστρο- [150] ἐκβληθήσεται τῆς μονῆς. Ταῦτα ἐγράφη καὶ διετέθη παρ' ἐμοῦ τοῦ κρίσει τὰ ἀναγεγραμμένα διαπραξα |[151] μένου πάντα Χαρίτωνος ἱερομονάχου ατ)ικοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς σε(βασμίας) μονῆς τοῦ Κουτλουμούση, ρωθέντα καὶ |[152] ὑπογραφέντα τῇ ἐμῇ οἰκείᾳ χειρὶ δι' ἀσφάλειαν, μηνὶ ρίῳ ἐνδ(ικτιῶνος) θης τοῦ ,ϛωοθ' ἔτους †

[153] † Ὁ Κουτλουμούσης Χαρίτων ἱερομόναχος οἰκείᾳ χειρὶ ὑπ(έγραψα) †

[154] Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἱεροῖς καὶ φιλευσεβέσι νόμοις δοκεῖ τὴν καθολικὴν ην καὶ τὸν αὐτῇ ἐπακολουθοῦντα κωδίκελλον |[155] ὑπογραφαῖς καὶ μαρ- ἀξιολόγων πιστοῦσθαι, καὶ οὕτως ἔχειν τὸ βέβαιον, ἀξιῶ καὶ αὐτὸς μοὺς |[156] ἁγίους π(ατέ)ρας, τόν τε πανοσιώτατον πρῶτον καὶ τὸν πανιε- ον ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου |[157] ὄρους καὶ τοὺς ὁσιωτάτους καθη- ους τῶν σεβασμίων ἁγιορειτικῶν μονῶν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἄρχοντας |[158] καὶ

ci ca o singură familie, fiecare să aibă drept de întîietate și de cinstire | [127]din partea celui mai mic decît dînsul atît la mîncare și băutură, cît și în strană, potrivit cu anii, | [128]munca și starea fiecăruia, după cum se întîmplă și în celelalte mănăstiri de la Sfîntul Munte în care sînt adăpostiți frați de alte neamuri. | [129]Mănăstirea Cutlumus să fie ascultată, fiind întocmită de către sfințitul ei ctitor, | [130]iar vlahii să dea cuvenita prețuire și cinste romeilor care au muncit; și în felul acesta | [131]să trăiască în pace și înțelegere, cum se cuvine unor sfinți. Cum am cerut de la evlaviosul voievod, trebuie să vină de la dînsul o scrisoare care să asigure | [132]romeilor egalitate în toate. La fel, hotărăsc și în privința egumenului care va urma după plecarea mea din viață. [133]Mai întîi toți frații să înalțe o rugăciune lui Dumnezeu să le dea un conducător vrednic de a | [134]păstra demnitatea numelui, adică un păstor și nu un om plătit, egumen numai cu numele, cu năravuri proaste, | [135]cu gîndul numai la mîncare și nepăsător față de cele sufletești. În felul acesta să fie ales de frați un monah nu numai cu părul alb, | [136]ci și cu înțelepciune îndestulătoare; căci Dumnezeu nu caută la fața omului, ci se bucură de noblețea sufletului și privește spre cel blînd și liniștit, | [137]care păzește poruncile sale. Iar după alegere să meargă la preafericitul voievod | [138]și ctitor și să ia de la dînsul întărirea de numire ca egumen, apoi să se întoarcă în Sfîntul Munte, să primească | [139]de la preasfințitul prot bastonul de păstor și numai așa să fie egumen în mănăstire, după obiceiul îndătinat | [140]al părinților din trecut și după legea „vieții de obște". Toate acestea le-am rînduit și întărit fiind sănătos la minte și la trup, | [141]prin mărinimia lui Dumnezeu, și le las fraților mei întru Hristos drept | [142]așezămînt părintesc și testament. Dacă, cu îngăduința lui Dumnezeu, voi fi printre vii pînă ce voi face cuvenita îndreptare | [143]în toate, slăvit fie domnul; iar dacă între timp îmi voi da sufletul, atunci nu îngădui celor care locuiesc | [144]sau vor locui în această sfîntă mănăstire să încerce a înlătura „viața de obște" rînduită bine și cu dragoste de Dumnezeu de către sfinții mei părinți, | [145]decît dacă vor lua drept călăuză de la preafericitul voievod condițiile exprimate în scris și în mod amănunțit mai înainte, iar după ce le vor examina pe toate | [146]să se oprească numai la acele puncte pe care le-am însemnat în scris mai sus. | [147]Cel care va călca în picioare hotărîrile mele, oricine ar fi el, între frații din mănăstire, să fie socotit de către Dumnezeu drept un | [148]răsturnător al legilor sfinte date de sfinții părinți și de mine, părintele său sufletesc, printr-o judecată cum știe Dumnezeu; apoi să cadă sub pedepsele și | [149]blestemele canoanelor și să fie | [150]alungat din mănăstire, de către cei care fac lucruri drepte și plăcute lui Dumnezeu, ca un dezmățat și răsturnător de datini. Acestea au fost scrise și rînduite de mine care, cu voința lui Dumnezeu, am săvîrșit toate cele scrise, | [151]eu Hariton, ieromonah spiritual și egumen al sfintei mănăstiri Cutlumus; și le-am anunțat și | [152]subscris cu mîna mea spre întărire, în luna noiembrie, indictionul al nouălea, anul 6879 †. |

[153]Hariton de Cutlumus, ieromonah, am semnat cu mîna mea †. | [154]Deoarece după legile sfinte și iubitoare de evlavie tot testamentul și codicilul său însoțitor trebuie întărit | [155]cu semnăturile și mărturiile unor oameni de încredere și numai în felul acesta are putere, rog și eu pe sfinții mei părinți, | [156]și anume pe preaevlaviosul prot și pe preasfintul episcop de Hierissos și Sfîntul | [157]Munte și pe evlavioșii egumeni ai sfintelor mănăstiri din sfîntul

ρους τοῦ ἁγίου ὄρους, τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐξιοπίστους μάρτυρας, ταῖς οἰκείαις
γραφαῖς πιστώσασθαι |[159] ταύτην τὴν ἐμὴν διαθήκην, ὡς ἂν ἕξῃ τὸ βέβαιον
ὰ πάντων καὶ ἀναντίλεκτον. †

|[160] † Protĭ S(ve)tyje Gori Aϑωna ijeromonach Sava †

|[161] † Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς βασιλικῆς μονῆς τοῦ
οπεδίου Ἰωσὴφ ἱερομόναχος †

Verso:

|[162] † Ἐδέθη ἡ πα |[163] ροῦσα διαθήκη |[164] κατὰ μῆνα νοέμβριον τῆς θ' ἰν-
τιῶνος) †

|[165] † Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου ὄρους Δα(υί)δ †

munte atît ca stăpînitori şi | [158]epitropi ai sfîntului munte, cît şi ca martori de încredere, să întărească cu semnăturile proprii | [159]acest testament, spre a avea întărire de la toţi şi neîmpotrivire †.

[160]† Protul sfîntului munte Athos ieromonah Sava †.

[161]† Egumenul veneratei şi sfintei mănăstiri Vatopedon ieromonah Iosif †. |

Verso:

[162]Testamentul de | [163]faţă a fost dat | [164]în luna noiembrie, indictionul al nouălea † .

[165]† Umilul episcop de Hierissos şi sfîntul munte David †.

47 (p. 106) Περιπόθητε θεῖε τῆς βασιλείας μου μέγα πριμμικήριε κῦρ
'νη, οἱ μοναχοὶ τῆς κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος τὸ Ἄθω διακειμένης σεβασμίας
ς (p. 107) τῆς βασιλείας μου, τῆς ⟨εἰς⟩ ὄνομα τιμωμένης τοῦ ἁγίου ἐνδόξου
λομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Ζωγράφου,
ερον περὶ τῆς διενέξεως, ἣ ἔχουσι μετὰ τῶν μοναχῶν τῆς σεβασμίας μονῆς
Χελανταρίου περὶ τινος ὑδρομύλωνος, διακειμένου κατὰ τὸ Μαρμάριον
ὸν Χάντακα. Ἐνεφάνισαν οὖν καὶ προστάγματα, ἅπερ ἔσχον πρὸ καιροῦ
ικαίωσιν αὐτῶν, καὶ ἐξέτασιν ἔγγραφον ἣν ἐποιήσατε ὑμεῖς ἕνεκεν τῆς
της διενέξεως, καὶ ἐδεήθησαν ἀρτίως τυχεῖν καὶ ἡμετέρου προστάγματος
ῆν ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν. Ἡ βασιλεία μου τοίνυν διὰ πλείονα καὶ καθα-
ῆαν τοῦ πράγματος καὶ τῆς ἀληθείας δήλωσιν καὶ διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον
ιερῶν ἀμφοτέρων διέκρινεν ἵνα γένηται καὶ αὖθις μετ' ἐπιστασίας περὶ
υ ἐξέτασις. Εἰ μὲν οὖν ἔχεις εὔκολον σὺ παραγενέσθαι καὶ ἐπιστατῆσαι
πῳ καὶ ποιῆσαι τοπικῶς τὴν περὶ τοῦ ὑδρομύλωνος τούτου ἐξέτασιν, ἀρκού-
καὶ ἀποδεχόμεθα τοῦτο· καὶ ποίησον οὕτως καὶ δεφένδευσον καὶ τὸ μέρος,
ἂν εὕροις δικαιούμενον. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, παραγενέσθω ὁ θεῖος τῆς βασι-
μου κῦρ Μιχαὴλ Ἀστρᾶς ὁ Συναδηνὸς καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης
ροβλαχίας καὶ ὁσιώτατος Πρῶτος τοῦ ἁγίου ὄρους· καὶ ἀπόστειλον καὶ σὺ
ὑτῶν ἀνθρώπους καλοὺς ἀπὸ τῶν σῶν καὶ εὐσυνειδήτους, καὶ ποιησάτωσαν
ἀκριβείας τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν· καὶ οἵαν ἀπὸ τῶν δύο τούτων σεβασμίων
ἂν εὕρωσι καὶ δείξωσι πρὸς σὲ ὅτι δικαιοῦται ἐπὶ τῷ ῥηθέντι ὑδρο-
ι, δεφένδευσον σὺ τὸ δικαιούμενον μέρος· καὶ ἀντίστρεψον τῷ δικαιουμένῳ
καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα, ἀπολυθὲν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ
μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος πρώτης †
Ὁ Οὐγγροβλαχίας καὶ Πρῶτος Χαρίτων †
48 (p. 109) [...] εἰ δὲ οὐκ εὐχέρες αὐτῷ (τῷ πριμμικηρίῳ) τοπικῶς ἐπι-
σαι καὶ διακρῖναι τὴν ἀλήθειαν, ἐμέ τε καὶ τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην
οβλαχίας καὶ Πρῶτον τοῦ ἁγίου ὄρους τὴν ὑπόθεσιν ἐκέλευεν ἐξετάζαι.

În luna iulie 1378, împăratul Andronic al IV-lea Paleologul (1376–1379) a poruncit marelui primichir Ioannes să examineze şi să pună capăt disputei dintre mănăstirile Hilandar şi Zographou pentru stăpînirea unei mori de apă în apropierea de Marmarion. Pentru judecarea şi aplanarea conflictului acesta din urmă a delegat pe Mihail Synadenos şi Hariton, mitropolit al Ungrovlahiei începînd din 1372 şi prot al muntelui Athos. Ancheta şi judecata s-au încheiat în septembrie 1378, dîndu-se cîştig de cauză mănăstirii Zographou.

Cele două acte au apărut sub numerele 47 (p. 106–107) şi 48 (p. 107–112) în *Actes de Zographou* publicate de W. Regel, E. Kurtz et B. Korablev, Petersburg, 1907 (*Actes de l'Athos*, 4, VV, 13, 1907, anexa 1).

Despre mitropolitul Ungrovlahiei

47 (p. 106) Preadorite şi divinule mare primichir [1] al domniei mele, chir Ioannes, monahii de la sfîntul munte Athos din venerabila mănăstire a (p. 107) domniei mele închinată sfîntului, slăvitului şi marelui martir şi izbînditor George, numită Zographou, m-au înştiinţat despre disputa pe care o au cu monahii venerabilei mănăstiri Hilandar pentru o moară de apă, care se află la Marmarion în Chantac [2]. Mi-au arătat şi dovezile pe care le aveau de mult pentru dreptul lor de proprietate, precum şi cercetarea scrisă pe care aţi făcut-o voi cu ocazia acestei dispute; şi ne-au rugat să le dăm actul nostru pentru întărirea acestei hotărîri. Pentru o mai deplină şi mai vădită lămurire a lucrului şi adevărului şi pentru înlăturarea nemulţumirilor de ambele părţi domnia mea a hotărît să se facă cu băgare de seamă o nouă cercetare. Dacă ai bunătatea să te duci tu la faţa locului şi să faci cercetarea despre moară acolo pe loc, vom fi mulţumiţi şi vom primi acest lucru: fă aşa şi apără partea care vei crede că este mai îndreptăţită. Dacă nu-ţi va fi cu putinţă, atunci să se ducă divinul domniei mele chir Mihail Astras Synadenos şi preasfinţitul mitropolit al Ungrovlahiei, preacuviosul prot al muntelui Athos. Trimite împreună cu ei oameni buni şi de încredere dintre ai tăi; şi să facă cu băgare de seamă această cercetare. Ei vor găsi şi vor arăta care dintre cele două venerabile mănăstiri are drept la moara de apă amintită, iar tu vei apăra partea îndreptăţită. Trimite părţii îndreptăţite şi hotărîrea de faţă a domniei mele dată la 15 iulie, indicţiunea întîia. †

† Mitropolit al Ungrovlahiei şi prot Hariton †

48 (p. 109) [...] Dacă nu va putea el [primichirul] să meargă la faţa locului şi să afle adevărul, atunci eu [3] şi preasfinţitul mitropolit al Ungrovlahiei şi prot al Sfîntului Munte am primit poruncă să cercetăm împreună.

---

[1] Primichir, demnitar bizantin în administraţia provincială.

[2] Marmarion în Chantac se afla în valea inferioară a fluviului Hebrus (Marica), unde cele două mănăstiri aveau proprietăţi.

[3] Adică Mihail Sanadenos, şeful administraţiei locale.

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΛΕΥΚΟΥΣΙΑΔΟΣ

(p. 177) Ἐπεὶ τοίνυν ὁ τιμιώτατος ἐν ἱερομονάχοις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ιπητὸς υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος κῦρ Εὐθύμιος ἀνέφερεν εἰς αὐτὴν ὅπως :τηται κτητορικῷ λόγῳ μοναστήριον περὶ τὴν Βλαχίαν εἰς ὄνομα τιμώμενον πανυπεράγνου μου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ἐλεούσης καὶ ἐπικεκλη-ου τῆς Λευκουσιάδος, ὑπὲρ οὗ πρὸ χρόνων ἀπελύθη σιγιλλιώδης γραφὴ ἁγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου κῦρ Φιλοθέου ὡς ἄνωθεν ἐπὶ σταυρο-ίῳ συστάντος πατριαρχικῷ, διαλαμβάνουσα διαμένειν τὴν εἰρημένην σεβασ-ν πατριαρχικὴν μονὴν ἐλευθέραν πάντη καὶ ἀκαταδούλωτον καὶ ἀδέσποτον τὸν καθηγούμενον αὐτῆς ἀρχιμανδρίτην καὶ πρωτοσύγκελλον καὶ εἶναι καὶ μάζεσθαι καὶ ἄδειαν ἔχειν ἱεροὺς καθιεροῦν ναοὺς ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατρι-ικῷ, πρὸς τούτοις διακελευομένη μηδένα τῶν ἁπάντων τολμῆσαι ἀφελεῖν αὐτῆς τί τῶν προσόντων αὐτῇ κτημάτων καὶ ἰδιοποιήσασθαι... ἀλλὰ κατέ-θαι καὶ διεξάγεσθαι καὶ οἰκονομεῖσθαι ταύτην πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ τιμιω-ου ἐν ἱερομονάχοις κυροῦ Εὐθυμίου τοῦ καὶ κτήτορος αὐτῆς, ἔπειτα δὲ καὶ ὰ τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ ἱερομονάχων καὶ λοιπῶν μοναχῶν καὶ ἔχειν αὐτὸν αν ἐν τῷ καιρῷ τῆς (p. 178) τελευτῆς αὐτοῦ παραπέμπειν τὴν μονὴν πρὸς ὃ ἂν ἐκλέξηται πρόσωπον ἀξιόλογον καὶ ἱκανὸν εἰς τὴν αὐτῆς προστασίαν, τε τὸν ταύτης καθηγούμενον ἀρχιμανδρίτην καὶ πρωτοσύγκελλον τῶν περὶ Βλαχίαν μοναστηρίων καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ ἄδειαν ἔχειν τοὺς ἐπὶ ροπηγίῳ πατριαρχικῷ ἀνεγειρομένους ναοὺς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ήθειαν καθιεροῦν· πρὸς τούτοις παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μηδένα πάντων ἢ Ῥωμαῖον ἢ Σέρβον ἢ Ἀλβανίτην ἢ ἄλλον ὁποιονδήποτε τινα ῆσαι ποτὲ ἀφελεῖν καὶ ἀποσπᾶσαι τῆς εἰρημένης μονῆς ὁποιονοῦν κτῆμα, πέλιον, ἢ χωράφιον, ἢ μύλωνα ἢ ἄλλο τὸ τυχόν, καὶ ἢ αὐτὸς ἰδιοποιήσασθαι ο ἢ πρὸς ἄλλον ἐκδοῦναι οἱῳδήτινι τρόπῳ...

Codicele *Suppletorius Graecus* 1281 din Biblioteca națională din Paris conține un *sigillium* (hotărîre) din anul 1383 a patriarhului Nilos (1376–1379, 1391–1425) către mănăstirea Leukosia din Tesalia prin care patriarhul întărește un *sigillium* (hotărîre) a patriarhului Philotheos (1354–1355; 1364–1376). Acela luase hotărirea ca mănăstirea fondată între 1282–1289 de soția sebastocratorului Tesaliei Ioan Duca, devenită apoi monahă cu numele Hypomone, din apropiere de Phanarion, capitala demului Ithone din eparhia Karditza, să depindă direct de patriarhie și să aibă dreptul de a sfinți preoți și biserici. Leukosia (Leukosiada, Lyksada) se afla în partea de sud-vest a Tesaliei, lîngă Karditza, într-o regiune frecventată de greci, aromâni, albanezi și sîrbi. Interesant de reținut este faptul că egumenul mănăstirii purta titlul de „arhimandrit și protosincel al mănăstirilor din jurul Vlahiei", care își avea centrul in Tesalia, probabil în Larissa.

Ediția folosită: Spyridon Lambros, Ν' Ἑλλην,, 6, 1909, p. 177–178.

SIGILIU PRIVIND MĂNĂSTIREA LEUCUSIADA

(p. 177) Deoarece preacinstitul între ieromonahi, iubitul fiu întru sfîntul duh al smereniei noastre, chir Euthymios, ne-a adus știrea că a ridicat o mănăstire cu titlu de ctitor în preajma Vlahiei, cu numele slăvit al maicii născătoare de Dumnezeu și stăpînei mele preacurate din Eleusa, zisă Leucusiada, pentru care înainte de mai mulți ani i s-a eliberat scrisoare cu sigiliu din partea preasfințitului și preamăritului patriarh chir Philotheu, ca fiind sub stauropighie patriarhală și acceptînd ca amintita sfîntă mănăstire patriarhală să rămînă liberă cu totul, nesupusă servituților și nedependentă, iar conducătorul ei să fie de fapt și să poarte titlul de arhimandrit și protosincel și să aibă dreptul de a sfinți preoți și biserici sub stauropighie patriarhală; apoi dispunînd ca nimeni să nu îndrăznească să-i ia ceva din averile ei și să și le însușească..., ci să rămînă în stăpînire, să fie condusă și gospodărită mai întîi de preacinstitul între ieromonahi chir Euthymios, ctitorul ei, apoi de ieromonahii formați în ea și de ceilalți monahi, iar el să aibă voie în clipa (p.178) morții să lase mănăstirea persoanei alese de dînsul, vrednice și potrivite pentru conducerea ei, iar conducătorul acesteia să fie și să poarte titlul de arhimandrit și protosincel al mănăstirilor din preajma Vlahiei și să aibă dreptul de a sfinți după datină ecleziastică biserici sub stauropighie patriarhală. În afară de acestea, smerenia noastră poruncește ca nimeni dintre oameni, fie el romeu, sîrb, alvanit sau altcineva să nu încerce să ia sau să răpească ceva de la amintita mănăstire, de pildă, o vie, un ogor, o moară sau altceva, să și le însușească sau să le dea altcuiva într-un fel oarecare...

XLIX. ECTHESIS NEA

XLIX. EKTHESIS NEA

Este un manual de diplomatică, întocmit pentru uzul cancelariei patriarhale și atribuit vremii patriarhului Nil Kerameos (1379–1388). Deși incomplet, întrucît nu tratează decît o anumită categorie de acte patriarhale, adică scrisorile *(pittakia)* [1], manualul prezintă interes atît prin caracterul său de unicat, fiind singurul izvor cunoscut pînă în prezent care caută o expunere sistematică a formulelor protocolare folosite în scrisorile adresate de patriarh în corespondența sa, foarte numeroasă în acea vreme, stăpînitorilor laici și înalților prelați, cît și prin știrile privitoare la istoria patriei noastre.

Menționînd formulele prin care patriarhul se adresa voievozilor români, documentul la care ne referim constituie o mărturie a importanței crescînde a Țării Românești și Moldovei pe arena politică a acelei vremi, mai ales din punctul de vedere al patriarhiei ecumenice. În el întîlnim, totodată, o știre însemnată cu privire la cele două mitropolii ale Țării Românești — avînd sediile la Curtea de Argeș și la Severin —, precum și prima știre cronologică referitoare la întemeierea mitropoliei Moldovei, în circumstanțe care pînă la conflictul temporar dintre această țară și patriarhia de la Constantinopol (la cumpăna dintre veacul al XIV-lea și al XV-lea) sînt mai puțin cunoscute pentru noi.

Izvorul de față conține și o ultimă listă a scaunelor ecleziastice subordonate patriarhiei ecumenice înainte de prăbușirea statului bizantin. O comparație cu documentele de cancelarie evidențiază mai bine locul deținut de mitropoliile principatelor românești în ierarhia generală a acestor scaune *(taxis cathedras)*. Deși sub raport cronologic scaunele lor erau ultimele înființate, din ordinea semnăturilor de prelați pe care le menționează copiile numeroaselor acte sinodale ale acelei perioade se poate constata că locul rezervat în cadrul sinodului patriarhal ierarhilor deținători ai scaunelor lor nu era nicidecum între ultimele, ci dimpotrivă, se situa printre primele.

Jean Darrouzès observa că izvorul nu are o dată precisă de alcătuire și că a cunoscut adăogiri ulterioare. Este cazul și cu capitolele 63 și 64, reproduse mai jos, întrucît se referă la țara noastră, integrate în această „Nouă dispunere“ de scaune ecleziastice în a doua jumătate a veacului al XV-lea. Voievodul Ștefan despre care se vorbește în aceste capitole nu este deci Ștefan I Mușat (1395–1399), cum am fi tentați să credem la început, ci tocmai Ștefan cel Mare (1457–1504), iar Maria din același text nu este Mușata din veacul al XIV-lea, ci una din cele două soții ale lui Ștefan cel Mare care au purtat acest nume: Maria din Mangop sau Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos. Considerăm că mai degrabă prima dintre ele poate intra în discuție, întrucît provenea din micul principat bizantin de la nordul Mării Negre și era mai în măsură să întrețină corespondență cu patriarhul ecumenic.

În ce privește folosirea acestui izvor de către istoriografia românească mai veche, este interesant de observat faptul că fragmentul privitor la înființarea mitropoliilor a pătruns pentru prima oară prin filiera edițiilor occidentale de texte bizantine, alcătuite în veacurile al XVII-lea ori al XVIII-lea. Așa cum remarca N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 14–15, primul cărturar român care a utilizat acest text a fost Petru Maior. Cunoscînd scrierea lui Michel Le Quien, *Oriens Christianus*, Paris, 1740, precum și alte ediții mai vechi de *Notitiae Graecorum Episcopatuum*, reprezentantul școlii ardelene l-a comentat în *Istoria besearicei românilor*, Buda, 1813, p. 126–128, făcînd însă uz de traducerea latină; aceasta însoțea de obicei textul grec al edițiilor apusene la care ne referim. În ediție bilingvă, pasajul aflat în discuție se întîlnește și la Iacobus Goar, *Georgius Codinus Curopalata. De officiis Magnae Ecclesiae et Aulae Constantinopolitanae*, Paris, 1648, p. 409.

Fragmentele pe care le reproducem în continuare sînt luate după ediția: J. Darrouzès, *Ekthesis Nea. Manuel des pittakia du XIVème siècle*, REB, 27, 1969, p. 5–165.

---

[1] Scrisorile patriarhale purtau și denumirea de *grammata*, dar editorul textului folosit de noi în cazul de față a ales termenul *pittakion*, întrucît acesta era rezervat în exclusivitate scrisorilor patriarhale (în vreme ce *gramma* putea desemna și o scrisoare imperială).

1

18. (p. 46) Ἐγένοντο ὕστερον καὶ ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ δύο μητροπολῖται· ὁ μὲν εἷς ἔχει τὸν τόπον τοῦ Νικομηδείας καὶ ἔξαρχος λέγεται πάσης ʹγρίας καὶ Πλαγηνῶν, ὁ δὲ ἕτερος λέγεται μέρους Οὐγγροβλαχίας (p. 47) τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀμασείας. Ἐγένετο ἐφ' ἡμῶν καὶ μητροπολίτης ύνης καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ ἕτερος καὶ ἐν τῇ Γαλίτζῃ, ἥτις ἦν μέρος Μικρᾶς Ῥωσίας· ὁ δὲ Ῥωσίας μητροπολίτης γράφεται Κυέβου καὶ πάσης σίας.

2

43. (p. 56) Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς δεσπότην μὴ ὄντα βασιλέως « Εὐτυχέστατε δέσποτα, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατε υἱὲ τῆς ἡμῶν με-

1[2]

Crearea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova

18 (p. 46) Mai pe urmă au fost creați și în Ungrovlahia doi mitropoliți; dintre care unul are locul celui de Nicomedia și se cheamă exarh a toată partea ungurească și al plaiurilor [3], iar celălalt se cheamă mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și deținînd și locul celui de Amasia [4]. Tot în vremea noastră a mai fost consacrat și la Vidin mitropolit [5], precum și un altul în Maurovlahia [6], asemenea și în Galiția [7], care era parte a Rusiei Mici; căci mitropolitul Rusiei poartă titlul de mitropolit al Kievului și întregii Rusii [8].

2

Formule de adresare ale patriarhului către despoți

43 (p. 56) Cum scrie patriarhul unui despot care nu este fiu de împărat: „Stăpîne preafericit, întru Sfîntul Duh fiu preaiubit al smereniei noastre".

---

[2] Acest fragment se află și în ms. grec 214, f. 407^v al BAR, la sfîrșitul unei liste de scaune metropolitane care este aceeași cu cea reprodusă în *Ecthesis Nea*, dar prescurtată. Fragmentul este semnalat și în parte reprodus de către C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor grecești*, București, 1909, p. 288. Întrucît varianta dată în acest manuscris diferă prea puțin de cea din ediția Darrouzès utilizată de noi, o reproducem aici fără traducere românească:
Ἐγένοντο ὕστερον καὶ ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ δύο μητροπολῖται, καὶ ὁ μὲν εἷς ἔχει τὸν τόπον τῆς Νικομηδείας καὶ ἔξαρχος λέγεται πάσης Οὐγγρίας καὶ πλαγηνῶν· ὁ δὲ ἕτερος μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχει τοῦ Ἀμασείας. Ἐγένετο ἐφ' ἡμᾶς καὶ μητροπολίτης Βιδύνης καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ ἕτερος.

[3] Mitropolitul cu scaunul la Curtea de Argeș.

[4] Este vorba de mitropolitul rezident la Severin, succesor în acest scaun lui Antim care, la moartea lui Hariton (1380), fusese transferat la Curtea de Argeș.

[5] În anul 1381, ieromonahul Cassian fusese consacrat mitropolit al Vidinului de către patriarhul ecumenic la cererea lui Ioan Sracimir, țarul bulgar de la Vidin (cf. MM, vol. II, p. 28 și urm.). Motivul acestui act era de ordin politic: Sracimir era certat cu fratele său Ivan Šišman, țarul de la Tîrnovo, unde se afla și capitala patriarhatului bulgar, care fusese recunoscut de către bizantini ca patriarhat „autonom", după expresia lui Georgios Acropolites (*Historia*, ed. A. Heisenberg, Leipzig, 1903, p. 25). Patriarhatului de la Tîrnovo îi erau subordonate scaunele eclesiastice de pe teritoriul țaratului bulgar, între care și mitropolia de la Vidin. Smulgîndu-și această instituție de sub jurisdicția patriarhului de la Tîrnovo, Eftimie, ultimul patriarh al Bulgariei independente de dinaintea cuceririi otomane, Sracimir comitea un act care nu putea fi decît pe placul patriarhiei de la Constantinopol.

[6] Alături de „Rusovlahia", adică „Vlahia dinspre Rusia", termenul apare pentru Moldova și în alte documente (spre ex. în MM, vol. II, p. 167, 174, 178, 202, 208, 213, 215, 223, 241, 278, 283 și 519).

[7] În perioada dintre 1299–1325 mitropolitul întregii Rusii își strămuta sediul de la Kiev la Moscova, împrejurare care a întărit tendința principilor de Halici – Volinia de a avea o mitropolie aparte, dependentă direct de Constantinopol. Recunoscută ca atare de către Ioan Calecas (1334–1347), abrogată apoi de către patriarhul Isidor (1347–1350), în vremea lui Ioan al VI-lea Cantacuzino, această mitropolie a cunoscut deci o serie de vicisitudini (J. Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, I, Viena, 1878, p. 331 și urm.; M. Gedeon, **Πατριαρχικοὶ πίνακες**, Constantinopol, 1891, p. 423–425). Pasajul de față se referă probabil la reînființarea acestei mitropolii în anul 1370, la cererea regelui polonez (cf. MM, vol. I, p. 578–582). Detaliile sînt relatate de către Halecki, *Un empereur de Byzance*, p. 237 și urm. Mai recent, ansamblul chestiunilor a fost expus de către J. Meyendorff, *Alexis and Roman*, Byzsl, 28, 1967, 278–288.

[8] Reședința acestui mitropolit fusese deja strămutată la Moscova; în virtutea tradiției, el continua să poarte titlul de mitropolit al Kievului, cu toate că scaunul său nu se mai afla în acest oraș (de la sfîrșitul secolului al XIII-lea).

ιότητος. » Καὶ εἰ μὲν ἔνι ῥωμαῖος ἄνθρωπος καὶ τῶν εὐγενεστάτων, οὐ προσ-θησι τὸ ὄνομα αὐτοῦ· εἰ δὲ βάρβαρος, οἷος ἦν ὁ Τομπροτίτζας καὶ οἱ τῆς Βλα-ας δεσπόται καὶ οἱ τοῦ Ἀλβάνου, προστίθησι καὶ τὸ ὄνομα.

3

62. (p. 61) Ὅπως γράφουσιν εἰς τὸν βοϊβόδα Οὐγγροβλαχίας τὸν Μύρτζα Ὑψηλότατε, ἀνδρικώτατε μέγα βοϊβόδα πάσης Οὐγγροβλαχίας, συνετώτατε, Κυρίῳ ὑπερήδιστε καὶ περιπόθητε κύριε καὶ υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος. » ς αὐτὸν ὁ πατριάρχης εὐγένειαν, οἱ δὲ λοιποὶ αὐθεντίαν γράφουσιν.

63. Εἰς βοϊβόδα. « Ὑψηλότατε, ἐκλαμπρότατε μέγα βοϊβόδα πάσης Μολ-βλαχίας Ἰω. Στέφανε βοϊβόδα· εὔχομαι τῷ Θεῷ ἵνα παρέχῃ τῇ (p. 62) ὑψηλο-τῃ σου αὐθεντίᾳ χρόνους μακρούς, ὑγείαν καθαράν τε καὶ ἄλυπον καὶ ἄλλο-ν ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον ». Ἐν τῷ τέλει· « καὶ πολλοὶ οἱ χρόνοι σου ».

64. Εἰς κυρίαν. « Ὑψηλοτάτη, ἐκλαμπροτάτη, μεγάλη κυρία καὶ αὐθεντρία σης Μολδοβλαχίας κυρὰ Μαρία· εὔχομαι τῷ Θεῷ [...] σωτήριον ».

Iar dacă acesta este cetățean bizantin [9] și încă dintre cei mai de neam, nu-i mai adaugă numele; iar dacă este barbar, cum era Dobrotici ori despoții Vlahiei [10] și cei ai ținutului albanez, adaugă și numele.

3

Formule de adresare folosite de patriarhul ecumenic în corespondența sa cu voievozii români și doamnele acestora

62 (p. 61) Cum se adresează patriarhii voievodului Ungrovlahiei Mircea: „Preaînalte, preaviteazule mare voievod a toată Ungrovlahia, preadestoinicule, întru Domnul preaplăcut și preaiubit domn și fiu al smereniei noastre". Către același personaj patriarhul se adresează prin formula de noblețe, iar ceilalți (prelați) cu formula de stăpînire.

63 (p. 61) Către voievod: „Preaînalte, preastrălucitule mare voievod a toată Moldovlahia, Io Ștefan Voievod [11], mă rog la Dumnezeu ca să dăruiască (p. 62) preaînaltei tale persoane stăpînitoare ani îndelungați, sănătate deplină și în afară de toată întristarea, împreună cu orice alt lucru bun si totodată mîntuitor". Iar în final: „și mulți să-ți fie anii!".

64 (p. 62) Către doamnă: „Preaînaltă, preastrălucită mare doamnă soție stăpînitorului întregii Moldovlahii, doamnă Maria; mă rog lui Dumnezeu [... ș.c.l., *ca în fragmentul cu același început al paragrafului anterior*].

[9] Am tradus prin „cetățean bizantin" ceea ce textul denumește mai general un „om bizantin", ca semn al faptului că noțiunea romană de cetățenie și „cetățean" n-a cunoscut o dezvoltare mai mare la bizantini, termenul de „cetățean" (*polites*) definind la ei un locuitor al orașului, reminiscență a drepturilor și capacităților politice ale orașului stat-cetate (*polis*) din perioada antică.

[10] Este vorba de Vlahia din Tesalia, stăpînită, în urma cuceririlor lui Ștefan Dušan de către despoți de origine sîrbă, ca Thoma Preljub (ansamblul acestor evenimente este relatat de către „Cronica Ianinei").

[11] Întrucît conform informației date de editorul textului folosit de noi (în REB, 27, 1969, p. 61), cap. 63 și 64 au fost introduse în text tîrziu în secolul al XV-lea, acest voievod este Ștefan cel Mare.

1

Anno 1389. Ἰσιδώρου τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ Γλαβᾶ

(p. 21) Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν, πατριαρχεύοντος κυρίου Ἀντωνίου,
:ει ,ςω4ζ', ἰνδικτιῶνος ιβ', φεβρουαρίου ιε', ὁ Οὐγγροβλαχίας κὺρ Ἄνθιμος,
:σας τὸ μέγα σχῆμα ἐν ἀσθενείᾳ, ὑγιαίνων τὸν νοῦν, συνεχωρήθη ὥστε ἔχειν
ἀρχιερωσύνην ὡς πρότερον· διεκρίθη γὰρ παρὰ τῆς συνόδου ὅτι ὁ κανὼν
κοσμικῶν ἀρχιερέων δοκεῖ λέγειν παύεσθαι μεταχωρούντων εἰς τὸ μοναχικὸ
ια· καὶ προσήκει τοῦτο τηρεῖσθαι ἀδιασείστως· εἰ γὰρ τοῖς ἐξηγηταῖς (p. 22)
ἐπὶ τοῦ μεγάλου σχήματος τοῦτο δοκεῖ, ἀλλ' ἡ σύνοδος εἶπεν, ὡς ἕως ἂν
αρὰ τοῦ κανόνος τοιαύτη συνάγηται ἔννοια, ἓν γὰρ ἦν πρότερον τὸ μονα-
ν σχῆμα καὶ οὐ δύο, οὐκ ἀνάγκη τοῖς ἐξηγηταῖς ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ τῷ κανόνι·
ὲ οὐκ ἀνάγκη δῆλον, ἐκ τοῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀπρακτῆσαι τὴν ἐξή-
ν ταύτην. Ὅθεν διεγνώσθη, ἵνα ἐπὶ μὲν τῶν κοσμικῶν ἀρχιερέων, ἐὰν
χοὶ γένωνται, παύωνται τοῦ ἱερουργεῖν κατὰ τὸν κανόνα· ἐπὶ δὲ τῶν μο-
ν ἀρχιερέων, ὅταν τὸ μέγα ἐνδύσωνται σχῆμα, μένῃ τοῦτο ἐπὶ τῇ ψήφῳ
συνόδου· ὡς ἄν, ἐὰν διακριθῇ ὁ μεγαλοσχημήσας ἀναγκαῖος διά τινα πλεο-
ήματα λυσιτελῆ, κληθῇ πάλιν πρὸς τὴν ἀρχιερατικὴν ἐργασίαν, πλὴν ἀβι-
ς· ἐὰν δὲ μὴ κληθῇ, ἵνα μένῃ πεπαυμένος. Τὸ μὲν γὰρ καλεῖσθαι διεκρίθη,
μὴ φαίνηται, ἢ αὐθαδῶς κατ' ἐξουσίαν αὐτόνομον, νῦν μὲν ἀναχωρῶν
δίου χοροῦ, νῦν δὲ τούτῳ προσχωρῶν, ἢ καὶ ψευδόμενος κατὰ τὰς ἰδίας
ιγάς· παρὰ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας καλούμενος, δοκεῖ πως ταῦτα διαφεύγειν·
ἀβιάστως καλεῖσθαι πρόσκειται, ἵνα ἐάν τις χωρήσῃ πρὸς τὸ μέγα σχῆμα
ετάνοιαν καὶ ἀπόθεσιν τῶν σφαλμάτων, ἔχῃ τὸ ἀβίαστον πρὸς ἐκπλήρωσιν

Născut in anul 1342, devenit călugăr in 1375, Isidor Glabas a fost promovat mitropolit de Tesalonic în mai 1380, și a murit la începutul anului 1396. În calitate de mitropolit, personajul a trăit asediul îndelungat (1383–1387), urmat de prima cucerire a orașului Tesalonic de către turci in aprilie 1387.

Isidor Glabas este și autor al unor scrieri de caracter canonic, omiletic și epistolografic, publicate pînă în prezent numai parțial și în mod disparat. Scrierile sale oglindesc starea de neliniște cauzată de cucerirea otomană a Peninsulei Balcanice. O mențiune aparte merită scrisoarea adresată de el lui Matei Phacrases (mitropolit de Serrhes care în momentul luării orașului de către turci, la 19 septembrie 1383, fusese dus în captivitate), publicată de către Spiridon Lampros în **Ν'Ἑλλην**, 9, 1912, p. 353–358, precum și o omilie împotriva „tributului de sînge", sistem practicat de otomani în regiunile cucerite, și care a atins întrucîtva și Țara Românească.

Cele două fragmente pe care le reproducem mai jos, se află în ms. 286 (f. 54ᵛ și urm.) al mănăstirii athonite Iviron.

Semnalate în volumul al II-lea (p. 71) al catalogului manuscriselor athonite întocmit de Spiridon Lampros, ambele fragmente sînt luate după ediția lui Manuel Gedeon, **Κανονικαὶ διατάξεις**, Constantinopol, 1888, vol. I, p. 21 și urm., republicată anastatic la Leipzig în 1970.

1

1389. Chestiune canonică. Hypomnesis[1] referitoare la mitropolitul Antim al Țării Românești

(p. 21). În zilele noastre, în vremea păstoririi lui kyr Antonios ca patriarh, în anul 6897, indictionul al doisprezecelea, la 15 februarie, kyr Antim al Ungrovlahiei, purtînd schima cea mare[2] în deosebită slăbiciune trupească, sănătos fiind însă la minte, i s-a îngăduit să aibă în continuare demnitatea arhieriei, ca și mai înainte; căci așa s-a stabilit de către sinod, întrucît canonul despre arhiereii de mir pare să spună că în momentul cînd aceștia îmbracă haina călugărească, ei să înceteze [funcția arhierească]. Iar dacă li se pare comentatorilor că acest fapt se referă și la schima cea mare, sinodul însă a zis că pentru ca acest înțeles să nu fie interpretat împotriva canonului, căci una singură era mai înainte schima monahală și nu două, nu este necesar să se dea ascultare comentatorilor, ci canonului; că nu e necesar, faptul a evident din infirmarea acestei interpretări în diverse timpuri. De unde s-a hotărît ca în cazul arhiereilor de mir aceștia să înceteze de a mai oficia slujbe, în împrejurarea că devin monahi, după [cum prescrie] canonul; în cazul însă al arhiereilor monahi, atunci cînd aceștia îmbracă schima cea mare, faptul să rămînă la latitudinea sinodului; astfel încît dacă cel care îmbracă veșmîntul schimei celei mari este considerat ca indispensabil datorită unor calități ce sînt folositoare, el să fie chemat din nou la activitatea arhierească, exceptîndu-se situația în care ar fi vorba de constrîngere; iar dacă nu mai este chemat, să rămînă eliberat din demnitate. S-a considerat că trebuie chemat, pentru a nu părea că în chip arogant și din proprie autoritate [procedează cel în cauză],

[1] Comentariu pe o temă canonică, de multe ori sub forma unui răspuns la întrebarea pusă (cf. Beck, *Kirche*, p. 111; Darrouzès, *Offikia*, p. 375).

[2] Gradul superior al vieții monahale, marcat și printr-o vestimentație specifică (cf. Beck, *op. cit.*, p. 131–132).

; θεοφιλοῦς ἐννοίας· ἐκ δε τούτου σώζεσθαι καὶ ἄσειστος ὁ κανών, καὶ ἀνέωκται θύρα τῷ βουλομένῳ διὰ τοῦ μεγάλου σχήματος ἀποθέσθαι τὴν ἀρχιερω- ͵ην. [...]

2

Anno 1389. Τοῦ αὐτοῦ

Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν ἐν ἔτει ͵ςω4ζ', ἰνδικτιῶνος ιβ', μαρτίου κ', ριαρχεύοντος Ἀντωνίου τοῦ ἁγιωτάτου· ὁ εὐλαβέστατος ἀναγνώστης καὶ μμικήριος τῶν νοταρίων κὺρ Γεώργιος ὁ Εὐγενικός, μνηστείαν ἔχων ἀτελῆ ἐγκολπίων μόνον, δίχα δηλονότι τῆς διὰ τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεως τῶν συνήθων ῶν, ἐντελῆ δὲ κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἡ Νεαρὰ παρακελεύεται ἐπὶ τοῦ ἄρρενος τοῦ θήλεος, ἐπεὶ τῆς μνηστῆς ἐκείνης θανούσης, ἧς οὐ μόνον ἥψατο, ἀλλ' ὲ ὅλως ἐκείνην ἑώρακεν, ἑτέρᾳ νομίμως συνεζύγη· καὶ ἐζήτει ἱερωθῆναι. λῆς συνδιασκέψεως περὶ τούτου γενομένης, διεκρίθη ἀποκριματίστως ἱερω- αι· καὶ γέγονε διάκονος· παρῆσαν δὲ οἱ τοῦτο γνωμοδοτήσαντες καὶ συμ- ισάμενοι πανιερώτατοι μητροπολῖται καὶ ὑπέρτιμοι· ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας· ὁ Ἡρακλείας· ὁ Νικομηδείας· ὁ Οὐγγρο- χίας· ὁ Μονεμβασίας· ὁ Σμύρνης· ὁ Σερρῶν· ὁ Βάρνης· ὁ Ρωσσίας· ὁ Γοτ- · ὁ Σουγδαΐας· ὁ Σωζοπόλεως· ὁ Μηδείας καὶ ὁ Δέρκω. [...].

cînd retrăgîndu-se din tagma sa, cînd revenind iarăşi într-însa, fie chiar şi întorcînd lucrurile după nişte reguli [ale lui] mai personale; chemat fiind însă de către biserică, e de întrebat cum poate să se sustragă. Se cuvine să fie chemat însă fără constrîngere, astfel încît dacă cineva recurge la schima cea mare din pocăinţă şi lepădarea greşelilor, acesta să aibă dreptul de a nu fi constrîns, pentru ducerea la îndeplinire a gîndului cel iubitor de Dumnezeu. În felul acesta să se păstreze şi canonul nezdruncinat, dar să se şi deschidă o portiţă pentru cel care prin [îmbrăcarea] schimei celei mari doreşte să părăsească demnitatea arhierească. [...].

2

1389. Mitropolitul Ţării Româneşti participă la dezbaterea în sinod a unei chestiuni canonice

(p. 24). În zilele noastre, la anul 6897, indictionul al doisprezecelea, la data de 20 martie, patriarh fiind preasfîntul Antonios, preacucernicul anagnost şi primicer al notarilor kyr Georgios Eugenikos, avînd un angajament de căsătorie incomplet, numai prin logodnă, adică fără pronunţarea rugăciunilor de rigoare ale preotului, completă însă în ce priveşte vîrsta pe care o prescrie novella pentru băiat şi fată, murind însă acea logodnică, de care nu numai că nu se atinsese, dar nici măcar n-a văzut-o vreodată, s-a căsătorit în chip legal cu o alta şi căuta să fie preoţit. Cugetîndu-se îndelung asupra acestui fapt, s-a hotărît să fie preoţit fără sentinţă canonică. Şi a devenit diacon. Erau de faţă şi preasfinţii mitropoliţi hypertimi care au fost de acord şi şi-au dat consimţămîntul pentru acest fapt, anume: cel al Thessalonicului, care ţine şi locul celui de Cezareea; cel al Heracleii; cel al Nicomediei; cel al Ungrovlahiei; cel al Monemvasiei; cel al Smirnei; cel de Serrhes; cel de Varna; cel al Rusiei; cel al Gothiei; cel de Sougdaia; cel de Sozopol; cel de Medeia şi cel de Derkos. [...].

LI. MACARIUS ANCYRANUS

LI. MACARIOS DE ANCYRA

Originar din Tesalia sau poate chiar din capitala imperiului, personajul pare să fi îmbrăcat de tînăr haina monahală, iar la sfîrșitul secolului al XIV-lea era mitropolit de Ancyra. Fire energică și temperament polemic, nu s-a mărginit să participe numai la disputele de natură strict teologică, ci și — în acest caz însă cu o pasiune nestăpînită — la certuri al căror substrat era format din ambiții personale, păcat de care nu au fost scutiți nici alți prelați ai bisericii bizantine.

Merită menționat — pentru latura pur teologică a activității sale — un tratat contra latinilor, foarte extins cantitativ, dar mai puțin original sub raportul conținutului, exceptînd doar faptul că la tradiționalele motive de dispută dintre biserica bizantină și cea a Romei erau aici încadrate și elementele aduse de hesihasmul palamit al veacului al XIV-lea, „care devenise un nou punct de despărțire între cele două confesiuni" (Beck, *Kirche* p. 742). Acest fapt va fi făcut poate ca scrierea, atacată atît din cauza conținutului, cît și a metodei, de către L. Allatius, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Colonia, 1648, p. 865—866, să se bucure de atenția lui Dosithei al Ierusalimului, care a publicat-o în Τόμος καταλλαγῆς, Iași, 1692, p. 1—205, în cadrul eforturilor sale de a intări ortodoxia bizantină în fața asaltului suferit de către aceasta din partea catolicismului.

În privința celeilalte laturi a activității sale — căreia îi datorăm de fapt știrile referitoare la mitropolitul Severinului — ea este legată de procesul de trisepiscopat intentat patriarhului Matei I (1397—1410) de către o grupă de prelați sedițioși, în cadrul căreia Macarie — promovat de către patriarhul anterior Callistos al II-lea Xanthopoulos (mai — august 1397) în demnitatea de mitropolit de Ancyra — a jucat un rol de prim-plan.

Căutînd să găsească o modalitate de a neutraliza spiritele și pentru a se înconjura în același timp de consilierii ecleziastici necesari pe parcursul vizitei sale în Apusul Europei, Manuel al II-lea Paleologul l-a inclus pe Macarie între persoanele ce aveau să-l însoțească în această îndelungată călătorie, începută la 10 decembrie 1399.

Pentru a-și susține acuzațiile sale, Macarie de Ancyra a alcătuit un „Tratat general" în care și-a expus cu multe amănunte opiniile în diverse chestiuni de ordin canonic, scriere al cărei conținut integral nu ni s-a păstrat, precum și niște disertații de întindere variabilă, tratînd o serie de episoade ale patriarhatului lui Matei, episoade care după părerea lui Macarie constituiau tot atîtea încălcări flagrante ale canoanelor de către acest patriarh.

Dintre aceste disertații canonice, compuse în cadrul controversei și în funcție de mersul evenimentelor, redăm mai jos fragmentele care se referă la Athanasios, inițial mitropolit de Perge și Attalia, transferat apoi în scaunul de la Severin, personaj care a jucat un rol însemnat atît în alegerea lui Matei ca patriarh (octombrie 1397), cît și în restabilirea sa la patriarhat (14 iunie 1403), după întoarcerea lui Manuel al II-lea din călătoria întreprinsă în Occident (9 iunie 1403). În timpul acestei călătorii Macarie își alcătuise deja o bună parte din scrieri, fiind ținut la curent cu evenimentele care aveau loc în capitală și cu demersurile ostile pe care anumiți prelați le întreprindeau contra patriarhului, profitînd de absența lui Manuel al II-lea.

Alt episod reprodus aici este cel al împăcării patronate de către patriarhul Matei cu biserica Moldovei, în iulie 1401, episod ilustrat și de către actele patriarhale și considerat în mod părtinitor de către Macarie ca o încălcare a rînduielilor ecleziastice.

Acest episod este relatat în două variante, păstrate în aceleași manuscrise pariziene care conțin dosarul întregii probleme — *Parisinus graecus 1 378 și 1 379* — cu mențiunea că una din variante (frag. 3 de mai jos) a fost publicată de către Vitalien Laurent ca apendice la studiul *Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le métropolite Jérémie et l'évêque Joseph*, REB, 5, 1947, p. 170.

Celelalte trei fragmente (1, 2 și 4) sînt luate după ediția mai recentă a lui V. Laurent, *Le trisépiscopat du patriarche Matthieu Ier (1397—1410). Un grand procès canonique à Byzance au début du XVe siècle*, REB, 30, 1972, p. 5—166.

Octobri 1397

1. (p. 153) Τῷ ὁμοίῳ δόλῳ καὶ ψεύδει ἐχρήσατο καὶ ἐν ταῖς εἰς τὴν πατρι-
ιαν ψήφοις αὐτοῦ. Μηδενὸς γὰρ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ ἀρχιερέων
ὕντος τεθῆναι αὐτὸν ἐν ταῖς ψήφοις καὶ ὡς τρισεπίσκοπον ἐσόμενον, αὐτὸς
εῖς καὶ πλαστοὺς μάρτυρας κατασκευασάμενος, ἵνα τἄλλα τὰ τότε καινοτο-
ντα ἀκανόνιστα εἰς τὸ ἑξῆς ταμιεύσομαι, τὸν Σεβερήνου φημὶ καὶ τὸν μέγαν
οφύλακα, τὸν Ὁλόβωλον ἐκεῖνον τὸν γεγονότα ὕστερον Γοτθίας, τοῖς αὐτῶν
ις καὶ τῇ ψευδοπλαστομαρτυρίᾳ ἐτέθη ὑπό τινων ἐπισκόπων ἐν ταῖς ψήφοις,
ἴσων ἢ καὶ πλειόνων ἀντιλεγόντων κανονικῶς καὶ νομίμως. Εἶπον γὰρ
ηλωθέντες, ὡς μάρτυρες παραχθέντες ὑπ' αὐτοῦ, μεθ' ὅρκων φρικτῶν ὅτι
νοδος ἡ χειροτονήσασα αὐτὸν Κυζίκου κατέστησε λογίζεσθαι αὐτὸν καὶ
πίσκοπον. Τοῦτο γὰρ ἔρθη καὶ αὐτὸς εἰπὼν μεθ' ὅρκων φρικτῶν. Κἀγὼ εἷς
ῶν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ ἐπισκόπων, ὅδε ὡς. Μέγας χαρτοφύλαξ παρῆν
ιὐτός.
Ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἱ μάρτυρες, καιροῦ προϊόντος, δημοσίᾳ καὶ συνοδικῶς
54) ἀνωμολόγουν ψεύσασθαι, ὑποφθαρέντες ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ διεμαρ-
ο ὅτι εἰς Ἀττάλειαν ἦν ὅτε ἐγένετο αὐτὸς Κυζίκου, καθὼς παρίστησι
καὶ ἡ γεγονυῖα αὐτῷ συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ Κυζίκου μὴ ἔχουσα σὺν τοῖς
μβανομένοις ἐν ἐκείνῃ ἐπισκόποις καὶ τὸν Σεβερήνου· ὁ δὲ μετανοῶν προ-
ει ὡς. Ἐγὼ καὶ ὁ διάβολος ἐποιησάμην αὐτὸν πατριάρχην, καθὼς ἔχει καὶ
ήθεια.
2. Καὶ ἡ μὲν σύνοδος οὐκ ἐμνήσθη αὐτοῦ· ὅδε τότε μέγας χαρτοφύλαξ
σθη, οὗ καὶ βίᾳ καὶ δόλῳ, ὡς κἀκεῖνος γράφει καὶ ἐν ἄλλοις εἰς πλάτος
θη, εἰσήχθη καὶ αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Ἐλαλήθη οὖν τὸ περὶ τοῦ δισεπισκόπου
ορήσαντος αὐτοῦ τῆς συνόδου κρίσει αὐτῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ μαθὼν τὸ περὶ
υ τῇ συνόδῳ ἐπαφῆκε τὴν διάκρισιν, ὡς γράφει καὶ τὸ δῆθεν ἀθῳωτικόν.
γὰρ αὐτὸς πρὸς τὸν μέγαν χαρτοφύλακα τό. Πρὸς δέ γε τοὺς ἀρχιερεῖς
τι. Ὑμεῖς ἔστε νῦν τῶν λαλουμένων κριταί, τί οὖν ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ εἴ τε
ίσκοπος εἰμι, εἴτε δισεπίσκοπος; Πρὸς δέ γε τὸν Ἀγκύρας εἶπε. [...] Οὐ
μαί σε τοίνυν ψηφίσασθαί τι περὶ ἐμοῦ. Παρεγράψατο οὖν ἐμέ ὁ Σεβε-
καὶ εὑρήθη ψευδομάρτυς, ὡς εἴρηται. Ἀπέμεινον τέσσαρες ἀρχιερεῖς,
νεμβασίας, ὁ Μελιτηνῆς, ὁ Κορίνθου καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν. Καὶ πρῶτον
ιοῦ εἶπον ὡς εἴη δισεπίσκοπος· ὡς δὲ παρήγαγε μάρτυρας τὸν Σεβερήνου
ν μέγαν χαρτοφύλακα, ὡς εἴρηται, ἐτέθη ἐν ταῖς ψήφοις ὡς μονεπίσκοπος·
ἐτέθη ὅ τε ἀρχιμανδρίτης καὶ ὁ Μονεμβασίας. Τῇ δὲ αὐτῇ ὥρᾳ ἐγώ,
νεμβασίας καὶ ὁ Κορίνθου, ἀναδραμόντες εἰς τὸν ἅγιον βασιλέα, εἴπομεν·
γονε καὶ ἐτέθη ὁ Κυζίκου ἐν ταῖς ψήφοις, γέγονε βίᾳ καὶ ὀχλήσει τοῦ

Octombrie 1397. Rolul mitropolitului de Severin în alegerea patriarhului Matei; acuzații aduse acestuia din urmă

1 (p. 153) De un fals și o înșelăciune similară s-a folosit și la votările pentru alegerea lui la patriarhie. Întrucît niciunul dintre arhiereii care se aflau în acel sinod n-a pretins ca numele său să apară la votări, ca unul care în felul acesta urma să fie trisepiscop, el a pregătit martori mincinoși și dinainte pregătiți, ca în cursul ulterior al expunerii eu să opresc aici celelalte fapte necanonice săvîrșite atunci cu duh de înnoire, anume pe cel de Severin și pe marele chartophylax [1] Holobolos, ajuns mai pe urmă mitropolit de Gotia [2]; prin jurămintele acestora și prin falsă mărturie el a fost pus în voturi de către niște episcopi, tot atîția sau chiar mai numeroși fiind cei care în mod canonic și legal au respins acest fapt. Căci spuneau mai sus amintiții, aduși ca martori de către el, cu jurăminte înfricoșătoare, că sinodul care l-a hirotonisit pe acesta ca mitropolit al Cyzicului [3] a stabilit ca dînsul să se socotească [numai] monoepiscop. Acest fapt a apucat și el să-l spună de mai înainte, cu jurăminte înfricoșătoare: „Și eu eram unul dintre episcopii din acel sinod, în această calitate". Marele chartophylax era și el de față.

Dar acești martori ei înșiși, după trecerea vremii, au mărturisit în public și în sinod (p. 154) că au mințit, fiind încurajați de către el. Anume, unul din ei a mărturisit că el se afla în Attaleia [4] atunci cînd acesta a devenit mitropolit de Cyzic, după cum acest fapt este altminteri ilustrat și în actul sinodal eliberat în acea împrejurare pentru mitropolitul de Cyzic, act care între episcopii care au luat parte la acea ședință nu menționează și pe mitropolitul Severinului. Iar celălalt, căindu-se, a adăugat precum că „Eu împreună cu diavolul l-am făcut pe acesta patriarh", așa cum de fapt este și adevărul.

2. Și sinodul nu și-a adus deci aminte de el. Atunci și-a adus aminte acest mare chartophylax de cel pe care prin violență și înșelăciune [a procedat] așa cum el însuși scrie și cum pe larg a fost povestit și în alte locuri, introducînd pe listă și numele acestuia. S-a vorbit deci despre disepiscop recurgînd chiar el la judecata sinodului. Dar acesta aflînd cum stau lucrurile, a alterat sinodului posibilitatea de discernămînt, după cum stă scris și în actul de dezvinovățire ieșit cu acest prilej. Căci el însuși a afirmat acest lucru către marele chartophylax. Iar către arhierei a zis: „Voi sînteți acum judecători celor spuse, ce mai vreți așadar de la mine, fie că sînt monoepiscop, fie disepiscop?" Celui de Ancyra i-a spus însă: „[...] Așadar nu vreau ca tu să hotărăști ceva în legătură cu mine". Cel de Severin m-a trecut alături pe listă și a fost găsit martor mincinos, așa cum s-a spus. Au rămas patru arhierei, cel de Monemvasia, de Melitene [5], de Corint și cel de Patras cea Veche. Și la început au zis cu toții că ar fi disepiscop; cum el și-a adus însă ca martori pe cel al Severinului și pe marele chartophylax, după cum s-a mai spus, a fost pus pe lista voturilor ca monoepiscop; a mai fost trecut arhimandritul și mitropolitul Monemvasiei. Chiar în aceeași oră eu, împreună cu mitropolitul Monemvasiei și cel al Corintului, alergînd la sfîntul împărat, am spus: „Ceea ce s-a produs că a fost trecut pe lista de votare mitropolitul Cyzicului, s-a produs prin pre-

---

[1] Chartophylax, păstrător al documentelor, arhivist.
[2] Mitropolia de Gothia se afla în Crimeea.
[3] Cyzic, oraș pe malul Propontidei (Marea de Marmara).
[4] Attaleia, în Pamphylia (v. *supra*, p. 219, n. 41).
[5] Monemvasia, pe coasta orientală a Peloponesului; Melitene, azi Malatia, nu departe de Eufrat.

άλου χαρτοφύλακος καὶ οὐ στέργομεν αὐτό· ὁ γὰρ Κυζίκου δισεπίσκοπός
.ν. Εἶπον δὲ τοῦτο οἱ δύο, ὡς δῆθεν ψηφίσαντες. Ἐγὼ δέ, ὡς μὴ ψηφίσας,
ς μεταβολὴν μὲν οὐκ ἐχώρουν, διϊσχυριζόμην δὲ καὶ τότε καὶ ἀεὶ ὡς ὁ Κυ-
υ δισεπίσκοπος ἐστιν.

Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀρχιμανδρίτης παρῃτήσατο, εἰδὼς ὁ ἅγιος βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρ-
έων περὶ τοῦ Κυζίκου ἀσύμφωνον — πρὸς γὰρ τοὺς ἄλλους σύμφωνοι ἦμεν —
έσας ἡμᾶς τοὺς πέντε, οὐ μὲν δὲ καὶ τοὺς ὑποψηφίους, πάντα λίθον ἐκίνησεν
ε πεῖσαι ἢ ὁμοφωνῆσαι πάντας διὰ τὸν Κυζίκου ἢ κἂν τὸ ἓν μέρος γενέσθαι
ον, ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθη· καὶ γοῦν τότε εἶπε καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν ὅτι. Ἐγὼ
Κυζίκου οὔτε μονεπίσκοπον ἔχω οὔτε δισεπίσκοπον. Ἀπεμείναμεν οὖν τότε
ὁ Μελιτηνῆς καὶ ὁ Σεβερήνου, οἱ λέγοντες μονεπίσκοπον. Τῷ τοι καὶ
νοτομήθησαν οἱ βασιλικοὶ κλῆροι. Οὕτω γὰρ ἦν εὑρεθεὶς ὁ Σεβερήνου
ιομάρτυς. Ἆρ' οὖν ὁ οὕτω ψηφισθεὶς ἐν ἐπισκόποις καὶ πατριάρχαις; Εὑρί-
αι γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἀκανονίστοις καὶ ἀθέσμοις ὅτι καὶ ὑφ' ἑνὸς
ρισται ἐπισκόπου, εἷς δέ, ὥς φησιν, οὐδείς. (p. 155) ὥσπερ οὖν καὶ οὐ κανόσι
ἔθει ἐκκλησιαστικῷ, ἀλλὰ τῷ διὰ πιττακίου βασιλικῷ κλήρῳ, παρὸ παρε-
μεν, προεκρίθη εἰς τὴν πατριαρχείαν. Ἔπεσε γὰρ ὁ ἀκανόνιστος κλῆρος
τὸν ἀκανόνιστον ἐπίσκοπον. Τῷ ὁμοίῳ γάρ φησι τὸ ὅμοιον, καὶ σκότος
ηλαφητὸν ἐπέπεσε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ οἰκουμένῃ καὶ πέριξ αὐτῆς, ἡνίκα
ρὶ τῶν κλήρων λειτουργία ἐγεγόνει [...]. Ἀλλά γε καὶ περὶ τῆς ψευδο-
υρίας καὶ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀνάγκης καὶ ὅπως περιδρομῇ ἀνθρωπίνῃ
ἐν ταῖς ψήφοις, οὔθ' ὁ Κυζίκου, οὔθ' ὁ Βιδύνης, οὐχ ὁ Μηδείας, οὐδ'
μᾶ ᾔδεσάν τι, ἀλλὰ μόνον ὁ Γοτθίας καὶ ὁ Σεβερήνου, ὡς καὶ αὐτοὶ
ον ὡμολόγουν συνοδικῶς· ἃ καὶ ὡς ἀσύμφορα αὐτοῖς ἀπέκρυπτον.

2

Anno 1401

(p. 166) Ὅτι ἔνι πάλιν καθῃρημένος, ἀφωρισμένος καὶ παντάπασιν ἐκκε-
ένος τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ τοὺς ὑπὸ τῆς ὧδε ἐν Κωνσταντινουπόλει
συνόδου ἐπισκόπων ζ' ἐπὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Ἀντωνίου κανο-
καθαιρεθέντας ἐπισκόπους ὡς προφανῶς ἐπιβάτας τῆς Μαυροβλαχίας
ράξεως συνοδικῆς ἐγκανόνου προσκειμένου τε ἐν ἐκείνῃ το. Ἅνπερ μετ'
ην τὴν καθαίρεσιν τολμήσοιεν οἱ ἐπιβάται ἐκεῖνοι ἅψασθαί τινος ἀρχιερα-
καὶ ἀφωρισμένους αὐτούς τε ὑπάρχειν καὶ πάντας τοὺς κοινωνήσοντας
δεφενδεύσοντας ἐκείνους, αὐτὸς ὁ πατριαρχεύων ὡς λέγει — ἄλλως γάρ
ἔχειν τὴν ἀλήθειαν μετὰ τῶν δύο ἀκανονίστως ἐπισκόπων, ἀντιλεγόντων
ν ἐξ ἴσου δύο καὶ κανονικῶς —, τὴν μὲν συνοδικὴν κανονικὴν ἐκείνην
ν τῶν πολλῶν κατέλυσε, τὸν δ' ἕνα τῶν καθῃρημένων ἐπιβατῶν ἐκείνων
ητροπολίτην ἔτι ἑτέρῳ τρόπῳ ἀκανονίστως ἤτοι ἀψηφίστως προβιβάσας
τησε μητροπολίτην τῆς αὐτῆς Μαυροβλαχίας, ὃν ἔχει καὶ κοινωνικόν,
πασιν ἐκκοπέντα τῆς Ἐκκλησίας κανονικῶς ὑπο τῆς εἰρημένης συνόδου,
ῦτα ζῶντός τε τοῦ γνησίου αὐτῆς Μαυροβλαχίας μητροπολίτου κῦρ Ἱερεμίου
ὶ ξένης ταλαιπωροῦντος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ τιμῇ συνισταμένου καὶ μηδὲ
τήσασθαι θέλοντος, ἀλλ' ἐκζητοῦντος ἀεὶ τὴν οἰκείαν Ἐκκλησίαν, ἣν

siunea și violența marelui chartophylax, iar noi nu sîntem de acord cu acest fapt. Căci mitropolitul Cyzicului este disepiscop". Cei doi au spus aceasta ca unii care deja votaseră. Eu însă, ca unul care nu votasem, n-am avut nevoie să-mi schimb atitudinea, întărind și atunci ca totdeauna faptul că mitropolitul de Cyzic este disepiscop.

După ce arhimandritul și-a dat demisia, văzînd sfîntul împărat dezacordul arhiereilor față de persoana celui de Cyzic — căci pentru alții eram noi de acord — chemîndu-ne pe noi cei cinci, precum și pe falșii votanți, a făcut toate sforțările ca să ne convingă fie să cădem cu toții de acord pentru cel de Cyzic, fie ca măcar una din părți să devină mai puternică, dar n-a reușit. Atunci mitropolitul de Patras cea Veche a zis: „Eu nu-l țin pe al Cyzicului nici de monoepiscop, nici de disepiscop". Am rămas atunci doi, cel de Melitene și de Severin, care susțineau că e monoepiscop. Dar clericii imperiali sînt cei ce au inovat în acest sens. Și astfel a fost aflat cel de Severin ca martor mincinos. Dar cine este oare cel votat între episcopi și patriarhi? Căci se găsește pe lîngă alți călcători de lege și de canoane de-ai lui că a fost votat chiar și numai de către un episcop, unul care, cum se spune, înseamnă nici unul. (p. 155) Căci nu prin canoane și prin obiceiul bisericesc, ci prin hotărîrea clerului imperial a fost considerat demn de patriarhie. Iar alegerea cea necanonică a căzut pe un episcop necanonic: cum e o parte, așa e și cealaltă, și un întuneric cu bîjbîială a căzut asupra bisericii și asupra lumii întregi, și în jurul acesteia, atunci cînd a avut loc afacerea referitoare la clerici [...]. Dar despre falsa mărturie, înșelăciune și presiune, despre modul în care prin intervenție omenească a fost trecut pe lista de voturi, nu s-au rușinat deloc nici cel al Cyzicului, nici cel de Vidin, nici cel de Medeia [6] și nici cel de Chama, ci numai cel de Gotia și cel de Severin, după cum ei înșiși au mărturisit mai pe urmă în sinod; lucruri pe care le-au trecut sub tăcere, ca fiind greu suportabile pentru ei.

2

Anul 1401. Al șaselea motiv de acuzare

(p. 166) Că este iarăși caterisit, afurisit și scos cu totul în afara bisericii, după ce pe episcopii caterisiți în chip canonic de către dumnezeiescul sinod de aici din Constantinopol al celor șapte episcopi din vremea preasfîntului patriarh chir Antonie, ca profanatori pe față ai bisericii Maurovlahiei, prin pasajul canonic al acelui act sinodal conform căruia dacă după acea caterisire călcătorii aceia ar mai îndrăzni să pună mîna pe vreun oficiu arhieresc, să fie afurisiți și ei, precum și toți cei care se vor afla în comuniune cu dînșii sau îi vor apăra, după cum însuși deținătorul demnității patriarhale o spune — căci altfel se zice că adevărul se află de partea celor doi episcopi necanonici, de vreme ce alți doi argumentează din același punct de vedere și în chip canonic faptul contrariu —, a abrogat [7] acea „praxis" sinodală a celor mulți, iar pe unul dintre acei ziși călcători de lege promovîndu-l chiar mitropolit într-alt mod necanonic, adică nefiind acela votat, l-a așezat ca mitropolit al aceleiași Maurovlahii, aflîndu-se chiar în comuniune cu el, care este scos cu totul din cadrele bisericii, în chip canonic de către zisul sinod, și acestea toate în vreme ce mitropolitul legitim al acestei Maurovlahii, chir Ieremia, se află încă în viață, sărman în țară străină, ba chiar găsindu-se el în demnitatea sa proprie

[6] Medeia, mitropolie, inițial episcopat dependent de Heracleia tracică.
[7] E vorba de patriarhul Matei (1397—1410).

ιτέχει καὶ μοιχικῶς ὁ δηλωθεὶς καθῃρημένος καὶ ἀφωρισμένος. Ὅθεν κἀν
ύτῳ τῷ μέρει ὁ πατριαρχεύων καὶ ὡς καταφρονητὴς τῶν θείων κανόνων ἐστὶ
ὶ ὑπὸ τὸ ἀνάθεμα. Ἧδε δὲ ἡ αὐτοῦ ψῆφος ἐπιστρέφει καθ' ἑαυτοῦ καὶ ὡς
τινες φαῖεν αὖθις ὑπὸ καθαίρεσιν μέν ἐστιν, ὅτι τε Κυζίκου ὢν οὐκ ἀπῆλθε
ν ἅπαξ εἰς αὐτήν, τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἀπελθόντων, καὶ ὅτι
αὐτὸς ἦν πωλήσας καὶ ἀγοράσας ἀκίνητον καὶ εὐπρόσοδον ἐκκλησιαστικὸν
ᾶγμα, ὑπὸ ἀφορισμὸν δὲ ὅτι σεπτοὺς ναοὺς ἔκλεισε καὶ οὐκ ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς
τοῦ Θεοῦ λειτουργίαι.

3

Ecdem anno 1401

(p. 170) Ὅτι τὰ συνοδικῶς ὑπὸ ἐπισκόπων ς' κανονικῶς πραχθέντα αὐτὸς
ὰ κανόνας μετὰ δύο ὥς φησιν ἐπισκόπων ἀνέτρεψε, δύο ἄλλων κανονικῶς
ιλεγόντων, μάλιστα δὲ μόνος καὶ χωρίς τινος ἐπισκόπου κατέλυσε. Τὴν κατὰ
Μαυροβλαχίας κῦρ Ἱερεμίαν συνοδικὴν κανονικὴν πρᾶξίν φαμεν ἐν ᾗ περιέ-
αι ὅτι τοὺς πρὸ καιροῦ ἐπιβάτας τῆς αὐτῆς Μαυροβλαχίας ὡς ἐπιβάτας
ονικῶς ἐκάθηρεν ἡ ὧδε θεία σύνοδος ἐπὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κῦρ
τωνίου, προσθεῖσα ὡς, εἴπερ μετ' αὐτὰ τολμήσοιεν ἅψασθαί τινος ἀρχιερα-
οῦ, οὐ μόνον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς κοινωνήσοντας ἢ καὶ δεφενδεύσοντας
οὺς ἀφωρισμένους ὑπάρχειν. Ἐκείνοις οὖν τοῖς οὕτως ἔχουσι παντάπασί τε
κομμένους τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κη' κανόνα
ὸς συγχωρήσας καὶ προβιβάσας ἀκανονίστως ἔτι, ἤτοι ἀψηφίστως, τὸν ἕνα
μητροπολίτην τῆς αὐτῆς Μαυροβλαχίας, ζῶντος τοῦ γνησίου αὐτῆς ποιμένος
ρηθέντος κῦρ Ἱερεμίου καὶ συνισταμένου ἐν τῇ ἰδίᾳ τιμῇ καὶ μηδὲ παρα-
ασθαι θέλοντος, ἀλλ' ἐπὶ ξένης ταλαιπωροῦντος καὶ ζητοῦντος ἀεὶ τὴν ἰδίαν
λησίαν, τελεῖ τῷ κανονικῶς καθῃρημένῳ ὡς ἀφωρισμένῳ καὶ παντάπασιν
κομμένῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ μοιχῷ κοινωνῶν καὶ κατὰ τὴν συνοδικὴν
νην ἀπόφασιν ἔνι καὶ αὐτὸς ἐκείνοις τοῖς ἐπιβάταις συνυπεύθυνος, τουτέστι
ῃρημένος καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἐκκεκομμένος παντάπασι τῆς Ἐκκλησίας.

4

Juni 1403

(p. 155) [. . .] Ὁ μὲν γὰρ ἅγιος βασιλεὺς ἐπανῆλθεν ἀπὸ Ἰταλίας τῇ θ' τοῦ
ου· αὐτὸς δὲ ἐπέβη τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ιδ' τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ἐν οὖν τῇ κθ'
ὐτοῦ μηνός, τίς τῶν μητροπολιτῶν ἐλειτούργησε μετ' αὐτοῦ (patriarcha)
τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους; Εἶθ' οὕτω καὶ τῇ β' τοῦ ἰουλίου, ἐν ᾗ
ίζομεν τὰ καταθέσια τῆς τιμίας ἐσθῆτος, τίς πάλιν τῶν μητροπολιτῶν ἐλει-
ησε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Βλαχέρναν; Φανερὸν ὡς οὐδείς, εἰ μὴ ὁ Ῥαιδεστοῦ

și nevoind în nici un chip să dea paretisis[8], ci căutîndu-și în permanență biserica proprie, pe care o deține în mod adulterin caterisitul și afurisitul arătat. De unde se vede că și din această parte cel ce deține acum patriarhia este disprețuitor al dumnezeieștilor canoane și sub anatemă. Iar acest vot al lui se întoarce împotriva sa însuși și orice ar spune unii, el este din nou sub caterisire, deoarece fiind mitropolit de Cyzic nu a plecat nici măcar o singură dată la mitropolia lui, ceea ce au făcut cei de dinaintea sa și cei de după el, și fiindcă același om era cel care vindea și cumpăra un bun ecleziastic imobil și aducător de venit; și mai este el sub afurisenie fiindcă a închis lăcașuri sfinte, în care slujbele bisericești nu au mai avut loc.

3

Anul 1401. Alt motiv de acuzare (varianta REB)

(p. 170) Fiindcă acesta a răsturnat cele săvîrșite în chip sinodal de către șase episcopi, procedînd împotriva canoanelor împreună cu doi așa-ziși episcopi, în vreme ce alți doi respingeau acest fapt cu argumente canonice, mai degrabă se poate spune că le-a abrogat el singur, fără vreun episcop. Înțelegem aici actul sinodal canonic dat pentru chir Ieremia al Maurovlahiei în care este conținut faptul că dumnezeiescul sinod din vremea preasfîntului patriarh Antonie[9] a declarat depuși pe uzurpatorii de dinainte ai aceleiași Maurovlahii ca profanatori ai canoanelor, adăugînd că dacă după acestea ar mai îndrăzni să pună mîna pe vreun oficiu arhieresc, vor fi afurisiți nu numai ei, ci și cei care se vor afla în comuniune sau îi vor apăra pe aceștia. Acelora deci, care în această situație se află, adică scoși cu totul din cadrele bisericii, conform cu canonul 28 al Sfinților Apostoli, patriarhul acesta acordîndu-le iertare, ba încă și promovînd în mod necanonic, adică fără să fi fost votat pe unul din ei ca mitropolit al aceleiași Maurovlahii, în vreme ce păstorul legitim al acesteia, numitul chir Ieremia este încă în viață, aflîndu-se în rangul său propriu și nevoind deloc să demisioneze, ci sărman fiind în țară străină și căutîndu-și în permanență biserica sa proprie, ajunge în comuniune cu cel care după canoane a fost caterisit și afurisit și șters cu totul din cadrele bisericii și adulterin față de aceasta; iar după acea hotărîre sinodală este și el răspunzător la una cu acei călcători de canoane, adică depus, afurisit și scos definitiv din rîndurile bisericii.

4

Iunie 1403. Macarios aduce alte acuzații

(p. 155) [. . .] 1. Așadar sfîntul împărat s-a întors din Italia în a noua zi a lunii iunie; iar acesta a urcat la cîrma bisericii în ziua a paisprezecea a aceleiași luni. Dar la 19 iunie, cine dintre mitropoliți a slujit împreună cu el la biserica Sfinții Apostoli? Și încă o dată la 2 iulie, cînd sărbătorim depunerea cinstitului veșmînt[10]. Cine iarăși dintre mitropoliți a slujit cu acesta la Vlacherne? Este evident că nici unul, decît numai episcopul de Rhaidestos[11],

---

8 Demisia unui prelat.

9 Între anii 1389–1390 și 1391–1397.

10 Al Maicii Domnului în biserica de la Vlacherne, în vremea lui Leon împăratul (717–741).

11 Rhaidestos, localitate la vest de Constantinopol.

ίσκοπος παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, ἀποσχισθεὶς τῆς συνόδου ἐπὶ οσχέσει τοῦ γενέσθαι Σηλυβρίας, καὶ ὁ Βουκέλλου ἐπίσκοπος, ἀργὸς ὢν ὑπὸ τοῦ τοῦ μητροπολίτου. Πάντες οἱ ὧδε εὑρισκόμενοι μητροπολῖται (reliqua desunt).

2. Εἰ δυσὶν ἀρχιερεῦσι, τῷ Σεβερήνου καὶ τῷ Μηδείας, προσετέθην ἐπα-ιθὼν τῆς Ἰταλίας, πῶς, ποιοῦντός σου ψήφους, οὐ παρῆν ὁ Γοτθίας καὶ ' τόπον ἐπέχων τοῦ Ἐφέσου, ὁ Ἡρακλείας, ὁ Κυζίκου; ὁ Προύσης καὶ οἱ ὧδε λοι εὑρισκόμενοι ἀρχιερεῖς; Ἀλλὰ τὸν Βερροίας προσλαβὼν ὑπὸ κρίσιν :α, ἀποσπάσας βίᾳ δὲ καὶ τὸν Νικαίας τῆς συνόδου τοῦτον φοράδην καταχ-'τα εἰς τὸ τοῦ Χαμᾶ κελλίον, τοῦ πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν μηδὲν νεκροῦ διαφέ-'τος, καὶ ἄλλης δὲ διοικήσεως, τῶν ἐπαρχεωτῶν ἐπισκόπων ἀνθισταμένων σοι, τῆς μεταθέσεως ψήφους τοῦ νῦν Σηλυβρίας ἐκαινοτόμησας.

p. 156. Ἔτι.

Εἰ δυσὶν ἀρχιερεῦσιν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐπανελθὼν προσετέθην, ἐπειδήπερ ἐν ἅγιος βασιλεὺς ἐπανῆκεν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, μεθ' οὗ καὶ αὐτὸς ἔγωγε ἐπα-θον ἰουνίῳ θ', αὐτὸς δὲ ἐπέβης τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ιδ'. Ἐν οὖν 3' τοῦ ἰουλίου, ἐν ᾗ ἑορτάζομεν τὰ καταθέσια τῆς τιμίας ἐσθῆτος, τίς τῶν όντων ὧδε καὶ ὧν εἰρήκαμεν μητροπολιτῶν ἐλειτούργησε μετὰ σου εἰς τὴν χέρναν, παρόντος ἐκεῖσε καὶ τοῦ ἁγίου βασιλέως; Πάντως οὐδείς, εἰ μὴ 'αιδεστοῦ ἐπίσκοπος, ὁ πολλὰ σου καταβοῶν ἄτοπα, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου οοπολίτου ἀποσχισθεὶς τῆς συνόδου ἐπὶ ἐπάθλῳ τοῦ γενέσθαι Σηλυβρίας, αὶ ἔτυχε, καὶ ὁ Βουκέλλου δὲ ἐπίσκοπος, ὃν αὐτὸς μὲν ἡγοῦ πρῶτον ἀνίερον, ι δὲ καὶ ἀργὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου. Ἐπειδὴ οὖν ταῦθ' οὕτως ἔχει, :αὶ πάντες ἴσασι, καὶ αὐτὸς δὲ οὐ δύνασαι ἀρνήσασθαι, πῶς ψευδογραφεῖς ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας δυσὶν ἀρχιερεῦσιν προσετέθην, τῷ Σεβερήνῳ τῷ Μηδείας.

şi acesta împotriva voinţei propriului său mitropolit, dar fiind el rupt de sinod prin promisiunea că va ajunge ierarh al Selymbriei [12], precum şi episcopul de Boukellos, neglijat de către mitropolitul său. Toţi mitropoliţii cîţi se găseau cu acesta ... (restul lipseşte).

2. Iar dacă eu, întorcîndu-mă din Italia, m-am aliat cu doi arhierei, cel de Severin şi de Medeia, cum se face că avînd loc votarea ta nu erau de faţă cel al Gotiei care ţine şi locul celui de Ephes, cel al Heracleii, cel de Cyzic? Cel al Prousei şi ceilalţi arhierei care se aflau cu el? Dar tu, atrăgîndu-l de partea ta pe mitropolitul de Berrhoia [13], implicat fiind el într-un proces, iar pe cel al Niceei smulgîndu-l cu forţa sinodului, pe acesta făcîndu-l în mare grabă să descindă la chilia celui de Chama, care în afara faptului că mai respira încă nu se deosebea întru nimic de un cadavru, cît priveşte restul administraţiei, episcopii eparhioţi fiindu-ţi ostili ţie, ai recurs la înnoirea referitoare la hotărîrea de transfer a actualului mitropolit de Selymbria.

(p. 156) Şi încă:

Iar dacă eu întorcîndu-mă din Italia, m-am aliat cu doi arhierei, după ce Sfîntul împărat s-a înapoiat de acolo, împreună cu care şi eu m-am întors la 9 iunie, tu însă ai urcat la cîrma bisericii în a paisprezecea zi a aceleiaşi luni. Iar la 2 iulie, cînd sărbătorim depunerea cinstitului veşmînt, cine dintre mitropoliţii prezenţi aici şi ale căror nume le-am amintit a slujit alături de tine la Blacherne, sfîntul împărat fiind şi el acolo de faţă? Absolut nici unul, decît numai episcopul de Rhaidestos, care te-a şi copleşit cu multe ţipete nelalocul lor, rupt de sinod, împotriva voinţei mitropolitului său propriu, prin făgăduinţa că va deveni ierarh al Selymbriei, fapt care s-a şi produs mai pe urmă, precum şi episcopul de Boukellos, pe care tu să-l consideri mai întîi ca nesfinţit, fiind chiar neglijat de către mitropolitul său. Deci cum acestea se prezintă astfel, aşa cum toţi o ştiu, şi tu însuţi nu poţi să le negi, cum poţi scrie în chip fals că întorcîndu-mă din Italia m-am aliat cu doi arhierei, cel de Severin şi de Medeia?

[12] Selymbria (azi Siliwri), pe coasta Propontidei, în Tracia.

[13] Berrhoia (Verria), oraş în stînga cursului inferior al rîului Haliacmon, la vest de Salonic.

LII. ACTA SYNODICA TRISEPISCOPATUS

1

ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ

Juni 1403.

(p. 119 Ὁ Γοτθίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἐφέσου, ὁ Ἡρακλείας, ...ζίκου, ὁ Προύσης καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας, ὁ Νικαίας, ...σσαλονίκης διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ, ὁ Μονεμβασίας διὰ γνώμης, ὁ Ἀδρια-

LII. ACTE SINODALE ALE PROCESULUI DE TRISEPISCOPAT

Aceleaşi manuscrise pariziene — nr. 1 378 şi 1 379 —, care ne-au transmis disertaţiile ostile ale lui Macarie de Ancyra la adresa patriarhului Matei, conţin şi alte surse documentare ale chestiunii trisepiscopatului, agitată, după cum a reieşit din textul şi prezentarea izvorului anterior, de către prelaţii nemulţumiţi cu alegerea lui Matei în octombrie 1397, alegere în care intervenţia împăratului a fost decisivă. Deşi lucrurile au părut să se liniştească pentru un răstimp de doi ani, la sfîrşitul lui 1399 Manuel al II-lea pornea spre apusul Europei luîndu-l cu sine şi pe Macarie de Ancyra, ierarh aflat în dispoziţie sufletească „de contestataire mal résigné“ (după expresia lui V. Laurent, ediţia folosită din REB, 30, 1972, p. 14) şi lăsînd în capitală o serie de alţi prelaţi ostili patriarhului.

Prezentarea actelor patriarhale a menţionat pe de altă parte întreruperea bruscă a registrului lor la începutul anului 1402. Faptul este atribuit cu siguranţă circumstanţelor legate de reizbucnirea chestiunii trisepiscopatului, prelaţii ostili lui Matei reuşind să obţină într-un sinod cu participare redusă suspendarea sa din funcţie, hotărîre agreată de către împăratul Ioan al VII-lea, care fusese lăsat de către Manuel al II-lea să guverneze statul în perioada absenţei sale.

Aceiaşi prelaţi au găsit în Macarie un polemist de talent, care îmbina o fire mai puţin stăpînită cu autoritatea unui om versat în anumite subtilităţi de ordin canonic. În zelul său el a împins însă prea departe aceste subtilităţi, mergînd pînă la postularea — inacceptabilă — a egalităţii de condiţie dintre clericul care pentru un anume scaun episcopal a fost numai ales prin votul (ψῆφος) sinodului şi acela care a căpătat deja ordinaţiunea ecleziastică prin χειροθεσία cu formula de invocare (ἐπίκλησις), operaţiune ulterioară alegerii de către sinod.

Motivul acestui argument era cît se poate de concret: iniţial ales pentru mitropolia de Chalcedon, mutat apoi prin decizie imperială şi consacrat în scaunul de la Cyzic fără votul prealabil al sinodului în acest caz, Matei fusese după aceea ales patriarh şi transferat prin urmare în scaunul de la Constantinopol, adică într-un al treilea scaun episcopal după raţionamentul lui Macarie, fapt care era oprit de către canoane. Dincolo de valabilitatea îndoielnică a punctului de vedere interesat al lui Macarie, chestiunea care s-ar impune atenţiei în primul rînd este aceea de a se stabili dacă se poate vorbi cu certitudine de Cyzic şi Chalcedon ca de două scaune distincte în acea perioadă. Faptul acesta nu intră însă în cadrul prezentării de faţă, tot aşa după cum nu intră nici expunerea tuturor detaliilor acestei dispute de la începutul veacului al XV-lea.

Cele două fragmente reproduse mai jos — extrase din actul unui sinod opozant acţiunii de restabilire a lui Matei pe tronul patriarhal după întoarcerea lui Manuel al II-lea la Constantinopol în iunie 1403 şi respectiv din tomul sinodal de depunere a lui Macarie de Ancyra din funcţia sa în septembrie 1405 — se referă la persoana aceluiaşi mitropolit al Severinului. Personajul a jucat, după cum se vede, un rol important în această dispută canonică încheiată abia în 1409 cu excomunicarea lui Macarie, fost mitropolit de Ancyra, dar nu ni se aduc, din păcate, elemente care să lumineze mai mult şi natura raporturilor sale cu populaţia românească păstorită de el.

Am folosit aceeaşi ediţie a lui V. Laurent, *Le trisépiscopat du patriarche Matthieu Ier*, REB, 30, 1972, p. 5–166.

1

ACT SINODAL

Iunie 1403. Reabilitarea patriarhului Matei şi opoziţia lui Macarie de Ancyra

(p. 119) Mitropolitul de Gotia care ţine şi locul celui de Efes, cel de Heracleia, de Cyzic, cel de Prousa, deţinînd şi locul celui al Nicomediei, al Thessalonicului [1] prin locţiitorii săi, cel al Momenvasiei exprimîndu-şi con-

[1] Mitropolit de Tesalonic era Gabriel (1396–1410), urmaşul lui Isidor Glabas.

πόλεως, ὁ Σεβερήνου, ὁ Βιδύνης, ὁ Φιλιππουπόλεως διὰ γνώμης, ὁ Μηδείας, 'άνου, ὁ Δέρκω, ὁ Χαμᾶ, ὁ 'Ραιδεστοῦ καὶ ὁ Πανείου. Πρόσθες κἀμὲ τὸν κύρας καὶ ἐπὶ τούτοις συναποφαίνοντα, μηδενὸς κἂν διαφωνήσαντος.

'Επειδὴ οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες καθῃρημένον καὶ ἀφωρισμένον καὶ θεματισμένον ἔχουσι πάντα τὸν καταφρονοῦντα αὐτῶν, ἔστι δὲ οὗτος τοιοῦτος προεκπεφώνηκεν ὅτι ἐὰν εἶμαι τρισεπίσκοπος, εἰμὶ καθῃρημένος, ἀφωρισμένος ἀναθεματισμένος, ἔνι δὲ ὁμολογουμένως τρισεπίσκοπος, ἔχομεν αὐτὸν ἀπάρτι ἡμεῖς ἀπὸ τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐξουσίας παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος καθῃ-ένον, ἀφωρισμένον καὶ ἀναθεματισμένον καθὼς αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν ιύτην ψῆφον προήνεγκεν[...].

2

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

Septembri 1405.

(p. 123) 1. Ψήφων γενομένων περὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐξελέγη ἀποκατέστη πρὸ τῶν ἄλλων ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς ιάρχης κῦρ Ματθαῖος, εἰς τοῦτο μετατεθεὶς ἀπὸ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως ίκου.

2. Τεττάρων γὰρ ὄντων ἀρχιερέων τῶν κατὰ τοῦ πατριάρχου τὴν ἄδικον ον ἀπενεγκάντων, οἱ αὐτοὶ γὰρ ἦσαν καὶ μάρτυρες καὶ κατήγοροι τῶν ἐγκα-ιένων καὶ δικασταί, καὶ τῶν μὲν δύο προσελθόντων τῷ πατριάρχῃ καὶ συγ-ιην ἐξαιτησαμένων, ὧν ὁ μὲν Γοτθίας ἐν μετανοίᾳ ἀπέδωκε τὸ χρεών, ὁ δὲ κου ἔτι περιὼν τῷ πατριάρχῃ τῷ ἁγίῳ κοινωνικός ἐστι κατὰ πάντα· ὁ 'Αγκύ-ἐξ 'Ιταλίας ἐπανελθὼν προσετέθη τοῖς λοιποῖς δύο ἀρχιερεῦσι, τῷ τε Σεβε-υ καὶ τῷ Μηδείας. [...].

(124) 4. 'Ως οὐκ ἀνάγκην ἔχομεν προσκαλεῖσθαι τὴν ἁγιωσύνην σου σιω-α· οὐδὲ γὰρ μέχρι τοῦ νῦν οὔτε τι συγγραψάμενος ὤφθης οὔτε φανερῶς ιέγων τοῖς πεπραγμένοις συνοδικῶς. 'Επειδὴ ὁ μὲν 'Αγκύρας ἐν 'Ιταλίᾳ ον ταῦτα ἐξέθετο, οὐδ' ἐνταῦθα τυγχάνων, οὐ μόνον οἶσθα οὐδὲν τῶν παρ' ῦ γεγραμμένων, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸν τοῦτον ἡγοῦ καὶ ἀνίερον εἶχες καὶ καθῃ-νον· εἰ δέ τι καὶ αὐτὸς κινῆσαι καὶ εἰπεῖν ἔχεις, δίκαιόν ἐστι τὸ τοῦ 'Αγκύ-ρῶτον τελεσθῆναι καὶ μετὰ ταῦτα ἔξεστί σοι κινεῖν, εἴπερ ἐθέλεις. 'Επεὶ Μηδείας μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐπέκειτο καὶ βιαίως ἐζήτει πρὸς τὴν δον ἀπαντῆσαι καὶ ῥήματα εἶπεν ἀνάμεστα ταραχῆς καὶ ὀχλήσεως κατά τε υνοδικοῦ τόμου καὶ τοῦ θείου καὶ σεπτοῦ χρυσοβούλλου ἐχώρει — ἀφ' ὧν ιδεῖν ὡς οὐκ ἀληθείας καὶ κρίσεως ἕνεκα τὴν πρὸς τὴν σύνοδον ἄφιξιν εύδει, φιλονεικίας δὲ μᾶλλον ταραχῆς τε καὶ ὕβρεως —, τούτων ἡ θεία ρὰ σύνοδος πληροφορηθεῖσα κοινῇ πάντων γνώμῃ διέκρινεν ὡς ἂν ὅ τε ρας καὶ ὁ Μηδείας συνοδικῶς παραγένωνται, εἴ γε βούλοιντο μὴ πρὸς σεις εὐθὺς καὶ ταραχὰς ἐν τῇ κρίσει χωρῆσαι, ἀλλὰ μετ' εἰρήνης περὶ οκούντων αὐτοῖς εἰπεῖν, τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀπονείμαντες τῷ πανα-τῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἅτε δὴ καὶ αὐτοὶ τὴν ἁρμό-ν αὐτοῖς τιμὴν καὶ καθέδραν παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου εὑρήσοντες· ἐφ' οἷς

simțămîntul [prin altcineva] cel de Adrianopol, de Severin, de Vidin, cel de Philippopol trimițîndu-și și el consimțămîntul, cel de Medeia, de Ganos [2], de Dercos [3], de Chama, de Rhaidestos și de Panion [4]. Adaugă-mă și pe mine cel de Ancyra, care mi-am dat avizul la una cu aceștia, nefiind nici unul care să-și exprime dezacordul.

Deoarece sfintele și dumnezeieștile canoane consideră depus, afurisit și anatemizat pe oricine le calcă în picioare, un asemenea om există și a spus-o de mai înainte că dacă sînt trisepiscop, sînt depus, afurisit și anatemizat; ori el este trisepiscop în chip mărturisit și îl considerăm deci chiar de acum, din puterea dată nouă de la Duhul Sfînt, ca depus, afurisit și anatemizat, după cum el însuși a pronunțat un asemenea vot împotriva lui [...].

2

TOM SINODAL

Septembrie 1405. Sinodul dezaprobă atitudinea prelaților ostili patriarhului Matei

(p. 123) 1. Făcîndu-se deci votări pentru calitatea de patriarh al Constantinopolei, a fost ales și rînduit, înaintea altora, preasfîntul nostru stăpîn patriarhul ecumenic chir Matei, fiind pentru aceasta transferat din preasfînta mitropolie a Cyzicului.

2. Fiind așadar patru numărul arhiereilor care au purtat nedreptul vot contra patriarhului, căci aceiași oameni erau atît martori și acuzatori cît și judecători ai celor aduse spre acuzare, iar doi dintre ei dîndu-se apoi de partea patriarhului și cerînd iertare, unul din ei, cel al Gotiei, întru căință și-a dat obștescul sfîrșit, iar cel al Cyzicului aflîndu-se el încă în viață, se găsește în comuniune deplină cu sfîntul patriarh și pentru totdeauna, întorcîndu-se însă cel de Ancyra din Italia, acesta s-a dat de partea celorlalți doi arhierei, adică cel de Severin și cel de Medeia.

(p. 124) 4. N-avem prin urmare nevoie să invităm pe sfinția ta ca să taci; căci nici pînă acum nu te-ai grăbit a scrie ceva, nici a respinge pe față, în chip sinodal, cele petrecute. Întrucît cel de Ancyra a așternut acestea pe cînd se afla în Italia, negăsindu-se aici, nu numai că nu cunoști nimic din cele scrise de către el, dar chiar să-l consideri pe acesta drept dușman și să-l ai ca nesfințit și depus din calitatea preoțească; iar dacă tu însuți ai ceva de făcut sau de spus, drept este ca mai înainte cel de Ancyra să fie pus la punct și numai după aceea îți este ție îngăduit să urnești lucrurile din loc, dacă dorești. Deoarece însă cel de Medeia se afla pus pe astfel de planuri și căuta în chip forțat să se înfățișeze în sinod spre a arunca vorbe pline de ceartă și de tulburare, mergînd astfel împotriva tomului sinodal și a dumnezeiescului și sfîntului chrysobul — din care era de văzut că nu pentru adevăr și judecată ia parte la sinod, ci mai degrabă din invidie, ceartă și insultă, — iar dumnezeiescul și sfîntul sinod fiind informat cum stau lucrurile, a hotărît, prin acord unanim, ca dacă acela al Ancyrei și cel de Medeia își vor face apariția la sinod vrînd adică să nu recurgă îndată la tulburări și certuri în cursul judecății, ci să-și expună în pace punctele lor de vedere, acordînd cinstea cuvenită preasfîntului nostru

[2] Ganos, oraș pe țărmul european al Propontidei.
[3] Dercos, oraș în Tracia estică.
[4] Panion, orășel în Tracia.

καὶ ἐξελέγησαν πρὸς ἀποστολὴν ἐκ μὲν τῶν ἀρχιερέων ὁ Σερρῶν καὶ τὸν ον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας, ὁ Βερροίας, ὁ Οὐγγροβλαχίας, ἐκ δὲ τῶν τιμιω-ων ἐξωκατακοίλων ὅ τε μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας σκευοφύλαξ καὶ ὁ μέγας τοφύλαξ.

Οἳ καὶ ἀπελθόντες ἐν τῷ τοῦ Μηδείας κελλίῳ κἀκεῖσε σὺν αὐτῷ καὶ τὸν κύρας εὑρηκότες τὰ συνοδικὰ ἐξεῖπον μηνύματα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἕκαστος ἑαυτοῦ λόγοις ἡμέροις καὶ φιλικοῖς πρὸς εἰρήνην τούτους ἐξεκαλοῦντο. λ' εἰς ἀέρα τούτων οἱ λόγοι ἐκκέχυντο, τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὴν εἰρήνην οὐ αδεχομένης.

stăpîn patriarhul ecumenic, atunci vor afla şi ei scaunul şi cinstea potrivită lor din partea sfîntului sinod, drept care au şi fost aleşi pentru solie dintre arhierei cel de Serrhes care deţine şi locul celui de Cezareea, cel de Verria, cel al Ungrovlahiei, iar dintre preacinstiţii arhonţi patriarhali marele sachelar [5], marele skeuophylax [6] şi marele chartophylax.

Deplasîndu-se deci aceştia la chilia celui de Medeia şi de acolo împreună cu el găsindu-l şi pe cel de Ancyra, le-au expus înştiinţările sinodale şi fiecare în felul său i-a îndemnat pe aceştia la pace prin cuvinte binevoitoare şi prieteneşti. Dar vorbele lor s-au risipit în vînt, căci sufletul acestora nu voia să primească pacea.

[5] Sachelar, demnitar ecleziastic ocupat cu administraţia finanţelor.

[6] Skeuophylax, v. *infra*, p. 377, n. 18.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

(PG. vol. 156, col. 261) Ὡσπερεὶ γὰρ ἤδη κεφαλαιούμενος, συνελὼν
ερὶ τῶν δε προειρημένα, πυθοίμην ἂν ἡδεῶς παντὸς εἰδότος τὰ τότε πράγματα,
νοῦ μετρίου μετέχοντος, τί ποτε τοῦτον ἐρχῆν ποιεῖν, ἢ τί καὶ συμβου-
ιν τοῖς αὐτοῦ, μετὰ τὸ πάντα μὲν ἐργάσασθαι τὰ δέοντα καλῶς, ἀνῦσαι
ηδὲν δυνηθῆναι, πολλῆς μὲν οὔσης δυνάμεως τοῖς ἐχθροῖς, πολλῆς δὲ ἅμα
ηθείας, καὶ γοητείας, καὶ πάντων μὲν Ἰλλυριῶν, καὶ Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν
κεκρατημένων, στρατιᾶς δὲ τῆς πολλῆς ἐν Νικοπόλει καταβληθείσης τὴν
Παιόνων λέγω, καὶ Κελτῶν, καὶ Γαλατῶν τῶν ἑσπερίων συνειλεγμένην· ὧν
άντων ἔφριττον καὶ μόνα τὰ ὀνόματα τὸ βαρβαρικὸν ἅπαν· καὶ τῶν μὲν συμ-
ούντων ἀτυχησάντων, ἢ καὶ ἡττηθέντων ἐνίων κακίστῃ μοίρᾳ καὶ ἐν ἠπείρῳ
ἐν θαλάσσῃ, ἐμοὶ δὲ τῶν πραγμάτων ἐληλυθέναι δοκούντων ἐπ' ἔσχατον
δεινῶν τῇ τηλικαύτῃ συνδρομῇ τῶν κακῶν, καὶ ταῦτα χρόνον οὕτω
όν. [...].

Împăratul Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425) a pronunțat în anul 1407 un discurs funebru în cinstea fratelui său Theodoros, despot de Morea (1384–1407), în care a descris, între altele, lupta de la Nicopole din anul 1396. Acest **Λόγος ἐπιτάφιος** s-a păstrat în manuscrisele *Parisinus Suppletorius* 309, *Vaticanus Graecus* 1450, *Escorialensis* R-I-4, *Escorialensis* Y-I-4 și *Vindobonensis philologicus* 98. El a fost publicat de J. P. Migne, PG, vol. CLVI, 1866, col. 181–308 și Spyridon Lambros, **Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά**, vol. III, Atena, 1926, p. 11–119.

Ediția folosită: J. P. Migne, *op. cit.*

DISCURS FUNEBRU

(PG, vol. 156, col. 261) Ca și cum aș recapitula și rezuma cele spuse despre aceste fapte, voi încerca bucuros, ca unul ce cunosc bine întîmplările de atunci și am o anumită înțelepciune. Voi arăta ce trebuia el să facă și cum îi sfătuia pe ai săi, după ce lucrau în toate cu bine, dar el nu putea izbuti nimic, căci dușmanii erau puternici, șireți și plini de răutate. Dintre toți, illyrii, moesi și tribalii fuseseră răpuși și se adunase o oaste numeroasă la Nicopole, compusă din peoni, celți și galați apuseni [1], de care toți barbarii tremură numai cînd le aud numele. Aliații noștri nu avuseseră noroc, unii fuseseră învinși în modul cel mai rușinos atît pe uscat, cît și pe apă, iar eu credeam că lucrurile au ajuns în cea mai mare primejdie prin îngrămădirea atîtor nenorociri și toate acestea într-un timp atît de îndelungat. [...].

[1] Illyri = albanezi, croați; moesi = bulgari; tribali = sirbi; peoni = unguri sau români din Transilvania: celți și galați = francezi.

LIV. ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΜΑΖΑΡΙ ΕΝ ΑΔΟΥ

12, p. 214 (p. 145 B) Ἔμαθον γὰρ παρὰ τῶν ἀπὸ βίου ἀφικνουμένων,
ρ ἐβούλοντο πρὸς ἄρκτον ἀπελθεῖν, καὶ τῷ εὐεργετικωτάτῳ βοεβόδᾳ δου-
ν πρὸς τὸ καὶ τούτους πλουτῆσαι, ὥσπερ πεπλούτηκεν ἐξαπίνης ὁ αοιδὸς
ος Ἀργυρὸς ἀπελθών, παρὰ δὲ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου τοῦ Ἀκράγαντος
ύθησαν καὶ εὑρίσκονται νῦν ἐν τῇ παλαιᾷ ἄτῃ.

16, p. 223 (p. 156 B) Ὁ δὲ δεύτερος ὁ Δρακοντώνυμος, ὁ παρωνύμως
γναθος κεκλημένος, τὸν ἀοιδὸν Πῶλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας ἐπανήκοντα μεθ'
ῦ ἀργυρίου πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην, ὥρμησε καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν ἐκεῖσε,
πλουτῆσαι, καὶ τῆς πατρίδος ἀπάρας, ἐναυάγησε, κἀκεῖθεν ἐπανήκων,
ίβει διακενὴς ἐν ταῖς αὐλαῖς βασιλικαῖς.

LIV. COBORÎREA LUI MAZARIS ÎN INFERN

Această scriere anonimă compusă, între anii 1414–1418 şi imitată după satiricul Lucian din Samosata (120–180) reprezintă un pamflet la adresa unor contemporani de vază din preajma împătatului Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425). Eroul aventurii se numea Argyropolos, adică „Mînzul de argint", iar Ţara Românească din epoca lui Mircea cel Bătrîn trecea în ochii bizantinilor drept un adevărat Eldorado, unde un străin putea acumula în scurt timp o avere considerabilă. Lucrarea s-a păstrat în manuscrisele *Parisinus Graecus*, 2991 A (f. 448^r–494^v), *Berolinensis Philippp. Graecus* 1577 şi *Vaticanus Urbinas*, 138 (f. 223–248). Ea a fost editată mai întîi de Fr. Boissonade, *Anecdota Graeca*, III, Paris, 1831, p. 112–186. Traducere rusă de S. P. Kondratiev, introducere şi note de T. M. Sokolova, VV 14, 1958, p. 318–357.

Ediţia folosită: Ad. Ellissen, *Analekten der mittel- und neugriechischen Litteratur*, IV, Leipzig, 1860, p. 187–250.

Despre Ţara Românească

12, p. 214. Am aflat de la cei care veneau din viaţă că voiau să meargă spre miazănoapte, să slujească preamărinimosului voievod spre a-i înstări şi pe dînşii, întocmai cum îl îmbogăţise pe neaşteptate pe cîntăreţul Argyropolos, dar au fost împiedecaţi de Acragas, unchiul lor după mamă, şi se află acum în vechea stare de mizerie.

16, p. 223. Al doilea, numit Dracon, poreclit şi Physignath, l-a văzut pe cîntăreţul Polos întors în patrie din Valahia cu o sumă mare de bani şi a pornit şi el într-acolo spre a se îmbogăţi, dar după plecarea din ţară a suferit un naufragiu, s-a întors înapoi şi rătăceşte acuma flămînd prin palatele imperiale.

În codicele *Parisinus Graecus* 2953 din secolul al XIII-lea se află însemnările ulterioare ale posesorului codicelui, probabil Ioannes Eugenikos, diacon și nomophylax din Thessalonic. Aceste însemnări au fost notate treptat și în grabă între anii 1419 și 1438. Sub anul 1420 aflăm o scurtă mențiune despre tragedia copiilor lui Mircea cel Bătrîn din Țara Românească.

Ediția folosită: Sokrates Kugeas, *Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts*, BZ, XXIII, 1914–1919, p. 143–163. Reproducem textul cu numerotarea și paginația editorului.

79 (p. 151) † ἐν ἔτει ϛ$^{\omega}$ κ$^{\omega}$ η$^{\omega}$ (1420), ἰνδικτ. ιγ′ ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς
τοῦ σεπτεμβρίου ἐγένετο καὶ ἐν χειμῶνι καὶ ἔαρι καὶ θέρει διὰ τὰς πολλὰς
ρτίας ἡμῶν ἀφορία τοῦ σίτου παντελὴς κατά τε Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν ἀπὸ
πολῆς ἀνομβρίας καὶ ξηρασίας καὶ τῶν σφοδρῶν καὶ συνεχῶν ἀνέμων οὐ
ἀλλὰ καὶ σεισμοὶ πολλοὶ ἐπῆλθον διαφόρως ἐν τῷ τοιούτῳ χρόνῳ· μάλιστα
τῷ ἰουλίῳ μηνὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγάλοι σχεδὸν πτῶσιν, ἀπειλοῦντες πάσῃ τῇ
ει Θεσσαλονίκῃ, ἀλλὰ καὶ πολλὴ καὶ μεγάλη φθορά, καὶ κατάλυσις τῆς με-
ης Βλαχίας παρὰ τῶν Τούρκων· καὶ φόνος τῶν παίδων τοῦ Μύρτζου βοη-
τα τοῦ τε Μιχαήλου τοῦ ἀσελγῶς βιοῦντος καὶ τῶν ἄλλων παιδίων αὐτοῦ †

Despre Valahia Mare și Mircea cel Bătrîn

79 (p. 151) † În anul 1420, indicțiunea a 13-a, începînd de la 1 septembrie, în timpul iernii, primăverii și verii s-a ivit o mare lipsă de alimente, în Apus și în Răsărit, din cauza multelor noastre păcate, căci n-a plouat deloc, a bîntuit seceta și au fost vînturi puternice și continui, ba chiar s-au întîmplat în timpul acesta și o mulțime de cutremure în diferite locuri. Mai ales în luna iulie cutremure puternice și mari au pricinuit aproape un cataclism, amenințînd tot orașul Thessalonic cu pierderi mari și numeroase; apoi au urmat căderea Vlahiei Mari sub turci și uciderea copiilor lui Mircea voievod, a lui Mihail care trăia ca un destrăbălat, și a altor copii ai săi.

ΡΙΚΟΝ [ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ] ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ
ΙΟΤΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΥΡΑΝΝΟΥ ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΚΟΜ-
ΝΗΝΟΥ ΤΟΥ ΠΡΕΛΟΥΜΠΟΥ

1

1. Τοῦ μακαρίτου ἐκείνου βασιλέως κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου
τὰς αἰωνίους μεταστάντος μονὰς καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν ἐπὶ
καταλείψαντος νέῳ, καὶ ὑπὸ ἐπιτρόπων τὴν ἅπασαν διοικεῖσθαι θεσπίσαντος
αΐδα, ἄδειαν ὁ τῶν Σέρβων κατάρχων εὑρηκὼς ἐπιπηδᾷ τὰ τῶν Ῥωμαίων
(Στέφανος δ' οὗτος κατωνομάζετο ὁ καὶ κράλης Σερβίας ἁπάσης), διάδημά τε
ῷ περιτίθεται καὶ βασιλεὺς παρὰ τῶν ἰδίων ἐπιφημίζεται σατραπῶν καὶ
ν ληΐζεται τὴν Ῥωμαΐδα γῆν. Τὰς δε ἐν αὐτῇ πόλεις τε καὶ χώρας, τὰς
πολιορκίᾳ εἰληφὸς, τὰς δὲ εὐνοίᾳ καὶ δόροις δεξιωσάμενος, πρὸς ἑαυτὸν
τάσατο. Εἶτα καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν ἐπιπηδᾴ καὶ ταύτην ὑφ' ἑαυτὸν
σάμενος ἕνα τῶν αὐτοῦ σατραπῶν, Πρελούμπον οὕτω καλούμενον, ἄρχοντα
ς ἀναδείκνυσι, τῷ τοῦ καίσαρος ἀξιώματι τοῦτον τιμήσας.

Este o cronică locală din secolul al XV-lea, ce cuprinde narațiunea evenimentelor petrecute în Epir și Tesalia în anii 1341–1400. A fost cunoscută multă vreme ca operă a doi călugări, altminteri necunoscuți istoriei literare, Comnen și Proclos. L. Vranoussis a demonstrat însă că inserarea acestor nume în titlul cronicii este rezultatul unei erori de copist (*Deux historiens byzantins qui n'ont jamais existé: Comnénos et Proclos*, în **Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου**, 12, 1962, Atena, 1965, p. 23-29). Cronica rămîne deci anonimă. Între altele, cronica Ianinei dovedește existența în secolul al XIV-lea a unei provincii autonome cu numele de Vlahia în Tesalia. Este vorba de vechea Vlahie Mare bizantină, care ajunge să dea numele ei, în această perioadă, Tesaliei însăși. Ea corespunde unei regiuni locuite în mare măsură, pînă azi, de români, de aromâni. În istoriografia noastră, problema acestei Vlahii și a rolului jucat de aromâni în existența ei nu s-a bucurat încă de atenția cuvenită. Cronica Ianinei a fost folosită mai mult de I. I. Nistor, *Originea românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir*, București, 1944.

Ediție folosită: L. I. Vranoussis, **Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων κατ' ἀνέκδοτον δημώδη ἐπιτομήν**, în **Ἐπετηρὶς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου**, 12, 1962, Atena, 1965, p. 57–115.

ISTORIE [A MONAHULUI COMNEN ȘI A MONAHULUI PROCLOS]
DESPRE DIFERIȚI DESPOȚI AI EPIRULUI ȘI DESPRE TIRANUL
TOMA DESPOTUL COMNENOS, FIUL LUI PRELUMPOS

1

1. După ce răposatul, vestitul împărat kyr Andronic Paleologul[1] s-a mutat la cele veșnice și a lăsat împărăția romeilor unui copilandru[2], poruncind ca toată Romania[3] să fie ocîrmuită de epitropi ai acestuia, stăpînitorul sîrbilor (el se numea Ștefan[4] și purta titlul de kral al întregii Serbii), găsind prilejul potrivit, năvălește în hotarele romeilor și își încinge capul cu o diademă și e proclamat împărat de satrapii săi[5] și pradă toată țara romeilor. Iar orașele și ținuturile dintr-însa și le-a însușit, pe unele cucerindu-le prin asediu, pe altele ademenindu-le prin bunăvoință și daruri. Apoi năvălește și în Vlahia din Elada și, după ce și-o supune, așează drept conducător al ei pe unul dintre satrapii săi, numit Prelumpos[6], cinstindu-l pe el cu titlul de cezar.

---

[1] Andronic al III-lea Paleologul (1328–1341).

[2] Ioan al V-lea Paleologul (1341–1391) avea 9 ani la moartea tatălui său care a indicat drept regent pe Ioan Cantacuzino, viitorul Ioan al VI-lea (1347–1354).

[3] Imperiul bizantin.

[4] Ștefan Dušan, regele Serbiei (1331–1355).

[5] Expresie arhaizantă pentru a desemna pe mai marii regatului. Dušan se proclamă la sfîrșitul anului 1345 „împărat al sîrbilor și grecilor" și este încoronat ca atare, la Skoplje, la 16 aprilie 1346.

[6] Dušan cucerește în 1348 Tesalia, ocupînd astfel Vlahia tesalică și își ia titlul de „comite al Vlahiei" *(Blachie comes)*. Ca guvernator al noii provincii este numit ginerele său, Grigore Preljub, care primește, prin imitarea sistemului bizantin, titlul de cezar (1348–1355), v. K. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, Gotha, 1911, p. 394–395.

2

3. Μετὰ δέ τινος χρόνου παραδρομήν, ἐκποδῶν ὁ βασιλεὺς Στέφανος
ονὼς καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀπάρας δικαιωτήρια, ἔτι καὶ οἱ τούτου σατράπαι,
μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν τῆς Βλαχίας εἰληφὼς ἀρχὴν καῖσαρ ὁ Πρέλουμπος,
αὐτὸς ἐξ ἀνθρώπων γενόμενος, ἐπιδημεῖ τῇ ἐν Ἑλλάδι Βλαχίᾳ ἐκ τῆς βασι-
ος τῶν πόλεων ὁ τῆς εὐσεβοῦς βασιλίδος αὐτάδελφος Νικηφόρος ὁ δεσπότης,
ταύτην ὑφ᾽ ἑαυτὸν ποιησάμενος, πρὸς δὲ καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν εἰληφώς,
ι τὸ δεσποτᾶτον, τὸν δὲ ἴδιον γαμβρόν, τὸν δεσπότην λέγω Συμεών, τῆς
ῆς ἐκβαλὼν τοῦ δεσποτάτου, εἰς Καστορίαν ἐκπέμπει τοῦτον μετὰ καὶ τῆς
ιλίσσης Θωμαΐδος, αὐτὸς δὲ πᾶσαν περιζώννυται τὴν ἀρχήν, τῆς ἐν Ἑλλάδι
ω Βλαχίας καὶ αὐτῆς τῆς Αἰτωλίας.

3

4. [...]Οὔπω δὲ τῷ πόδι τῇ ἀρχῇ προσερείσας τῆς Σερβίας, καὶ ὁ τοῦ Νικη-
ου δεσπότου θάνατος τούτῳ προσαγγέλλεται. Οὗτος γὰρ ἐκ τῆς Κωνσταντι-
τόλεως ἐλθών, ὡς ἔφημεν, καὶ τῶν δύο ἐπαρχιῶν τὴν ἀρχὴν σφετερισάμενος,
Βλαχίας φημὶ καὶ τοῦ δεσποτάτου Αἰτωλίας, καὶ τοὺς Ῥωμαίους πάντας
ιστους εὑρών, τοὺς μὲν τῆς Βλαχίας ἐκ τῆς τῶν Σέρβων ἐπιθέσεως, τοὺς δὲ
Αἰτωλίας ἐκ τῆς τῶν Ἀλβανιτῶν δυστροπίας καὶ κακογνωμίας, τούτους δὲ
ιόμενος ἐπισυνάξαι καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἀποκαταστῆσαι κληρονομίας, τοὺς δὲ
βανίτας τέλεον ἐκδιῶξαι τοῦ τόπου, οὐκ ἔφθη τοῦτο ποιῆσαι· ἀξιόμαχον
δύναμιν ἰδίαν μὴ κεκτημένος, Τούρκους προσεκαλέσατο εἰς συμμαχίαν.
ὼν δὲ εἰς Ἀχελῷον καὶ πόλεμον συγκροτήσας κατὰ τῶν Ἀλβανιτῶν, κατα-
εῖται ὑπ᾽ αὐτῶν καὶ ἀναιρεῖται, τριετίαν μόνην ἄρξας ἐπὶ μησὶ δύο καὶ
ας τινάς, ἔτους ὑπάρχοντος ͵ςωξς.

5. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς Συμεών, τὰ τῆς Σερβίας καταλείπει ὅρια, κατὰ
βλαχίας ἐκστρατεύει, καὶ ταύτης ἐγκρατὴς γίνεται, καὶ ἐν τῇ τῶν Τρικκάλων
τὰ βασίλεια ἐπήξατο, καὶ τὴν αὐγούσταν Θωμαΐδα ἐκ τῆς Καστορίας
ιαλεσάμενος ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Τρικκάλων ταύτην εἰσάγει, καὶ ἐπὶ
ῶν βασιλείων ἀναβιβάσας αὐλήν, ἐκεῖσε ταύτην κατέλιπεν ἐπὶ δυσὶ τέκνοις,
ὸ μὲν ἦν ἄρρεν, τὸ δὲ ἕτερον θῆλυ. Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Αἰτωλίαν ἐχώρει·
οδε γὰρ κἀκείνην ὑφ᾽ ἑαυτὸν ποιήσασθαι· ὃ καὶ γέγονεν· οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ
ως αὐτὸς προσεδέξαντο, καὶ ὡς βασιλέα εὐφήμουσαν, καὶ τὴν Ἄρταν
οῖς Ἰωαννίνοις αὐτῷ παραδεδώκασι μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρίων, ὧν ἡ Αἰτωλία
κέκτηται. Δώροις οὖν ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς Συμεὼν τοὺς προὔχοντας
Αἰτωλῶν δεξιωσάμενος, πάλιν ὄπισθεν ἐπὶ τὴν Βλαχίαν παραγίνεται· ἐκάλει
τοῦτον ἡ τοῦ Χλαπένου ἐπέλευσις.

2

3. După trecerea unei bucăți de vreme, împăratul Ștefan a pornit către judecata viitoare [7] și la fel și satrapii lui și cezarul Prelumpos, cel care luase conducerea Vlahiei a murit și el; și vine în Vlahia din Elada, din împărăteasa orașelor [8], fratele augustei împărătese, despotul Nichifor [9] și-și supune această [țară] și mai ia și domnia rămasă de la părintele său, adică despotatul, iar pe propriul său cumnat, adică pe despotul Simeon [10], îndepărtîndu-l de la conducerea despotatului, îl trimite la Castoria [11] împreună și cu împărăteasa Tomaida. Iar el își ia toată domnia, adică pe aceea asupra Vlahiei din Elada și pe aceea a Etoliei.

3

4. [...] Încă nu pășise bine în țara Serbiei [12] și i se vestește moartea despotului Nichifor. Căci acesta, venind, cum am spus, din Constantinopol și însușindu-și stăpînirea celor două provincii, adică a Vlahiei și a despotatului Etoliei și găsindu-i pe toți romeii în pribegie plecați, pe cei din Vlahia din pricina apăsării îndurate din partea sîrbilor, iar pe cei din Etolia din pricina răutății și a ticăloșiei albanezilor, a vrut să-i adune și să-i reașeze în proprietățile lor, iar pe albanezi să-i izgonească cu totul din acele locuri, dar nu a izbutit să facă acest lucru. Căci, neavînd o armată proprie în stare să-i înfrunte în luptă [pe dușmani], i-a chemat ca aliați pe turci. Și venind la Acheloos [13] și încingînd lupta cu albanezii, e înfrînt de ei și ucis, după ce domnise numai trei ani, două luni și cîteva zile, în anul 6866 [14].

5. Aflînd de acest lucru, împăratul Simeon părăsește hotarele Serbiei, pornește cu război împotriva Vlahiei și o cucerește și și-a așezat reședința în orașul Trikkala și trimițînd după împărăteasa Tomaida la Castoria, o aduce în orașul Trikkala. Și urcînd [cu ea] la curtea împărătească, a lăsat-o acolo împreună cu cei doi copii, dintre care unul era băiat, iar cealaltă o fată. Iar el a pornit spre Etolia. Căci nădăjduia să o cucerească și pe aceasta, ceea ce s-a și întîmplat. Căci etolienii l-au primit cu bucurie și l-au aclamat ca pe un împărat și i-au predat lui Arta și Ianina împreună cu restul cetăților pe care le cuprinde întreaga Etolie. Și după ce împăratul iubitor de Hristos Simeon i-a cinstit cu daruri pe fruntașii etolienilor, s-a întors din nou înapoi în Vlahia. Căci îl chema la asta năvălirea lui Chlapenos [15]. Acest Chlapenos, care era unul dintre satrapii sîrbi și care luase

[7] Ștefan Dušan moare la 20 decembrie 1355, *ibidem*, p. 412.

[8] Denumire retorică pentru Constantinopol.

[9] Nichifor al II-lea, despot al Epirului (1338–1340; 1356–1359), fratele Tomaidei, soția lui Simeon Uroš, care se proclamase „împărat al sîrbilor și grecilor", v. *infra*, n. 10.

[10] Simeon Uroš, zis și Paleologul, fiul lui Ștefan Uroš al III-lea al Serbiei și al Mariei Paleologhina. Era căsătorit cu Tomaida, sora lui Nichifor al II-lea al Epirului. Fusese numit de Ștefan Dušan despot al Epirului, iar prin 1356 se proclamă „împărat al sîrbilor și al grecilor", concurîndu-l pe Ștefan Uroš.

[11] Azi, Castoria, în Grecia.

[12] Este vorba de Simeon Uroš care se proclamase „împărat al sîrbilor și grecilor" și pornise, potrivit cronicii, din Castoria, susținut de o armată formată din bizantini, albanezi și sîrbi împotriva propriului său frate, Ștefan Uroš, succesorul lui Ștefan Dušan la tronul Serbiei.

[13] Azi, Aspropotamos, în Grecia.

[14] 1358.

[15] Radoslav Hlapen, nobil sîrb, căsătorit cu văduva lui Grigore Preljub, Irina, fiica lui Ștefan Dušan. El ridica pretenții, în numele soției sale, asupra Tesaliei. Fusese numit de regele sîrb guvernator al Veriei și al Vodenei, v. K. Jireček, *op. cit.*, p. 415.

6. Οὗτος τοίνυν ὁ Χλάπενος, εἷς ὢν τῶν Σερβικῶν σατραπῶν καί τινα ...ούρια ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων εἰληφώς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν μεγαλόδοξον πόλιν ...ροιαν, μεγάλως ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐσέμνυνεν· ὅθεν καὶ γυναῖκα λαμβάνει ... τοῦ Πρελούμπου ἐκείνου γαμετήν, ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε τῆς Βλαχίας ...κατάρξαντα. Τεθνηκὼς γὰρ ὁ Πρέλουμπος ἐκεῖνος κατέλιπε ταύτην ἐν τῇ ...κκάλων πόλει μετὰ καὶ υἱέως ἑνός, τοῦ ὕστερον τυραννήσαντος τὴν πολυθρύ...ον τῶν Ἰωαννίνων πόλιν [. . .].

4

7. [. . .] καὶ μετὰ χρόνον ἕνα ἢ καὶ πλείονα ἐκεῖνος κατὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι ...χίας ἐκστρατεύει συνεπαγόμενος μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ κάκιστον τοῦ Πρελούμπου ...νημα, εἰς νεανίσκους ἤδη τελοῦν. Τῇ Βλαχίᾳ δὲ φθάσας μετὰ τῶν στρατευ...ων καὶ φρούριον ἐν πολιορκίᾳ εἰληφώς, Δάμασιν καλούμενον, εἰς συμβάσεις ... τοῦ βασιλέως Συμεὼν χωροῦσι, καὶ τὸ φρούριον τούτῳ παραχωρεῖ. Ὁ δὲ ...ιλεὺς τὴν ἰδίαν θυγατέρα εἰς γάμον δίδωσι τῷ Θωμᾷ· καὶ κηδεστὴν αὐτὸν ...σάμενος, ἐντὸς τῆς πόλεως Τρικκάλων εἰσέρχεται ὁ Θωμᾶς· ὁ δὲ βασιλεὺς ...ένως τοῦτον ὑποδέχεται, καὶ τὴν θυγατέρα ἐκδίδωσι, τοῦ μητροπολίτου ...ίσσης τὴν μνηστείαν τελέσαντος.

5

8. Ὁ δὲ βασιλεὺς Συμεὼν μόνης φροντίζων τῆς Βλαχίας, τὴν Αἰτωλίαν ...σαν τοῖς Ἀλβανίταις παραχωρεῖ· καὶ εἰς δύο ἡ ἐπαρχία πᾶσα τῆς Αἰτωλίας ...ζεται· καὶ δεσπόται ἐκ τοῦ τῶν Ἀλβανιτῶν γένους ἀναδείκνυται δύο, ὧν ...ν τὸν Ἀχελῷον καὶ τὰ ἐπέκεινα σὺν τῷ Ἀγγελοκάστρῳ ἐκληρώσατο, Γκῖνος ...ούϊας ὀνομαζόμενος, θάτερος δὲ τὴν Ἄρταν καὶ τοὺς Ῥωγοὺς ἐσφετερίσατο ...ρος Λιώσας καὶ οὗτος ὀνομαζόμενος· καὶ συντόμως εἰπεῖν ἡ Αἰτωλία πᾶσα ...τὴν χεῖρα τῶν Ἀλβανιτῶν ἐγεγόνει.

6

20. Τότε δῆτα καὶ ὁ Θωμᾶς τοὺς ἐγκρίτους τῶν Ἀλβανιτῶν ἐν τῇ φρουρᾷ ...θροίζει, τοὺς δὲ ἑτέρους πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν λαὸν ...πόλεως συνεμερίσατο, καὶ αὐτοὺς πωλεῖν παρηγγύα. Τὸ δὲ πλῆθος, ὅσοι ...ρέθησαν ἐν τῷ νησίῳ, τοὺς μὲν Ἀλβανίτας πρὸς τὸν λαὸν διεμέριζε πρὸς

cîteva fortărețe din hotarele romeice în stăpînirea lui, ba chiar și slăvita cetate a Veriei, se fălea mult cu cele izbîndite de el. De pe urma cărora își ia de nevastă pe soția acelui Prelumpos, despre care am arătat că domnise mai înainte peste Vlahia. Căci Prelumpos, la moartea sa, o lăsase pe ea în orașul Trikkala împreună cu un fiu, care avea să domnească silnic mai tîrziu peste vestita cetate a Ianinei [16] [. . .].

4

7. [. . .] Iar după un an sau ceva mai mult, acela [17] pornește la război împotriva Vlahiei din Elada, ducînd cu sine și preaticăloasa odraslă a lui Prelumpos, ce era încă un băietan [18]. Și, după ce a ajuns în Vlahia cu oastea și a luat prin asediu o cetate, numită Damasis, intră în tratative și se înțelege cu împăratul Simeon și-i cedează cetatea. Iar împăratul îi dă lui Toma în căsătorie pe propria lui fiică. Și după ce a făcut această înțelegere de căsătorie, Toma intră în orașul Trikkala. Iar împăratul îl primește cu bucurie și-i încredințează fiica, iar căsătoria a celebrat-o mitropolitul din Larissa [19].

5

8. Iar împăratul Simeon, îngrijindu-se numai de Vlahia, cedează toată Etolia albanezilor. Și provincia Etoliei e împărțită în două. Și sînt numiți doi despoți din neamul albanezilor, dintre care unul a primit în stăpînire Acheloos și împrejurimile, împreună cu Arghirocastron, el se numea Ghinos Buias, iar celălalt Arta și Rogoi a luat în stăpînire, acesta se numea Petros Liosas. Și, ca s-o spun pe scurt, întreaga Etolie a căzut în mîna albanezilor [20].

6

20. Atunci dar Toma adună în cetate pe conducătorii albanezilor, iar pe ceilalți i-a împărțit pe la arhonții lui și la poporul orașului și i-a îndemnat să-i vîndă [21]. Iar în ce privește mulțimea celor care se se găseau în insuliță, pe albanezi i-a împărțit poporului să-i chivernisească, iar ei

[16] Este vorba de Toma Preljubovič, fiul lui Grigore Preljub și al Irinei, fiica lui Ștefan Dušan.

[17] Radoslav Hlapen, la un an și mai bine, după cronică, de la căsătoria sa cu Irina.

[18] Toma Preljubovič.

[19] Toma Preljubovič s-a căsătorit cu Maria, fiica lui Simeon Uroš, și a fost numit despot al Epirului de către socrul său. A deținut această calitate între 1366 și 1384, v. Jireček, *op. cit.*, p. 419–420.

[20] Cronica se referă la Gjin Bua Spata și la Petru Ljosa, fruntași albanezi, indicați ca atare și de alte izvoare ale vremii. Problema apartenenței lor etnice a născut totuși discuții, unii cercetători atribuindu-le lor, ca și altor personalități locale amintite în cronică, o origine vlahă, românească, v. I. Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, I, București, 1929, p. 6 și urm.; Mario Ruffini, *Ghinu Buia Spata și luptele aromânilor pentru cucerirea Ianinei (1360–1400)*, Studii, 15, 1962, 5, p. 1 127–1 154.

[21] Cronica se referă la un atac împotriva Ianinei condus de albanezi și care a beneficiat de complicități din interiorul orașului. Atacatorii au desfășurat acțiunea lor de pe uscat și, cu bărci, de pe lacul pe marginea căruia se află Ianina și care poartă același nume. Ei se concentraseră pe o mică insulă de pe acest lac. Este locul să amintim că atacatorii erau „malacași", nume al unui „trib albanez", după majoritatea cercetătorilor. Totuși originea lor este, după alți cercetători, care pornesc de la constatările lui Pouqueville, călător în Grecia la începutul veacului trecut și consul al Franței la Ianina, românească, ei fiind aromâni din regiune. V. *supra*, n. 20. Atacul s-a produs la începutul anului 1379.

ἑρνησιν, καὶ ἀπημπόλουν αὐτούς, τοὺς δὲ Βουλγάρους καὶ Βλάχους ῥινο-
εῖν αὐτοὺς ᾑρετίσατο. Αἱμάτων γὰρ χύτρα ἦν τότε ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἔκπαλαι τῶν μαρτύρων ἡ Νικομηδέων μεγαλόπολις. Εὐκαιρίαν γὰρ εὑρὼν Θωμᾶς τότε τοὺς Ἀλβανίτας κακῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτοὺς ἐτυράννιζεν· ὃς καὶ βανιτοκτόνος ἐπεθύμει γενέσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι· μικρὰ γὰρ πᾶσα κακία ς κακίαν τοῦ Θωμᾶ.

7

30. Ἀμέλει καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Ἰζαοὺ ἔρχεται· δέχονται τοῦτον Ἰωαννῖται ὑπτίαις ὅλαις χερσὶ καὶ δεσπότην αὐτὸν ἐπευφημοῦσι μηνὶ Ἰα-ρίῳ τῇ λα'. Παραυτίκα γοῦν προσκαλοῦσι παράνυμφον ἀπὸ τῆς [τῆς] Ἑλλάδος χίας τὴν καισάρισσαν, ἥτις καὶ μετὰ τοῦ Στεφάνου εἰσῆλθε, καὶ τὸν γάμον ῥέπισε, καὶ τὰ μνῆστρα ηὐλογήθησαν, καὶ εἰς μεγάλην χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ῶν Ἰωαννίνων πόλις τότε ἐκοσμεῖτο καὶ ἐσεμνύνετο. Ἀγαθὸς ὢν ὁ δε-της τοὺς πάντας ᾠκτείρησεν ἔτι καὶ ἐκληροδότησεν ὕστερον.

8

35. [...]Εἶτα ὁ δεσπότης μετὰ τοῦ Μελκούτζη καὶ τοῦ καίσαρος, ὃς καὶ ς ἦλθεν ἀπὸ τῆς Βλαχίας, εἰς συμμαχίαν ὑπάγει μετ' αὐτῶν, καὶ φθάνει ἀμιράν, κἀκεῖσε διατρίψας χρόνον ἕνα καὶ μῆνας δύο, ἔρχεται μετὰ τοῦ ρέτζη εἰς τὸν Ἀχελῷον, καὶ ἀπ' αὐτόθεν εἰς τὴν Ἄρταν· εἶτα εἰσέρχεται ὰ Ἰωάννινα, μηνὶ δεκεμβρίῳ τῇ δ', ἰνδικτιῶνος ιδ', ἐν ἔτει ,ςω4θ'.

9

41. Ἔτει ,ς϶η', ἰνδικτιῶνος η', τῇ κθ' τοῦ Ὀκτωβρίου, Τετάρτῃ ἡμέρᾳ, πότης Σπάτας ἀπῆλθε πρὸς τὰ μέλλοντα δικαιωτήρια καὶ παραυτίκα ὁ ἀδελφὸς ὁ Σγοῦρος τὴν Ἄρταν παραλαμβάνει· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπιπηδᾷ κατ' ὁ Μπογκόης, ὁ Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχος, καὶ τὸν Σγοῦρον ἐκδιώκει, δὲ τοπικοὺς τῶν ἐντίμων ὑπούλως καὶ δολερῶς πάντας ἐψιθύριζε, καὶ εἰς ρὰς ἀποκλείει καὶ εἰς ἀφανισμόν, οἴμοι, τὰ ἑαυτῶν οἰκήματα πεποίηκεν, ὗ καὶ εἰς ἐξορίαν αὐτοὺς ἐκπέμπει.

i-au vîndut, iar pe bulgari și pe vlahi a hotărît să-i scurteze de nas. Și era atunci orașul Ianinei ca o oală de sînge, precum odinioară marele oraș de martiri ai Nicomediei. Căci găsind atunci Toma prilejul potrivit, se purta silnic și fără milă, ca un tiran, cu albanezii. El rîvnea chiar să fie și să se numească „Ucigătorul de albanezi" [22]. Și orice răutate e mică față de răutatea lui Toma.

7

30. După puține zile, vine Esau [23]. Îl primesc ianinoții cu brațele larg deschise și-l aclamă despot în luna ianuarie, în ziua de 31 [24]. Îndată ei cheamă ca nuntașă pe cezarisă din Vlahia Eladei [25]. Ea a venit și cu Ștefan [26] și a pregătit nunta și mirii au fost binecuvîntați și cu mare bucurie și cu îmbrățișări s-a împodobit atunci orașul Ianina și a strălucit. Despotul fiind un om bun, de toți s-a milostivit și pe toți i-a dăruit prin testament, mai tîrziu.

8

35. [...] Apoi despotul [27] împreună cu Melkutzis [28] și cu cezarul [29] care venise și el din Vlahia, face alianță și se duce la emir și, după ce petrece acolo un an și două luni, merge cu Vranetzi [30] la Aheloos și de acolo la Arta. Apoi intră în Ianina, în luna decembrie, ziua 4, indicțiunea 14 în anul 6899 [31].

9

41. În anul 6908, indicțiunea 9, în a 29-a zi a lui octombrie, într-o miercuri [32], despotul Spata a plecat spre judecata ce va să vie [33] și îndată fratele său, Sguros, ia în stăpînire Arta [34]. Și după cîteva zile năvălește asupră-i Bongois serbalbanitobulgarovlahul [35] și-l alungă pe Sguros și pe localnicii de vază îi duce cu vorba, ascunzîndu-și cu viclenie ura și-i închide în fortărețe și le-a năruit, vai, gospodăriile, pînă ce îi trimite și în surghiun.

---

[22] Albanoctonul, în grecește, după cum Vasile al II-lea fusese numit Bulgaroctonul, iar despre Caloian se spune că ar fi dorit să fie numit Romeoctonul.

[23] Esau de Buondelmonti Acciaiuoli, nobil florentin, înrudit cu familiile domnitoare Acciaiuoli din principatul Ahaiei și Tocco din Corfu. A fost al doilea soț al Mariei, văduva lui Toma Preljubović.

[24] 31 ianuarie 1385. Esau a domnit pînă în 1408.

[25] Maria Radoslava, fiica lui Hlapen, căsătorită cu Alexios Anghelos Philantropenos, cezar în Tesalia.

[26] Un fiu al lui Hlapen, unul dintre ultimii stăpînitori sîrbi din Tesalia.

[27] Esau de Buondelmonti Acciaiuoli, după alungarea lui Spata, cu ajutorul turcilor, în 1389.

[28] Șef militar turc, aliat cu Esau împotriva lui Spata.

[29] Alexios Anghelos Philantropenos.

[30] Evrenos bey.

[31] 4 decembrie 1390. Cronica se referă la „închinarea" acestor dinaști balcanici față de Baiazid I (1389–1402).

[32] 29 octombrie 1399.

[33] Gjin Buia Spata, despotul din Arta (1375–1399).

[34] Mauriciu Buia Spata Sguros, despot din Arta (1399–1418).

[35] După Caragiani, *op. cit.*, numele lui adevărat este Bagŭa, nume întîlnit și azi la aromâni, ca nume de familie. Un „bulgararvanitovlah" apare și la Ioan Katrares, poet bizantin din secolul al XIV-lea, v. *Fontes*, vol. III, p. 519. Cf. și Dj. Sp. Radojičić, „*Bulgaralbanitoblahos*" et „*Serbalbanitobulgaroblahos*", Romanoslavica, 13, 1966, p. 77–79.

VII. ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΟΥΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΩΝΙΑΣ

Δούλωσις τοῦ Παύλου Σπάτα εἰς τοὺς Τούρκους

I, § 30.

Μία φορὰ ἐκατέβηκεν ἀφέντης τῆς Βλαχίας,
Γιοσού-μπέκη τὸν ἔλεγαν, καὶ μὲ βαρὺν φουσσᾶτο·
ὡς χιλιάδες εἴκοσι παντέχω ὅτι νὰ ἦτον·
ἤθελε κάμει καὶ πολλὴν ζημίαν εἰς τὸν τόπον.
Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠθέλησεν τὸ ριζικὸν τοῦ δούκα,
καὶ ηὗραν καὶ τὸν ποταμὸν μέγαν καταβασμένον·
ἔρρουσαν νὰ περάσουσιν, ἐπνίγησαν ἐξ αὔτους.

Πῶς ἐποίησαν φιλίαν καὶ ἀγάπην ὁ δούκας μὲ τὸν Γιοσού-μπέκην, ἀφέντη τῆς Βλαχίας

I, § 33.

Ἀγάπην ἐποιήσασιν, φιλίαν πληρεστάτην·
τοὺς πιασμένους ἔστρεψεν· ἐδιέβη τὸ φουσσᾶτο.

Πῶς ἔδωκεν ὁ Παῦλος Σπάτας τὸ Ἀγγελόκαστρο τῶν Τούρκων

I, § 36.

Ἰδὲς τὴν ἀποτύφλωσιν τὴν ἔχουν οἱ ἀνθρῶποι·
τοὺς ἀσεβεῖς πιστεύουσιν, ὁποὺ οὐκ ἔχουν πίστι!
Πούπετε οὐκ ἠκούσθηκεν οἱ Τοῦρκοι νὰ βοηθήσουν
κανεὶν ἀφέντη χριστιανόν, εἰ μὴ νὰ τὸν κομπώνουν.
Ὁ δὲ Βρανέζης ὤρθωσε Μπαράκον, τὸν υἱόν του,
καὶ μὲ φουσσᾶτον ὀλιγὸν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ κάστρο,
καθὼς τοῦ τὸ ἐτάξασιν καὶ ἐπαράλαβέν το,
καὶ συνταρχίαν ἔβαλε Τούρκους καλοὺς ἀπέσω,
καὶ κεφαλὴν καὶ φύλαξιν καὶ ἐδυνάμωσέν το.
Αὐτὸς ηὑρῆκεν ἀφορμὴν φουσσᾶτο ἔναι ὀλίγον,
καὶ ἐστράφηκεν εἰς τὴν Βλαχιὰν τάχα νὰ μάσῃ πλέον.

LVII. CRONICA DUCILOR TOCCO DIN CEFALONIA

Această cronică interesantă, păstrată în codicele *Vaticanus Graecus* 1881, și editată recent pentru prima oară, povestește în 3 922 de versuri populare evenimentele din Epir dintre anii 1375 și 1422, care au culminat cu cucerirea despotatelor Arta și Ioanina de către ducele Carlo Tocco din insulele Leucadia și Cefalonia. Luau parte la lupte latini, albanezi și bizantini, iar autorul era probabil din orașul Ioanina. El și-a scris opera între anii 1412—1425, folosind limba populară, cu numeroase elemente lexicale latine și romanice. Aflăm din informațiile sale că Tesalia era centrul provinciei Vlahia, stăpînite de turci, iar Țara Românească, cunoscută sub numele de Ungrovlahia, sprijinea pe unul dintre pretendenții la tronul Imperiului otoman, angajat în luptă cu una dintre rudele sale.

Ediția folosită: Cronaca dei Tocco di Cefalonia di Anonimo. Prolegomeni, testo critico e traduzione a cura di Giuseppe Schirò (*Ignoti auctoris Chronica Toccorum Cephalleniensium* recensuit et Italice vertit Joseph Schirò). Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, 1975, CFHB, 10.

Cum a vrut Spatas să supună Voditza

I, § 30 Paulus Spatas [1] se pune în slujba turcilor. Odată a coborît cu o armată puternică Iusuf beg, conducătorul Vlahiei [2]; (435) cred că erau cam douăzeci de mii de oameni. El voia să pricinuiască multă stricăciune în acel ținut, dar Dumnezeu a dorit binele ducelui: turcii au întîlnit în cale un rîu mare și revărsat; deci s-au îngrămădit să treacă, dar unii din ei s-au înecat.

Cum a făcut ducele prietenie și pace cu Iusuf beg, conducătorul Vlahiei

I, § 33 (466) Au făcut pace și prietenie strînsă. Ducele a restituit prizonierii, iar Iusuf beg s-a retras.

Cum a dat Paulus Spatas cetatea Angelocastro turcilor

I, § 36 Uită-te cît sînt de orbi oamenii: ei se încred în cei fără credință; dar nu s-a auzit niciodată ca turcii să ajute un domn creștin, decît să-l înșele. (500) Vranezis [3] a dat porunci fiului său Barac, iar acesta a pornit cu o oaste mică spre cetate și, după cum hotărîseră, a luat-o în stăpînire, a pus de strajă turci de încredere și căpetenii și a întărit-o; iar el însuși a găsit pretext că oastea e mică și s-a întors în Vlahia spre a strînge una mai mare.

---

[1] Paulus Spata, despot in Arta, Acheloos, Angelocastron și Naupacton pînă în anul 1407.
[2] Acest eveniment a avut loc puțin înainte de anul 1407.
[3] Vranezis, conducător turc în Tesalia în jurul anului 1407.

Πῶς ἐβου(λεύθ)η ὁ Μο(υρίκης) Σπάτας νὰ ὑπᾷ τὴν Βόδιτζαν)

III, § 6.
741 Καὶ ἔπεψαν εἰς τὴν Βλαχιάν, εἰς τούρκους κεφαλᾶδες,
δωρήματα, κανίσκια, φουσσᾶτο νὰ τοὺς δώσουν.
Καὶ ἔπεμψάν τους βοήθειὰν ἕως τριακοσίους.

Ὁ πλατυσμὸς τοῦ δούκα.

III, § 12.
Καὶ φανερὰ ἐξέβηκεν ὁ λόγος, ἐπλατύνθη
825 τὸ πῶς ὁ δούκας ἀγαπᾶ μαζώνει ρογατόρους
ἀπὲ τὰ Ἰωάννινα ὁμοίως ἐκ τὴν Βλαχίαν.
Ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλα εἰς τοῦ δουκὸς τὴν ρόγαν,
πολλοὶ γὰρ ἐσυνάχθησαν εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον.

Πῶς ἐγίνη ἀνακάτωσις ἀνάμεσα τοὺς Τούρκους.

XI, § 3.
3090 Καὶ ἐγίνην ἀνάκατωσις ἀνάμεσα τοὺς Τούρκους.
Ἐξέβηκεν ὁ Μουσταφᾶς ἐκ τὴν Οὐγγροβλαχίαν
καὶ ἔσχισεν τὴν Ρωμανιάν, ᾽ς τὴν Σαλονίκη ἐσέβη
καὶ ⟨ εἶτα ⟩ ἐνώθηκεν αὐτοῦ μετὰ τὸν βασιλέα.
Ὁ ἀδελφός του ἔδραμεν ἀκούλιθα ὁ σουλτᾶνος,
3095 καὶ ηὗρεν πῶς ἐσέβηκεν μέσα εἰς τὴν Σαλονίκην.

Cum a hotărît Murices Spatas[4] *să meargă la Voditza*[5]

III, § 6 (741) Și au trimis în Vlahia, la căpeteniile turcești, daruri și omagii să le dea o armată, iar aceia au trimis în ajutor cam trei sute de oameni.

Ducele își extinde puterea

III, § 12 Mergea vorba în chip lămurit că ducele[6] dorea să se (825) întindă și strîngea oșteni cu soldă din Iannina și din Vlahia. Deci s-au strîns în timpul acela în slujba ducelui o mulțime de căpitani și de căpetenii tinere.

Cum s-au ivit neînțelegeri între turci

XI, § 3 (3 090) S-au ivit neînțelegeri între turci. Mustafa a pornit din Ungrovlahia[7], a trecut prin împărăția romeilor și a intrat în Salonic, apoi s-a unit cu împăratul bizantin. Fratele său, sultanul, a alergat în urma lui, (3 095) dar a aflat că acela intrase deja în Salonic.

---

4 Murices Spatas, despot de Arta puțin înainte de anul 1407.
5 Voditza, localitate în Acarnania, la sud de golful Arta.
6 Ducele Carlo Tocco, despot de Ianina, Arta și Cefalonia după anul 1408.
7 În Țara Românească domnea Mircea cel Bătrîn, iar Mustafa se ridicase împotriva fratelui său, fiind ajutat de români și bizantini.

τι ὁ βαρβαρισμὸς διὰ τὸ γένος καὶ τὴν γλῶσσαν λέγεται, οὐ διὰ τὴν πίστιν

(p. 35, 11—25) Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οἱ Ἕλληνες εἶχον τοὺς Τρῶας ὡς
ρβάρους, ἐπειδὴ μίαν πίστιν εἶχαν καὶ τοὺς αὐτοὺς θεοὺς προσεκύνουν καὶ
έβοντο, λέγομεν ὅτι τὸ βάρβαρον οὐδὲν νοεῖται περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ νοεῖται
ὰ τὸ γένος καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν τάξιν τῆς πολιτείας καὶ τὴν παίδευσιν.
μεῖς γὰρ Χριστιανοὶ ὄντες καὶ μίαν πίστιν ἔχοντες καὶ ἓν βάπτισμα μετὰ
λλῶν ἐθνῶν ὅμως βαρβάρους ἔχομεν καὶ λέγομεν τοὺς Βουλγάρους, τοὺς
άχους, τοὺς Ἀλβανίτας, τοὺς Ῥούσους καὶ καθεξῆς τὰ ἄλλα ἔθνη. Οὕτω καὶ
Ἕλληνες μίαν πίστιν ἔχοντες μετὰ τῶν ἐθνῶν ὅμως πάντας ὅσοι ἦσαν ἔξω
ῦ γένους αὐτῶν καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἑλληνικῆς ἐκάλουν βαρβάρους.

Originar din insula Chios, unde familia sa de origine italiană se stabilise mai de mult și avea proprietăți, a trăit aproximativ între anii 1355 și 1456 și a alcătuit un comentar la opera lui Dionysius din Halicarnas. Această operă redactată probabil în jurul anului 1430 s-a păstrat în manuscrisele *Vaticanus Graecus* 1131, f. 22^v—31^v, *Taurinensis* 234, f. 1—62, *Vindobonensis N*. CXVII 01.9. și *Parisinus Graecus* 1746. Știri despre autor și operă, la S. Reiter, *Zu Kanabutzes Magister*, „Wiener Studien" 13, 1891, p. 329—332 și S. G. Mercati, *Intorno a Giovanni Canabutzes*, „Studi Bizantini a Neoellenici" 2, 1927, p. 33—35.

Ediția folosită: Maximilian Lehnert, *Ioannis Canabutzae magistri Ad principem Aeni et Samothraces in Dionysium Halicarnasensem commentarius*, Leipzig, 1890.

Noțiunea de barbar se definește după neam și limbă, nu după credință

(p. 35, 11—25) Dacă ar întreba cineva, de ce socoteau grecii pe troieni barbari, cînd aveau o singură credință și slăveau și venerau aceiași zei, am răspunde că noțiunea de barbar se definește, nu prin credință, ci prin neam, limbă, orînduire de stat și educație. Noi sîntem creștini și avem o singură credință și un singur botez împreună cu multe neamuri, dar socotim și numim barbari pe bulgari, vlahi, albanezi, ruși și alte popoare. Tot așa și grecii antici aveau o singură credință împreună cu alte popoare, dar numeau barbari pe toți cîți erau în afara neamului lor și a limbii elenice.

I ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ,ς ϡλ' ΕΤΟΣ

(p. 470, vers. 1—16) Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ φωσσάτου τὰς συντάξεις τῶν ɔκων ἔστησαν κατὰ τάξιν πλησίον τοῦ κάστρου, ὡς ἐθέσπισεν ὁ ψευδοπρο-ηις. Τοὺς δὲ τοξότας ἐκείνους τοὺς ἀναριθμήτους τῶν Τούρκων ἐκέλευσαν ·ας ὁμοῦ τοξεύειν ἐπάνω τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχιονίων, ὡς ἵνα λα-ɔυν καὶ φονεύσουν τινὰς τῶν Ῥωμαίων, καὶ φοβηθῶσιν οἱ ἄλλοι καὶ φύγωσιν ɔῦ τείχους, καὶ ἀπὸ τούτου ἄδειαν εὕρουν καὶ ἀναβῶσιν οἱ Μουσουλμάνοι ω ἀνεμποδίστως, καὶ κρατήσωσι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Ῥωμαίων ὁρῶν ολεμικὰ καὶ μάχιμα ἔργα τῶν Τούρκων, καὶ τὴν πλησμονὴν τοῦ φωσσάτου ῶν τῶν ἀπείρων, καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Μουσουλμάνων τόλμην, καὶ τὰ πρὸ ὀλίγου πραχθέντα, ὅτι ἐντὸς εἰς τὰς σούδας ἀπέκτειναν οῦρκοι Ῥωμαίους καὶ ἄλλους ἔμπροσθεν εἰ[2]ς τὰς πόρτας, ἐδειλ[1]ασαν μέγα σχεδὸν πρὸς φυγὴν οἱ πλείονες ἐθεώρουν.

A trăit în secolul al XV-lea şi a descris într-o limbă populară asediul neizbutit al sultanului Murad al II-lea asupra Constantinopolei în anul 1422, dînd ştiri despre osmani şi tătari. Unii dintre aceştia din urmă veniseră poate dinspre gurile Dunării. Lucrarea s-a păstrat în ms. *Vaticanus Graecus* 579, f. 355r–365v, *Neapolitanus* III B 26 şi *Vallicellianus* 181 şi a fost publicată împreună cu Georgius Phrantzes şi Ioannes Anagnostes de către I. Bekker, Bonn, 1838, p. 457–479. Retipărită în PG, CLVI, 1865, col. 61–81.

POVESTIRE DESPRE RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA CONSTANTINOPOLULUI DIN ANUL 1422

(p. 470, r. 1–16) Conducătorii oştirii au aşezat cetele turcilor în rînduială în faţa cetăţii, aşa cum le poruncise profetul lor mincinos. Ei au poruncit arcaşilor nenumăraţi ai turcilor să tragă cu toţii deodată asupra cetăţii şi a zidurilor din faţă spre a lua şi ucide romei, spre a-i înspăimînta pe ceilalţi şi a-i face să fugă de la ziduri şi în felul acesta să-şi deschidă drum, să intre fără împotrivire musulmanii şi să cucerească oraşul. Văzînd maşinile de război şi de luptă ale turcilor, mulţimea de neamuri nenumărate a oştirii lor, avîntul tătarilor, îndrăzneala musulmanilor şi puţinele succese proprii, deoarece turcii ucideau unii romei înăuntrul şanţurilor şi pe alţii în afara lor, lîngă porţi, poporul romeilor s-a înspăimîntat grozav şi cei mai mulţi se gîndeau să fugă.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ

(p. 182). Ἀσίαν τε γὰρ κατέτρεχον οἱ βάρβαροι πᾶσαν καὶ τὰ ταύτης ὸς περιέκειρον κάλλη, μηδενὸς ἐμπεδῶν ἱσταμένου, καὶ τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ῆδε πάντα πεποίηντο, οὐδαμοῦ τὴν οἰκεῖαν πλεονεξίαν ὁρίζοντες, ἀλλ' ἑξῆς α καταστρεφόμενοι μέχρις αὐτῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς ἀντιπέρας ἠπείρου υζαντίδι, πρὶν ἐπ' αὐτὴν καταβῆναι τὴν θάλασσαν τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς ἀνακοπτόμενοι. Ἐκ μὲν γὰρ Αἰγύπτου Σαρακηνοί, Τοῦρκοι δ' ἐξ αὐτῆς Περσίδος ὁρμώμενοι καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω μερῶν, οἱ μὲν Συρίαν καὶ Παλαι-ην καὶ Παμφυλίαν, οἱ δὲ τὰ μεταξὺ πάντα μέχρις αὐτῆς Βιθυνίας ἐρημίᾳ οῦ κωλύσοντος ὑποχείρια σφίσι καὶ δοῦλα πεποίηντο, ὥς καὶ αὐτὸν τὸν λέα Ῥωμαίων ἀπαγαγεῖν δοριάλωτον Ῥωμανὸν καὶ τὸν Διογένην ἐπικλη-ί, τήν τε Εὐρώπην καὶ τὰ πρὸς ἥλιον δύνοντα πάντα λόγῳ μὲν εἶχον Ῥω-, ἔργῳ δ' ἐκαρποῦντο Σκύθαι καὶ Οὖννοι καὶ Πατζινάκων τινῶν ἔθνος καὶ οἶδ' εἴ τινες ἄλλοι πάντοθεν ἐπιόντες καὶ Μυσῶν λείαν πάντα τιθέμενοι. αῖοι δὲ καὶ Ῥωμαίων οἱ βασιλεῖς μέχρι τοῦ περιβαλέσθαι πορφύραν καὶ άδημα ἀναδήσασθαι τῶν τε οἰκείων ἀπολαύειν ὀρέξεων τὴν βασιλείαν ὁρί-ς τά τε χρήματα οὐκ εἰς δέον ἀνηλωκότες ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ ταμιεῖα ι συνήλασαν, (p. 183) ὧν πολλῶν δεῖ πολέμῳ καὶ τοῖς πολεμικοῖς πράγμασι.

S-a născut la Trapezunt în 1395, a ajuns mitropolit de Niceea în 1437, a luat parte la conciliul de la Florența și Ferrara din 1348, fiind un partizan înflăcărat al unirii bisericilor, apoi a trecut în Italia și a fost numit cardinal în 1439 și patriarh de Constantinpole în 1463. A murit în 1472, lăsînd în urmă o bogată și variată moștenire literară. Lucrarea intitulată *Elogiul Trapezuntului*, autograf păstrat în *Codex Marcianus* 533 (f. 131^v—165^v), a fost redactată înainte de sinodul de la Florența și Ferrara din 1438 și publicată de Spyridon Lambros ,N 'Ελλην,, 13, 1946, p. 146—194.

ELOGIUL TRAPEZUNTULUI

(p. 182) Barbarii au cutreierat toată Asia și au răpit în voie bogățiile ei, fără să întîlnească nici o împotrivire, prefăcînd toate ținuturile de acolo într-o pustietate scitică; ei n-au pus nici un frîu poftelor, ci au răvășit totul pînă în Calcedon și Bizanț de pe continentul din față, fiind opriți în avîntul lor doar de marea întîlnită în cale. Din Egipt au pornit saracenii, din Persia și din regiunile mai îndepărtate turcii: cei dintîi au supus și subjugat Siria, Palestina și Pamfilia, iar ceilalți ținuturile de la mijloc pînă în Bitinia [1], care constituie o piedică prin pustiul ei; au luat prizonier pe împăratul romeilor Romanos, zis Diogenes [2]; iar romeii aveau cu numele Europa și toate regiunile occidentale; de fapt însă pe acestea le stăpîneau sciții, hunii, neamul pecenegilor și nu mai știu ce invadatori și jefuitori, după bunul lor plac. Pînă ce îmbrăcau purpura și-și puneau diadema, împărații romeilor și romeii se bucurau de plăcerile lor, își limitau stăpînirea, cheltuiau averile pe ce nu trebuia și lăsau vistieriile în strîmtoare (p. 183) iar războaiele și armatele aveau nevoie de o mulțime de bani.

1 Bitinia, cîmpie în fața capitalei imperiului, la răsărit de Bosfor.

2 Romanos Diogenes a căzut prizonier în lupta de la Mantzikert în apropiere de lacul Van la 19 august 1071.

LXI. ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΕΙΣ ΜΕΤΑΘΕΣΙΝ

(p. 31) Ἡ βασιλεία μου τῇ τοῦ Θεοῦ δωρεᾷ τε καὶ χάριτι εὐσεβὲς προ-
ον ἔχουσα καὶ χάριν σχοῦσα ταύτην φιλόθεον εἰς τὸ προβιβάζειν καὶ μετα-
αι τινὰς τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἀπὸ
σόνων θρόνων εἰς ὑψηλοτέρους καὶ μείζονας, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀπὸ ὑψηλο-
 εἰς ἐλλάσσονας ἐπειδὰν τοῦτο κρίνῃ συμφέρον τε καὶ ἁρμόδιον, ὡς ὁ καιρὸς
εῖ καὶ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ ἦν χρεία γενέσθαι γνήσιον ἀρχιερέα εἰς τὴν
άτην τῆς Μολδοβλαχίας μητρόπολιν, ἅτε δὴ τοῦ ἐκεῖσε πρότερον τὸ ζῆν
ρήσαντος, ἱερωτάτου μητροπολίτου Δαμιανοῦ, εὑροῦσα νῦν τὸν θεοφι-
τον ἐπίσκοπον Ἀγαθουπόλεως κῦρ Ἰωακείμ, ἄνδρα χρήσιμον καὶ ἐνάρετον
λαβῆ καὶ παρὰ πολλῶν καλὴν μαρτυρίαν ἔχοντα προβιβάζει καὶ μετατί-
 αὐτὸν εἰς τὴν ἁγιωτάτην ταύτην τῆς Μολδοβλαχίας μητρόπολιν θελήσει
ακρίσει καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου,
ἀπὸ τοῦ νῦν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι αὐτὸν γνήσιον ταύτης ἀρχιερέα. Ὀφείλει
 ἀπελθεῖν ἐκεῖσε καὶ ποιεῖν πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐν αὐτῇ ἀκωλύτως
καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου
ιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου
αγμα ἐν ἔτει, ς ἐννεακοσιοστῷ ,νς', μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. ια'.

LXI. DECRET IMPERIAL DE TRANSFER

Printr-un decret al împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448) din luna noiembrie 1447 episcopul Ioachim de Agathopolis, episcopie sufragană a orașului Adrianopole, a fost transferat ca mitropolit al Moldovei, unde a rămas pînă în 1449, cînd a fugit în Polonia din cauză că susținea unirea cu Roma. Urmașul său în scaunul de mitropolit al Moldovei între anii 1449–1455 a fost mitropolitul Teoctist, numit de patriarhul sîrbesc Nicodem din Peć. Documentul a fost publicat mai întîi de Spyridon de Lavra în «**Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς**», buletinul Mitropoliei de Salonic, 2, 1918, p. 78–81 sub titlul **Ἁγιορειτικὰ ἀνάλεκτα** după o copie din anul 1457, apoi cu un comentar mai larg de către Michel Lascaris, *Joachim, métropolite de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le Patriarchat de Peč et l'archevêché d'Achris au XVe siècle*, ARBSH, XIII, 1927, 1–31.

Reproducem textul după ediția din urmă.

Transfer de mitropolit în Moldova

(p. 31) Avînd domnia mea, prin darul și harul lui Dumnezeu, rîvnă evlavioasă și harul cu dragoste de Dumnezeu de a avansa și transfera pe unii dintre preasfințiții mitropoliți și iubitori de Dumnezeu episcopi din scaune mai joase în scaune mai mari și mai înalte sau cîteodată din scaune mai înalte în altele mai joase, dacă crede nimerit și folositor acest lucru, după cum cer timpul și împrejurările, deoarece era nevoie să fie un arhiereu legitim în preasfințita mitropolie a Moldovei, căci cel de mai înainte a murit, adică preasfințitul Damian, l-am găsit acum pe preaiubitorul de Dumnezeu episcop de Agathopolis, chir Ioachim, bărbat vrednic, plin de virtuți și cu bună mărturie de la mulți și îl promovăm și transferăm la preasfințita mitropolie a Moldovei, cu voința și recomandarea preasfîntului meu stăpîn patriarhul ecumenic, pentru ca de acum înainte să fie și să se intituleze arhiereu legitim al acesteia. Trebuie deci să se ducă acolo și să îndeplinească neîmpiedicat toate cele arhierești după sfînta sa înscăunare. Spre lămurirea și întărirea acestui lucru i s-a trimis prezentul decret al domniei mele în anul 1447, luna noiembrie, indictionul al 11-lea.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΣΚΕΥΩΝ, ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΕ ... ΙΕΡΩΝ ΑΝΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ... ΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΗΣ ΕΛΕΟΥΣΗΣ

7 (p. 124) Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ παρευρεθέντα, ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, ἐν τῇ ...ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ σκευοφορίῳ ὡς ἀνωτέρῳ διείληπται παρ' ἡμῶν ...αι τῶν μοναχῶν τὴν ἀναθεώρησιν. Ἐπέκεινα δὲ τούτων τῶν δηλουμένων ...παρόντι καταστίχῳ πραγμάτων οὐχ εὑρέθη ἕτερόν τι εἶδος, ἢ νομίσματος ...ς τις εἴτουν χαραγῆς βασιλικῆς ἄχρι καὶ ἑνὸς γκελλίου ἢ ὑπερπέρας ...ας τινὸς οἱασοῦν, μάρτυς ὁ Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ χρέη ἄχρι τῶν τριά... γκελλίων εἴχομεν δι' ἐπήρειάν τινα πρακτορικὴν προφάσει ὑποχρέων ...ν, ἐνεργοῦντος τοῦ Τετραγωνίτου κῦρ Γεωργίου κατὰ τὴν προπαρελθοῦσαν ...κτιῶνα· ἐπὶ τούτου γὰρ καὶ ταῦτα ὑπεμνήσθημεν δηλοποιήσαντες διὰ τὸ ...ητον ἡμῶν τῶν μοναχῶν. Εἴ δε ἴσως οὐκ ἀληθεύσαμεν, ἀλλὰ περιέργως ...ὑπημνήσθημαν τὰ χρέη ἢ ἀπεκρύβη τι ἀπὸ τῶν προσόντων τῇ μονῇ ...ῶν, ὑπεύθυνοι ἐσόμεθα τῇ μελλούσῃ κρίσει ὡς ψευσάμενοι.

LXII. INVENTARUL OBIECTELOR SACRE, CĂRȚILOR ȘI OFRANDELOR SFINTEI MĂNĂSTIRI A PREASFINTEI NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU ÎNDURĂTOARE

În mănăstirea cu acest nume fondată în anul 1080 în satul Veljusa, la nord-vest de localitatea Strumica, între rîul Vardar și rîul Strumica, s-au păstrat o serie de acte în legătură cu fundarea și trecutul acestui lăcaș, între altele și un inventar din anul 1449, în care se vorbește de vlahi supuși unor obligații față de sanctuar.

Diplomele imperiale în legătută cu fundarea, regula de viață (Τυπικόν) și inventarul au fost publicate împreună cu comentarii amănunțite de către L. Petit, *Le monastère de Notre Dame de Pitié*, IRAIK, 6, 1900, p. 1—153 (ediția folosită de noi).

VLAHI DEPENDENȚI DE O MĂNĂSTIRE

7 (p. 124) Acestea sînt obiectele aflate în biserica noastră și în lada de păstrare, după cum am spus mai sus că s-a făcut cercetare de către monahi, și Dumnezeu ne este martor. În afară de aceste lucruri arătate în inventarul de față n-am găsit nimic altceva, adică bani sau metal imperial prețios [1], nici măcar o singură monedă sau hyperper sau altceva, căci martor ne este Dumnezeu, ci dimpotrivă avem chiar datorii pînă la treizeci de monede [2], din cauza unei supărări cu fiscul pe motivul vlahilor supuși obligațiilor [3], în urma acțiunii întreprinse de chir Georgios Tetragonites [4] la ultimul al zecelea indiction [5]. De aceea am și amintit toate acestea, consemnîndu-le în inventarul fără lipsuri al monahilor noștri. Dacă cumva nu am spus adevărul, ci am înconjurat cele trebuitoare și am ascuns ceva din cele ce aparțin mănăstirii noastre, vom fi arătați ca mincinoși la judecata viitoare.

---

[1] **Χαραγή** = metal imprimat, monedă.

[2] **Γκελλίον** = specie de monedă contemporană.

[3] Călugării plăteau pentru vlahi, deoarece aceștia pășteau pe pășunile mănăstirii și o aprovizionau cu lînă, carne și produse lactate.

[4] Despre acest demnitar bizantin nu avem alte atestări.

[5] Data de 1449 fixată de L. Petit este aproximativă. După V. Laurent, EO, 33, 1934, p. 23, redactarea inițială datează din 1164.

1

2 (p. 100) Μετὰ δὲ παραδρομὴν δύο ἡμερῶν παραγίνεται πάλιν ὁ μεσάζων ὸν πατριάρχην, εὗρε δὲ καὶ τὸν Μηδείας ἐκεῖσε, καθὼς τοῦτο προκατε-ασε, καὶ πάλιν λόγους πολλοὺς κινεῖ ὁ μεσάζων ἔχων καὶ τὸν Μηδείας έρους συνηγοροῦντα πρὸς τὸ δεχθῆναι ὡς Μολδοβλαχίας τὸν δηλωθέντα

LXIII. SYLVESTROS SYROPOULOS

Născut pe la 1400, autorul a avut parte de o educație intelectuală îngrijită și a făcut ulterior o frumoasă carieră de funcții laice și eclesiastice. A participat, în calitate de mare eclesiarh, la lucrările conciliului unionist de la Ferrara–Florența (1438–1439). Chiar dacă la discuțiile purtate acolo nu a luat totdeauna parte activă, poziția pe care o deținea i-a permis să cunoască atît dezbaterile oficiale, cît și manifestările de culise din tabăra bizantină, elemente care sporesc valoarea de informații a memoriilor redactate de el prin anii 1444–1445 cu privire la preliminariile și desfășurarea lucrărilor conciliare. Aceste *Memorii* sînt opera unui martor ocular angajat, care suporta, în momentul redactării lor, consecințele evenimentelor relatate. Poziția sa antiunionistă devenise între timp mult mai clară decît cea pe care, din motive tactice lesne de înțeles, o manifestase în Italia.

Se cunosc puține lucruri despre activitatea desfășurată de el după conciliu. Admirator al lui Markos Eugenikos, șeful opoziției antiunioniste, el pare a fi fost și un colaborator al lui Georgios (Gennadios) Scholarios. Urmele sale se pierd după 1452. Nu este exclus ca patriarhul Sophronios (1463–1464) să fie una și aceeași persoană cu autorul nostru, conform supoziției lui V. Laurent.

Prima ediție a *Memoriilor* aparține anglicanului Robert Creyghton, *Vera Historia Unionis non verae inter Graecos et Latinos*, Haga, 1660.

Scrierea lui Syropoulos are o bogată tradiție manuscrisă. Cel mai aproape de originalul pierdut este *Parisinus Graecus*, 427, transcris la numai cîțiva ani după redactarea lor inițială. Acest manuscris a stat la baza ediției recente a lui V. Laurent, constituind, împreună cu variantele sale, tradiția manuscrisă A. Există și o tradiție manuscrisă B, mai depărtată de original. Această situație l-a determinat pe eruditul editor să reproducă în apendice și variante din tradiția B. Avînd în vedere și acest apendice, ultimele trei din cele 16 fragmente excerptate de noi constituie variante ale unor pasaje întîlnite deja în fragmentele anterioare.

Menționăm că nu am luat în seamă pasajale unde apare termenul **κατοῦνα**, care la Syropoulos are sensul de „locuință" sau „bagaj" (a se vedea E. Lozovan, *Villes, campagnes et routes de la Romania orientale*, în F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, Berlin, 1962, vol. V, p. 328–332, cf. p. 137, n. 4, din ediția Laurent folosită aici, unde sînt date și alte indicații bibliografice).

Titlul complet al *ediției folosite* de către noi este: V. Laurent, *Les « Mémoires » du Grand Ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438–1439)*, Paris, 1971.

1

1416. Episcopul de Poleanina este numit mitropolit al Moldovei

2 (p. 100) Iar după scurgerea a două zile mesazonul [1] își făcu apariția la patriarh, unde-l află și pe cel al Medeiei, conform cu planul stabilit de mai înainte. Avîndu-l parțial și pe acesta de partea lui, mijlocitorul a adus din nou o serie de argumente în favoarea faptului ca numitul prelat [2] să fie

[1] **ὁ μεσάζων**, desemna, dacă facem excepție de ierarhia titlurilor și demnităților, funcția cea mai însemnată de pe lîngă împărat, pe care studii actuale au asimilat-o unui prim-ministru din zilele noastre (J. Verpeaux, *Contribution à l'étude de l'administration byzantine : **ὁ μεσάζων***, Byzsl, 16, 1955, p. 270–296; H.-G. Beck, *Der byzantinische « Ministerpräsident »*, BZ, 48, 1955, p. 309–338; R.-J. Loenertz, *Le chancelier impérial à Byzance*, CCP, 26, 1960, p. 275–300).

[2] Nu se cunoaște numele acestui episcop de Poleanina (probabil Doirani, localitate din nordul Greciei, pe marginea lacului cu același nume), strămutat în scaunul Moldovei, întrucît partea inițială a textului s-a pierdut.

ιπλῶς ἐλθεῖν καὶ εὑρίσκε[σθαι ἐνταῦθα], ἄχρις ἂν ὁ βασιλεὺς ἐπανελθὼν
σῃ ὃ ἂν ἐθέλῃ περὶ αὐτοῦ. Ὡς δὲ πείθειν ἐπιχειροῦντες οὐδὲν ἤνυον (οἱ γὰρ
/οι τοῦ σοφοῦ πατριάρχου μετ' ἐπιστήμης λογικῆς καὶ τὸ δίκαιον ἔχοντες
ιῦδα ἐδείκνυον τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα), (p. 102) ἀναγκασθεὶς ὁ Μηδείας
ικετεύων εἶπε τῷ πατριάρχῃ, ὅτι. Πολλοὶ καὶ ἐξ ἄλλων γενῶν καὶ αἱρέσεων
έρχονται ἐν ταύτῃ τῇ Πόλει· καὶ Ἀρμένιοι γὰρ καὶ Ἀγαρηνοὶ εἰσέρχονται
' ἑκάστην μὴ κωλυόμενοι παρά τινος· κατὰ γοῦν τὸν ὅμ[οιον τρόπον] εἰσελ-
ω καὶ αὐτὸς, καὶ μὴ κωλυθήτω. Ὁ γοῦν πατριάρχης, διάθεσιν φιλικὴν ἔχων
ις τὸν Μηδείας καὶ πρὸς [ταῦτα] ἐκ μέρους ἀντειπών, πρὸς δὲ τὴν ἀξίωσιν
τὴν δέησιν αὐτοῦ σιωπήσας, ἔδοξεν ἐνδοῦναι καὶ οὕτως ἔστειλεν ὁ μεσάζων
ἔφερε τὸν μητροπολίτην, ὃς καὶ ἐλθὼν ἐκάθητο ἐν τῇ τοῦ Μεγάλου Βασι-
ου μονῇ ἀπροΐτος, περιμένων τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ πατριάρχης δεινότατον
ισάμενος τοῦτο βαρέως ἔφερε τὸ γεγονὸς καὶ παντὶ τρόπῳ παρεσκευάζετο
ιορθῶσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπανελθόντος τοῦ βασιλέως, ὥστε μὴ κατάρχεσθαι
την παρ' αὐτοῦ, ἢ καθίσαι ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ ἀργήσων καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν
:λησίαν, μὴ μέντοιγε παραίτησιν ποιήσασθαι ταύτης.

2

4 (p. 104) Ἐγὼ δὲ πάντα τὰ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως θαυμάζων καὶ οὐδὲ
'ὸν ἐμαυτὸν κρίνων πρὸς τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου, ἓν τοῦτο καὶ μόνον ἐπαινεῖν
ἔχω· ἀνάξιον γὰρ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς συντετριμμένης ἐκείνου
ϊας ἡγοῦμαι, τὸ δουλείᾳ ὑποβαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ καὶ ἐξ ἐκείνου
ις καὶ τοὺς ἑξῆς αὐτὴν διαδέχεσθαι. Τῶν δὲ ἀρχιερέων ψηφισάντων κατὰ
:θος τρία πρόσωπα, παρόντος καὶ τοῦ Μηδείας — οὐ γὰρ παρῆν ἐν τοῖς
γεγονόσιν — ἐκλέγεται ὁ βασιλεὺς τὸν Ἐφέσου κῦρ Ἰωσὴφ καὶ εἰς πατρι-
ιν προβάλλεται· ὃς καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀναχθεὶς κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτά-
ν ἡμέραν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὴν κατὰ τὴν ἐνάτην ἰνδικτιῶνα
θείαν τε ἐτέλεσε μυσταγωγίαν καὶ τῷ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας
συνεθρονίσθη συνθρόνῳ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐπα-

acceptat ca mitropolit al Moldovlahiei sau măcar ca să poată intra în capi-
tală și să rămînă acolo pînă la întoarcerea împăratului, care ar urma să
decidă ce va crede de cuviință în legătură cu el. Dar cum n-au izbutit
nimic în încercarea lor de a convinge (căci argumentele înțeleptului patriarh,
pline de logică și avînd și simțul dreptății de partea lor dovedeau ca neîn-
temeiate motivele invocate de ei), (p. 102) fiind constrîns să recurgă la
rugăminți, cel al Medeiei i-a zis patriarhului că numeroși sînt cei care au
acces în acest oraș, ba încă și din alte neamuri ori secte; mai mult chiar,
armenii și agarenii intră în el în fiecare zi, fără a întîmpina vreo oprelişte
din partea cuiva. Tot așa deci să i se îngăduie și acestui prelat intrarea
în oraș și să nu fie oprit de la aceasta. Iar patriarhul, avînd o atitudine
prietenească față de mitropolitul de Medeia și contrazicîndu-l numai pe
jumătate, a trecut sub tăcere cererea și rugămintea acestuia, dînd impresia
că cedează; astfel că mijlocitorul (=mesazonul) a trimis de l-au adus pe
mitropolit, care îndată ce a intrat s-a instalat într-o deplină izolare la mănăs-
tirea lui Vasile cel Mare, în așteptarea împăratului[3]. Numai că patriarhul
socotind acest lucru foarte grav, suporta cu greu evenimentul întîmplat și
se pregătea cu orice chip ca la întoarcerea împăratului să fie reformată bi-
serica în așa fel ca ea să nu mai fie guvernată de către acesta[4] sau să se retragă
la el în chilie condamnîndu-se la inactivitate atît pe sine cît și biserica, fără a
merge totuși pînă acolo încît să demisioneze de la conducerea acesteia. [...].

2

1416. Alegerea patriarhului Iosif al II-lea

4 (p. 104) Iar eu care admir toate faptele acestui împărat remarcabil
și mă consider chiar nevrednic întru a-i aduce lui laude, acest lucru e sin-
gurul pe care nu pot să-l laud; căci socotesc nedemn de virtutea, înțelep-
ciunea și de calitățile spirituale ale inimii sale faptul de a fi supus sclaviei
biserica lui Christ și de a o lăsa ca moștenire urmașilor săi în această situație
de servitute. Votînd deci arhiereii trei persoane după cum era obiceiul,
de față fiind și cel al Medeiei care absentase la ședințele anterioare, împăratul
îl alese pe mitropolitul de Efes, chir Iosif[5], și-i făcu promoțiunea ca patriarh[6].
Acest personaj fiind condus la patriarhie în aceeași zi de sărbătoare a marelui
Constantin din indictionul al nouălea, a oficiat serviciul divin și a fost
înălțat în scaunul prea sfintei mari biserici. Fiind așadar împăratul întors
din Peloponez și rînduind afacerile bisericii după cum s-a arătat, iar pe zisul

[3] Aflat într-o călătorie în Peloponez, de unde a revenit în capitală la 24 martie 1416, după Sphrantzes, ed. V. Grecu, București, 1966. Detalii asupra evenimentelor în J. V. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391–1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Jersey, 1969, p. 311 și urm.

[4] Pasajul atinge chestiunea, fundamentală pentru istoria bizantină, a raporturilor dintre stat și biserică. Calitățile sacrale atribuite demnității imperiale au făcut ca o distincție netă de atribuții între cele două instituții să nu se realizeze în Bizanț, așa cum a fost cazul în Occident (bibliografia și discuția problemei în Beck, *Kirche*, p. 36–37). În felul acesta, afinitatea cu structurile orientale este evidentă în cazul Bizanțului. Faptul că problema separației între cele două instituții se punea totuși spre sfîrșitul acestui stat, așa cum reiese și din textul de față, denotă că elementele de modernitate erau și aici prezente.

[5] Din lista de trei persoane alese de către sinod pentru demnitatea patriarhală, împăratul alegea ulterior una singură. Scaunul patriarhal era vacant în cazul de față, întrucît patriarhul Euthymios murise.

[6] 21 mai 1416. Patriarhul Iosif al II-lea a murit chiar în timpul conciliului de la Florența, unde a și fost înmormîntat.

λθὼν καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς δεδήλωται, διαθέμενος καὶ τὸν εἰρη-
νον μητροπολίτην εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἀπελθεῖν κατασκευάσας μετὰ καὶ
τριαρχικῶν γραμμάτων, τὰ τῆς βασιλείας διεξῆγε βασιλικῶς.

3

11 (p. 112) Ὁ δὲ βασιλεὺς περιπέπτωκε νοσήματι ἡμιπλεξίας, ἔτι παρόντος
ταῦθα τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ἔκειτο νοσῶν ἐπὶ τρεῖς ἔγγιστα ἐνιαυτοὺς καὶ ἐγέ-
το ἐγκρατὴς τῆς ἀρχῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς κῦρ Ἰωάννης ὁ Παλαιο-
γος· τὰ δὲ πράγματα ἐν στενοχωρίᾳ ἦσαν ὑπὸ τῆς μάχης, καὶ ἀναγκασθεὶς
δεσπότης κῦρ Δημήτριος, ἀρξαμένου τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς μάχης, ἀπέδρα
τῷ Γαλατᾷ μετὰ τοῦ γαμβροῦ τοῦ βασιλέας τοῦ Ντόρια. Διεμηνύετο οὖν
ρά τε τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑποστρέψαι καὶ οὐκ ἠθέλησεν,
λ' ἐβουλήθη ἐπελθεῖν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀλαμανῶν· καὶ ἄκοντες οὖν ἐνέ-
καν καὶ ᾠκονόμησαν αὐτὸν μετὰ κῦρ Ματθαίου τοῦ Ἀσάνη καὶ τοῦ Ντόρια
τινων ἑτέρων ἀρχόντων καὶ ἀπῆλθε διὰ τοῦ Ἀσπροκάστρου εἰς Οὐγγρίαν
τὰ τὸν σεπτέμβριον ἰνδικτιῶνος δευτέρας.

4

44 (p. 148) Τῶν δὲ λοιπῶν καθημένων ὡμίλει ὁ βασιλεὺς χαριέντως, καὶ
ηγορῶν ἔφη καὶ τάδε, ὡς· Εἰ ὁ Θεὸς δοίη συναθροῖσαι ἡμᾶς καὶ συστῆσαι
οδον οἰκουμενικήν, παραγενομένους καὶ ὑμᾶς ἐκεῖσε καὶ κατὰ τὸ ἀνῆκόν μοι
εργήσοντας, εἰ συναιρομένου Θεοῦ ἕνωσις γένηται τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χρι-
ῦ καὶ ὁμοφωνήσωσι καὶ εἰρηνεύσωσιν οἱ χριστιανοί, μέγα πρᾶγμα ἔσται
το καὶ ἐξαίσιον κατὰ τὸν παρόντα καιρόν. Εἰρηκότων δέ τινων, ὅτι· Οὕτως
καὶ κατὰ πολὺ ἔσται μέγα, καθὼς ὁρίζεις, εἰ γένηται, εὐθὺς ἀνθυπενεγκεῖν
ον· Οὐχ ἁπλῶς ἔσται μέγα, ἀλλὰ (p. 150) μεῖζον πάντων τῶν γεγονότων
αῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, πλέον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος παρὰ τοῦ
λου Κωνσταντίνου ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῆς πρώτης
δου, εἰρηνικῆς οὔσης τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ὑγιῶς ἐχούσης περὶ
όγματα, ὁ Ἄρειος ἦν ἐναντίος καὶ ἀντιλέγων, εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ
σιν ἢ τριάκοντα ἴσως, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἦσαν ὀρθόδοξοι· ἦν δὲ καὶ

mitropolit înzestrîndu-l şi cu scrisori patriarhale în vederea plecării sale spre Moldovlahia, conducea treburile împărăţiei aşa cum se cuvenea unui împărat.

3

1423. Un prinţ bizantin trece prin Moldova. Boala lui Manuel al II-lea Paleologul

11 (p. 112) Anton[7] se afla încă în capitală atunci cînd împăratul a fost lovit de hemiplegie, boală de care a zăcut vreme de aproape trei ani, perioadă în care deţinător al puterii a devenit fiul său, împăratul chir Ioan Paleologul. Iar treburile împărăţiei erau în mare strîmtorare din cauza războiului; şi despotul chir Demetrios fiind silit, la începutul celui de-al doilea an al ostilităţilor, s-a refugiat la Galata cu Doria, ginerele împăratului. A fost el invitat de către tatăl şi mama sa să se întoarcă, dar n-a binevoit; căci planul lui era să plece la împăratul germanilor. Deşi nu doreau acest lucru, i-au dat totuşi voie şi i-au aranjat călătoria în compania lui chir Matei Asan, a lui Doria şi a altor cîţiva arhonţi. Aşa că a plecat prin Asprokastron spre Ungaria în luna septembrie din indictionul al doilea[8].

4

1436. Discursul împăratului Ioan al VIII-lea în favoarea viitorului conciliu

44 (p. 148) După ce au luat loc ceilalţi care erau adunaţi, împăratul a ţinut un discurs pe un ton afabil, rostind următoarele: „De va da Dumnezeu să ne adunăm şi să se ţină sinodul ecumenic la care să fiţi şi voi prezenţi şi să conlucraţi cu mine după cum se cuvine, şi dacă Dumnezeu va binevoi să aibă loc unirea bisericilor lui Hristos, iar creştinii să ajungă la înţelegere şi împăcare, mare lucru va fi acesta şi ieşit din comun pentru timpul de faţă". Dar unii au zis: „Aşa este şi pe bună dreptate va fi mare, după cum o spui tu, dacă însă se va produce". El a replicat îndată: „Nu numai că va fi mare, ci mai (p. 150) mare decît tot ce s-a făcut vreodată în conciliile ecumenice, chiar şi decît ce s-a realizat la primul sinod, în vremea lui Constantin cel Mare; căci în vremea primului sinod întreaga biserică trăia în bună pace şi avea dogmele sănătoase; Arie, adversarul care le contrazicea, avea de partea lui vreo 20 sau 30 de persoane, toţi

---

[7] Este vorba de călugărul minorit Antonio de Massa, sosit la Constantinopol la 10 septembrie 1422, ca nunţiu al papei Martin al V-lea. După Sphrantzes, *ed. cit.*, p. 14, atacul de hemiplegie al lui Manuel al II-lea s-a produs la 1 octombrie 1422, iar moartea la 21 iulie 1425 (p. 18).

[8] Şi acest episod al trecerii prinţului bizantin prin Moldova (1423) va fi stat, desigur, la originea legendei create mai tîrziu, în veacul al XVIII-lea, atestate de către *Cartea arhiereilor Moldovei* (1752), act al lui Iacob I Putneanul îndreptat contra infiltraţiei greceşti care, bazat pe aşa-numita relaţiune sau povestire a mitropolitului Gheorghe, afirma că împăratul Ioan al VIII-lea s-ar fi întors din călătoria făcută la Buda prin Moldova şi ar fi atribuit cu acest prilej Moldovei şi bisericii ei o serie de prerogative şi însemne, între care şi autocefalia bisericească. Legenda a pătruns ulterior şi în istoriografia noastră prin Gh. Asachi şi M. Kogălniceanu. Primul care a pus la îndoială unele elemente ale ei a fost episcopul Melchisedec în *Cronica Romanului şi a episcopiei de Roman*, Bucureşti, 1874, vol. I, p. 91–100 (cf. Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, culegere de studii îngrijită de M. Berza, Bucureşti, 1964, p. 120 şi 125). Studiul lui Al. Elian conţine expunerea erudită a naşterii şi circulaţiei acestei legende, precum şi înlăturarea ei. Întoarcerea împăratului Ioan al VIII-lea de la Buda a avut loc prin Ţara Românească la Chilia, iar nu prin Moldova la Cetatea Albă.

αἵρεσις ὀλίγου καιροῦ· τριῶν γὰρ χρόνων ἐντὸς ἤρξατό τε καὶ ἐκρίθη καὶ ιτεδικάσθη. Συνῆξεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπισκόπους, οἵτινες ἦσαν πάντες ὁμογ-μονες καὶ ὀρθόδοξοι, καὶ κατεδίκασαν τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον ιίγους ὄντας, καὶ πρὸ ὀλίγου καιροῦ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρξαμένης. Ἐν δὲ παρόντι πολλοὶ μὲν καὶ ἀναρίθμητοι σχεδὸν οἱ πρὸς τὴν ἐκείνων δόξαν λωκότες· ἀναλογίσθητε γὰρ πόσοι εἰσὶν ἄνθρωποι ἐν τοῖς γένεσι τῶν Ἰταλῶν, ν Ἀλαμανῶν, τῶν Ἰσπανῶν, τῶν Βρετανῶν καὶ πάντων τῶν δυτικῶν μερῶν, ι πόσοι ἐπίσκοποι ἐν αὐτοῖς καὶ μοναχοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ φιλόσοφοι καὶ νη ἐπηρμένα καὶ ὑπέρογκα· πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ μέρους ἡμῶν οἱ τὴν χαίαν καὶ ἡμετέραν δόξαν πρεσβεύοντες καὶ ἐκείνοις σχεδὸν ἐξισούμενοι ον πρὸς ἀριθμόν· ἔχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐγγὺς ἡμῶν ἔν τε τῷ δυτικῷ ρει καὶ τῷ ἀνατολικῷ, ἤτοι τὰ γένη τῶν Τραπεζουντίων, τῶν Ἰβήρων, τῶν Τζαρ-σίων, τῶν Μιγκρελίων, τῶν Γότθων, τῶν Ῥωσῶν, τῶν Βλάχων, τῶν Σέρβων, ν ἐν ταῖς νήσοις, καὶ ἔτι τοὺς πατριάρχας μετὰ τῶν περὶ ἐκείνους. Ἀκούω ὅτι καὶ ἐντὸς τῆς Αἰθιοπίας ἔνι γένος μέγα καὶ πολυάνθρωπον ὀρθόδοξον ι κατὰ πάντα τοῖς ἡμετέροις ἐξακολουθοῦν δόγμασιν· ἐν οἷς, ὡς νομίζω, δεῖ ιλῆναι καὶ πρέσβιν προσκαλεσόμενον καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον. Πολλοὶ οὖν, ὥσπερ ἔφην, καὶ οἱ ἡμέτεροι· πολυχρόνιον δὲ καὶ τὸ σχίσμα· πεντα-σίους γὰρ ἔγγιστα χρόνους ἔχουσιν ἐμπαγέντες τῇ τοιαύτῃ δόξῃ. Πόσον οὖν ι τὸ τὰ τοσαῦτα γένη καὶ ἐπὶ τοσούτους διερρωγότα χρόνους συνάψαι τε ἑνῶσαι καὶ ὑπὸ μίαν Ἐκκλησίαν τοὺς καθόλου ἀποκαταστῆσαι; Λίαν ἐστι ῦτο μέγα, εἰ γενήσεται, καὶ ὑπερβαῖνον ἅπαντα ὁμοῦ τὰ ἐν πάσαις ταῖς οἰκου-ικαῖς γεγονότα συνόδοις· ἐλπίζομεν δέ, ἀφ᾽ ὧν γράφουσιν ἡμῖν καὶ ἐξ ὧν ύομεν, γενέσθαι σὺν Θεῷ τὴν ἕνωσιν. Εἰ γοῦν γένηται, εἰς πολλὰ μέλλομεν ρθώσειν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην. Εἶπέ μοι δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀλα-ῶν, ὅτε εἰς ἐκεῖνον παραγενόμην, ὅτι· Ἐπιμελήθητι ἵνα ποιήσῃς τὴν ἕνωσιν· γὰρ τοῦτο ποιήσῃς, αὐτὸς διορθώσεις καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην· εἰς πολλὰ παρεξῆλθον οἱ ἡμέτεροι, οἱ δὲ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἔχουσι καλλίονα ιν. Εἰ οὖν ποιήσεις τὴν ἕνωσιν, διορθώσεις καὶ τοὺς ἡμετέρους. Εἶπέ μοι ταὶ ἕτερα πολλὰ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ καλῶς οἶδα ἐγὼ τὸν ἀγαθὸν ἐκείνου σκοπὸν ὅσα (p. 152) ὑπὲρ ἡμῶν βούλεται, εἴπερ γένηται ἡ ἕνωσις· μετὰ γὰρ τῶν ων εἶπε ποιήσειν ἐμὲ καὶ τῆς ἰδίας βασιλείας διάδοχον. Ταῦτα δημηγορῶν ὁ βασιλεὺς μετὰ θυμηδίας πολλῆς.

5

3 (p. 162) Ἐνιαυτοῦ δ᾽ ἐγγὺς παρῳχηκότος, ἔφθασαν σταλέντα τὰ γράμ- παρὰ τῆς συνόδου ἐσφραγισμένα, καὶ εὐθὺς ὁ βασιλεὺς ἤρξατο φροντίζειν συναθροίσεως τῆς συνόδου καὶ πρέσβεις ἐκλέγεται καὶ γράμματα γράφονται

ceilalți însă erau ortodocși; erezia sa data și ea de puțin timp, căci în interval de trei ani ea a apărut, a fost judecată și condamnată. Împăratul i-a adunat pe episcopi, care erau cu toții de aceeași părere și ortodocși, și l-au condamnat pe Arie și pe cei din jurul său care erau puțini la număr, iar erezia lor de puțină vreme apărută. Astăzi însă mulți și aproape nenumărați sînt cei care au fost cuprinși de doctrina acelora; căci socotiți și voi cîți oameni se află în neamurile italienilor, germanilor, spaniolilor, britanilor și ale tuturor părților apusene, și cîți episcopi, monahi, învățați și filosofi există printre aceste neamuri mîndre și pline de orgoliu. Numeroși sînt desigur și cei din partea noastră, care profesează vechea noastră doctrină, aproape că-i ajung pe aceia în ce privește numărul. Căci avem și noi pe cei situați aproape de noi la apus și la răsărit, adică neamurile trapezuntinilor, ivirilor, circașilor, mingrelilor [9], goților, rușilor, vlahilor, sîrbilor, ale celor de pe insule, ba chiar și pe patriarhi cu cei din jurul lor. Aud că și în Etiopia se află un neam mare și numeros, ortodox și urmînd întru totul dogmele noastre [10]; cred că și acolo trebuie să trimitem un sol, pentru a-i invita și pe aceștia la sinod. Mulți sînt deci și ai noștri, așa cum am spus-o; dar și schisma durează de multă vreme, căci de aproape cinci sute de ani sînt latinii cufundați în această doctrină. Cît de grea este deci sarcina de a uni atîtea popoare, de atîtea secole despărțite între ele, restabilindu-le sub cîrmuirea unei singure biserici! Foarte mare va fi deci faptul acesta, dacă va avea loc, depășind dintr-o dată toate evenimentele produse vreodată la vreun conciliu ecumenic. Să sperăm deci, din cele ce ni se scriu nouă și din cîte auzim, că se va realiza unirea, cu ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă se va realiza, noi vom îndrepta în multe privințe biserica latinilor. În felul acesta mi-a vorbit chiar și împăratul germanilor, atunci cînd l-am vizitat [11], anume: « Îngrijește-te să faci unirea; căci de vei realiza acest lucru, tu însuți vei reforma și biserica aceasta, întrucît ai noștri au depășit în multe puncte preceptele, în vreme ce reprezentanții bisericii răsăritene au o rînduială mai bună. Dacă vei face deci unirea, îi vei corecta și pe ai noștri ». Și multe alte lucruri mi-a mai spus despre noi, iar eu cunosc bine scopul cel bun al aceluia și toate (p. 152) intențiile sale despre noi, desigur, dacă se va produce unirea; între altele mi-a mai declarat că mă va face succesor și al propriei sale împărății". Acestea le-a spus împăratul cu multă însuflețire.

5

1436–1437. Pregătirile pentru conciliu și delegația Moldovei

3 (p. 162) După ce s-a scurs aproape un an au sosit scrisori sigilate de la sinod și împăratul a început imediat să se ocupe de întrunirea sinodului, alegînd mesageri și alcătuindu-se scrisori imperiale și patriarhale.

[9] Mingrelia este partea de vest a Georgiei și avea conducere eclesiastică proprie, alături de cea tradițională din partea răsăriteană a Iviriei. Goții din text sînt evident un arhaism. Referirea se face la eparhia zisă a Gotiei din Crimea, numită astfel în amintirea goților, al căror element a fost acolo mai persistent (cf. A. A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge, Massachussets, 1936).

[10] Asupra legăturilor bisericii monofizite a Etiopiei cu conciliul florentin, vezi E. Cerulli, *Eugenio IV e gli Etiopi al Concilio di Firenze*, în *Reale Accademia nazionale dei Lincei. Rendiconti della classe di scienze morali, storiche e filologiohe*, seria 6, 1933, 9, fasc. 5–6, p. 347–368, și *L'Etiopia del secolo XV in nuovi documenti storici*, în „Africa italiana" V, 1933, p. 57–80.

[11] Cu ocazia călătoriei sale în Occident, în perioada noiembrie 1423–octombrie 1424.

σιλικά τε καὶ πατριαρχικὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἰωάννου φλωρία λαμβάνει καὶ ἐξόδους
ρέχει τοῖς πρέσβεσι καὶ κανίσχια πρὸς οὓς αἱ πρεσβεῖαι. Καὶ εἰς μὲν Τρα-
ζοῦντα καὶ Ἰβηρίαν στέλλει κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Ἰάγαριν, ὃς καὶ ἀπελθὼν
ὶ τοὺς ἐκεῖσε ἐξοικονομήσας, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐκ μὲν τῆς Ἰβηρίας ἐπισ-
πους δύο καὶ πρέσβιν ἕνα ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ βασιλέως, ἐκ δὲ τῆς Τρα-
ζοῦντος τὸν μητροπολίτην καὶ ἕτερον πρέσβιν τοῦ βασιλέως. Εἰς δὲ τὴν
ολδοβλαχίαν ἀνέθηκαν τῷ μητροπολίτῃ πρὸ ὀλίγου ἀπελθόντι ἐκεῖσε, καὶ
τερον πάλιν ἔγραψαν πρὸς αὐτόν τε καὶ τὸν αὐθέντην καὶ ἦλθον ἐνταῦθα
μητροπολίτης τε καὶ πρέσβις ὁ Νεάγογις καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς. Ὁμοίως ἀνέ-
καν καὶ τῷ Ῥωσίας πρὸ μικροῦ χειροτονηθέντι καὶ ἀπελθόντι μετὰ τοῦ Γου-
η ἵνα (p. 164) ἴδωσι καὶ ἐξοικονομήσωσι τοὺς ῥηγάδας καὶ λάβωσιν ἐξ ἐκεί-
ν πρέσβεις καὶ ἐπισκόπους καὶ ἐνδημήσωσιν εἰς τὴν σύνοδον, ὃ καὶ πεποιή-
σιν. Εἰς δὲ τὸν δεσπότην Σερβίας ἀνέθηκαν τῷ γυναικαδέλφῳ αὐτοῦ τῷ μεγάλῳ
μεστίκῳ τῷ Καντακουζηνῷ πρὸς αὐτὸν ἀπερχομένῳ, καὶ εἶπε πολλὰ περὶ
του τῷ δεσπότῃ· ὁ δὲ οὔτε πρέσβιν στεῖλαι, οὔτε γράψαι ἠθέλησεν.

6

23 (p. 184) Τότε καὶ ἀρχιερεῖς ἐχειροτονήθησαν, ὁ κῦρ Μάρκος Ἐφέσου,
ῦρ Διονύσιος Σάρδεων, καὶ ὁ κῦρ Βησσαρίων Νικαίας, ἵν' ὡς πρόκριτοι
ῶσιν ἐν τῇ συνόδῳ. Ἐκ γοῦν τῶν ἀρχιερέων, ὅσους ἐξελέξατο ὁ πατριάρχης
παρεγένοντο εἰς τὴν σύνοδον, εἴσιν οὗτοι· ὁ Ἐφέσου, ὁ Τραπεζοῦντος,
Ἡρακλείας, ὁ Κυζίκου, ὁ Σάρδεων, ὁ Νικομηδείας, ὁ Νικαίας, ὁ Τορνόβου,
ονεμβασίας, ὁ Λακεδαιμονίας, ὁ Ἀμασείας, ὁ Μιτυλήνης, ὁ Σταυρουπόλεως,
Μολδοβλαχίας, ὁ Ῥόδου, ὁ Μελενίκου, ὁ Δράμας, ὁ Γάννου, ὁ Δρίστρας,
Ἀγχιάλου· ἦλθε δ' ἐκεῖσε καὶ ὁ Ῥωσίας μετὰ καὶ ἑνὸς ἐπισκόπου. Οὗτοι
ἀπῆλθον καὶ παρῆσαν ἐν τῇ συνόδῳ· τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν προσκληθέντων
εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθόντων ἀρχιερέων κατέλιπεν ἐνταῦθα ὁ πατριάρχης
τίνος χάριν προσεκλήθησαν εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τί οὐκ ἀπέρχονται
μετ' αὐτοῦ, μήτε γνώμας δοῦναι περὶ τοῦ προκειμένου ἀπαιτήσας αὐτούς

El primea, de asemenea, florinii de la Ioan furnizînd ambasadorilor banii necesari, precum şi cadouri destinate celor spre care se îndreptau soliile. În Trapezunt şi Iviria l-a trimis pe chir Andronic Iagaris, care plecînd şi rînduind lucrurile cu cei de acolo, s-a întors aducînd cu sine din Iviria doi episcopi [12] şi ca sol pe unul dintre arhonţii împăratului, iar de la Trapezunt pe mitropolit şi un alt sol al împăratului. Pentru Moldovlahia se încredinţase misiunea mitropolitului care plecase acolo cu puţin timp mai înainte [13], mai pe urmă i-au scris din nou acestuia, precum şi principelui, aşa că de acolo a sosit mitropolitul împreună cu solul Neagoe şi cu protopopul. Tot aşa au încredinţat mitropolitului Rusiei, hirotonisit cu puţin timp mai înainte şi plecat într-acolo împreună cu Goudeles [14], misiunea de a-i (p. 164) vedea pe regi, de a duce negocieri şi a lua din partea acelora soli şi episcopi care să fie prezenţi la sinod, lucru pe care l-au şi făcut. Iar către despotul Serbiei au încredinţat misiunea cumnatului său [15], marele domestic Cantacuzino, care a şi plecat într-acolo, vorbindu-i despotului multe despre acest fapt; dar acesta n-a trimis nici sol, şi nici să scrie n-a binevoit. [. . .].

6

1437. Alte pregătiri în vederea conciliului

23 (p. 184) Tot atunci au fost hirotonisiţi şi arhierei, chir Markos al Efesului, chir Dionysie de Sardes şi chir Vissarion al Niceei [16], care să facă figură de vedete în sinod. Iar dintre arhierei, cîţi a ales patriarhul şi au participat la sinod, ei sînt aceştia: cel de Efes, de Trapezunt, de Heracleia, de Cyzic, de Sardes, de Nicomedia, de Niceea, de Tîrnovo, de Monemvasia, de Lacedemonia, de Amaseia, de Mitylene, de Stavropolis, cel al Moldovlahiei, al Rhodosului, al Melenicului, cel de Dramas, de Gannos, de Dristra, de Anchialos; acolo a sosit şi mitropolitul Rusiei, împreună cu un episcop. Aceştia au plecat deci şi şi-au făcut apariţia în sinod. Cît despre ceilalţi arhierei invitaţi şi sosiţi la Constantinopol, pe ei patriarhul i-a lăsat acolo fără să le explice pentru ce fuseseră convocaţi şi de ce nu pleacă şi ei împreună cu el; nici măcar nu le-a cerut să-şi spună părerea în această afacere.

---

[12] Detalii privind participarea bisericii bizantine şi georgiene la conciliu în Joseph Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 10, 53, 75, 89, 110, 227, 257 şi 263.

[13] Pentru mitropolitul Damian care împreună cu solul Neagoe şi cu protopopul au format delegaţia Moldovei la conciliul de la Ferrara – Florenţa, concluziile lui C. Auner, *Moldova la Soborul din Florenţa*, in „Revista catolică", 4, 1915, p. 389–393, îşi păstrează deplina valabilitate. Subiectul a fost abordat ulterior şi de R. Ilie, RI 15, 1929, p. 61–66, iar mai recent de P. Ş. Năsturel, SOF, 18, 1959, p. 84–89.

[14] Asupra familiei Goudeles există un studiu al lui Sp. Lambros, Ν'Ελλην, XIII, 1916, p. 211–221.

[15] Irena, sora marelui domestic Andronic Cantacuzino era căsătorită cu despotul George Branković.

[16] Pentru numele deţinătorilor acestor scaune sînt de menţionat Markos Eugenikos al Efesului, adversarul cel mai consecvent al unirii, Isidor al Kievului şi Vissarion al Niceei, unionişti de seamă şi viitori cardinali ai bisericii romane, ultimul dintre ei fiind cunoscutul umanist Bessarione.

7

10 (p. 302) Παρήρχοντο οὖν αἱ ἡμέραι, καὶ ἡμεῖς ἠλγοῦμεν, μάτην τοῦ 'ου διατρέχοντος, καὶ ἐπετιθέμεθα τῷ πατριάρχῃ. Μετὰ παραδρομὴν οὖν ιῶν τινων διεμηνύσατο αὖθις τῷ βασιλεῖ μετὰ τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Μολδό- ;ίας καὶ ἐμοῦ λέγων, ὅτι· Καιρὸς παρῆλθε πολύς, καὶ ὁ πάπας διεμηνύσατό μοι, μηδὲν καθήμεθα ἀργοί, ἀλλὰ χωρήσωμεν πρὸς τὴν σύνοδον. Οἱ ἡμέτεροι ες ταλαιπωροῦσι καὶ στενοχωροῦνται, ἐπεὶ οὐδὲ τὸ σιτηρέσιον δίδοται. ακαλοῦμεν οὖν τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου, ἵνα ἔλθῃς καὶ εὑρίσκῃ ἐν τῷ ντι σοι παλατίῳ καὶ βουλευώμεθα καὶ πράττωμέν τι περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν· ιεῖνα γὰρ ἐνταῦθα συνήλθομεν. Οὕτω δὲ ζητεῖ καὶ βουλεύεται καὶ ὁ πάπας,

8

6 (p. 356) Ὁ δὲ πατριάρχης ἐδέξατο δῆθεν ἄσμενος τὰ εἰρημένα καὶ ὑτὰ μελετᾶν καὶ αὐτὸς ἔφασκε καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι βουλῆς τε καὶ γνώμης, εἶπεν, ὅτι· Φαίνεταί μοι καλόν, ἵνα ἀπέλθητε ὑμεῖς οἱ γηραιότεροι καὶ τιμώτεροι εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἴπητε καὶ ὡς ἀπ' ἐμοῦ καὶ ὡς ἀφ' ἑαυτῶν α, ἅπερ εἰρήκατε νῦν πρὸς ἐμέ. Καὶ λοιπὸν ἀπέλθετε, ὁ Τραπεζοῦντος, ρακλείας, ὁ Μονεμβασίας, ὁ Κυζίκου, ὁ Λακεδαιμονίας, ὁ Μολδοβλαχίας, γας χαρτοφύλαξ καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης. [...].

8 (p. 358) Καὶ δὴ ἀπήλθομεν καὶ ἀνεφέρομεν τῷ βασιλεῖ τὰ ἀνωτέρω μένα πλατύναντες πολλοῖς καὶ καλοῖς λόγοις, καὶ ἠξιώσαμεν αὐτὸν ἀποβλέψαι ; σύστασιν καὶ βοήθειαν τῆς Πόλεως, ἥτις ἔσται μάλιστα διὰ τῆς ἡμετέρας τροφῆς· οὐδὲ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι γενήσεταί τις διόρθωσις τῶν ἐσφαλμένων Λατίνοις. Ὁ οὖν πρόθυμος εἰς θεραπείαν βασιλεύς, ὡς ὁ πατριάρχης ἔλεγεν, θη λίαν ὠργισμένος καὶ πλήρης θυμοῦ κατὰ τῶν λεγόντων τὰ τοιαῦτα ιάλιστα κατὰ τῶν πρώτων ἀρχιερέων, καὶ εἶπεν ἐμβριθῶς. Καὶ τούτου χάριν ιμεν ἐνταῦθα ἵν' ἄπρακτοι ὑποστρέψωμεν; καὶ πῶς ἐνθυμεῖσθε τὰ τοιαῦτα πόσον καιρὸν ἔχομεν ἐνταῦθα; ἢ πόσους λόγους εἶπον οἱ ἡμέτεροι; οὐκέτι ν περὶ τοῦ δόγματος οὐδὲν, καὶ διὰ τοσούτων λόγων καὶ ἐν τοσούτῳ καιρῷ ρεῖτε διορθῶσαι σχίσμα τοσούτων χρόνων; Οὐκ ἔδει παρ' ὑμῶν ῥηθῆναι οιαῦτα· ἀλλ' εἰ καὶ παρ' ἄλλων ἀσυνέτως ἠκούετε ταῦτα, ὑμᾶς ἔδει μᾶλλον ψαι καὶ συστεῖλαι τοὺς ταῦτα λέγοντας. Καὶ μετὰ τοιούτων ὀνειδιστικῶν λυπηρῶν λόγων πάντας ἀπέπεμψεν. Ἐλυπήθησαν οὖν λίαν οἱ ἀρχιερεῖς πρὸς πατριάρχην, ἐπίτηδες γεγονέναι τὸ τοιοῦτον παρ' αὐτοῦ στοχασάμενοι.

7

1438, septembrie. La Ferrara, patriarhul cere urgentarea lucrărilor pentru începerea conciliului

10 (p. 302) Iar zilele se scurgeau într-una și noi suferearn văzînd cum trece timpul în zadar, făcînd, totodată, presiuni asupra patriarhului. După ce au mai trecut cîteva zile, acesta i-a adus împăratului la cunoștință, prin intermediul mitropolitului Efesului și al Moldovlahiei, precum și prin mine, următoarele: „Cam mult timp a trecut și papa m-a avertizat să nu zăbovim deloc în inactivitate, ci să dăm drumul la sinod. Ai noștri se află cu toții în mare lipsă și strîmtorare, întrucît nu s-au distribuit subsidiile. Prin urmare implorăm sfînta ta maiestate să vii și să te afli în palatul ce ți s-a pus la dispoziție, pentru ca să ne sfătuim și să întreprindem ceva în chestiunile eclesiastice; căci pentru aceasta am venit aici împreună. Astfel dorește și vrea altminteri și papa să se desfășoare lucrurile". [...].

8

1438–1439. Insistențele clerului bizantin de a se întoarce în Bizanț fără rezultat sînt respinse de către împărat

6 (p. 356) Patriarhul a primit chipurile cu plăcere cele spuse, afirmînd că și el este preocupat de aceleași chestiuni și că este de aceeași opinie. A mai dăugat: „Eu sînt de părere ca voi cei mai bătrîni și mai venerabili să mergeți la împărat și să-i spuneți ca din partea mea și a voastră toate cîte mi le-ați spus mie acum. Duceți-vă deci voi, cel de Trapezunt, de Heracleia, de Monemvasia, de Cyzic, de Lacedemonia, cel al Moldovlahiei, precum și marele chartophylax și marele eclesiarh[17]. [...].

8 (p. 358) Deci ne-am dus noi și am raportat împăratului cele spuse mai sus, înflorindu-le cu vorbe multe și frumoase, rugîndu-l să mediteze asupra situației capitalei și la ajutorul ce i se va da acesteia mai ales prin întoarcerea noastră; căci nu vedem să se producă nici o îndreptare a rătăcirilor ce le au latinii. Dar împăratul, pe care afirmațiile patriarhului îl arătau receptiv și gata să găsească remediul, s-a mîniat foarte pe cei care făceau asemenea propuneri și mai cu seamă pe cei dintîi între arhierei, zicînd cu un aer înfuriat: „Oare pentru aceasta am venit noi aici, ca să ne întoarcem fără nici un rezultat? Cum de vă puteți imagina așa ceva și de cît timp ne aflăm noi aici? Sau cîte discursuri au rostit ai noștri? Ba chiar n-au vorbit nimic despre dogmă, și prin atît de puține cuvinte și într-un timp așa de scurt îndrăzniți voi să îndreptați o schismă care datează de atît de mulți ani? Nu era cazul ca voi să rostiți asemenea vorbe; dimpotrivă, dacă ați fi auzit pe alții glăsuind în chip necugetat așa ceva, ar fi trebuit ca voi cei dintîi să le-o tăiați din scurt și să-i reduceți la tăcere pe cei ce afirmă asemenea lucruri". După aceste vorbe de blam și reproș, i-a concediat pe toți. Iar arhiereii s-au supărat foarte tare pe patriarh, gîndind că faptul fusese aranjat în chip expres de către acesta.

[17] Este interesant de semnalat că Syropoulos a semnat actele conciliului florentin în calitate de dikaiophylax și mare eclesiarh, imediat după chartophylax, dar înainte de *protekdikos*, deși demnitatea sa nu se situa în prima pentadă.

9

18 (p. 406) Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡμεῖς ἐπὶ πᾶσι δυσχεραίνοντες καὶ ιγκαζόμενοι ἐπετέθημεν τῷ πατριάρχῃ καὶ ἱκετεύσαμεν, ἵνα μηνύσῃ καὶ ἀξιώσῃ βασιλέα, ὅπως ἂν περὶ τοῦ πρακτέου ἐπιμελήσηται καὶ μάλιστα περὶ τῆς στροφῆς ἡμῶν, ἐπεὶ ἀλυσιτελὲς ἡμῖν ἑωρῶμεν γενήσεσθαι παρὰ Λατίνων ιπέρασμα. Μετὰ οὖν δευτέραν καὶ τρίτην ἀξίωσιν ἀπέστειλε τὸν Μολδοβλα- ς, τὸν μέγαν σκευοφύλακα καὶ ἐμὲ εἰς τὸν βασιλέα ἐροῦντας ταυτί· Ἡμέραι ῆλθον πολλαί, καθημένων ἡμῶν ἀργῶν, καὶ ὁρῶ ὡς οὐ γενήσεταί τι ἀγαθόν· σχουσιν οὖν καὶ οἱ ἡμέτεροι πάντες καὶ ἐγὼ πλέον τῶν ἄλλων· εἰμὶ γὰρ καὶ ενὴς καὶ οὐχ εὑρίσκω ἐνταῦθα τὴν προσήκουσαν ἀνάπαυσιν, καὶ διὰ τοῦτο εμαι τῆς ὑποστροφῆς· οὐ γὰρ προαιροῦμαι ἵνα ταφῶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅθεν ἀξιῶ ἁγίαν βασιλείαν σου ὅπως ἀποβλέψῃς πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἡμῶν· οὔτε γὰρ οὐθ' οἱ ἡμέτεροι δύνανται ἐπὶ πλέον προσμένειν ἐνταῦθα καὶ ταλαιπωρεῖν, ως θ' ὅτι οὐδὲ συνορῶμεν γενήσεσθαί τινα διόρθωσιν τῆς περὶ τῆς δόξης ρορᾶς. Λοιπὸν δεῖ καταλιπεῖν τὰ τοιαῦτα καὶ φροντίσαι περὶ ὑποστροφῆς.

10

38 (p. 424) Εἰπόντων δέ τινῶν ὅτι λίαν ἐστὶ καλόν, τῶν πλείστων δὲ σιω- των, εἶπεν ὁ βασιλεύς· Δότωσαν γνώμας καὶ ἕκαστος λεγέτω ὡς θέλει, εἴτε ργει τὰ ῥητὰ ταῦτα, εἴτε οὐ στέργει. [...].

Εἶπον οὖν οἱ πολλοὶ ἁπλῶς, ὅτι στέργουσι ταῦτα. Ἔφην δὲ καὶ αὐτός, Στέργω μὲν τὰ ῥητὰ ταῦτα· πῶς γὰρ ἂν ἔχω μὴ στέργειν ῥητὸν τῆς πρώτης όδου ἢ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τῶν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν διδασκάλων εὐσεβεῖν μενος; ἀλλ' ἐπὶ διπλῆν τινα τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν ἀποδιδόασί τινες, καί, οθῶσι πρὸς Λατίνους, ἀπαιτήσουσι πάντως ἐκεῖνοι, κατὰ τίνα τρόπον ἐξη- νται αὐτὰ οἱ ἡμέτεροι, καὶ ἐξηγήσονται ταῦτα ἀπαραιτήτως, παρακαλῶ ἵνα θῶσιν οἱ μέλλοντες ἐξηγήσεσθαι ταῦτα καὶ εἴπωσι νῦν τὴν ἐξήγησιν· καὶ ὲν συμφωνήσομεν εἰς αὐτὴν πάντες, τότε λέγω ἵνα δοθῶσι καὶ τὰ ῥητά· ὲ μή, οὐ λέγω ἵνα δοθῶσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη· τί εἰσιν οὗτοι οἱ λόγοι; 126) εἰπὲ δι' ὀλίγου ἵνα γραφῇ τὸ στέργεις ἢ οὐ στέργεις; Ἐγὼ δὲ παρα- ῶ, ἔφην, ἵνα γραφῶσιν ὅσα εἶπον, ἐπεὶ καὶ πρότερον ὥρισας, ἵνα εἴπῃ τος ὃ βούλεται καὶ τὸν λόγον δι' ὃν λέγει ὡδί πως· διὸ καὶ μᾶλλον παρα- ῦ γραφῆναι ἅτινα εἶπον. Ὥρισεν οὖν ὁ βασιλεύς· Οὐ δυνήσεται ὁ γραμ- κὸς ἀναμνησθῆναι καὶ γράψαι ταῦτα· εἰπὲ κατὰ τοὺς ἄλλους στέργεις ἢ οὔ. ν· Λοιπὸν οὐ στέργω δοθῆναι. Ὡς οὖν προσέσχον τοῖς ἐμοῖς λόγοις ὁ Ἀγ- ου καὶ ὁ Μολδοβλαχίας, εὐθὺς εἶπον· Καὶ τί βούλονται κειμένης τῆς προσ- ις; Οὐδὲ ἡμεῖς στέργομεν ταῦτα. Ἠκολούθησε τῇ ἐμῇ γνώμῃ καὶ ὁ πρω- κος καὶ οἱ κρείττους τῶν ἡγουμένων.

9

1439. La Florența, mitropolitul Moldovei e trimis în delegație la împărat alături de Syropoulos

18 (p. 406) Astfel petrecîndu-se lucrurile, iar noi fiind apăsați de dificultăți și constrînși din toate părțile, am insistat pe lîngă patriarh și l-am implorat să-i facă cunoscut și să-i ceară împăratului să se preocupe de ceea ce era de făcut și mai ales de reîntoarcerea noastră, întrucît noi eram convinși că rezultatul ce ni-l rezervau latinii nu ne va fi de nici un folos. După a doua și a treia cerere l-a trimis pe mitropolitul Moldovlahiei, pe marele skeuophylax [18] și pe mine la împărat, ca să-i spunem următoarele: „Multe zile au trecut de cînd noi ne aflăm în inactivitate, iar eu văd că nici un lucru bun nu se va produce. Toți ai noștri sufăr din această cauză, iar eu mai mult decît alții; căci sînt și bolnav și nu-mi pot găsi nici cuvenita odihnă, de aceea eu mă gîndesc la întoarcere; căci nu prefer să fiu îngropat în Italia. De aceea rog sfînta ta maiestate să reflecteze la întoarcerea noastră; căci nici eu, nici ceilalți ai noștri nu pot să mai aștepte aici în sărăcie, mai cu seamă că ne dăm bine seama că nu se va produce nici o îndreptare a deosebirilor de credință. Deci trebuie să lăsăm astfel de lucruri și să ne gîndim la întoarcere".

10

1439, mai. Votul delegației bizantine asupra unor texte unioniste

38 (p. 424) Unii au răspuns că este foarte bine, dar cei mai mulți au tăcut, așa că împăratul a zis: „Să se treacă la voturi și fiecare să-și spună punctul de vedere, dacă e de acord cu cele spuse sau nu. [...].

Mulți au spus simplu că sînt de acord cu acestea. Iar eu am spus că sînt de acord cu cele spuse; căci altfel cum n-aș putea fi de acord cu afirmațiile primului conciliu sau cu cele ale sfîntului Cyril, doctorii credinței noastre, cu care mă străduiesc să fiu pe linia dreptei credințe! Dar întrucît mulți dau o dublă interpretare acestora, și dacă ele sînt date la latini, ei vor cere desigur să vadă cum le interpretează ai noștri și în mod inevitabil ele vor trebui explicate, eu rog prin urmare să fie desemnați cei ce vor da aceste explicații și să prezinte pe loc interpretarea dată; și dacă toți vom fi de acord cu ea, atunci eu zic să se dea consimțămîntul și pentru cele arătate; iar de nu, nu sînt de părere să se dea. Atunci împăratul a zis: „Ce înseamnă aceste vorbe? (p. 426) Spune pe scurt dacă ești de acord sau nu". „Vă rog — am zis eu — să se consemneze cele spuse de mine, după cum ai stabilit mai înainte, ca fiecare să spună ce vrea, precum și motivul pentru care spune așa. Iată de ce eu insist să fie notate spusele mele". Atunci împăratul a replicat că secretarul nu poate reține și scrie asemenea chestiuni. „Spune, ca și ceilalți, dacă ești de acord ori nu". Am declarat: „Ei bine, atunci nu sînt de acord". Mitropoliții de Anchialos și cel al Moldovlahiei, care ascultaseră cu atenție cuvintele rostite de mine, au zis îndată: „Dar ce vor ei, pe dată ce adițiunea rămîne mai departe? Nici noi nu sîntem de acord cu ea". De acord cu opinia mea au mai fost și cei mai de seamă egumeni, precum și deținătorul funcției de protekdikos [19].

---

[18] Demnitarul care avea în grijă odoarele bisericești.

[19] Șeful colegiului de *ekdikoi*, însărcinat cu supravegherea disciplinară a clerului. El apare în unele perioade printre cei mai înalți arhonți eclesiastici, așa-zișii *exokatakoiloi*.

17 (p. 450) Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ῥωσίας εἰς τὸν πατριάρχην, καὶ εἶπεν,
Ἰδοὺ ἐμερίσθημεν καί εἰσι πλείονες οἱ χωρισθέντες ἀφ' ἡμῶν. Φαίνεταί μοι
καλὸν ἵνα ὁρίσῃς καὶ ποιήσωμεν σύνοδον καὶ καθήρωμεν αὐτούς, ἐπεὶ
.εν καὶ τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου μεθ' ἡμῶν αὐτῶν, μήποτε ὑπερισχύσ
ιν ἐκεῖνοι καὶ καθήρωσιν ἡμᾶς. Εἰρωνεύσατο οὖν αὐτὸν ὁ πατριάρχης
ν· Χαρὰ εἰς τὸν Ῥωσίας, καὶ οὕτω συμβουλεύεις; καὶ οὕτως ἂν ἔπραττες
ν παρὰ σοί; Ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγω ἐγώ, οὐδὲ θέλω ἵνα λαληθῇ ὅτι ἐμερίσθη
ν (τοῦτο γὰρ ἔσται καὶ ἀτιμία εἰς ἡμᾶς καὶ κατάλυσις τῆς ἑνώσεως) ἀλλ'
νομικῶς μεταχειριστέον τοὺς διαφερομένους. Καὶ ἤρξαντο ὅ τε βασιλεὺς
ὁ πατριάρχης μεταχειρίζεσθαι τοὺς μὲν δι' ἑαυτῶν, τοὺς δὲ διὰ μέσων
ν. Ὅθεν καὶ ὁ πατριάρχης προσκαλεσάμενος τὸν Τορνόβου, τὸν Ἀμασείας
τὸν Μολδοβλαχίας ὠνείδισε καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Καλῶς ἐποιήσατε· οὐκ ἐστὲ
ί μου; οὐκ ἐγὼ προέκοψα καὶ προεβίβασα ὑμᾶς; οὐκ ἔχετε ἀπ' ἐμοῦ ἅπερ
; οὐκ ἐστὲ τοῦ κελλίου μου καὶ τῆς φαμιλίας μου; Πῶς οὖν οὐκ ἠκολου-
τε τῇ ἐμῇ γνώμῃ, ἀλλ' ἀφήκατε ἵνα με καθήρωσιν, εἰ θελήσουσι; Καὶ ἐγὼ
ουν, ὅτι εἰ ἐβλέπετέ με ῥίπτοντα ἑαυτὸν εἰς τὸ πέλαγος πρὸ ἐμοῦ ῥίψειν
ὺς εἰς τὸν βυθόν. Οὕτως οὖν ἤλπιζον ἵνα ποιήσητε εἰς ἐμέ. Καὶ τίνος
ἔλαβον καὶ ἔχω ὑμᾶς πλησίον μου; ἵνα ἔχω καὶ ἀκολούθους εἰς τοὺς
υς μου καὶ συνεργοὺς εἰς τὴν γνώμην μου ἢ ἐναντίους; ἢ ἠθελήσατε ἵνα
τε ὅτι ἔχετε ὑμεῖς κρείττονα εἴδησιν εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας;
ς οἶδα πῶς λέγουσι τοῦτο οἱ ἅγιοι, καὶ διὰ τοῦτο εἶπον ὅπερ ἠκούσατε,
φείλετε ἵνα μοι ἀκολουθήσητε. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο περὶ μὲν τῶν ἄλλων
52) ὅσα εἰκός· περὶ δὲ τῆς γνώμης εἶπον, ὅτι· Ἡμεῖς οὐκ ἠναντιώθημεν
ώμῃ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, ἀλλὰ μᾶλλον ἠκολουθήσαμεν αὐτῇ καί
ὁμογνώμονες· οὐδὲ γὰρ ἔστερξας τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἡμεῖς εἴπομεν
αντίον, ἀλλ' ἐξ ὧν οἴδαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ κατελάβομεν, εἴχομεν γνώμην
ν εἴπομεν καὶ οὐκ ἐστέρξαμεν τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἐνομίσαμεν δὲ καὶ ἐξ ὧν
ς, ὅτι πρὸς αὐτὸ ῥέπει καὶ ἡ γνώμη τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου. Ἔφη
πατριάρχης· Καὶ τί; εἰ οὐκ εἶπον τοῦτο ῥητῶς, ἔδει σκοπῆσαι ὅτι οἱ λόγοι,
ἶπον, πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν συνεβάλλοντο. Ἀλλ' ὅμως ἐγὼ καὶ ἔτι ἐρῶ
να καὶ σαφέστερα ἐν ἑτέρᾳ συνελεύσει καὶ δώσω καὶ γεγραμμένην τὴν
ην μου. Πρέπει οὖν ἵνα ἀκολουθήσητε καὶ ὑμεῖς τῇ ἐμῇ γνώμῃ. Οὕτω
εσε καὶ εἰσηγήσατο καὶ εἵλκυσεν αὐτοὺς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Εἶτα
αὶ τὸν Ἐφέσου καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν μετὰ εὐχῶν καὶ δεήσεων, τὰς
τῶν ἁγίων καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς αὐτῷ προβαλλόμενος καὶ εἰς αὐτὰς ἐξορ-
καὶ ἱκετεύων ἵνα κατανεύσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἕνωσιν, καὶ τὸ τοῦ λόγου
λίθον ἐκίνησε καὶ πᾶσαν μηχανήν, ἵν' ἔχῃ καὶ τὸν ἀδάμαντα ἐκεῖνον
ειθῇ· ἤνυσε δὲ οὐδέν.

1439. Strădaniile împăratului şi patriarhului pentru realizarea unirii religioase, dar Marcos Eugenicos nu o acceptă

17 (p. 450) După acestea a venit la patriarh mitropolitul Rusiei[20] şi i-a zis: „Iată-ne despărţiţi, iar cei despărţiţi de noi sînt mai numeroşi. În situaţia dată sînt de părere să hotărăşti ţinerea unui sinod pentru a-i depune pe aceştia, întrucît o avem şi pe sfinţia ta de partea noastră, pentru ca nu cumva să ne învingă ei pe noi şi să ne depună". Patriarhul l-a tratat însă cu ironie, zicînd: „Bravo mitropolitului Rusiei, deci astfel de sfat ne dai tu nouă? Aşa ai proceda tu, dacă ar fi după tine? Eu însă nu afirm aşa ceva şi nici nu vreau s-aud vorbindu-se că sîntem în sciziune (aceasta ar fi o dezonoare pentru noi şi ar însemna sfîrşitul unirii), ci sînt de părere să tratăm pe dizidenţi cu înţelegere". Iar împăratul şi patriarhul au început să-i manevreze pe unii în chip direct, iar pe alţii prin intermediari. Patriarhul convoca astfel pe mitropolitul de Tîrnovo, cel de Amaseia şi pe cel al Moldovlahiei, mustrîndu-i în aceşti termeni: „Frumos aţi procedat. Nu sînteţi oare ai mei? Nu eu v-am înălţat şi promovat în scaune? Nu deţineţi oare de la mine toate cîte le aveţi? Nu sînteţi din casa şi familia mea? Cum se face atunci că nu mi-aţi urmat punctul de vedere, lăsîndu-mă la cheremul acelora, chiar să mă depună dacă ar voi? Iar eu care trăgeam nădejde că dacă m-aţi vedea aruncat în mare, voi v-aţi arunca înaintea mea în abisul acesteia! Deci aşa speram eu să faceţi de dragul meu. Căci pentru ce v-am luat şi vă am alături de mine? Ca să vă am de servitori cuvintelor mele şi de colaboratori ai opiniilor mele, sau de adversari ai lor? Sau aţi vrut cumva să daţi impresia că voi aveţi o informaţie mai bună despre dogmele bisericii? Eu ştiu bine ce spun despre aceasta sfinţii, de aceea am spus cele ce le-aţi auzit, şi se cuvine ca voi să mă urmaţi". Prelaţii au răspuns ceea ce se cuvenea (p. 452) referitor la celelalte puncte, cît despre vot au zis: „Noi nu eram contra opiniei marii tale sfinţii, ci mai degrabă i-am dat ascultare şi sîntem chiar de aceeaşi părere; căci nici tu nu erai de acord cu clauza *Filioque*, şi noi am spus contrariul, iar din cele ce ştiam şi noi şi le înţelegeam, am exprimat votul pe care l-am dat, nefiind de acord cu clauza *Filioque*; căci din cele hotărîte de tine am socotit că spre aceasta înclină şi părerea marii tale sfinţii". Atunci patriarhul a zis: „Cum adică? Dacă nu am spus asta în chip expres, voi trebuia să vă daţi seama că vorbele pe care le-am spus urmăreau un atare scop. Dealtfel eu mă voi explica mai pe larg şi mai clar într-o altă adunare, dîndu-mi chiar în scris opinia mea. Se cuvine deci ca voi să daţi ascultare acestei păreri". Astfel i-a sfătuit el, prelucrîndu-i şi atrăgîndu-i spre punctul său de vedere. Apoi l-a văzut şi pe mitropolitul Efesului, implorîndu-l prin rugi şi stăruinţi, pretextînd dorinţele sfinţilor şi ale propriului său tată, spre acestea îndemnîndu-l şi conjurîndu-l să consimtă şi el la unire, punînd în mişcare toată puterea şi meşteşugul cuvîntului ca să-l convingă pe acel om de oţel[21]; dar n-a izbîndit nimic.

[20] Asupra zelului unionist al lui Isidor al Kievului, cf. A. Ziegler, *Isidore de Kiev, apôtre de l'union florentine*, „Irénikon", 13, 1936, p. 393–410.

[21] Simpatia evidentă a lui Syropoulos pentru Markos Eugenikos, şeful opoziţiei antiunioniste în cadrul conciliului şi după aceea, ţine de faptul că şi Syropoulos a fost antiunionist, aşa cum reiese şi din textul de faţă.

18 Ὁ δὲ Ῥωσίας τὸν Μελενίκου, τὸν Δράμας, τὸν Δρίστρας καὶ ἑτέρους ιερεῖς προσκαλεσάμενος καὶ παραθεὶς τούτοις ἁβρὰν τράπεζάν καὶ ἑστιάσας, εἰσηγήσατο καὶ ἐδίδαξε καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς εἰπεῖν ἅπερ ἐδόκει αὐτῷ. εν καὶ εἶπεν ὁ Μελενίκου ἐν τῇ αὐτοῦ γνώμῃ ὅτι στέργει τὸ ἐκπορεύεσθαι ιμφοῖν· ὁ δὲ Δράμας, ὅτι στέργει τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ σῳζομένης ἀβλαβοῦς ἁγίας Τριάδος· οἳ καὶ ὀνειδισθέντες ὕστερον παρὰ τῶν φίλων αὐτῶν, ἀραῖς λον τὸν διδάξαντα αὐτοὺς ταῦτα. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ αὖ παραπλήσι' ἄττα ιήκεν εἴς τινας τῶν ἀρχιερέων καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Τραπεζουντίων τῶν Μολδοβλάχων.

12

26 (p. 460) Εἶτα ἠρωτήθησαν οἱ πρέσβεις καὶ ἔδωκαν γνώμας στέργειν ἕνωσιν, πρῶτος μὲν ὁ Μενόνος ὡς ἀπὸ τοῦ δεσπότου κῦρ Θεοδώρου καὶ ρος ὁ Νεάγωγις, ὡς ἀπὸ τοῦ βοεβόδα τῆς Μολδοβλαχίας· ὁ δὲ μέσος, ὁ τοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος ὁ Μακροδούκας, εἶπεν, ὅτι. Ἡμεῖς ἀπὸ τῆς σταντινουπόλεως ἔχομεν ἀεὶ τὸν μητροπολίτην καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τῇ τάτῃ (p. 462) μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐξακολουθεῖ, καὶ εἴ τι δοξάζει αὕτη καὶ ται, τὸ αὐτὸ δοξάζει καὶ ἐκείνη. Νομίζω οὖν ὅτι καὶ ὁ αὐθέντης μου ὁ βαὺς μέλλει στέρξειν τοῦτο ὅπερ ἐστέρξατε νῦν καὶ ὑμεῖς, ὡς δοκεῖ ἐμοί· οἶδα δὲ ἀκριβῶς εἴ τι ὁρίσει ἕτερον.

13

11 (p. 532) Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἐπανόδου ἡμῶν ὁ πάπας συνεφώνησε τῶν Βενετίκων πραγματευτῶν, ἵνα τὰ δύο κάτεργα τῆς Πραγματείας δέξωνται ἑκατὸν ἀνθρώπους ἐξ ἡμῶν, ἔστειλε δὲ καὶ ἔξοδον ὑπὲρ τοῦ βασιλικοῦ ργου καὶ ὑπὲρ ἑτέρου ἑνός. Ἐρρόγευσαν οὖν ναύτας τοῦ ἑνὸς κατέργου, καὶ ὁ δεσπότης εἰσῆλθεν· εἰς δὲ τὸ κάτεργον τοῦ βασιλέως ἔδωκαν ῥόγαν ν δύο· οὐδεὶς δὲ ναύτης βενέτικος ἠθέλησεν εἰσελθεῖν ἐν αὐτῷ, ἀλλ' εἰσήχν ὑποχείριοι Ῥῶσοι καὶ Βούλγαροι, οὐδεμίαν εἴδησιν ναυτικῆς ἔχοντες. ποντο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τεταγμένου ἀριθμοῦ ναῦται ἑξήκοντα· ἡτοιμάσθησαν ν ὅμως καὶ εἶπον ἡμῖν ἵνα εἰσέλθωμεν εἰς τὰ κάτεργα τῇ τετάρτῃ καὶ τῃ τοῦ ὀκτωβρίου. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν νύκτα ἐγένετο κλύδων μέγας καὶ ς ἐτάραξε τὴν θάλασσαν καὶ ἐξέκοψε τὰς ἀγκύρας καί ἐντὸς τοῦ λιμένος ιξε κάτεργα τέσσαρα, ὧν ἦν καὶ τὸ καπετανίκιν, οὗ ἡμεῖς εἰσήχθημεν· ίγη γαρ ἐξ ἐκείνου τὸ ἥμισυ τῆς βάντας τοῦ ἑνὸς μέρους, καὶ ἐτέκταινον ἡμέρας τρεῖς. Εἶτα εἰσήχθημεν εἰς τὰ κάτεργα, καὶ ὁ ὑποσχόμενος ἐπασαι ἡμᾶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολλῆς ἀναπαύσεως καὶ πολλῶν

18 Iar mitropolitul Rusiei i-a poftit pe mitropoliţii de Melnik, Drama, Silistra şi pe alţi arhierei, întinzîndu-le o masă copioasă şi ospătîndu-i, după care le-a explicat opiniile sale, îndoctrinîndu-i şi convingîndu-i să spună ce era pe placul lui. Astfel că prelatul de Melnik a afirmat în votul său că admite purcederea *ex utroque*, iar cel de Drama că e de acord cu clauza *Filioque* cu condiţia ca Sfînta Treime să rămînă intactă! Mai tîrziu însă, întrucît prietenii lor le făceau reproşuri, au aruncat blesteme asupra celui ce-i învăţase asemenea lucruri. Iar împăratul a procedat la fel faţă de unii dintre arhierei şi faţă de solii trapezuntinilor şi ai moldovlahilor.

12

1439. Solul moldovean este de acord cu unirea

25 (p. 460) Au fost apoi întrebaţi solii, care au declarat că sînt de acord cu unirea; primul dintre ei a fost Menonos, în calitate de trimis al despotului chir Theodor, iar ultimul Neagoe, solul voievodului Moldovlahiei. Între cei doi, solul Macrodoucas al împăratului de la Trapezunt a spus: „Noi primim mitropolitul nostru totdeauna de la Constantinopol, iar biserica noastră (p. 462) dă ascultare Prea Sfintei Mari Biserici, astfel că tot ce aceasta învaţă şi venerează, acelaşi lucru îl venerează şi aceea. Consider deci că stăpînul meu împăratul va fi de acord cu ceea ce aţi aprobat voi acum; căci nu sînt sigur dacă el nu va hotărî altceva. [...].

13

1439, octombrie. Dificultăţi la plecarea bizantinilor din Veneţia spre patrie

11 (p. 532) În vederea întoarcerii noastre în patrie papa s-a înţeles cu negustorii veneţieni ca cele două corăbii ale Serviciului de comerţ să ia cîte o sută de oameni de-ai noştri. A mai trimis şi bani pentru galera imperială şi încă una din celelalte două galere. Au mai angajat şi mateloţi pentru o galeră, în care a urcat şi despotul [22], iar pentru galera împăratului au plătit bani pentru două luni. Nici un navigator veneţian n-a voit însă să urce în aceasta, fiind aduşi sclavi ruşi şi bulgari care nu aveau nici o cunoştinţă despre navigaţie. Cu toate acestea lipseau 60 de marinari faţă de numărul fixat. Totuşi s-au făcut preparativele de plecare şi ni s-a spus să ne îmbarcăm pe data de 14 octombrie [23]. În acea noapte s-a stîrnit o straşnică furtună care a tulburat marea cu o violenţă deosebită, rupînd ancorele şi avariind patru corăbii înlăuntrul portului, printre care şi navacăpitan, în care intraserăm noi. Jumătate din bordura acesteia s-a sfărîmat într-o parte, fiind necesare trei zile pentru a o repara. După care am urcat în galere, iar cel ce ne promisese să ne ducă înapoi la Constantinopol cu mult confort, corăbii numeroase şi onoruri deosebite, a aranjat în aşa mod

[22] Este vorba de despotul Theodor al II-lea (1407—1443) al Peloponezului bizantin, cu capitala la Mistra. Frate cu Ioan al VIII-lea; Theodor al II-lea a fost căsătorit cu Cleopa Malatesta di Pesaro, o rudă a papei Martin al V-lea.

[23] 14 octombrie 1439.

ιτέργων καὶ μετὰ μεγάλης τιμῆς, κατέστησεν ἡμᾶς καὶ εἴχομεν τοιαύτην ἄνεσιν ὶ εὐρυχωρίαν ἐν τοῖς φορτηγοῖς κατέργοις, οἵαν ἔχουσι τὰ ἐκ τοῦ Καφᾶ ἢ ἐκ ῦ Ἀσπροκάστρου διὰ νηῶν φερόμενα ἀνδράποδα Τζαρκάσιοι τυχὸν ἢ Σκύθαι.

14

(p. 584) Ἐν ὅσῳ δὲ ἔγραφον ἐκεῖνοι, ἤρξατο ὁ βασιλεὺς δημηγορεῖν ρὶ τῆς μελετωμένης συνόδου καὶ ὥρισεν, ὅτι· [...]. Ἐν δὲ τῇ νῦν μελετωμένῃ γάλη ἐστὶν ἡ διάστασις καὶ πολλὴ ἡ δυσχέρεια· ἡ γὰρ Ἐκκλησία πᾶσά ἐστι ηρημένη καὶ ἔχει καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Λατίνων ἐπισκόπους καὶ διδασκάλους λλοὺς καὶ γένη μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα· ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τους πατριάρχας τὰ τῶν περὶ αὐτοὺς χριστιανῶν καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὶ τῇ Δύσει· εἶτα ἔχομεν τοὺς Ἴβηρας, τοὺς Τζαρκασίους, τοὺς Ῥώσους, τοὺς άχους, τοὺς Σέρβους, γένη πολυάνθρωπα καὶ αὐτά.

15

(p. 596) Ὁ Ῥωσίας δὲ ἐχειροτονήθη τότε ἐγγὺς ὁ κῦρ Ἰσίδωρος ὁ καὶ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον σταλεὶς πρέσβις. Ἀπερχομένου οὖν αὐτοῦ εἰς Ῥωσίαν, συναπῆλθε μετ' αὐτοῦ καὶ πρέσβις κῦρ Νικόλαος ὁ Γουδέλης ἴδωσιν ὁμοῦ τὸν μέγαν ῥῆγα Ῥωσίας καὶ ἐξαγγείλωσιν αὐτῷ τὰ περὶ τῆς ναθροιζομένης οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ λάβωσιν καὶ ἐξ ἐκείνου πρέσβεις ἐπισκόπους, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιδημήσωσιν εἰς τὴν σύνοδον. Ὡσαύτως ἀπήρχετο ὁ Μολδοβλαχίας εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν καὶ ἀνετέθη ἵνα καὶ αὐτὸς ὡς σβις ἐξοικονομήσῃ τὸν βοεβόδαν καὶ λάβῃ πρέσβιν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἔλθωσιν ῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθ' ὃν ἂν καιρὸν ἔλθωσι τὰ κάτεργα τὰ νοδικὰ εἰς τὴν Πόλιν.

16

(p. 604) Ὁ δὲ Ἰάγαρις ἔφερεν ἐκ μὲν τῆς Τραπεζοῦντος τὸν μητροπολίτην ἕνα ἄρχοντα τοῦ βασιλέως τὸν Μακροδοῦκαν, ἐκ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἐπισκόπους καὶ ἄρχοντα τοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων· ἦλθε δὲ καὶ ὁ μητροπολίτης Μολ-λαχίας καὶ ἔφερε καὶ τὸν ἐκεῖσε πρωτοπαπᾶν καὶ ἐκ τοῦ βοεβόδα ζούπανον Νεάγωγιν, ἔστειλαν δὲ καὶ στρατιώτας μετὰ γραμμάτων βασιλικῶν καὶ ιαρχικῶν καὶ συνῆξαν ἐνταῦθα τοὺς ἀρχιερεῖς σχεδὸν πάσης τῆς ἐπαρχίας.

lucrurile, încît noi am avut pe aceste galere încărcate, tot atît confort și comoditate cît găsesc robii cerchezi sau sciți transportați pe corăbii de la Cafa sau Asprocastron [24].

14

1436. Altă variantă a discursului ținut de Ioan al VIII-lea în favoarea viitorului conciliu pentru unirea religioasă

5 (44) (p. 584) În timp ce aceia scriau, împăratul a început să țină o cuvîntare despre proiectatul sinod, arătînd următoarele: [...] „În sinodul ce se are acum în vedere, deosebirea este mare, și dificultățile numeroase; căci întreaga biserică e divizată, aceea a latinilor avînd o mulțime de episcopi și doctori, precum și neamuri mari și numeroase; avem și noi pe patriarhi cu creștinii din jurul lor, precum și pe arhiereii de la răsărit și apus; apoi îi avem pe iviri, pe cerchezi, pe ruși, pe vlahi, pe sîrbi, neamuri mari și acestea. [...].

15

1436–1437. Altă variantă a pregătirilor pentru conciliu și rolul mitropolitului Moldovei

3 (p. 596) [...] Cam în acest timp a fost hirotonisit ca mitropolit al Rusiei chir Isidor care fusese trimis și ca sol la sinodul de la Basel. Împreună cu el, care se îndrepta spre Rusia, a mai plecat și chir Nicolaos Gudeles ca sol, pentru ca amîndoi să-l vadă pe marele cneaz al Rusiei și să-l pună la curent cu pregătirile în vederea sinodului ecumenic, luînd și din partea lui delegați și episcopi, cu care să ia parte la sinod. În aceleași condiții pleca și mitropolitul Moldovlahiei spre dieceza sa, fiind învestit și ca sol, pentru ca în această calitate să trateze cu voievodul și să ia și din partea aceluia un delegat, împreună cu care să meargă la Constantinopol cam în același timp în care vor ajunge acolo galerele sinodale. [...].

16

1436–1437. Altă variantă a acelorași pregătiri pentru conciliu, cu sosirea la Constantinopol a delegației Moldovei

12 (3) (p. 604) [...] Din Trapezunt, Iagaris aducea cu sine pe mitropolit și un arhonte al împăratului pe nume Macrodoucas, iar din Iviria doi episcopi și un arhonte al împăratului Iviriei. A mai sosit și mitropolitul Moldovlahiei aducînd cu sine un protopop și pe jupanul Neagoe din partea voievodului. Împăratul a mai trimis soldați cu scrisori imperiale și patriarhale și a adunat în capitală prelați din mai toate eparhiile.

[24] Cetatea Albă. B. Câmpina a acordat o atenție deosebită traficului de robi în Marea Neagră, în *Rolul genovezilor la gurile Dunării*, Studii, 6, 1953, 1, p. 191–236 și 3, p. 79–119 (cf. M. Berza, *Pentru amintirea lui Barbu Câmpina*, în B. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, vol. îngrijit de D. Mioc și E. Stănescu, București, 1973, p. 8). Pentru prezența genovezilor la Marea Neagră, în veacurile XIII–XIV, studiile lui G. I. Brătianu rămîn fundamentale (de ex. *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIIIe siècle*, Paris, 1929). Pentru bibliografia mai recentă a subiectului, v. *Colocviul româno-italian „Genovezii la Marea Neagră în sec. XIII–XIV"*, București, 27–28 martie 1975, sub îngrijirea acad. Șt. Pascu, București, 1977.

(p. 169) Θρῆνος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Ἠχμαλωτίσθη δὲ ὑπὸ τῶν ͻκων ἔτει ͵αυνγʹ, μηνὶ μαΐῳ κθʹ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἡμέρας. ͻς θρηνετικὸς καὶ θλιβερὸς καὶ πολλὰ πονετικὸς καὶ ἀναστεναγμένος περὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τὸν βασιλέα καὶ περὶ τὰ μοναστήρια καὶ ἁγίων λειψάνων, ῥητόρων, ψαλτῶν, ὑμνοποιῶν, διδασκάλων καὶ ἀρχόντων, τερὶ τῆς συμφορᾶς καὶ αἰχμαλωσίας, ὅπου ἐσυνέβη τῆς ταπεινῆς τῆς πόλεως, περὶ τῶν αὐθεντῶν τῆς Φραγγίας καὶ ὅλα τὰ κουμούνια· ἀρχομένου ἀπὸ :αρόν, Φραντζέζους, Ἀγκλέζους, Πορτουγαλέζους, Σπάνια, Κατελάνους, άνους, Ἀλαμάνους, Οὐγγάρους, Ῥωμάνους, Βενετίκους, Γενουβήσους, Σέρ-, Βλάχους, Βουλγάρους καὶ τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα ῥήματα γράφουνται διὰ ͻυ.

(V, p. 175) Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζαν οἱ Χριστιανοὶ ʼς τὴν Πόλιν
Ἠτον ʼς τὸν ἁγιώτατον τὸν πάπαν τε τῆς Ῥώμης,
Καὶ εἰς τοὺς γκαρδιναλίους του, νὰ δώσουσι βοήθειαν·
Ἐἰς τοὺς ῥηγάδαις τῆς Φραγκιᾶς τῶν αὐθεντῶν τῶν ὅλων,
Λουκάδαις, κούντους, πρίγκιπαις καὶ τὰ κουμούνια ὅλα,
Μετὰ τοῦ βασιλέως τε τοῦ τῆς Ἀλαμανίας,
Σέρβους καὶ Ῥούσους, Βλάχους τε, ὁμοίως καὶ Οὐγγάρους,
Τοὺς Παίονας τοὺς φουμιστούς, τοῦ Πιάγκω τὰ φωσσάτα,
Κάτεργ' ἀπὸ τὴν Βενετιὰν τὴν πολυχρυσωμένην,
Καράβι' ἀπὸ τὴν Γένοβαν, τριήρεις κ' ἡ λιβιέρα,
Καὶ ἀπὸ τὴν Κατελλώνιαν καὶ ἀπ' ὅλην τὴν Ἰτάλιαν,
Νὰ δράμουν νὰ βοηθήσουσι τὴν ταπεινὴν τὴν Πόλιν,
Τὴν Πόλιν τὴν πανάτυχον, τὸ μέλος τὸ οἰκεῖον,
Τὸν βασιλέα τὸν πτωχόν, τὸν ἄθλιον Κωνσταντῖνον,
Ὁπoῦχε πάντα καὶ ἀεὶ ʼς αὐτούς, νὰ τὸν βοηθήσουν,
Τὸν πόθον καὶ τὴν πίστιν του καὶ ὅλον του τὸ θάρρος,
Καὶ ἐγελάστην ὁ πτωχὸς κ' ἔχασε τὴν ζωήν του,

Un poem anonim în limbă vulgară, în 12 cîntece cu un total de 1044 versuri, compuse îndată după căderea Constantinopolului sub otomani în anul 1453, deplînge evenimentul și face apel la popoarele creștine să vină în ajutorul Cetății și să-i alunge. Apelul este adresat în primul rînd papei Nicolae al V-lea (1447—1455), apoi împăratului Friedrich al III-lea al Austriei, lui Ioan Corvin de Hunedoara și tuturor neamurilor din sud-estul Europei, inclusiv românilor. Poemul s-a păstrat în manuscrisul *Parisinus Graecus* 2 909 din secolul al XVI-lea și a fost publicat întîi de A. Ellisseu, *Analekten*, III, 1857, p. 106—202, apoi cu îndreptări substanțiale de Emile Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, I, 1880, p. 169—202. Considerat mai întîi a fi fost opera poetului Emanuel Georgillas din Rhodos, el trece azi drept o creație anonimă, dovedită în următoarele studii: G. N. Chatzidakis, *Ist Georgillas der Verfasser des Gedichtes von der Eroberung Konstantinopels?* BZ, III, 1894, p. 581—598; Sp. Lambros, *Das Codex des Gedichtes über die Eroberung Konstantinopels*, BZ, 9, 1900, p. 161—169; B. Knös, *Autour du poème* **Ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως**, „**Ἑλληνικά**", 20, 1967, p. 311—337. Probabil poemul a inspirat enciclica lui Isidoros din Kiev, trimisă din Creta, la 15 iulie 1453, papei Nicolae al V-lea.

LUAREA CONSTANTINOPOLULUI

(p. 169) Jelirea Constantinopolei. A fost luată de turci în anul 1453, luna mai, ziua treia, ora întîia a zilei. Cuvînt de jelire, de strîngere de inimă, de zbucium și frămîntare multă despre Constantinopole, împărat, mănăstiri și sfintele moaște, despre retori, cîntăreți, poeți, dascăli și arhonți, despre nenorociri și căderea sub jugul în care a ajuns umilita cetate, despre căpitanii franci și toate comunele, începînd de acum: francezi, englezi, portughezi, spanioli, catalani, italieni, germani, unguri, romani, venețieni, genovezi, sîrbi, români, bulgari și toți ceilalți, după cum se arată mai jos în versuri.

(V, p. 175) Nădejdea în care credeau creștinii din Cetate era în preasfințitul papă al Romei și în cardinalii săi, că vor da ajutoare, în regii Franței și în toți suveranii, în duci, conți, prinți și în toate comunele, în împăratul Germaniei, în sîrbi, ruși, români și unguri, renumiții peoni, în oștile lui Iancu, în corabia plină cu aur din Veneția, în vasele din Genova, triere și liviere, din Catalonia și din toată Italia, că vor alerga și vor ajuta umilita cetate, cetatea tuturor încercărilor, precum și mădularul său, pe regele cerșetor, pe viteazul Constantin, care cerea mereu de la dînșii să sprijine cererea, nădej-

Καὶ ἀπέθανεν, ὡς λέγουσιν, ἐπάνω εἰς τὸ σπαθίν του.
Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζεν εὑρέθην γελασμένος,
Καὶ ἐκομπόθην εἰς αὐτοὺς καὶ ἐγίνην χαλασμένος,
Καὶ χάθησαν οἱ Χριστιανοὶ Ῥωμαῖοι καὶ Λατίνοι.

(III, p. 178) Ἔδε μανδάτον θλιβερὸν ποῦ θέλει 'πᾶ 'ς τὸν πάπαν,
Τὴν κορυφὴν τῶν Χριστιανῶν, μέγα 'ς τὸν ἅγιον Πέτρον,
Καρδιναλίους δώδεκα καὶ ἄλλους ἑβδομῆντα.
Πῶς νὰ τὸ πιάσῃ ἡ ἐκκλησιά, ἡ συμβουλὴ τῆς Ῥώμης,
Καὶ πῶς νὰ τὸ συλλογισθοῦν τῆς Δύσης οἱ αὐθένταις;
Ῥηγάδες, κόντοι, πρίγκιποι, δουκάδες, καβαλλάροι,
Πῶς νὰ τὸ συμμετρήσετε, νὰ τὸ συλλογισθῆτε,
Τὸ δολερὸν καὶ σκοτεινὸν τῆς Πόλης τὸ μανδάτον;
Ἦλθε καιρὸς τῶν Χριστιανῶν, Λατίνων καὶ Ῥωμαίων,
Ῥούσων καὶ Βλάχων καὶ Οὐγκρῶν, Σέρβων καὶ Ἀλαμάνων,
Ὅλοι νὰ ὁμονοιάσουσιν, νὰ γένουσι τὸ ἕνα,
(p. 179) Καὶ νὰ ὁμοφωνήσουσιν οἱ Χριστιανοί τε ὅλοι,
Καὶ νὰ σηκώσουν τὸν σταυρόν, τοῦ Χριστοῦ τὸ σημάδι,
Μὲ λιτανείαις, δέησες, προσευχαῖς καὶ δακρύων,
Καὶ νὰ παρακαλέσουσι ἐξόχως τὴν κυρίαν,
Νὰ δεηθῇ πρὸς κύριον τοῦ νὰ μᾶς δώσῃ νῖκος.

(XI, p. 186) Ἔλθε καιρός, ὦ βασιλεῦ, νὰ πᾶς κατὰ τὰ ἔθνη,
Χρείαν σου κάμνει περισσά, νὰ 'πάγῃς κατ' ἐκεῖνα.
Ὢ συμφορὰ καὶ θρηνισμὸς καὶ κοπετὸς μεγάλος,
Ὢ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, κακὴν τύχην ὁποῦχες!
Αὐθέντη, κράλη εὐγενικέ, στολὴ τῶν ἀνδρειωμένων·
Κακὰ θηρία ἐσύμωσαν συμὰ 'ς τὴν Οὐγκαρίαν·
Ὢ Πιάγκω φρονιμώτατε, καὶ στῦλε τῆς Βλαχίας,
Ἐχάλασεν ἡ Ῥωμανιά, ἐχάλασεν ἡ Δύσις,
Ἐπέσασι τὰ φλάμπουρα τοῦ βασιλέως τῆς Πόλης.
Θεέ μου, πῶς ἀπέμεινες τὴν τόσην ἀνομίαν;
Ὢ Ἀλαμάνια καὶ Οὐγκριά, Βλαχία καὶ Σερβία,
Ἐδᾶ σᾶς κάμνει χρειὰ πολλὴ κατὰ Τουρκῶν νὰ πᾶτε
Μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, μετὰ πολλῆς ἰσχύος,
Νὰ πολεμήσετε καλῶς καὶ οὕτως νὰ δοξασθῆτε,
Νὰ δοξασθῆτε περισσά, ὅταν ἡ ὥρα σώσῃ,
Καὶ δώσῃ σάς την ὁ Θεὸς ὁ μέγας τροπαιοῦχος,
Καὶ ὅλοι ν' αὐθεντεύσετε μὲ τιμημένον τρόπον
Εἰς δόξαν τοῦ παντάνακτος Θεοῦ τοῦ παντεργάτου.

(XVI, p. 188) Ὢ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, κακὴν τύχην ὁποῦχες!
Θεέ μου, δώσῃ προθυμιὰν τῶν αὐθεντῶν τῆς Δύσης,
Νὰ πᾶσιν εἰς ἐγδίκησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστης.
Ὢ Βλαχία πολύθλιβη, Σερβία πονεμένη,
Θυμεῖσθε ταῖς αἰχμαλωσιαῖς, Οὐγκριὰ λυπημένη,
Τῶν μαγκουριῶν τὰ δέματα, θλιμμένοι, πονεμένοι.

(p. 189) Γίνωσκε, ἁγιώτατε καὶ κορυφὴ τῆς Ῥώμης,
Ὁ ποταμὸς ὁ πύρινος ἐσέβην εἰς τὴν Πόλιν,
Τὴν Δύσιν περιπλέκεται μὲ παρακλάδια ἔξη
Τὸ πρῶτον σώνει 'ς τὴν Σερβιάν, δεύτερον 'ς τὴν Βλαχίαν,

dea și curajul său; dar bietul împărat a fost luat în bătaie de joc, și-a pierdut viața, murind, cum se zice, „cu sabia în mînă". Nădejdea în care credea s-a dovedit ironie; a fost trîmbițată de dînșii, dar s-a spulberat, iar creștinii, romei și latini, sînt despărțiți unii de alții de o prăpastie.

(VIII, p. 178) Iată trista veste ajunsă la papă, conducătorul creștinilor, la marea catedrală a sfîntului Petru, la cei doisprezece și la cei șaptezeci de cardinali. Cum va strînge rîndurile biserica, adunarea de la Roma și cum se vor aduna la un loc domnii Apusului? Regi, conți, prinți, duci, cavaleri, ce măsuri vor lua, cum se vor uni la trista și întunecata veste sosită din cetate? A venit timpul creștinilor, a latinilor și romeilor, a rușilor, românilor, ungurilor, sîrbilor și germanilor să se unească cu toții într-un singur trup (p. 179), să se înțeleagă toți și să apere crucea, stindardul lui Hristos, cu cîntări, implorări, rugăciuni și lacrimi, să roage stăruitor dumnezeirea și să ceară domnului să ne dea izbîndă.

(XI, p. 186) A venit timpul, împărate, să te îndrepți spre popoare, căci efortul tău e zadarnic, deci să cauți spre ele. Ce nenorocire, cît plînset și chin, împărate Constantin, rea soartă ai avut! Stăpîne, domn de neam ales, scutul celor viteji, brutele răutăcioase au trezit curajul celor din Ungaria! Preaînțeleptule Iancu, stîlp al românilor, împărăția bizantină s-a năruit, s-a năruit și Apusul, au căzut flamurile cetății imperiale. Dumnezeule, cum poți suferi o asemenea nelegiuire? O Germanie și Ungarie, o Țară a românilor, Serbie, e mare nevoie să alergați împotriva turcilor cu oaste numeroasă, cu putere multă, să luptați vitejește și în felul acesta să vă faceți un nume și mai mult decît un nume, cînd va veni timpul; deci să vă ajute Dumnezeu, marele izbînditor; și veți domni cu toți în cinste spre slava lui Dumnezeu, stăpînitorul și creatorul tuturor.

(XVI, p. 188) O împărate Constantin, rea soartă ai avut! Doamne, dă rîvnă domnilor din Apus să pășească la răzbunarea credinței ortodoxe. O, Țară Românească mult încercată, o Serbie suferindă, fie-vă milă de captivi; o Ungarie îndurerată, fii binevoitoare cu odăjdile și cîrjele episcopilor, întristați și munciți.

(p. 189) Află, preasfințite cap al bisericii din Roma, că un fluviu de foc s-a revărsat asupra Cetății și amenință Apusul, întinzîndu-și limbile în afară, mai întîi spre Serbia, în al doilea rînd spre Țara Românească, în al

Τὸ τρίτον ἐκοντόσωσε συμὰ τὴν Οὐγκαρίαν,
Τὸ τέταρτον ἐφλόγισεν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν,
Τὸ πέντατο φοβοῦμεαι τὸ μὴ δράμῃ παραμέσα
Καὶ σμίξῃ μὲ τὰ τέσσαρα, διατ' εἶν' μαγαρισμένον,
Θέλει γινῆν ἀπέραντο ποτάμι αἱματωμένον·
Τὸ ἔξατον ἐξάναψεν τῆς Πόλης τὰ θεμέλια,
Ἐξάναψεν ἡ φλόγα των καὶ τρέχει φοβισμένα,
Νὰ κάψῃ τὰ περίγυρα, πᾶν κάστρη καὶ πᾶν χώραν.

(XVII, p. 190) Αὐθέντης ἔνι δυνατὸς ὁ Τοῦρκος, ξεύρετέ το·
Δύσιν τε καὶ Ἀνατολὴν ορίζει, πιστοθῆτε.
'ς τὴν Δύσιν ἔχει ἀληθινὰ ὅλην τὴν δύναμίν του,
Πάντα τὴν Δύσιν θεωρεῖ, διατὶ ἔχει αὐτοῦ τὸν φόβον.
Λοιπὸν μηδὲν ἀφήσετε τὸν Τοῦρκον νὰ ῥιζώσῃ
Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτ' εἶναι φόβος μέγας,
Τὸ ὁποῖον ποῦ ξεύρετε καὶ οὐδὲν τὸ ἀναφέρνω.
Αὐτὸ τὸ σπίτι τὸ ἄπειρον, ἡ Κωνσταντίνου πόλις,
Δὲν ἔναι σὰν τὰ πρόλοιπα ὁποῦ ὁρίζει ὁ Τοῦρκος,
Ἀμμὴ ἔνι τέτοιον φοβερὸν ὅτι καλὰ γροικᾶτε·
Χρυσάφιν ἔχει ἀρίθμητον, ἀνθρώπους ὅσους θέλει,
Φράγκους, Κουμάνους, Τζερκασούς, Βλάχους καὶ Ἀλαμάνους·
Τεχνίται ὅλοι θαυμαστοὶ ἁπάσης τέχνης φύσης·
Τὴν ῥόγα δίδει ὡσὰν τυφλὸς εἰς τοὺς καλοὺς μαστόρους,
Τὰ στάμενα οὐδὲν ψηφᾷ εἰς τοὺς ἀνδρειωμένους·
Ποσῶς οὐκ ἔχει λογισμὸν εἰς τὴν φιλαργυρίαν·
Σκορπίζει, σπέρνει τὰ 'ς τὴν γῆν, ῥογεύγει τα παντόθεν.
Ῥόγαις δίδει παράξεναις, δόξαις, τιμαῖς, τιμάρια,
Καὶ καθ' ἡμέρα δίδει τα, λαμβάνουσι ταῖς ῥόγαις,
Καὶ τρέχουν οἱ ἀχριστιανοὶ μόνον διὰ ταῖς ῥόγαις,
Καὶ δι' αὐτὸ εὑρίσκεται πάντα κεφαλαιωμένος.
Τὸ χρήζει, εὐθὺς τὸ πολεμᾷ δίχως τινὸς ἐμπόδου,
Καὶ τοῦτο ὅλον γίνεται διὰ τὴν τυφλὴν τὴν ῥόγαν,
Ὁποῦ ῥογεύγει ἀμηρᾶς ὁδηγοὺς καὶ προδότας,
Καὶ διὰ τοὺς κακοὺς κακὸν ἦλθεν κ' ηὗρεν τὴν Πόλιν,
Διὰ κακοὺς Χριστιανοὺς ἐχάθη τέτοια χώρα.
Αἱ ἁμαρτιαῖς μου ἡ πολλαῖς τὸ 'προξενήσαν τοῦτο,
Καὶ διὰ τὰ κρίματά [ἡμων] τὴν ἐπῆραν οἱ Τοῦρκοι.
Ἡ τέχναις τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ καμώματά των
Ἡ δημηγερσιαῖς, διαβολιαῖς ἀλλὰ καὶ πονηρίαις,
(p. 191) Τὸν ποταμὸν τὸν πύρινον ἔβαλαν εἰς τὴν Πόλιν,
Τὴν Πόλιν τὴν ἐξάκουστον, καὶ ἐπυρπόλησέν την,
Καὶ ἔκαυσε καὶ 'μπύρισεν Χριστιανοὺς Ῥωμαίους.

(XIX, p. 193) Ἔχει 'ς τὴν Ἀδριανούπολιν ἡ Πόρτα του [...]. [p. 194]

Ελλάδα, Πάτρα, Ἄγραφα, Βελούχι καὶ Πρωτόλιο
Εβγάλλουν αὐτὸ ἀληθινὰ κοσιπέντε χιλιάδαις,
Καὶ ἔνι τὸ περίγυρον τῆς χαμηλῆς Βλαχίας.

(XXIII, p. 200) Τοῦτο σᾶς λέγω ἀληθινά, πιστεύσατε τὸν λόγον,
Ὅτι τοῦ νὰ περάσετε τὸν Ντούναβην ἐδῶθεν,
Τῆς Δύσης οἱ Χριστιανοὶ εἰς μιὰν νὰ προσκυνήσουν.
Τοῦτο σᾶς λέγω, αὐθένταις μου, ἀλλοῦ μὴ πέσῃ ὁ νοῦς σας,

treilea rînd şi-a îndreptat bărbăteşte suliţele spre Ungaria, în al patrulea rînd a răvăşit toată Bulgaria, în al cincilea rînd mă tem să nu se strecoare pe la mijloc, să se amestece cu rîndul al patrulea şi să se vicieze, spre a deveni un torent nesfîrşit de sînge; în al şaselea rînd a zdruncinat din temelii Cetatea, a întins pîrjolul şi se lăţeşte plin de groază spre a cuprinde împrejurimile, orice loc întărit şi orice ţinut.

(XVII, p. 190) Turcul este un stăpîn puternic, reţineţi acest lucru; fiţi încredinţaţi că el reprezintă o barieră între Apus şi Răsărit. De fapt întreaga sa putere este orientată spre Apus şi priveşte către tot Apusul, deoarece se teme de dînsul; dar nu lăsaţi turcul să prindă rădăcini în Constantinopole spre a deveni o spaimă imensă, pe care s-o aveţi în faţă şi să n-o puteţi înlătura. Chiar şi sălaşul nemărginit, Oraşul lui Constantin, nu seamănă cu celelalte locuri supuse turcului. Puterea lui este grozavă, cum puteţi bine să vă daţi seama. El are bănet nenumărat şi oameni cîţi pofteşte: franci, cumani, cerchezi, vlahi şi germani; tehnicieni minunaţi în orice fel de artă; plăteşte simbrie ca un orb la meşteri buni şi nu o precupeţeşte pentru bărbaţii cei mai viteji, nu ţine deloc la dragostea de bani, ci risipeşte, aruncă, cheltuieşte în toate părţile, împarte lefuri, ranguri, titluri, feude şi le dă în fiecare zi celor care le primesc. Necreştinii răzbat numai cu daruri şi de aceea turcul izbîndeşte pretutindeni. Cîştigă ceea ce are nevoie prin război, fără nici o piedică, deoarece tot cîştigul îi vine prin simbrie oarbă, căci cumpără comandanţii, conducătorii şi trădătorii. Din cauza celor răi a suferit şi Cetatea, iar din pricina creştinilor netrebnici s-a prăpădit şi ţara. Păcatele noastre cele multe ne-au adus la această ticăloşie şi din pricina greşelilor noastre am căzut în mîinile turcilor. Prin uneltirile creştinilor ne-au venit şi suferinţele, adică prin înşelăciuni, fapte diabolice şi răutăţi. (p. 191) Un fluviu de foc s-a abătut asupra Cetăţii, asupra Cetăţii pe care o auzim: a cuprins-o în flăcări şi a potopit-o, arzînd pe romei şi creştini.

(XIX, 193) În serviciul Porţii stă numai în Adrianopole [...] (p. 194) Elada, Patras, Agrapha, Beluchi şi Protolio îi întăresc armata cu 25 000 de osteni, adică ţinuturile din jurul Vlahiei Mici.

(XXIII, p. 200) Vă spun adevărul curat, ascultaţi-mi cuvîntul: îndată ce veţi trece dincoace de Dunăre, creştinii din Apus vi se închină cu toţii. Vă spun acest lucru, stăpînilor, şi nu vă pierdeţi firea: dacă treceţi fluviul

Τὸ πέραμά σας νὰ γενῇ μέσον τοῦ Μενοβόρου,
Ν' ἄλθετε τὸν 'Οβόμβριδον, περάσετε τὰ Σκόπια,
Ἔχετε δὲ καὶ Καστοριὰν καὶ ὅλην τὴν 'Αχρίδα,
Ἔχετε δὲ τὴν Βουλγαριὰν καὶ τὴν 'Αρβανιτίαν,
Οἱ Βλάχοι οἱ ἀνδρικώτατοι μετὰ Μποσνὶμ καὶ ἄλλων.
Ἡ Σαλονίκη πάραυτα ἔνι προσκυνουμένη,
Αἱ Σέῤῥαις, τὸ Δεμότοιχον, ἡ Βέρροια καὶ τὰ Σέρβια,
Τὸ νὰ ἰδοῦσι τὸν σταυρόν, ὅλα σᾶς προσκυνοῦσι·
Τοῦ Στίνι ὁ τόπος πάραυτά, ὁ Γρεβενὸς 'ς τὴν ὥραν,
Νὰ προσκυνήσουν τὸν σταυρὸν χωρὶς τινὸς ἐμπόδου,
Τὰ Τρίκκαλα μὲ τὴν Βλαχιάν, Λάρισσος καὶ Φανάρι,
Τὰ Φέρσαλα, ὁ Δομοκός, Ζητούνι, Λεβαδεία,
Τὸ νὰ ἰδοῦσι τὸν σταυρόν, 'ς τὴν ὥραν προσκυνοῦσιν.

pe la mijlocul toamnei, în noiembrie veți fi dincolo de Scopia [1], veți avea în mîini Castoria [2] și tot ținutul Ohridei, Bulgaria și Albania, vlahii cei viteji, Bosnia și alte țări. Vi se închină imediat Salonicul, la fel Serrhes [3], Demoticho [4], Verria [5] și Servia [6]. Numai să vă vadă crucea, toate vi se închină într-o clipă: Stini și Grebena [7] se închină crucii, fără piedică; apoi Trikkala, Vlahia, Larissa, Phanari, Pharsala, Domokos, Zetuni și Livadia se închină crucii, îndată ce o zăresc.

[1] Scopia (Σκοπιὰ), orășel la sud de Florina și la est de lacul Prespa.
[2] Castoria, oraș pe țărmul de vest al lacului cu același nume.
[3] Serrhes, la nord-est de Salonic.
[4] Localitate, in Grecia de nord-est, la vest de Salonic.
[5] Veria (Βέροια), la vest de Salonic, in bazinul rîului Aliacmon, la răsărit de masivul Vermion.
[6] Servia, la vest de muntele Olimp, în bazinul mijolciu al rîului Aliacmon.
[7] Stini, Grebena și Vlahia se găsesc in Pind; Trikkala, Larissa, Phanari, Pharsala, Domokos, Zetuni și Livadia în Grecia centrală.

1

ΗΣΙΣ ⟨ΓΕΓΡΑΜ⟩ΜΕΝΗ ΠΑΡ' ΟΜΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ, ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΥΛΟΣ ΖΩΤΙΚΟΣ, ΞΓΟΝΕ ΓΑΡ ΕΝ ΤΟΠΩ ΒΑΡΝΑΣ ΜΗΝΟΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ ΙΓ', ΗΜΕΡΑ ΤΕΤΡΑΔΗ ΤΑΥΤΑ ΓΑΡ ΓΕΓΟΝΑΝ ΕΝ ΤΟΠΩ ΒΑΡΝΑΣ

Γί ἀξιοπρεπέστατον καὶ θαυμαστὸν καὶ μέγα,
:ί ἄγαν πολυτίμητον ἔπαινος νὰ συγράψω,
:ί ξένον καὶ παράδοξον, φρικτὸν νὰ στιχοπλέξω,
:αὶ ποῖος νοῦς νὰ δυνηθῇ λεπτογραφεῖν καὶ λέγειν;
Εξαπορεῖ μου ὁ λογισμός, αἱ χεῖραι καὶ ἡ γλῶττα
'ὰ ἐπαινέσω ἄστοχα τὸν μέγαν τροπαιοῦχον,
ὸν μέγαν καὶ τὸν δυνατόν, τὸν ἰσχυρὸν καὶ δράκον,
ὸν μέγαν, φρονιμώτατον, ἄξιον βασιλείας.
Αξιος καὶ πανάξιος στέμματος κληρονόμος,
ῆς βασιλείας μέτοχος, Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ,
ολεζιστὴς καὶ νικητὴς θερμότατος τῆς πίστης.

Manuscrisul *Parisinus Coislinianus* 316, f. 1r–12v ne-a păstrat un poem în 466 de versuri despre lupta de la Varna din anul 1444 în care armatele unite ale Ungariei și Poloniei au fost înfrînte de sultanul Murad al II-lea. Autorul Zotikos Paraspondylos, dealtfel necunoscut, se afla în apropiere, ascuns într-o pădure; el a reținut unele amănunte necunoscute în alte izvoare. Din cuvintele în care este vorba de cununa de martir a lui Ioan Corvin de Hunedoara (v. 95) se poate conchide că poemul a fost redactat după 1456, anul morții lui Iancu de Hunedoara. Cifrele date de autor privind numărul oștenilor din cele două armate sînt fantastice, iar cuvîntările rostite în timpul luptei trebuie considerate un simplu exercițiu poetic. În schimb, descrierea atmosferei și a desfășurării generale a bătăliei par autentice. Autorul are o stimă deosebită pentru Iancu de Hunedoara pe care îl consideră un înțelept și un erou, capabil să oprească năvala turcilor în Europa. În schimb regele Ungariei, în vîrstă numai de 20 de ani, apare ca un tînăr înflăcărat, dar lipsit de judecată, ceea ce a adus cu sine sfîrșitul său tragic în luptă. Alături de unguri, la încăierare au luat parte și românii din Transilvania, aflați probabil sub comanda directă a lui Iancu.

Manuscrisul *Constantinopolitanus bibliothecae Seraglii* 35, f. 161v–181r, cuprinde o prelucrare a acestui poem făcută de Georgios Argyropoulos. Acesta a omis 50 de versuri din textul lui Zotikos Paraspondylos, în schimb a adăugat 53 versuri proprii, așa încît poemul său numără în total 460 de versuri. Deosebirile între cele două variante sînt minime, încît noi am preferat să reproducem aici varianta mai veche a lui Zotikos Paraspondylos după ediția lui Gyula Moravcsik, *Görög költemény a várnai csátaról* = **Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης**,, Budapest 1935 (Magyar – Görög Tanulmányok – **Οὐγγροελληνικαὶ Μελέται**, 1). Prima ediție a fost pregătită de Emile Legrand, în *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France*, 8, 1874,, 323–372, reprodusă apoi și în Emile Legrand, *Collection de monuments pour servir á l'étude de la langue néo-hellénique*. N. S., V, 1875, p. 51–84. O traducere în limba maghiară a dat V. Pecz, *Zotikos költeménye a várnai csatárol*, „Századok", 28, 1894, 315–337; vezi de asemenea și V. Pecz, *Das Gedicht des Paraspondylos Zotikos über die Schlacht bei Varna*, „Ungarische Rundschau", 14, 1894, p. 85–88; N. G. Svoronos, **Τὸ περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης ποίημα**, „**Ἀθηνᾶ**", 48, 1938, p. 163–183.

1

EXPUNERE FĂCUTĂ DE ÎNVĂȚATUL PARASPONDYLOS ZOTIKOS DESPRE LUPTA DE LA VARNA DIN 13 NOIEMBRIE [1444]. TOATE ACESTEA S-AU ÎNTÎMPLAT LA VARNA

Ce subiect mai minunat, mai măreț și mai vrednic de luare aminte, ce laudă mai slăvită aș putea să cînt, ce întîmplare mai neobișnuită, mai neașteptată și mai înfricoșătoare aș descrie în versuri și ce minte ar fi în stare să le rînduiască cu iscusință și să le povestească? Mi se clatină judecata, mîinile și limba cînd încerc să laud fără înconjur pe marele învingător, pe mărețul, preaînțeleptul și vrednicul domn; vrednic și atotvrednic de coroană, părtaș la domnie, suveran peste romei [1], luptător și învingător însuflețit al credinței. De ce nu l-aș socoti oare în scrisul meu printre cei dintîi conducători,

[1] Ioan Corvin de Hunedoara trece în ochii poetului drept protector și apărător al Imperiului bizantin.

Νὰ τὸν ἠγράψω μάρτυραν στοὺς πρώτους χοροστάτας,
νὰ τὸν ἠγράψω ἀπόστολον στοὺς εὐαγγελιστάδας,
νὰ τὸν ἠγράψω κήρυκαν, ὁποῦ κηρύττει πίστιν,
ἢ ἕναν ἐκ τῶν προφητῶν ἐκείνων τῶν ἁγίων;
Ὁμοῦ ταῦτα ὑπερνικᾶ, εἰς ὕψος ὑπερέβη.
Ἀρχὴ ὁ πρῶτος βασιλεὺς ⟨καὶ⟩ τῶν Ἑλλήνων δόξα,
Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος·
Χριστιανῶν ὁ βασιλεύς, ἡ κορυφὴ καὶ ῥίζα
καὶ τοῦ σταυροῦ ὁ εὑρετής, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος·
καὶ τρίτον ὁ πανθαύμαστος ὁ βασιλεὺς Ἰάγγος.
Ποίαν ἀξιοτίμητον αὐτὸν γραφὴν νὰ γράψω,
ὑψηλοτάτον ἔπαινος ὁ νοῦς μου ν' ἀναβάσῃ;
Ὥσπερ τοὺς δύο βασιλεῖς τοὺς ἄνω γεγραμμένους,
τοιαύτην δίδω τὴν τιμὴν τὸν ἄνω βασιλέα.
Πρέπον ἐστὶν καὶ ἁρμόδιον ἡ ἐκκλησιὰ τῆς Ῥώμης
καὶ πᾶσα γένος Χριστιανῶν ἀνατολῆς καὶ δύσης
μνήμην ἀξιοτίμητον νὰ πάρῃ ἐκ τοῦ παρόντος.
Οἵτινες ἐδοξάσθησαν εἰς τοῦ πολέμου μάχας,
ἀνδρειωμένοι καὶ ἄνανδροι καὶ πᾶσα γένος, λέγω,
ἂς προσκυνήσουσιν σήμερον Ἰάγγον τῆς Οὐγγρίας,
ἂς ἐπαινέσουν τώρα νῦν αὐτὸν ὡς καβαλλάρην,
ἂς τὸν ὑψώσουν σήμερον αὐτὸν ὡς βασιλέα
μετὰ Σαμψοῦ τοῦ παλαιοῦ μεγάλου, ἀνδρειωμένου
καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ φρικτοῦ καὶ μέγα Κωνσταντίνου.
Δοξάζω εὐαγγελιστάς, δοξάζω καὶ προφήτας,
τὰ τοῦ Χριστοῦ ἀθλήσαντας μεγάλους τοὺς ἁγίους·
μέσον αὐτοὺς δοξολογῶ Ἰάγγον βασιλέα,
τὶ τῶν Ῥωμαίων διάδοχος παρὰ Θεοῦ χρισμένος,
Χριστιανὸς ἐκδικητὴς καὶ μέγας τροπαιοῦχος.
Μὲ ἅπας γένους μουσικῶν χρὴ ἵνα τὸν δοξάζουν,
μέλος καινὸν ἡ ἐκκλησιὰ πρέπει νὰ τὸν ὑμνοῦσιν.
Οὔτε ζωὴν λογίζεται, οὔτε τοσοῦτον πλοῦτος,
οὔτε γονέων στέρησιν, τοῦ γλυκυτάτου κόσμου,
θέτει ζωὴν διὰ πολλούς, δίδει ψυχὴν διὰ πίστιν·
Χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ τοῦ Χριστοῦ οἰκεῖος
καὶ τοῦ σταυροῦ συνόμιλος καὶ τῶν μαρτύρων πρῶτος.
Ὥσπερ Χριστὸς συγκαταβὰς οἰκονομιὰν ποιήσας
νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ δεσμοῦ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων,
ὥσπερ οἱ ἅγιοι γράφουσιν καὶ παραδίδουσί μας,
καὶ στέργω, ἀφυρώνει το ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος·
οὕτως καὶ αὐτὸς ὁ θαυμαστός, ὁ μέγας Θεοφάνης
εὑρέθηκεν παρὰ Θεοῦ θερμότατος τῆς πίστης,
θερμότατος καὶ ζηλωτὴς εἰς τῶν Ῥωμαιῶν τὸ γένος,
Ἰάγγος ὁ πανθαύμαστος καὶ μέγας στρατιώτης.
Πρῶτον ἐλπίζει εἰς Θεὸν καὶ δεύτερον στὴν γνῶσιν
καὶ τρίτον στὴν ἀνδρείαν του τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων

apostol între evangheliști, crainic care vestește credința sau ca pe unul între sfinții profeți? El a dobîndit victorii mari și s-a înălțat mai sus de slavă.

Începutul l-a făcut cel dintîi împărat și prima glorie a grecilor, Alexandru Macedoneanul, feciorul Olimpiadei [2]; după el a urmat împăratul creștinilor, corifeul, rădăcina și descoperitorul crucii, marele Constantin [3]; iar în al treilea rînd vine minunatul întru toate, împăratul Iancu [4]. Ce operă vrednică de slavă să-i închin, ce laudă înălțătoare ar putea încerca mintea mea? Îi dau amintitului împărat tot atîta cinste ca și celorlalți doi împărați pomeniți mai înainte. Se cade și se cuvine ca biserica Romei și tot neamul creștinilor din Răsărit și din Apus să păstreze amintirea cea mai vrednică de cinstire a acestui erou. Cei care s-au făcut vestiți în lupte și războaie, cei viteji ca și cei lipsiți de bărbăție, adică toți oamenii să aducă azi omagiu lui Iancu din Ungaria, să-l slăvească deci ca pe un cavaler și să-l înalțe ca pe un împărat împreună cu marele Samson [5] din vechime, cu viteazul Alexandru Macedoneanul și Constantin cel Mare. Laud evangheliștii, laud profeții și pe sfinții și măreții luptători pentru Hristos, dar în mijlocul lor îl slăvesc și pe împăratul Iancu, uns de Dumnezeu ca urmaș al romeilor, ca răzbunător al creștinilor și ca mare învingător. Se cuvine să-l slăvim cu tot felul de instrumente muzicale, iar biserica să-i intoneze o cîntare nouă. El nu se gîndește la viață, nici la avere, nici la părinți și nici la plăcerile lumii, ci își pune viața în primejdie pentru cei mulți și-și dă sufletul pentru credință: creștin dreptcredincios, prieten al lui Hristos, tovarăș al crucii și cel dintîi dintre martiri. Așa cum Hristos s-a pogorît să chivernisească și să elibereze din lanțuri neamul omenesc, după cum scriu și ne învață sfinții părinți și ne încredințează Vechiul și Noul Testament, tot așa a fost descoperit de Dumnezeu și marele erou, preaînflăcăratul apărător al credinței, întru toate minunatul și marele oștean Iancu.

El speră întîi în ajutorul lui Dumnezeu, apoi în știință și în al treilea rînd în vitejia sa să elibereze neamul romeilor de sub jugul agarenilor [6]. Își

[2] Olimpiada, soția lui Filip al II-lea, mama lui Alexandru cel Mare (356–323 î.e.n.)
[3] Constantin cel Mare (280–337) a recunoscut creștinismul ca religie de stat.
[4] Ion Corvin de Hunedoara, român de origine, fiul lui Voicu, guvernator al Transilvaniei după 1441, mort în 1456, mai cunosust sub numele popular Iancu, v. N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, vol. IV, București, 1937, p. 76–143.
[5] Samson, erou biblic renumit prin puterea sa fizică.
[6] Otomanii sînt numiți uneori agareni, iar alteori ismailiteni, adică arabi.

νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ παντὸς ἐκ τοὺς Ἀγαρηναίους.
Ζώνεται, ἀφυρώνεται Χριστιανῶν τὴν πίστιν·
ἦλθεν μετὰ θρασύτητος καὶ τάξιν τοῦ πολέμου
ἀνδρειωμένα, τακτικὰ εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας·
ζητεῖ καὶ θέλει πόλεμον ἐν παρρησίᾳ στὸν κόσμον,
ζητεῖ τὸν Ἀμουράτμπεη καὶ αὐθέντη Μουσουλμάνων,
αὐθέντη μέγαν, ἰσχυρὸν ἀνατολῆς καὶ δύσης
νὰ πολεμήσουν εὔτολμα μὲ καθαρῆς καρδίας.
Εἶδες ἀνδρειὰν ἐπαινετὴν καὶ φρικτοτάτην γνῶσιν,
εἶδες καρδιοσύστασεις ψυχῆς λελαμπρυσμένης,
εἶδες θαυμάσιον, θαυμαστὸν θράσος ἀνδρειωμένον·
φιλῶ σου τὸ ἀπόκοττον, φιλῶ σου καὶ τὴν τόλμην.
Ζητεῖ αὐθέντην θαυμαστὸν ἀνατολῆς καὶ δύσης
νὰ πολεμήσουν εὔτολμα φουσσᾶτα μὲ φουσσᾶτα.
Τοῦτο ποτὲ οὐκ ἠκούστηκεν, τοῦτο ποτὲ οὐκ ἐφάνην
νὰ εὑρεθῇ κανεὶς αὐτοὺς ποτέ νὰ πολεμήσῃ·
ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν στὴν Ῥωμανιὰν στὴν δύσιν,
ἀφέντης οὐκ ἠκούστηκεν αὐτοὺς νὰ πολεμήσῃ.
Τοῦτο γὰρ ἔναι ἀληθές, λάθος οὐδὲν τὸ γράφω·
εἰ γὰρ εὑρέθησαν τινὲς αὐτοὺς νὰ πολεμήσουν,
ὡς ῥάχνη ἐπεφάνησαν ἐμπρὸς Ἰσμαηλίτων.
Ἕως τοῦ νῦν εὑρέθηκεν ὁ μέγας Θεοφάνης·
ἦλθεν καὶ ἐκατήβηκεν στὴν Ῥωμανιὰν ἀπέσω
μετὰ φουσσάτου ὀλιγοστοῦ, σαράντα χιλιάδας·
ὁ κόσμος γὰρ θαυμάζεται, οἱ ἄγγελοι ἀποροῦσιν,
ἐξαποροῦν καὶ φρίττουσιν καὶ λογισμομαχοῦσιν
φουσσᾶτο ἰσμαηλίτικο, ⟨τριακό⟩σιες χιλιάδας.
Δοξάζω σου τὸ φρόνημαν, δοξάζω σου τὴν τόλμην,
δοξάζω σου τὸ ἀπόκοττον, τὴν καθαρὴν καρδίαν,
δοξάζω σου τὸ ἀφύρωμαν καὶ τὴν θερμήν σου πίστιν,
δοξάζω, ὑπερδοξάζω σε, Ἰάγγο στρατιώτη,
ἀληθινὲ Χριστιανὲ καὶ φῖλε τοῦ Κυρίου.
Τί ἀξιοπρεπέστατην τιμὴν νὰ σὲ δοξάζω;
Ἔχεις τὴν δόξαν ἐπὶ γῆς εἰς τὸν παρόντα κόσμον,
δόξαν, ἐφήμην θαυμαστὴν ἁπανταχοῦ σὲ δίδουν·
ἔχεις καὶ δόξαν ἕτερην ἐξ οὐρανοῦ μεγάλην
καὶ μὲ τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ στεμμένην βασιλείαν,
καὶ τῶν μαρτύρων στέφανον ἀπὸ Χριστοῦ φορένεις.
Δοξάζω σου τὸν στέφανον, δοξάζω σου τὴν τόλμην,
δοξάζω τὴν καρδίαν σου, τὴν ὄντως λαμπρυσμένην.
Ὁ γὰρ πολύλογος ἀνὴρ ἔχει καμπόσον βάρος·
λόγοι φρόνιμοι ἀλιγοὶ καὶ μεμελετημένοι·
πᾶς ἄνθρωπος ὀρέγεται νὰ δῇ, ν' ἀναγινώσκῃ.
Ταύ⟨την⟩ γὰρ στένω τὴν γραφὴν καὶ τοῦ προλόγου τέλος,
⟨π⟩άλιν νὰ συνεγράψωμεν ἐν ἀληθείᾳ πάσᾳ
καὶ τοὺς πολέμους τοὺς φρικτοὺς τοὺς γέγοναν ἐν Βάρνᾳ.
Ἐγὼ διὰ τὸ ἄπορον καὶ τὸ στενὸν τῆς γλώττης,

încinge armele și ia apărarea credinței creștine, pășind cu bărbăție și vitejie în rînduiala războiului și în lupta împotriva ismailitenilor; el caută și urmărește războiul cu sinceritate și în ordine; îl caută pe Amurat, beiul și conducătorul musulmanilor, pe marele și puternicul conducător al Răsăritului și Apusului, spre a-l înfrunta cu bărbăție și inimă curată. Ai văzut vitejia vrednică de laudă și știința cea mai temeinică, ai văzut bătăile de inimă ale unui suflet luminat, ai văzut o îndrăzneală minunată, admirabilă și bărbătească. Îți iubesc curajul, îți admir cutezanța. El caută pe conducătorul minunat al Răsăritului și Apusului să se înfrunte cu îndrăzneală, oști cu oști. Nu s-a auzit niciodată, nu s-a întîmplat vreodată să se afle careva să-i înfrunte pe turci. De cînd au trecut în împărăția bizantină și în Apus nu s-a găsit conducător să-i înfrunte cu război. E un lucru adevărat, nu uit cînd scriu. Dacă s-ar fi găsit cineva să-i înfrunte, s-ar fi risipit ca o pînză de păianjen în fața ismaeliților. Pînă acum s-a găsit numai marele Trimis al lui Dumnezeu [7]. El a mers și a pătruns în împărăția romeilor cu oaste puțină, adică patruzeci de mii. Lumea se minunează, solii sînt nedumeriți, se încurcă și fac să tremure și să se buimăcească oastea ismaeliților în număr de trei sute de mii.

Slăvesc mintea, slăvesc bărbăția, slăvesc cutezanța ta, inima ta curată, slăvesc tăria și credința ta fierbinte, te cînt și te ridic în slavă, oștene Iancu, creștin adevărat și prieten al lui Hristos. Ce laudă mai vrednică și mai potrivită să-i închin? Ai glorie pe pămînt în lumea noastră, slavă și renume minunat pretutindeni, ai și altă slavă mai mare în cer, o domnie încununată cu mîinile lui Dumnezeu și porți coroana martirilor primită de la Hristos. Slăvesc coroana ta, slăvesc cutezanța și inima ta într-adevăr luminoasă.

Bărbatul care vorbește mult întîmpină o greutate nespusă; cuvintele înțelepte să fie puține și rînduite cu grijă. Fiecare om se bucură cînd le aude și le citește. Deci scurtez această scriere și sfîrșitul introducerii spre a vorbi cu adevăr deplin și despre luptele înspăimîntătoare întîmplate la Varna. Sînt lipsit de mijloace și sărac la limbă, neștiutor în ale cărturăriei și culturii

[7] Iancu este considerat de poet drept o apariție divină (Θεοφάνης), menită să salveze creștinătatea.

καὶ τῶν γραμμάτων ἀμαθὴς καὶ τῆς παιδεύσεως, λέγω,
πολλάκις γὰρ αἰσχύνομαι γράφων τοιούτους λόγους·
ἠπῆρα λύπη ἐξ ἐμοῦ τὰ τῆς φιλοσοφίας,
ἐγὼ ποθήσας ἐξ ἀρχῆς τὰ τῆς φιλολογίας
γράφω το κατὰ δύναμιν ἐν ἀληθείᾳ τὰ εἶδον.
Ἦλθον οἱ Οὔγγροι κ' ἔπεσον στὰ σύνορα τῆς Βάρνας
μετὰ τῆς εὐτολμότητος καὶ ἔπαρσης μεγάλης,
κ' ἐν ἄλλοις μέροις κείτουνται οἱ Τοῦρκοι, πλῆθος μέγαν·
τριμίλλιον ἀπέχασιν μέσον τῶν δυῶν φουσσάτων.

2

ΛΟΓΟΥΣ ΑΠΕΣΤΕΙΛΕΝ Ο ΑΜΟΥΡΑΤΜΠΕΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΥΓΓΡΟΥΣ

Μήνυμαν ἀξιοτίμητον στέλνει ὁ Ἀμουράτης,
καὶ τῆς γραφῆς οἱ ὁρισμοὶ ἦσαν ⟨οἱ⟩ στίχοι οὗτοι·
« Ἄκουσον, ῥῆγα τῆς Οὐγγριᾶς, Μπερνάδε κράλη, αὐθέντη,
καὶ Λούξμπανε, Ἰάγγουλα, οἱ πρῶτοι τοῦ φουσσάτου,
βαστάξετέ με τρίμερον τῆς μάχης τοῦ πολέμου
νὰ τάξω τὰ φουσσᾶτα μου καὶ τὰς παραταγάς μου,
νὰ δώσω τοὺς νεοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς ἔχω μετ' ἐμένα,
νὰ ἀρματώσω τὸν λαόν, ὡς πρέπει καὶ ὡς ἁρμόζει,
εὐθὺς νὰ πολεμέσωμε, καὶ ὁ Θεὸς νὰ δείξῃ.
Θαρρῶ εἰς ἐλπίδαν, δύναμιν μεγάλου Μαχουμέτη,
ὅλους ἀπὸ τὸν τράχηλον νὰ δέσω μὲ ἀλυσίδαν,
αἰχμαλωτίσω παν⟨τελῶς⟩ καὶ νὰ σᾶς ἀφανίσω ».

3

ΠΑΛΙΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΕΙ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΙΑΓΓΟΣ ΤΟΝ ΑΜΟΥΡΑΤΜΠΗ

Ἰάγγος γὰρ δεξάμενος λόγους τοῦ Ἀμουράτη
ἀντίγραμμαν ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας,
καὶ τῆς γραφῆς οἱ ὁρισμοὶ ἄκουσον νὰ θαυμάσῃς·
« Ἀμουράτμπεη, Ἀγαρηνέ, ἐχθρὲ τῆς Ῥωμανίας
καὶ τῶν Ῥωμαιῶν κατελυτὴς καὶ χαλαστὴς τοῦ κόσμου,
ἐλπίζω εἰς τὸν δημιουργόν, τὸν μέγαν Παντοκράτωρ,
νὰ κόψω μὲ τὰ χέρια μου, νὰ σὲ ἀποκεφαλίσω
κατηχυσμένα, σύντομα, μὲ ἐντροπὴν μεγάλην,
τὴν ἄχριστόν σου κεφαλὴν καὶ τὴν μαγαρισμένην
εἰς τῆς Οὐγγριᾶς τὰ σύνορα ἄτοπα νὰ τὴν δοῦσιν,
καὶ τὸμαν τῶν Ἀγαρηνῶν ποτάμια γῆς νὰ ποιήσω·
μόνον νὰ λείπῃ ἡ δυσπιστιὰ ἐκ τὰ ἐμὰ φουσσᾶτα,
νὰ ἐλευθερώσω Ῥωμανιὰν ἐκ τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας
καὶ τοὺς Ῥωμαιοὺς τοὺς κατηφεῖς ν' ἀνάξω νὰ ὑψηλώσω. »
Τούτους τοὺς λόγους ἔστειλεν μετὰ μεγάλης τόλμης.

şi de aceea de multe ori mă ruşinez cînd scriu aceste versuri; de pe urma mea filozofia a avut de suferit, căci am îndrăgit de la început numai filologia [8]. Scriu după puterile mele, respectînd adevărul, deci numai ceea ce am văzut.

Au venit ungurii şi au tăbărît la marginea Varnei cu îndrăzneală şi fală, iar în altă parte se aflau turcii în număr mare: între cele două tabere era o distanţă de trei mile.

2

AMURAT BEI A TRIMIS VORBĂ LA UNGURI

A trimis Amurat o solie vrednică de luat în seamă, iar termenii scrisorii sale erau aşa cum se vede în stihurile următoare:

„Ascultă, rege al Ungariei, crai şi domn Bernad [9]; ascultaţi Luxpanos [10] şi Iancu; ascultaţi, căpitanilor de oaste, daţi-mi un răgaz de trei zile înainte de luptă să-mi pun în rînduială oştile şi întocmirile, să aduc în frunte oştenii noi şi aleşi pe care îi am cu mine, să înarmez mulţimea cum se cuvine şi cum trebuie, spre a ne lupta repede, şi Dumnezeu va alege. Mă bizui pe nădejdea şi puterea marelui Mohamet să vă pun pe toţi cu grumazul în lanţuri, să iau prizonieri şi să vă nimicesc cu totul".

3

DOMNUL IANCU RĂSPUNDE LUI AMURAT BEI

După ce a primit scrisoarea lui Amurat, Iancu a trimis răspuns ismailitenilor, iar termenii scrisorii îl fac să se minuneze pe cel care ascultă: „Amurat bei, agarene, duşman al împărăţiei romeilor, care pierzi pe romei şi prăpădeşti lumea, eu nădăjduiesc în creator, în marele stăpîn al tuturor, să te tai cu mîinile mele, să-ţi retez grumazul dintr-o lovitură, să terfelesc cu avînt capul cel necreştin şi îmbuibat, să-l duc în ţinuturile învecinate ale Ungariei, iar cu sîngele agarenilor să fac rîuri pe pămînt, numai să îndepărtez necredinţa din oştile mele, să scap pămîntul romeilor din mîinile duşmanilor şi să stăpînesc şi înalţ pe romeii cei umiliţi". Aceste cuvinte au fost trimise de el cu multă îndrăzneală.

---

[8] Autorul se consideră pe el însuşi un filolog, adică un profesor pentru învăţămîntul elementar şi mediu, nu un filosof, deci un profesor pentru ştiinţa cea mai înaltă.

[9] Bernad, numele poetic al tînărului rege Vladislav al Ungariei, ucis în lupta de la Varna.

[10] Luxpanos, adică banul Lux, al treilea demnitar creştin pomenit de poet, dealtfel necunoscut.

4

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΟΝΤΑΙ ΟΙ ΟΥΓΓΡΟΙ·

Ἐχεῖνοι γὰρ ἀπέμειναν καὶ εἰς βουλὴν ἐκάτζαν
Μπερδάδος κράλης, Λούξμπανος καὶ ὁ μέγας Θεοφάνης.
Λέγει ὁ κράλης πρὸς αὐτούς, ζητεῖ τὴν συμβουλήν τους·
« Ἰάγγο, μέγα στρατηγὲ καὶ πρῶτε τοῦ φουσσάτου,
πόνοι σφικτοὶ μὲ ζώνουσιν, καρδιοδιχοτομοῦμαι·
τῆς Πόλης γὰρ ὁ βασιλεύς, αὐτὸς ὁ Παλαιολόγος
ὁποῦ ἔφθειρεν κ' ἐχάλασεν τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων
ἀπὸ ἀναμελείας του καὶ τῆς εὐθραύστου φύσης,
συχνὰ πυκνὰ μηνύματα αὐτὸς ἡμᾶς ἐμήνει
τὸ πῶς οἱ Τοῦρκοι ἐφθάρθησαν καὶ Ἀμουράτης λείπει·
τὰ κάτεργά μας στέκονται καὶ τὸ στενὸν κρατοῦσιν,
κ' ἔλᾶτε, συντομέψετε μετὰ 'λιγοῦ φουσσάτου.
Τώρα θωρῶ πλῆθος λαοῦ, ἀρίφνητα φουσσᾶτα,
θωρῶ τὸν Καρατζάμπεη, ἀνατολῆς αὐθέντην,
φλάμουρον ἀξιόλογον, ἑξήντα χιλιάδας·
πάλιν ὁ Ἀμουράτμπεης μὲ ἑκατὸν καὶ πλέον.
Τὰ κάτεργα καὶ ὁ βασιλεὺς τί γὰρ ἐπικρατοῦσαν,
τί πέραμαν ἐβάσταξεν καὶ τί στενὸν ἐκράτει
ὁ σαθροφόρος βασιλεύς, ὁ πάντων ἀμελήτης;
Ἤλπιζα εἰς τοὺς λόγους του, ἐθάρρουν στὰς γραφάς του
καὶ ἦλθα ὡς πιλαλητὴς μετὰ ὀλίγου φουσσάτου. »
Ταῦτα τὸ λόγια εἴρηκεν ὁ κράλης ὁ Μπερνάδος.
Καὶ παρευθὺς ὁ Λούξμπανος οὕτως ἀπηλογήθην·
« Ἀλήθεια λέγεις, θαυμαστὲ κράλη, μισὶ Μπερνάδε,
ὡς ἀκρίδας καὶ μέρμηγκας ἐξίσταμαι καὶ βλέπω·
νὰ φύγωμε ἔναι ἀδύνατον, νὰ δουλωθῶμεν ὄχι,
χωρὶς πολέμου ταραχὴ αυτοὶ νὰ μᾶς νικήσουν,
καὶ κάλλιον ν' ἀποθάνωμεν ἀπάνου στὸ σπαθί μας
μετὰ τιμῆς καὶ ἔπαινος χωρὶς κατηγορίας. »
Ταῦτα τὰ λόγια καὶ βουλὴ ἦτον τοῦ Λοὺξ τοῦ μπάνου.

5

ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΙΑΓΓΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΡΑΛΗ

Ο μέγας, ⟨ ὁ ⟩ θεόπεμπτος καὶ ὁ μέγας Θεοφάνης,
Ιάγγος ὁ πανθαύμαστος λέγει ἀνδρειωμένα·
« Κράλη Μπερνάδε εὐγενικὲ καὶ τῆς Οὐγγριᾶς αὐθέντη,
ὔχου νὰ λείπῃ ἡ δυσπιστιὰ εἰς τὰ ἐμὰ φουσσᾶτα·
ν τοῦτο λείπῃ ἐξ ἡμῶν, ὅρκον τρανὸν σὲ δίδω,
αρρῶ εἰς τὸν δημιουργόν, ποτάμια γῆς νὰ ποιήσω
ἷμα ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ νὰ θαυμάσῃ ὁ κόσμος,
αὶ νὰ δουλώσω εἰς χεῖρα σου μὲ ἅλυσιν τοὺς Τούρκους. »
ὐτοὶ γὰρ ἦσαν ἡ βουλὴ καὶ τῶν Οὐγγρῶν οἱ λόγοι.

4

UNGURII ŢIN SFAT

Ei s-au tras la o parte şi au ţinut sfat: regele Bernad, Luxpanos şi marele trimis al lui Dumnezeu. Regele le vorbeşte şi le cere sfatul: „Iancule, mare conducător de oşti şi cel dintîi din armata noastră, chinuri amarnice mă împresoară şi-mi sfîşie inima, căci împăratul Cetăţii, marele Paleolog [11], care a pierdut şi răvăşit neamul romeilor din cauza nepăsării şi firii sale uşuratece, ne-a trimis fără întrerupere ştiri scurte că turcii au fost înfrînţi şi Amurat lipseşte. Corăbiile apără şi stăpînesc strîmtoarea, deci veniţi şi adunaţi-vă cu oaste puţină [12]. Acum însă văd aici sumedenie de lume şi o armată nenumărată, îl văd pe Caradja bei, stăpînul Răsăritului cu o flamură vrednică de şasezeci de mii de oameni, iar Amurat bei are o sută de mii şi mai bine [13]. Dar corăbiile şi împăratul ce stăpînesc? Cum a oprit trecerea şi păzit strîmtoarea ramolitul de împărat, cel mai nepăsător dintre toţi? Am sperat în cuvintele lui, am crezut în scrisorile sale şi am venit ca un lăudăros cu oaste puţină".

Acestea au fost cuvintele rostite de regele Bernad.

Îndată după el a vorbit Luxpanos în felul acesta: „Adevăr grăieşti, minunate rege. Domnule Bernad, mă ridic şi-i văd ca lăcustele şi furnicile. E cu neputinţă să fugim sau să ajungem în sclavie, ne vor răpune, dacă nu ne încăierăm în luptă şi e mai bine să murim cu sabia în mîini, cu cinste şi laudă, decît cu învinuire".

Acestea au fost cuvintele şi sfatul lui Luxpanos.

5

CUVINTELE MARELUI IANCU ÎN FAŢA REGELUI

Marele sol şi trimis al lui Dumnezeu, măreţul şi preaminunatul Iancu a vorbit cu bărbăţie în felul acesta: „Nobile rege Bernad şi stăpîn al Ungariei, roagă-te să lipsească necredinţa din oştile mele; şi dacă ea lipseşte din rîndurile noastre îţi jur sincer şi trag nădejde în Creator că voi face rîuri pe pămînt din sîngele agarenilor, voi înmărmuri lumea şi voi aduce pe turci în mîinile tale ca sclavi în lanţuri".

---

[11] Ioan al VIII-lea Paleologul, împărat bizantin între anii 1425–1448.

[12] Trecerea otomanilor în Europa peste strîmtoare urma să fie împiedicată de flota veneţiană.

[13] Cifrele date de autor sînt exagerate.

Τὸ μεσονύκτιον ἔφτασεν καὶ ἡ αὐγὴ σιμώνει,
καὶ οἱ πάντες ἡρματώθησαν μετὰ μεγάλου θράσου,
καὶ τοῦ ἡλιοῦ ἀνάτελμα πλησιάζουν τὰ φουσσᾶτα,
πλησιάζουν οἱ παραταγὲς καὶ τὸ καθὲν ἀλλάγι,
ῥίκτουν τὰ πανωκλίβανα, ἔλαμψαν τ' ἅρματά τους,
κάμνουν θωριὰν ἀγγελικὴν καὶ εὐτολμιὰν μεγάλην.
Τίνος ψυχὴ νὰ ηὑρίσκετον στὴν ὥραν ἐδεκείνην
νὰ μὴν ἐμετατέρπετον καὶ ἀνάστητος νὰ γένη;
Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἄρχοντες, ἄστοχα τὸ συγράφω.
Ἐκ τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀγαρηνοὶ ὑπιτροπὴν ἠπῆραν,
πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν βατοκλαδοκρυβοῦνται·
παίζουν ἀρίφνητα ὄργανα ἀπὲ τῶν δυῶν τὰ μέρη,
τρουμπέττες καὶ ἄλλα μουσικὰ Οὐγγρῶν καὶ Ἰσμαηλιτῶν,
ἀρίφνητα παιγίδια, ἔξω τῆς φύσεως λέγω·
ὡς τὰ πουλιὰ πετάμενα ἐπὶ τῆς γῆς ἐπέφταν,
στένουνται ἀπὸ μιὰ μεριὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἄλλην·
γίνεται ὄχλος πάμφρικτος καὶ τρόμος καὶ φοβέρα
καὶ ταραχὴ καὶ μουγκρισμὸς καὶ σεισμογὴ μεγάλη,
καὶ τὰ φαριὰ συχνοπηδοῦν καὶ πόλεμον ζητοῦσιν.
Φλάμουρον κλένει ἐκ τῶν Οὐγγρῶν εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας,
καὶ ὅλους τοὺς ἀζάπιδας τοὺς + κατειχαγιὰ ἀμούρην +
ἐσκώτωσαν καὶ ἔκοψαν, ἐφθείρασιν ὡς πάχνη·
ἐβαίνει πάλιν ἕτερον φλάμουρον εἰς τοὺς Οὔγγρους,
θνῆσιν μεγάλην πολεμοῦν καὶ αὐτοὺς ὥσπερ τοὺς πρώτους.
Βλέπουν οἱ Τοῦρκοι θέαμαν τὸ γίνεται εἰς αὔτους,
φρίττουν καὶ τρέμουν παντελῶς τὸ ἄφοβον, τὴν τόλμη,
καὶ τὴν πολλὴν ἀποκοττιὰ τὴν ἔχουσιν οἱ Οὔγγροι.
Ταῦτα ὁ Καρατζάμπεης, αὐθέντης ὁ μεγάλος,
αὐθέντης τῆς ἀνατολῆς, ὁ μέγας στρατιώτης,
ὃν εἶχαν οἱ Ἀγαρηνοὶ φρικτὸν καὶ ἀνδρειωμένον·
καὶ τοῦ μεγάλου ἀφεντὸς Μουράτμπεη Ὀτμάνου
τον γαμπρός του ὁ Καρατζᾶς, εἶχεν τὴν ἀδελφήν του·
ρέχει αὐτὸς μετὰ σπουδῆς, λέγει τὸν Ἀμουράτην·

6

ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΙΠΕΝ Ο ΚΑΡΑΤΖΑΜΠΕΗΣ ΤΟΥ ΑΜΟΥΡΑΤΜΠΕΗ

Σουλτάνε μέγα, θαυμαστὲ Μουράτμπεη Ἀτουμάνε,
ῶν Μουσουλμάνων ἡ ἐλπίς, ἡ αὔξησις καὶ πλοῦτος,
ήμερον παραδίδω σε ζωὴν καὶ θάνατόν μου
τὶς τὴν αὐθεντία σου νὰ σέμπω, ν' ἀποθάνω·
αρρῶ εἰς ἐλπίδαν, δύναμιν μεγάλου Μαχουμέτη
ι χύσω αἷμα οὔγγρικο, νὰ φθείρω, νὰ χαλάσω,
γάλην δόξαν καὶ τιμὴν νὰ φέρω πρὸς ἐσένα »
Ταῦτα ὁ Καρατζάμπεης ἐλάλησεν καὶ εἶπεν,
ὶ ὁ μέγας Ἀμουράτπεης τοιαῦτα ἀπηλογήθην·

A trecut miezul nopţii, s-au apropiat zorile şi toţi s-au înarmat cu multă îndrăzneală, iar la răsăritul soarelui oştile s-au apropiat, şi-au strîns rîndurile şi întocmirile, şi-au potrivit zalele, au scos la lumină armele, au luat o înfăţişare marţială şi arătau o mare cutezanţă. Ce inimă mai puteai găsi în ceasul acela să rămînă nemişcată şi netulburată? Scriu adevărul, stăpînilor, şi rămîn neclintit în el. Întîi au făcut o năvală agarenii şi mulţi dintre ei s-au ascuns prin tufişuri. Din ambele părţi răsunau trîmbiţe nenumărate, trompete şi alte instrumente muzicale ale ungurilor şi ismailitenilor, şi era o zarvă nesfîrşită şi din cale afară de puternică. Se repezeau ca nişte păsări de pradă deasupra pămîntului şi se înghesuiau unii într-o parte şi alţii în alta. S-a iscat o învălmăşeală teribilă, o gălăgie înspăimîntătoare, o frămîntare şi o vînzoleală nemaipomenită. Caii săreau toţi în sus şi se avîntau la luptă. Flamurile au înclinat de la unguri înspre ismailiteni şi au întunecat toate pîlcurile duşmane, le-au lovit şi le-au zdrobit în sînge. A pornit apoi o altă flamură dinspre unguri, pricinuind multă ucidere chiar şi printre fruntaşi. Turcii aveau în faţă priveliştea ce se apropia de dînşii, se cutremurau şi tremurau cu totul văzînd lipsa de teamă, îndrăzneala şi furia ungurilor.

Toate acestea le vedea Caradja bei, marele conducător al Răsăritului, marele oştean înfricoşător şi viteaz al agarenilor, ginerele marelui stăpîn Murat bei Otmanul, care ţinea în căsătorie pe fiica sa. El a alergat în grabă şi i-a vorbit lui Amurat în felul acesta:

6

CUVINTELE SPUSE DE CARADJA BEI CĂTRE AMURAT

„Mărețe sultan, minunate Murat bei Atmane, nădejdea, sporul şi bogăţia musulmanilor, azi îmi dau viaţa şi moartea pentru a înălţa domnia ta, pentru a muri. Am încredere şi nădăjduiesc în puterea marelui Mahomet să vărs sînge unguresc, să ucid, să samăn furtună şi să-ţi aduc glorie şi cinste multă".

Acestea le-a vorbit şi spus Caradja bei, iar marele Amurat bei i-a răspuns în felul acesta.

ΑΠΗΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΜΗΡΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΑΜΠΡΟ ΤΟΥ ΤΟΝ ΚΑΡΑΤΖΑΜΠΕΗ

«Ὦ φίλτατε, παμφίλτατε καὶ πολυαγαπημένε
καὶ στῦλε ἀφυρώτατε, τεῖχος τῶν Μουσουλμάνων,
θέλω, συγκαταβαίνω τὸ νὰ σὲ συναποθάνω,
θέλω καὶ προαιροῦμαι τὸ νὰ συνθαπτῶ μαζίτζα,
ὅρκον σὲ κάμνω δυνατόν, ἂν ζῇς καὶ ἀποθάνῃς,
ἡ ψυχή μου ν' ἀπηλογηθῇ εἰς τὸν ἐκεῖθεν κόσμον,
εἴ τι ποιήσω εἰς ἐσὲν καὶ εἰς ὅλο σου τὸ γένος.»
Κλένει ὁ Καρατζάμπεης, δουλωτικὰ ἐπροσκύναν,
καὶ τὸ τουμπάνι του ἔδωκεν, στοὺς Οὔγγρους ἐκατήβεν·
εἶχεν φουσσᾶτο δυνατόν, ἑξήντα χιλιάδας,
ὅλον ἀλλάγια θαυμαστά, ἀνατολῆς φουσσᾶτον,
καὶ μετὰ θράσου τοῦ πολλοῦ στοὺς Οὔγγρους κατηβαίνουν.
Καὶ τότε Ἰάγγος ὁ φρικτός, ὁ μέγας ἀνδρειωμένος·
λέγει πρὸς τοὺς ἀγούρους του καὶ πρὸς τοὺς ἐδικούς του·
«Φαίνει με, αὐτός, ποῦ ἔρχεται, αὐτός, ποῦ κατηβαίνει
μὲ τόσον θράσος δυνατὸν καὶ πληθυσμὸν φουσσάτου,
νὰ ἔναι ὁ Ἀμουράτμπεης, ὁ μέγας ὁ σουλτάνος.
Παρακαλῶ σας, ἀδελφοί, αὐθέντες ἀνδρειωμένοι,
οὖλοι ἂς ἀποθάνωμεν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης,
οὖλοι ἂς ἀνδραγαθήσωμε, σὲ μᾶς δειλιὰ μὴ γένῃ.»
Ἐπέρασέν τους ὁ θυμός, ἐσμίξαν τὰ φουσσᾶτα,
μεγάλη θνῆσι καὶ ἀπειλὴ ἐγίνετον εἰς αὔτους·
Τίς ἄρα δυνηθῇ νὰ πῇ, καταλεπτὸν νὰ γράψῃ;
Ἀλλ' ὅμως πρὸς τὸ κείμενον νὰ στρέψωμεν τὸν λόγον.
Τρία κοντάρια οὔγγρικα στὸ στῆθος τὸν ἐδῶκαν,
ὀρθὸν τὸν ἐβαστούσασιν ἀπάνου εἰς τὸ ὕψος
τὸν μέγαν Καρατζάμπεην, ἀνατολῆς αὐθέντην.
Στραφῆν ἰδεῖν οἱ ἕτεροι τὸ θέαμαν ἐτοῦτο,
τὰ ὄπισθεν ἐγύρισαν καὶ τὴν δειλιὰν ἐπῆραν·
οἱ Οὔγγροι ἐξοπίσω τους θνῆσιν μεγάλην κάμνουν,
καὶ τότε ἐπληρώθηκεν ἡ προφητειὰ ἐκείνη·
«ὁ εἷς μετακινήσεται καὶ διώξει χιλιάδας».
Καὶ τί νὰ γράφω τὰ πολλά, μακραίνω καὶ τὸν λόγον;
Ἐξαπορεῖ μου ὁ λογισμός, αἱ χεῖρες καὶ ⟨ἡ⟩ γλῶττα.
Τί φόνος καὶ κατελυμὸς ἐγίνετον στοὺς Τούρκους·
ὥσπερ τριγωνοχάλ ζον, ποῦ πέσῃ εἰς τὸ χωράφιν
αὶ νὰ νεκρώσῃ στάχυας, εἰς γῆν νὰ ἐξαπλώνῃ·
ὕτως ὁ μέγας στρατηγός, ὁ βασιλεὺς Ἰάγγος
οὺς Τούρκους ἐκατέθεκεν στὴν γῆν ἐξηπλωμένος·
έαμαν μέγαν, ἄπειρον, τοῦτο ποτὲ οὐκ ἠκούστην
Καὶ τότες ὁ μπεγλέρμπεης, τῆς δύσης ὁ αὐθέντης
ξέστην ἐκ τοῦ λογισμοῦ, ὁ νοῦς του ἐπαραπάρθεν·
παίρνει τὰ φουσσᾶτα του, στοὺς Οὔγγρους ἐκατέβην·
ιλιάδας ὀγδοήκοντα εἶχεν αὐτὸς φουσσᾶτον.
ὁ φλάμουλόν του ἔκλινεν ὁ Λούξμπανος αὐθέντης
αὶ κράζει τὰ φουσσᾶτα του, εἰς αὔτους ἐκατέβην,
τάνου εἰς τὸν μπεγλέρμπεη εὔτολμα κατεβαίνει.
αὶ τίς τοιαῦτα νὰ θωρῇ νὰ μὴν ἀναισθητήσῃ;

RĂSPUNSUL EMIRULUI CĂTRE GINERELE SĂU CARADJA BEI

„Preaiubite, atotîndrăgite şi mult dorite, o stîlp puternic şi zid de apărare a musulmanilor, doresc şi sînt gata să mor împreună cu tine, ţin şi poftesc să fiu îngropat alături de tine; îţi fac jurămînt temeinic, de trăieşti sau mori sau dacă sufletul meu ajunge pe lumea cealaltă, să nu urzesc nimic împotriva ta şi a neamului tău". Caradja bei s-a închinat ca un sclav şi s-a tras îndărăt, apoi a sunat din corn şi a pornit împotriva ungurilor. El avea o armată puternică de şaizeci de mii de oameni, toţi cu înfăţişare minunată, oaste din Răsărit, care se îndrepta spre unguri cu multă cutezanţă.

Atunci viteazul şi marele bărbat Iancu a vorbit în felul acesta către tinerii şi aleşii săi oşteni :„Îmi pare că cel care vine şi se apropie cu atîta îndrăzneală şi tărie şi cu oaste atît de numeroasă este Amurat bei, marele sultan. Vă rog, fraţilor şi domnilor cu inimă bărbătească, să murim toţi cu cinste şi glorie, să ne arătăm luptători de ispravă şi să nu ne temem". Ei au prins inimă, oştile s-au încăierat şi a fost între dînşii ucidere şi ameninţare multă. Cine ar fi în stare să le spună şi să le scrie pe toate pe îndelete? Dar să ne întoarcem la şirul povestirii noastre.

Trei suliţe ungureşti se îndreptară spre pieptul lui şi-l făcură să salte în scări pe marele Caradja bei, stăpînul Răsăritului. Cei din jurul său se întoarseră să vadă priveliştea, se traseră îndărăt şi arătară micime de suflet. În spate ungurii pricinuiau ucidere multă şi se împlinea atunci cunoscuta profeţie: „Se va întoarce unul şi va urmări zeci de mii". Dar ce să mai scriu atîta şi să lungesc vorba? Mi se încurcă mintea, mîinile şi limba. Ce omor şi prăpăd s-a ivit la turci, întocmai ca o grindină care cade spre sol, nimiceşte spicele şi le aşterne la pămînt. Aşa se desfăşura şi-i arunca pe turci la pămînt marele conducător de oşti, domnul Iancu: privelişte măreaţă, nemărginită şi nemaiîntîlnită.

Atunci beglerbeiul, stăpînul Apusului şi-a venit în fire şi s-a luminat la minte: şi-a întors oştile şi a pornit împotriva ungurilor. El avea o armată de optzeci de mii. Conducătorul Luxpanos a întors flamura, şi-a chemat oştile, a pornit împotriva lor şi a dat năvală vitejeşte asupra beglerbeiului. Cine ar putea privi şi rămîne nesimţitor la asemenea spectacol? Ca şi cum s-ar

῞Ωσπερ νὰ βρέχῃ ὁ οὐρανός, ποτάμια νὰ κατέβουν,
τοιαῦτα ποτάμια ἔτρεχαν Ἀγαρηνῶν τὸ αἷμαν,
Ταῦτα ἀνεκατώθησαν οἱ Οὔγγροι ὥσπερ θερία,
φεύγουν οἱ Τοῦρκοι ὄπισθεν, κρύβουνται εἰς τοὺς δάσους·
μόνον αὐθέντης ἔστηκεν ὁ μέγας Ἀμουράτης
μὲ ὅλους τοὺς γενίτζαρους καὶ μὲ τοὺς ἐδικούς του.
Φόβος καὶ τρόμος καὶ δειλιὰ ἐσέμπην εἰς τοὺς Τούρκους·
γλυτώνει ὁ μπεγλέρμπεης μόνος, μεμονωμένος,
τρέχει στὸν Ἀμουράτμπεη, τὸν μέγαν τὸν αὐθέντη,
ἐβάσταν εἰς τὸν νῶμον του σπαθὶν ἐκλαμπρυσμένον·
μὲ θρῆνος καὶ μὲ βρυχισμὸν τὸν Ἀμουράτην λέγει·

8

ΛΟΓΟΥΣ ΕΣΥΝΤΥΧΕΝ Ο ΜΠΕΓΛΕΡΜΠΕΗΣ, ΤΟΝ ΑΜΟΥΡΑΤΗΝ ΛΕΓΕΙ

«Ὦ θαυμαστέ, πανθαύμαστε αὐθέντη τῶν αὐθέντων,
οὐκ ἤλεγά σου πρὸ καιροῦ κ᾽ ἐπληροφόρενά σε,
ὅταν ὑπᾶμεν ᾽ς πόλεμον καὶ εἰς μάχην νὰ σταθοῦμεν,
οἱ Τοῦρκοι δυὸ μεριὲς κρατοῦν νὰ διώξουν καὶ νὰ φύγουν,
καὶ θέλω πάθειν ἐντροπήν, κατηχυσμὸν καὶ λύπην;»
Καὶ ὁ μέγας Ἀμουράτμπεης αὐτὸν ἀπηλογήθην·
«Σηκώσου, καβαλλίκευσε καὶ στάθησε εἰς τὴν μέσην,
καὶ τάξε τὰ φουσσᾶτα σου καὶ τὰς παραταγάς σου·
οὐκ ἔναι τώρα ὁ καιρὸς εἰς τὰ με συντυχαίνεις·
τοὺς Οὔγγρους βλέπω ὡς μουχθερὰ σ᾽ ἐμέναν κατηβαίνουν.»
Καὶ ὁ μέγας Ἀμουράτμπεης λέγει τοιούτους λόγους·
«Παιδιά μου, παλληκάρια μου, συντρόφοι ἐδικοί μου,
γενίτζαροί μου, ἀφέντες μου, καὶ σιδηρόν ⟨μου⟩ κάστρον,
ἀσπρόκαστρόν μου δυνατὸν καὶ ἀφυρέ μου πύργε,
σήμερον πέφτω εἰς ἐσᾶς νὰ ζήσω, ν᾽ ἀποθάνω·
εἴ τι εὕρω πρόθυμον ἐδὰ τὴν ὥραν ταύτην,
πολὺν καλὸν καὶ παρρησιᾷ ἐκεῖνον νὰ ποιήσω·
βλέπω, θεωρεῶ, χανόμεθεν καὶ βούλομαι νὰ φύγω.»

9

ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΤΖΑΡΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΗΡΑ

Καὶ εἷς ἐκ τοὺς γενιτζάρους του, καλὸς καὶ πειρασμένος,
ὸ ἄλογόν του σταματᾷ, τὰ ῥετενά του πιάνει,
ὸν Ἀμουράτην ἔλεγεν θρασεὰ καὶ θυμωμένα·
Σουλτάνε, αὐθέντη θαυμαστέ, Μουράτμπεη Ἀτμάνε,
πέζεψε ἐκ τὸ ἄλογο τώρα τὴν ὥραν ταύτην
ὰ ἀποθάνῃς μετ᾽ ἐμᾶς καὶ ἡμεῖς μαζὶ μετά σε·
ὶ γὰρ καὶ βούλεσαι ὄπισθεν, εἰ θέλεις τοῦ νὰ φύγῃς,
ὰ τὴν χρυσήν σου κεφαλὴν καὶ τολμηρὰ σὲ λέγω,
τός μου μὲ τὰ χέρια μου ἐσένα νὰ φονεύσω·»
Ἀκούσας τοῦ γενίτζαρη λόγους ὁ Ἀμουράτης
εζεύγει ἐκ τὸ ἄλογον, πόρταν μεγάλην κάμνει·
αλούκια πλῆθος ἔμπηξεν τριγύροθεν τῆς τέντας,
τήνουν καμήλια περισσά, μουλάρια καὶ ἵππους,
ιγύρου γύρου τάδεσαν στερεὰ μὲ ἁλυσίδας,

fi năruit cerul și s-ar fi revărsat fluviile, așa curgea ca un potop sîngele agarenilor. Ungurii se aruncau întocmai ca fiarele sălbatice, iar turcii fugeau îndărăt și se ascundeau prin păduri: a rămas pe loc numai marele Amurat împreună cu toți ienicerii și cu oamenii săi.

Spaima, cutremurul și teama se răspîndiră în rîndurile turcilor: numai beglerbeiul mai stăruia, dar era singurul. El a alergat la Amurat bei, marele stăpîn, și-a ridicat la umăr sabia glorioasă și i-a vorbit lui Amurat cu jale și scrîșnire de dinți.

8

CUVINTELE SPUSE DE CĂTRE BEGLERBEI CĂTRE AMURAT

„O minunate, atotminunate stăpîne peste stăpîni nu ți-am spus eu mai înainte și nu te-am asigurat că, atunci cînd mergem la război și ne aflăm în luptă, turcii aleg una din două: să urmărească dușmanul sau să fugă; iar acum să sufăr eu înfrîngere, rușine și durere“?

Marele Amurat bei i-a răspuns în felul acesta: „Păstrează-ți firea, aleargă călare și așează-te la mijloc, apoi puneți în rînduială oștile și întocmirile. Nu-i timpul să stăm la taifas: văd că ungurii mă înfruntă ca niște porci“.

Apoi Amurat bei a adăugat cuvintele următoare: „Copiii mei, flăcăii mei, oamenilor crescuți împreună cu mine, ienicerii mei, domnii mei, oastea mea de fier, cetatea mea albă și puternică și întăritura mea temeinică, astăzi depind de voi, de trăiesc sau mor. Dacă în ceasul acesta voi găsi oarecare îndemn, îl voi face pe omul acela mîndru de tot, fără înconjur: eu mă uit, cumpănesc, mă clatin și vreau să fug“.

9

CUVINTELE UNUI IENICER CĂTRE EMIR

Unul dintre ienicerii săi, frumos și încercat, i-a oprit calul, i-a apucat frîul, apoi i-a spus lui Amurat cuvinte însuflețite și cutezătoare: „Sultane, minunate stăpîne, Murat bei Atmanul, coboară de pe cal, pune picioarele pe pămînt spre a muri împreună cu noi și noi împreună cu tine; dacă vrei să dai înapoi și să fugi, îți spun pe capul tău aurit și pe îndrăzneala ta că te ucid cu mîinile mele“.

Cînd a auzit cuvintele ienicerului, Amurat bei a coborit de pe cal și a făcut o întăritură mare, a împlîntat în jurul cortului o mulțime de pari, a adus cămilele de prisos, catîrii și caii, a întărit locul din trei laturi cu lanțuri, întocmai

καὶ ὡς κάστρον ἀφυρώτατον, τεῖχος ὠχυρωμένον
ἐποῖκεν ὁ Ἀμουράτμπεης κ' ἐσέμπην εἰς τὴν μέσην·
βούλεται νάρθῃ τὸ βραδύν, νὰ σκοτεινιάσῃ ἡ νύκτα,
καὶ περνῶν τὸ μεσιάνυκτα νὰ φεύγουν ἐξοπίσω.
Τί τὰ πολλὰ πολυλογῶ, μακραίνω καὶ τὸν λόγον;
Ἀπὸ τοῦ ἥλιου ἀνάτελμα ἕως ὥρας ἐνάτης
ἑπτὰ φορὰς ἐσύντριψαν οἱ Οὔγγροι τοὺς Μουσουλμάνους·
Τί συντριμμόν, κατελυμὸν καὶ τί φθορὰ νὰ γράφω
καὶ ἀπειλήν, ποῦ ἐγίνετο εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας;
Ἔπεσαν τῆς ἀνατολῆς ὅλα της τὰ φουσσᾶτα,
τὸ πεζικόν, οἱ ἀζάπιδες, οὗλοι οἱ ἀκιντζίδες·
φόβος καὶ τρόμος καὶ δειλιὰ ἐσέμπην εἰς τοὺς Τούρκους
Πάλιν ἐπεχωρίσθησαν εἰς μέρος τὰ φουσσᾶτα·
μετὰ τῆς νίκης καὶ τιμῆς καὶ δόξης τῆς μεγάλης
οἱ Οὔγγροι ἐγυρίσασιν εἰς αὐτοῦ κατοῦνα,
πεζεύγουν τάχα ὀλιγὸν μικρὸν νὰ ἀνασάνουν
μὲ τὰς χαρὰς καὶ σκιρτισμοὺς καὶ ἔπαρσης μεγάλης·
ἐθάρρεσαν κ' ἐλπίσασιν, ἐνίκησαν τὸν κόσμον.
Τί τὸ λοιπὸν ἐγίνετον στοὺς Οὔγγρους καὶ εἰς τοὺς Βλάχους;
Ἐκάτζαν εἰς τὴν συμβουλὴν οἱ Οὔγγροι τί νὰ ποίσουν,
ὁ κράλης καὶ ὁ Λούξμπανος καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰάγγος·
« Πέτε, μεγάλοι ἄρχοντες, ἔνδοξοι στρατιῶτες,
βλέπω τὴν νίκην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐχάρισέν την,
τοὺς Τούρκους ἐτροπώσαμεν ἀναίσχυντα, ἐναντία,
καὶ τὸ ἐπετερπόμεσθεν καὶ τὸ παρακαλοῦμαν,
τὸ ἐδέετο ἡ ἐκκλησιὰ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Πόλης,
ἡμᾶς τὸ εὐεργέτησεν ὁ μέγας Παντοκράτωρ.
Θέλω τὸν Ἀμουράτμπεη, τὸν μέγαν τὸν αὐθέντη,
ἀτός μου νὰ τὸν κατεβῶ στὴν τέντα του ἀπέσω,
νὰ κόψω τὸ κεφάλι του μὲ τὰ δικά μου χέρια,
τὸ αἷμαν τῶν γενιτζαρῶν νὰ πιοῦσιν τ' ἄλογά μου,
καὶ λαμπροτάτον ἄκουσμα νὰ λάβῃ τ' ὄνομά μου· »

10

ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΙΑΓΓΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΡΑΛΗ

« Αὐθέντη κράλη εὐγενικέ, Μπερνάδε τιμημένε,
δὲν πρέπει τοῦτο τὸ λαλεῖς νὰ γένῃ, οὐχ ἁρμόζει,
νὰ πᾷς ἀτός σου εἰς πόλεμον καὶ ἂν συμβῇ νὰ λάβῃς,
ἔχασες τὰ φουσσᾶτα σου καὶ τὰς παραταγάς σου.
Τοῦτο τολμῶ καὶ λέγω το, βάρος μηδὲν τὸ πάρῃς·
στέκου ὡς κάστρον ἀφυρόν, μηδὲν παρασαλεύσῃς,
καὶ ὡς πύργος ὀχυρώτατος στὴν τέντα σου ἀπέσω
μὲ ὅλα τὰ φουσσᾶτα σου, μὲ τὰς παραταγάς σου,
καὶ ἄφες ἐμὲ νὰ κατεβῶ, νὰ πάγω κατ' ἐκείνων
στὴν τέντα τοῦ Ἀμουράτμπεη καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσω.
Ἂν ἀποθάνω καὶ χαθῶ, ποσῶς ζημιὰ οὐκ ἔναι,
μόνον ἡ αὐθεντία σου νᾶσαι ἀφυρωμένος. »
Καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τὸν κράλη μύστης λέγει,
ἐχθρὸς καὶ μέγας 'πίβουλος καὶ φθονερὸς Ἰάγγου·

ca o cetățuie puternică, a înălțat astfel un zid de apărare temeinic și a intrat în mijlocul lui; voia să întîrzie dușmanul pînă la venirea nopții și a întunericului, apoi pe la miezul nopții să fugă îndărăt. Ce mai calea-valea și ce să mai lungesc vorba? De la răsăritul soarelui și pînă la ora a noua ungurii au dat șapte atacuri asupra musulmanilor. Ce sfîrtecare, ce prăpăd, cîtă moarte și ce amenințare s-a produs în rîndurile ismailitenilor mai sînt eu oare în stare să arăt? Au căzut toate oștile Răsăritului, pedestrimea, lăncierii și toți alergătorii: teama, cutremurul și spaima au pus stăpînire pe inimile turcilor. Oștile s-au despărțit iar, de o parte și de alta. Cu izbîndă, cinste și glorie multă ungurii s-au îndreptat spre tabăra lor, au descălecat repede să respire puțin cu veselie, tresărire de bucurie și mîndrie deosebită: ei erau însuflețiți și plini de nădejde, căci răpuseseră mulțimea.

Ce s-a întîmplat pe urmă între unguri și români?

Ungurii au mers să se sfătuiască ce mai rămîne de făcut, anume craiul, Luxpanos și domnul Iancu. Regele a spus: „Bucurați-vă, marilor conducători și slăviților oșteni, văd că Dumnezeu ne-a hărăzit victoria, i-am respins pe turci cu rușine și ceea ce am dorit și ne-am rugat, ce ne-a cerut biserica Romei și Cetatea lui Constantin, toate acestea ni le-a dat marele stăpîn al universului. Doresc să pășesc eu însumi spre cortul lui Amurat bei, spre marele stăpîn, să-i tai capul cu mîinile mele, ca să bea caii mei sînge de ieniceri, iar numele meu să se înalțe spre faima cea mai plină de strălucire".

10

CUVINTELE LUI IANCU ADRESATE REGELUI

„Stăpîne și nobile rege, cinstite Bernad, nu trebuie să se întîmple ceea ce spui, nu-i bine să te avînți tu însuți în luptă, căci dacă se întîmplă să cazi, pui în primejdie oștile și întocmirile. Îndrăznesc să-ți spun acest lucru, să nu-ți dai nici o însemnătate. Rămîi ca o cetate întărită, nu încerca nimic, ci așteaptă ca un zid puternic în cortul tău împreună cu toate oștile și întocmirile tale, în schimb îngăduie-mi să mă duc eu, să pășesc împotriva cortului lui Amurat bei și să-i măcelăresc. Dacă mor și mă prăpădesc, nu-i nici o pagubă, numai să fii sănătos și teafăr domnia ta".

Unul dintre conducătorii intimi, un mare consilier, dar dușman invidios al lui Iancu, i-a vorbit regelui în felul acesta:

11

ΛΟΓΟΙ ΤΟΥΣ ΕΙΠΕΝ Ο ΚΑΚΟΠΙΣΤΟΣ ΤΟΝ ΚΡΑΛΗΝ

« Εἶδες, αὐθέντη, ἐπιβουλὴν καὶ κακοτρόπου ἀνθρώπου
δυσκυβουριά, ποῦ βούλεται ἐπίβουλος Ἰάγγος.
Οἵτινες κροῦσιν τὰς σπαθιές; οἱ δοῦλοι σου οἱ Οὔγγροι·
οἵτινες εἰς τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὰς ἀνδραγαθίας;
καὶ στάζει ἐκ τοῦ ἀγκῶ⟨νος⟩ μου αἷμαν τῶν Μουσουλμάνων,
καὶ αὐτὸς ἠπῆρεν τ' ὄνομαν καὶ τὴν κοινὴν εὐφήμην·
τὸν κόσμον ἐκερδέσαμεν, οἱ Τοῦρκοι ἐφθαρτῆκαν,
μόνον ὁ Ἀμουράτμπεης μὲ τοὺς γενίτζαρούς του',
καὶ βούλεται ὁ κακότροπος, ὁ δύσπιστος Ἰάγγος
τάχα νὰ ποίσῃ ὀλιγὸν μικρὸν κατορθωμάκιν,
νὰ πέσῃ ὁ κόσμος εἰς αὐτόν, τὸ ἔπαινος καὶ ἡ φήμη
δίχως ἀνδρειὰν ἢ προκοπήν, μόνον μὲ πονηρία. »
Ἀκούσας ταύτην τὴν βουλὴν ὁ κράλης ὁ Μπερνάδος
τὸν Ἰάγγον ἀπεκρίθηκεν τάχατε θυμωμένα·

12

ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΑΓΓΟΝ

« Καλὴ ἔναι ἡ προθυμία σου, Ἰάγγο στρατιώτη,
ἡμεῖς νὰ καταρθώνωμε κ' ἐμεῖς νὰ πολεμοῦμε,
ἡ δόξα καὶ τὸ ἔπαινος νὰ πέφτῃ εἰς ἐσέναν·
ἐγῶμαι αὐθέντης φυσικὸς καὶ ῥῆγας τῆς Οὐγγρίας
καὶ πρέπει καὶ ἁρμόζει με ἐγὼ νὰ πολεμήσω
τὸν μέγαν Ἀμουράτμπεη, αὐθέντη Μουσουλμάνων·
ὁ βασιλεὺς μὲ βασιλεὰ θέλει νὰ πολεμήσῃ,
αὐθέντης εἶμαι καὶ ἐγὼ καὶ θέλω μὲ αὐθέντην
τὴν ὥραν ταύτην βούλομαι, θέλω νὰ πολεμήσω,
στὴν τέντα τοῦ Ἀμουράτμπεη ἀπέσω νὰ κατέβω. »
Ἐνίκησέν τον ἡ ὄρεξι, ἀπῆρεν τον τὸ θράσος,
σπουδαῖα καὶ ἀνεξόρθωτα μετὰ ὀλίγον γνῶσιν
στὴν τέντα τοῦ Ἀμουράτμπεη ἀπέσω κατεβαίνει.
Ηὗραν τὴν πόρταν ἀφυρὴν τριγύρου μὲ ἁλυσίδες,
μὲ τὰ καμήλια γύρωθεν, μουλάρια καὶ ἵππους,
καὶ κόπτουν, σκίζουν καὶ χαλνοῦν τὴν πόρταν καὶ σεμπαίνουν
καὶ φθείρουσιν καὶ κατελοῦν, ἐβγάζουν τὸν αὐθέντην,
τὸν Ἀμουράτην ἔβγαλαν ἐκ τὸ κατουνοτόπι.
Πέφτουν οἱ Βλάχοι μὲ σπουδῆς ⟨καὶ⟩ τὸν χαζνὰν ἐπῆραν,
τὰ πράγματα ἐδράξασιν μεγάλου τοῦ αὐθέντη·
ὡς εἴδασιν τ' ἀμέτρητα, τὸν πλοῦτον τὸν μεγάλον,
ἐμπρὸς ὀπίσου ἐγύρισαν οἱ Βλάχοι εἰς τὴν κατοῦναν,
ὁ κράλης ἐπόλεμιζε μὲ ὀλιγοστοὺς ἀνθρώπους.
Στραφὴν ἰδεῖν ὁ ἀμηρᾶς τὴν εὐτολμιὰν τοῦ κράλη
μὲ ἄριστην ἀποκοττιὰ καὶ θράσον θηριῶδες,
καὶ πολεμίζει ἰσχυρὰ καὶ κατελεῖ τὴν πόρταν
μόνον ὁ κράλης μὲ ὀλιγοὺς τετρακοσιοὺς ἀνθρώπους.
Βάνουνται, στερεώνουνται καὶ δύναμιν ἐπῆραν,
γυρίζουν οἱ γενίτζαροι καὶ βάνουν τους στὴν μέσην,
καὶ πολεμίζουν δυνατὰ ἕως δύσεμαν ἡλίου,

11

CUVINTELE SPUSE REGELUI DE CĂTRE OMUL DE REA-CREDINȚĂ

„Stăpîne, ai văzut sfatul și propunerea nefericită a unui om răutăcios, cum e sfetnicul Iancu. Cine își încrucișează spadele? Sclavii tăi, ungurii. Cine pășește în luptă și la fapte mari? Dacă în latura mea curge sînge de musulmani, îmi fac prin aceasta un nume mare și faimă pretutindeni. Noi am cîștigat, iar turcii au fost zdrobiți, căci a rămas numai Amurat bei cu ienicerii săi, iar răutăciosul și necredinciosul Iancu vrea să mai adauge o mică ispravă, ca să cadă cinstea asupra lui, adică laudele și renumele, fără cine știe ce bărbăție și succes, ci numai din răutate".

Auzind acest sfat, regele Bernad i-a răspuns lui Iancu cam supărat în felul acesta.

12

CUVINTELE REGELUI CĂTRE IANCU

„Frumos gînd ai, oștene Iancu, ca noi să îndreptăm lucrurile și să luptăm, iar tu să dobîndești glorie și laudă. Eu sînt stăpînul firesc și regele Ungariei: deci se cuvine și se cade să-l înfrunt eu pe marele Amurat bei, conducătorul musulmanilor. Un împărat vrea să lupte cu un împărat, iar eu sînt stăpîn și doresc să lupt în ceasul acesta cu un stăpîn, deci vreau să-l înfrunt și să ajung la cortul lui Amurat bei".

El s-a lăsat împins de dorință și cutezanță, de zel și temeritate și cu o prea puțină cunoaștere a realității s-a avîntat spre cortul lui Amurat bei. A găsit tabăra întărită și înconjurată cu lanțuri de cămile, catîri și cai; a lovit, a împrăștiat și a sfărîmat poarta, apoi a pătruns mai departe, a ucis, a aruncat la pămînt și l-a scos din întăritură pe Amurat bei. Românii au trimis în grabă și au pus mîna pe comorile lui, adică pe lucrurile de preț ale marelui stăpîn. Văzînd bogățiile fără număr și averea cea mare, românii au pătruns din toate părțile în tabără, iar regele lupta numai cu cîțiva oameni.

Emirul s-a întors să privească cutezanța regelui plină de îndrăzneală aleasă și curaj de fiară sălbatică, deoarece regele lupta cu îndîrjire și înfrunta tabăra numai cu cîțiva osteni în număr de trei sute. Ienicerii alergau mereu, se întăreau, prindeau putere, făceau cerc și înaintau spre cei de la mijloc;

μὲ τὰ σαγιττοδόξαρα τὰ ἄλογα τους σφάζουν·
ὑπιτροπὴν ἐπήρασιν οἱ Οὔγγροι μὲ τὸν κράλην,
βούλεται εἰς τὴν κατοῦναν του νὰ φύγῃ, ἂν ἠμπορέσῃ.
Καὶ εἷς ἐκ τοὺς γενίτζαρους ἐκ τῶν Ῥωμαίων τὸ γένος,
τὸ ὄνομάν του Χαμουζᾶς, καλός, ἀνδρειωμένος,
μεσαῖος, χαμαδόπλατος, ἦτον τριακοντάρης,
ὡς δράκων ἐβρυχήσθηκεν, στὸν κράλην κατεβαίνει
καὶ τὸ ἄλογόν του ἔδωκεν στὸ μποστινὸν ποδάριν,
εἰς τὸ ποδάριν τῶδωκεν πεζὸς μὲ τὸ μανάρι,
καὶ πάραυτα τὸ ἄλογον ἐμύτισεν τοῦ κράλη,
ἔπεσεν χαμαὶ παρευθὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ῥῆγας·
ἐβγάζει τὸ μαχαῖριν του ὁ Χαμουζᾶς ἐκεῖνος
καὶ κόπτει τὸ κεφάλιν του, στήνει το στὸ κοντάριν.
Ὅσοι κατεχωρίσθησαν στὴν πόρταν τοῦ Ἀμουράτη,
οὐδὲ τινὰς ἐγλύτωσεν, ὅλους ἐκατεκόψαν.
Μηδὲν μακρύνω τὴν γραφήν, πλατύνω καὶ τὸν λόγον·
τὴν κεφαλὴν ἐστήσασιν ἀπάνου εἰς τὸ κοντάριν,
κραυγὴν μεγάλην πολεμοῦν οἱ Τοῦρκοι καὶ φωνάζουν·
τὰ πουλία πετάμενα ἔπεφταν καὶ φωνάζουν
καὶ καταπάνου ὥρμησαν στοὺς Οὔγγρους καὶ εἰς τοὺς Βλάχους·
πολὺν φουσσᾶτον σύντριψαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὲ τοὺς Οὔγγρους,
μετὰ τροπῆς καὶ χαλασμοῦ ὑπᾶν εἰς τὴν κατοῦναν,
βρυχοῦνται, κλαίουν, δειλιοῦν, ἐξαποροῦν καὶ φρίττουν,
ὥσπερ πουλιὰ ἐσκόρπισαν εἰς κάμπους, καὶ εἰς λαγκάδας.
Καὶ τότε ὁ φρονιμώτατος, ὁ μέγας ὁ Ἰάγγος,
πονεῖ μεγάλα, ὀδύρεται ἐκ βάθους τῆς καρδίας,
πάλιν κρυφὰ τὸν χαίρεται τὸν θάνατον τοῦ κράλη,
διότι οὐδὲν τὸν ἤκουσεν πληρώσει τὴν βουλήν του·
ἀλλ' ὅμως ὁ θαυμάσιος ὁ βασιλεὺς Ἰάγγος,
ἐκρέμετον ὀπίσω του πολύτιμον χρυσίον,
κόρνεον μεγαλόφωνον τὸ σύρνουν οἱ ἀφέντες,
μὲ ἁλυσίδαν πάγχρυσον, φοῦντες, μαργαριτάριν·
ἀτός του ἤχους ἔδωκεν μετὰ κραυγῆς μεγάλης
καὶ τὰ φουσσᾶτα ἐμάζωξεν εἰς τὸ κατουνοτόπιν.
Μὰ τὴν τρομάραν τὴν φρικτήν, τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην,
κανεὶς νὰ μὴν τὸ θυμηθῇ, ἀλλὰ καὶ μὴν τὸ ἀκούσῃ.
Ἐγὼ ἐστεκάμην εἰς βουνό, εἰς δάσους κρυβημένος,
καὶ ὡς μάρμαρον ἐγίνομουν, ἐπελιθώθην λίθος·
ὥσπερ νὰ δῇς τὴν θάλασσαν ὡσὰν ἀναγριοῦται
ὑπὸ ἀέρος ἰσχυροῦ, καὶ κύματα γεμίζουν,
οὕτως τὰ κύμα⟨τα⟩ ἤβλεπα στὸν κάμπον γεμισμένα,
τὸν λογισμόν μου ἔπασχα, μὴ νὰν' θαλάσσης κύματα,
μὴ νὰν' θαλάσσης κύματα καὶ ὑπολάθαν μὲ το,
καὶ ἐγενόμην ἄνθρωπος δίχως ψυχὴν κ' αἰστήσιν.
Εἶδες θαυμάσιον, φρικτόν, ἀπόρρητον, μεγάλον
καὶ τοῦ Θεοῦ παράδοξον ὁ νοῦς νὰ ἐξεθαβῆται.
Ἄπασα γένος καὶ πνοὴ πρέπει νὰ μεγαλύνῃ
Θεὸν τὸν Παντόκρατορα, δημιουργὸν τῶν ὅλων.
Ὁ οὐρανὸς τὸ ἤκουσεν κ' ἐπέφτασιν τὰ ἄστρη,
ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ φόβου του ὑπᾷ βασιλεύσῃ,
τὸ φέγγος ἐσκοτίσθηκεν τὴν νύκταν ὡς δὲν φέγγειν
τὸ πάμφρικτον τὸ θέαμαν, τὸν ὁρισμὸν τὸν θεῖον.

şi au luptat din răsputeri pînă la apusul soarelui, pricinuind prăpăd cu arcurile şi săgeţile lor. Ungurii împreună cu regele au suferit o înfrîngere şi căutau să fugă spre tabăra lor, dacă le-ar fi fost cu putinţă.

Unul dintre ieniceri, un bărbat frumos şi viteaz, de neam romeic, cu numele Hamuzas, de statură mijlocie şi lat în spate, în vîrstă de treizeci de ani, a răcnit ca un drac, s-a repezit spre rege şi a dat o lovitură în piciorul dindărăt al calului său, lovind de jos cu o secure piciorul animalului, iar calul şi-a pierdut îndată cumpătul şi s-a prăvălit la pămînt împreună cu regele. Hamuzas a scos sabia, a tăiat capul regelui şi l-a înfipt în suliţa sa.

Cei care se înfruntau la poarta lui Amurat n-au scăpat, ci s-au prăpădit cu toţii. Nu mai adaug nimic la scrisul meu şi nu lungesc vorba. Turcii au înălţat capul într-o suliţă şi se războiau cu zgomot şi gălăgie multă. Porneau ca nişte păsări zburătoare, urlau şi se repezeau asupra ungurilor şi românilor: ei au nimicit multă oaste de unguri şi au căzut ca o grindină asupra taberei lor: strigau, ţipau, ameninţau, se încurcau şi se frămîntau ca nişte păsări risipite pe cîmpuri şi în văi.

Atunci înţeleptul şi marele Iancu s-a întristat mult, fiind copleşit de durere pînă în adîncul inimii, dar în ascurs s-a bucurat de moartea regelui, pentru că acesta n-a ascultat şi n-a urmat sfatul său. În acelaşi timp minunatul domn Iancu a dus în spate comorile de mare preţ, la sunetul puternic al cornului produs de căpitani; zgărzi de aur, salbe şi mărgăritare; apoi el însuşi a dat de ştire cu sunet mare şi a adunat oştile în tabără. Ele erau cuprinse de spaimă groaznică şi de o ameninţare cum nimeni n-a simţit vreodată şi nici n-a auzit.

Eu stăteam ascuns pe un deal într-o pădure şi ajunsesem ca de marmură, mai împietrit ca o piatră. Ca şi cum aş fi avut o mare înfuriată de o furtună puternică, aşa priveam valurile de lume de pe cîmpul de luptă şi mă temeam în gîndul meu să nu fiu înghiţit de talazurile acestei mări şi să dispar sub ele, deci ajunsesem ca un om lipsit de suflare şi simţire.

Ai văzut aşadar minunata, teribila, măreaţa şi neaşteptata faptă a lui Dumnezeu de care mintea rămîne înmărmurită. Se cuvine ca tot neamul şi toată suflarea să laude pe Dumnezeu, stăpînul tuturor, creatorul universului. A auzit cerul, au aflat astrele, a pălit de teamă soarele, s-a întunecat ziua ca noaptea, încît priveliştea grozavă şi voinţa divină păreau fără lumină. Unii numesc acest eveniment un joc al întîmplării, dar fiecare cugetă în sine în alt chip şi priveşte lucrurile din alt punct de vedere. Eu spun, mărturi-

Λέγουν τινὲς τὸ τυχερὸν ⟨τὸ⟩ σύμβαμαν τῆς τύχης·
εἴ τι φρονεῖ καθ' ἑαυτοῦ ἄλλῃ ἄλλος ἐξ ἄλλου,
ἐγὼ γὰρ λέγω, μαρτυρῶ, ὁμολογιὰ τὸ δίδω·
οὐδὲν ἔν γέγονεν ποσῶς παρὰ 'ρισμοῦ Κυρίου.
μυστήριον ἀκατανόηταν πλήττομαι καὶ θαυμάζω.
Πᾶσα πνοὴ ἐξίσταντο τὸ γέγονεν στοὺς Οὔγγρους·
ἑπτὰ φορὰς ἐτζάκισαν τούς Τούρκους κατὰ κράτος,
οἱ Οὔγγροι διὰ μίαν φορὰν τάχα ποῦ ἐτζακιστῆκαν,
ἐποίησαν ἐπιτροπήν, πλέον οὐ πολεμίζουν.
Δόξα καὶ κράτος καὶ τιμή, ὕμνος ἄξιον, μέγαν
Πατέραν τὸν πανάγιον, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα,
τὸ τριλαμπές, Ἁγία Τριάς, ὑμνῶ τὰ μεγαλεῖα.

sesc și declar așa: nimic nu se întîmplă fără voința lui Dumnezeu, dar sînt înmărmurit și uimit în fața tainei cu neputință de înțeles. Toată suflarea s-a minunat de ceea ce s-a petrecut la unguri: ei au dat șapte atacuri puternice asupra turcilor, însă au fost răpuși cu repeziciune la un singur contraatac, apoi s-au întors și n-au mai luptat.

Slavă și putere și mărire, cîntare vrednicului, marelui Părinte atotsfînt, Fiului și Sfîntului Duh, Treimei sfinte și de trei ori luminate: slăvesc măreția voastră.

LXVI. DUCAS

1

(XV, 2) Ὁ δὲ Παγιαζῆτ καθήμενος ἐν Προύσῃ καὶ τὰ τῆς εὐτυχίας ὑψίκομα
ια ὁρῶν καρποῖς βρίθοντα καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδεῶς κατατρυφῶντα ἐν
ροις στρουθῶν κελαδίσμασιν, οὐ γὰρ ἔλειπέ τι τῶν ἐν τοῖς γένεσι τῶν
σῶν ὡραῖον, εἴτε ἐν σώματι ζῴου ἢ μετάλλου ἢ ἄλλης τινὸς ἐν τῷ κόσμῳ
σης παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡδείας ὄψεως, τοῦ μὴ εἶναί τε καὶ εὑρίσκεσθαι ἐν τοῖς
ροῖς αὐτοῦ, ἐκλεγόμενα τοίνυν τὰ καθαρὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὡραίᾳ
ει ἀρρένων τε καὶ θηλέων, παρίσταντο παιδάρια νέα καὶ τρυφερὰ καὶ κό-
πὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαι, — τίνων; Ῥωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανι-
Οὔγγρων, Σάξων, Βουλγάρων καὶ Λατίνων, — ἕνα ἕκαστον μελῳδούντων
ίᾳ διαλέκτῳ καὶ μὴ βουλομένων, αὐτὸς δὲ καθήμενος καὶ κατασπαταλῶν
ταύετο ἀφροδισιάζων, ἐν ἀρρένοις ἀσελγαίνων καὶ θήλεσιν.

LXVI. DUCAS

A trăit probabil între anii 1400—1470 și a făcut parte dintr-o familie bizantină foarte distinsă. În anul 1421 a fost secretarul ducelui genovez Giovanni Adorno și a scris pentru acesta corespondența cu sultanul turcilor. Mai tîrziu a ajuns în serviciul familiei genoveze Gateluzzi, care stăpînea în Mytilene și care l-a trimis în anul 1455 ca sol la sultanul Mahomet al II-lea. În anul următor s-a dus din nou la sultan spre a duce tributul insulei Lesbos. Avea o casă în Nea Phocaia, în fața insulei Lebos, unde probabil a murit. Era partizanul unirii bisericilor, considerată drept singura salvare în fața amenințării otomane. Alături de scrierile lui Sphrantzes, Critobul și Chalcocondyl, opera sa este una dintre cele mai însemnate surse pentru cunoașterea secolului al XV-lea. Ea are și o valoare literară, prin stilul simplu și firesc. Dar cronica lui Ducas are mai ales o deosebită valoare documentară, deoarece autorul a avut contacte directe cu oamenii și evenimentele vremii și a înregistrat, în general, în mod conștiincios și obiectiv, știrile culese în numeroasele sale călătorii diplomatice fie dintr-o tabără, fie din cealaltă.

Începutul cronicei lipsește, iar introducerea prezintă o istorie universală succintă pînă la anul 1204. Evenimentele dintre 1204—1359 marchează începuturile expansiunii musulmane, iar cele pînă în anul 1391 continuarea ei. De aici înainte este povestită pe larg istoria Imperiului bizantin sub ultimii împărați din dinastia Paleologilor, inclusiv căderea capitalei sub otomani în 1453. Cronica se oprește brusc la anul 1462, cînd insula Lesbos a căzut în stăpînirea turcilor.

În afară de limba sa maternă, autorul cunoștea italiana și turca, ceea ce i-a ușurat consultarea izvoarelor otomane. El se arată familiarizat cu mitologia antică și cu biblia și amestecă în stilul său elemente tradiționale arhaice cu elemente populare. Sentimentele sale naționale sînt sincere și profunde și se îmbină în chip inteligent cu o gîndire proprie rafinată, sprijinită și pe o lungă practică de diplomat. Ducas condamna fanatismul unor cercuri clericale din Bizanț care preferau să vadă nimicirea statului bizantin decît să sprijine unirea cu biserica apuseană.

Ediția folosită: Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, ed. critică de Vasile Grecu, București, 1958.

CRONICA TURCO-BIZANTINĂ

1

(XV, 2) Iar Baiazid [1] sta la Brusa privind arborii înfrunziți ai fericirii, încărcați de roade, și se desfăta în fiecare zi, în liniște, de cîntările minunate ale păsărilor; căci nimic frumos din mulțimea limbilor, fie ființă aleasă, fie metal prețios, fie orice altceva care e dat de Dumnezeu pe lumea aceasta ca să bucure privirea, nu se întîmpla să nu fie sau să nu se descopere în averile lui. După ce alegea persoane de parte bărbătească și femeiască curate la trup și cu fața frumoasă, stăteau în jurul lui băieți tineri și delicați și fecioare mai strălucitoare ca soarele. — Ale cui? Ale grecilor, sîrbilor, românilor, albanezilor, ungurilor, sașilor, bulgarilor și latinilor, fiecare cîntînd în limba sa, fără voie, iar el sta, se îmbuiba și nu înceta desfrîul, fie cu parte bărbătească, fie cu parte femeiască.

---

[1] Sultanul Baiazid I (1389—1402).

2

(XIX, 1) Ὁ δὲ Μωσῆς, ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, διάγων μετὰ τοῦ ἀδελ-
ῦ αὐτοῦ Μεχεμὲτ ἐν Ἀγγύρᾳ τῆς Γαλατίας καὶ φυγὼν ἧκε ἐν Σινώπῃ ἡγε-
νεύοντος Σπεντιὰρ τοῦ Τουρκομάνου. Φιλοξενήσας οὖν αὐτόν, ὡς ἔδει, ἐζήτησε
ρᾶσαι Μωσῆς τὴν περαίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὰ πρὸς Βλαχίαν. Ὁ δὲ
πασίως τὴν αἴτησιν αὐτοῦ πληρώσας ἀφίησι καὶ εἰς Βλαχίαν περᾷ. Καὶ τῷ
λτζῃ βεηβόδᾳ συντυχὼν καὶ πληροφορήσας αὐτῷ, τίς τε εἴη καὶ πόθεν ἧκε
ὶ πῶς, δίδωσιν αὐτῷ ἄδειαν τοῦ περιπατεῖν ἐν πάσῃ Βλαχίᾳ καὶ πράττειν τὰ
ξαντα. Οἱ δὲ τῆς δύσεως σατράπαι καὶ τὰ τοῦ Δανούβεως μέρη φυλάττοντες,
θόντες τὴν εἰς Βλαχίαν εἴσοδον τοῦ Μωσῆ, γράφουσι καὶ δηλοῦσι τῷ Μουσουλ-
ν τὰ γενόμενα καὶ ὅπως, εἰ μὴ φθάσας περάσει ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Θρᾴκης,
ν δύσιν ὁ Μωσῆς κληρώσεται καὶ αὐτὸς ἐν Ἀσίᾳ διάγων εἰς αὐτὴν καὶ κα-
ιήξει.

3

(XX, 2) Ὁμοίως καὶ πρέσβεις Σερβίας καὶ Βλαχίας Βουλγαρίας τε καὶ δου-
τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ δεσπότου Λακεδεμονίας καὶ πρίγκιπος Ἀχαΐας καὶ
τας ἡμέρως προσαγορεύσας καὶ ἐν ἀρίστῳ ὁμοτραπέζους συγκαθεδρίσας καὶ
ς φιλοτησίαις εἰς ἀνάδειξιν πάντων ἐγκαταστήσας, ἀπέλυσε τοὺς πάντας ἐν
ήνῃ λέγων αὐτοῖς. « Ἀναγγείλατε τοῖς κυρίοις ὑμῶν, ἐγὼ μετὰ πάντων εἰρή-
δίδωμι καὶ εἰρήνην λαμβάνω. Ὅς πανουργεύει τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Θεὸς τῆς
ήνης κατ' αὐτοῦ.» —

4

(XXI, 3) Κἀκεῖ διάγων ἦλθε μήνυμα, πῶς ὁ ὕστατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ,
σταφᾶς ὀνομαζόμενος, υἱὸς τοῦ προῤῥηθέντος Παγιαζήτ, ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἦν διά-
Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον πέμπει τοὺς τῶν δούλων ἐκκρίτους δύο τοῦ ἀπο-
λίσαι τὸν Τζινεήτ. Οἱ δὲ οὐχ εὗρον αὐτόν, ἦν γάρ, πρὸ δύο ἡμέρας τὸν πο-
ν περάσας, ἑνωθεὶς τῷ Μουσταφᾷ καὶ ὅρκους δοὺς αὐτῷ τοῦ συνδραμεῖν
συγκακοπαθῆσαι καὶ ἄρχοντα καταστῆσαι δύσεως καὶ ἑῴας. Μαθὼν οὖν τὴν
ν τοῦ Τζινεὴτ ὁ Μεχεμὲτ καὶ μὴ φέρων τὴν ζημίαν, ἥν ὑποστῆναι μέλλει
αὐτοῦ, στρατὸν ἀγείρει πολὺν καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ Θρᾴκην ἦλθεν εἰς Μακε-
ιν. Κἀκεῖ μαθών, ὅτι ὁ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Τζινεὴτ περάσαντες τὸν Ἴστρον,
τες Βλάχους εἰς βοήθειαν καὶ ἀπὸ τῶν Τούρκων οὐκ ὀλίγον στρατόν, πρὸς
ῆς Θετταλίας μέρη κατέρχονται, καὶ αὐτὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς σὺν τῷ στρα-
ορείαν ἐποίει. Ἀπαντηθέντες ἐγγὺς εἰς τὰ τῆς Θεσσαλονίκης μέρη καὶ δὴ
ψαντες πόλεμον καὶ τὴν νικῶσαν ὁ Μεχεμὲτ λαχών, ἐδιώκοντο παρ' αὐτοῦ
καὶ τῶν πυλῶν Θεσσαλονίκης ὁ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Τζινεήτ.

2

(XIX, 1) Iar Musa [2], de care am vorbit mai înainte, și care trăia împreună cu fratele său Mohamet la Ancyra din Galatia, a fugit și a ajuns la Sinope, unde domnea Spentiar Turcomanul [3]. Acesta l-a găzduit bine și cum se cuvine, iar Musa l-a rugat să-l treacă de partea cealaltă a Pontului Euxin, către Țara Românească. Acela i-a împlinit cererea cu plăcere, l-a trimis și l-a trecut în Țara Românească. Și întîlnindu-se cu Mircea voievod și încunoștiințîndu-l cine este și de unde și cum a venit, acesta i-a dat voie să umble prin toată Țara Românească și să facă cele plănuite. Iar pașalele din apus, și care păzeau părțile de la Dunăre, aflînd de venirea lui Musa în Țara Românească, au scris și i-au arătat lui Musulman [4] cele întîmplate, spunînd că, dacă nu va trece mai înainte în părțile Traciei, partea de apus va fi ocupată de Musa, iar el va rămînea în Asia, și la această regiune i se va limita domnia.

3

(XX, 2) Tot așa, primindu-i [5] cu blîndețe pe solii Serbiei, ai Țării Românești, ai Bulgariei, ai ducelui de Ianina, ai despotului din Lacedemonia, ai principelui de Achaia și așezîndu-i pe toți în rînd cu el la masă și închinînd paharul în cinstea tuturor, i-a lăsat să plece pe toți în pace, zicîndu-le: „Spuneți domnilor voștri că, eu tuturora pace dau și pace iau. Cine uneltește împotriva păcii, și Dumnezeul păcii să uneltească împotriva lui".

4

(XXII, 3) Stînd acolo, a primit vestea cum că ultimul dintre frații săi, numit Mustafa, fiul mai înainte pomenitului Baiazid, se afla în Țara Românească. Atunci a trimis [6] mai întîi doi slujitori să-i taie capul lui Ţineit [7]. Aceștia însă nu l-au găsit, căci, trecuse cu două zile mai înainte fluviul și se unise cu Mustafa, jurîndu-i acestuia că va merge cu el și că vor împărți împreună suferințele și că-l va așeza domn al Apusului și Răsăritului. Aflînd Mohamet de fuga lui Ţineit, n-a putut suporta neajunsul ce avea să-l îndure din partea acestuia, a strîns armată multă și, plecînd din Tracia, a ajuns în Macedonia. Acolo a aflat că Mustafa împreună cu Ţineit au trecut Istrul avînd într-ajutor români și nu puțină armată de turci și că se îndrepta spre părțile Tesaliei. De aceea și-a dus și el armata în aceiași direcție. Întîlnindu-se aproape de părțile Salonicului și începînd lupta, Mohamet a ieșit învingător, iar Mustafa împreună cu Ţineit au fost urmăriți de el pînă la porțile Salonicului.

---

[2] Pretendent, domnește între anii 1411 și 1413 alături de Mahomet.

[3] Sfentiar (1402–1439).

[4] Soliman, alt pretendent care domnește între anii 1402 și 1410 alături de Mahomet I.

[5] Sultanul Mahomet I (1402–1421); aici e vorba de anul 1413 cînd a rămas singur stăpînitor.

[6] Sultanul Mahomet I.

[7] Emirul Güneit.

5

(XXII, 6) Ὁ δὲ Μαχουμὲτ κατὰ τῶν Βλάχων τρέφων ἔχθραν ἕνεκα τῆς τοῦ)υσταφᾶ ἀναρρήσεως, πέμπει στρατὸν πολὺν καὶ λεηλατεῖ καὶ πυρπολεῖ καὶ ιοῖ τὰ πλεῖστα.

6

(XXII, 9) [. . .] Καὶ γὰρ ἀτακτοῦντες πολλάκις οἱ τῆς Ἀμασείας καὶ τοὺς Τουρ-τέρσας προσκαλοῦντες, ἐπεὶ ὁμογενεῖς καὶ ὁμοδίαιτοι τυγχάνουσιν, εἰς ἀποστα-ν χωροῦντες ἐφαίνοντο· δεῖν ᾠήθη ὁ παρελθὼν Μεχεμέτ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ειρίσαι τὴν ἐπαρχίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ καταστῆσαι τοῦτον κύριον ἐν τοῖς οις ἐκείνοις καὶ κεφαλὴν πρὸς Πέρσας ἀντιπαρατάττουσαν, ὡς κἀκεῖνος τῇ Ἀδριανοῦ πρὸς Ῥωμαίους, Οὔννους, Βλάχους, Σέρβους, Βουλγάρους δόρυ ῶν, ἐν πάσῃ τῇ Ἀσίᾳ καὶ Θρᾴκῃ τὸ ὑπήκοον ἐν εὐπραγίᾳ διάγειν.

7

(XXIII, 2) Τότε ὁ Παγιαζὴτ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χαρᾶς δεξάμενος τὰ ιματα, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος σὺν πᾶσι τοῖς σατράπαις καὶ στᾶσιν, καὶ μέρους οὐκ ὀλίγου τῆς πόλεως (παρόντος), ἤρξατο δημηγορεῖν δε· (Πρὸς) ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, οὐ χρὴ λέγειν καὶ δημηγορεῖν ἐκ ποίας εἰς ν τύχην ὑψώθημεν συνευδοκοῦντος Θεοῦ διὰ παρακλήσεως τοῦ προφήτου. ιτε γὰρ ἀκριβῶς, οἱ μὲν αὐτοψεί, οἱ δὲ παρὰ τῶν γονέων ἐνωτισθέντες, ὐκ ἔστιν οὔπω ἑξηκοστὸν ἢ πλέον τι, ἀφ' οὗ τὸν πορθμὸν διαβάντες οἱ τοῦ άν, ἔτος, τὴν Θρᾴκην πᾶσαν ἐκράτησαν καὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων καὶ ίων ὑποτελῆ καὶ ὑπόφορον ἔδειξαν, ἀλλὰ καὶ Βλάχους ὑπὲρ τὸν Δάνουβιν Οὔννους, τὸ μυριάριθμον γένος, Ἀλβανοὺς καὶ Βουλγάρους, πάντας σχεδὸν ν τοσοῦτον εἰς τέλος αἰχμαλωτίζοντες ἐταπείνωσαν, ὡς καὶ τὰ δημόσια ν τέλη μὴ ἐξισχύειν τοὺς φόρους τοὺς ἐτησίους τοὺς διδομένους ἡμῖν κεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐξαποστέλλειν πρὸς ἡμετέρους ἀρχηγοὺς δουλοπρεπῶς· πῶς; ἔλεον ζητοῦντες καὶ οἶκτον, ωχὴν δεινῶν καὶ εἰρήνην παρ' ἡμῶν.

8

(XXIII, 8) [. . .] Καὶ οὐ μόνον τὰ πρὸ τοῦ Ἴστρου μυριάριθμα ἔθνη καὶ)λλα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Ἴστρον Βλάχους εἰς τέλος ταπεινώσαντες, Οὔννους ς, τὴν ἀμέτρητον πληθύν, εὐδιάμετρον κατεργάσαντες, καὶ οὐ μόνον οἱ γειτ-ες Τοῦρκοι κατατρέχουσιν, οἱ τῆς Θρᾴκης, οἱ τῆς Ἀττικῆς, οἱ τοῦ Ἰλλυ-, οἱ τοῦ Αἱμιμόντου καὶ οἱ γειτνιῶντες Σερβίαν· — καὶ γὰρ ὅσον τό κατ' ολὺ πλέον τυγχάνει τὸ γένος τοῦτο τὴν σήμερον ἀπὸ πορθμοῦ Καλλιου-ς ἄχρι τοῦ Ἴστρου παρ' ὅσον ἐν τοῖς τῆς Ἀνατολῆς μέρεσι τὸ κατοικοῦν, ὸ ὑπήκοον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐκ τῶν Ὀθμάν· — ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἀσιά-γῆς καὶ οἱ τὴν Φρυγίαν οἰκοῦντες, καὶ τί λέγω; Λυκάονες, οἱ ἐν τοῖς νίων ὁρίοις κείμενοι, Ἀμασινοί, Καππαδόκαι, Κίλικες, Λύκιοι, Κᾶρες Δανούβιος πεζοὶ τὴν πορείαν ποιοῦντες ἕνεκα τοῦ κλέψαι χριστιανόν. ὰρ εἰ μυριάκις μύριοι ἐπέλθωσι τῇ τυχούσῃ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ ληστρικῶς ίνουσι καὶ ἁρπάζοντες φεύγουσι. Τοῦτο τὴν Θρᾴκην πᾶσαν ἄχρι Δαλ-ἔρημον ἀπειργάσατο· τοῦτο τοὺς Ἀλβανούς, γένος ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄν, μήτους ἐποίησεν· Βλάχους ὁμοίως· Σέρβους καὶ Ῥωμαίους εἰς τέλος σεν.

5

(XXII, 6) Avînd dușmănie împotriva românilor din pricina proclamării lui Mustafa, Mohamet a strîns oaste mare, a prădat, a ars și a făcut multă stricăciune.

6

(XXII, 9) [...] Iar locuitorii din Amasia, dedîndu-se deseori la dezordini și chemîndu-i în ajutor pe turco-perși, fiindcă erau de același neam și aveau aceleași obiceiuri cu ei, păreau că înclină pentru revoltă. Tatăl său, răposatul Mohamet, a crezut că trebuie să dea provincia în mîinile fiului său și să-l pună domn în aceste hotare și căpetenie care să se opună perșilor, după cum el însuși, din Adrianopol întoarce lancea împotriva grecilor, ungurilor, românilor, sîrbilor, bulgarilor, pentru ca supușii săi din toată Asia și Tracia să stea în liniște.

7

(XXIII, 2) Primind scrisorile cu mare plăcere și bucurie, Baiazid [8], s-a urcat a doua zi la tribună împreună cu toate pașalele și dregătorii și a început să cuvînteze, în fața unei mari părți a orașului, în felul acesta: „Eu nu trebuie să vă spun vouă, bărbați, la ce situație ne-am ridicat noi din bunăvoința lui Dumnezeu prin rugăciunea profetului. Căci știți bine, deoarece unii ați văzut cu ochii voștri, iar alții ați aflat de la părinți, că nu sînt nici șaizeci de ani sau mai mulți de cînd urmașii lui Osman, trecînd strîmtoarea, au pus stăpînire pe întreaga Tracie și au biruit și făcut tributară împărăția bizantinilor și a sîrbilor; dar și pe românii de peste Dunăre și pe unguri, neam foarte numeros, pe albanezi și pe bulgari, într-un cuvînt, pînă la urmă atît de mult i-a umilit subjugîndu-i, încît dările din țările lor nu ajung pentru plata tributurilor ce ni le dau anual, ci trimit cu supunere sultanului nostru chiar și fetele și băieții lor. Cum adică? Cer de la noi milă și îndurare, încetarea teroarei și pace?

8

(XXIII, 8) [...] Și nu numai neamurile atît de multe și de numeroase de pînă la Istru, dar și pe românii de peste Istru i-au supus pînă la urmă, ba chiar și pe unguri, mulțime fără număr, i-au împuținat; și nu numai turcii din vecinătate fac incursiuni de pradă, dar și cei din Tracia, cei din Atica, cei din Iliric, cei din Hemimont, și cei vecini cu Serbia. După mine, astăzi este mai mult neam de turci de la strîmtoarea Galipoli și pînă la Istru decît cei care locuiesc în părțile Anatoliei: vorbesc de cei supuși sultanului coborîtor din urmașii lui Osman, de cei din pămîntul Asiei și de cei care locuiesc în Frigia; dar ce să mai spun? Licaonii, cei care stau în hotarele Armeniei, cei din Amasia, cei din Capadocia, cei din Cilicia, cei din Licia și cei din Caria dau năvală pînă la Dunăre ca să-i prade pe creștini. După ce năvălesc de zeci de mii de ori asupra celei mai mici dintre regiuni, ei tot mai vin hoțește și, după ce pradă, fug. Aceste lucruri au făcut pustie întreaga Tracie pînă la marginea Dalmației, ele i-au împuținat pe albanezi, care erau un neam foarte numeros, la fel și pe români; pe sîrbi și pe bizantini i-au nimicit pînă la capăt.

[8] E vorba de un vizir al lui Mahomet I și Murat al II-lea.

9

(XXIII, 9) [. . .] Τοῦτο τοίνυν τὸ νεόλεκτον σύνταγμα καθ' ἕκαστον ἔτος
ερπεριττεῦόν ἐστι καὶ εἰς τὸ ἓν ἑκατοντάκις ἓν ἀριθμεῖται, καὶ γὰρ δοῦλοι
ύλους κτῶνται καὶ τῶν δούλων οἱ δοῦλοι δούλους· καὶ πάντες ὀνομάζονται
ὶ εἰσὶ τοῦ ἀρχηγοῦ δοῦλοι. Οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς οὔτε Τοῦρκος οὔτ' Ἄραψ,
λὰ πάντες χριστιανῶν παῖδες· Ῥωμαίων, Σέρβων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων,
άχων καὶ Οὔννων, οἵτινες ἀσεβήσαντες καὶ τοῦ παρόντος τὰς ἀπολαύσεις
χοῖροι λαχάνων κατατρυφῶντες, παρόμοιοι κύνεσι λύτταν νοσοῦντες κατὰ
ν ὁμογενῶν ἔχθραν ἄσπονδον θανατηφόρον ἀεὶ φέρουσι.

10

(XXIV, 1) Ὁ Δημήτριος λαβὼν τὸν Μουσταφᾶν, υἱὸν ὄντα τοῦ Ἰλτρήμ,
ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν προῤῥηθέντα πολλάκις Τζιναήτ,
οις αὐτοὺς ἀσφαλίσας πρότερον, ὡς (ὁ Μουσταφᾶς) οὐκ ἀθετήσει ποτὲ τὴν
ιλικὴν βουλήν, ἀλλὰ ἀεὶ ἔσται ὑπήκοος ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, δοὺς αὐτῷ
υἱὸν αὐτοῦ εἰς πίστιν, καὶ συνθήκας ποιήσαντες δώσειν τῷ βασιλεῖ τὴν
Χεῤῥονήσῳ Καλλιούπολιν καὶ τὰ Ποντικὰ μέρη ἄχρις ὁρίων Βλαχίας καὶ
τῆς Θεσσαλίας ἄχρι Ἐρρισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἄλλα τινὰ δύσδοτα
δυσκατέργαστα δώματα, ἀσφαλίσαντες οὖν αὐτοὺς ὅρκοις καὶ τὰ ἱστία
ώσαντες ἐπὶ τὴν Καλλιούπολιν ἔπλευσαν.

11

(XXIV, 5) [. . .] Εἶτα ὁ πλάνος οὗτος ὡς εἶδε τὸν βασιλέα ὅρκοις συν-
ντα καὶ ἄκραν ἀγάπην ἀλλήλοις ἐκ συμφώνου σὺν τῷ κυρίῳ ἡμῶν μετα-
ιντας, ἀποδρὰς ἐς Βλαχίαν ἀφίκετο, συνδιάγων τῷ Μίλτζῃ, τότε τῶν Μυσῶν
ηγῷ ὄντι, υἱὸν αὐτὸν τοῦ Ἰλτρὴμ ἀποκαλοῦντα καὶ βοήθειαν ἐξαιτούμενον.
εῖθεν λαβὼν ὀλίγην τινὰ βοήθειαν καὶ εἰς τὰ τῆς Θετταλίας μέρη ληστρικῶς
λθών, τοὺς συναντῶντας ἐμπόρους, καὶ οἱουσδήτινας ἐξεγύμνου, καλῶν
ὸν υἱὸν τοῦ Ἰλτρὴμ καὶ τοῦ Ὀσμανος.

12

(XXVII, 5) Καὶ ὁ Μουρὰτ πρὸς τὸ πολίχνιον ἐλαύνων τῆς πόλεως, ὁ Μου-
ᾶς, ὡς εἶχε, πρὸς τὰ τῆς Ἀδριανοῦ ᾤχετο καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ταμείῳ, ᾧ
ησαυροὶ ἐναπέκειντο, καὶ λαβὼν χρήματα, ὅσα ἠβούλετο, πρὸς τὰ τῆς
ίας μέρη σὺν ὀλίγοις τὴν ὁδοιπορίαν ἐποίει ἐλαύνων τοὺς ἵππους, ὅσον
το.

13

(XXVII, 7) Ὁ δὲ Μωρὰτ σὺν τάχει πολλῷ ἐξαποστείλας ὠκυπτέρους νεανίας
ρατηγοὺς ἀνδρείους, συνέλαβον τὸν Μουσταφᾶν ἐγγύς που ταῖς τοῦ Ἴστρου
ς.

9

(XXIII, 9) [...] Această nouă formaţie militară [9] este an de an sporită de cîte o sută de ori fiecare, căci robii fac robi, iar robii robilor alţi robi, şi se numesc şi sînt robi ai sultanului. Nu sînt printre ei nici turci, nici arabi, ci toţi sînt copii de creştini: greci, sîrbi, albanezi, bulgari, români şi unguri, care calcă legea sfîntă, se înfruptă de plăcerile lumeşti ca porcii la zarzavaturi, turbaţi asemenea cîinilor, şi poartă o ură de moarte, neîmpăcată, faţă de cei de un neam cu ei.

10

(XXIV, 1) Dimitrie [10] a luat pe Mustafa, care era fiul lui Ilderim, după cum s-a arătat mai sus, şi împreună cu el pe Ţineit, despre care s-a vorbit deseori mai înainte, şi, mai întîi, i-a pus să jure că Mustafa nu va încălca vreodată voinţa împărătească, şi va fi mereu supus ca un fiu faţă de părintele său, dîndu-i acestuia pe fiul său ca zălog, apoi au făcut un tratat prin care îi dădeau împăratului Galipoli din Chersones şi părţile dinspre Marea Neagră pînă la marginea Ţării Româneşti şi cele ale Tesaliei pînă la Hierissos şi Sfîntul Munte şi alte cîteva întărituri greu de cucerit; deci, după ce le-au luat acestora jurămîntul au ridicat ancora şi au plecat la Galipoli.

11

(XXV, 5) [...] Apoi cînd a văzut acest înşelător [11], că împăratul este legat prin jurăminte şi că din înţelegerea cu domnul nostru îşi arată unul altuia o dragoste fără margini, a fugit şi s-a dus în Ţara Românească. A stat la Mircea,care era atunci domnul misilor, s-a dat drept fiul lui Ilderim şi a cerut ajutor. A luat de acolo un mic ajutor şi a pătruns hoţeşte în părţile Tesaliei, şi i-a prădat pe negustorii întîlniţi în cale şi pe oricare altul, numindu-se fiu al lui Ilderim şi urmaş al lui Osman.

12

(XXVII, 5) În timp ce Murat [12] se îndrepta către cetăţuia oraşului, Mustafa, aşa cum era, a pornit spre părţile Adrianopolului, a intrat în visterie, unde se păstra tezaurul, a luat bani cîţi a vrut şi s-a îndreptat spre părţile Ţării Româneşti cu cîţiva tovarăşi, mînînd caii cît putea.

13

(XXVII, 7) Murat însă a trimis imediat tineri iuţi şi oşteni viteji, care l-au prins pe Mustafa undeva aproape de malurile Istrului.

---

[9] A ienicerilor.
[10] Despot de Mistra, al cincilea fiu al împăratului Manuil al II-lea.
[11] Este pretendentul Mustafa, pe care Murat îl considera mincinos.
[12] Sultanul Murat al II-lea (1421—1451).

14

(XXVII, 10) Στέλλει οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἀκιντζίδας ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν ερβίᾳ δεικνύων τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ. Ἔρχονται οὖν ἀποκρισιάριοι πάντοθεν, ροσαγορεύοντες αὐτῷ τὰ τῆς ἡγεμονίας εἰσόδια καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην Σερβίας αὶ ἀπὸ βεηβόδαν Βλαχίας· ἐποίησεν οὖν εἰρήνην σὺν ἐκείνοις.

15

(XXIX, 3) Συνέρρεον δὲ τῶν πέριξ ἡγεμόνων ἀποκρισιάριοι, ἀλλὰ καὶ ὸν μακράν. Ἔστειλε γὰρ ὁ βασιλεὺς τὸν κὺρ Λουκᾶν Νοταρᾶν τὸν αὐτοῦ σάζοντα σὺν δώροις πολλοῖς, ὁμοίως καὶ Λάζαρος ὁ δεσπότης Σερβίας, ἀλλὰ ι Ντάνος ὁ Βλαχίας ἡγεμών, ὁ Μιτυλήνης αὐθέντης καὶ Χῖοι καὶ Ῥόδιοι, άντες εὐφημήσοντες. Πάντες οὖν ἔλαβον πίστεις παρ' αὐτοῦ καὶ ἔδωκαν ῦ εἶναι εἰρηναῖοι καὶ φιλίας μεστοὶ σὺν αὐτῷ καὶ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς πλὴν ν Βενετίκων δι' αἰτίαν τὴν ἣν λέξων ἔρχομαι.

16

(XXIX, 6) Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἠγέρθη τις τῶν υἱῶν τοῦ βεηβόδα αχίας Μίλτζου· εἶχε γὰρ πολλοὺς νόθους ἀσώτως ζῶν. Καὶ ἀπάρας ἐκ τῆς νσταντινουπόλεως, ἦν γὰρ ἐκεῖ διάγων ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου στρατιωτικῷ σχήματι καὶ συνομιλῶν καθεκάστην σὺν νεωτέροις καὶ πρὸς μάχιμα καὶ ἀνταρτικὰ ἐπιδεξίοις· ἦσαν γὰρ καὶ Βλάχοι τινὲς εὑρισκόμενοι τότε καιρῷ ἐν τῇ Κωνσταντίνου. Καὶ δὴ λαβόντες αὐτὸν ἀπῆεσαν ἐν ἑνὶ ῳ Βλαχίας κἀκεῖ ἀθροισθέντες ἱκανοί, τὸ καθ' ἡμέραν ἠθροίζοντο καὶ πα-βολὴ κραταιὰ ἐγένετο. Ἦν γὰρ τὸ γένος τῶν Βλάχων ἀσύστατον καὶ πρὸς βουλίαν τῶν ἡγεμόνων ῥέπον τὴν γνώμην εὐκίνητον.

17

(XXIX, 7) Ὁ γὰρ βεηβόδας τοῦ τότε καιροῦ ὑπῆρχεν ἀνεψιὸς τοῦ Μίλτζα, ἀδελφοῦ, Νδάνου ἐπονομαζομένου. Μαθὼν οὖν, ὅτι τέθνηκε Μίλτζας, κεῖνος δὲ ἦν διάγων σὺν τῷ Μουράτ, ὅτε ἐστράτευσε κατὰ τῆς Πόλεως ὡς ἐν παρατάξει πολέμου ἕτοιμος καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς Τούρκοις δραμὼν ἐνέδραν, — ἔλαθεν εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει. Καὶ ἐμφανῆ ποιήσας ἑαυτὸν τῷ λεῖ ἐξῄρχετο σὺν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἠνδραγάθει κατὰ τῶν Τούρκων. Ὡς ὁ Μωρὰτ ἀπέστη τῆς Πόλεως μὴ τυχών, ὃ ἐν ἐλπίσιν ἦν, ἀλλ' ἀποτυχὼν σκοποῦ, καὶ ὁ Νδάνος προσκυνήσας τῷ βασιλεῖ ἐζήτει ἐλευθερίαν καὶ εὐθεῖαν τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ βασιλεὺς φιλοτιμήσας δὲ καὶ εἰς μίαν μεγίστων νηῶν εἰσάξας ἔστειλεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ποντικοῦ Πελάγους εἰς ισπρόκαστρον. Ἐκεῖ δὲ οἱ τῆς Βλαχίας εὑρισκόμενοι ἄρχοντες εὐφήμησαν ὡς ἡγεμόνα καὶ εἰς τὴν παππικὴν ἡγεμονίαν ἀπεκατέστησαν, κτείναντες νόθον υἱὸν τοῦ Μίλτζα. Ὡς δ' ἐγένετο κύριος πάσης Βλαχίας, ἔστειλεν ν Μωρὰτ ἀποκρισιαρίους εἰρηνεύσων αὐτόν· καὶ ἐγένετο, ἦν γὰρ χρηστὸς θει καὶ ἥμερος ὁ Μωράτ. Ἐδίδοτο γοῦν παρ' αὐτοῦ τὸ κατ' ἔτος τέλος χε παντοίαν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν Βλαχίαν ὁ Νδάνος αὐθέντευεν.

14

(XXVIII, 10) Deci a trimis în acel an achingii în Ţara Românească şi Serbia, arătînd proclamarea sa. Şi au venit de peste tot soli, felicitîndu-l pentru intrarea în domnie, şi de la despotul Serbiei şi de la voievodul Ţării Româneşti [13]; au făcut deci pace cu aceştia.

15

(XXIX, 3) Şi curgeau solii domnilor dimprejur, ba chiar şi ai celor de departe. Căci împăratul l-a trimis pe chir Luca Notara, sfetnicul său, încărcat cu daruri; la fel şi Lazăr, despotul Serbiei, şi Dan, domnul Ţării Româneşti, chiar şi stăpînitorul Mitilenei şi locuitorii din Chios şi rodienii, toţi ca să-l felicite. Toţi au primit de la el asigurarea şi i-au dat-o la rîndul lor că vor fi paşnici şi plini de prietenie, ei faţă de el şi el faţă de ei .

16

(XXIX, 6) În aceste zile s-a sculat unul dintre fiii lui Mircea, voievodul Ţării Româneşti, căci acesta trăia în desfrîu şi avea mulţi copii din flori. Fiul răsculat a pornit din Constantinopol, căci se găsea acolo la palatul împăratului Ioan [14] în ţinută militară şi stătea la sfat împreună cu tineri pricepuţi la lupte şi la răscoale; deoarece se găseau pe atunci unii români la Constantinopol. Deci, l-au luat pe acesta, au mers la o margine a Ţării Româneşti şi acolo s-au adunat destui, s-au strîns zi de zi pînă s-a făcut o armată puternică. Neamul românilor era dezbinat şi-şi îndrepta uşor gîndul spre schimbarea domnilor.

17

(XXIX, 7) Şi era voievod în timpul acela un nepot de-al lui Mircea, un fiu de-al fratelui său, care se numea Dan. Acesta auzise de moartea lui Mircea, căci se găsea împreună cu Murat, care lupta împotriva Constantinopolului. Cum era gata pentru orice faptă de arme, mergea împreună cu turcii, în ambuscade. El s-a strecurat pe ascuns în oraş, s-a făcut cunoscut împăratului, a mers alături de bizantini şi a săvîrşit fapte de vitejie împotriva turcilor. Dar, cum Murat a oprit asediul oraşului şi n-a reuşit ceea ce îşi dorise, ci şi-a greşit scopul, Dan s-a închinat împăratului şi i-a cerut permisiunea de a pleca pe drumul cel mai drept acasă. Împăratul l-a cinstit, l-a urcat pe una dintre cele mai mari corăbii şi l-a trimes pe Marea Neagră la Cetatea Albă. Boierii care se aflau acolo l-au proclamat domn şi l-au pus în scaunul bunicului său, omorîndu-l pe copilul din flori al lui Mircea. De cum a devenit domn, a trimes soli la Murat ca să-l împace; şi aşa s-a şi întîmplat, căci Murat era bun la suflet şi blajin. Îi trimitea anual tributul şi avea linişte în toate privinţele. Deci Dan stăpînea Ţara Românească.

[13] Dan al II-lea (1420—1427, cu întreruperi).

[14] Împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425—1448).

18

(XXIX, 8) Ἀλλ᾽ ἐπανίτω μοι νῦν ὁ λόγος εἰς τὸν Δραγούλιον· οὕτω γὰρ
:αλεῖτο, πανοῦργος τοῖς τρόποις ὤν· καὶ γὰρ τὸ Δραγούλιος ὄνομα πονηρὸς
ιμηνεύεται. Κροτήσας οὖν πόλεμον μετὰ τοῦ Νδάνου ἀπέτεμε τὴν αὐτοῦ κε-
ιλὴν καὶ κύριος τῆς ἡγεμονίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατέστη. Ὁ δὲ Μουρὰτ
ιθὼν τὸ δρᾶμα βαρέως ἔφερεν· εἶχε γὰρ ἐν χερσὶν ἄλλον ἀδελφὸν τοῦ Νδάνου
ιι, βουληθεὶς τοῦ καταστῆσαι αὐτὸν ἡγεμόνα ἀντὶ τοῦ φονευθέντος ἀδελφοῦ
ιτοῦ, ἔστειλεν αὐτὸν σὺν δυνάμει ἐν Βλαχίᾳ. Ὁ δὲ Δραγούλιος πόλεμον στεῤῥὸν
είρας κατὰ τῶν ἐπεμβαινόντων, ἔτρεψε καὶ εἰς τέλος ἠφάνισε καὶ τὸν ἀδελφὸν
ῦ Νδάνου ἔκτεινε καὶ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐκληρονόμησε.

19

(XXIX, 10) Καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ῥηθεὶς Δραγούλιος, ὁ βεηβόδας Βλαχίας,
θασε διαβὰς τὸν πορθμὸν καὶ ἐν τῇ Προύσῃ τυχὼν τῷ ἀμηρᾷ Μουράτι· καὶ
οσκυνήσας αὐτῷ ὑπετάγη ὑποσχεθείς, ὁπόταν δέῃ περᾶσαι ὁ Μουρὰτ ἐν τῇ
ιγγρίᾳ, αὐτὸς δώσει πόρον, αὐτὸς γενήσεται προοδοποιὸς ἄχρις ὁρίων Ἀλα-
νίας τε καὶ Ῥωσίας. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἀγασθεὶς ἐπὶ τοῖς ὑποσχεθεῖσι καὶ ὁμο-
ίπεζον καὶ συμπότην αὐτὸν ποιήσας καὶ λίαν φιλοτιμήσας καὶ δῶρα πλεῖστα
τόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἦσαν γὰρ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, καὶ ἀσπασάμενος
έλυσεν.

20

(XXX, 2) Ὁ δὲ Μωρὰτ ἤδη θέρους ὥρας ἐγγὺς οὔσης στρατεύει εἰς Οὐγ-
αν καὶ περάσας τὸν Δάνουβιν διὰ τῆς Νικοπόλεως, συναντᾷ τοῦτον Δρα-
ιλιος καὶ μετὰ περιχαρείας ἀσπασάμενος σὺν τῷ στρατῷ αὐτοῦ· συνοδεύει
Μουράτ. Καὶ εἰσβάσας αὐτὸν ἐντὸς τεττάρων ἡμερῶν πορείαν, εὗρεν ἔρημον
τόπον· μαθόντες γὰρ οἱ Οὔγγροι τὴν ἐπέλευσιν τοῦ Μωράτ, ἐμετοίκισαν
κώμας καὶ τὰ μικρὰ πολίχνια. Καὶ κατεπάτησαν οἱ Τοῦρκοι γῆν πολλὴν
μον, μὴ κερδήσαντές τι πλὴν ἑνὸς κάστρου σμικροτάτου καὶ αὐτὸ παρ᾽ ἐλπίδα.
γὰρ ἄνδρες ἐξελθόντες, τοῦ εὑρεῖν τὰ τῶν ἀναγκαίων χρειώδη καὶ μείναντες
τῆς πόλεως, οἱ Τοῦρκοι πρωῒ παρατρέχοντες εὗρον τὰς πύλας ἀνεῳγμένας
εἰσῆλθον, τινὸς μὴ ὄντος τοῦ ἀντιπαρατάττοντος· λαβόντες δὲ τὴν λείαν
εσαν. Ἐλθόντες δὲ ἄχρι Ζιπηνίου, — αὕτη δέ ἐστι μία τῶν περιφανῶν
εων Οὐγγρίας, — οὐκ ἐτόλμησαν προσεγγίσαι. Οἱ πολῖται δὲ ἀγριωπὸν πρὸς
; Τούρκους βλέψαντες καὶ κατὰ στόμα ἀντιμαχησάμενοι, μὴ κλείσαντες τὰς
ας, ἦσαν γὰρ ἀνεῳγμέναι, καὶ πολλοὺς τῶν Τούρκων φονεύσαντες, ὀπισθόρ-
αν ἔχοντες ἀεὶ τὸν Δραγούλιον προοδοποιόν· ἐφοβήθη γὰρ ὁ Μωράτ, μήπως
ιρα γένηται κατ᾽ αὐτοῦ παρὰ τοῦ Δραγουλίου. Καὶ ἐλθόντες ἐν τῇ ἀκτῇ
ποταμοῦ ἐπέρασαν. Ἦν γὰρ τοῦ τότε καιροῦ ῥὴξ βρεφύλλιον καὶ οὐκ ἦν
ιιτραπεύων. Ὡς εἶδον τοίνυν τὴν τόλμην τῶν Τούρκων, ἔστησεν ἡ ῥήγενα
γενναίων ἕνα μέγα δομέστικον τοῦ φωσάτου, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ εὐκάρδιον
πρὸς τὰ πολεμικὰ ἕτερον Ἀχιλλέα ἢ Ἕκτορα.

18

(XXIX, 8) Dar să ne întoarcem acum la Dragulios [15], căci așa se chema și era viclean în toate privințele; chiar și numele Dragulios înseamnă „cel rău". Purtînd deci război cu Dan, i-a tăiat acestuia capul și s-a așezat domn în scaunul tatălui său. Murat a aflat această faptă și s-a supărat grozav, căci avea la îndemînă pe alt frate al lui Dan, voia să-l pună pe acesta domn în locul fratelui lui ucis și l-a trimis cu armată în Țara Românească. Dragulios însă a pornit război cumplit împotriva năvălitorilor, i-a alungat și pînă la urmă i-a nimicit, iar pe fratele lui Dan l-a ucis și a obținut domnia el însuși.

19

(XXIX, 10) Dragulios cel pomenit de curînd, voievodul Țării Românești, a trecut strîmtoarea, a venit la Brusa, s-a întîlnit cu sultanul Murat, i s-a închinat și i-a promis că, atunci cînd Murat va merge în Ungaria, el îi va da trecere și îi va fi călăuză pînă la marginile Alamaniei și Rusiei. Iar Murat s-a bucurat de aceste promisiuni, l-a pus să stea cu el la masă și să bea, l-a cinstit cu multe daruri, pe el și pe cei care erau cu dînsul, peste trei sute și l-a lăsat bucuros să plece.

20

(XXX, 2) Fiind aproape vară, Murat a pornit cu armata spre Ungaria [16] și a trecut Dunărea pe la Nicopole. Dragulios i-a ieșit înainte, l-a întîmpinat cu bucurie și l-a însoțit pe Murat cu armata sa. Și ducîndu-l în interior cale de patru zile, au dat peste loc pustiu; căci, ungurii au aflat de venirea lui Murat și au strămutat satele și orașele mici. Cutreierînd turcii mult pămînt pustiu, n-au cîștigat nimic în afară de o foarte mică cetate [17] și pe asta fără să se aștepte, căci bărbații ieșiseră afară din oraș ca să găsească cele necesare și se aflau afară. Turcii au trecut dimineața în grabă pe acolo, au găsit porțile deschise și au intrat, deoarece nimeni nu le stătea împotrivă; și-au luat însă prada și au plecat mai departe. Ajungînd pînă la Zipinion [18], — acesta este unul dintre cele mai vestite orașe ale Ungariei — ei nu au îndrăznit să se apropie. Orășenii îi priveau pe turci cu ură și-i atacau în față: ei nici n-au închis porțile, care au rămas deschise și au omorît mulți turci. Aceștia au luat-o la fugă avîndu-l mereu pe Dragulios în față; căci Murat se temea ca nu cumva Dragulios să-i întindă vreo cursă. Au ajuns la malurile Dunării și au trecut-o. În acel timp era rege un copil și nu exista nici epitrop. Iar cînd a văzut îndrăzneala turcilor , regina l-a pus mare conducător al armatei pe unul dintre nobili [19], un bărbat viteaz și plin de inimă, care, în ale războiului era un al doilea Ahile sau Hector.

---

[15] Vlad Dracul (1436—1447, cu intreruperi).

[16] În anul 1438.

[17] Probabil Sighișoara.

[18] Sibiu.

[19] Iancu de Hunedoara (?—1456).

21

(XXX, 5) Ὁ δὲ Δραγούλιος ἐλθὼν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ ἐν ἐκείνῳ
:ῷ καιρῷ, πέμπει αὐτὸν δέσμιον ἐν Καλλιουπόλει φυλακίσας αὐτὸν ἐν τῷ πύργῳ,
:ὑρὼν αἰτίαν, ὅτι ἐν τῇ Οὐγγρίᾳ ἔμελλε προδώσειν αὐτόν, ὅτε προωδοποίει,
:αὶ ἄλλα τινὰ ἐφευρέματα, ἃ διενόει ὁ Φαδουλάχ. Ποιήσας οὖν ἡμέρας πολλὰς
:ν τῷ πύργῳ, ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὁμήρους· καὶ πέμψας
φερε καὶ παρέδωκεν αὐτούς, ἔτι ἀφήλικες ὄντες. Ὁ δὲ λαβὼν αὐτὰ στέλλει
ν τῇ ἀνατολῇ ἐν Ἀσίᾳ ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον, παραγγείλας
υλάττειν ἐπιμελῶς αὐτά. Τὸν δὲ Δραγούλιον, δοὺς ὅρκους καὶ λαβών, ὡς ἔσται
ιστὸς ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀπέλυσεν ἐν Βλαχίᾳ.

22

(XXXII, 1) Ὁ δὲ προῤῥηθεὶς δεσπότης Γεώργιος ἰδὼν τὴν αὐτοῦ γυμνω-
:ῖσαν δεσποτείαν καὶ μὴ ἔχων ἑτέραν ἐλπίδα πλὴν ὀλίγων πολιχνίων κειμένων
 τῇ Οὐγγρίᾳ καὶ στενάζων τὸ καθεκάστην, — καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐλεῶν, — ἔρχεται
ρὸς κράλην Οὐγγρίας· ἦν γὰρ νέος πάνυ, πλὴν τὰ πάντα ἐκυβερνῶντο διὰ
:ιρὸς ῥηγένης τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ Ἰάγγου τοῦ πρωτοστράτορος· καὶ παρα-
ιλεῖ καὶ ὀδύρεται τοῦ τυχεῖν ἐλέους. Ἡ δὲ ῥήγενα καμφθεῖσα, μᾶλλον καὶ
ϕβηθεῖσα, μή πως, ἐρήμη καταλιμπανομένη Σερβία, καὶ εἰς Οὐγγρίαν ὁ φθορεὺς
θάσῃ, κελεύει τὸν στρατηγὸν σὺν τοῖς ἀναλώμασι Γεωργίου τοῦ βοηθῆσαι·
 γὰρ πλούσιος σφόδρα. Καὶ δὴ ῥογεύσας καὶ λαβὼν ἱππεῖς καὶ τοξότας ἄχρι
λιάδας εἴκοσι πέντε, περᾷ τὸν ποταμόν· καὶ ταχυδρομήσαντες ἕως τῆς πόλεως
ς καλουμένης Σοφίας καὶ πῦρ βαλόντες, ἐνέπρησαν καὶ τὰς πέριξ πάσας
λεις καὶ κώμας, μηδὲν ἀφέντες. Τὴν δὲ λείαν πᾶσαν πέμψαντες ἐν τῷ ποταμῷ
:πέρασαν, οἱ δὲ πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν ἤλαυνον. Ὁ δὲ Μουρὰτ τὸν τῆς
σεως στρατὸν ἀθροίσας, οὐκ εἶχε γὰρ εὐχερίαν τοῦ μετακαλέσασθαι καὶ τὰ
ς ἀνατολῆς φωσάτα, ἦλθεν εἰς Φιλιππούπολιν. Οἱ δὲ Οὔγγροι σὺν τῷ δεσπότῃ
θόντες· μέχρι τῆς κώμεως τῆς καλουμένης Ἰζλατὴ κατὰ τὴν τῶν Βουλγάρων
ῶτταν, ὃ ἑρμηνεύεται Χρυσῆ, ἦν γὰρ τὸ χωρίον ἀναμέσον Σοφίας καὶ Φιλιπ-
ϕπόλεως, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὄρη καὶ δρυμῶνες δύσβατοι ἕως ἐγγὺς Φιλίππου,
ούλοντο γὰρ περᾶσαι τὰ ὄρη, πλὴν διὰ πελεκυφόρων καὶ δενδροτόμων ἀνδρῶν
ῆσαι πορείαν πρῶτον, εἶτα εἰσελθεῖν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι περάσαντες τὰ δύσβατα
ἐλθόντες ἄντικρυ τοῦ φωσάτου τῶν Οὔγγρων, δειλιάσαντες οὐ κατῆλθον
τοῦ ὄρους ἐν τῷ πεδίῳ. Οἱ Οὔγγροι δὲ καὶ μάλα θαρσαλέως ἀνέβησαν ἕως
σεος τοῦ ὄρους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι τοξοβολοῦντες οὐκ ἐπαύοντο, πλὴν οὐδὲν
ον. Τέλος ὁρῶντες τὰ δύο μέρη μηδὲν ἀρεϊκὸν πράττοντες διὰ τὴν δυσκολίαν
τόπου, ἐστράφησαν ὄπισθεν, ὅθεν ἦλθον, ὁ καθεῖς. Τότε ὁ Μουρὰτ ἐδει-
σεν βαλὼν κατὰ νοῦν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ οὐκ εἶδεν δύναμιν Οὔγγρων
βῆναι τὸν ποταμὸν καὶ νῦν ὁ δεσπότης τοῦτο ἐνήργησε· πέμπει ἀποκρι-
σιον εἰς τὸν δεσπότην καὶ δίδωσι τὰς πόλεις ἁπάσας αὐτοῦ καὶ τὸ Σμέ-
βον. Πέμπει οὖν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τυφλοὺς ὄντας καὶ τοῦ Δραγουλίου
ίως καὶ ποιεῖ συνθήκας ἐνόρκους. Καὶ μηνύει ἐν Οὐγγρίᾳ τῇ ῥηγένῃ καὶ
τοποτηρητῇ τῆς βασιλείας. Ἦν γὰρ πρωτοστράτωρ ὁ Ἰάγγος, ὁ δὲ τοπο-
ητὴς τοῦ κράλη Οὐγγρίας ἦν ὁ ῥὴξ τῶν Σάξων· μετεκαλέσαντο γὰρ αὐτὸν
ἐποίησαν ἐπίτροπον διὰ τὸ εἶναι νέον τὸν καθολικόν κράλην· ἦν γὰρ τότε

21

(XXX, 5) Iar pe Dragulios, care venise atunci la închinare, l-a trimis legat la Galipoli şi l-a închis în turn, găsindu-i motiv că în Ungaria, cînd i-a fost călăuză, voia să-l trădeze, şi alte pretexte născocite de Fadulah [20]. După ce l-a ţinut multe zile în turn, i-a cerut ostateci pe fiii lui; Dragulios a trimis după ei, i-a adus şi i-a predat. Aceştia erau încă adolescenţi. Luîndu-i Murat i-a trimes în Asia Mică, în răsărit, într-o cetate numită Nimfeon, poruncind să fie păziţi cu grijă. Pe Dragulios însă, l-a lăsat să plece în Ţara Românească, după ce şi-au jurat unul altuia că de acum înainte vor fi cu credinţă.

22

(XXXII, 1) Însă mai sus amintitul despot Gheorghe [21], văzîndu-şi domnia despuiată şi neavînd altă speranţă în afara cîtorva orăşele care se găseau în Ungaria şi suspinînd mereu — căci nu era nimeni care să aibă milă — a mers la craiul Ungariei. Acesta era foarte tînăr, iar toată cîrmuirea era în mîna reginei, mama sa, şi a lui Iancu, protostratorul [22]; s-a rugat şi a plîns ca să aibă milă. Iar regina, gîndindu-se, mai mult, chiar temîndu-se ca nu cumva, Serbia rămînînd părăsită, duşmanul să nu ajungă şi în Ungaria, a poruncit comandantului să-l ajute pe Gheorghe pe cheltuiala acestuia, căci el era foarte bogat. Angajînd deci călăreţi şi arcaşi pînă la douăzecişicinci de mii, a trecut Dunărea; şi îndreptîndu-se repede pînă la oraşul numit Sofia şi dîndu-i foc, au ars şi toate oraşele şi satele dimprejur fără să mai lase nimic. Iar toată prada, trimiţînd-o pe Dunăre, au trecut-o dincolo, iar ei s-au îndreptat spre Filipopol. Însă Murat, după ce şi-a strîns armata de apus, căci nu avea la îndemînă şi pe cele de răsărit ca să le cheme, a venit la Filipopol. Ungurii împreună cu despotul au venit pînă la satul numit în limba bulgarilor Izlati [23], care se traduce auriu, iar localitatea este la jumătate de drum între Sofia şi Filipopol şi de aici încolo pînă la Filipopol sînt numai munţi şi păduri de stejar greu de trecut. Ei voiau să treacă munţii, dar mai întîi trebuiau să-şi facă drum cu tăietorii de lemne şi apoi să treacă. Turcii au trecut locurile greu de umblat şi au venit înaintea taberei ungurilor, dar s-au temut şi n-au mai coborît la şes. Ungurii însă, cu mult curaj s-au urcat pînă la jumătatea muntelui. Turcii nu conteneau de a trage cu arcul, dar n-au reuşit nimic. În sfîrşit, văzînd amîndouă părţile că nu pot să facă nici o faptă de arme din cauza locului nefavorabil, s-au întors de unde au venit fiecare. Atunci Murat a fost cuprins de frică gîndindu-se că atît cît a trăit el nu a văzut o armată de a ungurilor să treacă Dunărea, iar acum despotul a pus la cale acest lucru. A trimis soli la despot şi i-a dat toate oraşele sale, inclusiv Smederovo. I-a trimis şi pe fiii săi care erau orbi, la fel şi pe-ai lui Dragulios şi a încheiat tratate prin jurămînt. A anunţat aceasta şi reginei Ungariei şi locţiitorului domniei. Căci Iancu era protostrator, dar locţiitorul craiului Ungariei era regele saxonilor. Îl chemaseră şi-l făcuseră epitrop deoarece craiul era mic: avea atunci cincisprezece ani [24]. Şi au venit turci în Ungaria, adică soli, au

[20] Vizir al lui Murat al II-lea.
[21] George Brancovici (1427—1456).
[22] Ştirea e inexactă; aici este vorba de anul 1443, cînd rege al Ungariei era Vladislav I (1440—1444).
[23] Zlatiţa în Bulgaria.
[24] Ştiri inexacte, vezi mai sus n. 22.

ντεκαιδέκατον ἄγων ἔτος. Καὶ ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι ἐν Οὐγγρίᾳ, ἤγουν οἱ πρέσ-
ις, καὶ δίδουσιν ὅρκους τῷ ῥηγὶ Σάξων καὶ λαμβάνουσιν ὅρκους τοῦ εἶναι
λοι καὶ ἠγαπημένοι· μήτε οἱ Οὔγγροι περάσωσι τὸν ποταμὸν τοῦ ἐλθεῖν
τὰ τοῦ Μουράτ, μήτε οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῶν Οὔγγρων. Ὁ δὲ Ἰάγγος οὐκ
ιοσεν, λέγων· „Ἐγὼ δεσπόζομαι, οὐ δεσπόζω.“ —

23

(XXXII, 4) Ἔαρος δὲ ἀρξαμένου ἦλθασι κατάσκοποι ἐκ τῶν τῆς Οὐγγρίας
ρῶν ἀπαγγέλλοντες τῷ νέῳ ἡγεμόνι καὶ τοῖς φροντίζουσιν αὐτῷ, Χαλίλ,
ρητζία καὶ Ζάγανος, ὅτι ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Ἴστρου συνάγεται πλῆθος Οὔγγρων
Βλάχων πολύ. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ μηνύει τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μουρὰτ θαυ-
σας ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὅρκων ἐλογίζετο, τί ἄρα μέλλει γενέσθαι. Θέρους
ἀρχομένου ἐκάλει πρὸς αὐτὸν τὰς ἁπανταχοῦ δυνάμεις τῆς ἕω, πρὸς τὰς
κυνὸς ἐπιτολάς. Καὶ ἐξ Αἰγαίου Πελάγους ἀνεφάνησαν τριήρεις εἴκοσι
τε καὶ ἐλθοῦσαι ἄντικρυ Καλλιουπόλεως ἐκώλυον τὸν πόρον. Ὁμοίως καὶ
ος τῶν αὐτῶν τριήρεων ἔπλεεν μέχρι τοῦ Ἱεροῦ Στομίου κωλύουσαι τὰς ἐκεῖ
ιείας. Οἱ δὲ Οὔγγροι περάσαντες τὸν πόρον τοῦ Δανούβεως ἤρχοντο ἀδεῶς,
αίροντες τὴν ὁδὸν καὶ λαμβάνοντες τὰ κάστρα ἦλθοσαν οὖν μέχρι Βάρνας.
δὲ Μουρὰτ μὴ εὑρίσκων πορείαν ἤσχαλλεν, οἱ δὲ τοῦ Μεχεμὲτ ἐν ἀπορίᾳ
ες ἀθύμουν. Τότε ἀναβὰς πρὸς τὸ τοῦ Ἱεροῦ Στόμιον ἐγγὺς καὶ εὑρὼν ἄδειαν
τῶν τριήρεων ἐπέρασε καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ τοῦ Μεχεμὲτ
τῶντες βίγλας καὶ μαθόντες τὴν διάβασιν τοῦ Μουράτ, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἠνώ-
αν καὶ δι' ἑτέρας δύο ἡμέρας ἔφθασαν ἐν τῇ Βάρνῃ. Καὶ τῇ ἐπιούσῃ συνά-
τες πόλεμον φοβερὸν καὶ φρικώδη, ἀπὸ πρωΐας ἕως ὥρας ἐννάτης κατέ-
τον ἀφειδῶς οἱ χριστιανοὶ τοὺς Τούρκους. Περὶ δὲ ὥραν δεκάτην, μείνας
ος σὺν πεντακοσίοις ἢ πλέον ἢ ἔλαττον, στρέφει τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου ὁ ῥὴξ
ον κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰάγγος ἐκώλυεν· αὐτὸς δὲ οὐκ ἐπείσθη. Καὶ προσ-
σας, καιρίαν δέχεται ὁ ἵππος τὴν πληγὴν καὶ τὸν ἀναβάτην κύμβαχον
λοῖ· καὶ καρατομοῦσιν αὐτὸν παρευθύ. Ὁ δὲ Ἰάγγος ἰσθεὶς τὸ γεγονός,
ὰρ ἡ κεφαλὴ ἀπῃωρημένη τῷ δόρει καὶ κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ "ὁ φεύγων
τω", κατέκοψαν οὖν οἱ Τοῦρκοι πλείστους καὶ ἡ νὺξ κατέλαβε καὶ ὁ Ἰάγγος
ς διασωθεὶς ἐπέρασε τὸν ποταμόν, οἱ δὲ Τοῦρκοι νικηταὶ τροπαιοῦχοι ἐπα-
ιξαν. Τότε ὁ εὐτυχὴς Μουρὰτ πάλιν τὴν περαίαν περᾷ καὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ
νεῖται κἀκεῖ τὴν κατοίκησιν ἐμπορεύεται.

24

(XXXII, 6) Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Ἰάγγος περᾷ τὴν περαίαν τοῦ Ἴστρου ἐξ
ς ὁδοῦ καὶ διαβὰς τὰ στενωπὰ πάντα ἔρχεται πρὸς τὸ Νῆσιν ἢ πρὸς τὴν
ιβαν. Καὶ ὁ Μουρὰτ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ ἕτοιμος καὶ δὴ πολε-
ντες ἀφ' ἑσπέρας, πρωῒ σκοτίας οὔσης ἐγείρεται σὺν μερικοῖς στρατιώταις
ὡς δῆθεν ἑτοιμάσων πρὸ ὥρας τὸν πόλεμον, αὐτὸς διέδρα· εἶδε γὰρ τὴν
ιὰν τοῦ Τούρκου ὑπερέχουσαν ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοὺς Οὔγγρους δει-
ας καὶ εἰς φυγὴν μελετῶντας. Τότε ὁ Μουρὰτ ἡλίου ἤδη αὐγάζοντος ὁρῶν
κηνὰς τῶν Οὔγγρων διεσκεδασμένας καὶ εἰς φυγὴν βλέποντας, ἐπέπεσεν
ὐτοὺς καὶ τοὺς μὲν ἐσκύλευσε, τοὺς δὲ κατέσφαξεν. Ἄλλοι ἔφυγον καὶ
το μεγάλη νίκη (τοῦ) Μουρὰτ καὶ ἧττα τοῦ Ἰάγγου.

jurat regelui saxonilor și au primit de la acesta jurămînt să fie prieteni și cu iubire unii față de alții: nici ungurii să nu treacă Dunărea pentru a veni împotriva lui Murat, nici turcii împotriva ungurilor. Însă Iancu n-a jurat, zicînd: „Eu ascult de domn, nu domnesc“.

23

(XXXII,4) La începutul primăverii[25] au venit cercetași din părțile Ungariei anunțîndu-l pe noul sultan [26] și pe sfetnicii acestuia Xalil, Saiția și Zagan că pe malurile Istrului se adună o mare mulțime de unguri și români. Iar Mahomet l-a anunțat pe tatăl său. Murat s-a mirat de încălcarea jurămintelor și se gîndea ce se va fi întîmplat oare. La începutul verii a chemat la el întreaga armată de răsărit, cînd răsărea constelația cîinelui, dar au apărut în Marea Egee douăzeci și cinci de trireme, au venit în fața cetății Galipoli și au blocat strîmtoarea. O parte dintre aceste trireme au mers pînă în Bosfor, împiedecînd și acolo trecerea. Ungurii au trecut vadul Dunării, au înaintat fără frică, au curățat drumul, au luat cetățile și au ajuns pînă la Varna. Murat nu găsea o trecere, și era foarte îngrijorat, iar oamenii lui Mahomet se descurajau fiind în mare strîmtoare. Atunci Murat a luat-o mai sus, aproape de intrarea Bosforului în Marea Neagră, a găsit răgaz din partea triremelor și a trecut și el și ai săi. Iar oamenii lui Mahomet care săteau în alarmă, aflînd de trecerea lui Murat, într-o singură zi s-au unit cu el și în alte două zile au ajuns la Varna. Și a doua zi, începînd o luptă înfricoșătoare și groaznică, de dimineață pînă la ora nouă creștinii au tăiat fără milă pe turci. Pe la ora zece însă, regele saxonilor [27], rămînînd singur cu mai mult sau mai puțin de cinci sute, și-a îndreptat calul spre Murat. Iancu l-a oprit, dar el nu l-a ascultat. Și apropiindu-se, calul a fost lovit din plin, iar călărețul dat peste cap; imediat i s-a tăiat capul. Văzînd cele întîmplate, căci capul a fost ridicat dintr-o suliță și au urmat strigăte și răcnete „cine poate fugi, să fugă“, iar turcii îi tăiau pe foarte mulți, la căderea nopții Iancu abia a scăpat trecînd Dunărea, iar turcii s-au întors victorioși și triumfători. Atunci Murat, fericit, a trecut de partea cealaltă și a sosit în Magnesia, unde și-a făcut reședința.

24

(XXXII, 6) Aflînd acest lucru, Iancu a trecut de partea cealaltă a Istrului pe alt drum, a mers prin toate trecătorile și s-a dus la Niș sau la Kosovo. Murat era pregătit cu toată armata sa și s-a luptat de cu seară, dar dimineața fiind încă întuneric, Iancu s-a sculat cu o mînă de oșteni și, ca și cum ar face, din vreme pregătirile de luptă, a luat-o la fugă; căci a văzut că armata turcului era cu mult superioară și că ungurii așteptau înspăimîntați și cu gînduri de fugă. Atunci Murat, cînd se lumina de ziuă, văzînd corturile ungurilor în dezordine și că aceștia se gîndeau să fugă, s-a repezit asupra lor și pe unii i-a dezarmat, iar pe alții i-a omorît. Alții au fugit; și a fost o mare victorie a lui Murat și o înfrîngere [28] a lui Iancu.

---

[25] În anul 1444.
[26] Murat al II-lea îi cedase domnia fiului său Mahomet, viitorul sultan Mahomet al II-lea (1451–1481).
[27] Vladislav I.
[28] În lupta din anul 1448.

25

(XXXIII, 12) Ὁμοίως καὶ οἱ τῆς Βλαχίας καὶ οἱ τῶν Βουλγάρων καὶ οἱ τὰς σους κατοικοῦντες, Μιτυληναῖοι, Χῖοι, Ῥόδιοι, ἐκ τοῦ Γαλάτου Γενουῖται, πάντων ἐλθόντες σὺν δώροις προσεκύνησαν τῷ ὡς ἀληθῶς σαρκοφόρῳ ίμονι· καὶ λαβόντες τὰ πιστὰ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἀπῆεσαν.

26

(XXXIV, 1) Τὰ πάντα οὖν, ὡς αὐτὸς ἐλογίζετο, ἀπαρτίσας καλῶς ὁ κακὸς ι εἰρηναίαν κατάστασιν πεπλασμένως ἐνδείξας ἅπασι τοῖς χριστιανοῖς καὶ ν αὐτῷ τῷ ἐπιτρόπῳ Οὐγγρίας τῷ Ἰάγκῳ τριῶν ἐτῶν εἰρήνην ἀσφαλισάμενος, τὸς κατὰ τοῦ Καραμὰν ἐκστρατεύει προφάσει αἰτίας, ὡς αὐτὸς τῶν χριστιανῶν ἱρχει φίλος ἀκίβδηλος καὶ οἱ χριστιανοὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἔχουσιν όλωτον ἀλλοεθνεῖς ὄντες καὶ ξένης θρησκείας.

27

(XXXVIII, 13) Πόθεν δὲ παρακινηθεὶς ὁ Οὔγγρος οὕτως τὴν βουλὴν ταύτην τυράννῳ δέδωκεν, ἤδη λέξω. Ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγγρίας τὴν βασιλείαν τῶν Ῥω-ων ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει παραλαβὼν καὶ στεφθεὶς παρὰ τοῦ πάπα Νικολάου ἀναζωσάμενος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐξεβλήθη τῆς ἐπιτροπικῆς ἐξουσίας ὁ Ἰάγκος ἀνελάβετο τὴν πᾶσαν φροντίδα τῆς ἀρχῆς ὁ ῥὴξ καὶ βασιλεύς. Ἔχων δὲ ους μετὰ τοῦ Μεχέμετ ἀγάπης προσδιοριτικῆς τριῶν ἐτῶν, ἤδη πληρωθέντος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος, ἐμήνυσε τῷ Μεχέμετ λέγων, ὡς· «Ἐγὼ τὴν βασιλείαν έδωκα τῷ κυρίῳ μου καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν οὐκ εἰμὶ τοῦ δεφενδεύειν, ἃ ὑπεσ-ην: λαβὲ τὰ ἔγγραφα, ἃ ἔδωκας, καὶ δὸς τὰ ἡμέτερα καὶ ἔσο, ὡς βούλει, ὰ τοῦ ῥηγὸς τῆς Οὐγγρίας.» — Αὕτη ἦν ἡ αἰτία τῆς ἀφίξεως. Περὶ δὲ τῆς λῆς, ἧς οὐκ ἔδει συμβουλεῦσαι ὡς ὑπάρχων χριστιανός, οὕτως ἀκούσας φω. Λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν τρίτην ἧτταν, ἣν φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ὼν ὁ Ἰάγκος καὶ οὐχ ὡς ἤθελεν ἢ ὡς ἔπρεπε, καταλαβὼν τὰ οἰκεῖα, ἔτυχέ ς τῶν πνευματοφόρων ἀνδρῶν διηγούμενος τὰ τῆς ἥττης καὶ ἀδημονῶν, ἡ τύχη τὰ τῶν Ῥωμαίων κατέλιπεν καὶ πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς χαροπὸν ἔβλεψεν. δὲ γέρων ἀπεκρίνατο: «Ἴσθι, τέκνον, εἰ μὴ παντελὴς φθορὰ τοῖς Ῥωμαίοις θοι, οὐκ ἐπιγελάσει τοῖς χριστιανοῖς ἡ τύχη· δεῖ γὰρ τὴν Πόλιν ὑπὸ τῶν ρκων φθαρῆναι καὶ οὕτω τὰ τῶν χριστιανῶν δυστυχήματα τέλος ἕξουσι ».— ων οὖν ἐν ὠσὶ τὴν ἀπαίσιον ταύτην προφητείαν ὁ τοῦ Ἰάγκου ἄγγελος ύμει συντομώτερον τὴν πόλιν ἁλῶναι καὶ διὰ τοῦτο τὴν βουλήν, πῶς δεῖ πῶς μέλλει τὸ τεῖχος εὐκόλως πεσεῖν, ἐδίδασκε.

28

(XLVV, 5) Μηνύσας δὲ τῷ τυράννῳ τὰ συμβάντα ἐν Λήμνῳ, καὶ θυμοῦ θεὶς κατὰ τῆς Λέσβου καὶ τοῦ ἡγεμόνος, αὐτὸς πρὸς Βελόγραδον ἔρχεται δυνάμει βαρείᾳ καὶ μηχανικαῖς παρασκευαῖς πλείσταις. Ἐλθὼν δὲ καὶ διὰ πετροβολισμῶν βαλὼν κάτω τὰ τείχη, ἔχων καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ πλοῖα ξ—α, εἰς τόσον κατηντήκει τὰ τοῦ πολέμου, ὡς καὶ ἐντὸς εἰσελθεῖν τοὺς κους καὶ εἰς πραῖδαν ἄρξασθαι.

25

(XXXIII, 12) La fel și cei din Țara Românească și dintre bulgari și cei ce locuiesc la Mitilene, în Chios, în Rodos, genovezii din Galata, venind cu daruri din partea tuturor, i [29] s-au închinat acestui adevărat demon în carne și oase; și primind, după socoteala lor, asigurări, au plecat.

26

(XXXIV, 1) Dar, s-a aranjat bine, așa cum socotea, arătîndu-se cu intenții pașnice față de toți creștinii și chiar încheind cu epitropul Ungariei, Iancu, un tratat de pace pe trei ani, apoi el însuși a pornit război împotriva lui Caraman.

27

(XXXVIII, 13) Acum voi spune de ce ungurul s-a îndemnat să-i dea tiranului acest sfat [30]. Regele Ungariei [31] a luat în anul acela împărăția romanilor fiind încoronat de papa Nicolae [32]. După ce a luat în mînă domnia, Iancu a fost desărcinat de puterea de epitrop, iar regele și împăratul a preluat întreaga grijă a domniei sale. Avînd dar jurămînt de pace cu Mahomet de trei ani, din care se scurseseră deja unul și jumătate, l-a anunțat pe Mahomet zicîndu-i: „Eu domnia am predat-o domnului meu și de acum înainte nu mai sînt în măsură să țin ce-am făgăduit; ia-ți scrisorile pe care mi le-ai dat și dă-mi-le pe ale mele și fii cum vrei cu regele Ungariei". Aceasta era cauza venirii solului. În ceea ce privește sfatul pe care nu trebuia să-l dea, ca un creștin ce era, scriu ce-am auzit. Se spune că după cea de a treia înfrîngere, despre care am arătat mai sus, Iancu a fugit nu așa cum ar fi vrut ori s-ar fi cuvenit. Ajungînd acasă, s-a întîlnit cu un om dintre cei cu darul profeției. După ce i-a povestit acestuia înfrîngerea și că soarta a părăsit statul romanilor și privește acum către necredincioși, bătrînul i-a răspuns: „Să știi, fiule, că dacă nu dă peste romani o nimicire totală, soarta nu le va zîmbi creștinilor; căci Constantinopolul trebuie să fie distrus de către turci și numai astfel se vor sfîrși nenorocirile creștinilor". Avînd deci această nenorocită profeție în urechi, solul lui Iancu dorea ca orașul să fie cît mai repede cucerit și de aceea a dat sfatul: cum trebuie și cum va cădea mai ușor zidul.

28

(XLV, 5) Anunțîndu-l pe tiran cele întîmplate în Lemnos, plin de mînie împotriva Lesbosului și a domnului de acolo, el însuși s-a dus asupra Belgradului cu o oaste puternică și cu foarte multe tunuri pregătite. Ajungînd acolo și dînd jos zidurile cu bombardări de bolovani și avînd pe Dunăre pînă la șaizeci de vase, războiul a ajuns atît de departe, încît turcii au pătruns înăuntru și au început să prade.

---

29 Sultanul Mahomet al II-lea.

30 Solul ungur dădea sfaturi pentru reglarea bătăii tunurilor turcești la asediul Constantinopolului în anul 1453.

31 Ladislau Postumul (1453—1457).

32 Papa Nicolae al V-lea (1447—1455).

29

(XLV, 6) Τότε ὁ Ἰάγγος, ὃν προλαβὼν ὁ λόγος ἐδήλωσεν, περάσας τὸν
ɔταμόν, ἣν γὰρ φθάσας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ εἰσελθὼν καὶ καταδιώξας αὐτούς,
ὺς μὲν σφάττων, τοὺς δὲ πλήττων, ἐξήλασε τῆς πόλεως. Ἐξελθὼν δὲ τῆς πύλης
ιὶ αὐτὸς σὺν στρατιώταις πλείστοις, ἔλαβε τὴν πολεμικὴν πᾶσαν παρασκευήν.
αὶ πολλοὺς τῶν Τούρκων φονεύσας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν τύραννον πληγῆναι
τῷ μηρῷ, τέλος ἐν τῇ πόλει ὑπέστρεψεν καὶ τὰ πλοῖα τῶν Τούρκων πυρὶ
ιρέδωκεν. Ὁ δὲ τύραννος κατῃσχυμένος ὑποστρέψας ἐν Ἀδριανουπόλει,
ἐπιὸν ἔτος ἠπείλει κατὰ τοῦ Βελογράδου στρατεῦσαι. Ἦσαν δὲ ταῦτα γενό-
να μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

30

(XLV, 16) Φοβηθέντες πάντες· οἱ οἰκοῦντες ἔν τε τῷ Λυκοστομίῳ Βλάχοι,
λὰ δὴ καὶ Καφᾶς, Τραπεζοῦς καὶ οἱ Σινωπεῖς, αἵ τε νῆσοι τοῦ Αἰγαίου
:λάγους, Ῥόδος καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς νησίδια, Χίος καὶ Λέσβος, εἰ καὶ τελοῦντες
ἀν, ἀλλὰ τὴν ἀκαταστασίαν αὐτοῦ γινώσκοντες ἐτρόμαξαν.

31

(XLV, 20) Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ἔτει
ιπει· πρὸς τὸν βεηβόδα Βλαχίας ἀποκρησιάριον μηνύων αὐτῷ τοῦ ἐλθεῖν
τάχει εἰς προσκύνησιν, ἔχων καὶ φέρων σὺν αὐτῷ παῖδας φ' καὶ τὸ κατ' ἔτος
όμενον τέλος, ἤγουν χρυσίνους χιλιάδας δέκα. Αὐτὸς δ' ἀπεκρίνατο· τοὺς μὲν
υσίνους ἑτοίμους ἔχει τοῦ δοῦναι, τοὺς δὲ παῖδας οὐ δύναται· τὸ δ' αὐτὸς
προσκύνησιν, καὶ τοῦτο ἀδυνατώτερον. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος ἠγριώθη
στείλας ἕνα τῶν ἐπιφανῶν σὺν ἑνὶ τῶν γραμματέων αὐτοῦ, εἶπεν· „Ἀγάγετέ μοι
ς φόρους· καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐγὼ σκέψομαι." — Οἱ δὲ ἐλθόντες καὶ τῷ
άχῳ τὰ μηνυθέντα δηλώσαντες, πρῶτον αὐτοὺς ἐν πάλοις καθίησιν, θάνατον
νθρωπον, ὀδυνηρὸν καὶ ἀσχήμονα. Εἶτα περάσας σὺν δυνάμει κατέδραμεν
τοῖς μέρεσι Δύστρας καὶ πολὺν λαὸν συρφετώδη λαβών, ἐν Βλαχίᾳ περάσας
τας, τὸν αὐτὸν θάνατον τῶν πάλων τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐξεμέτρησεν.

32

(XLV, 21) Καὶ τῶν ἄκρων ἐκείνων εἷς ἀρχηγὸς τοῦ τυράννου θέλων δεῖξαι
στείαν τινά, περάσας εἰς Βλαχίαν σὺν χιλιάσι δέκα Τούρκων καὶ συμβαλὼν
οῖς ὁ Βλάχος, οὓς μὲν ἐν πολέμῳ κτείνας ἔκτεινεν, οὓς δὲ ζῶντας ἤγρευσεν,
τας τῷ τοῦ πάλου θανάτῳ καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χαμζᾶν πικρῶς κατεδίκασεν.

33

(XLV, 22) Τούτων ἰσθεὶς ὁ τύραννος καὶ πλήρης σκοτοδινίας καὶ ζάλης
όν, ἁπανταχοῦ συναθροίσας δύναμιν ὑπὲρ τὰς ρν' χιλιάδας, τῷ καιρῷ τοῦ
ς ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ ἦλθεν εἰς Δάνουβιν· κἀκεῖ τὰς σκηνὰς πήξας

29

(XLV, 6) Atunci Iancu, despre care am vorbit mai înainte, trecînd fluviul, căci sosise în ziua aceea, şi intrînd în oraş, i-a urmărit, a omorît pe unii, a rănit pe alţii şi i-a gonit afară. Iar el însuşi împreună cu mulţi oşteni, a pus mîna pe întreaga pregătire de război. Şi după ce a omorît mulţi dintre turci, astfel încît însuşi tiranul s-a rănit la şold, s-a întors pînă la urmă în oraş, şi a dat foc flotei turcilor. Iar tiranul s-a întors ruşinat la Adrianopol ameninţînd să pornească anul următor împotriva Belgradului. Acestea s-au întîmplat în luna iulie a acelui an [33].

30

(XLV, 16) Toţi se temeau: şi românii care locuiesc la Lycostomo [34], dar şi Caffa, Trapezuntul, Sinope, şi insulele din Marea Egee, Rodosul şi insulele mici dimprejur, Chiosul şi Lesbosul, chiar dacă plăteau tribut, deoarece îi cunoşteau nestatornicia şi tremurau de frică.

31

(XLV, 20) Iar în anul 6970 [35], a trimis la voievodul Ţării Româneşti [36] un sol anunţîndu-l să vină degrabă la închinare şi să aducă cu el cinci sute de copii şi tributul ce-l dădea în fiecare an, adică zece mii de galbeni. Acesta a răspuns: galbenii îi are pregătiţi ca să-i dea; pe copii însă nu poate; cît despre faptul de a veni la închinare, aceasta este şi mai cu neputinţă. Auzind aceasta tiranul s-a înfuriat şi a trimis pe unul dintre oamenii săi de vază împreună cu un secretar şi a spus: „Să-mi aduceţi dările; iar despre celelalte, mă voi gîndi eu". Ei au venit şi au arătat românului cele indicate. Mai întîi acesta i-a tras în ţeapă, o moarte inumană, dureroasă şi urîtă; apoi a trecut cu armata, a năvălit în părţile Distrei, a luat popor de jos o mulţime, i-a trecut pe toţi în Ţara Românească şi le-a curmat viaţa cu aceeaşi moarte prin tragere în ţeapă.

32

(XLV, 21) Un comandant de-al tiranului de la hotarele acelea, voind să arate o faptă deosebită, a trecut în Ţara Românească cu zece mii de turci. Românul s-a ciocnit cu ei, şi pe care i-a omorît în luptă, i-a omorît, iar pe care i-a prins de vii, i-a osîndit pe toţi la moarte prin tragere în ţeapă pe ei şi pe comandantul lor, Hamza [37].

33

(XLV, 22) Aflînd acestea tiranul, l-au apucat ameţeala şi turbarea şi strîngînd de peste tot armată, peste o sută cincizeci de mii, în vreme de primăvară a plecat de la Adrianopol şi a ajuns la Dunăre. Acolo şi-a aşezat

---

33 Lupta de la Belgrad din anul 1456.
34 Poate fi tradus şi în sens mai larg, „de la gurile Dunării", v. ed. V. Grecu, p. 427.
35 Adică 1462.
36 Vlad Tepeş (1448, 1456–1462, 1476).
37 Paşă de Vidin.

στη, ἕως οὗ πᾶσα ἡ δύναμις εἰς ἓν σῶμα γένηται. Ὁ δὲ Βλάχος, καὶ αὐτὸς
άντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν εἰς κλεισούρας καὶ δενδρώδεις τόπους μετοικίσας καὶ
οὺς κάμπους ἐρήμους ἀφεὶς καὶ ζῴων παντοίων τὰ γένη ἐν τοῖς ἐνδοτέροις
άσας ὁρίοις τοῖς πρὸς Ἀλανοὺς καὶ Οὔννους, αὐτὸς ἐν ὀχυροῖς ἄλσεσι καὶ
ισεσι τόποις σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιᾷ διημέρευεν. Ὁ δὲ τύραννος περάσας
ν Δάνουβιν καὶ ἐπέκεινα ζ-α ἡμερῶν τόπον ἀνύσας, οὐχ εὗρε τὸ οἱονοῦν
ἄνθρωπον ἢ ζῷον τὸ τυχὸν ἢ τῶν τροφίμων τι ἢ τῶν ποτίμων. Φθάσας οὖν
τινι τόπῳ λιβαδιαίῳ καὶ εὐθέτῳ ὁρᾷ πάλους πεφυτευμένους μυριαρίθμους,
ιθοντας ἀντὶ καρπῶν νεκρὰ σώματα, καὶ τὸν Χαμζᾶν, ὃν προείπομεν, ἐν μέσῳ,
τὰ βυσσίνων καὶ κοκκίνων ὧν ἐφόρει, πεπερονημένον ἐν τῷ πάλῳ. Ἰδὼν οὖν
ν ἀπειλὴν ταύτην ὁ τύραννος ἐξεπλάγη καὶ τῇ νυκτὶ φοβηθείς, ἐν ᾗ ἔπηξε τὰς
ηνάς, τάφρους ἀνήγειρε καὶ ἐν μέσῳ τῶν τάφρων ἔκειτο. Ὁ δὲ Βλάχος
θρίσας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν καλῶς συνταξάμενος, ἔτι σκοτίας οὔσης, κατῆλθε
ὶ τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ φωσάτου τυχὼν εἰσῆλθεν ἐξαίφνης καὶ ἕως πρωῒ ὑπὲρ
ιθμὸν κατέκοψε καὶ πολλοὶ τῶν Τούρκων ἀλλήλους ἐφόνευον, ἕως οὗ ἡμέρα
ηύγασεν. Πρωΐας δὲ γενομένης, οἱ μὲν Βλάχοι εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν εἰσελ-
ντες, ἐκοιτάσθησαν, ὁ δὲ τύραννος ἐγερθεὶς κατῃσχυμένος καὶ περάσας τὸν
ύναβιν, ἧκεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

corturile și a așteptat pînă ce întreaga armată s-a strîns într-un singur corp. Dar românul și-a mutat și el toți supușii în locuri ascunse și împădurite, iar cîmpurile le-a lăsat pustii și toate felurile de vite le-a mînat mai în interiorul hotarelor către alani și huni; iar el însuși cu armata de sub comanda sa stătea toată ziua în locuri strategice și împădurite. Tiranul a trecut Dunărea și a străbătut loc de mai bine de șapte zile, dar nu a descoperit nimic, nici om, nici animal, nici de mîncat, nici de băut. Iar cînd a ajuns într-un loc frumos ca o livadă, a văzut mii de țepe purtînd, în loc de fructe, cadavre și pe Hamza în mijloc, de care am pomenit mai înainte, cu îmbrăcămintea de in și de purpură pe care o purta, tras și el în țeapă. Cînd a văzut această amenințare, tiranul s-a înspăimîntat. Fiind noaptea, cînd s-au instalat corturile, i s-a făcut frică, a săpat șanțuri și s-a așezat în mijlocul lor. Românul s-a sculat de dimineață și a rînduit bine pe cei de sub comanda sa pe cînd era încă întuneric, apoi a năvălit, a nimerit în partea dreaptă a taberei, și pînă la ziuă a tăiat peste măsură de mulți turci. Iar mulți dintre turci s-au ucis unii pe alții pînă cînd s-a făcut ziuă.

Făcîndu-se dimineață românii au intrat în întăriturile lor și s-au culcat. Iar tiranul s-a sculat plin de rușine, a trecut Dunărea și s-a dus la Adrianopol.

1

(XIII, 1) Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ λγ-ου ἔτους ἐπανῆλθε
εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Δανούβιον ποταμὸν Κελλίου
ιαζομένου ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἀπελθόντων κατέργων ἀπὸ τῆς Πόλεως
σε.

(2) Προέπεμψε γὰρ ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἄνθρωπον ἀλλόγλωσσον καὶ ἀλλο-
|, τοῦ ἐλθεῖν διὰ τῆς στερεᾶς μετὰ πιττακίου ὑφειλτοῦ. Οὗπερ ἐλθόντος
ει νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα, ὅτι ἔχει τι τῶν ἀναγκαίων. Τοῦτο πῶς ἤθελε γενεῖν,
ωπος τοιοῦτος νὰ ἴδῃ βασιλέα ἀσθενῆ, κατάκοιτος γὰρ ἦν, καὶ μόνος πρὸς
ον; Πολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων, τέλος ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον
τῶν κελλιωτῶν καὶ συντρόφων μου καὶ εἶπον τῷ ἀνθρώπῳ· « Ἤ τῷ παρόντι
τὸ θέλεις », δείξαντὲς ἐμέ, « ἢ ἄπελθε, ἔνθα θέλεις ».

(3) Τότε παραλαβών με ἰδίως, δέδωκέ μοι χαρτὶ τὸ ὑφειλτὸν καὶ ἐδή-
μοι καὶ ὅθεν καὶ ὁπότε ἐξῆλθεν. Ὡς διώρθωσα τὸ ὑφειλτὸν καὶ ἀπῆλθον
νῶναι τοῦτο, ἀνέφερον, ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν, ἐπεὶ χαριέντα μέλλει ἀνα-
ιν, ἐκεῖσε καὶ τῆς ἁγίας δεσποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς,

S-a născut la 30 august 1401 și s-a numărat, împreună cu verii săi, printre prietenii împăratului de mai tîrziu, Constantin al XI-lea Paleologul (1448–1453). Educat de către unchiul său din partea tatălui, a intrat, la vîrsta de șaisprezece ani și jumătate (și anume la 17 martie 1418), în serviciul personal al împăratului Manuil al II-lea Paleologul (1391–1425). La moartea acestuia a rămas în slujba lui Ioan al VIII-lea apoi a vechiului său prieten Constantin al XI-lea Paleologul, ultimul împărat bizantin. Răscumpărîndu-se de la turci după cucerirea Constantinopolului (1453), a intrat în serviciul despotului Toma din Peloponez, apoi (în fața înaintării turcești) s-a retras în Italia. Bolnav și sărac, părăsit de toți, el s-a călugărit în anul 1468 și a murit probabil în toamna anului 1477. Prelucrate după însemnări zilnice, în timpul cît a fost călugăr, *Memoriile* celui care a slujit sub trei împărați constituie o operă unică în felul ei în cadrul literaturii bizantine, una dintre cele mai importante surse pentru cunoașterea istoriei Imperiului bizantin și a sud-estului european în secolul al XV-lea.

Scrierea lui Sphrantzes, cu titlul de *Chronicon Minus*, a fost puțin cunoscută, foarte răspîndită fiind așa-numitul *Chronicon Maius* care s-a dovedit a fi un falsificat din secolul al XVI-lea al lui Macarie Melissenos. Fost mitropolit al Monembasiei, acesta s-a retras în fața înaintării turcești în Italia, la Napoli, unde a luat cunoștință de *Memoriile* lui Sphrantzes pe care le-a prelucrat, mărindu-le aproape de trei ori. Le-a adăugat, la început, o istorie pe scurt a Paleologilor, apoi o istorie a turcilor de la origini pînă la Mahomet al II-lea Cuceritorul, precum și diferite alte adăogiri, cum ar fi cele cu privire la neamul Melissenos. A împărțit lucrarea în patru cărți și a pus-o în circulație cu titlul de *Chronicon* a lui Georgios Sphrantzes, ea fiind considerată pînă în anul 1934 drept o lucrare originală a acestuia din urmă. După cercetări atente, în special cele ale lui F. Dölger și R. Loenertz, adevăratul autor este considerat acum, fără îndoială, Macarie Melissenos.

Ediția folosită: Georgios Sphrantzes, *Memorii, 1401–1477*, ed. critică de Vasile Grecu, București, 1966, „Scriptores Byzantini", V.

MEMORII, ANII 1401–1477

1

(XIII, 1) Și la sfîrșitul lunii octombrie a anului 33 [1], împăratul chir Ioan [2] s-a întors la Constantinopol dinspre numita Chilia de la rîul Dunărea, după ce au plecat într-acolo corăbii de la Constantinopol.

(2) Căci trimisese din Ungaria un om de altă limbă și de alt neam ca să vină pe uscat cu un mesaj cifrat. Cînd acesta a sosit, a cerut să-l vadă pe împărat [3] pentru că avea de spus ceva neapărat. Cum s-ar fi putut aceasta, ca un asemenea om, singur singurel, să-l vadă pe împăratul care era bolnav, căci zăcea la pat? Deci, după multe discuții, au fost trimiși în sfîrșit la acest om doi dintre tovarășii mei care i-au spus omului, arătîndu-mă pe mine: „Sau vrei să-i spui acestuia de aici, sau du-te unde vrei".

(3) Atunci, luîndu-mă deoparte, mi-a dat scrisoarea cifrată și mi-a destăinuit și de unde și de cînd a plecat. De îndată ce am potrivit cifrul și m-am dus să-l citesc, am declarat că cer o răsplată, deoarece voi anunța o mare bucurie, de față fiind slăvita stăpînă [4] și nora sa, iar despotul lipsea,

[1] Anul 6933, luna octombrie, adică octombrie 1424.
[2] Împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448).
[3] Împăratul Manuil al II-lea Paleologul (1391–1425).
[4] E vorba de Elena Dragasses, soția împăratului Manuil al II-lea.

:οῦ δεσπότου λείποντος εἰς τὸ κυνήγιον. Καὶ ἀναγνοὺς τὸ χαρτί, ὅτι καὶ ὑγιαίνει :αὶ ἀπέρχεται καλῶς καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν Μεγάλην Βλαχίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν :ἰς τὸ Κελλὶν ὀνομαζόμενον τόπον κάτεργα, ἵνα ἐπάρωσι καὶ φέρωσιν αὐτόν, :χάρησαν μεγάλως.

2

(XXXVI, 8) Τίς τῶν Χριστιανῶν ἢ τάχα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος ; τῶν Βλαχῶν ἢ τῶν Ἰβήρων ἀπέστειλαν ἕνα ὄβολον ἢ ἕνα ἄνθρωπον εἰς οήθειαν ἢ φανερῶς ἢ κρυφίως;

3

(XXXVI, 11) Τίς γὰρ ἠπίστατο τῶν ἄλλων πάντων πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ ωάννου καὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Ἰάγκος προεζήτησε νὰ τὸν δώσῃ ἢ τὴν Σηλυβρίαν τὴν Μεσέμβριαν καὶ νὰ ἔνι εἰς τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ καὶ πολλοὺς τῶν ἀν- ›ώπων αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔχῃ καὶ εἰς καιρὸν μάχης τῶν Τουρκῶν νὰ ἔνι ἐχθρὸς :είνων καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσέμ- ›ια καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη· καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυ- ›ίου, ὁ τοῦ Μιχαήλου υἱός, ἐκόμισεν εἰς ἐκεῖνον.

4

(XXXVII, 13) Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ ; τὸ Μπελγράδον, τὸ πλέον μερικὸν ἁλώσαντος, αὐτὸς τέλος κακῶς ἐδιώχθη ρὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ τοῦ Κα- ›τριάνου καὶ ἑτέρων ἀξιολόγων ἀνδρῶν. Καὶ ἡττηθεὶς καὶ τοῦ χρησίμου εϊλερμπέϊ αὐτοῦ ἀποθανόντος ὡς φυγὰς ᾤχετο.

(14) Καὶ τῷ ξε-ῳ ἔτει ὁ τοῦ Οὐγγαρίας φωσάτου ἄρχων καὶ κουβερνάριος Ἴαγκος ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Καπιστριάνος, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς ›βίας ἄρχων καὶ δεσπότης κὺρ Γεώργιος ὁ Βοῦλκος ἐτελεύτησε.

5

(XLII, 3) Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ο-ου ἔτους διέβη ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Μεγά- , Βλαχίαν καὶ ἐδιόρθωσε τὰ κατ' αὐτοῦ ἐκεῖσε ἐνεργούμενα.

(5) Τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ οα-ου ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουρα- ˈη, Ἀμάρη, ἀπῆρε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναύπακτον καὶ τὴν αὐτοῦ περιοχὴν Γαλατᾶν, οὕτω Βενετίκους, ὡς τάχα καὶ Χαρατζαρίους τοῦ τῆς Μικρᾶς Βλαχίας ιμπούλου αὐτοῦ.

fiind plecat la o vînătoare. Cînd am citit scrisoarea, care spunea că e sănătos și că pornește cu bine înspre părțile de la marea Țară Românească și să se trimită corăbii la locul numit Chilia, ca să-l ia și să-l aducă, toți s-au bucurat foarte tare.

2

(XXXVI, 8) Care dintre creștini, fie dintre ai împăratului de la Trapezunt, fie dintre vlahi sau iviri, au trimes în ajutor, pe față sau pe ascuns, vreun ban sau vreun om [5]?

3

(XXXVI, 11) Cine dintre toți ceilalți, în afară de Ioan Cantacuzino și cu mine, mai știa că Iancu [6] ceruse să-i dea, fie Selimbria, fie Mesembria și să-i fie unul dintre supuși și să aibe acolo oameni de-ai săi, iar în caz de război din partea turcilor să le fie acestora dușman și orașului ajutor. Și cînd a izbucnit lupta, i-a dat acestuia Mesembria printr-un hrisobul scris de mine pe care i l-a dus ginerele lui Teodosiu din Cipru, fiul lui Mihail.

4

(XXXVII, 13) În luna iulie a aceluiași an [7], mergînd sultanul împotriva Belgradului și cucerind o mare parte din oraș, la sfîrșit el a fost alungat în mod rușinos de către cei veniți în ajutor, adică Iancu și Capistran [8] și alți bărbați vestiți. Și după ce a fost înfrînt iar iscusitul său beilerbeg a murit, a luat-o la fugă.

(14) Și în anul 65 [9] s-a stins din viață comandantul armatei și guvernator al Ungariei, Iancu, dar și acel Capistran, ba încă și domnul și despotul Serbiei, Gheorghe Vulc [10].

5

(XLII, 3) Iar în primăvara aceluiași an 70 [11], sultanul [12] a trecut în Țara Românească și a îndreptat toate cîte se unelteau acolo împotriva sa.

(5) Iar în luna noiembrie a anului 71 [13], năvălind fiul lui Turachan, Amar, i-a prins pe toți cei de pe la Naupactos și din cartierul Galata atît venețieni, cît și pe acei care, se zice, plăteau haraci din chiar Flambulos din Vlahia Mică.

---

[5] Autorul se referă la ajutoare pentru apărarea Constantinopoului în 1453.

[6] Iancu de Hunedoara (?–1456), voievod (din 1441) al Transilvaniei și din 1445 guvernator (regent) al Ungariei.

[7] Anul 1456.

[8] Ioan Capistran (1386–1456), călugăr franciscan, care, în fruntea unei armate de cruciați, il ajută pe Iancu de Hunedoara la obținerea faimoasei victorii de la Belgrad împotriva turcilor.

[9] Anul 6965, adică anul 1456.

[10] E vorba de George Brancovici, despot al Serbiei (1427–1456).

[11] Anul 6970, primăvara, adică anul 1462.

[12] Mahomet al II-lea (1451–1481). Este vorba de marea expediție de pedepsire a lui Vlad Tepeș și de înlocuirea acestuia cu Radu cel Frumos.

[13] Anul 6971, luna noiembrie, adică noiembrie 1462.

(XLVII, 6) Τὸ δὲ θέρος τοῦ πδ-ου ἔτους ἀπῆλθε κατὰ Βλαχίας μετὰ πάσης ῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸν δὲ Σεπτέβριον τοῦ πε-ου ἔτους ἐπέστρεψε πλέον νικηθεὶς νικήσας.

MACARIOS MELISSENOS

CHRONICON

1

(I, 22) Καὶ κατὰ τοῦ Μίλτζα, τοῦ τῆς Βλαχίας ἄρχοντος, στρατεύει, πολὺν τε πον ζημιώσας. Εἶτα ὁ Μίλτζας ἐλθὼν εἰς μάχην φανερὰν ἔν τινι τόπῳ δυσ-λῳ, ὁ ἀμηρᾶς δὲ μεθοδεύων τὸ τοῦ τόπου ἀτύχημα τὴν μάχην καταλιπὼν ɜχώρησεν· ὕστερον εἰς συνηβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξεν ὁ Μίλτζας διδόναι τῷ καὶ εἰρήνευσαν.

2

(I, 23) Μεεμέτης δὲ ἐγκρατὴς πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῆς | πα-κῆς μετὰ τοσούτων κόπων καὶ ὀδυνῶν γενόμενος ἐν ἔτει ͵ςϡζ-ῳ ἰνδικτιῶνος της, πρῶτον μὲν ἔργον μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ἐποίησε· τὰ τέλη τῆς λδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας τά, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐβάρυνε [...].

Ἀποθανόντος οὖν τοῦ ἀμηρᾶ Μεεμέτην τοῦ καὶ Κυρίτζη ὀνομαζομένου ἱός αὐτοῦ Ἀμουράτης ἐλθὼν τὴν ἀρχὴν διεδέξατο ἐν ἔτει ͵ςϡκδ-ῳ ἰνδι-ῶνος η-ης. [...].

Ἐλθὼν δὲ κατὰ τῶν Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων οὐδὲν ἐκατώρθωσεν, ἀλλὰ μιωμένος ἐπανέστρεψεν. Εἶτα αὖθις δεύτερον στρατεύει κατ' αὐτῶν· καὶ Βλάχοι εἰς βοήθειαν τοὺς Οὔγγρους προσκαλεσάμενοι καὶ τοῦ πολέμου γενο-ου, ἡ νίκη τῷ ἀμηρᾷ ἦν καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν φεύγοντες. Λέγουσι ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ πλεῖον ἢ τριάκοντα χιλιάδες Οὔγγροί τε Βλάχοι, Τοῦρκοι δὲ πάνυ ὀλίγοι.

3

(I, 31) Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ Ὀκτ|ωμβρίου τοῦ ͵ςϡλγ-ου ἔτους ἐπανῆλθεν τὴν Πόλιν διὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Ἴστρον ποταμὸν κατερχομένου ἐν ᾳ τινὶ Κελλίῳ ἐπονομαζομένῃ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἀπελθουσῶν τριή-ʼ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖσε· προέπεμψε γὰρ ἀπὸ Οὐγγαρίας ἄνθρωπον ὑγλωσσον καὶ ἀλλογενῆ τοῦ ἐλθεῖν διά ξηρᾶς μετὰ πιττακίου ὑφειλτοῦ· λθὼν ἐζήτει ἰδεῖν τὸν βασιλέα, λέγων ὅτι ἀνάγκη αὐτῷ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ

(XLVII, 6) Iar în vara anului 84 [14] a pornit [15] cu toată puterea sa asupra Vlahiei [16]; dar în luna septembrie a anului 85 [17], s-a întors mai mult învins decît învingător.

MACARIE MELISSENOS

CRONICA (1258—1481)

1

(I, 22) Şi a pornit [18] război împotriva lui Mircea, domnul Ţării Româneşti [19], stricînd mult loc. Apoi Mircea a venit la luptă deschisă într-un loc neprielnic, iar sultanul, dîndu-şi seama că locul este potrivnic, s-a retras părăsind lupta [20]; în cele din urmă, ajungînd la o învoială, Mircea s-a hotărît în sfîrşit să-i dea tribut şi au trăit în pace.

2

(I, 23) Mehmet, ajungînd după atîtea osteneli şi suferinţe stăpîn pe întreaga domnie şi împărăţie părintească în anul 6907, indictionul al treilea [21], primul lucru pe care l-a făcut după ce a luat domnia a fost să îngreuneze, pe cît era cu putinţă, tributurile Moldovlahiei şi Bogdaniei [...].

După ce a murit sultanul Mehmet, zis şi domnişorul, venind Amurat, fiul lui, i-a urmat la domnie în anul 6924, indictionul opt [22] [...].

Mergînd împotriva românilor din Ţara Românească şi Moldova, n-a rezolvat nimic, ci s-a întors plin de pagubă. Apoi a pornit iarăşi război a doua oară împotriva lor; iar românii, chemîndu-i pe unguri în ajutor şi dîndu-se lupta, victoria a fost de partea sultanului, iar aceia s-au împrăştiat fugind. Se spune că în lupta aceasta au murit mai mult de treizeci de mii de unguri şi români, turci însă foarte puţini.

3

(I, 31) Iar la sfîrşitul lunii octombrie a anului 6933 [23], împăratul Ioan [24] s-a întors la Constantinopol dinspre partea de jos a Istrului, prin locul numit Chilia, cu ajutorul unor trireme trimise acolo de la Constantinopol. Căci trimisese din Ungaria un om de altă limbă şi de alt neam cu un mesaj cifrat Cînd acesta a sosit, a cerut să-l vadă pe împărat, spunînd că trebuie să-l

---

[14] Anul 6984, vara, adică vara anului 1476.

[15] Sultanul Mahomet al II-lea.

[16] Aici Moldova; e vorba de marea campanie împotriva lui Ştefan cel Mare din a doua jumătate a anului 1476.

[17] Tot anul 1476.

[18] Sultanul Baiazid (1389—1402).

[19] Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

[20] Probabil lupta de la Rovine (1394).

[21] Adică 1398—1399, dar Mahomet I, despre care e vorba, a domnit între anii 1402 şi 1421 (singur din 1413); indictionul corect este şapte.

[22] Adică 1415—1416, dar Murat al II-lea, a domnit între anii 1421 şi 1451; indictionul corect e nouă.

[23] Anul 1456.

[24] Ioan al VIII-lea Paleologul (1425—1448).

ιλῆσαι σὺν αὐτῷ. Τοῦτο λοιπὸν πῶς ἐδύνατο, τοιοῦτον ἄνθρωπον ἰδεῖν βασιλέα
ἀθενῆ, κατάκοιτος γὰρ ἦν· καὶ μόνος πρὸς μόνον ἤθελε συνᾶραι λόγον.
ολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον δύο τῶν συγ-
ήτων μοι καὶ εἶπον αὐτῷ· « Ἢ εἰπέ, ὃ βούλῃ τῷ παρόντι », δείξαντες ἐμέ,
ἢ ἄπελθε ἔνθα βούλῃ ». Ἡνίκα παραλαβών με κατ' ἰδίαν, δέδωκέ μοι χάρτην
ειλτόν, ὅς δεδήλωκέ μοι ἔτι δὲ ὅθεν καὶ πότε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διώρθωσα
ὑφειλτὸν καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφερον ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν,
εἰ χαριέντα ἔμελλον μηνύεσθαι διὰ τῶν ὑφειλτῶν, ἐκεῖσε καὶ τῆς δεσποίνης
θεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς, τοῦ δεσπότου ἀπόντος εἰς τὸ κυνήγιον.
ἐγὼ ἀναγνώσας τὸν χάρτην καὶ ἀκούσαντες ὅτι ὑγίαινε καὶ ἔμελλεν ἐλθεῖν
λῶς εἰς τὰ περὶ τὴν Μεγάλην Βλαχίαν, καὶ ὅπως ἀπέλθωσι τριήρεις εἰς
τόπον τὸν ἐπονομαζόμενον Κελλίον | ἆραι αὐτὸν καὶ φέρωσι, περὶ οὗ ἐχά-
ραν λίαν.

4

(III, 19) Καὶ τῷ αὐτῷ μηνὶ ἑνδεκάτῃ, ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγκαρίας ἀπεκτάνθη παρὰ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν.
τοιουτοτρόπως· Συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἀνὰ τῶν Οὐγκρῶν καὶ Τουρ-
, ὁ τοῦ ῥηγὸς στρατὸς ὑπερεῖχε κατὰ πάντα, ὁ δὲ Τουρκῶν | ἀμηρᾶς καὶ
α ἡ συμβουλὴ αὐτοῦ ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἀναχωρῆσαι, εἰ δυνατὸν ἦν· πολὺς
φόβος καὶ τρόμος ἐνέπεσεν ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς. Οἱ δὲ Οὔγκροι ἐκ τοὐναντίου
ι χαρᾶς καὶ τόλμης καὶ ἀνδρείας θαρσαλέως ἐστήκεισαν ἐλπίζοντες, ἵνα
νίκης τύχωσι καὶ τὸν ἀμηρᾶν καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ αἰχμαλωτίσωσιν. Ἐπὶ
ἦν αὔριον θέλοντες οἱ Οὔγκαροι, ἵνα τὸν πόλεμον κροτήσωσι καί, βουλῆς
μένης ἀνὰ αὐτῶν, ὁ ῥὴξ καὶ ἕτεροί τινες διέκρινον λέγοντες, ἵνα αὐτομάτως
ξ τὸν πόλεμον συνάψῃ καὶ ἕως τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, εἰ δυνατόν, φθάσῃ,
; ἡ φήμη τῆς νίκης καὶ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ κηρυχθῇ ἐν τῷ κόσμῳ· ῥάδιον
καὶ ἐν εὐκολίᾳ ἐλογίζοντο τὴν νίκην καθ' ἑαυτούς. Ὁ δὲ Ἴαγκος ὁ καὶ
ρνήτης αὐτοῦ, ὡς φρόνιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις τὰ ἐναντία φρονῶν,
:„ Τῆς τύχης τὸ ἄστατον οὐδεὶς οἶδε· διὸ ἡ βασιλεία σου οὐκ ἔστιν ἀνάγκη,
οιούτως ἐπιχειρισθῇς, ἐπικίνδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐγὼ πράξω, ὅσα
τῆς βασιλείας σου προσταχθῶ. Καὶ εἰ μὲν ἡ τύχη ἐμοὶ βοηθήσῃ, ἕως
σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ ἐγὼ ἀπελεύσομαι, καὶ εἰ μὲν ἡ νίκη ἕως τέλους ἔσεται
μᾶς καὶ ἐγὼ ἐπαναστρέψω, δόξα τῷ Θεῷ, ἡ νίκη τῆς βασιλείας σού ἐστι
σεται· εἰ δὲ ἀποκτανθῶ, οὐδέν ἐστι τὸ ἐμποδίζον ὑμᾶς. Ἐμβλέψατε τὴν
ν τοῦ ὄφεως, ὃς πάντοτε τὴν κεφαλὴν σκέπων, ὅλον | τὸ σῶμα ὑγιαίνει·
πληγῇ ἡ κεφαλή, ὅλον τὸ σῶμα ἀπόλλυται. Τοιούτως καὶ εἰ ἡ βασιλεία σου
ρισθῇς καὶ τοὐναντίον συμβῇ, ὁ δέομαι τοῦ Κυρίου μὴ γένοιτο, πάντες
προφανῶς ἀπολλύμεθα." Ὁ δὲ ῥὴξ μὴ δεχθεὶς τὴν τοῦ Ἰάγκου βουλήν,
ωΐ συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἰσχυροῦ καὶ φοβεροῦ, καὶ πολλὴ αἱματο-
καὶ σφαγὴ ἐκ τοῦ τῶν Τουρκῶν μέρους ἐγεγόνει. Ὁ δὲ ῥὴξ φθάσας ἄχρις
τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, ἐβούλετο φεύγειν ὁ ἀμηρᾶς, οἱ δὲ ἰαννιτζαρέοι
ίασαν αὐτόν, εἰ καὶ εἰς δειλίαν ἔπεσε, θεωρῶν τὸν ῥῆγα ἀνδρείως μαχό-
ἀλλὰ χειροπέδαις σιδηραῖς κρατήσαντες τὸν ἵππον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐδύ-
ρεύγειν· οἳ καὶ ἠγωνίσαντο ἰσχυρῶς περὶ τῆς τοῦ ἀμηρᾶ σωτηρίας. Ὁ δὲ
' ἄλλης ἀνδρείως μαχόμενος, ἵνα τὸν ἀμηρᾶν καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν
κερδήσῃ, καί τις τῶν ἰαννιτζάρων τοὔνομα Χαμουζᾶς, ἐκ τῆς Πελοπον-
ὁρμώμενος, τὸν ὄπισθεν πόδα τοῦ ἵππου τοῦ ῥηγὸς τρώσας ἀξίνῃ, ἣν

vadă și să vorbească cu el. Cum se putea aceasta, un astfel de om să-l vadă pe împăratul care era bolnav, căci zăcea la pat? Și singur singurel voia să-i vorbească. Deci după multă discuție au fost trimiși la om doi dintre tovarășii mei care i-au spus acestuia, arătîndu-mă pe mine: „Sau îi spui acestuia de aici ce vrei sau te duci unde vrei". Și astfel, luîndu-mă deoparte, mi-a dat scrisoare cifrată și mi-a mai dezvăluit de unde și cînd a plecat la drum. De îndată ce am îndreptat cifrul și m-am dus să-l citesc, am spus că cer o răsplată deoarece cu scrisoarea cifrată voi aduce o mare bucurie, acolo fiind de față împărăteasa și nora sa, despotul fiind la vînătoare. Și eu, citind scrisoarea, cînd au auzit că era sănătos și că va merge cu bine înspre părțile de la Țara Românească și că să vină trireme în locul numit Chilia ca să-l ia și să-l aducă, s-au bucurat mult de aceasta.

4

(II, 19) Și în aceeași lună, pe data de unsprezece, regele Ungariei [25] a fost ucis de către sultan [26] la Varna, în acest chip. Pornindu-se război între unguri și turci, armata regelui era superioară în toate privințele, iar sultanul turcilor și întreg sfatul său căutau o ocazie bună pentru a se retrage, dacă era posibil; căci mare frică și groază se stîrnise la necredincioși. Însă ungurii, dimpotrivă, stăteau cu curaj plini de veselie și îndrăzneală și bărbăție sperînd că o să obțină victoria și că vor pune mîna pe sultan și pe toți ai săi. Dar a doua zi, voind ungurii ca să pornească lupta și, ținînd sfat între ei, regele și alți cîțiva își dădeau cu socoteala spunînd ca regele el însuși să înceapă lupta și dacă era posibil, să ajungă pînă la cortul sultanului pentru ca faima victoriei și vitejiei sale să fie vestită în univers; căci socoteau că victoria le este favorabilă și cu ușurință de partea lor. Dar Iancu [27], guvernatorul lui, ca unul care era înțelept și cu practică în ale războiului, fiind de altă părere, spuse: „Nestatornicia soartei nimeni nu o știe; de aceea nu este nevoie ca maiestatea ta să iei asupra-ți un asemenea lucru, căci e plin de primejdii, ci voi face eu cîte îmi vor fi încredințate de către maiestatea ta. Și dacă soarta mă va ajuta, voi merge eu pînă la cortul sultanului, și dacă victoria va fi pînă la sfîrșit de partea noastră și eu mă voi întoarce înapoi, slavă lui Dumnezeu, victoria este și va fi a maiestății tale; iar dacă voi fi ucis, nu veți avea nimic împotriva voastră. Priviți înțelepciunea șarpelui, care ferindu-și totdeauna capul, tot trupul îi e teafăr; dar dacă i-a fost lovit capul, întreg trupul moare. Tot astfel și dacă maiestatea ta vei lua asupra-ți un asemenea lucru și se va întîmpla, Doamne ferește, pe dos, evident noi vom muri cu toții". Însă regele n-a ținut seama de sfatul lui Iancu și a doua zi, pornindu-se o luptă grea și grozavă, a fost multă vărsare de sînge și măcel de partea turcilor. Iar regele, ajungînd pînă aproape de cortul sultanului, acesta voia să fugă, dar nu l-au lăsat ienicerii cu toate că îi apucase mare spaimă văzîndu-l pe rege luptînd vitejește, ci, oprindu-i sultanului calul cu piedici de fier, acesta n-a mai putut să fugă; și ei s-au luptat din greu pentru salvarea sultanului. Însă regele, luptînd și mai vitejește ca să pună mîna pe sultan și pe bagajele lui, unul dintre ieniceri, cu numele de Chamuza, din Peloponez de fel, lovind cu piciorul dinapoi al calului regelui cu o secure pe care o aruncase și acesta căzînd la pămînt cu călăreț cu tot,

[25] Regele Vladislav I (1442–1444).
[26] Sultanul Murat al II-lea.
[27] Iancu de Hunedoara.

ῥίψας κατὰ τοῦ ἵππου, καὶ ἐν τῇ γῇ πεσὼν σὺν τῷ ἀναβάτῃ, καὶ οὕτως δραμὼν αὐτὸν ἀπεκεφάλισε· καὶ μετὰ ἀλαλαγμοῦ, ὡς σύνηθες τοῖς ἀσεβέσι, τὴν τούτου κεφαλὴν ὕψωσαν ἐπὶ δόρατος. Καὶ ἰδόντες οἱ Οὔγκροι διεσκορπίσθησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὶ ἑάλωντο καὶ ἐφονεύοντο· καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κακῆς συμβουλῆς συνέβη.

5

(III, 5) Ἡμῶν δὲ οὕτως ἐχόντων, ἰδού τις φήμη ψευδὴς ἐῤῥέθη εἰς τὸ ἐναντίων στρατόπεδον, ὅτι ἐκ τῆς Ἰταλίας στόλος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ἔρχεται, ὁμοίως καὶ ὁ Ἰάγκος ὁ κυβερνήτης τῶν Οὐγκρῶν μετὰ πλείστου στρατοῦ ἱππέων τε καὶ | πεζῶν κατέρχεται τούτων.

6

(IV, 7) Καὶ τίς τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα καὶ ἄλλα γενόμενα ἐπίστατο πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου καὶ ἐμοῦ; ὅτε ὁ ἐξ Οὐγκρῶν ὁ Ἰάγκος προεζήτει, ἵνα δώσῃ αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν Σηλυβρίαν ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ ἔσηται εἷς τῶν ὑπεξουσίων αὐτοῦ καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔχειν καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης ὑπὸ τῶν Τουρκῶν ἔσηται ἐκείνων ἐχθρὸς καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία κατὰ τὴν ἐκείνου αἴτησιν· καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου, ὁ τοῦ Μιχαὴλ υἱός, ἐκόμισε τὸ χρυσόβουλλον πρὸς Ἰάγκον.

7

(IV, 10) Καὶ τῷ Ἰουλίου ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς Ἄλβαν καὶ σχεδὸν λαβώσας τὸ πλέον μέρος αὐτῆς, τέλει κα|κῶς ἐδιώχθη παρὰ τῶν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστριανοῦ καὶ ἑτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν· ἡττηθεὶς φεύγων ᾤχετο καὶ ὁ χρήσιμος ἐκεῖνος μπεηλέρμπεϊς ἀπέθανεν.

8

(IV, 15) Καὶ τῷ ,ς϶ ξε-ῳ ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγκρίας στρατοπέδου ἄρχων καὶ κυβερνήτης Ἰάγκος ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ Καπιστριανός, ἔτι δὲ καὶ τῆς Σερβίας ἄρχων καὶ δεσπότης Γεώργιος ὁ Βοῦλκος ἐτελεύτησε.

9

(IV, 19) Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Μεγάλην Βλαχίαν καὶ ἐδιόρθωσε τὰ κατ' αὐτὴν ἐκεῖσε ἐνεργούμενα.

10

(IV, 20) Τῷ δὲ Νοεμβρίῳ τοῦ ,ς϶ οα-ου ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ Τουραχάνη Ἀμάρη ᾐχμαλώτισε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναύπακτον τῆς

a alergat și i-a tăiat capul; și cu strigăt mare, cum se obișnuiește la necredincioși, au înfipt capul acestuia într-o suliță. Iar ungurii, văzînd, s-au împrăștiat în toate părțile și în fuga lor mulți au fost prinși și uciși; și aceasta s-a întîmplat de pe urma planului greșit.

5

(III, 5) Iar noi, fiind în această situație [28], iată că s-a răspîndit în armata dușmană un zvon mincinos cum că o flotă din Italia vine în ajutorul orașului, la fel și Iancu, guvernatorul ungurilor, vine împotriva lor cu o foarte mare armată de călăreți și pedestrași.

6

(IV, 7) și cine dintre ceilalți, în afară de Ioan Cantacuzino și cu mine, știa aceste lucruri și altele care s-au întîmplat? Cînd Iancu din Ungaria cerea ca împăratul să-i dea Selimbria sau Mesembria și să-i fie unul dintre supuși și să aibe acolo mulți oameni de-ai săi, iar în caz de război din partea turcilor să le fie acestora dușman și de ajutor orașului. Și cînd s-a pornit lupta, i s-a dat Mesembria, după cererea lui, printr-un hrisobul scris de mine și pe care i l-a dus lui Iancu ginerele lui Teodosiu din Cipru, fiul lui Mihail.

7

(IV, 10) Și în luna iulie, plecînd sultanul la Alba [29] și cucerind aproape cea mai mare parte din oraș, în cele din urmă a fost izgonit rău de către cei ce veniseră în ajutor, și anume Iancu și Capistran și alți bărbați de seamă; acela, învins, a luat-o la fugă, iar acel iscusit beilerbeg a murit.

8

(IV, 15) Și în anul 6965 [30] s-a stins comandantul armatei și guvernator al Ungariei, dar și Capistran, ba încă și domnul și despotul Serbiei, Gheorghe Vulc.

9

(IV, 19) Iar în primăvara acelui an [31] sultanul [32] a trecut în Țara Românească și a îndreptat cele ce se petreceau acolo.

10

(IV, 20) Iar în luna noiembrie a anului 6971, năvălind fiul lui Turachan, Amar, a robit pe cei de pe la Naupactos din Etolia, din cartierul numit

---

[28] E vorba de asediul Constantinopolului din 1453.
[29] Belgrad.
[30] Anul 1456.
[31] Anul 1476.
[32] Vezi n. 15.

ι ἱ τ ω λ ί α ς, τὴν αὐτοῦ περιοχὴν τὸν Γαλατᾶν λεγόμενον, καὶ οὐ τοὺς Ἑνετοὺς όνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τελοῦντας αὐτῷ τοῦ τῆς Μικρῆς Βλαχίας Φλαμπούρου.

11

(IV, 23) Τῷ δὲ θέρει τοῦ ,ς϶πδ-ου ἔτους ἀπῆλθε κατὰ τῆς Βλαχίας ετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αἰτοῦ· τῷ δὲ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ,ς϶πε-ου ἔτους ἐπέσ-ρεψεν ἐκ τῆς Βλαχίας μᾶλλον ἡττηθεὶς ἢ ἡττήσας καὶ τὸν μὲν μπεηλέρμπεϊν φῆκεν ἐν τῇ Σοφίᾳ πόλει, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς Ἀνδριανούπολιν.

Galata, și nu numai venețieni, ci și pe cei care-i plăteau tribut din Flamburos, din Vlahia Mică.

11

(IV, 23) În vara anului 6984 [33] a pornit împotriva Vlahiei cu toată puterea sa; însă în luna septembrie a anului 6985 [34] s-a întors din Vlahia mai mult învins decît învingător iar pe beilerbeg l-a lăsat în orașul Sofia, el însă, a venit la Adrianopol.

[33] Anul 1476.
[34] Tot anul 1476.

LXVIII. ΛΑΟΝΙΚΟΣ Ο ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΗΣ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

1

14 D (I), 16 B Επὶ τούτου βασιλεύοντος ὀκτακισχίλιοι Τούρκων ἐς τὴν
πην διαβάντες περὶ Ἑλλήσποντον, καὶ ἐν Χερρονήσῳ κατασχόντες φρού-
Ἑλληνικόν, καὶ ἀπὸ τούτου ὁρμώμενοι, τὴν τε Θρᾴκην ἐς Ἴστρον ἐλαύ-
ς ἐληΐζοντο τὴν χώραν ἐπιδραμόντες, τά τε πολλὰ διήρπαζον, καὶ ἀνδράποδα
λεῖστα ἑλόμενοι ἐς τὴν Ἀσίαν διεβίβαζον, τούς τε Ἕλληνας καὶ Τρι-
ὺς ἦγον καὶ ἔφερον (17 B) ἐν τούτῳ δὴ Σκυθῶν μοίρα οὐκ ὀλίγη ἀπὸ
ατίας ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐλάσαντες καὶ τόν γε Ἴστρον διαβάντες, τούς τε
ους ἐν τῇ Θρᾴκῃ κατέλαβον καὶ μαχεσάμενοι ἐτρέψαντο, καὶ πλὴν ὀλίγων
διεχρήσαντο σύμπαντες (15 D) ἀφειδέστατα. ὅσοι δὲ οὐκ ἐφθάρησαν,
θέντες ἐς τὴν Ἀσίαν αὖθις διαβάντες οὐκέτι πάλιν ἀφίκοντο.

LXVIII. LAONIC CHALCOCONDIL

Laonic Chalcocondil (cca 1423—cca 1490) este unul dintre cei mai de seamă istorici bizantini din secolul al XV-lea. Nu se cunosc multe lucruri despre persoana și viața sa. Însuși numele său este obiect de controversă. Laonic (Laonicos) pare să fie o metateză savantă aticizantă a numelui său adevărat, Nicolaos, un nume literar, adoptat din spirit de imitație a antichității clasice. Era originar din Atena, ca fiu al unui mare demnitar, înrudit cu familia Acciaiuoli, stăpînitoare a Aticei și Beoției. A trăit o vreme în Peloponez, unde a ajuns tatăl său, în urma unor tulburări politice. După cucerirea Atenei de turci, se pare că a revenit în această cetate, unde și-a scris opera. După alții, ar fi trăit în Creta. Principala operă a lui Laonic Chalcocondil este o lucrare de istorie, ***Expuneri istorice***, în 10 cărți, în care relatează evenimentele istoriei bizantine între 1298 și 1463. În centrul operei sale stau însă turcii, cuceritorii lumii bizantine, pe care Laonic îi înfățișează cu o remarcabilă obiectivitate, uneori chiar cu simpatie. Descriind căderea Bizanțului și ascensiunea turcilor otomani, Chalcocondil se ocupă pe larg și de celelalte popoare din sud-estul Europei, între care și de români. Opera sa este unul dintre cele mai importante izvoare privind rezistența antiotomană a țărilor române în secolul al XV-lea, faptele de arme ale lui Iancu de Hunedoara, precum și istoria internă a Țării Românești și a Moldovei asupra căreia autorul dispune de o informație cu totul remarcabilă, nu integral valorificată, după cum însuși o spune. Fundamentale sînt afirmațiile lui Chalcocondil despre unitatea poporului român din toate regiunile istorice în care se află în vremea autorului (Transilvania, Țara Românească, Moldova și regiunile din sudul Dunării), despre romanitatea limbii și a poporului român. Vasile Grecu a dat o traducere integrală în limba română a operei lui Laonic Chalcocondil, apărută în 1958, în Editura Academiei. În cele ce urmează dăm într-o nouă traducere pasajele legate direct de istoria românilor.

Ediție folosită: Laonici Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes* ad fidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit Eugenius Darkó, I—II, Budapesta, 1922—1927.

EXPUNERI ISTORICE

1

14 D (I), 16 B În timpul domniei acestuia [1], opt mii de turci, trecînd peste Helespont în Europa, au ocupat o cetate elină din Chersones [2] și de aici, năvălind, bîntuiau Tracia pînă la Istru prădînd-o; și au luat multă pradă și prinzînd foarte mulți robi îi treceau în Asia. Și-i luau și-i duceau cu ei și pe elini și pe tribali [3]. (17 B) Tot atunci, o ceată nu mică de sciți [4] au năvălit din Sarmația [5] pînă la Istru și, trecînd Istrul, i-au surprins pe turci în Tracia și i-au înfrînt în luptă și i-au ucis fără cruțare aproape pe toți. (15 D) Cei cîțiva care nu au pierit s-au salvat trecînd iarăși în Asia și nu au mai venit înapoi.

---

[1] Laonic se referă la Osman (1288—1326). În realitate evenimentele la care el se referă au loc sub Orhan (1326—1362), fiul lui Osman.

[2] Chersonesul tracic. Autorul are în vedere evenimente imediat următoare cuceririi Brusei (1326) în cadrul expansiunii otomanilor în Asia Mică și spre Europa.

[3] Tribali = sîrbi.

[4] Sciți = tătari.

[5] Sarmația este denumirea arhaizantă dată de Chalcocondil Rusiei.

2

31 D (I), 35 B ᾧ δὴ καὶ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον τὸ ἐν Θετταλίαν καθῆκον 'οικῆσαν ἔθνος. Βλάχοι [1] δὲ ἀμφότεροι ὀνομάζονται· καὶ οὐκ ἂν δὴ ἔχω διε-έναι, ὁποτέρους ἂν τούτων λέγοιμι ἐπὶ τοὺς ἑτέρους ἀφίκεσθαι.

3

63/64 D (I), 69 B καὶ ἐμέ|λησε μὲν οὐχ ἥκιστα διὰ τοῦτο εἰσβαλεῖν ἐς ν Πελοπόννησον, ἀγγελία δὲ ἀφίκετο αὐτῷ, ὡς οἱ Παίονες ἡγουμένου Σιγισ-ύνδου Ῥωμαίων βασιλέως τε καὶ αὐτοκράτορος καὶ Κελτοὶ καὶ Γερμανῶν κ ὀλίγοι συνελέγησαν ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐπιόντες, καὶ τόν τε Ἴστρον παρασκευ-ɔιντο διαβῆναι, καὶ Δᾶκας δέ, γένος οὐκ ἀγεννές, ἔχοιεν μετ' αὐτῶν, τῆς ὁδοῦ ἡγουμένους, τὴν ἐσήγησιν τοῦ στρατοῦ ποιουμένους.

4

67 D (I), 72 B Παιονία δὲ ἄρχεται ἀπὸ Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως, ἐπὶ μὲν ἕω τῷ Ἴστρῳ συμπροϊοῦσα καθήκει ἐπὶ Δᾶκας τε καὶ Τριβαλλούς, δὲ ἄρκτον ἐπὶ Βοέμους, τοὺς Κεχίους καλουμένους καθήκει [...] (73 B) νται δέ τινες τούτους οἱ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιόν, καὶ ὑπὸ τὸν Αἷμον οῦντας, ὑπὸ Σκυθῶν κακουμένους, ἀναχωρῆσαι ἐς τήνδε τὴν χώραν, ἣν καὶ οἰκοῦσιν· οἱ δὲ φασι Δᾶκας γενέσθαι. ἐγὼ δέ, ὁποῖον ἄν τι εἴη τὸ γένος το τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως εἰπεῖν ἔχοιμι.

5

69 D (I), 75 B ὡς ἤδη αὐτῷ τε τὰ εἰς τὸν πόλεμον παρεσκεύαστο, ἐξή-'ε, λαβὼν τούς τε Παίονας καὶ Δᾶκας (70 D) τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας, εὐθὺ Ἴστρου ἐπὶ Παιαζήτην.

6

71 D (I), 77 B Ὕστερον μέντοι ἐπιπέμπων στρατεύματα ἐπὶ Παιονίαν καὶ νοδακίαν ἐδῄου τὴν χώραν. χρόνου δὲ ἐπιγενομένου ἐπὶ Δᾶκας καὶ ἐπὶ ξαν τὸν Δακίας ἡγεμόνα ἐστρατεύετο, αἰτιασάμενος αὐτόν, ὡς ὑπάρξαντά τε

---

1 Βράχοι codd. .: Βλάχοι corr. L².

2

31 D (I), 35 B Cum şi neamul care locuieşte din Dacia pînă în Pind şi care se întinde în Tesalia. Vlahi se numesc şi unii şi ceilalţi. Şi n-aş putea să explic şi să spun care din aceştia la care au venit [6].

3

63/64 D (I), 69 B Şi se pregătea [7] din plin din această pricină să năvălească în Peloponez, dar i-a venit vestea că peonii [8] şi celţii [9] şi nu puţini dintre germani s-au adunat sub conducerea lui Sigismund, regele şi autocratul romanilor [10], ca să pornească împotriva lui şi că se pregătesc să treacă Istrul şi că ar avea cu ei şi pe daci [11], un neam nu lipsit de vitejie, drept călăuze la drum şi ca să deschidă calea oştirii.

4

67 D (I), 72 B Peonia [12] începe de la Viena, oraş al germanilor şi, înaintînd împreună cu Istrul către răsărit, ajunge la daci [13] şi la tribali [14], iar spre miazănoapte ajunge la boemi, care sînt numiţi cehi [...] (73 B) Unii cred că aceştia [15] au fost în vechime geţi şi că locuiau sub muntele Haemus şi, fiindcă erau năpăstuiţi de sciţi, au urcat spre ţara aceasta în care locuiesc şi acum. Alţii însă spun că ei au fost daci. Eu unul n-aş putea spune aşa de lesne ce va fi fost la început acest neam.

5

69 D (I), 75 B Îndată ce şi-a sfîrşit pregătirile de război, el [16] a pornit drept spre Istru, împotriva lui Baiazid, (70 D) luîndu-şi drept călăuze de drum pe peoni şi pe daci [17].

6

71 D (I), 77 B Mai tîrziu, totuşi, trimiţînd armate în Peonia [18] şi Peonodacia [19], jefuia ţările acestea. După ce a mai trecut un timp, a pornit cu război asupra dacilor [20] şi a lui Mircea, domnul Daciei [21], învinuindu-l că el

---

6 Deosebit de bun cunoscător al realităţilor etnice din vremea sa, Chalcocondil se dovedeşte mai puţin informat asupra istoriei îndepărtate a popoarelor din sud-estul Europei. Aceeaşi incertitudine cu privire la patria primitivă a slavilor o regăsim mărturisită de autorul bizantin în acest capitol din care face parte pasajul referitor la români. Conştient de înrudirea de neam şi de limbă a tuturor slavilor — sîrbi, bulgari, croaţi, poloni, ruşi — Chalcocondil arată că nu poate spune sigur dacă ei provin din Balcani, toţi, sau au coborît aici din nord, cum s-a întîmplat în fapt.

7 Baiazid I (1389—1402). Autorul se referă la antecedentele luptei de la Nicopole (1396).

8 Peonii = ungurii.

9 Celţii = francezii.

10 Sigismund, rege al Ungariei şi împărat al sfîntului Imperiu roman (1387—1437).

11 Daci = români.

12 Peonia = Ungaria.

13 Daci = români.

14 Tribali = sîrbi.

15 Este vorba de peoni, adică de unguri.

16 Este vorba de Sigismund.

17 Peoni = unguri; daci = români.

18 Peonia = Ungaria.

19 Peonodacia = Transilvania.

20 Dacii = românii din Ţara Românească. Pasajul se referă la expediţia lui Baiazid din 1400.

21 Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

ολέμου καὶ σὺν τοῖς Παίοσιν ἐπ' αὐτόν στρατευόμενον. ἔστι δὲ γένος τοῦτο, άκες ἄλκιμόν τε τὰ ἐς πόλεμον καὶ οὐ πάνυ τι εὐνομούμενον, κατὰ κώμας ἰκοῦν, πρὸς τὸ νομαδικώτερον τετραμμένον. διήκει δ' αὐτῶν ἡ (72 D) χώρα πὸ Ἀρδελίου, τῆς Παιόνων Δακίας ἀρχομένη ἔστε ἐπὶ Εὔξεινον Πόντον. ἔχει ἐπὶ δεξιᾷ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν τὸν Ἴστρον ποταμόν, ἐπ' ἀριστερᾷ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην. διείργει δὲ αὐτοὺς ἀπὸ Παιονοδακίας οος ἐπὶ πολὺ διῆκον, Πρασόβὸς καλούμενον. ἔχει δ' ὁμόρους ἡ χώρα αὕτη ιὶ Σκυθῶν τῶν νομάδων μοῖραν οὐκ ὀλίγην, γένος πολύ τι καὶ ὄλβιον, ὑπὸ αζημίρεω τῷ βασιλεῖ ταττόμενον· ὑφ' ᾧ δὴ καὶ Σκύθαι οἱ νομάδες ταττόμενοι ρατεύονται, ᾗ ἂν ἐξηγῆται, αὐτός τε ἀρετὴν παρεχόμενος ἐς πόλεμον ἀξι-ογον. τούτων δὲ ἔχονται Πολάνοι μὲν πρὸς ἄρκτον, Σαρμάται δὲ πρὸς ἕω. 8 B) Δᾶκες δὲ χρῶνται φωνῇ παραπλησίᾳ τῇ Ἰταλῶν, διεφθαρμένῃ δὲ ἐς σοῦτον καὶ διενεγκούσῃ, ὥστε χαλεπῶς ἐπαΐειν τοὺς Ἰταλοὺς ὁτιοῦν, ὅτι τὰς λέξεις διασημειουμένων ἐπιγινώσκειν, ὅ τι ἂν λέγοιτο. ὅθεν μὲν οὖν αὐτῇ φωνῇ χρώμενοι ἤθεσι Ῥωμαίων ἐπὶ ταύτην ἀφίκοντο τὴν χώραν καὶ τοῦ τῇδε ᾤκησαν, οὔτε ἄλλου ἀκήοα περὶ τούτου διασημαίνοντος σαφῶς ιοῦν, οὔτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι, ὡς αὐτοῦ ταύτῃ ᾠκίσθη. λέγεται μὲν λλαχῇ ἐλθὸν τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ, οὐ μήν, ὅ τι καὶ ἄξιον ἐς τορίαν, ὁτιοῦν παρεχόμενον τεκμήριον. συμφέρεται δὲ Ἰταλοῖς τά τε ἄλλα ὶ τῇ ἐς δίαιταν καταστάσει, καὶ ὅπλοις τοῖς αὐτοῖς καὶ σκευῇ ἔτι (73 D) καὶ τῇ αὐτῇ Ῥωμαίων διαχρώμενοι. ἐς δύο μέντοι διῃρημένον ἀρχάς. ἔστε τὴν γδανίαν καὶ αὐτὴν παρ' Ἴστρον χώραν οὐ πάνυ τι εὐνομεῖται. νομίζουσι ἡγεμόσιν οὐ τοῖς αὐτοῖς διαμένοντες, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀεὶ σφίσι πρόσφορον μεταβάλλοντες καθιστᾶσιν ἄλλοτε ἄλλους σφίσι τυράνους. Μύρξαν μέντοι τον, ἄρχοντα τοῦ γένους τοῦδε τὸ παλαιὸν γενόμενον, ἐπικαλεσάμενοι τύ-ννον σφίσι κατεστήσαντο, συνανελόντες Δᾶνον τὸν πρόσθεν τυραννεύοντα ῶν. Μύρξας μὲν οὖν οὗτος παλλακίσι ξυγγενόμενος οὐκ ὀλιγάκις, καὶ νόθους , τούτου σχὼν παῖδας ἀνὰ τὴν Δακίαν οὐκ ὀλίγους, ὕστερον (79 B) προϊόντι χρόνῳ καὶ τελευτήσαντος Μύρξεω ἀνεφύοντο τῇ Δακίᾳ θαμὰ ἡγεμόνες ἄλλοτε οι ἔστε ἐπὶ τόνδε τὸν χρόνον καθιστάμενοι ἐς τὴν ἀρχήν. ἐπὶ τοῦτον δὴ Μύρξαν, ὑπάρξαντα πρότερον πολέμου ἐς τοὺς βαρβάρους συστρατευόμενον

a început războiul și că a luptat alături de peoni împotriva lui. Sînt acești daci un neam viteaz în lupte și nu prea civilizat [22], locuiesc în sate și se îndeletnicesc mai mult cu păstoritul. Țara lor se(72 D) întinde din Ardeal, Dacia peonilor [23], de unde începe și pînă la Pontul Euxin [24]. Întinzîndu-se spre mare, are de-a dreapta fluviul Istru, iar de partea stîngă țara numită Bogdania [25]. Îi desparte pe ei de Peonodacia un munte ce se întinde pe o distanță mare, numit Prasovós [26]. Mai are drept vecini această țară și o parte nu mică dintre sciții nomazi [27], neam numeros și bogat, supus regelui Cazimir [28]. Acestuia fiindu-i supuși, sciții nomazi merg la luptă oriunde i-ar duce, iar el se vădește a fi de o vitejie vrednică de luare aminte la vreme de război. Mai la nord de aceștia sînt polonii, iar la răsărit sarmații [29]. (78 B) Dacii vorbesc o limbă apropiată de a italienilor, dar într-atît de stricată și deosebită, încît italienii cu greu înțeleg ceva, cînd cuvintele nu sînt exprimate deslușit, încît să priceapă ce ar putea să spună. De unde au ajuns ei, care au această limbă și obiceiuri de-ale romanilor, în această țară și s-au sălășluit aici, nici pe altul nu l-am auzit să spună ceva lămurit spre explicarea lucrului, nici eu însumi nu pot să mă dumiresc cum de s-au așezat aici. Se spune, pe de o parte, că în multe feluri a venit de s-a sălășluit aici neamul acesta, fără să se aducă însă nici o mărturie vrednică de amintit în istorie. Pe de altă parte, ei se aseamănă cu italienii și în celelalte privinți și în felul de viață obișnuit și folosesc încă și astăzi aceleași arme și aceleași veșminte [30] ca romanii. [Acest neam] este însă împărțit în două state, Bogdania și țara aceasta de la Istru și nu se conduce după legi prea bune. Căci au obiceiul să nu rămînă sub aceiași cîrmuitori, ci tot mereu și-i schimbă potrivit interesului lor, punîndu-și cînd un stăpîn, cînd pe altul. Pe acest Mircea, care fusese domn al acestui neam altădată, chemîndu-l în ajutor și l-au făcut stăpînitor, înlăturîndu-l [31] pe Dan [32] care domnise mai înainte peste ei. Iar acest Mircea nu de puține ori ținîndu-se cu femei tinere a avut de la ele nu puțini copii nelegitimi prin toată Dacia; (79 B) mai tîrziu, după trecerea timpului și după ce Mircea a murit, au răsărit în Dacia domni în număr mare, cînd unul, cînd altul, pînă în vremea de azi, așezîndu-se la cîrmuirea [țării]. Asupra acestui Mircea a pornit cu ar-

---

[22] Literal, cum traduce V. Grecu: „cu legi nu prea bune", „nu prea bine guvernat".

[23] Chalcocondil numește Transilvania Dacia peonilor, dovedind o cunoaștere deopotrivă exactă a realităților etnice (populația predominant românească, „dacă") și a statutului politic al Transilvaniei, aflate sub stăpînirea coroanei maghiare, a „peonilor".

[24] Marea Neagră.

[25] Bogdania = Moldova. Laonic folosește denumirea dată de otomani.

[26] Brașovul, numit de Laonic și *Prásovon*, *Prásovos*; denumirea orașului este extinsă de scriitorul bizantin asupra Carpaților Meridionali.

[27] Sciții nomazi = tătarii.

[28] Cazimir al IV-lea (1447—1492), regele Poloniei, contemporanul lui Chalcocondil. La el se referă desigur acest pasaj în care autorul descrie stări de lucruri contemporane sieși, inserîndu-le în povestirea unor evenimente mai vechi. După V. Grecu, însă, ar fi vorba de Cazimir al III-lea (1333—1370).

[29] Sarmații = rușii.

[30] V. Grecu traduce prin: „aceleași arme și aceleași unelte".

[31] V. Grecu, traduce ca și în versiunea latină din ediția Bonn: „pe acest Mircea, domn coborîtor din străbuni al acestui neam, chemîndu-l și l-au făcut stăpînitor, înlăturîndu-l etc.". Această interpretare este curentă în istoriografia noastră, deși textul grecesc este foarte categoric și clar, în sensul dat de noi. Este ciudat că nu s-a dat atenția cuvenită relevării acestei greșeli de către C. Litzica, *Studii și schițe greco-române*. București, 1912, p. 6. Tot aici, Litzica a discutat pe larg interpretarea ce trebuie dată cuvîntului **συνανελόντες**, „înlăturîndu-l" tradus și acesta, vag și greșit, în textul latin din ediția Bonn, a lui Bekker prin „occiso", „ucigîndu-l"

[32] Dan I, domnul Țării Românești (cca 1383—1386), fratele lui Mircea cel Bătrîn.

τῷ Σιγισμούνδῳ, Ῥωμαίων αὐτοκράτορι, αἰτιασάμενος Παιαζήτης ὁ Ἀμουράτεω
ἐστρατεύετο, καὶ τόν τε Ἴστρον διαβὰς ἤλαυνεν ἐς τὸ πρόσω, τήν τε χώραν
ἀνδραποδιζόμενος. Μύρξας δὲ συλλέξας στράτευμα ἀπὸ τῆς χώρας ἐπεξελθεῖν
ιὲν καὶ διαμάχεσθαι οὐκ ἐποιεῖτο βουλήν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὸ
ὄρος τὸ Πρασοβὸν κατεστήσατο περιποιούμενος. ἐφείπετο δὲ ὕστερον καὶ αὐτὸς
ῷ Παια (74 D) ζήτεω στρατεύματι διὰ τῶν δρυμώνων τῆς χώρας, οἳ δὴ πολλοί
ε ἐνυπάρχουσι καὶ ἁπανταχῇ περιδέουσι τὴν χώραν μὴ βάσιμον εἶναι τοῖς
ναντίοις, μηδὲ εὐπετῆ χειρωθῆναι. ἐφεπόμενος δὲ ἀπεδείκνυτο ἔργα ἄξια λόγου,
αχόμενός τε, εἴ τι διασπασθὲν τῶν πολεμίων ἐπισιτιούμενόν πῃ τῆς χώρας τρά-
οιτο ἢ ἐπὶ ὑποζύγια ληϊζόμενον, καὶ οὕτω τόλμῃ μεγίστῃ ἐφεπόμενος τῷ στρα-
εύματι· περιφανῶς δὲ ἐφεπόμενον αὐτῷ διαμάχεσθαι. καὶ δὴ λέγεται, διαπο-
ευομένῳ τῷ στρατεύματι ἐπέκειτο ἐν λίπῃ πάνυ χαλεπῶς, καὶ ἐξετίθει, καὶ
αφθείρων οὐκ ἀνίει. ἔνθα Βρενέζεω θεράποντος γνώμην ἀποδεικνυμένου, ὥστε
'στρατοπεδεύσασθαι τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἀπαλλαγὴν εὕρασθαι, ἀπὸ τούτου
γα τὸ ἀπὸ τοῦδε εὐδοκιμεῖν παρὰ τῷ βασιλεῖ, (80 B) καὶ ἐς στρατηγίας χρη-
ιτίζοντα ὑπὸ βασιλέως ἐπὶ μέγα χωρῆσαι δυνάμεως. τότε μὲν οὖν αὐτοῦ Παια-
της ἐνηυλίσατο, ἐπισχὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· τῇ δ' ὑστεραίᾳ διεπόρθμευσεν,
ἐδύνατο ἀσφαλέστατα, τὸν στρατὸν διὰ τοῦ Ἴστρου.

7

93 D (I), 100 B Ἐπὶ μὲν οὖν Παιαζήτεω λέγεται μοῖραν οὐκ ὀλίγην Σκυθῶν
Δακίαν ἐλθοῦσαν πρεσβεύσασθαι πρὸς Παιαζήτην, αἰτεῖσθαι αὐτῶν τοὺς
μόνας χρήματά τε καὶ ἀρχήν, ἐφ' ᾧ διαβάντας τὸν Ἴστρον συνδιαφέρειν
ῷ τοὺς ἐπὶ τῇ Εὐρώπῃ ἐναντίους (94 D) πολέμους. τὸν δὲ ἡδόμενον τῷ λόγῳ
σίεσθαι τὴν αἴτησιν αὐτῶν καὶ ὑπισχνεῖσθαι μεγάλα. διαβάντων δὲ ἐκείνων
οικίσαι αὐτοὺς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, θεραπεύοντας τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἀνὰ
ος ἕκαστον, καὶ σκεδασθέντας οὕτω αὐτοὺς χρησίμους γενέσθαι ἔστε ἱππο-
μους καὶ ἐς πόλεμον. ὕστερον μέντοι Παιαζήτης ὀρρωδῶν, μή τι νεωτε-
οσιν οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν συνιόντες σφίσι, συλλαβὼν τούτους ἀπέκτεινε.
δὲ Σκυθῶν καὶ νῦν ἔτι ἀνὰ τὴν Εὐρώπην πολύ τι πλῆθος πολλαχῇ σκε-
θέντων ἔστιν ἰδεῖν.

8

120 D (I), 129 B Σκύθαι μὲν οὗτοι τὸ πάλαι ἐς μοίρας τινὰς διῃρημένοι
οντο τὴν χώραν ἀπὸ Ἴστρου ἔστε ἐπὶ τοὺς ὑπὸ Καύκασον. νῦν δὲ γένος
ι τούτων ἐς τὴν Ἀσίαν γενόμενον, τὰ πρὸς ἕω αὐτοῦ τε ἐνοικῆσαν τὴν
άδε τῆς Ἀσίας χώραν, καὶ ἐπὶ πολλὰ τετραμμένον, Σαχαταῖοι ἐκλήθησαν,

mată Baiazid, fiul lui Amurat [33], învinuindu-l că el a început cel dintîi războiul, aliindu-se împotriva barbarilor cu Sigismund, împăratul romanilor. Și trecînd Istrul, mergea înainte, robind țara. Mircea însă, după ce și-a adunat oaste din țară, nu și-a făcut planul să iasă împotriva [dușmanului] și să dea lupta cu el, ci și-a pus la adăpost în muntele Prasovón femeile și copiii. Se ținea apoi și el după armata lui (74 D) Baiazid prin pădurile țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile țara, ca să nu le fie dușmanilor lesne de umblat și nici de cucerit. Ținîndu-se după el, săvîrșea fapte vrednice de amintit: se încăiera în luptă, dacă vreo parte a oștirii dușmane, rupîndu-se de ceilalți, se îndrepta undeva în țară după hrană sau după pradă de vite și astfel hărțuia oștirea [lui Baiazid] cu cea mai mare îndrăzneală, ținîndu-se după ea și dînd mereu lupte în chip strălucit. Și se spune că presa armata [dușmanilor] aflată în marș și-i aducea grele pierderi și nu înceta să o hăcuiască. Atunci slujitorul [lui Baiazid], Brenez [34], a fost de părere ca armata să-și așeze tabără acolo pentru că astfel va izbuti să scape de primejdie. De pe urma acestui lucru, el a ajuns de atunci în mare cinste pe lîngă împărat și, (80 B) pus de împărat în fruntea armatei, a dobîndit mare putere. Atunci, așadar, Baiazid a stat în tabără acolo, rămînînd pe loc în ziua aceea. A doua zi însă și-a trecut armata peste Istru, pe unde putea s-o facă mai în siguranță [35].

7

93 D (I), 100 B Se spune că, în vremea lui Baiazid, o parte nu mică dintre sciți [36] au venit asupra Daciei și i-au trimis soli lui Baiazid conducătorii lor cerîndu-i bani și rang de cîrmuitori, în schimbul cărora ei aveau să treacă Istrul ca să-l ajute în războaiele cu potrivnicii săi din Europa [37]. Și că el le-a împlinit cu plăcere cererea și le-a făcut mari făgăduieli. Și că după ce ei au trecut [fluviul], i-a colonizat prin Europa, pentru ca să-l slujească pe el conducătorii lor fiecare în părțile unde a fost așezat și să-i fie de folos ei, astfel risipiți, ca ostași călăreți și la război. Mai tîrziu însă, Baiazid, temîndu-se ca nu cumva conducătorii lor să se unească între ei și să se răzvrătească, i-a prins și i-a ucis pe aceștia. Și acum încă mai poți vedea mare mulțime de sciți, răspîndiți în multe locuri prin Europa.

8

120 D (I) 129 B Acești sciți [38], despărțiți în cîteva triburi, locuiau odinioară ținutul de la Istru pînă la poalele Caucazului. Acum însă o seminție a lor, aflată în Asia și locuind la răsărit de acesta prin acele părți ale Asiei, s-a întins mult peste țara perșilor pînă la saci și cadusii [39]; ei s-au chemat

[33] Baiazid I (1389–1402).

[34] Evrenosbei, consilier al lui Baiazid I.

[35] V. Grecu, în traducerea citată, combate părerea lui P. P. Panaitescu potrivit căruia aici ar fi vorba de bătălia zisă „de la Rovine" (10 octombrie 1394), susținînd că e vorba de o luptă care a avut loc după Nicopole, anume de expediția lui Baiazid în Țara Româneasoă din 1400.

[36] Sciți = tătari.

[37] Europa, în sensul bizantin al termenului, adică regiunile europene ale Imperiului bizantin, Peninsula Balcanică.

[38] Sciți = tătari.

[39] Denumiri arhaizante. Sacii, ne informează Herodot VII, 64, sînt pentru perși, toți sciții; bizantinii folosesc denumirea pentru turci în genere (secolul al VI-lea). Cadusii sînt un popor hunic, din vecinătatea perșilor (secolul al V-lea), numiți astfel tot cu un termen arhaizant întîlnit la Xenofon, *Institutio Cyri*, V, 2, 25, cf. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, p. 264, 146.

πὲρ τὴν τῶν Περσῶν χώραν ἐς τοὺς Σάκας τε καὶ Καδουσίους· [...] οἱ δὲ οιποὶ Σκύθαι κατὰ ταὐτὸ φρονοῦσί τε καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχονται βασιλεῖ κατὰ ὐρδὰν τὴν καλουμένην ἀγορὰν τὰ βασίλεια ποιούμενοι, ἀποδεικνύμενοι σφίσι ασιλέα γένους τε ὄντα τοῦ βασιλείου τὸ παλαιότατον. καὶ ἔστι δὴ καὶ ἀλλαχοῦ ῆς Εὐρώπης ἐς τὸν Βόσπορον μοῖρα τούτων οὐκ ὀλίγη, ἀνὰ τὴν χώραν ταύτην ιε (121 D) σκεδασμένον, ὑπὸ βασιλεῖ ταττόμενον, οἴκου τῶν βασιλέων, ὄνομα ὲ τούτῳ Ἀτζικερίης. οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἐπετράποντο σφᾶς τούτῳ τῷ βασιλεῖ, ; τήνδε ἀφικόμενοι τὴν χώραν, ἐπελάσαντες ἐς τὸν Ἴστρον, καὶ δὴ καὶ τὸν στρον διαβάντες, μοῖρά τις οὐκ ὀλίγη τῆς Θρᾴκης (130 B) λεηλατοῦντες ἐπέ- ραμον, καὶ ἀνεχώρουν ἀπὸ Σαρματίας ἐπὶ τὸν Τάναϊν ἰόντες. καὶ πολλὰ μὲν οῦ γένους τούτου αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον ἐνέμειναν. ὧν τὸ πλέον ἐπὶ Παια- ητεω διαβὰν τὸν Ἴστρον [ἐνέμειναν] ᾠκίσθη χωρὶς ἕκαστον μέρος τοῦ γένους ύτου γενόμενον. τὸ δὲ ὑπολειφθὲν μέρος αὐτοῦ πέραν τοῦ Ἴστρου ⟨παρὰ⟩ αζιμήρῳ τῷ βασιλεῖ Λιτουάνων τὴν δίαιταν ἔχουσι, τὴν γῆν νεμόμενοι ἐς ι καὶ νῦν, ἔς τε τὸν πρὸς τοὺς περιοίκους αὐτῷ πόλεμον συμβαλλόμενοι κράτιστα· ὅπου γὰρ ἂν τὸ γένος τοῦτο τυγχάνωσιν ὄντες, δοκοῦσί τε τὰ ἐς λεμον καὶ εἰσὶ κράτιστοι. οἱ δὲ περὶ τὸν Βόσπορον καὶ τὴν Ταυρικὴν νῆσον λουμένην, διείργουσαν λίμνην τε τὴν Μαιώτιδα καὶ τόν γε Εὔξεινον πόντον, ὸ τῷ βασιλεῖ Ἀτζικερίῃ τά τε ἔθνη τὰ ἐς γῆν ληϊζόμενοι κατεστρέψαντο φόρου ἀπαγωγήν, τούς τε Γότθους καλουμένους καὶ Ἰανυΐους τοὺς τὴν τοῦ αφᾶ πόλιν ἐνοικοῦντας. καὶ Σαρματίας μέρος τι ἀπάγει τούτῳ τῷ βασιλεῖ ρον.

(122 D, 131 B) Σαρματία μὲν οὖν διήκει ἀπὸ Σκυθῶν τῶν νομάδων ἐπὶ κας τε καὶ Λιτουάνους, γένος τῶν Ἰλλυριῶν φωνῇ τὰ πολλὰ διαχρώμενον. .] τὰ μέντοι πρὸς Εὔξεινον πόντον Σαρματῶν γένη ἀπὸ Λευκοπολίχνης καλου- νης, ἡγεμονίαι τε διαλαγχάνουσι τὰ πολλά, τό τε Μοσχόβιόν τε καὶ Κίεβος ὶ Τοφάρι καὶ Χαρκόβιον [...].

9

125 D (I), 134 B Πολάνων δὲ ἔχονται Λιτουάνοι ἐπὶ Εὔξεινον πόντον ἐπὶ Σαρματίαν καθήκοντες καὶ οὗτοι. ἡ μὲν μέλαινα Πογδανία, ἡ ἐν τῇ υκοπολίχνῃ καλουμένῃ τὰ βασίλεια ἔχουσα, ἀπὸ Δακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον Λιτουάνους καὶ Σαρμάτας διήκει. γένος δέ ἐστι τοῦτο δόκιμον, ᾗ ἂν τις μαίροιτο, τήν τε φωνὴν τὴν αὐτὴν ἱέμενον, καὶ ἀπὸ παλαιοῦ διεσχισμένον

sachatei [40] [...] Iar restul sciților sînt uniți și conduși de un singur rege și și-au făcut capitală în locul de adunare numit Oarda, alegîndu-și drept rege pe unul care este dintr-un neam regesc din cele mai vechi timpuri. Și mai există și aiurea în Europa, anume la Bosfor [41], o parte nu mică din aceștia, răspîndiți (121 D) prin această țară, supuși unui rege, din casă de regi, pe nume Atzikeries [42]. Aceștia, încredințîndu-și soarta acestui rege și sosind în această țară, au mers pînă la Istru, ba chiar, trecînd și Istrul, au năpădit și au prădat o parte nu mică din Tracia și s-au întors mergînd din Sarmația spre Tanais[43]. Și mulți din neamul acesta s-au sălășluit aici, (130 B) lîngă Istru. Dintre ei, cei mai mulți au trecut în vremea lui Baiazid Istrul și au fost colonizați, fiecare trib din acest neam rămînînd despărțit. Partea rămasă dincolo de Istru își duc traiul sub stăpînirea regelui Cazimir al lituanilor, locuind [același] pămînt pînă și acum și ajutîndu-l foarte mult în luptele sale cu vecinii. Căci oriunde se întîmplă să fie acest neam de oameni, au faimă și sînt cu adevărat minunați războinici. Iar cei de prin părțile Bosforului și de pe insula numită Taurică, ce desparte lacul Maeotis de Pontul Euxin [44], conduși de regele Atzikeries, au prădat și le-au silit să plătească tribut și pe neamurile de pe continent și pe numiții goți și pe genovezii care sînt așezați în cetatea Cafei. Și o parte din Sarmația [45] plătește tribut acestui rege.

(122 D, 131 B) Sarmația se întinde de la sciții nomazi pînă la daci [46] și lituani; neamul [sarmaților] vorbește în mod obișnuit limba ilirilor [47] [...]. Iar semințiile sarmaților de la Marea Neagră, începînd de la cetatea numită Leucopolichni [48] și le împart mai multe cîrmuiri Moscova și Kievul și Tofari și Harcovul [...].

9

125 D (I), 134 B Cu polonii se mărginesc lituanii care se întind și ei pînă la Pontul Euxin și Sarmația. Bogdania neagră [49], care-și are capitala în cetatea numită Leucopolichni, se întinde de la dacii de lîngă Istru [50] pînă la lituani și sarmați [51]. Neamul acesta este destoinic [52] și se poate dovedi că vorbește aceeași limbă, deși de demult despărțit în două, a fost așezat sub

---

40 Sachateii sînt un popor turcic din Turkestanul de vest (secolele XIII–XIV), numit în scrierile bizantine și **Τζαχατάϊδες**. Cuvîntul reproduce turc. *Čagatai*, cf. Moravcsik, *op. cit.*, II, p. 310 cu bibliografia chestiunii.

41 Este vorba de Bosforul cimerian.

42 Hagi Ghirai II, hanul tătarilor din Crimea (1420–1466).

43 Donul, după denumirea sa arhaizantă.

44 Este vorba de Crimea, Marea de Azov și Marea Neagră.

45 Sarmația = Rusia.

46 Daci = români.

47 Iliri = croați. Sensul afirmației este că rușii vorbesc o limbă slavă.

48 Cetatea Albă.

49 Moldova.

50 Românii din Țara Românească.

51 Sarmați = ruși.

52 Autorul se referă la daci = români. Ca și V. Grecu am tradus prin „destoinic" (V. Grecu: „ales și destoinic") grecescul **δόκιμον** din text. H. Ditten, *Laonikos Chalcokondyles und die Sprache der Rumänen*, în „Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik", I, 1957, p. 97–98 consideră că trebuie înlocuit în text **δόκιμον** prin **δακικόν**, traducînd: „Acest neam este dacic, precum se poate conchide din faptul că vorbește aceeași limbă...". Intervenția în text nu ni se pare întemeiată.

ῇ τὸ γένος ἐς τυραννίδας καὶ ἡγεμονίας δύο κατέστη. Λιτουάνοι δὲ οὔτε ρμάταις εἰσὶν ὁμόγλωσσοι, οὔτε Παίοσιν, οὔτε μὲν Γερμανοῖς, οὐ μὴν οὐδὲ ξίν, ἰδίᾳ δὲ τὸ παράπαν νομίζουσι φωνῇ.

10

126 D (I), 135 B Ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ Σκύθας τοὺς νομάδας, ὃ δὴ γένος μέγισ- τε καὶ ἰσχυρὸν καὶ γενναιότατόν ἐστιν, οἷον οὐδενὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκου- ην ἐθνῶν παραβάλλειν, ἂν μὴ πολλαχῇ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην κατά τε Ἀσίαν Εὐρώπην ἐσκεδασμένον ἄλλῃ τε τῆς αὐτῶν βασιλείας ᾠκίσθη, ὡς τῇ ἐπι- μῇ τὰ πολλὰ χρησάμενον· ᾗ δὲ χώρᾳ ἠρέσκετο, ταύτῃ ἐναπολειφθὲν ᾤκησεν. ιὲν οὖν ἐφρόνει κατὰ τάδε, τὴν αὐτὴν ἐνοικοῦν χώραν, καὶ ὑφ' ἑνὶ γένοιτο ιλεῖ, οὐδένες οἱ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἐνίσταντο ἄν, ὥστε μὴ συνομολογεῖν ῷ, νῦν δὲ ἁπανταχῇ τῆς Ἀσίας ἐπινεμόμενον καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐπὶ τῇ κῃ τε καὶ ἐς τὸν Βόσπορον ἐνοικοῦν, ἀπῴκισται τῆς σφῶν αὐτῶν βασι- ς τῆς ἐς τὸ Οὐρδάν. οἱ μὲν οὖν ἐς τὸν Βόσπορον τὴν ταύτῃ χώραν ἐπινε- ενοι καὶ τὴν ὅμορον λεηλατοῦντες, τήν τε Τζαρκάσων (127 D, 136 B) καὶ κρελίων καὶ Σαρματῶν, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλεῖστα ἀγόμενοι ἐπὶ τὸν Βόσ- ον, ἐπὶ Καφᾶν πόλιν καὶ ἐς τὴν Μαιώτιδα καλουμένην λίμνην ἀπάγοντες, ου τε αὐτὰ ἀποδιδόμενοι τοῖς τε Ἐνετῶν καὶ Ἰανυΐων ἐμπόροις, οὕτω δὴ εύουσι. Σκύθαι δὲ οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἁμαξῶν τε καὶ ὑποζυγίων τὸν βίον ύμενοι, γάλακτι τὰ πολλὰ ἵππων τε καὶ κρέᾳ διαχρώμενοι, οὔτε σίτῳ, οὔτε ῇ καταφανεῖς εἰσὶ διαχρώμενοι, μελίνῃ δὲ τὸ πλέον καὶ σηκάλῃ. λινᾶς τε τας φοροῦντες ἐς τὸν τῶν λίθων ὄλβον εὐδαιμονέστατοι καὶ πλουσιώτατοι ονται. τόξοις δὲ χρῶνται, τὸ σύμπαν εἰπεῖν, καὶ ξίφεσι βαρβαρικοῖς, καὶ οῖς τοῖς τῶν Δακῶν παραπλησίοις, πίλοις δὲ τὰ πολλὰ χρώμενοι, οὔτε ᾗ περὶ ατίαν οἰκοῦντες, οὔτε ἱματίοις ἀπὸ ἐρίων, ὅτι μὴ λινοῖς νομίζουσι. διήκει ἀγορὰ τούτων τῶν Σκυθῶν καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπὶ ὁδὸν πεντε- κα ἡμερῶν, ὥστε ἐπινέμεσθαι τὴν χώραν ἐς τὸ ἐπιτηδειότατον σφίσι κατα- ες, καὶ κατ' ὀλίγους διεσκεδασμένοι, ἀφεκατέρου πλαγίου καθιστάμενοι νός· τήν τε ἀγορὰν ποιοῦνται ἐπὶ μήκιστον, καὶ διανέμονται τὴν χώραν, ποζυγίοις ἄφθονον παρεχόμενοι, καὶ αὐτοί τε ἐς τάξιν τὴν ἀρίστην ὑπὸ νομιζομένην καθιστάμενοι. κατ' αὐτὸν δὲ μόνον τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἀρίστους ἐπὶ κύκλους καταστάντες, καὶ περιόδους ποιούμενοι, βασίλειά τε ουσι τῷ βασιλεῖ ἀπὸ ξύλων κατεσκευασμένα. ἐπιδιελόμενοι (137 B, 128 D) μοίρας ταύτην σύμπασαν τὴν ἀγοράν, ἄρχοντάς τε ἐφιστᾶσι τούτων, καὶ ν παραγγέλῃ βασιλεύς, χωροῦσιν, ἐφ' ὅ τι ἂν γένηται χρεία.

două stăpîniri și cîrmuiri [53]. Lituanii însă nu sînt de aceeași limbă nici cu sarmații, nici cu peonii [54], nici cu germanii, nici cu dacii, ci folosesc un grai cu totul deosebit, al lor.

10

126 D (I), 135 B Mă întorc însă la sciții nomazi [55]. Neamul acesta ar fi cel mai mare și mai puternic și mai tare, încît să nu-i fie pe potrivă nici unul dintre neamurile din lume, dacă n-ar fi risipit pretutindeni prin lume, prin Asia și Europa și nu s-ar fi așezat în alte părți decît în împărăția lor, ocupîndu-se în mod obișnuit cu expedițiile de pradă. Și în țara care le-a plăcut, acolo au rămas să locuiască. Dacă s-ar fi unit și ar fi locuit în aceeași țară și ar fi fost sub un singur rege, nimeni din lume nu le-ar fi putut sta împotrivă și nu s-ar fi putut sustrage de la o înțelegere cu ei. Acum însă, risipiți pretutindeni prin Asia și în Europa, sălășluiți prin Tracia și la Bosfor [56], s-au îndepărtat de regatul lor de la Oardă. Cei care locuiesc prin părțile Bosforului și pradă ținuturile învecinate ale tzarkasilor [57] (127 D, 136 B) și mincrelilor și sarmaților [58], aduc foarte mulți robi la Bosfor și-i duc în cetatea Cafa și la lacul numit Maeotis și-i vînd pe preț mic negustorilor venețieni și genovezi și din asta trăiesc. Sciții din Oardă au traiul legat de căruțe și vite de povară, se hrănesc mai ales cu lapte și carne de cal, nu prea mănîncă pîine nici de grîu, nici de orz, ci mai mult de mei și de secară. Poartă veșminte de in și văd în pietrele prețioase cea mai mare fericire și bogăție. Ca să spun totul, se folosesc de arcuri și de săbii barbare și de scuturi lungi, asemănătoare cu ale dacilor [59]; folosesc în mod obișnuit căciuli de pîslă, nu ca locuitorii din părțile Sarmației și nu [poartă] cămăși de lînă, ci numai de in [60]. Oarda acestor sciți și a regelui celui mare se întinde cale de cincisprezece zile, încît își împart țara întocmind-o cît mai potrivit cu folosul lor și se răspîndesc în grupuri mici, așezîndu-se de ambele părți ale drumului sub conducerea unuia singur. Iar locul de adunare îl fac pe o distanță cît mai lungă și-și împart țara astfel încît să aibă hrană din belșug pentru vite, iar ei se așează după ordinea pe care o socotesc cea mai bună. Și numai împrejurul regelui îi așează în cercuri pe fruntașii lor și fac regelui un palat de lemn. (128 D 137 B) Împărțind în regiuni toată această „oardă" pun în fruntea fiecăreia conducători și, cînd regele le poruncește, pornesc pentru ce e nevoie.

---

[53] Autorul se referă la Țara Românească și la Moldova. Pasajul dovedește încă o dată conștiința unității de neam și limbă a românilor, în pofida organizării lor în state deosebite, în secolul al XV-lea.

[54] Peonii = ungurii.

[55] Sciții nomazi = tătarii.

[56] Autorul se referă și aici la Bosforul cimerian (Kerci).

[57] Chirghizii.

[58] Rușilor.

[59] Dacii = românii.

[60] O traducere ușor diferită la V. Grecu, p. 95, n. 2. Nu ni se pare necesară presupunerea unei lacune în text.

160 D (I), 170 B Οὗτος μὲν δὴ οὕτω καθαιρεθεὶς ὑπὸ Μουσουλμάνεω
ελεύτησεν· ὡς δὲ Μουσουλμάνης ἐς τὴν βασιλείαν κατέστη καὶ ἐβασίλευε,
ωσῆς (171 B) μεμαθημένος καὶ ἀφεθείς ὑπὸ Τεμήρεω βασιλέως ἐκομίζετο ἐπὶ
ν πατρῴαν χώραν καὶ ἐπὶ θαλάττης. ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τοὺς Ὀμούρεω παῖδας
ὺς Μουσουλμάνεω πολεμίους διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν αὐτῶν συμμαχίαν,
ὶ Σινώπην τε καὶ Καστάμονα, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ Δακίαν διαβὰς διὰ τοῦ Εὐξείνου
ντου καὶ ἐπὶ Μύρξαν τὸν Δακίας ἡγεμόνα, αὐτῷ τε διελέχθη τά τε ἄλλα,
ὶ ὡς ἤν ἐπὶ τὴν βασιλείαν συνεπιλάβηται, δοῦναι αὐτῷ πρόσοδον ἐν τῇ
ρώπῃ καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην. πρός τε γὰρ Ἕλληνας πολέμια ἦν αὐτῷ, ἐπεί τε
ύρξεω παῖδα αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ ὑπεδέξατο, καὶ ὑπέσχοντο τὴν ἀρχὴν αὐτῷ
τὰ Μουσουλμάνεω ἐπιτηδείου συγκατεργάσεσθαι. οὗτος μὲν οὖν τόν τε Μωσῆν
εδέξατο ἄσμενος, καὶ αὐτῷ παρείχετο τήν τε δίαιταν καὶ τὰ ἐπιτήδεια, καὶ
ν στρατὸν δὲ αὐτῷ ἐδίδου. ἐντεῦθεν δὲ ὡς ἐς τὴν Ἀσίαν Μουσουλμάνης
ῆν, ἐπιρρεόντων αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, ὅσοι ἤχθοντο Μουσουλμάνῃ
εὖ φερόμενοι παρ' αὐτῷ, καὶ ὁρμώμενος λαβών τε τούτους καὶ ἀπὸ (161 D)
κῶν στρατὸν ἱκανόν, ἐπισπομένου αὐτῷ καὶ Δάνου[1] τοῦ Δακῶν ἡγεμόνος,
ν τε Εὐρώπην κατέσχε, καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια τῆς Ἀδριανουπόλεως παριὼν
θειστήκει τε βασιλεύς, καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἐς τὴν Ἀσίαν παρεσκευάζετο
ατεύεσθαι. (172 B) Μουσουλμάνης δὲ ἠπείγετο καὶ αὐτὸς φθῆναι πρότερος
τὴν Ἀσίαν διαβάς· διέγνω γὰρ καὶ ἀμφοῖν ἄμεινον καὶ πρὸς τοῦ ἑτέρου
αι, ὁπότερος ἂν ἐπὶ τὴν τοῦ ἑτέρου ἀρχὴν διαβὰς τὴν μάχην ποιήσαιτο
οῦ καὶ μὴ ἐπιμείνῃ τὸν ἀδελφὸν ἐπιόντα. διαβάς τε ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, ὥστε
ῷ φίλια εἶναι πρὸς τὸν Βυζαντίου βασιλέα ἄγεται τὴν βασιλέως υἱιδοῦν
νυΐου τοῦ Ντόρια θυγατέρα. Υἱιδοῦν δὲ τοῦ βασιλέως Ἑλλήνων ἀγόμενος
υσουλμάνης ὁ Παιαζήτεω παῖς, καὶ ἐς Βυζάντιον διαβὰς ἐστρατεύετο ἐπὶ
ἀδελφόν.

Μωσῆς δὲ ὡς τάχιστα ἐπύθετο παρὰ βασιλέα Ἑλλήνων καταλύειν ἐν Βυ-
τίῳ, αὐτίκα ἐπήλαυνε, καὶ ἀπολαβὼν ἐν Βυζαντίῳ οὐκ εἴα ἐς τὴν Εὐρώπην
ιθόντα ἀναστρέφεσθαι. Μουσουλμάνης μὲν οὖν στρατόν, ὡς ἠδύνατο, μέ-
τον ἀπὸ τῆς Ἀσίας διαπορθμεύσας ἐπὶ τὴν Βυζαντίου χώραν αὐτοῦ ἐστρα-

[1] Ντάνου CLA: Τάνου cett: Δάνου scripsi coll p. 73, 7 etc.

160 D (I), 170 B Acesta [61] s-a sfîrşit deci în felul arătat, ucis de Musulman [62]. Dar după ce Musulman s-a urcat pe tron şi împărăţea, Musa [63], (171 B) informat şi eliberat de regele Temir [64], a fost trimis spre ţara-i părintească, pe mare. A ajuns la fii lui Omur [65], care-i erau vrăjmaşi lui Musulman din pricina alianţei lor cu Iisus, apoi la Sinope [66] şi Castamon [67] şi de aici, trecînd peste Pontul Euxin, în Dacia şi la domnul Daciei, Mircea. Şi a dus tratative cu el şi în privinţa altor lucruri şi i-a făgăduit că, de-l ajută să ajungă pe tron, îi va da avantaje în Europa [68] şi ţară nu puţină. Căci [Mircea] era în duşmănie cu elinii [69], deoarece aici, în Bizanţ [70], ei primiseră pe un copil al lui Mircea şi-i făgăduiseră că-l vor ajuta să cucerească domnia cu spirijinul lui Musulman [71]. El l-a primit deci cu plăcere pe Musa şi i-a oferit găzduire şi cele necesare şi i-a dat şi armată. Cum Musulman era plecat în Asia, curgeau [la Musa], din Europa, cei care sufereau din pricina lui Musulman, fiind rău trataţi de el. Luîndu-i cu sine pe aceştia şi (161 D) de la daci armată destulă, atrăgîndu-l şi pe Dan, domnul dacilor [72], [Musa] a pornit de aici şi a ocupat Europa şi ajungînd la reşedinţa împărătească din Adrianopol s-a făcut împărat [73] şi se pregătea să pornească cu război împotriva fratelui său, în Asia. (172 B) Dar Musulman se grăbea şi el să i-o ia înainte, nelăsîndu-l să treacă în Asia. Căci amîndoi îşi dădeau seama că este mai bine şi mai cu folos pentru sine să treacă în ţara celuilalt şi să dea lupta acolo şi să nu aştepte năvala fratelui. Trecînd deci la Bizanţ, pentru a dobîndi prietenia împăratului din Bizanţ, ia de soţie pe nepoata împăratului, fiica genovezului Doria [74]. Luînd de soţie pe nepoata împăratului elinilor, Musulman, fiul lui Baiazid a trecut în Bizanţ şi a pornit la luptă împotriva fratelui său.

Musa însă, informat foarte repede că acela a venit în Bizanţ, la împăratul elinilor, îndată a pornit asupra lui şi, blocîndu-l în Bizanţ, nu-l lăsa să iasă în Europa şi să se mişte în voie. Musulman deci, trecînd din Asia în ţinutul Bizanţului armată cît putea mai mare, şi-a aşezat acolo tabără şi aştepta atacul fratelui său. Îndată ce amîndoi s-au aşezat aici în linie de bătaie, s-au încăierat şi se luptau. Musa avea în rîndurile sale pe daci şi pe tribali [75] şi pe

[61] Este vorba de Iisus (Isa), fiul lui Baiazid I.

[62] Süleyman, alt fiu al lui Baiazid I, a domnit peste partea europeană a statului otoman în timpul luptelor fratricide dintre succesorii lui Baiazid I, scurtă vreme (1402–17 februarie 1411), cf. A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, Bucureşti, 1978, p. 74–75.

[63] Musa, un alt fiu al lui Baiazid I, a fost susţinut de Mircea cel Bătrîn în luptele pentru putere dintre fiii lui Baiazid şi, potrivit cronicilor otomane, i-a devenit ginere domnitorului român, cf. A. Decei, *op. cit.*, p. 72–76.

[64] Timur Lenk, învingătorul mongol al lui Baiazid I (1402).

[65] Emiri din Paflagonia.

[66] Sinope era capitala lui Isfendiyar bey, şeful principatului Candaroğullari (1385–1443) aliat al lui Mircea cel Bătrîn, cf. Decei, *op. cit.*, p. 72–73.

[67] Oraş în Paflagonia.

[68] În Peninsula Balcanică.

[69] Elinii = bizantinii.

[70] În Constantinopol.

[71] Este vorba de Vlad, un fiu al lui Mircea cel Bătrîn, răzvrătit împotriva tatălui său

[72] Dan, domnul „dacilor", adică al românilor, este deosebit de către V. Grecu de Dan I (1383–1386), fără altă identificare. După A. Decei, *op. cit.*, p. 74 este vorba de Dan, nepotul lui Mircea, viitorul Dan al II-lea (1420–1431), fiul lui Dan I.

[73] În 1410.

[74] Împăratul bizantin Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425).

[75] Tribali = sîrbi.

οπεδεύετο, καὶ τόν γε ἀδελφὸν ἐπιόντα ἐπέμεινεν. ἐνταῦθα ὡς ἄμφω ἐς μάχην :αρετάξαντο, συνέβαλον καὶ ἐμάχοντο. Μωσῆς μὲν τούς τε Δᾶκας καὶ Τριβαλλοὺς χων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ (162 D) Στέπανον τὸν Ἐλεαζάρου παῖδα καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ὐρώπης στράτευμα Τούρκων παρετάσσετο. βασιλεὺς μὲν δὴ πρὸς τοῦτον λόγους έμψας συνεβουλεύετο αὐτῷ ἐν τῇ παρατάξει θαρροῦντα ἰέναι ἐπὶ τὸ Βυζάντιον αρὰ βασιλέα Μωσέως πολὺ ἀμείνω τε καὶ ἐπιεικέστερον· ἦν γὰρ δὴ Μωσῆς ι τε ἄλλα ἐπαχθὴς ἐς τοὺς συμμάχους καὶ ἐς ὀργὴν ταχύς. (173 B) Στέπανος ν οὖν ἐν τῇ παρατάξει, ὡς τῷ Ἑλλήνων συνέθετο βασιλεῖ τε καὶ Μουσουλ-άνῃ, αὐτομολήσαντες ἀφίκοντο ἐπὶ Βυζάντιον· Μωσῆς δὲ ὡς ἡττηθεὶς ἀνεχώρει ι Βυζάντιον, ὡς ἐγένετο παρὰ τῇ πόλει, ἐπιλεξάμενος βουλὴν γενναιοτάτην ι ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡσεὶ πεντακοσίους ἄνδρας, ἐπιρρεόντων καὶ ἄλλων τινῶν, :οδυόμενος τὴν τῆς πόλεως τάφρον, ἔχοντος τοῦ ἀδελφοῦ Μωσέως ἀμφὶ τὴν ωξιν καὶ διαφερόντως σὺν τοῖς ἑαυτοῦ, ὡς ἐπεξέρχοιτο τοὺς πολεμίους, ἐπὶ στρατόπεδον αὐτοῦ ἀφικόμενος τό τε στρατόπεδον κατειλήφει, καὶ τοὺς ἐπι-νομένους ἀπὸ τῆς μάχης, οἱ καταφεύγουσί τε καὶ ἐπανῄεσαν, διέφθειρε. καὶ ἐπανήκει τε αὐτὸς Μωσῆς ἐλαύνων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἀπὸ τῆς μάχης, ι ἔγνω δὴ κατειλημμένον τὸ στρατόπεδον, αὐτίκα ἐς φυγήν τε αὐτὸς ἐτράπετο ι τοῦ στρατεύματος διέφυγε, καὶ ἄλλη ἄλλος, ᾗ ἑκάστῳ προὐ (163 D) χώρει. μέν τινες καὶ ἐπ' αὐτὸν αὐτίκα ἰόντες τὸν Μουσουλμάνην ὡς βασιλέα προσ-νουν, καὶ ἐξελαύνοντι ἐφείποντο.

Μουσουλμάνης μὲν δὴ οὕτω τὰ πράγματα ἔσχεν ἀμφὶ ταῖν ἠπείροιν, ναιότατα δὲ πάντων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, πρὸς τὸν ἀδελφὸν διαγωνισάμενος. 4 B) ἐπελάσας μὲν οὖν ἐς τὴν Ἀδριανούπολιν τὰ βασίλεια, τήν τε βασιλείαν τὴν ἀρχὴν καθίστη αὐτῷ, ᾗ ἐδόκει κράτιστα ἔχειν. Μωσῆς μὲν οὖν ἐς τὴν ἴστριον χώραν ἀφικόμενος, καὶ συγγενόμενος Μύρξεω Δάνῳ τῷ Δακίας μόνι καὶ πρότερον ὄντι συνήθει αὐτῷ, διέτριβε παρὰ τῷ Αἵμῳ, παραμείβων ην ἐξ ἄλλης χώραν.

12

171 D (I), 182 B Ἐνταῦθα ὡς ἤκουσε ταῦτα Μωσῆς, οὐκέτι ἐπέσχεν αὐτόν, ὰ ἐπαφεὶς τὸν ἵππον ἐκέντει ἐπὶ τὸν Χασάνην ὡς ἀναιρήσων, καὶ ἔθει ἀνὰ τος. Χασάνης μὲν οὖν ἐπείτε τάχιστα ᾔσθετο Μωσέα ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα αὐτόν, ἔφευγέ τε αὐτὸς κατὰ δύναμιν, Μωσῆς δὴ ἐφείπετο διώκων. ἐνταῦθα ιλαβὼν φεύγοντα καθαιρεῖ τῷ ξίφει τὸν ἄνδρα, ἄνωθεν καθεὶς τὸ ξίφος. πων (172 D, 183 B) δὲ τοῦ Χασάνεω, ὡς ἐπεῖδε τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀναι-ντα, καὶ ὡς τὸ δεύτερον Μωσῆς ἐπανατεινόμενος τὸ ξίφος παίσων αὖθις, ῆρεν ὁ Χασάνεω θεράπων, καὶ τὴν χεῖρα ἐπανατεινόμενος τὴν χεῖρα ἀφεῖλε ίφει. ὁ δὲ ὡς ᾔσθετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ πεσούσης, ἤλαυνε μέντοι ἐπὶ τὸ στρα-

Stepan (162 D) fiul lui Eleazar [76] și armata turcilor din Europa. Dar împăratul [77] i-a trimis vorbă acestuia sfătuindu-l ca în timpul luptei să aibă îndrăzneala de a trece de partea Bizanțului, alături de împărat [78], care este mult mai bun și mai blînd decît Musa; căci Musa era între altele greu de suportat de aliați și repede la mînie. (173 B) Prin urmare, în toiul luptei, așa cum se înțelesese cu împăratul elinilor și cu Musulman, Stepan [și ai săi] au trecut de partea acestora și au sosit la Bizanț. Dar Musa, cum se lupta încăierat cu fratele său, a învins pe cei veniți din Asia și, luîndu-se după ei, îi urmărea. Musulman, ca un învins, se retrăgea spre Bizanț, dar cînd a ajuns lîngă oraș, a închipuit un plan foarte vitejesc: avînd cu sine vreo cinci sute de oameni, la care s-au mai adăugat și alți cîțiva, se strecoară în șanțul orașului, în vreme ce fratele său Musa era ocupat cu urmărirea dușmanilor și alerga de colo colo împreună cu ai săi, spre a-i ucide; ajungînd astfel la tabăra acestuia, a ocupat-o și-i ucidea pe cei care veneau de la luptă în goană, întorcîndu-se să se adăpostească într-însa. Cînd Musa însuși s-a întors alergînd spre tabără, de la luptă, și și-a dat seama că tabăra a fost ocupată, îndată el a luat-o la fugă în partea cealaltă, îndepărtîndu-se de armată și unul fugea încolo, altul încoace, fiecare încotro îi era (163) mai bine. Iar unii, ducîndu-se îndată la Musulman, i s-au închinat ca unui împărat și l-au urmat, cînd a plecat de acolo.

Astfel, Musulman a dobîndit stăpînirea asupra ambelor continente, după ce a luptat mai vitejește decît oricine dintre cei de care știm noi, împotriva fratelui său. Intrînd așadar în capitala sa, Adrianopol, (174 B) și-a întocmit împărăția și domnia cum a crezut mai bine. Iar Musa, ajungînd în ținutul din preajma Istrului, și întîlnindu-se cu Dan, fiul lui Mircea [79], domnul Daciei, care-i era prieten apropiat de mai înainte, se ațînea pe lîngă Haemus, mutîndu-se din ținut în ținut [80].

12

171 D (I), 182 B Atunci Musa, cînd a auzit aceste cuvinte [81], nu s-a mai stăpînit, ci, dînd frîu liber calului și îmboldindu-l cu pintenii, s-a repezit asupra lui Hasan, cu gînd să-l ucidă și alerga din răsputeri. Văzînd foarte repede că Musa vine în goană mare asupra lui, Hasan a luat-o și el la fugă, cît putea de repede, iar Musa se ținea după el, urmărindu-l. Cînd l-a ajuns din fugă, îl omoară cu sabia pe [bietul] om, repezind de sus în jos sabia. Dar un slujitor (172 D, 183 B) al lui Hasan, cînd și-a văzut stăpînul ucis și cum Musa ridica din nou sabia, ca să lovească iar, slujitorul lui Hasan s-a lăsat în jos și ridicînd brațul, i-a retezat brațul cu sabia. Acela, cînd a simțit că-și

[76] Ștefan Lazarević, despotul Serbiei (1389–1427), atras de Mircea cel Bătrîn în coaliția în sprijinul lui Musa.

[77] Manuel al II-lea Paleologul.

[78] Să revină așadar de partea lui Süleyman, susținut de bizantini.

[79] Manuscrisele grecești dau μυρδᾶνῳ, interpretat diferit de cercetători. Darkó a stabilit conjectura, Μύρξεω Δάνῳ „cu Dan, fiul lui Mircea", V. Grecu crede că este vorba numai de Μύρξῃ δέ „cu Mircea". Credem că e mai corectă lecțiunea Darkó, în acord cu restul textului. Laonic se înșeală însă asupra raportului de rudenie între Mircea și nepotul său de frate Dan, pe care-l arată ca fiu al lui Mircea.

[80] În pasajul de față Laonic Chalcocondil descrie lupta de la Kosmidion, azi Eyub, în fundul Cornului de Aur, de la 15 iunie 1410. Trădarea lui Ștefan Lazarevici nu este confirmată de alte izvoare; el a continuat să-l susțină pe Musa, v. Decei, *op. cit.*, p. 74.

[81] Autorul se referă la un apel adresat de Hasan, comandantul ienicerilor, care trecuse de partea lui Mehmet, soldaților lui Musa pentru a-i determina să-și trădeze conducătorul. Scena face parte din lupta dată la 5 iulie 1413 pe cîmpia de lîngă satul Çamurlu, din strîmtoarea rîului Iskăr, între Samokov și Sofia, între Musa și rivalul său Mehmet, alt fiu al lui Baiazid.

όπεδον. καὶ ὡς ᾔσθοντο αὐτὸν τὰ στρατεύματα λελωβεμένον, φεύγοντες ᾤχοντο ρὸς τὸν ἀδελφόν. ἐνταῦθα δὴ καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἐπέχων δρόμῳ ᾤχετο φεύγων τὶ τὴν Δακίας χώραν. Μεχμέτης μὲν οὖν αὐτίκα, ὡς τὰ στρατεύματα ᾔει ταὐτὸν καὶ τὰ πράγματα αὐτῷ ἐγένετο, αὐτίκα ἐδόκει τὸν ἀδελφὸν ἐπιδιώκειν. αὶ κάμνοντα αὐτὸν καὶ σὺν τῇ μιᾷ χειρὶ ἐλαύνοντα καὶ ἔς τι ἕλος ἐμβαλόντα υλλαμβάνουσι, καὶ ἄγοντες παρὰ τῷ ἀδελφῷ, κατεχρήσατο αὐτίκα ἀγχόνῃ ν λαιμὸν βιασάμενος.

13

183 B, 172 D (I) ἐνταῦθα Μεχμέτης ὁ Παιαζήτεω τὴν βασιλείαν παραβών, τούς τε Ἕλληνας ἐπιτηδείους ὄντας αὐτῷ, τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι χώραν ωρήσατο ἱκανὴν τῇ παροίκῳ αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα στράτευμα ἐπιπέμψας ἐπὶ ν Δακίας χώραν ταύτην τε ἐδῄου. ἐς ὃν δὴ πρέσβεις πέμψας ὁ τῶν Δακῶν εμὼν σπονδάς τε ἐποιήσατο, ἐφ᾽ ᾧ ἀπάγειν φόρον, ὅν τινα ἐτάξατο αὐτῷ ·χμέτης ὁ βασιλεύς.

14

190 D (I) 202 B, Ἐς τούτους μὲν οὖν οὕτως ἔσχε τῷ βασιλεῖ Μεχμέτῃ· τοῖς Ἕλλησιν ἐπιτήδειός τε καὶ συνήθης ἠξίου θεραπεύειν, ὅτου ἂν (203 B) σαιντο παρ᾽ ἑαυτῷ, δι᾽αἰτίαν τήνδε. Μουσταφᾶς γάρ τοι ὁ τῶν Παιαζήτεω δων, μιμησάμενος Μωσέα τὸν ἀδελφόν, καὶ πρὸς τὸν Σινώπης ἄρχοντα πολέν ὄντα τῷ ἀδελφῷ Μεχμέτῃ ἀφοκόμενος καὶ ὅρκια ποιησάμενος ὥστε ξένους ί τε καὶ φίλους ἀλλήλοις, καὶ πρὸς τὸν Δακίας ἡγεμόνα διαπρεσβευσάμενος, αὐτὸν ἄσμενος ὑπεδέχετο καὶ τἆλλα ὑπισχνεῖτο συγκατεργάζεσθαι τὰ ἐς τὴν ιλείαν, διέβη τε εἰς τὴν Δακίαν Μουσταφᾶς, καὶ χρόνον αὐτόθι διατρίψας νόν, ἔχων ἄνδρας τριακοσίους ἔπρασσε πρὸς τοὺς Τούρκων ἀρίστους, μετιὼν ττον. ὡς δ᾽ οὐδὲν προεχώρει (ἦν γὰρ Μεχμέτης τά τε ἄλλα ἐπιεικὴς καὶ ὁ θεραπεύειν τοὺς ἀρίστους τῶν Τούρκων οὐκ (191 D) ἀδόκιμος, τρόπου τε χίου, Ψευδῆ τε παῖδα ἐνέφηνεν εἶναι τοῦ Παιαζήτεω τὸν Μουσταφᾶν, καὶ ὐδαμῇ καταφανῆ σχόντες τὴν διατριβὴν αὐτῷ· τὸν δὲ παῖδα τούτου τελευι παρ᾽ ἀνδρὶ ἐπιτηδείῳ καὶ τὸν τρόπον δικαιοτάτῳ, ὃς ἀφῖκτο παρ᾽ ἑαυτὸν τὸν ·τον τοῦ παιδὸς διασημῆναι), ἐνταῦθα Μουσταφᾶς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ κατὰ νοῦν αινεν ἀπὸ Δακίας, καὶ οἰόμενος ἑαυτῷ ἄμεινον ἐξεῖναι, ἢν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ηται ἐν μέσῳ τῆς ἀρχῆς Μεχμέτεω ἱδρυμένους, ἐλαύνει ἀπὸ Δακίας διὰ

pierde braţul, a luat-o la fugă spre tabără. Şi oştile cînd şi-au dat seama că a fost mutilat, au trecut de partea fratelui celui ce fugea. Atunci nici el nu s-a mai oprit din drum şi a fugit spre ţara Daciei [82], Pe dată Mehmet [83], cum armatele veneau de partea lui şi el dobîndise puterea împărătească, pe dată a hotărît să-l urmărească pe fratele său. Şi-l prind istovit şi mînîndu-şi cu o singură mînă [calul] şi vîrît într-o mlaştină; şi aducîndu-l la fratele său, l-a ucis îndată, sugrumîndu-l cu juvăţul [84].

13

(172 D, 183 B) Atunci Mehmet, fiul lui Baiazid, a luat împărăţia [85], avîndu-i în ajutor pe elini; domnului tribalilor i-a dăruit ţară destulă în vecinătatea lui [86]. După aceea, trimiţînd armată împotriva Daciei, a prădat această ţară. Domnul dacilor, trimiţînd la acesta soli a încheiat pace, cu condiţia plăţii unui tribut, pe care i l-a hotărît Mehmet împăratul [87].

14

(190 D, 202 B) Faţă de aceştia [88] deci aşa stătea împăratul Mehmet [89]. Binevoitor însă şi prietenos faţă de elini, a hotărît să-i ajute la orice i-ar cere, (203 B) din următorul motiv: Mustafa, unul dintre fiii lui Baiazid, imitîndu-l pe fratele său Musa, a venit la cîrmuitorul Sinopei, care-i era vrăjmaş fratelui lor Mehmet şi s-au legat ei cu jurămînt să fie aliaţi şi prieteni. A trimis solie şi la domnul Daciei, care i-a făgăduit să-l primească cu plăcere [90] şi, între altele, că-l va ajuta să dobîndească tronul. Şi a trecut Mustafa în Dacia şi a trăit acolo mai multă vreme, avînd cu sine trei sute de oameni şi a intrat în legătură cu cei mai de frunte dintre turci, adresîndu-se fiecăruia în parte. Dar cum nu izbutea să facă nimic (căci Mehmet era şi în altele cumpănit, (191 D) dar şi foarte priceput cum să-i trateze pe fruntaşii turcilor şi era blînd din fire şi spunea că Mustafa nu este fiu drept al lui Baiazid şi că nu se ştia în nici un fel de existenţa lui, iar copilul adevărat al aceluia a murit la un prieten, un bărbat foarte drept din fire, care a venit să-i vestească moartea copilului), Mustafa, cum nimic nu-i ieşea după gîndul său din Dacia, crezînd că-i va merge mai bine dacă se va duce la elinii aşezaţi în mijlocul împărăţiei lui Mehmet, pleacă din Dacia, prin mijlocul Traciei la Terme,

[82] Spre Ţara Românească.

[83] Mehmed I (1413–1421).

[84] Sfîrşitul lui Musa nu este redat de Laonic Chalcocondil întocmai cu realitatea, v. Decei, *op. cit.*, p. 76.

[85] Mehmed I (1413–1421) este primul domnitor otoman care poartă titlul de sultan. În momentul înfrîngerii lui Musa, fratele său, el venise ca aliat al bizantinilor, pentru a despresura Constantinopolul asediat de acesta.

[86] Mehmed I satisface cererile lui Ştefan Lazarević, despotul Serbiei, privind teritorii din Macedonia. Musa nu împlinise aceste deziderate, provocînd ruperea alianţei cu despotul sîrb.

[87] Laonic Chalcocondil nu este confirmat în privinţa acestor ştiri de izvoarele otomane, nici de alte izvoare contemporane. Se pare că Mehmed I nu a întreprins, la începutul domniei sale, nici o expediţie de pedepsire contra lui Mircea cel Bătrîn, susţinătorul lui Musa. „Închinarea" lui Mircea la care face aluzie Laonic s-a petrecut, potrivit izvoarelor de care dispunem, abia după ce domnul Ţării Româneşti susţinuse pe rivalul lui Mehmed I, fratele acestuia Mustafa, ceea ce provocase expediţia lui Mehmed din 1417 împotriva românilor, v. Decei, *op. cit.*, p. 77, 78–81. Această expediţie e povestită mai jos de Chalcocondil.

[88] Laonic a trecut în revistă în paginile precedente acestui pasaj raporturile lui Mehmed I cu vecinii săi.

[89] Mehmed I (1413–1421).

[90] Mustafa, ajutat de Isfendiyar bey din Kastamonu şi Sinope, trece în Ţara Românească, la Mircea, potrivit sfaturilor Veneţiei cu care intrase în legătură, în 1415, cf. Decei, *op. cit.*, p. 78.

μέσης τῆς Θρᾴκης ἐπὶ τὴν Θέρμην, πόλιν Ἑλληνίδα. καὶ ἐς λόγους ἀφικόμενος τῷ Ἑλλήνων ἄρχοντι εἰσῇει τε εἰς τὴν πόλιν καὶ κατελήφθε.

(204 B) Μεχμέτης δὲ ὡς ἐπύθετο τάχιστα ἐς τὴν Θέρμην ἀφικέσθαι τὸν ἀδελφόν, αὐτίκα οὐδὲν ἐπισχὼν δρομαῖος ἐπῄει ἐπὶ τὴν Θέρμην, παραλαβὼν στρατόν, καὶ ἐζήτει τὸν ἀδελφὸν τοὺς Ἕλληνας. ὁ μέντοι τῆς Θέρμης ἄρχων ἄγγελον πέμψας ἐπὶ τὸν Βυζαντίου βασιλέα ἐδήλου τε, ὡς ἔχει αὐτῷ περὶ τοῦ παιδὸς Παιαζήτεω Μουσταφᾶ, καὶ ὡς Μεχμέτης ἐπελαύνων ἐξαιτοῖτο τὸν ἀδελφὸν οἷα ψευδῆ ὄντα καὶ διαφθείροντά γε αὐτοῦ. βασιλεὺς δὲ πρέσβυν τε ἔπεμψε πρὸς Μεχμέτην, καὶ συνέθετο αὐτῷ τὸν Μουσταφᾶν ἐς φυλακήν τε ποιήσασθαι καὶ μηδαμῇ μεθιέναι τε ἀπιόντα. καὶ ἐπὶ τούτῳ ὅρκιά τε ἐποιήσαντο, καὶ Μουσταφᾶν ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν τῇ ἄκρᾳ τῆς πόλεως καθείρξαντες, αὐτόν τε τὸν Μουσταφᾶν, καὶ τὸν Σμύρνης ἄρχοντα Ζουναΐτην, ἅμα αὐτῷ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ τὴν Θέρμην ἀφικόμενον καὶ συνεπιλαβόμενον τοῦ πρὸς Μεχμέτην πολέμου. (192 D) τούτους μὲν οὖν Ἕλληνες εἶχον ἐν φυλακῇ ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον, μετὰ δὲ ταῦτα ἤγαγον ἐς τὴν Λῆμνον καὶ ἐς τὴν Ἴμβρον, καὶ αὐτοῦ εἶχον ἐν φυλακῇ, ἐς ὃ δὴ ἐτελεύτησε Μεχμέτης ὁ Παιαζήτεω. τότε μὲν δὴ χαριζόμενοι τῷ βασιλεῖ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν ὁμοίαν ἀνταποδιδόντες, κατέθεντο τούτους ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆς Πελοποννήσου· καὶ οὐκ ἔστιν, ὅτου ἀποτύχοιεν διὰ ταῦτα παρὰ βασιλεῖ Μεχμέτῃ.

15

(217 B, 203 D) τὴν μέντοι Δακίαν στρατεύματα ἐπιπέμψας τήν τε χώραν (204 D) ἐληΐζετο καὶ Παιονοδακίαν, Βρενέζεω τοῦ Χοτζαθερίζεω θεράποντος ἡγουμένου τε καὶ ἔργα μεγάλα ἀποδεικνυμένου, πρὸς δὲ καὶ Μιχαήλεω τοῦ τῆς Εὐρώπης αὐτῷ στρατηγοῦ στρατιάν τε ἄγοντος ἐπὶ τοὺς Παίονας καὶ Παιονοδακίαν καὶ δὴ καὶ Ἰλλυρίους.

16

239 B, 17 D (II, 1) [...] τούτῳ μὲν οὖν τἀνδρὶ ἔστι καὶ ἄλλα ἀποδεδειγμένα ἔργα ἐς ἀφήγησιν οὐκ ἀχρεῖα, δι' ἃ δὴ εὐδοκιμῶν παρὰ βασιλεῖ ἐπὶ τὴν τοῦ Βρενέζεω χώραν ἐχώρει. καὶ ἐπὶ Δακίαν οὐ πολλῷ ὕστερον πεμφθεὶς ὑπὸ Ἀμουρατέω τήν τε χώραν ἐδῄωσε, καὶ στρατὸν αὐτοῦ συλλεχθέντα οὐ σμικρὸν τρέψατο, καὶ νίκην ἀνείλετο περιφανῆ ἀνδράποδά τε καὶ λείαν πολλήν.

oraș elin [91]. Și intrînd în tratative cu conducătorul elinilor [din oraș], a pătruns în cetate și a fost reținut acolo. (204 B) Iar Mehmet, care a auzit foarte repede că fratele său a sosit la Terme, îndată, fără întîrziere, s-a așternut la drum spre Terme, luînd cu sine armată și-și cerea fratele de la elini. Dar guvernatorul Termei, trimițînd un crainic la împăratul din Bizanț, i-a arătat ce i s-a întîmplat cu fiul lui Baiazid, Mustafa și că Mehmet, năvălind, își cere fratele ca pe un înșelător ce-i aduce pagubă. Atunci împăratul [92] a trimis un sol la Mehmet și s-a înțeles cu el să-l pună sub pază pe Mustafa și să nu-l lase să se întîlnească cu nimeni și să nu plece nicăieri. Au făcut jurăminte pentru a întări aceste înțelegeri și pe Mustafa l-au închis în cetățuia orașului Epidaur, din Peloponez, pe Mustafa însuși și pe conducătorul Smirnei, Zunait [93], care venise împreună cu el din Dacia la Terme și luase parte alături de el la războiul împotriva lui Mehmet. (192 D) Pe aceștia deci, elinii i-au ținut în închisoare mai multă vreme, apoi i-au dus în Lemnos și în Imbros [94] și i-au ținut acolo în închisoare pînă ce a murit Mehmet, fiul lui Baiazid. I-au făcut deci atunci pe plac elinii împăratului și dîndu-i ce i se cuvenea, i-au pus pe aceștia în închisoare la Epidaur, în Peloponez. Și din această pricină Mehmet împăratul nu le refuza nimic.

15

(203 D, 217 B) Trimițînd [95] oști asupra Daciei [96], a prădat și această (204 D) țară și Peonodacia [97]; era comandat al armatei slujitorul său Brenez, fiul lui Hogeateriz [98] care a și făcut mari fapte de vitejie; la fel și Mihail, generalul armatei din Europa, care a condus oastea asupra peonilor [99] și a Peonodaciei și încă și asupra ilirilor [100].

16

(17 D (II, 1) 239 B Acest bărbat a făcut și alte isprăvi bune de istorisit, pentru care a dobîndit nume bun la împărat și a fost pus în locul lui Brenez [101]. Și nu mult mai tîrziu a fost trimis de Amurat împotriva Daciei și a pustiit țara și a pus pe fugă oastea nu mică adunată acolo și a cîștigat o biruință strălucită și a luat robi și pradă multă [102].

---

[91] Este vorba de Tesalonic, unde se refugiază Mustafa împreună cu partizanul său Cüneyd bey, în 1419, după o înfrîngere suferită din partea lui Mehmed I, cf. Decei, *op. cit.*, p. 79.

[92] Manuel al II-lea Paleologul (1391–1425).

[93] Cüneyd bey, care împreună cu alți bei dizidenți se refugiaseră în Țara Românească, alături de Mustafa.

[94] Potrivit izvoarelor turcești, în 1421, Mustafa ocupase Adrianopolul, bătea monedă proprie și intrase în tratative de pace cu bizantinii. Apoi a trecut în Anatolia, a fost învins de noul sultan Murad al II-lea (1421–1451), fiul lui Mehmed I și urmărit în Peninsula Balcanică. A încercat să se refugieze în Țara Românească, dar a fost prins și spînzurat la Adrianopol, în 1422, v. Decei, *op. cit.*, p. 79.

[95] Este vorba de Mehmed I (1413–1421).

[96] Țării Românești. Laonic revine, probabil, la expediția pe care o amintise ceva mai înainte, fixînd-o în primii ani ai domniei lui Mehmed (fr. 13).

[97] Transilvania.

[98] Evrenos bey.

[99] Peoni = unguri.

[100] Bosniecii.

[101] Este vorba de Turahan bey, pașă de Vidin.

[102] Autorul se referă poate la expediția din 1421, cînd turcii aduc în locul lui Dan al II-lea, în Țara Românească pe Radu Praznaglava.

253 B, 30 D (II, 1) Ἀμουράτης δὲ ὡς ἐγένετο ἐπανιὼν ἀπὸ Καραμάνου
ς τὰ βασίλεια, Μεζέτην τὸν τῆς Εὐρώπης αὐτῷ στρατηγὸν ἐκέλευε, λαβόντα
τρατόν, ὅσον ἂν βούληται, καὶ πεζὸν ἅμα καὶ ἱππικόν, ἀγαγέσθαι τε καὶ
λαύνειν ἐπὶ Παιονοδακίαν ὡς καταστρεψόμενον αὐτῷ τὴν χώραν. ὁ δὲ λαβὼν
ό τε Εὐρώπης στράτευμα καὶ ἀζάπιδας τῆς Εὐρώπης καὶ ἱπποδρόμους τοῦ βασι-
έως, ὅσοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐγένοντο, ἀφίκετο ἐπὶ τὸν (31 D) Ἴστρον, διαβὰς δὲ
ὸν Ἴστρον ἐπὶ Παιονοδακίαν τὴν Ἀρδέλιον χώραν καλουμένην. τὸ δὲ Ἀρδέλιον
οῦτο ἀπὸ Πρασοβοῦ τοῦ ὄρους ἐπὶ Παιονίαν διήκει, ἐντὸς δρυμῶνος γενομένη
πασα ἡ χώρα, καὶ πόλεις ἔνεισιν ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ οὐκ ὀλίγαι, μητρόπολις
ὲ αὐτῶν τὸ Σιβίνιον καλούμενον. γλώττῃ δὲ χρῶνται οὗτοι τὰ μὲν τῇ Παιόνων
ι δὲ καὶ Δακῶν, διαίτῃ τε καὶ ἤθεσι τοῖς Παιόνων. καὶ ὑπὸ τῷ Παιόνων βασιλεῖ
όσα ἡ χώρα αὕτη ἄρχοντά τε δέχεται, ὃν ἂν αὐτοῖς ἐφιστῴη ὁ βασιλεὺς
αίονα. αὐτόνομοι δὲ αἱ πόλεις οὖσαι, καὶ ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τὸ Σιβίνιον
θυνόμεναι, παρὰ δὲ τῷ ἄρχοντι σφᾶς, ὅποι ἂν κελεύοι ἐπὶ ἐκστρατείαν, καὶ
ς προσόδους ἀποδιδόντες, ἀξιοῦσι πολιτεύεσθαι σφίσιν αὐτοῦ ἐς τὸ ἐπιχώριον
ιτριον ἔθος. ἐπὶ ταύτην οὖν δὴ τὴν πόλιν τὸν Ἴστρον διαβὰς ὁ Μεζέτης
αυνεν ὡς πολιορκήσων, καὶ ἀγχοῦ ἐπὶ τῇ πόλει γενόμενος ἐστρατοπεδεύετο.
ταῦθα δὲ ὡς ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, τηλεβόλῳ βληθεὶς ὁ τοῦ στρατοῦ ἡγεμὼν
ελεύτησε. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀπεχώρει ἐντεῦθεν ὁ στρατὸς ἐπειγόμενος ἐπὶ
ν διάβασιν τοῦ Ἴστρου, συλλεχθέντες οἱ τοῦ Ἀρδελίου ἄνδρες, ὡς ἠδύναντο
ῆναι τὸν στρατὸν ἔτι ἐν τῇ χώρᾳ διατρίβοντα, πολλούς τε κατέβαλλον τοῦ
ρατεύματος, καὶ τρεψάμενοι ἐδίωκον φεύγοντας ἐπὶ τὸν Ἴστρον.

Μεζέτης μὲν οὖν ἀφικόμενος ἐπὶ Ἀρδέλιον οὕτως ἐτελεύτησε, καὶ ἀπε-
 νετο οὐκ ὀλίγον τι τοῦ στρατεύματος· βασιλεὺς δὲ ὡς ἐπύθετο τὸν Μεζέτου
νατον, συμφοράν τε ἐποιεῖτο, καὶ παρεσκευάζετό τε αὐτὸς ἐπὶ Παιονοδακίαν
ατευσόμενος, καὶ (32 D) κήρυκας πέμπων περιαγγέλοντας τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ
ι ἦρι ἐδόκει ἐξελαύνειν. μετὰ δὲ συμβουλεύσαντος Σαβατίνεω εὐνούχου,
ρὸς τὰ ἐς πόλεμον αὐτοῦ πολλαχῇ γενομένου, ἐπέτρεψέ τε τὸν στρατὸν αὐτῷ,
ἐκέλευσε λαβόντα ἐξηγήσασθαι ἐπὶ Παιονοδακίαν, καὶ μὴ ἀνιέναι πρὶν ἢ
αστρεψάμενον ἀπελαύνειν. οὗτος μὲν δὴ παραλαβὼν τὸν βασιλέως στρατὸν
νεήλυδας τῶν θυρῶν ἀμφὶ τοὺς τετρακισχιλίους, τόν τε Ἴστρον διέβαινε
τὸν στρατὸν αὐτοῦ σύμπαντα διεπορεύετο ἐς τὴν Ἀρδελίου χώραν. ἤλαυνε
διὰ τῆς Παιόνων χώρας ἡμέρας (255 B) τινάς. Ἰάγγος δὲ ὁ Χωνιάτης, ἀνὴρ
ε δὴ εὐδοκιμῶν παρὰ τοῖς Παίοσι καὶ τό τε Ἀρδέλιον ἐπιτετραμμένος ὑπὸ
Παιόνων βουλῆς, συνήγαγέ τε στρατὸν ὡς μέγιστον, ὡς ἠδύνατο, ἀπὸ Ἀρ-
ίου, καὶ Παιόνων συμπαραλαβὼν ἐπῄει, ἑπόμενος τῷ Σαβατίνῃ κατὰ τὸ ὄρος.

30 D (II, 1) Dar Amurat [103], de îndată ce s-a întors în capitală din expediția împotriva lui Caraman [104], i-a poruncit lui Mezit, generalul armatelor sale din Europa, să ia oaste cîtă vrea și pedestră și de călăreți și să o ducă împotriva Peonodaciei ca să cucerească pentru el această țară. Acela, luînd armata din Europa, și pe azapii [105] din Europa și cavaleria împăratului, cîtă era în Europa, a venit la Istru (p. 31) și a trecut peste Istru în Peonodacia, țară numită [și] Ardeal. Ardealul acesta se întinde de la muntele Prasovon pînă în Peonia [106] și toată țara se află înăuntrul unei păduri. Și în țara aceasta se găsesc nu puține orașe, iar metropola lor se numește Sibinon [107]. Oamenii de aici vorbesc unii limba peonilor [108], alții pe a dacilor [109], felul lor de trai și moravurile sînt de-ale peonilor. Și țara aceasta este supusă regelui peonilor și primește drept conducător pe acel peon pe care li-l pune în frunte regele [110]. Orașele sînt autonome și se găsesc sub jurisdicția metropolei Sibinon; și merg alături de voievod în război, oriunde le-ar porunci și, pentru că plătesc dările, cer să-și administreze orașele după obiceiul strămoșesc al locului. Așadar asupra acestui oraș [111] mergea Mezit, după ce trecuse Istrul, cu gînd să-l asedieze. Și, ajungînd în apropierea orașului, și-a așezat tabără. Pe cînd asedia orașul, conducătorul armatei a fost lovit de un proiectil de tun și a murit. După aceea, armata s-a îndepărtat de aici și se grăbea să treacă Istrul, dar oamenii Ardealului adunîndu-se ca doar să poată să ajungă oastea pe cînd se mai afla în țara lor, i-au doborît pe mulți din oaste și înfrîngîndu-i îi urmăreau în fuga lor spre Istru.

Așa a murit deci, venind în Ardeal, Mezit [112] și au pierit nu puțini din oastea lui. Iar împăratul, aflînd de moartea lui Mezit, o socotea drept mare nenorocire și se pregătea să pornească el însuși la luptă împotriva Peonodaciei și (p. 32), trimițînd pretutindeni crainici care să-i vestească plecarea, a hotărît să pornească o dată cu primăvara. Mai apoi însă, sfătuit de eunucul Sabatin [113], un bărbat care adeseori l-a ajutat în războaie, i-a încredințat acestuia armata și i-a poruncit s-o ia și să o ducă asupra Peonodaciei și să nu se lase și să nu plece de acolo decît după ce va fi dobîndit biruință. Acesta deci, luînd armata împăratului și vreo patru mii de ieniceri de la Poartă, a trecut Istrul și mergea cu toată oastea împotriva țării Ardealului. Și a mers cîteva zile prin țara peonilor. Dar Iancu Choniates [114], bărbat cu mare faimă atunci la peoni și care primise din partea Sfatului peonilor conducerea Ardealului, a strîns cît de multă armată a putut din Ardeal și a luat și peoni și a

---

[103] Murad al II-lea (1421–1451).

[104] Laonic se referă la expediția lui Murad al II-lea împotriva principatului Karaman, cel mai important rival al statului otoman în secolul al XV-lea din centrul și sudul Anatoliei, incorporat mai tîrziu sultanatului otoman. Expediția aici amintită se încheie în 1436, cf. Decei, *op. cit.*, p. 87.

[105] Ostași pedeștri; Mezid bey era sangeacbey de Vidin.

[106] Ungaria.

[107] Sibiu.

[108] Limba maghiară.

[109] Limba română.

[110] Laonic se referă la voievodul Ardealului.

[111] Asupra Sibiului.

[112] Mezid bey a căzut pe cîmpul de luptă la 22 martie 1442, în bătălia de la Poarta de Fier, între Transilvania și Banat, învins de Iancu de Hunedoara, v. Decei, *op. cit.*, p. 89.

[113] Beilerbeiul Rumeliei Haidin („Eunucul") Șehabeddin pașa supranumit și Kula Șahin pașa, cf. Decei, *op. cit.*, p. 89

[114] Iancu de Hunedoara.

Σαβατίνης μὲν δή, ὡς ἐντὸς τῆς χώρας ἤδη ἄλλος γενόμενος, ἐνόμιζε καλῶς χειν αὐτῷ τὴν χώραν ἐπιδραμεῖν. ἐπαφεὶς τοίνυν τοὺς ἱπποδρόμους καὶ τοῦ τρατοῦ πολύ τι μέρος ἐπὶ διαρπαγὴν τῆς χώρας, ὡς ἀφαρπάσαιντό τε τὴν χώραν ὑτοῦ σύμπασαν καὶ κερδανοῖ μέγιστα, καταλείφθη ὀλίγοις τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ν τῷ στρατοπέδῳ. ἐνταῦθα ὡς ᾔσθετο Ἰάγγος τό τε στρατόπεδον ἔρημον ἀνδρῶν αταλειφθῆναι, καὶ οἱ καλῶς ἔχειν ἡγούμενος ἐπεισπεσεῖν ἐς τὸ στρατόπεδον ῶν πολεμίων, ἐπικαταβὰς ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐμβάλλει τε ἐς τὸ στρατόπεδον τοῦ αβατίνεω. καὶ ὁ μὲν Σαβατίνης ἐπεξελθεῖν μέντοι οὐκ εἶχεν, ὅτι καὶ ἄξιον όγου μαχέσασθαι, φυλάξαι δὲ τὸ στρατόπεδον (33 D) πειρώμενος καὶ οὐκ ἠδύ-ατο, βιασαμένων τῶν μετὰ τοῦ Ἰάγγου Παιόνων, ἐς φυγήν τε ἐτράπη καὶ ἐπὶ ὸν Ἴστρον ἐπείγετο φθῆναι ὡς διαβησόμενος. Ἰάγγος δὲ τὸ στρατόπεδον παρα-αβών, καὶ λόχους ὑπείσας αὐτοῦ ταύτῃ, ὥστε τοὺς ἐπανιόντας σὺν τοῖς ἀνδρα-όδοις συμπαρελάμβανε (256 B) διαφθείρων ἅπαντας. καὶ οὕτω δὴ τὰ πλείω οῦ στρατεύματος αὐτοῦ ταύτῃ κάκιστα διεφθάρη, καὶ νίκην νικᾷ ἀρίστην ἐς ῶν πρὸς αὐτοῦ Ἰάγγος ὁ Χωνιάτης.

18

256 B, 33 D (II, 1) Οὗτος γένους ὢν οὐ πάνυ τι φαύλου, ἀπὸ Χωνιάτης όλεως Ἀρδελίου ὡρμημένος ἐπὶ τὸν Τριβαλλῶν ἀφίκετο ἡγεμόνα, μεμισθω-ένος δὲ αὐτοῦ διέτριβε συχνόν τινα χρόνον, τόλμαν τε ἐπιδεικνύμενος ἀξίαν όγου καὶ σπουδήν, ὡς ὅ τι ἂν ἐπιπεμφθείη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. καὶ δὴ λέγεται αὶ τόδε. ὡς ἐξήλαυνεν ἐπὶ ἄγραν ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμών, καὶ λύκου ἐπι-ανέντος τῷ ἡγεμόνι ἐπεκάλει τὸν Ἰάγγον, ὡς ἐπὶ τῷ λύκῳ γένοιτο. ὁ δ' ὡς ρεληλύθει, τὸν θῆρα ἤλαυνεν ἀνὰ κράτος. πεσόντος δὲ τοῦ θηρὸς ἐς τὸν ταμὸν καὶ νηχομένου, ἐπεισπεσεῖν τε ἅμα ἐς τὸν ποταμὸν καὶ αὐτὸν καὶ ανηχομένου τοῦ ἵππου διαβῆναι, διαβάντα δὲ ἐπιδιώκειν οὐδαμῇ ἀνιέντα, λευτῶντα δὲ καταλαβεῖν τε τὸν λύκον καὶ ἀνελεῖν, μετὰ δὲ ἀφελόμενον τὸ ρμα τοῦ θηρὸς ἐλαύνειν ὀπίσω ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα, διαβάντα δὲ αὖθις τὸν πο-μὸν καὶ προεχόμενον τοῦ λύκου τὸ δέρμα εἰπεῖν «ὦ δέσποτα, ἐγένετο, ᾗ ἐπέ-ξας, καὶ τόν τε λύκον ἀνεῖλον, καὶ τὸ δέρμα ὧδέ σοι παρέστη, ὑπουργεῖν ι ἂν δέοι χρῆσθαι». τότε μὲν δὴ τὸ (34 D) θαῦμα ἀγασθέντα τὸν Τριβαλλῶν εμόνα εἰπεῖν λέγεται, ὡς οὐκ ἔστιν, ὅπως ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ μέγα δυνάμεως ἀφίξεται. τότε μὲν (257 B) δὴ οὕτως εἰπὼν τὸ ἐντεῦθεν χρήμασί τε ἐθε-τευε, καὶ διατρίψας αὐτοῦ χρόνον συχνόν ἀφίκετο ἐπὶ τοὺς Παίονας. λέγεται δὴ καὶ πρὶν ἐπὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα ἐλθεῖν, Ἀλιέω τοῦ Βρενέζεω έσθαι θεράποντα, καὶ θητεῦσαι παρ' αὐτῷ ἱπποκόμον γενόμενον. οὐκ ἔχω ὅπῃ τοῦτο ἀληθὲς εἶναι συμβάλλωμαι· τήν τε γὰρ ἂν φωνὴν ἐξέμαθε τὴν ρκων. ὡς μὲν οὖν ἐτράπετο ἐπὶ τοὺς Παίονας, καὶ συμπαραλαβών τινας ἑαυτοῦ παρῄει ἐπὶ τὰ βασίλεια, μισθὸν φάσκων ἥκειν αὐτοῖς σὺν τοῖς αὐτὸν ληψόμενος, ἐλάμβανέ τε τὸν μισθόν, καὶ ἐς διαφορὰν καθισταμένων Παιόνων πρὸς τοὺς Γερμανοὺς μεγάλα ἀπεδείκνυτο ἔργα, ὁπότε ἔδει αὐτίκα όντα, ἐν τάχει τε παραγενόμενος καὶ μαχόμενος ἀξίως λόγου. μετὰ δὲ ταῦτα πομένων αὐτῷ καὶ πολλῶν ἄλλων εὐδοκίμων ἐφαίνετο πανταχῇ, δι' ἃ δὴ

plecat împotriva lui Sabatin, aținîndu-se pe urma lui, dinspre partea munților. Sabatin, ajuns acum înlăuntrul țării, socotea că-i este la îndemînă să prade țara. Slobozind deci o bună parte din oaste și cavaleria la jaf, ca să prade țara și să-i adune pradă cît mai multă, a rămas în tabără cu puțini oameni în jurul său. Atunci, Iancu, băgînd de seamă că tabăra a fost lăsată deșartă de oameni și socotind că-i vine bine să cadă asupra taberei dușmanilor, coboară din munte, năvălind asupra taberei lui Sabatin. Și Sabatin nu mai putea ieși ca să se lupte cît de cît, el încercă să apere tabăra (p. 33), dar nu mai poate s-o facă și, silit de peonii care erau cu Iancu, a luat-o la fugă și se grăbea să ajungă la Istru, cu gîndul să treacă pe malul celălalt. Iar Iancu, după ce a ocupat tabăra, a așezat chiar acolo oșteni la pîndă, de i-a prins pe cei ce se întorceau cu robi și i-a dat pe toți pierzării. Și așa a pierit pe loc în chipul cel mai nenorocit cea mai mare parte din armata aceluia și Iancu Choniates a biruit cu biruința cea mai frumoasă între biruințele sale [115].

18

(vol. II, 1, p. 33) Acesta [116] nu era de neam foarte de rînd și se trăgea din orașul Choniat [117], de unde a venit la cîrmuitorul tribalilor [118], de care a fost năimit cu leafă, stînd la el timp destul de mult; și a dat dovadă, la orice a fost trimis de [acest] cîrmuitor de mult curaj și silință. Se povestește și următorul lucru. Ieșise odată la vînătoare cîrmuitorul tribalilor și ivindu-se în calea lui un lup, el l-a chemat în ajutor pe Iancu, să-i vină de hac lupului. Cum lupul și trecuse mai departe, acesta a prins să urmărească din răsputeri fiara. Și cînd fiara a căzut într-un rîu și înnota a sărit și el în apă; calul a înnotat și a trecut pe malul celălalt și, odată trecut nu s-a lăsat cu nici un chip și a continuat să-l urmărească pe lup și, în sfîrșit, l-a ajuns și la ucis. Apoi, jupuind fiara de blană, s-a întors la cîrmuitorul [tribalilor], trecînd din nou rîul și întinzîndu-i pielea lupului i-a spus: „Stăpîne, s-a făcut precum ai poruncit: l-am ucis pe lup și pielea e aici, înaintea ta, să-ți slujească la ce-ți trebuie s-o folosești". Atunci, cîrmuitorul tribalilor, uimit (p. 34) de această ispravă, a spus — zice-se — că nu e cu putință ca acest bărbat să nu ajungă la mare putere. După ce a vorbit astfel atunci, [Iancu] a slujit mai departe pe bani și după ce a stat aici destul de multă vreme, a ajuns la peoni [119]. Se mai spune că, încă înainte de a fi venit la cîrmuitorul tribalilor, ar fi fost în slujba lui Ali, fiul lui Brenez [120] și că i-a slujit pe leafă ca îngrijitor de cai. Nu pot spune însă cît adevăr este în aceasta; chiar graiul turcilor l-ar fi învățat. Cînd s-a dus la peoni, a mai luat cîțiva oameni cu sine și s-a înfățișat la palat, spunînd că a venit cu oamenii lui să ia slujbă pe leafă; și a luat leafă. Și cînd peonii au intrat în conflict cu germanii, a săvîrșit mari isprăvi, apărînd îndată acolo unde era nevoie și luptînd cu vrednicie îndată ce apărea. Mai tîrziu mulți alții au venit sub ascultarea lui și faima i s-a lățit pretutindeni; din aceste pricini Sfatul

---

[115] Iancu de Hunedoara a cîștigat victoria asupra armatei lui Șehabeddin pașa, pe valea superioară a Ialomiței, la 6 septembrie 1442. Strălucita victorie a fost consemnată și de cronicile turcești care ridiculizează pe beilerbei. Șehabeddin a fost destituit și înlocuit cu Candarli Kasim pașa, cf. Decei, *op. cit.*, p. 90.

[116] Iancu de Hunedoara.

[117] Hunedoara.

[118] Despotul sîrb Ștefan Lazarević (1389 – 1427).

[119] La unguri, adică la curtea lui Sigismund de Luxemburg.

[120] Fiul lui Evrenos bey.

καὶ ἐπέτραπτο τὴν τῆς Ἀρδελίου χώρας ἀρχὴν ὑπὸ τῆς Παιόνων βουλῆς. καὶ ἄρχων ταύτης τῆς χώρας τόν τε Σαβατίνην εὐνοῦχον τοῦ βασιλέως στρατηγὸν καθεῖλέ τε καὶ ἐτρέψατο, νίκην ἀνελόμενος εὐδοξοτάτην, ἀφ' ἧς δὴ τὰ Παιόνων πράγματα ἐπανῆκεν ἐπὶ τὴν πρότερον σφῶν κατάστασιν γενόμενα, ἀφ' οὗ κατὰ χρόνον Παιαζήτεω τὸν βασιλέα Παιό (258 B) νων ἐς Σιγισμοῦνδον τρεψαμένου, τήν τε χώραν ἐπελαύνοντες ἐδῄουν θαμὰ (35 D) ληϊζόμενοι οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλεῖστα ἀγόμενοι ἐνέπλησαν τήν τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ἀνδραπόδων Παιονικῶν. ἐπεί τε Ἰάγγος ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν Ἀρδελίου χώραν τόν τε εὐνοῦχον ἐτρέψατο καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐτρέψατο Τούρκους, τόλμῃ τε ἐχρήσαντο οἱ Παίονες ἀπὸ τοῦδε, καὶ ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐς τοὺς Τούρκους ἄξια λόγου. τόν τε γὰρ Ἴστρον διαβάντες πολλάκις διέφθειρον, καὶ ὅποι περιτύχοιεν ὀλίγοι πολλοῖς οὖσι τοῖς Τούρκοις, εὐπετῶς τε περιεγένοντο καὶ οὐδὲ εἰς χεῖρας ἀφικομένους σφίσιν ἐτράποντο.

Τότε μὲν δὴ περιγενόμενος ἐπὶ μέγα ἐχώρει δυνάμεως. καὶ στρατηγὸς δὲ μετὰ ταῦτα ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τῆς Παιόνων βουλῆς πρὸς τοὺς Τούρκους τε καὶ Γερμανοὺς τὸν πόλεμον διέφερε, γενναιότατα διαγωνιζόμενος. οἱ μέντοι Παίονες πρός τε τοὺς Γερμανοὺς διενεχθέντες τε ἐπολέμουν, ἀπὸ αἰτίας τῆσδε ἐς διαφορὰν ἀλλήλοις ἀφικόμενοι. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς Τζέχους, τοὺς Βοεμίους καλουμένους, ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον τὸν πόλεμον διαφέροντες μεγάλα κακὰ ἐποίουν ἀλλήλους. τρέπονται δὴ οὖν διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν διαφορὰν ἐπὶ τοὺς Πολανίους, καὶ ἐπαγόμενοι τὸν βασιλέως ἀδελφιδοῦν παῖδα βασιλέα τε σφίσιν ἐστήσαντο, καὶ τοῖς Πολανίοις χρησάμενοι συμμάχοις τοῖς τε Γερμανοῖς καὶ Βοεμίοις ἐπέκειντο χαλεπῶς, καὶ ἐδῄουν τὴν χώραν, καὶ πόλεις αὐτῶν ἐπιόντες ἐνεπίμπρων οὐκ ὀλίγας. καὶ δὴ καὶ ἐς μάχην καταστάντες ἐμάχοντο· καὶ ὁτὲ μὲν περιεγένοντο οἱ Παίονες, ὁτὲ δὲ καὶ ἡττῶντο, καὶ ἐπὶ βραχὺ αὖθις (259 B, 36 D) ἀναλαμβάνοντες σφᾶς ἐμάχοντο. τήν τε γὰρ μάχην ποιοῦνται τάδε τὰ ἔννη κατὰ τὸ καρτερόν, οὐδενὸς φειδόμενοι, ἀλλὰ δόμασί τε ἐπιόντες καὶ τηλεβόλοις καὶ σιδηρείοις καταπέλταις ἱππικοῖς καὶ ἑτέροις βέλεσι διαμαχόμενοι κατακαίνουσί τε ἀλλήλους. ἐπειδὰν δὲ ἐς φυγὴν γένωνται, οὐκέτι ἀνήκεστον συμβαίνει σφίσιν ἐς τὴν φυγήν, ἀλλ' ἢν παραδιδῷ τις ἑαυτὸν καὶ ὁμολογίᾳ χρῷτο ὡς ἡττημένος, ἀφίησιν αὐτὸν ἀπιέναι, ἐφ' ᾧ τοῦ λοιποῦ μὴ διαμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπειδὰν συνίωσι τὰ στρατεύματα ἀλλήλοις καθιστάμενα ἐς τὴν μάχην. ταύτῃ μὲν δὴ ἐς ἀλλήλους κατὰ τὰς μάχας χρῶνται καταστάσει, ὥστε ἐπειδὰν τρέποιτο ἐς φυγὴν τὰ στρατεύματα, οὐ πολύ τι μέρος αὐτῶν τὸ ἐντεῦθεν ἀπογίνεσθαι.

19

259 B, 36 D (II, 1) Τὴν μέντοι Δακίαν αὐτοὶ οἱ Παίονες ἐπελθόντες, ἡγουμένου τοῦ Χωνιάτου, καθίστασαν Δᾶνον ἡγεμόνα αὐτοῖς καὶ πείθεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον. οὗτος μὲν οὖν ἐξελαυνομένου τοῦ Δρακούλεω ἡγεμόνος αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας ἰόντος, τήν τε χώραν κατέσχεν ὁ Δᾶνος, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους Δρακούλεω τοῦ ἡγεμόνος διειργάζετο, ὅποι πυθάνοιτο αὐτῶν τινα πε-

peonilor i-a încredințat guvernarea țării Ardealului. Și ca guvernator al acestei țări l-a înfrînt pe eunucul Sabatin, generalul împăratului și l-a biruit dobîndind o biruință preastrălucită, de pe urma căreia statul peonilor a ajuns iarăși în starea de mai înainte de vremea cînd în anii lui Baiazid, care l-a înfrînt pe regele peonilor Sigismund [121], turcii bîntuiau prin țară și o jefuiau și (p. 35) o prădau și luau cît mai mulți robi și-i duceau cu ei și umpleau Asia și Europa cu robi peoni. După ce însă Iancu, sosind în țara Ardealului, l-a învins pe eunuc și i-a învins pe turcii lui, peonii au devenit mai îndrăzneți și au săvîrșit fapte vrednice de amintit împotriva turcilor. Căci adeseori trecînd Istrul, le făceau stricăciuni și oriunde ar fi dat peste turci, care erau mai mulți, ei, cei puțini, îi învingeau cu ușurință și-i puneau pe fugă mai înainte chiar ca aceia să fi ajuns să se împotrivească în luptă.

Prin biruința de atunci [122], [Iancu] a ajuns la mare putere. Și a fost făcut de Sfatul peonilor general și a purtat război împotriva turcilor și a germanilor și mereu a luptat cu multă vitejie. Căci peonii nu se înțelegeau cu germanii și se certau cu ei, ajungînd din această pricină la război. După aceea, purtînd război vreme îndelungată și cu cehii, numiți boemi, își pricinuiau mari rele unii altora. Din cauza acestei neînțelegeri se îndreaptă către poloni și, aducînd un băiat, nepot al regelui și l-au făcut rege [123] și, avîndu-i aliați pe poloni, îi apăsau greu pe germani și pe boemi și le pustiau țara și, năvălind asupra orașelor, nu la puține dădeau foc. Ajungeau chiar să se încaiere în luptă și se luptau. Și uneori învingeau peonii, alteori erau biruiți și după scurtă vreme, refăcîndu-se (p. 36) din nou se luau la luptă. Căci neamurile acestea luptă din răsputeri și nu cruță pe nimeni, ci atacînd cu sulițele și luptînd cu tunuri și cu catapulte de fier, trase de cai și cu celelalte arme de aruncat [proiectile], se ucid unii pe alții. Odată ce o iau însă la fugă, nu se mai omoară, ci, dacă se predă cineva și se mărturisește înfrînt, îl lasă să plece, sub făgăduiala că în viitor nu va mai lupta cu ei, dacă oștile s-ar mai întîlni și s-ar mai încăiera. Conducîndu-se în luptele dintre ei după această lege, odată ce o iau la fugă, nu mai pier mulți dintre ei.

19

(vol. II, 1, p. 36) Dar și în Dacia năvălind peonii aceștia sub conducerea lui Choniates, le-au pus domn [dacilor] pe Dan [124] și le-au poruncit să asculte de el. Domnul lor Dracul [125] a fost izgonit și a mers la Poarta împăratului și țara a ocupat-o acest Dan și pe cei care țineau cu domnul Dracul îi dădea pieirii ori pe unde afla că mai trăiește vreunul dintr-înșii. Se spune

[121] Aluzie la victoria lui Baiazid de la Nicopole (1396).

[122] Victoria lui Iancu de Hunedoara asupra lui Șehabeddin, mai sus descrisă.

[123] Laonic se referă la încoronarea lui Vladislav al III-lea Iagiello al Poloniei (1434–1444) ca rege al Ungariei sub numele de Vladislav I (1440–1444), dar face, se pare, o confuzie între acesta și nevîrstnicul Ladislau Postumul (1444–1457), cînd îl numește „băiat".

[124] Dan al III-lea sau Basarab Voievod (1442–1443), instalat de Iancu de Hunedoara.

[125] Vlad Dracul (1436–1442; 1443–1447).

ιεῖναι. οὗτοι μὲν δὴ λέγονται παῖδες γενέσθαι τοῦ Μύρξεω νόθοι, καὶ τούτων
νίους πλαττομένους ὑπὸ τῶν (260 B) τῆς χώρας γένει τε καὶ πλούτῳ εὐδοκι-
ιούντων καθίστασθαι ἐς τὴν τῆς Δακίας ἡγεμονίαν, ὡς ξύμφορά τε ἅμα καὶ
υσιτελῆ ἔσοιτο σφίσινές τὴν (37 D) ἀρχὴν καθισταμένων. ὧν δὴ ἕνα τε καὶ
ύο ἀναπυνθανόμενος εὗρον, καὶ ἐξέμαθον τό τε γένος αὐτῶν καὶ τοὺς πατέρας·
λλ' οὐκ ἐξοίσω ἐς τοὺς πολλοὺς τοὔνομα διασημήνας. Δᾶνος μὲν οὖν τότε
πὸ Παιόνων κατήχθη ἐς τὴν [Παιόνων][2] ἀρχήν, καὶ ἔσχε τὴν χώραν, θερα-
εύων τε ἀπὸ τοῦδε διετέλει τοὺς Παίονας. καὶ ὡς ἐπέκειντο τὴν χώραν δια-
αίνοντες κρύφα οἱ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον καθεστῶτες ὕπαρχοι,
ρέσβεις τε ἔπεμπεν ὡς βασιλέα, καὶ εἰρήνην αἰτούμενος ἔπρασσεν, ὅπως αὐτῷ
νοιτο, ἀπαιτηθεὶς ἀπάγειν ἐς τρισχίλια τόξα καὶ θυρεοὺς τετρακισχιλίους
ῦ ἐνιαυτοῦ, σπονδάς τε ἐποιήσατο. καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ κατάστασιν εὖ ἔχουσαν
υτῷ ἀφικόμενος ἡγεμόνευέ τε τῆς Δακίας, καὶ πρὸς τὸν Μπογδανίας τῆς με-
ίνης ἡγεμόνα ἄγγελον πέμψας εἰρήνην τε ἐποιήσατο, καὶ ἐπιγαμίαν αὐτῷ
ιησάμενος συνεβάλλετο αὐτῷ ἐς τὸν πρὸς τὸν Δρακούλην μετὰ ταῦτα πό-
μον.

20

282 B, 58 D (II, 1) Ἀμουράτης δὲ ὁ Μεχμέτεω μετὰ τὴν ἐπὶ Καραμᾶνον
ισιν ἐστρατεύετο ἐπὶ Δακούς, ὡς τὸν τοῦ Δρακούλεω παῖδα κατατάξων ἐπὶ
' ἀρχήν. καὶ ὡς ἐπελαύνων ἤδη ἀπὸ τῶν βασιλείων παρασκευασάμενος, ἐπυν-
ετο Καραμᾶνον νεωτερίζοντα περὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ βουλεύεσθαι ἀπόστασιν,
ιπαραλαβόντα καὶ τὸν τοῦ Κανδυλόρου ἡγεμόνα καί τινας ἄλλους τῶν τῆς
ίας, ἐλπίζοντα Παίονας ὡς ἐν βραχεῖ παρεσομένους ἐπ' αὐτὸν στρατῷ πολλῷ
όντας· καὶ τούς τε λοιποὺς τῶν τῆς (283 B) Ἀσίας τυράννων παρεκάλει ἐπὶ
ἀπόστασιν. ἐπὶ τοῦτον δὴ ἀναζεύξας Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτεω ἐστρατεύετο,
Τουραχάνην τὸν Θετταλίας ὕπαρχον ἐπέστελλεν ἐλαύνειν ἐπὶ τὸν Πελο-
νήσου Ἰσθμόν, καὶ καθελεῖν τε τὸν Ἰσθμόν, καὶ ἐπιδραμόντα τὴν Πελο-
νήσου χώραν, ὅση ὑπὸ τοῖς Ἑλλήνων ἡγεμόσι τυγχάνει οὖσα, ἀπελαύνειν.

21

283 B, 59 D (II, 1) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο, Γεώργιος ὁ Τριβαλλῶν ἡγεμὼν
όγους τῷ τε Ἰάγγῳ καὶ τῷ Παιόνων βασιλεῖ ἀφικόμενος, καὶ τῶν ἀρίστων
Ιαιονίας μετιὼν ἕκαστον, ἐνῆγεν ἐπὶ Ἀμουράτῃ στρατεύεσθαι, καὶ χρήματα
ὴν στρατείαν ταύτην ὑπέσχετο ἱκανὰ δοῦναι αὐτοῖς Παίοσιν, ἃ δὴ καὶ
έγκατο αὐτοῦ, ταῦτα δὲ αὐτῷ συγκατεργάζετο καὶ Ἰάγγος, [ὃς][3] τοῖς μὲν
ησι φίλιος ἦν, αὐτῷ φίλος τε ὢν ἐτύγχανε.

[2] Παιόνων seclusit Darkó.
[3] ὅς om. codd.

de aceştia [doi] că au fost copii din flori ai lui Mircea [126]; iar de unii dintre [pretinşii copii din flori ai lui Mircea] se zice că sînt înfăţişaţi ca atare, fără temei, de către cei mai de seamă prin neam şi avere oameni ai ţării pentru a fi puşi la domnia Daciei spre folosul şi răsplătirea celor care i-au pus. (p. 37) Informîndu-mă despre unul—doi dintre ei, am aflat şi ştiu care le sînt neamul şi părinţii. Dar nu-i voi dezvălui mulţimii, însemnîndu-le numele. Dan a fost aşadar adus atunci de peoni la domnie şi stăpînea ţara, şi căuta să le fie de folos peonilor. Şi cum guvernatorii aşezaţi de împărat aici, lîngă Istru [127], făceau supărare ţării, trecînd pe furiş [fluviul], a trimis soli la împărat şi a cerut pace şi a izbutit să o dobîndească, cerîndu-i-se în schimb să dea în fiecare an trei mii de arcuri şi patru mii de scuturi şi a făcut tratate de pace [128]. Şi aşa, ajungînd să dobîndească o bună situaţie, domnea peste Dacia; şi trimiţînd solie şi la domnul Bogdaniei Negre [129] a făcut pace cu el şi, înrudindu-se prin căsătorie cu el, l-a avut în sprijin în războiul de mai tîrziu cu Dracul [130].

20

(vol. II, 1, p. 58) Dar Amurat, fiul lui Mehmet [131], după expediţia împotriva lui Caraman, a pornit cu armată împotriva dacilor, ca să-l aşeze la domnie pe fiul lui Dracul [132]. Şi cînd, după pregătirile făcute, a plecat din capitală, a auzit despre Caraman că, umblînd pe căile răzvrătirii faţă de stăpînirea lui, plănuieşte să se răscoale şi că s-a însoţit şi cu domnul din Candiloru [133] şi cu alţi cîţiva de prin Asia în nădejdea că peste foarte puţină vreme, peonii îl vor ataca pe Amurat, năvălind asupra lui cu armată multă. Şi-i chema şi pe ceilalţi cîrmuitori din Asia la răscoală. Atunci Amurat, fiul lui Mehmet, întorcîndu-se din drum, a pornit cu armata împotriva acestuia şi l-a trimis pe Turachan [134], guvernatorul Tesaliei, să meargă asupra Istmului din Peloponez şi să distrugă întăriturile de la Istm şi să prade ţara Peloponezului cîtă se află sub domnii elinilor şi apoi să se întoarcă înapoi.

21

(vol. II, 1, p. 59) În timp ce se întîmplau acestea, Gheorghe, domnul tribalilor [135], intrînd în tratative cu Iancu şi cu regele peonilor [136] şi stăruind pe lîngă fiecare dintre mai marii Peoniei, i-a făcut să pornească cu război împotriva lui Amurat şi le-a făgăduit peonilor că le va da pentru această expediţie bani destui, pe care i-a şi adus aici. În vederea acestui lucru s-a străduit alături de el şi Iancu, prieten fiind şi cu elinii şi cu el.

[126] Informaţie inexactă. Numai Vlad Dracul era fiu natural al lui Mircea.
[127] Laonic se referă la invaziile acîngiilor sau năvrapilor, cavaleria uşoară aşezată la hotarele statului otoman, în speţă la Dunăre şi condusă de bey. Făceau incursiuni de pradă şi cercetare.
[128] Ştire neconfirmată de alte izvoare.
[129] Moldovei.
[130] Despre o intervenţie a Moldovei în aceste evenimente nu avem alte indicaţii documentare.
[131] Murad al II-lea (1421—1451), fiul lui Mehmed I (1413—1421).
[132] Vlad Dracul.
[133] Este vorba de principatul Candar, cu centrul la Kastamonu şi Sinope, condus de Isfendiyar bey, aliatul lui Mircea cel Bătrîn.
[134] Turahan bey.
[135] Gheorghe I Brancović (1427—1456), despotul Serbiei.
[136] Albert al II-lea de Habsburg, rege al Ungariei (1438—1439).

307 B, 81 D (II, 1) Ὁ μέντοι βασιλεὺς τάς τε σπονδὰς ἐμπεδώσας πρὸς Ἀμουράτην τὸν Μεχμέτεω, οὐδὲν μέντοι ἧττον ἔπρασσε πρὸς τὸν Εὐγένειον τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα διαπρεσβευόμενος καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Παιόνων Λαδισλάον, νεωστὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν καταστάντα. ἐνῆγε δὲ αὐτὸν ὅτι μάλιστα Γεώργιος Βοῦλκος ἐστερημένος τε τῆς ἀρχῆς καὶ χρήματα μεγάλα ἐς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ξυμβαλλόμενος. δοκεῖ μέντοι καὶ Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης, τότε μέγα δυνάμενος καὶ δόξαν ἀποφερόμενος ἐς τὰς κατὰ Τούρκων στρατηγίας αὐτῷ, ἀναγνῶσαι εὖ μάλα βασιλέα Παιόνων ἐπὶ Ἀμουράτην τὸν Μεχμέτεω στρατεύεσθαι. ἐνταῦθα συλλέξας στρατὸν μέγιστον, συμπαραλαβὼν καὶ Δρακούλην τῶν Δακῶν ἡγεμόνα, Γεώργιον δ'αὖ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ γενόμενον. ἐπεὶ δὲ τὸν Ἴστρον διαβάντες ἐς τὴν τοῦ βασιλέως χώραν ἐγένοντο, ἐνταῦθα πᾶν, ὅ τι ἂν ἐμποδὼν γένοιτο αὐτοῖς, 308 B, 82 D (II, 1) δουλούμενοι ἐπορεύοντο, καὶ τάς τε κώμας καὶ Σοφίαν πόλιν εὐδαίμονα ἐμπιπρῶντες ἐδῄουν. Ἀμουράτης μέντοι ὡς ἐπυνθάνετο τοὺς Παίονας ἐπιέναι μεγάλῃ χειρί, σύμπαντας τοὺς τῆς Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης στρατοὺς συναγείρας ἐπῄει τε αὐτὸς ἅμα ὡς συμβολὴν ποιησόμενος. ἐπεί τε δὴ ἐς Βασιλίτζαν καλουμένην χώραν, κατέλαβεν αὐτοῦ τοὺς Παίονας στρατοπεδευομένους. καὶ Ἀμουράτης μὲν καὶ πρότερον στράτευμα ἐπιπέμψας ἐκέλευεν, ὥστε φυλάττειν τὸν Παιόνων στρατόν, ὅποι γένοιτο διασημῆναι αὐτῷ καὶ τό τε στενὸν τοῦ ὄρους τῆς Βασιλίτζης δένδροις φραξαμένους διακωλύειν πειρᾶσθαι. οἱ μὲν οὕτω ἐποίουν, καὶ φραξάμενοι ἐπειρῶντο κωλύειν καὶ πῃ καὶ ἐπειρῶντο οἱ Παίονες παριέναι εἴσω ἐπὶ τὴν Θρᾴκην. Ἀμουράτης δὲ ἐς τὸ ὄρος τὸ καθήμενον ἐπὶ τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ ἐστρατοπεδεύετο, ἐνταῦθα συλλέξας τοὺς ἀρίστους αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς δοκοῦντας ἐν στρατηγίαις γενέσθαι περιφήμους. ἦσαν δ' οὗτοι Ἰεσέ τε ὁ τοῦ Βρενέζεω, Τουραχάνης ὁ Θετταλίας ὕπαρχος, Κουμουλίης, Χασίμης ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς καὶ Ἰσαάκης ὁ τῶν Σκοπίων ὕπαρχος. ἀφικομένων δὲ αὐτῶν καὶ παρακαθημένων ἔλεγε τοιάδε.

«Ἄνδρες Μουσουλμάνοι, ὑμεῖς ὁρᾶτε, οἱ ἀνάγκης ἀφί (309 B) κετο τὰ πράγματα ἡμῶν. Παίονες γὰρ οἵδε ἐκστρατευόμενοι, καὶ τοὺς Δακοὺς καὶ Τριβαλλῶν ἡγεμόνα παραλαβόντες, στρατεύονται καθ' ἡμῶν. νῦν ὥρα ἐστίν, εἴ τι ἀγαθόν τις ἐπινοεῖ, ὅπως κρατήσει τόνδε (83 D) τὸν πόλεμοντιθεμένοις εὖ γένοιτο ἡμῖν, φράζειν ἐν τῷ παρόντι. ἐμοὶ γὰρ πολεμητέα τε εἶναι ἡμῖν καὶ μάχην ὅτι τάχιστα ποιεῖσθαι, συμβάλλοντας τοῖς πολεμίοις· αἱρήσειν γὰρ οἶμαι ἡμᾶς ὡσδε ὀλίγους τε ὄντας ἐς τὸν ἀριθμόν. νῦν δὲ δοκεῖ μοι ὁμόσε ἰόντας τὴν μάχην ποιεῖσθαι καὶ μὴ διαμέλλειν».

(vol. II, 1, p. 81) Deși întărise tratatul de pace cu Amurat, fiul lui Mehmet, împăratul [137] nu se ocupa mai puțin de tratativele cu Eugeniu, arhiereul Romei [138] și trimitea soli și la regele peonilor, Ladislau [139], care ajunsese de curînd pe tron. Pe acela îl îndemna cel mai mult Gheorghe Vulc[140], care-și pierduse domnia și care a contribuit cu bani mulți la această expediție. Se pare însă că și Ioan Choniates, care avea atunci mare putere și care-și dobîndise faimă prin campaniile sale împotriva turcilor, l-a sfătuit mult și stăruitor pe regele peonilor să pornească război împotriva lui Amurat, fiul lui Mehmet. Strîngînd atunci oaste foarte multă, acesta îl ia cu sine și pe Dracul, domnul dacilor [141], iar Gheorghe al tribalilor le era călăuză la drum. După ce trecînd Istrul au ajuns în țara împăratului, ei mergeau mai departe, robind pe oricine le-ar fi ieșit în cale (p. 82) și au dat foc satelor și înfloritorului oraș Sofia [142] și prădau și omorau. Dar Amurat, îndată ce a aflat că peonii năvălesc cu mulțime mare, a strîns toate oștile din Asia și din Europa și a plecat și el împotriva lor, cu gîndul să se bată. Și cînd au ajuns în locul numit Vasilița [143], au dat aici peste peonii care-și făcuseră tabără. Iar Amurat trimisese de mai înainte armată poruncindu-i să pîndească oastea peonilor și să-i dea mereu de știre unde au ajuns și să închidă cu copaci trecătoarea strîmtă din munte, de la Vasilița încercînd să-i oprească. Iar ei au făcut așa și, închizînd trecătoarea, încercau să-i oprească și au încercat cumva peonii să treacă spre Tracia. Iar Amurat și-a așezat tabăra pe muntele aflat către strîmtoarea drumului și i-a adunat aici pe cei mai de frunte dintre ai săi și mai cu seamă pe cei care dobîndiseră faimă de buni războinici. Aceștia erau Iese, fiul lui Brenez, Turachan, guvernatorul Tesaliei, Cumuli, Chasim, generalul trupelor din Europa și Isaac, guvernatorul din Scoplje [144]. După ce ei au sosit și s-au așezat în juru-i, el le-a vorbit astfel:

„Musulmani, vedeți în ce stare nefericită am ajuns. Căci acești peoni sînt puși pe război și i-au luat cu ei și pe daci și pe cîrmuitorul tribalilor și vin cu armele împotriva noastră. A sosit ceasul ca acela care are în minte vreun plan bun pentru cîștigarea acestui război (p. 83) spre binele nostru să ni-l spună îndată. Fiindcă, după părerea mea, trebuie să ne batem și să încingem lupta cît mai repede, încăierîndu-ne cu dușmanii; căci cred că-i vom înfrînge, fiind ei puțini la număr. Socot că e bine să pornim de-a dreptul la luptă și să nu mai zăbovim".

---

[137] Ioan al VIII-lea Paleologul, împăratul bizantin (1425–1448).

[138] Papa Eugeniu al IV-lea (1431–1447). Laonic se referă la tratativele Constantinopolului cu Roma în vederea unirii bisericilor care au culminat în sinodul de la Ferrara-Florența (1437–1438).

[139] Vladislav I, regele Ungariei (1442–1444) și al Poloniei, ca Vladislav al III-lea Iagiello (1434–1444).

[140] Gheorghe Brancović, despotul sîrbilor (1427–1456), numit și Gheorghe Vuković, în ungurește Walk sau Wlk, cf. J. Jireček, *Geschichte der Serben*, II, Gotha, 1918, p. 161–162.

[141] Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1436–1442; 1443–1447).

[142] Actuala capitală a Bulgariei.

[143] Trecătoarea Zlatița (turc. Izladî), în apropiere de Niș.

[144] Isa, fiul lui Evrenos bey, Turghan bey, Kümülüoglu, Kasim pașa beilerbeiul Rumeliei și Isaac bey de Usküb.

313 B, 86 D (II, 1) [...] 'Ενταῦθα ἐδόκει μήτε συμβολὴν ποιεῖσθαι μήτε
ποχωρεῖν, τρίβειν δὲ τὸν χρόνον αὐτοῦ ἐπιμένοντας, καὶ ἀποχωροῦσι τοῖς
ολεμίοις ἐπιτίθεσθαι, τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα ἐπιπέμποντας. καὶ τὴν τε
ἴσοδον φυλάττειν, ὡς δεδύνηνται τὰ μάλιστα, ἀμυνόμενοι. καὶ ἐπειρῶντο μὲν
αριέναι οἱ Παίονες καὶ βιάζεσθαι τοὺς Τούρκους, οὐ μέντοι ἐδύναντο. ὡς γὰρ
τιπίπτοντες ἐβιάζοντο ἰσχυρῶς, ἐνταῦθα οἱ λοιποὶ τῶν Τούρκων ἐπεβοήθουν,
αὶ ὠθισμὸς ἐγένετο ἀμφοτέρων. τέλος δὲ ὠσάμενοι (87 D) τοὺς Παίονας οἱ
οῦ βασιλέως ἵσταντο ἐμποδών. χρόνου δὲ ἐπιγενομένου, ὡς οὐδὲν ἤνυον οἱ
αίονες καὶ λιμῷ ἐπιέζοντο, ἐνταῦθα ἀπεχώρουν τὰ ἔμπαλιν γενόμενοι. νυκτὸς
συσκευασάμενοι ἐπορεύοντο. ὡς δὲ ἠὼς ὑπέφαινε καὶ τὸ τῶν πολεμίων στρα-
πεδον ἑώρων οἱ Τοῦρκοι οἰχόμενον ὑπὸ τὴν νύκτα, ἔμενον. ἐνταῦθα ἐπιλε-
μενος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὅσοι ἔμενον καὶ παρεσκευασμένοι ἦσαν, ἐπιτρέπει
ασίμῃ τῷ Εὐρώπης στρατηγῷ διώκειν τοὺς πολεμίους, καὶ τόν γε Τουραχάνην
έλευεν ἕπεσθαι ἔχοντα τὸ τῆς Θετταλίας στράτευμα. οὗτος μὲν οὖν λαβὼν
ύτους, ὡς εἶχε (314 B) ποδῶν, ἤλαυνεν ἐπιδιώκων τοὺς πολεμίους· ἐπεὶ δὲ
οάννης προδει τοὺς Τούρκους σφίσιν ἀποχωροῦσιν ἐπιτεθησομένους, ἐπιλε-
μενος καὶ οὗτος τῶν Παιόνων τινὰς τοὺς ἀρίστους καθίστατο ἐς ἐνέδρας,
ἐπιοῦσι τοῖς Τούρκοις καὶ διώκουσι τὸ ἑαυτῶν στράτευμα ἐπιθησόμενος
ἀμφοτέρους. ἐνταῦθα ἐλαύνοντος τοῦ Χασίμεω διὰ τοῦ πεδίου κατὰ πόδας
ὶ διώκοντος τοὺς Παίονας, προσελάσας δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Τουραχάνης ἔλεγε
ἀδελφῷ τοιαῦτα.

«Χασίμη, οὐ μὲν ἐλαύνεις διὰ τοῦ πεδίου στρατὸν ἔχων τοσοῦτον. ἴσθι
οὖν οὐκ ἀσφαλῆ ταύτην πορευόμενος τὴν πορείαν· οἱ γὰρ Παίονες οὔτε
ξονται διωκόντων ἡμῶν αὐτούς, οὔτε ἡσυχίαν ἄγοντες ἐς τοὐπίσω φεύξονται
ιενοι, οἵ τινες μάχεσθαι μὲν ἐς τὸ ἐμφανὲς τοσοῦτον χρόνον προὐκαλοῦντο
ίς, καὶ ἄσμενοι, ᾗ ἐμοὶ δοκεῖ, ἐμάχοντο, καὶ πολλοῦ, ὡς οἴομαι, πρίαιντο,
τε αὐτοῖς ἐς τὸ πεδίον καταβάντας ὁμόσε ἰέναι. ἀλλὰ ταύτην τὴν ὑπώρειαν
ευόμενοι ἐκείνους τε ἐπιδιώξομεν, ὅσον ἱκανῶς ἔχει, καὶ ἡμῖν ἔσται ἐκείνων
ιεύεσθαι, ὅσοις ἂν ἐπιτηδείως ἔχωμεν.»

(88 D) Ταῦτα λέγων ὡς οὐκ ἔπειθε τὸν Χασίμην, ἔχων αὐτὸς Θετταλίας
άτευμα ἐτράπετο διὰ τῆς ὑπωρείας συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι. πορευο-
ῳ δὲ διὰ τοῦ πεδίου τῷ Χασίμῃ σὺν τῷ Εὐρώπης στρατῷ, ὡς ἐν καιρῷ
ετο τῷ Χωνιάτῃ ἐνεδρεύσαντι τὸ στράτευμα, οἵ τε ἀμφὶ βασιλέα (315 B)
οντες ἐπιφανέντος ἐκ τῆς ἐνέδρας τοῦ 'Ιωάννου ἐπελαύνουσι τοῖς βαρβάροις,
τρεψάμενος ἐς φυγὴν ὁ Χωνιάτης τούτους τοὺς μὲν ἔφθειρε, τοὺς δε καὶ
ρησεν. ἐνταῦθα πολλοί τε ἔπεσον τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ τοῦ Χαλίλεω ἀδελφός,
ίμεω παῖς, ἑάλω ὑπὸ Παιόνων, καὶ ἄλλοι τῶν Τούρκων ἡλίσκοντο φεύ-
ες, αὐτός τε ὁ Χασίμης ἔφευγεν ἐπὶ τὸ βασιλέως στρατόπεδον, ὀλίγους
ἀμφ' αὐτὸν τοῦ στρατοῦ.

(p. 86) [...] Au hotărît atunci ca nici să nu se încingă la luptă, nici să nu se retragă, ci să stea locului și să aștepte și cînd dușmanii vor începe să se retragă, să trimită armata din Europa să-i atace. Și au mai hotărît să păzească trecătoarea și s-o apere cît pot de bine. Iar peonii încercau să treacă și să-i silească pe turci [să se retragă], dar nu izbuteau. Căci de se aruncau împotrivă-le și-i sileau pe turci să dea înapoi, restul turcilor le veneau acestora în ajutor; și era mare vălmășag din amîndouă părțile. În sfîrșit, (p. 87) respingîndu-i pe peoni, oamenii împăratului au rămas pe loc. A mai trecut o vreme și peonii, care nu făcuseră nici o ispravă și erau chinuiți de foame, au început să dea înapoi, făcînd cale-ntoarsă. Iar în timpul nopții, strîngîndu-și lucrurile, s-au așternut la drum. Cînd s-au arătat zorile, turcii au văzut că tabăra dușmanilor fusese părăsită noaptea și au rămas pe loc. Alegînd apoi din acea oștire pe cei care rămăseseră și erau pregătiți de luptă, [sultanul] îi încredințează lui Chasim, generalul trupelor din Europa, ca să-i urmărească pe dușmani; și i-a mai poruncit și lui Turachan să meargă după acela împreună cu armata din Tesalia. Luîndu-i pe aceștia, el a pornit cît îl țineau picioarele [de repede] ca să-i urmărească pe dușmani. Dar Ioan [145] prevăzuse că turcii vor năvăli și-i vor urmări armata, ca să-l atace în timpul retragerii și de aceea, alegînd și el pe cîțiva dintre cei mai destoinici peoni, i-au pus la pîndă pentru ca atunci cînd turcii vor năvăli și-i vor urmări oastea, să-i atace din două părți. Acum, cînd Chasim mergea prin cîmpie, ținîndu-se pe urma peonilor și-i urmărea, fratele său, Turachan, apropiindu-se de el, îi spuse:

„Chasim, tu mărșăluiești cu o armată atît de mare prin cîmpie. Să știi că mersul tău pe aici nu-i lipsit de primejdii! Căci peonii nici nu vor răbda urmărirea noastră, nici nu vor fugi înapoi liniștiți și cu plăcere, după ce ne-au chemat atîta vreme la luptă deschisă, bucuroși, pe cît mi se pare, să se bată și gata să dea cît de mult, cred eu, ca noi să coborîm în cîmpie și acolo să ne luăm la luptă. Mai bine să ne ținem pe sub poalele muntelui și să-i urmărim cît putem și atunci ne va fi ușor să-i covîrșim pe cei care ne-or sta la îndemînă".

(p. 88) Cum nu l-a putut îndupleca pe Chasim spunînd acestea, s-a dus cu armata din Tesalia pe sub poalele muntelui, ținîndu-și oștenii în ordine de luptă. Chasim însă mergea prin cîmpie cu armata din Europa; și cînd lui Choniates care-și pusese armata la pîndă i s-a ivit prilejul potrivit și s-a arătat Ioan ieșind din ascunzătoare barbarilor care mărșăluiau, cei din jurul împăratului au luat-o la fugă și, punîndu-i pe fugă Choniates pe ei, pe unii i-a ucis, pe alții i-a făcut prizonieri. Au căzut aici mulți oameni de-ai împăratului și a fost prins de peoni fratele lui Chalil, fiul lui Praim [146] și alți turci au fost prinși în vreme ce fugeau și însuși Chasim cu puțini oșteni de-ai săi a fugit în tabăra împăratului [147].

[145] Iancu de Hunedoara.

[146] Este vorba de Mahmud Celebi, fratele marelui vizir Candarlî Halil pașa, sangeacbei de Bolu și fiu al lui Ibrahim. În aceleași împrejurări a căzut prizonier la unguri și alt frate al marelui vizir, beilerbeiul Rumeliei, Kasîm pașa.

[147] Informație contrazisă de izvoarele turcești, v.n. precedentă. Lupta de la Zlatița a avut loc la sfîrșitul lui decembrie 1443. În ziua de 2 ianuarie 1444 a urmat o bătălie sîngeroasă în cîmpia Ialovaț, luptă nedecisă de fapt. Iancu s-a retras apoi cu prizonierii de vază amintiți spre Buda. Aceștia au fost ulterior eliberați, v. Decei, *op. cit.*, p. 91.

23

316 B, 89 D (II, 1) Γεώργιος δὲ ὁ Τριβαλλῶν ἡγεμών, ὡς οὐδὲν ἠνύετο αὐτῷ ὑπὸ τῶν Παιόνων ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, πέμπων ἄγγελον ἐπὶ τὰς θύρας ἐπειρᾶτο τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης, εἰ ἀποδοίη αὐτῷ τὴν ἀρχήν, ὥστε ἐπάγειν αὐτῷ φόρον καὶ ἡμίσειαν τῆς χώρας αὐτοῦ πρόσοδον καὶ αὐτός τε ἔφασκε σπένδεσθαι ἐπὶ τούτοις, καὶ τοὺς Παίονας ἅμα αὐτῷ πείσειν, ὑπεδέχετο τὰς σπονδὰς ποιεῖσθαι. ἐνταῦθα ὡς ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου τοιαῦτα προϊσχομένου, τά τε ἄλλα ὑπέσχετο αὐτῷ καὶ τὼ παῖδε αὐτῷ ἀποδοῦναι, καὶ ἔσεσθαι βασιλέως ἐπιτηδείους τὸ ἀπὸ τοῦδε. ἐνταῦθα ὁ (90 D) Βοῦλκος μετιὼν τῶν Παιόνων ἕκαστον καὶ τόν γε βασιλέα Λαδισλάον ἔπειθε σπένδεσθαι Ἀμουράτῃ, λέγων τοιάδε.

«Ὦ βασιλεῦ, σὲ βασιλεὺς Ἀμουράτης παρακαλεῖ ἐπὶ τὰς σπονδάς, οὐ μὴν τὴν χώραν ἀποδιδόναι. ἢν οὖν ἐμοὶ πείθῃ, σπονδάς, (317 B) ἐν τῷ τοιῷδε ποιούμενος ἄμεινον παρασκευάσῃ ἐς τὸν πόλεμον. καὶ ἐπιόντα τάδε πάντα οὐκέτι τὸ δεύτερον ὑπομενεῖ.»

Ταῦτα λέγων τε ἔπειθε, καὶ ὡς ἐπέσχετο ποιήσειν, ᾗ ὑπετίθετο αὐτῷ ὁ Τριβαλλός, αὐτίκα ἔπεμπεν ἄγγελον παρὰ τὰς θύρας, μεταπεμπόμενος πρέσβεις, ὡς τῶν Παιόνων ποιησομένων τὴν εἰρήνην καὶ αὐτὸς ἀποληψόμενος τὴν ἀρχήν. ἐνταῦθα Ἀμουράτης ἔπεμψε πρέσβεις καὶ τὰς σπονδὰς ἐποιοῦντο, ἐφ᾽ ᾧ τόν τε Γεώργιον ἔχειν τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ τὴν ἡμίσειαν πρόσοδον ἀποδιδόναι τῷ βασιλεῖ. καὶ ὅρκιά τε ἅμα ἐποιοῦντο, ἐφ᾽ ᾧ μήτε τοὺς Παίονας ληΐζεσθαι τὴν βασιλέως χώραν, μήτε αὖ Τούρκους διαβῆναι τὸν Ἴστρον ἐπὶ μηδεμιᾷ βλάβῃ, μηδεμιᾷ μηχανῇ, ἐφ᾽ ᾧ τε παρὰ πάντα τὸν βίον αὐτῶν ξένους τε καὶ φίλους εἶναι, ἄνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης· τοὺς δὲ Δακοὺς ὑποφόρους τε εἶναι τῷ βασιλεῖ, ἃ καὶ συνέθεντο ἐν ταῖς βασιλέως σπονδαῖς πρὸς αὐτοὺς πρότερον γενομέναις, καὶ ἐς τοὺς Παίονας τελεῖν, ᾗ τὸ πρόσθεν ἔχοντες διετέλουν.

24

318 B, 91 D (II, 1) Ταῦτα μέντοι αὐτῷ κατὰ τὴν Ἀσίαν ξυνεβεβήκει, κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην ὑπὸ μέντοι τῶν Πελοποννησίων ἡγεμόνων ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ τοιάδε ἐγένετο. ὡς γὰρ Θεόδωρος ὁ μετ᾽αὐτὸν βασιλέα Ἑλλήνων γενόμενος, ἐς οἰχόμενος παρῆν ἐς Βυζάντιον ἐπὶ τὴν βασιλείαν, Κωνσταντῖνος ὁ ἐπίκλην Δραγάσης, ἀφικόμενος ἐς Πελοπόννησον καὶ παραλαβὼν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ χώραν, τά τε ἄλλα καὶ Σπάρτην τὴν πρὸς τὸ Ταΰγετον ὄρος, καὶ σχεδὸν ξύμπασαν τὴν ἄλλην Πελοπόννησον (πλὴν γὰρ τῆς τοῦ Θωμᾶ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ χώρας, τὴν ἄλλην ὑφ᾽ αὐτῷ εἶχε παραλαβών), ἐνταῦθα ὡς ἀφίκετο, τό τε ἐν

23

(vol. II, 1, p. 89) Iar Gheorghe, cîrmuitorul tribalilor [148], deoarece n-a izbutit să facă nimic pentru domnia lui cu ajutorul peonilor, a trimis sol la Poartă, să încerce gîndul împăratului [149], anume dacă i-ar da înapoi domnia şi el să-i plătească tribut jumătate din venitul ţării sale; şi spunea că în aceste condiţii ar încheia şi el tratat [cu împăratul] şi se însărcina să-i convingă totodată şi pe peoni să facă pace. Atunci împăratul, auzindu-l pe sol că-i oferă asemenea lucruri, i-a făgăduit între altele că-i va da înapoi şi pe cei doi fii ai săi [lui Gheorghe] şi i-a spus să-i fie de acum înainte credincios împăratului. Atunci Vulc, stăruind (p. 90) pe lîngă fiecare dintre peoni l-a înduplecat şi pe regele Ladislau să încheie tratat de pace cu Amurat, spunînd următoarele:

„Rege, împăratul Amurat te cheamă să faci pace şi o să-ţi dea şi ţara înapoi. Dacă o să mă asculţi şi o să faci pace în aceste condiţii, o să te pregăteşti mai bine de război. Şi dacă atacă, nu vei mai îndura toate astea a doua oară".

Spunînd acestea, l-a înduplecat şi acela a făgăduit că va face precum l-a sfătuit tribalul; şi îndată a trimis sol la Poartă chemînd să i se trimită soli de acolo ca peonii să facă pace şi el să-şi ia înapoi domnia. Atunci Amurat a trimis soli şi au făcut tratat de pace, cu condiţia ca Gheorghe să-şi aibă în stăpînire ţara şi să dea împăratului jumătate din venit. Şi au făcut totodată jurămînt că nici peonii nu vor prăda ţara împăratului, nici turcii nu vor trece Istrul spre vătămare sau cu vreo viclenie şi că toată viaţa lor vor fi aliaţi şi prieteni, fără vicleşug şi înşelăciune [150]. Şi că dacii [151] vor fi tributari împăratului, aşa cum s-au învoit prin tratatul de pace încheiat mai înainte de împărat cu ei şi că vor îndeplini faţă de peoni obligaţiile pe care le aveau de îndeplinit mai înainte [152].

24

(vol. II, 1, p. 91) Acestea i se întîmplaseră aşadar în Asia [153]; iar în Europa, conducătorii peloponezienilor iată ce i-au făcut ţării lui. După ce Teodor, cel ce venea îndată după împăratul elinilor [154] a plecat şi s-a înfăţişat la Bizanţ, la împărăţie, a sosit în Peloponez Constantin, zis şi Dragasses [155] şi a ocupat ţara fratelui său, între altele şi Sparta de lîngă muntele Taiget şi aproape tot restul Peloponezului (în afară de ţara lui Toma, fratele împăratului [156], ocupase tot restul ţării pentru sine). Acesta, îndată ce a sosit aici, se pregătea să închidă Istmul cu zid şi stăruia ca şi ţara de dincolo

[148] Despotul Gheorghe Brancović (1427–1456).

[149] Se pare că iniţiativa de pace a aparţinut turcilor, v. Jireček, *op. cit.*, p. 185. Tratativele au început în martie 1444.

[150] Înţelegerea s-a încheiat la 12 iunie 1444, cf. Decei, *op. cit.*, p. 91.

[151] Românii lui Vlad Dracul.

[152] Regele Ungariei Vladislav I a semnat tratatul la 12 iulie 1444, cf. Decei, *op. cit.*, p. 91.

[153] În pasajul precedent Laonic se referă la încheierea păcii între Murad al II-lea şi Ibrahim bey de Caraman, care se răsculase (1444).

[154] Teodor, fiul lui Manuil al II-lea Paleologul, despot în Peloponez.

[155] Viitorul împărat bizantin Constantin al XI-lea (1449–1453). A fost despot al Peloponezului, domnind împreună cu fraţii săi Teodor şi Toma (1428–1443), apoi numai cu Toma (1443–1449). A desfăşurat o amplă acţiune de redobîndire a teritoriilor bizantine de la turci şi latinii din Peloponez.

[156] Toma Paleologul, despot în Peloponez împreună cu fraţii săi, Teodor şi Constantin (1428–1443), cu Constantin (1443–1449) şi apoi cu Dimitrie (1449–1460). Era frate, ca toţi ceilalţi, cu împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448).

ὁ Ἰσθμῷ τειχίζειν (319 B) παρεσκευάζετο, καὶ τὴν ἐκτὸς Πελοποννήσου χώραν ίστη ἀπὸ βασιλέως, τήν τε Βοιωτίαν κατέσχε, καὶ τὴν Θηβῶν πόλιν ὑφ' αὑτῷ ησάμενος καὶ ξύμπασαν τὴν Βοιωτίαν κατέσχε. καὶ ὁ τῆς Ἀττικῆς τύ-
2 D) ραννος φόρον τε ἀπάγειν αὐτῷ ὑπισχνούμενος σπόνδας ἐποιήσατο, καὶ τε Πίνδον ὄρος — Βλάχοι [4] δ' ἐνοικοῦσιν αὐτό, τῶν Δακῶν ὁμόγλωττοι· ῖς παρὰ τὸν Ἴστρον Δαξὶν ὁμοίωντο — ἀφικόμενοι παρὰ τοῦτον τὸν ἡγεμόνα, ραδιδόντα σφίσιν [5], ἐπολέμουν τοῖς τὴν Θετταλίαν οἰκοῦσι Τούρκοις, λαμβάντες ἄρχοντα παρὰ τοῦ Πελοποννησίων ἡγεμόνος. Λεωδορίκιόν τε τὸ κατὰ ν Λοκρῶν χώραν ᾠκημένον πολίχνιον, Πίνδου μέντοι τὸ κατὰ τὴν Φαναρίου λιν ᾠκημένον, ἄρχοντά τε λαμβάνει ἀπὸ βασιλέως. τὸ δὲ αὖ κατὰ τὴν Ἀχαΐαν θῆκον Ἀραβαῖοι ᾤκουν ἄνδρες Ἀλβανοί, ὑπὸ βασιλέως συγχωρηθέντες ἄρχειν ς πατρῴας αὐτῶν χώρας· καὶ οὗτοι ἀφίκοντο ἐς τοὺς Ἕλληνας. συναγαγὼν καὶ ξύμπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἐτείχισεν αὐτὸν, ὡς ἠδύνατο ιστα, συγκαλέσας αὐτοῦ καὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ἧς αὐτὸς ἦρχε χώρας, ξύμντας ἐνταῦθα μεταπεμψάμενος ἐληλάκει τὸ τεῖχος, παραδοὺς ἑνὶ ἑκάστῳ, ον ἐν τοσῷδε χρόνῳ παρέχοιτο ᾠκο (320 B) δομημένον. ὡς δὲ τὸ τεῖχος ὁ Ἰσθμοῦ αὐτῷ παρεσκεύαστο, στρατόν τε ἔπεμπεν ἐπὶ τὴν βασιλέως χώραν, ἐδῄου τε τὴν χώραν καὶ πολεμῶν διεγένετο.

25

324 B, 97 D (II, 1) [...] Παίονες δέ, ὡς πρέσβυς ἀφίκετο παρ' αὐτοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως Ἰουλιανὸς καρδινάλιος, ἀνὴρ τά τε ἄλλα ἐπιεικὴς καὶ τὴν Ῥωμαίων σοφίαν εὐδόκιμος, παρεκάλει τε ἐπὶ τὸν πόλεμον, τόν τε (325 B) ον, ὃς μέγιστος ἦν αὐτοῖς ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐλύσατο ἐπιτροπῇ τοῦ ἀρχιες, ἀνέγνω δὲ τὰ αὐτόθι. καὶ ὥρμηντο στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, οἰόμενοι αλήψεσθαι αὐτὴν ἔρημον, ἀπόντος τοῦ Ἀμουράτεω κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τρίβοντος, καὶ τῶν νεῶν τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ διαπλεῶν ὡς μὴ ἐπιτρέπειν διαβῆναι, καὶ [ὑπὸ] τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως ὑποσηνοντος σφίσι ταῦτα, ὡς οὐκ ἄν ποτε διαβαίη ἐς τὴν Εὐρώπην· τούς τε Βοές ἐν σπονδαῖς σφίσι ποιησάμενοι κατὰ τὴν διαφοράν, δι' ἅ μοι δοκεῖ καὶ Ἀμουράτεω σπονδὰς ποιήσασθαι, πράγματα σφίσι παρεχόντων, καὶ ὡς εσομένου αὐτοῖς ἀπὸ τῶν Βοέμων χώρας πολέμου, ἐδέξαντο τὴν βασιλέως ουράτεω εἰρήνην, τότε δὴ συνθέμενοι ἐκείνοις, ὡς παρεῖχεν αὐτοὺς ἐν καλῷ χίαν ἄγειν, ὥρμηντο στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, ξυμπαραλαμβάνοντες άς τε καὶ Δρακούλην τὸν Μύρξεω παῖδα, ὡς παρών τε ἐς τὸν πόλεμον προθυμοῖτό τε καὶ συνεπιλάβοιτο, παρέχων ἱππέας ἀμφὶ τοὺς μυρίους. Γεώρδὲ τὸν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα παρεκάλουν μὲν ἐς τὸν πόλεμον τοῦτον, συνέρειν τε αὐτὸν ἅμα ἐκείνοις· (98 D) ἀλλ' οὐκ ἐπείθετο, φάμενος ἀθέμιτα ίζεσθαι αὐτούς, τάς τε σπονδὰς λύοντας καὶ ἀδικίας ὑπάρχοντας, χρήμασί τε

[4] βλάκοι Codd.: Βλάχοι Tafel.
[5] τὸν ἡγεμόνα τοῦτον M παραδιδόντας LA: παραδιδόντες cett: παραδιδόντα correxi ιν Codd: σφᾶς? Bekker.

de Peloponez să se lepede de împărat și a ocupat Beoția și, supunîndu-și orașul Teba, stăpînea Beoția întreagă. Și stăpînitorul Aticei, (p. 92) făgăduind că-i va plăti tribut, a încheiat cu el un tratat de pace [157]. Și [cei din] muntele Pind — vlahi [158] îl locuiesc, care vorbesc aceeași limbă cu dacii [159] și sînt asemenea cu dacii de la Istru —, venind la acest cîrmuitor care li l-a lăsat lor [160], luptau împotriva turcilor care locuiesc în Tesalia și care primesc cîrmuitor de la domnul peloponezienilor. Și Leodorichi, orășel așezat în țara locrienilor, însă înspre orașul Fanari din Pind, și care primește cîrmuitor de la împărat. Iar partea ce se întinde către Ahaia este locuită de arabei, oameni din neamul albanezilor, cărora împăratul le făgăduise că-i va lăsa să-și conducă singuri țara părintească; și aceștia au trecut la elini. Adunînd tot Peloponezul la Istm, l-a închis cu zid, cît de repede a putut și l-a chemat aici și pe fratele său și a trimis și după toți cei din țara peste care domnea, chemîndu-i să vină aici și a ridicat zidul și i-a încredințat fiecăruia porțiunea de zid pe care a fost în stare să i-o construiască în acest timp. Iar cînd zidul de la Istm a fost gata, a trimis armată în țara împăratului și pustia țara și purta într-una război.

25

(vol. II, 1, p. 97) Dar la peoni a sosit un sol de la însuși arhiereul romanilor, anume cardinalul Iulian [161], un bărbat blajin dealtminteri și vestit în învățătura romanilor; și-i chema la război și de jurămîntul care la ei este cel mai mare cînd e vorba de încheierea unui tratat de pace i-a dezlegat, din însărcinarea arhiereului, iar dezlegării i-a dat pe loc citire. Și au pornit cu armata asupra Europei [162], crezînd că o vor găsi părăsită, deoarece Amurat [163] era plecat în Asia și ocupat pe acolo și corăbiile arhiereului pluteau chiar în Helespont ca să nu-l lase să treacă; iar împăratul elinilor [164] le dăduse de înțeles că acela nu va putea trece niciodată în Europa. Și au făcut pace și cu boemii pentru cearta din pricina căreia, mi se pare, făcuseră pace și cu Amurat, deoarece le pricinuiau mereu neajunsuri și cum erau amenințați cu război dinspre țara boemilor au primit pacea oferită de Amurat. Dar atunci s-au înțeles cu aceia ca să-i lase să trăiască cu bine, în liniște și au pornit cu război asupra Europei, luînd într-ajutor și pe daci [165] și pe Dracul, feciorul lui Mircea [166], care, luînd parte la război, putea să-i ajute cu toată însuflețirea, oferindu-le vreo zece mii de călăreți. Și pe Gheorghe, domnul tribalilor [167] îl chemau la război, să-l ducă împreună cu ei; dar el nu le-a dat ascultare (p. 98), spunîndu-le că fac lucruri nelegiuite, căci rup pacea și se

[157] Cucerirea Peloponezului de către Constantin se încheie în 1433.
[158] Aromânii din Pind.
[159] Dacii = românii. Unitatea de neam și limbă a aromânilor și dacoromânilor este subliniată și aici de Chalcocondil, ca și în fr. 2 de mai sus.
[160] Evenimentul consemnat de Chalcocondil este una dintre puținele atestări limpezi ale autonomiei vlahilor în Imperiul bizantin în secolul al XV-lea, autonomie păstrată de ei și sub regimul otoman.
[161] Iulian Cesarini.
[162] Asupra Rumeliei. Cruciații pornesc între 18–22 septembrie 1444, trecind Dunărea pe la Orșova, cf. Decei, *op. cit.*, p. 92.
[163] Murad al II-lea (1421–1451), plecat împotriva principatului rebel de Karaman.
[164] Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448).
[165] Daci = românii din Țara Românească.
[166] Vlad Dracul (1436–1442; 1443–1447).
[167] Gheorghe Brancović, despotul Serbiei (1427–1456).

όμισε διαλύσειν αὐτῷ τὴν αἰτίαν. ὅτι οὐ στρατεύοιτο τῷ Παιόνων βασιλεῖ. οηγόρευε (326 B) δὲ τῷ βασιλεῖ μὴ στρατεύεσθαι, ὡς Τούρκων μέγα δυνα-νων, καὶ οὐκ εὐπετῶς ῥᾴδιον οὕτω χειρωθῆναι ὑπὸ Παιόνων. ἑώρα γὰρ τὴν ρασκευὴν οὐχ ἱκανὴν εἶναι, ὥστε τὴν Εὐρώπην κατασχεῖν, παμπόλλων ἐν τῇ ὄντων Τούρκων, καὶ ἐν πολέμοις πολλὰ πειραθέντων, καὶ τὸ πλέον τοῦ υ σφίσιν ἐντεῦθεν ποιουμένων. ἀρετήν τε τὸ γένος τοῦτο ἐς ἀπόγνωσιν ἀφι-σθαι ἀξίαν λόγου ἐνδεικνύμενον ἁπανταχοῦ, καὶ ἀναλαμβάνειν τε σφᾶς τὸ ος τοῦτο ὑπεμίμνησκε δαιμονίως παρὰ τὰ ἄλλα γένη.

Λαδισλάος μὲν οὖν ὁ τῶν Παιόνων βασιλεύς, ἀπὸ τοῦ Ἐρδελίου[6] διαβὰς Ἴστρον καὶ τὸν στρατὸν διαπορθμεύσας, ἀφίκετο ἐς τὴν βασιλέως χώραν, αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύετο κατὰ τὴν τοῦ Εὐξείνου παραλίαν, Δοβροτίκεω τοῦ σοῦ χώραν, ἐπὶ Καλλιάκρην τε καὶ ἐπὶ Βάρνην. καὶ ἐλθόντες ἐνταῦθα τάς πόλεις ἐπολιόρκουν. καὶ ἡ μὲν Βάρνη ὡς ἐπολιορκεῖτο, προσεχώρησε καθ' λογίαν, ἡ δὲ Καλλιάκρη ἑάλω τε προσβαλόντων τῶν Παιόνων καὶ ἀναβάντων τὸ τεῖχος. ἐξελόντες δὴ καὶ ἐξανδραποδισάμενοι ἤλαυνον εὐθὺ τῆς Βυ-τίου χώρας καὶ Ὀρεστιάδος. καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχον, Ἀμουράτης δὲ Ιεχμέτεω ἐλάσας ἐπὶ Καραμᾶνον τήν τε χώραν ἐδῄου, καὶ τὰ ὑποζύγια ληϊ-ιενος ἐπολιόρκει τὴν τοῦ Ἰκονίου ἀκρόπολιν. Καραμᾶνος μὲν οὖν ἐπὶ τὰ α τῆς χώρας ἀποφυγὼν διέτριβεν αὐτοῦ, (327 B, 99D) ὡς, ἤν τις ἐπ' αὐτόν, τῶν ἄκρων ἀμυνούμενος διεκαρτέρει. καὶ ἐπρεσβεύετο πρὸς τὸν Ἀμουράτην, σχόμενος διδόναι τε ὁμήρους, καὶ τὸν παῖδα ἐς τὰς θύρας αὐτοῦ ἐπιπέμπειν, φόρον ἀπάγειν τοῦ ἔτους διπλάσιον, οὗ ἀπέφερε πρότερον. ταῦτα δὴ οὖν τείνοντος τοῦ Καραμάνου, καὶ δεομένου σπένδεσθαι αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ, αῦθα ἀφίκετο ἀγγελία παρὰ τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος, ὡς οἱ Παίονες ἐπε-νοντες διαβαίνουσι τὸν Ἴστρον. καὶ τότε δὴ τοὺς λόγους ἐδέχετο τοῦ Καρα-ου καὶ σπονδὰς ἐποιεῖτο, λαβὼν δὲ ὁμήρους καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ ἀπήγαγε στρατόν.

26

330 B, 102 D (II, 1) Ἀμουράτης μὲν δὴ εὐθὺ τῶν πολεμίων ἐλαυνόντων ατεύετο παρασκευασάμενος, καὶ τὸ ἄλλο τῆς Εὐρώπης στράτευμα κατέ-ν ἠθροισμένον αὐτῷ, καὶ προσιὸν ἑκάστοτέ οἱ ἐπὶ τὸν πόλεμον. οὗτος κατόπιν ἐλαύνων τοῦ Παιόνων στρατοῦ ἐστρατοπεδεύετο νυκτός, ἔνθα τῇ εραίᾳ ἐπηυλίζοντο οἱ Παίονες, καὶ ἡμέρᾳ αὖ ἤλαυνε καὶ ἐστρατοπεδεύετο ὸν σταθμὸν τῶν Παιόνων, ᾗ ἐστρατοπεδεύοντο. τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ ἡμέρας αρας, καθορῶν τε τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων καὶ ὡς ἔχουσι διαθέσεως ἐς ν, εἴτε περιδεεῖς ἐπὶ πᾶσιν, ὥστε ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον συστέλλεσθαι, καὶ τόλμῃ χωροῦντες, μηδὲν δεδιότες στρατεύονται, καὶ ὡς ἔχουσί τε ἐπι-ίων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. ταῦτα γὰρ ἅμα συνειδείη ἄν τις ἑπό (331 B) μενος πολεμίων στρατοπέδῳ, καὶ ἐπιλογίσαιτο σαφέστατα, ὡς ἔχουσί τε δέους τόλμης καὶ ὡς ἔχουσιν ἐπιτηδείων καὶ πληθύος, πόρρω τε εἴη ὁ στρατὸς γγὺς τούτου. ταῦτα μὲν οὖν Ἀμουράτης ἐλαύνων κατόπιν ἐλογίζετο ἐπὶ αρας ἡμέρας· τῇ δὲ πέμπτῃ Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης, ὡς ᾔσθετο κατὰ πόδας

[6] ἐρδελίου A: ἐρδηλίου MM$_1$: ἀρδελίου L

apucă de nedreptăți și a socotit de cuviință să-și răscumpere cu bani vina de a nu merge la război împreună cu regele peonilor. Dar îl sfătuia pe rege[168] să nu pornească la război, pentru că turcii au armată mare și nu pot fi doborîți atît de lesne și de simplu de către peoni. Căci el își dădea seama că pregătirea nu este îndestulătoare ca să poată pune stăpînire pe Europa, unde erau foarte mulți turci, mult încercați în războaie din care, mai ales, își duceau traiul. Și că acest neam, ajuns la disperare, dă dovadă oriunde de vitejie deosebită. Și le amintea că acest neam se reface într-un chip miraculos, mai repede decît alte neamuri.

Ladislau, regele peonilor, pornind așadar din Ardeal peste Istru și trecîndu-și armata, a ajuns în țara împăratului și și-a așezat aici tabăra la malul Pontului Euxin, în țara lui Dobrotici misianul, pe la Caliacra și Varna. Și venind aici, împresurau orașele. Iar Varna, cum era împresurată, a trecut la ei prin învoială, Caliacra însă a fost cucerită după ce peonii au dat năvală și s-au urcat pe ziduri. Nimicind și robind, au pornit de-a dreptul spre ținutul Bizanțului și al Orestiadei[169]. De aceste lucruri se țineau ei, iar Amurat, fiul lui Mehmet, mergînd asupra lui Caraman, îi pustiia țara și, făcînd mare pradă de vite, împresura cetatea de la Iconion[170]. Iar Caraman, fugind înspre culmile țării, se aținea pe aici, pentru ca, de va veni cineva asupra lui, să poată rezista, apărîndu-se de pe culmi. Și trimitea soli la Amurat (p. 99), făgăduind să dea ostateci și să-i plătească pe fiecare an un tribut de două ori mai mare decît plătise mai înainte. În vreme ce Caraman făcea aceste propuneri și se ruga de împărat să facă pace cu el, sosi veste de la cîrmuitorul tribalilor, că peonii au pornit și trec peste Istru. Și atunci [împăratul] a primit propunerile lui Caraman și a făcut pace și luînd ostateci [printre care] și pe feciorul acestuia, a plecat cu oastea.

26

(vol. II, 1, p. 102) Dar Amurat, fiind gata pregătit, a pornit cu armata de-a dreptul asupra dușmanilor care veneau și și-a adunat și a luat cu sine și cealaltă armată din Europa, care îi fusese alături de fiecare dată la război. Și mergînd el pe urma armatei peonilor, își așeza peste noapte tabăra acolo unde în ajun și-o așezaseră peonii și peste zi iarăși mergea și-și așeza tabăra în locul de popas al peonilor, unde-și avuseseră ei tabără. A făcut așa patru zile la rînd, scrutînd mulțimea dușmanilor și căutînd să vadă cum se simt față de el, dacă sînt plini de frică, așa încît să-și piardă încrederea în scurtă vreme sau dacă merg la război cu îndrăzneală și fără să se teamă de loc. Și [încerca să afle] cum stau cu proviziile în tabără. Căci toate acestea le poate afla cineva dacă urmărește tabăra dușmanilor; și mai poate să-și dea seama foarte bine cît sînt de înfricoșați sau de plini de îndrăzneală și dacă au provizii îndeajuns și cît sînt de mulți și dacă armata e departe sau aproape de aceste stări de lucruri. Toate acestea patru zile la rînd le-a cîntărit cu mintea Amurat, mergînd pe urma lor; într-a cincea însă, Ioan Choniates, cînd a

[168] Regele Ungariei Vladislav I (1442–1444).

[169] Adrianopolului.

[170] Chalcocondil nu redă întocmai evenimentele. La data trecerii cruciaților peste Dunăre, Murad al II-lea terminase expediția contra principatului de Karaman și abdicase, de bunăvoie, în favoarea fiului său nevîrstnic Mehmed al II-lea. Dată fiind gravitatea situației a fost însă rechemat de la Manisa de marele vizir Candarlî Halil pașa pentru a lua comanda oștirilor. Murad a schimbat astfel puterea cu fiul său de mai multe ori, resemnîndu-se pînă la urmă să rămînă pe tron pînă la moarte, cf. Decei, *op. cit.*, p. 92–94.

αύνειν τὸν βασιλέως στρατόν, ἐς βουλήν τε καθίστατο σὺν τῷ Παιόνων βα-
λεῖ, καὶ ἐβουλεύοντο, εἰ τὴν μάχην αὐτοῦ ποιήσαιντο καὶ μαχεσάμενοι οὕτω
ὁ πρόσω ἔχοιντο, ἢ ἀμαχητὶ προτοιεν, καταλαμβάνοντες τὴν χώραν. ἐνταῦθα
οξε βουλευομένοις τὴν μάχην ποιεῖσθαι, ὡς ἂν μὴ ἐπισπώμενοι (103 D) ἐνο-
οῖεν καὶ πράγματα ἔχοιεν, ὥστε κωλύεσθαι, ἤν τι ἐπιχειροῖεν [τὴν] ἐς τὴν
ραν αὐτοῦ. ὡς οὖν ἐδέδοκτο καὶ ἐπέμενον, ἐνταῦθα Ἀμουράτης ἀφικόμενος
τρατοπεδεύετο ἐν τῷ πεδίῳ. καὶ πρῶτα μὲν τοὺς νεήλυδας παραταξάμενος
ɔκλοῦτο ὑπὸ τῶν θυρεῶν, εὐμεγέθεις πηξάμενος σιδηρείους ἐς τὴν γήν. φέρει
τούτους αἰεί, ὅποι ἂν στρατεύηται βασιλεύς, ἐπὶ τῶν καμήλων· καὶ πρός γε
ὅπλα τῶν νεηλύδων ἐπὶ τῶν καμήλων φέρει, καὶ ὅποι ἂν ἔσοιτο αὐτῷ μάχη,
νειμάμενος τὰ ὅπλα ἐς μάχην καθίσταται. μετὰ δὲ τούτους τούς θυρεοὺς
ον καὶ τὰς καμήλους αὐτοῦ ταύτῃ ἔμπροσθεν τῶν θυρεῶν ἔστησε, καὶ οὕτω
ɔετάσσετο ἐς τὰς θύρας. ἐν μέσῳ δ' αὐτός τε καὶ οἱ τοῦ οἴκου ἡγεμόνες καὶ
τῶν θυρῶν, ὅσοι πάρεισιν αὐτῷ ἐς τὸ (332 B) στρατόπεδον. τὸ δὲ Εὐρώπης
ράτευμα παρετάσσετο αὐτῷ ἔχον τε στρατηγὸν Καραζίην, ἄνδρα εὐδόκιμον.
σσετο δὲ κατὰ ἴλας χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων διεστηκυίας οὐ πολλῇ χώρᾳ. καὶ
Ἀσίας στράτευμα ἐτάσσετο κατὰ ἴλας ἐπὶ μέτωπον ἱσταμένας ξυμπάσας,
τε ἀλλήλαις ἐπιβοηθεῖν, ἐπειδάν τι τούτων ὑπὸ τῶν πολεμίων πονῇ· τὰ γὰρ
ικὰ στρατεύματα οὐκ ἔχει τάσσεσθαι ἄλλῃ πῃ ἢ κατὰ ἴλας, ἐπεὶ τὰ πεζικὰ
ι καλῶς παρατάσσεσθαι ἐπὶ κέρᾳ, οὐ μέντοι γε οἱ ἱππεῖς. Παίονες δὲ παρε-
σοντο καὶ οὗτοι κατὰ λόχους καὶ φρήτρας [7] καὶ οἱ Παίονες εἶχον τὸ δεξίον,
δὲ Δᾶκες τὸ εὐώνυμον.

Καὶ Ἰωάννης μὲν ὁ Χωνιάτης ἔχων τὴν φάκζην [8], τοὺς βιτά- (104 D) ζιδας [9]
ουμένους, ἐπήει ἐπὶ τὸν τῆς Ἀσίας στρατηγόν. καὶ οἱ πολλοὶ μὲν αὐτῶν
ἐ ἐς χεῖρας ἐλθόντες ἐδέξαντο τοὺς Παίονας, ἀλλ' ἔφευγον ἐκ πολλοῦ, πα-
ɔντό τε τοῖς Παίοσιν ἐπιδιώκειν, ἔνθα γενόμενοι διεσπάρησαν. καὶ τὸν
ερον τῆς Ἀσίας στρατὸν οὕτω δὴ τρεψάμενος ἐδίωκεν. ὑπελείπετο δ' αὐτῷ
τῆς Εὐρώπης στράτευμα, ἑστηκός τε καὶ οὐδαμῇ χωρῆσαν ἀλλ' ἐπιμένον
; πολεμίους. δῆλα γάρ, ὡς βασιλέως ἑστηκότος τὰ στρατεύματα ταῦτα τῆς
ώπης ἕστηκε. καὶ ἦν τε μὴ δεξάμενα τοὺς πολεμίους ἐς φυγὴν γένοιτο.
ς ἐπά (333 B) νεισιν ἐπὶ τὸ βασιλέως στρατόπεδον. εἰώθει γάρ γένος, μετά
Σκύθας τοὺς νομάδας πάντων δὴ μάλιστα, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, φεῦγον αὖθις
στασθαί τε αὐτῷ καὶ ἐπανιέναι ῥᾳδίως καὶ αὖθις ἐς τὴν μάχην, καὶ τρε-
ενον εὐπετῶς, ὅποι ἂν αὐτῷ λυσιτελοίη. οἱ μέντοι Δᾶκες ἐν τῷ θορύβῳ
ο τῆς μάχης, ὡς ἑώρων τοὺς Ἀσιανοὺς ἐς φυγὴν τρεπομένους, οὐκέτι δὴ
ῦθα ἐπέσχον, ἀλλ' ἐς τοὺς βασιλέως θησαυροὺς τραπόμενοι διήρπαζον τά
ρήματα καὶ τὸν βασιλέως κοιτῶνα, καὶ τὰς καμήλους ἐφόνευον, ἀλλήλοις
ελευόμενοι. ὡς δὲ ἔργου εἴχοντο καὶ ἱκανῶς εἶχον τῆς διαρπαγῆς, οὐκέτι
ς ἐς μάχην παρετάσσοντο ἐν οὐδενί, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον
νον. Ἰωάννης μὲν οὖν, ὡς ἐτρέψατο τὸ τῆς Ἀσίας στράτευμα, ἀφίκετο
Λαδισλάον βασιλέα, παραινῶν αὐτῷ ἵστασθαι καὶ ἱδρῦσθαι (105 D) κατὰ
ιν, μηδὲ προϊέναι ποι συμβαλοῦντα τοῖς πολεμίοις, ὡς ἂν ἐπιόντι κατὰ
βασιλέως χαλεπὸν ἀποβαίη, καταφυγὴ ἐκ τῆς μάχης γένοιτο. καὶ παρεγγύα
νὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτρέπειν ἄλλῃ πῃ ἀπιέναι, ἀλλ' αὐτοῦ μένοντας ἐπιμέ-
ἐς ὃ ἂν μαχεσάμενος καὶ τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα τρεψάμενος ὑπο-
ηται, καὶ τότε ἐπὶ τὰς θύρας ἅμα, ὑπολειπομένου τοῦ ἀγῶνος τούτου, ἐλῶσι
ταῦτα, καὶ ἐξεργάσωνται καὶ τοῦτον τελευταῖον ἀγῶνα. ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν

[7] φήτρας M M L.

[8] φάκτην A.

[9] βιτάξιδας Codd: βιτάζιδας correxi (cf. hung. „vitéz" = fortis). Cf. *infra* p. 127, . II, 1).

băgat de seamă că armata împăratului se ține pe urmele lor, a stat la sfat cu regele peonilor și s-au sfătuit, dacă să dea lupta pe loc și, după luptă s-o țină așa înainte, sau să înainteze fără luptă și să cuprindă țara. Și sfătuindu-se s-au hotărît să dea lupta ca nu cumva să fie ademeniți în vreo cursă și să nu pată vreun necaz și neajunsuri grele și astfel să fie împiedicați (p. 103) să facă vreo ispravă în țara aceluia. După ce au luat această hotărîre și așteptau stînd pe loc, a sosit aici și Amurat și a tăbărît în cîmpie. Și mai întîi a rînduit în preajma sa pe ieniceri și s-a înconjurat cu scuturi de fier destul de mari, înfigîndu-le în pămînt. Pe acestea împăratul le cară întotdeauna pe cămile oriunde se duce cu armata; pe cămile duce și armele ienicerilor și unde ar fi să se dea lupta, împarte armele și intră în luptă. După aceste scuturi, aducînd și cămilele, le-a pus într-același loc înaintea scuturilor. Și astfel de rînduieli își făcea la Poartă. Iar la mijloc stătea el însuși cu mai marii casei și ai Porții, cîți se aflau cu el în tabără. Alături de el era pusă în linie de luptă armata Europei, avînd drept general pe Carazie, un bărbat cu mare faimă. Era rînduită pe cete, despărțite unele de altele prin nu prea mult loc. Tot pe cete era rînduită și armata Asiei, toate stînd în front, astfel încît să se poată ajuta una pe alta, dacă vreuna ar fi ajuns la strîmtoare din pricina dușmanilor. Căci oștile de călăreți nu pot fi rînduite altfel decît pe cete, în vreme ce pedestrimea poate fi bine așezată pe flancuri, nu însă și călărimea. Peonii s-au așezat și ei în ordine de luptă pe detașamente și neamuri [171], iar peonii țineau aripa dreaptă, pe cînd dacii pe cea stîngă.

(p. 104) Și Ioan Choniates cu neamul celor numiți „viteji" [172] l-a atacat pe generalul Asiei [173]. Și mulți dintre aceia la atacul peonilor nici n-au ajuns să se bată, ci au luat-o la fugă, dînd peonilor prilej să-i urmărească, pe unde ajunseseră să se împrăștie. Și punînd astfel pe fugă armata cea de-a doua a Asiei, o gonea. Îi rămăsese însă [împotrivă] armata Europei, care a stat locului și n-a dat îndărăt nicidecum, ci-i aștepta pe dușmani. Căci era vădit, precum a rămas locului împăratul, au rămas locului și armatele Europei. Și chiar dacă, fără să țină piept dușmanilor, ar fi luat-o la fugă, din nou s-ar fi întors în tabăra împăratului. Căci, după cîte știm, mai mult decît toate neamurile, după sciții nomazi [174], neamul acesta are obiceiul să fugă și iarăși să se adune și să se întoarcă înapoi la luptă și să o ia repede încotro le vine mai la îndemînă. Dar dacii, în acest vălmășag al luptei, cînd i-au văzut pe cei din Asia că o iau la fugă, nu s-au mai oprit aici, ci au luat-o spre depozitele împăratului și prădau lucrurile și cămara împăratului și ucideau cămilele, îndemnîndu-se între ei. După ce s-au ținut de treaba asta și s-au săturat de prădat, n-au mai venit nicidecum la luptă și nu s-au mai așezat în ordine de bătaie, ci au alergat în tabăra lor. După ce a înfrînt deci armata din Asia, Ioan a venit la regele Ladislau și l-a sfătuit să rămînă acolo și să nu se miște din loc și să nu (p. 105) înainteze nicidecum la luptă cu dușmanii, pentru ca să aibă un loc de retragere din luptă, dacă n-ar izbuti cumva să-l înfrîngă pe împărat cînd va merge asupra lui. Și-l îndemna să nu îngăduie niciunuia din oamenii săi să se îndepărteze, ci, rămînînd pe loc, să aștepte, pînă ce se va fi întors din luptă, după ce va fi înfrînt și armata Europei; și atunci cînd le va mai fi rămas numai această osteneală, vor porni împreună asupra Porții și vor isprăvi și această ultimă parte a luptei. Spunînd acestea, el

[171] Variantele din msse. nu au sens. Textul a fost corectat de Darkó în acest fel.

[172] Este vorba de fapt despre o categorie socială, de mică nobilime, întîlnită și în cronicile slavo-române.

[173] Beilerbeiul Anatoliei, Karaca pașa.

[174] Tătarii.

ιει (334 B) συνταξάμενος ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα, ὃ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ι βασιλέως παρετάσσετο μέρος, καὶ συμβαλὼν ἐμάχετο ἐπὶ χρόνον τινά. νετο δὲ ἡ μάχη οὕτως. ὡς συμβάλλοιεν οἱ Παίονες ἐς χεῖρας ἐλθόντες, τρε-ιενοι τοὺς Τούρκους ἐδίωκον, ἕως οὗ ἐγένοντο ἀγχοῦ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ. ὰ δὲ εὐθὺς συστρέψαντες οἱ Τοῦρκοι ἐδίωκον τοὺς Παίονας χρόνον ἱκανὸν ις οὗ γένοιντο καὶ οὗτοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν. καὶ ὁπότε μὲν βιασά-οι οἱ Παίονες τοὺς Τούρκους ἐπικέοιντο διώκοντες, ἐνταῦθα συχνοὶ τῶν ρκων ἔπιπτον καταπατούμενοι ὑπὸ τῶν Παιόνων. καὶ μὲν δὴ καὶ Παίονες τῇ ἀποχωρήσει πολλοὶ ἐπεγίνοντο, ὁπότε δὴ αἰδοῖ ἀποχωροῦντες. ἐν τούτῳ τει Καραζίης ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγός, ξίφει Παιονικῷ βληθεὶς κατὰ τὸ θος, δορατίου τραύματι. τὰ γὰρ Παιονικὰ ξίφη σχεδόν τι δή, καὶ τὰ τῆς μανίας ἁπάσης, ἐληλαμένα τυγχάνει ἐπὶ μήκιστον (106 D) καὶ ὀξέα, οὐ τοι τοιαῦτα οἷα καταίροντα κόπτειν ὅτι καὶ ἄξια λόγου, ὡς τὰ βαρβαρικὰ ιαὶ Ἰταλικά. τὰ μὲν βαρβαρικὰ τοιαῦτα (Τούρκων δέ ἐστι ταῦτα), βάρος ντα πάμμεγα καὶ ἐφ' ἑνὶ ἔχοντα τὴν τομήν, καταβαίνουσί γε μάλιστα δὴ των τῶν ξιφῶν, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν· δεύτερα δὲ τούτων τὰ Ἰταλικά, Ἑλληνικά ; γενόμενα. τὰ δὲ Γερμανικὰ καὶ Παιονικὰ μακρὰ μέν εἰσι καὶ στρογγύλα, άγωνα, (335 B) τὴν τομὴν ὀξέα, ἐς ὀξὺ δὲ πάνυ λήγοντα δόρατος ἐπιφέρουσι ἡν, τοῦ ἐφ' ἵππου κατεπερείδοντος αὐτὸ ὡς ἐς τὸ τοῦ δόρατος σχῆμα.

27

337 B, 108 D (II, 1) Οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν βασιλέα Παίονες ὡς ἀπήλαυνον, ουν τὸν βασιλέα· μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ᾔσθοντο ἐνταῦθα πεσόντος καὶ ἀπο-ντος, ἐνέβαλον μὲν αὐτίκα, περιώμενοι ἀνελέσθαι τὸν νεκρόν, οὐ μέντοι γε εγένοντο· ἐπύρωσε γὰρ τοὔργον τοὺς νεήλυδας, καὶ ἐμάχοντο μεγάλως. μετὰ ς οὐκ ἠδύναντο ἀνελέσθαι τὸν νεκρόν, ἀπήλαυνον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. αὐτίκα ἡ φήμη ἀφικομένη ἐπὶ τὸν Χωνιάτην καὶ ἐς τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν συντάξεσιν ἔπαυσέ τε τῆς μάχης. καὶ ἀποχωροῦντος καὶ ἰόντος ἐν οὐδενὶ ιῳ, ἐπυνθάνετο ἕκαστα, οὐκέτι ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' εὐθὺ Ἴστρου ἐπορεύετο αὐτός τε καὶ οἱ Δᾶκες, καὶ ὡς εἶχον σπουδῆς, ἔφευγον ὐδενὶ κόσμῳ καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν βασιλέα Παιόνων. ἐν ταύτῃ τῇ ἀποχωρήσει ύτησεν ὑπὸ Τούρκων Ἰουλιανὸς καρδινάλιος, ἀνὴρ τὰ πάντα γενόμενος τος. καὶ ἄλλοι τε ἔπεσον ἐν τῇ ἀποχωρήσει ἄνδρες ἀγαθοὶ οὐκ ὀλίγοι ὸν.

28

337 B, 108 D (II, 1) (Ἰωάννης δὲ ὡς ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἀφίκετο καί τε τεύματα διαβάντα διεσπάρη, ἐνταῦθα, ὡς ἐπορεύετο ὀλίγοις τοῖς ἀμφ' αὐτόν, ὑπὸ Δρακούλεω τοῦ Δακῶν ἡγεμόνος, πολεμίου τε ὄντος. καὶ πρότερον ωάννης ἠναντιοῦτο αὐτῷ ἐν τοῖς Παίοσι παρὰ βασιλεῖ Λαδισλάῳ, ὅτε τὴν ν ἐποιοῦντο ἀπὸ τῆς Δακίας τὸν Ἴστρον διαβαίνοντες, τάς τε κώμας αὐτοῦ μενος, καὶ διέβαλε πρὸς βασιλέα Παιόνων ὡς φρονοίη τε τὰ (338 B,) τῶν Τούρκων καὶ Ἀμουράτεω, καὶ ὑποσημαίνοι ἐκείνοις, ἅττα τυγχάνοιεν οντες ἑκάστοτε. καὶ συνέλαβε μὲν ὡς ἀπολέσων, μετὰ δὲ διεπράξατο χρή-καὶ ἀπελύθη διὰ ταῦτα. πορευόμενον δὲ διὰ τῆς Δακίας εἷλέ τε αὐτόν,

și-a rînduit oastea pentru luptă și a pornit asupra armatei Europei, care era așezată în stînga împăratului și s-au încăierat și s-au luptat o vreme. Iar bătălia s-a desfășurat în felul următor: peonii, angajînd lupta și punîndu-i pe fugă pe turci, îi fugăreau, pînă ce au ajuns chiar în apropierea taberei. După aceea însă, turcii, întorcîndu-se deodată, i-au fugărit destulă vreme pe peoni, pînă ce și aceștia au ajuns în tabăra lor. Și ori de cîte ori peonii îi covîrșeau pe turci și se țineau de ei și-i urmăreau, cădeau mulți turci, copleșiți de peoni. Dar și dintre peoni, în retragere, se prăpădeau mulți, ori de cîte ori se retrăgeau înspăimîntați. Cade atunci comandantul Europei, Carazie, rănit în piept de o sabie peonică, cu o rană ca de suliță. Căci săbiile peonice și cele din toată Germania sînt lungi și ascuțite, totuși, ajungîndu-te, nu-ți fac o tăietură gravă, ca săbiile barbarice sau italice. Cele barbarice (ale turcilor sînt acestea) (p. 106), avînd greutate mare foarte și fiind ascuțite pe o singură latură, merg cel mai adînc din toate săbile pe care le cunoaștem. În al doilea rînd după acestea vin cele italice, odinioară elenice. Cele germanice și peonice, la rîndul lor, sînt lungi și groase, cu patru muchii, cu tăișul ascuțit și avînd la capăt un vîrf ascuțit provoacă o tăietură de suliță; călărețul, bine sprijinit în scări, lovește cu ea ca și cu o suliță [175].

27

(vol. II, 1, p. 108) Pe cînd se retrăgeau, peonii din jurul regelui îl căutau pe rege [176]. Mai tîrziu însă, cînd și-au dat seama că el a căzut acolo și a murit, s-au repezit îndată, încercînd să-i ia leșul, dar nu au izbutit. Căci fapta lor i-a aprins pe ieniceri și se luptau aprig. Nefiind în stare să ia leșul, au dat apoi îndărăt, îndreptîndu-se spre tabără. Și îndată ce zvonul despre aceasta a ajuns la Choniates și la ceilalți din rîndurile oștirii, de pe cîmpul de luptă, ei au încetat să se mai bată. Și pe cînd se retrăgea, mergînd fără nici o rînduială [Choniates] a aflat toate [cîte s-au întîmplat] și n-a mai mers spre tabără, ci a pornit de-a dreptul spre Istru, împreună cu dacii și cît mai grabnic cu putință au fugit, fără nici o rînduială și oamenii regelui peonilor. În timpul acestei retrageri a fost ucis de turci cardinalul Iulian, bărbat strălucit în toate privințele. Au căzut în timpul retragerii și alți bărbați vrednici, nu puțini dintre daci.

28

(vol. II, 1, p. 108) Cînd Ioan a ajuns la Istru, armatele, după ce l-au trecut, i s-au împrăștiat, iar el, cum mergea cu puțini oameni pe lîngă sine, a fost prins de Dracul, domnul dacilor, care-i era vrăjmaș [177]. Și mai înainte Ioan lucra împotriva lui între peoni, pe lîngă regele Ladislau, cînd plecau din Dacia să treacă Istrul și-i jefuia satele și-l învinuia la regele peonilor că ar fi de partea (p. 109) turcilor și a lui Amurat și că le-ar da de știre acestora, de fiecare dată, despre tot de fac ei. Și l-a prins ca să-l dea pieirii, dar mai tîrziu [acela] a lucrat cu bani și astfel a scăpat [178]. În vreme ce [Ioan]

[175] În continuare, Chalcocondil descrie sfîrșitul regelui Ungariei Vladislav, ucis pe cîmpul de luptă. Bătălia de la Varna, cîștigată în chip categoric de turci, a avut loc la 10 noiembrie 1444.

[176] Pe regele Ungariei, Vladislav I (1442—1444).

[177] De Vlad Dracul, domnul Țării Românești, cu care Iancu de Hunedoara a avut raporturi schimbătoare, evocate mai sus de Chalcocondil.

[178] Prinderea lui Iancu de Vlad Dracul nu este confirmată de alte surse.

ίσασθαι ἐννοούμενος, καὶ καθείρξας εἶχεν ἐν φυλακῇ. οἱ μὲν οὖν Παίονες, ς οἴκοι ἐγένοντο, πυνθανόμενοι συλληφθέντα τὸν Ἰωάννην, δεινόν τε ἐποι-ῦντο καὶ ἀφόρητον ὑπὸ Δρακούλεω συλληφθῆναι ἄνδρα Παίονα καὶ ἐν ἀξιώ-ατι ὄντα. ἔπεμπον δὲ κελεύοντες ἀφιέναι τὸν Ἰωάννην· εἰ δὲ μή, περιέψεσθαι ς πολέμιον ἐπιόντας ἐπ' αὐτὸν πανστρατιᾷ. ταύτῃ ὡς ἐπηγγέλλετο αὐτῷ ὑπὸ αιόνων, δείσας περὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι, μὴ νεώτερόν τι βουληθέντες περὶ ὸν ἄνδρα ἐξέλωσιν αὐτὸν ἐπιόντες οἱ Παίονες, ἐπέλευσέ τε αὐτόν, καὶ φιλο-ρονησάμενος προέπεμψεν ἐς τοὺς Παίονας διὰ τοῦ Πρασοβοῦ ἐς τὸ Ἀρδέλιον.

29

338 B, 109 D (II, 1) τοῦτον μὲν οὖν οὐ πολλῷ ὕστερον Χωνιάτης, κατάγων ᾶνον ἡγεμόνα τῆς Δακίας ἐκπεπτωκότα, ἐπεξῆλθε, διαφθείρας αὐτόν ἅμα καὶ ν παῖδα αὐτοῦ. ὡς γὰρ στράτευμα συναγείρας κατήγαγεν ἐς Δακίαν τὸν Δᾶνον ῦ Μπασαραμπᾶ[10] παῖδα ἐκπεπτωκότα, Μύρξεω[11] οὗτος παῖς σὺν τῷ παιδὶ τοῦ παρετάσσετο ὡς ἐς μάχην. παραταττομένων δ' ἀμφοῖν καὶ μελλόντων ἤη συμβαλεῖν, οἱ Δᾶκες ἀπολελοιπότες ἐν τῇ παρατάξει τὸν Μύρξεω παῖδα τομόλουν παρὰ Δᾶνον. ὁρῶν δ' ἐνταῦθα τοὺς Δᾶκας (110 D) ὡρμημένους ναι ξύμπαντας ἐς τὸν Δᾶνον, ὥρμετο ἐς φυγήν. καὶ ὁ μὲν ἔφευγε, Δᾶνος δὲ ίωκεν ἀνὰ κράτος, καὶ συλλαβὼν ἄμφω ἀνεῖλεν αὐτίκα.

30

339 B, 110 D (II, 1) Οὗτος μὲν οὖν ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου, καὶ οὐ πολλῷ τερον στρατηγόν τε εἵλοντο αὐτὸν καὶ ἐπιστάτην τῶν πραγμάτων σφίσιν, η πό τε Γερμανῶν καὶ Βοέμων πολεμουμένοις, καὶ ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὰ πράγ-τα διαθεῖναι, ᾗ ἂν αὐτῷ φαίνοιτο. Καὶ στρατὸν δὲ συλλέξας ἐστρατεύετο ὶ Βοέμους, καὶ ἐπολέμει δὴ τούτοις συχνόν τινα χρόνον. καὶ πρὸς Ἴσκραν , ἄνδρα εὐδαιμονοῦντα ἐν στρατηγίαις ἁπανταχῇ, ἐπολέμει, καὶ συμβαλὼν τήθη, καὶ ὕστερον αὖθις ἐπήει τε συμβαλὼν καὶ περιεγένετο.

31

339 B, 110 D (II, 1) Ἀμουράτης δὲ ὡς τοῦ βασιλέως Λαδισλάου, τὴν κε-λὴν ἀποταμόμενος ἐπὶ δόρατος περιέπεμπέ τε καὶ ἐπεδείκνυ ἐς τὰ στρατεύ-τα, συσκευασάμενος ἐντεῦθεν ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου. ἔπεσον δ' ἐν ταύτῃ τῇ

---

[10] σαραμπᾶ A: μασαραμπᾶ cett: correxi.

[11] ἐκπεπίου καῖ ἀμύρξεω A: ἐκτεπίου καὶ ἀμύρξεω cett: ἐκπεπτωκότα, Μύρξεω correxi.

mergea prin Dacia, [Dracul] l-a prins, plănuind să se răzbune și l-a închis, ținîndu-l sub pază. Dar peonii, cînd au ajuns acasă, au aflat că Ioan a fost prins și socoteau că e un lucru groaznic și de nesuferit ca un peon, care era și dregător, să fie prins de Dracul. I-au trimis deci poruncă să dea drumul lui Ioan; iar de nu, [spuneau] că-l vor trata ca pe un dușman și că vor năvăli, asupra lui cu toată oastea. Cînd i s-au vestit aceste lucruri de către peoni, temîndu-se pentru situația lui, ca nu cumva peonii, din pricina acelui bărbat să uneltească vreo schimbare și, năvălind, să-l înlăture din domnie, l-a eliberat și dîndu-i dovezi de bunăvoință l-a trimis la peoni prin Prasovon [179], în Ardeal.

29

(vol. II, 1, p. 109) Pe acesta așadar, nu peste multă vreme, Choniates l-a scos din domnie, aducînd ca domn al Daciei pe Dan care căzuse din domnie [180], iar pe celălalt l-a dat pieirii împreună cu feciorul său [181]. Căci atunci cînd, strîngînd oaste, el l-a adus în Dacia pe Dan, fiul lui Basarab [182], care căzuse din domnie, acest fecior al lui Mircea [183] împreună cu fiul său s-a rînduit ca pentru luptă. Dar deși ei s-au așezat în ordine de luptă și se pregăteau de bătălie, dacii l-au părăsit în front pe feciorul lui Mircea și au trecut de partea lui Dan. Văzîndu-i deci pe daci porniți să meargă cu toții la Dan (p. 110) acesta a luat-o la fugă. Și el fugea, iar Dan îl urmărea din răsputeri și prinzîndu-i pe amîndoi i-a ucis îndată.

30

(vol. II, 1, p. 110) Acesta [184] s-a dus așadar acasă și nu cu mult mai tîrziu l-au ales comandant și cîrmuitor al statului lor [peonii], bătuți acum cu război de germani și de boemi. Și l-au lăsat pe el să conducă statul cum i s-ar părea mai bine. Și după ce a strîns oastea a pornit împotriva boemilor și a purtat destulă vreme război cu aceștia. Și se lupta cu Iskra [185], un bărbat pretutindeni norocos în ducerea războaielor; și bătîndu-se, a fost învins și mai tîrziu a mers din nou împotriva lui și, dînd lupta, l-a înfrînt.

31

(vol. II, 1, p. 110) Amurat însă, înfigînd într-o suliță capul regelui Ladislau, îl trimitea pretutindeni și-l arăta armatelor și apoi, ridicînd tabăra s-a dus acasă. În această luptă au căzut dintre turci, după cum spun ei înșiși

---

[179] Brașov.

[180] Este vorba de înlocuirea din domnie a lui Vlad Dracul, de către Iancu de Hunedoara, prin Dan al III-lea, fiul lui Dan al II-lea; opinia cercetătorilor nu e unanimă în acceptarea informației lui Chalcocondil, v. N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976, p. 16 și urm. cu bibliografia chestiunii.

[181] Nici uciderea lui Vlad Dracul împreună cu unul sau doi fii ai săi, cum arată alte izvoare, de către Iancu de Hunedoara nu e acceptată de toți istoricii, *ibidem*, p. 19–20.

[182] Basarab voievod, identificat cu Dan al II-lea.

[183] Vlad Dracul. Vlad Dracul dispare de la cîrma Țării Românești în noiembrie — decembrie 1447, v. Stoicescu, *op. cit.*, p. 19. Pentru întreaga problemă v. Fr. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească în anii 1447–1448*, Studii, XVI, 1963, 4, p. 1 049–1 072.

[184] Iancu de Hunedoara; a fost ales regent al Ungariei în 1446. Chalcocondil nu respectă deci cronologia corectă a evenimentelor.

[185] Jan Jiskra, partizan al Habsburgilor.

ίχη Τούρκων μέν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους, Παιόνων δὲ ιὶ πλείους τούτων. ἀπώλοντο δ' οἱ πλείους ἐν τῇ ἀποχωρήσει ὑπὸ Δακῶν.

32

355 B, 124 D (II, 1) Ἐνταῦθα ὡς ἐπενόει λιμῷ ἐκπολιορκήσειν, καὶ αὖθις δεύτερον προσβαλὼν κατὰ τὸ καρτερόν, ἀφικνεῖται ἀγγελλήη παρὰ Γεωργίου ῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ὡς Ἰωάννης συναθροίσας τοὺς Παίονας τόν τε Ἴστρον ιβαίνει καὶ [12] συμπαραλαβὼν στρατεύοιτο ἐπ' αὐτόν, ταῦτα ὡς ἐπύθετο, τὴν χίστην συσκευασάμενος ἀπῄει ἐνταῦθα, ᾗ ἐπιόντα ἐπυνθάνετο καὶ κήρυκα εμπε πρὸς τὴν Εὐρώπην περιαγγέλλοντα παρεῖναι αὐτῷ ὡς ξύμπαντας τῶν ύρκων. οὗτοι μὲν οὖν παρεγένοντο αὐτῷ ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ἐκποδὼν γενόμενος, (125 D) ἐν ὥρᾳ παραγένοιτο ἕκαστος καθιστὰς αὐτῷ ἐς μάχην. ἐλαύνων δὲ ντὶ τῷ στρατῷ πρός τινος τῆς Μυσίας αὐτοῦ χώρας κατὰ τὴν Τριβαλλῶν τῶν χώραν (ἔστι δὲ αὕτη ἡ χώρα, παρ' ἥν ἀμείβει Μοράβας πο (356 B) ταμὸς ὶ ἐκδιδοῖ ἐς τὸν Ἴστρον· παρήκει δὲ ἡ χώρα τοῦ βασιλέως ἐντεῦθεν ἐπὶ αδίους ὀκτακοσίους ἔστε ἐπὶ Νήσιον, πόλιν τοῦ βασιλέως ἐπὶ δεξιὰ ἰόντι, τὸ πρόσω Νοβόπυρδον [13] πόλιν ἐπὶ ὄρους μεγάλου τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ηται) ἐνταῦθα ἀφικόμενος Ἀμουράτης εὗρεν ἐπεξελαύνοντα Ἰωάννην τὸν νιάτην σὺν τῷ Παιόνων στρατῷ. ἦσαν δὲ Παίονες καὶ Δακοὶ [14] συναμφότεροι τετρακισμυρίους καὶ ἑπτακισχιλίους ἱππέας, καὶ ἁμάξας ἐφέροντο, ἐν αἷς αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὰ ὅπλα, ἀμφὶ τὰς δισχιλίας. ἐφ' ἑκάστης δὲ ἁμάξης) ἤστην ἄνδρε πεζώ, πελταστής τε ἅμα καὶ τηλεβολιστής. ἐφέροντο δὲ καὶ τῶν ἁμαξῶν τηλεβόλους ζαροβοτάνας καλουμένας, πολὺ τὸ πλῆθος. οὗτοι ' οὖν οὕτω παρασκευασάμενοι [ἐς] τὸν Ἴστρον διέβησαν. προὐκαλοῦντο δὲ ισι καὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα ἐς τὸν πόλεμον· ὁ δὲ ἔφησεν οὐχ ὁρᾶν ἀξίαν ' παρασκευὴν τῆς κατὰ Ἀμουράτεω στρατιᾶς, ὥστε περιγενέσθαι αὐτοὺς ; βασιλέως δυνάμεως Ἀμουράτεω, καὶ δεδιέναι μᾶλλον ἐκεῖνον ἢ τοὺς Παίονας, ; καὶ ἀλλοφύλους τε ὄντας καὶ μέγιστα κακῶν ἐργασαμένους αὐτόν, καὶ ἱμεί-σθαι μὲν τίσασθαι Ἀμουράτην τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐκτυ (126 D, 357 B) φλώσαντα, νατα δὲ ὁρῶντα τῇ παρούσῃ παρασκευῇ ὑπερβαλέσθαι τῆς τῶν πολεμίων άμεως οὐκ ἄν ποτε ἑκόντα εἶναι χωρήσειν ἐς τόνδε τὸν πόλεμον. ταῦτα κριναμένου ἐπαπειλήσαντα τὸν Ἰωάννην ἐλαύνειν ἐς τὸ πρόσω, ἐσβαλόντα ἐς τὴν βασιλέως χώραν, ἄχρι[ς] Πριστίνου [15] ἀφικόμενον, στρατοπεδεύεσθαι οῦ ἐν Κοσόβῳ πεδίῳ, ἐν ᾧ Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνεω μαχεσάμενος πρὸς Ἐλεά-ον μάχην αὐτός τε αὐτοῦ ταύτῃ ἐτελεύτησεν ὑπὸ Τριβαλλοῦ καὶ τόν γε εάζαρον ἀνεῖλεν ἐν τῇ μάχῃ ἐπεὶ δὲ ὥρμητο Ἰωάννης στρατεύεσθαι ἐπὶ Ἀμου-

[12] post καὶ excidisse videtur Δακοὺς δὲ.
[13] νοβόπυρον Codd: Νοβόπυρδον adn. in marg. Fabrot: Νοβόπυργον correxi.
[14] Παίονες om M.
[15] ἀρεστίνου M: ἀριστίνου C: Πριστίνου.

vreo şase mii, iar dintre peoni mai mulţi decît aceştia. Mai mulţi însă au pierit în timpul retragerii, de mîna dacilor [186].

32

(vol. II, 1, p. 124) Acum, cînd se gîndea ca prin înfometare să-i silească să predea oraşul [187] şi era gata să dea cu toată forţa un al doilea atac, îi soseşte veste de la Gheorghe, cîrmuitorul tribalilor [188] că Ioan [189] a adunat pe peoni şi trece Istrul şi că a luat şi pe daci [190] şi vine cu război împotrivă-i. De îndată ce a aflat acestea, a ridicat cît mai degrabă tabăra şi a plecat într-acolo pe unde aflase că vine acela. Şi a trimis un crainic în Europa [191], poruncind pretutindeni, ca toţi turcii să vină la el. Aceştia au sosit deci la el, cum a putut fiecare s-o pornească mai repede, numai să poată ajunge la timp şi să fie gata de luptă pentru el. (p. 125) Şi a pornit cu toată oastea către un ţinut al său din Misia, de lîngă ţara tribalilor (şi este acest ţinut pe acolo pe unde curge rîul Morava şi se varsă în Istru; de aici se întinde ţinutul împăratului cale de opt sute de stadii [192] pînă la Niş, un oraş al împăratului, aşezat pe partea dreaptă a drumului; înainte este aşezat oraşul Novopirdon [193], pe un munte mare, aparţinînd cîrmuitorului tribalilor). Aici sosind Amurat, a dat peste Ioan Choniates care înainta cu oastea peonilor. Erau peoni şi daci [194] împreună amîndouă popoarele cam la patruzeci de mii şi şapte mii de călăreţi şi aveau vreo două mii de care, pe care îşi duceau proviziile şi armele. Pe fiecare car erau doi bărbaţi pedeştri, un peltast [195] şi un puşcaş. Pe care mai duceau şi tunuri numite împroşcătoare de gloanţe, mulţime mare. Aceştia deci, astfel pregătiţi, au trecut peste Istru. Îl chemau alături de ei, la război, şi pe cîrmuitorul tribalilor; acesta însă le-a spus că pregătirea de război nu i se pare pe măsura oştirii lui Amurat, aşa ca să poată ei înfrînge armata împăratului Amurat şi că se teme mai mult de acesta decît de peoni care sînt şi ei nişte străini [pentru el] şi i-au pricinuit rele dintre cele mai mari şi că doreşte, ce-i drept, să se răzbune pe Amurat care i-a orbit feciorii, dar că-şi dă seama că e cu neputinţă, (p. 126) cu pregătirea pe care o au acum, să înfrîngă puterea duşmanilor şi de aceea n-ar vrea să meargă la acest război. După ce el a dat acest răspuns, Ioan l-a ameninţat [că se va căi] şi a plecat înainte, năvălind în ţara împăratului. Ajungînd la Pristina, şi-a aşezat tabăra aici, în cîmpia Kosovo, unde Amurat fiul lui Orhan, înfruntîndu-se în luptă cu Eleazar, a fost ucis el însuşi de un tribal, dar l-a ucis în luptă şi el pe Eleazar [196]. Iar Ioan a pornit la război împotriva lui Amurat din

[186] Daci = români. Ştirea nu e confirmată de alte izvoare. Dimpotrivă, românii au participat alături de unguri la expediţia antiotomană din 1445, în cooperare cu flota burgundă de sub comanda lui Walerand de Wawrin, cf. Decei, *op. cit.*, p. 94.
[187] Este vorba de asedierea oraşului albanez Croia, centru de rezistenţă al lui Scanderbeg, de către sultanul Murad al II-lea începînd din 1447.
[188] Gheorghe Brancović, despotul Serbiei.
[189] Iancu de Hunedoara, care trece Dunărea în septembrie 1447.
[190] „şi pe daci“ lipseşte din manuscrise, Darkó a completat lacuna sprijinindu-se pe faptul că „dacii“, adică românii, sînt amintiţi mai jos, în text, alături de „peoni“, adică de unguri.
[191] Adică în Rumelia.
[192] Cca 140 km.
[193] Identificat de cercetători cu Novobrod.
[194] Daci = români, v.n. 190.
[195] Termen arhaizant pentru a desemna pe ostaşii pedeştri.
[196] Chalcocondil se referă la bătălia dată la Kosovopolie, la 15 sau 21 iunie 1389 (după cronicile otomane 10 august), între turcii otomani conduşi de Murad I (1362–1389) şi coaliţia principilor creştini din sud-estul Europei. Aici a pierit cneazul Serbiei Lazăr (1371–1389), numit de Laonic Eleazar, dar şi Murad I, v. Decei, *op. cit.*, p. 54–55.

άτην δι' αἰτίαν τήνδε. ὡς γὰρ ἐν τῇ [ἐν] Βάρνῃ μάχῃ ἑώρα τοὺς Τούρκους
εύγοντας καὶ ἑαυτῷ ἐς χεῖρας ἐλθόντας καὶ ἐνδιδόντας, αὐτίκα ἐνόμισεν εὐπετῆ
ὲν καὶ τότε ὄντα τὰ πράγματα αὐτῷ χειρωθῆναι, εἰ μὴ διὰ τὴν βασιλέως Λα-
σλάου ἀφροσύνην, καὶ ἐσαῦθις δὲ χαλεπὰ οὐκέτι ἔσεσθαι κατεργάσασθαι.
ρερε δὲ αὐτοῦ ἡ γνώμη καὶ πλείονα στρατὸν συναγείραντα ἐξελαύνειν. ὥστε
ὶ τῷ πλείονι καταπληττομένων αἱρήσει τὸν Ἀμουράτην οὕτω δή τοι εὐπετῶς,
στε μηδ' ὁπωσοῦν ἐνδοιάζειν. πρεσβευσάμενος δὲ ἐπὶ Σκενδέρην τε καὶ Ἀρια-
την, ἐν νῷ ἔχων αὐτοὺς προσιόντας ἐς τὸ πρόσω τῆς Εὐρώπης συμμῖξαι· οὕτω
ὰρ προείρητο καὶ τοῖσδε. ἐπεὶ δὲ ἐς Κόσοβον τὸ πεδίον Ἀμουράτης ὁ Μεχ-
τεω ἀφίκετο, ὡς εὗρε τοὺς πολεμίους ἐλαύνοντας, ἐστρατοπεδεύετο. λέγεται
(127 D) γενέσθαι αὐτῷ τὸν στρατὸν ἐς πεντεκαίδεκα μυριάδας. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ
τίκα παρετάσσετο ὡς ἐς μάχην. παρετάσσετο δὲ καὶ τὰ τάγματα. καὶ ἐς μὲν
δεξιὸν αὐτοῦ κέρας τὸ τῆς Ἀσίας ἐτάσσετο στράτευμα, στρατηγὸν ἔχον
οῦραν, ἐς δὲ τὸ εὐώνυμον ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς Καραζίης, ἔχων τὸ τῆς
ρώπης στράτευμα. τοὺς μέντοι ἱπποδρόμους ἕκαστος τῶν ὑπάρχων ἔχων παρε-
σσετο. ἐν μέσῳ δὲ τούτοις ἵδρυτο αὐτὸς βασιλεύς, ἔνθα αὐτῷ νομίζεται στρα-
πεδεύεσθαι, χάρακα προβαλλόμενον, μετὰ δὲ ταῦτα τὰς καμήλους στησάμενον
τοῦ ταύτῃ, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς θυρεοὺς πηξάμενον. ἐπὶ τούτοις τοὺς νεή-
δας ἐτάξατο σὺν τοῖς τηλεβόλοις τε ἅμα καὶ τηλεβολίσκοις καὶ τοῖς ἄλλοις.
εἰ δὲ ἐτάξατο, ἀντεπῄει καὶ Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης συνταξάμενος ὧδε. τὸ μὲν
ξιὸν αὐτοῦ εἶχον οἱ Παιόνων ἄρχοντες καὶ ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ (Σεκούλης δὲ
τοὔνομα αὐτῷ) καὶ Εἰλόκης καὶ δὴ Ταλούσης, ἐν μέσῳ δ' αὐτὸς ἐτάσσετο
ωνιάτης, ἔχων τούς τε βιτέζιδας καλουμένους καὶ τὸν Ἀρδελίου στρατόν.
δὲ εὐώνυμον Δᾶνος εἶχεν αὐτῷ ἐπιτήδειος ὤν, ὃν καταγαγὼν ἐς τὴν Δακίαν
ραν διὰ τὸ πρὸς τὸν Δρακούλην αὐτοῦ ἔχθος ἐκεῖνόν τε τῆς ἀρχῆς ἐξήλασε,
ὶ τὴν χώραν ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος τόν γε Δᾶνον ἐπέστησεν ἄρχειν αὐτῆς·
αν δ' αὐτῷ Δᾶκες ἀμφὶ τοὺς ὀκτακισχιλίους παραγενόμενοι ἐς τόνδε τὸν
λεμον. [...].

(366 B, 134 D) [...] Δᾶκες δὲ ὡς ἑώρων τοὺς Τούρκους πολὺ παρ' ἐλπίδα
ωνιζομένους, καὶ σφίσι τὰ χαλεπώτατα ἐπηρτῆσθαι, ἀπαλλαγὴν δὲ μόλις
σθαι τοῦ κακοῦ, καὶ ἢν σῶες ἀφίκοιντο, ἐπὶ ὅρκου μηδεμίαν εἶναι μηχανὴν
οὐ δίδοσθαι αὐτοὺς δίκας τῷ βασιλεῖ, ὧν εἰργάσαντο αὐτῷ πολεμοῦντες
ὅτι τοῖς Παίοσι συνεμάχουν, ἐδόκει αὐτοῖς ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ θορύβῳ
γελον πέμψαντας παρὰ βασιλέα Ἀμουράτην διαλλάττεσθαι, καὶ τὰ ὅπλα παρα-
όντας ξένους τε καὶ φίλους εἶναι τῷ βασιλεῖ. ὡς δὲ ἐδόκει, καὶ ἐποίουν ταῦτα.
δὲ ἄγγελος ἀφικόμενος ἐπὶ τὰς θύρας ἔλεγε τοιάδε.

«Ὦ βασιλεῦ, ἐμὲ Δᾶκες ἔπεμψαν ἐς ὄψιν ἀφικέσθαι τὴν σὴν καὶ σπονδὰς
εῖσθαι αὐτοῖς συγγνώμην παραιτουμένοις. ἐφ' οἷς πεπλημμελημένα ἐστὶν
τὴν σὴν ἀρχὴν καὶ ἐς τὰ σὰ πράγματα. καὶ διαμαρτύρονται σφᾶς ἀφ' ἑαυτῶν
ὲν νεώτερον βουλεῦσαι περὶ τὰ σὰ πράγματα, ἂν μὴ οἱ Παίονες ἀνάγκην
θέντες, κελεύοντες σφίσιν ἅπτεσθαι, προσβιάζοιντο ἡμᾶς. νῦν οὖν δέονταί
πείθεσθαι καὶ αὐτοῖς σπονδὰς ποιεῖσθαι, καὶ αὐτόν σοι τὸν πόλεμον παρα-
σασθαι τοῦ λοιποῦ, ὥστε σοι ἐπιτήδειον εἶναι».

(367 B) Ταῦτα εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου, Χαλίλης ὁ πρύτανις τοῦ οἴκου τοῦ
ιλέως ὑπολαβὼν ἔλεγε τοιάδε. «ἀλλ' ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Δᾶκες, ἐπίστασθέ που

pricina următoare: cînd a văzut, în lupta de la Varna, pe turci fugind și căzîndu-i în mînă și cedînd, s-a gîndit îndată că și atunci ar fi înfrînt ușor puterea turcilor, dacă nu era nesocotința regelui Ladislau și că nu-i va fi nicidecum greu să o facă și a doua oară. Această părere l-a făcut să strîngă și mai multă armată și să pornească la război, cu gîndul că, fără nici o îndoială, aceia vor fi înspăimîntați de mulțime și el îl va învinge ușor pe Amurat. A trimis însă soli la Skender [197] și Arianites [198] cu gîndul de a se uni cu ei în timpul înaintării lor în Europa; căci așa se înțelesese mai înainte cu aceștia. Iar Amurat fiul lui Mehmet, îndată ce a ajuns în cîmpia Kosovo, văzîndu-i pe dușmani venind, și-a așezat tabăra. Se spune (p. 127) că avea o armată de o sută cincizeci de mii de oameni. Și a doua zi s-a și așezat în ordine de luptă. Și-a rînduit și tagmele. Și în dreapta și-a așezat armata din Asia, care avea comandant pe Scuras [199], iar în stînga lui era comandantul Europei Carazie [200], avînd armata din Europa. Și fiecare dintre guvernatori și-a așezat în ordine călăreții pe care-i avea. La mijloc, între aceștia, s-a așezat însuși împăratul, care și-a instalat tabăra acolo unde a crezut de cuviință, ridicînd înaintea ei un val și îndată după el punînd cămilele, iar după ele înfigînd în pămînt de jur împrejur scuturi mari de fier. Lîngă acestea a rînduit pe ieniceri cu tunurile și cu puștile și cu celelalte arme. Iar după ce și-a terminat rînduiala, a venit împotrivă-i și Ioan Choniates, care-și întocmise astfel armata: aripa dreaptă i-o țineau mai marii peonilor și nepotul său (Sekulis [201] îi era numele) și Ilokis [202] și Talusis [203], iar la mijloc se așezase însuși Choniates, împreună cu așa-numiții viteji, armata Ardealului. Aripa stîngă i-o ținea Dan [204], care-i era prieten apropiat și pe care-l adusese în țara Daciei, din pricina dușmăniei față de Dracul; și pe acesta din urmă l-a scos din domnie și, supunîndu-și țara, l-a pus pe Dan să o conducă. Și acesta avea cu el ca la opt mii de daci veniți la acest război [...].

(p. 134) Dacii însă, cînd i-au văzut pe turci că luptă mult peste așteptările lor și că pe ei îi amenință cele mai rele primejdii și că abia dacă vor scăpa de nenorocire, chiar dacă vor rămîne teferi, că din pricina jurămîntului nu există nici o manevră prin care să scape de pedeapsă din partea împăratului pentru ce i-au făcut ducînd război împotriva lui și pentru că s-au aliat cu peonii, au hotărît în acest mare vălmășag să trimită sol la împăratul Amurat, ca să se împace și ca, predînd armele, să fie aliați și prieteni cu împăratul. Și cum au hotărît, așa au și făcut. Iar solul, venind la Poartă, a spus următoarele:

„Împărate, pe mine dacii m-au trimis să vin înaintea ta și să cer pace pentru ei, care-ți cer fierbinte iertare pentru cele ce au greșit față de domnia și de lucrurile tale. Și-ți mărturisesc că ei, de bunăvoie, n-ar fi plănuit vreo răzvrătire împotriva stăpînirii tale, dacă peonii nu ne-ar fi constrîns, poruncindu-se să ne unim cu ei și nu ne-ar fi împins cu sila la aceasta. Așadar, acum ei te roagă să le dai crezare și să faci pace cu ei, iar ei, chiar în acest război, vor sta de-acum înainte alături de tine, astfel încît să-ți fie de folos".

După ce solul a spus acestea, Chalil, prytanul [205] casei împăratului, întrerupîndu-l, a spus: „Dar voi, dacilor, știți doar că puternicul împărat

[197] Skanderbeg.
[198] Socrul lui Scanderbeg.
[199] Saruca pașa.
[200] Caraca pașa.
[201] Székely Ioan.
[202] Identificat de V. Grecu cu un magnat Ujlaki.
[203] Identificat de V. Grecu cu magnatul Tallóczi.
[204] Este vorba de fapt de Vladislav al II-lea (1447—1456), v. *supra* n. 180.
[205] Choniates folosește termenul arhaizant de prytan pentru vizir.

βασιλεὺς ἐπιτήδειός τε ἦν δυνάμει καὶ πρόξενος ἐξ ἀρχῆς· καὶ νῦν ἐπεὶ δέοντι παραγίγνεσθε, σπονδάς (135 B) τε ποιεῖτε ὑμεῖς ἄνευ τε δόλου καὶ άτης, φίλοι τε εἶναι ὑμεῖς τοῦ λοιποῦ. καὶ ἤν τι, ὧν ὑμεῖς λέγετε, ἐξειρσμένον τῷ βασιλεῖ χάριν θείητε, ἴστε ὡς οὐχ ὑπερβαλούμενοι αὐτὸν εὐεργεύντες. τὰ μέντοι ὅπλα ἴτε δεῦρο ὅτι τάχιστα παραδώσοντες.»

Ταῦτα Χαλίλης ὁ Πραΐμεω φάμενος γνώμῃ τοῦ βασιλέως λέγειν ἀπέπεμψε. ι οἱ Δᾶκες, ὡς ἐπανῆκεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος λέγων, ἃ ἐνετέλλετο αὐτῷ Χαλίλης Πραΐμεω γνώμῃ τοῦ βασιλέως, αὐτίκα διέστησάν τε ἀπὸ Παιόνων χωρὶς γενόοι, καὶ προϊόντες ἀφίκοντο ἀγχοῦ τῶν θυρῶν τοῦ βασιλέως, καὶ ταύτῃ ἐστηες ἐνόμιζον αὐτῷ τοιάνδε χάριν καταθέσθαι τῷ βασιλεῖ, ὑπουργοῦντες αὐτῷ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην, [ὥστε] οἴσεσθαι δωρά τε καὶ ἐσθῆτας πρὸς τοῦ βαέως. βασιλεὺς δέ, ὡς παρ' αὐτῷ είστήκεισαν, νομίσας μή τινι δόλῳ ταῦτα θέμενοι προϊσχόμενοι αὐτῷ κακόν τι διανοοῖντο ἐργάζεσθαι, [συνθέμενοι] ς Παίοσι, μεταπέμπεται τὸν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν ἔχοντα ἀμφὶ τοὺς δισίους· καὶ ὡς παρῆν αὐτῷ, ἦ ἐνετέλλετο, ἐκέλευε περιστάντας τοὺς Δᾶκας α(368 B)καίνειν ἅπαντας, μηδενὸς φειδόμενον. καὶ οὕτω πρὸς ἀλκὴν ἐτράντο τὰ ὅπλα ἔχοντες· οὐ γὰρ ἠξίου ὁ βασιλεὺς παραδόντας τὰ ὅπλα καταειν, ἀλλὰ ταῦτα ἔχοντας δίκην διδόναι, ὧν ἐποίουν αὐτόν. καὶ οὕτω μὲν ταύτῃ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο.

Παίονες μὲν δὴ πρῶτα τοὺς Δᾶκας διισταμένους ἰδόντες ἐθαύμαζον, ὅ τι λοιντο· ὡς δὲ ἔγνωσαν διαλλαττομένους τῷ (136 D) βασιλεῖ, ἐχαλέπαινόν αὐτοῖς καὶ ἤχθοντο καταπροδεδωκόσι τοὺς φίλους, ἐπεὶ δ' ὀλίγον ὕστερον εἶδον αὐτοὺς ξύμπαντας πρὸς τοῦ βασιλέως οὐδενὶ λόγῳ ἀπολλυμένους, ἐν ματι εἴχοντο, τήν τε γνώμην ἐννοοῦντες τοῦ βασιλέως, ὡς οὐδέν τι συμων τοιούτων ἐδεῖτο, μέγα τε ἐποιοῦντο ἀπαλλάτεσθαι τὴν ταχίστην. Ἰωάννης οὖν, ὡς ἀπὸ τῆς μάχης ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν, διελέγετο τοῖς ἡγεμόσιν, αὐτὸς μὲν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἴοι ἀπὸ τοῦ λόχου, ᾗ ἑστήκει αὐτὸς βασι-, ὡς ἐς τὰς θύρας ἐμβαλῶν, αὐτοὺς δέ, ἐπειδὰν ἄγγελον πέμψας διασημήνῃ, ύνειν ὁμοῦ πάντας ὁμόσε ἐπὶ τὰς θύρας. καὶ ταῦτα λέγων (ἦν δὲ ἀμφὶ τὴν άτην φυλακὴν) ἐπιλεξάμενος τούς τε ἀμείνον ἐς τὸν πόλεμον παρασκευασους καὶ οὓς ὡς ἐπιτηδείως ἔχοντας ἠπίστατο, τοῖς δὲ ἐν ταῖς ἁμάξαις παραγας, ἐπειδὰν σημήνῃ, κατὰ ταῦτα προϊέναι ἐπὶ (369 B) τὰς θύρας, αὐτός τε ἵετο συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι τὰ ἔμπαλιν γενόμενος ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐλαύνων. ὡς δὲ ἡμέρα τάχιστα ἐγεγόνει, οὗτος μὲν οὐκέτι ἑωρᾶτο οὔτε πρὸς ἐναπολειφθέντων ἐν ταῖς ἁμάξαις Παιόνων οὔτε πρὸς τοῦ βασιλέως. ὡς δὲ ἀμφὶ βασιλέα ὁρῶντες τὸ στρατόπεδον τῶν Παιόνων κενόν τε εἶναι καὶ ους ἐντὸς τῶν ἁμαξῶν ἐναπολειφθῆναι, ἐν θαύματι μὲν ἐποιοῦντο, ἀγγέλλει τις αὐτῷ δρόμῳ ἀφικόμενος ὡς Παίονες πεφευγότες εἶεν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ι τὴν ἐσχάτην φυλακήν. ἐνταῦθα οἱ νεήλυδες ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα δρόμῳ ν ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ἁμάξαις Παίονας. οὗτοι μὲν οὖν ὡς ᾔσθοντο ὑπὸ (137 D) σφετέρων προδεδομένοι, ἐμάχοντο πρὸς τοὺς νεήλυδας ἀξίως λόγου. μετ' οὐ δ' οἱ νεήλυδες ἀνέβησαν ἐπὶ τὰς ἁμάξας, ὑπερέβησαν δὲ τοὺς Παίονας ας ὁμοῦ κατακαίνοντες. οὗτοι ἕωθεν δὲ μαχόμενοι περὶ πλήθουσαν ἀγορὰν ες γενόμενοι ἀγαθοὶ ἐτελεύτησαν. βασιλεὺς δὲ ὥρμητο μὲν διώκειν τοὺς ονας, προσφερόντων αὐτῷ λόγους τῶν στρατηγῶν· οὐ μέντοι προσίετο τοὺς ους, ἀναμιμνησκόμενος, οἷα ἐπεπόνθει πρὸς τοῦ Χωνιάτου Χασίμης ὁ Μαω ἐν τῇ διώξει, ἠγάπα τε τῇ παρούσῃ τύχῃ αὐτῷ ἐς τὸ βέλτιον καταστῆσαι. ανον δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ὡς ἐπυθόμην (ἠριθμήθη γὰρ ὕστερον ἀμφον ὑπὸ τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος), Παιόνων μὲν καὶ Δακῶν συναμφοτέρων κισχίλιοι καὶ μύριοι, Τούρκων δὲ ἐς τοὺς τετρακισχι-(370 B) λίους. τὴν

a fost binevoitor față de voi și prietenos. Și acum, cînd sînteți la nevoie, v-ați găsit să faceți voi pace (p. 135) fără vicleșug și înșelăciune și să-i fiți prieteni în viitor! Chiar dacă ați îndeplini ceva din cele pe care le spuneți și l-ați îndatora pe împărat, să știți că nu-l veți întrece pe el în binefaceri. Mergeți totuși să predați cît mai repede armele!".

Zicînd că spune acestea din porunca împăratului, Chalil, fiul lui Praim, a lăsat solul să plece. Și dacii, cînd li s-a întors solul și le-a spus ce le comunicase Chalil, fiul lui Praim, din porunca împăratului, îndată s-au tras deoparte și s-au despărțit de peoni și înaintînd au ajuns pînă aproape de Poarta împăratului. Și, oprindu-se acolo, socoteau că-i fac o mare bucurie împăratului, ajutîndu-l în acea clipă de cumpănă și că vor primi de la împărat daruri și veșminte. Dar împăratul, cînd s-au oprit lîngă el, gîndindu-se ca nu cumva ei să-i fi făcut cu vreun plan viclean această propunere și să nu uneltească ceva rău împotriva lui în înțelegere cu peonii, trimite după comandantul Europei să vină cu vreo douăzeci de mii de ostași. Și de îndată ce a venit, precum îi ordonase, a poruncit să-i ucidă pe toți dacii care erau primprejur, fără să cruțe pe niciunul. Iar ei au început să se apere, căci aveau armele asupra lor. Căci împăratul nu a socotit de cuviință să-i omoare după ce vor fi predat armele, ci cu acestea în mîini să-și primească pedeapsa pentru cele ce au săvîrșit împotriva lui. Și astfel au fost dați pieirii pe loc, ca un lucru de nimic.

Cînd i-au văzut pe daci că se îndepărtează, peonii mai întîi s-au întrebat mirați ce-o fi vrînd. Cînd și-au dat însă seama că ei trec de partea împăratului (p. 136) au fost cuprinși de supărare și s-au mîniat împotriva lor pentru că și-au trădat prietenii. Iar puțin mai tîrziu, cînd au văzut că toți sînt dați pieirii ca un lucru de nimic de către împărat, s-au umplut de uimire, înțelegînd hotărîrea împăratului, că n-avea nicidecum nevoie de asemenea aliați au, socotit că e foarte important să se îndepărteze cît mai repede. Ioan, îndată ce din focul luptei a ajuns la care, a vorbit cu conducătorii spunîndu-le că el împreună cu oamenii lui ar vrea să meargă înspre acea parte a armatei unde stă însuși împăratul, ca să pătrundă la Poartă, iar ei, cînd o să le dea semn trimițînd un vestitor, să înainteze toți odată asupra Porții. Și spunînd acestea (era pe la ultima strajă [a nopții])și-a ales oamenii cei mai bine echipați pentru luptă și pe aceia pe care-i socotea mai devotați, iar celor din care le-a spus ca atunci cînd o să dea el semn să înainteze asupra Porții; și cu armata în ordine s-a grăbit să facă cale întoarsă, mergînd spre Istru. Și cum s-a luminat de zi, foarte curînd, el nu mai era de văzut nici de peonii care au rămas în care, nici de împăratul. Cînd oamenii împăratului au văzut că tabăra peonilor este goală și că puțini au rămas înăuntrul carelor, s-au minunat, dar un om care sosise pe același drum le dă de veste că peonii, pe la straja cea din urmă [a nopții], ar fi fugit spre Istru. Atunci ienicerii, apucîndu-și armele, au alergat în fuga mare asupra peonilor din care. Aceștia, cînd au văzut (p. 137) că au fost trădați de ai lor, s-au bătut vitejește cu ienicerii. Dar, nu peste multă vreme, ienicerii s-au urcat pe care și au trecut peste peoni, omorîndu-i pe toți de-a valma. Aceștia, începînd din zori, s-au luptat, dovedindu-se bărbați vrednici, iar la ora cînd piața e plină de oameni [206] erau morți. Iar împăratul era îndemnat să-i urmărească pe peoni căci generalii săi îl sfătuiau la asta, dar nu s-a potrivit vorbelor lor, aducîndu-și aminte ce a pățit din partea lui Choniates Chasim, fiul lui Mazan, cînd s-a pus să-l urmărească. Și era mulțumit cu norocul pe care l-a avut pînă

[206] Altă formulare arhaizantă pentru a indica orele 10 dimineața.

γὰρ διάγνωσιν ῥᾳδίως ποιοῦνται καὶ τὰ αἰτήματα αὐτῶν ἀπό τε τῶν αἰδοίων
τεριτεμνομένων τῶν Τούρκων, καὶ τὸ μὲν τοὺς Παίονας κομᾶν ἐπιεικῶς πάνυ,
οἱ δὲ Τοῦρκοι ξυρῶνται τὰς κεφαλὰς σὺν τρίχαις τισὶ τῶν ἐν τοῖς κροτάφοις.
βασιλεὺς δὲ ὡς ἀπὸ τῆς μάχης ἐγένετο, τά τε σώματα ἀνελομένους ἐκέλευε
θάπτειν τοὺς Τούρκους ἐς τὸν ποταμὸν τὸν Μοράβαν καλούμενον παρὰ τὸ χεῖλος,
καὶ αὐτὸς συσκευασάμενος ἀπήλαυνεν ἐπ' οἴκου.

33

151 D (II, 2), 385 B τηλεβολίστης δ' ἦν τοῦ βασιλέως τοὔνομα 'Ορβανός,
ιάξ τὸ γένος, καὶ πρότερον παρ' Ἕλλησι διατρίβων, καὶ τούς τε Ἕλληνας
πολιπὼν δεόμενος βίου, ἀφίκετο παρὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως· ὅς τότε δὴ
εμισθωμένος πολλοῦ παρεσκευάσατο τοὺς τηλεβόλους.

34

250 D (II, 2), 499 B Τοῦ μέντοι χειμῶνος τούτου βασιλεὺς διατρίβων ἐν
οῖς ἑαυτοῦ βασιλείοις μετεπέμπετο Βλάδον τὸν Δρακούλεω παῖδα, Δακίας ἡγε-
όνα, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφόν, παιδικά τε αὐτοῦ γενό-
ενον καὶ διαιτώμενον παρ' αὐτῷ. ξυνηνέχθη δὲ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ξυγγενέσθαι
ῷ παιδὶ τῷδε βουλομένῳ, ὅτε πρῶτον παριὼν ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐστέλλετο ἐπὶ
αραμᾶνον, ὀλίγου ὑπ' αὐτοῦ ἀποθανεῖν. ὡς γὰρ ἐρῶν τοῦ παιδὸς ἐκάλει ἐς
ιιλίας, καὶ φιλοτιμίαν αὐτῷ προπίνων ἐκάλει ἐπὶ τὸν κοιτῶνα. ὁ μέντοι παῖς
οδέν τι τοιοῦτον δοκῶν πρὸς τοῦ βασιλέως πείσεσθαι, ἑώρα τὸν βασιλέα ἐπιφε-
ομενον αὐτῷ ἐς τοιοῦτόν τε πρᾶγμα, ἀπεμάχετό τε καὶ οὐ συνεγινώσκετο ἐς
ν συνουσίαν βασιλέως. καὶ ἄκοντος ἐφίλει, σπασάμενος ὁ παῖς μάχαιραν
ιίει τὸν βασιλέα κατὰ τὸν μηρόν, καὶ οὕτω φεύγων αὐτίκα, ὅποι προεχώρει
τῷ, ᾤχετο. βασιλέως μέντοι οἱ ἰατροὶ ἰάσαντο τὸ τραῦμα. ὁ δὲ παῖς ἐπὶ
νδρον αὐτοῦ που ταύτῃ ἀναβὰς ἐκέκρυπτο. ὡς δὲ συσκευασάμενος ὁ βασιλεὺς
ήει, ἐντεῦθεν καταβὰς ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ δένδρου καὶ διαπορευόμενος οὐ πολλῷ
τερον ἀφίκετο ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ παιδικὰ ἐγένετο βασιλέως. χρῆσθαι δὲ νο-
ζει οὐχ ἧττον τοῖς ἐς τὴν ἑαυτοῦ δίαιταν τετραμμένοις· τούτοις μὲν γὰρ ἀιεί
συγγενόμενος συνδιατρίβει νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τοῖς δ' ἀλλοφύλοις οὐ
νυ τι χρῆσθαι νομίζεται βασιλέα, ἀλλ' ἐπὶ βραχύ. τούτου δὲ τοῦ παιδὸς
0 B) τῷ ἀδελφῷ Βλάδῳ ἐπέτρεψε βασιλεὺς τὴν Δακίας ἡγεμονίαν, καὶ συμ-
λλομένου βασιλέως ἐπήλασέ τε καὶ κατέσχε τὴν ἡγεμονίαν Βλάδος ὁ Δρα-
ύλεω παῖς. ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἡγε-(251 D) μονίαν ἀφίκετο, πρῶτα μὲν ἑαυτῷ δορυ-
ρους ἐποιεῖτο καὶ ὁμοδιαίτους, μετὰ δὲ μεταπεμπόμενος ἕνα ἕκαστον τῶν
χώρας ἐπιφανῶν ἐς τὰς τῶν ἡγεμόνων μεταβολὰς δοκούντων μετεῖναι τῆς
οδοσίας, πανοικὶ διεφθειρέ τε καὶ ἀνεσκολόπιζεν, αὐτόν τε ἅμα καὶ παῖδας
γυναῖκα καὶ θεράποντας, ὥστε ἄνδρα τοῦτον ἕνα ἐπὶ μέγα δὴ φρόνου ἀνδρῶν,
ἡμεῖς ἴσμεν, ἐλάσαι ἐπυθόμεθα· ὥστε γὰρ οἱ ἐμπεδῶσαι τὴν ἡγεμονίαν,

atunci, de a fi izbîndit. În lupta aceasta au murit, după cîte am aflat (căci morții unora și ai celorlalți au fost numărați mai tîrziu de cîrmuitorul tribalilor) șaptesprezece mii de peoni și daci la un loc, iar dintre turci vreo patru mii. Căci căutarea și recunoașterea [morților] se face lesne, deoarece turcii sînt tăiați împrejur, iar peonii poartă plete foarte frumoase, pe cînd turcii se rad în cap, lăsîndu-și cîțiva peri la tîmple. După ce a isprăvit lupta, împăratul a poruncit să fie alese trupurile, iar turcii să fie înmormîntați pe malul rîului numit Morava; și, ridicînd tabăra, a plecat spre casă [207].

33

(vol. II, 2, p. 151) Dar avea împăratul [208] un tunar pe nume Orban, dac de neam [209] și care fusese mai înainte la elini și, părăsindu-i, pentru că [la ei] nu avea din ce trăi, a venit la Poarta împăratului. Tocmit atunci cu leafă mare, acesta s-a îngrijit de pregătirea tunurilor.

34

(vol. II, 2, p. 250) Și petrecîndu-și împăratul [210] iarna aceasta în capitala sa, a trimis după Vlad, feciorul lui Dracul, domnul Daciei [211]. Și-l avea la sine pe fratele acestuia mai tînăr, care-i era favorit și trăia și locuia la el [212]. Și s-a întîmplat că atunci cînd abia ajunsese împărat și stătea să plece împotriva lui Caraman, împăratul dorind să se apropie de băiat, era cît pe ce să moară de mîna lui. Căci aprinzîndu-se de dragoste pentru băiat, îl chema la taifasuri și închinînd cu patimă paharul către el, îl chema în camera de culcare. Și băiatul, care nu-și închipuia că va păți așa ceva din partea împăratului, l-a văzut pe împărat repezindu-se la el pentru un lucru ca acela și s-a împotrivit și nu se supunea dorinței împăratului. Și acesta îl săruta împotriva voinței lui și băiatul, scoțînd un pumnal, îl lovește în coapsă pe împărat și, îndată, a luat-o la fugă, pe unde i-a venit la îndemînă. Însă doctorii i-au vindecat împăratului rana. Iar băiatul s-a ascuns urcîndu-se într-un copac de pe-acolo. După ce însă împăratul s-a pregătit de călătorie și a plecat, băiatul, coborîndu-se din copac și pornind la drum, a ajuns nu cu mult mai tîrziu la Poartă și a devenit favoritul împăratului. Are însă obicei acesta să se folosească nu mai puțin de cei ce duc aceiași viață ca și el, căci cu aceștia e mereu împreună și petrece cu ei zi și noapte, de cei de alt neam se crede că împăratul se folosește nu prea mult, ci puțintel. Lui Vlad, fratele acestui băiat, împăratul i-a încredințat domnia Daciei; și cu ajutorul împăratului, Vlad, feciorul lui Dracul, a năvălit și a luat domnia. Dar cum a ajuns domn, și-a făcut (p. 251) o gardă personală nedespărțită de el; după aceea, chemînd unul cîte unul pe fruntașii țării despre care [se părea] că ar fi în stare să trădeze pentru schimbarea domnilor, îi slutea și trăgea în țeapă cu toată casa lor, pe ei, pe copii, pe femeile și slujitorii lor, încît am aflat că bărbatul acesta singur a ajuns să facă mai mare ucidere de oameni decît [toți] cei pe care

[207] Lupta de la Kosovopolie a avut loc la 17—19 octombrie 1448.

[208] Mehmed al II-lea (1451—1481), cuceritorul Constantinopolului. Chalcocondil se referă aici la asediul capitalei bizantine în 1453.

[209] Orbán, indicat de Chalcocondil drept dac, adică român, este arătat de Ducas drept „ungur de neam" (XXXV, 1). Decei, *op. cit.*, p. 99, n. 1 arată că la românii din Transilvania nu se întîlnește numele Orbán, catolicul Urbanus. În același sens v. St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*, trad. Al. Elian, București, 1971, p. 94—95 cu n. traducătorului unde se descrie uriașul tun construit de meșter.

[210] Mehmed al II-lea (1451—1481). Chalcocondil se referă la evenimente din 1461—1462.

[211] Vlad Tepeș, domnul Țării Românești (1448; 1456—1462; 1476).

[212] Radu cel Frumos (1462—1473; 1473—1474; 1474—1475).

νελεῖν αὐτόν φασιν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ὀλίγον τινὰ χρόνον ιὶ δορυφόρους, τούτους ἐδωρεῖτο τοῖς τῶν ἀπογιγνομένων χρήμασι τε καὶ ὄλβῳ ιὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονίᾳ, ὥστε διὰ βραχέος ἐπὶ μέγα ἀφικέσθαι μεταβολῆς καὶ ιινοτομηθῆναι πάνυ τὰ Δακίας πράγματα ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνδρός, καὶ Παίονάς οὐκ ὀλίγους, οἷς μετεῖναι ἐδόκει ὁτῳοῦν τῶν πραγμάτων, καὶ τούτων οὐδενὸς ιιδόμενος φόνον δὲ μέγιστον εἰργάζετο. ὡς μὲν οὖν αὐτῷ ἐδόκει ἀσφαλῶς ;ειν τὰ Δακίας πράγματα, ἐβουλεύετο ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βασιλέως. ἐτιμωρεῖτο ντοι τοὺς ἄνδρας τούτους γνώμῃ τοῦ βασιλέως, ὡς ἂν αὐτῷ κρατύνοιτο τὴν ›χήν, καὶ μὴ μεταστάν-(501 B) των αὖθις τῶν τῆς Δακίας ἀνδρῶν πρωτευόντων άγματα ἔχοι, ἐπαγομένων αὐτῶν τοὺς Παίονας συμμάχους τε καὶ ἐπικούρους.

Ταῦτα μέντοι οὕτω διεπράττετο. τότε δὴ οὖν τοῦ χειμῶνος, ὡς ἠγγέλετο ισιλεῖ τοῦτον νεωτερίσαι διανοούμενον ἀπόστασιν βουλεύεσθαι, ἐπὶ Παίονας απόμενον συντίθεσθαι ἐκείνοις καὶ συμμαχίαν ποιεῖσθαι, δεινόν τε ἐποιεῖτο, ὶ πέμπων ἄνδρα (252 D) εὐδόκιμον τῶν θυρῶν αὐτοῦ, γραμματιστὴν Ἕλληνα, τεπέμπετο ἐς τὰς θύρας, ὡς, ἢν ἀφίκηται οἱ ἐπὶ τὰς θύρας, ἄχαρι μὲν οὐδὲν ὸς βασιλέως πείσεται, ἀγαθὰ δὲ καὶ εὔνοιαν ἀνακτώμενος οὐχ ὑπερβαλεῖται τὸν βασιλέα, εὐνοῶν ἐς τὰ τοῦ βασιλέως πράγματα. ταῦτα μὲν ἐπιτείλας εμπεν ὡς τοῦτον Καταβολινὸν γραμματέα τῶν θυρῶν. Χαμουζᾷ δὲ τῷ ἱερα-φόρῳ λεγομένῳ, ὃς παρὰ τὸν Ἴστρον διέλαχε διοικεῖν χώραν οὐκ ὀλίγην ὶ Βιδίνης ὕπαρχον εἶναι, κρύφα ἐκέλευε πέμπων, δόλῳ εἰ δυνήσεται ἀγαγεῖν ν ἄνδρα, αὐτῷ χαιρεῖσθαι μεγάλως, εἴτε δόλῳ εἴτε τρόπῳ ἄλλῳ, οἵῳ δυνήσεται λλαβεῖν. οὗτος μὲν οὖν παραγγείλας τῷ γραμματιστῇ ἐς τὴν σύλληψιν τοῦ δρός, ἅττα ἐδόκει σφίσι βουλευομένοις πρόσφορα εἶναι, συμπροπέμποντι τὸν τῷ Βλάδῳ ὑποίσειν ἐνέδρας προλοχίσαντα αὐτοῦ ταύτην τὴν χώραν, τω ποιεῖσθαι τὴν σύλληψιν, (502 B) σημαίνεσθαι δέ οἱ, ἐπὰν μέλλῃ ἀπο-ρεῖν, τὸν γραμματιστήν. ταῦτα ποιοῦντος ἐκείνου, καὶ τὴν ὥραν ὑποσημαί-ντος, ἐν ᾗ ἀποχωροῦντα αὐτὸν ἔδει συμπροπέμψαι τὸν Βλάδον, προελόχισεν τοῦ ταύτην τὴν χώραν ὁ Χαμουζᾶς. Βλάδος δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ὡπλισ-νος, ὡς συμπροὔπεμπε τὸν θυρῶν τῆς αὐτῆς ἡγεμόνα καὶ τὸν γραμματιστήν, ;πεσέ τε ἐς τὰς ἐνέδρας, καὶ ὡς ἔγνω, τούτους μὲν αὐτίκα διακελευσάμενος λλαμβάνει καὶ τοὺς θεράποντας, ὡς δὲ ἐπῄει ὁ Χαμουζᾶς, μαχέσατό τε ἀξίως γου, καὶ τρεψάμενος αὐτόν τε ἐξώγρησε καὶ τῶν ἄλλων διαφυγόντων διέφθειρεν πολλούς. τούτους [μὲν] ὡς ἐζώγρησε, σύμπαντας ἀπαγαγὼν (253 D) ἀνεσκο-πισεν, ἀκρωτηριασάμενος τοὺς ἄνδρας πρότερον, Χαμουζᾶν δὲ ἐπὶ ὑψηλοτέρου όλοπος ποιησάμενος, τήν τε θεραπείαν ἅμα τοῖς ἑαυτῶν δεσπόταις τὰ αὐτὰ ῦτα ἔδρασε. μετὰ δὲ ταῦτα αὐτίκα στρατὸν παρασκευασάμενος. ᾗ δύναμις, ιστον, ἤλασέ τε αὐτίκα ἐπὶ τὸν Ἴστρον, καὶ διαβὰς ἐς τὰ ἐπὶ τάδε χωρία Ἴστρου καὶ χώραν τοῦ βασιλέως πασσυδί τε ἅμα παισὶ καὶ γυναιξὶ διέφ-ρε, καὶ οἰκίας ἐνεπίμπρα, πῦρ ἐνιείς, ὅποι προσῄει. καὶ μέγιστον ἐργασάμενος νον ἀπήλαυνεν ὀπίσω ἐπὶ Δακίας.

îi știm. Căci, ca să-și întărească domnia, ar fi ucis, se zice, în puțină vreme, pînă la douăzeci de mii de bărbați, femei și copii și, înconjurîndu-se cu un număr de ostași și trabanți aleși și devotați, acestora le dăruia banii și averea și celelalte bunuri ale celor uciși, încît peste puțin timp s-a ajuns la o prefacere mare și starea Daciei a fost cu totul schimbată de omul acesta. Și peoni nu puțini, despre care credea că au vreun amestec în treburile acestea, a ucis în număr foarte mare, fără să cruțe pe vreunul din ei. Iar cînd i s-a părut că și-a asigurat domnia Daciei, plănuia să se răzvrătească împotriva împăratului. Căci pe oamenii aceștia îi pedepsea cu știrea împăratului, chipurile ca să-și întărească domnia în folosul acestuia, ca să nu aibă necazuri dacă s-ar răscula iarăși bărbații de frunte ai Daciei, chemîndu-i în ajutor ca aliați pe peoni.

Acestea deci, așa le-a săvîrșit. Și în acea iarnă, cînd împăratului i s-a dat de știre că acesta, umblînd cu gînduri vrăjmașe de răzvrătire și îndreptîndu-se către peoni, face cu ei învoieli și alianță, a socotit că e lucru grav. Și, trimițînd un bărbat (p. 252) încercat de la Poartă, un grămătic elin, l-a chemat la Poartă, spunînd că, dacă o să vină la Poartă, nu va păți nimic neplăcut din partea împăratului, ci, pentru că s-a arătat binevoitor față de interesele împăratului, va dobîndi bunuri și bunăvoință chiar mai mare decît bunăvoința arătată de el împăratului. Poruncind acestea, l-a trimis la el pe grămăticul Porții, Catavolinos. Iar lui Hamuza, zis purtătorul de șoimi, care primise însărcinarea să cîrmuiască nu puțină țară lîngă Istru și să fie guvernator Vidinului[213], i-a trimis poruncă tainică să i-l aducă, dacă va putea, prin vreun vicleșug pe om, [făgăduindu-i] că-i va fi foarte recunoscător pentru asta și [îndemnîndu-l] să-l prindă fie prin vicleșug, fie într-alt chip. Acesta deci, spunîndu-i grămăticului că trebuie să-l prindă pe om, se sfătuiesc asupra mijloacelor folositoare pentru atingerea acestui țel, anume cînd Vlad îl va însoți la întoarcere, să-i întindă o cursă în această țară chiar și așa să-l prindă. Grămăticul însă să-i dea de știre [lui Hamuza] cînd urmează să pornească înapoi. Și după ce grămăticul face asta și-i vestește în taină ceasul la care trebuia să plece însoțit de Vlad, Hamuza i-a întins din vreme o cursă chiar în această țară. Iar Vlad care, înarmat, împreună cu oamenii lui, însoțea pe cîrmuitorul trimis de la Poartă al acesteia[214] și pe grămătic, a căzut în cursă și, cum și-a dat seama, a dat îndată poruncă și-i prinde pe aceștia împreună cu slujitorii lor și, cînd Hamuza l-a atacat, s-a luptat cu vrednicie și, biruindu-l, l-a prins și din ceilalți, care au luat-o la fugă, a nimicit pe cîțiva. Pe aceștia, odată prinși, pe toți i-a dus (p. 253) și i-a tras în țeapă, după ce mai întîi i-a schilodit[215], lui Hamuza însă i-a făcut o țeapă mai înaltă; și slujitorilor le-a făcut același lucru ca și stăpînilor lor. Iar apoi, și-a întocmit de îndată o oaste cît a putut mai mare și a pornit numaidecît spre Istru și, trecînd în așezările de dincolo de Istru, a stricat țara împăratului, nimicindu-i cu desăvîrșire pe locuitori, împreună cu femeile și copiii lor și caselor

[213] Hamza Pașa, sangeacbey de Nicopol, numit și Çakîrcî („șoimarul"), v. Decei, *op. cit.*, p. 116. Catavolinos era un grec renegat, pe numele său turcesc Yunus bey. Solia e trimisă la sfîrșitul lui 1461.

[214] Pasajul este destul de dificil și obscur. Am tradus puțin diferit de V. Grecu, p. 284. V. Grecu, *op. cit.*, n. 1 crede că este vorba de însuși Hamza pașa, dacă nu de un trimis special al sultanului pe lîngă Vlad, în „această țară", adică Țara Românească. Este însă posibil ca „această țară" să fie ținutul otoman al sangeacului lui Hamza, unde Vlad să fi trecut, conducîndu-l pe sol. După unele versiuni ale evenimentelor, Vlad s-ar fi prefăcut că merge la Poartă, era normal deci ca șeful sangeacului să-l întîmpine și însoțească.

[215] Literal: „le-a tăiat extremitățile":

(503 B) Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἠγγέλλετο βασιλεῖ Μεχμέτῃ, τούς τε πρέσβεις
τοῦ διαφθαρῆναι ὑπὸ Βλάδου τοῦ Δακίας ἡγεμόνος, καὶ Χαμουζᾶν ἄνδρα
δόκιμον τῶν βασιλέως θυρῶν οὕτω ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀποθανεῖν, ἤχθετο μέν,
ι εἰκός, καὶ δεινότερα ἐποιεῖτο, εἰ ἄνδρας αὐτῷ τοιούτους περιόψεται οὕτω
ιφθαρέντας, κἀκεῖνον εἰς τοῦτο ὕβρεως ἀφικόμενον, ὥστε καὶ τοὺς πρέσβεις
τῷ διαχρήσασθαι, μὴ τιμωρήσεται τὸν φόνον ἐκείνων τῶν αὐτῶν εἰσπρατ-
ιενος τὸν τῆς Δακίας ἡγεμόνα. ἤχθετο μέντοι καὶ τόδε, ὅτι τὸν Ἴστρον,
βὰς σὺν χειρὶ πολλῇ καὶ ἐμπρήσας τὴν βασιλέως χώραν καὶ φόνον τῶν τε
οφύλων αὐτῷ ἐργασάμενος ὀπίσω ἐλαύνοι. πολλῷ δὲ τούτων δεινότερα ἐποι-
ο, ταῦτα τοὺς ἑαυτοῦ πρέσβεις ἐργάσασθαι. ὅθεν δὴ ἁπανταχῇ περιαγγέλλων
ς τε ἀρίστοις καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ λόγον προηγόρευε καλλίστῳ κόσμῳ ἐλαύ-
ντας καὶ ἐξωπλισμένους παρεῖναι αὐτῷ τὰ στρατεύματα ἐξελαύνοντι. τὴν μὲν
ν στρατιὰν οὕτω παρεσκευάζετο ἐπὶ τοὺς Δακούς. λέγεται δὲ καὶ τόδε, ὡς
ιχουμούτῃ τῷ ἡγεμόνι, ὅτι τῆς ἀγγελίας πρότερον τούτων ἔτι ἀφικομένης
ι (254 D) τε τοῦ φόνου τῶν πρεσβέων καὶ Χαμουζᾶ τοῦ ὑπάρχου καὶ τοῦ
ρησμοῦ τῆς χώρας, οὔτε εὑρὼν παρὰ βασιλέα ἀπηγγέλλετο τὰ γενόμενα
ι Δακῶν ἐς τοὺς βασιλέως ἄνδρας, καὶ χαλεπῶς ἤνεγκε. λέγεται δέ, ὡς καὶ
ιγὰς (504 B) ἐνέβαλε τῷ ἀνδρί. νομίζεται δὲ καὶ τοῦτο ἐς τὰς θύρας τοῦ
ιλέως οὐ πάνυ τι αἰσχρὸν εἶναι, τούτους οὓς ἀπὸ ἀνδραπόδων καὶ μὴ Τούρκων
δας αὐτῷ ἐς τὴν ἀρχὴν παραγενομένους. κήρυκας μέντοι πέμπων ἁπανταχῇ
λευεν αὐτῷ παρεῖναι τὴν στρατιὰν ἐξωπλισμένην καλῶς, καὶ τοὺς ἱπποδρόμους
ῷ ἕπεσθαι ξύμπαντας ἐς τήνδε τὴν στρατείαν. οἱ δὲ τοῦ βασιλέως κήρυκες
τὰς ἀγγελίας φέροντες αὐτῷ ἐς τὴν χώραν καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐπειδάν τι νεώ-
ον ξυμβαίνοι, ἐπὶ τὰς θύρας ἀφικνούμενοι ταχίστῳ δρόμῳ ὀλίγων πάνυ
ρῶν μεγίστους δρόμους διατελοῦσιν ὧδε. ἵππον, ὃν ἐν τῇ ὁδῷ διελαύνων
σηται, τὸν μὲν ἱππέα αὐτίκα ἀπὸ τοῦ ἵππου καταβιβάζει, αὐτὸς δὲ ἀναβὰς
ύνει κατὰ κράτος, καὶ ὁ ἵππος ἐς τόδε διανύσαι οἷός τε ἦν. μετὰ δὲ ἄλλον
ίμενος καταβιβάζει, τὸν δὲ ἵππον τὸν πρότερον παραδίδωσι τῷ ἀνθρώπῳ
οὕτω βραχὺ διαναπαυόμενοι μέγιστον διανύουσι δρόμον. ἐξώννυντο δὲ
τὸ σῶμα ἅπαν, ὥστε μὴ ἄγαν πονεῖν ἢ κάμνειν σφίσι τὸ σῶμα, ἐπεὶ θέοιντο.
ἀπὸ Πελοποννήσου ἐς Ἀδριανούπολιν κήρυκας ἴσμεν ἐν πέντε ἡμέραις
κομένους, ὁδὸν πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἀνδρὶ ἱππεύοντι ἐς τὰ μάλιστα. καλοῦνται
ῦτοι οἱ κήρυκες οὐλάκιδες.

(255 D) Ἐπεί τε δὴ τὰ στρατεύματα παρεσκεύαστο τῷ βασιλεῖ, ἐπὶ Δακίαν
ατεύετο ἦρος εὐθὺς ἀρχομένου. μέγιστον δὲ τοῦτον (505 B) στρατὸν γε-
θαι φασί, δεύτερον μετά γε τὴν ἐς τὸ Βυζάντιον ἐπέλασιν τοῦ βασιλέως
ε. λέγεται δὲ τοῦτο τὸ στρατόπεδον κάλλιστον μὲν γενέσθαι τῶν ἄλλων
ιτοπέδων, καὶ κόσμον πολὺν παρέχεσθαι ἔς τε τὰ ὅπλα σφίσι καὶ ἐς τὴν
ήν, γενέσθαι δὲ ἀμφὶ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας στρατοῦ. καὶ τοῦτο
ζεσθαι ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν τοῦ πόρου τοῦ Ἴστρου ἐμποριστῶν, ὧν ἐξωνησα-
ν ἀπὸ βασιλέως τὸν πορθμὸν ἐς τριάκοντα μυριάδας χρυσίου στατῆρας,
ται χρήματα μεγάλα κερδᾶναι. κατὰ τὴν ἤπειρον ὁ στρατὸς ὁρμώμενος
Φιλιππουπόλεως, κατὰ δὲ θάλατταν πληρώσας τριήρεις ἀμφὶ τὰς εἴκοσι
πέντε καὶ πλοῖα εἰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, ἐπορεύετο εὐθὺ τοῦ Ἴστρου
διαβησόμενος διὰ τῆς Βιδίνης πόλεως. ἐκέλευε δὲ πλέειν ταῦτα τὰ πλοῖα

le-a dat foc, arzînd totul pe unde mergea. Și după ce a făcut prăpăd mare, s-a înapoiat în Dacia [216].

Cînd i s-au vestit acestea împăratului Mehmet, că solii lui au fost uciși de Vlad, domnul Daciei și că Hamuza, bărbatul de vază al Porții împărătești, a fost dat morții așa, într-o clipă, el s-a întristat, cum era firesc și socotea că ar fi și mai grav, dacă ar trece cu vederea uciderea în așa fel a unor oameni atît de însemnați și dacă nu va pedepsi îndrăzneala atît de mare a aceluia de a-i ucide solii și dacă nu-i va cere socoteală domnului Daciei pentru moartea acelora. Dar era supărat și pentru că el a trecut Istrul cu oaste multă și, după ce a ars țara împăratului și a făcut omor printre oamenii din neamul lui, s-a putut întoarce înapoi. Dar cu mult mai grave decît toate acestea i se păreau cele făcute solilor săi. De aceea a trimis veste pretutindeni, celor mai de frunte oameni ai săi și le-a spus și celorlalți, fiecăruia după rangul său, să vină în cea mai bună rînduială și să i se înfățișeze deplin înarmați, fiindcă pleacă la război cu oștile. Astfel și-a pregătit expediția împotriva dacilor. Dar se mai spune că mai înainte de toate acestea, ajungînd știrea despre (p. 254) uciderea solilor și a guvernatorului Hamuza și despre pîrjolirea țării, vizirul Mahmut, fără să fi fost la împăratul, a spus oamenilor împăratului cele întîmplate la daci și l-a supărat rău. Și se spune că acesta i-a dat și bătaie. La Poarta împăratului așa ceva nu se socotește a fi un lucru cu totul rușinos, cînd e vorba de oameni care din rîndul robilor și nu dintre feciorii turcilor au ajuns la conducere. Trimițînd așadar crainici în toate părțile,[împăratul] a poruncit să i se înfățișeze oastea deplin și bine înarmată și să-l însoțească în această expediție toată călărimea. Crainicii împăratului îi duc veștile în țară și vestitorii, cînd se întîmplă cumva un lucru nou, sosesc foarte repede la Poartă; și în foarte puține zile fac drumuri foarte lungi în chipul următor: cînd vede în cale un cal, [solul] îl dă îndată jos pe călărețul de pe cal și, încălecînd în locul lui, mînă din răsputeri și calul aleargă cît de tare e în stare. Apoi, cînd găsește un altul, solul descalecă și-i trece omului calul [pe care a călărit] mai înainte. Și așa, cu popasuri scurte, [solii] străbat un drum foarte lung. Și trupul tot și-l încing, ca să nu-și obosească și să nu-și chinuie prea mult trupul, cînd gonesc. Și știm de crainici care ajung în cinci zile din Peloponez pînă la Adrianopol, un drum [altminteri] de cincisprezece zile pentru un bărbat care călărește foarte bine. Olăcari se cheamă acești crainici.

(p. 255) După ce i s-au pregătit oștile, împăratul a pornit împotriva Daciei, chiar la începutul primăverii [217]. Se spune că a fost foarte mare această armată, a doua după năvala acestui împărat împotriva Bizanțului [218]. Și se spune că întocmirea oștirii a fost mai frumoasă decît oricînd. Și că era multă rînduială în privința armelor și a echipamentului și că armata ar fi numărat cam două sute cincizeci de mii de oameni. Și aceasta se poate deduce ușor de la cei care țin vadul Istrului în arendă și care au cumpărat de la împăratul trecerea peste fluviu cu trei sute de mii de galbeni și se spune

[216] În general, Chalcocondil se arată bine informat asupra expediției lui Vlad Tepeș în sudul Dunării. Domnitorul însuși relatează despre aceasta într-o scrisoare adresată lui Matia Corvinul în 11 februarie 1462. Pentru diferitele versiuni ale evenimentelor în izvoare și întreaga problemă, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 87–96.

[217] În aprilie 1462.

[218] Efectivele otomane la cucerirea Constantinopolului erau de cca 80 000 luptători la care se adăugau trupele auxiliare. Pe această bază, Stoicescu, *op. cit.*, p. 100 apreciază la minimum 60 000 luptători plus încă cca 20 000 trupe auxiliare efectivele lui Mehmed al II-lea în expediția contra lui Tepeș din 1462 (v. *op. cit.*, alte aprecieri din izvoare și literatura istorică contemporană).

ιὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐπὶ τὸν Ἴστρον. καὶ ὁ στόλος, ὡς ἐνετέλλετο βασιλεύς, ιὰ τοῦ Πόντου ἐπέπλει ἐς τὸ τοῦ Ἴστρου στόμα· καὶ ὡς ἐς τὸ στόμα ἐγένετο, νήγετο ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὴν Βιδίνην. καί ποι καὶ ἀπόβασιν ποιησάμενος στόλος τάς τε οἰκίας ἐνεπίμπρα, καὶ ἔκαιε, τήν τε Πραΐλαβον πόλιν τῶν ακῶν, ἐν ᾗ καὶ ἀγορὰν παρέχονται βελτίω ἀνασῶν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ, πῦρ ιέντες ἐνέπρησαν. εἰσὶ δὲ αἱ οἰκίαι ξύλιναι ὡς τὸ ἐπίπαν. Δᾶκες γάρ, ὡς ἐπύ-οντο βασιλέα ἐπιέναι ἐπὶ σφᾶς, τὰς μὲν γυναῖ-(506 B, 256 D) κας καὶ παῖδας εξέθεντο, τὰς μὲν ἐς τὸ ὄρος τὸ Πράσοβον, τὰς δὲ ἐς πολίχνην [. . .] τοὔνομα, ἣν κύκλῳ περιιὸν ἐνετήρει καὶ ἐφύλαττε, καὶ τὸ ἕλος ἐχυρώτατον ἐποιεῖτο, ὶ ἐν ἀσφαλεῖ καθίστησι μάλιστα. τὰς δ' αὖ καὶ ἐς τοὺς δρυμῶνας, οὓς χα-πόν ἐστι διιέναι ἀνδρὶ ἐπήλυδι καὶ μὴ ἐπιχωρίῳ· πυκνότατοι γαρ ὄντες, καὶ νδροις καταπεφυτευμένοι πυκνοῖς, ὡς ἥκιστα παρέχονται διὰ πολλοῦ βάσιμον ν εἴσοδον. τὰς μὲν οὖν γυναῖκας καὶ παῖδας οὕτως ἐξέθεντο, αὐτοὶ δὲ συνα-οισθέντες ἐς τὸ αὐτὸ εἵποντο Βλάδῳ τῷ ἡγεμόνι. καὶ ἐς δύο μοίρας ἐπιδιε-ιμενος τὸν στρατὸν τὸν μὲν εἶχε παρ' ἑαυτῷ, τὸν δὲ ἔπεμπεν ἐπὶ τὸν τῆς με-ίνης Μπογδανίας ἡγεμόνα, ὡς, ἢν ἐσβαλεῖν ἐκεῖνος πειρῷτο, ἀμυνόμενοι περιίδωσιν ἐσβαλόντα ἐς τὴν χώραν. ὁ γὰρ τῆς μελαίνης ταύτης Μπογδανίας εμὼν διενεχθεὶς ἐπολέμει τῷ Βλάδῳ ἀπὸ αἰτίας τοιᾶσδε, καὶ πρέσβεις πέμπων ρὰ βασιλέα Μεχμέτην ἐπεκαλεῖτο, καὶ συνάρασθαι τὸν πόλεμον ἔφασκεν οιμος εἶναι. βασιλεὺς μὲν οὖν ἠρέσκετό τε τοῖς τοῦ ἡγεμόνος τούτου λόγοις, ὶ ἐκέλευσεν οὕτω ποιεῖν τὸν ἑαυτοῦ στρατηγόν, συμμίσγοντα τῷ ναυάρχῳ τὸν ποταμὸν πολιορκεῖν τὸ Κελλίον πόλιν οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάδου, ὶ τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ. ὁ μέντοι ἡγεμὼν οὗτος συλλέξας στράτευμα ἀπὸ ς χώρας ἵετο ἐπὶ τὸν βασιλέως στόλον εὐθὺ τῆς Κελλίου πόλεως, ὡς συμμίξων ναυάρχῳ. (507 B) καὶ ἐπεί τε συνέμισγε τῷ βασιλέως στρατῷ, ἐπολιόρκουν φότεροι τὴν πόλιν, καὶ προσβάλλοντες ἐπὶ ἡμέρας συχνὰς ἐξεκρούσθησαν 7 D) καὶ ἀπέβαλον ὀλίγους τινάς. ὡς δ' οὐ προεχώρει ἡ τῆς πόλεως αἵρεσις, εχώρουν ἤδη ἑκάτεροι. ὁ μὲν οὖν μέλας Μπόγδανος ᾔειν ὁμόσε ὡς ἐσβαλῶν τὴν τῶν Δακῶν χώραν, ἐκωλύετο δὲ ὑπὸ τῆς μιᾶς μοίρας τοῦ στρατοῦ, ἥτις τακτο ταύτῃ φυλάσσειν τὴν χώραν. Βλάδος δὲ αὐτὸς ἔχων τὴν μείζω μοῖραν στρατοῦ ἐπορεύετο διὰ τῶν δρυμώνων, ἐκδεχόμενος ἐδεῖν, ὅπου χωρήσει οῦ βασιλέως στρατός. βασιλεὺς μὲν γάρ, ὡς τὰ στρατεύματα αὐτῷ διαβάντα Ἴστρον ἐγένετο ἐς τὴν Δακίαν, ἐπέδραμεν οὐδαμῇ. οὐ γὰρ εἴα ὁ βασιλεύς, ιὰ συντεταγμένῳ ἐπορεύετο τῷ στρατεύματι. ἐπορεύετο δ' εὐθὺ τῆς πόλεως, ἣν γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ὑπεκθέμενοι οἱ Δᾶκες αὐτοὶ εἵποντο τῷ βασιλεῖ τῶν δρυμώνων· καὶ ἤν τι ἀποσπασθείη τοῦ στρατοῦ, αὐτίκα ὑπὸ τούτων ρθείρετο. ὁ μὲν οὖν βασιλεύς, ὡς ούδεὶς ἐπιὼν ἐπηγγέλλετο αὐτῷ ἐς τὴν ην, οὔτε ἀπὸ Παιόνων παρεῖναι τῷ Βλάδῳ βοήθειαν, ὠλιγώρει τε καὶ ἠμέλει χάρακος, καὶ τὸ στρατόπεδον ἐν εὐρυχωρίᾳ ἔπιπτε. Βλάδος τε γάρ, ὡς ἐπύ-ο τοὺς πολεμίους ἐπιόντας, ἔπεμπεν ἄγ-(508 B) γελον ἐς τοὺς Παίονας, οντα τάδε· «ὦ ἄνδρες Παίονες, ὑμεῖς ἴστε που, ὡς ἡ χώρα ἡμῶν ὅμορός τέ ι τῇ ὑμετέρᾳ, καὶ παρὰ τοῦ Ἴστρου οἰκοῦμεν ἀμφότεροι. νῦν οὖν πυνθάνεσθε,

că au cîştigat mari sume de bani [219]. Pe uscat, armata a pornit de la Filipopole, iar pe mare, a echipat vreo douăzeci şi cinci de trireme şi o sută cinci zeci de corăbii de transport [220] şi mergea de-a dreptul spre Istru, cu gîndul să treacă pe la Vidin. Şi a poruncit ca aceste corăbii să intre prin Pontul Euxin pe Istru. Şi aşa cum poruncise împăratul, flota a plecat prin Pontul Euxin spre gura Istrului. Şi îndată ce a ajuns la gură, a prins să urce pe fluviu spre Vidin. Şi pe unde făcea flota vreo debarcare, [turcii] dădeau foc la case şi ardeau [totul]; şi, punînd foc, au ars şi Prailavon [221], oraş al dacilor, în care se face tîrg mai bine decît în toate oraşele ţării. Căci mai toate casele sînt de lemn. Dar dacii, cînd au auzit că împăratul vine asupra lor, şi-au adăpostit femeile şi copiii, parte în muntele Prasovon [222], parte într-un orăşel numit [...] [223], de jur împrejurul căruia întinzîndu-se (p. 256) o mlaştină, îl apăra şi-l păzea şi-l întărea foarte şi-l punea deplin la adăpost. Iar pe alţii îi adăpostesc în pădurile greu de străbătut de un om venit de aiurea, nu localnic, căci ele sînt foarte dese şi copacii crescuţi în ele sînt foarte apropiaţi unii de alţii, încît prea puţin se poate pătrunde în adîncul lor. Astfel şi-au adăpostit deci copiii şi femeile, iar ei înşişi, după ce s-au strîns la un loc, l-au urmat pe Vlad, domnul. Şi împărţindu-şi în două armata, el ţinea cu sine o parte, iar pe cealaltă a trimis-o împotriva domnului Bogdaniei Negre [224], ca să-l respingă, dacă acela ar încerca să năvălească şi să nu-l slăbească din hărţuială dacă izbuteşte să pătrundă în ţară. Căci domnul acestei Bogdanii Negre se certase şi se războia din această pricină cu Vlad şi, trimiţînd soli la împăratul Mehmet, îl chema să-i vină [în sprijin] şi spunea că este gata să pornească la război alături de el. Împăratului îi erau pe plac vorbele acestui domn şi l-a îndemnat să facă aşa încît generalul lui să se unească pe fluviu cu comandantul flotei sale şi să împresoare oraşul numit Chilia, a lui Vlad, de la gura fluviului. Aşadar acest domn, adunîndu-şi oaste din ţară, a plecat în grabă spre flota împăratului, de-a dreptul la oraşul Chilia, ca să-şi unească [forţele] cu comandantul flotei. Şi după ce s-a unit cu oastea împăratului, împresurau amîndoi oraşul şi, după ce l-au bătut mai multe zile, (p. 257) au fost respinşi şi au pierdut cîţiva oameni. Dar cum nu înaintau în cucerirea oraşului, s-au retras amîndoi. Şi atunci, Negrul Bogdan [225] a pornit cu năvală să intre în ţara dacilor, era însă oprit de acea parte a oştirii care fusese rînduită acolo să păzească ţara. Iar Vlad, cu partea mai mare din oaste, umbla prin păduri, aşteptînd să vadă încotro va înainta armata împăratului. Căci, după ce oştile i-au trecut spre Istru şi a ajuns în Dacia, împăratul nu se abătea nicăieri din cale după pradă. Căci împăratul nu îngăduia [aşa ceva] armatei, ci mergea cu ea în ordine de luptă. Mergea de-a dreptul asupra oraşului în care dacii îşi puseseră la adăpost femeile şi copiii, iar ei se ţineau prin păduri pe urma împăratului. Şi dacă vreunii se răzleţeau de armată erau nimiciţi îndată de aceştia. Deoarece i s-a dat de ştire că nimeni nu stă să iasă la luptă împotriva sa şi că nici din partea peonilor nu i-a venit lui

[219] Comentînd acest pasaj în traducerea lui V. Grecu care vorbeşte despre „bancheri care au cumpărat de la împăratul trecerea peste fluviu", N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 103, n. 85 consideră că e vorba de trecerea grosului armatei în regiunea deja ocupată de ieniceri.

[220] 25 de galioane şi 150 vase mai mici, Decei, *op. cit.*, p. 117.

[221] Brăila.

[222] Braşov.

[223] Lacună în text. Oraşul a fost identificat de Iorga cu „mănăstirea Snagov", de P. Ş. Năsturel cu Bucureşti, cf. Stoicescu, *op. cit.*, p. 106, n. 96 care păstrează rezerve asupra acestor identificări.

[224] Ştefan cel Mare, domnul Moldovei (1457—1504).

[225] Moldoveanul, adică Ştefan cel Mare.

μαι, καὶ ὑμεῖς τὸν βασιλέα Τούρκων μεγάλῃ χειρὶ ἐπιόντα στρατεύεσθαι ἐφ' ἰς. καὶ ἣν τάδε καταστρεψάμενος ὑπάγηται ὡς τὴν Δακίαν, τόδε ἐπίστασθέ) καὶ ὑμεῖς, ὡς οὔτε ἡσυχίαν ἄγοντες καθεδοῦνται, (258 D) ἀλλ' ἐφ' ὑμᾶς ίκα ἐπιόντες στρατεύσονται, καὶ πράγματα ἔσται ὑπ' αὐτῶν ἀνήκεστα ἐς τὴν τέραν χώραν ἱδρυμένοις. νῦν οὖν ὥρα ἐστὶ καὶ ὑμᾶς βοηθοῦντας ἡμῖν ἀπα-ειν, ὡς οἷόν τε μάλιστα, τὸν στρατὸν τόνδε ἀπὸ τῆς χώρας, καὶ μὴ περιορᾶν ἰροντά τε τὴν χώραν καὶ ἐπικακοῦντα καὶ καταστρεφόμενον τό γένος ἡμῶν. ι δὲ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἡμετέρου ἀδελφὸν νεανίαν, ὥστε καθιστάντα αὐτὸν μόνα ἐς τὴν Βλαχίαν, ἤν τι μὴ προχωροίη αὐτῷ ἑκάστων κατὰ νοῦν». τὸν τοι τοῦ Βλάδου ἀδελφὸν νεανίαν, ὡς ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Δακίαν, μεγάλως φιλοφρονησάμενος ἐτίμησε, καὶ χρήμασι καὶ ἐσθῆτι ἐδωρεῖτο πολλῇ τε καὶ θῇ, καὶ ἐκέλευε πέμπειν ἐπὶ τὴν Δακίαν λόγους, ἐπὶ τοὺς δυνατοὺς ἄγειν τράγματα. ὅθεν ἐπὶ εὐδαιμονίαν αὐτίκα γενόμενος ἔπρασσε πέμπων, ὡς ἐκέλευε ιλεύς. οὐ μέντοι γε προεχώρει αὐτῷ τότε προπέμποντι. (509 B) ταῦτα ὑπὸ ἀγγέλου ἀκούσαντες οἱ Παίονες ἐπείθοντό τε τοῖς λόγοις, καὶ ὥρμηντο θεῖν καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἐπαμύνειν. συνέλεγον δὲ στράτευμα.

Καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· βασιλεὺς δὲ προελαύνων σὺν τῷ στρατῷ τίμπρα μὲν τὰς κώμας καὶ τὰ ὑποζύγια διήρπαζεν, οἷς ἂν περιτύχοι. καὶ ράποδα πάνυ ὀλίγα ἤχοντο ἐς τὸ στρατόπεδον οἱ ἱπποδρόμοι, αὐτοὶ δὲ μά-τα διεφθείροντο, εἴ πού τις αὐτῶν ἀποσπασθείη ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Βλάδος λέγεται καὶ αὐτὸς ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον κατάσκοπος ἐσελθεῖν περιιὼν ἐπισκοπῆσαι, ὡς ἔχει τὸ στρατόπεδον. οὐ πείθομαι δὲ Βλάδον αὐτὸν ῆσαι ἐς τοσοῦτον κίνδυνον (259 D) ἀφικέσθαι, ὡς παρὸν αὐτῷ κατασκόποις λοῖς χρήσασθαι, [ἀλλὰ τοῦτο, ὡς οἶμαι, πεπλασμένον] ἐς τὴν ἐξήγησιν τῆς ιης αὐτοῦ. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ ἡμέρας ἐπελθὼν ἐγγυτάτω τοῦ στρατοπέδου σκόπει τε τὰς βασιλέως σκηνὰς καὶ τὴν Μαχουμούτεω καὶ τὴν ἀγοράν. ἔχων ιαὶ ἐλάττους τῶν μυρίων ἱππέων (ἔνιοι δέ φασιν ὡς οὐ πλείους τῶν ἑπτα-ιλίων παρῆσαν αὐτῷ ἱππέων) σὺν τούτοις περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς άσας ἐσέβαλλεν ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον καὶ δείματα μὲν πρῶτον ἐγένετο τῷ στρατοπέδῳ μεγάλα, στρατὸν μέγαν ἀλλότριον καὶ ἐπήλυδα οἰομένων τοῦ βασιλέως ἐπιθέσθαι σφίσι, καὶ αὐτοὶ [καὶ] ἐνόμιζον ἀπόλλυσθαι πάνυ, 510 B) φόβον τε πολὺν καὶ δείματα καθιστάμενοι [τὴν ἐσβολήν.] ἐστρα-το γὰρ ὑπὸ λαμπάδων καὶ κεράτων, ὑποσημαινόντων αὐτῷ τὴν ἐσβολήν. ιὲν στρατόπεδον ἅπαν κατὰ χώραν ἔμενεν οὐδαμόσε κινούμενον· εἰώθει μὲν καὶ ἄλλως τὰ τοῦ γένους τούτου στρατόπεδα νυκτὸς μηδέποτε μηδαμῇ ἴσθαι τὸ παράπαν, ἀλλ' ἱδρῦσθαί τε κατὰ χώραν, ἥν τε κλέπτης διιὼν τυγ-] ἐς τὸ στρατόπεδον, εἴτε ἄλλο τι καταλαμβάνῃ νεώτερον. καὶ τότε δὴ ἐς δέος ἀφικόμενοι οἱ Τοῦρκοι ἔμενον, ᾗ ἐσκήνουν ἕκαστος ἱδρμένος. καὶ ικες βασιλέως ἀνὰ τὸ στρατόπεδον ὡς ἐς αὐτίκα ἐσβα-(260 D) λόντα τὸν δον, ἐν τῷ στρατοπέδῳ περιιόντες ἀνεκήρυττον μηδένα μηδαμῇ μεταστῆναι, αὐτίκα ἀποθανούμενον ὑπὸ βασιλέως. οἱ μὲν οὖν κήρυκες τοῦ βασιλέως ιμυθούμενοι ἐκέλευον μένειν αὐτοῦ ἕνα ἕκαστον, ᾗπερ ἐτέτακτο, λέγοντες δε «ἄνδρες Μουσουλμάνοι μείνατε ἐπὶ βραχύ· ὄψεσθε γὰρ τὸν βασιλέως μιον πεσόντα αὐτίκα μάλα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ δώσοντα δίκην, ὧν ἐς λέα τετόλμηκε». ταῦτα ἔλεγον καὶ ἄλλα πολλὰ παραπλήσια φάσκοντες, στα δὲ ἐκεῖνο, ὡς ἦν μένῃ ὁ στρατός, αὐτίκα ἀπόλλυται ὁ πολέμιος, ἣν

Vlad vreun ajutor, împăratul nu se sinchisea şi nu se îngrijea de întărirea taberei; şi tabăra s-a nimerit într-un loc deschis. Dar Vlad, îndată ce a aflat de năvala duşmanilor, a trimis la peoni sol care le spuse următoarele: „Peoni, voi ştiţi doar că ţara noastră e vecină cu a voastră şi că şi unii şi ceilalţi locuim lîngă Istru. Aţi aflat acum, cred, şi voi că împăratul turcilor se îndreaptă cu oaste mare împotriva noastră. Şi dacă va învinge şi va supune Dacia aceasta [226], vă daţi seama bine şi voi, că nu vor rămîne liniştiţi locului, ci îndată vor năvăli cu război asupra voastră şi (p. 258) locuitorii ţării voastre vor avea greu de suferit din partea lor. Acum e ceasul ca, ajutîndu-ne pe noi, să vă apăraţi şi voi, oprind cît mai departe cu putinţă de ţară această oaste; şi să nu-i lăsaţi să ne strice ţara şi să ne nenorocească şi să ne subjuge neamul. El mai are însă cu sine şi pe fratele mai tînăr al domnului nostru, pe care urmăreşte să-l pună domn în Vlahia, nu le-ar mai ieşi nimic după gîndul lor nici unuia dintre ei!". Căci, pe cînd pornea la război împotriva Daciei, [împăratul] îl cinstise în chip deosebit cu prietenie pe fratele mai tînăr al lui Vlad şi-l dăruise cu bani şi veşminte multe şi alese şi l-a pus să trimită vorbă în Dacia celor puternici să lucreze [pentru el]. Ajuns aşa deodată foarte bogat, el a trimis vorbă şi a făcut precum i-a poruncit împăratul, dar n-a izbutit atunci să-şi atingă ţelul prin această solie. Ascultînd aceste vorbe ale solului, peonii s-au lăsat convinşi de ele şi s-au îndemnat să-l ajute [pe Vlad] şi mai ales să se apere. Şi strîngeau armată.

Şi ei cu asta se ocupau. Iar împăratul, înaintînd împreună cu oastea lui, dădea foc satelor şi lua pradă de vite pe unde se întîmpla să dea de ele. Şi robi, dar foarte puţini, aducea în tabără călărimea, însă ea suferea pierderi foarte grele ori de cîte ori se depărtau vreunii din ea de tabără. Se spune că Vlad însuşi a pătruns ca iscoadă în tabăra împăratului şi că, umblînd prin ea, a cercetat cum este întocmită tabăra. Eu însă nu cred că Vlad s-a hotărît să se vîre într-o primejdie atît de mare (p. 259), cînd putea doar să se folosească de multe iscoade, [ci cred că aceasta este o plăsmuire] [227] pentru a-i arăta îndrăzneala. Venea însă el însuşi chiar şi în timpul zilei foarte aproape de tabără şi privea cu atenţie corturile împăratului şi cortul lui Mahmut şi piaţa. Şi avînd cu sine chiar mai puţin de zece mii de călăreţi (unii spun însă că nu avea mai mult de şapte mii de călăreţi), a năvălit cu ei în tabăra împăratului pe la prima strajă a nopţii [228]. Şi s-a făcut mai întîi spaimă mare în tabără, deoarece oamenii împăratului credeau că i-a atacat o mare armată duşmană, venită din altă parte; şi, înspăimîntaţi şi cuprinşi de groază mare din pricina năvalei, se şi vedeau nimiciţi cu desăvîrşire. Căci [Vlad] atacase la lumina făcliilor şi în sunete de corn, care dădeau semnul pentru atac. Oştirea din tabără a rămas toată pe loc, fără să se mişte nicăieri. Căci oştile acestui neam au obiceiul să nu se mişte niciodată noaptea nici într-o parte, ci rămîn neclintite locului, fie că se întîmplă să pătrundă vreun hoţ în tabără, fie că dă peste ei alt necaz. Şi stăteau deci şi atunci turcii neclintiţi, deşi erau cuprinşi de mare spaimă, fiecare unde îşi avea cortul. Şi, de îndată ce Vlad a năvălit, au prins să umble prin tabără crainici de-ai împăratului (p. 260) şi strigau să nu se urnească nimeni din loc, căci va muri îndată de mîna împăratului [duşmanul]. Crainicii împăratului, îmbărbătîndu-i, îi în-

[226] Ţara Românească.

[227] Adaosul dintre paranteze aparţine lui C. A. Fabrot, autorul ediţiei lui Chalcocondil de la Paris, din 1650.

[228] Atacul a avut loc în noaptea de 16—17 iunie 1462, după Chalcocondil, care se exprimă aici arhaizant, la trei ore după asfinţitul soarelui, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 108—110, unde şi localizarea în apropiere de Tîrgovişte.

μεταστῇ, ἀπόλλυσθε ἅπαντες· βασιλεὺς γὰρ πρώτους ὑμᾶς διαφθερεῖ, πρὶν ὐτὸν οἴχεσθαι φεύγοντα. Βλάδος δὲ ὡς τάχιστα ἐσέβαλεν (511 B) ἐς τὸ στρα-εδον, πρῶτα μὲν ὑπήντα αὐτῷ ὁ ἀπὸ τῆς Ἀσίας στρατός, καὶ βραχεῖαν μὲν ι αὐτοῦ ἐποιήσαντο μάχην, μετὰ δὲ ἀνατραπόμενοι ἀνὰ μέρος ἐχώρουν ἐπὶ σώζεσθαι αὐτοὶ ὡρμημένοι. ὁ δὲ λαμπάδας τε ἔχων ἡμμένας καὶ πυρά, καὶ τεταγμένως μάλιστα καὶ ἀθρόως ἐπιὼν τῷ στρατεύματι, ὥρμητο μὲν πρῶτα τὰς βασιλέως θύρας. καὶ ἀποτυγχάνουσι μὲν τῆς τοῦ βασιλέως αὐλῆς, ἐπεισ-όντες δὲ ἐς τὰς σκηνὰς τῶν ἡγεμόνων, τοῦ τε Μαχουμούτεω καὶ Ἰσαάκεω, χοντο ἐς ταῦτα μεγάλως, καὶ τάς τε καμήλους ἐφόνευον καὶ ἡμιόνους καὶ ζύγια. καὶ ἀθρόως μὲν καὶ συντεταγμένων αὐτῶν μαχομένων οὐδέν τι ἀπεγίγ-), ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου· εἰ δέ τι που ἀποσπασθείη, αὐτίκα ἔπιπτεν αὐτοῦ τῶν Τούρκων. καὶ οἱ περὶ Μαχουμούτην ἄνδρες γενόμενοι (261 D) ἀγαθοὶ χοντο ἀξίως λόγου, πεζοὶ ἅπαντες. ἀνέβησαν δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν ἵππους οῦ στρατοπέδου σχεδὸν ἅπαντες, πλὴν τῶν βασιλέως θυρῶν. ἐμάχοντο μὲν ἐντα ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον· μετὰ δὲ συστραφέντες ἤλαυνον ἐπὶ τὰς ιλέως θύρας, καὶ εὗρον τοὺς ἀμφὶ βασιλέα ἐκτὸς τῶν θυρῶν παρατεταγ-ους. καὶ βραχὺ ἔτι ἐνταῦθα μαχεσάμενοι ἐτράποντο ἐπὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ στρα-έδου, καὶ διαρπάσαντες τήν τε ἀγοράν, καὶ εἴ τίς που ταύτῃ ἐνίστατο, δια-ραντες, ὡς ἐγγὺς ἧκεν ἡ ἠὼς καὶ ἐπέφανεν, ἀπεχώρει ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, βαλὼν μὲν ταύτης τῆς νυκτὸς ὀλίγους πάνυ τινάς. καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ βα-(512 B) ως στρατοπέδου ὀλίγοι διεφθάρησαν, ὡς ἐλέγετο. μετὰ δέ, ὡς ἡμέρα τάχιστα όνει, βασιλεὺς ἐπιλεξάμενος τῶν ὑπάρχων τοὺς λογάδας, καὶ Ἀλίην τὸν άλεω παῖδα στρατηγὸν ἀποδείξας, ἐκέλευεν ἰόντας κατόπιν τῶν Δακῶν ἐπι-ειν ὡς ἔχοιεν τάχος. ὁ μὲν οὖν Ἀλίης παραλαβὼν τὸν στρατὸν ἦγε σπουδῇ τὸν Βλάδον, καὶ κατόπιν γενόμενος ἤλαυνε κατὰ κράτος, καὶ καταλαμβάνει Βλάδου στρατόν, καὶ ἐπεισπεσὼν διέφθειρε μὲν πολλούς, ζωγρήσας δὲ ἀμφὶ χιλίους τῶν Δακῶν ἀπήγαγεν ἐς τὸ στρατόπεδον παρὰ βασιλέα. τούτους λαβὼν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπαγαγὼν διεχρήσατο ἅπαντας. καί τινα λαβόντες ὸς ταύτης τῶν τοῦ Βλάδου στρατιωτῶν οἱ τοῦ βασιλέως στρατιῶται, καὶ αγόντες ἐς Μαχουμούτην, ἠρώτα αὐτόν, ὅστις τε εἴη καὶ ὅθεν ἥκοι. μετὰ ὸς ἕκαστα διελέχθη, ἐπανήρετο αὐτόν, εἰ εἰδείη, ὅπου διατρίβων τυγχάνει ος ὁ τῆς Δακίας ἡγεμών. ὁ δ' ἀμείβετο, ὡς εἰδείη σαφῶς, οὐδέποτε δ' ἂν τούτων οὐδέν, δεδιὼς ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα. οἱ δ' οὖν ὡς ἔφασκον αὐτὸν ανεῖσθαι, ἂν μὴ πύθωνται (262 D) αὐτοῦ, ὃ βούλονται ἐρέσθαι, αὐτὸς ἔφασκε ιναι μὲν ἕτοιμον εἶναι καὶ πάνυ, ἐξειπεῖν δὲ ὁτιοῦν τῶν ἐκείνου οὐκ ἂν ῷη. ταῦτα ἐν θαύματι ποιη-(513 B) σάμενον τὸν Μαχουμούτην ἀνελεῖν μὲν ἄνδρα, ἐπιλέγεσθαι δέ, ὡς δέει τῷ ἀμφ' αὐτόν, εἰ εἶχε στρατὸν ἄξιον λόγου, ἐγα ἂν ἐδόκει οὗτος ἐφικέσθαι.

Ταῦτα μὲν τότε ἐς τοσοῦτον ἐγένετο· βασιλεὺς δὲ τὸ ἐντεῦθεν προϊὼν πρόσω τῆς χώρας ἵετο εὐθὺ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια ἦν αὐτῷ τῷ όνι Βλάδῳ. καὶ νυκτὸς μὲν ἑκάστης, ὁπότε σταθμὸν ποιήσαιτο, ἐποιεῖτο κα κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου, καὶ φραγμοῖς φραξάμενος ἐντὸς τοῦ χάρακος ρει φυλακάς τε ἐποιεῖτο μείζους τῶν γιγνομένων, καὶ ὅπλα ἐν ὅπλοις γγύα νυκτός τε καὶ ἡμέρας αὐτῷ εἶναι τὰ στρατεύματα. προελαύνων δὲ συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι ἐς τὸ πρόσω τῆς Δακίας ἀφίκετο ἐπὶ τὴν , ἐν ᾗ Βλάδῳ τῷ ἡγεμόνι ἦν τὰ βασίλεια. καὶ οἱ μὲν Δᾶκες παρασκευα-οι ὡς ἐνταῦθα ὑπὸ βασιλέως πολιορκησόμενοι, τάς τε θύρας ἠνέῳξαν

demnau aşadar să rămînă fiecare acolo unde fusese rînduit, spunîndu-le următoarele: „Musulmani, aşteptaţi puţin! Căci veţi vedea îndată în tabără cum vrăjmaşul împăratului cade şi-şi ia pedeapsa pentru cutezanţa sa faţă de împărat". Astfel de vorbe rosteau şi multe altele asemănătoare ziceau, îndeosebi că, dacă armata stă locului, duşmanul este dat îndată pieirii, pe cînd, dacă se urneşte din loc, „sînteţi pierduţi cu toţii. Căci împăratul vă va ucide el pe voi, mai înainte de a vă îndepărta fugind de acela. Cînd a năvălit năpraznic în tabără Vlad, l-a întîmpinat mai întîi armata din Asia şi s-au luptat ei acolo scurtă vreme; mai apoi însă, puşi pe fugă, încep a se retrage pe rînd, căutînd să scape cu viaţă. El însă, cu făclii şi cu torţe aprinse înainta cu oastea în deplină rînduială şi bună întocmire şi s-a repezit mai întîi spre Poarta împăratului. Dar n-au nimerit peste curtea împăratului, ci au dat peste corturile vizirilor Mahmut şi Isaac [229]. Şi la acestea s-a dat luptă mare şi au ucis cămile şi catîri şi animale de povară. Şi, luptînd în rînduri bine strînse, n-au avut nici o pierdere vrednică de însemnat, dar dacă se îndepărta vreunul ieşind din rînduri, de îndată cădea de mîna turcilor. Şi oamenii lui Mahmut fiind (p. 261) viteji, pedestraşi cu toţii, se luptau cu vrednicie. Şi aproape toţi cei din tabără şi-au încălecat caii, afară de cei de la Poarta împăratului. S-au luptat aici vreme destul de îndelungată, apoi însă, întorcîndu-se, [oamenii lui Vlad] au pornit spre Poarta împăratului şi i-au găsit pe ostaşii din jurul împăratului în afara Porţii, aşezaţi în ordine de luptă. Şi după ce s-au mai luptat şi aici puţin, s-au întors spre piaţa taberei şi, prădînd-o şi ucigînd pe cine le stătea cumva în cale, fiindcă zorile se apropiaseră şi se lumina de ziuă, pleacă din tabără, pierzînd în noaptea aceasta numai cîţiva oameni, foarte puţini. Şi din armata împăratului se spunea că au pierit puţini. Îndată după aceea, cum se făcuse repede ziuă, împăratul, strîngînd pe cei mai aleşi ostaşi ai guvernatorilor şi punîndu-le comandant pe Ali, fiul lui Mihal [230], le-a poruncit să pornească pe urmele dacilor, gonind cît de repede vor putea. Ali, luînd deci armata, a dus-o în grabă asupra lui Vlad şi, dînd de urma lui, mîna din răsputeri şi ajunge oastea lui Vlad şi repezindu-se asupra ei, a nimicit pe mulţi şi a prins vreo mie de daci şi i-a dus în tabără la împărat. Împăratul i-a luat şi, ducîndu-i mai departe [de tabără], i-a ucis pe toţi [231]. Şi prinzînd oştenii împăratului în noaptea aceasta pe unul dintre oştenii lui Vlad, l-au dus la Mahmut; şi-l întreba acesta cine e şi de unde vine. Şi după ce a vorbit de toate, l-a mai întrebat dacă ştie cumva pe unde se află acum Vlad, domnul Daciei, Iar [oşteanul] i-a răspuns că ştie foarte bine, dar că despre aceasta, de frica aceluia, nu poate spune nimic. Şi cum îi tot spuneau că-l vor ucide, dacă nu află (p. 262) de la el ce vor să afle întrebîndu-l, el spuse că e gata să moară oricînd, dar că nu îndrăzneşte să le dezvăluie nimic din cele ce-l privesc [pe Vlad]. Mahmut, minunîndu-se mult de aceste lucruri, l-ar fi ucis, [se spune] pe oştean, ar fi adăugat însă, cu oarecare teamă pentru situaţia sa, că dacă [Vlad] ar avea o armată însemnată, ar putea să ajungă foarte mare.

Aşa s-au întîmplat atunci aceste lucruri; împăratul însă, înaintînd de aici înăuntrul ţării, a mers de-a dreptul asupra oraşului în care îşi avea reşedinţa însuşi domnul Vlad. Şi în fiecare noapte, ori de cîte ori poposea, îşi înconjura tabăra cu palisade şi o întărea înăuntrul palisadelor şi o ţinea închisă şi punea străji mai mari ca înainte şi poruncea ca oştile să fie zi şi

229 Cel dintîi e cumnatul lui Mehmed al II-lea, celălalt e fostul bey de Usküb (Skoplje).
230 Mihailoğlu Ali bey.
231 Chalcocondil e singurul izvor care dă această cifră.

ἕτοιμοι ἦσαν δέχεσθαι αὐτὸν βασιλέα σὺν τῷ στρατῷ ἐπιόντα. βασιλεὺς
οὖν τήν τε πόλιν διελαύνων, καὶ ἄνδρα οὐδένα ἐπὶ τῶν τειχῶν θεώμενος
μὴ τηλεβολιστὰς ἐπαφιέντας τηλεβόλους ἐς τὸν στρατὸν, οὔτε ἐστρατοπε-
σατο, οὔτε ἐς τὴν πολιορκίαν καθίστατο. προιὼν δέ, ὡς τοὺς σφετέρους
ῶν ἐν τοῖς σκόλοψιν ἐθεώρουν, προῄεσαν ὡσεὶ σταδίους εἴκοσι καὶ ἑπτά·
ἐμπίπτει ὁ βασιλέως στρατὸς ἐς τοὺς (263 D, 514 B) ἀνασκολοπισμούς,
ον ἐπέχοντας τὸ μὲν μῆκος ἐπὶ σταδίους ἑπτακαίδεκα, τὸ [δὲ] εὖρος ἐπὶ
δίους ἑπτά. σκόλοπες δὲ μεγάλοι ἐνῆσαν, ἐν οἷς διαπεπαρμένοι ἄνδρες τε
γυναῖκες καὶ παῖδες ἀμφὶ τοὺς δισμυρίους, ὡς ἐλέγετο, θέαμα παρείχοντο
Τούρκοις καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ. καὶ ὅ τε βασιλεὺς ἐν θαύματι ἐνσχεθεὶς
σκεν, ὡς οὐ δυνατόν ἐστιν, ἄνδρα οὕτω μεγάλως ἐργασάμενον ἀφαιρεῖσθαι
χώραν, ὡς δαιμονίως ἐπισταμένῳ χρῆσθαι τῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς ὑπηκόοις. καὶ
γεν, ὡς πολλοῦ ἄρα ἄξιος εἴη ὁ ἀνὴρ οὗτος τοιαῦτα ἐργασάμενος, καὶ
οιποὶ Τοῦρκοι ὁρῶντες τὸ πλῆθος τῶν ἐπὶ τοῖς σκόλοψιν ἀνδρῶν ἐξεπλήτ-
το. ἐνῆσαν δὲ καὶ νήπια τέκνα τῶν μητέρων ἐξηρτημένα ἐν τοῖς σκόλοψιν,
πτηνὰ ἐνῴκουν ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν ἐμφολεύοντα. ὡς δὲ πρὸς τοῖς στρα-
ασι βασιλέως ἐφεπόμενος ὁ Βλάδος ἔφθειρέ τε, εἴ που διασπασθείη, εἴτε
δρόμος εἴτε ἀζάπης, αὐτὸς μὲν ἐτράπετο ἐπὶ τὸν μελαίνης Πογδανίας ἡγε-
, πολιορκοῦντα, ὡς ἠγγέλετο αὐτῷ, τὸ Κελλίον, στρατὸν δὲ ἀμφὶ τοὺς
ισχιλίους καταλίπὼν αὐτοῦ παρηγγύα ἕπεσθαι τῷ βασιλεῖ διὰ τῶν δρυμώνων,
ἤν τὶς που διασπασθείη, τοῦτον ἐπιόντας αὐτίκα ἐπιβαίνειν. καὶ ὁ μὲν ἤγετο
τε τῷ μελαίνης Πογδανίας ἡγεμόνι· ὁ δὲ στρατός, ὡς ἀνεχώρει ὁ βασιλεύς,
τοῦ στρατοῦ ἐλαύνων, ἀναθαρρήσαντες ὡς οἰχομένῳ, ἐπεισπεσόντες μεγάλως
ντο εὐδοκιμήσειν, καὶ ἐπιόντες ἐς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως ἐπήλαυνον.
δὲ (515 B, 264 D) ἀγγελία ἀφίκετο παρὰ τῆς ταύτῃ που φυλακῆς ὡς οἱ πο-
οι ἐπιῶσιν, ὥρμητο μὲν αὐτός τις ἕκαστος ἐπὶ τὰ ὅπλα πλὴν τοῦ βασιλέως
ν, Ἰωσούφην δ᾽ ἐκέλευε Μαχουμούτης προσιόντα ὑπαντιάζειν τοὺς πολε-
. καὶ αὐτός τε ἐν ὅπλοις ἦν Μαχουμούτης σὺν τοῖς στρατεύμασιν. ὁ μέντοι
ούφης ὡς ἐπιὼν αὐτίκα συνέβαλεν, ἡττήθη τε καὶ ἐς φυγὴν τραπόμενος
ετο ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον. Ὁμάρης δὲ ὁ Τοοραχάνεω παῖς ταχθεὶς
αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Μαχουμούτεω ὁμόσε ἰέναι τοῖς πολεμίοις, καὶ ἐλαύνων
τα τῷ Ἰωσούφῃ φεύγοντι τοὺς πολεμίους, ἐβλασφήμει καὶ ἔλεγε τοιάδε·
κόδαιμον, ποῖ φέρῃ; ἢ οὐκ οἶσθα βασιλέα, ὅπως σε φεύγοντα ὑποδέχεται;
χεῖρον τῶν πολεμίων διακείσεταί σοι αὐτὸς βασιλεύς, καὶ κακίστῳ σε
ῳ παραδίδωσιν αὐτίκα, ἐπειδάν σε φεύγοντα νοήσῃ;» ταῦτα εἰπὼν ἐπώτρυνε
νδρα, καὶ συστραφεὶς ἅμα Ὀμάρῃ τῷ Τουραχάνεω συνέβαλον τοῖς πολε-
καὶ ἐμάχοντο ἀξίως λόγου. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ τρεψάμενοι τοὺς Δᾶκας ἐπι-
ντες ἐφόνευον ἀφειδέστατα, καὶ ἔφθειρον ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους. τὰς δὲ
ὰς πηξάμενοι ἐπὶ τῶν δοράτων ἐπανῆκον ἐς τὸ στρατόπεδον. καὶ τὸν
Ὀμάρην ἐδωρήσατο βασιλεὺς τῇ τῆς Θετταλίας ἀρχῇ· Μαζούλης δὲ ἔτι
ὶ ἄνδρας ἔχων ἀγαθοὺς εἵπετο τῷ βασιλεῖ.
Ες μὲν τὴν δευτέραν τῶν Δακῶν τόλμαν ἐς τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν
τον ἐγένετο· βασιλεὺς δὲ ἀνδράποδα ἀγόμενος τῆς χώρας οὐκ ὀλίγα —
ς γὰρ τὸ ἐντεῦθεν τοὺς (516 B, 265 D) ἱπποδρόμους ἐπέδραμον χώραν

noapte sub arme. Înaintînd astfel cu armata în rînduri strînse mai departe în Dacia, a ajuns la orașul în care își avea capitala domnul Vlad. Și dacii, care se pregătiseră și se așteptau să fie împresurați aici de împărat, au deschis porțile și erau gata să-l înfrunte pe însuși împăratul care venea cu oaste împotriva lor. Împăratul, trecînd pe lîngă oraș și nevăzînd nici un om pe ziduri în afară de tunari care trăgeau cu tunurile asupra oștirii lui, nici tabără n-a așezat, nici de asediu nu s-a apucat. Și, înaintînd, a mers vreo douăzeci și șapte de stadii [232], cînd iată că-i vede pe ai săi trași în țepe; și dă oastea împăratului peste (p. 263) cîmpia cu țepe care se întindea în lungime vreo șaptesprezece stadii și în lățime șapte [233]. Și erau pari mari în care erau înfipți bărbați și femei și copii, vreo douăzeci de mii, precum se spunea, priveliște pentru turci și pentru împăratul însuși! Chiar și împăratul, cuprins de uimire, spunea că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri atît de mari și știe să domnească și să se poarte cu supușii lui într-un chip mai presus de firea omenească. Și spunea că acest bărbat care săvîrșește asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult. Iar restul turcilor, văzînd mulțimea de oameni trași în țeapă, au încremenit de groază. Erau și copii mici, atîrnați de mamele lor în țepe și păsările își făcuseră cuiburi în măruntaiele lor. Vlad aținíndu-se pe urmele oștilor împăratului, ucidea pe oricine se răzlețea [de ele], fie călăreț, fie azap [234], apoi s-a îndreptat asupra domnului Bogdaniei Negre care, precum se vestise, asedia Chilia [235], dar a lăsat oaste ca de șase mii, poruncindu-i să se țină prin păduri pe urma împăratului și, dacă cineva s-ar răzleți, să-l atace îndată și să-l zdrobească. Și el s-a dus împotriva domnului Bogdaniei Negre. Și cum împăratul a început să dea înapoi, oastea pornește de-a dreptul asupra armatei lui și, încurajați de retragerea lui, credeau că vor dobîndi mare glorie, dacă vor cădea asupra lui. Și au pornit năvala asupra taberei împăratului. Cînd însă (p. 264) a venit știre de la straja de acolo că dușmanii dau năvală, fiecare, afară de Poarta împăratului, a alergat să apuce armele. Iar Mahmut a poruncit lui Iosuf [236] să înainteze ca să-i întîmpine pe dușmani. Și însuși Mahmut stătea cu oștile sub arme. Dar Iosuf, îndată ce a pornit și a încins lupta, a fost bătut și luînd-o la fugă, se ducea spre tabăra împăratului. Omar [237] însă, feciorul lui Turahan, rînduit și el de Mahmut să meargă asupra dușmanilor, a întîlnit în cale pe Iosuf, care, fugea dinaintea dușmanilor. Și l-a ocărît și-i spunea cam așa: „Nenorocitule, unde te duci? Au nu știi cum te va primi împăratul, cînd vei ajunge la el ca fugar? Au nu mai rău decît dușmanii se va purta cu tine împăratul însuși și te va da pe loc morții celei mai rele, cînd își va da seama că ai fugit?!". Cu aceste cuvinte l-a îndemnat pe om. Și, întorcîndu-se împreună cu Omar, fiul lui Turahan, s-au luat la luptă cu dușmanii și s-au luptat cu vrednicie. Nu peste mult timp, învingîndu-i pe daci și urmărindu-i, îi ucideau fără nici o cruțare. Și au ucis vreo două mii. Și înfigîndu-le în sulițe capetele, s-au înapoiat în tabără. Și lui Omar împăratul i-a dat cîrmuirea Tesaliei; era încă mazul și avea oameni vrednici și-l însoțea pe împărat.

Și așa s-a întîmplat cu a doua năvală îndrăzneață a dacilor împotriva

---

[232] Cca 5 km.

[233] Cca 3 km în lungime și peste 1 km în lățime. Pentru veracitatea știrii v. N. Stoicescu, *op. cit.* p. 113–114.

[234] Categorie de oșteni pedeștri, înarmați ușor.

[235] În iunie 1462, Ștefan cel Mare asedia Chilia, unde a fost rănit la 22 iunie 1462. Este locul să amintim că Chalcocondil este singurul izvor care vorbește detaliat despre o cooperare moldo-turcă în această acțiune, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 62–64.

[236] Yusuf.

[237] Turahanbeyoğlu Ömer bey.

ͅκ ὀλίγην, καὶ ἀνδράποδα ἀγόμενοι ἐκέρδανον μεγάλα. καὶ ὑποζύγια δὲ καὶ
.έον τῶν εἴκοσι μυριάδων ἵππους καὶ βόας ἐλαύνοντες, ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς
ἱκετο ἐπὶ τὸν Ἴστρον. τὸ μέντοι στρατόπεδον ἐδεδοίκει μὲν τοὺς Δᾶκας οὐδὲν
τον τόλμης μέγα τι ἀποδεικνυμένους, διέβαινον δὲ τὸν Ἴστρον σπουδῇ πολλῇ.
σιλεὺς δὲ Ἀλίην τὸν Μιχάλεω ὄπισθεν ἕπεσθαι τῷ στρατῷ παραγγείλας, ὡς
τρατοπεδεύσατο παρὰ τὸν Ἴστρον, Δρακούλην μὲν τὸν ἀδελφὸν Βλάδου τοῦ
εμόνος κατάλιπεν αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ μετιέναι τε τοὺς Δᾶκας καὶ ὑφ' αὐτῷ
ιεῖσθαι τὴν χώραν, καὶ τιμωρεῖν παραγγείλας τῷ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία ὑπάρχῳ,
τὸς τε ἤλαυνεν εὐθὺ τῶν βασιλείων. Δρακούλης μὲν οὖν ὁ νεώτερος ἐπεκαλεῖτο
α ἕκαστον, λέγων· «ὦ ἄνδρες Δᾶκες, τί δὲ οἴεσθε ἐς τὸ ἐπιὸν ὑμᾶς ἔσεσθαι;
οὐκ οἴδατε βασιλέα, ὅσην τε δύναμιν ἔχει καὶ ὡς αὐτίκα τὰ βασιλέως στρα-
ματα προσδέξιμα ὑμῖν ἔσται, δῃώσοντα τὴν χώραν, ἥν τι ὑπόλοιπον ἀφε-
μεθα; τί οὐ γίγνεσθε βασιλεῖ φίλοι; καὶ ἔσται ὑμῖν παῦλα ἔστε τὴν χώραν
ι ἐς τοὺς οἴκους. ἴστε γάρ, ὡς ἐν τῷ παρόντι οὔτε ζῷον οὔθ' ὑποζύγιον
ελείφθη. ταῦτα δὲ (517 B) πάντα διὰ τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ἐπεπόνθειτε χαλε-
τατα, χαριζόμενοι ἀνδρὶ ἀνοσιωτάτῳ καὶ κακὸν μέγα τὴν Δακίαν ἐξειργασ-
ῳ, οἷον οὐδαμῇ ἄλλοθι τῆς γῆς ἐπὶ ἀκοὴν ἀφικνεῖται ἡμετέραν.» ταῦτα ἐπι-
ιπων τοῖς Δαξίν, ὅσοι ἐς τὸ ἐξωνεῖσθαι σφῶν αὐτῶν τὰ ἀνδράποδα διέβαινον,
ιθέ τε, καὶ τοῖς ἄλλοις εἰπεῖν ἐλέλευεν ἐπιέναι (266 D) θαρροῦντας ἐπ' αὐτόν.
οι μὲν οὖν συνιόντες ἔγνωσαν σφίσιν αἱρετώτερα εἶναι ἢ τὰ Βλάδου τοῦ
μόνος, καὶ ἰόντες ἐπὶ τὸν νεώτερον συνελέγοντο κατ' ὀλίγους. καὶ ὡς ᾔσθοντο
λοιποὶ Δᾶκες, αὐτίκα ἀπολιπόντες τὸν Βλάδον ᾖεσαν ἐπὶ τὸν ἀδελφόν. καὶ
συνελέγη αὐτῷ στράτευμα, ἐπιὼν κατεστρέψατο τὴν ἀρχήν, καὶ ἐπαγόμενος
ι στρατὸν τοῦ βασιλέως ὑπηγάγετο τὴν χώραν. ὁ μὲν οὖν ἀδελφός, ὡς μετέσ-
σαν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν οἱ Δᾶκες, καὶ ἔγνω δὴ ὡς μάτην εἴη τοσοῦτον φόνον
ότερον ἐξειργασμένος, ᾤχετο ἐς τοὺς Παίονας.

35

267 D (II, 2), 518 B Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἐπὶ Δᾶκας βασιλέως ἔλευσιν τοσαῦτα
νετο· Βλάδος δέ, ὡς ἐπιὼν ὁ ἀδελφὸς Δρακούλης ὑπηγάγετο τὴν τῆς Δακίας
ραν, ᾤχετο μὲν αὐτὸς ἐπὶ Παίονας. Παίονες δέ, ὧν τοὺς προσήκοντας ἀνεῖλεν
τῇ Δακίᾳ, ἀπῆγον αὐτὸν θανάτου παρὰ βασιλεῖ Παιόνων τῷ Χωνιάτου παιδί,
σάμενοι δὲ αὐτῷ δίκην χαλεπωτάτην ὡς ἀδικώτατα ἀνελόντι τοὺς ἄνδρας,
είρξαντες ἐς Μπελογράδην πόλιν.

armatei împăratului, iar împăratul a luat nu puţini robi din ţară, căci, slobozind pe urmă (p. 265) călărimea, au cutreierat ţară nu puţină şi, aducînd robi, dobîndeau mari cîştiguri. Şi, mînînd cu ei şi vite, mai mult de două sute de mii de cai şi boi şi vaci, a ajuns armata împăratului la Istru. Oştenilor le era, ce-i drept, frică de dacii care, fără să-şi fi pierdut de loc îndrăzneala, mai făceau cîte o mare ispravă şi cu mare grabă au trecut peste Istru [238]. Iar împăratul i-a poruncit lui Ali, fiul lui Mihal, să acopere spatele armatei. Şi cînd a tăbărît la Istru, l-a lăsat acolo în ţară pe Dracul, fratele domnului Vlad, ca să trateze cu dacii şi să aducă ţara sub ascultarea lui. Şi a poruncit guvernatorului din aceste părţi să-i stea în ajutor, iar el a pornit drept spre capitală. Iar Dracul cel tînăr [239] îi chema pe fiecare în parte, spunîndu-le: „Dacilor, ce credeţi că o să se întîmple cu voi în viitor? Au nu ştiţi ce putere mare are împăratul şi că îndată or să vină împotriva voastră oştile împăratului, pustiind ţara şi că ni se va lua tot ce ne-a mai rămas? De ce nu deveniţi prieteni ai împăratului? Şi o să aveţi linişte în ţară şi în casele voastre. Ştiţi doar că acum n-au mai rămas nici dobitoc, nici vită de povară [la voi]. Şi toate aceste grele suferinţe le-aţi îndurat din pricina fratelui meu, pentru că aţi ţinut cu acest răzvrătit care a făcut mult rău Daciei, cum n-am mai auzit să se fi întîmplat nicăieri pe pămînt". Trimiţînd aceste vorbe dacilor, care treceau să-şi răscumpere pe cei robiţi, i-a înduplecat şi i-a îndemnat să spună şi celorlalţi (p. 266) să îndrăznească să vină la el. Aceştia, întrunindu-se, şi-au dat seama că tînărul e mai bun pentru ei decît domnul Vlad şi, trecînd de partea lui, se adunau treptat. Şi cum au simţit asta şi ceilalţi daci, degrabă l-au părăsit pe Vlad şi au trecut de partea fratelui său. Şi de îndată ce i s-a strîns armată, el a năvălit şi a pus mîna pe domnie şi, aducîndu-şi şi oaste de-a împăratului, şi-a supus ţara. Iar celălalt, cînd dacii au trecut de partea fratelui său şi cînd şi-a dat seama că în zadar a făcut mai înainte atîtea ucideri, a plecat la peoni [240].

35

(vol. II, 2, p. 267) Expediţia împăratului împotriva dacilor s-a desfăşurat deci aşa [cum am arătat]. Şi cum fratele său Dracul a năvălit şi şi-a supus ţara Daciei, Vlad a plecat la peoni [241]. Însă peonii, pe ai căror apropiaţi îi ucisese el în Dacia, l-au acuzat de omor în faţa regelui peonilor, feciorul lui Choniates [242] şi, osîndindu-l cu grea osîndă ca pe unul care a ucis oameni cu totul pe nedrept, l-au băgat în închisoare în oraşul Belograd [243].

---

238 Retragerea lui Mehmed peste Dunăre s-a produs după 29 iunie 1462, iar la 11 iulie el se găsea la Adrianopol, cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 115–116 cu bibliografie asupra cronologiei.

239 Radu cel Frumos, fratele mai tînăr al lui Vlad Ţepeş, instalat domn de Mehmed al II-lea în 1462. Discursul e fictiv, literar.

240 Vlad Ţepeş se refugiază la unguri, la Matia Corvinul, în octombrie 1462, după ce fusese părăsit de boieri în favoarea lui Radu cel Frumos. Pentru întreaga problemă a căderii lui Ţepeş, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 120–127.

241 V. nota precedentă.

242 Matia Corvinul, regele Ungariei (1458–1490), fiul lui Iancu de Hunedoara.

243 Vlad Ţepeş a fost închis de Matia Corvinul la Visegrad, apoi la Buda, unde este ţinut pînă în 1475. Acuzatorii lui în faţa regelui Ungariei nu au fost peonii, adică ungurii, ci negustorii saşi din Transilvania. Este totuşi posibil ca la originea „probei" vinovăţiei lui Ţepeş — o scrisoare a sa, plăsmuită, către sultan — să fi stat anturajul lui Matia Corvinul, cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 126–131.

36

271 D (II, 2), 523 B Ἐστρατεύετο δὲ Μεχμέτης ὁ Ἀμουράτεω ἐπὶ τὴν λέσβον [...] αὐτός τε καὶ οἱ τῶν θυρῶν ὄντες καὶ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους. τὰ γάρ τοι στρατεύματα ὡς διῆκεν ἐπανιὼν ἀπὸ τῆς Δακίας, αὐτίκα ἐπῄει τε ἐς τὴν νῆσον καὶ ἀπέβησαν.

37

277 D (II, 2), 530 B [...] ἀλλ' οἱ μὲν Δαλμάται καὶ Μυσοὶ ἅμα καὶ Τριαλλοὶ καὶ πρός γέ ἔτι Σαρμάται τούτοις τὴν αὐτὴν ἵενται τὴν φωνὴν καὶ τῷ αντὶ παραπλησίαν, ὡς μὴ χαλεπῶς συνιέναι ἀλλήλων αὐτούς. εἰκὸς δὲ οἴεσθαι ούτους μᾶλλον ὡρμημένους ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Ἰόνιον χώρας, γένος τε ὂν μέγα αὶ πολλαχῇ ἐνευδοκιμοῦν, τήν τε Θρᾴκην ὑπάγεσ-(531 B) θαι σφίσιν αὐτοῖς, αὶ τὸν Ἴστρον διαβάντας τὴν τῆς Σαρματίας χώραν οἰκῆσαι, ἤ, ὡς ἔνιοι ίονται, ὑπὸ Σκυθῶν διωκομένους διαβῆναί τε ἐς τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ Ἴστρου ώραν, καὶ καταστρεψαμένους (278 D) τὴν ταύτῃ Θρᾴκην, ἔστε ἐπὶ μυχὸν τοῦ όλπου ἀφικομένους ἐνοικῆσαι.

38

279 D (II, 2), 533 B [...] ταῦτα ὁ κῆρυξ εἰπὼν ἀπήλαυνε παρὰ βασιλέα, αὶ ἀπαγγείλας τοῦ Ἰλλυριοῦ τὸν λόγον ἐπῆρε βασιλέα στρατεύεσθαι ἐπ' ἀμφοτέρους. ἦν δ' αὐτῷ τηνικαῦτα ἔλασις ἐπὶ τὸν Δακίας ἡγεμόνα, ἐξυβρίσαντα γάλως ἐς τὸν τοῦ βασιλέως οἶκον καὶ ἀνελόντα τοὺς πρέσβεις. ἀλλὰ (280 D) τε μὲν ἐλαύνοντι ἐπὶ Δᾶκας οὐκ ἐξεγένετο τόασθαι βασιλέα Ἰλλυριῶν.

39

295 D (II, 2), 552 B [...] νῦν δὲ τούς [τε] Ἕλληνας καθελὼν καὶ Ἑλλήνων σιλέα, μετὰ δὲ τὴν Τριβαλλῶν χώραν ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος, καὶ Πελοπόνσον καταστρεψάμενος σύμπασαν, καὶ βασιλέα Τραπεζοῦντος παραστησάμενος ὶ τήν τε χώραν αὐτοῦ ὑπαγόμενος, μετὰ δὲ ἐπιστήσας ἄρχοντα τῇ Δακίᾳ, ὶ τὴν Ἰλλυριῶν χώραν (296 D) δῃωσάμενος καὶ ἑλὼν ἅμα καὶ τὸν βασιλέα, ὂρα ἐπιεικῆ καὶ μέτριον, ἐν βραχεῖ οὕτω χρόνῳ τοσαύτας δυναστείας καθελών, ἔτι οἴεσθε αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ποιήσειν;

36

(vol. II, 2, p. 271) A pornit la război împotriva insulei Lesbos Mehmet, fiul lui Amurat [244] [...]. Și erau el și oamenii de la Poartă și din armata Europei, în jur de două mii. Căci, atunci cînd s-a întors din Dacia, a lăsat la vatră armatele; și a pornit îndată asupra insulei și a debarcat [245].

37

(vol. II, 2, p. 277) Dar dalmații și misienii și tribalii și pe lîngă ei și sarmații [246] au același grai [247], întru totul asemănător, încît se înțeleg între ei fără greutate. Ar fi mai firesc să se creadă că aceștia, neam mare și care s-au acoperit deseori de faimă, au pornit din ținutul de lîngă Marea Ionică și și-au supus Tracia și, trecînd peste Istru, s-au sălășluit în țara Sarmației decît, cum socotesc unii, că, alungați de sciți, au trecut în ținutul de dincoace de Istru și supunîndu-și Tracia au ajuns pînă în marginea din adîncul golfului [248] și s-au așezat acolo (p. 278) cu locuințele.

38

(vol. II, 2, p. 279) Spunînd acestea, crainicul a plecat la împărat [249] și transmițîndu-i vorbele ilirului, l-a făcut pe împărat să se ridice cu război asupra amîndurora [250]. Căci întreprinsese pe atunci expediția împotriva domnului Daciei [251], care insultase foarte grav casa împăratului și-i ucisese solii. Dar (p. 280) pornind atunci împotriva dacilor nu i-a fost cu putință să se răzbune pe regele ilirilor [252].

39

(vol. II, 2, p. 295) Dar pe elini și pe împăratul elinilor i-a nimicit acum [253], apoi a adus sub stăpînirea sa țara tribalilor [254] și întreg Peloponezul l-a subjugat [255] și pe împăratul Trapezuntului și l-a supus [256] și i-a cucerit țara și apoi în Dacia a pus domn pe omul său [257] și țara ilirilor a (p. 296) pustiit-o și pe regele ei l-a ucis [258]; era un om cumsecade și măsurat. Cînd a nimicit atîtea stăpîniri în atît de scurtă vreme, ce credeți oare că va mai face el în viitor? [259].

---

244 Mehmed al II-lea (1451—1481). Chalcocondil se referă la expediția sultanului împotriva insulei Lesbos, stăpînite de genovezi.

245 Expediția a avut loc în 1462.

246 Dalmați = croați, misieni = bulgari, tribali = sîrbi, sarmați = ruși.

247 Cu ilirii, adică, în spiritul arhaizant al etnonimiei lui Chalcocondil, cu bosniecii.

248 Marea Adriatică. Pasajul dovedește caracterul relativ al cunoștințelor lui Chalcocondil despre istoria îndepărtată a popoarelor din Peninsula Balcanică. Pentru aceeași incertitudine în privința „patriei primitive" a românilor, v. *supra*, fr. 2.

249 Este vorba de crainicul trimis de „împăratul" Mehmed al II-lea pentru a cere tributul de la regele Bosniei, Stepan Tomašević (1461—1463), în 1462. Acesta refuzase plata, arătîndu-se gata de război.

250 Asupra regelui Bosniei și a lui Vlad Țepeș.

251 Vlad Țepeș, domnul Țării Românești.

252 Iliri = bosnieci.

253 Este vorba de împăratul bizantin Constantin al XI-lea Dragases (1449—1453), căzut în lupta pentru apărarea Constantinopolului, în 1453.

254 Sîrbilor.

255 Despotatul Moreei, cucerit integral în 1461, de către Mehmed al II-lea.

256 David, împăratul de Trapezunt (1458—1461), ultima formațiune bizantină căzută în stăpînirea turcilor, la 15 august 1461.

257 Radu cel Frumos.

258 Pe Ștefan Tomašević, regele Bosniei (1461—1463), ucis de turci.

259 Fragmentul face parte din discursul, fictiv, pe care Chalcocondil îl atribuie solilor venețieni la curtea maghiară, unde încearcă să obțină alianța în vederea luptei antiotomane, în 1463.

1

I, 14, 7) Καὶ τί δεῖ πόλεις καὶ ἔθνη καταλέγοντα διατρίβειν; πᾶσαν ἣν
ρος ἐντὸς ὁρίζει, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ τῶν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον
ι μέχρι τῶν ἐσβολῶν Σάου τῶν ἐς αὐτόν, κἀκεῖθεν διὰ τῆς μεσογείας,
ιεταξὺ Παιώνων τε τῶν ἐντὸς Σάου καὶ Ἰλλυριῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ
ἄνεμον μέχρις Ἰονίου κόλπου χειροῦνταί τε βεβαίως καὶ καταστρέφονται
ρου ποιοῦνται ὑποτελεῖς πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ, ξὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τοὺς
τοῦ Ἴστρου Γέτας, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν παραλίαν αὐτῆς,
ε δὴ Πελοπονήσου, ὑπὲρ τοὺς μυρίους σταδίους περίπλουν ἔχουσαν.

2

, 14, 15) Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου προγόνου Παϊαζήτου
πᾶσαν τὴν ἑσπέραν ἐκίνησε καθ' ἡμῶν ὁ ταύτης βασιλεύς, ἀπὸ μὲν

LXIX. CRITOBUL DIN IMBROS

Pe numele său adevărat, se pare, Mihail Critopulos, Critobul s-a născut în anul 1410 în insula Imbros. A fost unul dintre cei mai tipici reprezentanți ai acelei categorii de dregători bizantini care s-au închinat turcilor, devenindu-le colaboratori, după cucerirea Imperiului bizantin. A fost numit în 1456 guvernator al insulei Imbros, pe care o predase otomanilor. El însuși se prezintă ca un devotat slujitor al turcilor în eforturile lor de cucerire a insulelor grecești, dar își exagerează, pare-se, rolul. În 1466, venețienii cuceresc Imbros, iar Critobul s-a refugiat probabil la Constantinopol. Aici a alcătuit scrierea sa istorică *Din domnia lui Mehmed al II-lea* cuprinzînd descrierea encomiastică a faptelor sultanului cuceritor al Constantinopolului în primii săi 16 ani de domnie (1451—1467). Sultanul nu pare să fi fost foarte mulțumit de această operă, iar Critobul se bănuiește că s-a călugărit, retrăgîndu-se la Athos, unde a elaborat scrieri de cuprins religios. Moare prin 1470. Opera lui Critobul este un prețios izvor istoric pentru cunoașterea Imperiului otoman în primii săi ani de existență. Bazată pe tradiții și informații orale mai ales, ea suferă totuși de pe urma tendinței autorului de a-l elogia în chip exagerat pe Mehmed al II-lea, deformînd chiar faptele istorice. Scrisă după modelul tucidideic, opera abundă în discursuri fictive, decalcuri stîngace după unele descrieri și narațiuni ale clasicului elin din antichitate. Critobul dă informații prețioase despre istoria românilor, confirmate de alte izvoare, dar relatează adesea deformat faptele de vitejie ale acestora împotriva otomanilor.

Ediția folosită: Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea, anii 1451—1467,* ediție de Vasile Grecu, București, 1963.

SCRIERI ISTORICE

1

(I, 14,7) Și la ce oare trebuie să mai pierd timpul, înșirînd [nume de] orașe și neamuri? Tot ținutul pe care Istrul îl mărginește la sud, de la vărsarea lui în Pontul Euxin în sus pînă acolo unde se varsă într-însul Sava și de acolo mergînd înainte, pe uscat, [ținutul] dintre peonii [1] de la nord de Sava și ilirii [2] din sud și din părțile unde bate vîntul de miază-zi, pînă la golful Ionian [3], ei [4] îl cuceresc deplin și-i supun și-i pun să le plătească bir pe toți cei ce-l locuiesc și împreună cu ei și pe geții [5] de dincolo de Istru și nu numai atît, dar și întreaga parte dinspre mare a acestui pămînt, în afară de Peloponez, [o cuceresc], mai mult de zeci de mii de stadii înconjur avînd [6].

2

(I, 14, 15). Căci cine oare nu știe, că în vremea bunicului nostru [7], a vestitului Baiazid [8], împăratul din acest oraș [9] a pus în mișcare împotriva

[1] Peoni = unguri.
[2] Iliri = albanezi.
[3] Marea Ionică.
[4] Turcii otomani.
[5] Geții = românii din Țara Românească.
[6] Fragmentul face parte din discursul pe care Critobul îl atribuie lui Mehmed al II-lea (1451—1481) și pe care sultanul l-ar fi rostit în sfatul destinat să hotărască războiul împotriva Bizanțului, pentru cucerirea Constantinopolului, la începutul anului 1453. Discursul, deși fictiv, pare a avea o bază reală, cf. S. Runciman, *Căderea Constantinopolului,* trad. Al. Elian, București, 1971, p. 228, n. 3.
[7] Al sultanului Mehmed al II-lea (1451—1481).
[8] Baiazid I Ildîrim (1389—1402).
[9] Constantinopol. Este vorba de împăratul bizantin Manuil al II-lea Paleologul (1391—1425).

εανοῦ καὶ Μασσαλίας Γαλάτας τε τοὺς ἑσπερίους καὶ Πυρηναίους καὶ Ἰσ-νούς, ἀπὸ δὲ Ῥήνου ποταμοῦ καὶ τῶν προσαρκτίων Κελτοὺς καὶ Κελτίβηρας καὶ Γερμανούς, τῶν τε Παιόνων τε καὶ Δακῶν βασιλέα πολύ τι χρῆμα στρα-ις ἄγοντα, ἔτι καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ τριήρεις· οἳ καὶ διαβάντες τὸν Ἴστρον ι παρὰ τὰς τούτου ὄχθας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στρατοπεδεύσαντες, οὐδὲ ἐνενόουν ρόν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἡμετέραν δύναμιν καὶ ἀρχὴν καθελεῖν καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἡμᾶς ἐκβαλεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Παϊαζήτου τότε στρατηγία καὶ τειρία καὶ τόλμη τοῦτο διεκώλυσε καὶ διέλυσε, κατὰ κράτος αὐτοὺς νικήσασά καὶ καθελοῦσα, καὶ τοὺς μὲν αὐτοῦ κατακοπῆναι, τοὺς δ' ἐναποπνιγῆναι τῷ τρῳ πεποίηκεν, ἐκ πάνυ πολλῶν βραχεῖς τινας καὶ τούτους μόγις περισωθέντας.

3

(I, 14, 17) Καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν οὐ διέλιπεν ἐπεξάγουσά τε καὶ ιίζουσα κατ' ἀλλήλων τοὺς ἡμετέρους καὶ ξυγκρούσασα καὶ ταράττουσα βλάπτουσα τὴν ἡμετέραν ἀρχήν, χθές τε καὶ πρὸ ὀλίγου τὸν Γέτην Ἰωάννην ὰ Παιόνων τε καὶ Δακῶν κινήσασα καθ' ἡμῶν, ὅς δίς τε καὶ τρίς τὸν Ἴστρον βὰς ξὺν δυνάμει καὶ ἐς τὴν ἡμετέραν ἐσβαλών, πολλὰ κατὰ τὸν ἐμὸν πατέρα οίηκε.

4

(I, 16, 10) Νῦν δὲ τίς οὐκ οἶδεν ὡς τῶν μὲν τοῦ Παϊαζήτου χειρῶν τύχη ποθεν ἀδοκήτως ἐπιφανεῖσα παρὰ λόγον ἐξήρπασεν, ὁποία πολλὰ πολλάκις ὰ τοῦ δαιμονίου τοῖς ἀνθρώποις ξυμβαίνει· ξυγκείμενον γὰρ αὐτοῖς ἐπὶ ιῖς ἡμέραις ἐνδοῦναι τοὺς πολίτας τήν τε πόλιν καὶ ἑαυτούς, ἅτε πλέον δυναμένους ἀντέχειν λιμῷ τε καὶ πολιορκίᾳ μακρᾷ, αἴφνης ἐπιφανέντες ἐκ

noastră întreg Apusul, de la Ocean și din părțile Massaliei [10] pe galații [11] apuseni și pe cei din Pirinei și pe hispani, iar de la rîul Rin și din părțile Nordului pe celți [12] și celtiberi [13] și germani și pe împăratul peonilor și al dacilor [14] care ducea cu el multă mulțime de oaste și încă și trireme, pe fluviu [15]. Trecînd Istrul și tăbărînd pe malul acestuia, în țara noastră, ei nu-și puseseră în gînd lucruri mici, ci voiau să distrugă toată puterea și împărăția noastră și să ne alunge din Europa și din Asia, dar atunci știința militară și experiența și curajul lui Baiazid i-a împiedicat să facă asta și le-a zădărnicit planul, căci el i-a înfrînt deplin și i-a zdrobit, iar pe unii i-a tăiat pe loc, pe alții i-a făcut să se înece în Istru, încît din foarte mulți cîți erau numai cîțiva abia au scăpat și aceștia [16].

3

(I, 14, 17) Și de atunci pînă acum nu a încetat [17] să-i stîrnească și să-i înarmeze pe ai noștri, ca să se lupte unii împotriva altora [18] și să lovească și să tulbure și să strice împărăția noastră și mai ieri i-a ațîțat împotriva noastră pe getul Ioan [19] împreună cu peonii și dacii [lui] [20]; acesta, trecînd de două și de trei ori [21] Istrul și năvălind cu armată în țara noastră, a făcut multe rele spre paguba tatălui meu [22].

4

(I, 16,10) Acum însă, cine nu știe că din mîinile lui Baiazid l-a scăpat [23] în chip miraculos numai un noroc ivit pe neașteptate, așa cum li se întîmplă adesea oamenilor, datorită divinității. Căci pe cînd locuitorii orașului căzuseră de acord, după amintitele zile, să-l predea și să se predea și ei, nemaiputînd să îndure foamea și îndelungatul asediu [24], se arată deo-

[10] Marsilia.

[11] Francezi.

[12] Francezi.

[13] Englezi.

[14] Peoni = unguri; daci = românii din Transilvania. Critobul se referă la Sigismund de Luxemburg, împărat al Sfîntului Imperiu roman și rege al Ungariei (1387—1437).

[15] Pe Dunăre.

[16] Mehmed al II-lea, din al cărui discurs (v. nota 6) face parte și acest fragment se referă la lupta de la Nicopole (1396).

[17] Împăratul din Constantinopol. Mehmed al II-lea, din al cărui discurs (v. n. 6) face parte și acest fragment, nu nominalizează pe fiecare împărat bizantin la ale cărui acțiuni ostile se referă. Imperiul bizantin ca atare e indicat de el drept sursă a tuturor relelelor care au lovit pe otomani.

[18] Critobul se referă la amestecul lui Manuil al II-lea Paleologul în luptele pentru putere dintre fiii lui Baiazid, după moartea acestuia, în perioada interregnului dinastic (1402—1413).

[19] Iancu de Hunedoara, indicat drept get, adică român din Țara Românească. V. Grecu remarcă această precizare din partea lui Critobul care ilustrează tradiția după care Iancu ar fi fost scoborîtorul unei familii din Țara Românească.

[20] Peonii = ungurii; dacii = românii din Transilvania.

[21] Critobul se referă în chip general la expedițiile lui Iancu de Hunedoara în sudul Dunării, dintre care cele mai importante sînt cea din 1443, cea din 1444 care s-a terminat cu lupta de la Varna, cea care a dus la lupta de la Kossovo Polie (1448).

[22] Murad al II-lea (1421—1451).

[23] Este vorba de Constantinopol. Fragmentul face parte din același discurs atribuit lui Mehmed al II-lea (v. n. 6).

[24] Critobul se referă la asedierea Constantinopolului de către Baiazid I Ildîrîm. Acesta a asediat capitala bizantină de mai multe ori. Critobul se referă aici la asediul din 1396, întrerupt din pricina apropierii cruciaților de Nicopole și la cel început în 1400, al patrulea la număr, ridicat după începerea ofensivei lui Timur Lenk spre apus, împotriva otomanilor. Știrea că bizantinii se pregăteau să predea orașul otomanilor nu este exactă. În schimb este adevărat că, în 1399, Bizanțul devine un vasal al statului otoman, permițînd printre altele instalarea unei colonii turcești în interiorul capitalei și a unei garnizoane turcești în afara zidurilor acesteia, cf. A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, București, 1978, p. 59—66.

ν Εὐρώπης Παιόνων καὶ Δακῶν βασιλεὺς πρότερον, ἐκ δὲ Ἀσίας μικρὸν τερον Τεμήρτις ὁ Βαβυλώνιος ἀνέστησάν τε αὐτὸν τῆς πολιορκίας καὶ τρέιντες ἐς αὐτούς, οὕτω ξυνέβη ταύτην περιγενέσθαι ἀνελπίστῳ τύχῃ περισωῖσαν.

5

(I, 17, 3) Κελεύει τοίνυν αὐτίκα τὸν τῆς Εὐρώπης σατράπην στρατιὰν είραντα κατὰ τάχος τήν τε Πόλιν αὐτὴν καὶ τὰ πέριξ ταύτης καταδραμεῖν, α τε ἄλλα ὑπὸ Ῥωμαίοις ἦν. Ὁ δὲ μηδὲν μελλήσας, εὐθὺς στρατιὰν ἀγείρας τατρέχει μὲν τὰ περὶ τὴν πόλιν ἅπαντα καὶ τὸ ἄστυ μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν, ι ληΐζεται· κατατρέχει δὲ Σηλυβρίαν καὶ τὰ περὶ αὐτήν, ἀφιστᾷ, τε τὰ περὶ ν ταύτην θάλασσαν, Πέρινθόν τε καὶ τὰ λοιπά, προσχωρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ν Ἐπιβατῶν φούριον ὁμολογίᾳ, ξυναφιστᾷ δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν Μέλανα Πόντον α Ῥωμαίοις ὑπήκοα ἦν, χειροῦταί τε πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἐν Μεσημβρίᾳ ούριον, ὁμολογίᾳ καὶ αὐτὸ προσχωρῆσαν, τά τε ἄλλα πάντα ληΐζεται καὶ ὸς τὸ δοκοῦν διατίθησι.

6

(II, 6, 3) Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐνῆγεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς χώρας φύσις, τάρκη θέσιν παρεχομένη ἔς τε τὸν κατὰ Παιόνων τε καὶ Δακῶν πόλεμον τεπολεμωμένων αὐτῷ, ὥστε ῥαδίας ἀπ' αὐτῆς ἐς τὴν ἐκείνων ἔχειν ποιεῖσθαι ; ἐσβολάς.

(7, 1) Ἡ γὰρ τῶν Τριβαλλῶν κεῖται μὲν ἐν ἐπικαίρῳ τῆς Εὐρώπης, ἀρχοιη μὲν ἀπὸ τῆς ἄνω Μυσίας καὶ τοῦ Αἵμονος ὄρους, παρήκουσα δὲ μέχρι) Ἴστρου καὶ ὁμοροῦσα δι' αὐτοῦ τῇ Δακῶν καὶ Παιόνων ἀρχῇ· ὁ γὰρ Ἴστρος, ιστος ὢν ποταμῶν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν Κελτικῶν ῶν, ῥέων δὲ δι' αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς τῶν Παιόνων τε καὶ Δακῶν καὶ ρων οὐκ ὀλίγων γενῶν καὶ πολλὴν διερχόμενος γῆν καὶ κρείττων αὐτὸς ιτοῦ γινόμενος ἀεὶ ταῖς προσθήκαις τῶν ἐς αὐτῶν ἐσβαλλόντων ποταμῶν,

dată din Europa mai întîi împăratul peonilor și al dacilor [25] și, ceva mai tîrziu din Asia, Temirtis babilonianul [26] și l-au făcut să înceteze asediul și să se întoarcă asupra lor; așa s-a întîmplat ca acest oraș să scape printr-un noroc nesperat.

5

(I, 17, 3) Poruncește atunci [27] îndată satrapului Europei [28] să adune în grabă oaste și să năvălească chiar asupra Orașului [29] și a împrejurimilor acestuia, ca și asupra restului ținuturilor ce erau în stăpînirea romeilor. Iar acela, fără să zăbovească de loc, adună în grabă oaste și năvălește asupra tuturor împrejurimilor orașului și a cetății însăși chiar pînă la porți și pradă [tot]. Năvălește și asupra Selybriei [30] și a împrejurimilor ei și pune stăpînire aici și pe coasta mării și pe Perinthos și pe celelalte localități; prin înțelegere pașnică trece de partea lui și cetățuia Epibatai [31]; ocupă totodată și toate ținuturile de la Marea Neagră care erau supuse romeilor. cucerește pe lîngă acestea și cetățuia de la Mesembria [32], care și ea a trecut de partea lui prin înțelegere și le pradă și le rînduiește cum crede de cuviință și pe toate celelalte [33].

6

(II, 6,3) Nu numai asta îl îndemna [34], ci și întocmirea naturală a țării [35], care oferea o poziție potrivită pentru ducerea războiului împotriva peonilor și a dacilor [36], care-l atacaseră, așa încît de acolo putea să năvălească lesne în țara lor.

(7,1) Iar țara tribalilor [37] este așezată într-o parte minunată a Europei [38], ea începe din Moesia de sus și din munții Haemus și se întinde pînă la Istru și se învecinează de-alungul acestuia cu statul dacilor și cu al peonilor. Căci Istrul, care este cel mai mare dintre rîurile din Europa, începe din munții celtici și curge prin aceștia, dar străbate și țara peonilor și a dacilor și ale altor neamuri, nu puține și după ce străbate mult pămînt și se face tot mai mare prin adaosurile rîurilor care se varsă într-însul,

---

25 Sigismund de Luxemburg, împărat al sfîntului Imperiu roman și rege al Ungariei (1387–1437). Aluzie la expediția terminată prin lupta de la Nicopole (1396).

26 Timur Lenk, khaganul mongol al Asiei, care învinge pe otomani la Ankara, la 20 iulie 1402, punînd capăt domniei lui Baiazid Ildîrîm și amînînd astfel cu 50 de ani cucerirea Bizanțului de turci.

27 Mehmed al II-lea, la începutul anului 1453.

28 Beilerbeiul Rumeliei Karaca Pașa.

29 Constantinopolului.

30 Selimbria, oraș pe coasta Mării de Marmara, s-a opus atacului otoman, fiind cucerită prin asalt, ca și Perinthos, oraș vecin.

31 Cetate situată în apropiere de Selimbria.

32 Azi, Nesebăr, în R. P. Bulgaria.

33 Operația de cucerire a tuturor orașelor bizantine din Tracia a fost încheiată la 5 aprilie 1453, v. Decei, *op. cit.*, p. 100, Runciman, *op. cit.*, p. 90–91.

34 Critobul expune motivele care l-au determinat pe Mehmed al II-lea să atace Serbia în 1454–1455. El se oprește însă, din desfășurarea războiului, numai asupra evenimentelor din 1455, cf. Ducas, XLII, 8–12. Se referise la tratatul sîrbilor cu ungurii.

35 A Serbiei.

36 A ungurilor și a românilor din Transilvania.

37 Tribali = sîrbi.

38 Critobul folosește numele de Europa în înțelesul bizantin, desemnînd părțile europene ale Imperiului bizantin, Peninsula Balcanică.

τῷ μὲν ἐς τὴν Γετικήν τε καὶ Σκυθικὴν καὶ δι' αὐτῶν ἐκδίδωσιν ἐς τὸν ινον Πόντον.

(2) Περικλείει δὲ ἐντὸς ἑαυτοῦ ἄλλα τε ἔθνη πολλὰ μαχιμώτατα, καὶ δὴ ὰ Παιόνων τε καὶ Δακῶν, οἷς ἐστιν ὅμορος, ὡς ἔφην, ἡ Τριβαλλῶν παρή-ι τε τούτοις μέχρι πολλοῦ καὶ πόλεις ἔχουσα πολλὰς καὶ καλὰς ἐν τῇ γείᾳ καὶ φρούρια ἐρυμνὰ περί που τὰς ὄχθας τοῦ Ποταμοῦ· δι' ἃ δὴ καὶ τα ἀναγκαῖον ἐδόκει τῷ βασιλεῖ χειρώσασθαί τε αὐτὴν καὶ τὰ παρὰ τὰς ; τοῦ Ποταμοῦ φρούρια κατασχεῖν, ὅπως εἴη τῆς τούτου διαβάσεως κύριος ὅταν αὐτός γε ἐθέλῃ, ῥᾳδίως ἔχῃ διαβαίνειν ἐς τὴν ἐκείνων κἀκείνους τε γῃ τῆς ἐς τὴν αὐτοῦ διαβάσεως· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς χώρας | οὐδὲν ἧττον ἐπῆγεν αὐτόν, θαυμαστή τις οὖσα καὶ πᾶσιν εὐθηνουμένη ἀγαθοῖς· ἥ τε γὰρ γῆ πάμφορός τέ ἐστιν αὐτῇ, ἐρρωμένη πρὸς ἁπάσας καὶ πάντα μετὰ δαψιλείας παρεχομένη ὅσα φέρουσιν ὧραι σπερμάτων τε υτῶν, [...]

7

(II, 7, 5) Ἐστράτευσε μὲν οὖν ἐπὶ ταύτην καὶ πρόσθεν Μωράτης, ὁ τοῦ έως πατήρ, χειρὶ πολλῇ καὶ δυνάμει ἐσβαλών, καὶ πᾶσαν αὐτὴν παρεστή-καὶ πόλεις καὶ φρούρια εἷλε, τά τε ἐν τῇ μεσογείᾳ τά τε παρὰ τὰς ὄχθας Ιστρου κείμενα, τὰ μὲν ἐξ ἐπιδρομῆς βίᾳ τοῖς ὅπλοις, τὰ δὲ καὶ ἀμαχὶ ζωροῦντα, καὶ πάσης ἁπλῶς ἐκράτησε, τὸν ταύτης ἡγεμόνα Λάζαρον ἐξε-; ἐς Παίονας.

(6) Ὅν γε δή, χρόνον ἤδη συχνὸν περιιόντα τε καὶ ἀλώμενον ἐν αὐτοῖς, ρε τῆς ἄλης ὁ βασιλεύς, καὶ τὰ μὲν οἴκοθεν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων παρα-ίς, καὶ γὰρ ἦν, εἴ τις ἄλλος, τήν τε γνώμην καὶ τὸν τρόπον χρηστός, ἔτι : ξύμμαχόν τε καὶ ξύνεργον ἔχειν βουλόμενος — φίλον τε ἤδη γεγονότα — τὸν κατὰ Παιόνων τε καὶ Δακῶν πόλεμον, πολὺν δὴ χρόνον ὁμοροῦντά τε ις καὶ τὴν ἐκείνων χώραν καὶ ἤθη καλῶς ἐξεπιστάμενον καὶ δὴ καὶ γεν-καὶ στρατηγικόν, πάλιν ἀποδίδωσιν αὐτῷ τήν τε χώραν καὶ τὴν ἀρχήν, τινὸς στερήσας ὧν ἔλαβε, μᾶλλον δὲ καὶ προσεπιδοὺς πολλὰ τῶν ἰδίων, μὴν ὅμηρόν τι λαβὼν παρ' αὐτοῦ, φόρους δὲ μόνους τοὺς εἰθισμένους άλλειν κελεύσας καὶ ὅρκοις καταδήσας καὶ πιστεύσας αὐτῷ τὴν ἀρχήν.

(8, 1) Λάζαρος δὲ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν αὖθις ἀναλαβὼν κατὰ μικρόν τε κρατυ-ος καὶ ἄρξας αὐτῆς ἐγκρατῶς, ἦν ὑποταττόμενος τῷ τε πατρὶ τοῦ βασιλέως ὐτῷ δὴ τῷ βασιλεῖ μέχρι τινὸς καὶ τὸν φόρον ἀποδιδούς· μετὰ ταῦτά γε ἧπερ ἔφην, ἀβουλίᾳ γνώμης χρησάμενος καὶ νεωτέρων ἐπιθυμήσας, οὔτε ρον ἀπεδίδου ῥᾳδίως, καὶ μετὰ τῶν Παιόνων τε καὶ Δακῶν ἔπραττε, παρα-ν τὰς μετὰ βασιλέως σπονδάς.

[...].

se sfîrşeşte în ţara getică şi în cea scitică [39] şi prin ele se varsă în Pontul Euxin.

(2) Cuprinde înăuntrul cursului lui şi multe alte neamuri războinice şi mai ales pe al peonilor şi pe al dacilor, cu care se învecinează, cum spuneam, ţara tribalilor; aceasta se întinde pînă departe, [în hotar] cu ei şi are multe şi frumoase oraşe în interior şi cetăţi puternice de-a lungul malului fluviului. Tocmai de aceea a socotit împăratul că trebuie neapărat să cucerească această ţară şi să ocupe cetăţile de pe malul fluviului ca să fie stăpîn pe trecerea acestuia şi, atunci cînd ar voi, el să poată trece lesne în ţara acelora [40], iar pe ei să-i poată împiedica să-l treacă. Nu numai asta, dar şi calitatea ţării îl îndemna nu mai puţin s-o facă, deoarece este o ţară minunată şi îndestulată cu toate bunătăţile; căci şi pămîntul ei este roditor cu de toate, spornic în toate roadele şi oferă din belşug toate grînele şi plantele pe care le aduce fiecare anotimp; [...].

7

(II, 7, 5) Şi mai înainte a pornit cu război asupra acestei ţări [41] Murat, tatăl împăratului [42], năvălind cu multă oaste şi putere [43] şi a cucerit-o toată şi a ocupat oraşe şi cetăţi, aşezate care în inima ţării, care pe malul Istrului, supunîndu-le pe unele cu forţa armelor, prin năvală, pe altele fără luptă. Şi a luat-o în stăpînire pe toată, după ce pe domnul ei, Lazăr [44], l-a alungat la peoni.

(6) S-a tot învîrtit şi a rătăcit multă vreme acesta pe la ei, pînă ce i s-a făcut milă împăratului de rătăcitul lui şi, pe de o parte de la sine, pe de alta rugat de prieteni, căci era milostiv la suflet de felul său, şi, pe deasupra — cum acela îi devenise prieten — pentru că voi să-l aibă aliat şi tovarăş în luptă împotriva peonilor şi dacilor, deoarece, ca vecin de multă vreme cu ei, le cunoştea bine ţara şi obiceiurile şi pentru că era şi viteaz şi priceput la război, îi dă din nou înapoi ţara şi domnia. Şi nu i-a oprit nimic din cele ce-i luase, ba i-a mai şi dat încă multe dintr-ale sale şi nici măcar vreun ostatic nu a luat de la el, ci i-a poruncit numai să-i plătească birurile obişnuite şi după ce şi l-a legat prin jurăminte, i-a încredinţat domnia.

(8,1) Iar Lazăr, luîndu-şi înapoi domnia şi întărindu-se încetul cu încetul şi conducînd-o cu energie, era supus faţă de tatăl împăratului şi de împăratul însuşi şi pînă la o vreme îi plătea tributul. Dar mai tîrziu, cum spuneam, mînat de un gînd nesocotit şi aprins de dorinţa răzvrătirii, nu mai dădea nici birul uşor şi uneltea cu peonii şi dacii, încălcînd tratatul cu împăratul [45].

---

[39] Ţara Românească şi Dobrogea.
[40] A peonilor şi dacilor.
[41] Este vorba de Serbia.
[42] Murad al II-lea (1421–1451).
[43] Aluzie la expediţia lui Murad al II-lea în Serbia, din 1439.
[44] De fapt Gheorghe I Brancovici, despotul Serbiei (1427–1456), pe care Critobul îl numeşte Lazăr, după numele strămoşului său, cneazul Lazăr (1371–1389), potrivit obiceiului turcesc.
[45] Critobul se referă la tratatul din 1444 al lui Gheorghe Brancovici cu Murad al II-lea.

(9, 2) Αὐτὸς δὲ φρουράν τε ἱκανὴν καὶ φρούραρχον ἕνα τῶν αὐτῷ πιστο-
ἱτων ἐγκαταστήσας τῇ Σαμανδρίᾳ, τά τε ἐπιτήδεια ἄφθονα ἐσκομίσας αὐτῇ,
αἱ ὅσα γε ἐς μακρὰν πολιορκίαν ἀρκέσειν ἐνόμιζε, διαβαίνει τὸν Ἴστρον σὺν
ναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ τοῖς ὑπάρχουσι πᾶσι καί τισι τῶν περὶ αὐτόν· καὶ ἀφι-
όμενος ἐς Δάκας καὶ Παίονας ἐκεῖ διέτριβεν.

(3) Ὅμως γε μὴν μετὰ μικρὸν ἔδοξεν αὐτῷ βουλευσαμένῳ πρεσβείαν τε
έμπειν ὡς βασιλέα καὶ πειρᾶσθαι εἰ δύναιτο τρόπῳ παντὶ σπονδῶν τυχεῖν καὶ
ρήνης. Ἀπολεξάμενος οὖν ἄνδρας τοὺς πρώτους παρ' αὐτῷ, ξυνετούς τε καὶ
ὂν ἄγαν πεπαιδευμένων, καὶ δῶρα τοὺς αὐτοῖς χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ πλεῖστά τε
ιὶ πολυτελῆ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ξυνήθη δασμόν, ὅν ἔφαμεν ἀποπέμπει.

(4) Οἱ δὲ ἀφικόμενοι τά τε δῶρα κομίζουσι τῷ βασιλεῖ καὶ τὸν δασμόν,
ταγγέλλοντες αὐτῷ καὶ τὰ παρὰ τοῦ σφῶν ἡγεμόνος. Καὶ ὁ βασιλεὺς δέχεται
ύτους ἡμέρως καὶ χρηματίζει φιλανθρώπως καὶ λαλήσας εἰρηνικὰ μετ' αὐτῶν
τονδὰς ποιεῖται, καὶ πίστεις δίδωσι καὶ λαμβάνει ἐφ' ᾧ κατέχειν τε αὐτὸς
ἔλαβε φρούρια, καὶ χώραν ὅσην ἐπῆλθε μετὰ τῶν ὅπλων, τῶν δὲ λοιπῶν
ιντων ἄρχειν τὸν ἡγεμόνα σφῶν, ἀποδιδόντα φόρον ἐτήσιον ὀλίγῳ ἐλάσσοντα
ῦ προτέρου καὶ στρατιώτας ῥητοὺς ἐν ταῖς ἐκστρατείαις τοῦ βασιλέως.

(5) Ἤδη γὰρ καὶ τὸ πολιορκούμενον ἄστυ τοῦ Νοβοπρόδου, μὴ δυνάμενον
τέχειν ἔτι τῇ πολιορκίᾳ μέχρι πολλοῦ παρατεινομένῃ, τεσσαράκοντα γὰρ που
ρεῖλκον ἡμέραι πολιορκουμένῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν τειχῶν αὐτῷ κατερριμμένων
ῖς μηχαναῖς, προσεχώρησεν ὁμολογίᾳ τῷ βασιλεῖ, ἐφ' ᾧ μηδέν τι κακὸν
θεῖν πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ἀλλὰ μένειν ὡς εἶχον ξὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ
ῖς ὑπάρχουσι πᾶσι, κατοικοῦντάς τε τὸ ἄστυ καὶ νεμομένους τὴν χώραν.

(6) Σπεισάμενος οὖν καὶ πίστεις δούς τε καὶ λαβὼν καὶ δώροις φιλοτίμοις
καὶ ξενίοις τιμήσας τοὺς πρέσβεις καὶ λόγοις ἡμέροις καὶ φιλανθρώποις
ξιωσάμενος ἀποπέμπει. Οἱ δὲ παραγενόμενοι ἀπαγγέλουσι τῷ σφῶν ἡγεμόνι
ιζάρῳ ἃ ἔπραξαν· ὁ δὲ παρ' ἐλπίδα τυχὼν τῶν σπονδῶν, ὅπερ οὐκ ἄν ποτε
οσεδόκησεν, οὐ δὲ γὰρ ἐνόμιζεν ἔτι δυνατὸν εἶναι σπείσασθαί οἱ τὸν βασιλέα
σαύτην ἀγείραντα στρατιὰν καὶ παρασκευὴν τοσήνδε καὶ δαπάνην ἐς τὸν πό-
μον πεποιημένον, ὅμως γε μὴν ἥσθη τε τῷ γενομένῳ διαφερόντως καὶ τῶν
ἀπέβαλεν οὐδένα πεποίηται λόγον, ἀγαπήσας τοῖς καταλεῖφθεῖσι· πάντων
ρ ἀθρόων ἐνόμιζεν ἐκπεσεῖσθαι.

7. Ἀναλαβὼν οὖν αὖθις τήν τε γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὴν ἄλλην
σαν ἀποσκευὴν καὶ τὸν Ἴστρον διαβὰς ἧκε ἐς τὴν ἰδίαν ἀρχήν.

8

(II, 18, 1) Λάζαρος δὲ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμών, ὡς ἔγνω τὴν ἀρχὴν
ἔφοδον τοῦ βασιλέως ἐς τὴν αὐτοῦ, εὐθὺς διαβὰς τὸν Ἴστρον σὺν γυναικὶ

(9,2) Iar el, după ce a așezat oaste de pază destulă cu unul dintre cei mai de încredere oameni ai săi drept comandant în Samandria [46] și după ce a trimis în cetate din belșug cele trebuincioase, anume atîtea cîte socotea că ajung pentru un asediu îndelungat, trece Istrul împreună cu femeia și copiii și cu tot ce avea și cu vreo cîțiva dintre oamenii săi. Și odată ajuns la daci și peoni, s-a oprit acolo.

(3) După scurtă vreme însă, mai gîndindu-se, a hotărît să trimită o solie la împărat și să încerce dacă e cu putință în fel și chip să dobîndească un tratat de pace. A ales deci dintre cei mai de frunte oameni ai săi, bărbați inteligenți și foarte învățați și i-a încărcat cu foarte multe și scumpe daruri de aur și argint, ca și cu obișnuitul tribut, de care vorbeam și îi trimite [la împărat].

(4) Iar aceștia, odată sosiți, dau împăratului și darurile și tributul, aducîndu-i la cunoștință și mesajul domnului lor. Și împăratul îi primește cu blîndețe și se poartă omenos cu ei și vorbește cu ei pașnic și face tratat și le dă și ia de la ei asigurări de credință, cu condiția ca el să stăpînească cetățile pe care le-a luat și din țară cît a cucerit cu armele, iar peste tot ce a mai rămas să domnească domnul lor, care să dea în fiecare an un tribut ceva mai mic decît mai înainte și un anumit număr de oșteni cînd pleacă la război împăratul.

(5) Acum și cetatea asediată a Novobrodului, neputînd să mai facă față asediului care se prelungea mult, căci se scurseseră vreo patruzeci de zile de cînd era împresurată, ba chiar și zidurile ei fuseseră sparte de mașinile de asediu, s-a supus prin înțelegere împăratului, cu condiția ca nimeni dintre locuitori să nu pățească vreun rău, ci toți să rămînă așa cum erau cu femeile și copiii și cu toate ale lor și să locuiască în cetate și să-și administreze ținutul.

(6) După ce a încheiat așadar tratatul și a dat și a primit asigurări de credință și i-a cinstit pe soli cu daruri alese de ospeție și i-a salutat cu cuvinte blînde și de omenie, împăratul le-a dat drumul să plece. Iar ei, ajungînd înapoi, aduc la cunoștința domnului lor Lazăr ce-au făcut. Acesta, văzînd că a dobîndit peste speranțele sale tratatul de pace la care nu s-ar fi așteptat vreodată, căci socotea că nu mai este cu putință să încheie cu el pace împăratul, după ce a adunat atît de multă oaste și a făcut atît de mare pregătire și cheltuială pentru război, s-a bucurat totuși deosebit de mult de ce s-a făcut; și n-a spus nici un cuvînt [de supărare] pentru ceea ce a pierdut, mulțumit cu ce i-a rămas. Căci el crezuse că avea să piardă totul deodată.

(7) Luîndu-și deci iar soția și copiii și tot bagajul și trecînd Istrul, s-a dus în țara lui [47].

8

(II, 18, 1) Iar Lazăr [48], domnul tribalilor, aflînd de la început de năvălirea împăratului [49] în țara lui, a trecut îndată Istrul cu soția și copiii și

[46] Smederevo.
[47] Novobrdo a fost ocupat în 1455 de Evrenesoğlu Isa bey.
[48] Gheorghe Brancovici, v. *supra*, n. 44.
[49] Mehmed al II-lea, care pornise, în 1456, împotriva Ungariei cu gîndul de a cuceri Belgradul, aflat în posesiunea acesteia.

ι τέκνοις καὶ τοῖς ὑπάρχουσι πᾶσιν, ᾤχετο ἐς Δακίαν κἀκεῖ διέτριβε, τοῦ λέμου τὸ πέρας ἀποσκοπῶν.

(2) Βασιλεὺς δὲ τὸ ἄστυ πολιορκῶν τὸ μὲν τεῖχος κατέσειε ταῖς μηχαναῖς, δὲ καὶ κατερρίπτει τελείως, αὐτὸς δὲ διανειμάμενος κατὰ μέρη τὴν στρατιάν, ' τάφρον ἐχώννυεν, ὅπως ῥᾳδία εἴη τοῖς ὁπλίταις ἡ ἐς τὸ τεῖχος διάβασις. ι τὸ ἔργον ταχέως ἠνύετο τῇ πολυχειρίᾳ.

(3) Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ ἄστεος ἀπεμάχοντο μὲν ἰσχυρῶς σταυρώματά τε καὶ οβλήματα παντοίας ὕλης ἐπάγοντες, λίθων τέ φημι καὶ ξύλων καὶ τῶν ἄλλων, κατερριμμένῳ τοῦ τείχους, τάφρον τε ἀπὸ τῶν ἔνδον ὀρύττοντες βαθεῖαν χῶμα αἴροντες ὑψοῦ καὶ τἄλλα πάντα μηχανώμενοι ἐς ἀποτροπήν· οὐ μὴν όν τι καὶ ἀνύειν, τῶν ἐκ τῶν μηχανῶν ἀφιεμένων λίθων ἅπαντα σκεδαννύντων καὶ διαλικμώντων συντιθέμενα καὶ καθαιρούντων τὸ τεῖχος.

(4) Ἰωάννης δὲ ὁ Παιόνων τε καὶ Δακῶν ἡγεμών, πέραν τοῦ Ἴστρου ήμενος ἀπαντικρὺ τοῦ ἄστεος ξὺν τετρακισχιλίοις ὁπλίταις ἀπεσκόπει τὰ μενα. Ὡς οὖν ἔγνω τό τε τεῖχος κατερριμμένον, τήν τε τάφρον ἤδη χωσαν ἅπασαν, τόν τε πόλεμον ὅσον οὐ προσδοκώμενον καὶ τὴν προσβολὴν βασιλέως παντὶ τῷ στρατῷ, δείσας περὶ τοῦ ἄστεος, ὅπως μὴ ἐξ ἐπιδρομῆς ληφθείη τοῖς ὅπλοις, λαθὼν διαβαίνει ξὺν τοῖς ὁπλίταις τὸν ποταμὸν καὶ θὼν τὸ ἄστυ ἐκάθητο, μηδενὸς εἰδότος τῶν ἔξω τὴν τούτου διάβασιν.

(5) Βασιλεὺς δὲ ἐπειδὴ πάντα οἱ ἦν εὐτρεπῆ, τό τε γὰρ τεῖχος ἐς ἔδαφος ρριπτο, ἥ τε τάφρος ἐχώσθη, τά τε ἄλλα πάντα ἐς τειχομαχίαν καλῶς ουτο, δεῖν ἔγνω μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαμέλλειν, μηδ' ἐν ἀναβολαῖς εἶναι, ι κατὰ τάχος προσβάλλειν τῷ ἄστει πάσῃ καὶ χειρὶ καὶ δυνάμει.

(6) Ἐκτάξας οὖν καλῶς πᾶσαν τὴν στρατιὰν καὶ παραινέσας πολλὰ πρόν καὶ δημηγορήσας καὶ παραθαρρύνας ἐς τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καὶ παραγς ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ παρακελευσάμενος ἀνδράσιν ἀγαθοῖς νῦν ἤδη φανῆναι, το πρῶτος αὐτὸς τὴν ἐπὶ τὸ τεῖχος. Οἱ δὲ στρατιῶται ἀλαλάξαντες μέγα φοβερὸν δρόμῳ καὶ βοῇ ἐχώρουν ἐπὶ τὸ κατερριμένον τοῦ τείχους, προλαες τὸν βασιλέα καὶ προσβάλλοντες τούτῳ εὐρώστως ἠγωνίζοντο, παρελθεῖν βιαζόμενοι.

(7) Οἱ δὲ Παίονες ἐδέχοντό τε αὐτοὺς ἐρρωμένως, ἀνθισθάμενοι τοῖς σι καὶ μαχόμενοι γενναίως· καὶ ὠθισμὸς ἦν ἐνταῦθα πολὺς καὶ φόνος ῶν, τῆς μάχης ξυσταδὸν γινομένης καὶ πρὸ τοῦ βασιλέως, τῶν μὲν παρελεἴσω τοῦ τείχους βιαζόμενων καὶ κατασχεῖν αὐτό, τῶν δὲ Παιόνων ἀπώαί τε τούτους καὶ τὸ ἄστυ φυλάξαι· καὶ τέλος ὑπερέσχον οἱ τοῦ βασιλέως ιασάμενοι τοὺς Παίονας ἐπιβαίνουσι τοῦ τείχους εὐρώστως καὶ μαχόμενοι ῶς τρέπονται καὶ ὠθοῦσιν αὐτούς, ἔσω τοῦ ἄστεος ἐσχυθέντες καὶ διώς οὐκ ἐν τάξει καὶ ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ ἔκτεινον ἀφειδῶς.

(19, 1) Κἀνταῦθα δὴ ἐπιφαίνεται αὐτοῖς αἴφνης ἐπεκδραμὼν ὁ Ἰωάννης οῖς περὶ αὐτὸν καὶ μέγα βοήσας ἐτάραξέ τε τούτους εὐθὺς καὶ σφόδρα λήξας εἶρξε τοῦ πρόσω.

(2) Καὶ γίνεται δὴ μάχη καρτερὰ ἐνταῦθα μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, καὶ φόνος τῶν τε ὁπλιτῶν ἅμα καὶ τῶν Παιόνων, ἀμφοτέρων ἀγωνιζομένων καλῶς ντιφιλοτιμουμένων ἀλλήλοις καὶ ἀνδρῶν ἀγαθῶν γινομένων, τῶν μὲν νομι-

cu avuția lui, plecînd în Dacia [50]; și stătea acolo, urmărind de departe războiul și așteptînd sfîrșitul lui.

(2) Iar împăratul, asediind cetatea [51], a zdruncinat o parte din zid cu mașinile, năruind cu desăvîrșire altă parte. Și el însuși a împărțit oastea în grupuri și a umplut șanțul, ca să poată fi mai lesne oștenilor să treacă peste zid. Și treaba a fost dusă repede la capăt datorită mîinii de lucru numeroase.

(3) Cei din lăuntrul cetății se apărau luptînd cu dîrzenie și ridicau întărituri și parapete din tot felul de material, adică din pietre și din lemne și din altele în locul zidului năruit și au săpat dinăuntru un șanț adînc, ridicînd pămîntul în înălțime și născoceau tot felul de alte mijloace de apărare. N-au izbutit însă să facă nici o ispravă, căci bolovanii aruncați de mașini surpau și spulberau toate construcțiile și năruiau zidul.

(4) Iar Ioan, conducătorul peonilor și al dacilor [52], așezat pe partea cealaltă a Istrului, în dreptul cetății, împreună cu patru mii de ostași, urmărea de departe cele ce se întîmplau. Cînd a văzut zidul distrus și șanțul umplut tot și că lupta ia o întorsătură neașteptată și că împăratul are să atace cu toată armata lui, temîndu-se de soarta cetății, ca nu cumva să fie cucerită prin forța armelor în urma atacului, trece în taină fluviul împreună cu oștenii săi și pătrunzînd în cetate rămîne acolo, fără ca vreunul din cei de afară să fi prins de veste de trecerea lui.

(5) Fiindcă toate îi mergeau bine, zidul era năruit la pămînt și șanțul fusese umplut și toate pregătirile pentru lupta la zid bine duse la capăt, împăratul a socotit că nu trebuie să mai întîrzie de loc și nici să nu mai amîne lucrurile, ci să atace degrabă cetatea cu toată forța și cu toată armata.

(6) După ce a rînduit așadar bine toată oastea și i-a îndemnat mai întîi mult pe oșteni, vorbindu-le și încurajîndu-i să lupte și arătîndu-le ce trebuie să facă și cerîndu-le să se arate acum bărbați vrednici, a pornit în fruntea lor către zid. Iar oștenii, cu strigăte de luptă tari și înspăimîntătoare și cu urlet, au înaintat spre partea dărîmată a zidului și, luîndu-o înaintea împăratului, se luptau cu vigoare, silindu-se să pătrundă înăuntru.

(7) Dar peonii i-au întîmpinat cu putere, ținînd piept celor ce veneau asupra lor și luptîndu-se cu vitejie. Și era aici bătălie mare și măcel de bărbați, lupta dîndu-se corp la corp chiar sub ochii împăratului, iar unii se sileau să pătrundă înăuntrul zidului și să-l ocupe, pe cînd peonii [încercau] să-i respingă și să păstreze cetatea. Și, în sfîrșit, oștenii împăratului au învins și i-au silit pe peoni să se retragă și se suie pe zid cu vigoare și, luptînd strașnic, îi pun pe fugă și-i alungă și se revarsă înăuntrul cetății și-i urmăresc în neorînduială și-i omorau fără cruțare, în dezordine [53].

(19, 1) Și atunci, dintr-o dată li se arată năvălind împotriva lor Ioan cu oamenii lui și, slobozind strigăt mare, i-a făcut pe dată să se cutremure și, înspăimîntîndu-i foarte, le-a oprit înaintarea.

(2) Și se dă aici luptă mare, cu furie și urgie și se face multă ucidere de oșteni, și de peoni, căci și unii și ceilalți se luptau bine și căutau să se întreacă unii pe alții și erau bărbați vrednici, iar [turcii] socoteau că au

---

[50] Brancovici s-a refugiat la Becskerek.

[51] Belgradul.

[52] Iancu de Hunedoara.

[53] Critobul încearcă să atenueze, prin felul în care descrie bătălia, marea înfrîngere suferită în realitate de turci, la Belgrad, în iulie 1456.

ων σχεδόν ἔχειν ἤδη τὸ ἄστυ καὶ δεινὸν ἡγουμένων τὴν τούτου ἀπόλειψιν, δὲ Παιόνων αἰσχυνομένων τε τὴν ἧτταν τοιοῦτον ἄστυ ἐκ τῶν χειρῶν .έσαι.

(3) Ὅμως γε μὴν ἐν τούτῳ σφόδρα ἐκακοπάθουν οἱ τοῦ βασιλέως, ἅτε πρόσωπόν τε παιόμενοι καὶ ἄνωθεν ἀπό τε τῶν ἐπάλξεων τοῦ τείχους καὶ οἰκημάτων ἐξ ὑπερδεξίων βαλλόμενοι, καὶ πανταχόθεν ἐπικειμένων αὐτοῖς Παιόνων· καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν ἔτι ἐγκλίνουσι, καὶ οἱ Παίονες ἀνα-ήσαντες εὐθὺς ἐσπεσόντες μάλα εὐρώστως, ἐδίωκόν τε τούτους κατὰ πόδας ἤρκουν, καὶ ἀπωσάμενοι τοῦ τείχους, εἵποντο μέχρι τοῦ στρατοπέδου όντες.

(4) Γενόμενοι δὲ κατὰ τὰς μηχανάς, ἐνίας μὲν αὐτῶν ῥίπτουσι κατὰ τοῦ μοῦ, ἔστιν ἃς δὲ καὶ ἔσω τοῦ χάρακος· οἱ πλείους δὲ αὐτῶν καὶ πρὸς διαρ-ν ἐτράποντο τοῦ στρατοπέδου, κἂν εἰργάσαντό τι μέγα δεινὸν καὶ τὸ πολὺ στρατοπέδου διήρπασαν, εἰ μὴ βασιλεὺς εὐθὺς ξὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐσπη-ς κατὰ μέσον αὐτῶν ἐπέσχε τε τῆς ὁρμῆς καὶ μαχόμενος ἰσχυρῶς τρέπεται ους λαμπρῶς καὶ καταδιώκει μέχρι τοῦ τείχους, φονεύων καὶ κτείνων ἀνοικτὶ ιασάμενος μάλα ἐρρωμένως ἔσω τούτους, ὠθεῖ καὶ κατακλείει πάλιν ἐντὸς στεος· καὶ μετὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ἀναχωρεῖ τῆς διώξεως καὶ ἐς τὸ στρα-δον ἐπάνεισιν.

(5) Ἐλήφθη δὲ οὐ πολλὰ τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, τοῦ βασιλέως, ὅπερ αἴφνης ἐπεσπεσόντος αὐτοῖς καὶ ἐς φυγὴν τρέψαντος καὶ διώξαντος.

(6) [Ἀπέθανον δὲ τῶν μὲν ἄλλων στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἔνιοι ἀγαθοὶ ἄνδρες· πίπτει δὲ καὶ ὁ τῆς Εὐρώπης ςος Καρατζίας, λίθῳ βληθεὶς τῶν ἀπὸ μηχανῆς, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ τῶν μέγα ιένων παρὰ βασιλεῖ, καὶ δὴ καὶ τῶν ὀνομαστῶν ἐπ' ἀνδρίᾳ καὶ στρατηγίᾳ ρετῇ. Λέγεται δὲ καὶ τὸν βασιλέα μαχόμενον βληθῆναι δόρατι τὸν μηρόν, ντοι μέγα εἶναι τὸ τραῦμα, ἀλλ' ἐπιπόλαιον.]

(7) Βασιλεὺς δὲ ἀπογνοὺς ὅλως τὴν αἵρεσιν τοῦ φρουρίου, ἤδη γὰρ ἐν τῃ φυλακῇ ἦν, πολλῶν ἐσεληλυθότων ἐν αὐτῷ, ἀνίστησί τε τὴν στρατιὰν ν καὶ καταδραμὼν μέρος τι τῆς Τριβαλλίδος ληΐζεται καὶ φρούρια χει-ι καὶ κώμας διαρπάζει καί, λείαν ἐλάσας ὅτι πολλὴν αὐτὸς καὶ τῇ στρατιᾷ ὺς σατράπην τε αὖθις ἐγκαταστήσας αὐτῇ τὸν Ἀλῆν, ἐπάνεισιν ἐς τὴν ανοῦ τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους· διελθὼν δὲ τὸ φθινόπωρον ὅλον αὐτοῦ, νος ἀρχομένου ἀφικνεῖται ἐς τὸ Βυζάντιον. Καὶ τέταρτον καὶ ἑξηκοστὸν πρὸς τοῖς ἐννακοσίοις τε καὶ ἑξακισχιλίοις τοῖς ὅλοις ἠνύετο, ἕκτον δὲ ρχῆς τῷ βασιλεῖ.

(20, 1) Λάζαρος δὲ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμὼν ἐπειδὴ ἔγνω τὴν ἀναχώρησιν ασιλέως, πάλιν διαβὰς τὸν Ἴστρον ἧκεν ἐς τὴν αὑτοῦ καὶ ἐν Σαμανδρίᾳ

și pus stăpînire pe cetate și li se părea grav să o piardă acum, în vreme ce peonilor le era rușine să fie înfrînți și să piardă din mîini o cetate atît de însemnată.

(3) În timpul acesta, totuși, oștenii împăratului au suferit pierderi grele, deoarece erau loviți din față și de sus, de pe crenelurile zidului și de pe clădiri așezate în locuri prielnice și peonii îi atacau din toate părțile. Și, nemaiputînd să țină piept [dușmanilor], încep să șovăie și peonii, prinzînd îndată curaj și repezindu-se asupra lor cu multă vigoare, i-au urmărit îndeaproape și i-au covîrșit și i-au îndepărtat de la zid și-i urmăreau pînă în tabăra lor, ucigîndu-i.

(4) Ajungînd la mașini, pe unele le aruncă în fluviu, pe altele în șanț chiar. Iar cei mai mulți dintre ei se apucau să prade tabăra și ar fi făcut un lucru groaznic, și ar fi prădat cea mai mare parte din tabără, dacă împăratul n-ar fi sărit îndată cu oamenii lui în mijlocul lor și nu i-ar fi oprit din avîntul lor și, luptîndu-se cu dîrzenie, îi gonește în chip strălucit și-i urmărește pînă la zid, omorînd și tăind fără milă; și repezindu-se cu vigoare asupra lor, îi silește să intre înăuntru și îi închide din nou în cetate [54]. Și după aceea se întoarce și el din urmărire și vine înapoi în tabără.

(5) Din tabără nu au fost luate multe lucruri, căci împăratul, cum spuneam, atacîndu-i degrabă, i-a pus pe fugă și i-a urmărit.

(6) Au murit nu puțini și dintre ceilalți ostení, dar mai ales chiar cîțiva bărbați vrednici de la curtea împărătească. Cade și eparhul Europei, Caragea [55], lovit de un bolovan zvîrlit de o mașină, un bărbat vrednic și dintre cei de vază de pe lîngă împărat și dintre cei renumiți pentru vitejie și pricepere militară și virtute. Se spune că și împăratul a fost lovit în timp ce lupta de o suliță, în șold, dar că rana nu era mare, ci de suprafață [56].

(7) Iar împăratul pierzînd cu totul nădejdea de a cuceri cetatea, căci aceasta era acum foarte bine păzită, pentru că veniseră într-însa mulți oameni, ridică oastea de acolo și străbătînd o parte din Tribalida [57], o pradă și cucerește cetăți și jefuiește sate și, luînd cît mai mult pradă și el și dînd și ostașilor, pune iarăși aici satrap pe Ali [58] și se întoarce la Adrianopol cînd se sfîrșea vara [59]. Și petrece aici toată toamna, iar la începutul iernii sosește la Bizanț [60]. Și s-a sfîrșit anul șase mii nouă sute șaizeci și patru, al șaselea din domnia împăratului [61].

(20, 1) Cînd a auzit de plecarea împăratului, Lazăr, domnul tribalilor, trecînd înapoi peste Istru, s-a întors în țara sa și stătea la Samandria.

---

[54] Critobul este singurul autor care amintește un asemenea eveniment din aceeași dorință de a atenua realitatea înfrîngerii lui Mehmed al II-lea.

[55] Beilerbeiul Rumeliei Karaca pașa.

[56] Întreg pasajul 6 se află, arată V. Grecu, în manuscris adăugat pe marginea filei, ceea ce îl face să pună sub semnul întrebării nu realitatea incontestabilă a faptelor, dar autenticitatea acestor rînduri din textul lui Critobul, panegiristul sultanului.

[57] Țara tribalilor, Serbia.

[58] În realitate, Serbia a fost transformată în sangeac otoman abia în 1461, după ce, murind Gheorghe Brancovici (24 decembrie 1456), Mehmed al II-lea a desfășurat, prin beilerbeiul Rumeliei, Mahmud pașa, o vastă acțiune militară pentru lichidarea statului sîrbesc. Primul sangeacbey a fost, într-adevăr, Mihaloğlu Ali bey, cf. Decei, *op. cit.*, p. 110.

[59] Vara anului 1456.

[60] Constantinopol.

[61] Anul 1456.

(IV, 10, 1) Ἐν τούτοις τοίνυν ὄντι τῷ βασιλεῖ ἀγγέλλεται Δράκουλιν, τὸν ἡγεμόνα Γετῶν, νεωτέρων, ἐπιθυμήσαντα νεοχμῶσαι καί, στρατιὰν ξυλλεξάμενον ἱκανὴν καὶ ἵππους καὶ ὅπλα, ἀντᾶραι τῷ βασιλεῖ, ὅς ἦν αὐτῷ πρώην ταύτην παρασχὼν τὴν ἀρχήν.

(2) Ἀπελαθέντας γὰρ αὐτόν τε καὶ τὸν ἀδελφὸν ὑπὸ τοῦ τῶν Παιόνων τε καὶ Δακῶν ἡγεμόνος Ἰωάννου τοῦ Γέτου μετὰ δυνάμεως ἐπελθόντος καὶ τῶν σφῶν ἀποκτείναντος πατέρα καὶ τὴν ἀρχὴν παραδόντος ἑτέρῳ, ἐδέξατο τούτους φυγάδας ὁ τοῦ βασιλέως πατὴρ ἐς αὐτὸν καταφυγόντας καὶ ἔτρεφεν ἐν τοῖς βασιλείοις ἄγαν φιλοτίμως παῖδας ὄντας, ἔτι καὶ τελευτῶν κατέλιπεν αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ καὶ υἱεῖ· καὶ ὅς εἶχε καὶ ἔτρεφεν αὐτοὺς ἐν πολλῇ θεραπείᾳ τε καὶ τιμῇ παρ' ἑαυτῷ καὶ προνοίᾳ βασιλικῇ.

(3) Νεωτέρων δὲ ξυμβάντων περὶ τὴν ἀρχὴν τὴν Γετῶν καὶ τοῦ ταύτην ἔχοντος ἀπελαθέντος κακῶς, κατήγαγε τοῦτον ὁ βασιλεὺς χειρὶ πολλῇ καὶ δαπάνῃ, παραδοὺς αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τὴν Γετῶν καὶ ξυνθήκαις, καὶ ὅρκοις συνδήσας αὐτόν, ἦ μὴν φυλάξειν ἄδολον καὶ καθαρὰν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα στοργὴν καὶ εὔνοιαν καὶ τὰς γενομένας πίστεις τε καὶ ξυνθήκας.

(4) Ὁ δὲ βραχὺν χρόνον ἐμμείνας τούτοις, ἔπειτα πάντων ἀμνηστίαν λαβὼν καὶ κακῶς φανεὶς περὶ τὸν πιστεύσαντα, ἐπανέστη κατὰ τοῦ βασιλέως. Καὶ πρῶτα μὲν λάθρα διαβὰς τὸν Ἴστρον ξὺν δυνάμει καὶ στρατιᾷ οὐκ ὀλίγῃ κατατρέχει πᾶσαν τὴν ὅμορον αὐτῷ χώραν τοῦ βασιλέως, λέγω δὴ τὰ περὶ Νικόπολιν καὶ Βιδήνην, καὶ λείαν ἐλάσας ὅτι πολλὴν καὶ φόνον ἐργασάμενος οὐκ ὀλίγον, πάλιν διαβὰς ἐπανῆκεν ἐς τὴν αὐτοῦ.

(5) Μετὰ δὲ τοῦτο πρέσβεις ὡς αὐτὸν ἀποστείλαντος τοῦ βασιλέως σπονδῶν τε ἀναμνήσοντας καὶ λαλήσοντας εἰρηνικὰ καὶ τὴν αἰτίαν πευσομένους τῆς ἀποστάσεως, ὅδε πρὶν ἢ μαθεῖν ἐφ' ἃ ἧκον, ξυλλαβὼν τούτους ἀνεσκολόπισε, πολλὰ καὶ βλάσφημα ἀπειλήσας ἐς βασιλέα.

(IV, 10, 1) În vreme ce împăratul se ocupa de aceste lucruri [62] i se dă de știre că Dracul, domnul geților [63], dornic de schimbări, s-a răzvrătit și că a adunat oaste destulă și cai și arme și s-a ridicat împotriva împăratului, care mai înainte îi dăduse domnia [64].

(2) Căci atunci cînd acesta și fratele său au fost alungați de conducătorul peonilor și al dacilor, de getul Ioan [65], care a năvălit cu oaste și le-a ucis tatăl și a dat altuia domnia [66], tatăl împăratului [67] i-a primit pe acești fugari, care s-au refugiat la el și, copii fiind, i-a crescut cu foarte multă omenie în palatele lui, iar cînd a murit, i-a lăsat în grijă împăratului, fiul său. Și acesta i-a ținut și i-a crescut cu multă grijă și cinste și împărătească atenție [68].

(3) Cum în domnia geților s-au întîmplat tulburări și cel care o avea a fost izgonit în împrejurări rele, împăratul l-a adus cu multă oaste și cheltuială pe acesta și i-a încredințat toată domnia geților și și l-a legat prin tratate și jurăminte, cu făgăduiala că va păstra curată și lipsită de viclenie dragoste față de împărat și bunăvoință și că va respecta legămintele de credință și tratatele.

(4) El a respectat aceste lucruri puțină vreme, apoi însă a uitat de toate și și-a dat la iveală răutatea față de cel care îi arătase încredere și s-a răsculat împotriva împăratului. Și mai întîi, trecînd în taină Istrul cu putere și oaste deloc puțină, bîntuie toată țara împăratului învecinată cu a lui, vorbesc de ținuturile din jurul Nicopolei și Vidinului și după ce a luat pradă cît mai multă și a săvîrșit nu puține ucideri, trecînd înapoi fluviul, s-a întors în țara lui [69].

(5) După aceea, cînd împăratul a trimis la el soli, ca să-i aducă aminte de tratate și, vorbindu-i pașnic, să-l întrebe despre pricina răzvrătirii, acesta, mai înainte de a afla pentru ce au venit, i-a luat și i-a tras în țeapă, rostind multe insulte și amenințări la adresa împăratului [70].

---

[62] Sultanul Mehmed al II-lea se ocupa în 1462 de dezvoltarea urbană a Constantinopolului.

[63] Vlad Țepeș, domnul Țării Românești.

[64] Unii istorici consideră că într-adevăr, în 1456, Vlad Țepeș a dobîndit domnia cu sprijin turcesc (G. Ghibănescu, A. D. Xenopol, C. Stoide), bazîndu-se, între altele, și pe afirmația lui Critobul. Alți istorici consideră că Vlad Țepeș a dobîndit domnia Țării Românești cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara (N. Iorga, I. Bogdan, N. Stoicescu). Afirmația lui Critobul se poate referi însă la prima domnie a lui Vlad Țepeș, din 1448, cînd el ocupă tronul Țării Românești cu ajutorul turcilor, v. N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976, p. 35—37.

[65] Iancu de Hunedoara, prezentat și aici de Critobul ca român originar din Țara Românească, „get", v. n. 19.

[66] Referire la acțiunea lui Iancu de Hunedoara care întreprinde în 1447 o expediție în Țara Românească, înlocuind din domnie pe Vlad Dracul, trecut de partea turcilor. Succesorul lui Vlad Dracul a fost Vladislav al II-lea, după unii istorici însă, pentru o scurtă perioadă, Dan al III-lea, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 15—25.

[67] Murad al II-lea (1421—1451).

[68] Pe baza interpretării cuvîntului *pronoia* (grijă, purtare de grijă) în sensul său de termen juridic (apanaj), V. Grecu consideră că Vlad și fratele său au dispus, după Critobul, de „feudă împărărească" în Imperiul otoman. Interpretarea nu ni se pare justificată, cuvîntul avînd aici, credem, sensul său comun.

[69] Izvoarele relatează diferit succesiunea evenimentelor „răzvrătirii" lui Țepeș. Toate însă sînt de acord asupra faptului că inițiativa ruperii relațiilor cu Poarta îi aparține, ca replică la încercările acesteia de a mări obligațiile mai vechi ale țării sale, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 93, 89—93.

[70] Critobul se referă în chip tendențios la solia lui Katavolinos și la Hamza pașa, relatînd întîmplările în mod diferit de Laonic Chalcocondil și Ducas, mai aproape de spiritul relatărilor turcești, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 89—93.

(6) Βασιλεὺς δὲ τὴν ὕβριν ταύτην μὴ ἐνεγκών, θυμῷ δικαίῳ ληφθείς, στρα-
ιὰν ὅτι πλείστην εὐθὺς ἀγείρει καί, καλῶς παρασκευασάμενος χειμῶνος, ἅμα
ρι διαβαίνει τὸν Ἴστρον καὶ διαβὰς κατατρέχει μὲν ἐν οὐ πολλαῖς ἡμέραις
ᾶσαν σχεδὸν τὴν Γετῶν, πορθῶν καὶ δῃῶν αὐτὴν καὶ χειμάρρου δίκην ἐπερ-
όμενός τε καὶ παρασύρων πάντα τὰ ἐν ποσὶ καὶ φρούρια χειρούμενος καὶ
ώμας διαρπάζων καὶ λείαν ὅτι πλείστην ἀπάγων.

(7) Ὁ δὲ θρασὺς ἐκεῖνος καὶ ἀλαζὼν τὴν ἀθρόαν ἔφοδον τοῦ βασιλέως
ἐνεγκών, φυγὰς εὐθὺς ᾤχετο καί, καταλαβὼν τὰ ἐρυμνότατα τῆς χώρας καὶ
ὸν βουνῶν, διῆγε τὸ τέλος ἀποσκοπῶν τῶν γινομένων. Βασιλεὺς δὲ ἦγε καὶ
ερε τὴν αὐτοῦ καὶ τέλος ἡγεμόνα Γετῶν τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἀποδείκνυσι
άδον· εἶχε γὰρ τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ.

(8) Δράκουλις δὲ ἤδη τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ὅλως ἀπογνοὺς καὶ μηδεμίαν
ων ἐλπίδα τοῦ λοιποῦ τῆς ἀρχῆς, ἔγνω θανατῶν δράσας τι τοὺς ἐχθροὺς
κῶς καὶ παθεῖν αὐτός· καὶ δὴ τοῦτο δόξας ἀνοήτως αὐτῷ, νυκτὸς ἐπιθέσθαι
ύλεται τῷ στρατοπέδῳ· καί, περὶ μέσας νύκτας, ἄκρᾳ τινὶ προσβάλλει τοῦ
ρατοπέδου ἀτάκτως τε καὶ ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ καὶ φόνον ἐργάζεται ζῴων πολύν,
μήλων τε καὶ ἵππων καὶ ἡμιόνων· οὐ γὰρ ἐνέτυχεν ἀνδράσι.

(9) Βασιλεὺς γὰρ εὐθύς, προσβαλόντες, ἐξεπίτηδες κελεύει μικρὸν ἀνα-
ρῆσαι τοὺς στρατιώτας, ἵνα ἐπὶ μᾶλλον προέλθῃ, ὡς ἂν εὐχείρωτος γένηται.
τὰ δὲ τοῦτο τῇ στρατιᾷ ξύνθημα δοὺς κελεύει πανταχόθεν αὐτῷ προσβάλλειν.
δὲ ὁρμήσαντες ξὺν ἀλαλαγῇ καὶ ῥύμῃ καὶ προθυμίᾳ πολλῇ πάντας αὐτοῦ
ακόπτουσι, πλὴν ὅσους ζῶντας ἐζώγρησαν, εὐαριθμήτους πάνυ. Δράκουλις
διαλαθὼν αὐτοῦ που καὶ διαδρὰς φυγὰς ᾤχετο ἐς Παίονας, οἱ δὲ ξυλλα-
τες αὐτὸν καθεῖρξαν ἐν φυλακῇ.

10. Βασιλεὺς δέ, ἧπερ ἔφην, ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα Γετῶν ἀποδείκνυσι
δον, παραδοὺς αὐτῷ πᾶν τὸ σφῶν κράτος καὶ τὴν ἀρχήν, τὰ πιστὰ λαβὼν
' αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ λείαν ἐλάσας ὅτι πολλὴν ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων
τῇ στρατιᾷ διαδούς, πάλιν διαβαίνει τὸν Ἴστρον καί, καταλαβὼν τὴν Ἀδρια-
θέρους, μικρὸν διαναπαύει τὴν στρατιὰν αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦτο, μετακαλε-
ενος τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στόλου, κελεύει διακοσίων νεῶν στόλον ἐξαρτίσαι
Λέσβῳ.

(6) Neputînd îndura această insultă, împăratul, cuprins de dreaptă mînie, strînge îndată cît mai multă oaste [71] şi, după ce se pregăteşte bine în timpul iernii, trece primăvara peste Istru şi, odată trecut, cutreieră nu în multe zile aproape toată ţara geţilor, stricînd-o şi pustiind-o şi, rostogolindu-se asemenea unui torent, tîrăşte cu sine tot ce întîlneşte în cale şi cucereşte cetăţi şi pradă sate şi ia pradă foarte multă [72].

(7) Iar acel om cutezător şi lăudăros, neputînd să ţină piept năprasnicei năvale a împăratului, a luat-o de îndată la fugă şi ajungînd în pustietăţile şi în munţii din ţara lui, a rămas acolo aşteptînd să vadă sfîrşitul celor ce se petreceau. Împăratul strica şi pustiia ţara lui şi, în cele din urmă, îl pune domn al geţilor pe fratele acestuia, Radu [73]. Căci îl avea alături de el.

(8) Pierzîndu-şi cu totul acum nădejdea şi nemaiavînd nici o speranţă de domnie pentru viitor, Dracul s-a hotărît să facă cît de cît rău duşmanilor, prin măcel, chiar de-ar fi să sufere el însuşi din această pricină. Şi după ce a luat această nesocotită hotărîre, vrea să atace în timpul nopţii tabăra [împăratului]. Şi pe la miezul nopţii, atacă în dezordine şi fără nici o rînduială o margine a taberei şi ucide multe dobitoace, cămile şi cai şi catîri. Căci n-a dat peste oameni [74].

(9) Atunci cînd ei au atacat, îndată porunceşte împăratul ca oştenii să se retragă degrabă puţin, pentru ca acela să înainteze mai mult şi să fie mai uşor de prins. După aceea, dînd oştirii poruncă, o face să-l atace de pretutindeni. Şi oştenii, repezindu-se cu strigăte şi iuţeală şi cu mult avînt, îi taie pe toţi oamenii aceluia, în afară de cei pe care i-au prins de vii, foarte puţin numeroşi. Iar Dracul, strecurîndu-se pe furiş de acolo şi scăpînd cu fuga, a plecat la peoni, care însă l-au prins şi l-au aruncat în închisoare [75].

(10) Iar împăratul, cum am spus, pune domn şi conducător al geţilor pe Radu, dîndu-i toată puterea şi stăpînirea asupra lor, luînd de la el jurămînt de credinţă şi, după ce ia cît mai multă pradă de robi şi de vite şi o dă oştirii, trece iarăşi Istrul şi, ajungînd în timpul verii la Adrianopol, îşi odihneşte puţin armata; şi apoi, chemînd la el pe comandanţii flotei, le porunceşte să pregătească o flotă de două sute de corăbii pentru a merge împotriva Lesbosului [76].

---

[71] Pentru numărul efectivelor turceşti, redate exagerat de alţi cronicari, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 100 (cca. 80 000).

[72] Distrugerile din Ţara Românească au fost în mare parte datorate locuitorilor înşişi care au practicat tactica incendierii terenurilor înaintea năvălitorilor, retrăgîndu-se în munţi. Deşi a dus la căderea lui Ţepeş, expediţia lui Mehmed al II-lea nu a fost un succes militar categoric. Armata turcă s-a retras sub ameninţarea foamei şi a secetei, în iulie 1462, cf. A. Decei, *op. cit.*, p. 117; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 105—107.

[73] Radu cel Frumos (1462—1474). Împrejurările instalării sale în domnie sînt însă mai complexe. După indicaţiile lui Chalcocondil şi alte izvoare, nu turcii direct, ci boierii au decis să-l pună domn pe Radu, fidel turcilor, închinîndu-le acestora ţara. Mehmed nu reuşise să-l înlocuiască pe Ţepeş în domnie, v. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 120—127.

[74] Celebrul atac de noapte al lui Vlad Ţepeş asupra taberei otomane (16—17 iunie 1462) nu este redat exact de Critobul care, spre deosebire de Chalcocondil de pildă, încearcă să-l minimalizeze, *ibidem*, p. 107—114, unde se citează şi alte izvoare contemporane.

[75] Vlad Ţepeş s-a refugiat în Transilvania, dar a fost arestat de Matia Corvinul, fiind închis la Visegrád, apoi la Buda.

[76] Mehmed al II-lea era la Adrianopol la 11 iulie 1462.

10

(V, 4, 1) Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος καὶ βασιλεὺς ὁ Παιόνων τε καὶ Δακῶν
ράτευσεν ἐπὶ τὴν Δαλματῶν καὶ Βόστρων χώραν, ἣν πρώην ἐχειρώσατο
ιλεύς, ὅπως, εἰ δύναιτο, κατάσχῃ ταύτην καὶ τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια αἱρήσῃ
μάλιστα δὴ τὴν Ἰαΐτζαν, ἐξελάσας τοὺς βασιλέως.

10

(V, 4, 1) În aceeași iarnă [77] și regele peonilor și al dacilor [78] a pornit cu război asupra țării dalmaților [ziși] și bostri [79] pe care o cucerise mai înainte împăratul [80], pentru ca să o cucerească, dacă va putea, și să ocupe cetățile dintr-însa și mai ales Iaița, alungînd pe oamenii împăratului.

[77] În 1463.
[78] Matia Corvinul, regele ungurilor și al românilor din Transilvania.
[79] Bosnieci.
[80] Mehmed al II-lea cucerește regatul Bosniei în 1463.

(p. 487) [...] Σήρμιον, ἡ Οὐγκρία καὶ Στρίαμος. οἱ δὲ Οὔγκροι τὸ πα-
ιν ἐλέγοντο Γήπαιδες. Δορύστολον, ἡ Δρύστα...Δακεία, ἡ Βλαχία τῆς Οὐγ-
ις. οἱ δὲ Βλάχοι λέγονται Σκύθαι νομάδες. οἱ Τατάροι λέγονται Κομάνοι
Ταυροσκύθαι[...].

În manuscrisul nr. 39 fondul Pollane de la Biblioteca Națională din Atena (ff. 279^{v}-281^{r}) se află cîteva însemnări din epoca bizantină cu nume de orașe și locuri însoțite de scurte comentarii. Numele arhaice au corespondențe mai noi, de pildă: prin Sirmium se înțelege localitatea medievală Striam sau Srem (azi Sremska Mítrovica), ungurilor li se spunea gepizi, Dacia veche corespunde țării românilor din regatul Ungariei (adică Transilvania), vlahii balcanici sint sciți, iar tătarii se numesc cumani sau sciți din Taurida (Crimeia). Textul a fost publicat de Spyridon Lambros, în N'Ελλην, 6, 1909, p. 486–488.

Despre Dacia și vlahi

(p. 487) [. . .] Sirmium, Ungaria și Striam (Srem). Ungurii erau numiți în vechime gepizi. Dorystolon, Drista [. . .]. Dacia, țara românilor din Ungaria. Vlahii se numesc sciți nomazi. Tătarii se numesc cumani și taurosciți [. . .].

1

(p. 8) Ὁ σουλτὰν Μεχμέτης δὲ νέος ὢν εἰς ἡλικίαν τοῦ μείρακος ἔσχε
βεζήριδες τόν τε Χαλὴλ πασία καὶ Πρέημ πασία, ἄνδρας φρονιμωτάτους
ἤκουεν αὐτοὺς ἐν οὐδενὶ, ἀλλὰ σχολάζων ἦν ἐν κυνηγεσίοις καὶ πότοις.
ούσαντες δὲ οἱ τῶν Οὐγγρῶν ἀρχηγοί, ὅτι βασιλεύει νέος καὶ ἄπειρος πο-
ον, ὥρμησαν κατὰ τῶν Τουρκῶν, τὸ πλεῖον ἐκ μηνυμάτων τοῦ βασιλέως
τὸν κράλην καὶ τὸν Ἴαγκον. Ἦν γὰρ ὁ Ἴαγκος στρατηγὸς μέγας, καὶ
ηνύσατο πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μεθ' ὅρκων, ὡς, ἐὰν δυνηθῇς ἐκβαλεῖν
ἐχθρὸν ἡμῶν ἐκ τῆς Δύσεως, τὸ στέμμα τῆς ἐμῆς βασιλείας θήσω ἐν τῇ
ορυφῇ ὡς ἐλευθερωτὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἕτερα
τα πιθανὰ διεμηνύσατο πρὸς αὐτόν.

Ἦλθον οὖν περαιωθέντες ἐκ τοῦ ποταμοῦ Δανούβεως μετὰ δυνάμεως ὅ τι
της, λεηλατοῦντες τὰς χώρας καὶ κάστρη τῆς Βουλγαρίας. Ὑπέκυψεν
αὐτοῖς· παρέλαβον γὰρ αὐτὴν καθεζόμενοι ἐν μέθῃ καὶ ἀκολασίᾳ, ἁρπά-
ς καὶ ἀφανίζοντες τοὺς Χριστιανοὺς καθ' ἑκάστην. Ἰδόντες δὲ οἱ βεζή-
ὅτι μέλλουσι καταπατῆσαι πᾶσαν τὴν Δύσιν μετὰ μεγάλης ὁρμῆς, διεμη-
το τὸν σουλτὰν Μουράτην, (p. 9) ὄντα ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, γράψαντες πρὸς
οὕτως, ὅπως ὁ υἱός σου ἐστὶ νέος καὶ ἄπειρος πολέμου καὶ οὐκ ἀκούει
ἐλθὲ οὖν διασυντόμως, ὅτι κινδυνεύει ἀφανισθῆναι τὸ ἡμέτερον γένος,
στει ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σῇ ψυχῇ. Ἀκούσας οὖν τοὺς τοιούτους λόγους,
ιέχρι Πόλεως ἄντικρυ ἐν τῷ λεγομένῳ Σκουταρίῳ· φοβούμενος δὲ περάσαι
ὁ Χαλὴλ πασίας μετὰ φοσσάτου ἄντικρυ ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Ἀσω-
καὶ διεμηνύσατο πρὸς τὸν βασιλέα, ὅπως περάσῃ αὐτόν. Ἔστειλαν οὖν

Această scurtă cronică anonimă povestește evenimentele greco-turcești dintre anii 1391–1543, descriind, între altele, lupta de la Varna, cucerirea de către turci a cetăților Chilia și Cetatea Albă, asediul orașelor Belgrad, Buda și Viena și unele evenimente în legătură cu Petru Rareș, domnul Moldovei. Autorul ei a folosit pe alocuri operele lui Ducas și Sphrantzes și a scris într-o limbă simplă, cu multe elemente populare, mai ales în lexic. În prima ei redactare, cronica a ajuns pînă la anul 1517, apoi a fost continuată prin adăogiri suplimentare pînă la anul 1543. Ea a fost utilizată de către autorul *Istoriilor domnilor Țării Românești*, după cum a încercat să demonstreze A. Vasilescu, în revista „Convorbiri literare", XLVIII (1914), 1085–1092, 1254–1270. Textul grec a fost publicat mai întîi după *codex Oxoniensis — Lincolnensis* 10 (secolul al XVI-lea) de către Constantin Sathas, în **Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη** VII (Venetia – Paris 1894) 557–610. Mai tîrziu Spyridon Lambros a consultat un manuscris mai bun *(Athous Dionysiacus* 263), și a dat o ediție critică în colecția „Byzantine Texts" editată de J. B. Bury, folosită de noi în culegerea de față: *Ecthesis Chronica and Chronicon Athenarum* edited with critical notes and indices by Spyridon P. Lambros, London 1902, p. 1–84. Manuscrisul *Vaticanus Graecus* 1759, f. 92^r–106^r, menționat ulterior de Gy. Moravcsik, nu îmbunătățește mult textul stabilit pe Spyridon Lambros: „Ἄγνωστος κῶδιξ τῆς Ἐκθέσεως Χρονικῆς, Ἑλληνικά, 2, 1929, p. p119–123.

1

Iancu de Hunedoara în lupta de la Varna

(p. 8) Sultanul Mehmet [1] era tînăr, în vîrstă fragedă, și avea ca viziri pe Halel pașa și pe Preim pașa, dar nu asculta deloc de acești bărbați înțelepți, ci își pierdea timpul cu vînătoarea și bețiile. Auzind conducătorii ungurilor că se afla la putere un sultan tînăr și nepriceput, au pornit cu război împotriva turcilor, mai ales la îndemnurile împăratului din Bizanț [2] către regele Ungariei și către Iancu de Hunedoara. Acesta din urmă era un mare conducător de oști, iar împăratul îl îndemna cu jurăminți că: „Dacă vei putea alunga dușmanul comun din Occident, voi pune coroana împărăției mele pe capul tău, ca eliberator al creștinilor și credinței noastre". Îl mai îndemna și cu alte cuvinte potrivite.

Ei au pornit, după ce au trecut fluviul Dunărea, cu armată multă, pustiind ținuturile și cetățile Bulgariei. Acestea li s-au supus, căci ei au luat Bulgaria și s-au așezat pe beție și fărădelegi, răpind și omorînd creștinii la fiecare pas. Văzînd vizirii că au de gînd să străbată tot Apusul cu o expediție mare, l-au îndemnat pe sultanul Murat (p. 9), care se afla în Magnesia, scriindu-i în felul acesta: „Fiul tău este tînăr și neîncercat în războaie; el nu ne ascultă. Vină tu fără întîrziere, căci neamul nostru este în primejdie de moarte, iar vina va apăsa pe sufletul tău". Auzind aceste cuvinte, el a venit pînă în fața cetății împărătești, la Scutari, dar se temea să treacă. De aceea a mers Halel pașa cu oaste în partea opusă, la Asomaton, și-l îndemna pe împărat să-l treacă. Au trimis deci o corabie și l-au trecut, temîndu-se să nu treacă pe la Gallipolis și să intre în luptă

---

[1] Sultanul Mehmet (1451–1481), fiul sultanului Murat al II-lea (1421–1451).

[2] Împăratul din Bizanț era Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448).

κατεργόν, καὶ ἐπέρασεν αὐτόν, φοβούμενος μὴ πορευθεὶς περάσῃ ἐκ Καλλιου-πόλεως καὶ ποιήσῃ μάχην μετὰ τῆς Πόλεως. Ἐκράτει γὰρ καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ἡ θαυμαστὴ γνῶσις τοῦ βασιλέως.

Πορευθεὶς οὖν ἐν τῇ Βάρνᾳ, συνάπτει πόλεμον μετὰ τῶν Οὐγγρῶν, καὶ νικῶσιν αὐτὸν κατὰ κράτος, ἀφανίσαντες τὰ φοσσᾶτα Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς· ἔπεσε δὲ καὶ ὁ Καρατζιᾶ πασίας μπεγλέρμπεης ὢν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐγένετο ἀφανισμὸς μέγας· κατελείφθη δὲ ὁ αὐθέντης μετὰ τῆς πόρτας αὐτοῦ μόνης. Ἐκάθησαν οὖν εἰς βουλὴν οἱ Οὖγγροι, ὅπως δώσασι καὶ τὴν πόρταν· ὑπῆρχε γὰρ ὁ Ἴαγκος ἐμπειρότατος ἐν πολέμοις. Λέγει δὲ ἔμπροσθεν τοῦ κράλη καὶ τῶν ἀρχόντων, ὅτι φαίνεταί μοι καλὸν ἵνα πορευθῶ ἐγὼ μετὰ ἐκλεκτῶν στρα-τιωτῶν ὧν ἐγὼ οἶδα· καὶ εἰ μέν, εὐδοκοῦντος Θεοῦ, εὐθυχήσω, τῷ θεῷ χάρις, εἰ δὲ γένηται τὸ ἐναντίον, πάλιν ὁ κράλης ἵσταται μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· εἰ δὲ πορευθῇ ὁ κράλης καὶ γένηται ἀλλοτρόπως, τί μέλλομεν γενέσθαι; (p. 10) Ἤρεσαν οὖν ἡ βουλὴ πᾶσι· ὁ κράλης δέ, νέος ὤν, οὐκ ἤκουσε τὴν τοῦ στρα-τηγοῦ βουλήν, ἀλλ' ἤκουσε βουλὰς νέων εἰπόντων αὐτόν, ὡς ἡ νίκη ἕως τοῦ νῦν σή ἐστιν· τί γὰρ ἀπέμεινε μόνον τοῦ πιάσαι τὸν αὐθέντην ἰδίαις χερσίν; εἰ δὲ πορευθῇ ὁ Ἴαγκος, μέλλει γενέσθαι φήμη, ὅτι αὐτὸς ἐποίησε τὴν νίκην.

Ἀκούσας οὖν τοὺς λόγους τῶν νέων, εὐθέως ἔδωκαν τὰς τοῦ πολέμου σάλπιγγας ἐξ ἑκατέρου μέρους. Καβαλλικεύσας γὰρ ἐκ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς μέθης· ἔθος γάρ ἐστιν αὐτοῖς πίνειν οἶνον καὶ μεθύσκεσθαι· ὥρμησε γὰρ ἐκ τῆς μέθης, θαρρῶν ἔχειν αὐτὸν εὔκολον θήραμα ἔμπροσθεν παντὸς τοῦ λαοῦ· ἀνοίξαντες γὰρ καὶ δόντες αὐτὸν δρόμον οἷα στρατηγός. Βουληθεὶς οὖν ὁ σουλτὰν Μου-ράτης φυγεῖν, οὐκ εἴασιν αὐτὸν οἱ γενίτζαροι, εἰπόντες, ὅτι χρεία ἐστὶν ἵνα ἀποθάνῃς μεθ' ἡμῶν.

Ὁ δὲν κράλης, εὑρὼν δρόμον, εἰσῆλθε πλησιάσας ἀτάκτως τῷ αὐθέντῃ· εἷς δὲ τῶν γενιτζάρων ὀνόματι Χαμουζᾶς, κρούσας τοὺς ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ἵππου μετὰ ἀξίνης μικρᾶς εὑρεθείσης ἐν τοῖς χερσὶν αὐτοῦ, ἀπέκοψεν αὐτούς. Καὶ πεσὼν ὁ ἵππος πλησίον τοῦ αὐθεντὸς ἔρριψε τὸν κράλη, καὶ πιά-σαντες αὐτὸν ἀπέτεμον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καί, θέντες ἐν δόρυ, ἠλάλαξαν. Καὶ εὐθέως ἐστράφη ὁ λαὸς τοῦ κράλη ὄπισθεν, καὶ, διώξαντες αὐτούς, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἔλαβον αἰχμαλώτους· οἱ πλείονες δὲ αὐτῶν διωκόμενοι ἀπενίγησαν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ πλησίον Βάρνας.

Ταῦτα ἐποίησεν ἡ κακοσυμβουλία· ὁ δὲ Ἴαγκος, προϊδὼν τὸ ἐσόμενον, ὡς στρατιώτης, ἐξ ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησεν ἐν (p. 11) τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ὁ δὲ σουλτὰν Μουράτης, ὑποστρέψας νικητὴς τροπαιοῦχος, ἐποίησε τὸν γενιτζάριν τὸν Χαμουζᾶν σαντζάκμπεη τῆς Φιλαδελφείας. Τὸν υἱὸν δὲ αὐτοῦ τὸν σουλτὰν Μεεμέτην ἔστειλε πάλιν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ ἐν τῇ πρώτῃ ἡγεμονίᾳ. Αὐτὸς δέ, κραλαρὼν πᾶσαν τὴν βασιλείαν, ὢν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, μετὰ παραδρομὴν τῶν τριῶν ἐτελεύτησε, ταφεὶς ἐν τῇ Προύσᾳ, καὶ πάλιν ἔλαβε κατὰ ἀλήθειαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν πᾶσαν βασιλείαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

2

(p. 33) Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγων πορευθεὶς ἔλαβε τὸν Καφᾶν, τοὺς Θεο-δώρους, τὴν Γοτθίαν καὶ πᾶσαν τὴν Περατίαν ἄνευ πολέμου τινός, καὶ ἔφερεν τοὺς σουργούνιδας· οὐ γὰρ ἡσύχασε κἂν ἔτος ἓν οὗτος ὁ ἀλιτήριος καὶ φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ὥσπερ ἀγέλας προβάτων ἔφερε κατ' ἔτος τοὺς ταλαιπώρους Χριστιανούς, τοὺς μὲν πωλῶν, τοὺς δὲ χαρίζων· τῆς ἀνοχῆς σου δέσποτα παντοκράτωρ! οὐ γὰρ ἠστόχησέ που ὁ ἄνομος, εἰ μὴ μόνον πρὸ καιροῦ

cu Cetatea împărătească. Căci autoritatea minunată a împăratului stăpînea pe ambele maluri.

Mergînd la Varna, a început lupta cu ungurii, care l-au învins la început, nimicind oștile Apusului și Răsăritului. A căzut și Karatzia pașa, beglerbeiul Răsăritului, și a fost multă moarte de om. Rămăsese numai sultanul cu garda sa. Deci ungurii s-au așezat la sfat ca să răpună și garda, căci ascultau de Iancu cel priceput în războaie. El a vorbit în fața regelui și comandanților: „Socotesc mai nimerit să atac eu cu cîțiva oșteni aleși pe care îi cunosc bine. Dacă, cu ajutorul lui Dumnezeu, voi izbuti, vom mulțumi lui Dumnezeu; iar dacă se va întîmpla altfel, va rămînea regele cu oastea lui. Dacă va ataca regele și nu va izbuti, ce se va alege din noi?". (p. 10) Sfatul acesta a plăcut tuturor. Regele însă era tînăr și n-a ascultat de îndemnul conducătorului de oști, ci a urmat sfaturile unor tineri din jurul său, care îi ziceau așa: „Pînă acum victoria este a ta; ce a mai rămas decît să-l înhați pe sultan cu mîinile tale? Dacă se duce Iancu, se va răspîndi vestea că el a obținut victoria".

Auzind cuvintele acestor tineri, el a dat repede semnalul luptei de ambele părți. Apoi s-a avîntat călare, în culmea bucuriei și împins de beție, căci aveau obiceiul să bea vin și să se îmbete înainte de a pleca la luptă. A pornit deci beat, crezînd că va dobîndi o izbîndă în fața întregii oștiri. Oștenii i-au deschis calea să se ducă, deoarece era comandant. Sultanul Murat voia să fugă, dar nu l-au lăsat ienicerii, spunînd: „Trebuie să mori împreună cu noi".

Regele a găsit calea deschisă și s-a apropiat fără rînduială de sultan, însă unul dintre ieniceri, cu numele Hamuzas, cu o secure aflată în mîinile sale a lovit picioarele dindărăt ale calului și le-a tăiat. Calul a căzut lîngă sultan, aruncîndu-l pe rege la pămînt. Dușmanii l-au prins, i-au tăiat capul, l-au înfipt într-o suliță și au început să strige plini de bucurie. Atunci oastea regelui s-a întors repede îndărăt, iar turcii o urmăreau, ucigînd pe unii și luînd prizonieri pe alții. Cei mai mulți au fost urmăriți și s-au înecat în lacul de lîngă Varna.

Iată ce a făcut sfatul cel rău. Iancu a prevăzut ce va urma și s-a retras înarmat, pe alt drum, în (p. 11) patria sa. Sultanul Murat s-a întors acasă învingător și triumfător și l-a făcut pe ienicerul Hamuzas bei al san-giacului de Filadelfia, iar pe fiul său, sultanul Mehmet, l-a rînduit iar în cea mai de seamă dregătorie din Magnesia. El însuși, după ce a luat întreaga domnie asupra sa, aflîndu-se la Adrianopole, după trei ani a încetat din viață și a fost înmormîntat în Prusa, iar fiul său a preluat de drept toată stăpînirea tatălui său.

2

Iancu de Hunedoara în Serbia

(p. 33) Și nu mult după aceea a pornit și a luat fără război Cafa, Theodoroi, Gothia și toată Peratia[3], iar pe locuitori i-a dus în surghiun. N-a stat liniștit nici măcar un an acest nelegiuit și ucigător de creștini, ci îi ducea pe bieții creștini ca pe turmele de oi: pe unii îi vindea, iar pe alții îi dăruia. Cerem îndurarea ta, Stăpîne Atotputernic. Nelegiuitului nu i-a mers, iar peste puțin a pornit cu oaste împotriva Belgradului, cînd

[3] Adică toate ținuturile din Crimeea.

ορευθεὶς ἐστράτευσε κατὰ τὸ Μπελιγράδι, ὅτε καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ πᾶσα Σερβία. Ἐν δὲ τῷ Μπελιγράδι πορευθείς, ἠφάνισαν αὐτοῦ (p. 34) πᾶσαν ἡν ἀποσκευὴν καὶ τὰς σκηνάς, καί, τὰ ἅρματα καὶ ἵππους καὶ καμήλους ἀφέντες ἰντα, ἔφυγον· ὁ δὲ τρόπος τοῦ ἀφανισμοῦ γέγονεν οὕτως. Ὁ στρατηγὸς ὁ Ἴαγκος, κούσας, ὅτι παρακάθηται ὁ αὐθέντης τὸ κάστρον, ἐλθὼν κρυφίως μετὰ τρισ-λίων ἀνδρῶν, εὑρέθη ἐντός· ἀρματώσας δὲ αὐτούς, ἔβαλεν ἐν οἴκοις, παραγ-ίλας αὐτοὺς τοῦ μὴ ἐξελθεῖν ἕως οὗ ἀκούσωσι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος. ποίησαν οὖν οὕτως, αὐτὸς δὲ ἐκάθητο ἐν ὑψηλῷ τόπῳ, θεωρῶν τὰς μηχανὰς ὅπερ εἰργάζοντο. Χαλάσαντες γὰρ τὰ τείχη μετὰ τῶν σκευῶν, θέντες κλίμακας έβαινον ἐκ τῶν χαλαστριῶν· πλῆθος πολὺ εἰσῆεσαν δήνοντες καὶ αἰχμαλώτους, τὸς δὲ ἐκάθευδεν· ὅτε δὲ ἥρπαζον παῖδας καὶ γυναῖκας τοῦ ἐξέρχεσθαι, κρούσας ν σάλπιγγα, εὐθέως ἐξέλθον οἱ ἐν τοῖς οἴκοις μετὰ τῶν ἁρμάτων, καὶ ποιή-ντες ἀλαλαγμὸν ὥρμησαν κατὰ τῶν Τουρκῶν, αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ πλείονες τοῖς οἴκοις ἁρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες· φεύγοντες γὰρ διωκόμενοι τοὺς ν ἀπέκτεννον, τοὺς δὲ ἐκρήμνιζον ἐκ τῶν τειχῶν. Ἰδόντες γὰρ οἱ ἐν ταῖς ηναῖς τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν καὶ ὅπως διώκονται ὑπὸ τῶν Οὐγγρῶν, ἀφέντες ντα ἔφυγον, μὴ θεωροῦντες τὸν ὄπισθεν. Τοσοῦτον γὰρ ἐδίωκον αὐτούς, ὡς ὶ τὰς σκευὰς αὐτῶν γομίσαντες ἔρρυπτον κατ' αὐτῶν· ἀφέντες γὰρ τὸν τοσοῦτον ὸν καὶ ἅρματα καὶ σκηνάς, λαβόντες αὐτὰ κατέκαυσαν ἐν πυρί, μὴ κατα-ξάμενοι ἆραί τι ἐξ αὐτῶν. Αἰσχυνθεὶς οὖν καὶ νικηθεὶς ὑπέστρεψεν· ὕστερον μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ Καφᾶ μετὰ παραδρομὴν ἐτῶν δύο ἔστειλε τὸν Μεσὶκ ασίαν ἔκ τε στερεᾶς καὶ (p. 35) θαλάσσης μετὰ δυνάμεως πλείστης κατὰ ; Ῥόδου· οὐ γὰρ ἴσχυσαν λαβεῖν αὐτήν [...].

3

(p. 42) Ἀλλ' εἴπωμεν τὰ γεγονότα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ. Ἐν δευτέρῳ γὰρ ἔτει στρατεύει κατὰ Μολδοβλαχίας, καὶ ἠχμαλώτευσε τὸ Κελλὶν Ἀσπρόκαστρον· λαβὼν πάντας αἰχμαλώτους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ἔφερεν οὺς ἐν τῇ Πόλει. Ὁ γὰρ Μπόγδανος ὁ πρόην αὐθέντης ἐποίησε πόλεμον ὰ τοῦ σουλτὰν Μεχμέτ, καὶ ἐνίκησεν αὐτόν, καταλύσας πλῆθος πολὺ ἐκ Τουρκῶν· ἕνεκεν ἐκείνου ἐπορεύθη κατ' αὐτοῦ ὁ νέος αὐθέντης, ὅμως ἔλαβεν ἔφημεν Κελλὶν καὶ Ἀσπρόκαστρον.

4

(p. 50) Ἦν δὲ ὁ σουλτὰν Σελίμης ἡγεμονεύων ἐν τῇ Τραπεζοῦντα· ἔμαθε τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βουλήν, ὅπως οἰκονομῇ δοῦναι τὴν αὐθεντίαν πρὸς αὐτοῦ ἀδελφόν. Καὶ πρῶτον ᾐτήσατο τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Καφᾶ καὶ τῆς ατίας πάσης δοῦναι τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ σουλτὰν Σουλειμάνῃ, ἔλαβε δὲ αὐτήν. ίησε δὲ τοῦτο τεχνηέντως, ἵνα, ὅταν μάθῃ ἀκριβῶς, ὅτι ἑτοίμαζεται ἡ σκαι-: ἔσχε γὰρ κατασκόπους ἔν τε τῇ Πόλει καὶ ἐν τῇ Ἀμασείᾳ μανθάνοντας βουλὰς καὶ πράξεις· αὐτὸς δὲ περαιωθεὶς ἐν τῷ Καφᾶ ἵστατο ἀναμένων γένηται. Ὡς δὲ ἔμαθεν ὅ τι ἤδη γέγονεν, ἄρας φοσσᾶτα ἐκ τῶν Σκυθῶν

i s-a închinat toată Serbia [4]. Cînd a pornit împotriva Belgradului i-a fost nimicită (p. 34) toată pregătirea de luptă, adică corturile, armele, caii și toate cămilele. Distrugerea a avut loc în felul acesta. Auzind conducătorul de oști Iancu că sultanul și-a așezat tabăra în apropiere, s-a dus pe ascuns cu trei mii de bărbați și a pătruns în cetate. I-a înarmat și i-a ascuns prin case, apoi le-a poruncit să nu iasă de acolo pînă nu vor auzi glas de trîmbiță. Ei au făcut astfel, iar el s-a așezat pe un loc înalt și se uita cum lucrau mașinile de război. Turcii împroșcau zidurile cu ghiulele, puneau scări și se urcau cu ajutorul frînghiilor. Pătrunsese o mulțime mare și luau prizonieri, iar el sta și privea. După ce au răpit copii și femei și se pregăteau să iasă, a sunat din trîmbiță și au ieșit repede cei de prin case împreună cu oamenii înarmați: au scos strigăte de război și s-au repezit asupra turcilor, care furau și prădau și erau mai mulți la număr. Ei fugiau, dar erau urmăriți și uciși sau aruncați de pe ziduri. Văzînd cei din corturi întreaga schimbare a lucrurilor, precum și faptul că erau urmăriți de unguri, au aruncat totul și au început să fugă fără să se mai uite îndărăt. I-au urmărit în așa fel, încît au pus mîna pe bagaje și le-au luat. Le-au răpit o mulțime de provizii, arme și corturi, iar după ce le-au luat, le-au ars în foc, fără să rețină nimic din ele pentru dînșii. Sultanul s-a întors îndărăt rușinat și învins. Mai tîrziu, a ieșit din Cafa, după doi ani, și l-a rînduit pe Mesic pașa cu oaste multă de pe uscat (p. 35) și mare împotriva insulei Rodos, pe care nu puteau s-o cucerească [. . .].

3

Ștefan cel Mare în lupta cu turcii

(p. 42) Dar să povestim cele întîmplate la începutul domniei sale. În al doilea an de domnie a pornit cu oști împotriva Moldovei și a cucerit Chilia și Cetatea Albă [5]. Luînd prizonieri pe toți bărbații și femeile i-a dus în Cetatea împărătească. Domnul de mai înainte al Moldovei făcuse război cu sultanul Mehmet și îl învinsese, nimicind o mare mulțime de turci. Din cauza lui pornise noul stăpîn împotriva Moldovei. El a luat, cum am spus, Chilia și Cetatea Albă.

4

Chilia și Cetatea Albă

(p. 50) Sultanul Selim era stăpîn în Trapezunt și auzise de voința tatălui său, că chibzuia să lase domnia în seama fratelui său. El a cerut mai întîi să dea domnia în Cafa și în toată Peratia fiului său, sultanul Suleiman, și a obținut-o. A făcut acest lucru cu tîlc spre a afla în mod cert că se pregătește o trădare, căci avea informatori în Cetatea împărătească și în Amasia, care aflaseră hotărîrile și acțiunile. El însuși a trecut în Cafa și aștepta să vadă ce se va întîmpla. Cînd a auzit că hotărîrea fusese luată, a pornit cu oști de la hanul sciților, cu oameni din garda sa

[4] Luptele din jurul Belgradului au avut loc în anul 1456.
[5] Sultanul Baiazid al II-lea a cucerit cetățile Chilia și Cetatea Albă în anul 1484.

…τοῦς τῆς πόρτας αὐτοῦ καὶ ἑτέρους παρειστάκτους, ἐπο-…ύθη ἐκ τῆς στερεᾶς μετὰ τοσούτου φοσσάτου τοὺς τραχεῖς καὶ δυσβάτους …τους καὶ τοὺς μεγίστους ποταμοὺς ἐκείνους ἐν ὥρᾳ χειμερινῇ· κατήντησε ἐν τῷ Κελλὶ καὶ Ἀσπροκάστρῳ. Ὁ δὲ σουλτὰν Ἀχουμάτης, μηνυθεὶς ὑπὸ … πατρὸς αὐτοῦ, ἦλθε μέχρι Πόλεως ἄντικρὺ ἐν τῷ λεγομένῳ Βρύα, καί, …ῶν νυκτός, κρυφίως εὑρέθη μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἠγάπουν αὐτὸν …γενίτζαροι ὡς ὅτι οὐκ εἶδον ἐξ αὐτοῦ βοήθειαν ὅτε ἐπολέμησαν μετὰ τοῦ … Κουλῆ. Ἀλλ' οὖν οὐκ ἦν ἐκ θεοῦ τοῦ λαβεῖν τὴν βασιλείαν. Ὅθεν ὑπο-…έψας πάλιν ἀπῆλθεν ἐν τῇ Ἀμασείᾳ κενός, μηδὲν διαπραξάμενος.

(p. 51) Ὁ δὲ σουλτὰν Σελίμης ἦλθεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει [καὶ] ἐκάθησε …ὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ἤνοιξε δὲ καὶ τὰς φυλακὰς καὶ ἐλευθέρωσε πάντας· ἔλαβε καὶ χρήματα ἔκ τε Κελλίου καὶ Ἀσπροκάστρου καὶ Ἀδριανουπόλεως τῶν …λειῶν ὅσα καὶ εὗρεν ὡς ἴδια. Μαθὼν δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὡς ἀδεῶς καὶ φα-…ῶς βούλεται κυριεῦσαι, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Πόλεως μετὰ τῆς πόρτας αὐτοῦ καὶ …κοῦ φοσσάτου τοῦ εὑρεθέντος, ὅπως ἀκούσας ἀποδράσειε φοβηθείς· αὐτὸς …ὐδόλως ἐδειλίασεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπορεύετο μετ' ὁρμῆς τοῦ πολεμῆσαι …ν ὡς ὑπεναντίον τὸν πατέρα αὐτοῦ.

5

(p. 56) Εἴπωμεν καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας. Ἐποίησε γὰρ παραίτησιν ὁ κῦρι …σιος, ὡς προείπομεν· γέγονε δὲ πατριάρχης ὁ Σερρῶν ᾧ ὄνομα Μανασσῆς, …ομάσαντες αὐτὸν Μάξιμον, ἦν γὰρ Ἁγιορείτης. Γέγονε δὲ φήμη κατ' …, καὶ ὕβριζον αὐτὸν δικαίως ἢ ἀδίκως, αὐτὸς γὰρ οἶδε τοῦ δοῦναι λόγον … ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἐποίησε δὲ ἐν τῇ πατριαρχείᾳ ἔτη ἕξ, καί, γεγο-… σκανδάλων μετά τινος μοναχοῦ ὀνόματι Γαβριήλ, ἐξέωσεν αὐτόν, καὶ … ἔφερον τὸν κῦρ Νήφωνα, καὶ ἐποίησεν ἔτος ἕν, καὶ πάλιν ἐξέωσαν αὐτόν, …ότων σκανδάλων οὐκ ἔκ τε τοῦ Μανασσῆ τοῦ πρὸ αὐτοῦ πατριάρχου καὶ …ρων μητροπολιτῶν τῶν μὴ θελόντων αὐτόν, καὶ γέγονε πατριάρχης ὁ Δράμας …ίμ, ἦν γὰρ τοῦ κυροῦ Διονυσίου καλόγηρος, νέος ἄνθρωπος ὤν, ἀγαθὸς …ώμῃ καὶ χρησιμώτατος λίαν· εἰ γὰρ καὶ ἰδιώτης ἦν, ἀλλ' ἠγαπᾶτο ὑπὸ …ν. Ἐπορεύθη δὲ καὶ ἐν τῇ Ἰβερίᾳ, καί, ἐλθὼν μετὰ βίου ἀπείρου, οὐκ … αὐτὸν εἰρηνεύειν, ἀλλά τις μητροπολίτης Σηλυβρίας καθαιρεθεὶς διὰ …αι αὐτὸν φαυλόβιον καὶ αἰσχρόν, πορευθεὶς ἐπολίησε προσθήκην ἐν τῷ …ίῳ φλωρία χίλια. Μὴ θέλων δὲ ὁ Ἰωακεὶμ στέρξαι αὐτά, ἔστερξαν αὐτὰ …λαὸς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐξέωσαν τὸν Σηλυβρίας, καὶ πάλιν εἰσῆλθεν …κείμ. Ὀλίγου δὲ καιροῦ παρελθόντος, γέγονέ τι τοιοῦτον. Ὁ γὰρ σουλτὰν …αζίτης ἔτι ζῶν ἐπορεύετο ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Χρυσο- (p. 57) κεράμου, …ωρεῖ ἕν ὀσπήτιον μετὰ κεράμων, ἠρώτησε δὲ τί ἐστι τοῦτο; εἶπον οὖν …ότι ἐστὶν ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν· ἠρώτησε δὲ τοὺς ἐντοπίους ἀνθρώπους, … ἐκκλησίαν ταύτην τίς ἔδωκε θέλημα ἵνα κτίσητε αὐτήν; αὐτοὶ δὲ ἐν …τι εἶπον, ὡς μετὰ βουλῆς τοῦ πατριάρχου ἐγένετο. Ὠργίσθη οὖν τοῦ …μ, καὶ ἐξέωσεν ἐκ τοῦ πατριαρχείου, καὶ ὥρισεν ὅπως ποιήσωσιν ἕτερον. …αν οὖν κληρικοὺς πρὸς τὸν κῦρι Νήφωνα, ὄντα ἐν τῇ Βλαχίᾳ, καὶ οὐκ …εν ἐλθεῖν. Ἐγένετο οὖν σύνοδος, καὶ ἐποίησαν πατριάρχην τὸν κῦρι …ον, μητροπολίτην ὄντα Ζιχνῶν. Ἐποίησε δὲ χρόνον ἕνα, καὶ πάλιν τινὲς …φίλοι τοῦ Ἰωακεὶμ ἐποίησαν ὅπως ἐξ οἰκείων ὑπαρχόντων δώσωσι τὸν … φλωρία πεντακόσια καὶ δῴη αὐτοῖς πάλιν τὸν Ἰωακεὶμ πατριάρχην …ο δὲ μετὰ σκαιορίας κρυφίως τοῦ Ἰωακείμ, καὶ ἐξέωσαν πάλιν τὸν κῦρ …ον. Ἔλαβε δὲ πάλιν τὸν θρόνον ὁ Ἰωακείμ, καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ ἐπορεύθη

şi cu alţi oşteni, a înaintat pe uscat cu armată numeroasă prin locuri încurcate şi grele şi peste fluvii foarte mari, în timp de iarnă, şi a ajuns la Chilia şi Cetatea Albă. Sultanul Ahmet, la îndemnul tatălui său, a mers pînă în faţa Cetăţii imperiale în localitatea numită Brya. S-a dus în timpul nopţii şi s-a întîlnit cu tatăl său, căci nu era iubit de ieniceri, deoarece nu căpătaseră de la dînsul ajutor în războiul împotriva lui Sah Koules. Dar nu era de la Dumnezeu să ia el domnia. De aceea s-a întors şi s-a dus în Amasia fără oaste, căci n-a putut face nimic.

(p. 51) Sultanul Selim s-a dus la Adrianopole şi s-a aşezat acolo împreună cu oastea sa: a deschis temniţele şi i-a eliberat pe toţi, a luat pentru dînsul lucrurile din Chilia şi Cetatea Albă şi toate servituţile aflate în Adrianopole. Aflînd tatăl său că urmăreşte domnia în mod deschis şi fără înconjur, a pornit din Cetatea împărătească împreună cu garda sa şi cu o parte de oaste aflată acolo, spre a-l face să audă şi să fugă înspăimîntat. El însă nu s-a înfricoşat, ci înainta cu şi mai multă rîvnă să lupte ca duşman al tatălui său.

5

Patriarhul Nifon în Ţara Românească

(p. 56) Să povestim şi întîmplările din biserică. Chir Dionysios făcuse cerere de renunţare, cum am spus mai înainte. A ajuns patriarh ierarhul din Serrhes cu numele Manasses, numit apoi Maximos, căci era de la Sfîntul Munte. S-au produs proteste împotriva lui şi lumea îl învinuia pe drept sau pe nedrept, căci el însuşi va da socoteală în ziua judecăţii. El a stat patriarh şase ani şi, după nişte scandaluri cu un monah numit Gavriil, a fost înlăturat; şi l-au adus din nou pe chir Nifon, care a stat un an şi a fost scos din pricina unor scandaluri, nu din partea fostului patriarh Manasses, ci a altor mitropoliţi care nu-l voiau. A ajuns patriarh ierarhul de Drama, Ioachim, călugăr al lui chir Dionysios, om tînăr, bun în intenţii şi cît se poate de serviabil. Deşi om simplu, era iubit de toţi. El s-a dus şi în Iberia şi mergînd cu mijloace nemărginite, n-a fost lăsat în pace; ci un mitropolit de Selibria, caterisit din cauza vieţii sale destrăbălate şi ruşinoase, a mers şi a oferit un adaos de haraci de o mie de florini. Ioachim a refuzat să-i plătească, dar le-au plătit arhiereii şi poporul; deci l-au îndepărtat pe cel din Selibria şi a venit din nou Ioachim. După o scurtă trecere de vreme, a avut loc următoarea întîmplare. Fiind încă în viaţă, sultanul Baiazid trecea odată prin părţile de la Chrysokeramon (p. 57) şi a văzut o casă mică de pămînt. El a întrebat: „Ce-i asta?". I s-a răspuns că este o biserică creştină. El i-a întrebat atunci pe oamenii de la faţa locului: „Cine a dat încuviinţare să se ridice această biserică?". În simplitatea lor ei au răspuns că s-a făcut cu voinţa patriarhului. Sultanul s-a mîniat pe Ioachim şi l-a scos de la patriarhie, poruncind să fie ales altul. Au trimis deci clerici la chir Nifon, care se afla în Ţara Românească, dar acesta a refuzat să meargă. A fost convocat sinodul şi l-au ales patriarh pe chir Pahomie, mitropolit de Zichnon. Acesta a stat un an, dar cîţiva laici, prieteni cu Ioachim, au reuşit să strîngă din averile lor cinci sute de florini şi au cerut să le dea din nou ca patriarh pe Ioachim. Lucrurile s-au produs pe ascuns prin uneltirile lui Ioachim; şi l-au scos pe chir Pahomie. Ioachim a ocupat din nou scaunul patriarhal şi nu după mult timp s-a dus în Moldo-Vlahia, la domnul Moldovei, însă acesta nici n-a vrut să-l vadă. Patriarhul

ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ πρὸς τὸν Μπόγδανον, αὐτὸς δὲ οὐκ ἠθέλησε κἂν ἰ αὐτόν· ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ Βλαχίᾳ εἰς τὸν Δρογόβιστον ἐκ τῆς χολῆς καὶ π φρονήσεως κἀκεῖ ἐτελεύτησε, καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Παχώμ πάλιν· ἔχει γὰρ θεὸς ἔκδικον ὄμμα.

6

(p. 67) Εἴπωμεν καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας. Πατριαρχεύσας δὲ ὁ κῦρι Παχώμ ἔτη πέντε, ἐπορεύθη ἐν τῇ Δύσει, ὅπως ποιήσῃ ζήτην καὶ θεωρήσῃ καὶ τ ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς. Ἐπιστρέψας δὲ ἦλθε μέχρι Σηλυβρίας, κἀ ἐτελεύτησεν. Ἦν γὰρ μετ' αὐτοῦ ὁ Θεόληπτος, οἰκιακὸς ὢν αὐτοῦ· ὥρμη μὲν οὗτος ἐξ Ἰωαννίνων, φιλευόμενος μετὰ τοῦ πατριάρχου, ἀποβαλὼν δὲ τ γυναῖκα καὶ παῖδας αὐτοῦ, ἦλθεν ἐν τῇ Πόλει, ὑπεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ πατριάρχη ἦν γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεόδωρος. Ἐποίησεν οὖν αὐτὸν ἱερομόναχον, εἶ καὶ μητροπολίτην Ἰωαννίνων. Εὑρέθη δὲ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ πατριάρχου ἐκεῖσ ἐπαρέλαβε δὲ τὸν ἅπαντα βίον αὐτοῦ, καὶ κρύψας ἔδειξε μέρος τι, τὰ δὲ κεκρυμ μένα ἔλαβεν αὐτὸς τάχα ὡς ἐπίτροπος τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Γέγονε δὲ σύνοδος καὶ ἐψήφισαν τὸν Ἀγχιάλου Ἰωαννίκιον· ὁ δὲ Θεόληπτος, δεξιωσάμενος τοὺ κληρικοὺς καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν τοὺς καλλιστεύοντας, εἰσπηδήσας ἐλάβε τὸν θρόνο Ὑπῆρχε γὰρ οἰκονομητικὸς ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν. Ἐπορεύθη δὲ καὶ ἐ τῇ Βλαχίᾳ, μηνυθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐθέντος τοῦ Ῥάντουλα εἰς τὸ σκευάσαι μέγα μύρον. Πορευθεὶς οὖν ἔπεισε τὸν αὐθέντην, ὅπως ἀνακτίσῃ τὸν ναὸν τῆς Παμ μακαρίσου, ὃ καὶ ἐποίησε, (p. 68) στείλας ἄσπρα χιλιάδας ρ'· ἔμελλε γὰρ πεσεῖν ἐκ τῆς παλαιότητος ἡ τροῦλλα· ἀλλ' οὖν ἵσταται ἕως τοῦ νῦν. Εἰς δὲ ἀρετὴν ἢ μοναχικὴν πολιτείαν ἢ δικαιοσύνην οὐδὲ ἄκροις δακτύλοις εἶχε ταύτας. Ἐσύναξε γὰρ βίον σκορπίζων ἐν τοῖς μεγιστᾶσιν, ὅπως πατριαρχεύῃ τυραννικῶς, ἀλλ' οὐ θεικῶς. Ἐποίησε γὰρ καὶ φόνον· εἷς γὰρ διάκονος ἐκ τὸν Γαλατῶν ἐναντιωθείς, αὐτὸν εἴς τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων, ἐποίησε τρόπον μετὰ ψευδομαρτύρων ὡς ἕνα τῶν ἐργατῶν αὐτοῦ ἀπέκτεινε, καὶ δείξας συγγενοῦς αὐτοῦ μετὰ σκαιωρίας ᾐτήσαντο ὅπως φουρκίσωσιν αὐτόν, ὃ καὶ ἐποίησαν. Τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης. Ἐποίησε δὲ ἐν τῇ πατριαρχείᾳ ἔτη πέντε λῃστρικῶς καὶ παρανόμως. Οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ κρούσας αὐτὸν τὸ βουβωνικὸν πάθος ἐτελεύτησεν.

7

(p. 70) Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Θεολήπτου, ὡς προείπομεν, ἐγένετο σύνοδος ἀρχιερέων· ἦν γὰρ καὶ ὁ Σοφίας Ἱερεμίας μητροπολίτης, καλόγηρος ὑπάρχων τοῦ Θεολήπτου· ἦν γὰρ καὶ ἐνδεὴς ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχιέρων. Ἔφερον οὖν καὶ τὸν Ἀγχιάλου Ἰωαννίκιον, ὃς ἦν καὶ πρώην ἐν τοῖς ψήφοις, ἡνίκα ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ Θεόληπτος. Γέγονε δὲ διχόνοια ἐν μέσῳ τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων· οἱ μὲν ἤθελον τὸν Ἀγχιάλου, οἱ δὲ τὸν Σωζοπόλεως, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Κου- νούπης, εἰδὼς ὅπως γέγονε διχόνοια καὶ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ Τζάνε Καναβούτζου ὡς θέλοντος πατριαρχεῦσαι τὸν Ἰωαννίκιον, συγγενοῦς ὄντος αὐτοῦ, μετὰ καὶ βουλῆς τῶν κληρικῶν ἐποίησεν ὁ Κουνούπης τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἐψήφισαν

trecut în Țara Românească, la Tîrgoviște, dar a murit acolo de supărare și trecere cu vederea. Deci a fost înălțat în scaun din nou Pahomie: căci Dumnezeu are ochi care răzbună nedreptățile.

6

Patriarhul Theoleptos în Țara Românească

(p. 67) Să povestim și întîmplările din biserică. Fiind patriarh chir Pahomie timp de cinci ani, s-a dus în Occident spre a face o cercetare și a vizita bisericile și arhiereii. După ce s-a întors, a mers pînă la Selybria și acolo a încetat din viață. Împreună cu dînsul se afla Theoleptos, omul lui de casă. Acesta se trăgea din Ioannina și se împrietenise cu patriarhul. El și-a părăsit soția și copiii, s-a dus în Cetatea împărătească și a fost primit de patriarh: numele său de mirean era Theodor. Patriarhul l-a făcut ieromonah și apoi mitropolit de Ioannina. Deci el s-a aflat de față la moartea patriarhului, a luat toate lucrurile lui, le-a ascuns și a arătat numai o parte, iar pe cele ascunse le-a retras în grabă în calitate de epitrop al rudelor patriarhului. A fost convocat un sinod și au votat ca patriarh pe ierarhul Ioanichie de Anchialos; dar Theoleptos a intervenit pe lîngă clerici și pe lîngă cei mai de seamă dintre laici, a forțat lucrurile și a ocupat scaunul patriarhal, căci se pricepea în treburile lumești. El a mers și în Țara Românească, fiind invitat de domnul Radu să facă sfîntul maslu[6]. Ajungînd acolo, l-a înduplecat pe domn să zidească biserica Atotfericitei, pe care a și făcut-o (p. 68), dăruind o sută de mii de aspri, căci turnul era în primejdie să cadă, din pricina vechimii; dar în felul acesta el stă în picioare și astăzi. În privința virtuților, a vieții călugărești și a dreptății nu le avea nici în vîrful degetelor, căci își petrecea vremea cu intrigi în sînul celor mari, spre a fi un patriarh tiranic, dar nu și pe voia lui Dumnezeu. A comis și un omor, căci un diacon din Galatia îl înfruntase într-o chestie ecleziastică, iar patriarhul i-a răspuns cu martori mincinoși și l-a ucis ca pe unul din argații săi; căci a împins rudele sale cu tot felul de uneltiri și a cerut să-l tragă în țeapă, ceea ce au și făcut. Așa era preasfințitul patriarh. A stat la patriarhie cinci ani, ca un hoț și om fărădelege. Între timp, nu mult după aceea, a fost răpus de o boală cu bube și a murit.

7

Neagoe Basarab și Patriarhia ecumenică

(p. 70) După moartea lui Theoleptos, cum am spus mai înainte, a fost convocat sinodul arhiereilor, căci se afla de față și Ieremia, mitropolitul de Sofia, călugăr care asculta de Theoleptos, dar era lipsit de sprijinul celorlalți arhierei. L-au adus și pe Ioanichie de Anchialos, care căpătase voturi și mai înainte, cînd ocupase scaunul Theoleptos. S-a produs neînțelegere în mijlocul conducătorilor laici, căci unii voiau pe arhiereul de Anchialos, alții pe cel de Sozopolis, iar Constantin Cunupes, aflînd că se ivise neînțelegere și că Tzanos Canabutzes insistă să fie patriarh Ioanichie, ruda sa, cu voința clericilor a făcut să izbutească propria sa voință și au votat pe

---

[6] Domni cu numele Radu în Țara Românească: Radu cel Mare (1495–1508), Radu de la Afumați (1522–1528) și Radu Paisie (1535–1545).

ν Σοφίας Ἰερεμίαν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Δύο γὰρ δερνόντων τρίτος πρῶτος. Ὁ δὲ ῥηθεὶς Τζανός, ὡς οὐ γέγονε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, πο-υθεὶς ἀνήγγειλε τὸν τετευτάριν ὡς ἔστι παρακαταθήκη ἐκ τοῦ αὐθεντὸς τῆς .αχίας χιλιάδες ἑβδομήκοντα τοῦ Πασαραμπᾶ, καὶ ἀποστείλας ἔλαβεν αὐτὰ ι τὰς κούπας τὰς ἀργυρᾶς, ὥσπερ ἀφῆκε διὰ μνημόσυνον αὐτοῦ· καὶ γέγονεν ανισμὸς οὐκ ὀλίγος τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἔχων δὲ ὁ αὐτὸς αὐθέντης υἱὸν ἐν τῇ λει ὥσπερ ἐστὶν ἔθος εἰς ὄψιδαν, δέδωκε δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὸν Θεόληπτον 71) πρὸ καιροῦ φλωρία χιλιάδες δύο, ὅπως ἵστανται ἕνεκεν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ : χρείας κατεπειγούσης αὐτῷ, εἰ δὲ καὶ τελευτήσει ἔστωσαν τῆς ἐκκλησίας. πολὺ τὸ ἐν μέσῳ κρούσας αὐτὸν τὸ βουβωνικὸν πάθος ἐτελεύτησεν. Ἦν δὲ καλόγηρος τοῦ Θεολήπτου ὀνόματι Μαλαχίας ἐπιστάμενος ἀκριβῶς ἅπαντα ήγγειλε τὸν Τζάνον, ὡς τελευτήσαντος τοῦ Θεολήπτου δέδωκε τὰ φλωρία ὸς τὸν χαρτοφύλακα· Φοβηθεὶς οὖν ὁ χαρτοφύλαξ, πορευθεὶς δέδωκε τὰ φλωρία ὁ τευτεράρι, ἐπεὶ ἔμαθε καὶ ὁ Τζάνος τὴν ὑπόθεσιν· πῶς γὰρ εἶχε κρῦψαι ά;

8

(p. 73) Τῷ δὲ ἐρχομένῳ ἔτει στρατεύει ὁ αὐθέντης πάλιν κατὰ ὕστερον ' Οὐγγρῶν ἐπὶ τὸ Σίρμιον μετὰ φοσσάτου ἀναριθμήτου. Ποιήσαντες οὖν ασκευὰς καὶ κτίσαντες σανδάλια καὶ προσδήσαντες αὐτὰ ἑτέραν τῇ ἑτέρᾳ στερεώσαντες αὐτὰς μετὰ ἀλύσεων καὶ ἀγκύρων ἐν τῷ ποταμῷ Δάνουβι, λήσαν γέφυραν ἐπάνω αὐτόν, καὶ ἐπεραιώθη ὁ λαὸς καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευὴ τῆς γεφύρας. Ἐν μέσῳ γὰρ τῶν δύο ποταμῶν ἐστιν ὁ τόπος ὥσπερ νῆσος υ ὡραιότατος, ἔχων κάστρη καὶ χώρας ἀναριθμήτους. Τὸν γὰρ παλαιὸν καιρὸν τῶν Σερβῶν. Καταλυθείσης οὖν τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκυ-θη ὑπὸ τῶν Ματζάριδων ἕως τοῦ νῦν. Περαιωθέντες δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῆς ρας ἔλαβον πρῶτον τὸ Πετροβαραδίνι μετὰ πολέμου, καὶ ἀπέκτεινε πάντας ; ἄνδρας τοὺς ὄντας ἐντὸς ὡς οὐκ ἠθέλησαν προσκυνῆσαι αὐτούς, γυναῖκας αὶ παῖδας ἔλαβεν αἰχμαλώτους. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη ἐν τὸ Πουτοῦνι, κάστρον ιαστὸν καὶ ἐξαίρετον. Παρακαθημένου δὲ αὐτοῦ, ἦλθε καὶ ὁ κράλης μετὰ σάτου πλῆθος ἀπείρου καὶ ἀποσκευῶν καὶ ἑτοιμασίας πλείστης· ὃν καὶ τες οἱ Τοῦρκοι ἐδειλίασαν ἐξ αὐτῶν. Σκηνώσαντες δὲ ἄντικρυ, ποιήσαντες αὐτοῦ χάντακας καὶ θέντες καὶ τὰς σκευὰς αὐτῶν· ἱσταμένων οὖν αὐτῶν κατέροις τοῖς μέρεσιν, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὥρα ἦν ὡς ὀγδόη τῆς ἡμέρας, ζομένων τῶν Τουρκῶν ἀμερίμνως ὡς τὸ πλέον τῆς ἡμέρας παρελθόντος, ιδίως ἔσυραν σκευὴν μίαν, καὶ εὐθέως εὑρέθησαν ἐν τοῖς ἵπποις, καὶ ὥρ-ιν κατὰ τῶν Τουρκῶν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἰδόντες τὴν ὁρμὴν αὐτῶν, ἐδειλίασαν ὐκ ἐποίησε καθὼς ἦν ἔθος τοῖς πολεμοῦσι. Κρούοντες γὰρ τὰς τοῦ πολέμου 4) σάλπιγγας, ἵνα ἑτοιμασθήσονται ἅπαντες, οὗτοι δὲ οὐδὲν στρατιωτικὸν ησαν, ἀλλ' εἶχον θάρρος ὅπως αἰφνιδίως πατήσωσιν αὐτοὺς καὶ εὕρωσιν ὺς ἀνετοίμους καὶ νικήσωσι τούτους. Μεθυσθέντες γὰρ ὥρμησαν, ἐλπίσαντες ' αὐτοὺς ἕτοιμον θήραμα. Ἀλλ' οὐ γέγονεν ὡς ἐβούλοντο· ἔπεσον γὰρ ἐν τῶν καμήλων, μὴ ἰδόντες ἐκ τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς μέθης· ἐθάρρουν γὰρ στὶν ἡ τοῦ αὐθεντὸς πόρτα. Ἅμα γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῶν ' ἀπέκτεννον τοὺς εὑρεθέντας χαρμαντάδας καὶ σήσηδας. Ὁ δὲ αὐθέντης

Ieremia de Sofia ca patriarh al Constantinopolei. Cînd doi se ceartă, al treilea cîştigă. Amintitul Tzanos, pentru că nu i se făcuse pe plac, s-a dus şi l-a anunţat pe cvestor că este o sumă de optzeci de mii de la domnul Basarab[7] al Ţării Româneşti; şi trimiţînd a luat banii împreună cu nişte cupe de argint, dăruite pentru pomenirea sa. S-a produs atunci o mare frămîntare în sînul bisericii, căci domnul avea în Cetatea împărătească un fiu ostatec, cum era obiceiul, şi dăduse mai înainte două mii de florini lui Theoleptos (p. 71) să le păstreze pentru nevoile fiului său; iar dacă va muri, să rămînă ale bisericii. Nu mult după aceea patriarhul a fost năpădit de o boală cu bube şi a murit. Era un călugăr a lui Theoleptos cu numele Malahias care cunoştea în amănunţime situaţia: acesta l-a anunţat pe Tzanos că la moartea lui Theoleptos a dat florinii în seama secretarului *(chartophylax)*. Secretarul s-a temut şi a mers de a predat florinii pe mîna cvestorului, căci aflase şi Tzanos dedesubturile; deci cum puteau ele să rămînă tăinuite?

8

Otomanii la Dunăre

(p. 73) În anul următor sultanul a pornit război împotriva ungurilor, la Sirmium, cu oaste nenumărată. Au făcut pregătiri, au construit plute, le-au legat unele de altele, le-au întărit cu lanţuri şi ancore în fluviul Dunărea, au durat un pod peste dînsul şi a trecut armata împreună cu toată pregătirea de luptă. În mijlocul celor două fluvii este un loc foarte frumos în formă de insulă, avînd cetăţi şi sate nenumărate. În timpurile de demult el aparţinuse sîrbilor. După dispariţia statului acestora, nu ştiu din ce cauză locul s-a aflat pînă astăzi în stăpînirea maghiarilor. După ce au trecut podul, turcii au luat cu război mai întîi Petrovaradin[8] şi au ucis toţi bărbaţii aflaţi acolo, pentru că nu voiseră să li se închine, iar pe femei şi copii i-au luat prizonieri. De acolo au mers pînă la Buda[9], cetate minunată şi măreaţă. Regele s-a ridicat şi i-a ieşit înainte cu o mulţime de oaste nenumărată, cu arme şi pregătire multă. Cînd l-au văzut turcii s-au înspăimîntat de acest spectacol. Ei au tăbărît în faţă, au făcut şanţuri şi şi-au rînduit lucrurile. După ce s-au aşezat de ambele părţi, în una din zile, pe la orele opt din zi, cînd turcii stăteau fără grijă, deoarece trecuse cea mai mare parte a zilei, au dat pe neaşteptate un semnal, au încălecat repede şi au pornit împotriva turcilor. Aceştia au văzut mişcarea şi s-au umplut de spaimă, căci nu făcuseră cum era obiceiul luptătorilor. După ce-au sunat trîmbiţele (p. 74) de război, pentru a se pregăti cu toţii, aceştia n-au întreprins nici o acţiune ostăşească, ci se încredeau că-i vor lua prin surprindere, îi vor găsi nepregătiţi şi-i vor învinge. Ei porniseră beţi, cu nădejdea că vor avea o pradă uşoară. Dar nu s-a întîmplat cum doreau ei, căci au căzut în mijlocul cămilelor şi nu vedeau nimic din pricina iureşului şi a beţiei. Aveau încredere că se aflau aproape de garda sultanului. Cînd au ajuns în mijlocul animalelor au ucis pîlcurile şi oştenii aflaţi acolo. Sultanul stătea în faţă împreună cu ienicerii şi garda sa şi priveau la lipsa lor de pricepere. Oştile Apusului şi Răsăritului erau în flanc de o parte şi de alta: ele au înaintat din două părţi împreună cu sultanul, i-au înconjurat

[7] Neagoe Basarab (1512—1521).
[8] Petrovaradin, localitate pe malul Dunării, la vest de confluenţa ei cu Tisa.
[9] Asediul cetăţii Buda a început la 3 septembrie 1529.

τὸ ἀντικρὺ μετὰ τῶν γενιτζάρων καὶ τῆς πόρτας αὐτοῦ, θεωροῦντες τὴν
σθησίαν αὐτῶν. Τά δὲ φοσσᾶτα Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἦσαν ἐκ πλαγίου
ν καὶ ἔνθεν· ἐλθόντα γὰρ ἀμφότερα ἐκ τῶν δύο μερῶν καὶ ὁ αὐθέντης
οσθεν, ἀπέκλεισαν αὐτούς, καὶ ἐγένετο τοιαύτη θνῆσις ὅση οὐκ ἔστι δυνατὸν
σαι. Τραπέντες γὰρ εἰς φυγὴν οὐχ εὕρισκον ἄδειαν ὡς ὅτι ἐκ τριῶν μερῶν
λεισαν αὐτούς. Ἀπεκτάνθη δὲ καὶ ὁ κράλης. Τοὺς δὲ ζῶντας ὅσους ἔλαβον
τειναν αὐτοὺς ἅπαντας, καὶ οὕτως γέγονεν ὁ ἀφανισμὸς αὐτῶν ἐν ὥραις
ἰν. Ἔλαβε δὲ τὸ Ποτοῦνι κάστρον θαυμαστὸν καὶ ἐξαίσιον, ἀλλ' ὅμως
ρησεν αὐτό, μόνον δὲ τὰ παλάτια οὐ κατέφλεξε διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ πάνυ
ότατα. Ὁ λαὸς δὲ ὁ πλεῖος τῶν χωρῶν καὶ καστρῶν ἔφυγον ἐν τοῖς ὄρεσι
βαλτώδεσι τόποις μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων, ποιοῦντες μετὰ ἁμαξῶν καὶ
ρων ξυλόκαστρα. Ὅθεν πορευθέντες οἱ Τοῦρκοι εὕρισκον αὐτούς, καὶ τοὺς
ἄνδρας ἀπέκτεννον, γυναῖκας δὲ καὶ παῖδας ἔφερον ἀπὸ δωδεκαετοῦς καὶ
ὥσπερ ἀγέλην προβάτων πλῆθος ἀναρίθμητον. Ἔκαυσε δὲ καὶ τὰς χώρας
ις, καὶ γέγονεν ἅπας ὁ τόπος ἔρημος.

9

(p. 81) Καὶ πάλιν ἐπορεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ ἐξῆλθε
, σχολῶν ἐν κυνηγεσίοις ἐν τῇ Διαμπόλει καὶ ἐν Καλλιουπόλει. Καὶ ἐλθὼν
ἐν τῇ Πόλει, ἐκστρατεύει ἐν Μολδοβλαχίᾳ. Καὶ ἡ αἰτία ἦν αὕτη·
γὰρ ἐν κακίᾳ τὸν Πέτρον βοεβόδα διὰ τὸν Μπέογλη ὡς ἡ αἰτία τοῦ ἀποκ-
ῆναι αὐτὸν ἦν ἐξ αὐτόν, διεμηνύθη οὖν ὑπὸ τοῦ αὐθεντὸς ἵνα ἔλθη εἰς
κύνησιν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν, εἰρηκώς, ὅτι οὐδεποσοῦν
ῖς πρώην καιροῖς οὔτε νῦν ἐπορεύθη ἐκ τῆς Μπογδανίας βοεβόδας τις
ροσκύνησιν τοῦ αὐθεντός· ἐγὼ πῶς πορεύσομαι, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἔθος; Ἦν
ὁ αὐθέντης λίαν ὑπερήφανος, καὶ ἀκούσας τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, ὥρμησε
αὐτοῦ, μηνύσας καὶ πρὸς τὸν χάνην, ὅπως ἔλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ φοσσάτου
ῦ ἄλλου μέρους, φοβούμενος μήπως ἀντιστῇ αὐτῷ. Εἰδὼς δὲ ὁ Πέτρος·
ὐκ ἔστιν ἱκανὸς ἀντιστῆναι αὐτῷ, φυγὰς ὤχετο, καί, λαβὼν μέρος τι ἐκ
ίου αὐτοῦ, ἀπέδρασεν. Ἐλθὼν δὲ ὁ αὐθέντης, οὐχ εὗρεν αὐτόν. Προσε-
σαν δὲ αὐτὸν ἅπαντες ἄρχοντες, παραδόντες ἅπαντα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ.
ἡ γὰρ βίος ἄπειρος ὂν ἐφύλαττεν αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἔλαβε δὲ ἅπαντα ὁ αὐ-
ς, ἐποίησε δὲ καὶ βοεβόδαν ἕτερον, ὁρμώμενον ἐκ τοῦ γένους τοῦ Μπογ-
, καί, καταλείψας τὴν ἡγεμονίαν πρὸς αὐτὸν, ἐξῆλθεν. Ἐμέρισεν οὖν καὶ
ἐκ τῆς ἡγεμονίας ὅπερ ἤρεσεν αὐτῷ, θεὶς φύλακας· ὕστερον δὲ κτίζει
ον (p. 82) ἰσχυρότατον. Ἐκυρίευσε τὸ πλέον δὲ τῆς Μπογδανίας ἕως τοῦ
ὁμοίως καὶ τῆς ἄλλης Βλαχίας ἔλαβε τὸν Προήλαβον, οἰκειωθεὶς αὐτόν,
ἐν αὐτῷ καδῆν καὶ ἐμίνην καὶ οἰκίσας καὶ Τούρκους ἐν αὐτῷ.
Ἐν ἔτει ͵ζμη' ἐγένετο ἀγάπη μετὰ τῶν Βενετίκων, δόντες τὸ Ἀνάπλιν καὶ
Μονοβασίαν καὶ κατ' ἔτος ὅπως φέρωσι καμουχάδας καὶ χάζδια καὶ τζόχας
κανίσκιον· οὐ γὰρ ἐκατεδέξαντο δοῦναι χαράτζιον φανερῶς. Καὶ οὕτως
εν ἡ ἀγάπη, καὶ ἐλευθέρωσαν καὶ οὓς εἶχον οἱ Τοῦρκοι ἐν ταῖς φυλακαῖς
ῶν Βενετίκων πραγματευτάς, καὶ δέδωκαν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἃ εἶχον πράγ-
αὐτῶν. Ὁ δὲ Πέτρος φυγὼν ἀπῆλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς Οὐγγρίας· ἔχων
κάστρον, εἰσελθὼν ἐκρύβη ἐν αὐτῷ. Ὡς ἐν ὀλίγῳ δὲ μετὰ τὸ ἐπανελθεῖν
ὐθέντην ἐν τῇ Πόλει, ἦλθε καὶ αὐτὸς μετὰ μερικῶν ἀνθρώπων, καί, πε-

și au pricinuit atîta moarte de om cît nu-i cu putință să povestești. Ungurii au început să fugă, dar n-au găsit o ieșire, deoarece se aflau înconjurați din trei părți. A murit și regele, iar pe cei rămași în viață i-au luat și i-au ucis pe toți, fiind măcelăriți în felul acesta în trei ore. A luat Buda, cetate minunată și măreață, și a incendiat-o; a cruțat numai palatele, pentru că erau foarte frumoase. Cea mai mare parte a mulțimii din sate și cetăți a fugit în munți și în locuri mlăștinoase împreună cu femeile și copiii, făcîndu-și cetăți de apărare cu căruțe și copaci. Turcii au înaintat și i-au descoperit: pe bărbați i-au ucis, iar pe femei și copii i-au luat cu dînșii, de la doisprezece ani în sus, ca pe o turmă de oi, o mulțime fără număr. A incendiat toate satele și a prefăcut întregul ținut într-un pustiu.

9

Petru Rareș, Țara Românească și conflictul cu Poarta

(p. 81) S-a dus iar la Constantinopole, dar peste puțin timp a ieșit din nou, petrecîndu-și timpul la vînătoare în Diampolis și Callipolis. După ce s-a întors în capitală, a pornit cu oaste spre Moldova [10]. Cauza era următoarea. Era supărat pe Petru voievod din pricină că Beogli, care uneltise să fie ucis, se afla la dînsul. Voievodul a fost îndemnat de sultan să vină să i se închine, dar el n-a vrut să meargă, zicînd: „Nicicînd în trecut sau în zilele noastre n-a mers un voevod din Moldova să se închine sultanului; iar eu cum să mă duc, dacă nu este acest obicei?". Sultanul era semeț de tot și, auzind apărarea aceluia, a pornit cu război împotriva lui, îndemnînd și pe han să pornească cu oaste din altă parte, temîndu-se să nu i se împotrivească. Auzind și pentru că nu era în stare să-i stea împotrivă, Petru a fugit, luînd cu sine o parte din proviziile sale. Sultanul a înaintat, dar nu l-a găsit. I s-au închinat toți dregătorii și i-au pus la îndemînă tot ce aveau. Au fost găsite provizii nenumărate, păzite de Petru, și pe toate le-a luat sultanul, apoi a pus alt voievod de neam moldovean, i-a lăsat domnia și a plecat. A despărțit și o parte din teritoriul acestuia și a anexat-o, punînd străji, apoi a construit o cetate (p. 82) foarte puternică. A stăpînit pînă astăzi o bună parte din Moldova, iar din Țara Românească a luat Proilava: a anexat-o, a așezat în ea cadiu și emin și a colonizat-o cu turci.

În anul 1538 s-a făcut pace cu venețienii, dînd Anaplis (Nauplia) și Monovasia, iar în fiecare an lua ca dar stofe de mătasă, pături și țesături, căci nu voiau să plătească haraci pe față. În felul acesta s-a făcut pace, iar turcii au eliberat negustorii venețieni pe care îi aveau în închisori. Petru a fugit și s-a dus în părțile Ungariei, căci avea acolo o cetate proprie, unde a intrat și s-a ascuns. La puțin timp după ce s-a întors sultanul în capitală, s-a dus acolo și Petru cu o parte din oamenii săi, s-a înțeles cu dregătorii, au mijlocit pentru el la sultan și l-a iertat. Deci el se primbla liber prin Cetatea împărătească.

Pe cînd se afla în capitală, moldovenii au ucis voievodul dat de sultan și au pus pe altul ales de ei, fără voia sultanului. Aflînd sultanul că au

[10] În anul 1538.

λθὼν ἐν τοῖς μεγιστᾶσιν, ἐμεσίτευσαν αὐτὸν πρὸς τὸν αὐτέντην, καὶ ἠλέησεν όν, καὶ ἦν περιπατῶν ἐν τῇ Πόλει.

Ὄντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ Πόλει, ἀπέκτειναι οἱ Μπόγδανοι ὅνπερ δέδωκεν ὐθέντης αὐτοῖς βοεβόδαν, καὶ ἐποίησαν ἕτερον οἷον ἤθελον ἄνευ τῆς αὐτοῦ εντὸς βουλῆς. Ἀκούσας δὲ ὁ αὐθέντης ὅπως ἐποίησαν ἕτερον αὐθέντην, ωκε πάλιν τὴν αὐθεντίαν πρὸς τὸν Πέτρον μετὰ τιμῆς καὶ δόξης οὐ τῆς ούσης, στείλας αὐτὸν ὥς ἐστιν ἔθος μετὰ ἀγάδων ἐκ τῆς πόρτας καὶ ἑνὸς ντῇ Τζάκμπεη. Ὑπεδέξαντο δὲ αὐτὸν καὶ ἄκοντες ἐκ τοῦ φόβου αὐτοῦ τοῦ εντὸς τοῦ Τούρκου. Εἶχε δὲ καὶ συμφωνίας μετ᾽ αὐτοῦ, ὅπως λεηλατῇ καὶ άζῃ κάστρη καὶ χώρας μετὰ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Τῷ ἐρχομένῳ δὲ ἔτει στρατεύει ὁ αὐθέντης πάλιν ἐκ τῆς Οὐγγρίας, στείλας Μεχεμὲτ μπασίαν ἔμπροσθεν μετὰ τοῦ φοσσάτου Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ευθεὶς ἕως Μπουτουνίου· ὁ γὰρ Ἐρδέλης ἦν τεθνηκώς. Ἐπροσκύνησαν αὐτὸν ἅπαντες (p. 83) οἱ ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ἀρχηγοί, καὶ ἐπορεύθη τὸ Πέτζι, ὅμως οὐκ ἠδυνήθη λαβεῖν αὐτό· ὑπάρχει γὰρ ἐσχυρὸν λίαν. Ὡς οὐκ ἠδυνήθη λαβεῖν αὐτό, ὑπέστρεψε, μηδὲν διαπραξάμενος ὡς ὅτι ἦλθε ὁ χειμών· ἀφήσας ὑπέστρεψεν.

ales alt domn, a dat din nou domnia lui Petru, cu cinste și mărire neobișnuită și l-a trimis, cum e obiceiul, cu agii de la poartă și cu Isanti Tzacbei. Moldovenii l-au primit fără voie, de frica sultanului turcesc. Avea cu dînsul și înțelegeri să pustiească și să devasteze cu oastea sa cetăți și sate [11].

În anul următor [12] sultanul a pornit din nou cu război împotriva Ungariei, trimițînd înainte pe Mehmet pașa cu oaste din Răsărit și Apus. A mers pînă la Buda, căci Erdeles [13] murise. I s-au închinat toți (p. 83) domnii din părțile acelea și a ajuns pînă la Viena, dar n-a putut-o lua, căci era foarte întărită. Deoarece n-a fost în stare s-o ia, s-a întors fără nici o ispravă, căci se apropia iarna. Deci s-a lăsat păgubaș și s-a întors acasă.

[11] Petru Rareș a domnit între anii 1527–1538 și 1541–1546.
[12] În anul 1529.
[13] Erdeles, domn al Bosniei, a primit în dar de la Suleiman cetatea Buda.

1

CHRONICON MONEMBASIAE

29, 14 (p. 216) Ἐν ἔτει ʹςϡναʹ, ἰνδικτιῶνος ςʹ, σεπτεμβρίῳ βʹ, ἡμέρᾳ ιακῇ, ἐτζάκισαν οἱ Βλάχοι μετὰ τῶν Οὔγγρων τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Βλα-ν. ἐσκοτώθησαν δὲ Τοῦρκοι κηʹ χιλιάδες.

29, 13 (p. 216) Ἐν ἔτει ʹςϡνγʹ, ἰνδικτιῶνος ηʹ, νοεμβρίῳ ιʹ, ἐπολέμησαν Γοῦρκοι μετὰ τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Βλάχων, στρατηγοῦντος τοῖς Οὔγγροις γγου. ἔπεσε δὲ πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν Τούρκων καὶ ἐκ τῶν Οὔγγρων ὀλίγοι. ἡ γὰρ σκότος ἔφθασε καὶ ἡ νὺξ κατέλαβε, οὐδεὶς τῶν Τούρκων ἐπανέστρεψεν τὰ ἴδια· εἶτα διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων τὰ φοσσάτα, καὶ ὁ μὲν ἀμηρᾶς ὑπέσ-ψεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, οἱ δὲ Οὔγγροι εἰς τὴν Οὐγγρίαν καὶ οἱ Βλάχοι τὴν Βλαχίαν. γέγονε δὲ ὁ πόλεμος εἰς τὴν Βάρναν.

2

CHRONICA PRIORUM TURCARUM VICTORIARUM

54, 27 (p. 391) Εἶτα στρατεύει κατὰ Μυσῶν καὶ λαμβάνει τὸ Κελλὶ καὶ Ἀσπρόκαστρον.

62, 11 (p. 463) Ἐν ἔτει ʹςϡνγʹ, ἰνδικτιῶνος ηʹ. νοεμβρίῳ ιʹ, ἐπολέμησαν Οὔγκροι μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βλάχων στρατηγοῦντος τοῖς Οὔγκροις Γιάγγου. ἔπεσε πλῆθος πολὺ ἐξ ἀμφοτέρων.

Cîteva cronici minore începute în secolul al XV-lea și continuate la începutul secolului următor cuprind știri despre principatele romîne, despre luptele lui Iancu de Hunedoara și în genere despre înaintarea turcilor în Europa.

Ele s-au păstrat în manuscrise din secolul al XVI-lea și au fost publicate împreună de Peter Schreiner (vol. I, p. 213—464), ediția folosită și de noi.

1

CRONICA DE LA MONEMVASIA

Păstrată în manuscrise de la Athos (Megale Laura 1839), Oxford (Bibliotheca Bodleiana, Cromwell 10) și Roma (Bibliotheca Vaticana, Palatini gr. 369), cronica 29, zisă „Cronica de la Monemvasia" oferă cîteva informații despre luptele lui Iancu de Hunedoara cu turcii la Ialomița în Țara Românească și lîngă Varna.

29, 14 (p. 216) În anul 6951, indictionul 6, septembrie 2, într-o duminică au învins românii împreună cu ungurii pe turci în Țara Românească. Au fost uciși 28 000 de turci [1].

29, 13 (p. 216) în anul 6953, indictionul 8, noiembrie 10, s-au războit turcii cu ungurii și cu românii. Ungurii se aflau sub conducerea lui Iancu. Au căzut o mulțime de turci, iar dintre unguri numai cîțiva. Dacă nu cădea întunerecul și nu venea noaptea, nici un turc nu se mai întorcea acasă. Apoi oștile s-au despărțit: sultanul s-a întors la Adrianopole, ungurii în Ungaria și românii în Țara Românească. Lupta a avut loc la Varna [2].

2

CRONICA PRIMELOR CUCERIRI TURCEȘTI

Transmisă in șapte manuscrise și în mai multe variante, care au avut probabil la bază un original comun, această cronică cuprinde știri dintre anii 1346 și 1540. Ea a fost redactată între 1520 și 1553 și publicată de Peter Schreiner sub nr. 53—64 (p. 375—497).

54, 27 (p. 391). Apoi a pornit cu război [3] împotriva moesilor și a luat Chilia și Cetatea Albă.

62, 11 (p. 463). În anul 6953, indictionul 7, noiembrie 10, s-au luptat ungurii cu turcii și cu românii. Conducător de oști la unguri era Iancu. A căzut multă lume de amîndouă părțile [4].

---

[1] Lupta s-a dat în ziua de 2 septembrie 1442 la Ialomița, in Țara Românească; românii și ungurii erau conduși de Iancu de Hunedoara, iar turcii de Șihabeddin Pașa.

[2] Victorioase în prima fază a operațiunilor, oștile creștine au fost dfapt ic nfrinte în lupta de la Varna din ziua de 10 septembrie 1444.

[3] Sultanul Baiazid a pornit cu război pe mare și pe uscat împotriva moldovenilor, pe care cronica îi numește moesi; el a împresurat Chilia la 5 iulie și a ocupat-o la 14 iulie 1484. Cetatea Albă a fost împresurată între 22 iulie și 7 august și ocupată în ziua de 8 august 1484.

[4] În lupta de la Varna din anul 1444, au participat, alături de unguri, și români din Transilvania sub conducerea lui Iancu de Hunedoara.

3

PARVUM CHRONICON TURCORUM IMPERATORUM

63, 19 (p· 476) 'Eν δὲ τῷ 'ςϡο' ἐπῆγεν εἰς τὴν Βλαχίαν εἰς τὸν 'Ράδουλα βόδα.

63, 27 (p. 478) 'Eν δὲ τῷ 'ςϡπδ' ἐπῆγεν εἰς τὴν Μπογδανίαν καὶ ἐπῆρε κάστρη, ὁποῦ ἔκτισαν οἱ Οὔγκροι.

63, 32 (p. 479) Τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὰς τέσσαρας τοῦ αὐγούστου ἐπῆρε τὸ πρόκαστρον.

4

CHRONICORUM MINORUM PERIOCHA

69, 9 (p. 530) "Ετους 'ςϡιβ' ἐγίνη ἡ ἀπιστία τῆς μεγάλης Βλαχίας.
69, 49 (p. 536) "Ετους 'ςϡο' ὑπῆγεν εἰς τὴν Βλαχίαν εἰς τὸν Αὐδουλὰ (!) βόντα.

69, 53 (p. 537) "Ετους, 'ςϡπδ' ὑπέγεν εἰς τὸν Μπόγδανον καὶ ἐπῆρεν κάστρη, ὁποῦ ἔκτισαν οἱ Οὔγγροι.

69, 55 (p. 537) "Ετους, 'ςϡκβ' ὑπῆγεν εἰς τὸν Μπόγδανον καὶ ἐπῆρεν Κελλί. καὶ εἰς τὰς β' τοῦ αὐγούστου ἐπῆρεν τὸ 'Ασπρόκαστρον.

5

CHRONICON TARDUM

3

SCURTĂ CRONICĂ A SULTANILOR

Sub acest titlu au fost reunite cîteva cronici minore redactate în secolul al XV-lea și la inceputul secolului următor. Ele s-au păstrat în numeroase manuscrise din secolul al XVI-lea și au fost publicate împreună de Peter Schneider (p. 465–492).

63, 19 (p. 476). În anul 6970 a mers în Țara Românească, împotriva lui Radu Vodă [5].

63, 27 (p. 478). În anul 6984 a mers în Moldova și a luat cetățile întemeiate de unguri [6].

63, 32 (p. 479). În același an, la 4 august, a luat Cetatea Albă [7].

4

REZUMATUL UNOR CRONICI MINORE

Un călugăr din secolul al XVI-lea din Grecia Centrală, probabil din orașul Lamia, a contaminat cîteva cronici din secolul al XV-lea și a realizat o nouă cronică minoră, păstrată în manuscrise din secolul al XVI-lea. Cronica sa poate servi pentru a verifica știrile unor cronici anterioare. Reproducem textul după Peter Schneider (*Chronik 69*, p. 526–541).

69, 9 (p. 530) În anul 6912 s-a întîmplat trădarea din Vlahia Mare [8].

69, 49 (p. 536) În anul 6970 a mers în Țara Românească împotriva lui Audula Voievod [9].

69, 53 (p. 537) În anul 6984 a mers în Moldova și a luat cetățile întemeiate de unguri [10].

69, 55 (p. 537) În anul 6992 a mers în Moldova și a luat Chilia, iar la 2 august a luat Cetatea Albă [11].

5

CRONICĂ TARDIVĂ

În manuscrisul *Parisinus Graecus* 1389 (f. 388–389), împreună cu unele scrieri religioase, s-a păstrat o cronică tardivă compilată după cronici mai vechi. Ea conține trei părți și a fost copiată mai întîi de Spyridon Lambros și publicată în anul 1933: Σπ.

[5] Sultanul Mohamed al II-lea Cuceritorul (1451–1481) a pornit în luna aprilie 1462 împotriva voievodului Vlad Țepeș, care a rezistat pînă în iulie, dar apoi a fost înlocuit cu fratele său Radu. Cronica îl menționează în mod greșit pe Radu în locul lui Vlad.

[6] Sultanul Mohamed al II-lea s-a îndreptat, în luna mai 1476, împotriva lui Ștefan cel Mare spre a răzbuna înfrîngerea din 1475. Ștefan a pierdut lupta la 26 iulie 1476, însă a putut rezista mai departe, deoarece turcii erau lipsiți de provizii și aveau dificultăți cu ungurii. Între timp sultanul a fost informat de atacurile acestora împotriva Simedriei și altor cetăți: el a fost nevoit să se retragă din Moldova spre a putea cuceri „cetățile întemeiate de unguri" pe Dunăre.

[7] Adică în anul 6992 = 1484, luna august.

[8] Vlahia Mare din Tesalia a rezistat pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea împotriva înaintării turcești, deși orașul Lamia fusese promis sultanului în iunie 1403, cf. G. Ch. Soulis, **Βλαχία—Μεγάλη Βλαχία — ἐν 'Ελλάδι Βλαχία · «Ἐπιστημονικὴ Πραματεία 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν», Σειρὰ Φιλολογία καὶ Θεολογία**, IX, 1953, p. 489–497, Atena.

[9] Audula Voievod, adică Radu Vodă, fratele lui Vlad Țepeș.

[10] În anul 1476 a avut loc bătălia de la Valea Albă, în care Ștefan a fost învins, însă sultanul s-a grăbit să alerge la Dunăre pentru a apăra „cetățile întemeiate de unguri".

[11] Mohamed al II-lea a cucerit Chilia și Cetatea Albă în anul 1484.

70, 25 (p. 546) Τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπῆγεν εἰς τὴν Βλαχίαν.

70, 30 (p. 547) Ἐπῆγεν εἰς τὴν Πουγδανίαν καὶ ἐπῆρεν τὰ κάστρη, ὅπου τισαν οἱ Οὔγγροι, ʹςϡπδʹ.

70, 38 (p. 548) Ἐπῆγεν καὶ ἐπῆρεν τὴν Πουγδανίαν, τὸ Κελλὶν καὶ τὸ σπρόκασ-ρον, ʹςϡκβʹ.

6

CHRONICON ANONYMUM BYZANTINO-SERBICUM

72 a, 12(p. 562) Ἐπὶ ἔτους ,ςϡγʹ ὑπῆγεν αὐτὸς ὁ Ἡλτηρὴμ Παγιαζήτης σουλ- νος εἰς τὸν Δούναβιν, εἰς τὸ Μίρτζα, βοηβόντα τῶν Βλάχων. καὶ ἐνικήθη ὑπὸ ν Βλάχων καὶ τοῦ ἔκοψεν ὁ Μίρτζας μὲ τοὺς Βλάχους τὸ φουσάτο, καὶ τοῦ ἐπῆ- τὸ χασνάν, τουτέστιν τὸν βίον του, καὶ τὸν ἐδίωξεν ἕως Δούναβιν. καὶ τότε ϛτώθη ὁ Μάρκος, ὁ κράλης, καὶ ὁ Κωνστατῖνος, ὁ Ζιλυγόβου ἀφέντης. καὶ ὁ λτηρὴμ Παγιαζήτης μόλις ἐγλυσεν μὲ ὀλιγους ἀνθρώπους.

72 a, 19 (p. 563) Ἔτους, ʹςϡκζʹ ἐκοιμήθην ὁ Μίρτζα βοϊβόδας, ἀφέντης ʼ Βλάχων, ὁποῦ ἐπολέμισεν μὲ τοὺς Τούρκους.

72 a, 20 (p. 563) Ἔτους, ʹςϡκηʹ ἐκούρσευσεν ὁ σουλτὰν Κυρίτζης τὴν ιχίαν. καὶ ἀπὸ τότε ἐκλίθηκαν οἱ Βλάχοι νὰ δίδουν τὸ χαράτζιν τῶν Τούρκων

7

CHRONICON ANONYMUM THESSALONICENSE

Λαμπροῦ, Βραχέα Χρονικά. Ἐκδίδονται ἐπιμελείᾳ Κ. Ι. Ἀμάντου, Atena 1932/1933 (Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, (A, 1, p. 77—79). Reproducem textul după ediția Peter Schreiner (*Chronik* 70, p. 542—550).

70, 25 (p. 546) În același an a mers în Țara Românească [12].

70, 30 (p. 547) A mers în Moldova și a luat cetățile întemeiate de unguri, în anul 6984.

70, 38 (p. 548) A mers și a cucerit Moldova [13], Chilia și Cetatea Albă, în anul 6992.

6

CRONICĂ ANONIMĂ DE INSPIRAȚIE SÎRBEASCĂ

Această cronică s-a păstrat împreună cu unele scrieri teologice într-un manuscris copiat în anul 1624 și aflat acum la Yale Medical School din orașul New Haven, din Statele Unite ale Americii. Redactarea cronicii a avut loc undeva la interferența dintre cultura greacă și cea sîrbească, poate la Skopje în Macedonia, spre sfîrșitul secolului al XV-lea. Cronica a fost publicată pentru prima oară de A. Karpofilos și G. M. Parassoglu sub titlul: Διήγησις Βασιλέων Ἰσμαηλιτῶν. *A short chronicle*, Byzantion, XLII, 1972, p. 73—87. Textul nostru este reprodus după Peter Schreiner (*Chronik*, 72 a, p. 558—564).

72 a, 12 (p. 562) În anul 6903 a pornit chiar Ilderim Baiazid sultanul spre Dunăre împotriva lui Mircea, voievodul românilor, dar a fost înfrînt de români, Mircea cu românii lui i-a lovit oastea și a luat unora hasnaua, adică viața, iar pe alții i-a urmărit pînă la Dunăre. Au mai murit atunci craiul Marcus și Constantin, fiul lui Zilygov, iar Ilderim Baiazid abia a scăpat cu cîțiva oameni [14].

72 a, 19 (p. 563) În anul 6927 a murit Mircea Voievod, domnul românilor, care s-a luptat cu turcii [15].

72 a, 20 (p. 563) În anul 6928, sultanul Kyritzes [16] a prădat Țara Românească: și de atunci au fost siliți românii să dea haraci turcilor [17].

7

CRONICA ANONIMĂ DIN TESALIA

Manuscrisul *Olympiatissa* 189 (f. 159) din Elasona (la sud-vest de Olimp), scris de mai multe mîini, conține o cronică minoră despre unele întîmplări locale, împreună cu mențiunea unor evenimente mai îndepărtate. Ea a fost copiată în anul 1574 după un manuscris mai vechi, probabil din secolul al XV-lea, și publicată mai întîi de E. A. Skubaras, Ὀλυμπιώτισσα, Atena, 1967. Reproducem textul după P. Schreiner (*Chronik* 76, p. 572—574).

[12] În anul 1462, sultanul Mohamed al II-lea a pătruns în Țara Românească împotriva lui Vlad Țepeș.

[13] De fapt, în anul 1484 au fost cucerite de către sultanul Mohamed al II-lea, numai orașele întărite Chilia și Cetatea Albă, nu și toată Moldova.

[14] Lupta de la Rovine a avut loc în ziua de 17 mai 1395. Craiul Marcu și Constantin fiul lui Zilygov erau aliați ai sultanului, luați cu el din sudul Dunării.

[15] Mircea cel Bătrîn a murit de fapt la 31 ianuarie 1418, și nu în anul 1419, cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 344.

[16] Kyritzes, adică „Domnișorul", poreclă a sultanului Mohamed I, mort la 21 mai 1421.

[17] Informații mai detaliate privind haraciul la M. Guboglu, *Le tribut payé par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques*. „Revue des études islamiques", 37, 1969, p. 49—80 și M. A. Mehmet, *Le Kharatch de Moldavie et de Valachie (XVe—XVIe s.)*, RESEE, 5, 1967, p. 265—272.

76, 10 (p. 573) Ἔτους [ϛϡπγ' ἐπῆγεν] εἰς τὸν Οὔγκρου (?) * * * τὸν
ραμπόγδανον καὶ ἐνίκησεν (?) ὁ Μποκτάνος τὸν Εὐνουχόμπασαν.

76, 20 (p. 574) Καὶ ἐπῆγεν κατὰ (?) τὸν Καραμπόκτανον καὶ ἀπῆλθεν (?
ρακτος.

8

CHRONICON MEDIOLANENSE

82, 4 (p. 597) 'αυμδ' ἐστράτευσαν οἱ Οὔγγροι κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ, καὶ ὁ ρῆξ
ός. ὃς καὶ ἑάλω ἢ μᾶλλον πεφόνευται ἐν τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τὴν Βάρναν.

82, 4 (p. 597) 'αυμη' ἐπέρασεν αὖθις ὁ Ἰάγγος μετὰ τῶν Βλάχων καὶ ἡττή-
σαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ Ἰάγγος ἀπέδρα.

9

CHRONICON ATHENIENSE

96, 2 (p. 636) μετὰ δέ, ἔτους ,ϛϡιη', ἦλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τοῦ ἐμὶρ Σουλ
εη, ὁ Μουσίπεης, ἀπὸ τὴν Βλαχίαν, ἀφεντεύοντος βοιβόδα τοῦ Μίρτζου
ἐτζάκωσεν τὸν Σαρουτζά πασια εἰς τὴν Διάνπολιν, μηνὶ φεβρουαρίῳ ιγ',
ᾳ παρασκευῇ. καὶ ἐπροσκύνησαν τὰ κάστρη τῆς Ῥωμανίας σὺν τὸν τόπον
.

76, 10 (p. 573) În anul [6983 a pornit] împotriva ungr... (?) [18] Moldova și l-a învins voievodul din Moldova pe Eunuc Pașa [19].

76, 20 (p. 574) A pornit împotriva voievodului din Moldova (Bogdania Neagră) și s-a întors fără să isprăvească nimic.

8

CRONICA DIN MILANO

Manuscrisul G 69 sup. de la Biblioteca Ambrosiana din Milano conține, alături de scrieri religioase și retorice, o cronică minoră despre unele evenimente din secolul al XIV-lea. Ea a fost redactată puțin după acele întîmplări și publicată mai intîi de Sp. Lambros și C. I. Amantos (Atena 1932). Textul folosit de noi a fost reprodus după P. Schreiner (*Chronik* 82, p. 596–597).

82, 4 (p. 597) În anul 1444 au pornit ungurii împotriva sultanului, și chiar regele lor. El a căzut prizonier sau mai curînd a fost ucis în lupta de la Varna [20].

82, 5 (p. 597 Schreiner). În anul 1448, Iancu a trecut din nou Dunărea împreună cu românii, dar au fost înfrînți de turci, iar Iancu s-a retras [21].

9

CRONICA DE LA ATENA

Manuscrisul grec nº 17 de la Biblioteca Națională din Atena conține pe marginile sale o cronică minoră fragmentară, excerptată din alte cronici mai vechi și publicată mai intîi de A. Papadopoulos-Kerameus, în Ἀνάλεκτα Ἱεροσολομικῆς σταχυολογίας. IV, 1899, p. 32–33, St. Petersburg. Reproducem textul după P. Schreiner (*Chronik* 96, p. 635–637).

96, 2 (p. 636) După aceea, în anul 6918, fratele emirului Soliman bei, anume Musa bei, a pornit din Țara Românească, unde era voievod Mircea [21]. Musa l-a tras în țeapă pe Sarutza Pașa la Diampolis [22], în luna februarie, ziua 13, într-o vineri. Și i s-au închinat cetățile Imperiului bizantin împreună cu tot locul acela.

---

[18] Manuscrisul este ilizibil în acest loc. Prin Carabogdania sau Bogdania Neagră se înțelegea Moldova, iar în loc de ungr... se afla probabil în text ungrovlahul (Οὐγγρόβλαχος). Expediția a avut loc în ianuarie 1475.

[19] Eunucul Suleiman Pașa a fost învins de Ștefan cel Mare la 10 ianuarie 1475 la Podul Înalt din județul Vaslui.

[20] Regele Vladislav al ungurilor în vîrstă de 20 de ani a căzut în lupta de la Varna.

[21] Iancu a dus lupte cu turcii în anii 1443, 1444 și 1448. El a ajuns în anul 1448 pînă dincolo de Niš și s-a întîlnit cu turcii la Kosovo Polje (Cîmpia Mierlei), însă oastea creștină coalizată a fost învinsă în ziua de 19 noiembrie 1448.

[22] În lupta pentru tron împotriva fratelui său Soliman, Musa a primit ajutoare de la Mircea cel Bătrîn și a cucerit mai întîi Mesembria, apoi cetatea Diampolis, apărată de Șaruğa Pașa, omul lui Soliman. Diampolis, azi Jambol, pe rîul Tundja, la vest de Burgas, în R. P. Bulgaria.

10

CHRONICON VINDOBONENSE

116, 1 (p. 685) Κατὰ τὸν ἰούνιον τοῦ ΄ςϡο΄ ἔτους ἐπέρασεν ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Βλαχίαν κατὰ τοῦ Δρακούλια. ἐπέδραμε δὲ νυκτὸς ὁ Δρακουλίας καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἐποίησε φόνον πολλὺν εἰς τὸ φοσσάτον τοῦ ἀμυρᾶ. εἶτ' ἀπὸ ἄλλου μέρους ἐκρούσευσε τὸ φοσσάτον τοῦ ἀμηρᾶ γυναῖκας καὶ παιδία καὶ ζῶα, καὶ ὑπέστρεψαν.

10

CRONICA DE LA VIENA

Manuscrisul miscelaneu *Philologicus Graecus* 329 (f. 40) de la Biblioteca Națională din Viena conține o scurtă cronică de la începutul secolului al XVI-lea, în care se vorbește de Vlad Țepeș. Reproducem o parte din acest text după P. Schreiner (*Chronik* 116, 1).

116, 1 (p. 685) În luna iunie, anul 6970, sultanul a trecut în Țara Românească împotriva lui Draculea. Acesta a năvălit de cîteva ori în timpul nopții și a făcut multă ucidere în tabăra sultanului [23]. Apoi oastea sultanului a răpit din altă parte femei, copii și animale și s-a întors acasă.

[23] Situația lui Vlad Țepeș în iunie 1462 era îngreuiată de faptul că nu-i sosiseră încă ajutoarele trimise de unguri. Atacurile nocturne date de Vlad Țepeș (zis Draculea) împotriva taberei turcești sînt menționate și de Critobulos (IV, 4–9), Ducas (XLV, 21–22) și Laonic Chalcocondyles (p. 264, 22–266, 9), precum și de unele cronici turcești, cf. Franz Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende*, München, 1953, p. 221.

Η ΣΥΜΦΟΡΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΕΝ ΗΣ ΓΕΓΟΝΕΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ
(1508)

μὴ νὰ σοῦ' δῶσαν πόλεμον με τὴν μπουμπάρδα Τοῦρκοι,
ἢ μᾶλλον ἄρμα σ' ἔριξαν 'ς τὴν γῆν οἱ Μαμουλοῦκοι;
μὴ νάλθε Οὖγγρος μὲ σπαθὶ, κι' ὁ Βλάχος μὲ κοντάρι,
καὶ τὰ τειχιά σου ἐχάλασεν, κ' ἔχασες τὸ καμάρι;
ὦ Κρήτης!

Poetul cretan Manolis Sclavos, din Castro, este cunoscut numai ca autor al unei poeme în 284 versuri „politice" în care descrie marele cutremur de pe urma căruia a suferit insula în 29–30 mai 1508. Într-o întrebare retorică din cuprinsul poemei, el face aluzie la români într-un context care confirmă faima lor militară în epocă.

Ediție folosită : Carmina Graeca Medii Aevi edidit Guilelmus Wagner, Leipzig, 1874, p. 53–61.

NENOROCIREA CRETEI DIN PRICINA MARELUI CUTREMUR
(1508)

(vers. 175–179) Nu cumva te-au lovit cu război, te-au bombardat cu tunurile turcii, nu cumva oare mamelucii ți-au sfîșiat pămîntul cu armele lor ? Nu cumva a venit ungurul cu sabia și vlahul cu sulița și ți-au năruit zidurile și ți-ai pierdut splendoarea, o, Cretă ! [...].

INDICE*

* Indicele a avut în vedere textele autorilor excerptaţi, notele biobibliografice, dar nu pe cele infrapaginale; conţine nume proprii, de popoare, precum şi anumite instituţii

CUPRINS

Redactor: Beatrice Budescu
Tehnoredactor: Magdalena Iacob

Bun de tipar; 18 V 1982. Format; 16/70 × 100.
Coli de tipar 36,75
C.Z. pentru biblioteci mari: 9 (498) (001-12)
C.Z. pentru biblioteci mici: 9(498)

Tiparul executat sub comanda nr. 275 la Intreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97 București, Republica Socialistă România